

งานวิจัย

จากวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย :
ยุคกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. ชวพรรณ ปิณฑน์โอวาท
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับความสนับสนุนโดยทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน
พ.ศ. 2542

งานวิจัย

วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย :
ยุคกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับความสนับสนุนโดยทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน

พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2542

๒5 ก.ค. 2543

๕18๗4๒8๗๕

บทคัดย่อ

งานวิจัย " วาทยวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ " มีวัตถุประสงค์เพื่อ

(1) รวบรวมเนื้อหาสาระสำคัญของวาทยวิทยาที่ปรากฏในหลักฐานประเภทต่าง ๆ อันได้แก่พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ กฎหมาย หมายรับสั่ง บันทึกความจำ สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ (2) รวบรวมพระราชดำรัสและแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และคัดเลือกสุนทรพจน์เด่น ๆ ของนักพูดเชื้อพระวงศ์และสามัญชน 15 ท่านเพื่อวิเคราะห์วิจารณ์ลักษณะวาทยวิทยาในเชิงคุณภาพโดยจะเน้นการวิเคราะห์บริบท (context analysis) และตัวบท (textual analysis) โดยใช้กรอบวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (historical framework) ในส่วนพระราชวาระของพระมหากษัตริย์ มีคำถามนำวิจัย 2 คำถามคือ (1) สถานการณ์ในการใช้พระราชวาระในยุคธนบุรีและยุครัตนโกสินทร์ของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างไรบ้าง (2) ลักษณะหรือบทบาทของการใช้พระราชวาระของพระมหากษัตริย์ไทยในยุคดังกล่าวเป็นอย่างไรบ้าง ส่วนการวิเคราะห์วาทะของนักพูด 15 ท่าน มีคำถามนำวิจัย 2 ข้อคือ (1) สถานการณ์ในการใช้วาทะหรือสุนทรพจน์ของนักพูดเด่น ๆ ของไทยในยุครัตนโกสินทร์เป็นอย่างไรบ้าง (2) ลักษณะหรือกลยุทธ์เด่น ๆ ของนักพูดเหล่านี้มีอะไรบ้างในการสร้างความเข้าใจหรือดึงดูดความสนใจและการยอมรับจากผู้ฟัง

การวิจัยแสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ที่ประเทศไทยต้องประสบในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ต้องใส่ใจพระทัยกับความอยู่เย็นเป็นสุขหรือภัยที่จะมาคุกคามพลนิกรของพระองค์ ในความเป็นพระมหากษัตริย์ ยิ่งต้องทรงเตรียมการสื่อสารอย่างรอบคอบเพื่อพาประเทศให้รอดปากเหยี่ยวปากกา นำความสันติสุขร่มเย็นมาสู่พลนิกรของพระองค์ให้จงได้ ลักษณะการใช้พระราชวาระในภาพรวมของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์พอสรุปได้ว่า (1) ทรงใช้พระราชวาระเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ (2) ทรงออกพระบรมราชโองการหรือการแสดงออกด้วยพระราชจริยวัตรอื่นเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรในยามปกติ (3) ทรงใช้พระราชวาระในการอบรมสั่งสอนหลักในการปกครองประเทศและปกครองตน (4) ทรงใช้พระราชวาระในการเจรจาต่อรองเพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติ (5) ทรงใช้พระราชวาระเพื่อแสดงน้ำพระทัยที่เป็นธรรม (6) ทรงใช้พระราชวาระเพื่อทะนุบำรุงขวัญและกำลังใจของประชาชน (7) ทรงใช้พระราชวาระในสถานการณ์เพื่อ " บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น " (8) ทรงใช้พระราชวาระเพื่อทะนุบำรุงศาสนาและการศึกษา (9) ทรงใช้พระราชวาระในการสอนอบรมจริยธรรม (10) ทรงใช้พระราชวาระในการสืบสานวัฒนธรรมคือวรรณคดีประจำชาติ (11) ทรงใช้พระราชวาระในการปลุกใจให้คนมีจิตใจอีกheimมีความรักชาติ (12) ทรงใช้พระราชวาระสนับสนุนให้สามัญชนแสดงความคิดเห็น

สำหรับนักพูดเด่นของไทยในยุครัตนโกสินทร์ 15 ท่าน ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักพูดตั้งแต่เริ่มมีการพูดอย่างเป็นระบบ " สมัยใหม่ " ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 มาจนถึงรัชกาลที่ 9 ประกอบด้วยเพศชาย 13 ท่าน เพศหญิง 2 ท่าน และมีอาชีพหลากหลาย อาทิ ทนายความ ประชาณูทางหนังสือพิมพ์ ประชาณูทางการศึกษา แพทย์ทหาร พระภิกษุ นายธนาคาร ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ นักการเมือง ฯลฯ

การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า มีสถานการณ์หลากหลายที่นักพูดต้องเผชิญ และภายใต้สถานการณ์หลากหลายเหล่านี้ต่างคนต่างก็มีกลยุทธ์ต่าง ๆ กันในการสื่อสาร ประการแรก ในการพูด นักพูดแต่ละคนจะนำสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และพยายามพูดให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ เช่น ชี้แจงข้อมูลเพื่อให้สถานการณ์กระจ่างชัด สอน เทศนา แสดงความเห็นที่เป็นเอกลักษณ์ สร้างภาพพจน์ ได้แย่ง ฯลฯ ประการที่สอง

ผู้พูดแต่ละคนมีการค้นคว้าเตรียมตัวมา ประดิษฐ์การ (invention) ของสุนทรพจน์หรือปาฐกถา ประมวลจากการค้นคว้าในตำราการอ่านอย่างกว้างขวาง จากประสบการณ์ของตนเองและนำมาผสมผสานกับวิจารณ์ญาณของตนเอง ประการที่สาม กลยุทธ์ที่ผู้พูดแต่ละคนใช้แตกต่างกันไปตามลีลาของแต่ละคน อาทิ การใช้โครงสร้างวาทะ การพัฒนาเนื้อเรื่องด้วยตัวอย่างอุปมาอุปไมย ตัวเลข การเปรียบเทียบ การเล่าเรื่อง การบรรยายหรือการพรรณนา การใช้อารมณ์ขัน การโยงเหตุผลในรูปแบบนิรนัย - อุปนัย กลยุทธ์เหล่านี้เป็นอมตะมีในตำราการพูดแทบทุกเล่ม แต่ผู้พูดแต่ละคนได้ใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการทำให้กลยุทธ์เหล่านี้เป็นที่ดึงดูดใจคนฟัง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The research "Speech in Thai History: The Thonburi and the Ratanakosin Periods" aimed at (1) collecting the content of important speeches as found in various types of evidence, namely, chronicles, historical annals, laws, royal commands, memoranda, and some print material; (2) compiling significant speeches and major concepts of the kings during the periods studied pertaining to politics and administration, economics, society and culture. The study also selected prominent lectures and speeches of 15 Thai speakers, 3 of whom were of royal birth and the rest were common people. All these speeches were investigated qualitatively using Thai historical framework to undertake both the contextual and textual analyses. Pertaining to the speeches and communication of the Kings, two research questions were asked: (1) What were the kinds of situations that determined the types of communication and speeches used by the Kings? (2) What were the situations or the roles of communication or speeches as employed by the Kings? Regarding the speeches of the 15 outstanding speakers, two research questions were posed: (1) What were the situations facing each individual speaker? (2) What were the major strategies used by each speaker to create understanding as well as appealing to the audience?

It was found that the situation either normal or critical as encountered by Thailand during the Thonburi and the Ratanakosin eras was the main determinant for the kings' awareness and communication for the well-being of the people or to efface the danger threatening the country. As the man who was of the most important position in the country, he had to express his ideas and his standpoint carefully in order to bring peacefulness and to lead his country out of jeopardy. The characteristics of the speeches or communication used by the Thai kings can be summarized as (1) use of speeches to dissolve the crises (2) issuance of royal commands to enhance the welfare of the Thai people during the period of normalcy (3) uses of speeches in teaching the entourage and officials to rule the country and the people (4) use of speeches in negotiation to preserve the country's autonomy and independence (5) use of speeches to prove the kings' fairness and benevolence (6) use of speeches to improve morale and spirit of the people (7) use of speeches in mediating a situation as the third party in which those concerned would neither lose face nor become disheartened (8) use of speeches to uphold religious and educational affairs (9) use of speeches to teach morality and ethics (10) use of speeches to conserve national heritage (11) use of speeches to inculcate nationalism (12) use of speeches to encourage common people to express their ideas in the royal presence.

As for the selected 15 outstanding speakers in the Thai history, there were 13 male and 2 female speakers dating from the time of King Rama V when some records of speakers of "modern" system could be located up to the time of the present King Rama IX. The speakers were from

different professions such as lawyer, journalist, education philosophers, politicians, military officer, NGO leader, state enterprise executive, banker, monk, medical doctor, female professor. The research revealed that under various circumstances each speaker had to face, he or she had adapted his or her strategies to the occasion and the auditors. First, each speaker would pay attention to the situation at hand and would respond properly within that context, namely, to give more information if the situation needed clarification, to teach, to preach, to express opinions, to persuade, to argue, etc.. Second, the speakers were well prepared as reflected in their own "invention" of the lecture or speech. The invention came from research in various sources, the speakers' own experiences coupled with their sound judgment. Third, the strategies employed by each speaker varied according to his or her own style such as organization or speech structure, content development with examples, analogies, metaphors, statistics, comparisons, narration, description, humor, deductive and inductive reasoning. These strategies were classic and could be found in almost every speech textbook but each rhetor had employed his or her unique talent and ability to add freshness and vivacity to these artifacts thus making them memorable speeches in Thai history.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
- บทคัดย่อภาษาไทย	ก
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
- สารบัญ	ค
บทที่ 1 ความนำ	
- ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	1
- ขอบเขตของการวิจัย	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
- คำจำกัดความของวาทวิทยา	3
- คำถามนำวิจัย	3
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
1.1 ทฤษฎีการวิเคราะห์วิจารณ์วาทะของเฮอริเบิร์ต เอ . วิชลันส์	4
1.2 ทฤษฎีการพูดตามแนวคิดโรมัน	5
1.3 แนวคิดเรื่องปริบทของวาทะ	5
1.4 ทฤษฎีความโน้มน้าวใจของสารแบ่งตามความน่าเชื่อถือของผู้พูด ตามการใช้อารมณ์และจิตวิทยา และตามการใช้หลักฐานและเหตุผล	8
- ทฤษฎีวาทศิลป์แห่งการสำนึกว่าตนเองเหมือนผู้อื่น	14
- ทฤษฎีการอ้างเหตุผลแบบทูลมิน	19
1.5 ทฤษฎีการใช้ลีลา	21
2. วรรณคดีปริทัศน์	31
เอกสารอ้างอิง	34
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	36

บทที่ 4 พระราชวจนะในพระมหากษัตริย์ไทย

4.1 พระราชวจนะในพระเจ้ากรุงธนบุรี

- ปรีบท	38
- พระราชวจนะในขณะก่อกองทัพ	38
- พระราชวจนะในการเมืองการปกครอง	41
- พระราชวจนะทางด้านเศรษฐกิจ	44
- พระราชวจนะในด้านสังคมและวัฒนธรรมด้านศาสนา	46
- บทสรุป	49
- เอกสารอ้างอิง	50
วาทวิทยาสัมัยกรุงรัตนโกสินทร์	53

4.2 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 1

- ปรีบท	54
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	55
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	57
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	58
- เอกสารอ้างอิง	62

4.3 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 2

- ปรีบท	64
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	64
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	68
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	69
- เอกสารอ้างอิง	71

4.4 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 3

- ปรีบท	72
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	73
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	75
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	76
- เอกสารอ้างอิง	79

	หน้า
4.5 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 4	
- ปรีบท	80
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	80
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	85
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	87
- เอกสารอ้างอิง	93
4.6 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 5	
- ปรีบท	95
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	95
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	106
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	108
- เอกสารอ้างอิง	120
4.7 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 6	
- ปรีบท	124
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	125
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	133
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	137
- เอกสารอ้างอิง	141
4.8 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 7	
- ปรีบท	143
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	144
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	149
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	151
- เอกสารอ้างอิง	154
- ภาคผนวกประกาศคณะราษฎร	156
4.9 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 8	
- ปรีบท	158
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	158
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	160

- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	161
- เอกสารอ้างอิง	164
4.10 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 9	
- ปรีบท	165
- พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง	166
- พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ	176
- พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม	184
- เอกสารอ้างอิง	204
บทที่ 5 วาทะของนักพูดเด่นของไทย	
5.1 เทียนวรรณ	
- บทความเกี่ยวกับวิทยายุทธ	207
- การวิเคราะห์บทความ	208
- เอกสารอ้างอิง	212
5.2 พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์	
- ปาฐกถาเรื่อง " หลักและธรรมเนียมแห่งหนังสือข่าว "	213
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	217
- เอกสารอ้างอิง	219
5.3 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี	
- ปาฐกถาเรื่อง " ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ "	220
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	226
- เอกสารอ้างอิง	229
5.4 พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์	
- ปาฐกถาเรื่อง " มติสาธารณะ "	233
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	236
- เอกสารอ้างอิง	239

	หน้า
5.12 ดร.อำนาจ วีรวรรณ	
- คำบรรยาย " การแก้ไขวิกฤตการณ์และสร้างภาพพจน์ ให้แก่องค์การ "	304
- การวิเคราะห์คำบรรยาย	311
- เอกสารอ้างอิง	315
5.13 นางสาวรสนา โตสิตระกูล	
- ปาฐกถาเรื่อง " อุดมการณ์ของสามัญชนบนทาง เปลี่ยนแห่งยุค "	316
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	325
- เอกสารอ้างอิง	330
5.14 นายชวน หลีกภัย	
- การกล่าวปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา	331
- การวิเคราะห์คำอภิปราย	335
- เอกสารอ้างอิง	344
5.15 นายโสภณ สุภาพงศ์	
- ปาฐกถาเรื่อง " แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนกับการ พัฒนาที่ยั่งยืน "	345
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	348
- เอกสารอ้างอิง	352
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	
- ส่วนที่ 1 พระราชวณะของพระมหากษัตริย์	353
- ส่วนที่ 2 วาหะของนักพูดเด่นของไทย 15 ท่าน	362

เลขหมู่	๑๓
เลขทะเบียน	๙๙15 009835
วัน,เดือน,ปี	21 เม.ย. 43

	หน้า
5.5 หลวงวิจิตรวาทการ	
- ปาฐกถาเรื่อง "ชีวิตกับสำนัก "	240
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	243
- เอกสารอ้างอิง	245
5.6 นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว	
- ปาฐกถาเรื่อง "สุขภาพจิตของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว "	246
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	247
- เอกสารอ้างอิง	249
5.7 ฯพณ ฯ สุกิจ นิมมานเหมินทร์	
- ปาฐกถาเรื่อง "เด็กไทยกับเด็กฝรั่ง "	250
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	254
- เอกสารอ้างอิง	257
5.8 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	
- ปาฐกถาเรื่อง "หัวใจประชาธิปไตย "	258
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	261
- เอกสารอ้างอิง	266
5.9 พลอากาศเอกหะริน หงสกุล	
- คำถวายพระพรชัยมงคลในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา	267
- การวิเคราะห์คำถวายพระพร	269
- เอกสารอ้างอิง	272
5.10 พระพยอม กัลยาโณ	
- ปาฐกถาเรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส "	273
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	281
- เอกสารอ้างอิง	284
5.11 ศาสตราจารย์คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์	
- ปาฐกถาเรื่อง "สัญญาณค่านิยมต่ำของสังคมไทย "	285
- การวิเคราะห์ปาฐกถา	300
- เอกสารอ้างอิง	303

บทที่ 1 ความนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ในประวัติศาสตร์แห่งความเป็นชาติ กล่าวได้ว่าการพูดเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในปัจจัยการสร้างชาติ ไม่มีสถาบันใดที่ก่อตั้งขึ้นมาได้โดยปราศจากการพูดหรือการสื่อสารในประวัติศาสตร์ชาติไทย มีนักพูด นักทฤษฎีทางวาทวิทยา นักปราชญ์ ได้ให้คำสอนเกี่ยวกับการพูดมากมายหลายท่าน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์เรื่อยลงมาจนถึงสามัญชน วาทวิทยาที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์มีอยู่เป็นจำนวนมาก ทว่ายังมีไม่มีผู้สนใจศึกษารวบรวมและทำการวิเคราะห์ในเชิงวิชาการเท่าใดนัก จึงเป็นที่น่าเสียดายและน่าเสียใจหากจะปล่อยให้หลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันสูญหายไปโดยมิได้มีผู้ใดสนใจทำการศึกษายอย่างจริงจัง ผู้วิจัยเห็นว่าถ้าได้มีการรวบรวมความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับวาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทยไว้ ก็จะช่วยประโยชน์ให้เกิดแก่วิชาการไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่การเรียนการสอนวิชานี้เป็นอันมาก และยิ่งเมื่อมีการเปิดสอนวิชาวาทวิทยาในระดับมหาบัณฑิต ในคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2541 ข้อมูลที่ได้จากผลงานวิจัยคงจะทำให้หนังสือที่สนใจศึกษาระหนักถึงความสำคัญของบทบาทวาทวิทยาในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ไทย การที่ผู้ศึกษาวิชาวาทวิทยาสามารถตระหนักถึงความสำคัญของวิชานี้ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ก็จะช่วยทำให้เข้าใจสถานการณ์ของศาสตร์แขนงนี้ในปัจจุบันได้ดีขึ้น และเห็นแนวทางว่าในอนาคตวาทวิทยาจะมีแนวโน้มเป็นไปอย่างไร ซึ่งจะแตกแขนงไปสู่การวิจัยได้มากมาย ความเข้าใจเชิงวิชาการในลักษณะดังกล่าวย่อมนำความเจริญมาสู่ไม่เฉพาะแต่วาทวิทยาเท่านั้น แต่จะก่อให้เกิดความเจริญในการศึกษานิเทศศาสตร์โดยส่วนรวมด้วย "วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย" นี้ ได้แบ่งเป็น 2 ภาค คือ "วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา" และ "วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์" ผู้วิจัยรับผิดชอบในการศึกษาค้นคว้าวาทวิทยาในยุครุ่งธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนแรกเป็นการศึกษาแนวพระราชดำริและพระราชดำรัสของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ในยุครุ่งธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ในส่วนที่สองจะเป็นวาทวิทยาของสามัญชนที่คิดขึ้นมาเป็นตัวอย่างจำนวน 15 ท่าน เพื่อให้เห็นลีลาการพูดในรูปแบบต่าง ๆ อันจะเป็นแบบอย่างแก่นุชนรุ่นหลัง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการพิจารณาศาสตร์แห่งการใช้วาทะในประวัติศาสตร์ไทยนั้นจะได้เริ่มศึกษาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเสียเอกราชแก่พม่าและพระเจ้าตากสินมหาราชได้ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีมาจนถึงยุครัชกาลปัจจุบันในกรุงรัตนโกสินทร์ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

การวิจัยจะแบ่งเป็นขอบเขตใหญ่ ๆ 2 ขอบเขต คือ

1. วาทวิทยาที่พบในพระราชดำรัสหรือพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ การที่เลือกศึกษาพระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีบทบาทในการก่อตั้งสถาบันในสังคมไทย ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หรือยังความเป็นไปต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น คงไม่มีผู้ใดมีความสำคัญเท่ากับเจ้าเหนือหัวผู้ทรงเป็นผู้นำผู้ตัดสินใจในการนำพาประเทศชาติและพสกนิกรของพระองค์ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและความสงบสุข คงไม่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดที่จะปรารถนาเห็นประชาชนของพระองค์มีความสุขหรืออน และถ้าพระองค์ทรงสามารถใช้

การสื่อสารของพระองค์ เพื่อให้ราษฎรมีความสุขกายสบายใจแล้ว เชื่อแน่ว่าพระองค์ทรงไม่รีรอที่จะทำเช่นนั้น ดังประจักษ์พยานที่เห็นได้ในแนวพระราชดำริและพระราชดำรัส

2. วาทวิทยาของสามัญชน สามัญชนนี้จะมีเชื้อพระวงศ์รวมอยู่ด้วย 3 ท่าน และคนธรรมดา 12 ท่าน ผู้ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าชาติไทยประกอบด้วยนักพูดผู้มีความสามารถมากมายหลายท่านเห็นจะพรรณนาได้ไม่หมด ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกนักพูดเด่น ๆ มาจำนวนหนึ่งนับตั้งแต่การพูดสมัยใหม่ได้เริ่มขึ้น ซึ่งผู้วิจัยถือว่าได้เริ่มตั้งแต่สามัญคารยสมาคม¹ มีการก่อตั้งขึ้นมาในพ.ศ. 2445 เพื่อศึกษาลักษณะเด่น ๆ ของนักพูดเหล่านั้น ซึ่งประกอบด้วยนักพูดชาย 13 คน นักพูดหญิง 2 คน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมเนื้อหาสาระสำคัญของวาทวิทยาที่ปรากฏในหลักฐานประเภทต่าง ๆ อันได้แก่พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ กฎหมาย หมายรับสั่ง บันทึกความทรงจำ สิ่งตีพิมพ์ เอกสาร หนังสือ
2. เพื่อรวบรวมพระราชดำรัสและแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และรวบรวมสุนทรพจน์เด่น ๆ ของนักพูดเชื้อพระวงศ์และสามัญชนรวม 15 ท่าน เพื่อวิเคราะห์พิจารณาลักษณะวาทวิทยาในเชิงคุณภาพ โดยจะเน้นการวิเคราะห์ด้วยบท (textual analysis) และบริบท (contextual analysis)

คำจำกัดความวาทวิทยา

คำว่า วาทวิทยา ในงานวิจัยนี้มี 2 ความหมาย

ประการแรก หมายถึง ลักษณะและบทบาทของการใช้พระราชวาทนะของพระมหากษัตริย์ไทย พระราชวาทนะ² เป็นคำที่ผู้วิจัยบัญญัติขึ้นโดยหมายถึงการประมวลผลพระบรมราชโองการ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สามัญคารยสมาคมเริ่มก่อตั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นที่รวมของบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตที่ไปชุมนุมกันแสดงปาฐกถา เป็นสถานที่ที่มีเกียรติอย่างยิ่งแม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนเป็นครั้งคราว สมาชิกทั้งหลายจะเป็นเหล่านักปราชญ์ของไทยและครูบาอาจารย์ทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด สามัญคารยสมาคมในภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นคุรุสภาในปี พ.ศ. 2488 สามัญคารยสมาคมได้ ออกวารสารรายปีกษัตริย์วิทยาจารย์ ส่งให้แก่สมาชิกครูที่อยู่ต่างจังหวัดที่มาประชุมไม่ได้

พระบรมราชาโหวาท พระราชดำรัส พระราชหัตถเลขา และพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยใช้ความหมายนี้ในส่วนของ 1 ของงานวิจัยซึ่งศึกษาพระราชวจนะของพระมหากษัตริย์ไทยในยุคธนบุรีและยุครัตนโกสินทร์

ประการที่สอง หมายถึง ลักษณะและกลยุทธ์ของการพูดของนักพูดเด่น ๆ ที่คัดเลือกมาศึกษา ผู้วิจัยใช้ความหมายนี้ในส่วนของ 2 ของงานวิจัย เมื่อเลือกนักพูดมาศึกษาเป็นรายคน

คำถามนำวิจัย

ส่วนที่ 1 : พระราชวจนะของพระมหากษัตริย์

- * สถานการณ์ในการใช้พระราชวจนะในยุคธนบุรี และรัตนโกสินทร์ของพระมหากษัตริย์ไทยเป็นอย่างไรบ้าง
- * ลักษณะหรือบทบาทของการใช้พระราชวจนะของพระมหากษัตริย์ไทยในยุคดังกล่าวเป็นอย่างไรบ้าง

ส่วนที่ 2

- * สถานการณ์ในการใช้วาทหรือสุนทรพจน์ของนักพูดเด่น ๆ ของไทยในยุครัตนโกสินทร์เป็นอย่างไรบ้าง
- * ลักษณะหรือกลยุทธ์เด่น ๆ ของนักพูดเหล่านี้มีอะไรบ้างในการสร้างความเข้าใจหรือดึงดูดความสนใจและการยอมรับจากผู้ฟัง :

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่าจะได้งานวิจัยที่เป็นประวัติศาสตร์ทางการพูดของไทยซึ่งยังไม่มีผู้ใดเคยทำมาก่อน ซึ่งจะเป็นรากฐานให้เกิดการวิจัยในขั้นต่อ ๆ ไปและเป็นจุดเริ่มให้เกิดการเรียนการสอนได้หลายวิชาในสาขาวิชาวาทวิทยา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² คำว่า พระราชวจนะ เป็นคำใช้โดยดัดแปลงจากคำว่าราชวลี ในหนังสือ ราชวลี โดยพิมาน แจ่มจรัส (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์ , 2509) หนังสือ พระราชวลี ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2539 โดยสำนักพิมพ์ลายนก (โดยไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) ให้คำจำกัดความ พระราชวลีไว้ว่า หมายถึง การประมวลพระบรมราชาโหวาท พระราชหัตถเลขา พระราชดำรัส และพระบรมราชโองการรวมไว้ด้วยกันอย่างไรก็ตาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานไม่มีคำว่าพระราชวลีในความหมายเช่นนี้ ผู้วิจัยจึงดัดแปลงไปใช้คำว่า พระราชวจนะ ซึ่งยังคงมีความหมายของการพูดไว้บ้าง

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งจะนำมาใช้ เป็นกรอบในการวิเคราะห์ (analytical framework) ซึ่งอาจแบ่งได้กว้าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ทฤษฎีการวิเคราะห์วิจารณ์วาทะของเซอร์เบิร์ต เอ. วิเชลันส์
- 1.2 ทฤษฎีการพูดตามแนวคิดโรมันที่เรียกว่า เกณฑท์หลักทั้งห้า
- 1.3 แนวคิดเรื่องบริบทของวาทะตามทฤษฎีของอริสโตเติล และแนวคิดตามทฤษฎีของลอร์ด บิทเซอร์
- 1.4 ทฤษฎีความโน้มมน้าวใจของสาร์เบ่งตามความน่าเชื่อถือของผู้พูด

การใช้อารมณ์จิตวิทยาของผู้พูดต่อผู้ฟัง ทฤษฎีวาทศิลป์แห่งการ

สำนึกว่าตนเองเหมือนกับผู้อื่น การใช้หลักฐาน เหตุผลของผู้พูดต่อ

ผู้ฟัง ทฤษฎีการอ้างเหตุผลแบบทูลมิน

- 1.5 ทฤษฎีการใช้ลีลา ทฤษฎีการเล่าเรื่อง โครงสร้างของวาทะ การวิเคราะห์ภาพพจน์

2. วรรณคดีปริทัศน์ คือ การสำรวจงาน ตำราหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ทฤษฎีการวิเคราะห์วิจารณ์ของเซอร์เบิร์ต เอ. วิเชลันส์ วิเชลันส์ได้รับสมญาว่าเป็น "บิดา แห่งวาทวิพากษ์" ในปี ค.ศ. 1925 เขาได้เขียนบทความชื่อ "The Literary Criticism of Oratory"¹ ซึ่งนับว่าได้จุดประกายให้กับงานวิจารณ์วาทะ ในบทความนี้ เขาได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างวรรณคดีและวาทะ วรรณคดีมุ่งให้ความรู้สึกทางด้านสุนทรียศาสตร์แก่ผู้อ่าน วรรณคดีมุ่งที่ความเป็นอมตะ ในขณะที่วาทะมุ่งให้บังเกิดผล (effects) แก่ผู้ฟัง และวิเชลันส์เน้นผู้ฟังซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น (immediate audience) ณ จุดนี้ผู้วิจัยจึงได้วางกรอบแนวคิดโดยอิงหลักของวิเชลันส์ว่าวาทะนั้นจะมีหน้าที่หลัก หน้าที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการ (instrumental function) ในการนำไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ เช่น ใช้ในการให้ข้อมูล ใช้ในการโน้มน้าวใจ ใช้ในการโต้แย้งแสดงเหตุผล ใช้ในการเจรจาต่อรอง ใช้ในการอบรมสั่งสอน ฯลฯ หน้าที่ของวาทะแบบนี้คือ วาทะที่มีศักยภาพที่จะให้เกิดเป็นพฤติกรรมต่อไปได้ (แต่จะเกิดหรือไม่เกิดจะอยู่นอกขอบข่ายงานวิจัยชิ้นนี้) หน้าที่รองคือ วาทะมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกอิมเอ็บใจซาบซึ้งไปกับสุนทรียรส เรียกว่ามี consummatory function วาทะแบบนี้คือ ลักษณะทางวาทศิลป์ที่พบในวรรณคดี หรือสุนทรพจน์ที่มีความไพเราะดื่มด่ำประทับใจจากการใช้ลีลา สำนวนภาษา ภาพพจน์หรือโวหารต่าง ๆ หน้าที่นี้ส่วนใหญ่อันแล้วจะไม่ใชหน้าที่หลักของวาทะทางวิทยาทั้งนี้เพราะวาทะโดยส่วนใหญ่แล้วต้องคำนึงถึงผลของวาทะที่มีต่อผู้ฟัง

แต่ผู้พูดบางคนมีความสามารถมากคือสามารถกล่าววาทะให้ผู้ฟังทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดและกล่าวได้อย่างมีสุนทรียศาสตร์ด้วยในเวลาเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีของวิเฮลันส์ให้รายละเอียดแห่งการสร้างกรอบวิเคราะห์ในแง่ที่ว่าวาทะมี 2 หน้าที่คือหน้าที่หลักในการเป็นเครื่องมือหรือวิธีการไปสู่ผลอย่างหนึ่งอย่างใด และหน้าที่รองหนึ่งคือให้ความจذبใจในเชิงสุนทรียศาสตร์ด้วยไวยาหารทั้งหลาย เช่น พรรณนาไวยาหาร อุปมาไวยาหาร สาธกไวยาหาร เทศนาไวยาหาร ฯลฯ

1.2 ทฤษฎีการพูดตามแนวคิดโรมัน ชาวโรมันกล่าวว่า ในการที่จะมีวาทะกรรมชิ้นมาขึ้นหนึ่ง ผู้พูดจำต้องคำนึงถึงเกณฑ์หลัก 5 ประการ²

ก. การคิดค้นเนื้อหา หรือประดิษฐกรรมของเนื้อหา (invention) หมายถึงความพยายามของผู้พูดในอันที่จะหาสิ่งที่จะมาพูด ทั้งนี้เราต้องคำนึงถึงการพินิจพิเคราะห์ การสำรวจตรวจสอบ การค้นหาบทโต้แย้งที่เหมาะสม จะเริ่มจับจุดที่ตรงไหนเน้นประเด็นใด และการใช้องค์ประกอบที่โน้มน้าวใจทางด้านเหตุผล อารมณ์ และบุคลิกของผู้พูด ปัจจุบันนี้แนวคิดในการคิดค้นเนื้อหาได้ประยุกต์ไปถึงการคิดค้นตามห้องสมุด จากการศึกษาจากสื่อมวลชน ฯลฯ

ข. การจัดเรียบเรียงเนื้อหา (disposition) หมายถึง การวางโครงสร้างของวาทะ อย่างเป็นระเบียบ และการเชื่อมโยงความคิดเข้าด้วยกัน

ค. ท่วงทำนอง (style) หมายถึงการใช้ภาษาให้สละสลวยซึ่งเกิดจากการเลือกคำที่เหมาะสม และนำมาจัดเรียบเรียง

ง. การจดจำเนื้อเรื่องที่พูด (memory) คือให้ผู้พูดจำว่ารายละเอียดของเรื่องที่พูดมีมาที่ไปอย่างไร ผู้พูดมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้อื่นมีความเห็นอย่างไร ได้อภิปรายกับใครบ้าง

จ. การให้สุนทรพจน์ (delivery) เกณฑ์นี้เน้นเสียงและอากัปกริยาขณะที่มีการพูด

โดยสรุปเกณฑ์หลัก 5 ประการนี้ยังประยุกต์ใช้ได้ถึงโลกปัจจุบันและเกณฑ์หลักที่มีความสำคัญมากคือการคิดค้นเนื้อหาหรือประดิษฐกรรมของเนื้อหาเพราะนั่นคือสาระสำคัญของการพูด

1.3 แนวคิดเรื่องบริบท (context) ของวาทะ

ในการศึกษาวิชาวาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย เราอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่เราจะศึกษาการพูดต่อที่ประชุมเท่านั้นหรือแม้เป็นพระราชหัตถเลขาเป็นการส่วนพระองค์หรือจดหมาย เนื้อหาเหล่านั้นมักจะเป็นสถานการณ์ที่มุ่งจะสื่อสารกับคนส่วนใหญ่ เป็นคุณธรรมหรือค่านิยมที่ใช้ประยุกต์สอนใจให้กับผู้ฟังที่เป็นสากล ไม่ใช่แต่พระบรมวงศานุวงศ์หรือผู้รับจดหมายส่วนตัวเท่านั้น

บริบทของการใช้วาทะเป็นที่รู้จักกันดีในการศึกษาวิชาวาทวิทยา คือ บริบทที่นำเสนอโดยอริสโตเติล 3 ประชาณชาวกรีกที่มีชีวิตอยู่กว่า 2,300 ปีล่วงมาแล้ว อริสโตเติลกล่าวว่า มีบริบทอยู่ 3 สถานการณ์ซึ่งวาทะจะได้มีบทบาทและบริบททั้ง 3 ประการนี้จะได้แบ่งชนิดของวาทะด้วย บริบทแรกคือ การพูดในรัฐสภา ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ บริบทที่สองคือ การพูดในศาลเป็นการกล่าวหาของโจทก์หรือการแก้ตัวของจำเลยและบริบทที่สามคือ การพูดกลางสถานที่สำคัญในชุมชน เช่น อนุสาวรีย์เพื่อชมเชยสรรเสริญบุรุษและประณามศัตรูที่มารุก

ราน อริสโตเติลกล่าวว่าในยามสงบวาทศิลป์ใช้เพื่อดำเนินการปกครองเช่นในรัฐสภา รักษาผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล เช่น ในศาล และในยามสงครามวาทศิลป์ใช้เพื่อป้องกันการรุกราน สถานการณ์ทั้ง 3 สถานการณ์นี้อาจจะสรุปได้ดังนี้

1. deliberative เป็นวาทะที่เกี่ยวกับนโยบายเป็นหลัก ผู้พูดจะพูดโน้มน้าวใจให้เชื่อหรือไม่เชื่อ และเวลาที่เนื้อความในวาทะเอ่ยคือ อนาคต จุดมุ่งหมายที่วาทะแบบนี้ต้องการจะสัมฤทธิ์ผลคือ ให้ผู้ฟังตระหนักถึงการได้ผลประโยชน์หรือการเสียผลประโยชน์ ฉะนั้นเนื้อหาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสิ่งดีและไม่ดีของรัฐ ได้แก่ (ก) วิธีเพิ่มรายได้ของรัฐ (ข) กำลังทหารของตนเองและรัฐอื่น ๆ (ค) ภูมิศาสตร์ทางด้านยุทธศาสตร์ (ง) สินค้าออก สินค้าเข้า (จ) ลักษณะและประวัติการปกครองแต่ละแบบ นอกจากนี้เนื้อหาของวาทะชนิดนี้ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งดีงามและความสุขของมนุษย์ การมีลูกหลานที่ดี คุณงามความดีของจิตใจ ความสวยงามของร่างกาย ความมั่งคั่ง เกียรติยศชื่อเสียง ความมีสติปัญญา ความเที่ยงธรรม

ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 20 นักวิชาการได้พัฒนากรอบวิเคราะห์นี้เป็นกรอบในการโต้แย้งหรืออภิปรายปัญหา โดยได้ยกตัวอย่างในกรณีที่เป็นเรื่องนโยบาย (question of policy) ฝ่ายค้านอาจจะได้จากหัวข้อซึ่งเป็นหัวข้อสำเร็จรูป (stock issues) ได้ดังนี้

1. มีความจำเป็นจะต้องเปลี่ยนสถานะที่เป็นอยู่ขณะนี้หรือ
2. แผนการที่สนับสนุนโดยฝ่ายเสนองจะสนองความจำเป็นนี้ได้หรือไม่
3. แผนการที่สนับสนุนโดยฝ่ายเสนอนั้นจะมีผลดีหรือไม่

2. forensic เป็นวาทะที่เกี่ยวกับความจริงเท็จเป็นหลัก ได้แก่ วาทะที่ใช้ในศาล ผู้พูดจะพูดกล่าวหาหรือป้องกัน และเวลาที่เนื้อความในวาทะเกี่ยวข้องคืออดีต จุดมุ่งหมายที่วาทะแบบนี้ต้องการจะได้คือ ความยุติธรรม หรือความอยุติธรรม เนื้อหาที่วาทะชนิดนี้ใช้เกี่ยวข้องกับความสุขสนานเจริญมย์ต่าง ๆ เพราะอริสโตเติลถือว่า มนุษย์ทำความผิดเพราะต้องการแสวงหาความรื่นรมย์และหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดใส่ตัว ความรื่นรมย์และความเจ็บปวดอันเป็นสาเหตุของการทำผิดเหล่านี้ได้แก่ การไม่ถูกบังคับ งานหนัก ความคาดหวังในอนาคต ชัยชนะ เกียรติยศชื่อเสียง การเรียนรู้ การได้กำไร ความรักตนเอง การแก้แค้น

ในประเด็นที่ได้จากข้อเท็จจริง question of fact ฝ่ายค้านอาจจะได้ว่า

1. ไม่มีพยานหรือหลักฐานหรือข้อพิสูจน์เพียงพอที่กล่าวได้ว่าการกระทำ (เช่น อาชญากรรม การก่อการร้าย ฯลฯ) ได้เกิดขึ้นจริง
2. หรือถ้าเกิดขึ้น การกระทำเช่นที่ว่่านี้ก็ไม่ผิดร้ายแรง
3. นอกจากไม่ผิดร้ายแรงแล้ว กล่าวได้ว่า การกระทำนี้ยังมีผลเสียน้อยมาก หรือชอบธรรมด้วยซ้ำไป

3. epideictic เป็นวาทะที่เกี่ยวกับงานพิธีเป็นหลัก ได้แก่ วาทะที่ใช้ในพิธีการต่าง ๆ ผู้พูดจะพูดหรือสรรเสริญหรือประณาม และเวลาที่เนื้อความในวาทะเกี่ยวข้องคือปัจจุบัน จุดมุ่งหมายที่วาทะชนิดนี้ต้องการสัมฤทธิ์ผลคือ การได้มาซึ่งเกียรติยศหรือความเลื่อมเกียรติ เนื้อหาที่วาทะชนิดนี้ใช้คือ คุณธรรมและความชั่วร้าย เช่น ความเที่ยงธรรม ความกล้าหาญ ความรู้จักอดกลั้น ความสุภาพ ความรอบคอบ ความเฉลียวฉลาด ความฉลาดกลัว ความใจเขลา

ในกรณีที่เป็นเรื่องของคุณธรรม (question of value) ประเด็นที่มักใช้โต้กันโดยทั่วไปจะมาจากเรื่องของศีลธรรม จริยธรรม ความงาม ค่านิยม ความดี การได้ประโยชน์ ความเหมาะสม ความมีค่า ความพึงปรารถนาว่าสิ่งที่ฝ่ายเสนอสนับสนุนนั้นได้ตอบสนองหลักเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมจริยธรรมหรือไม่

กรอบความคิดที่น่าสนใจอีกกรอบหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาปริบทของวาทวิทยา คือ สภาพการณ์ เชิงวาทศิลป์ 4 (rhetorical situation) ลอยด์ บิทเซอร์ได้ให้คำจำกัดความของ rhetorical situation ว่า หมายถึง สภาพแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์ วัตถุประสงค์ ความสัมพันธ์ และกรณีเร่งด่วน ซึ่งเชิญชวนให้ต้องมีวาทะสนองตอบ บิทเซอร์กล่าวว่า มีสภาพการณ์ที่เชิญชวนวาทะ แต่บางครั้งหาได้มีวาทะสนองตอบไม่ วาทะที่สนองตอบนั้นจะจัดได้ว่าเป็นวาทะศิลป์ (rhetorical) ก็ต่อเมื่อเป็นคำตอบที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เชิญชวนการตอบนั้น (fitting response) การวิเคราะห์วาทะแบบนี้คือการพิจารณาดูว่าการได้ตอบด้วยวาทะต่อสภาพการณ์นั้นเหมาะสมหรือไม่

บิทเซอร์ อธิบายว่า องค์ประกอบของ rhetorical situation มี 5 อย่างซึ่งในฐานะผู้วิเคราะห์วาทะ เราจะนำองค์ประกอบทั้ง 5 อย่างนี้มาพิจารณาดูว่า แต่ละองค์ประกอบนั้นสัมพันธ์กับการพูดอย่างไร และการพูดนั้นคล่องจองเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เรียกร้องหรือไม่ องค์ประกอบทั้ง 5 อย่างนี้ ได้แก่

1. exigence หมายถึงสถานการณ์เร่งด่วน สิ่งบกพร่องหรืออุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่งหรือรอการตอบสนอง การแก้ไข หรือการเปลี่ยนแปลง กรณีเร่งด่วนหรือสิ่งบกพร่องนี้ในแง่ของวาทะแล้ว จะต้องได้รับการตอบสนองหรือการแก้ไขด้วยวาทะเท่านั้นจึงจะเป็นองค์ประกอบ

ของ rhetorical situation

2. audience ได้แก่ ผู้ฟัง บิทเซอร์ถือว่า ผู้ฟังในที่นี้หมายถึงผู้ที่สามารถได้รับอิทธิพลจากวาทะและชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

3. constraints คือสิ่งที่มีอำนาจที่จะจำกัดการตัดสินใจ และการกระทำที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ข้อจำกัดเหล่านี้ได้แก่ บุคคล เหตุการณ์ วัตถุประสงค์ และความสัมพันธ์ ความเชื่อ ทศนคติ เอกสาร ข้อเท็จจริง ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาพพจน์ ผลประโยชน์ แรงจูงใจเหล่านี้เป็นต้น ผู้พูดมีข้อจำกัดเฉพาะตัวเพิ่มขึ้นอีกคือ บุคลิกเฉพาะตัว ข้อพิสูจน์ สติลาใช้ในการโต้แย้ง บิทเซอร์สรุปว่าข้อจำกัดมี 2 กลุ่มคือ (ก) สิ่งที่เกิดโดยผู้พูด จัดทำขึ้นมาเอง เช่น หลักฐาน ข้อพิสูจน์ จำนวนสติลาที่เลือกใช้ ประเด็นต่างๆ ในการโต้แย้ง และ (ข) สิ่งที่ต้องดำเนินไปตามธรรมชาติมีอยู่แล้วไม่ได้สร้างขึ้นเช่น บุคลิกเกี่ยวกับตัวผู้พูด ภาพพจน์เกี่ยวกับตัวคนพูด ผลประโยชน์ระหว่างคนพูดและคนฟัง ฯลฯ

4. speaker คือ ตัวผู้พูดเอง เมื่อเริ่มโต้ตอบกับ rhetorical situation ก็เป็นองค์ประกอบอันหนึ่งด้วย เช่น ผู้พูดมาพูดในฐานะอะไร เหมาะสมกับฐานะหรือไม่

5. speech คือ วาทะ เมื่อผู้พูดกล่าววาทะ วาทะก็จัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งด้วยบิทเซอร์กล่าวว่า เมื่อสภาพการณ์ที่เชิญชวนการตอบโต้ที่เหมาะสมปรากฏอย่างกระจ่างชัด สภาพการณ์อันนั้นจะเป็นตัวชี้ว่าจุดประสงค์ของวาทะและกำหนดโครงเรื่องที่จะพูด เนื้อหาและสติลาของวาทะที่กล่าวตอบ

ฉะนั้น งานของนักวิเคราะห์ ก็คือ สำรองดูว่าในสภาพการณ์ที่เชิญชวนให้เกิดการตอบโต้ทางวาทะ ผู้พูดได้ใช้วาทศิลป์ของตนเองให้เป็นประโยชน์แค่ไหน และผู้ฟังมีแนวโน้มหลังจากที่ได้ฟังวาทะแล้วที่จะก่อการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

1.4 ทฤษฎีความโน้มถ่วงใจของสารแบ่งตามความน่าเชื่อถือของผู้พูดตามการใช้อารมณ์และจิตวิทยา และตามการใช้หลักฐานและเหตุผล⁵

คำถามมีอยู่ว่า ในการวิเคราะห์งานทางด้านวาทยวิทยาชิ้นหนึ่ง ๆ หรือในรัชสมัยหนึ่ง ๆ จะมีกฎเกณฑ์อย่างไรบ้างในการพิจารณาความโน้มถ่วงใจแห่งการใช้วาทยะนั้น ๆ ปราชญ์ทางวาทยวิทยาได้ประมวลความคิด และได้ให้แนวทางกว้าง ๆ ไว้ ดังนี้

1.4.1. ความน่าเชื่อถือของผู้พูด (บุคลิก) หรือสถาบัน บุคลิกของผู้พูดเป็นสาเหตุของการโน้มถ่วงใจที่สำคัญของการพูด นักปราชญ์อธิบายว่าเมื่อผู้ฟังไม่รู้จริงในเรื่องที่ฟัง เมื่อความเห็นถูกแบ่งแยก เมื่อนั้นผู้พูดมีความหมายมาก การโน้มถ่วงใจด้วยบุคลิกมาจากเหตุ 3 ประการ คือ ประการแรก ผู้พูดต้องเป็นผู้มีสติปัญญา ลึกซึ้งมีไหวพริบเขาวนปัญญาอุปถัมภ์ด้วยวิจยญาณอย่างดี ตรงกับภาษาอังกฤษว่า intelligence ประการที่สองผู้พูดต้องแสดงให้เห็นว่ามีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความตั้งใจจริงที่จะรักษาประโยชน์ให้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า good will ประการที่สาม ผู้พูดต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยดี มันอยู่ในศีลธรรมภาษาอังกฤษเรียกว่า good character คือเป็นผู้รักษาความยุติธรรม กล่าวหาญ ยับยั้งชั่งใจ เมตตากฤษฎา โอบอ้อมอารี เสรีนิยม สุภาพรอบคอบสุขุม พูดจริงทำจริง รักษาคำพูด แนงความคิดของอริสโตเติลได้รับการพัฒนามาตลอด ปราชญ์ทางการสื่อสารได้สรุปออกมาในทำนองคล้ายคลึงกันว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารขึ้นกับปัจจัย 2 ประการ คือ ความสามารถหรือความเป็นผู้ชำนาญ (competence or expertness) และความน่าไว้วางใจ (trustworthiness) ปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ผู้รับสารต้องมองเห็น (perceive) ว่ามีอยู่ในตัวส่งสาร ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ส่งสารจะประกาศให้ทุกคนทราบและได้รับการยอมรับ ความน่าเชื่อถือนี้มีได้มีลักษณะโดด ๆ (single characteristic) เหมือนอย่าง อายุ เพศ แต่ต้องเป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้ และเชื่อเช่นนั้น ความสามารถหรือความเป็นผู้ชำนาญเป็นลักษณะที่เฉพาะเจาะจง เช่น เกี่ยวกับภารกิจงานที่ผู้ส่งสารเกี่ยวข้องอยู่ส่วนความน่าไว้วางใจเป็นลักษณะทั่ว ๆ ไป หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะแตกต่างกันไปตามหัวข้อ (topic) ของสารแต่ละเรื่องไปและแตกต่างกันไปตามสถานการณ์

การวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารได้พัฒนาโดย เบอริโล และคณะซึ่งวิเคราะห์ออกได้ข้อสรุปว่ามีปัจจัย 3 ประการที่ผู้รับสารมักจะใช้ในการตัดสินความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้แก่⁵

ก. ปัจจัยที่สร้างความอบอุ่นใจ (safety factor) ผู้ส่งสารจะมีคุณลักษณะด้านนี้ได้ต้องมีคุณสมบัติต่อไปนี้คือ

- ใจดี (kind)
- เข้ากับคนอื่นได้ง่าย (congenial)
- มีความเป็นเพื่อน (friendly)
- รู้การควรไม่ควร (agreeable)
- น่ารัก (pleasant)
- สุภาพ (gentle)
- ไม่เห็นแก่ตัว (unselfish)

- ยุติธรรม	(just)
- รู้จักให้อภัย	(forgiving)
- เอื้อเฟื้อ	(hospitable)
- ร่าเริง	(cheerful)
- มีศีลธรรม	(ethical)
- ออดทน	(patient)
- สงบเยือกเย็น	(calm)

ข. ปัจจัยที่เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร (qualification factor) ส่วนใหญ่ปัจจัยนี้จะเน้นความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ผู้ส่งสาร คุณสมบัติเหล่านี้ อาทิ เช่น

- มีประสบการณ์ในด้านใดด้านหนึ่ง	(experienced)
- ได้รับการฝึกฝน	(trained)
- มีความชำนาญ	(skilled)
- มีอำนาจในหน้าที่	(authoritative)
- มีความสามารถ	(able)
- มีเชาวน์ปัญญา	(intelligent)

ค. ปัจจัยด้านพลวัตของผู้ส่งสาร (dynamism factor) ปัจจัยนี้คือปัจจัยที่แสดงถึงความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น ความไม่เฉื่อยชาของผู้ส่งสาร ลักษณะเหล่านี้ได้แก่

- มุทะลุ	(aggressive)
- รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา	(empathic)
- ตรงไปตรงมา	(frank)
- กล้า	(bold)
- กระตือรือร้น	(active)
- รวดเร็ว	(fast)
- คล่องแคล่ว	(energetic)

จากปัจจัยทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้ว หากผู้รับสารพิจารณาว่าผู้ส่งสารมีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วก็กล่าวได้ว่า ผู้ส่งสารมีความสามารถในการโน้มน้าวใจได้เชื่อกันว่า เรื่องที่ผู้ส่งสารพูดจะมีความสำคัญมากน้อยกว่า บุคลิกของผู้ส่งสารเองซึ่งจะมีพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติผู้รับสารได้มากกว่า หรืออีกนัยหนึ่งถ้าผู้ฟังเห็นว่าเป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือแล้ว ไม่ว่าเรื่องที่พูดเป็นเรื่องอะไรก็ย่อมจะไม่น่าเชื่อถือแตกต่างกันไป เบอร์โล และ คัดนะได้แนะนำว่าผู้ส่งสารที่ได้รับความน่าเชื่อถือต้องคำนึงว่าเรื่องที่จะพูดย่อมมีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของเขาด้วย

1.4.2. การให้หลักจิตวิทยาในการกล่าววาทีนั้น ๆ นั่นคือ การตรวจสอบดูว่า ผู้ส่งสารได้ใช้แรงจูงใจ ประเภทไหนในการเหนี่ยวนำผู้รับสารให้เกิดความสนใจ ความเข้าใจ การคล้อยตาม และการยอมกระทำ แรงจูง

ใจเช่นที่ว่านี้อาจจะได้แก่ ความรักในศักดิ์ศรี ความภูมิใจในชาติ ศาสนา ชาติ ศักดิ์ศรี การพอใจที่ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น การแสวงหาความรื่นรมย์ การรู้จักบาปบุญคุณโทษ ความรักตัวกลัวตาย การได้มาหรือสูญเสียทรัพย์สินสมบัติ ความคิดในการสร้างสรรค์ ความคิดในทางทำลาย ความอยากรู้อยากเห็น

เอช.เอ. เมอเรีย นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกาได้พัฒนารายการของแรงจูงใจ (motives) ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อนักคิดนักเขียนสมัยหลัง รายการทั้งหมดรวมแรงจูงใจทางด้านสรีรวิทยาไว้ 12 รายการ (viscerogenic needs or physiological needs) และรวมแรงจูงใจทางด้านจิตวิทยาสังคม (psychogenic needs or sociopsychological needs) ไว้ 28 รายการในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ แรงจูงใจทั้ง 28 รายการมีดังนี้⁶

ก. ความต้องการที่สัมพันธ์กับสิ่งไม่มีชีวิต

1. การได้มา (acquisition) หมายถึงมนุษย์ต้องการได้มาซึ่งทรัพย์สินสมบัติสิ่งของ
2. การอนุรักษ์ (conservation) มนุษย์ต้องการที่จะรวบรวม ซ่อมแซม เช็ดล้างทำความสะอาดสิ่งต่าง ๆ
3. ความเป็นระเบียบ (orderliness) มนุษย์ต้องการที่จะจัดแจงเก็บงำทิ้งของเสียไป ความต้องการนี้รวมทั้งความต้องการความถูกต้อง เทียบตรง แม่นยำ
4. การรู้จักประหยัดมัธยัสถ์ (retention) มนุษย์ต้องการที่จะเป็นเจ้าของ รู้จักเก็บเล็กผสมน้อย
5. การรู้จักสร้างสรรค์ (construction) มนุษย์ต้องการที่จะจัดแจงตกแต่งก่อสร้าง

ข. ความต้องการของมนุษย์ที่บ่งบอกถึงความทะเยอทะยาน พลังจิต ความต้องการที่จะสัมฤทธิ์ผล และได้รับเกียรติยศ

6. ความอยากเด่นกว่าคนอื่น (superiority) มนุษย์ต้องการที่จะดีเด่นสัมฤทธิ์ผลมากกว่าคนอื่น
7. ความสัมฤทธิ์ผล (achievement) มนุษย์ต้องการที่จะเอาชนะอุปสรรค ต้องการใช้อำนาจ ต้องการที่จะทำสิ่งที่ยากเย็นให้ได้ดีและรวดเร็ว
8. การเป็นที่ยอมรับยกย่อง (recognition) มนุษย์ต้องการที่จะได้รับคำสรรเสริญเป็นขอ ได้รับความยกย่องนับถือ
9. ความอยากเป็นจุดสนใจ (exhibition) มนุษย์ต้องการทำให้ตัวเองเป็นจุดเด่น ต้องการกระตุ้นความสนใจ ทำให้คนอื่นประหลาดใจ แปลกใจ
10. ความต้องการรักษาน้ำชื่อเสียงเกียรติยศไม่ถูกละเมิด (inviolacy) มนุษย์ไม่ต้องการให้ใครหูลู่เกียรติทำลายชื่อเสียงให้กลายเป็น "ชื่อเสียง"
11. การหลีกเลี่ยงปมด้อย (avoidance of inferiority) มนุษย์พยายามหลีกเลี่ยงความล้มเหลว ความอาย ความอับอาย การถูกหัวเราะเยาะ
12. การปกป้องตัวเอง (defensiveness) มนุษย์พยายามปกป้องตัวเองให้พ้นจากคำตำหนิหรือคำเหยียดหยาม พยายามแสดงให้เห็นว่าการกระทำของตนนั้นถูกต้อง
13. การกระทำตอบโต้ (counteraction) มนุษย์พยายามเอาชนะให้ได้หลังจากพ่ายแพ้ บางทีไปถึงขั้นลงมือตอบโต้

ค. ความต้องการของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องการใช้พลังอำนาจ การต่อต้าน การยอมจำนน

14. การชอบอยู่เหนือผู้อื่น (dominance) มนุษย์ต้องการมีอิทธิพลและควบคุมคนอื่น

15. การยอมสยบแก่ผู้นำ (deference) มนุษย์มีสัญชาตญาณที่จะชื่นชมและยอมตามคนที่เหนือกว่าอย่างเต็มใจ

16. การเลียนแบบ (simillance) มนุษย์ต้องการที่จะเลียนแบบคนอื่น เห็นด้วยกับเขาหรือเชื่อเขา

17. การเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) มนุษย์พยายามต้านทานอิทธิพลจากคนอื่น อยากมีอิสรภาพ

18. การชอบทำตัวตรงข้าม (contrariness) มนุษย์ปรารถนาที่จะทำตัวให้ผิดแผกจากคนอื่น ต้องการมีเอกลักษณ์ ต้องการอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับคนอื่นบ้าง

ง. ความต้องการของมนุษย์ด้านการประทุษร้ายตนเองและผู้อื่น

19. ความก้าวร้าว (aggression) ความต้องการที่จะทำร้ายคนอื่น อยากทำให้เขาต่ำต้อย ทำอันตรายหรือเยาะเย้ยถากถางเขา

20. การยอมรับความผิด (abasement) มนุษย์บางครั้งต้องการที่จะคล้อยตามหรือยอมรับการลงโทษ ความรู้สึกตัวว่าผิด

21. การหลีกเลี่ยงคำตำหนิ (avoidance of blame) มนุษย์พยายามหลีกเลี่ยงคำตำหนิ การถูกลงโทษ พยายามเก็บกดความรู้สึกที่เป็นสัญชาตญาณดิบ ประพฤติตัวตามกฎหมายและศีลธรรม

จ. ความต้องการความรักจากหมู่พวกพ้อง

22. ความผูกพันเกี่ยวข้อง (affiliation) มนุษย์ต้องการที่สร้างมิตรภาพและมีเพื่อนฝูงสมาคม

23. การเลือกคบคน (rejection) มนุษย์ต้องการที่จะแยกแยะในการคบคน คนกลุ่มไหนไม่คบกลุ่มนี้ คบพวกนั้นไม่คบพวกนี้

24. ความต้องการปกป้อง (nurturance) มนุษย์ต้องการการเลี้ยงดูประคับประคอง ความช่วยเหลือ การปกป้องคุ้มครอง

25. ความต้องการความคุ้มครอง (succorance) ความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือ การป้องกันภัย ความเห็นใจเข้าใจ ความอยากได้ที่พึงพิง

ฉ. ความต้องการด้านสังคมอื่น ๆ

26. ความต้องการสันทนาการ (play) มนุษย์ต้องการที่จะผ่อนคลายสนุกสนาน มีการละเล่นการบันเทิง

27. ความอยากรู้อยากเห็น (cognizance) มนุษย์อยากรู้ตรวจสอบค้นหาถามคำถาม อยากรู้อะไรนั้นเรื่องนั้น

28. ความอยากแสดงออก (exposition) มนุษย์อยากให้อธิบาย อธิบายตีความ สั่งสอน

นอกจากรายละเอียดของเมอเรียสเรื่องแรงจูงใจของมนุษย์ที่แสดงว่ามนุษย์จะถูกโน้มน้าวใจได้ด้วยอะไร บ้าง ยังมีทฤษฎีเรื่องแรงจูงใจอีกหลายทฤษฎีซึ่งจะมีประโยชน์แก่ผู้ศึกษาการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจเพื่อจะได้เข้าใจ

ใจว่า มนุษย์ถูกโน้มน้าวใจได้ด้วยอะไรบางอย่างและอย่างไรบ้าง รายละเอียดของแรงจูงใจที่จะพูดถึงต่อไปนี้บางศัพท์ก็จะซ้ำกับของเมอเรย์บ้าง

ในการวิเคราะห์การโน้มน้าวใจผู้ฟัง ผู้วิเคราะห์ควรจะมีความเข้าใจในจิตวิทยาขั้นพื้นฐานในความต้องการของผู้รับสาร นั่นคือ เข้าใจว่า ผู้รับสารมีแรงจูงใจหรือแรงผลักดันอะไรบางอย่างในการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เอ. เอช. มาสโลว์ได้จำแนกความต้องการของมนุษย์ออกเป็นห้าขั้น เรียงลำดับความต้องการขั้นพื้นฐานที่เป็นสัญชาตญาณไปจนความต้องการที่ได้จากการเข้าร่วมสังคมกับมนุษย์คนอื่น ๆ ความต้องการนั้นได้แก่⁷

1. ความต้องการด้านสรีระ (physiological needs) คือการที่มนุษย์จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพราะต้องการอาหาร น้ำ การสืบพันธุ์ การสร้างสภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นกับสิ่งรอบข้างความต้องการนี้ก่อนจึงจะสนใจในความต้องการขั้นสูงขึ้นไป

2. ความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (safety needs) มนุษย์ต้องการโลกซึ่งมีระเบียบ ทุกสิ่งดำเนินไปตามระบบ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทันทีทันใดโดยมิได้คาดฝัน เหตุการณ์ซึ่งคุกคามก่อนอันตรายเป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยง

3. ความต้องการที่จะผูกพันกับสถาบันและเป็นที่รัก (belongingness and love needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ได้เข้าร่วมสังคมกับมนุษย์คนอื่น ๆ มนุษย์ต้องการเป็นที่รักของครอบครัว ของญาติ และของมิตรสหาย ต้องการมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งในองค์การหรือสถาบันที่ตนสังกัดอยู่

4. ความต้องการที่จะเปลี่ยนเป็นที่นับถือยกย่องในวงสังคม (esteem needs) มนุษย์ชอบที่จะมีความเคารพในตนเอง ให้เกียรติตนเอง และในขณะเดียวกันเขาต้องการได้รับเกียรติและความยกย่องในตัวเองจากบุคคลอื่นด้วย มนุษย์ต้องการสถานภาพและต้องการให้คนอื่นตระหนักในความสำคัญของเขา

5. ความต้องการสัมฤทธิ์ผลในอุดมคติที่ตนเองตั้งไว้ (self-actualization needs) มนุษย์แม้เมื่อมีความสมบูรณ์ในความต้องการทั้งหลาย ก็ยังมีความปรารถนาที่จะเป็นอย่างที่ตนเองได้ใฝ่ฝันไว้ นั่นคือแรงจูงใจที่อธิบายว่า ทำไมมนุษย์จึงยังคงทำสิ่งนั้นสิ่งนี้แม้เมื่อจะได้สิ่งที่ปรารถนาทั้งสิ้นขั้นแรกแล้ว บางคนอยากเป็นจิตรกรที่มีชื่อเสียงระดับโลก บางคนอยากเป็นมหาเศรษฐีระดับโลกบางคนอยากเป็นแพทย์ที่ทำงานให้กับชาวบ้านยากจนในชนบท เป็นต้น

นอกเหนือจากแรงจูงใจทั้งห้าขั้นดังที่มาสโลว์ได้จำแนกไว้แล้ว เราอาจจะพิจารณาหลักแรงจูงใจจากนักวิชาการอื่น ๆ เพื่อให้ได้ประเภทของแรงจูงใจครบมากกว่าที่จะนำไปใช้วิเคราะห์อย่างละเอียด เรย์มอนด์ รอสส์ ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันทางจิตวิทยา ได้อธิบายถึงหลักจิตวิทยาที่ใช้ในการโน้มน้าวใจมนุษย์ รอสส์ได้รวบรวมศัพท์กว่า 40 ศัพท์ และเรียกมันว่า motive terms เขาอธิบายว่าศัพท์เหล่านี้เป็นเทอมที่ปรากฏบ่อย ๆ ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ นั่นคือแรงจูงใจเหล่านี้บางครั้งมนุษย์ใช้เป็นแรงผลักดันในการจะทำหรือไม่ทำสิ่งหนึ่งใดเทอมทั้ง 44 เทอมนี้ได้แก่⁸

1. cleanliness	ความสะอาด
2. sanitary	ความถูกสุขลักษณะ
3. hunger	ความหิว
4. pleasure	ความรื่นรมย์
5. rest	ความผ่อนคลาย การหย่อนอารมณ์
6. health	ความมีสุขภาพ

7. protection	ความคุ้มครองอย่างปลอดภัย
8. group spirit	การแสดงน้ำใจต่อหมู่คณะ
9. fear	ความกลัว
10. cooperation	ความร่วมมือ
11. conflict	ความขัดแย้ง
12. value	ค่านิยม
13. mothering	ความรู้สึกรักจันทน์แม่
14. approval	ความเห็นชอบจากสังคม
15. domesticity	การชอบบ้านเรือน
16. power	การมีอำนาจ
17. appetizing	ความอยากในรสและกลิ่น
18. activity	การชอบกิจกรรม
19. mating	การดึงดูดใจเพศตรงข้าม
20. comfort	ความสุขสบาย
21. fighting	การชอบต่อสู้
22. safety	ความปลอดภัย
23. conformity	ความสอดคล้องต้องกันกับสังคม
24. anger	ความโกรธ
25. gregariousness	ความชอบหมู่เหล่า
26. acquisition	การได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งของและอื่น ๆ ที่มีใช้ ทรัพย์สิน
27. companionship	การชอบมีเพื่อน
28. sympathy	ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
29. sex	ความต้องการด้านกามารมณ์
30. deity	ความเชื่อถือในพระเจ้า
31. quality	ความมีคุณภาพ
32. reputation	ความมีชื่อเสียง
33. competition	การแข่งขัน
34. ambition	ความทะเยอทะยาน
35. curiosity	ความอยากรู้อยากเห็น
36. creating	ความชอบสร้างสรรค์
37. enjoyment	ความบันเทิงใจ
38. devotion	การอุทิศตัว
39. social distinction	ความมีชื่อเสียงในสังคม
40. wealth	ความมั่งคั่ง

41. adventure	การขอบผจญภัย
42. independence	ความมีอิสระภาพไม่ต้องพึ่งพาใคร ไม่ ต้องอยู่ใต้อำนาจใคร
43. property	การขอทรัพย์สินสมบัติ
44. achievement	การไฝ่สัมฤทธิ์

ทั้ง 44 เทอมของรอสส์นี้มีหลายเทอมที่มีความหมายใกล้เคียงกับลำดับชั้นความต้องการทั้งห้าของมาสโลว์ แต่ศัพท์ของรอสส์ให้รายละเอียดมากกว่า อย่างไรก็ตาม รอสส์กล่าวว่า ศัพท์ ทั้ง 44 เทอมนี้ ยังไม่สามารถบรรยายแรงจูงใจของมนุษย์ได้ทั้งหมด

จอร์จ แคมพ์เบลได้ตั้งข้อสังเกตว่า แรงจูงใจของมนุษย์จะมาจากสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งในการรับสารดังนี้⁹

1. ความเป็นไปได้ (probability) ได้มาจากการได้เห็นหลักฐานซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อ ความเชื่อเมื่อมีมาก ๆ เข้าจนกลายเป็นความเชื่อที่มีมากที่สุด จะกลายเป็นความแน่นอนในทรรศนะของผู้รับสาร ความเป็นไปได้นี้ต้องมีหลักฐานยืนยัน
2. ความเหมือนจริง (plausibility) แตกต่างจากอันแรกคืออันนี้มีผลต่อผู้ฟังโดยไม่ต้องมีความน่าจะเป็นหรือศรัทธาเป็นพื้นฐาน พูดง่าย ๆ คือความน่าจะเป็นมีหลักฐานเป็นพื้นฐาน แต่ความเหมือนจริงนี้ไม่มีหลักฐานยืนยัน เช่น นักเสานิทานหรือกวีอาจจะเขียนหรือเล่าเหมือนจริง ความเหมือนจริงนี้เร้าอารมณ์ได้
3. ความสำคัญ (importance) ไม่ว่าเราจะผนวกความสำคัญให้กับสิ่งใดสิ่งนั้นจะดึงดูดความสนใจเร้าอารมณ์ได้ที่
4. ความใกล้ของเวลา (proximity of time) เช่น ทุกคนทราบว่าการณ์ที่เศร้านั้นถ้ามันเกิดในเวลาไม่นานมานี้จะเกิดผลอย่างใหญ่หลวงแก่ผู้เกี่ยวข้องเพราะฉะนั้นนักประวัติศาสตร์อาจจะเขียนราวกับว่าเหตุการณ์กำลังเกิดขึ้น
5. ความใกล้ของสถานที่ (local connexion) เช่น สิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศของเราในเขตเพื่อนบ้านใกล้เคียงย่อมดึงดูดความสนใจเราได้มากกว่าสิ่งที่เกิดในทวีปที่อยู่ห่างไกลออกไป
6. ความใกล้ชิดระหว่างบุคคล (relation to the persons concerned) สิ่งใดที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่ พี่น้อง สามีภรรยา บุตรธิดา ย่อมเป็นที่สนใจแก่เรามากกว่าเกิดแก่บุคคลอื่นซึ่งเราไม่รู้จักหรือไม่มีความสนิทสนมด้วย
7. ความสนใจ (interest) ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อผู้พูดอยู่ต่อหน้าเรา เราเห็น เราได้ยิน ทั้งถ้อยคำ หน้าตา และท่าทาง ทำให้การพูดของเราเร้าความรู้สึกได้ เขาสามารถถ่ายทอดความรู้สึกของเขาไปสู่เราได้ ไม่มีเวลาที่ผู้ฟังจะเหม่อลอย

ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาที่น่าสนใจอีกทฤษฎีหนึ่งคือ

ทฤษฎีวาทศิลป์แห่งการสำนึกว่าตนเองเหมือนผู้อื่น (Rhetoric of identification)¹⁰ เคนเนธ เบิร์ก (Kenneth Burke) ศาสตราจารย์ทางสังคมแห่งมหาวิทยาลัยชิคาโกถือว่าวาทวิทยาเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ขัดแย้งกับผู้อื่น ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ยังมีความสำนึกว่าตนเองเหมือนกับผู้อื่น (identification) เบิร์กถือว่าทั้งความขัดแย้งและความเหมือนเป็นหัวใจสำคัญของการสื่อสาร กล่าวอีกนัยหนึ่งมีความแบ่งแยก (division) ซ่อนเร้นอยู่ในหมู่มวลมนุษย์ ความสำนึกที่ว่าตนเองเหมือนกับผู้อื่นนี้เป็นการขัดแย้งการแบ่งแยกนี้ ถ้าหากมนุษย์ไม่มีการแบ่งแยกจากผู้อื่น วาทศิลป์ก็จะมีหน้าที่อีกต่อไปถ้าหากว่ามนุษย์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทั้งความผิด จิตใจ

และ การกระทำ ประกอบด้วยแก่นสาร (substance) อย่างเดียวกับการเลือกสารที่ปราศจากการโต้แย้ง (absolute communication) ก็จะเป็นปัจจัยหลักของมนุษย์

เบอร์กกล่าวไว้ในขณะที่ภาษาในกวีนิพนธ์เป็นภาษาที่ใช้แค่สัญลักษณ์รู้สึกซาบซึ้งในบทกวีและสั้นสุดลงเพียงนั้น ๆ ภาษาของวาทศิลป์เป็นภาษาที่โน้มน้าวใจให้กระทำการ เพราะฉะนั้นจากสิ่งมีชีวิต (มนุษย์) ซึ่งตอบโต้กับสัญลักษณ์เหล่านี้ได้ ในการที่มนุษย์ปรับตัวเองเข้ากับสังคมนั้น มนุษย์ต้องใช้วาทศิลป์ของการสำนึกว่าตนเองเหมือนกับผู้อื่น และเพื่อที่จะโน้มน้าวใจผู้อื่น เขาต้องคำนึงถึงภาพพจน์ ปทัสถาน และแนวความคิดอันเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้น ๆ

แนวทฤษฎีนี้ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์วาทศิลป์แห่งการเกลี้ยกล่อมผู้คนที่มีความแตกต่างกันเช่น ในยุคเสียกรุงตั้งตนเป็นชุมนุมต่าง ๆ เพื่อสร้างชาติในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีและในรัชกาลอื่น ๆ ด้วย

1.4.3. การโน้มน้าวใจโดยใช้เหตุผลหรือการโต้แย้ง การโน้มน้าวใจประเภทนี้ประกอบด้วย 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ข้อเท็จจริง (facts) หลักฐานต่าง ๆ (evidence) และกระบวนการในการพิจารณาเหตุผล (reasoning)

ข้อเท็จจริง หมายถึง เนื้อหาสาระของประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้พูดนำมาเสนอผู้ฟัง ข้อเท็จจริงนี้ได้มาจากการตอบคำถาม 6 ข้อคือ ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร ทำไม และอย่างไร

หลักฐาน คือ ข้อมูลที่ผู้พูดนำมาเสนอเพื่อสนับสนุนประเด็นของตนหรือเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่า ความคิดของตนนั้นคิดสมเหตุสมผล น่าเชื่อถือได้ เราสามารถจำแนกหลักฐานออกได้หลายรูปแบบ เช่น

รูปแบบแรก เป็นหลักฐานทางตรง หลักฐานทางอ้อม หลักฐานเชิงปฏิเสธ และหลักฐานตามที่เป็นจริง

รูปแบบที่สอง จำแนกหลักฐานออกเป็น การยกตัวอย่าง การใช้สถิติ การใช้พยาน และการเปรียบเทียบ

รูปแบบแรก

1. หลักฐานทางตรง (direct evidence) มีลักษณะสำคัญคือเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่พูดโดยตรง ผู้พูดมีประสบการณ์ด้วยตนเองโดยตรงจึงนำมาอ้างเป็นหลักฐานดังกล่าว ผู้พูดสามารถนำมาถ่ายทอดให้ผู้ฟังพิจารณาและทดสอบได้ด้วยตนเองได้ อีกประเภทหนึ่งคือ หลักฐานทางตรงอาจเป็นตัวบุคคลที่ผู้พูดนำมาเป็นประจักษ์พยานให้ผู้ฟังเห็นและซักถามเพิ่มเติมได้ หลักฐานทางตรงเป็นหลักฐานที่มีน้ำหนักที่สุดเมื่อเทียบกับหลักฐานชนิดอื่น ๆ แต่เป็นหลักฐานที่หายากที่สุด

2. หลักฐานทางอ้อม (indirect evidence) มีลักษณะสำคัญคือ เป็นหลักฐานที่ผู้พูดมิได้มีประสบการณ์ด้วยตนเอง แต่ได้รับทราบจากการบอกเล่าของผู้อื่นบ้าง จากกรอ่านข้อมูลตัวเลขสถิติบ้าง จากข่าวในหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนเหตุการณ์ที่จารึกไว้ในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดาร รวมทั้งคติพจน์ คำคม คำพังเพย สุภาษิตต่าง ๆ ต้องอาศัยการตีความประกอบเพราะไม่สามารถหาประจักษ์พยานที่แท้จริงอย่างชัดเจนได้

3. หลักฐานเชิงปฏิเสธ (negative evidence) ลักษณะสำคัญของหลักฐานประเภทนี้คือ เป็นหลักฐานที่มีได้มาสนับสนุนกล่าวอ้างโดยตรง แต่การขาดหรือการไม่มีอยู่ของหลักฐานนี้กลับกลายเป็นหลักฐานข้อพิสูจน์ในตัวมันเอง เช่น นาย ก. กล่าวอ้างว่า จบการศึกษาชั้นปริญญาจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ในมหาวิทยาลัย ข. เมื่อเราไปค้นดูที่แผนกทะเบียนของมหาวิทยาลัย ข. ปรากฏไม่มีชื่อนาย ก. และนักศึกษาในรุ่น

เดียวกันก็ไม่มีใครรู้จักนาย ก. การขาดหรือการไม่มีอยู่ของหลักฐานที่นาย ก. อ้างถึงเป็นข้อพิสูจน์เชิงปฏิเสธหรือหลักฐานเชิงปฏิเสธที่พิสูจน์คำพูดของนาย ก. เอง

4. หลักฐานตามที่เป็นจริง (real evidence) หลักฐานชิ้นนี้มีทั้งประเภทที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีเจตนาแหม่นอน (created evidence) และทั้งที่ปรากฏเองโดยไม่มีผู้ใดสร้างขึ้น (accidental evidence) สำหรับประเภทแรกได้แก่ บัตรประจำตัวนักเรียน บัตรประชาชน บัตรข้าราชการ ใบโฉนดที่ดิน ใบขับขี่ ภาพถ่าย และยังมีรวมถึงสื่อทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ แบบจำลอง แผนภูมิ นิทรรศการ หรือสไลด์ต่าง ๆ ที่ผู้พุดนำมาประกอบการพุดหลักฐานที่ปรากฏเองโดยไม่มีผู้ใดสร้างขึ้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ เช่น ในคดีฆาตกรรมหลักฐานอาจจะได้แก่ เครื่องมือสังหาร รอยเท้า รอยนิ้วมือ คราบอสุจิ เป็นต้น

จากหลักฐานทั้ง 4 ชนิดดังกล่าวมาแล้ว เราจะเห็นว่าหลักฐานแต่ละชนิดมีลักษณะต่าง ๆ กัน ผู้พุดจะต้องรู้จักเลือกใช้หลักฐานมาสนับสนุนการพุดให้เหมาะสม

รูปแบบที่สอง

นอกจากหลักฐานทั้ง 4 ชนิดดังกล่าวมาแล้ว เรายังสามารถจำแนกหลักฐานรูปแบบหนึ่งและนำไปใช้ประกอบการพุดได้ ในการจำแนกนี้เราแบ่งหลักฐานออกเป็นการยกตัวอย่าง การใช้สถิติ การให้พยาน และการเปรียบเทียบ ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

การยกตัวอย่าง (example or illustration) ซึ่งอาจมาใน 3 รูปแบบคือ ตัวอย่างโดยละเอียดจากเรื่องจริง ตัวอย่างเฉพาะย่อ ๆ เพียงคำสองคำ และตัวอย่างที่แต่งสมมติขึ้นซึ่งมักเป็นเรื่องในอนาคต

การใช้สถิติ (statistics) ว่ากันว่าจริงแล้ว สถิติเป็นตัวอย่างหลาย ๆ ตัวอย่างนั่นเอง แต่แทนที่จะเสนอตัวอย่างสองสามตัวอัน ก็เสนอมานับเชิงปริมาณเสีย วิธีการที่จะเสนอสถิติให้ได้ผลคือ

เสนอเป็นตัวเลขล้วน ๆ

บอกแหล่งที่มาของสถิติ

อย่าใช้สถิติมากไปในวาทะบทหนึ่ง

ให้แน่ใจว่าสถิตินี้เกี่ยวข้องกับประเด็นที่พุดอยู่

การให้พยาน (testimony) โดยปกติหมายถึงการอ้างถึงผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายและเป็นหลักฐานที่แข็งแกร่งมาก กฎที่ควรระวังเมื่อใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ คือ

เลือกผู้ที่คุณคิดว่าเป็นที่ยอมรับของผู้ฟัง

บอกแหล่งที่มาเมื่ออ้างถึงผู้ทรงคุณวุฒิ

การอ้างถึงผู้ทรงคุณวุฒิควรให้เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กำลังพุดอยู่

ใช้ข้อความที่อ้างสั้น ๆ ไม่จำเป็นอย่าเขียนยาว

ควรจะมีการกล่าวนำข้อความที่อ้าง เช่น ศาสตราจารย์นายแพทย์สี สิริสิงห์ กล่าวถึงอันตรายของพิษฝิ่นว่า "....."

ให้แจ้งแก่ผู้ฟังว่า เมื่อใดที่เป็นตอนเริ่มต้นและเมื่อใดที่จบข้อความที่อ้างแล้วเพื่อที่ว่าจะไม่แยกความเห็นของผู้พุดออกจากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เราอ้างถึง

การเปรียบเทียบ (analogy or comparison) หน้าที่สำคัญของการเปรียบเทียบคือ การหาความคล้ายคลึงระหว่างสิ่งหนึ่งที่เราคุ้นเคยกับอีกสิ่งหนึ่งที่เราไม่คุ้นเคย เช่น ถ้าจะพุดว่า เวลาเมาแล้วขับรถเป็นอันตราย เราอาจจะพุดว่า " เราทุกคนก็ทราบดีอยู่แล้วการขับรถโดยมีผู้มาติดตามเป็นอันตรายเพียงใด เวลาที่ขับรถโดยมีผู้

มาเหล่านี้เช่นเดียวกัน สายตาพร่าพรายและชีวิตอยู่ในอันตราย" analogy แบ่งเป็น 2 ชนิดคือ figurative และ literal

แบบ figurative คือเปรียบเทียบของสองอย่างที่มาจากต่างหมวดหมู่กัน เช่น เปรียบผู้นำเหมือนไฟส่องทาง เปรียบคนสวยแต่ไม่มีความรู้ เหมือนดอกชบาที่สวยงามแต่ไม่หอม

แบบ literal คือ เปรียบเทียบ สิ่งของ สถาบัน ความคิด บุคคล โครงการ ข้อมูล และประสบการณ์ในหมวดหมู่เดียวกัน ท่านอาจจะชี้ให้เห็นความเหมือนกันระหว่างคู่คนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง ลัทธิการเมืองหนึ่งกับอีกอันหนึ่ง เมืองหนึ่งกับอีกเมืองหนึ่ง เช่น อาจจะมีนักพูดคนหนึ่งพูดว่า ป่วยการที่จะให้คนกรุงเทพฯสนใจเรื่องการรพุงในวันออกกลางเพราะแม้แต่การรพุงตามชายแดนไทยก็ได้รับความสนใจน้อยเต็มที

- เทอมหลักที่สร้าง analogy ขึ้นมานั้นถูกต้องหรือไม่ เช่น "เรื่องที่ปราศจากกัปตันย่อมล่มจันใด สโมสรของเราจะไปไม่รอดถ้าปราศจากประธาน" ในที่นี้เทอมหลักคือ "เรื่องที่ปราศจากกัปตันย่อมล่มจันใด" เป็นข้อความที่ไม่ถูกต้อง เพราะเรื่องที่ปราศจากกัปตันอาจจะไม่ล่มก็ได้ ซึ่งทำให้ข้อเปรียบเทียบผิดไปด้วย

- ข้อเปรียบเทียบนั้นง่ายต่อการที่ผู้ฟังจะเข้าใจหรือไม่

- ข้อเปรียบเทียบนั้นมีหลักฐานประเภทอื่นสนับสนุนหรือไม่

การเปรียบเทียบในการพิสูจน์นั้นเป็นหลักฐานที่อ่อน การหาข้อพิสูจน์ชนิดอื่นมาสนับสนุนด้วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่รู้แล้วกับสิ่งที่ไม่รู้ในข้อเปรียบเทียบ ได้รับการพิสูจน์ให้เห็นจริงยิ่งขึ้น เช่น การกล่าวว่า "การมีโรงไฟฟ้าปรมาณูเหมือนกับมีระเบิดเวลาอยู่ในบ้าน" ผู้ฟังอาจจะฟังแล้วคิดว่า แต่ประโยชน์ของโรงไฟฟ้าปรมาณูก็มีมหาศาล เราจะต้องยกตัวอย่างจากเรื่องจริงมาประกอบการเปรียบเทียบ เช่น กรณีโรงไฟฟ้าปรมาณูระเบิดที่เมืองเคียฟ ประเทศรัสเซีย เป็นต้น

นอกจากหลักฐานชนิดดังกล่าวมาแล้ว ยังมีหลักฐานข้อพิสูจน์ชนิดอื่นๆ อีกคือ เรื่องสั้น ชาตค นิทาน ประเภทอีสป เหล่านี้เป็นต้น

การแสดงเหตุผล (reasoning) ถ้าเรานำเอาหลักฐานต่าง ๆ มาเรียงไว้โดยมิได้ทำสิ่งใดเลย เราก็ย่อมไม่สามารถชี้ประเด็นที่จะดึงดูดใจคนฟังได้เราจะต้องพยายามดึงดูดข้อสรุปออกมาจากหลักฐานนั้น วิธีการนั้นเรียกว่า reasoning ปกติแล้วเรามีการแสดงผลหรือ reasoning 4 ประเภทคือ

1. การแสดงผลแบบนิรนัย (deductive reasoning) บางทีเรียกว่า การดึงข้อสรุปจากสัจพจน์ (axiom) หรือการทำข้อสรุปจากสิ่งที่ยอมรับทั่วไปไปสู่กรณีเฉพาะ syllogism ที่ขึ้นตาได้แก่

มนุษย์ทุกคนต้องตาย	-	ข้ออ้างหลักหรือสิ่งที่ยอมรับทั่วไป
วิชัยเป็นมนุษย์คนหนึ่ง	-	ข้ออ้างรองหรือกรณีเฉพาะ
เพราะฉะนั้น วิชัยต้องตาย	-	ข้อสรุป

การหาเหตุผลประกอบการตัดสินใจของเราทุกวันนี้เป็นไปในรูปแบบนี้ เรามีข้ออ้างหลักมานำเราในการเลือกว่า จะดูหนังเรื่องอะไร เช่น "หนังที่ สร้อยเกศิน์เล่น สนุกทุกเรื่อง เรื่องหนึ่งฉายที่สยาม เราไปดูกันเถอะ" หรือเราอาจจะใช้ข้ออ้างหลักในการตัดสินใจว่า จะไปกินข้าวที่ไหน เช่น "บะหมี่ที่ห้องอาหารตะวันลอยฟ้าอร่อย

จึงเธอ ฉันชักหิวเสียแล้ว ไปตระวันลอยฟ้ากันเถอะ" บางทีจะเลือกอาจารย์ที่จะเรียนด้วยก็คิดแบบนี้เช่นกัน เช่น "การลงทะเบียนของนิสิตปีก่อน ๆ เป็นข้อพิสูจน์ได้ดีที่สุดว่า อาจารย์ ก. สอนดี ฉันจะทำตามที่ทะเบียนชี้แนะไว้" สามัญสำนึกเตือนเราว่า การใช้ข้ออ้างหลักแบบนี้ในการแสดงเหตุผลมีข้อผิดพลาดได้ง่าย

การหาเหตุผลประกอบการตัดสินใจของเรามากๆจะเป็นไปในรูปแบบการละข้ออ้างหลักหรือข้ออ้างรองหรือข้อสรุป โดยผู้พูดให้ผู้ฟังเติมข้อความที่ขาดหายไปเรียกว่า เอนธิมีม (enthymeme) เช่น นายกรัฐมนตรีคนหนึ่งอาจจะพูดว่า "ผลผลิตประเทศเกษตรกรรมโดยทั่วไปแล้วมักขึ้นอยู่กับลมฟ้าอากาศ (ข้ออ้างหลัก) เราทำานทั้งหลายก็ทราบดีว่าประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม (ข้ออ้างรอง) เพราะฉะนั้น อย่านมากล่าวโทษรัฐบาลของผมเลย" นั่นคือ นายกรัฐมนตรีได้ละข้อสรุปไว้ในใจของคนฟังคือ "ผลผลิตของประเทศไทยขึ้นอยู่กับลมฟ้าอากาศ" ซึ่งแปลว่า รัฐบาลไม่มีอำนาจควบคุมอะไรก็ได้

2. การแสดงเหตุผลแบบอนุมาน (induction) คือการแสดงเหตุผลจากตัวอย่าง จากกรณีเฉพาะไปสู่กรณีทั่วไป เช่น นักประชาตติอาจจะสัมภาษณ์ผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียง 500 คนและสรุปว่า คนไทยปัจจุบันนี้เป็นพวกอนุรักษ์นิยมมากกว่าเมื่อสิบปีก่อน หรือเราอาจจะพบผู้แทนสตรีจากล้งกาที่สวายนามมากคนหนึ่งคนแล้วก็สรุปว่า ล้งกาเป็นประเทศที่มีสตรีสวยที่สุดในโลกเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า เราทำข้อสรุปจากตัวอย่างที่จำกัดอย่างไรก็ตาม เป็นไปไม่ได้ที่เราจะสำรวจตัวอย่างทุกอันในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ตัวอย่างที่เราสรรหามาเป็นตัวแทนต้องมีหลักเกณฑ์ในการเลือกสรร

เราทุกคนใช้วิธีอนุมานทั้งนั้น อันที่จริง สัจพจน์ที่เราใช้ในนิรมาณก็ได้มาโดยวิธีอนุมานทั้งสิ้น สัจพจน์ที่บอกว่า บะหมี่ที่ห้องอาหารตระวันลอยฟ้าอร่อย ก็ได้มาจากการที่ผู้พูดอาจจะเคยไปรับประทานอาหารที่นั่นมาสักห้าหกครั้ง

3. การแสดงเหตุผลจากอุปมาเปรียบเทียบ (reasoning from analogy) เช่น เราจะพูดว่า

"วิธีการแบบนี้จะใช้ได้ในเมืองไทย ก็ในมาเลเชียมันยังใช้ได้นี่นา"

"ให้ยาแก้ปวดคี่หือเอทีฉันใช้นี้ซี มันจะทำให้เธอหายปวดหัวนะ"

"ผมไม่เข้าใจว่า ทำไมพ่อซื้อรถใหม่ให้ผมไม่ได้ ที่พ่อของวิชัยยังซื้อให้ลูกเขาคันหนึ่งเลย"

ในตัวอย่างเหล่านี้ ผู้พูดใช้การเปรียบเทียบเพื่อจะนำไปสู่ข้อสรุป เป็นการเปรียบเทียบระหว่างของสองสิ่งที่มีลักษณะบางอย่างคล้ายกันซึ่งเราทราบแล้ว เพื่อจะดึงไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สองสิ่งนั้นจะมีลักษณะอื่นที่คล้ายกันอีก

ในการแสดงเหตุผลทั้งหมด วิธีการใช้ข้ออุปมาเปรียบเทียบนี้เป็นวิธีที่ผิดง่ายที่สุดเพราะของสองสิ่งนั้นจะเปรียบเทียบกันได้ชัดเจน ไม่มีข้อผิดพลาดก็ต้องเหมือนกันทุกประการมิฉะนั้นบางทีความไม่เหมือนกันของของสองสิ่งนั้นหรือของสองสถานการณ์นั้นอาจจะเด่นกว่าจนทำให้เราไม่สามารถจะหาข้อโต้แย้งมาโน้มน้าวได้สมจริง ถ้าเราต้องการจะใช้การแสดงเหตุผลจากข้ออุปมาเปรียบเทียบก็ต้องพยายามหาตัวอย่างมาสนับสนุนด้วย

4. การแสดงเหตุผลโดยการโยงจากเหตุไปหาผลหรือจากผลไปสู่เหตุ (reasoning from causal relationships) การแสดงเหตุผลประกอบนี้อาจจะแสดงได้ 3 ลักษณะ

ก. โยงจากสภาพแวดล้อมที่เรารู้จักไปยังเหตุผลที่อาจจะเป็นไปได้เรียกว่า โยงจากเหตุไปหาผล (cause - to - effect)

ข. โยงจากผลที่เห็นอยู่กลับไปยังเหตุที่อาจจะเห็นได้ เรียกว่า โยงจากผลไปหาเหตุ (effect - to - cause)

ค. โยงจากผลไปยังผลอีกอันหนึ่ง (effect - to - effect)

โยงจากเหตุไปหาผล เช่น เราอาจหนังสือพิมพ์พบว่าคนงานโรงงานทอผ้าได้รับเงินเดือนขึ้น เราก็สามารถใช้เหตุผลสรุปได้ว่า ผ้าจะต้องแพงขึ้น หรือมิฉะนั้นนักการเมืองอาจจะรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งว่า อย่าเลือกผู้แทนชุดนาย ฮ. ถ้าไม่ต้องการให้ประเทศถอยหลังเข้าคลองอีก

โยงกลับจากผลกลับมาหาเหตุ เช่น เราเห็นอุบัติเหตุรายหนึ่งในบริเวณที่เกิดเหตุคลະคลุ้งไปด้วยกลิ่นอัลกอฮอล์ เราก็สรุปว่า ผู้ขับซึ่งคงจะมีเมมา หรือราคาราคาหุนถีบตัวสูงขึ้นมาเมื่อรัฐบาลนาย ข. ล้มไป เราก็สันนิษฐานจากผลนั้นว่าเหตุก็คือการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ ซึ่งทำให้เสถียรภาพของประเทศมั่นคงยิ่งขึ้น

โยงจากผลอย่างหนึ่งไปสู่ผลอีกอย่างหนึ่ง วิธีนี้คือ วิธีที่กล่าวว่า เพราะว่าสภาพการณ์สองอย่างเหมือนกัน (คือ "สาเหตุ" เหมือนกัน) ผลก็จะเหมือนกันด้วยเช่น หมอสั่งยาเพนนิซิลินให้วิชัยเพราะมันใช้ได้ผลดีกับสมชาย ซึ่งทั้งสองแสดงอาการเหมือนกันหมอก็กำลังใช้ทั้ง analogy และ effect - to - effect reasoning

การโยงจากเหตุ - ผล หรือจากผล - เหตุ ควรจะตอบคำถามต่อไปนี้

1. เหตุที่เรากล่าวหานั้นให้ผลอย่างเดียวกันเสมอไปหรือไม่
2. ผลที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะมาสาเหตุมากกว่าหนึ่งหรือไม่
3. มีสภาพการณ์ใดซึ่งจะสภาพการณ์นั้นมิใช่สัมพันธ์กันด้วยเหตุ - ผลหรือไม่

ทฤษฎีการอ้างเหตุผลแบบทูลมิน¹¹

ทูลมินเป็นศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษในปี 1958 เขาได้พิมพ์หนังสือชื่อ The Uses of Argument ซึ่งได้เสนอแนวคิดทางด้านตรรกวิทยาซึ่งแตกต่างไปจากที่ปราชญ์โบราณได้สอนไว้ ทูลมินมีทรรศนะว่าแบบจำลองทางตรรกวิทยาของเขาซึ่งดัดแปลงมาจากซิลลอลจิสซึมสามารถประยุกต์ใช้กับความเป็นจริงในชีวิตมนุษย์ได้มากกว่า นั่นคือ ในชีวิตจริง เรามักจะประสบกับเงื่อนไขหรือข้อยกเว้นซึ่งทำให้เราไม่สามารถดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ได้เสมอไป

ต่อไปนี้เป็นแบบจำลองซึ่งทูลมินได้คิดขึ้นโดยพยายามแก้จุดอ่อนของซิลลอลจิสซึมที่ว่ารวมความเป็นทั้งหมด (ALLNESS) ไว้ใน premise แรกดังในตัวอย่างว่า

มนุษย์ทุกคนต้องตาย (ประโยคเสนอที่ 1)

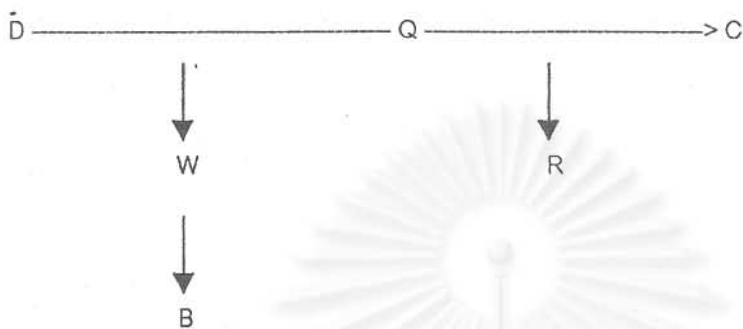
ขอเครตีสเป็นมนุษย์คนหนึ่ง (ประโยคเสนอที่ 2)

เพราะฉะนั้นขอเครตีสต้องตาย (บทสรุป)

แบบจำลองของทูลมินใช้กับการได้แย้งในชีวิตประจำวันได้ง่ายกว่า ด้วยเหตุที่ว่า มันสมจริงมากกว่า เพราะในความเป็นจริงจะหาคำกล่าวที่เป็นจริงในทุกกรณีได้ยากมาก มักจะมีเงื่อนไขหรือข้อยกเว้นเสมอ

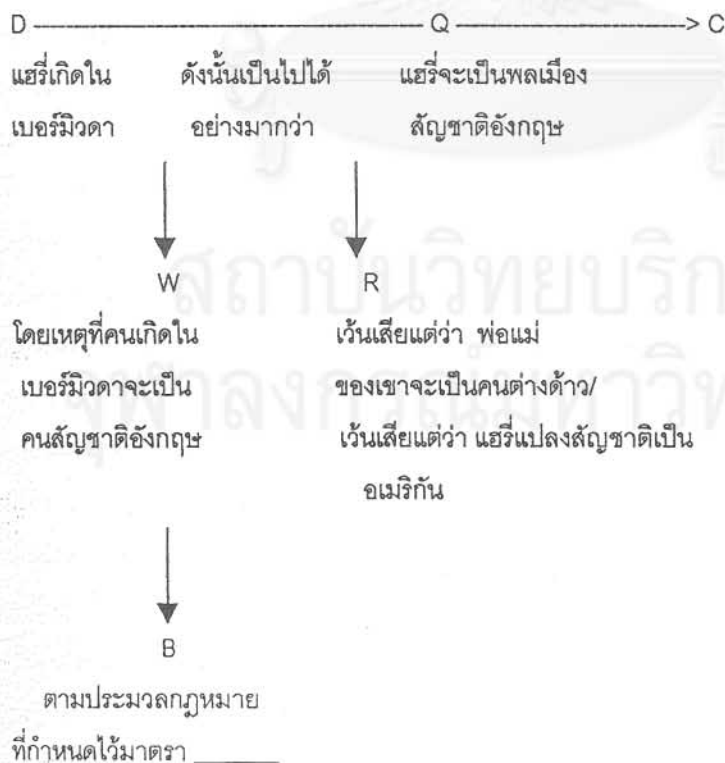
ในแบบจำลองของทูลมิน เราแสดงเหตุผลหรือโต้แย้งจากหลักฐานชิ้นหนึ่งหรือข้อเท็จจริงชิ้นหนึ่ง ซึ่งทูลมินเรียกว่า DATA (D) โยงไปยังข้อสรุปซึ่งทูลมินเรียกว่า CLAIM (C) ทั้ง DATA และ CLAIM นี้มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันด้วยสิ่งที่ทูลมิน เรียกว่า ข้อสนับสนุน หรือ WARRANTS (W) องค์ประกอบอันสุดท้ายได้แก่ บทขยาย หรือ QUALIFIERS (Q) ซึ่งรวมพวกข้อยกเว้นตัวขยายพิเศษ เงื่อนไขต่าง ๆ ความน่าจะเป็น (ซึ่งไม่ใช่ดีกรี

สูงสุด) ทูลมินใช้ลูกศรเป็นสัญลักษณ์ในการโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล (D) กับบทสรุป (C) และสนับสนุนการเชื่อมโยงนี้ด้วยการเขียน W ได้ลูกศร

- W = WARRANTS (ข้อสนับสนุน) มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า โดยเหตุที่
- B = BACKING OF THE WARRANTS (ข้อยืนยันข้อสนับสนุน)
- Q = QUALIFIER (ข้อขยายความ)
- C = CLAIM (ข้อสรุป)
- R = REBUTTAL (ข้อแย้ง)

ข้อความที่ทูลมินใช้เป็นแม่แบบในการอธิบายแบบจำลองคือ

เป็นที่น่าสังเกตว่า แบบจำลองนี้เน้นบทขยายที่ไม่ให้รวมความเป็นที่สุดไว้ (มี Reservation ไม่ใช่ Allness) และเป็นการแนะนำแนวทางที่ดีแก่ผู้พูดและผู้ฟังในการที่จะสรุปสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แบบจำลองนี้ให้ความ

สำคัญแก่ Warrants ซึ่งทำให้เราสามารถรับการเชื่อมโยงจาก Data ไปยัง Claim ได้ และเหลือที่ไว้ให้การโต้แย้งกลับ (Rebuttal) ซึ่งไม่พบในซิลลोजิสซิมของอริสโตเติล

กล่าวโดยสรุป การโน้มน้าวใจผู้รับสารโดยใช้ความน่าเชื่อถือของผู้พูด อารมณ์จิตวิทยาที่ต้องการให้เกิดในตัวผู้ฟัง และการใช้หลักฐานเหตุผลมาโต้แย้งนั้นต่างก็รวมกันทำหน้าที่ในการโน้มน้าวใจผู้รับสาร ตัวอริสโตเติลเองต้องการให้ผู้ฟังถูกโน้มน้าวใจด้วยเหตุผลมากที่สุด แต่ผู้ฟังมักจะถูกโน้มน้าวใจด้วยความน่าเชื่อถือของผู้พูดและด้วยอารมณ์ที่ผู้พูดสร้างให้เกิดขึ้นในตัวผู้ฟัง

1.5. ทฤษฎีการใช้ลีลา (style)

ในการวิเคราะห์โครงสร้างหรือลีลาหมายถึง การเลือกใช้คำ ไวยากรณ์ การเรียบเรียงวจนะ ประโยคหรือย่อหน้าให้เหมาะกับเนื้อเรื่องและคนฟัง ลีลาไม่ควรจะให้อด้อยหรือสูงส่งไปกว่าเนื้อเรื่องที่กำลังพูดอยู่ แต่ควรจะให้มีความเหมาะสม นักปราชญ์ได้จำแนกลักษณะของลีลาที่ดีดังนี้คือ ¹²

1. ความชัดเจนของภาษา (clarity) ซึ่งจะเกิดได้ด้วยการใช้นาม คุณศัพท์ และกริยาที่ใช้กันอยู่ในยุคปัจจุบัน ไม่ควรใช้คำที่หายากหรือขัดเกลามากเกินไปกับเนื้อเรื่อง การใช้ลีลาให้แตกต่างไปจากที่ใช้ปกติมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดผลชนิดหนึ่งชนิดใดแก่ผู้ฟังในกรณีเช่นนั้นอาจใช้ให้ผิดแผกได้

ในลีลาการพูดธรรมดา ผู้พูดควรหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำที่หายาก คำประสมและศัพท์บัญญัติเอง แม้เมื่อต้องการให้เกิดผลชนิดหนึ่งชนิดใดแก่ผู้ฟัง นักปราชญ์แนะนำให้ใช้การเปรียบเทียบอุปมา (metaphor) แทนซึ่งถือว่าทำให้ลีลาชัดเจนและน่าอ่านน่าฟังขึ้นมาก ลองเปรียบเทียบคำกล่าวสดุดีพระมหากษัตริย์ที่ว่า "พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางให้อบอุ่นใจ" พระองค์ทรงเป็นตะเกียง" "พระองค์ทรงเป็นดวงพระอาทิตย์" จะเห็นว่าในสำนวนแรกใช้คำพูดธรรมดาไม่เป็นอุปมา ฟังเข้าใจแต่ขาดความสละสลวย สำนวนที่สองและสำนวนที่สามเป็นอุปมา แต่สำนวนที่สองใช้ศัพท์ "คำ" กว่าเนื้อความในขณะที่สำนวนที่สามดูจะให้ความกลมกลืนกับเนื้อความได้ดีกว่า

2. การใช้สำนวนที่ถูกต้อง (purity) ลีลาที่สละสลวยเกิดจากการใช้คำเชื่อมที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น "แต่ข้าพเจ้า เมื่อเขาเล่าเรื่องให้ข้าพเจ้าฟัง (โดยเหตุที่มารลินีทั้งขอร้องทั้งบีบบังคับ) เลยออกไปกับพวกเขา" ประโยคนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำเชื่อมที่ไม่เหมาะสมเพราะมีคำเชื่อมมากเกินไป และยังมีข้อความในวงเล็บมาคั่นซึ่งทำให้ความหมายสับสน นอกจากนี้สำนวนที่ถูกต้องหมายถึงการใช้คำที่เฉพาะเจาะจงมากกว่าคำทั่ว ๆ ไป เช่น "ที่ข้าพเจ้าได้ยกข้อความนั้นขึ้นมากล่าวเมื่อสักครู่นี้ หวังว่าทุกท่านคงเข้าใจ" ประโยคหลังจะเข้าใจง่ายกว่า

3. การใช้ภาษาที่ประทับใจ (impressiveness) ภาษาที่จะประทับใจคือ ภาษาที่บรรยายแทนที่จะกล่าวสั้น ๆ เพียงคำเดียวหรือสองคำ เช่น คำบรรยายสรวงสวรรค์ในหนังสือบทสวดกล่าวว่า " ณ ที่นั้นไม่มีฝน ไม่มีหิมะ ไม่มีละอองหมอก ไม่มีเปลวไฟ ไม่มีลูกเห็บ ไม่มีแดดแผดเผา ไม่มีความหนาวเย็น ไม่มีอากาศร้อน ไม่มีเวลาหนาวเหน็บ" อนึ่งภาษาจะประทับใจถ้าบางครั้งใช้พหูพจน์แทนเอกพจน์ เช่น "บรรดาสัตว์ป่าต่างตกใจกับเสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า แทนการใช้ว่า "สัตว์ป่าตกใจกับเสียงฟ้าร้องฟ้าผ่า" การใช้ข้อความเชิงลบ (Negative) จะน่าสนใจกว่าข้อความบอกเล่าธรรมดา "เราต้องการจะตอบแทนทุกคนที่ทำอะไรให้เรา" ซึ่งเป็นข้อความที่ค่อนข้างจืดชืด

4. ความเหมาะสมของภาษา (propriety) ภาษาจะเหมาะสมซึ่งนำไปสู่ลีลาที่ดีได้ก็ต่อเมื่อมันแสดงอารมณ์ที่ผสมกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องที่มีสาระสำคัญจะไม่ใช้ลีลาที่เป็นเล่น และในทำนองเดียวกันเนื้อ

หาสาระที่ไม่สำคัญก็ใช้ลีลาธรรมดา ความเหมาะสมของภาษาซึ่งถึงอารมณ์ของคนฟังจะทำให้คนฟังเชื่อในข้อเท็จจริงของผู้พูดไม่ว่าจะจริงหรือไม่ก็ตาม และนี่คือข้อพึงสังวรณของผู้พูด

ซิเซโรได้ชื่อว่า เป็นนักพูดที่มีลีลาการพูดสละสลวย งดงามที่สุด สอนิต ยมาภัย นักคิดทางวาทวิทยาของไทยได้ให้ชื่อลีลาของซิเซโรว่า (1) ลีลาเรียบง่าย (plain style) (2) ลีลาปานกลาง (moderate style) (3) ลีลาโอฬาริก (grand style)¹³

การใช้ภาษาในลีลาเรียบง่าย ตามแนวคิดของซิเซโร ก็คือการใช้คำละตินบริสุทธิ์เข้าใจง่าย และเรียบเรียงให้แจ่มชัด หากจะปรับให้เข้ากับภาษาไทยก็เป็นลีลาที่ใช้คำไทยแท้ แม้จะมีที่มาจากภาษาอื่น แต่ก็ใช้กันจนซึมซาบแล้วในภาษาไทยคนทั่วไปแทบจะไม่ว่ารู้ว่าเป็นคำยืมมาจากภาษาอื่น เช่น เติน จมูก รส สุนัข ทูทซ์ สุข เป็นต้น

ภาษาที่ใช้ในลีลาปานกลางนั้น มีลักษณะที่มีพลังมากขึ้น แต่ก็ยังแฝงไว้ซึ่งความอ่อนหวาน เรียบง่ายได้ เช่น ถ้าพูดว่า "เขาเดินไปจนกว่าจะถึงจุดหมาย" ย่อมเป็นลีลาเรียบง่าย แต่หากกล่าววว่า "เดิน! เดินต่อไป ต่อถึงจุดหมายนั้นแหละเขาจึงหยุดเดิน" จะเห็นว่ามีพลังมากขึ้น เป็นลักษณะของภาษาลีลาปานกลาง หรือถ้ากล่าววว่า "ผมคงจะไม่ยอมแพ้ท่านโดยเด็ดขาด" ย่อมเป็นลีลาเรียบง่าย แต่หากกล่าววว่า "เป็นไปไม่ได้ดอกที่เราจะยอมสยบให้แก่ท่าน" นี้ย่อมเป็นลักษณะของการใช้ภาษาในลีลาปานกลาง

ลีลาโอฬาริกนั้น เป็นลีลาการใช้ภาษาที่งดงาม ประณีต สูงส่ง ไพเราะดัง เช่น คำประกาศ คำสดุดี คำปฏิญาณ บทปณิธาน หรือบทพรรณนาถึงบุคคล เหตุการณ์ที่มีความสำคัญเป็นพิเศษแก่ชาติบ้านเมือง ดังบทบรรยายพระมหาปรีนิพพานขององค์พระบรมศาสดา ดังนี้

พระองค์เฝยพระโอบุสฐีอีกครั้งหนึ่ง เป็นพระปัจฉิมวาจาที่จารึกไว้แก่สังสารโลกเป็นพระสังขธรรมอันล้ำเลิศว่า

"ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตขอเตือนท่าน อันสังขารทั้งหลายมีแต่เสื่อมไปเป็นธรรมดา ขอท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญกุศลให้เต็มทีด้วยความไม่ประมาทเถิด"

นี่คือ พระโอวาทแห่งพระศาสดาเป็นมรดกครั้งสุดท้าย

ครั้นแล้ว ลิ่นพระดำรัส ลิ่นพระสุรเสียง หับพระโอบุสฐีลับพระเนตร พระอัสนาสะปัสสาสะซึ่งเคยระบายนตามธรรมดาค่อยแผ่วเบาลงๆ ทุกที แล้วก็ลิ่นกระแสดงโดยพระอาการสงบ พระภิกษุองค์หนึ่ง ประกาศว่า พระบรมศาสดาเสด็จปรีนิพพานแล้ว

อนิจจา! แสงเดือนเพ็ญส่องกระจายจับพระพักตร์อยู่เมื่อกี้ก็จางซีดขมุกขมัวลงท้องฟ้าสลัวมัวยับครี้อากาศเย็นเฉียบจับหัวใจน้ำค้างหยดเฝาะๆ เป็นหยาดน้ำตาแห่งสวรรค์ เกสรดอกรังผึ้งพวงเป็นสายสน่ห์สธาราสรพระพุทธรีระ จักจันเรไรสดเสียบดูไม่มีแกใจจะทำเสียง ธรรมชาติรอบข้างต่างสลดหมดความคะนองทุกสิ่งทุกอย่าง

แล้วจึงมีเสียงกระซิก ๆ สะอื้นให้แห่งพระภิกษุสงฆ์ ฝ่ายพวกมัลลละก็ร้องไห้โยแทบสิ้นสมถุติ

ขณะนั้น อันว่า ปฐวีก็มปนาการก็บังเกิดปรากฏพิลึกพิลงทั่วโลกธาตุทั้งปวงอีกทั้งห้วงมหรรณพก็กำเวปตีฟองคะนองคลื่นครี้นครี้นฤนาท ในมหาสมุทรสาครทั้งหม่อมจจาชาติมั่งกรมุดดำกระทำให้ศัพทสำนนวนฤโฆษครุณา ดุจเสียงปริเทวกถาแซ่ของโคกาดูรกำสรด ทั้งขุนเขาดิเนรูราชบรรพตก็่นอมยอดโอนอ่อน มีอาการปานประหนึ่งว่ายอดหวายถูกอัคคีลน อนเนกมหัศจรรย์ก็บันดาลทั่วเมทนีดลสกลนากาศปางเมื่อพระบรมโลกนาถเข้าสู่พระปรีนิพพาน นั้นแล

(เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป กามนิต บทที่ 43 มหาปรีนิพพาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2527)
หน้า 438 - 439)

5. ความมีชีวิตของภาษา (liveliness) ภาษาจะมีชีวิตได้โดยการใช้อุปมาซึ่งจะต้องไม่เป็นอุปมาซึ่งใช้จนเบื่อ นอกจากนี้ภาษาจะมีชีวิตได้โดยการใช้เอนธิมีมซึ่งให้ผู้ฟังสรุปเอาเอง ไม่ใช่เป็นเอนธิมีมที่ชัดเจนจนสมองไม่ต้องค้นหาคำตอบอีกต่อไป นอกจากนี้ภาษาจะมีชีวิตได้ด้วยการเรียบเรียงข้อความให้กลับความกัน แต่ได้ความหมายคมคาย (antithesis) เช่น "อย่าถามว่าประเทศชาติจะทำอะไรให้ท่านได้บ้างแต่จงถามว่าท่านจะทำอะไรให้ประเทศชาติได้บ้าง" การใช้กิริยาที่แสดงอาการเคลื่อนไหวจะทำให้ภาษามีชีวิต ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าเหตุการณ์นั้นกำลังเกิดขึ้นต่อหน้า (actuality) เช่น ธนูแห่งความโกรธแค้นของชาวภารตะแหวกอากาศอย่างรวดเร็ว มุ่งปักอกศัตรูที่จุใจมุกรุก" นักปราชญ์กล่าวสรุปว่าลีลาจะมีชีวิตได้มาจากปัจจัย 3 ประการ คือ metaphor, antithesis และ actuality อริสโตเติลกล่าวว่า ลีลาการเขียนมีความสละสลวยมากกว่าลีลาการพูดในกรณีที่เป็น การพูดเรื่องที่มีองได้หลายทรวงณะ (controversial) ควรจะมีการพูดที่เฝ้าอารมณ์เห็นจริงเห็นจัง การใช้อารมณ์ขันเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ผู้ฟังจดจำได้ง่ายขึ้นเข้าใจมากขึ้น

ศาสตราจารย์ลาร์สันได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า God, Devil and Charismatic terms God terms ¹⁴ คือคำที่สร้างความรู้สึกที่ดี เช่นว่า อิศรภาพ ความเท่าเทียม พระเจ้าอยู่หัว วิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้า แพทย์ วิศวกร Devil terms ในศตวรรษนี้ในประเทศไทยได้แก่คำว่า มลพิษ การจรรยา เต่าล้านปี Charismatic terms คำที่วิฟเวอร์อธิบายว่าเป็นคำมีพลัง (potency) ซึ่งความหมายที่แท้จริงไม่มีใครทราบได้ แต่ความหมายของมันจะออกมาจากความรู้สึกที่ประชาชนหรือลูกค้าเป้าหมายร่วมกันสร้างขึ้น เช่นคำว่า solidarity ในโปแลนด์ซึ่งดึงดูดใจผู้ฟังทั่วโลกจากที่เคยเป็นองค์การที่ผิดกฎหมายเป็นถูกกฎหมายและขึ้นมาปกครองโปแลนด์

เราได้พิจารณาลีลาโดยดูการใช้ภาษาของผู้พูด โครงสร้างของวาทะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะทำให้วาทะนั้นเป็นที่เข้าใจหรือโน้มน้าวใจได้มากน้อยเพียงใด โดยทั่วไป การพูดมักจะอาศัยเทคนิคที่สำคัญๆ ได้แก่ การให้คำจำกัดความ การบรรยายหรือพรรณนา การแบ่ง (คือการบอกผู้ฟังว่า หัวข้อที่จะพูดครอบคลุมอะไรบ้าง) การบรรยายหรือการเรียงลำดับ (1-2-3) (บางครั้งการให้ตัวอย่าง การเปรียบเทียบและการใช้สถิติมีการใช้เพื่อพัฒนาข้อความจัดเป็นโครงสร้างวาทะชนิดหนึ่งด้วยนอกเหนือไปจากการใช้เพื่อเป็นข้อเท็จจริง)

การให้คำจำกัดความ การให้คำนิยามจะทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น "การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ หมายถึง"

การให้ตัวอย่าง "ประเทศไทยเป็นประเทศที่รอดจากการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกในยุคล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ได้อย่างมหัศจรรย์อย่างยิ่ง ดูอย่างประเทศรอบ ๆ ตัวเรา พม่า ลังกาไปร์ มลายา ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เวียดนาม กัมพูชา ลาว กลายเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ส่วนสหรัฐอเมริกาได้ฟิลิปปินส์ไปครอบครอง"

การเปรียบเทียบ เช่น "ลวดลายที่ประดับหัวเสากรีกโบราณ บางลวดลายก็ดูเหมือนเลขหนึ่งไทยขดเข้าหากัน บางลวดลายก็ดูเหมือนใบผักกาด พวกเราคงจะพอมองเห็นภาพได้บ้าง"

การใช้สถิติ ในทางวาทศาสตร์ การใช้สถิติ หมายถึง การอ้างถึงจำนวนตัวเลขร้อยละส่วน ฯลฯ เพื่อประกอบการพูด เช่น "โดยทั่วไปคนเราใช้เวลา 45% ในการฟัง 30% ในการพูด 16% ในการอ่าน และ 9% ในการเขียน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ในกิจกรรมการสื่อสารทั้งหมดการฟังเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เวลากับมันมากที่สุด"

การบรรยายหรือการพรรณนา เช่น "ลือกันอย่างหนึ่งว่า พระหัวเข็มที่ศักดิ์สิทธิ์จริงต้องมาจากพม่าแล้ว เห็นพระเมืองพม่าสร้างพระหัวเข็มกันเป็นอุตสาหกรรมไปเลยพอทำเป็นรูปพระหัวเข็มเสร็จแล้วก็ใช้ให้เด็กหรือสามเณรเอาเข็มดอกขมับ บางครั้งใช้มือดอกไม้พอใช้ตื่นเหยียบก็มี และมีถนนอยู่สองสายที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมพระหัวเข็ม ผมเห็นเขาเทใส่กระสอบเที่ยวเอาขายเมืองไทย เมื่อใส่ลงก็เอาเท้าเหยียบเอา แล้วลงมาให้พวกเขาบูชา"

การแบ่งหรือเอาการเรียงลำดับ เช่น หัวข้อที่จะพูดในวันนี้คือ "ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในทัศนะของข้าพเจ้า" ซึ่งข้าพเจ้าขอแบ่งประเด็นสำคัญ ๆ ที่จะพูดออกเป็น 3 ประเด็น คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ในฐานะนักการเมือง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในฐานะนักหนังสือพิมพ์ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ในฐานะนักแสดง

Roderick Hart ศาสตราจารย์ทางวาทวิทยาได้สรุปกลยุทธ์การใช้โครงสร้างของข้อความในการโน้มน้าวใจ ตัวอย่างของโครงสร้างปรากฏในตารางอธิบายดังนี้¹⁵

1.

ลักษณะโครงสร้าง	เรียงตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	เน้นจุดเด่นที่เวลาซึ่งทำให้การบรรยายเหตุการณ์ชัดเจน
ตัวอย่าง	ในช่วงทศวรรษ 1970's เราทดลองใช้ภาชนะและน้ำมันรู้สึกไม่พอเพียงในปี 1980's เราเก็บภาชนะซึ่งเป็นอบายมุข ในปี 1990's เราต้องการสิ่งใหม่ ๆ นั่นคือการเก็บภาชนะจากงานบริการทางวิชาชีพ
ข้อดี	สร้างการรอคอยจากผู้ฟังจากการบอกเล่าเหตุการณ์ในอดีตมาปัจจุบัน (จนไปถึงอนาคต)
ข้อเสีย	ข้อเสนอที่ผู้พูดพูดบางทีจมหายไปใน " เรื่องราว " (ปรียบท/ประวัติศาสตร์) ที่ผู้พูดพูด

2.

ลักษณะโครงสร้าง	เรียงลำดับพื้นที่ (Spatial Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	แสดงสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่าง ๆ กับส่วนต่าง ๆ หรือระหว่างส่วนต่าง ๆ กันทั้งหมด
ตัวอย่าง	โอกาสในจังหวัดนี้เปิดกว้างมหาศาลแก่ผู้สนใจจะไขว่คว้า บริเวณทะเลสาบมีการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว บริเวณสามเหลี่ยมรอบเมืองเป็นอุตสาหกรรมไฮเทค และบริเวณที่ราบมีศูนย์การศึกษาทางไกลข้ามทวีป
ข้อดี	ทำให้ความคิดของเราเกิดภาพแก่ผู้ฟัง
ข้อเสีย	รายละเอียดมากเกินไปอาจบดบังความคิดได้

- 3.
- ลักษณะโครงสร้าง
หน้าที่ทางวาทศิลป์
- เรียงขึ้นลงตามลำดับความสำคัญ (Ascending Descending Sequence)
ประเด็นมีการจัดเรียงตามลำดับความสำคัญ ตามความคุ้นเคยต่อประเด็นและตาม
'ความสลับซับซ้อนของประเด็น
- ตัวอย่าง
- ผมเห็นด้วยกับท่าน สส. พรรคชาติพัฒนาว่า เราต้องพิจารณาระเบียบของเคเบิลทีวีและเห็นด้วยกับสส. พรรคชาติไทยว่า เราต้องพิจารณาโครงการดาวเทียมสื่อสาร แต่ผมคิดว่าปัญหาเฉพาะหน้าตอนนี้คือท่านจะแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด 6 ทางแยกดังที่มีผู้เสนอขณะนี้อย่างไร
- ข้อดี
- ทำให้รู้สึกว่แต่ละประเด็นสำคัญและสำคัญอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับอันอื่น
- ข้อเสีย
- ถ้าเริ่มประเด็นแล้ว ต้องทำตามลำดับขั้นให้สมบูรณ์แต่ละขั้นตอนต้องอภิปรายให้ครบถ้วน

- 4.
- ลักษณะโครงสร้าง
หน้าที่ทางวาทศิลป์
- ลำดับแบบเหตุ - ผล (Casual Sequence)
- เชื่อมโยงสิ่งที่สังเกตได้ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งคาดว่าเป็นสาเหตุของผลเหล่านั้น
- ตัวอย่าง
- ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติ ผมอยากขอให้ท่านได้พิจารณาการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในภาคนี้ อะไรเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาดังขนาดนี้ กระผมขอเน้นว่ามันคือระบบการบริหารสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์อย่างมีประสิทธิภาพในภาคนี้
- ข้อดี
- ผู้ฟังชาวตะวันตกส่วนใหญ่ชอบวิธีการโยงเหตุ - ผล
- ข้อเสีย
- แต่ผู้ฟังโดยทั่วไปมักได้รับการอบรมมาให้เชื่อข้ออ้างแบบโยงเหตุ - ผล

- 5.
- ลักษณะโครงสร้าง
หน้าที่ทางวาทศิลป์
- ลำดับแบบปัญหาทางแก้ไข (Problem-Solution Sequence)
- มาตรการต่าง ๆ นี้การเสนอแนะบนพื้นฐานที่ว่ามันจะแก้ไขปัญหานั้นได้
- ตัวอย่าง
- ท่านสมาชิกผู้ทรงเกียรติและกระผมทราบดีว่า เราต้องการกฎหมายเกี่ยวกับรายได้ที่มีคุณลักษณะ 3 อย่างคือ หนึ่งใช้ในรัฐบาลชุดนี้ยุติธรรมต่อทุกคน และเพียงพอต่อความจำเป็น ข้อเสนอแนะจากโครงการของกระผมคาดว่าจะตอบสนองของคุณสมบัติเหล่านี้ได้
- ข้อดี
- ลำดับแบบนี้อาศัยหลักจิตวิทยาของผู้ฟังว่าต้องการจะเอาชนะอุปสรรคที่ขวาง
- ข้อเสีย
- ถ้าผู้ฟังไม่รู้ถึงถึงความรุนแรงของปัญหาของผู้ฟังจะรู้สึกเบื่อ

- 6.
- ลักษณะโครงสร้าง
หน้าที่ทางวาทศิลป์
- ลำดับแบบจุดแรงจูงใจ (Motivational Sequence)
- ผู้พูดใช้ลำดับของการเรียงความสนใจการเสนอความจำเป็น / ความต้องการ การตอบสนองของความจำเป็น ความต้องการนั้นการพูดให้เห็นภาพและการจูงใจให้ปฏิบัติ

ตัวอย่าง	สองแสนล้านบาท นั่นคือสิ่งที่กระทรวงคมนาคมเสนอมาสำหรับโครงการพัฒนาสนามบินหนองงูเห่า ผมคิดว่าเมื่อพิจารณาคุณภาพการณเศรษฐกิจในปัจจุบัน เราคงใช้เงินประมาณ 10,000 ล้านบาทเพื่อขยายสนามบินดอนเมืองในปัจจุบันให้รองรับผู้โดยสารอีกประมาณ 15 ปีข้างหน้า และขอให้กองทัพอากาศอัยบางส่วนออกไป ทั้งนี้เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติไม่หลุดไปกว่านี้และมีโอกาสฟื้นตัวได้ในอีก 2 - 3 ปีข้างหน้า
ข้อดี	วิธีการนี้เชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่คนทั่วไปคิดและได้ผลทางจิตวิทยา
ข้อเสีย	แต่ละขั้นตอนค่อนข้างคลุมเครือมักจะคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน

7.

ลักษณะโครงสร้าง	แบบเรียงหัวข้อ (Topical Sequence)
หน้าที่ทางวาทศิลป์	แยกแยะเนื้อเรื่องทั้งหมดให้เป็นหัวข้อย่อย ๆ และเรียงลำดับโดยไม่มียึดหลักเกณฑ์ใด

ตัวอย่าง	การประชุมคณะกรรมการการควรวนี้ันว่าต้องการความร่วมมืออย่างยิงจากพวกท่านเพราะมีประเด็นปัญหาต่าง ๆ เข้ามามากมายได้แก่ <ol style="list-style-type: none"> 1. ปัญหาโรงไฟฟ้าปรมาณู 2. ปัญหาโสภณเด็ก 3. ปัญหาที่ดินทำกินและการบุกรุกของราษฎร 4. ปัญหาสิทธิของคนต่างชาติในการซื้ออาคารชุด 5. ปัญหาในการคืนภาษี VAT ทุกอย่างต้องการข้อแก้ไขอย่างรีบเร่งทั้งนั้น
----------	---

ข้อดี	วิธีนี้เป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการจัดประเด็น
ข้อเสีย	ผู้พูดมักจะจัดลำดับหัวข้อปนกัน บางทีหัวข้อใหญ่ปนกับหัวข้อย่อย

ในการใช้ลีลาเพื่อโน้มน้าวใจคนฟัง นอกจากจะมีการใช้ถ้อยคำ สำนวน และโครงสร้างของวาทะเพื่อให้เกิดความดึงดูดใจแล้ว การใช้ภาพพจน์เป็นอีกกลยุทธ์ที่ผู้พูดใช้และภาษาไทยภาษาที่เต็มไปด้วยภาพพจน์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า figures of speech

ภาพพจน์มีหลายชนิด ที่นิยมใช้มี 8 ชนิดคือ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน ออนุมาณย นามนัย อธิพจน์ ปฏิพจน์ และสัพพจน์ ดังจะกล่าวต่อไปนี้¹⁶

1) อุปมา (Simile)

อุปมา คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน อุปมา เป็นสิ่งที่นำมากล่าวเปรียบเทียบอุปไมย คือเนื้อความที่ต้องการกล่าว มักใช้คำเชื่อมระหว่างอุปมา - อุปไมย เช่น คำว่า เช่น เหมือน เปรียบ ดังดุจ ประดุจ ประหนึ่ง ละม้าย เสมอ เหมือน ปาน เพียง ราว เทียบ เทียม คือ หรือ เป็น (ที่แปลว่าเหมือน) ฯลฯ

เช่น

รวดเร็ว ดุจ กามนิตหนุ่ม, เงียบ เหมือน ป่าช้า, เจ็บ

ตัวสั้น เป็น เจ้าเข้า, อืด เป็น เรือเกลือ, ขน เป็น ลิง,
แล้วว่าอนิจจาความรัก เพิ่งประจักษ์ ดัง สายน้ำไหล,
จากตัวอย่าง เช่น อืดเป็นเรือเกลือ อืด เป็น อุปมา เรือเกลือ เป็นอุปมา

2. อุปลักษณ์ (Metaphor)

อุปลักษณ์เป็นการกล่าวเปรียบเทียบอีกวิธีหนึ่ง แต่ต่างกับอุปมาตรงที่อุปลักษณ์จะไม่กล่าวเปรียบตรง ๆ ให้อีกกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอาเอง ไม่มีคำเชื่อมให้เห็นชัดอย่างอุปมา เช่น

- (1) ตกเหวรักจะดินรนไปจนตาย
 - (2) อาเธอร์มีอาชีพเป็นเหยี่ยวข่าวในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
 - (3) ที่คลับแห่งนี้ เป็นที่ชุมนุมของพวกเสือสิงห์กระทิงแรดทั้งหลาย
 - (4) รถ.....สิงห์ป่าคอนกรีต
 - (5) คลื่นมนุษย์ หลังไหลเข้ามาชมพระราชพิธี
 - (6) สวรรค์นอก นรกในใจ, เช่นครกขี้หนูเขา, ตำนานพริกละลายแม่น้ำ ฯลฯ
- คำว่า เหวรัก เหยี่ยวข่าว เสือสิงห์กระทิงแรด เหล่านี้มีได้หมายถึงเหว หรือสัตว์

จริง ๆ แต่มีความหมายเป็นอย่างอื่น ภาพพจน์เหล่านี้มักเขียนนิยมใช้กันมากโดยเฉพาะในคอลัมน์หนังสือพิมพ์ เพราะเป็นการใช้คำน้อย กินความมาก เหมาะแก่เนื้อที่อันจำกัด

3. บุคลาธิษฐาน (Personification)

บุคลาธิษฐาน มาจากคำว่า บุคคล + อธิษฐาน คือ อธิษฐานให้กลายเป็นบุคคลหมายถึง ภาพพจน์ที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิตไม่มีวิญญาณ ไม่มีความคิด เสมือนเป็นสิ่งที่มีชีวิตมีวิญญาณมีความรู้สึกนึกคิด เช่น ฟ้าร้องไห้ ไบไม้เริงระบำ ภาพพจน์ประเภทนี้จะทำให้สิ่งที่กล่าวถึงมีชีวิตชีวภาพ ผู้รับสารก็จะมองเห็นภาพสิ่งนั้น เคลื่อนไหวทำกริยาอาการเหมือนคน มีอารมณ์ มีความรู้สึก และสามารถสื่อความรู้สึกนั้นมาสู่ผู้รับสารได้ ตัวอย่างง่าย ๆ เห็นได้จากนิทานสัตว์ที่ตัวละครเป็นสัตว์พูดได้ แสดงบทบาทเหมือนมนุษย์ หรือแก้วสารพัดนึกที่สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่เจ้าของสั่งได้ ก็คือภาพพจน์ประเภทบุคลาธิษฐานนั่นเอง ตัวอย่างอื่น ๆ เช่น

- (1) ดาวเรืองไกวกิ่งทักทายกุหลาบแดง แต่กุหลาบดูเหมือนจะมองไม่เห็น เพราะเจ้าหล่อนมัวแต่หัวเราะระริกริน เอียงแก้มหลบผีเสื้อหนุ่มอยู่พัลวัน
- (2) ปางลูกทุกขฤดี ธรณีเศร้าใจ ปางลูกร้องไห้ ธรณีให้หวน
- (3) ใต้ทองคอดก ไม่มีแรงแม้แต่จะกระดิกหาง นายน้อยของมันที่มันแสนรักแสนคิดถึง เหตุใจนจึงมองเมิน ไม่ไยดีมันแม้แต่น้อย มนุษย์เปลี่ยนแปลงง่ายถึงเพียงนี้เทียวหรือ

4. อนุนามนัย (Synecdoche)

อนุ หมายถึงน้อยหรือส่วนย่อย นามนัยคือ การกล่าวเป็นนัยแทนค่านาม อนุนามนัย คือ การนำส่วนน้อยหรือส่วนย่อยหรือส่วนที่เด่นชัด มากกล่าวโดยหมายถึงส่วนทั้งหมด

เมืองที่เด็กตกท่อ หมายถึงกรุงเทพฯ เป็นการนำเหตุการณ์บางอย่างมาเป็นสัญลักษณ์ของเมือง เป็นการกล่าวเชิงประชดประชัน

คิดถึงควันไฟที่ลอยอ้อยอิ่งอยู่ท้ายบ้าน ชีวิตวันนี้สำคัญแต่ควันรถยนต์จนเจียว หมายถึง ชีวิตชนบทกับชีวิตในเมือง โดยเทียบควันไฟกับควันรถยนต์มากกล่าวแทนสภาพความเป็นทั้งหมด

5. นามนัย (Metonymy)

นามนัย หมายถึง การเรียกชื่อสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำอื่นแทน ไม่เรียกตรง ๆ แต่ต้องเป็นคำที่รู้จักกันทั่วไป เมื่อกล่าวถึงก็รู้ทันทีว่าหมายถึงสิ่งใด เช่น

ผ่านฟ้า ร่มเกล้า เหนือหัว = พระเจ้าแผ่นดิน

เก้าอี้ = ตำแหน่ง

ฐานันดรที่ 4 = นักหนังสือพิมพ์

อนุนามนัย และนามนัย เป็นภาพพจน์ที่ใช้เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้คำธรรมดา ๆ ซ้ำซาก และเป็นการนำจุดเด่น จุดสำคัญ หรือลักษณะของสิ่งนั้นมากกล่าว โดยผู้ส่งสารไม่ต้องเสียเวลาอธิบาย และผู้รับสารก็มองเห็นภาพได้ทันที

6. อธิพจน์ (Hyperbole)

อธิพจน์ คือการกล่าวเกินจริง อาจมากเกินจริงหรือน้อยเกินจริงก็ได้ ภาพพจน์ชนิดนี้นิยมใช้กันมากแม้ในภาษาพูด เพราะเป็นการเปรียบเทียบที่เห็นภาพได้ง่าย เช่น

- (1) ครึนครึนไซ่ฟ้าร้อง เรียมครวญ
- (2) การบินไทยรักคุณเท่าฟ้า
- (3) เราจะสู้จนเลือดหยดสุดท้าย
- (4) ฉันไม่มีเงินสักแดงเดียว
- (5) เราบินข้ามโลกมาชั่วบัดนี้มือเดียว

7. ปฏิพจน์ (Paradox)

ปฏิพจน์ คือการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกัน มากกล่าวอย่างกลมกลืนกัน เหมือนภาพเขียนที่ใช้สีต่างวรรณะมาตัดกัน แต่มองรวม ๆ แล้วสวยงามกลมกลืน ภาพพจน์ประเภทนี้ต้องวิเคราะห์ความหมายให้ลึกลงไปจึงจะเข้าใจ เพราะมักจะกล่าวในเชิงปรัชญา เช่น

- (1) รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ
- (2) เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย
- (3) ดีลอดตาข้าง นางลอดตัวเดิน
- (4) เสียงกระซิบแห่งความเจ็บ

8. สัทพจน์ (Onomatoboeia)

สัท แปลว่า เสียง สัทพจน์ หมายถึงภาพพจน์ที่เลียนเสียง หรือแสดงลักษณะ
อาการต่าง ๆ เช่น เสียงดนตรี อาการของสัตว์ เป็นต้น การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้จะ
ทำให้รู้สึกเหมือนได้ยินเสียงของสิ่งนั้นจริง ๆ เสียงของคำก็มีลักษณะเด่นอยู่ในตัว

ตัวอย่าง เช่น

- เสียงดนตรี (1) ต้อยตะวัดตืดตืดเจ้าที่เอ๋ย
(2) อ้อยอ้อยเอื่อยเอื่อยอ้อยเสียงขอขู่
(3) ช้องหนองหนองหนองหนอง ผรั่งผรั่งผรั่งตะโพน
- เสียงสัตว์ (1) มันร้องดัง กระโด้งอง มันดังกอก ๆ กอก ๆ กระโด้งอง
(2) อ้อยอ้อยเอียงอ้อยอ้อยเอียงส่งเสียงร้อง
- เสียงธรรมชาติ (1) น้ำพุพุ่งซ่า ไหลมาขาดจวน เห็นตระการ เสียงกังวาน
มันดังจอกโครม ๆ มันดังจอก ๆ จอก ๆ โครม ๆ
(เพลงเขมรไพรโยค)

- (2) ได้ยินเสียงน้ำในลำธารซึ่งเมื่อตอนเย็นยังไหลริน ๆ
กลายเป็นเสียงไหลพุ่งพล่านโครมครามหนักขึ้นทุกที...
น้ำไหลตื้นก้นมาราวราวกับเทตรงลงมาจากขอบฟ้า
กระทบถูกแก่งผาแตกกระจายเป็นฟองขาว

(กามนิต)

ลักษณะอาการต่าง ๆ

- (1) ทั้งยุงชุมรุมกัดกัดเบียดเบียดประะ เสียงผัวะผะพั้งพับปุบปับแปะ
(นิราศเมืองเพชร)
- (2) ชะโดดุดกระดิดโดด สลาดโลดยะหอยออยออย
กระเพื่อมน้ำพะพำพรอย กระจอกจวนกระจอนชล
(อิลราชคำฉันท์)
- (3) ตะแลงแต๊กแต๊กตะแลงแต๊กแต๊ก กระเดื่องดังแทรกสำรวลสรวลสันต์
(สุภร ผลชีวิติน)
- (4) ปลาบางตัวชอบซุก ๆ นอนซ้อน ๆ กันอยู่...เจ้าพวกกึ่งทั้งปวงที่เดินถอยหลัง
กรูด ๆ ตะกลามมากกว่าเพื่อน ปลาชาติินทั้งตัวทิ้งลงไปกอดไว้ ตามไล่
แย่งกันกระโดดโหยง ๆ
(พระราชนิพนธ์ ไกลบ้าน)

ภาพพจน์ทั้ง 8 ประเภทที่กล่าวแล้ว เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมให้สำนวนโวหารดีขึ้น แต่ทั้งนี้จะต้องใช้ให้
เหมาะสม การเปรียบเทียบควรเปรียบกับสิ่งใกล้ตัวหรือที่เป็นรูปธรรมมองเห็นได้ง่าย ไม่เปรียบเทียบเปรียบเทียบ เช่น

"เส้นผมของเธอเหมือนถักทอด้วยสายรุ้งที่เกี่ยวพันครอบท้องฟ้าและสะท้อนลงสู่กระจกเงาแห่งสายธารดวงอาทิตย์แห่งพระธรรม" การเปรียบเทียบเช่นนี้ ไม่มีประโยชน์และทำให้ผู้รับสารเบื่อหน่าย ควรกล่าวง่าย ๆ แต่ชัดเจน เช่น "เส้นผมของเธอเหมือนกลุ่มไหมสีดำสนิท" เป็นต้น และในการใช้ภาพพจน์ควรเลือกใช้เพียงบางประเภทในบางกรณี มิใช่ใช้ครบทุกอย่างหรือใช้ทุกประโยคเพราะจะทำให้เสีย สำนวนโวหารบางชนิดอาจไม่จำเป็นต้องใช้ภาพพจน์เลยก็ได้ เช่น บรรยายโวหารที่มุ่งกล่าวเนื้อหาสาระ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ลีลาแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของวาทะมีความหมายตั้งแต่ย่อหน้า ประโยค วจนะ ถ้อยคำ ไปตลอดจนถึงการใช้ภาพพจน์ ลีลาจะเกี่ยวเนื่องกับหน้าที่ของวาทะที่ให้ความอิมเมจ (consummatory function)

นอกจากลีลา โครงสร้างวาทกรรม ภาพพจน์จะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้รับสารแล้ว เทคนิคการเล่าเรื่องก็เป็นกลยุทธ์ที่สร้างความสนใจได้เช่นกัน

ทฤษฎีการเล่าเรื่อง และการแสดงเหตุผล (narrative and reasoning) ซอนยา ฟอสส์ (Sonja Foss) อธิบายว่า เรื่องเล่าสามารถดึงดูดความสนใจได้เฉพาะเหตุผล

ดังต่อไปนี้¹⁷

1. เรื่องเล่าเป็นเรื่องที่ดำเนินไปเรื่อย ๆ มีตอนต้นมีตอนท้าย เรื่องเล่าถึงแม้จะเป็นเรื่องไม่ดีก็มีแรงบันดาลใจ ที่ผู้ฟังอยากจะทราบว่าตอนจบเป็นอย่างไร
2. เรื่องเล่าจะมีการบรรยายลักษณะของผู้คน คนมักจะสนใจคนด้วยกัน ยิ่งถ้าเป็นเรื่องของคนมีชื่อเสียง คนยิ่งใหญ่มากยิ่งทำให้เรื่องเล่าน่าสนใจยิ่งขึ้น
3. เรื่องเล่าให้รายละเอียดซึ่งรายละเอียดทำให้เรื่องเล่าน่าสนใจ
4. เรื่องเล่ามีมาแต่ดึกดำบรรพ์ วัฒนธรรมทุกวัฒนธรรมมีเรื่องเล่า บางทีนิยายปรัมปราก็เป็นเหตุให้มีการฉลองกัน เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง
5. เรื่องเล่าจะไม่มีประเด็นโต้แย้งเป็นหัวใจหลัก เรื่องเล่าที่ดีจะเปิดกว้างให้คนฟังคนอ่านมีจินตนาการเอง เรื่องเล่าเป็นสิ่งที่ไม่มีประพจน์เหมือนตรรกะ (depropositionalized argument)

โดยสรุป เรื่องเล่าก็เป็นแค่ "เรื่องเล่า" ซึ่งคู่ปรับก็ไม่สามารถโจมตีตรรกะได้เต็มปากเต็มคำ เรื่องเล่าจัดเป็นวาทศิลป์เพราะ ล้นกระซิบ มักจะเล่าซ้ำ ๆ ซาก ๆ การบรรยายตัวละครให้เพียงคร่าว ๆ คนฟังจะขัดจังหวะการพูดบ่อย ๆ (เพราะฉะนั้นจะโน้มน้าวใจสูงคนฟังรู้สึกมีส่วนร่วม)

ในภาพรวมแล้ว กรอบความคิดในการวิเคราะห์วาทวิทยาในประวัติศาสตร์คือการพิจารณาความน่าเชื่อถือของผู้พูดหรือสถาบัน การใช้หลักจิตวิทยาในการกล่าววาทะหรือถ่ายทอดสารนั้น การโน้มน้าวใจโดยใช้เหตุผลหรือการโต้แย้ง การสร้างความสนใจหรือการจูงใจโดยใช้โครงสร้างหรือลีลาของวาทะและการวิเคราะห์บริบทหรือสถานการณ์ที่มีการกล่าววาทะนั้น ๆ

2. วรรณคดีปริทัศน์ ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงงานวิจัยหรือตำราที่ได้มีผู้ค้นคว้าหรือเรียบเรียงไว้แล้วซึ่งอาจใช้เป็นกรอบในการศึกษาหรือพิจารณาทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ

บรรณานุกรมสำหรับเล่มที่ 3 คือ Marie Hochmuth Nichols การศึกษากระทำโดยผู้เขียนทั้งหมด 50 คน คัดเลือกวาทยและนักพูดมาวิเคราะห์ 50 คน ในประวัติศาสตร์การพูดของอเมริกา การคัดเลือกวาทยไม่ได้ใช้ความงามทางสุนทรียภาพเป็นหลัก แต่ใช้ผลงานของวาทยที่มีต่อผู้ฟังเป็นหลัก การเลือกนักพูดไม่ได้เลือกคนที่พูดด้วยใจจริง แต่เลือกคนที่พูดอย่างมีประสิทธิภาพ (eloquently vs. effectively) ฉะนั้น นักพูดที่เลือกมาไม่ใช่คนที่มีอิทธิพลที่สุดชนิดที่ไม่มีผู้เทียบอีกแล้ว แต่เป็นคนที่ได้ใช้วาทยในอาชีพของเขาผนวกกับความเป็นผู้นำในการสร้างการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา สาขาอาชีพที่เลือกมาได้แก่การเมือง รัฐศาสตร์ กฎหมาย การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กรอบวิเคราะห์แสดงว่า บทวิเคราะห์ 15 ใน 50 ชิ้นใช้การวิเคราะห์แบบนี้โออริสโตดีเลียน และอีก 25 บทความจาก 35 บทความที่เหลืออยู่แม้ไม่ใช้การวิเคราะห์แบบนี้โออริสโตดีเลียนก็แสดงอิทธิพลอย่างชัดเจน (การวิเคราะห์แบบนี้โออริสโตดีเลียนคือการวิเคราะห์ผลของวาทยที่มีต่อผู้ฟัง โดยพิจารณาบุคลิกของผู้พูด การโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์และการโน้มน้าวใจโดยใช้เหตุผลของอริสโตเติลผนวกกับเกณฑ์หลักทั้งห้าของโรมัน คือ invention, arrangement, style, memory, delivery)

งานเขียน ประวัตินักพูดไทย¹⁹ โดยสมบัติ จำปาเงิน กล่าวถึงนักพูดไทย 32 คน โดยอาจารย์ สมบัติ จำปาเงินจะกล่าวถึงนักพูดแต่ละคนพร้อมตั้งสมญานามจะให้พระราชประวัติหรือประวัติโดยย่อของแต่ละท่าน หลังจากนั้นจะเป็นการยกพระราชดำรัสหรือสุนทรพจน์หรือการอภิปรายโต้ว่าที่จับใจขึ้นมาเป็นตัวอย่าง โดยมีได้มีการวิเคราะห์แต่อย่างใด นักพูดทั้ง 32 ท่านพร้อมสมญานามและสมญานาม ได้แก่

1. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว "ผู้ทรงริเริ่มการพูดแบบใหม่"
2. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ "เจ้าของคำปราศรัยอันอมตะ"
3. หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช "นักพูดผู้มีปฏิญาณจับใจปรับได้ทุกสถานการณ์"
4. หลวงวิจิตรวาทการ "นักพูดทางวิชาการให้เนื้อหาสาระฟังได้เพลิดเพลิน"
5. ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ "นักศิลปะ นักวิชาการผู้เป็นเอกในการพูด"
6. ศาสตราจารย์เจือ สตะเวทิน "นักผู้มีความแจ่มแจ้งทางวิชาการ"
7. ท่านพุทธทาสภิกขุ "พระภิกษุนักเทศน์เรียกร้องให้ศีลธรรมจงกลับมา"
8. นายควง อภัยวงศ์ "นักพูดเข้าถึงจิตใจชาวบ้านและใช้อารมณ์ขันช่วยชาติ"
9. ศาสตราจารย์นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว "คุณหมอนักพูดนักพัฒนา"
10. พันเอกปิ่น มุทุกันต์ "นักพูดนักธรรมจากที่ราบสูง"
11. พลอากาศเอกหะริน หงสกุล "ผู้มีฝีปาก คารมโวหารคมคายทันใจผู้ฟัง"
12. ศาสตราจารย์คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ "ผู้มีลีลาการพูดกระจัดกระจิมสนุกสนานประทับใจ"
13. พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ "นักประวัติศาสตร์และนักวิจารณ์ที่เป็นนักพูดระดับชาติ"
14. พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก "ทหาร นักพูด"
15. ท่านปัญญานันท์ภิกขุ "พระนักแสดงปาฐกถา"
16. พณฯ สุกิจ นิมมานเหมินทร์ "ผู้มีถ้อยคำร่ำรวยเลื่อนไหลดุจสายน้ำ"
17. อาจารย์แสง มนวิฑูร "ศิลปินภูมิจิตตคติตมศักดิ์ทางโบราณคดี"
18. พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) "นักพูดเชื้อพระวงศ์ผู้ทรงมีพระคารมกล้าและเฉียบขาด"

19. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี "นักพูด เชิงปรัชญาการศึกษาและเศรษฐกิจ"
20. พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ "นักพูดผู้เคร่งครัดในการใช้ถ้อยคำสำนวน"
21. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ "นายกรัฐมนตรีลี้ลับ"
22. พระครูพิศาลธรรมโกศล (แพร เขื่อนไม้ หลวงตา) "พระนักเทศน์นักประพันธ์"
23. นายตำรวจ ณ เมืองใต้ "ครูนักประพันธ์ผู้เป็นนักพูด"
24. อาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ "นักพูดระดับครูบาอาจารย์ เปี่ยมด้วยความปรารถนาดี มีอารมณ์ขัน"
25. ดร. นิพนธ์ ศศิธร "นักพูดผู้มีอารมณ์แจ่มใสในทุกรูปแบบ"
26. ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ "นักพูดผู้มีกลเม็ดเด็ดพรายครบจักรวาล"
27. ศาสตราจารย์คุณหญิงจิตนา ยศสุนทร "นักพูดสตรีผู้ปากกล้า คารมสมสมัย"
28. นายสมัคร สุนทรเวช "นักพูดช่างจรรยาในสร้างความสนใจคอยฟังที่เด็ด"
29. นายชวน หลีกภัย "ผู้มีวาทะหวานคมดุจเม็ดโกนอาบน้ำผึ้ง หนึ่งในขุนพลปราศรัยของพรรคประชาธิปัตย์"
30. พระพยอม กัลยาโณ "นักพูดผู้ชนะใจวัยรุ่นและวัยเด็ก"
31. อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) "นักพูดนักเขียนคนสำคัญผู้มีคารมกร้าวแกร่งไม่เกรงใคร"
32. นายวีระ มุสิกพงศ์ "หนึ่งในบรรดาขุนพลปราศรัยของพรรคประชาธิปัตย์"

งานเรียบเรียงตำรา วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์²⁰ โดยอรรถณ ปิณฑนโธวาท ในปีพ.ศ. 2526 เป็นการใช้อย่างต่าง ๆ ในการวิเคราะห์วาทะสำคัญของไทย 10 ชิ้นโดยให้คำจำกัดความว่า วาทะที่ สำคัญหมายถึงวาทะที่กล่าวโดยผู้พูดเป็นบุคคลสำคัญ หรือพูดในสถานการณ์สำคัญ หรือวาทะนั้นเป็นแบบฉบับของการพูดนั้น วาทะที่ศึกษาได้แก่

- 1) วาทะของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ วิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีความน่าเชื่อถือของผู้พูดโดยอริสโตเติล
- 2) วาทะของพลเอกถนอม กิตติขจร วิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีอารมณ์ที่ผู้พูดต้องการให้เกิดในตัวผู้ฟังของอริสโตเติล
- 3) วาทะของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยใช้ทฤษฎีการโน้มน้าวใจด้วยเหตุผลและหลักฐานของอริสโตเติล
- 4) วาทะของม.ร.ว.ศีกฤทธิ์ ปราโมช โดยใช้ทฤษฎีการโน้มน้าวใจด้วยลีลาการพูดของอริสโตเติล
- 5) วาทะของดร. นาท ตันทวิรุฬห์โดยใช้ทฤษฎีการโน้มน้าวใจสมัยใหม่
- 6) วาทะของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์โดยใช้ทฤษฎีแรงจูงใจ
- 7) วาทะของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยใช้หลักวิเคราะห์องค์หน้าของเคนเนธ เบิร์ก
- 8) วาทะของผู้แทนไทยกรณีผู้แทนจีนในสหประชาชาติ โดยใช้หลักวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของลีแลนด์ กริฟฟิน

9) วาژهผู้แทนไทยในปีสุดท้ายของการอภิปรายกรณีผู้แทนจีนในสหประชาชาติโดยใช้หลักการตอบโต้ต่อสถานการณ์ของลอร์ด ปีทเซอร์

10) วาژهของนายสมัคร สุนทรเวช วิเคราะห์โดยใช้หลักรวมทฤษฎี

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า งานวิจัยของวาژهวิทยาในส่วนของวาژهวิทยาในประวัติศาสตร์ไทยยังไม่มีผู้ทำได้ ส่วนใหญ่ที่มีอยู่จะเป็นการพิจารณาประวัติศาสตร์และผลงานของนักพูดในระดับสามัญชนเป็นราย ๆ ไป งานวิจัยเล่มนี้จะได้นำงานในอดีตมาพัฒนาเป็นพื้นฐานในการศึกษาและวิเคราะห์ให้แตกแขนงออกไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ Herbert A. Wichelns, "The Literary Criticism of Oratory," The Rhetorical Idiom : Essays in Rhetoric, Oratory, Language, and Drama. ed. Donald C. Bryant (Ithaca, N.Y, 1958).
- ² อรรถวรรณ ปิรันธน์โอวาท, หลักและปรัชญาของวาทวิทยา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).
- ³ Lane Cooper (Trans.) , The Rhetoric of Aristotle. (New York : Appleton - Century -Crofts, 1960).
- ⁴ Lloyd Bitzer, "Rhetorical Situation" Contemporary Rhetoric ed. Douglas Ehninger (Illinois : Foresman and Company, 1972).
- ⁵ D. K. Berlo, J. B. Lemert, and R.J. Mertz, "Dimensions for Evaluating the Acceptability of Message Sources" (Reserch Monograph Department of Communication, Michigan State University, 1966).
- ⁶ H. A. Murray, Thematic Apperception Test. (Harvard : Harvard Psychological Clinic, 1971).
- ⁷ A. H. Maslow, Motivation and Personality. (New York : Harper & Brothers, 1954).
- ⁸ Raymond Ross, Fundamentals of Speech Communication. (N.J. : Prentic Hall, 1980).
- ⁹ George Campbell, The Philosophy of Rhetoric. (Illinois : F. Scottand Foresman, 1972).
- ¹⁰ Kenneth Burke, The Rhetoric of Motives. (New York : Macmillan , 1974).
- ¹¹ Stephen Tonlumin, Richard Rieke, and Allen Janik, An Introduction to Reasoning. (New York : Macmillan, 1979).
- ¹² Cooper , อ้างแล้ว.
- ¹³ สุนิต ยมมาภัย เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช กรุงเทพฯ 2534).

¹⁴ Charles Larson, Persuasion : Reception and Responsibility. (California : Wadsworth Publishing Company, 1992).

¹⁵ Roderick Hart , Modern Rhetorical Criticism. (Illinois : Scott Foresnan / Lihle Brown, 1990).

¹⁶ นภลัย สุวรรณธาดา เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสารหน่วยที่ 5 สาขาวิชานิติศาสตร์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กรุงเทพฯ 2534).

¹⁷ Sonja Foss, Rhetorical Criticism : Exploration and Practic. (Illinois : Waveland Press, Inc, 1989).

¹⁸ W. Norwood Brigance (ed.), History and Criticism of American Public Address (vols 1,2). (New York : Russel and Russel, 1960). ; Marie Hochmuth Nichols (ed.), History and Criticism of American Public Address. (vol.3). (New York : Russel and Russel, 1970).

¹⁹ สมบัติ จำปาเงิน, ประวัตินักพูดไทย. (เล่ม1, 2) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2528).

²⁰ อรวรรณ ปิลาธนนโงวาท ,วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (historical approach) ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) นั่นคือ วิเคราะห์ในตัวบทหรือเนื้อเรื่องของส่วนที่เป็นพระราชดำรัส พระราชดำริ การวิจัยได้แบ่งเนื้อหาที่จะศึกษาออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือ

1. สถานการณ์ (scenario) หรือบริบท (context) ของวาทวิทยาในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่มีการกล่าววาทะแต่ละชั้น การวิเคราะห์ ณ จุดนี้จะเป็นการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ที่เป็นตัวกำหนดให้มีพระราชวาทะหรือวาทะนั้น ๆ ขึ้นมา

2. การวิเคราะห์พระราชวาทะของพระมหากษัตริย์จะเป็นการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) หรือการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) (พระราชวาทะ ได้แก่ พระราชดำรัส พระบรมราชโองการ พระราชหัตถเลขา พระบรมราชาวาท ฯลฯ ต่าง ๆ อันถือได้ว่าเป็นการสื่อสารจากองค์พระมหากษัตริย์มายังทวยราษฎร์ของพระองค์) ในการวิเคราะห์นี้จะได้จัดหมวดพระราชวาทะหรือกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระราชดำรัสออกเป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ คือ

1. พระราชวาทะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครอง
2. พระราชวาทะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ
3. พระราชวาทะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านสังคมและวัฒนธรรม

การวิจัยพระราชวาทะจะอัญเชิญพระราชดำรัส พระบรมราชาวาท หรือพระบรมราชโองการ ที่เป็นตัวอย่างอันดีทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หลังจากนั้นจะวิเคราะห์ในทรรคนะหลัก คือ instrumental function คือ จะมองในแง่ว่า พระราชวาทะนั้นก่อให้เกิดผลอย่างไร เช่น พระบรมราชาวาทะอันก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจอย่างไร อาทิ ทำให้ประชาชน และข้าราชการต้องเสียค่าอากรเท่ากันอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ หรือพระราชดำรัสที่แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ๆ อย่างไร และในบางครั้งอาจจะมองในทรรคนะรอง คือ มองพระราชวาทะนั้นในแง่สุนทรียะของภาษา พระราชวาทะนั้นไพเราะสละสลวยในตัวเอง หรือโน้มน้าวด้วยวิธีการอย่างไร เรียกว่า หน้าที่ในด้านให้ความอึดอ้อมใจ (consumatory function) ซึ่งเป็นหน้าที่ของวรรณคดีโดยทั่วไป ทั้งนี้พระราชวาทะแต่ละองค์อาจจะมีลักษณะหน้าที่ทั้งสองอย่าง หรือมีเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้

การเก็บข้อมูลในส่วนนี้ ข้อมูลปฐมภูมิมิส่วนใหญ่ได้จากจดหมายเหตุ และพระราชพงศาวดาร พงศาวดาร ข้อมูลค้นคว้าได้จากหนังสือตำรับตำราทั่วไป

การวิเคราะห์วาทะของสามัญชนจำนวน 15 คน เพื่อศึกษาว่าสามัญชนได้มีส่วนร่วมในระบบการพูดต่อที่ประชุมอย่างไรบ้าง โดยวิเคราะห์ทั้งสามัญชนที่เป็นเชื้อพระวงศ์ ทั้งที่เป็นสมณเพศ เพศชาย เพศหญิง เพื่อดูความเหมือนและความแตกต่างในการใช้วาทะโดยการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) อนึ่ง เนื่องจากในประเทศไทยมีผู้พูดที่มีความสามารถเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงได้เลือกตัวแทนผู้พูดจากอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นหลากหลายทรรคนะ และหลากหลายลีลาของผู้พูด ตั้งแต่การพูดเริ่มมีระบบเป็นต้นมาจนถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

นักพูดที่ได้คัดมา 15 ท่าน พร้อมปีที่แสดงปาฐกถาหรือสุนทรพจน์ได้แก่

1. เทียนวรรณ พ.ศ. 2430
2. พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พ.ศ. 2470
3. พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ พ.ศ. 2481
4. เจ้าพระยาอรรคมุสิกดีมนตรี พ.ศ. 2474
5. หลวงวิจิตรวาทการ พ.ศ. 2489
6. นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว พ.ศ. 2505
7. ขพนฯ ท่าน สุกิจ นิมมานเหมินทร์ พ.ศ. 2572
8. พระพยอมกัลยาโณ พ.ศ. 2526
9. คุณหญิงเต็มศิริ บุณยะสิงห์ พ.ศ. 2526
10. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พ.ศ. 2521
11. นายชวน หลีกภัย พ.ศ. 2539
12. นางสาว รสณา ไตสิตระกุล พ.ศ. 2534
13. พลอากาศเอกหะริน หงสกุล พ.ศ. 2524
14. ดร. อำนวย วีรวรรณ พ.ศ. 2527
15. นายโสภณ สุภาพงษ์ พ.ศ. 2541

ผู้วิจัยได้พยายามเสนอองค์ปาฐกถาและผู้ปาฐกถาซึ่งครอบคลุมยุคที่การพูดสมัยใหม่เพิ่งเริ่มต้นได้ไม่นาน เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพการพูดสมัยใหม่จากผู้พูดแต่ละคนโดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 ในสมัยรัชกาลที่ห้าเรื่อยมาจนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนมาถึงปี พ.ศ. 2534 รวมเวลากว่า 60 ปี ในการเลือกเสนอผู้พูด 15 คน ผู้วิจัยได้พยายามเสนอผู้พูดในสาขาวิชาต่างๆ กัน อาทิ ทนายนความ ปราชญ์ทางการหนังสือพิมพ์ ปราชญ์ทางการศึกษาและเศรษฐกิจ ธรรมะและศาสนา นักการเมือง นักคิดด้านพัฒนาชุมชนที่เป็นตัวแทนของหญิงสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้พิจารณานักคิดและนักพูดไทยในรอบปีที่ผ่านมา การวิเคราะห์จะดูบริบทของปาฐกถาหรือวาทะแต่ละชิ้นว่าผู้พูดเผชิญสถานการณ์อย่างไรบ้าง หลังจากนั้นจะเป็นการวิเคราะห์วาทะเพื่อดูกลยุทธ์ที่ดึงดูดความสนใจและโน้มน้าวใจผู้รับสาร

กล่าวโดยสรุปคือ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคือ

1. การค้นคว้าจากพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัยต่าง ๆ
2. การวิเคราะห์นั้นใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (historical approach) และการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis)

บทที่ 4

ผลการวิจัยพระราชวณะของพระมหากษัตริย์ไทย

ผลของการวิจัยจะนำเสนอเป็นแต่ละรัชกาล ๆ ไป โดยรูปแบบการนำเสนอจะเริ่มด้วยบริบทเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาได้เข้าใจสภาพการณ์ที่แวดล้อมประเทศไทยอยู่ในขณะนั้น และพระราชวณะของพระมหากษัตริย์เพื่อทรงทำนุบำรุงประเทศให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าและในขณะเดียวกันก็ต้องทรงแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่รุมล้อมเข้ามาตามแต่ยุคสมัยจากการที่ไทยเสียกรุงการตั้งเมืองหลวงที่กรุงธนบุรีและย้ายเมืองหลวงไปที่กรุงเทพฯ ไม่ว่าจะทรงอยู่ในฐานะพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชหรือพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ กษัตริย์แต่ละองค์ทรงใช้พระราชวณะคือแนวพระราชดำริ พระบรมราชโองการ และพระราชดำรัสเพื่อความสุขของราษฎรและเพื่อนำประเทศให้พ้นภัยทั้งปวง

4.1 พระราชวณะในพระเจ้ากรุงธนบุรี

บริบท

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ประชาชนพลเมืองล้มหายกระจัดกระจายพลัดพรากอดหยากต้องปล้นสดมภ์ ราษฎรภาคกลางไม่ได้ทำนาอยู่เป็นเวลาถึง 2 ปี เนื่องจากพม่าล้อมกรุงไว้ คำกล่าวที่ว่า กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดีทำให้เกิดวีรบุรุษขึ้นมากู้ชาติ คือพระยาตาก พระยาตากเกิดเมื่อ พ.ศ. 2277 ปีดาเป็นจีนแต่ใจซึ่งอพยพเสียดินหอมโอบมาจากเมืองจีน พระยาตากนับได้ว่าเกิดมาในตระกูลพ่อค้าเกวียนขายสินค้าที่ยากจน มิได้มีเชื้อสายเป็นผู้ดี การไปรับราชการที่เมืองตากถือเป็นความต้องการที่จะก้าวหน้าในวงราชการไทย¹ พระยาตากมีความรู้ทางกฎหมายอย่างดี เป็นยกกระบัตรเมืองตาก ยกกระบัตรหมายถึงตัวแทนของพระมหากษัตริย์ซึ่งไปควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ด้านรักษาความยุติธรรมของเจ้าเมืองและยังร่วมตัดสินคดีกับเจ้าเมืองและกรรมการอื่นๆ ในคดีแพ่งและคดีอาญาอุทธรณ์ ข้อสำคัญคือเป็นคนเขียนคำตัดสินคดี จึงนับว่าเป็นผู้มีความรู้ทางกฎหมาย²

เนื่องจากเป็นระยะที่บ้านเมืองระส่ำระสาย ลักษณะทางวาทะที่เด่นคือ การเจรจาต่อรองเพื่อให้คนเข้ามาสวามิภักดิ์พยายามพูดปลุกใจเพื่อให้เกิดจิตใจศึกคักเหี้ยมหาญ เมื่อทำดีก็มีการปูนบำเหน็จรางวัลให้ชัดเจน ดังจะเห็นได้จากพระราชกิจของพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อครั้งเริ่มกู้เอกราชและรวมประเทศ

พระราชวณะในขณะกู้เอกราช ก่อนหน้าที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่า 3 เดือนได้มีนายทหารผู้มีฝีมือคือ พระยาวชิรปราการตำแหน่งเจ้าเมืองกำแพงเพชร (แต่ยังไม่เคยออกไปรับราชการที่กำแพงเพชรเพราะต้องอยู่ช่วยรักษากรุงศรีอยุธยา ตำแหน่งเดิมคือเจ้าเมืองตาก) นายทหารผู้นี้ได้นำทหารประมาณ 500-1000 คนตีฝ่าวงล้อมพม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยา เป็นที่น่าสงสัยว่าเหตุใดพระยาวชิรปราการจึงนำทหารฝ่าวงล้อมพม่าออกไปต่างๆ ที่รู้กฎหมายดีอยู่ว่า โทษจะร้ายแรงมาก สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสรุปว่าเป็นเพราะทณกฎเกณฑ์ภายในราชสำนักไม่ได้ที่ว่าจะยิงปืนใหญ่ต้องขออนุญาตศาลาลูกขุนเสียก่อน และพระยาวชิรปราการหรือพระยาตากเล็งเห็นว่ากรุงศรีอยุธยาจะอดหยากมาก เลยตีฝ่าวงล้อมออกไป ยังมีได้คิดจะตั้งตัวเป็นกษัตริย์หรือรวบรวมกำลังมาตีเอากรุงคืนจากพม่า คงคิดเพียงเพื่อเอาชีวิตให้รอดก่อน³

ทางเดียวที่จะตีฝ่าพม่าให้ปลอดภัยคือด้านตะวันออก เมื่อมาทางด้านตะวันออกมุ่งสู่จันทบุรี พระยาตากได้ใช้กำลังอันน้อยต่อสู้พม่าจนมีชัยชนะ 3 ครั้ง ทหารยกย่องให้เป็นกษัตริย์แต่หลักฐานบางแห่งกล่าวว่า พระองค์ประกาศตนเป็นเจ้าตองติเมืองระยอง⁴ (นับแต่นี้ไปผู้วิจัยจะขอเรียกว่าพระเจ้าตาก) วีรกรรมของพระเจ้าตากในภาคตะวันออกนี้สร้างแรงบันดาลใจเปรียบร้อยให้แก่บ้านเมือง จะขอยกตัวอย่างวิธีการพูดของพระเจ้าตากเมื่อจะปลุกใจทหารนายกองให้ร่วมมือในการปราบนายทองอยู่ณกลี้งได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มอิทธิพลในระยองในตอนนั้น

"ลุดักราชพระราชดำริห์แล้ว ให้หาเสนาบดีนายทัพนายกองมาเฝ้าพร้อมกัน จึงประกาศว่า เราปราบปรามครั้งนี้ผู้เสียชีวิต เพราะภรรณาแก่สัตว์โลกย์ ซึ่งหาที่พำนักมิได้แลแผ่นดินจะไม่ไกลจากสมบูรณเป็นที่ตั้งพระศาสนาได้นั้น เพราะปราศจากหลักคือ คนอาสาสมัครธรรม แลบัดนี้นายทองอยู่ณกลี้ง ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองชลบุรี ประพฤติทารุณจิต คอบปองกระทำชัมเหงอาณาประชาราษฎร์ผู้หาที่พึ่งมิได้ บันดามมีน้ำใจกักตักจะมาพึ่งเรานั้น นายทองอยู่ เป็นเลี่ยนหนามคอยสกัดตัดสัญจรคนทั้งปวงไว้ เราควรจะไปสั่งสอนธรรมานายทองอยู่ให้ตั้งอยู่ตามทางราบคาบก่อน สมณพราหมณาณาประชาราษฎร์จึงจะได้เป็นสุข"⁵

จะเห็นว่าพระเจ้าตากดำริห์ว่าทรงสละชีวิตเพื่อภรรณาแก่ประชาราษฎร์ซึ่งขาดที่พำนักและแผ่นดินจะเป็นที่พำนักของพระพุทธศาสนาได้อย่างยิ่งยงถ้าปราศจากคนอสังคัยการเสียสละเพื่อชาติและการกระทำเพื่อศาสนาจะเป็นหลักในการปลุกใจคนไทยให้ลุกขึ้นมาต่อสู้ศัตรูได้เสมอมา พระเจ้าตากได้เกลี้ยกล่อม โดยส่งสหายไปพบนายทองอยู่ ณกลี้งๆ ก็ยอมอ่อนน้อม พระเจ้าตากลिन

ทรงพระกรุณานายทองอยู่ ให้เป็นพระยาอนุราชบุรี ศรีมหาสมุทร แล้วพระราชทานกระบี่บังเงินหนึ่ง เลื่อแพรเข็มชบาดอกใหญ่พื้นแดงคุมทองกำ เข็มขัดทองประดับพลอยสายหนึ่ง แล้วพระราชทานราโชวาทสั่งสอนว่า แต่ก่อนท่านประพฤติกักรันเป็นอาธรรมทุจริตนั้นจงละเสีย จงประพฤติกุศลสุจริต ให้สมควรด้วยถณาคัดแห่งท่านจะเป็นเกียรติยศสืบไปในกาลปาวสาน จะเป็นวสานติดตามไปในอนาคต แล้วจึงพระราชทานเงินตราไว้สองซึ่งสำหรับสงเคราะห์แก่สมณพราหมณาจารย์ ประชาษฎร์ผู้ยากไร้เข็ญใจ ซึ่งขัดสนด้วยข้าปลาอาหารนั้น จึงตรัสสั่งพระยาอนุราชบุรีว่า ผู้ใดจงใจอยู่ในสำนักท่าน ท่านจงโอบอ้อมอารีเลี้ยงดูไว้ให้เป็นผล ถ้าผู้ใดมีน้ำใจสามัคคี จะติดตามเราออกไป ท่านจงอย่ามีน้ำใจจจจจจะมีปฏิบัติปราโมชอย่าได้ขัดขวาง ช่วยส่งผู้ขึ้นออกไปให้ถึงสำนักแห่งเรา อย่าให้เป็นเหตุการประการใดได้ แลท่านจงบำรุงบวรพุทธศาสนา อาณาประชาราษฎร์ให้ทำมาหากินโดยภูมิลำน่าอย่าให้มีโจรแลผู้ร้ายเบียดเบียนแก่กันได้⁶

สุวิทย์ วีระศาสตร์กล่าวว่า พระเจ้าตากลिनทรงใช้ทฤษฎีเสริมแรง (Reinforcement) ควบคุมไปกับวาทะของพระองค์ นั่นคือถ้าใครทำดีก็จะให้รางวัลและให้คนอื่นดูเป็นตัวอย่างเพื่อจะเกลี้ยกล่อมผู้คนให้เข้ามาสามัคคีให้มากขึ้น⁷ และเป็นการแสดงให้เห็นว่าในบริบทนั้น พระเจ้าตากลिनทรงใช้นโยบาย "น้ำเย็น" เข้า

ลุปซึ่งเป็นพระราชอัครยาศรียในอีกหลายๆ ครั้งต่อมาสลับไปกับ "น้ำร้อน" อันเป็นวิสัยของผู้ปกครองหรือผู้บริหารประเทศในอันที่จะนำคนหมู่มากให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบโดยเฉพาะยามศึกสงครามจะสังเกตได้ว่า ทรงกำชับอยู่ 2 เรื่องหลักๆ คือ ให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และอย่าให้โจรผู้ร้ายเบียดเบียนแก่ราษฎรได้ซึ่งจะเป็นแนวนโยบายตลอด

รัชกาล

หลังจากเกลี้ยกล่อมนายทองอยู่ นกเล็กได้พระเจ้าตากสินได้เกลี้ยกล่อมพระยาจันทบุรีต่อ (ซึ่งพระองค์ได้ทรงเกลี้ยกล่อมก่อนหน้าแล้ว แต่พระยาจันทบุรีทำรีๆ รอกๆ มีพฤติกรรมเป็นคนโลเลทั้งนี้เพราะถูกยุยงจากขุนราม หมื่นของซึ่งถูกพระเจ้าตากตีแตกที่เมืองระยองให้เอาใจออกห่าง) ครั้งแรกพระยาตากให้พระยาจันทบุรีสาบานก็ปายเบี่ยงต่างๆ พระยาจันทบุรีได้ส่งพระภิกษุ 4 รูปเป็นทูตมาเจรจากับพระเจ้าตาก เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ หลังจากนั้นก็ได้ให้หลวงปลัดมาหลอกล่อกองทัพหลวงของพระเจ้าตากสินเพื่อคอยดักตีเมื่อกองทัพหลวงข้ามฟากไปอยู่ทางตะวันออกตัวพระยาจันทบุรีเองให้ลูกน้องออกมาจับเสด็จ พวกพระยาตากไม่เข้าไปตรัสว่า

ซึ่งพระยาจันทบุรีให้มาเชิญเราเข้าไปนั้นเห็นไม่ต้องตามประเพณีธรรม ด้วยเหตุว่าผู้น้อยควรกระทำสัมมาคารวะแก่ผู้ใหญ่จึงจะเป็นมงคล และจะให้ผู้ใหญ่เข้าไปหาผู้น้อยนั้นมิบังควร เป็นอัปมงคลแก่พระยาจันทบุรี เรายังจะเข้าไปมิได้ ให้พระยาจันทบุรีออกมาหาเราก่อน เราจะได้ชี้แจงเนื้อความซึ่งขัดข้องใจเรา ด้วยขุนรามหมื่นน้องอันเป็นปัจจามิตรมา และเข้ามาอยู่ด้วยพระยาจันทบุรี จะทำให้เราทั้งสองมีน้ำจิตอันพิโรธแคลงใจกันแม้พระยาจันทบุรีจะมือออกมาก็ดี ส่งแต่ขุนรามหมื่นน้องออกมากระทำสังแก่เราแล้ว เราก็จะเข้าไปด้วยมิได้แคลง เราตั้งเมตตาคิดรักพระยาจันทบุรีตั้งหนึ่งน้องในอุทรเดียวกัน ถึงพระยาจันทบุรีจะทำร้ายเรา เราก็มิได้ปองตอบแทนเราจะรักษาเมตตารรรมนั้นไว้ ด้วยพระยาจันทบุรีมิได้มีพิโรธอันใดกับเรา^๑

พระวจากที่ตรัสนั้นสุภาพ ทรงอ้างประเพณีดั้งเดิมของผู้ที่ต้องออกมาคารวะผู้ใหญ่ หลังจากนั้นจึงทรง "เจรจาต่อรอง" โดยใช้น้ำเย็นเข้าลูบคือ ประการแรก ขอตัวขุนรามหมื่นน้องเพื่อจะมาทำสัตย์ปฏิญาณแล้วพระองค์จะเสด็จเข้าจันทบุรี ประการที่สอง พระองค์ทรงถือเสมือนพระยาจันทบุรีเป็นน้อง มิได้โกรธกันในเรื่องสิ่งใดแม้พระยาจันทบุรีจะคิดร้าย ก็มิได้คิดตอบแทน พระราชพงศาวดารกล่าวว่า พระยาจันทบุรีให้นำของเสวยมาถวายและส่งพระสงฆ์มาเจรจาทูลเชิญให้เสด็จเข้าไป พระเจ้าตากตรัสว่า "ในเมืองจันทบุรีนี้ไม่มีฆราวาสให้แล้วหรือจึงใช้แต่สมณะ" พระเจ้าตากเจรจาขอให้ส่งตัวหมื่นน้องขุนรามออกมาเพื่อกระทำความสัตย์ พระยาจันทบุรีก็ไม่ให้ตัว กล่าวว่าทั้งสองคนกลัวพระราชอาญา ถ้าพิจารณาดูแล้ว ก็ไม่มีใครตอบได้ว่า ทั้งสองคนจะโดนพระราชอาญาหรือไม่ แต่พระองค์ก็ได้ทรงทำเป็นตัวอย่างแล้วในกรณีของนายทองอยู่ นกเล็ก อย่างไรก็ตาม หลังจากเจรจากรั้งนี้แล้ว พระเจ้าตากตรัสว่า

พระยาจันทบุรีมิได้ตั้งอยู่ในสัดยภาพแล้วและเห็นว่าขุนรามหมื่นน้องจะช่วยป้องกันเมืองไว้ได้ก็ให้ตกแต่งการไว้ให้มั่นคงเถิด เราจะตีเอาให้จงได้ แล้วจึงตรัสสั่งให้โยธยาทุกทั้งปวงให้หุงอาหารรับพระราชทานแล้ว เหลือนั้นสั่งให้

เสีย ต่อยห้อมข้าวห้อมแกงให้จงดั้น ในเพลากลางคืนวันนี้ตีเอาเมืองจันทบุรี
ให้ได้ ไปหากินข้าวเจ้าเอาในเมือง ถ้ามิได้ก็ให้ตายเสียด้วยกันเถิด^๑

พระพงศาวดารตอนที่พระเจ้าตากยกเข้าตีเมืองจันทบุรีเป็นตอนที่ถูกเอ่ยถึงมากที่สุดตอนหนึ่ง การเจรจาความเมืองกับพระยาจันทบุรีได้กระทำขึ้นหลายครั้งและพระยาจันทบุรีก็จะจบลงด้วยการนำข้าวเปลือกมาถวายบ้าง ของเสวยมาถวายบ้าง ใช้พระภิกษุมหาเจระบ้าง เรียกว่า ยึดเวลาหรือดูท่าที่ด้วย อัจฉนาภาษาและใช้บุคคลที่มีบารมีเป็นที่นับถืออันได้แก่พระอริยบุคคลซึ่งได้ผลในทางจิตวิทยาบ้าง เพราะ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตอบไปอย่างนุ่มนวล เรียกว่า ทรงใช้เวลาถึง 4 เดือนกว่าจะตีจันทบุรี กล่าวได้ว่าทั้งสองฝ่ายไม่ได้หักหาญน้ำใจกันและกัน ทรงให้โอกาสพระยาจันทบุรีครั้งแล้วครั้งเล่า * จนในที่สุดครั้งสุดท้ายเมื่อการเจรจาไม่เป็นผลสำเร็จ ต้องใช้กำลังในการตัดสิน พระเจ้าตากก็ได้ทรงแสดงน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยวให้เห็นด้วยการปลุกใจทหารให้ทำการสู้รบเต็มความสามารถ โดยใช้ทฤษฎีเสริมแรงมาเป็นแรงจูงใจอีกครั้งหนึ่งโดยการบอกให้ไปหาอาหารรับประทานในเมือง มิฉะนั้นอีกทางเลือกหนึ่งคือความตาย นับว่าเป็นวิธีปลุกใจที่เด็ดขาดมาก

ตัวอย่างพระราชวจนะที่เมืองระยองและเมืองจันทบุรีแสดงการเจรจาต่อรองและความมีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยวของพระเจ้าตากสิน ซึ่งนับว่าจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับหลักการปฏิวัติ การวิจัยได้วิเคราะห์พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม หลังจากพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์เพื่อดูแนวพระราชดำริของพระองค์ผ่านทางพระราชดำรัสต่าง ๆ

พระราชวจนะในการเมืองการปกครอง

เมื่อพระเจ้าตากสินเสด็จขึ้นครองราชย์หลังจากสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงแล้ว พระองค์ก็มีพระราชภารกิจที่จะต้องรวบรวมประเทศ (unification) โดยการปราบชุมนุมต่าง ๆ ที่เหลืออีก 4 ชุมนุม พระองค์เองเป็นหนึ่งในชุมนุม (ซึ่งจะปกเกล้าในรายละเอียด) ได้แก่ ชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ชุมนุมเจ้าพระยาฝาง (เรือน) ชุมนุมเจ้าพิมาย (กรมหมื่นเทพพิพิธ) และชุมนุมพระปลัดเมืองนครศรีธรรมราช (หนู) พระราชโองการในช่วงนี้ของพระองค์ได้สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ประชาราษฎร เป็นธรรมดาว่า ในระยะปลายสงครามครั้งเสียดังกับระยะต้นรัชกาล ประชาชนกลัวผู้ถืออาวุธมาก ไม่ว่าจะเป็นทหารพม่า ทหารไทย หรือโจรทหารพม่าเกี่ยวเช่นฆ่า

^๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์สันนิษฐานว่า พระยาจันทบุรีก็ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ด้วยคนหนึ่งแน่ ดังที่กล่าวไว้ชัดเจนตอนพระเจ้ากรุงธนบุรีล้อมเมืองว่า "ฝ่ายพระยาจันทบุรีก็ให้พลทหารขึ้นประจำหน้าที่ไว้ แล้วจึงให้ขุนพรหมธิบาลผู้เป็นพระท่ายน้ำ...ออกมารับเสด็จ (ประชุมพงศาวดารเล่ม 40 หน้า 21) คุณิ นิธิ เอียวศรีวงศ์ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, หน้า 154) การตั้งบุคคลใดเป็นพระท่ายน้ำ ผู้ตั้งต้องมีฐานะเทียบเท่ากษัตริย์

ปล้นสดมภ์ ทหารไทยถ้าไม่มาเกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปมาก็มาเกณฑ์ข้าวปลาอาหารไปใช้ในการสงคราม พระเจ้าตากทรงพยายามแก้ภาพพจน์ของทหารให้ดีขึ้น ดังประกาศเมื่อพระองค์นำกองทัพตีค่ายโพธิ์สามต้น

จึงรับสั่งมิให้ทหารกระทำอันตรายเบียดเบียนแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั้งปวง
แล้วทอดพระเนตรเห็นซัดตียวงศาเสนาบดีซึ่งอนาถได้รับความลำบาก เวทนา
นัก ก็พระราชทานทรัพย์เสื้อผ้าต่างๆ แก่พระนายกองและเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้
น้อยเป็นอันมาก¹⁰

และให้มีประกาศทำนองเดียวกับเมื่อปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชและเจ้าพระฝาง

ทรงพระกรุณาให้มีกฎหมายประกาศไปมิให้ไพร่ทหารไทยจีนทั้งปวงฆ่าโค
กระบือ และซ่มเหงสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์¹¹

ตอนปราบชุมนุมเจ้าพระฝาง

สั่งให้แต่งกฎประกาศกองทัพบก กองทัพเรือไทยจีนทั้งปวง อย่าให้ซ่มเหง
รื้อราษฎรชาวบ้านและฆ่าโคกระบือ¹²

พระองค์ทรงวางตัวใกล้ชิดกับราษฎรและทหารมากซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรงสามารถตั้งตัวเป็นกษัตริย์
ปราบชุมนุมต่างๆ ได้สำเร็จ นิธิ เอียวศรีวงศ์อธิบายว่าโดยเหตุที่พระเจ้าตากสืบมาจากสามัญชนและเป็นชาวจีน
วิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้คนสวามิภักดิ์คือแสดงตนว่าเป็นผู้มีบุญญาภินิหาร แสดงว่าเป็นผู้มีบารมี (charisma) ซึ่ง
ประสบการณ์แต่หนหลังช่วยพระองค์ได้มาก อาชีพค้ากองเกวียนก่อนรับราชการที่ตากทำให้พระองค์รู้เรื่องการ
คุมคน เพราะคุมเกวียนไปค้าขายระหว่างสุโขทัย ตากพิชิตร์ พิษณุโลก ต้องสามารถคุมเกวียนให้พ้นจากการ
ปล้นสดมภ์ ซึ่งต้องคุมคนเป็นและทำให้มีความชำนาญทางด้านภูมิศาสตร์อย่างยิ่ง เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีต้อง
ทรงทำสงครามในตอนเหนือคือในสุโขทัย พิษณุโลก พระองค์จะสามารถคำนวณได้ว่า แม่น้ำนี้จะขึ้นวันไหน
เดือนไหน จริงๆ ดูเหมือนเป็นอภินิหาร และพงศาวดารจะจารึกไว้ทรงทำพิธีบวงสรวงกำกับด้วย แต่ถ้าพิจารณา
แล้วจะเห็นว่า พระองค์ทรงมีประสบการณ์ตรง คือ ทรงเจอกับทำเลทองถิ่นแถบนั้น¹³

บางครั้งทรงแสดงให้เห็นว่า ทรงวางพระองค์ลำบากในการปกครองคนหมู่มากร ทรงยึดมั่นต้นพระทัย
ยิ่งนักโดยเฉพาะเมื่อทหารย่อหย่อนในการสงครามและต้องลงโทษตามวินัยทหาร เช่น กรณีของจมนัโวยวรรณ
รตใหม่ 2314 เมื่อไทยยกไปตีบันทายมาศของเขมร เจ้าพระยาจักรีกราบทูลว่าจมนัโวยวรรณรตใหม่ย่อหย่อนในการ
สงคราม พระเจ้าตากตัดสินประหารชีวิต แต่พวกทหารเข้าชื่อขอพระราชทานอภัยโทษให้ทำการรบแก้ตัว พระ
องค์ตรัสว่าเป็นทหารก็รัก แต่ก็ต้องลงโทษตามวินัย ทรงกระทำสัตย์ต่อหน้าพระสงฆ์ว่ามีได้ปรารถนาสิ่งใดเลย
ในการลงโทษทหาร ในสมบัติในโลกนี้ อยากแสวงหาความสุขทางธรรมเท่านั้น

อนึ่งจมนัโวยวรรณรตใหม่ ซึ่งเจ้าพระยาจักรีกราบทูลพระกรุณาว่า ย่อหย่อนแก่
การสงคราม ให้ลงโทษพระราชอาญาจำลงมาแต่ปากน้ำโพรงกระสังนั้น ปรีชา
โทษถึงตายจะไว้มิได้ จะเป็นเยี่ยงอย่างสืบไป จึงสั่งให้ตัดศีรษะเสีย จึงทรงพระ

กรุณาพระราชทานชื่อนายเดช มหาดเล็กเป็นจมื่นไวยวรนาถ และผู้มีชื่อโทษถึงตาย 5 คน เหล่าปาย 3 โมงเศษ ข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย 22 คน ทำเรื่องวกราบทูลพระกรุณา ในใจความว่า [ผู้มีชื่อกระทำผิดในราชการเป็นมหันตโทษให้ลงพระราชอาญาถึงสิ้นชีวิต ควรด้วยเกล้าฯ อยู่แล้วฯ ข้าฯ ทั้งปวงของพระราชทานชีวิต ไว้ทำราชการแก้ตัวฉลองพระเดชพระคุณอีกครั้งหนึ่งนั้น] จึงมีพระราชบริหารดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่า [ผู้จะเป็นกษัตริราช ทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร และแผ่นดินให้สมบูรณ์นั้น มิได้ตั้งอยู่ในขนบธรรมเนียมพระราชบัญญัติทางพระอุเบกขา ผิดแลมิกระทำโทษ ขอบแลมิให้ปัน บ้านเมืองนั้นก็เสียไป] และอ้ายมีชื่อ 5 คน กระทำบัดนี้ผิดดุจประเพณีอันเป็นธรรม ดุจพญาเอลาราก็เป็นอย่างไร ไซ้ว่าจมื่นไวยเลี้ยงมาจะไม่รักใคร่นั้นหามิได้ มาตราว่าไพร่คนหนึ่งอันเป็นข้าขอบเขตชดินทสิมาเสียไปนั้น ก็มีความรักประดุจชีวิต จึงทรงพระสัสถยาธิษฐานสาบาน ต่อหน้าพระอาจารย์วัดเชิงหวาย พระสงฆ์หลายรูป ว่าเป็นความสังแห่งฯ [ข้าฯ ทำความเพียรมิได้คิดแก่กายและชีวิตทั้งนี้ จะปรารถนาสมบัติพัสถานอันใดหามิได้ปรารถนา แต่จะให้สมณชีพราหมณ์สัตว์โลกเป็นสุขอย่าให้เบียดเบียนกัน] ให้ตั้งอยู่ในธรรมปฏิบัติ เพื่อจะเป็นปัจจัยแก่โพธิญาณสิ่งเดียว [ถ้าและผู้ใดอาจสามารถจะอยู่ในราชสมบัติ ให้สมณพราหมณ์ประชาราษฎรเป็นสุขได้จะยกสมบัติทั้งนี้ให้แก่บุคคลผู้นั้น] แล้วฯ ข้าฯ จะไปสร้างสมณธรรมแต่ผู้เดียว ถ้ามีจะนั้นจะปรารถนาศิระและทพยวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็จะให้แก่ผู้นั้น ถ้าและมีสังจะนี้ฯ ข้าฯ มุสาวาท ขอให้ตกไปยังอบายภูมิเถิด เมื่อและคนทั้งปวงกระทำโทษผิดถึงจะนี้ ครั้นจะมีเอาโทษ ก็จะเสียขนบธรรมเนียมบ้านเมืองไป ครั้นมิให้บัดนี้เล่าเจ้าพระยาและพระยา พระหลวงมาขอเป็นอันมาก เป็นมีรู้ที่จะคิด

ตรัสด้วยพระเทาดังนี้แล้ว จึงตรัสแก่ข้าทูลละอองฯ ซึ่งกราบทูลขอโทษนั้นว่า ราชการสงครามเมืองปาสักยังมีอยู่ ถ้าและผู้ที่เจ้าทั้งปวงจะพร้อมกันกันไปตีเมืองปาสักถวายให้ได้ ซึ่งคนโทษถึงตายนั้นก็จะงดโทษไว้ให้ไปกระทำราชการแก้ตัว ข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่ ผู้น้อย 22 คนก็รับสั่งจะอาสาไปตีเมืองปาสักทูลเกล้าฯ ถวาย และคน 5 คน ซึ่งเป็นโทษมหันตโทษนั้น ก็ทรงพระกรุณาพระราชทานชีวิตไว้¹⁴

พระราชดำรัสถ้าเรียกตามภาษาสมัยใหม่ก็ว่า ทรงมีแรงกดดันเช่นกันจากการที่ทรงเป็นจอมทัพ กฎวินัยต้องเป็นกฎวินัย จึงได้ตรัสว่า "เป็นมีรู้ที่จะคิด" ทรงอัดอั้นตันพระทัยถึงขนาดตรัสว่า มิได้คิดเอา (ชีวิต) หรือสมบัติพัสถานใด ขอพระสงฆ์เป็นพยานด้วยเถิด เหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นอีกครั้งในปีพ.ศ. 2318 ในครั้งนั้นทรงเรียกพระองค์เองว่า "พ่อ" แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับจมื่นไวยวรนาถอาจทำให้พระองค์มีตัวอย่าง (precedent case) ที่จะทำให้อัตตสันพระทัยวางบทลงโทษได้ง่ายขึ้น เช่นในคราวทัพไทยรบพม่าที่ราชบุรี พ.ศ. 2318 ทัพไทยเสียที่แม่พม่า หลวงรักษัมนเฑียรมาเฝ้า พระองค์ตรัสว่า

ข้าราชการทั้งปวง ไซ้ให้ไปทำการศึกบ้านใดเมืองใด [พ้อมิได้สะกดหลังไปด้วย ก็ไม่สำเร็จราชการ] ครั้งนี้พ่อไปราชการสงครามเมืองเชียงใหม่ ให้ลูกอยู่ทำราชการข้างหลัง และมาพ่ายแพ้มแม่พม่าให้ชายพระบาทพ้อมแล้วกล่าวโทษกันว่าอดข้าวปลาอาหาร [อันทำการศึกครั้งนี้ พ้อมจะชิงแก่ลูกผู้ใดหามิได้ รักใคร่เสมอกัน] อันเป็นกษัตริราชเจ้าแผ่นดิน [ถ้าผู้ใดมีความขอบมิได้ปุนบำเหน็จ ผู้ใดผิดมิได้เอาโทษ ทำจะนี้ก็ไม่ควรแก่ราชการแผ่นดินหา

มิได้] “[อันประเพณีกษัตริย์ราช ผู้ใดมีความชอบ ปุณบำเน็จรางวัล ให้อำนาจ เมืองครองเมืองตามฐานานุกรมลำดับ ถ้าโทษผิดควรจะตีก็ตี ควรจะฆ่าก็ฆ่า เสียจึงจะชอบด้วยราชการแผ่นดิน]” จะทำการสงครามกับพม่าไปได้ และ พื่ออุตสาหะทรมาณเที่ยวทำสงครามมาทั้งนี้ ไซ้จะจงพระทัยปรารถนาหา ความสุขแต่พระองค์ผู้เดียวหามีได้ อุตสาหะสู้ยากลำบากพระกายทั้งนี้เพื่อจะ ทำนุบำรุงพระศาสนา ให้สมณะชีพราหมณ์ประชาราษฎร์เป็นสุขทั่วขอบ ขัณฑสีมา เพื่อจะมีให้มีคนอาสาสมัคร และ [ครึ่งนี้ลูกทั้งหลายทำการ ให้อภัยแก่พม่า ครั้นจะเอาโทษก็เสียตายนัก ด้วยได้เลี้ยงดูมาเป็นใหญ่โต แล้ว] ผิดครึ่งนี้จะยกไว้ให้ทำการแก้ตัวครึ่งหนึ่งก่อน และนาบุตรภรรยา นั้นมาจำไว้สิ้นแล้ว และอันจะตั้งค่ายอยู่เมืองราชบุรีนั้น ถ้าพม่ายกมาตี รับ รองหยุดมิชยช้านะแล้วจึงจะหันโทษทั้งนายทั้งไพร่ เร่งคิดอ่านจงดีเถิด อัน พื่อจะละพระราชกำหนดพระอัยการศึกเสียมิได้ ถึงมาตรวจว่าเป็นนายทัพ นายกองมิได้ จะเห็นตูลขอตัวเป็นไพร่ก็ตามใจสมัคร ถ้าจะทำไปได้ ก็ให้เร่ง คิดอ่านทำการแก้ตัวไปให้รอดชีวิตเถิด¹⁵

ถึงแม้สมัยพระองค์จะทรงมีความเมตตากรุณาแก่พวกพสกนิกรและพวกทหารพระองค์ก็ทรงเด็ดขาดยิ่ง นักในด้านคุมกองทัพเมื่อถึงคราวจำเป็นเรียกว่าทรงใช้ “น้ำร้อน” สลับกับ “น้ำเย็น” ในปี พ.ศ. 2318 ทัพกรุงธนบุรีจากทางเมืองเหนือจะยกมาที่ราชบุรี พระเจ้าตากประทับรอยที่พระตำหนักแพและตรัสให้ทัพกรุงธนจากทาง เหนือซึ่งมาทางเรือนั้นแยกเข้าคลองบางกอกใหญ่เพื่อไปราชบุรีโดยห้ามผู้หนึ่งผู้ใดแวะบ้าน ปรากฏว่าพระเทพ โยธาธิบดีคำสั่ง จึงทรงสั่งให้จับมามัดที่เสาตำหนักแพแล้วลงพระแสงที่คอด้วยพระองค์เอง และทรงให้นำศิระชะ ไปเสียบที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ ต่อมาพระองค์เองเสด็จไปทัพที่ราชบุรี ทั้งที่ในขณะนั้นกรมพระเทพามาตย์พระราช ขนนี้ (นกเอี้ยง) ประชวรหนักอยู่ที่กรุงธนบุรี ก็มิได้เสด็จกลับมาเข้าเฝ้า¹⁶ แสดงให้เห็นว่าทรงเด็ดขาดยิ่งนัก ทรง วางพระองค์เป็นตัวอย่างแก่ผู้ได้บังคับบัญชา

พระราชวณเฑาะทางด้านเศรษฐกิจ ดังได้กล่าวแล้วว่า ถ้าหากไม่นับการกู้บ้านเมืองจากเมื่อครั้งเสียกรุง แดก ประเทศไทยต้องทำศึกถึง 19 ครั้ง ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี 24 แรงแงานขายจึงขาดแคลนอย่างมาก ประชาชนอดอยาก ดังมีตัวอย่างในพระราชพงศาวดารว่า ยาจกฉวนพิทคนโขนานาตาทั่วทุกเสมามณฑลเคลื่อน กล่นมารับพระราชทานมากกว่า 10,000 ฝ่ายข้าราชการพลเรือนไทยจีนรับพระราชทานข้าวสารเสมอคนละถึง ก็นคนละ 20 วัน พงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าววว่า

ครั้งนั้นยังหาผู้จะทำนุมาได้ อาหารกันดาร ข้าวสารสำเภายาถึงละ 3 บาท บ้าง ถึงละตำลึงหนึ่งบ้าง ถึงละ 5 บาทบ้าง ยังทรงพระกรุณาด้วยปริชา ญาณ อุตสาหะเลี้ยงสัตว์โลกทั้งปวง พระราชทานชีวิตให้คงคืนไว้ได้ และ พระราชทานวัดถาลังกาภรณ์เสื้อผ้าเงินตราจะนับประมาณมิได้จนทุกัพระ ทัยออกพระโอษฐ์ว่า บุคคลผู้ใดเป็นอาทิจคือ เทวดาบุคคลผู้มีฤทธิ์มาประสิทธิ์ ฆากระทำให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้น ให้สัตว์โลกเป็นสุขได้ แม้นผู้นั้นจะ ปรารถนาพระพาทาแห่งเราข้างหนึ่ง ก็อาจตัดบริจาดให้แก่ผู้นั้นได้ความ กรุณาเป็นความสัตย์จะนี้

พระราชวาจาอธิษฐานเช่นนี้แม้จะรู้ว่าจะไม่มีการนำพระพาทาของพระเจ้าอยู่หัวไปได้แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยที่มีต่ออาณาประชาราษฎร์ว่าทรงทุกขระทมห่วงใยจนแม้พระพาทาก็ส่งให้ได้เพียงเพื่อให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ขึ้น พงศาวดารกล่าวต่อไปว่าเมื่อได้ยินว่าพม่ายกทัพมา 2000 คนทางทัพเรือ "มีพระราชหฤทัยประดุจได้พระลาภอันอุดมกว่าลาภทั้งปวง" ได้จัดทัพเรือ 20 ลำเศษ "ก็ยกพลนิกรโดยทางชลมารคด้วยอาการอันรวดเร็ว ดุจพระย่ำวันราชหงส์อันนำหน้าสุวรรณหงส์ทั้งปวงไปในราตรีนั้น" การศึกนั้นได้ชัยชนะ ได้ศาสตราวุธของพม่าเป็นอันมาก ฝ่ายผู้คนที่ช่องสุ่มอยู่ได้ทราบถึงพระปรีชาสามารถก็นำเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ถูกคำวาณิชได้ทำมาค้าขายเป็นสุขบริบูรณ์ด้วยอาหาร¹⁸ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าถ้ามีช่องทางใดที่จะทำให้บ้านเมืองประชาชนมีความสุขข้าวปลาบริบูรณ์ จะไม่ทรงรีรอเลย

เนื่องจากชายฉกรรจ์ต้องถูกเกณฑ์ไปทัพอยู่ตลอดเวลาเฉลี่ยปีละครั้ง แรงงานหญิงจึงเป็นแรงงานสำคัญ บางครั้งจึงมีพระบรมราชโองการเกณฑ์ขุนนางข้าราชการไปทำนา เช่น ในพ.ศ. 2319

อนึ่งเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยารรมาให้คุมไพร่พลทั้งปวงทำนาพักตะวันออกกรุงธนบุรี อนึ่งพระยายมราช พระยาราชสุภาวดีตั้งทำนากระทุมแบน หนองบัว แขวงเมืองนครชัยศรี²⁰

พระบรมราชโองการนี้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดของราษฎรโดยแท้จริง ก่อนหน้านั้นเกิดภัยธรรมชาติรุนแรง เช่น ในพ.ศ. 2311-2312 มีสภาพฝนแล้ง หนูระบาดมากพระมหากษัตริย์ต้องออกประกาศให้ "ข้าทูลละอองและราษฎร" ดักหนูและส่งหางมารวมพระนครบาล²¹ สิ่งที่พระองค์กระทำอยู่เป็นปกติ คือ ทรงกระทำทานด้วยการแจกพระราชทรัพย์ไม่ว่าจะประทับอยู่ในกรุงธนบุรีหรือเสด็จไปราชการทัพ²² ในยุคพระเจ้ากรุงธนบุรีขาดหลวงฝรั่งเศษบันทึกไว้ว่าอาหารการกินแพงมาก เพราะบ้านเมืองไม่ได้ทำมาหากินเป็นเวลา 15 ปี เนื่องจากมีสงครามไม่ได้หยุด²³

ในด้านการค้าต่างประเทศ ขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่สำคัญคือ พระเจ้าตากสินได้แต่งเรือนำสินค้าไปถวายบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงจีน 11 ลำ ในพ.ศ. 2324 ในจำนวนนี้มีช้างพลาย 1 เชือก ช้างพัง 1 เชือก และได้จัดของไปค้าขายด้วย และมีพระราชสาส์นอันมีข้อความต่อไปนี้ไปถวายพระเจ้ากรุงธนบุรี

- 1) ขอขลยชายหญิงที่ถูกจับไปซังกามเรื่องเมืองพม่ากลับคืน
- 2) ขอค่าเลี้ยงดูชาวพมั่งจีน 35 คนที่เรือแตก ทางไทยเลี้ยงดูไว้ และส่งกลับไปให้แล้ว รวมทั้งค่าเลี้ยงดูจีนย้อที่พม่าส่งมาไว้ชายแดนไทย ทางไทยเลี้ยงดู และส่งตัวไปให้เงินแล้ว
- 3) ขอเก็บภาษีและค่าฝากเรือสำเภากินเพื่อนำเงินมาสร้างเมืองหลวงใหม่
- 4) ขอซื้ออิฐ หิน จากเมืองจีนมาใช้สร้างเมือง
- 5) ขอจ้างต้นหนชาวจีน 2 คนเพื่อคุมเรือไทยไปซื้อทองแดงจากญี่ปุ่น

ปรากฏว่า ทางจีนรับคณะทูตเป็นอย่างดี และในการจัดทูตไปได้มีเรือนำสินค้าไปขาย ทางจีนเองมีได้รับบรรณาการไว้หมด คงคืนมาบางส่วนเพื่อให้ขายนำเงินกลับประเทศ (จากนิราศพระยามหานุภาพ) พระ

เจ้าตากทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชสาส์นว่า "เสียหลอกก็ เจียงแต่เจียง" สิ่งทีพอจะสังเกตได้คือ พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงเชี่ยวชาญทั้งภาษาไทย จีน ญวน* ทรงแต่งพระราชสาส์นด้วยพระองค์เอง อันทำให้การเจริญไมตรีเป็นไปได้ง่ายขึ้นดังที่วาทวิทยาเรียกผู้ที่พูดภาษาเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกันว่า สามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันได้โดยใช้วาทศิลป์ที่เข้าใจกันและกัน (rhetoric of identification)²⁵

พระราชวาทะในด้านศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนา ในช่วงระยะเวลาว่างพม่าตีกรุงศรีอยุธยากับต้นสมัยกรุงธนบุรี วัตถุประสงค์ถูกพม่าทำลายเป็นอันมาก เจดียเป็นจำนวนมาก* ได้ถูกคนจีนในประเทศไทยขูดเอาเงินทอง บาทหลวงของฝรั่งได้บันทึกเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียดและดูจะชอบใจเรื่องชาติเจดียที่ถูกคนจีนขูดทำลายเพื่อต่อไปคนไทยจะได้หันไปนับถือคริสต์²⁶ การฟื้นฟูทางศาสนาคือการฟื้นฟูจิตใจ พระเจ้าตากเมื่อครั้งเป็นพระยาตากจะเข้าปราบปรามนายทองอยู่ นกเล็กก็ได้กล่าวว่า "แลแผ่นดินจะไม่จลาจลสมบูรณเป็นที่ตั้งพระศาสนาได้นั้นเพราะปราศจากหลักตนคือคนอาสัจย์อารรมย์"จะสังเกตได้ว่า เมื่อเวลาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จไปตีชุมนุมไต่ จะต้องทรงประกอบกิจอันเกี่ยวกับพระศาสนาอยู่เสมอ เป็นต้นว่า ตอนไปตีชุมนุมเจ้านครในปีพ.ศ. 2313 เมื่อทำสงครามเสร็จก็จัดการพิธีสมโภชพระมหาธาตุและพระนิมิตพระเนรมิตมาเพื่อพระองค์จะได้ถวายข้าวสาร เงินตรา สบง จีวร²⁷ กรณีที่ขึ้นชื่อในประวัติศาสตร์คือการปราบชุมนุมเจ้าพระฝางซึ่งเป็นคนไทยที่ทำลายพุทธศาสนามากที่สุดคนหนึ่ง คือ ตั้งตัวเป็นเจ้าของที่อยู่นครเขมรและยังตั้งพระที่มีความรู้อีกหลายคนให้มาเป็นนายทัพนายกองต่างๆ ที่ยังเป็นพระอยู่และ "ประพาศพิภพทุกทิศทุกกรมลามก บริโภคสุรา และชวนกันกระทำมหรสพวิเศษกรรมปาราชิก แล้วยังมุ่งหม่นผ้าขาวสวาทัสสรอยู่ หาละจากเทศสมณะไม"²⁸ เมื่อพระเจ้าตากสิ้นทรงปราบชุมนุมพระฝาง ทรง "ยกเครื่อง" เป็นการใหญ่ตั้งแต่จับแม่ทัพเจ้าพระฝางได้ 4 คน (พระครูศิริมานนท์ อาจารย์ทอง อาจารย์จันทร์ อาจารย์เกิด) ให้อุปการแล้วนำไปจำคุกที่กรุงธนบุรี ให้นิมิตพระเมืองเหนือมาประชุมแล้วมีพระราชดำรัสว่า

พระสงฆ์บรรดาอยู่ฝ่ายเหนือนี้ เป็นพรรคพวกย้ายเรือนฝางทั้งสิ้น
ยอมถืออาวุธและเป็นรบศึกฆ่าคนปล้นเอาทรัพย์สิ่งของ และกิน
สุราเมรัยสังเฬพอานาจารด้วยหญิง (1) ต้องจุดปาราชิกาบัตต่าง
ขาดจากสิกขาบทในพระพุทธศาสนาแล้วลามก จะละไว้ให้คงอยู่ใน
สมณะเพศจะไม่มีได้ อนึ่ง พระสงฆ์ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ก็จะแปลกประ
ปะปนกันอยู่ มิรู้ว่าองค์ใดคือองค์ใดชั่ว จะได้ให้วันบเคารปลัดการ
ให้เป็นเนือนาบุญได้มีผลานิสงฆ์แก่เราท่านทั้งปวง ให้พระสงฆ์ให้

* พงศาวดารกล่าวว่า พระเจ้าตากไปบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดญวนตรีศน์ พระสงฆ์ญวนสวพระ
พุทธมนต์ตามภาษาจบแล้วถวายโพนทวนแล้วตรีศน์ให้โหวทพระสงฆ์ญวนโดยภาษาญวน พระ
สงฆ์จีนโดยภาษาจีนว่าให้อยู่ในพระวินัย สังวรศีล อย่าเสพเมถุน ถ้าไม่อยู่ในวินัยจะถูก
ประหาร ดูสนั่น เมืองวงษ์, หน้า 44.

ไปแต่ตามสัจธรรมความจริง ถ้าได้ผิดในจุดปราชัยแต่ประการใดประการหนึ่ง จะพระราชทานผ้าคลุมให้ผลัดสีออกทำราชการ ที่ไม่รับนั้น จะให้ดำน้ำพิสูจน์สู้ณาฬิกาสวมกลับ แม้นขณะแก่นาฬิกาก็ให้เป็นอธิการและพระครูราชาคณะฝ่ายเหนือโดยสมควรแก่คุณธรรมที่รู้ แม้นแพ้นาฬิกาก็ให้ส่งพระอาญาเขียนแล้วลักข้อมือมิให้บวชได้อีก แม้นเสมอนาฬิกาก็ถวายผ้าไตรให้บวชใหม่ ถ้าแต่เดิมไม่รับ ครั้นจะให้ลงดำน้ำพิสูจน์กลับคืนคำว่าได้ทำผิด จะให้ส่งพระอาญาประหารชีวิตเสียหนึ่ง เมื่อพระสงฆ์จะดำน้ำนั้น ให้ตั้งศาลากันม่านดาตพาดหน้าขา แต่งเครื่องพิธีกรรมเทพยดาพร้อมแล้ว จึงทรงพระสัตยาธิษฐานให้พระบารมีนั้นช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระสงฆ์ทั้งปวง ถ้าภิกษุองค์ใดมิได้ขาดลักษณะทศปราชัย ขอให้พระบารมีของเรา และอาณาเขตพญาดำอันศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสักขีพยาน ช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระผู้เป็นเจ้าของคัมภีร์อย่าให้พินาศแก่นาฬิกาก็ได้ ถ้าและภิกษุรูปใดถึงซึ่งศีลวิบัติแล้วพญาดาเจ้าจงสังหารให้แพ้นาฬิกาก็เห็นประจักษ์แก่ตาโลก แล้วเสด็จทรงพระเก้าอี้อยู่ที่หาดทราย ให้พระสงฆ์ลงดำน้ำพิสูจน์ตัวต่อพระที่นั่ง พนางทรงพระอธิษฐาน ด้วยเดชพระบรมโพธิสมภาร ครั้นนั้นพระสงฆ์ที่มีศีลบริสุทธิ์ก็ขานแก่นาฬิกบ้าง เสมอบ้าง ที่ภิกษุศีลก็แพ้นาฬิกาก็เป็นอันมาก เสนาบดีก็กระทำตามรับสั่งโดยสมควรแก่คุณและโทษ²⁹

จะเห็นว่าทรงรับเป็นธุระด้วยพระองค์เองในการชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์นอกจากนี้ยังทรงนิมนต์พระมีความรู้ในกรุงธนบุรีมาอบรมสั่งสอนพวกเมืองเหนือให้อยู่ในพระธรรมวินัยเตรียมการจะจารพระไตรปิฎก ทรงจัดงานสมโภชพระธาตุเมืองสวางคบุรี สมโภชพระธาตุเมืองสวรรคโลก สมโภชพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ พระแท่นศิลาอาสน์ที่เมืองศรีพระพนมมาศทุ่งยั้ง (อุตรดิตถ์)³⁰ สนั่น เมืองวงษ์ ตั้งข้อสังเกตว่า ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ที่ใดมักจะหาโอกาสบำเพ็ญพระราชกุศลในพระอารามต่างๆ และแจกจ่ายพระราชทรัพย์แก่ประชาชน (จะพบในพงศาวดารบ่อยมาก) วิธีการดังกล่าวอาจพิจารณาได้ทั้งด้านที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ใฝ่ในเรื่องการบุญกุศลอยู่มาก (คือมักจะทำทั้งบุญและทานควบคู่กัน) และขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นพระวิเทโศบายอันสุขุมที่จะสร้างความผูกพันทางจิตใจให้แก่คนไทยและคนในดินแดนที่ดีได้เช่นเมืองบันทายมาศของเขมรเป็นต้น ทางเขมรเองก็คงจะทราบพระอิศยาศรียของพระเจ้ากรุงธนบุรีอยู่ไม่น้อย ปรากฏว่ามีเมืองบางเมืองที่เคยทำผิดต่อพระองค์แล้วอยากขอพระราชทานอภัย ก็ส่งพระสงฆ์เป็นทูตมาขอขวามิภักดิ์และขอพระราชทานอภัยโทษเช่น เมืองป่าสักซึ่งเคยคบกับญวนรบกับไทยจนทหารไทยแตกหนีกลับมา ต่อมาทางเมืองป่าสักทราบพระเจ้าตากจัดทัพจะไปตีอีก ก็ส่งพระสงฆ์มาทูลขอพระราชทานอภัยโทษและขวามิภักดิ์ พระเจ้าตากก็ยอมรับและยกโทษให้³¹ ความสนพระทัยส่วนพระองค์ในด้านศาสนาทำให้พระองค์มุ่งมั่นในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ทรงคิดว่าพระองค์อยู่เหนือสถาบันสงฆ์ (อันนำไปสู่ความยุ่งยากในตอนปลายรัชกาล) ทั้งนี้เป็นข้อวินิจฉัยของนิริ เอียวศรีวงศ์ที่ว่าลักษณะการเมืองแบบชุมชนซึ่งตรงข้ามกับการเมืองแบบราชอาณาจักร) ทำให้พระองค์ต้องเลือกแสดงว่ามีอิทธิพลพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องเน้นบารมีส่วนบุคคลเพราะไม่มีสถาบัน

มารองรับแต่แรก (ตัวอย่างของ อาณาสถาบัน ได้แก่ การเสด็จออกขุนนางของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นราชประเพณีว่า จะต้องทรงฉลองพระองค์ตามแบบแผนมีพระมหามงกุฏ เสด็จประทับใต้ราชบัลลังค์นพปฎลมหาเศวตฉัตรมีดนตรีปี่พาทย์ฆ้องวงเฉลิมพระบารมี) ไม่มีประเพณีมารองรับ เพราะทรงเป็นคนจีน ไม่มีเลือดผู้ดีกรุงศรีอยุธยา เคยเป็นพ่อค้าคุมเกวียนค้าขาย ฯลฯ ความฝึกฝนทางศาสนาได้สะท้อนในวรรณคดีของพระองค์ในรัชกาลของพระองค์ตลอดเวลาที่ทรงครองราชย์ 14 ปี มีการศึกษาสงครวมถึง 19 ครั้ง แต่ถึงกระนั้นก็ยังทรงเจียดเวลาพระราชนิพนธ์วรรณคดีคือ กลอนบทละครเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้แสดงบทละคร พระราชนิพนธ์โดยใช้เวลา 2 เดือน (เริ่มต้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2313) ทรงพระนิพนธ์ไว้ 4 ตอน คือ (1) พระมงกุฎประลองศร (2) หนุมานเกี่ยวนางวาวริน ถึงท้าวมาลีวราชเสด็จไปสวนามรบ (3) ท้าวมาลีวราชว่าความ ถึงทศกัณฐ์ตั้งพิธีทวายกรด (4) พระลักษมณ์ต้องหอกถึงผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณโฑ 23 บทพระราชนิพนธ์ที่คัดมานี้แสดงถึงตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์อย่างเช่นตอนที่พระฤาษีโคบุตรอาจารย์ของทศกัณฐ์แนะนำเป็นคดีว่า

พระมุนีจึงว่าเวรกรรม
กันจะแกไขไปให้ดี
จึงจะสิ้นทิลบาบหยาบหยาม
ล้างลนอกุศลอุลลัจัย
เป็นศีลสุทธิสุทธิ
คือบาทแห่งโคตรระภูญาณ
แล้วจึงทำขึ้นที่สอง
ก็เป็นศิลาทัพระงับไป
อย่าว่าแต่พาลโพลภัย
ทั้งหกสวรรณคัมพ์ฟ้า
อย่าคนนาไปถึงผู้เช่นฆ่า
จะทำอย่างไรไม่รู้ตาย
อันได้เนกขัมปะระหารแล้ว
ทั้งฤทธิ์และจิตตะวิชา
กอบไปด้วยเสตประสาทญาณ
ถึงนั้นแล้ววันจะบรรลัย

มันทำท่านท้าวยักษ์
ก่อกิจพิธีว่องไว
พยายามอนุโลมลามไหม้
เข้าไปในเขาวินญาณ
หิริโดยตะหังคะปะหาร
ปะหารโทษที่หนึ่งไป
โดยญาณชั้บกลอนแกลงไซ
อับภัยพีลิกโอฟาร์
ป็นไฟไม่กินนะยักษ์
จะฆ่าอย่างไรไม่รู้ตาย
แต่วิญาณคิดไปก็จับหาย
อุบายถอยต่ำลงมา
คือแก้ววิเชียรไม่มีค่า
อิกกุพนามในมัย
การชาติหน้าหลังระลึกได้
ไม่มีกะตัวถ้ายเดียว ฯ

หากพิจารณาในแง่วาทีวิทยา รามเกียรติ์ฉบับนี้สำนวนไม่สละสลวยเหมือนฉบับในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ก็เป็นพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่จะส่งสารถึงผู้อ่านของพระองค์โดยให้สำนวนแข็งกร้าวเป็นการปลุกใจผู้อ่านไปในตัว ลักษณะของวาทีวิทยาแสดงว่าไม่ทรงมีเวลาในด้านนี้มากนักแต่ก็สะท้อนพระอุปนิสัยของพระองค์ได้ นั่นคือ พระนิสสัยที่ไม่อ้อมค้อมตรงไปตรงมา และจะเห็นว่าทรงฝึกฝนเรื่องศาสนาอยู่มาก โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนา โดยเฉพาะใน 4 บรรทัดสุดท้ายในคำกลอนข้างบนซึ่งแสดงอิทธิพลของพุทธ

ศาสนาอยู่มากจึงอาจเป็นไปได้ว่าศกัณฑิมได้นับถือศาสนา เช่น พระฤๅษีโคบุตรกำลังให้คำแนะนำสั่งสอนอยู่ก็เป็นได้แต่บทประพันธ์กล่าวถึงสะท้อนตัวผู้ประพันธ์ (The style is the man) คือพระเจ้าตากได้

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป รัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นรัชกาลที่ไทยต้องฟื้นฟูประเทศจากการสงครามเสียกรุงแก่พม่า พระมหากษัตริย์พระเจ้าพระราชนวณะด้านการเมืองการปกครองอย่าง "ไม้อ่อน" และ "ไม้แข็ง" เพื่อให้การฟื้นฟูประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทหารและข้าราชการตั้งอยู่ในระเบียบวินัย และตั้งใจทำงานเพื่อประเทศชาติ ในด้านการศาสนาอาจเป็นไปได้ว่า ทรงฝึกฝนศาสนาอย่างแท้จริงหรือทรงใช้เป็นพระวิเศษบายที่จะผูกใจประชาชนคนไทย จึงมีการบูชาบูรพาสถาถวายเป็นไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นนิจ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการปรามพระสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบวินัยด้วยเช่นกัน งานสร้างประเทศเป็นเรื่องใหญ่ ทรงใช้ทั้งพระเดชพระคุณในทางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน เช่น พระราชทานทรัพย์แก่ราษฎรอยู่เรื่อยๆ แต่ก็มีพระบรมราชโองการให้ขุนนางผู้ใหญ่ต้องลงมือคุมไพร่พลไปทำงาน กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พระราชโองการของพระองค์สะท้อนให้เห็นผู้นำตามสภาวะการณซึ่งพระเจ้าตากได้พยายามจะดำเนินยุทธวิธีตามนี้เพื่อให้ประเทศได้กลับคืนสู่ความเจริญโดยเร็วที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์ "พระเจ้ากรุงธนบุรี" ใน สรุปผลการบรรยายทางวิชาการเนื่องในวันสถาปนามหาวิทยาลัยรามคำแหง 16 ปี (26 พฤศจิกายน 2530) (สำนักวิจัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531), หน้า 62.
- ² สุวิทย์ ธีรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ไทย 1 สมัยธนบุรี (มหาวิทยาลัยขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2525) หน้า 113.
- ³ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ประชุมพงศาวดารเล่ม 6 (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2560).
- ⁴ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 69, 102.
- ⁵ พระราชพงศาวดารกรุงเก่า เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2444), หน้า 209.
- ⁶ พันจันทนมาศ (เจิม), ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40 (ภาคที่ 65-66) (กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2512), หน้า 18-19.
- ⁷ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 71.
- ⁸ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40, อ้างแล้ว, หน้า 22.
- ⁹ เล่มเดิม, หน้า 23-24.
- ¹⁰ เล่มเดิม, หน้า 28.
- ¹¹ เล่มเดิม, หน้า 44.
- ¹² พระราชพงศาวดารกรุงสยาม (จากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน) (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507) หน้า 683.
- ¹³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 64-65 และนิธิ เอียวศรีวงศ์ การเมืองไทย สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2536).
- ¹⁴ ประชุมพงศาวดารเล่ม 40, อ้างแล้ว, หน้า 228-232.

¹⁵ เล่มเดิม, หน้า 87-89.

¹⁶ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 35.

¹⁷ สมเด็จพระยาตากษานุมานภาพ ประชุมพงศาวดารเล่ม 23 หน้า 91-93.

¹⁸ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (อนุสรณ์งานบรรจุศพคุณพ่อ ได้ตั้งพรประภา) (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2511) หน้า 627.

¹⁹ เล่มเดิม, หน้า 629.

²⁰ เล่มเดิม, หน้า 623.

²¹ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 98.

²² สนั่น เมื่อเล่มเดิมวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 44.

²³ เล่มเดิม, หน้า 59.

²⁴ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 281.

²⁵ Kenneth Burke, Rhetoric of Motives. (New York: McMillan, 1974)

²⁶ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 40, อ้างแล้ว, หน้า 30-31.

²⁷ เล่มเดียวกัน, หน้า 31.

²⁸ เล่มเดียวกัน, หน้า 110.

²⁹ เล่มเดียวกัน, หน้า 39.

³⁰ สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 49.

³¹ เดิมเดิม, หน้า 47.

³² เดิมเดิม, หน้า 46.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วาทวิทยาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ : พระราชวจนะของพระมหากษัตริย์

ในการวิเคราะห์ลักษณะทางวาทวิทยาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จะได้แยกพิจารณาเป็นพระราชวจนะ** และกิจกรรมทางวาทะ ของพระมหากษัตริย์และของสามัญชน พระราชวจนะ ได้แก่ พระราชดำรัส พระบรมราชโองการ พระราชหัตถเลขาพระบรมราชาโหวาท ฯลฯ ต่างๆ อันถือได้ว่าเป็นการสื่อสารจากองค์พระมหากษัตริย์มายังทวยราษฎร์ของพระองค์ ในการวิเคราะห์นี้จะได้จัดหมวดพระราชวจนะหรือกิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระราชดำรัสออกเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ

- 1) พระราชวจนะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครอง
- 2) พระราชวจนะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ
- 3) พระราชวจนะที่เกี่ยวกับแนวพระราชดำริด้านสังคมและวัฒนธรรม

การวิจัยพระราชวจนะจะอันเชิญพระราชดำรัส พระบรมราชาโหวาท หรือพระบรมราชโองการ ที่เป็นตัวอย่างอันดีทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หลังจากนั้นจะวิเคราะห์ในสองทรรณะควบคู่กันไป ทรรณะแรก จะมองในแง่ว่า พระราชวจนะนั้นก่อให้เกิดผล อย่างไร เป็น instrumental function หรือหน้าที่ในด้านเป็นวิธีการ เช่น พระบรมราชาโหวาท องค์กรนี้ก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจอย่างไร อาทิ ทำให้ประชาชน และข้าราชการต้องเสียค่าอากรเท่ากันอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ หรือพระราชดำรัสนี้แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้นๆ อย่างไร ทรรณะที่สองจะมองพระราชวจนะนั้นในแง่สุนทรียะของภาษา พระราชวจนะนั้นไพเราะสละสลวยในตัวเอง หรือโน้มน้าวด้วยวิธีการอย่างไร เรียกว่า หน้าที่ในด้านให้ความอิมเมจ (consummatory function) ทั้งนี้พระราชวจนะแต่ละองค์อาจจะมีลักษณะหน้าที่ทั้งสองอย่างหรือมีเพียงอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** คำว่า ราชวจนะ เป็นคำใช้โดยอนุโลม พบครั้งแรกในหนังสือ ราชวจนะ โดย พิมาน แจ่มจรัส (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2509) หนังสือ พระราชวจนะ ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2539 โดนสำนักพิมพ์ลายกนก ให้คำจำกัดความ พระราชวจนะไว้ว่า หมายถึงการประมวลพระบรมราชาโหวาท พระราชหัตถเลขา พระราชดำรัส และพระบรมราชโองการรวมไว้ด้วยกัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานไม่มีคำนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยอนุโลมใช้ตามความหมายที่บอกไว้ในหนังสือสองเล่มดังกล่าว

4.2 พระราชวณะในรัชกาลที่ 1

บริบท

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีเมื่อพ.ศ. 2325 เมื่อปราบดาภิเษกแล้ว ได้ทรงย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ฝั่งตะวันออก เพราะเป็นชัยภูมิทางยุทธศาสตร์ที่มั่นคง ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไทยยังคงทำศึกกับบอริราชศัตรู ไทยต้องทำสงครามกับพม่าและญวนและประเทศราชของไทยเอง ในพ.ศ. 2326 อองเชียงสือเชื้อพระวงศ์ญวนเมืองเว้หนีภูกโกจีนมาขอพึ่งไทยให้ช่วยปราบภูกโกจีน ผลปรากฏว่าไทยพ่ายพวภูกโกจีนมีหน้าข้าต้องสูญเสียอิทธิพลในเขมรให้แก่พวภูกโกจีนระยะหนึ่ง ต่อมาไทยปราบภูกโกจีนได้ ในรัชกาลนี้ไทยทำสงครามกับพม่าหลายครั้ง ได้แก่สงครามเก้าทัพในพ.ศ. 2328 ไทยมีชัยชนะ ใน พ.ศ. 2329 มีศึกพม่าที่ท่าดินแดง ไทยได้ชัยชนะอีก ในพ.ศ. 2330 ไทยรบพม่าที่ลานนาที่มีชัยชนะอีกโดยพระยาภาณุรังษีแห่งลำปางได้ช่วยรบทางด้านเหนือ ในปีพ.ศ.2330 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จไปตีทวายเป็นการแก้แค้นพม่า การเดินทัพครั้งนี้ (ข้ามเขาบรรทัด) ทัพพลได้รับความลำบากมากในปี พ.ศ. 2334 ไทยปราบภูกโกเมืองปัตตานีซึ่งเป็นเมืองประเทศราชของไทย ปรากฏว่าทัพสงขลาและนครศรีธรรมราช (มีเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒนา) เป็นเจ้าเมือง) ช่วยปราบภูกโกปัตตานีได้สำเร็จก่อนทัพกรุงเทพฯจะมาถึง ในพ.ศ. 2334ไทยรบล้านช้างหลวงพระบางซึ่งเคยกักตื้อต่อไทยซึ่งหันไปฝักใฝ่พม่า ไทยมีชัยชนะอย่างไรก็ตาม ไทยส่งเจ้ามหาอุตรวงศ์ กลับไปครองล้านช้างอีก ย้อนกลับไป พ.ศ.2330 แม้ไทยตีทวายไม่ได้ แต่ทำให้อำนาจของไทยแพร่หลายมาก ในพ.ศ. 2336 ไทยปรารถนาจะตีพม่าเป็นการแก้แค้น โดยหวังจะตีเกาะตะมะ ตะนาวศรี รวบรวมไปเข้ากับพม่า ในพ.ศ. 2340 พม่ายกมาตีเชียงใหม่ ไทยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้านองศ์เมืองเวียงจันทร์สามารถตีพม่าแตกได้ ในพ.ศ. 2345 มีสงครามขับพม่าจากเขตลานนาไทย พ.ศ. 2345 ซึ่งพระยาภาณุรังษีมีความดีความชอบ โปรดให้เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช¹

สรุปคือ ไทยทำสงคราม 10 ครั้ง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยส่วนใหญ่แล้วไทยจะมีชัยชนะซึ่งนับว่าทำให้คนไทยมีขวัญกำลังใจดีมา

ในด้านการติดต่อกับตะวันตก ปรากฏว่า ใน พ.ศ. 2329 โปรตุเกสเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ไทยให้การต้อนรับใหญ่โตมาก ในรัชกาลที่ 1 ไทยมีเรื่องกับอังกฤษอยู่บ้าง นั่นคือ รัฐเคดาห์ (ไทรบุรี) เป็นหัวเมืองประเทศราชของไทยแต่อังกฤษได้ยึดเอาเกาะปีนังซึ่งเป็นของรัฐเคดาห์ไปไว้ในการปกครอง แต่ไทยกับอังกฤษมิได้พิพาทกันอย่างไร²

ในทางด้านเศรษฐกิจ พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงการกสิกรรมของประเทศให้ดำเนินไปด้วยดีและสนับสนุนการค้าสำมา ในด้านสังคมและวัฒนธรรม พระองค์ได้ทรงชำระกฎหมายตราสามดวงในพ.ศ. 2347 เพื่ออำนวยประโยชน์สูงสุดแก่อาณาประชาราษฎร์ ในด้านศาสนา พระองค์ได้ทรงอบรมสั่งสอนบรรดาขุนนางและอาณาประชาราษฎร์ให้ดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม ฝังใจจากอบายมุขต่างๆ พระราชวณะต่างๆ อาจแบ่งได้ในรายละเอียดดังนี้

พระราชวณเฑาะว์ด้านการเมืองการปกครอง

ในปี พ.ศ. 2329 พระเจ้าปดุงกษัตริย์พม่ายกกองทัพมาตีไทยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จกรีธาทัพไปตีค่ายพม่าที่ท่าดินแดง รบกันอยู่ 3 วันไทยได้ชัยชนะ รัชกาลที่ 1 ได้พระราชนิพนธ์ "นิราศท่าดินแดง" ซึ่งในตอนหนึ่งได้กล่าวถึงพระราชปณิธานของพระองค์

ทัพพม่าอยู่ยังท่าดินแดง	แต่งค่ายรายไว้เป็นถ่วงถ่วง
ทั้งเสบียงอาหารสารพันมี	ตั้งสร้างสรรครธานีทุกประการ
มีทั้งพ่อค้ามาขาย	ร้านขายกระท่อมพลทุกสถาน
ด้านหลังท่าทางวางสะพาน	ตามละหารห้วยธารทุกตำบล
ร้อยเส้นมีจางระหว่างค่าย	ถ่ายเสบียงมาไว้ทุกแห่งหน
แล้วแต่งกองร้อยอยู่คอยคน	จนตำบลสามสบครบครัน
อันค่ายคูประตูหอรบ	ตบแต่งสารพัดเป็นที่มั่น
ทั้งขวากหนามเขื่อนคูป้องกัน	เป็นชั้นชั้นอันดับมากมาย
ให้ทหารเข้าหักไหมโรมรัน	สามวันพวกพม่าก็ทั้งพ่าย
แตกยับกระจัดพลัดพราย	ทั้งค่ายคายน้อยใหญ่ไม่ต่อตี
ให้ติดตามไปจนแม่กษัตริย์	เหล่าพม่ารีบรัดลัดป่าหนี
บ้างก็ตายกายกองในปฐพี	ด้วยเดชบารมีที่ท่ามา
ตั้งใจจะอุปถัมภก	ยอขยกพระพุทธศาสนา
จะป้องกันขอบขันฑ์ลีมา	รักษาประชาชนแลมนตรี ³

ถ้าพระราชวณเฑาะว์นี้คือพระราชปณิธาน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทำตามพระราชปณิธานนี้ทุกประการ อาทิ ใน พ.ศ. 2328-2330 พม่าได้ยกกองทัพมาตีไทย 3 ครั้ง โดยเหตุนี้ในเดือนยี่ พ.ศ. 2330 พระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริว่าไทยควรนำทัพไปตีเมืองทวายของพม่าบ้าง ปรากฏว่าในการเดินทัพครั้งนั้น กองทัพไทยต้องเดินผ่านป่าที่บึงและทิวเขาสูง รัชกาลที่ 1 ต้องทรงปืนปายเขาเช่นนายทหารคนอื่น

ครั้น ณ วันพุธ เดือน 3 แรม 13 ค่ำ กองทัพหน้าก็ยกตามลงไปถึงเมืองกลีช่อง ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จขึ้นข้ามเขาสูงหนูนไป และเขานั้นชันนักจะทรงช้างพระที่นั่งขึ้นไปมิได้ พระบาทสมเด็จพระบรมบิดรพระเจ้าอยู่หัวดำรัสให้ผู้กรว แล้วต้องทรงมานพระกายเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทชิดรวขึ้นไปตั้งแต่เชิงเขา แต่เข้า จนถึงเที่ยงจึงถึงยอดเขา และช้างซึ่งขึ้นเขานั้น ต้องเอางวงยึดต้นไม้ จึงเหนี่ยวกายขึ้นไปได้ด้วยความลำบากนัก ช้างที่พลาดพลัดตกเขาลงมาตายทั้งคนทั้งช้างก็มีบ้าง จึงมีพระราชโองการดำรัสว่า "ไม่รู้ว่าจะทางนี้เดินยาก พาลูกหลานมาได้ความลำบากยิ่งนัก" เมื่อจะลงไปเชิงเขาข้างโน้น ก็เสด็จพระราชดำเนินทรงชิดรวไปเหมือนกัน...⁴

พระราชดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่า ทรงถือว่าพลทหารน้อยใหญ่ในกองทัพเป็นลูกหลานทั้งสิ้น แสดงถึงน้ำพระทัยที่มีต่ออาณาประชาราษฎร์

ไม่เพียงแต่พระราชวณเฑาะว์จะแสดงถึงพระกรุณาธิคุณต่อประชาราษฎร์ในด้านการเมืองภายในประเทศ ในกิจการต่างประเทศก็ทรงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทรงมีพระกรุณาธิคุณแก่ผู้หนีหรือรอนมาพึ่งเย็น ในปี พ.ศ. 2326 ฮ่องเชียงลือเชื้อสายสกุลเหียนที่เคยครอบครองญวนได้หนีภัยการเมืองจากการคุกคามของพวกกบฏโกเจินมาขอ

ความคุ้มครองจากไทย พระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานที่ดินให้องเชียงสือตั้งบ้านเรือนอยู่ และได้โปรดเกล้าส่งทัพไทยไปช่วยปราบกบฏโกเชินถึง 2 ครั้งแต่ไม่สำเร็จเพราะไทยกำลังเตรียมรับศึกพม่าเช่นกันขณะที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร เชียงสือได้ตามเสด็จรัชกาลที่ 1 ไปออกศึกหลายครั้ง ต่อมาองเชียงสือได้พาขุนนางสมัครพรรคพวกของตนหนีกลับไปญวนใต้โดยทิ้งหนังสือกราบถวายบังคมลาไว้ที่เรือนพัก สมเด็จพระบรมราชาบรมมหาสุรสิงหนาททรงกริ้วองเชียงสือมากด้วย เกรงว่าองเชียงสือมาอยู่ในเมืองไทย 4 ปีแล้วเกรงจะรู้ความลับไทยไปมาก จึงทรงคิดจะยกกองทัพเรือไปตามจับองเชียงสือกลับมา พระราชดำริของรัชกาลที่ 1 สะท้อนถึงความเข้าพระทัยในสถานการณ์และการ “เอาใจเขามาใส่ใจเรา”

ฝ่ายกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จตามองเชียงสือออกไปไม่ทัน ก็เสด็จกลับขึ้นมาเฝ้ากราบทูลว่าไปตามองเชียงสือถึงปากอ่าว พอมีลมว่าวพัดมา ตามเรือองเชียงสือหาหันไม่จะขอรับพระราชทานเรือทะเลไปติดตามจับตัวองเชียงสือให้จงได้ พอพวกราชหลวงไปค้นเรือองเชียงสือ ได้หนังสือฉบับ 1 จึงนำมาถวาย ทรงพระกรุณาให้อ่าน ได้ความว่า “ข้าพระพุทธเจ้าองเชียงสือเข้ามาพึ่งพระบรมบุญญาภิบาล ทรงแพระกรุณาชุบเลี้ยงได้ความสุข บัดนี้มีความวิตกถึงบ้านเมืองนัก ครั้นจะกราบทูลถวายบังคมลาออกไปก็เกรงพระราชอาญา จึงต้องคิดอ่านหนีไปด้วยความจำเป็นใจ จะคิดอ่านกบฏกลับมาประทุษร้ายนั้นหามิได้... จะไปตั้งล้องสมเกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าตีเอาเมืองคืนให้จงได้ คืนเอาบ้านเมืองได้แล้วจะขอเป็นเมืองขึ้น ขอขัตติยมาสิบบ้าง” ได้ทรงทราบในหนังสือแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสห้ามสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า “อย่ายกทัพไปติดตามจับเขาเลย เขาเห็นว่าเราช่วยธุระเขาไม่ได้ด้วยมีศึกติดพันกันอยู่ เขาจึงหนีไปคิดจะตีเอาบ้านคืน เรามีคุณแก่เขาเขียนด้วยมือแล้วจะลบด้วยเท้ามิบังควร”⁵

ในเดือน 4 พ.ศ. 2336 พวกกบฏโกเชินแต่งทูตมาขอเป็นพระราชไมตรีกับไทย ใจความในอักษรสาส์นมีว่า พวกโกเชินจะโจมตีกองทัพขององเชียงสือ หากองเชียงสือแตกทัพหนีกลับมาในเมืองไทยก็ขอให้ไทยช่วยจับกุมองเชียงสือส่งให้พวกโกเชินด้วย พวกโกเชินจะตอบแทนบุญคุณไทยไม่รู้ลืม พระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชสาส์นตอบซึ่งแสดงถึงพระราชวินิจฉัยอันสุชุมคัมภีร์ภาพ

โปรดให้มีพระราชสาส์นตอบออกไปใจความว่า กรุงเทพฯนี้ดำรงทศพิธราชธรรมอันเสมอ มิได้คิดเบียดเบียนแก่บ้านใหญ่เมืองน้อย และลูกคำวานิชานาประเทศมีแต่เมตตากรุณาเป็นต้น... และซึ่งครั้งก่อนองเชียงสือแตกจากเมืองโลกนายหนีเข้ามาพึ่งกรุงเทพมหานครหรืออยุธยา ก็ทำนุบำรุงเลี้ยงให้เป็นสุข โดยตระกูลอันสูงศักดิ์สุริยวงศ์แล้ว ก็กลับคืนไปยังเมืองโลกนายอุปไมยเหมือนสกุลนกพิกา อันมีปีกหางบริบูรณ์และบินไปสู่ประเทศแห่งตนโดยปรารถนาหาภัยอันตรายมิได้ ก็เป็นที่ยินดีแห่งกรุงโดยกรุณาหารังเกียจมิได้ และซึ่งว่าองเชียงสือไม่อยู่เมืองโลกนาย ยกกองทัพไปถูกรบตีบ้านน้อยและเมืองใหญ่จนแดนเมืองตั้งเกี่ย เมืองตั้งเกี่ยแต่กองทัพต้องเชียงสือแตกคืนมานั้น ความซอ้นนี้เป็นระยะทางไกลยังหาแจ้งเหตุผลตระหนักไม่ และซึ่งว่ากองทัพเมืองตั้งเกี่ยจะยกมาตีองเชียงสือ ขอให้กรุงแต่งกองทัพไปตั้งอยู่ปลายด่านแดน ถ้าองเชียงสือแตกมาให้ช่วยจับกุมให้เจ้าตั้งเกี่ยจะตอบแทนสนองพระคุณนั้น ฝ่ายกรุงมิรู้ที่จะเจรจาเลย ด้วยเหตุว่ามีคุณแล้วจะให้กลับเป็นโทษ ดังนี้ผิดพระ

ราชประเพณีธรรม ประการหนึ่งกิตติศัพท์จะลือไปในนานาประเทศ เมืองใหญ่น้อยทั้งปวงจะว่ากรุงเทพมหานครเห็นแต่แก่ลากัฏการเมืองตั้งเกี่ยเท่านั้นช่วยกันจับกุมองเชียงสือส่งให้ ไม่มี ความเมตตากรุณา ความครหาตีขื่นข้อนี้จะปรากฏอยู่ชั่วฟ้า และดินดุมิบังควร อันกรุงเทพมหานครจะประพฤติกรรมที่จะทำได้ก็แต่คลองทศพิธราชธรรมตามประเพณี เจ้าตั้งเกี่ยเป็นข้าศึกกันถ้าจะให้ระงับว่ากล่าวทั้ง 2 ฝ่าย พอดีจะเจรจาได้ หนึ่งซึ่งว่าไม่รู้จักเขตแดน ขอให้กรุงแตกกองทัพไปตั้งอยู่ปลายแดนนั้น อันประเพณีกษัตริราชเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงก็ย่อมรู้จักกำหนดเขตแดนขอบขันขลิมาธาธาณีเขตแดนซึ่งกันและกันอยู่สิ้น เจ้าตั้งเกี่ยจะทรงปัญญาดำรงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ให้ดำรงขอบ เกิด...⁶

พระปรีชาสามารถอยู่ที่ ทรงพยายามวางพระองค์เป็นกลางโดยมิทรงปฏิเสธให้เสียน้ำใจของอีกฝ่าย หากแต่กล่าวว่า "ถ้าจะให้ระงับว่ากล่าวทั้ง 2 ฝ่ายพอจะเจรจาได้" แต่ถ้าจะให้เข้าข้างฝ่ายเจ้าตั้งเกี่ย ก็เสีย ประเพณี 2 อย่างคือ เห็นแก่ลากัฏการจะจนถึงบุญคุณที่เคยมีต่อกันระหว่างองเชียงสือและกรุงเทพ และอีกประการหนึ่งเป็นธรรมเนียมที่ประเทศหนึ่งประเทศใดจะไม่รุกร้าเขตแดนกันพระปรีชาสามารถนี้ทำให้พระราชสาส์นเป็นที่ยอมรับและเข้าลักษณะ "บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น"

พระมหากรุณาธิคุณในด้านการเมืองการปกครองนั้นยังเห็นได้ชัดในทางด้านเศรษฐกิจ พระราชวจนะ ทางด้านนี้แสดงถึงความเอาพระทัยใส่ในการอยู่ดีกินดีของราษฎร ไม่ได้สนพระทัยเฉพาะการมุ่งให้ราษฎรทำ สงครามเท่านั้น

พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ พระราชดำรัสที่ออกเป็นกฎหมายหลายฉบับ อาทิ กฎหมายให้ไพร่ที่ขาย ตัวเป็นทาสนั้น เดิมที่ต้องทำงานให้หลวง 1 เดือนทำงานรับใช้นายเงิน 1 ไม่มีเวลาทำงานให้ตัวเอง ได้รับความ ลำบากในการครองชีพ รัชกาลที่ 1 โปรดให้ไพร่พวกนี้ได้รับการผ่อนผันโดยในเดือนที่ 3 ให้ประกอบอาชีพ 1 เดือน โดยประกาศใช้กฎหมายนี้ใน พ.ศ. 2327

....ซึ่งเจ้าหมุ่ฝ่ายทหาร พลเรือน พิจารณาถูกหมุ่หมุ่ใดก็ดี ซึ่งเป็นสิ่งว่าทุกชียากไปเป็นทาสผู้มีชื่อแลเจ้ากรมปลัดกรมสมุหบัญชี นายหมวด นายเลียงผู้ใดผู้หนึ่งรู้เห็นสมควรว่า ไพร่ผู้หนึ่งทุกชียาก แลผู้ จะช่วยนั้นได้บอกกล่าวมุลนายผู้ใดผู้หนึ่งเป็นมั่นคงไซ้ ในพระอัย การก่า่นั้นว่า ขอบให้เอาตัวผู้หนึ่งใช้ราชการเดือนหนึ่ง ใช้เจ้าเงิน เดือนหนึ่งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่าเห็นชียากแค่นแก่ไพร่ ผู้หนึ่งนัก ด้วยที่ใช้เจ้าเงินอยู่นั้น เจ้าเงินจะได้ให้ข้าวปลาอาหารกิน อยู่ ครั้นที่รับราชการเดือนหนึ่งนั้น หาผู้ใดจะแต่งเสบียงมาให้กิน ไม่...

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าแลไพร่หมุ่ใดกรมใดทุกชียาก แล ได้บอกกล่าวมุลนายผู้เห็นเป็นมั่นคงจริงไซ้ ก็ให้ปันสามส่วนและให้ นายเอาใช้ราชการเดือนหนึ่ง ให้เจ้าเงินใช้เดือนหนึ่ง ให้ทำกินเป็น

เสียบึงเดือนหนึ่ง แลให้เจ้าหม่อมฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงทำตามรับ
สั่งนี้...⁷

พระมหากษัตริย์คุณอันแสดงออกทางประกาศเหล่านี้ยังมีให้เห็นอยู่เป็นนิจ เช่นในปี 2334 เกิดฝนแล้ง
ราษฎรทำนาไม่ค่อยได้ผลทำให้ข้าวปี 2335 มีราคาแพงเกิดการกักตุนข้าว พระเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีพระบรมราช
โองการออกเป็นกฎหมายห้ามมิให้ผู้ใดกักตุนข้าวและได้กำหนดราคาซื้อขายข้าวไว้ในราคาที่เหมาะสม
กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดบทลงโทษผู้ละเมิดไว้อย่างรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต

...มีพระราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสีหนาทดำรัสถาม ข้าทูลละ
อองฯ เนื่องฯ ด้วยน้ำฝนยังบันดาลตกต้องตามระดู่อยู่ประการใด...
ควรเสถาไม่เมตตาปราณีลูกเมียญาติผู้จะไปทำสงคราม มาขายข้าว
ขึ้นราคามากมีแต่โลกเจตนา หามีเมตตาแก่กันไม่ แลมิได้คิดถึงพระ
เดชพระคุณ คนจำพวกนี้เหมือนหนึ่งไม่ช่วยบำรุงไพร่บ้านเมืองอันอยู่
พระนคร จะให้ยากจนโศดา ยหาชอบด้วยการแผ่นดินไม่ ให้ห้าม
เสียอย่าให้ขายข้าวแก่กันขึ้นเอาราคาแพง แลให้ราษฎรซื้อขายกัน
ข้าวนาทุ่งคงเกี่ยวนละสองตำลึง ข้าวนาสวนคงเกี่ยวนละสิบบาท...
จะเอาตัวเป็นโทษถึงตาย ส่วนผู้รู้เห็นเป็นใจชักนำซื้อขายได้ส่วนแบ่ง
บันนั้นจะเอาตัวเป็นโทษเขียนคนละสามยก ทะเวนบกสามวันทะเวน
เรือสามวัน ส่งตัวไปเป็นตะพุนหญ้าช้าง...⁸

หากพิจารณาดูความผิดของการซื้อขายข้าวเกินราคาจะเห็นว่าไม่น่าเป็นความผิดร้ายแรง แต่ถ้า
พิจารณาว่าทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าผู้ซื้อคือลูกเมียญาติของผู้ไปทำสงคราม นับว่าทรงพยายามให้เกิดความ
เมตตาและความยุติธรรมขึ้นเพราะเขาเหล่านั้นคือผู้มีคุณต่อแผ่นดิน บทลงโทษจึงรุนแรงมาก จะเห็นว่าในพระ
ราชโองการต่อไปนี้ แม้เพียงเรื่องของเด็กเล็กก็เอาพระทัยใส่ดูแลดูความเป็นบุตรหลานของพระองค์เอง

...แต่ที่สืบไปเมื่อหน้า ถ้าข้าทูลละอองสุจริตพระบาทอาณาประช
ราษฎรผู้ใด จะตกแต่งใส่กำไลเท้ากำไลมือบุตรหลานญาติพี่น้อง
ซึ่งเป็นทากรนั้น ต่อมมีแม่นมที่เลี้ยงพิทักษ์รักษา จึงให้ตกแต่ง ถ้า
หามีแม่นมที่เลี้ยงพิทักษ์รักษาไม่ ห้ามอย่าให้ตกแต่งบุตรหลาน ใส่
กำไลเท้ากำไลมือไว้เป็นอัตราเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังตกแต่ง
บุตรหลานใส่กำไลเท้ากำไลมือ แลอ้ายมีชื่อล่อลวงลักพาไปฆ่าเสีย
ถอดกำไลเท้ากำไลมือไปดูหนึ่งครั้งนี้จะเอาตัวบิดามารดาผู้ตกแต่ง
เป็นโทษจงหนัก ...9

พระราชวจนะทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ศิลปวัฒนธรรมของชาติได้รับการฟื้นฟู
ให้รุ่งเรืองงดงามเหมือนดังเช่นสมัยอยุธยา ในด้านวรรณกรรม พระองค์ได้ทรงสนับสนุนให้เจ้านายและขุนนาง
ช่วยกันสร้างสรรคงานเขียนขึ้นใหม่ทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง พระองค์เองได้พระราชนิพนธ์หนังสือขึ้น

หลายเล่ม อาทิ นิราศท่าดินแดง บทละครเรื่อง อุนรุท และดาหลัง และมีพระราชบรรณาธิให้ข้าทูลละอองพระบาทเรียบเรียงหนังสือเรื่อง ราชาริราช เป็นภาษาไทย และในปี พ.ศ. 2340 ได้มีพระบรมราชโองการให้ขุนนางช่วยกันแต่งบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระองค์เองได้ทรงช่วยพระราชนิพนธ์บางตอน

ศุภมัสสุ พระพุทธศักราช 2328 ปีมะเส็งนักษัตรสัปตศก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธรเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ... มีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสีหนาทดำรัสเหนือกระหม่อมสั่งว่า เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชซึ่งทำศึกกับฝรั่งเศสเมืองเป็นมหายุทธสงคราม มีในพระราชพงศาวดารรามัญนั้น ที่แปลออกมาจากรามัญภาษาเป็นสยามภาษาถวายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ แปลกเปลี่ยนกันกับที่ได้ทรงฟังสังเกตไว้แต่ก่อน จึงทรงพระราชดำริตัดแปลงข้อความในเรื่องราชาธิราช ที่ยังขาดเหลือค้างเกินอยู่นั้น ให้เรียบเรียงขึ้นเสียใหม่ไว้เป็นสยามภาษา ด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นที่ดานุหิตประโยชน์แก่พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน จะได้สดับจำไว้เป็นคติบำรุงสติปัญญาไปภายหน้า ข้าพระพุทธเจ้า พระยาพระคลังหนึ่ง พระยาอินทรอัคคะราชหนึ่ง พระภิกษุมรดีมีหนึ่ง พระศรีวิสุทธิบริษัทรามหนึ่ง ข้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันทั้งสี่นาย ขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเรียบเรียงข้อความในเรื่องราชาธิราชโดยกระแสพระราชบริหาร...¹⁰

"...กระวีอิทรหลากหลาย รั่มลากหลายฉันท์ นิพท์โกลงกาพย์กลอน
ภูธรดำริดำรัส จอ่งทำนองนุก ไตรดาญคนิทาน ตำนานเนื่อง
เรื่องรามเกียรติ์..."

อันพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์	ทรงเพียรตามเรื่องนิยายไสย
ไซ้จะเป็นแก่นสารสิ่งใด	ตั้งพระทัยสมโภชบูชา
ใครฟังอย่าได้ไหลหลง	จงปลงอนิจจังสังขาร
ซึ่งอักษรกลอนกล่าวลำดับมา	โดยราชปริศนาก็บริบูรณ์
จบ เรื่องรามเสดล้าง	อสุรพงศ์
บ ทิรธรรมิกทรง	แต่งไว้
วิ ร่ำพร่ำประสงค์	สมโภช พระนา
บุรณ บำเรอรมยให้	อ่านร้องรำเกษม ฯ
เดือนอ้ายสองค่ำขึ้น	จันทรวาร
บพิริผู้ทรงญาณ	ยิ่งหล้า
แระกรนิพนธ์สาร	รามราพณ์ นี้แธ
ศักระพันร้อยห้า	สิบเก้าปีมะเส็ง ฯ... ¹¹

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงศาสนา อาทิ ทรงตั้งสภาขุนนางประชาชน ในเรื่องศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ผู้ใดชนไก่ ชนนก กัดปลา เล่นการพนัน จะโดนลงอาญา

...แต่ให้ตั้งอยู่ในทศกัศพลมเป็นนิจวิสัย ครั้นถึงวาระวัน 8 คำ วัน 14 คำ วัน 15 คำ ให้รักษาพระอุโบสถศีลแปด ศีลสิบประการเป็นอดิเรกศีล ชวนกันทำบุญให้ทาน สดับฟังพระธรรมเทศนาจำเริญธรรมภาวนา ให้เป็นอารยอุโบสถจำเริญอาณิสสงฆ์ขึ้นไป

แต่ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ข้างหน้าข้างใน ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการณาประชาราษฎร์ทั้งปวงประนิบัติกระทำตามพระราชโองทานุสาสนะ กำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดละเมิดเสีย มิได้ปฏิบัติตามพระราชโองทานุสาสนะกำหนดกฎหมาย จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ ...¹²

...แลลักษณะศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ดังพรรณนาไปรตมาทั้งนี้ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงพิจารณาดูให้ขึ้นปากขึ้นใจ ไถ่ถามให้สิ้นความสงสัย แล้วจึงให้สมทานศีล 5 เป็นนิจศีล สมทานศีล 8 ในวันอุโบสถ ถ้าศรัทธาจะสมทานศีล 10 ให้มีผลานิสงส์มากก็ได้ แลให้นิมิตพระสงฆ์เข้ามารับพระราชทานฉัน ณ ศาลาในพระราชวังชั้นในวันละ 5 รูป แลให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้จะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทมาพร้อมกันสมทานศีล 8 ศีล 10 ทั้งนี้ในสำนักพระสงฆ์ ณ ศาลาในพระมหาราชวังก่อน จึงให้เข้ามาเฝ้าทูลละอองฯ ฉะนั้นจึงคุ้นเคยเข้าในการกุศล ก็จะเป็นอุปนิสัยแก่ตนไปในปัจจุบันชาติ....

แต่ให้ประพฤติดุปฏิบัติตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จึงทุกประการ ถ้าแลผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดนี้ จะเอาผู้นั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ ...¹³

...ทุกวันนี้ตั้งพระทัยแต่ที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้ตั้งอยู่ในคติธรรมทั้ง 4 ดำรงจิตจัดรัสบำเพ็ญศีลทาน จะได้สุคติภูมิ มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ เป็นประโยชน์แก่ตน ฝ่ายข้าราชการแลไพร่ฟ้าประชากร มิได้เห็นโทษภัยในอนาคตปัจจุบัน บหายักชวนกันชนไก่ ชนนกคุ่ม ชนนกกระทา ชนนกศรีษมพู จับปลาให้กัดพ่นกัน ทำกลโกหกข้อเอาทรัพย์สินอันณาประโยชน์ปราศจากปัญญามิได้พิจารณาเห็นคุณแห่งบุญกุศลเหล่านี้...ไม่เกรงบาปกลัวบาป ถือผิด มีความชั่วประการต่างๆ...

แต่นี้สืบเนื่องเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดคบหาชักชวนกัน ชนไก่ ชนนกคุ่ม ชนนกกระทา ชนนกศรีษมพู แลจับปลาให้กัด พ่นกัน เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังจับได้พิจารณาเป็นสัจ จะให้ลงพระราชอาญาจับเชี่ยนปรับโทษตามโทษานุโทษ ...¹⁴

...แต่นี้สืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้ข้าราชการแลอาณาประชาราษฎร์คบกันเล่นเด็ดปลี แหว่ง กอบข้าวสาร (พนันกัน) ซึ่งเป็นการโกหก นอกนี้ ถ้าแลมิฟังยังเล่นเป็นกาโรกาท จะเอาผู้เล่นเป็นโทษลงพระราชอาญาเชี่ยนจงหนัก แล้วจะจับจำคุกไว้ ณ คุณ ...¹⁵

ต่อมา ในปีพ.ศ. 2331 มีพระราชโองการโปรดให้มีการชำระพระไตรปิฎก ณ วัดมหาธาตุ นับเป็นครั้ง
สังคายนาครั้งที่ 9 ในวงการพุทธศาสนา การชำระพระไตรปิฎกเสร็จเรียบร้อยภายใน 5 เดือน

...พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
อนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ เมื่อได้ทรงสดับพระสงฆ์ราชา
คณะถวายพระพรโดยพิสดารดังนั้นจึงดำรัสว่า "ครั้งนี้ขออาราธนา
พระผู้เป็นเจ้าของทั้งปวงจงมีอุตสาหะในฝ่ายพระพุทธรูปให้พระไตรปิ-
ฎกบริบูรณ์ขึ้นให้จงได้ ฝ่ายข้างอาณาจักรที่จะเป็นศาสนูปถัมภก
นั้นเป็นพนักงานโยม โยมจะสู้เสียสละชีวิตบูชาพระรัตนตรัย สุด
แต่จะให้พระปริษัติบริบูรณ์เป็นมูลที่จะตั้งพระพุทธรูปศาสนาจงได้"
พระราชอาคณาทย์ทั้งปวงรับสาธุแล้วถวายพระพร ...¹⁶

พระราชวจนะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ทรงมีพระราชปณิธานที่จะทำนุบำรุงทั้งฝ่ายพุทธรูปและอาณา
จักรให้เท่าเทียมกัน

กล่าวโดยสรุป ตัวอย่างพระราชวจนะในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแสดงให้เห็น
ถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่ทรงเอื้ออาทรต่ออาณาประชาราษฎร์ที่เป็นทหารของพระองค์ทั้งในยาม
สงครามและในยามสงบศึก พระปรีชาญาณของพระองค์ด้านการต่างประเทศเป็นที่ยอมรับในความลึกซึ้งเฉียบ
คม ทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องปากท้องของราษฎร ที่สำคัญที่สุดคือการกักตุนข้าว แม้เรื่องเล็กน้อยเช่นการดูแล
แต่งตั้งบุตรหลานก็ทรงเอาพระทัยใส่ และที่สำคัญคือ การฟื้นฟูวรรณคดีและทำนุบำรุงศาสนาเพื่อให้เกิด
เกลาจิตใจคนในชาติให้พัฒนาตลอดไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 121-126.
- ² เรื่องเดียวกัน, หน้า 235-236.
- ³ พ.ณ. ประมวญมารค, สิบสองกวี (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2510), หน้า 102-103.
- ⁴ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503), หน้า 170-171.
- ⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150-151.
- ⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 239-241.
- ⁷ กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521), หน้า 707.
- ⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 737-739.
- ⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 733.
- ¹⁰ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) และคณะ, ราชาริราช (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507), หน้า 1-2.
- ¹¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รวมเกียรติ พิมพ์ครั้งที่ 6 (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514) เล่ม 1 หน้า 2, เล่มจบ หน้า 759-760.
- ¹² กฎหมายตราสามดวง, หน้า 751-753.
- ¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 756-757, 762.
- ¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 769-770.
- ¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 742-743.

¹⁶ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, หน้า 191.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 2

ปริบท ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประเทศไทยได้มีการศึกษาค้นคว้ามากเช่น ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระราชบิดาของพระองค์ พม่ายกทัพมาตีเมืองถลาง ใน พ.ศ. 2352 เพราะได้ข่าวว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคต แต่ไทยก็มีชัยชนะ ใน พ.ศ. 2355 เกิดศึกเขมรอีกครั้งหนึ่งหลังจากไทยปราบเขมรรวบคาบในสมัย รัชกาลที่ 1 กษัตริย์เขมรนามว่าพระอุทัยราชาพยายามปลดปล่อยอำนาจของไทยโดยการสนับสนุนจากญวนสมัยของเจียงสีอ แต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ญวนไม่แสดงบทบาทมากนักเพราะระลึกถึงพระคุณรัชกาลที่ 1 ในสมัย รัชกาลที่ 2 ญวนสนับสนุนพระอุทัยราชา ไทยยกทัพไปปราบมีชัยชนะ ญวนเจรจากับไทยเพื่อขอให้พระอุทัยราชาครองเขมรอีกครั้งไทยก็ตกลง เขมรร่วมมือกับญวนพยายามตีพระตะบองเพื่อเอาคืนใน พ.ศ. 2358 แต่ไม่สำเร็จ ใน พ.ศ. 2362 ไทยปราบกบฏไทยบุรีเป็นผลสำเร็จ โดยสรุปแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 2 ไทยไม่มีสงครามกับพม่าเพราะพม่ากำลังวิวาทกับอังกฤษ ไทยมีแต่กบฏเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งสามารถเอาชนะได้ไม่ยากนัก บ้านเมืองสงบสุขเป็นยุคทองของงานศิลปวัฒนธรรม ทางด้านการต่างประเทศ ที่สำคัญคือ จอห์น ครอว์ฟอร์ดจากประเทศอังกฤษมาติดต่อกับไทยขอเจรจาเรื่องการค้า เรื่องเมืองไทรบุรีโดยขอให้ไทยปล่อยไทรบุรีเป็นอิสระให้พ้นจากอำนาจของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ซึ่งทางกรุงเทพฯ มอบหมายให้ควบคุมเมืองไทรบุรี การเจรจาไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากต่างภาษาและวัฒนธรรมกันเป็นข้อใหญ่ อย่างไรก็ตาม อังกฤษชวนไทยให้รบกับพม่าซึ่งวิวาทกับอังกฤษ ทางไทยสืบทราบวาเรือของพม่ายังคงค้าขายอยู่ที่เกาะปันงะและสิงคโปร์ (ซึ่งเป็นเมืองขึ้นอังกฤษ) ด้วยเหตุนี้ตลอดรัชกาลที่ 2 ไทยจึงยังไม่เชื่อว่าอังกฤษรบกับพม่า

ในรัชกาลนี้ การพัฒนาบ้านเมืองเป็นไปทางด้านสังคมและวัฒนธรรมพระราชดำริและพระราชดำรัสตลอดจนพระราชโองการของพระเจ้าอยู่หัวจะเป็นไปเพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวรรณคดี ทรงโปรดให้ยกเลิกประเพณีบางอย่างที่จะเป็นเครื่องกีดกันความใกล้ชิดระหว่างพระเจ้าอยู่หัวกับราษฎรของพระองค์ อย่างไรก็ตามแนวพระราชดำริเพื่อความสุขของอาณาประชาราษฎร์ก็ยังคงดำเนินตามพระราชบิดาของพระองค์ ดังตัวอย่างจากด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม

พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง ในปี พ.ศ. 2354 เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์ ณ นคร) ได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่งเจ้าเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระบริรักษ์ภูเบศร์ (น้อย ณ นคร) ผู้เป็นบุตรชายของพัฒน์ ณ นคร ขึ้นเป็นพระยานครศรีธรรมโศกราช ผู้ว่าราชการเมืองขึ้นแทนรัชกาลที่ 2 ได้พระราชทานพระบรมโศวาทว่าด้วยหลักการปกครองแก่พระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เพื่อให้เป็นกฎในการปกครองบ้านเมือง

...ประการหนึ่งให้พระยานครว่าราชการบ้านเมืองพร้อมด้วยปลัด ยกกระบัตรกรมการจงเป็นยุติเป็นธรรม ให้เป็นเอกจิต เอกฉันทน้ำหนึ่งใจเดียว อย่าให้มีความฉันทาโทษาธิษฐานถือเปรียบขัดแย้งกัน ให้เสวยราชการแผ่นดินไปแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งใด อื่นจะพิจารณาพิพากษาบรรดคดีเนือความของทวยราษฎร

อุเบกขาอย่างประเสริฐอย่าให้อิสต์ยธรรมเห็นแก่หน้าบุคคล
 แลอาจมีสินจ้างสินบนเข้าด้วยฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลย กลับเท็จเป็น
 จริง กลับจริงเป็นเท็จ ทำกลบเกลื่อนเนื้อความให้พ้นเพื่อน ให้
 ทวยราษฎร์ทั้งปวงมีความยากแค้นเดือดร้อน มิต้องพระราชกั
 หนดกฎหมายเก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ประการหนึ่ง ให้พระ
 ยานครมีน้ำใจโอบอ้อมแก่สมณชีพราหมณาจารย์ธรรมาจารย์
 ราษฎร์ไพร่พลเมืองลูกค้ำพาดินฯ ให้ชวนกันทำบุญให้ทานจำเริญ
 เมตตากรุณาสดับดับทั้งพระธรรมเทศนา รักษาศีลห้าเป็นนิจ
 ศีล ศีลแปดเป็นอดิเรกศีลจงเนื่องๆ แลควรให้ตั้งอยู่ในทศกุก
 กรรมบถโดยพระราชกำหนดซึ่งโปรดพระราชทานออกไปไว้ก็
 จะให้พาตัวไปสู่คดีภพอันประเสริฐ...ประการหนึ่ง พึงให้บำรุง
 พระเถระผู้เล่าเรียนฝ่ายคันถธุระวิปัสสนาธุระจงทุกวัดอาราม
 จะได้เป็นการกุศลต่อไป...อนึ่ง ข้าพเป็นกระตุ้ราชการ ถ้าถึง
 เทศกาลทำนาให้ตักเตือนว่ากล่าวแก่ธรรมาจารย์ราษฎร์ ใช้ชัก
 ชวนกันทำไร่ นา จงเต็มภูมิให้ได้ผลเม็ดข้าวจงมาก จะได้เป็นกำ
 ลังราชการ แลทำบุญให้ทานเป็นกุศลสืบไป อนึ่งถ้าแลพระยา
 นครจะมีใจปราณียินดีในสตรีภาพผู้ใหญ่อันมีบิดามารดาญาติ
 วงศ์พงศapakครองอยู่โดยปกติ ก็ให้ตักแต่งผู้ไปว่ากล่าวให้
 ขอบตามธรรมเนียม ถ้าบิดามารดาญาติวงศ์พงศายอมยกให้บัญญัติ
 โดยปรกตีสัจจริง ให้รับมาเลี้ยงดูตามประเพณีคตฺโลก อย่า
 ให้ทำข่มเหงจูดคว่าลาภเอาสาวหลานสาวของธรรมาจารย์ราษฎร์
 ผู้หวงแหนโดยผลการของอาตมาตามอารมณ์ ให้ราษฎร์มีความ
 วิบัติเดือดร้อน...ให้พระยานครทั้งท่านพระราชกำหนดโดยพระ
 ราชโองการนี้จงเนื่องๆ ให้เจนปากใจ ไว้จงทุกข้อทุกกะทง...'

พระราชดำรัสนี้ถือได้ว่าประยุกต์ได้กับการปกครองทั่วไป เป็นโอวาทที่ผู้้น้อยคนใดนำไปปฏิบัติก็จะ
 บังเกิดผลดีแก่ผู้ทำงานด้วยและผู้้น้อยได้บังคับบัญชา

พระราชกำหนดเสกเลิก* เป็นพระราชดำริอีกองค์หนึ่งในพระเจ้าอยู่หัวที่กำหนดให้ชายฉกรรจ์ไปขึ้น
 สังเกต ในแ่งมุนหนึ่ง การสังเกตคือจัดระเบียบให้แก่ชายฉกรรจ์ของบ้านเมืองให้มีสังเกต จะได้มีที่กินที่อยู่ ผู้ที่
 ทำผิดก็จะได้กลับตัวเข้ามาทำมาหากิน ชุณนางข้าราชการชั้นสูงจะได้มีคนไว้ใช้สอย

พระราชกำหนดสักเลก

กฎให้ไว้แก่พระสุรัสวดี ชาย ขวา ในนอก ให้กฎหมายบอกแก่เจ้าพระยาและพระยา พระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล และ (ข้า) เจ้าต่างกรม หากกรมมิได้ ในพระราชวังหลวง และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลผู้รักษาเมือง ผู้รั้งกรมการณ หัวเมืองเอก โท ตรี จัตวา บัณฑิตฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมธรรมิกราชา นวาทิศศรีสุริยวงศ์ องค์ราเมศวรราชบรมนารถ บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรม อนันตวิริยาธิไพธากิรัต กอปรด้วยบรมมัตถ์มหากฎนาปรีชาญาณ พระบวรสันตानหมายมั่นในกฤษฎากินิหาร ภาวะที่จะทะนุบำรุงรักษาพระบวรศาสนาสมณชีพรามณณ์ ไพร่ฟ้าประชาชนทั่วประเทศ อันเป็นพระราชอาณาเขตขอบขัณฑสีมา บรรดาที่พระบารมีพระบรมโพธิสมภารให้รับพระราชทานทำมาหากินอยู่เย็นเป็นสุข เสด็จออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยอรรคมหาเสนา พุทธมามาตย์ราชกระวีมนตรีมุขมูลละของอุลัพระบาทโดยลำดับ จึงมีพระราชโองการมารพระบวรพุทธสุริยงนาท ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ประเพณีสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชแต่ก่อนสืบมาอีกทะนุบำรุงบวรพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการได้ก็อาศัยขบเลี้ยงหมู่ทะแกลัวทหารช่องสุมพลโยธา สะสมสรรพเครื่องศาสตราวุธ ประกอบกับพระบารมีพระราชเดชาจักรเป็นประธาน จึงเสร็จการสู้รบทำสงครามปราบปรามปัจจุามิตรมิให้พระพุทศาสนาเป็นอันตรายแก่ข้าศึกได้ เป็นเยี่ยงอย่างลำดับพระมหากษัตริย์สืบมา และกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาทุกวันนี้

ไพร่พลโยธาหมู่ทหารซึ่งเคยทำราชการรงค์สงครามแต่ก่อนมา ก็ชราพิการล้มตายร่วงโรยเบาบางลงไป ไพร่หลวงสมกำลังและเลยหัวเมืองที่มีตัวอยู่ ก็โจทก์หมู่ไปตามกรม ฝ่ายนายไม่ได้มาร้องขอแลกเปลี่ยนยอมให้มีได้ขัดขวางไว้ โดยวาสนาพลการก็มีบ้าง นายเดิมได้ติดต่อกว่ากล่าวยั้งค้ำกันอยู่จนมาทุกวันนี้ มิได้หักโงนบัญชีต่อกัน (ก็มีบ้าง) เหตุจะล้มบัญชีจึงหันเพือนค้ำเกินกันมาช้านาน บ้างก็อพยพลหลบหลีกราชการหนีไปเข้าช่องซุกซ่อนอยู่ป่าดงก็มีมาก เพราะเจ้าหม่อมขุนนางใช้สอยตรากตรำไม่ผ่อนปรนไพร่จึงขัดสนทนไม่ได้ ที่มีกิจธุชทุกข์ฝ่ายนายหมวดนายกองหาเอาธุระไม่ กลัวโทษภัยจึงหนี บางทีก็หลบเจ้าหนี้หนีเงินไปโดยขัดข้อง บ้างก็ต้องโทษสินไหมพิชชย์ครั้นจะกลับเข้ามาทักก็กลัว เพราะตัวกระทำผิดไว้ จึงสู้ยากลำบากอยู่ในดงป่าช้านานและเลยจำพวกนี้ก็อาศัยแอบแฝงอยู่ในเจ้าเมืองกรมการปิดบังไว้เป็นประโยชน์ก็มี บางทีชักชวนกันคบเพื่อนพวกละ 14 คน 15 คน สมัคร์เข้ามาเป็นชำนานายหน้าให้เดินเอาหนังสือเจ้าต่างกรม หากกรมมิได้และข้าราช

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*สักเลก ตามพจนานุกรม หมายถึง เครื่องหมายสักเพื่อแสดงเป็นหลักฐาน เช่น สักข้อมือ แสดงว่าได้ขึ้นทะเบียนเป็นชายฉกรรจ์ (เลก แปลว่า ชายฉกรรจ์หรือพลเมืองชั้นสามัญ) มีสักกดกรมกองแล้ว

การใหญ่ผู้น้อย แต่งตั้งกันออกไปเป็นพวกช่องกองส่วยก็มีทุกหัวเมืองเป็นอันมาก จึงคบหาพากันกำเริบใจ กระทำโจรกรรมลักข้างฆ่า โศก กระทบ เลือกไสเข้าไว้ในช่อง เจ้าของติดตามรู้สึกตัวกลัวจะจับกลับยกย้ายส่ง ต่อๆ ไปจึงได้เกิดวิวาทพยาบาทลอบฆ่าฟันกันเรื่อยๆ ให้ความเคืองได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แต่ครั้งแผ่นดิน สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกษฐ์มาหลายปี บัดนี้พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตรพระพุทธ เจ้าอยู่หัว เสด็จปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติใหม่ ตั้งพระทัยจะรักษาพระบวรพุทธ-ศาสนาและไพร่ พ้าข้าแผ่นดินมิให้เป็นอันตรายแก่ข้าศึกได้ จึงมีพระราชโองการสั่งให้สักเลกหมายหมู่ใหม่แล้วให้กรมพระสัสดี ข้าราชการซึ่งวิวาทเกี่ยวข้องค้างเกินกันมาแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกษฐ์จะให้สำเร็จแก่ กันในครั้งนี้ ให้ผู้มีคดีเกี่ยวข้องด้วยเลขรีบเร่งมาว่ากล่าวให้สำเร็จ ถ้าละเลยไว้มิได้มาให้ชำระในขณะนี้ไปภาย หน้าจะเอาเข้ามาว่ากล่าวนั้นมิได้ และให้เจ้าเมืองกรมการสั่งแขวงนายบ้านนายอำเภอประกาศข่าวไปยังบรรดา ข้าหนีเจ้า ป่าหนีนายไพร่หลวงสมกำลังทางเขลยทาสสั่งใต้ที่ชุกชอนอยู่ ณ ปาดงจ้งทัว ให้เข้ามาหามูลนาย เดิมโดยดีจะพระราชทานโทษภาคทัณฑ์ไว้คนหนึ่ง ข้าหลวงมีสมัครอยู่กับนายเดิมจะสมัครอยู่กับเจ้าเมือง กรมการ หัวเมืองใดและเจ้าต่างกรมหากรมมิได้ในพระราชวังหลวง และกรมพระราชวังบวรสถานมงคลและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยหมู่ใดกรมใดจะพระราชทานให้อยู่ตามใจไพร่สมัคร แต่ในครั้งเดี่ยวนี้เป็นปฐมบัญญัติไว้ เบื้องหน้าไปจะให้คงหม้ออยู่ตามสักครั้งนี้ อนึ่งเลขหัวเมืองซึ่งอพยพหลบหนีนั้นให้คงเมืองผลัดเปลี่ยนกันโดยใจ ไพร่สมัครได้แต่ในเมืองเดียวกัน เหตุว่าเลขหัวเมืองรับน้อยตัวจะรุ่งโรยเบาบางไป ซึ่งจะให้ไปอยู่เมืองอื่น และ มูลนายผู้ใดๆ นั้นมิได้ห้ามอย่าให้เอาไว้เป็นบริบททีเดียว ถ้าและเลขบรรดาอพยพหลบหนีทั้งปวงจะเอาป่าเป็น ที่พึ่งตั้งซัดขดวงมิเข้ามาสวามิภักดิ์โดยดี ณ แขวงเมืองใด ก็ให้เจ้ากรมการเมืองนั้นจัดกองทัพออกติดตาม รับเอาตัว (และ) บุตรภรรยาไปใส่ตระรางเสียให้สิ้นเชิง ถ้าหัวเมืองใดเกลี้ยกล่อมเลขได้มากน้อยเท่าใด ก็ให้ขึ้น ไปสักเลก ณ หัวเมืองไกลเมื่อใด ก็ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทั้งปวงสอดแนมจับเลขรอยแอบแฝงหาสังกัดมูล นายมิได้ ให้สักไว้เป็นเลขหัวเมือง ถ้าเลขมีมูลนายอยู่ยังมีได้สักครั้งนี้ก็ให้เจ้าเมืองกรมการจับเอาตัวบอกลง มาจะให้ลงพระราชอาญาตัวเลข และมูลนายผู้ปิดบังจ้งหนักแล้วจะให้ส่งตัวเลขรับเป็นตะพุ่มหญ้า

ข้าง

อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าเลขไพร่หลวงทั้งปวงรับใคร (ได้รับ) ราชการเหนือยาก ตรากตรำมาหลายปี ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ปราบดาภิเษกใหม่ ทรงพระกรุณาธิ กลดหย่อนให้เข้ามารับราชการ แต่เดือนหนึ่งให้ออกไปทำมาหากินอยู่สามเดือน และให้กระทำตาม พระราชกำหนดกฎหมายนี้ทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟังจะเอาตัวเป็นโทษ

กฎให้ไว้ ณ วัน คำ จุลศักราช 1172 ปีมะเมีย้นักกษัตริย์ศกเมืองรับบอกจำนวนเลขและชื่อคน ตำบลบ้านว่าเป็นข่าวไพร่มูลนายชื่อนั้นลงมายังลูกขุน ณ ศาลาในท้อง ห้ามอย่าให้ผู้รักษาเมืองกรมการปิดอำ พรางไว้แต่คนหนึ่งขึ้นไปเป็นอันขาดทีเดียว

แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ข้าพทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ และหัวเมืองทั้งปวง และเจ้าต่าง กรมหากรมมิได้ บรรดาได้ตั้งข้อมเกลี้ยกล่อมเลขไพร่หลวง สมกำลังข้าหนีเจ้าป่าหนีนายไว้แห่งใด ตำบลใดก็ให้ยกเลิกเสีย แต่เลขรับจะสมัครอยู่กับผู้ใด ให้ผู้รับนำสักจ้งนสืบเชิง ห้ามมิให้ผู้ใดตั้งของ เกลี้ยกล่อมสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงสืบต่อไป และเป็นใจด้วยผู้หลบหนีเหมือนกระทำมาแต่หลัง ถ้าผู้ใด มิฟังยังให้ตั้งช่องสะสมผู้คนไว้ ณ ปาดงเหมือนแต่ก่อนจะให้ลงโทษผู้นั้นเสมอโทษกบฏ

พระราชดำรัสที่ว่าทรงมองด้วยพระทัยเป็นธรรมต่อผู้น้อยคือ "บ้างก็อพยพหลบหนีการข่มขู่ไปเข้าช่องซุกซ่อนอยู่ป่าดงก็มีมาก เพราะเจ้าหม่อมขุนนางใช้สอยตราครุฑรำไม่ผ่อนปรนไพร่จึงขัดสนทนไม่ได้ ที่มีกิจสุขทุกข์ ฝ่ายนายหมวดนายกองหาเอาธรรมาถรรพ์ โทษภัยจึงหนี" และอีกตอนหนึ่ง มีพระราชกำหนดว่า "อนึ่งพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าเลขไพร่หลวงทั้งปวงรับใคร (ได้รับ) ราชการเหนื่อยยากตราครุฑรำมาหลายปี ครั้นนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวปราบดาภิเษกใหม่ ทรงพระเมตตากรุณาอีกลดหย่อนให้เข้ามาบรรดาราชการแต่เดือนหนึ่ง ให้ออกไปทำมาหากินอยู่สามเดือน และให้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมีฟังจะเอาตัวเป็นโทษ"

พระมหากษัตริย์คุณด้านการเมืองการปกครองยังแสดงให้เห็นเมื่อพระองค์ทรงให้ออกประกาศยกเลิกประเพณีการยิงกระสุนในระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนิน เดิมตามประเพณีโบราณ เวลาที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปที่ใดไม่ว่าทางชลมารคหรือสถลมารค ห้ามประชาชนเดินหรือยืนเยียมหน้าต่างใกล้ทางเสด็จพระราชดำเนิน หากประชาชนไม่เชื่อฟัง องค์ราชามีสิทธิใช้อาวุธลงโทษประชาชนได้ มีหญิงคนหนึ่งมาร้องทุกข์ต่อพระองค์ในระหว่างทางเสด็จกลับจากพระราชทานพระกฐินว่า ถูกองค์ราชย์ทำร้ายจนนัยน์ตาพิการ ครั้งพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่อง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงรักษาโรคสตรีผู้นี้และได้พระราชทานผ้าห่ม ผ้าห่ม และเงินทำขวัญสตรีผู้นั้น และโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกประเพณียิงกระสุนขณะเสด็จพระราชดำเนินเสีย

...โปรดให้มีพระราชบัญญัติห้ามว่า แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าอย่าให้เจ้าพนักงานในเรือประตู่หน้า ประตู่หลัง ในเรือตั้งในเรือพระที่นั่งเอากะสุนยิงเอาราชฎรรตต่อไป เป็นแต่ให้เจียดเรือพอให้รู้กลัว เพราะฉะนั้นเจ้าพนักงานต้องเอากะสุนเตรียมไปตามธรรมเนียม แล้วห้ามคนที่ไม่ควรเปรียบร้อย แต่ด้วยใบกมือห้ามบ้าง เจ้อกระสุนบ้าง ...³

พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ แม้ในด้านเศรษฐกิจพระราชวจนะของพระองค์ก็ยังคงเกี่ยวเนื่องกับทุกข์สุขของราษฎร พระองค์ปรารถนาให้พลนิกรดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม ทรงเพียรพยายามที่จะให้ราษฎรของพระองค์เลิกสูบฝิ่น ในปี พ.ศ. 2354 พระองค์ได้ทรงออกกฎหมายห้ามไม่ให้ซื้อฝิ่นขายฝิ่นสูบฝิ่นแต่ก็ยังมีผู้ลักลอบกระทำผิด จึงทรงออกพระราชบัญญัติห้ามสูบฝิ่นอีกครั้งหนึ่งในปี 2362 พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แก้ไขให้ดีขึ้นกว่ากฎหมายที่ตราออกมาในปี 2354

...พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก จึงมีพระราชโองการบานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงเหนือเกล้าฯ สั่งให้ตราพระราชบัญญัติไว้เพื่อจะให้เป็นที่ดานุหิตประโยชน์ ซึ่งจะทรงพระราชสงเคราะห์ช่วยระงับดับทุกข์โทษแห่งคนร้ายในอนาคตปัจจุบัน และในพระราชบริหารบัญญัตินั้นว่า แต่บรรดาผู้สูบฝิ่น กินฝิ่น ที่เคยสูบมาแต่ก่อนวันละมากน้อยเท่าใด ก็ให้ลดหย่อนผ่อนสูบให้น้อยลงมากกว่าแต่ก่อนจงทุกวัน กว่าจะอดได้ให้เด็ดขาดแต่ในกำหนดเดือน 4 ปีเถาะเอกศกนี้ (พ.ศ. 2362) ถ้าถึงขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ปีมะโรงโทศก (พ.ศ. 2363) ผู้ใดยังกินสูบฝิ่นกินฝิ่น

อยู่อีกจับได้พิจารณาเป็นสัจให้ลงพระราชอาญาเขียน 3 ยก วิบ
 ราชบาตรเอาทรัพย์สินของเป็นหลวงให้สิ้นเชิง ทเวนบก 3 วัน
 ทเวนเรือ 3 วัน ส่งตัวไปเป็นตะพุ่มหญ้าข้าง แลบุตรภรรยาผู้
 สูบฝิ่นกินฝิ่นนั้น ให้ส่งไปสี่ข้างหลวงใช้การที่อื่นหนัก
 อนึ่งเจสด์แลลูกค้าวานิชซึ่งแต่งเรือไปค้าขายฝ่ายตะวันตกให้เจ
 สักกำขันทายเรือแลลูกเรือ ห้ามอย่าให้ซื้อฝิ่นนานาประเทศเข้า
 มาขาย ณ กรุงเทพมหานคร แลแคว้นแคว้นกรุง ฯ เป็นอันขาดที่
 เดียว...แลเจสด์นายเรือลูกเรือขึ้นลักลอบซื้อฝิ่นก่อนเข้ามา ลุก
 ค้ารับซื้อไว้ต้มขาย ตั้งแต่เดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ ปีมะโรงโทศก
 (พ.ศ. 2363) จะให้มีผู้จับ ถ้าจับได้พิจารณาเป็นสัจ ให้... (ก่า
 หนดโทษที่จะได้รับ)...

กฎให้ไว้ ณ วันพุธ แรม 11 ค่ำ เดือน 6 จ.ศ. 1181 ปีเถาะ
 นักษัตรเอกศก ...⁴

จะเห็นว่าพระราชโองการนี้ทรงสั่งความด้วยความรอบคอบ การทำโทษไม่เพียงแต่ทำโทษผู้สูบฝิ่นแต่
 จะทำโทษบุตรภรรยาด้วย อนึ่งยังสั่งความไปว่าห้ามทำฝิ่น ซื้อฝิ่นจากนานาประเทศมาขายอันนับว่าทรงตัด
 แหล่งที่มาอีกแหล่งของฝิ่นด้วย

พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม ใน พ.ศ. 2360 พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ฟื้นฟู
 ฟูประเพณีการจัดงานวันวิสาขบูชาขึ้นอีกครั้งหนึ่งเหมือนสมัยที่เคยจัดทำกันสมัยกรุงสุโขทัย

ศุภมัสดุ 1179 ศก... พระบาทสมเด็จพระบรมมิกมหาราชาภิรมหาราช บรมนารถบรมบพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว...ทรงพระราชศรัทธาจะยกวีถีวิสาขบูชามหาญญพิธีอันขาดประเพณีมานั้น ให้กลับ
 คืนเจียรฐิติกาลปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไป จะให้เป็นอึดติดตประโชชนแลปรัดตประโชชน ทรงพระ
 ราชศรัทธาจะให้สัตวโลก ข้าขอบขัณฑสีมาทั้งปวงจำเริญอายุแลอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่ว
 นี้แลชั่วหน้า จึงมีพระราชโองการมานพระบัณชุกรสุสิงหนาทดำรงเหนือกระหม่อมสั่งว่า แต่นี้สืบไปเถิง
 ณ วันเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ แรมค่ำ 1 เป็นวันพิธีวิสาขบูชาหนักชัตฤกษ์ใหญ่ ปรมณินิตพระสงฆ์ 3 วัน
 ปลอยสัตว 3 วัน ห้ามมิให้ผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัยใน 3 วันถวายพระที่ปดังโคมแขวนเครื่องสัก
 การบูชาดอกไม้เพลิง 3 วันให้เทศน์ประโคมเวียนเทียนพระพุทธเจ้า 3 วัน ให้มีพระธรรมเทศนาในพระ
 อารามหลวง ถวายขัณฑ์ 3 วัน ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทไพร่ฟ้า
 อาณาประชาราษฎร์ลูกค้าวานิชสมณชีพรานหมณ์ทั้งปวงจงมีศรัทธา ปลงใจลงในกุศล อุดส่าหระทำ
 วิสาขบูชาให้เป็นประเพณียั่งยืนไปทุกปีอย่าให้ขาด ฝ่ายฆราวาสนั้นจงรักษาอุโบสถศีลถวาย
 บิณฑบาตทาน ปลอยสัตวตามศรัทธาทั้ง 3 วัน งดวันตรุษสงกรานต์ เพลาเพลแล้วมีพระธรรมเทศนา
 ในพระอาราม ครั้นเพลายให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชาพวงดอกไม้มาลา กระทำให้อุจิตรต่างๆ รูป
 เทียนวาลาทั้ง (ธง) ผ่างกระดาศออกไปยังพระอาราม บูชาพระรัตนตรัย ตั้งพนมดอกไม้แขวน
 พวงดอกไม้ รูปเทียนธงใหญ่ธงน้อยในพระอุโบสถพระวิหารที่ลานพระเจดีย์และพระศรีมหาโพธิ และผู้
 โดจะมีเครื่องดุริยดนตรีมโหรีพิณพาทย์เครื่องเล่นสมโภชประการใดๆ ก็ตามแต่ใจศรัทธา ครั้นเพลาค่ำ
 ให้บูชาพระรัตนตรัย ด้วยเครื่องบูชาพระที่ปดังโคมแขวนจงทุกหน้าบ้านเรือน และเรือนแพทุก
 แห่งทุกตำบล ให้ฆราวาสทำตังกล่าวนี้จึงถ้วนครบ 3 วัน...⁵

ด้วยพระหฤทัยที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและต้องการให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข เราจะเห็นภาพที่ทรงกำหนดโทษอย่างรุนแรงสำหรับการสูบบุหรี่และการส่งเสริมให้พนักงานเอาใจใส่ในด้านธรรมะเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข

ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีพระมหากษัตริย์เองทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านนี้ ทรงพระราชนิพนธ์งานเขียนสำคัญไว้หลายเรื่อง เช่น บทละครเรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ ไชยเชษฐา คาวี ไกรทอง มณีพิชัย สังข์ทอง กาพย์เห่เรือ บทพากย์โขนตอนนาคบาศและนางลอย ฯลฯ ลักษณะทางวาทวิทยาที่ปรากฏอยู่เห็นได้ชัดว่ามีความไพเราะคมคายลึกซึ้งมากจนวรรณคดีสโมสรในสมัยรัชกาลที่ 6 ยกย่องให้พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนาของรัชกาลที่ 2 เป็นยอดของกลอนบทละครว่าผู้วิจัยจะขออัญเชิญตอนที่คุ้นหูมาเป็นตัวอย่าง

แล้วว่าอนิจจาความรัก	ฟังประจักษ์ดังสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเชียวเป็นเกลียวไป	ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา
สตรีใดในพิภพแดน	ไม่มีใครได้แค้นเหมือนอกข้า
ด้วยไฟรักให้เกินพักตรา	จะมีแต่เวทนาเป็นเนื่องนิตย์
ใช้ว่าน่าเสียดายตัวนัก	เพราะเรือล้นหลงรักจึงซ้ำจิต
จะออกเรือลือชั่วไปทั่วทิศ	เมื่อหลังคิดผิดแล้วจะโทษใคร

วาทศิลป์ในวรรณคดีนอกจากเป็นวาทศิลป์เพื่อความบันเทิงแล้วยังสอนใจคนอ่านด้วยสารที่เป็นสากลไม่ว่ายุคไหน สมัยไหน วัฒนธรรมไหน จินตหราคราดตัดพ้ออิเหนาด้วยความระแวงเมื่อทอดทิ้งนางไปสู่ศีกกะหมังกุหนังกังกเหมือนสตรีในหลายวัฒนธรรมและในหลายยุคสมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงเข้าพระทัยจึงได้พระราชนิพนธ์วรรณคดีที่งดงามด้วยรูปแบบและเนื้อหาเช่นนี้

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของวาทวิทยาในรัชกาลที่ 2 สะท้อนออกมาในพระราชวาทะที่แสดงถึง พระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรของพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องแนวทางในการปกครองดังที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอนพระยานครศรีธรรมโคกราชที่สามารถประยุกต์ได้กับแนวทางการปกครองทั่วไปของนักบริหาร ตลอดไปจนถึงแม้แต่เรื่ององค์กรชบวบนเสด็จที่แม้เกิดเรื่องกับคนเพียงคนเดียว ก็ทรงเล็งเห็นทุกขหรือที่ที่เกิดกับประชาชนทั่วไป จนมีพระบรมราชโองการออกกฎหมายในทางเศรษฐกิจ ทรงเล็งเห็นว่าการซื้อขายฝิ่นสูบฝิ่นจะเป็นภัยแก่ราษฎร จึงทรงกำหนดบทลงโทษไว้อย่างรุนแรง ในทางสังคมและวัฒนธรรมการทำนุบำรุงพื้นฟูราชประเพณีในวันวิสาขบูชาแสดงให้เห็นทรงปรารถนาให้ราษฎรมีความสุขโดยอาศัยธรรมะเป็นหลักยึดเหนี่ยวตัวพระมหากษัตริย์เองก็ทรงเป็นตัวอย่างอันดีในการเป็นองค์ศรีศิลป์ซึ่งแสดงถึงพระราชหฤทัยที่กลม่อเมตตาและเปี่ยมด้วยอัจฉริยภาพ และทรงใช้วาทศิลป์เพื่อการบันเทิงและเพื่อสอนใจอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ให้เข้าใจถึงคติของชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ¹ ห่องสมตวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 เลขที่ 1 ก/2จ.ศ. 1173 กฎประทอนให้แก่พระ
บริรักษ์ภูษศรเป็นพระยานครศรีธรรมราชไศกราชว่าด้วยการรักษาราชการบ้านเมือง.
- ² พระราชวจนะพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี 9 รัชกาล, (พระนคร : สำนักพิมพ์ลายกนก, 2539), หน้า
22 - 25.
- ³ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2400 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503), หน้า 281 -287.
- ⁴ เสถียร ลายลักษณ์ ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 4 (พระนคร : สำนักพิมพ์นิติเวช, 2478), หน้า 53 - 57.
- ⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม
ที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 4 - 9.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 พระราชวณนะในรัชกาลที่ 3

บริบท ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) ไทยช่วยอังกฤษรบพม่า ใน พ.ศ. 2367 ตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 2 ไทยไม่เชื่อว่าอังกฤษรบพม่าจริง เกรงว่าเป็นอุบายของอังกฤษให้ไทยรบกับพม่าเพื่ออังกฤษจะแย่งแหลมมลายู เมื่อดูสถานการณ์บ้านเมืองแล้ว ไทยก็ช่วยอังกฤษรบพม่า ในพ.ศ. 2368 ความตั้งใจที่ไทยจะช่วยอังกฤษก็คลายไปเพราะไทยต้องการได้เมืองมอญ (ทวาย มะริด ตะนาวศรี เมาะตะมะ) แต่อังกฤษต้องการสนับสนุนให้มอญเป็นใหญ่ ไทยไม่พอใจจึงเฉยอยู่ ในพ.ศ. 2369 เกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทน์กับไทย ผลการสู้รบเจ้าอนุวงศ์ถูกส่งตัวเข้ามาพิจารณาคดีที่กรุงเทพฯ ในพ.ศ. 2374 ไทยปราบกบฏเมืองไทรบุรีได้สำเร็จ ในพ.ศ. 2376 ไทยรบญวนในดินแดนเขมร ไทยสูญเสียอิทธิพลในเขมรส่วนล่างให้แก่ญวนทั้งหมด ในพ.ศ. 2383 ถึง 2387 เกิดศึกญวนกับไทยอีก ผลของสงครามคือ ไทยกับญวนสงบศึกกันโดยทั้งสองฝ่ายจะมีอิทธิพลร่วมกันในเขมร ไทยต้องปราบกบฏอีกครั้งในไทรบุรี พ.ศ. 2381 ซึ่งไทยก็ปราบลงได้ และในปี พ.ศ. 2392 เกิดศึกเชียงตุง ไทยปราบไม่สำเร็จพอตีรัชกาลที่ 3 สวรรคต การตีเชียงตุงจึงมีขึ้นอีกในสมัยรัชกาลที่ 4 ¹

ในด้านการต่างประเทศ ในช่วงที่ไทยยังไม่เชื่อว่าอังกฤษรบพม่าปรากฏว่าอังกฤษรบพม่าจริง และขอให้ไทยช่วยอังกฤษรบพม่า ไทยเตรียมพร้อมจะช่วยอังกฤษรบพม่าปรากฏว่าอังกฤษสนับสนุนมอญ (ซึ่งไทยอยากจะได้ไว้ได้อาณาเขต อันได้แก่ เมาะตะมะ ทวาย มะริด ตะนาวศรี) ทำให้ไทยไม่พอใจ ในขณะเดียวกัน ไทยก็มีเรื่องกับอังกฤษด้วยเรื่องหัวเมืองมลายู (สลัดงอรกับเปรักซึ่งอยู่ในความคุ้มครองของไทย) แต่เมื่อเฮนรี เบอร์นี่เป็นทูตเข้ามาเจรจาเรื่องจึงสงบลง อย่างไรก็ตาม ไทยตัดสินใจไม่ไปช่วยอังกฤษรบในระยะหลังเพราะอังกฤษมีเจตนาว่าจะได้เมาะตะมะไว้เป็นของตนและจะยกหัวเมืองมอญขึ้นเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม อังกฤษเอาชนะพม่าได้โดยพ่ายอมแพ้ในปี พ.ศ. 2369 หลังจากนั้น ไทยได้ทำสัญญาฉบับเฮนรี เบอร์นี่ ใน พ.ศ. 2369 เรียกว่าสัญญาเบอร์นี่มีสาระสำคัญคือ ให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนไทยและคนอังกฤษ อังกฤษรับรองว่า ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู เปรักเป็นเมืองขึ้นของไทย ทางด้านการค้าก็ได้ทำสัญญาด้วยเช่นกัน คือ พ่อค้าอังกฤษจะนำฝิ่นเข้าไทยไม่ได้ และห้ามนำข้าวสาร ข้าวเปลือกออกนอกราชอาณาจักรไทย ถ้าอังกฤษนำอาวุธปืน กระสุนดินดำเข้ามาต้องขายให้รัฐบาลเท่านั้น และขอเก็บค่าภาษีเบ็กร่องหรือค่าปากเรือวาระ 1500 บาท ในพ.ศ. 2375 อเมริกาส่งทูตเข้ามาเจรจาซื้อเอ็ดมัน โรเบิร์ต ก็เจรจาได้สำเร็จเช่นเดียวกับอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2393 เซอร์เจมส์ บรุค เข้ามาขอแก้ไขสัญญาเบอร์นี่ที่ทำให้การเจรจาไม่เป็นผลสำเร็จ ² (ดูรายละเอียดในพระราชดำรัส)

สำหรับเหตุการณ์ในประเทศในสมัยรัชกาลที่ 3 ประเทศสยามรุ่งเรืองจากการค้าขายมากโดยเฉพาะจากการค้าสำเภา และ การจัดเก็บภาษี รัชกาลที่ 3 โปรดให้ใช้จ่ายสร้างบุญกุศลด้วยการสร้างวัดและทำนุบำรุงพุทธศาสนา ในรัชกาลนี้มีวัดวาอารามซึ่งสวยงามปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก

ต่อไปนี้จะได้พิจารณาตัวอย่างพระราชวณนะซึ่งปรากฏในด้านต่างๆ ในรายละเอียด

พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแต่พสกนิกรของพระองค์ไม่เฉพาะแต่อยู่ในแผ่นดินสยาม หากแต่ประเทศราชเช่น เขมรก็ได้รับน้ำพระราชหฤทัยนี้เช่นกัน ตัวอย่างที่จะอัญเชิญมาคือ พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่พระองค์ด้วง เจ้านายเขมร ดังที่เรามองเห็นจากสถานการณ์แล้วว่า ไทยรบกับญวนเพื่อชิงความเป็นใหญ่ในแดนเขมร เขมรมีเจ้านายคือ พระอุทัยราชา (อองคิม) ซึ่งเป็นเชษฐาขององค์ด้วงซึ่งมีใจฝักใฝ่ญวน ไทยจึงให้องค์ด้วงไปปกครองเขมร ในปี พ.ศ. 2383 เจ้าพระยาบดินทรเดชาซึ่งในขณะนั้นตั้งขัณฑ์อยู่ที่ ณ เมืองพระตะบองจะไปทำศึกกับญวนเป็นครั้งที่ 2 พระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้นำองค์ด้วงซึ่งขณะนั้นอยู่กรุงเทพฯ ไปช่วยเจ้าพระยาบดินทรเดชาเพื่อว่าเมื่อเสร็จศึกเขมรแล้ว จะได้ให้นำองค์ด้วงเป็นกษัตริย์เขมร เมื่อนำองค์ด้วงมาทูลลา ทรงมีพระบรมราโชวาทดังนี้

ถ้าพระองค์ด้วงออกไปถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชา แล้วก็ให้ฟังบังคับบัญชา เจ้าพระยาบดินทรเดชา ให้ชอบด้วยราชการจงทุกประการ จะอยู่ไกลอยู่ใกล้ ประการใดก็อย่าทำใจสูงส่งข้อยบังคับ กลัวเกรงเจ้าพระยาบดินทรเดชา ให้เสมอเป็นอารมณ์ ตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโดยสุจริต จงมีจิตกตัญญูรู้คุณพระเดชพระคุณว่าองค์ด้วงคิดกบฏประทุษร้ายแล้ว พระองค์ด้วงเป็นน้องพระองค์อิม ไม่ทำลายล้างเสียเหมือนดังอ้ายญวน กระทำกับองค์อิมยังทรงพระมหาเมตตาขุบเลี้ยงพระองค์ด้วงให้เป็นเจ้านายสืบเรื่องศึกกษัตริย์เมืองเขมรต่อไป สิ่งใดชั่วที่ผิดอย่างประกอบไว้ในสันดาน อย่ากำเริบอย่าโลภกล้าให้เป็นประมาณสุกแล้วจึงหอมงอมแล้วจึงหวาน

เจ้าพระยาบดินทรเดชา จะจัดแจงเมืองโพธิสัตวิให้เป็นเมืองใหญ่ ให้เมืองเขมรทั้งปวงขึ้นกับเมืองโพธิสัตวิให้พระองค์ด้วงเป็นเจ้านายครอบครองเขมรอยู่ที่เมืองโพธิสัตวันั้น เจ้าพระยาบดินทรเดชา จะปรึกษาหารือด้วยจะตั้งแต่งพระยาเขมร ผู้ใหญ่ผู้น้อยตามตำแหน่งประการใด ก็ให้พระองค์ด้วงได้ตามไล่เลี้ยงพระยาเขมรทั้งปวง ให้เห็นพร้อมกันว่าผู้ใดมีชาติมีสกุล มีสติปัญญาการศึกษาสงครามเข้มแข็งจัดเอามาให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา ตั้งแต่งเป็นที่พระยาพระเขมรผู้ใหญ่ผู้น้อยตามลำดับกัน และเขมรถือชาติถือสกุลตามสกุลผู้ใหญ่ผู้น้อย ถ้าจะตั้งแต่งพระยาเขมรสืบต่อไป ก็อย่าให้ลู่อ่านาจแต่โดยใจว่า คนนี้เป็นพวกมาแต่ก่อน ผู้นี้มิได้เป็นพวกมาแต่ก่อนให้พินิจดูชาติดูสกุล และคนมีความชอบควรจะใช้ได้อย่างไรก็ให้ตั้งแต่งตามควร ให้ผู้น้อยกลัวผู้ใหญ่เป็นลำดับกัน อย่าถือผู้น้อยให้ข้ามเกินผู้ใหญ่ อย่าเห็นแก่หน้าเกรงใจบุคคล อย่าหุบเบาใจเบาพระยาเขมรจะมีความโหม่นัส พระยาเขมรนับถือยกย่องพระองค์ด้วงเป็นเจ้านายแล้ว พระองค์ด้วงก็ต้องนับถือเคารวะพระยาเขมรผู้ใหญ่ผู้น้อยตามสมควร เอาเนื้อเอาใจพระยาเขมรให้ดี รสวางาก็ให้อ่อนหวานให้เป็นที่นิยมนับถือกับพระยาเขมร ไพรพลเมืองทั้งปวงซึ่งอยู่ไกลและใกล้ ก็ให้จงรักภักดีพิรภักพร้อมกัน

พระองค์ด้วงสติปัญญาอายุอานามก็เป็นผู้ใหญ่แล้ว จะตรีการสิ่งใดก็ให้รอบคอบทำใจให้เสมอ อย่าขอบไปด้วยฉันทาโทษาโมฆารายาคติ ตั้งตัวให้เที่ยงธรรมทำให้คมคายให้พระยาเขมรกลัวอำนาจอย่าให้หมีนประมาทได้ กลัวนั้นมียอยู่ 3 ประการ กลัวอาญาประการหนึ่ง กลัวบุญกลัววาสนาประการหนึ่ง กลัวสติปัญญา รู้เท่าทันประการหนึ่ง กลัวบุญกลัววาสนา กลัว

สติปัญญาที่รักทั้งกลัว เชมรผู้ใดคิดกระทำโทษตามคิดนั้น ให้อภัยโทษ
ผิดออกให้เห็นอย่าให้ผู้อื่นติเตียนว่ากระทำโทษคนหาผิดมิได้ จะพิพากษาตัดสิน
เป็นสุขทุกข้ออาณาประชาราษฎร์ประการใด ก็ให้เป็นยุติธรรม ให้สอดส่อง
จรรจบคอบ อย่าให้พระยาเชมรทำข่มเหงเบียดเบียนข้ออาณาประชาราษฎร์
ให้ได้รับความเดือดร้อน นายก็อย่าให้เบียดเบียนป่าวๆ จะได้มีใจรักนาย
นายไพร่จะได้พร้อมมูลช่วยกันรักษาเจ้านาย บ้านเมืองเต็มใจรบอภัยญวน กับ
ให้ระวังพระยาเชมรอย่าให้อัจฉริยะซึ่งจะก่อไพร่ให้แตกสามัคคีร์สกัน ถ้า
แตกสามัคคีร์สกันแล้วสรวทที่จจะเสียการทุกอย่าง ถ้าดีอยู่สามัคคีร์ส
พร้อมมูลกัน ถ้าคนน้อยก็สู้ข้าศึกศัตรูมากได้³

พระราชดำรัสพระองค์นี้จับใจยิ่งนักในแง่ที่ทรงให้หลักการปกครองผู้ได้บังคับบัญชาที่เป็นสากล (universal) สามารถประยุกต์ได้ทั่วไป ประการแรก ทรงชี้ให้เห็นว่า ทรงชอบเลี้ยงองค์ด้วงมิได้เอาผิดเพราะองค์อ้อมทำไม่ดี ขออย่าให้มีจิตประทุษร้ายพระเจ้าอยู่หัว ให้ทำการอันควรแก่กาลเทศะ "สุกแล้วจึงหอม งอมแล้วจึงหวาน" ทุกอย่างให้ค่อยเป็นค่อยไป ประการต่อไป ทรงให้โอวาทว่า ในการแต่งตั้งพระยาเชมรใหญ่ผู้น้อย ขออย่าให้ถือพรรคถือพวกขอให้ดูสกุลรฐชาติและความดีความชอบเป็นใหญ่ ซึ่งพระราชดำรัสนี้ทำให้พระบรมราโชวาทนี้มีความเป็นสากล นั่นคือเป็นหลักการปกครองที่ใช้ได้ทั่วไป สะท้อนความเป็นกษัตริย์นักบริหารที่เข้าพระทัยสถานการณ์และจิตใจมนุษย์ได้อย่างดี อนึ่ง การจำแนกความกลัวออกเป็น 3 ประการนั้นทรงเน้นให้นักปกครองก่อให้เกิดความกลัวทั้ง 3 ประการ ที่สำคัญคือ ต้องรู้จักแยกผิดแยกถูก ตัดสินให้ความยุติธรรม ประชาชนจึงจะมีความสามัคคีกัน คุณธรรมนี้เป็นคุณธรรมที่ทรงเน้นยิ่งเพราะความสามัคคีทำให้คนน้อยสู้คนหมู่มากได้

ในตอนปลายรัชกาล จากปริบทเราทราบว่า เซอร์เจมส์ บรुक เป็นตัวแทนอังกฤษ เข้ามาขอแก้ไขสัญญาเบอร์นี เสนาบดีไทยที่เป็นผู้จัดการเจรจา คือ เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) และเจมีนไวยวรนาถ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสความว่า "ตามที่ฝรั่งเข้ามาเจรจาขอลดค่าธรรมเนียมนั้น ขอให้ขุนนางทุกฝ่ายปรึกษากันให้ดีที่สุด การที่ขุนนางแบ่งเป็น 2 พวกคือ พวกหนึ่งเห็นว่าควรลดค่าธรรมเนียมอีกพวกหนึ่งเห็นไม่ควรลด ฉะนั้น ให้แต่ละฝ่ายหาเหตุผลมาโต้แย้งกัน ให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้ใหญ่ตัดสินให้ดี ถ้าผู้ใดจะว่าการนี้ใหญ่โตเหลือสติปัญญา สมควรให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วก็ควรตรองดูว่า เจมส์ บรुकเข้ามาครั้งนี้ เจ้าวิลาส (อังกฤษ) ก็เป็นผู้หญิงอาจจะไม่เข้ามาเจรจาอย่างนี้ได้ หรืออาจจะเป็นแต่ขุนนางปรึกษากัน หรืออาจจะเป็นเพราะเจมส์ บรुकรับรู้อะไรด้วยเหตุนี้การะในการเจรจากับบรुक จึงเป็นหน้าที่ของขุนนางไทย 4 พระราชดำรัสนี้มีความสำคัญยิ่งในแง่วาทวิทยา เพราะแสดงว่าพระมหากษัตริย์กำลังทรงมอบอำนาจให้ขุนนางไทยแสดงเหตุผลโต้แย้งหาข้อสนับสนุนข้ออ้างกันเอง และทรงปรามไว้ล่วงหน้าด้วยว่า หากเห็นว่าเป็นการเหลือปากว่าแรงต้องให้พระมหากษัตริย์มีพระราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เองแล้ว ขอให้คำนึงถึงกษัตริย์อังกฤษซึ่งทรงเป็นหญิง ซึ่งคงจะไม่ทรงลงมาดำเนินการเช่นนี้ด้วยพระองค์เอง คงจะมีขุนนางทำให้อ้อมมีเจมนั้นก็คงเป็นเจมส์ บรुकดำเนินการด้วยตนเอง พระราชวินิจฉัยเช่นนี้เท่ากับเป็นการเริ่มให้ขุนนางได้เริ่มมีการโต้แย้งแสดงเหตุผล แทนที่จะรับแต่พระบัญชาอย่างเดียว

ผลของการอภิปรายในหมู่ขุนนางปรากฏว่าทางกรุงเทพไม่ตกลงตามข้อเสนอมอบของบุตรแต่อย่างใด ทางไทยตอบไปว่าขอให้สัญญาเดิมของเบอร์นี พระราชดำริของรัชกาลที่ 3 นั้นไม่ต้องการติดต่อกับฝรั่งให้กว้างขวางนัก ดังพระบรมราโชวาทในตอนปลายรัชกาล

การศึกษาคัมภีร์ข้างฉนวนข้างหมาก็จะเห็น
ไม่มีแล้ว จะมีอยู่ที่แต่ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวัง
ให้ดี อย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใด
ของเขาที่คิดควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่าง
เขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว^๕

พระราชดำรินี้เป็นพระราชดำริของการครองราชย์มานาน 25 ปีได้ตรัสในวันก่อนวันสวรรคตไม่กี่วัน คือวันอังคารเดือน 3 ขึ้น 10 ค่ำ พ.ศ. 2393 ผู้ที่พระองค์ตรัสด้วยคือพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) จางวางมหาดเล็กซึ่งเป็นขุนนางคนสนิทเข้าไปเฝ้าในพระที่ พระราชดำริแสดงให้เห็นว่า ทรงเข้าใจในเหตุการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างดี ทรงเตือนใจผู้ที่จะบริหารประเทศต่อไปในภายภาคหน้าต่อจากพระองค์ถึงภัยอันตรายจากการล่าอาณานิคมซึ่งเปลี่ยนศัตรูของไทยจากพม่าและญวนกลายเป็นประเทศตะวันตก ทรงเตือนให้คนไทยเรียนรู้จักฝรั่งให้มากที่สุด แต่มิให้หลงเชื่อนับว่า ทรงมีวิสัยทัศน์กว้างไกลอย่างแท้จริง

พระราชวณเฑาะว์ด้านเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการทำมหากิจของราษฎรเป็นอย่างดี ก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 นาของข้าราชการที่เรียกว่า นารายคต นั้นไม่ต้องเสียอากรค่านา ส่วนนาของราษฎรหรือ นารายคต นั้นต้องเสียค่านา และในบางเมืองยังต้องขายข้าวจำนวนหนึ่งให้แก่รัฐบาลในราคาถูก รัชกาลที่ 3 ทรงออกกฎหมายค่านาใหม่ในปี 2367 นับเป็นกฎหมายฉบับสำคัญยิ่งเพราะยกเลิกการบังคับซื้อข้าวจากราษฎรในราคาถูกและให้เก็บอากรค่านาจากนารายคตและนารายคตตั้งพระราชดำริต่อไปนี้

ทรงพระราชดำริ...ข้าวค่านา ซึ่งเรียกทุกวันนี้ไม่เสมอ
เป็นยุติธรรม อนึ่งเสารราษฎรซึ่งต้องเสียค่านานั้นจะเอาข้าวค่านา
ข้าวจัดซื้อ มาส่งดวงขึ้นจาก เสนาข้าหลวง ผู้เรียก
เกิดขึ้นเสียเกาะกุ่มหนองเหนียวให้มีให้ราษฎรเอาเมล็ดข้าวมา
ดวงเข้ารับจ้างขน คิดหักเอาเงินหลวง *** ซึ่งพระราชทานค่า

*ข้าวค่านา = ข้าวที่จ่ายเป็นอากรค่านา

**ข้าวจัดซื้อ = ข้าวที่ทางการบังคับซื้อจากราษฎรในราคาถูก รัฐบาลจะบังคับซื้อเฉพาะในบางเมืองที่เก็บเกี่ยวข้าวได้มากเท่านั้น

***เสนาข้าหลวง = เจ้าพนักงานเก็บอากรค่านา

***เงินหลวง เงินที่รัฐบาลมอบให้ข้าหลวงเสนาจ่ายแก่ราษฎรเป็นค่าข้าวจัดซื้อ

ข้าวจัดซื้อไว้เป็นค่าจ้าง แล้วเอาสัดใหญ่ 30, 35, 40 ทะนาน ตักตวงเอาข้าวของราษฎรโดยลำพังใจ ครั้นมาส่งขึ้นฉาง เอาถัง 21 ทะนานตวงส่งเป็นหลวง กันเอาเศษข้าวของราษฎรไว้เป็น อาณาประโยชน์ ราษฎรผู้ทำนาเสียเม็ดข้าววนอกจากค่านา แล้ว เงินหลวงพระราชทานข้าวจัดซื้อก็ไม่ได้ เห็นราษฎรมีความยาก เหนื่อยหนักแรงเดือดร้อน...สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น ราชภาภิเษกใหม่ ก็ตั้งพระทัยจะให้ไพร่ฟ้าประชากรซึ่งอาศัยอยู่ ในพระราชอาณาเขตชอบซัดเซมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทำมาหากินให้อยู่เย็นเป็นสุข...ซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ยกข้าวข้าวจัดซื้อเสีย โดยจะทรงสงเคราะห์ราษฎรให้ปราศจาก ความเดือดร้อน แต่นี้สืบไปอย่าให้เรียกเอาข้าวจัดซื้อแก่ราษฎร ผู้ทำนารายคดรายคงต่อไปเลย ให้เรียกแต่ค่านารายละ 2 ถึง ทั้งนารายคดรายคงให้ทั่วเสมอกัน แต่พอได้เอาเม็ดข้าวมาจ่าย ราชการสำหรับแผ่นดิน...หัวเมืองซึ่งเรียกข้าวขึ้นให้เอาขนาดถึง หลวง ซึ่งตวงขึ้นฉาง 21 ทะนานของนั้น ตวงเอาข้าวค่านาของ ราษฎรไร่ละ 2 ถึง อย่าให้เอาขนาดถึงแลสัดใหญ่เหลือเกินจาก ถึง 21 ทะนานของไปตวงเอาข้าวค่านาแก่ราษฎรเป็นอันขาดที่ เดียว...และหัวเมืองซึ่งเรียกเงินขึ้นนั้นก็ให้เรียกเอาเงินแทนข้าวค่านาแก่ผู้ทำนารายคด นารายคง ให้เรียกเอาแต่โดยสังขรรวม ตาม พระราชบัญญัติซึ่งโปรดเกล้าฯ ครั้นนี้ อย่าเบียดบังค่านาของหลวง แลกระทำคุมเหงเบียดเบียนข้อราษฎรให้ได้ความยากแค้นเดือด ร้อนเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดไม่กระทำตามพระราชบัญญัติ มีผู้ มาร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจจะเอาตัวผู้ซึ่งผิดลงพระราช อาญาอนาจกรเป็นโทษโดยบทพระอัยการ...⁶

ถ้าวิเคราะห์ดูในประวัติศาสตร์ไทย พระบรมราชโองการนี้นับว่าเป็นความเด็ดเดี่ยวของพระนั่งเกล้าเจ้า อยู่หัวอย่างยิ่ง ชัย เรื่องศิลปะได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับกฎหมายค่านาปี 2367 ว่า " การรอนเอกลสิทธิ์ของข้าราชการครั้งนี้เห็นจะเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ต้องนับว่าเป็นความห้าวหาญชาญชัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างน่าชมที่กล้าเสี่ยงต่อความไม่พอใจของผู้ดำรงบัลลังก์ของพระองค์" ⁷ จะเห็นได้ว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงพิทักษ์ความยุติธรรมเป็นสำคัญจากพระราชวจนะของพระองค์ ความยุติธรรมนี้มีมาให้เห็นตั้งแต่ในพระราชวจนะของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ให้ลดเวลารับราชการของไพร่เหลือเพียงสองเดือนและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยลดให้เหลือเพียงหนึ่งเดือน

พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่เด่นมากและจะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่างคือ การทรงพระราชทานอภัยโทษนักโทษทั่วประเทศเพื่อให้นักโทษเหล่านี้มีโอกาสในการดำเนินชีวิตปกติสุขเหมือนดังคนทั่วไป พระองค์ได้โปรดเกล้าให้พระศรีวิปริราชวังพระบรมราโชวาทสั่งสอนบรรดานักโทษดังนี้

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ พระที่นั่งบุษบกมาลา มาหาอัมรินทร์วินิจฉัยพร้อมด้วยข้าทูลละอองธุลีพระบาทเบื้องบาททรงขมาตจิ่งมีพระราชโองการมา ณ พระบันทูล สรุปลีนาทคำรัสเหนือเกล้าสั่งเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สพระกลาโหมให้หมายประกาศไปว่าแต่บรรดาผู้ร้ายที่หนีจากทิมกรมพระตำรวจและหนีจากคุกกรมพระนคร หนีจากโรงศาลที่ชำระความ และผู้ร้ายหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ที่จับตัวได้แล้วและหนีไป ที่จับตัวยังไม่ได้ ทั้งในกรุงนอกกรุงมีเป็นอันมาก ให้มาถูกละโทษตัวต่อตราการให้จงสิ้น ด้วยทรงพระราชดำริโดยพระราชหฤทัย ทรงพระมหากรุณาว่า คนเหล่านี้ก็เป็นไพร่ทำข้าแผ่นดิน แต่ยังมีดีทั้งโอวาทนักปราชญ์ว่ากล่าวสั่งสอน โดยกำลังพลก็ประพฤติการทุจริตต่างๆ เทียบสูบล้นกินสุรา พากันกระทำโจรกรรมเป็นอาชญาตายแล้วก็จะไปตกในมหรณอันใหญ่ มิได้ทันจะกลับตัว ทรงสังเวชพระทัยนัก จึงโปรดให้ยกโทษภาคทัณฑ์ไว้ ด้วยหวังพระทัยจะให้โอวาทเสียสักครั้งหนึ่งพอได้สติรู้สึกตัว จะได้ละเสียซึ่งความชั่ว อันกระทำมาแต่หลัง ถ้ากลับตัวได้ตามคำโบราณว่า ต้นคุดปลายตรง ก็คงจะเอาสุขในสวรรค์ได้เป็นแท้ พระหฤทัยมากไปด้วยกำลังพระเมตตาจะทรงปฏิบัติตามพระมหาโพธิสัตว์เจ้าแต่ปางก่อน จึงโปรดเกล้าคำรัสสั่งพระศรีบูรพาเสนาบดีศรีสาลักษณ์ให้ทำคำโอวาทเจือไปด้วยพระพุทธฎีกา สั่งสอนพวกถูกละโทษให้ละพศอันร้ายเสีย จะทรงพระกรุณาตั้งแต่งตั้งไว้เป็นกองอาหามาตสำหรับจับโจรผู้ร้ายสืบไป

ในคำสั่งสอนนั้นเป็นต้นว่า ให้พวกถูกละโทษทั้งปวงจงคิดถึงตัวแล้ว ไภยเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ให้เชื่อถือเห็นแท้ว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ตรัสในโลกยตรัสเทศนาไว้ว่าเกิดมาเป็นสัตว์เป็นบุคคล ย่อมมีกุศลและอกุศลตกแต่งจะมีความสุขและจะมีสมบัติพิสดาน ก็เพราะให้ทานรักษาศีลจะเป็นคนเชิญไว้สมบัติปราศจากความทุกข์ ก็เพราะมิได้รักษาศีลมิได้กระทำทานพระพุทธรูปนันทกที่ยงแต่อยู่ดังนี้ อันวิสัยเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็ย่อมพากเพียรทำเลือกสวนไร่นา ค้าขาย เทียวจ้างเขาด้วยกำลังกายและหากินโดยวิชาการต่างๆ อย่างนี้ได้ชื่อว่าเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรมปราศจากโทษ ถึงจะมีชีวิตอยู่ก็เป็นสุขจะหาชีวิตที่ไปสวรรค์ด้วยผลสุจริตของตน แต่ก่อนตัวก็ได้กัณฑ์กับบปละอายแก่บป บ้างที่เยวสูบล้นกินสุรามิได้คิดที่จะทำมาหากิน ขวนกันกระทำโจรกรรม เทียวปล้นสดมภ์ย่องเบาชิงวิ่งราว และคอยลอบลักตีรันพันแทง เจ้าของทรัพย์ ช่วงชิงเอาทรัพย์ของท่านผู้อื่นมาเป็นของๆ ตน บ้างก็เทียวลวงเรื่อลักของเล็กน้อย และหมากมะพร้าวผลไม้ในเรือกสวนของของท่านจนได้ความเดือดร้อน แต่อาณาประชาราษฎร์ทั่วทั้งแผ่นดิน ความชั่วที่ตัวกระทำทำให้ผลเห็นประจักษ์ในชาตินี้ บางที่เจ้าของทรัพย์แห่งพันล้มตายและบาดเจ็บด้วยคมอาวุธต่างๆ บางที่เจ้าของทรัพย์จับได้ ส่งไปยังพระนครบาล พิจารณาเป็นสัตว์ก็ให้ผูกมัดกระทำการกรรมกรณ ด้วยเครื่องกรรมกรณครบทุกสิ่ง เขียนด้วยหวายทวนด้วยลวดหนั่ง ให้ขัดพวกเพื่อนเร่งรัดเอาทรัพย์สิ่งของ คืนให้เจ้าของทรัพย์ ที่โทษหนักก็ถึงต้องประหารชีวิตเสีย ที่โทษเบาลงมาก็ต้องสักหน้า จำโซ่ตรวนใส่คุกใส่ทมิไว้... ไซ้จะให้ผลแต่เท่านั้นตายแล้วก็จะไปตกในสัญชิวรณ และสัตว์ในสัญชิวรณนั้น เห็นกันดุจเห็นข้าศึก เล็บมือกลายเป็นหอกดาบไล่แทงพันซึ่งกันและกัน ภายขาดเป็นท่อนน้อยใหญ่ ตายแล้วเกิดขึ้นใหม่ นายนิรยบาลถืออาวุธต่างๆ ไล่ติดตามสกัดหน้าหลัง... อันทุกข์ภัยในมนุษย์และ

ทุกขภัยในนรก ภัยทั้งสองนี้เป็นมหาภัยอันใหญ่หลวง น่าพิลึกพิงกแล้วจึงได้ สติสำนึกตัวกลัวภัย...แล้วจึงตั้งจิตคิดตักบุญต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า อยู่หัวที่ทรงพระมหากรุณาเมตตาตัวโปรดให้ยกโทษภาคทัณฑ์ไว้เหมือนตาย แล้วเกิดใหม่ ได้เห็นหน้าบุตรภรรยาสืบต่อไป ทั้งไม่ต้องพระราชภัยทั้งได้ทำ ราชการ แม้มีความชอบในการทหารและในการโยธา อาษาจับใจผู้ร้ายก็จะ ได้บำเหน็จ เลี้ยงผ้าเงินตราเป็นรางวัลตามสมควร จงชักชวนกันตั้งหน้าทำ ราชการฉลองพระเดชพระคุณ เดชะผลความจริงที่ตัวทั้งพยศอันร้าย ก็จะได้ ยศฐานบรรดาศักดิ์มีชื่อเสียงไปในแผ่นดิน ทั้งความสุขความจำเริญก็จะมี แก่ตัวไปในชั่วหน้า ทั้งจะหาทุกข์หาภัยมิ ได้สืบต่อไป และความโศวาทอันนี้ ไซ้ ขอให้ภูมิเทวดาอารักษ์เทวดามีพระล้อมเมืองทงเมืองเป็นต้น เชิญช่วย อภิบาลรักษาไว้ อย่าให้อันตรายสาบสูญเสีย จงให้ตั้งอยู่สืบกาลอันนาน^๐

พระบรมราชาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในครั้งนั้นว่าละเอียดยี่สิบวันยิ่งนักในการแจกแจงให้เห็นโทษภัยต่าง ๆ ที่จะได้รับหาก กระทำผิด ไม่เพียงแต่ในโลกมนุษย์หากแต่ในนรกด้วย และแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพุทธมามกาที่เคร่งครัด ตระหนักในบาปบุญคุณโทษอย่างมาก อย่างไรก็ตามเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้ว และหันมาประกอบ อาชีพโดยสุจริตพระองค์ได้ทรงกำหนดบำเหน็จรางวัลไว้ เรียกว่าทรง "วางแผน" ว่าจะรับตัวผู้กลับใจเข้ารับราช การ มิได้ทรงพระราชทานอภัยโทษเฉยๆ และผู้ได้รับพระราชทานอภัยโทษยังได้รางวัลทางความรู้สึกด้านจิตใจ อีกด้วย นั่นคือจะได้เห็นหน้าบุตรภรรยาได้ตลอดไป ไม่ต้องหลบๆ ซ่อนๆ และยังมีสถานบรรดาศักดิ์ให้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป พระราชวจะที่เด่นๆ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงถึงพระมหากรุณาธิ คุณที่มีต่อพสกนิกรในด้านการทำมาหากิน ทรงเปลี่ยนแปลงกฎหมายใหม่เพื่อให้มีความยุติธรรมในการเสียภาษีอากร ทรงพระราชทานอภัยโทษให้โอกาสแก่ผู้หลงผิดได้กลับตัวและหันมาทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระบรม ราชาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทนี้คือองค์ที่ได้พระราชทานแก่องค์ด้วง ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนพระมหากรุณาธิคุณแต่ ผู้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แม้ไม่ใช่ชาวสยามหากแสดงให้เห็นถึงความเข้าพระทัยในจิตใจและหลักของการปก ครองทั้งของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ สนั่น เมืองวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516), หน้า 131 - 132.
- ² เล่มเดียวกัน, หน้า 245 - 249.
- ³ บุญนาค พัทธมเดช, ประวัติเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี), พิมพ์ครั้งที่ 3. (อนุสรณ์ในงานฉลองอนุสาวรีย์รูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา 24 มิถุนายน 2521), หน้า 58 - 67.
- ⁴ สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 249.
- ⁵ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 188.
- ⁶ เสถียร ลายลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 4, หน้า 59 - 63.
- ⁷ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522).
- ⁸ ห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่มที่ 71/ค จศ. 1199 สำนักพระบรมราชโองการพระราชทานแก่นักโทษที่มาละกะโทษ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.5 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 4

บริบท ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์ที่เด่นมากที่สุดที่ล้อมรอบไทยอยู่ น่าจะเป็นภัยของจักรวรรดินิยมซึ่งอาจเกิดกับไทยเหมือนเกิดกับพม่า อินเดีย จีน (บางส่วน) มลายู ลาว กัมพูชา ซึ่งล้วนแต่เป็นเพื่อนบ้านของไทย ในช่วงผลัดเปลี่ยนแผ่นดินจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ มาเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ นั้น เซอร์เจมส์ บรुकแห่งอังกฤษได้เข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาบางส่วนซึ่งไทยก็ไม่ตกลงตามข้อเสนอ อย่างไรก็ตาม เมื่อเซอร์จอห์น บาวริงเข้ามาไทยก็ให้การต้อนรับอย่างดี การเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมทำให้รัชกาลที่ 4 ทรงมีนโยบายเปิดประเทศมากยิ่งขึ้น¹

ในด้านการเมืองการปกครองภายในประเทศ ทรงปกครองประเทศด้วยพระมหากษัตริย์คุณเยี่ยมบิดากับบุตร การผนวชอยู่นาน การเสด็จออกอุทงค์หลายครั้งทำให้พระองค์ได้ใกล้ชิดกับราษฎรได้เห็นสภาพตามหัวเมืองซึ่งพระองค์ได้นำมาดัดแปลงในการปกครองประเทศโดยการเสด็จออกตรวจราชการตามหัวเมืองซึ่งเป็นการริเริ่มอย่างสำคัญให้กษัตริย์องค์ต่อๆ มาปฏิบัติตาม²

พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง ดังได้กล่าวมาแล้วว่าพระองค์ทรงคลุกคลีกับสามัญชน จึงทำให้พระองค์มีพระเมตตากับราษฎร ทรงเห็นว่า ไม่มีประโยชน์ที่จะไปยึดตามโบราณราชประเพณีที่มุ่งรักษาความปลอดภัยโดยห้ามราษฎรเข้าใกล้ชิดและมองดูกษัตริย์ของตน จึงมีพระราชดำริเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าแทนได้ และทรงออกกฎเกณฑ์ใหม่สำหรับรักษาความปลอดภัย

...กฎหมายเดิมแข็งนักไม่มีผู้ใดกล้าล่วงมานาน เจ้าพนักงานจึงเดินเลอเพราะความเลินเล่อของเจ้าพนักงาน การล่วงเกินจึงกลับมีขึ้นยังมีเหตุอีกอย่างหนึ่งเป็นใหญ่แก่ไชยาก เพราะในหลวงไว้ศมากนัก คนทั้งปวงก็ขยศในหลวงให้มากนักเกินวิสัยมนุษย์ไป

ในหลวงเดินทางไปในที่ใดก็เดินอยู่ทางเดียว นิ่งที่ไหนก็นิ่งอยู่แห่งเดียวแล้วก็ได้ก็รักษาเป็นผู้ใหญ่โตสูงปึ้งชามากนัก ไม่ใคร่จะเล่นจะหัวกับใคร ไม่ให้ใครนั่งใกล้ ฝ่ายคนทั้งปวงก็หมอบเฝ้าอยู่แต่ไกลๆ ทูลได้แต่ตั้งๆ คอยฟังพระราชโองการมาจนพระบิณฑุรสุรสิงหนาท อยู่แต่ห่างๆ เมื่อจะตรัสพระสุรเสียงก็โง่งว้างว้างสิงหนาท ตวาดแหว ไส้สั่นนั้นลั่นก็ก้องท้องพระโรงไชย จนผู้หมอบเฝ้าอยู่แต่ไกลๆ ฟังไม่ใคร่จะได้ยินถนัด เมื่อตรัสอย่างหนึ่งได้ยินไปอย่างหนึ่งก็มี เมื่อมีข้อคดีเหตุการณ์หรือกิจราชการใดๆ

ควรจะกราบทูลให้ทราบจะกราบทูลได้ก็เป็นอันยาก ผู้น้อยต้องคอยผู้ใหญ่โพ่รต้องคอยผู้ดี ต้องคอยช่องคอยโอกาส คอยท่วงคอยที ลางที่ต้องหาหมอดูหรือหาฤกษ์หายามไปบอกมาแต่หัวเมืองหรือเรื่องราวคดีก็ด้วยความที่ควรจะกราบทูลแล้ว เจ้าพนักงานก็แก้ไขเล่าเก็บเอาแต่ความที่ควรขึ้นกราบทูลพระกรุณา รายงานราชการสารพัดทุกอย่างที่กราบทูลอยู่แทบทุกวันนี้ ก็มีคำเท็จ คำมุสาเป็นพื้นไปเมื่อจะมีที่เสด็จไปแห่งหนตำบลใด ก็หมาย

แล้วหมายเล่าตระเตรียมถนนหนทางอยู่หรือหลาย ๆ วันสิ่งอะไร จะไม่ขอบพระเนตรพระกรรมก็ไล่ถอนต้อนไปเสียให้ห่างให้ไกล เมื่อเวลาเสด็จก็มีจุกช่องล้อมวงเกณฑ์แห่งเกณฑ์แน่นนันต์ไป แพร่เรือนโรงร้านหรือประตูบ้านราษฎรก็ให้ปิดหมดไม่ให้เห็นตัว คนที่มีใช้ราชการ การที่ในหลวงไว้ยศแลเจ้าพนักงานขอยศแก่ ในหลวงใหญ่นักอย่างนี้ เมื่อรำพึงไปก็ไม่ควรเข้าใจว่าเป็นดี เพราะเป็นอันถืลอดตาข้างห่างลอดตัวเดินไป ถ้าหากว่าจะมีศัตรู ชุมอยู่กลางทาง จะซุ่มอยู่ในเรือนแพโรงร้านที่ปิดก็ชุมอยู่ได้เมื่อ เสด็จมาใกล้จะคึกคักออกมา ทหารแห่หน้าหรือเรือตั้งที่แห่ไป แล้วจะกลับมาช่วยทันหรือจุกช่องล้อมวงก็ไปจุกช่องตั้งกองอยู่ สองคนสามคนที่ปากตรอกแลลาคลอง ที่เห็นอยู่โงง ๆ หน้าโรง หน้าร้านที่ปิดอยู่ ตลอดสองข้างทางถนน หรือแพตลอดสองข้าง แม่น้ำ กองตระเวนแลพวกล้อมวงมีแต่กำชับให้ปิดกั้วต่ำอย่าง เดียว หาได้มีใครฝันเห็นหรือนึกถึงขณะจิตหนึ่งไม่ว่าราชศัตรู หรือคนเสียจริตคนเมาจะชุมซ่อนอยู่ในโรงเรือนที่ปิดอยู่นั้น ได้...ก็เมื่อเป็นดังนั้น พระราชประสงค์นั้นก็ไมควรจะสรรเสริญ เพราะไม่เป็นคุณแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วหน้าไป กฎหมายแลยุติ ธรรมก็สั้น ๆ ยาว ๆ ดำ ๆ ไปก็การประพุดตราขอสิริยศให้ เพ็ดทูลถ้อยความยาวนาน ทำให้เสียเวลาบ้าง ทำให้หยุดเลิกไป เสียบ้าง เมื่อถ้อยความเหตุการณ์สิ่งใดควรจะกราบทูล ก็ไปคอย ช่องคอยที่เข้าวันได้ความกราบทูลล่วงเวลานั้น ถ้าเป็นความจะ ต้องชำระจับตัวผู้ร้ายผู้ผิดทำโทษ ผู้ร้ายผู้ผิดก็จะหนีไปเสียได้... พระเจ้าแผ่นดินในเมืองไทย ท่านทั้งหลายทั้งปวงมาประพุด ให้เป็นแลพระองค์เองด้วยความไว้ศมากนักก็มาขอมเป็นเช่นพระ ประธานชัดสนสมานนั่งแท่นสูงอยู่ในพระอุโบสถตั้งแต่แรกก่อ หรือแรกหล่อแรกตั้งมาจนวันทำลายสาบสูญไปไม่ได้ ออกไป นอกพระอุโบสถเลย ไม่ได้นั่งไกลใครเลย ถึงผู้ไปมาไหว้กราบ ก็อยู่แต่ไกลๆ พระเนตรลืมไปนอนอยู่ก็ไม่เห็นอะไรพระกรรมห้อย ถึงพระองค์สักก็ไม่ได้ยินอะไร ก็ด้วยเหตุที่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นที่ เลินเล่อโลเลรอบไป ก็กฎหมายมนเขียนบาลที่ว่าแข็งแรงนั้น ก็ เป็นแต่บั่นกันอออว่ากฎหมายเก่าของท่านแรงหนอเท่านี้ ไม่มี ใครถือตามมานานแล้ว...³

พระองค์ตรัสอย่างผู้ที่เข้าใจหลักความเป็นไปของผู้แวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์ว่า เต็มไปด้วยผู้ป้อยขอ พระมหากษัตริย์เองตรัสก็พระสุรเสียงก็ก้องท้องพระโรงได้ยินไม่ถนัดฝ่ายผู้น้อยก็คอยเพ็ดทูลแต่ที่ทรงอยากได้ ยิน เวลาจะเสด็จไปไหนก็เป็นรายการที่เรียกว่า "ผักชีโรยหน้า" ผู้ทำผิดก็กลายเป็นถืลอดตาข้างห่างลอดตาเดิน พระองค์ทรงมีอุปมาว่าพระมหากษัตริย์ที่ไว้ศก็เหมือนพระประธานในอุโบสถ ถึงพระเนตรลืม พระกรรมยาว ก็หาได้รู้ได้เห็นได้ยินสิ่งใดไม่ นับเป็นพระราชวินิจฉัยว่าทรงเข้าใจทั้งทางโลกทางธรรม

ตัวอย่างของพระราชโองการที่สำคัญยิ่ง คือ ไม่ทรงถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินในพระราชอาณาจักรแต่เพียงผู้เดียว หากมีพระราชประสงค์ที่ดินตรงไหนก็ยึดเอาได้ตามพระราชหฤทัย ทรงเห็นว่ากฎหมายเช่นนี้ไม่ยุติธรรมได้โปรดให้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาที่ดินเมื่อปี 2399 และต่อมาในปี 2403 มีพระราชโองการว่า

...ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจะตั้งพระราชประสงค์ที่บ้านเรือน นา สวน พระราชทานให้เป็นวัง บ้าน สวน นา แก่พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน ซึ่งมีความชอบ ฤฯทรงพระราชศรัทธาทรงสร้างพระอารามหลวงในที่แห่งใด ตำบลใด ฤฯจะพระราชทานให้ผู้ใดก็ดี... ให้เอาเงินในพระคลังมหาสมบัติสำหรับแผ่นดิน ซื้อที่บ้านเรือน นา สวน พระราชทานแก่พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน...⁴

ในด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศนั้น ปรากฏว่าไทยอยู่ในช่วงล่าอาณานิคมของประเทศในตะวันตก เมื่อเซอร์จอห์น เบาริงเข้ามาในไทย ไทยต้อนรับดุจดั่งที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชต้อนรับทูตฝรั่งเศสของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งปรากฏว่าเป็นผลดี เพราะปรากฏจากบันทึกของเบาริงว่าได้มีแผนการณ์ไว้ว่า " ถ้าข้าพเจ้าสามารถขอสนธิสัญญาได้สำเร็จ เรื่องก็คงเรียบร้อย แต่ถ้าไม่สำเร็จข้าพเจ้าจะไม่ปล่อยให้ยึดเยื้อต่อไปอีก แต่จะแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบ ว่า ข้าพเจ้าจะไม่ยอมเสียเวลาให้แก่การปฏิเสธ จะกลับมาเยือนประเทศไทยอีกหลังจากที่ได้ปรึกษาหารือกับเพื่อนร่วมงานชาวฝรั่งเศส อเมริกัน และนายพลเรืออังกฤษแล้ว" ⁵

นอกจากนี้ ยังปรากฏตามบันทึกของบังเลตเตียร์ ชาวอเมริกันซึ่งเข้ามาติดต่อขอแก้ไขสัญญากับไทยสมัย ร.3 บันทึกได้ว่า " วิธีการที่เหมาะสมในการติดต่อทำสัญญากับคนไทยคือ ส่งเรือรบขนาดกินน้ำลึกไม่เกิน 16 ฟุตลึก 2 - 3 ลำ จะเดินทางไปถึงราวเดือนตุลาคมแล่นเข้าประชิดกรุงเทพฯ และลงมือยิงสลุตทันที ในกรณีดังกล่าวจะทำให้การเจรจาปรึกษาสัญญาไม่ต้องใช้เวลานานวัน " ท่าทางข่มขู่เช่นนี้ต้องการการตอบสนองของไทยอย่างถูกต้อง เมื่อศึกษาจากพระราชพงศาวดารแล้ว ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงรับ "การเจรจา" ของเบาริงด้วยท่าทางที่ผิดไปจากสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง 3 ในสมัยเดิมนั้น องค์พระมหากษัตริย์และขุนนางข้าราชการในกรุงเทพฯจะไม่ยอมลดฐานะลงไปให้ความสนธิทสนมกับผู้มาติดต่อ แต่เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อเบาริงเข้ามาถึงปากน้ำวันที่ 2 เมษายน 2398 พอรุ่งขึ้นก็ได้รับพระราชหัตถเลขาจากพระเจ้ากรุงสยามทันที

พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทานไปยัง เซอร์ยอนเบาริง
ราชทูตอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘
ว่าด้วยเรื่องจัดคนรับรอง เซอร์ยอนเบาริง^๗
หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ แปล

ที่ ๔๒

พระราชมณเฑียร

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

วันที่ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๘๕๕

มายังอุปการมิตรของข้าพเจ้า

เมื่อเช้าวันนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราบ แต่หนังสือของ ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ส.พ.ก. อัครมหาเสนาธิบดี และราชประยูรอันสนิทเนหาของข้าพเจ้า (ซึ่งข้าพเจ้าได้ส่งไปปากน้ำเพื่อไปต้อนรับ พณ ท่าน ถึงปากแห่งแม่น้ำของกรุงเรา ในเมื่อแรกพณ ท่านมาถึงนั้น บอกความให้ข้าพเจ้าทราบว่า เรือไฟแรตตเลอร์ ซึ่งพา พณ ท่านมานั้นได้มาถึงปากน้ำ แต่บ่าย ๕ โมงเมื่อวานนี้แล้ว และว่าในเมื่อ พณ ท่าน จักได้พบกับตัวเจ้าพระยาศรี สุริยวงศ์ ในเช้าวันนี้ ประมาณเวลาสัก ๕ โมงเช้าวันนี้ แล้วก็จะได้พา พณ ท่านขึ้นมาโดยเรือ อันได้ตกแต่งไว้แล้วสรรพซึ่งข้าพเจ้าส่งลงไป เพื่อแก่เกียรติยศของ พณ ท่านในกรณีที่ พณ ท่านจะเดินทางขึ้นมาสู่พระนครนั้นนั้นกับว่า พณ ท่านจะมาถึง ณ ที่สำนักใหม่ อันได้จัดเตรียมไว้แล้วนั้นในเย็นวันนี้ ครั้นเมื่อ ข้าพเจ้าได้ทราบว่า พณ ท่านมาถึงแล้ว ข้าพเจ้าจึงให้ขุนนางมหาดเล็ก ๒ คน ถือนหนังสือลายลือนี่มา เพื่อมาประจุมิตรรับรอง พณ ท่าน โดยสันถวาคารวะ ในเมื่อแรก พณ ท่านมาถึง คนหนึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวรวงศ์ที่พิพัฒนจางวางที่ ๒ หรือจางวาง ฝ่ายซ้ายแห่งเวรมหาดเล็กทั้งสี่ตำแหน่งเหมือนกัน หรือคู่กันกับอีกคนหนึ่งซึ่ง ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้พี่ชายได้ให้ไปเยี่ยมเยียน พณ ท่าน ในเมื่อแรกเรือไฟเข้ามาถึงปากน้ำ เมื่อเย็นวานนี้นั้นขุนนางผู้นี้เป็นราชประยูรของข้าพเจ้า เหมือนกันกับ ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ด้วยเป็นชาติสัมพันธ์กับพระราชวงศ์บิดนี้ หัวหน้านามมหาดเล็กเวร ๑ ใน ๔ เวรนั้น มียศศักดิ์เหมือนกันกับพระ นายไวยวรรณบุตร ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งได้ไปเยี่ยมเยียน พณ ท่านที่นอกสันดอน และที่พณ ท่านได้เรียก้องเอา และ ได้รับธมมหาราชของข้าพเจ้าจากเขานั้น ขุนนางคนที่ ๒ (คือ จมื่นสรรเพชญ์ภักดี) นี้ อันที่จริงเป็นปิยบุตรบุญธรรมของข้าพเจ้า บิดามารดาได้ถวายแด่ข้าพเจ้าตั้งแต่เด็กยังเป็นทารกอยู่ และได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นโดยข้าพเจ้าเลี้ยงดูมาข้าพเจ้าเคยส่งไปสิงคโปร์ครั้งหนึ่งแล้วตั้งแต่เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นแต่เพียงเจ้านายอยู่ในกรุงนี้ ฉะนั้นเขาจึงรู้จักกับเพื่อนของ พณ ท่านคือท่าน ว.จ. บัตเตอร์ เวย์ร์ ๓ ค.บ. กับภรรยา กับทั้งเพื่อนของข้าพเจ้าในเมืองท่านนั้นอีกหลายคน แต่ก่อนนี้ที่เมืองท่านนั้นเรียกชื่อเขาว่า จิง นะไปเลียน ครั้นมาบัดนี้ก็ติดต่อหรือเดิมเข้ากับบรรดาศักดิ์ของเขา คือ พระนายสรรเพชญ์ภักดี นั้นและเพื่อนของข้าพเจ้า นายพันเอก ว.จ. บัตเตอร์เวย์ร์ ๓ ค.บ. ก็ยังคงส่งจดหมายส่วนตัวของเขามีถึงจมื่นสรรเพชญ์ภักดีนี้ ผ่านทางข้าพเจ้าอยู่เสมอ แม้ในขณะที่ข้าพเจ้าเกลิง ถวัลย์ราชสมบัติแล้วนี้

ข้าพเจ้าขอส่งขุนนาง ๒ คนที่ได้ออกนาม และได้พรรณนามาแล้วนี้ มายัง พณ ท่าน เพื่อมาต้อนรับ พณ ท่าน ในนามของข้าพเจ้า ในเมื่อแรก พณ ท่านมาถึงพระนครนี้ ด้วยขุนนางทั้งสองนี้ เป็นที่โปรดปรานและจงรักภักดีต่อข้าพเจ้าเป็นที่สุด กับทั้งเป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้าอย่างยิ่งด้วย ด้วยข้าพเจ้าขอแนะนำเขาทั้งสองนี้มายัง พณ ท่าน แม้ว่า พณ ท่านจักต้องการสิ่งใดจากข้าพเจ้า หรือจักใคร่แจ้งกิจการอันใดแด่ข้าพเจ้า พณ ท่านไม่จำเป็นจะต้องเขียนจดหมายไปยังข้าพเจ้าบ่อยๆ ให้ลำบาก ขอให้พูดหรือแจ้ง หรือบอก แก่ขุนนางทั้งสองนี้ คนใดคนหนึ่งก็ได้ หรือถ้าบางเวลา พณ ท่านจักใคร่เขียนหนังสือไปยังข้าพเจ้าแล้ว ก็ขอให้ส่งไปกับเขาทั้งสองนี้พร้อมกัน หรือแต่คนเดียวก็น่าได้ เขาทั้งสองนี้จะได้เชื่อฟังถ้อยคำของ พณ ท่านเสมอไป และถ้าหากว่า เขาจะแจ้งความใดๆ ให้ พณ ท่านทราบด้วยวาจา ว่าข้าพเจ้าได้สั่งให้เขาแจ้งแก่ พณ ท่าน หรือให้ปรึกษาหารือกับ พณ ท่านแล้ว ข้าพเจ้าจะแนะนำด้วยความสัตย์ซื่อขอให้ พณ ท่านเชื่อโดยปราศจากความสงสัยเกิดว่า เป็นถ้อยคำหรือเป็นคำสั่งของข้าพเจ้าเองดังนี้

จงเชื่อข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าขอยืนยันคงเป็นมิตรอันซื่อสัตย์ของ พณ ท่าน

พระเจ้ากรุงสยาม

ป.ล. ข้าพเจ้าจะให้ขุนนางมหาดเล็กของข้าพเจ้า ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้นคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งสองคน มาเยี่ยมเยือน พณ
ท่าน ณ ที่สำนักทุกๆ วันตลอดเวลาที่ พณ ท่านพักอยู่ในพระนครนี้

(พระปรมาภิไธย) ส.พ. ป.ม. มงกุฏ

มายัง พณ ท่าน เซอร์ชอน เบาริง
ก., ลล. ค., และผู้มีอำนาจเต็ม
ฝ่ายสมเด็จพระนางเจ้ากรุงอังกฤษ
๒๓๒ ๒๓๒ ๒๓๒

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะสังเกตเห็นว่า พระองค์ทรงพระอักษรเป็นภาษาอังกฤษและขึ้นต้นข้อความและลงวันที่เป็นแบบชาวยุโรปทั้งหมดทั้งข้อความก็แสดงความเป็นกันเองกับทูตเป็นอย่างมากทั้งยังเปิดโอกาสให้เบาใจถวายหนังสือโต้ตอบกับพระองค์ได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องมีพิธีรีตองอีกด้วย การเจรจาระหว่างไทยกับอังกฤษจึงเป็นไปอย่างราบรื่น อย่างไรก็ตามในสนธิสัญญาเบาริง ไทยก็มีข้อเสียเปรียบอังกฤษหลายข้อ หนึ่งในไทยเป็นประเทศเดียวทางตะวันออกที่พระมหากษัตริย์มีพระราชสาส์นถึงพระราชินีวัดต่อเสียเป็นภาษาอังกฤษเพราะรัชกาลที่ 4 เป็นกษัตริย์พระองค์เดียวที่ทรงศึกษาภาษาอังกฤษ⁶

ทางด้าน การติดต่อกับฝรั่งเศส เมอสิเออร์ออบาเรต์มาเจรจากับไทยเพื่อให้ไทยสละอริปไตยเหนือเขมรและขอลดภาษีสุรา การติดต่อของ ม. ออบาเรต์ตามจดหมายเหตุของไทยสมัย ร.4 ปรากฏว่า กงสุลฝรั่งเศสคนนี้ใช้กิริยาข่มขู่ไทยตลอดเวลา เช่นต้องการเข้าเฝ้าให้ได้ทันที ไม่ยอมให้ใครทักท้วง จนครั้งหนึ่ง ทำการหยาบเข้าตบตีหม่อมมาลาไชยจนฟันหักได้รับบาดเจ็บมาก เครื่องยศต่างๆ กระจัดกระจาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโทมนัสยิ่ง ข้าราชการไทยก็โกรธแค้น ทรงตอบโต้ด้วยวิจนภาษาและอวิจนภาษาอย่างสูงมรอบคอบ พระองค์ทรงเห็นว่าถ้ากระทำรุนแรงไปจะเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสยึดครองดินแดนไทยด้วยแน่นอน ทรงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าคือ ประการแรกทรงส่งทูตไปฝรั่งเศสอีกเป็นครั้งที่ 2 ประการที่สอง ทรงจ้างชาวอังกฤษมาสำรวจเขตแดนไทยตะวันออกและ ประการที่สาม ขณะที่ทูตไทยไปฝรั่งเศสทรงทางมีพระราชหัตถเลขาเล่าให้ทูตไทยทราบถึงพฤติกรรมของทูตฝรั่งเศสอยู่เรื่อยๆ และเสนอให้ฝรั่งเศสเปลี่ยนทูต ในที่สุดฝรั่งเศสก็เปลี่ยนทูตใหม่ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้การสื่อสารเพื่อเจรจาต่อรองให้เป็นประโยชน์อย่างที่สุดไม่ว่าจะเป็นวิจนภาษา อวิจนภาษาตลอดจนพระราชหัตถเลขา อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสก็มีที่พาดูคามไทยตลอดและด้วยอาวุธที่เหนือกว่า ไทยเสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศส พ.ศ. 2410

พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ พระราชกิจที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งยกเลิกระบบการค้าผูกขาด ซึ่งเป็นระบบการค้าดั้งเดิมของไทย มีการผูกขาดสินค้าต้องห้ามหลายชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว ระบบการค้าใหม่นี้เรียกว่าระบบการค้าเสรี ไทยต้องเพิ่มปริมาณผลผลิตสินค้าที่ส่งออกเพื่อตอบสนองต่อประเทศจักรวรรดินิยมคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ชินกับระบบนี้ และเมืองไทยยังไม่มีโรงงานอิสระที่ไม่อยู่ใต้สังกัดใครพอจะมาผลิตตามจำนวนต้องการได้ พระเจ้าอยู่หัวจึงต้องลงมาทรงดูแลและมีพระบรมราโชวาทสั่งสอนผู้ซื้อขายข้าว

...แต่ก่อนเมื่อมีโรงสีข้าวชายยังน้อยอยู่ ตามบ้านเรือนต่างๆ จนในพระบรมมหาราชวัง แลพระบรมราชวังก็มีกระต๊อแลครก ตำข้าวแทบทุกเช้าเรือน กลางวันหรือบ่ายแล้วนายก็ใช้ให้บ่าวตำครกพหากบ้างสองสากบ้าง แล้วก็ผัดเป็นข้าวสารรอกหม้อทีเดียว เห็นเป็นดั่งนั้นมาแต่ก่อนนาน ก็เดี๋ยวนี้เพราะโรงสีข้าวมีมากขึ้นครกกระต๊อจึงสาบสูญไปเหมือนกับหีบและโม่บ้นฝ้าย แลก็ทอผ้า ก็เมื่อชาวต่างประเทศเอาผ้ามาขายเอาด้ายมาจำหน่ายมาก จนราคาถูกไปกว่าด้ายที่บ้น ฝ้ายที่ทอในเมืองนี้ การหีบฝ้าย ตัดฝ้ายบ้นฝ้ายทุกหนทุกแห่งก็อันตรายหายไป ยังมีอยู่บ้างแต่ทอผ้าก็เอาด้ายเมืองนอกมาทอ ก็ในกาลบัดนี้พวกที่ล่องข้าวเปลือกแขวงกรุงเก่ามาขายแลมาส่งโรงสีบ้านผู้มีอยู่จงโดยมากคนที่คับแคบเล็กน้อย แต่ก่อนเคยตำข้าวกินแทบทุกเวลาไม่มี

ใครตำข้าวกิน พวกกันตื่นซื้อข้าวสารรำไป ก็เป็นเหตุให้ผู้ขายข้าว
 ได้ใจกำเริบโก่งราคาไป ก็ถ้ามันผู้ไม่ชอบซื้อราคาแพงหาครก
 หาสากขึ้นอย่างก่อนให้หลายแห่ง แลไปซื้อซื้อขอบินข้าวเปลือก
 จากเรือนข้าว หรือไปซื้อมาแต่ชานนาใกล้หรือไกลตามแต่จะไป
 ได้ ถึงจะยากลำบากก็อุตสาหทนเอาหน้อยหนึ่งไปซื้อเอาข้าว
 เปลือกมาเก็บไว้ในเหย้าเรือนพอดำกินไปในเดือนหนึ่งสองเดือน
 ผ่อนผันไปจนให้คนขายเห็นว่าไม่สู้ตื่นซื้อแล้วราคาข้าวก็จะค่อย
 ลดลง ถ้าผู้ซื้อกินทั้งคำสั่งสอนนี้อุตสาหทำตามบ้างหลาย ๆ ราย
 ผู้ขายก็เห็นจะโก่งราคาขายไม่ได้ดอก ก็จะไม่เอาอะไรแต่น้อยข้าว
 ต้องลดราคาเอง อันนี้เป็นโอวาทสั่งสอนแก่ผู้ซื้อข้าว ฝ่าย
 ผู้ขายนั้นก็จงฟังคำสั่งสอนบ้าง การที่ฝนแล้งในปีชวดศกนี้ทั้งปี
 ก็เป็นครั้งเป็นคราวอยู่ที่คนจะตื่นซื้อข้าวด้วยราคาแพงไปจนถึง
 ฝนปีใหม่ผู้ขายข้าวในแผ่นดินปัตยุบันนี้ทั้งชานนาแลชวาลองข้าว
 ขายแลชาวโรงสีแลพวกบรรทุกข้าวสารไปเที่ยวเร่ขาย ก็ได้เงิน
 ทองมีกำไรมากมายกว่าแผ่นดินก่อน ที่เป็นหนี้เป็นสินแต่ก่อน
 ก็หลุดไปมากหลายรายรู้อยู่ด้วยกัน คนทั้งบ้านทั้งเมืองก็สำคัญ
 ว่าพวกขายข้าวมังมีทรัพย์สินมัตติกว่าแต่ก่อน ก็ครั้งนี้จะพากันตน
 โก่งราคาข้าวให้สูงมากขึ้นไป ผู้ซื้อที่เป็นคนซื้อที่มีทรัพย์สินมัตติ
 อยู่บ้างไม่มีข้าวกินก็จะซื้อไม่ได้ แต่ผู้ที่ยากจนเข็ญใจไม่มีเงินจะ
 ซื้อแพง ๆ และใจเป็นพาลก็มีเป็นอันมาก ถึงจนถึงยากก็คงต้อง
 กินข้าวก็เมื่อไม่มีข้าวจะกินไม่มีเงินจะซื้อข้าวกิน ก็จะพากันเป็น
 ใจระเป็นผู้ร้ายประพฤติกรรมผิดๆ วุ่นวายไปต่างๆก็เมื่อผู้ขายข้าวแล
 เจ้าของข้าวที่มีข้าวอยู่หรือที่เขาว่ามทรัพย์สินอยู่หรือได้เงินมากอยู่ใน
 ที่เปลี่ยวหรือไปในที่เปลี่ยว จะถูกใจระผู้ร้ายปล้นชิงชิงสดมภ์ ถ้าจะ
 ไว้ใจอำนาจแผ่นดินว่าจะเป็นที่พึ่งคุ้มครองรักษา ก็คิดดูให้ดีเถิดกว่า
 ถั่วจะสุกกิ่งจะไหม้ ก็ถ้ามันผ่นผันขายไป อย่าพากันตื่นขาย
 เขากำไรให้มากนัก ทำให้ผู้ซื้อยินดีซื้ออยู่จะได้ขายข้าวและบรร
 ทุกข้าวไปขายโดยสะดวกสบาย ไม่มีอันตรายต่างๆ คิดการทาง
 รักษาตัวบ้างอย่าเห็นแก่แต่จะได้ อนึ่งจงมีเมตตากรุณาแก่คน
 ยากคนจนถ้าเห็นเข้าขัดสนเข้าแล้วก็หน้าขายเขากำไรแต่น้อยบ้าง
 เอาใจผู้ซื้อไว้อย่าให้เข้าพวกผู้จะคิดร้ายแก่ตัวจึงจะดี อันนี้เป็น
 โอวาทสั่งสอนแก่คนผู้ขายข้าว...⁹

พระบรมราชาวาทนี้จะเห็นว่าทรงใช้หลักอุปสงคฺอุปทาน แต่ก็ทรงให้คิดเตือนใจว่าถ้าหากผู้ขายขาย
 ข้าวแพง ใจระผู้ร้ายรู้ว่ามีทรัพย์สินจากการขายข้าวก็จะถูกใจระผู้ร้ายปล้นทรัพย์สินไป การจะหวังให้อำนาจแผ่นดินคุ้มครองก็คิดว่าจะไม่ทันการ ทรงเตือนว่า กว่าถั่วจะสุกกิ่งก็ไหม้ ฉะนั้นจงขายในราคาพอควร จงมีเมตตากรุณา
 ต่อคนจน พระราชดำรัสนี้ชัดเจนยิ่งนักและทรงหยิบยกเรื่องปากท้องมาเตือนใจเป็นสำคัญ

พระราชวณเฑาะว์ด้านสังคมและวัฒนธรรม ธรรมเนียมเก่า ๆ ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนโปรดให้ยกเลิกเสีย เช่น พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลิกธรรมเนียมที่เจ้านายจับเด็กมาหัดโขนละครและจิวตลอดจนจับหญิงมาเป็นหม่อมห้าม แม้เมื่อตัวหม่อมห้ามเองนั้นให้กราบถวายบังคมลาออกได้

....โปรดเกล้าฯ ให้หมื่นวิสัย ในวัดบวรนิเวศทำพิมพ์ศิลาเป็นหมายประกาศออกห้ามเลิกธรรมเนียม เจ้านายจับเด็กไทยมาหัดโขนละคร แลห้ามไม่ให้จับบุตรจีนมาหัดจิว ห้ามไม่ให้จับบุตรหญิงมาเป็นหม่อมห้ามดุจครั้งกรุงเก่าต่อไป ห้ามไม่ให้ประพฤติเช่นนี้เป็นอันขาดที่เดี๋ยวด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นธรรมดาตามนุษย์บุตรย่อมเป็นที่รักของบิดามารดาทุกชนิด ทุกภาษาทั้งผู้ดีและไพร่เสมอกัน เมื่อเจ้านายไปจับบุตรของราษฎรมาหัดโขนละครเป็นหม่อมห้าม นั้นฝ่ายบิดามารดาจงครัดใจของเขาก็เป็นที่คับแค้นใจหนักหนา แต่ว่าเขาเป็นไพร่พูดจาทุ้มเถียงไม่ได้ด้วยมีอำนาจน้อยก็ต้องพลอยนังไปเพราะกลัวอำนาจใหญ่ ถ้าหากจะมีผู้หนึ่งผู้ใดมีอำนาจใหญ่กว่าเจ้า เขาจะมาทำกับเจ้าเหมือนเจ้าทำกับราษฎรไพร่นั้น เจ้านายเหล่านั้นก็จะได้รับผลแห่งความโทมนัสน้อยใจเหมือนกับไพร่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นแบบแผนอย่างธรรมเนียมเจ้านายในกรุงเก่ามีอำนาจ จับเด็กหญิงซึ่งเป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมชาติเดียวกันไปหัดโขนละคร หรือเป็นหม่อมห้ามตามอำเภอใจหาควรไม่ คิดไปเหมือนธรรมเนียมโจรป่าหามีเมตตาจิตแก่กันและกันไม่ ธรรมเนียมเช่นนี้มีมาจากกรุงเก่าเป็นอย่างธรรมเนียมชั่วร้ายเหลือเกินไม่สมควรจะประพฤติเลยเพราะฉะนั้น จึงได้หมายประกาศสั่งให้ยกเลิกธรรมเนียมนี้เสียเด็ดขาด...¹⁰

...ตลอดเวลาสิบเอ็ดปีที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้มีข้าราชการนำบุตรหลานถวายตัวเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ทำให้เปลืองเบี้ยหวัดแก่ผู้หญิงสาววังยิ่งกว่าแต่ก่อนที่อยู่อาศัยในพระราชวังก็เบียดเสียดเหยียดอัดกันอยู่ จนเหลือกำลังที่จะทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้ชื่นชมสมประสงค์โดยทั่วถึงกัน ผู้เคยมีภรรยาสามีบ่าวมาก เมื่อเทียบกับใจของตัวเองแล้วก็เห็นจริงวันหนึ่งคืนหนึ่งมี ๒๔ ชั่วโมงเท่านั้น สารพัดการใดในประเทศก็มาทวงอยู่เป็นนิตย์ทุกเวลาไม่ว่างเว้นอยู่ด้วยกันมิใช่ฤา ก็บุตรหลานของท่านผู้ใดมาทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังนานแล้ว เมื่อไม่ชื่นชมสมประสงค์เป็นที่น้อยหน้าน้อยใจแก่ท่านทั้งหลายอยู่ที่ใด เป็นที่เห็นว่ามาคิดค้างว่างเปล่าอยู่ให้เปลืองอายุก็ดี ก็ควรที่จะคิดอยู่แล้ว ขอทรงรับสารภาพแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง โดยซื่อสัตย์สุจริต ไม่กล่าวประชดประชันแดกดันอะไรดอก บัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยอมพระราชทานคืนบุตรหลานของท่านทั้งปวง ซึ่งนอกจากเจ้าจอมมารดาที่มีพระองค์เจ้าแล้วก็ดี ได้รับพระราชทานเครื่องยศเป็นทองคำแล้วก็ดี นอกจากนั้นตามแต่ใจบิดามารดา และญาติมารดาเถิด จงมารับตัวกลับไป แล้วจะถวายในพระบวรราชวัง ฤาในพระองค์เจ้าต่างกรมและยังไม่ได้ต่างกรมแลท่านเสนาบดีฤาจะยกให้มีผู้ตามที่ใครจะรักใคร่ผู้ขอ

ตามแต่ใจของบิดามารดา แลญาติของบิดามารดาแลตัวผู้มันเกิด ฤ
ผู้ที่ไม่มีบิดามารดาแลญาติใครจะออกเองก็ให้มาขอร้องตามสบาย
คำประกาศนี้เป็นความจริงไม่ประชดประชันอันใด..."

มีผู้วิเคราะห์ว่า "ไม่น่าเชื่อว่า จะทรงมีพระราชดำริเช่นนี้ เนื่องจากทรงถูกวิพากษ์วิจารณ์จากคนรุ่นหลัง
มากกว่าทรงมักมากในกามารมณ์ เอกสารฉบับนี้ น่าจะทำให้ผู้พบเห็นหยุดไตร่ตรองก่อนที่จะสรุปเช่นนี้" ¹²

เป็นที่น่าชื่นชมว่า พระองค์ทรงสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารสองทางระหว่างประชาชนและพระมหา
ษัตริย์ พระองค์ได้พระราชทานสิทธิในการร้องเรียนซึ่งก็คือโอกาสการถวายฎีกานั้นเอง แต่ก่อนประชาชนผู้ใด
จะถวายฎีกาต้องถูกเขียนเสียก่อน 30 ทีเพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าเดือดร้อนจริงและป้องกันการฟ้องร้องกันอย่างไม่
ที่สิ้นสุด นอกจากนี้การถวายฎีกาก็ต้องกระทำโดยผ่านขุนนางผู้ใหญ่ซึ่งบางครั้งฎีกาก็ถูกเก็บเงียบเพื่อมิให้มีเรื่อง
รบกวนพระราชหฤทัย รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าให้ราษฎรถวายฎีกากับพระองค์ได้โดยตรงโดยไม่ต้องถูกเขียน
นอกจากนี้การเข้ามาถวายฎีกาในสมัยก่อนทำได้ยากมากจากสถานที่ที่กำหนดไว้ พระองค์จึงทรงกำหนดว่าจะ
เสด็จออกรับฎีกาด้วยพระองค์เองทุกวันโดยรวมเดือนละ 4 ครั้ง แล้วพระราชทานให้ผู้ที่ไม่สามารถมาถวายฎีกา
ด้วยตนเองได้ฝากพี่น้องมูลนายหรือผู้รับประกันแทนตัวได้เข้ามาทูลเกล้าถวายแทน

...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรเข้ามาร้องถวาย
ฎีกาได้โดยง่าย ให้ทำหลักธงไชยปักขึ้นไว้ผูกเชือกห้อยขอเหล็ก
ลงมาสำหรับเกี่ยวเรื่อง ฎีกาแขวนไว้เฉพาะหน้าพระที่นั่งให้ทอด
พระเนตรเห็นให้เจ้าของฎีกาหมอบอยู่ใกล้หลังนี้จะได้รู้เห็นได้ยิน
เรื่องราวเองด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จ
พระราชดำเนินมาดับทุกข์ราษฎรที่ร้องถวายฎีกาข้างขึ้น ๒ ครั้ง
ข้างแรม ๒ ครั้ง เดือนละ ๔ ครั้งแล้วจะมีพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ ให้ราชบุรุษที่สืบชื่อมีสติปัญญาผู้ใดหนึ่งอ่านเรื่อง
ราวทูลเกล้าฯ ถวายแต่ในเวลานั้นจะไปโปรดฯ ให้มีตระลาการ
ชำระให้แล้วโดยเร็ว อนึ่งราษฎรที่มีคดีได้รับความเดือดร้อนประ
การใด ๆ จะถวายฎีกากล่าวโทษผู้กระทำความผิดผู้ใดหนึ่งในพระ
บาทสมเด็จพระบรมปิ่นเกล้าฯ ก็ตามเถิด ด้วยเหตุว่าโจทก์ จำ
เลยก็อยู่เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแห่งเดียวกัน...¹³

พระราชกรณียกิจอีกประการหนึ่งที่แสดงว่า ทรงต้องการให้ราษฎรสื่อสารกับพระองค์คือการทรงเตือน
ไม่ให้ราษฎรเชื่อข่าวลือและถ้าผู้ใดมีข้อสงสัยก็สามารถมีหนังสือเข้ามาทูลถามพระองค์โดยตรงได้

...ด้วยเหตุที่ผู้ซึ่งเกิด ว่าบ้านเมืองเราอยู่เป็นปกติดีอยู่ไม่มีเหตุ
การณ์ใด ถ้าไม่ปกติแล้วจะเป็นอย่างไรได้ อย่าฟังหนังสือเล็ก ๆ
น้อย ๆ ของคนไพร่ ๆ หูเบา ๆ ฟังหรือเล่าผิด ๆ ถูก ๆ บอกออกไป
เลย...เพราะฉะนั้นบัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีประกาศพระ
ราชทานช่องโอกาส แก่พระสงฆ์สามเณรแลข้าราชการผู้น้อย ขุน
หมื่นพันทนายและทวยราษฎรในกรุงนอกกรุง ชาวในประเทศ นอก
ประเทศทั้งปวง ถ้าผู้ใดได้ยินคำเล่าลือต่าง ๆ อย่างว่ามาเป็นที่สะดัง

สะท้อนแก่ผู้ฟังอย่างนั้นแล้ว ให้เขียนเป็นเรื่องราวทูลพระ
 กรุณาว่าได้ฟังมาดังนี้ ๆ การนั้นจะจริงหรือไม่จริงประการใดจะ
 โคร์ทราบเกล้าทราบกระหม่อม เมื่อทำเรื่องราวแล้วจะนำเข้ามาทูล
 เกล้าฯถวายเองอย่างถวายฎีกาก็ได้ ถ้าความทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระ
 บาทแล้ว ก็จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานคำตอบสำ
 แดงการที่แท้ที่จริงให้สิ้นสงสัย หรืออธิบายการที่ไม่เข้าใจโดยประ
 จักษ์ ถ้าความเรื่องนั้นเล่าลือกันแตกตื่นเป็นความใหญ่โตมาก ควร
 จะให้มีหมายประกาศให้ทราบทั่วกันก็จะทำเป็นคำประกาศตีพิมพ์
 แจกให้ทราบทั่วกัน ผู้ถวายเรื่องราวนั้น ถ้าถวายความประหลาด ๆ
 ก็จงพระราชทานรางวัลให้บ้างเล็กน้อย หรือจะยกความชอบโดยสม
 ควรเพราะทำเหตุให้ความระงับความตื่นเล่าลือผิด ๆ ลงได้เร็ว ๆ ขึ้น¹⁴

รูปแบบของการนำเรื่องราวทูลเกล้าฯถวายกราบทูลถามหาความจริงนั้นให้แต่อย่างนี้

ข้าพระพุทธเจ้านาย.....(ชื่ออย่างนี้) อำแดง
(ชื่ออย่างนี้) ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบล.....
 (ชื่ออย่างนี้) สังกัดขึ้นอยู่ในกรม.....(ชื่ออย่างนี้)
 ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายเรื่องราวให้ทราบได้ฝ่า
 ละอองธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังนาย.....
 (ชื่ออย่างนี้) อำแดง.....(ชื่ออย่างนี้) หรือชาวบ้านโน้น
 ชาวบ้านนี้ ทูตกันลือกันว่า... (อย่างนี้ ๆ) ข้าพระพุทธเจ้าได้
 ฟังแล้วมีความสงสัยว่าจะจริงหรือไม่จริง การยังไม่เข้าใจถนัดข้า
 พระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานความให้ทราบเกล้าประจักษ์สิ้น
 สงสัยแต่กระแสนพระบรมราชโองการที่แท้ขอเดชะ...¹⁵

ในระยะนั้นเป็นระยะที่ประเทศตะวันตกกำลังล่าอาณานิคม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าต้องปฏิบัติ
 พระองค์เพื่อแสดงว่าทรงเป็นผู้ชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจสังคมไทยอย่างถูกต้อง ทรงเห็นว่าคำเล่าลือจะเป็นภัย
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ต้องติดต่อกับชาติมหาอำนาจ หากชาติมหาอำนาจรู้สึกที่บ้านเมืองไทยไม่
 ปกติสุข เขาจะอ้างเอาความไม่ปกติสุขซึ่งจะทำให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพในชีวิตและทรัพย์สินของเขามา
 เป็นข้ออ้างแทรกแซงกิจการภายในของไทยได้ ฉะนั้นจึงทรงเป็นกังวลในเรื่องนี้ และนอกเหนือไปจากการทรง
 ตกเตือนราษฎรของพระองค์เรื่องข่าวลือแล้ว ยังทรงประกาศชี้แจงให้ราษฎรสอบสวนเรื่องราวเรื่อง ตลอดจนทรงแนะ
 วิธีสอบสวนเรื่องราวด้วยการกราบทูลพระกรุณาสอบถามข้อเท็จจริงของคำเล่าลือนั้น ๆ ขึ้นมา

พระราชวณະในรัชกาลที่ 4 คงจะขาดมุมมองที่น่าสนใจอีกมุมหนึ่งถ้าผู้วิจัยไม่อัญเชิญพระบรม
 ราชโองการที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอ เนื่องจากพระองค์ทรงครองราชย์เมื่อมีพระชนม
 ายุมาก พระราชโอรสและพระราชธิดาจึงยังทรงพระเยาว์เกือบทั้งพระองค์ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา
 จำนวนมากคือ 82 พระองค์ พระองค์จึงทรงตระเตรียมพระราชทรัพย์ไว้ในกรณีได้ทรงมีพระบรมราชโองการแนบ
 ไปกับพระราชทรัพย์ด้วย

พระบรมราชาโฆวาท *

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 17

สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ
 สุธรรมาธิบดีเทพยพงศ วงศาธิบดีวรภักษตรีย์
 วรชาติดิยราชินิกโรดม จาตุรินตบรม
 มหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมมิล
 มหาราชาริราชบรมนาถบพิตร พระ
 จอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ทรงเป็น
 พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๔ ในพระ
 บรมราชวงศ์ ซึ่งตั้งกรุงรัตนโกสินทร
 มหินทรายุธยานี้ผู้บิดาของ *** บุตร^(๑)
 จะขอสั่งสอนผู้บุตรไว้ว่า *** เอ๊ย.

สถาบันวิทย์บริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* พระราชทานปีมะโรง พ.ศ. 2399

(๑) ตรงช่องว่างที่ลงดอกจันทวนไว้เป็นที่ลงพระนามพระเจ้าลูกเธอ

พ่อขอสั่งแก่ตัวเจ้าไว้ทรัพย์สินที่มีหนทางว่าจำนวนผูกติดกับหนังสือนี้มี
มาตราของพ่อปิดไว้เป็นสำคัญเท่านี้ พ่อให้แก่เจ้าคนเดียว ตัวเจ้าเมื่อโต
ใหญ่อายุได้ ๑๖ ปี แล้วจงคิดอ่านเอาเป็นทุนทำมาหากินเลี้ยงตัวต่อไป แล
ใช้สอยตามสมควรเถิด แต่พ่อขอเสียเป็นอันขาดทีเดียว คิดถึงคำพ่อสั่งให้
มากนักหนา (อย่าสูบฝิ่นแลอย่าเล่นผู้หญิงไม่ตีชั่ว อย่าเล่นเพื่อนกับใครเลย
มีตัวมีเถิดแต่อย่าให้ปกอลอกเอาทรัพย์สินของเจ้าไปได้สัก) ^(๒)

จงรักษาทุนของพ่อให้ไว้นี้ เป็นเกียรติยศชั่วลูกชั่วหลาน เอา
แต่ทำไรใช้สอย เจ้าจงอย่าเล่นเบี้ยเล่นโปเล่นหอยเลยเป็นอันขาด แลอย่าสุ
ร่วยสุรายใช้เงินทองง่ายไม่คิดหน้าคิดหลัง จงคิดอ่านทำมาหากินดิตรองให้ดี
อย่าให้นักเลงคนโกงมันหลอกลวงได้ จะเสียด้วยอายุเขาด้วย เมื่อสืบไป
ภายหน้านานกว่าจะสิ้นอายุตัวเจ้า ตัวเจ้าจะตกเป็นข้าแผ่นดินใด ๆ เท่าใด
ก็จงอุตสาหตั้งใจรับราชการแผ่นดินให้ดี อย่ามีความเกียจคร้านแซ่เขื่อนแล
เป็นอย่างอื่น ๆ บรรดาที่ไม่ควรเจ้าอย่าทำอย่าประพฤติให้ต้องตำหนิติเตียน
ตลอดถึงพ่อด้วยว่า สั่งสอนลูกไม่ดี จงเอาทรัพย์สินที่พ่อให้ไว้นี้เป็นกำลังตั้งเป็น
ทุน เอากำไรใช้การบุญแลอุทิศหมื่นตัว ทำราชการแผ่นดิน เทอญ.

ถ้าทรัพย์สินเท่านี้พ่อให้ไว้ไปขัดขวาง หรือร่อยหรอไปด้วยเหตุที่มีผู้ข่มเหง
ผิด ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เจ้าจงเอาหนังสือคำสั่งของพ่อนี้กับคำประกาศที่ให้
ไว้ด้วยนั้น ให้เจ้านายแลท่านผู้ใหญ่ข้างในข้างหน้าดูด้วยกันให้หลายแห่ง ปรีक्षा
หาหรืออ่อนวอนขอความกรุณาเมตตาแลสติปัญญาท่านทั้งปวง ให้อ่อนเคราะห์โดย
สมควรเถิด เล่าความเล่าเหตุที่เป็นอย่างไรนั้น ให้ท่านทั้งปวงฟังโดยจริง ๆ
พูดจาให้เรียบร้อยเบา ๆ อย่าทำให้ท่านที่เป็นใหญ่ในแผ่นดินขัดเคืองกริ้วกราด
ชิงชังได้ จงระวังความผิดให้มาก อย่าตามใจมารดาแลคนรักนัก ทรัพย์สินของพ่อ
ให้เจ้าดอกไม่ใช่มารดาเจ้าแลผู้อื่นเข้าทุนด้วย จงคิดถึงพ่อคนเดียวให้มากเจ้า
เกิดเมื่อพ่อสูงอายุแล้ว พ่อไม่ประมาทจึงจัดแจงให้ไว้แต่เดิมถ้าพ่อยังมีชีวิตอยู่
อันตราয়มีแก่เจ้าก่อน ถ้าอายุถึง ๑๖ ปีแล้วสั่งให้ใครพ่อจะให้ผู้นั้น ถ้ายังไม่ถึง
กำหนดหรือไม่ได้สั่ง พ่อขอเอาคืนจะทำบุญให้ท่าน ถ้าพ่อมีชีวิตแลอำนาจไปนาน
ทำมาหาได้ก็จะเพิ่มเติมให้อีก แล้วจะแก่ทางว่า

สั่งไว้ ณ วัน คำ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก ฯ

(๒) ความในวงเล็บวรรคต้นสำหรับฉบับที่พระราชทานพระองค์ชาย วรรคหลังสำหรับ
ฉบับพระราชทานพระองค์หญิง.

พระราชดำรินี้มีข้อสังเกตคือ ทรงสั่งสอนให้พระราชโอรสห่างไกลจากอบายมุขทั้งปวง คือ ฝิ่น ผู้หญิงไม่ดี และไปหวย สำหรับพระราชธิดาก็ทรงห้ามมิให้มีการเล่นเพื่อน (เนื่องจากผู้หญิงในราชสำนักมีมาก) และให้ระวังสามีที่จะปอกกลอก ข้อสังเกตคือ ไม่ทรงรังเกียจที่จะให้พระราชโอรสรับราชการไม่ถึงพระองค์ว่าเป็นเจ้าใหญ่นายโต แต่ได้ทรงสั่งสอนให้ตั้งใจในการรับราชการ และที่สำคัญคือให้ใช้พระราชทรัพย์เป็นทุน ให้นำกำไรหรือดอกเบียไปใช้ พระองค์ทรงมีความรอบคอบที่ว่า ถ้าพระราชโอรสพระราชธิดาโดนผู้ใดข่มเหง (มิได้ทรงสอนให้หยิ่งทรวงในศักดิ์ศรีว่าผู้ใดจะข่มเหงมิได้) ก็ขอให้อ่อนน้อมทานผู้ใหญ่ให้เอ็นดูอนุเคราะห์ อาจจะเป็นเพราะพระองค์มีพระชนมายุมากและขณะนั้น สกฏบุณนาคเป็นใหญ่ในแผ่นดินและสกฏนี้สนับสนุนให้พระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระบรมราชาโหวาทนี้จึงคำนึงถึงบริบทอย่างยิ่ง ที่สำคัญที่ทรงเตือนพระทัยพระราชโอรสพระราชธิดาคือ อย่าฟังมารดาของแต่ละองค์มากนักเพราะพระราชมารดาหรือมารดาย่อมมีความลำเอียงรักใคร่ในบุตรยิ่งกว่าผู้ใด อนึ่งเนื่องจากพระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอบางพระองค์มีพระชนม์ชีพสั้น พระบรมราชาโหวาทจึงรอบคอบยิ่งนักในกรณีนี้ที่พระเจ้าลูกเธอหรือพระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์ก่อนพระองค์ นับเป็นความรอบคอบเตรียมการ (ดูเปรียบเทียบพระบรมราชาโหวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์แก่พระราชโอรสในการไปศึกษาต่อต่างประเทศ)

กล่าวโดยสรุป พระราชวจนะในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่อัญเชิญมาเป็นตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าพระทัยในด้านการเมืองการปกครองทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ภายในประเทศเอง จากการคลุกคลีกับสามัญชนเมื่อครั้งทรงผนวชทำให้เข้าใจทั้งทางโลกทางธรรม เข้าใจลักษณะการบริหารงานที่มีผู้ประจบสอพลอพระเจ้าแผ่นดิน ทรงรู้จักแยกแยะ ในด้านการต่างประเทศ ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะและพระขันติในการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลดีที่สุดแก่ประเทศ ในด้านเศรษฐกิจทรงมีความห่วงใยพสกนิกร เรื่องการซื้อขายข้าวอันเป็นหัวใจหลักของการดำรงชีพ ทรงเตือนมิให้เอาวัดเอาเปรียบกัน และในด้านสังคมและวัฒนธรรม ตัวอย่างพระราชดำริที่อัญเชิญมาแสดงว่ามีได้ทรงต้องการจะเอาวัดเอาเปรียบผู้ใดหรือคดขี่ข่มเหงน้ำใจผู้ใด ทรงต้องการให้ประชากรราษฎรใช้ชีวิตภายใต้พระมหาเศวตฉัตรอย่างมีความสุขทุกผู้ทุกนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งยังเปิดโอกาสให้ราษฎรถวายฎีกาได้สะดวกยิ่งขึ้นและรู้จักที่จะไตร่ตรองไม่หลงเชื่อข่าวลือ หากสงสัยประการใดก็สามารถกราบบังคมทูลให้พระองค์ทรงอธิบายให้ประจักษ์แจ้งนับว่าเป็นการเปิดช่องว่างให้แคบลงระหว่างพระมหากษัตริย์และสามัญชน การสื่อสารสองทางนับว่าได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงที่โปรดให้มีกระดิ่งแขวนไว้หน้าประตูพระราชวังเพื่อการร้องทุกข์ของราษฎร นอกจากนี้พระบรมราชาโหวาทที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกยาเธอยังเน้นให้เลี่ยงอบายมุขทั้งปวง รับราชการเป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน มิให้ทรงว่าเป็นราชบุตรราชธิดาแห่งพระมหากษัตริย์ หากมีผู้ใดข่มเหงปอกกลอกทรัพย์ไปของออ่อนน้อมขออนุเคราะห์แก่ผู้ใหญ่ ที่น่าสังเกตคือทรงเตือนมิให้เห็นแก่คนรักและมารดาเกินไปซึ่งคงจะมีจันทรคติมากกว่าในหมู่พระเชษฐาและพระภคินีของพระองค์เอง นับว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักปกครองที่ทรงใช้พระราชวจนะทั้งในการบริหารประเทศและในหมู่พระราชโอรสพระราชธิดาของพระองค์เองอย่างมีประสิทธิภาพพระองค์หนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- ¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์ (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516), หน้า 249 - 250
- ² เล่มเดียวกัน, หน้า 142.
- ³ ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ 4 คำพิพากษาเรื่องตัดทูนล้อมวง, หน้า 127.
- ⁴ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1227 เลขที่ 117 พระบรมราชโองการเรื่องพระราชกำหนด ว่าด้วยพระราชทานที่บ้านเรือนนาสวน.
- ⁵ จดหมายเหตุของเซอร์ยอห์นแบร์ริง อ้างใน สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 250.
- ⁶ James V. Martin, A History of the Diplomatic Relations Between Siam and the United States of America (1833 - 1929) อ้างถึงใน สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 250.
- ⁷ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 62 เรื่องทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเทียม ลदानนท์) (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2508), หน้า 229 - 232.
- ⁸ สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 253.
- ⁹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 3 253 ประกาศพระราชทานโฉวาทแก่ผู้ซื้อข้าวขายข้าว ปีชวด หน้า 231 - 234.
- ¹⁰ โกลาส เสวกุล, พระราชบิดาแห่งการปฏิรูป. (พระนคร : แพร์พิทยา, 2531), หน้า 19.
- ¹¹ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 2 209 ประกาศทรงอนุญาตให้ชาวไทยกราบถวายบังคมลาออกจากราชการ พ.ศ. 2404, หน้า 323 - 324.
- ¹² กระทรวงศึกษาธิการ, แนวพระราชดำริแก้รัชกาล. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2528), หน้า 92.
- ¹³ จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1213 เลขที่ 59 เรื่องให้ราษฎรร้องฎีกา.

¹⁴ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 4 335 ประกาศทรงอนุญาตให้ราษฎรถวายฎีกาทูลถามเรื่องที่เราลือได้ พ.ศ. 2411, หน้า 268 - 270.

¹⁵ เรื่องเดิม.

¹⁶ สนั่น เมื่องวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 78.

¹⁷ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : องค์การคุรุสภา, 2506)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.6 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 5

ปริบท ในรัชกาลที่ 5 การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยขนานใหญ่ได้เกิดขึ้นอันเกิดจากปัจจัยภายในและภายนอก

ทางด้านปัจจัยภายนอก

ตั้งแต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ลัทธิจักรวรรดินิยมเริ่มระบอบไปตามภูมิภาคต่างๆ ที่มหาอำนาจตะวันตกเข้าไปมีผลประโยชน์และสถานการณ์ในการล่าอาณานิคมรุนแรงขึ้นตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา แรงกระทบจากลัทธิล่าอาณานิคมเริ่มกระทบถึงดินแดนไทยอย่างจริงจังจนทำให้ไทยเสียอิทธิพลในเขมรโดยไทยเสียเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2410 และมีเหตุการณ์ที่สื่อว่าการคุกคามของตะวันตกอันมีอังกฤษ และฝรั่งเศสเป็นแกนสำคัญกำลังขยายตัวเข้ามาครอบงำเขตผลประโยชน์ของไทยอย่างลึกซึ้งขึ้นทุกขณะ เพื่อนบ้านของประเทศไทยในขณะนั้นล้วนตกอยู่ในอำนาจของชาติตะวันตกไปแล้วทั้งหมด เช่น จีน อินเดีย พม่า หลุมมลายู ฟิลิปปินส์ เวียดนาม เขมร (ส่วนนอก) หมู่เกาะอินเดียตะวันออก (อินโดนีเซีย) โดยดินแดนเหล่านั้นตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และสเปน เป็นต้น¹

ทางด้านปัจจัยภายใน

เนื่องจากประเพณีการปกครองแบบเก่าซึ่งส่วนใหญ่ได้กำหนดแนวทางไว้ตั้งแต่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อกาลเวลาล่วงไป 400 ปีเศษ ระเบียบดังกล่าวกลายเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ว่าจะ เป็นระบบการควบคุมกำลังคนที่เรียกว่าระบบไพร่ หรือการจัดระเบียบหน้าที่เก่าที่แบ่งหน้าที่ตามเขตปกครอง เสนาบดีแต่ละคนต้องทำหน้าที่ทุกอย่างตั้งแต่เก็บภาษี เกณฑ์ไพร่พล ดัดสินคดีความ ฯลฯ ส่วนการปกครองภูมิภาคก็ไม่สามารถควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกล ทำให้หัวเมืองนั้น ๆ มีอิสระมากขึ้น ลักษณะเช่นนี้ย่อมทำ ทายต่อความมั่นคงของราชอาณาจักร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้จัดระเบียบการ บริหารใหม่โดยแบ่งส่วนราชการเป็น 12 กระทรวง ในส่วนภูมิภาคพระองค์ได้จัดระบบการปกครองแบบมณฑล เทศาภิบาล ผลของการจัดระเบียบได้ก่อให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจการปกครองแบบรัฐชาติขึ้น การแบ่งแยก เขตการปกครองและความแตกต่างของพลเมืองหมดไป²

ที่กล่าวมาแล้วคือสถานการณ์โดยรอบซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเผชิญใน ฐานะพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงครองราชย์นานถึง 43 ปีพระองค์ได้ทรงนำความเจริญอย่างสูงสุดให้แก่ประเทศ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในสมัยรัตนโกสินทร์ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในทำให้ทรงต้องพัฒนาประเทศอย่าง ไม่หยุดยั้ง พระราชวจนะที่จะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่างจะสะท้อนพระราชปณิธานได้อย่างดี

พระราชวจนะการเมืองการปกครอง โดยเหตุที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ในขณะที่มีพระชนมายุเพียง 15 พรรษา พระบรมราชโองการที่พระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสละท่อนถึงความในพระ ราชหฤทัยของพระองค์ด้วยเหตุที่พระราชบิดาสวรรคตตั้งแต่พระองค์ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ ในขณะนั้นทรงพระ ประชวรหนัก และยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

...เปรียบเหมือนคนที่ตีระฆังแล้ว จับเอาแต่ร่างกายขึ้น ตั้งไว้ในที่สมมติภคตริย์ เหลือที่จะพรรณนาถึงความทุกข์อัน ต้องเป็นกำพวดในอายุเพียงเท่านั้น และความหนักของมงกุฏ อันเหลือที่คอจะทานไว้ได้ ทั้งมีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอยู่โดยเปิดเผย รอบข้าง ทั้งภายในและภายนอก หมายถึงกรุงเองและต่างประเทศ ทั้งโรคภัยในกายเบียดเบียนแสนสาหัส...

...อย่าถือว่าเกิดมามีบุญ ต้องถือว่าตัวเกิดมามีกรรมสำหรับจะเทียมแอกเทียมไถ ทำการที่หนัก การซึ่งจะมีวาสนา ขึ้นต่อไปนั้นเป็นความทุกข์ มิใช่ความสุข

การที่เป็นเจ้าแผ่นดินไม่ใช่สำหรับมี ไม่ใช่สำหรับคุมเหงคนเล่นตามชอบใจ มิใช่เกลียดไว้แล้วจะได้แก้ผิด มิใช่เป็นผู้สำหรับจะกินสบายนอนสบาย ถ้าจะปรารภนาเช่นนั้นแล้วมีสองทาง คือบวชทางหนึ่ง เป็นเศรษฐกิจทางหนึ่ง เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจน และเป็นคนที่อดกลั้นต่อสุขและทุกข์ อดกลั้นต่อความรักและความชิงอันจะเกิดจิวขึ้นมาในใจ หรือมีผู้ยุยง เป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้าน ผลที่จะได้นั้นมีแต่ชื่อเสียงปรากฏเมื่อเวลาตายแล้ว เป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้ และเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎรซึ่งอยู่ในอำนาจความปกครอง ต้องหมายใจในความสองข้อนี้เป็นหลักมากกว่าคิดถึงเรื่องอื่น ถ้าผู้ซึ่งมิได้ทำใจได้เช่นนี้ก็ไมแลเห็นเลยว่าจะปกครองรักษาแผ่นดินอยู่ได้...³

เมื่อแนวพระราชดำริขององค์พระมหากษัตริย์ต่อ "ความเป็นกษัตริย์" เป็นเช่นนี้ก็เป็นที่แน่ใจได้ว่า ทรงมีพระราชปณิธานที่จะไม่ทรงแสวงหาความสุขความสบายให้แก่พระองค์เองเจกเช่นที่คนทั่วไปหวังว่าจะได้เห็นพระมหากษัตริย์เป็นเช่นนั้น ทรงย้ำว่า การเป็นพระมหากษัตริย์นั้น เป็น "คนจน" ด้วยซ้ำและทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้เป็นเจ้าแผ่นดินไว้ 3 ประการคือ เป็นคนจน เป็นคนอดกลั้นต่อสุขและทุกข์ ความรัก ความซึ้ง เป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้าน ทรงย้ำหลัก 2 ประการใหญ่คือ ต้องเป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้และต้องเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎร จากพระราชปณิธานของพระองค์ที่ทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เองและที่ทรงสั่งสอนพระราชโอรส เราจะพบได้จากพระบรมราชาโองการต่าง ๆ ด้วย ตัวอย่างที่สำคัญที่สุดคือในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2428 คณะทูตไทย ณ กรุงลอนดอนและปารีสได้ร่วมกันเข้าชื่อถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดินต่อรัชกาลที่ 5 โดยอ้างถึงภัยของลัทธิจักรวรรดินิยม รูปแบบที่คณะทูตไทยถือเป็นแบบอย่างคือประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เหตุผลต่าง ๆ ที่คณะทูตไทยเสนอมารัชกาลที่ห้ามิได้ทรงปฏิเสธ หากแต่ทรงเห็นว่า ความจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดระเบียบการบริหารภายในให้มั่นคง

...เพราะเหตุฉะนั้น เราขอให้ท่านทั้งปวงเข้าใจว่าเราไม่ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งจะต้องบีบคั้นให้หันลงทางกลาง เหมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินในยุโรป ซึ่งมีมาในพงศาวดารแลเพราะความเห็นความรู้ ซึ่งเราได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินมา

ถึงสิบแปดปี ได้พบได้เห็นแลได้เคยทุกซั้วอน ในการหนัก
การแรงแกรงแผ่ร่อนของเมืองซึ่งมีอำนาจจะมากดขี่ประการ
ใด ทั้งได้ยืมข่าวคราวจากเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีเมือง ๆ มิได้ขาด
แลการซึ่งเราได้ชวนชววยตะเกียกตะกายอยู่ในการที่จะ
เปลี่ยนแปลงมาแต่ก่อน จนมีเหตุบ่อย ๆ เป็นพยานของเรา
ที่จะยกขึ้นชี้ได้ว่าเราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเหมือน
อย่างกับคางคกอยู่ในกะลาครอบ ที่จะพึงทรมานให้สิ้นทิว
ถือว่าตัวโตนั้นด้วยอย่างหนึ่งอย่างใดเลย . . .

. . . เพราะฉะนั้น การต้องการในเมืองเราเวลานี้ที่เป็น
ต้องการสำคัญนั้น คือคอนเวนเมนต์รiform จำเป็นที่
ให้พนักงานของราชการแผ่นดินทุก ๆ กรมทำการให้ได้เนื้อ
เต็มหน้าที่ แลให้ได้ประชุมปรึกษาหารือกันทำการเดินให้
ถึงกันโดยง่ายโดยเร็ว ทำการรับผิดชอบในหน้าที่ของตน
หลีกเลี่ยงไม่ได้ นี่เป็นความต้องการอย่างหนึ่ง . . .

. . . การสองสิ่งนี้ รวมความก็อย่างเดียวกัน คือ คอนเวน
เมนต์รiform นี้แลเป็นต้นเหตุที่จะจัดการทั้งปวงได้สำเร็จ
ตลอด ถ้าการเรื่องนี้ยังไม่เป็นการเรียบร้อยได้แล้ว การอื่น ๆ
ยากนักที่จะตลอดไปได้เพราะฉะนั้นเราจึงขอให้ท่านทั้งปวง
คิดการเรื่องนี้ตามที่รับมาว่าจะคิดนั้นเกิด การอื่น ๆ ที่จำจะ
ต้องรiformบ้าง จัดขึ้นใหม่บ้างนั้นเราขอคงไว้พูดต่อภายหลัง
ซึ่งเราพูดอธิบายถึงเราเองดังข้างต้นนั้น ไชจะมุ่งหมายบอก
หน้าว่า ท่านทั้งปวงลงเนื้อเห็นเอาว่าเราจะเป็นดังเช่นที่ได้
กล่าวมานั้นทั่วไป เราเชื่อว่าคงมีผู้รู้ไม่ว่าใครเป็นอย่างไร
แต่ที่ขอให้ตลอดดังนี้ เพื่อว่าคนในปัจจุบันนี้ถูกลีบไปภาย
หน้าที่ไม่สามารถจะรู้เข้าใจเรา เมื่อได้ยินได้ฟังการทั้งนี้ จะ
เข้าใจน้ำใจของเราผิดไป จึงจำเป็นที่จะต้องว่าไว้ให้ตลอด
ตามความที่เป็นจริงอย่างไรในใจของเรา . . .⁴

พระราชดำรัสตอบคณะทูตไทยแสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้ทรงเป็นผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งใด (uninformed) จนจะต้องทรงถูกบีบบังคับให้หาทางออก (ทรงเรียกว่า "ทางกลาง") หากแต่ทรงรู้พระองค์ดีเสมอว่าจะทรงนำ ประเทศไปในทิศทางใดเพราะทรงมีประสบการณ์ตรง ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินมาสิบแปดปี และทรงอธิบายว่า "แลการซึ่งเราได้ชวนชววยตะเกียกตะกายอยู่ในการที่จะเปลี่ยนแปลงมาแต่ก่อนจนมีเหตุบ่อย ๆ เป็นพยานของเราที่จะยกขึ้นชี้ได้ว่าเราไม่ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเหมือนอย่างกับคางคกอยู่ในกะลาครอบ" เหตุการณ์ในอดีต แสดงว่ามีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจระหว่างพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์อันได้แก่ การตั้งและตราพระราชบัญญัติ 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตต (สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน) และพระราชบัญญัติปรีวีเคาน์ซิล (สภาที่ปรึกษาในพระองค์) เมื่อปี พ.ศ. 2417 การตั้งสองสภานี้เป็นความ พยายามที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองขึ้นเพื่อสนับสนุนการต่อสู้พระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินได้ทำการตัดสินใจที่พระยาอาหารบริรักษ์ขัดแย้งไม่ส่ง เงินรายได้แก่อรัญญากรพิพัฒน์ การถอดพระยาอาหารบริรักษ์ผู้เป็นหลานชายและเป็นผู้ใกล้ชิดของสมเด็จพระ

เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์แสดงให้เห็นถึงการเริ่มจัดบุคคลที่ผูกพันอยู่กับกลุ่มขุนนางเก่าให้ออกไปจากวงการบริหารระดับสูง ในปี 2417 นี้ได้เกิดเหตุการณ์อีกอย่างคือ กรณีการขัดแย้งระหว่างวังหลังกับวังหน้า เนื่องจากมีข่าวว่าจะมีผู้ลอบปลงพระชนม์กรมพระราชวังบวรวิเศษชัยชาญ ทำให้วังหน้าระดมพลเพื่อต่อสู้ และต่อมาได้เสด็จหนีไปประทับที่สถานกงสุลอังกฤษ และจากกรณีวังหน้าในปี 2417 วังหน้าก็ถูกลดอำนาจเรื่อยมาจนกระทั่งเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2428 นับแต่นั้นมาก็ประกาศยุบเลิกตำแหน่งวังหน้า⁵

ในปี 2417 นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะและได้ทรงจัดตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ซึ่งได้ก่อให้เกิดปฏิกริยาจากกลุ่มอำนาจเก่า แม้แต่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์และเจ้าพระยาสุริยวงศ์ไวยวัฒน์ (บุตรของสมเด็จพระเจ้าพระยา) เองก็ไม่ยอมรับเป็นที่ปรึกษาราชการในพระองค์⁶

จะนั้นก็กล่าวโดยสรุปว่า พระองค์มิได้ทรงเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ใดๆ ที่จะไม่ชวนชวชาญให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ถ้าเมื่อใดที่ทรงมีพระราชอำนาจก็จะจัดการให้บ้านเมืองเจริญ ที่พระองค์ทรงหย่อนพระราชอำนาจไปในกาลก่อน จนดูเหมือนอ่อนแอ นั้น ก็เป็นเพราะเสนาบดีที่เคยทูลเกล้าถวายพระราชอำนาจแก่พระเจ้าแผ่นดินได้ถอดถอนพระราชอำนาจไปสิ้น กอปรกับทรงเป็นเด็ก จึงยังมีสามารถทำอะไรได้มาบัดนี้ทรงมีพระราชอำนาจได้กลับคืนมาจึงทรงมีพระราชวินิจฉัยจึ่งว่า คอเวอนเมนต์รีฟอมนี้จะเหมาะแก่ไทยในช่วงนั้นมากที่สุด ผลที่เกิดขึ้นคือการยกเลิกการปกครองแบบจตุสดมภ์ซึ่งใช้มาแต่สมัยพระบรมไตรโลกนาถและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็น 12 กระทรวง

พระราชดำริที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือด้านการบริหารงานด้วยเหตุที่ทรงริเริ่มให้มีการปฏิรูปการปกครอง พระราชดำริจึงเป็นไปเพื่อทรงสั่งสอนหลักปฏิบัติและทรงพยายามแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ

... ปลัดทูลฉลองต้องถือว่าตัวทำราชการของเจ้าแผ่นดิน แลทำการเพื่อประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองของตัว ต้องทำการโดยสุดความคิดที่ตัวเห็นว่าดี ทำการเต็มกำลังที่จะทำได้แลมีหน้าที่ที่จะตักเตือนเสนาบดีเมื่อคิดเห็นหรือบังคับผิดไปเมื่อไม่ทำการให้ลุส่งไปตามงานที่มีมา ก็ต้องตักเตือนจึงจะเป็นได้ ทำการเต็มตามหน้าที่ปลัดทูลฉลอง

บรรดาหนังสือที่มีมายังออฟฟิศจ่าจะต้องอ่านรู้เรื่องตลอดทุกเรื่อง แลให้นำเสนอเสนาบดีด้วยตัวเองถ้าเป็นแต่การซึ่งจะวินิจฉัยได้โดยง่าย เล่าเรื่องให้เสนาบดีฟัง ให้เสนาบดีวินิจฉัยออกมาคำหนึ่ง ๒ คำว่าจะบังคับอย่างไรหรือจะตอบอย่างไรแล้วจดไว้มาทำหนังสือนั้นมิไป ถ้าเป็นการสำคัญ ควรจะนำร่างให้เสนาบดีดู ก็ให้ร่างไปให้เสนาบดีดู อย่าได้มีหนังสือโต้ตอบกันกับเสนาบดี หรืออย่าต้องให้เสนาบดีผิดเขียนคำสั่งให้เวลาอื่น ถ้าเป็นการที่ยากจะทำแต่ลำพังไม่ได้ ก็ให้ปรึกษาเสนาบดีในเวลานั้นหรือถ้ายังคิดการไม่ตลอดไป ก็ให้ปรึกษากันต่อไปในวันรุ่งขึ้น อย่าให้ทอดทิ้งไว้ให้เนิ่นช้าหรือจมสูญไป⁷

และพระราชหัตถเลขาถึงกรมพระนเรศวรฤทธิ์เสนาบดีนครบาลในเรื่องการจัดเก็บหนังสือราชการโดยพระองค์เองทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่าง หนังสือราชการของหน่วยงานกราบบังคมทูลเสนอนั้น ทรงมีพระราชวินิจฉัยละเอียดรอบคอบ ไม่ทรงให้งานราชการค้างคั่ง ทรงถือหลักการตรงต่อเวลา

... เธอไม่ได้รักษาหนังสือราชการตามที่สมควรจะรักษา จะว่ากระทรวงเมืองมีการตวนการร้อนจึงต้องนำเสนอบ้านก็ ตามเกิดขึ้นจะมีหีบถุยามสำหรับตัว เมื่อเวลาอ่านแล้วก็ เก็บลงในหีบหรือยาม เมื่อไปออฟฟิศก็พาไปให้เก็บ เข้าระเบียบนี้เธอไม่ได้ทำเช่นนั้น เมื่อรับหนังสือแล้วก็ทิ้งให้ปลิว ไปปลิวมาเวลาต้องการหาไม่ได้... การที่เธอไม่ตอบหนังสือยุทธ นาทิการ ยกเว้นเขียนเสียวันหนึ่งคงวันในระหว่างนั้น ๔๓ วัน... ให้คิดเอารายวันที่ไม่ได้ตอบหนังสือวันละ ๑ บาทเป็น ๔๓ บาท ส่งเป็นพินัยหลวง...^๘

ในการปฏิบัติพระราชภารกิจ พระองค์

... มิให้การอันใดค้างคั่งอยู่เสีย จึงทรงพระอุตสาหะ ตรวจราชการทุกสิ่งทุกอย่างแล้วดำรัสสั่งไป การที่ควรจะทำแล้วเสร็จได้ในวันเดียวทันใดนั้น ก็ให้แล้วเสร็จไปในวันเดียว ส่วนราชการใดที่มีความจำเป็นต้องรอไว้ก่อน ก็ทรงตั้งแนว การปฏิบัติไว้ว่าจะไม่ให้ค้างเกิน ๔ - ๕ วัน...^๙

... ต้องไปนั่งออฟฟิศให้ตรงเวลาอย่าให้คลาดเคลื่อน แลตรวจดูพนักงานเสมียนให้ทำการพร้อมตามเวลา ถ้า ผู้ใดขาดควรลงโทษ จะต้องลงโทษตามแบบอย่าง ถ้าปลัด ทูลลงลงทำตัวอย่างและตรวจตราอยู่ดังนี้แล้ว ออฟฟิศนั้น จะเป็นอันทำการเดินได้ดีไม่มีขัดข้อง...^{๑๐}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การเสด็จประพาส ดันเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าทรงปกครองประเทศอย่างใกล้ชิดจริงจัง ๆ โดยมีทรงฟังความจากการกราบบังคมทูลรายงานเพียงอย่างเดียว เช่น การเสด็จรถไฟไปขึ้น 3 ปะปนกับราษฎรเพื่อดูว่าราษฎรมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

ดังที่เราได้ดูในบริบทแล้วว่าปัจจัยภายนอกมีความสำคัญพอ ๆ กับปัจจัยภายในหรือมากกว่า ปัจจัยภายนอกอาจจะทำให้ไทยสูญเสียเอกราชได้ ในกรณีนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงดำเนินวิเทศนโยบายด้วยความระมัดระวังมิใช่เพื่อ "ไม่ให้เกิดความสูญเสีย" แต่ให้ "สูญเสียให้น้อยที่สุด" เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านและคำนึงถึงความขาดแคลนอาวุธยุทโธปกรณ์และความชำนาญในการรบจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม

กรณีไทยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส รศ. 112

ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2436 วิกฤตการณ์ที่ไทยเผชิญมหาอำนาจตะวันตกในครั้งนั้นนับว่ารุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสครอบครองอาณาจักรญวนและอ้างสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ใต้อารักขาของไทยมากกว่า 100 ปี ในรัชกาลนี้ไทยต้องเสียดินแดนเป็นจำนวนมาก (ดูแผนที่ประกอบ) แต่ถ้าไม่เป็นเพราะการเจรจาต่อรองขององค์พระประมุขและเสนาบดีในรัชสมัยของพระองค์แล้ว ประเทศไทยอาจจะต้องสูญเสียเอกราชเฉกเช่นเพื่อนบ้านก็เป็นได้

ผู้วิจัยได้นำกรณีเสียดินแดน รศ. 112 มาเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์ดูกระแสพระราชดำริสและพระราชดำริของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ว่าพระองค์ได้ทรงมีบทบาทอย่างไรในการช่วยชาติให้รอดวิกฤตการณ์ในครั้งนั้น

เมื่อฝรั่งเศสยึดแคว้นสิบสองจุไทยใน พ.ศ. 2431 (รศ. 107) เหตุการณ์ก็ยืดเยื้อต่อไปเพราะฝรั่งเศสมีเจตนาจะครอบครองฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ทางไทยและฝรั่งเศสตกลงจะปักปันเขตแดนใน พ.ศ. 2433 โดยฝรั่งเศสแจ้งให้อังกฤษทราบในเดือนเมษายน 2432 ว่าฝรั่งเศสตกลงจะทำสัญญาปักปันเขตแดนกับไทยโดยสันติ การดำเนินการปักปันดำเนินไปโดยเมอติเออร์ปาวี รองกงสุลฝรั่งเศสประจำหลวงพระบางเป็นหัวหน้าฝ่ายฝรั่งเศส ขณะเดียวกันปรากฏว่าทหารฝรั่งเศสกับทหารไทยกระทบกระทั่งกันอยู่บ่อย ๆ ดังตัวอย่างพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทเวศร์วรวงศ์วิโรภากร และพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยารัตนบดินทร์ ".....การเรื่องห้ามฝรั่งไม่ให้ทำอะไร มีไม่มีหนังสือเดินทาง ไม่ให้เข้ามาในพระราชอาณาเขตเริ่มต้น ดูข้าหลวงหัวเมืองด้านทางทุกตำบลยังไม่มีผู้ใคร่เลยว่าจะควรทำอะไรบ้าง การที่ห้ามปรามดูเป็นหน้าหัวร่อทุก ๆ เรื่อง ต้องไปหลอกไปขู่อย่างเดีย ๆ ตื่น ๆ แล้วก็ไม่มีสำเร็จสักรายเดียว....." ¹¹ ตัวอย่างคำสั่งของข้าหลวงที่ทำให้ทรงพระพิโรธมากก็คือ คำสั่งของพระยาสุริยเดชข้าหลวงเมืองหนองคาย ที่มีไปถึงหลวงณรงค์นายทหารผู้รักษาด่านที่ทุ่งเชียงคำ ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า ".....ถ้าฝรั่งเศสจะคุมทหารยกเข้ามาในเมืองทุ่งเชียงคำมากน้อยเท่าใด จะมาทำอำนาจประการใด ก็อย่าให้หลวงณรงค์มีความหวั่นหวาด ให้ตั้งมั่นรักษาอยู่ในท่าที่ ฝรั่งเศสมาติดแซกแซงลงประการใดก็ทำเนา ถึงโดยที่สุดฝรั่งเศสจะมาตั้งกระบวนรบพุ่งอย่างไรก็อย่าให้หลวงณรงค์บังคับทหารและไพร่สู้รบเป็นอันขาด ถึงเขาจะฆ่าฟันรันแทงยิงทหารถ้ายิงหลวงณรงค์ตาย ฤาจับหลวงณรงค์ไป ก็ต้องเอาชีวิตฉลองพระเดชพระคุณ....." ¹² พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยารัตนบดินทร์ มีความว่า "ซึ่งพระยาสุริยเดชบังคับไปยังหลวงณรงค์ว่า.....นั้นไม่ชอบ เป็นการเหลือเกินที่มนุษย์จะทำตามได้แลเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศอย่างยิ่ง เพราะผู้ซึ่งไปรักษาพระราชอาณาเขต จะต้องนั่งเป็นทอนไม้อยู่เช่นนั้น จะเป็นประโยชน์อันใดคำสั่งเช่นนั้นเหมือนเอาคนไปปักหลักแทนเสาหิน ให้แก่คำสั่งเสียใหม่ว่า ถ้าฝรั่งเศสจะล่วงเกินเข้ามาให้ห้ามปรามถ้าฝรั่งเศสเอาศาสตราวุธมายิงฟัน ให้ต่อสู้จนเต็มกำลัง....." ¹³

ความบกพร่องของข้าหลวงชุดเก่า ทำให้รัฐบาลวิตกมาก ดังนั้น จึงมีการปรึกษาหารือที่จะส่งข้าหลวงต่างพระองค์ขึ้นไปประจำหัวเมืองลาว ในที่สุดได้ทรงส่งพระเจ้าน้องยาเธอ ได้แก่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ข้าหลวงเมืองนครจำปาศักดิ์ กำกับหัวเมืองลาวทวน, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงเมืองหนองคาย กำกับหัวเมืองลาวพวน, พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรรพรสพิธีประสงศ์ ข้าหลวงเมืองนครราชสีมา กำกับหัวเมืองลาวกลาง, พระพลัษฏานุรักษ์กำกับหัวเมืองลาวพุงขาว

ฝรั่งเศสโดย ม. ปาวีได้แจ้งแก่ไทยว่าการสำรวจเขตแดนไทยของฝรั่งเศสจะเรียบร้อยในเดือนสิงหาคม 2433 ครั้นถึงกำหนดนายปาวีขอเลื่อนไปถึงเดือนมีนาคม 2434 เมื่อคณะสำรวจฝรั่งเศสปฏิบัติงานเสร็จแล้ว นายปาวีเดินทางกลับปารีสโดยยังไม่ได้เจรจากับไทย และได้เดินทางมารับตำแหน่งราชทูตฝรั่งเศสประจำ

กรุงเทพในเดือนมิถุนายน การมาของนายปาวีครั้งนี้ทำให้ฝ่ายไทยรู้สึกว่ามีฝรั่งเศสต้องการช่วงชิงดินแดนลาวไปจากไทยอย่างแน่นอน รัฐบาลไทยจึงรู้สึกวิตกที่จะต้องเจรจาปัญหาต่าง ๆ กับบุคคลเช่นนายปาวี ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้นำไทยถือเป็นนักจักรวรรดินิยมตัวยงของฝรั่งเศส นายปาวีได้เจรจาในเรื่องต่อไปนี้

1. การตีบางเบียน บางเบียนเป็นญวนที่เข้ามาภักดีทำมาหากินจนเป็นข้าราชการของไทย ครั้นเมื่อฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจในลิบสงจุไทย บางเบียนเริ่มเอาใจฝรั่งเศสโดยลอบชักธงฝรั่งเศสขึ้นในดินแดนไทยชาวเมืองก็คอยปลดธง ไทยจับบางเบียนขังข้อหาทรยศ นายปาวีขอตัวบางเบียนคืนจากไทย กรมหลวงเทเวศวงศ์โรปรการไม่ยอมคืนตัวบางเบียนให้ฝรั่งเศสเพราะจะใช้เป็นเครื่องมือต่อรองให้ฝรั่งเศสรับแรงเจรจาปักปันเขตแดนกับไทยแล้ว ยังมีสาเหตุอีกประการหนึ่งดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทเวศวงศ์โรปรการตอนหนึ่งว่า "...การที่จะให้บางเบียนไปนั้น กลัวจะเป็นเหตุให้คนเขินท้าวขันตีกับพวกพวกที่ได้ไปปรับตราตั้งญวนมาเหมือนกันนั้น หันเข้าไปหาฝรั่งเศสให้มาขอร้องบ้าง เพราะคนพวกนี้จะร้องฎีกาขอพ้นจากคุกอยู่ไม่ขาด อีกอย่างหนึ่งถ้าเราได้ให้บางเบียนไปแล้ว บางเบียนคงจะหาพวกพวกในเมืองพวนได้มาก จะบุซาฝรั่งเศสกันขึ้น ถ้าเป็นเช่นนั้นเราเสียเปรียบ เพราะเราเป็นผู้มัด เขาเป็นผู้แก้... ถ้าผอนผันเป็นการคืบป็นคืบอะไรได้อย่างให้ต้องส่งตัวคืนจะเป็นการดี" ¹⁴ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงเข้าพระทัยในสถานการณ์เป็นอย่างดี และการที่พวกญวนจะรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณฝรั่งเศสกันไปใหญ่โตนั้น เพราะฝ่ายไทยเป็นผู้จองจำในขณะที่ฝรั่งเศสเป็นผู้ปลดพันธนาการ ทรงใช้คำได้อย่างเห็นภาพยิ่ง คือ "เพราะเราเป็นผู้มัด...เขาเป็นผู้แก้" ทรงชี้แนะให้เจรจาต่อรองด้วยวิธีอื่นคือ คืนวัตถุไปให้ ในที่สุดกรมหลวงเทเวศวงศ์โรปรการยืนตามพระราชดำริคือคืนธงชาติฝรั่งเศสให้นายปาวีแต่ไม่ปล่อยบางเบียน การปล่อยตัวบางเบียนก่อนการปักปันเขตแดน ทำให้ไทยเสียเปรียบหลายประการ ดังพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า "...ถ้าได้ปักปันเขตแดนกันแล้วจะให้ไป ปันมาทำอะไร ข้าหลวงคงจะไม่ฉลาดเหมือนแต่ก่อน การที่จะยอมลงในครั้งนี้ เห็นว่าเป็นพยานว่าคนเหล่านี้เป็นของเขาแล้วบ้านเมืองก็ต้องเป็นของเขาอยู่เอง เห็นเสียเปรียบนัก เป็นขีดหลาบเรื่องข้าชากเงาไชของฝรั่งเศสอย่างยิ่ง แต่เห็นจะต้องจำเป็นลองดูกันสักพักหนึ่ง..." ¹⁵ พระราชดำรินี้ล้ำคดียิ่งนักเพราะทรงแสดงถึงพระปรีชาญาณของพระองค์ในการทำข้อสรุปว่า การที่จะปล่อยบางเบียนไปแสดงว่าไทยยอมรับว่าบางเบียนเป็นคนของฝรั่งเศส ถ้าบางเบียนเป็นคนของฝรั่งเศส เมืองที่บางเบียนอาศัยอยู่ก็ต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ต่อมาเรื่องบางเบียนสงบลงโดยฝรั่งเศสยอมรับรังคืนกลับไปและเป็นที่รับรู้กันว่า ไทยจะส่งตัวบางเบียนให้ฝรั่งเศสเมื่อการปักปันเขตแดนเรียบร้อย

2. ในขณะที่รอการเจรจาปักปันเขตแดน ฝรั่งเศสอ้างว่า ไทยตั้งด่านรุกเขตแดน กรมหลวงเทเวศวงศ์โรปรการประทวนคำตอบว่า เรื่องนี้เป็นคำเล่าลือฝ่ายไทยก็ลือว่าฝรั่งเศสทำทางเข้ามา ฝรั่งเศสก็ลือว่าไทยยกออกไป ¹⁶ ในขณะที่เดียวกันนายปาวีก็เจรจากับไทยเรื่องข้อตกลงเมืองแฉง 2431 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่ไทยเสนอหลักการของ "วิธีรักษาชีพ" (modus vivandi) นั่นคือ การก่อตั้งแดนกลางกว้าง 50 กม. ยาว 650 กม. ทั้งสองฝ่ายจะต้องถอนด่านทั้งหมดที่มีอยู่ในบริเวณนี้จนกว่าจะได้มีการแบ่งปันเขตแดนกันโดยเรียบร้อย 17 แต่ในขณะที่นายปาวีกำลังรอคำตอบจากรัฐบาลฝรั่งเศส นายปาวีได้ทำการประท้วงไทยว่า เจ้าพนักงานไทยทำการข่มเหงชาวฝรั่งเศส 3 นาย คือนายธัมเบนิวส์ เอสกิลาด์บาระตอง โดยขับไล่บุคคลเหล่านี้ออกจากประเทศไทยทางฝรั่งเศสทราบข่าวการถึงแก่กรรมของนายมาสซี (Massie) จึงหยิบยกประเด็นเหล่านี้มาตั้งข้อเสนอมให้ไทยยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงซึ่งเป็นดินแดนในอารักขาของญวนให้แก่ฝรั่งเศส ก่อนที่ฝรั่งเศสจะได้รับคำตอบจากไทย ฝรั่งเศสได้ส่งเรือลูแดงเข้ามาในกรุงเทพโดยมีผู้บัญชาการทหารเรือประจำไซ่ง่อนเดินทางร่วมมาด้วย

ลุดแดงเข้ามาในกรุงเทพฯ โดยมีผู้บัญชาการทหารเรือประจำไซ่ง่อนเดินทางร่วมมาด้วย การส่งเรือรบเข้ามาในลำน้ำเจ้าพระยา ฝ่ายไทยตีความว่าฝรั่งเศสบีบบังคับให้ไทยทำตามข้อเสนอฟランス ไทยตอบไปว่า ขอให้ทำการปักปันเขตแดนโดยเร็ว ขอให้ใช้ "วิธีรักษาสีฟ" และไทยจะพิจารณากรณีรัชมังคลาภิเษก และบาระตองเมื่อปักปันเขตแดนแล้ว ปรากฏว่าฝรั่งเศสนำเรือรบอีกลำชื่อคอบเมตเข้ามา ซึ่งฝ่ายไทยลงความเห็นว่าเป็นฝรั่งเศสข่มขู่โดยหวังจะให้ไทยลงมือก่อนจะได้เป็นข้ออ้างอย่างไรก็ตาม เรือรบฝรั่งเศสก็ยังมีได้กระทำใด ๆ ในช่วงนี้ ฝรั่งเศสอ้างว่า ไม่ยอมรับข้อเสนอฟ "วิธีรักษาสีฟ" ของไทย ขอให้ไทยถอนทหารจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ไทยไม่ยินยอม

ในขณะที่การเจรจาดำเนินอยู่นั้น เกิดการสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ฝรั่งเศสทำการสู้รบได้ผล ที่กรุงเทพฯ เรือรบฝรั่งเศสสองลำตีฝ่าแนวป้องกันฝ่ายไทยเข้ามากรุงเทพฯ ไทยได้ขอความช่วยเหลือทางการทูตจากอังกฤษแต่อังกฤษมิได้เข้ายุ่งเกี่ยว หนึ่งใน การสู้รบที่ชายแดนไทย ไทยพยายามไม่ทำการรบขึ้นแตกหักกับฝรั่งเศสคงสู้ในทำนองป้องกันตัวเพื่อหวังผลในการเจรจากับฝรั่งเศสในภายหลังหน้า ไทยมีความเชื่อว่า การบุกรุกชายแดนเป็นการดำเนินงานของรัฐบาลฝรั่งเศสประจำอินโดจีนมิได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลฝรั่งเศส ณ กรุงปารีส ดังความในพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าอยู่หัวมีว่า "...เรายังไม่คิดตีตอบฝรั่งเศสครั้งนั้นด้วยเกรงว่า คนเช่นข้ายตีลองเคอที่มาเป็นความกับฉันเรื่องจะขอขุดคลองกระที่พระที่นั่งจักรีจะตะโกนเสียจนสภารัชนยอมออกเสียเงินได้ การที่ทำครั้งนี้ ทำแต่ชั่วนที่มีอยู่ ไม่ได้กำลังอุดหนุนจากบ้านเลย ไม่สามารถที่จะเป็นสงครามใหญ่ได้เน" ¹⁹ ความจริงไทยคาดคิดว่ารัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงปารีสไม่ได้ให้การสนับสนุน แต่ไทยก็ถือว่า ณ จุดนั้นยังสามารถเจรจต่อรองกันได้อยู่มากกว่าจะตีไทยตีพ่ายไปก่อนว่า จำเป็นจะต้องยอมแพ้ ไทยได้เห็นไปขอความช่วยเหลือจากอังกฤษ ลอร์ดโรสเบอรี (Rosebery) รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษให้คำแนะนำไทยว่า ไทยไม่ควรส่งข้ออาวุธจากอังกฤษ และทำตัวเป็นศัตรูกับฝรั่งเศสโดยเปิดเผย แต่ควรหาทางตกลงโดยสันติวิธีกับฝรั่งเศส ควรมีโทรเลขชี้แจงให้รัฐบาลฝรั่งเศสที่กรุงปารีสเข้าใจ ในเรื่องนี้พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า "... ข้อซึ่งได้ความชัดเจนว่า อังกฤษมิได้เล่นด้วยกับฝรั่งเศสแน่แล้วนั้น เป็นที่พอใจมาก แต่ฉันยังมิได้มีความวางใจแก่คนชาตินั้นเลย เพราะเห็นว่ารักษาคผลประโยชน์มากกว่าอย่างอื่น ถ้าผู้อื่นจะทำ ตัวเป็นผู้จะได้แล้ว ก็หน้าที่จะยินดีรับ เมื่อได้รับได้... ²⁰ และได้ตรัสเพิ่มเติมเกี่ยวกับอังกฤษและฝรั่งเศส

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* นายมาสซีไปรับหน้าที่กงสุลที่สองประจำหลวงพระบางสืบต่อจากนายปาวี นายมาสซีถึงแก่กรรมเมื่อ 30 พ.ย. 2435 ในระหว่างเดินทางจากหลวงพระบางไปไซ่ง่อน หลักฐานไทยระบุว่านายมาสซีวิกฤตจึงได้ฆ่าตัวตาย แต่ฝรั่งเศสกล่าวหาว่า นายมาสซีได้รับความคับแค้นใจเนื่องจากถูกกดขี่จากทางการไทย จึงเป็นเหตุให้ล้มป่วยจนถึงแก่กรรม

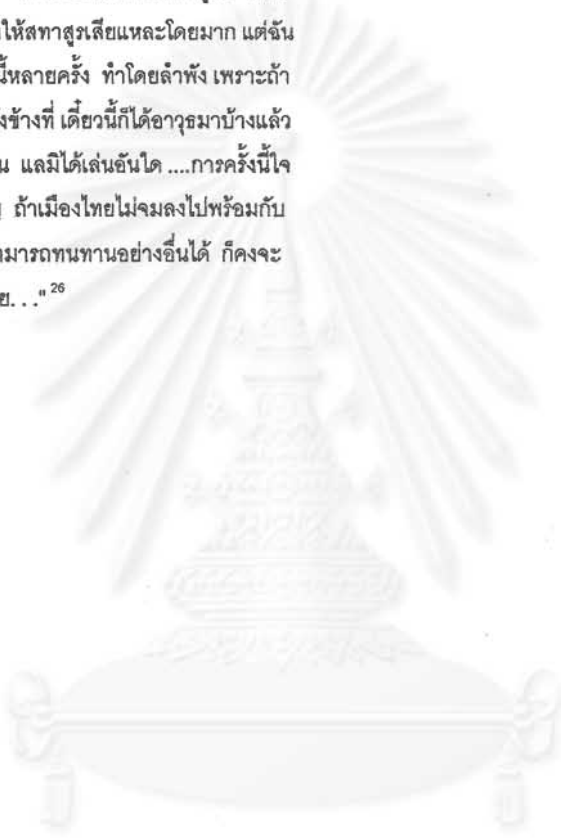
ไว้ว่า "...การที่จะอุดหนุนประการใดนอกจากเวลานั้นยังไม่คิดเห็น ด้วยเขาต้องระวังซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อกันในตำบลอื่นยังมีอีก ถ้าฝ่ายเรารักษาดูแลได้แข็งแรงพอควรแก่กำลัง คงจะได้รับความอุดหนุนโดยไม่สงสัย ถ้าว่าอ้อมแล้วไม่เห็นว่าจะมีคุณอันใดที่จะได้รับจากชาตินั้นเลย. . ." ²¹ นับว่าพระเจ้าอยู่หัวทรง "รู้เท่าทัน" อังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอย่างดี ทั้งสองฝ่ายเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน และจะให้ประเทศที่สามได้เพียงคำพูดหวาน (lip service) เท่านั้น พระองค์ทรงมีพระทัยเด็ดเดี่ยวมากเมื่อเรือลูตที่กรุงเทพฯ และเรือคอคเมตยังอยู่ที่เมืองสมุทรปราการยังไม่ได้กลับไซ่ง่อน พระองค์ได้เสด็จไปตรวจแนวป้องกันปากน้ำ มีพระราชดำรัสว่า "อย่าให้มีความสงสัยว่าฉันจะยินยอมอย่างใดแก่ ฝรั่งเศส ที่สุดจนเอาปืนมาจ้องหน้าให้เซ็นชื่อ ถ้าจะจับตัวลงเรือรบไปก็ไม่ยอมเป็นอันขาด . . . ได้จัดการให้เรือมหาจักรี เรือมงกุฎราชกุมาร เรือหาญหักศัตรูเตรียมพร้อม ติดไฟอยู่เสมอ. . . เมื่อมีเหตุอันใดคงได้รบกันแหลกเหลว. . ." ²²

ในเวลาเดียวกันสถานการณ์ทางชายแดนคับขันขึ้นทุกที ฝรั่งเศสส่งกองทัพเข้ามาโจมตีไทยอยู่เนื่อง ๆ ซึ่งไทยก็พ่ายแพ้เพราะขาดอาวุธและขาดประสิทธิภาพในการรบ แต่ทางกรุงเทพฯ เพียงแต่ส่งอาวุธและกำลังทหารไปช่วยเพียงเล็กน้อยเพราะถือเป็นนโยบายว่า ต้องทำให้ดูเหมือนว่าเป็นการรบป้องกันตัว เพื่อไม่ให้ฝรั่งเศสมีข้ออ้างที่จะทำสงครามกับไทยเพื่อยึดดินแดนและให้นานาชาติตำหนิฝรั่งเศสถ้าฝรั่งเศสทำเช่นนั้น ²³ ในประเทศสยามเอง ความคิดก็แตกแยกอยู่ระหว่าง "นักการทหาร" กับ "นักการทูต" โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระองค์เจ้าสวัสดิ์โสภณอยากจะให้รบให้แตกหัก แต่กรมหลวงเทเวศร์วงศวิโรภากร และกรมหมื่นดำรงราชานุภาพอยากให้มีการเจรจา ในที่สุดไทยก็ตกลงกันได้โดยให้พระองค์เจ้าสวัสดิ์โสภณไปเจรจากับที่กรุงปารีส ฝรั่งเศสตอบมาว่าไทยต้องการจัดการเรื่องบางเบียน อัมเปนิวส์ เอสกลัด และบาระตองให้เรียบร้อย ฝรั่งเศสจึงจะยอมรับทูตพิเศษของไทย ฝ่ายไทยเห็นว่า ฝรั่งเศสหาเรื่องป้ายเปียง ในขณะที่เดียวกันเกิดการสู้รบทางชายแดน พระยอดเมืองขวางข้าหลวงเมืองคำเกิดคำนวณได้สำนายโกรสกูแรง (Groskurin) ซึ่งเป็นนายทหารฝรั่งเศสเสียชีวิตซึ่งเป็นของข้ออ้างให้ฝรั่งเศสเรียกร้องให้ไทยลงโทษพระยอดเมืองขวางก่อนที่ฝรั่งเศสจะยอมรับทูตพิเศษของไทย ²⁴

ทางฝ่ายอังกฤษเองได้ส่งเรือรบเข้ามาที่ปากน้ำเพื่อคุ้มครองดูแลคนอังกฤษที่อยู่ในประเทศไทย อังกฤษพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะไม่ให้กระทบกระทั่งกับฝรั่งเศส เมื่อเรืออังกฤษเดินทางมาไทย ขุนนางไทยบางส่วนดีใจแต่พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า "ปลาวาฬตัวโต พ่นน้ำอยู่ที่ปากอ่าว เพื่อจะให้ปลาเล็กปลาน้อยไหลไปตามกระแสน้ำเข้าไปในช่องปากเท่านั้น แต่ก็คานกันอยู่ได้บ้างจริงดังว่า" ²⁵ พระราชหัตถเลขาต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นว่า โดยน้ำพระราชหฤทัยแล้ว พระเจ้าอยู่หัวทรงคิดอย่างไร

"...ฝรั่งเศสหาได้ลงมาถึงฝั่งโขงไม่ เว้นแต่ที่ท่าประชุม ซึ่งมาอยู่ชนิดน้อยก็ถอยไป น้ำโขงยังเป็นเขตที่อยู่ตลอด ยกเสียแต่เมืองเชียงแตง ซึ่งเรายังติดพันกันอยู่ที่แก่งสาคร ถึงโดยว่าถ้าเราจะได้ลิ้นแล้ว เชียงแตงยังเป็นอันรักษาตามความคาดคะเนของฉัน. . . จะคิดเล่นงานทางลิ้นในน้ำน้ำทางบนในน้ำล่าง เพราะเวลานี้ทางบกมันเจ็บตายมากนักแต่กองทัพของเราได้ส่งออกทุกทิศ เว้นไว้แต่หนองคายคูไม่มีแก่นสารอันใด เมื่อคืนนี้ได้ตกลงจะเปลี่ยนข้าหลวง คือ สวัสดิ์โสภณจะขึ้นไป . . . ให้เธอฟังเข้าใจเถิดว่าฉันเหลือ

แต่หนึ่งหุ้มกระดูกเท่านั้น... การทหารภายนอกก็ดี ภายในก็ดี... ดูเหมือนจะเชื่อว่าปากไก่อาจจะสู้ศัตรูได้เสียโดยมาก ไม่สู้มีผู้รื้อร่นมากนักเพราะเหตุที่เชื้ออังกฤษ อันเป็นรูปร่างจะไม่ทิ้งบางกอกให้แก่ฝรั่งเศส... การซึ่งเป็นข้อขัดสนอย่างยิ่งของเราเวลานั้น เรื่องอาวุธเดิมที่ประชุมคิดแล้ว เลื่อนลงมาเป็นกรรมการ รวบรวมใจความกันอยู่ใน คอยให้ทเวดาทั้งอาวุธลงมาให้สหาสูรเสียแหละโดยมาก แต่ฉันได้ล่วงละเมิดเรื่องอาวุธนี้หลายครั้ง ทำโดยลำพัง เพราะถ้ามิได้เงินจะใช้เงินพระคลังข้างที่ เดียวนี้ก็ได้อาวุธมาบ้างแล้ว ฉันมิได้เก็บตัวอยู่กับเรือน แลมิได้เล่นอันใดการครั้งนี้ใจฉันเห็นว่าเป็นการสำคัญ ถ้าเมืองไทยไม่จมลงไปพร้อมกับชีวิตของฉัน เพราะไม่สามารถทนทานอย่างอื่นได้ ก็คงจะลอยขึ้นได้อีกมีมากก็น้อย..."²⁶

เมื่อต้นเดือนมิถุนายนนั้น ทางรัฐบาลดำริจะส่งพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เป็นทูตพิเศษไปเจรจาเรื่องเขตแดนกับฝรั่งเศส แต่ทางฝรั่งเศสไม่ยอมรับข้อเสนอของไทย ทางกรุงเทพฯ จึงดำริจะส่งพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ไปเป็นข้าหลวงหัวเมืองลาวพวน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขณะนั้นไม่โปรดกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ในข้อที่ว่าไม่ปฏิบัติกรรพประสานกับทางด้านลาวกาว ดังทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมความว่า "...ถ้าตักเตือนโดยความรักใคร่ฉันญาติและมิตรอันสนิท ก็จะต้องบอกว่าการเสียมีกรุ่น ๆ เป็นแต่ชยอกกลืนเข้าไว้ เพราะกลัวศัตรูจะรู้ให้คิดอ่านแก้ตัวให้จงดี... ทางที่แกยังจะมีอยู่... ก็หากว่าฝรั่งเศสยังไม่เป็นบ้ามาตีเมืองหนองคายแตกเสียแล้ว ก็คงพอเป็นเครื่องเตือนใจเธอให้รู้สึกราชการที่ด่วนที่จริงได้บ้าง"

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ.๑๘.๑/๑๑ สำเนาที่ ๘/ ๔๗๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม วันที่ ๑๗ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๒

พระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงให้เห็น "ความอึดอัดขัดขวาง" ซึ่งกันละกันในหมู่คณะรัฐบาลไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวิตกว่า ถ้าหากไทยอ่อนแอในการป้องกันบ้านเมือง อาจจะทำให้อังกฤษทำการผนวชไทยเข้าเป็นรัฐอารักขา เช่น "ลอร์ดดพอรินท์ทำแกเมืองพม่า อันฉันจะทนอยู่ไม่ได้" พระองค์ทรงมีความระแวงอังกฤษอยู่ตลอดเวลา ดังที่ได้เคยทรงปรารภกับพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณว่า" . . . มันจะต่อหัวลูบหลัง ยึดมือยึดตีน ให้ฝรั่งเศษต่อยจนบอบ จะได้โถมเข้า

หา..."²⁷

ต่อมา ฝรั่งเศสได้แจ้งแก่ไทยว่าจะส่งเรือรบเข้ามาที่ปากน้ำเจ้าพระยาเพิ่มจากเรือลูตซึ่งทอดสมออยู่ตั้งแต่มีนาคม ร.ศ. 112 ฝรั่งเศสจะกระทำตามบ้างตามสัญญาพระราชไมตรี พ.ศ. 2399 ไทยแจ้งว่าจะไม่ยอมให้ชาติใดส่งเรือรบเข้ามาที่ปากน้ำเจ้าพระยาเกินกว่า 1 ลำ เหตุการณ์ที่ทำท่าว่าจะคลี่คลายไปได้ด้วยดี แต่ปรากฏว่าเรือรบของฝรั่งเศสคองเมตและแองคองสตั้งคักกลับเดินทางล่องลำเข้ามาและเกิดการยิงต่อสู้กับกำลังป้องกันของไทย การต่อสู้ใช้เวลา 2 ชั่วโมงครึ่ง เรือฝรั่งเศสทั้งสองลำสามารถตีฝ่าเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้ พระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งว่า "เรื่องเรือรบฝรั่งเศสเข้ามาสองลำได้ทราบแล้วมันโง่งอย่างยิ่ง"²⁸ แต่ไม่ทรงเห็นด้วยที่จะให้ไทยประกาศตัวเป็นศัตรูเปิดเผยกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสกับไทยเปิดเจรจากับ ฝรั่งเศสยืนยันว่าไม่ต้องการทำลายความเป็นเอกราชของไทย ใจความหลักคือ ขอมีลัทธิเหนือฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและขอให้ไทยชดใช้ค่าสินไหมในความเสียหายในการปะทะกับครั้งนี้ การเจรจาดังกล่าวด้วยความยากลำบากทางฝ่ายรัฐบาลไทยดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภของพระเจ้าอยู่หัว

"...ฉันมีความเสียใจเป็นอันมากที่ได้คิดได้พูดอันใดแต่ก่อน ๆ... ขยับจะเห็นฉันเป็นบ้าไป แต่ครั้งเวลาเขาจริงเข้าร้องหาอาวุธกันออกแล้ว เมื่อก่อนคอยแต่ตีตรอนตอนลงไปทุกครั้งจนเดี๋ยวนี้ในโต๊ะก็แบ่งเป็นสองพวก เป็นรบและเป็นระงับแต่รบก็รบด้วยปาก เพราะฟังขึ้นเมื่อถึงตัวคำเป็นต้องเอาดีต่อ ก็ยังไม่พอปรารถนา เรือถอยไปแล้วพูดก็ไประงับทางไมตรี แต่ยังมีเยื่อใยอยู่ กำลังพูดต่อไปอีกไทยนั้นไม่เป็นไรแน่ แต่ฝากตะวันออกใจเป็นหลุด มีความกลัดกลุ้มใจนัก จะบอกให้ถ้วนถี่ก็ไม่มีความเวลา ขอให้คิดอ่านตรวจกำลังวังชาให้ได้จริง บางทีฉันจะไปหาฤาษีมา แต่ให้ปิดความนี้ ขออย่าให้แพร่พรายเลย"²⁹

ในที่สุด ไทยยอมปฏิบัติตามเพียงแต่ชดใช้ค่าเสียหาย ฝรั่งเศสไม่ยอม จัดการปิดอ่าวไทยตั้งแต่ 27 กรกฎาคม ร.ศ. 112 ปรากฏว่าทูตอังกฤษชื่อ น.อ. โจนส์เจรจาทันทีขอให้ไทยยอมรับข้อเสนอของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสเลิกยึดอ่าวไทยเมื่อ 4 สิงหาคม ร.ศ. 112 ไทยทำสัญญากับฝรั่งเศส ใจความสำคัญคือ ไทยสละสิทธิบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมด และจัดการลงโทษข้าราชการไทยที่กระทำการให้ฝรั่งเศสไม่พอใจ เช่น จำคุกพระยอดบางขวาง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว เหตุการณ์การเสียดินแดนใน ร.ศ. 112 นั้น แสดงให้เห็นว่า แนวพระราชดำริขององค์พระเจ้าอยู่หัวคือ ให้ทำการทหารควบคู่ไปกับการทูต พระองค์ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญดังจะเห็นได้จากพระ

ราชวณะของพระองค์ที่อัญเชิญมา ส่วนหนึ่งคงจะเป็นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ข้าหลวงไทยที่คอยสอดส่องดูแลทางชายแดนว่าไทยมิได้ยอมแพ้ง่าย ๆ หากแต่ขาดอาวุธและความชำนาญในการรบ ไทยพยายามต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ ในขณะที่เดียวกัน พระองค์ก็ทรงเห็นด้วยที่จะให้การรบเป็นไปในลักษณะป้องกันตัว จำกัดมิให้เป็นการทำลายฝรั่งเศส จุดประสงค์เพื่อมิให้ฝรั่งเศสใช้เป็นข้ออ้างในการทำสงครามกับไทย และยึดเอาดินแดนไปได้และต้องการให้นานาชาติเห็นการกระทำของฝรั่งเศสจะเห็นว่าในที่สุดแล้วไทยก็ต้องพึ่งพาตนเอง อเมริกาไม่ขอเข้ามาเกี่ยวข้อง อังกฤษได้แต่เกลี้ยกล่อมให้ไทยยอมตามฝรั่งเศสพระราชดำริและพระราชโบายในขณะนั้นกล่าวได้ว่าเป็นการตอบโต้ตอบรับท โดยดีที่สุดในประเทศเล็ก ๆ อย่างไทยจะพึ่งกระทำได้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านและคำนึงถึงความไม่พร้อมแห่งอาวุธยุทโธปกรณ์ในกองทัพไทย พระราชวณะแสดงถึงความใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ความรู้เท่าทันการเจรจาต่อรอง ความเสียพระทัยอย่างสุดซึ่งซึ่งจะต้องทำอย่างระมัดระวังเพื่อเอกราชของชาติไทย ซึ่งทรงกระทำได้ดีที่สุดภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้

นอกจากพระราชวณะด้านการเมืองการปกครองซึ่งถูกกำหนดโดยปัจจัยภายในและภายนอกประเทศแล้ว สันเกล้ารัชกาลที่ 5 ยังต้องทรงเอาพระทัยใส่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมด้วย ซึ่งพระองค์ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันประเทศตะวันตก การเสด็จประพาสยุโรปสองครั้งทำให้พระองค์ทรงมีพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและทรงทำความเจริญมาสู่สยามอย่างมากพระราชวณะที่อัญเชิญต่อไปนี้จะเป็นพยานอย่างดีถึงความเอาพระทัยใส่ของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์นี้

พระราชวณะด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ฉะนั้นการทำนาจึงเป็นหัวใจหลักของประชาชน ปีใดที่ฝนแล้งหรือน้ำท่วม ประชาชนก็ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักทรงมีพระราชดำริหาทางช่วยเหลือโดยสร้างทำนบกั้นน้ำ ขุดคลองระบายน้ำ บางครั้งมีการประกาศห้ามส่งข้าวออกต่างประเทศ เพราะทรงเกรงราษฎรไทยไม่พอบริโภค ยามที่เกิดปัญหาข้าวขาดมากแพง ทรงเร่งให้ข้าราชการผู้มีหน้าที่หาทางบรรเทาทุกข์

.....การที่บังเกิดโรคที่เป็นขึ้น เพราะข้าวที่ในนาตามหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันตกเสียไปบ้างจึงทำให้เกิดความอดอาหาร ในเมืองนั้น เราได้ให้เจ้าพระยาพลเทพ ผู้ว่าการแทนสมุหพระกลาโหมไปไต่สวนสืบเหตุผลอันแท้ของความทุกข์ภัยนั้นแลจัดการทั้งปวงเพื่อจะได้ป้องกันทุกข์ภัยนี้มิให้เกิดขึ้นสืบไป ด้วยความประจจะจัดการสุขสำราญของประชาชนทั่วไปให้ถาวรดีขึ้น เราจึงได้ตั้งกรมสัมปาทิก.....³⁰

³⁰ กรมสัมปาทิก = ผู้ยั้งการงานให้ถึงพร้อม คือ กรรมการอำนวยการ

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีพระราชดำรัสให้ชุดคลองเพื่อใช้ที่นาสองฝั่งคลองเป็นที่ให้ราษฎรได้เข้ามาทำมาหากินจับจองที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก

.....ข้าพเจ้าก็ได้ตั้งใจอยู่เสมอที่จะทำนุบำรุงให้ไร่นาบริบูรณ์ขึ้น และเมื่ออีกหลายปีได้ชุดคลองตั้งแต่ศาลากลางคลองแสนแสบถึงปลายคลองท่าไข่ แขวงเมืองจะเจียงเพรา ซึ่งเป็นที่ทุ่งว่างไม่มีไร่นา บัดนี้การก็แล้วไปได้มาก แต่ยังหาเสร็จไม่ แต่ไม่ยอมให้ราษฎรจับจองนาในที่ใหม่ซึ่งคลองชุดเข้าไปแล้วนั้น ที่ได้รับไปไปแล้วก็มาก และได้ลงมือทำนาในฤดูนี้ก็มิบ้าง เป็นนาจองแล้ว ๑๘,๘๐๐ ไร่เศษ ที่เนื้อที่ยังมีอยู่อีกนั้นราษฎรก็ได้มาลงชื่อไว้แล้วทั้งสิ้นกำลังแจกใบจองอยู่ เป็นเนื้อนาจะได้ถึง ๓๐,๐๐๐ ไร่ในปีหลัง ๆ ต่อไปคงจะเกิดข้าวขึ้นในคลองนี้มากขึ้นทุกปี แต่ที่นาตามลำคลองนั้นยังหาพบกับราษฎรที่มาลงชื่อไม่ ยังคิดอยู่ว่าจะชุดเป็นคลองนาให้ราษฎรทำนาอีก ๆ เข้าไปให้ได้อีกจะให้ได้ลงมือทำการชุดคลองในปีนี้ พอถูกจ้างที่หยุดการสีข้าวจะได้ทำการชุดคลองไปกว่าจะได้ทำการสีข้าวใหม่ขอให้ฝนแล่นน้ำบริบูรณ์ในปีหน้าเทอญ.....³¹

เป็นที่ทราบกันดีว่า ในรัชสมัยของพระองค์ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ในประวัติศาสตร์ไทย พระราชดำรัสที่แสดงในวาระต่าง ๆ เป็นประจักษ์พยานที่ดีถึงความตั้งพระราชหฤทัยจริงที่จะทำนุบำรุงราษฎร นอกจากนี้แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ลดหย่อนและเลิกภาษีผูกขาดบางอย่าง เลิกโรงบ่อนเบี้ย แหล่งอบายมุขของราษฎร

.....เราเห็นเป็นการดีที่จะอุดหนุนให้คนธรรมดาคิดทำการให้เกิดผลประโยชน์ในทางซึ่งอนุญาตให้สัญญา ให้ทำทางรถไฟแลทำรถจ้างทางเล็กแลให้เปิดเผยการทำกรบ่อนั่งทั้งหลาย ซึ่งเป็นธรรมดาที่จะมุ่งหมายว่าจะขยายความเจริญของราษฎรของเราให้ใหญ่ยิ่งขึ้น บรรดาทางไปรษณีย์แลทางโทรเลขของเขานั้น ก็ได้ขยายตัวออกไปแล้วอีกเป็นอันมาก³²

.....ส่วนการคลังได้เลิกภาษีผูกขาด ซึ่งเห็นว่ามีจะเป็นช่องให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน รัฐบาลได้จัดการทำเองเสียโดยมาก และได้เลิกการด่านตรวจภาษีตามหัวเมือง ซึ่งเป็นเหตุรบกวนให้เสียเวลาในการค้าขาย และได้เลิกบ่อนเบี้ยขาดเสียทีเดียว ๒ มณฑล ส่วนบ่อนเบี้ยที่ยังคงอยู่ก็ได้ลดหย่อนลงเป็นอันมาก แลยังคิดจะลดหย่อนไปโดยลำดับ ในส่วนภาคหลวงตีบุกก็ได้ลดพิภักดลงเพื่อจะอุดหนุนให้คนทำการมากขึ้นกว่าแต่ก่อน บัดนี้ก็ ได้ทราบว่ามีคนทำเหมืองตีบุกขึ้นอีกมากแล้ว การซึ่งได้จัดลดหย่อนเลิกการเหล่านี้ ก็ย่อมเป็นเหตุให้เงินแผ่นดินลดลงเป็นอันมาก แต่หวังใจว่าผลอันดีซึ่งจะมีแก่

ชนทั้งปวงในภายหน้า คงจะทำให้การค้าขายเจริญขึ้น แล
ความชั่วลดน้อยลง³³

พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม ในด้านการศาสนานั้นพระองค์ทรงเป็นองค์จักรศาสนูปถัมภก
พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ทุกศาสนา แม้พระองค์จะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด พระองค์ก็ได้พระ
ราชทานเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาแก่ประชาชนดังที่ได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า

.....การศาสนานั้นไม่เป็นที่ขัดขวางสิ่งใดในราชการ
แผ่นดิน ผู้ใดเห็นว่าศาสนาใดจะถูกตั้งก็ถือตามชอบ
ใจของผู้นั้น ผิดถูกก็อยู่กับผู้ถือศาสนานั้นเอง ในหนังสือสัญญา และธรรมเนียมในกรุงเทพฯ ก็ได้ห้าม
ปรามคนที่จะถือศาสนา³⁴

นอกจากนี้เมื่อทางรถไฟจะไปปลูกสร้างตรงที่เป็นมัสยิดพระองค์ก็ทรงประกาศที่จะสร้างมัสยิดใหม่ให้
ด้วยพระราชทรัพย์ของพระองค์เอง

ประกาศสร้างมัสยิดสำหรับพวก
ที่นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายสุนนี

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
จุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมให้ประกาศทราบทั่วกันว่า มีพระราชหฤทัยนิยมต่อพระ
ราชประเพณีซึ่งมีสืบเสอมมาแต่โบราณ ในการที่จะทำนุบำรุงไพร่
ฟ้าข้าแผ่นดินทั่วไปมิได้เลือกว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาใดต่างกัน
ประการใด เมื่อ ร.ศ. ๑๑๙ จะลงมือสร้างทางรถไฟหลวงแต่
กรุงเทพฯ ลงไปเมื่อเพชรบุรี ทางรถไฟถูกที่มีมัสยิดสำหรับพวกที่
นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายสุนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บริ
จาคพระราชทรัพย์ให้สร้างมัสยิดนี้ขึ้น หนึ่งดงามดีกว่ามัสยิดที่ถูก
ทางรถไฟนั้น เพื่อให้เป็นอารัมภสถานอันถาวร ควรแก่ประชา
ชนผู้นับถือศาสนาอิสลามจะประชุมกันกระทำพิธีกรรมตามลัทธิ
ของศาสนานั้น ไว้สำหรับพระนครแห่ง ๑ มีกำหนดเนื้อที่โดยยาว
ตามลำคลองบางกอกน้อย ๓๓ วาโดยกว้าง ๑๔ วา ๔ คอก ทรง
พระราชอุทิศมัสยิดนี้ให้เป็นสาธารณประโยชน์สำหรับผู้นับถือ
ศาสนาอิสลามอันเป็นฝ่ายสุนนีทั่วไปได้กระทำพิธีกรรมแลอัญ
ชลกรรมได้โดยสะดวกดังปรารถนา ด้วยพระราชประสงค์อันทรง
พระมหากรุณาเพื่อจะบำรุงผู้นับถือศาสนาอิสลามทั้งปวงอัน
เป็นข้าขอบขัณฑ์เสมาอาณาจักร และซึ่งจะมาแต่จากทิศทั้งปวง
ให้สำเร็จประโยชน์มีความสุขสืบไป

ประกาศพระบรมราชูทิศไว้แต่วันที่ ๒๔ สิงหาคม รัตนโก
สินทรศก ๑๒๐ เป็นวันที่ ๑๑๙๗๔ ในรัชกาลปัจจุบันนี้³⁵

ให้สำเร็จประโยชน์มีความสุขสืบไป

ประกาศพระบรมราชูทิศไว้แต่วันที่ ๒๘ สิงหาคม รัตนโก-
สินทรศก ๑๒๐ เป็นวันที่ ๑๑๙๗๘ ในรัชกาลปัจจุบันนี้.....³⁶

การศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง การศึกษาระบบโรงเรียนเริ่มมีเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยพระราชประสงค์จะทรงยกระดับ "คุณภาพ" ของพสกนิกรของพระองค์ ในระยะแรกที่ตั้งโรงเรียน พระองค์ประสบกับปัญหาหลายประการ และต้องทรงสื่อสารกับราษฎรเพื่อทำความเข้าใจเป็นระยะ ๆ ไป เริ่มด้วยการทรงอธิบายให้เห็นว่า มิได้ทรงตั้งโรงเรียนเพื่อเกลี้ยกล่อมให้เด็กเป็นทหาร ที่แรกการจัดโรงเรียนถึงกับต้องจ้างเด็กเข้าเรียน ต้องพระราชสิทธิพิเศษ คือเมื่อเด็กชายจบชั้นประโยคสอง ได้รับการยกเว้นไม่ต้องสักซ้อมือหมายความว่าไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงมาทำราชการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประกาศตั้งโรงเรียน

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ในพระบรมหาราชวังและพระราชวังบวรฯ กับทวยราษฎร์ทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าการศึกษาหนังสือเป็นต้นทางของวิชาทั้งปวง สมควรที่จะทูลบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะคนในพื้นบ้านเมืองสยามเรา นี้ ที่จนโตใหญ่ไม่รู้หนังสือก็มีโดยมาก ที่รู้พออ่านได้เขียนได้แต่ไม่ถูกถ้วนั้นก็มีโดยมาก เพราะโรงเรียนที่สอนวิชาตามแบบหลวงยังมีน้อยไม่พอกับผู้ที่จะเล่าเรียนมีพระราชประสงค์จะให้พระราชมหาคุณแลบุตรหลานข้าราชการและราษฎรทั้งปวง ได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทยให้รู้โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดลพระราชทรัพย์ออกตั้งโรงเรียนแลจ้างครูสอนบำรุงการเล่าเรียนสิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก โรงเรียนซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้ว ตามพระอารามหลวงเป็นแห่ง แลยังทรงพระราชดำริจะให้ตั้งโรงเรียนให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุก ๆ พระอาราม เพื่อจะให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้เล่าเรียนโดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย แลโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วที่พระตำหนักสวนกุหลาบแห่งหนึ่งยังจะตั้งโรงเรียนสำหรับข้าราชการอีกแห่งหนึ่ง พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดการโรงเรียนทั้งปวงนี้ก็เพราะทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน และมีพระราชประสงค์จะให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลายเป็นคุณแก่ราชการแลเป็นความเจริญแก่การบ้านเมืองยิ่งขึ้นไป

บัดนี้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ราษฎรตื่นเล่าถากันว่าซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนนั้น พระราชประสงค์จะเก็บเด็กนักเรียนแปนทหาร ผู้ที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาเล่าเรียนหนังสือก็มักจะพากันหวาดหวั่นครั่นคร้าม ว่าบุตรหลานจะต้องแปนทหารแปนอันมาก ที่พูดเล่าถากันนี้แปนการไม่จริง ห้ามอย่าให้ผู้ใดพลอยตื่นแปนเดื่อคำเล่าถากันแปนอันขาด คนที่ควรจะชักแปนทหารก็มีอีกพวกหนึ่งต่างหาก ไม่ต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมเด็กมาแปนทหารเลย อนึ่งเด็กทั้งปวงนี้ ก็แต่ล้วนแปนบุตรหลานไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งสิ้นด้วยกัน ถ้าจะเก็บเอามาแปนทหารเสียตรง ๆ นั้นไม่ได้หรือจะต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมให้ลำบาก แลเปลืองพระราชทรัพย์ด้วยเหตุใดผู้เล่าถากันอย่างนั้น เหมือนแปนคนไม่มีกตัญญูไม่รู้พระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันทรงพระมหากรุณาทรงพระราชดำริจัดการให้เป็นคุณแปนประโยชน์ แก่ประชาราษฎรทั่วไปในพระราชอาณาจักร

ด้วยคำของคนเช่นนั้น ใคร ๆ ไม่ควรจะเชื่อเอาแปนประมาณถ้าใครมีบุตรหลานอยากจะให้ได้เล่าเรียน ให้มีวิชาความรู้สำหรับตัวก็ส่งเข้าเล่าเรียน ในโรงสอนที่ใกล้เคียงเขตร์บ้านที่อยู่นั้นเกิด อย่าคิดหวาดหวั่นครั่นคร้ามด้วยข้อที่บุตรหลานจะต้องติดแปนทหารนั้นเลย

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน หก แรมสามค่ำ ปีกา สัปตศก ๑๒๔๗ เปนปีที่ ๑๘ หรือวันที่ ๒๐๑๖ ในรัชกาลปัตยุบันนี้.....³⁶

สถาบันวิทยบริการ

อุปสรรคอีกประการหนึ่งของการศึกษา คือ ผู้ใหญ่มักจะชักชวนเด็กให้เล่นการพนันจนเด็กไม่เป็นอันเล่าเรียน และนำไปสู่ความหายนะ พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้กวดขันเรื่องนี้และมีบทลงโทษอย่างหนัก

ประกาศเด็ก

ห้ามมิให้เด็กเล่นการพนันต่าง ๆ

มีพระบรมราชโองการกรมการพระบัณฑูร สุรสิงหนาท ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ให้ประกาศแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวยราษฎร์ในแขวงจังหวัดกรุงเทพฯ ให้ทราบทั่วกัน ว่าในพื้นบ้านพื้นเมืองสยามนี้ การเล่นซึ่งจะชักจูงใจเด็กให้เป็นนักเลง ให้เปลืองเปลืองเสียเวลา ซึ่งจะทำให้เรียนศึกษาวิชาใส่ตัวนั้นมีมากหลายประการ คือการเล่นการพนันมีผู้ใหญ่เป็นเจ้าของชักจูงให้เด็กเล่นคือไม้สามอัน ๑ ไม้ดำแดง ๑ ไม้หมุน ๑ ตีตควง ๑ อีโป่งปั้น ๑ ฯ ห้ามมิให้ใครเป็นเจ้ามือเล่นในบ้านแลที่ถนนหนทาง แลที่อื่นทั้งกรุงเทพฯ เป็นอันขาด ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดยังขึ้นคิดการฟอลลงเป็นเจ้ามือชักชวนเด็กเล่นการพนันตามถนนหนทางที่ใด ๆ หนึ่งที่กล่าวมาทั้ง ๑๒ สิ่งนี้ ก็ให้ทหารโปลิศ กำนัน อำเภอก แลคนอื่น ๆ จับเป็นผู้เจ้ามือ แลเครื่องมือที่เล่นมาส่งยังโรงทหารโรงโปลิศ ชำระเป็นสัจจะปรับเจ้ามือผู้เล่นเป็นเงินสิบตำลึง ให้เป็นค่าสินบนแก่ผู้จับแล้วให้ลงพระราชอาญาเขียนเจ้ามือผู้เล่นยกหนึ่ง ๓๐ ที แล้วให้เจ้าหม่อมขุนยาจับเอาตัวไป

.....อนึ่งการซึ่งเด็กเล่นตามลำพังเด็ก ทำให้เสียเวลาที่จะได้ฝึกหัดวิชาความรู้ นั่นคือ เล่นควักลงหลุม ๑ เสือตกดั่ง ๑ เสือกินวัว ๑ คู่ตี เกรียก ๑ กำตัด ๑ อีเขียดอีเขียน ๑ หมากเก็บ ๑ แลการเล่นต่าง ๆ ซึ่งกล่าวมาแต่ต้นนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า เป็นเครื่องจูงใจให้เด็กเปลืองเปลืองเอิบอาบเลยตามไปจนเล่นการพนันใหญ่ คือให้ต่าง ๆ ๑ ควด ถั่ว ๑ โป ๑ จนเด็กขยับเขินเป็นหนี้เป็นทาส แลพาบิดา

มารดาเป็นหนี้เป็นทาสเข้าด้วยก็มีเป็นมาก เพราะเด็กฝึกใจมาตั้งแต่เล็กจนคุ้มใหญ่ จะฝึกหัดคิดแปลงเมื่อโตก็คิดเป็นอันยาก จึงโปรดเกล้า ฯ ว่าตั้งแต่นี้สืบไปภายหน้า ให้บิดามารดาญาติ ๆ ฤๅนายเงินของเด็กห้ามปรามเด็กอย่าให้ประพฤติการเล่นอย่างที่ว่ามาแล้ว ให้เขาใจใส่ฝึกสอนเด็กให้รู้จักธรรมเนียมที่ดี คือให้เรียนหนังสือให้เรียนเลขการศิลปศาสตร์วิชาช่างต่าง ๆ แลการวิชาค้าขายทำมา

หากินตามนิสัยของเด็ก ที่ชอบฝึกหัดสิ่งใดให้ได้วิชาสำหรับตัวเด็กไว้อย่างหนึ่ง จะได้เป็นที่พึ่งของเด็กต่อไปภายหน้า อย่าให้ผู้ใหญ่ ๆ ทอดธุระให้เด็กเล่นในการที่ไม่เป็นประโยชน์เหมือนอย่างแต่ก่อนเป็นอันขาด ให้คอยเอาใจใส่ระวัง คอยเกี่ยวกันร่มช่ออย่าให้เด็กเล่นจนได้.....³⁷

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีเวลาใส่พระทัยกับพสกนิกรของพระองค์เป็นอย่างมาก พระราชจริยวัตรที่งดงามอีกอย่างหนึ่งคือ ความใส่พระทัยที่มีในการอบรมเลี้ยงดูพระเจ้าลูกเธอ เนื่องจากทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดาถึง 82 พระองค์ ความเอาพระทัยใส่ในเรื่องการจัดการศึกษาและการจัดการพระราชทรัพย์เพื่อการศึกษาจึงเป็นหัวข้อหนึ่งที่ทรงถือเป็นแนวพระราชดำริที่สำคัญว่า จะต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งดังพระบรมราโชวาทต่อไปซึ่งนี้เป็นพระบรมราโชวาทที่ควรนับว่าเป็นงานชิ้นเอกทางวาทวิทยาซึ่งปลุกฝังความตั้งงามทางด้านสังคมและวัฒนธรรมผ่านการอบรมสั่งสอนที่บิดามีให้แก่บุตร

คนใจคนง่าก็เอาไปเล่าเรียนให้เปลืองเงิน เพราะค่าที่เป็นลูกของพ่อไม่อยากจะให้มิมลทินที่พูดติดเรียนเกี่ยวข้องกับความปลอดภัย ซึ่งจะสงเคราะห์แก่ลูกให้ทั่วถึงโดยเที่ยงธรรมนี้จึงมิได้ใช้เงินแผ่นดินอีกประการหนึ่งเล่า ถึงว่าเงินพระคลังข้างที่นั้นเองก็เป็นเงินส่วนหนึ่งในแผ่นดินเหมือนกัน เว้นแต่เป็นส่วนที่ยกให้แก่พ่อใช้สอยการในครัว มีทำการกุศลและสงเคราะห์บุตรภรรยาเป็นต้น เห็นว่าการสงเคราะห์ด้วยเล่าเรียนดังนี้เป็นการดีกว่าอย่างอื่น ๆ จึงได้เอาเงินรายนี้ใช้เป็นการมีคุณค่าต่อแผ่นดิน ที่ไม่ต้องแบ่งเงินแผ่นดินมาใช้เป็นค่าเล่าเรียนขึ้นอีกส่วนหนึ่งและพ้นจากคำคัดค้านต่าง ๆ เพราะเหตุที่พ่อเอาเงินส่วนที่พ่อจะได้ให้เองนั้นออกให้ค่าเล่าเรียนด้วยเงินรายนี้ไม่มีผู้ใดที่จะแทรกแซงว่าควรใช้เช่นนั้น ไม่ควรใช้เช่นนั้นได้เลย

๓ จงรู้สึกตัวเป็นนิมิต ว่าเกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยว่าคุณผู้ใดเป็นเจ้าของแผ่นดินขึ้น จะต้องใช้ราชการอันเป็นของที่จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติ ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อนเจ้านายซึ่งจะหาของทำราชการได้ยากกว่าลูกขุนนาง เพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดาศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำ ๆ ซึ่งเป็นกระดาคันแรก คือเป็นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็กเป็นต้น จะไปตั้งแต่ให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่จะทำการในตำแหน่งนั้นไปได้ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจ้านายจะเป็นผู้ได้ทำราชการมีชื่อเสียงดี ก็อาศัยแต่สติปัญญา ความรู้และความเพียรของตัวเอง เพราะฉะนั้นจึงอุตสาหะเล่าเรียนโดยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัวเอง และโลกที่ตัวได้มาเกิด ถ้าจะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้วนั้น ๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบายดังนั้น จะไม่ผิดอันใดกับสัตว์ดิริจฉานอย่างเลนนัก สัตว์ดิริจฉานมันเกิดมากิน ๆ นอน ๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บางอย่างยังมีหนึ่งมีเขามีกะดุกเป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติอย่างเช่นสัตว์ดิริจฉานแล้ว จะไม่มีประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิริจฉานบางพวกไปอีก เพราะฉะนั้นจึงอุตสาหะที่จะเรียนวิชาเข้ามาเป็นกำลังที่จะทำตัวให้ดีกว่าสัตว์ดิริจฉานให้จงได้ จึงจะนับว่าได้สนองคุณพ่อ ซึ่งได้คิดทำนุบำรุงเพื่อจะให้ดีจะให้ดีตั้งแต่เกิดมา

๔ อย่าได้ถือว่าตัวเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกาะเกาะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่ต่อสู้หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปลอดภัยของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกาะเกาะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแนวว่าเมื่อรักลูกเกินไปปล่อยไปปล่อยไปไม่กลัวใครและประพฤติกการชั่วดังนั้นคงจะเป็นโทษแก่ตัวลูกนั่นเองทั้งในปัจจุบัน อนาคต เพราะฉะนั้น จงรู้เถิดว่าถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใดจะได้รับโทษโดยทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก่ไรอันใดได้เลย อีกประการหนึ่ง ชีวิตสังขารของมนุษย์ไม่ยั่งยืนยึดชวเหมือนเหล็กเหมือนศิลา ถึงโดยว่าจะมีพ่ออยู่ในขณะหนึ่งก็จะมีเวลาที่ไม่มีได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤติกความชั่วเสียแต่ในเวลามีพ่อก่อนแล้ว โดยจะปิดบังซ่อนเร้นอยู่ได้ด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาไม่มีพ่อก่อน ความชั่วนั้นคงจะปรากฏเป็นโทษติดตัวเหมือนเงาตามหลังอยู่ไม่ขาด เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนอ่อนน้อม ว่าง่ายสงนงอย่าให้เป็นปฏิฆะมานะไปในทางที่ผิดจะประพฤติกตัวหันมาทางที่ชอบที่ถูกต้องเสมอเป็นนิมิต จงละเว้นทางที่ชั่ว ซึ่งรู้ได้เองแก่ตัวหรือมีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้แล้ว อย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้อย่างเป็นอันขาด

๕ เงินทองที่จะใช้สอยในค่ากินอยู่บำรุงหรือใช้สอยเบ็ดเสร็จทั้งปวง จงเสม็ดแซมใช้แต่เพียงพอก่อนอนุญาตให้ใช้ อย่าทำใจโดยมิอดสุ่ยสุ่ยโดยถือว่าตัวเป็นเจ้านายมั่งมีมาก หรือถือตัวว่าเป็นเจ้าแผ่นดินมีเงินทองถมไป ขอบอกเสียให้รู้แต่ต้นเมื่อว่า ถ้าผู้ใดไปเป็นหนี้มาจะไม่ยอมใช้หนี้ให้เลย หรือถ้าเป็นการจำเป็นจะต้องใช้ จะไม่ให้เปล่าโดยไม่มีโทษแก่ตัวเลย ทั้งรู้เถิดว่าต้องให้หนี้เมื่อใดก็ต้องรับโทษเมื่อนั้นพร้อมกัน อย่าเชื่อถ้อยคำผู้ใดหรืออย่าหมายใจว่าโดยจะใช้สุ่ยสุ่ยไปเหมือนอย่างเช่นคนเราไปแต่ก่อน ๆ แต่พ่อเขาเป็นขุนนางเขายังใช้กันได้ไม่ว่าไรกัน ถ้าคิดดังนั้นคาดดังนั้นเป็นผิดแท้ทีเดียว พ่อรักลูกจริง แต่ไม่รักลูกอย่างชนิดนั้นเลย เพราะรู้เป็นแนวว่าถ้าจะรักอย่างนั้น ตามใจอย่างนั้น จะไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัวลูกผู้ได้รับความรักนั้นเลย เพราะจะเป็นผู้ไม่ไว้วิชาที่ปรารถนาจะให้ได้จะไปได้แต่วิชาที่จะทำให้เสียชื่อเสียงและได้ความรอนใจอยู่เป็นนิมิต จงนึกไว้ให้เสมอว่าเงินทองที่แลเห็นมาก ๆ ไม่ได้เป็นของหามาได้โดยง่ายเหมือนเวลาที่จ่ายไปจ่ายนั้นเลย เงินที่ส่วนตัวได้รับเบี้ยหวัดหรือเงินกลางปีอยู่เสมอนั้น ก็ด้วยอาศัยเป็นลูกพ่อ ส่วนเงินที่พ่อได้หรือลูกได้เพราะพ่อนั้นก็เพราะอาศัยที่พ่อเป็นผู้ทำนุบำรุงรักษาบ้านเมือง และราษฎรผู้เจ้าของทรัพย์นั้นก็เลี้ยเรียไรกันมาให้ เพื่อจะให้เป็นที่กำลังที่จะหาความสุขคุ้มกับค่าเหน็ดเหนื่อย ที่ต้องรับราชการในตำแหน่งอันสูง คือเป็นผู้รักษาความสุขของชาติทั้งปวง เงินนั้นไม่ควรจะมาจำหน่ายในการที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และเป็นการไม่มีคุณกลับให้โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการจำเป็นที่จะต้องใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นในทางชอบธรรม ซึ่งจะเอาไปกอบโกยใช้หนี้ให้แก่ลูกผู้ทำความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้น สมควรอยู่หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่าไม่ยอมที่จะให้หนี้ให้โดยง่ายจะต้องให้หนี้ก็จะต้องมีโทษเป็นประกัน มันใจว่าจะไม่ต้องใช้อีก เพราะจะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้นจึงจะยอมให้ใช้ได้ ใ้ให้เพราะจะไม่ให้

ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียเท่านั้น ใซ้จะใช้ให้โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตร เมื่อมีความยินดีต่อความประพฤติของบุตรนั้นเลย เพราะฉะนั้นจงจำไว้ตั้งใจอยู่ให้เสมอว่า ตัวเป็นคนจนมีเงินใช้เฉพาะแต่ที่จะรักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่มีมีเหมือนใคร ๆ อื่น และไม่เหมือนกับผู้ดีฝรั่งเลย ผู้ดีฝรั่งเขามั่งมีสืบตระกูลกันมาด้วยได้ดอกเบียค่าเช่าต่าง ๆ ตัวเองเป็นผู้ได้เงินจากราชฎเลี้ยงพอสมควรที่จะเลี้ยงชีวิตและรักษาเกียรติยศเท่านั้น อย่าไปอวดมั่งอวดมีทำเทียมเทียมเขาให้ฟุ้งชานไปเป็นอันขาด

อีกอย่างหนึ่ง จะนึกเองเอาว่าถึงโดยเป็นหนี้สินลงอย่างไรพอจะไม่ใช้หรือจะให้ใช้ก็กลัวต้องทำโทษ คิดว่าเงินทองของตัวที่ได้ปีหนึ่ง ๆ มีอยู่ทั้งเบี้ยหวัดและเงินกลางปี เวลาออกไปเรียนไม่ได้ใช้เงินรายนี้เก็บรวมอยู่เปล่า ๆ จะเอาเงินรายนี้ให้หนี้เสียต่อไปก็คงได้ทุกปี ซึ่งจะคิดอย่างนี้แล้ว และจับจ่ายเงินทองจนต้องเป็นหนี้กับเขามานั้น ก็เป็นการไม่ถูกเหมือนกัน เพราะว่าผลประโยชน์อันใดที่จะได้อยู่ในเวลาที่มีพอกับเวลาไม่มีพอนั้นจะถือเอาเป็นแนวว่าจะคงที่อยู่นั้นไม่ได้ และยังเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ก็จะมีบ้านเรือนบุตรภรรยามากขึ้น คงต้องไ้มากขึ้น เงินที่จะได้นั้น บางทีก็จะไม่พอ จะเชื่อว่าวิชาที่ตัวไปเรียนจะเป็นเหตุให้ได้ทำราชการได้ผลประโยชน์ทันทีนั้นก็เชื่อไม่ได้เพราะเหตุที่ตัวเป็นเจ้านาย ถ้าบางทีจะเป็นเวลาเกิดขัดข้องเพราะเป็นเจ้านายนั้นก็จะทำอะไรไม่ได้เลย ถ้าจะหันไปข้างทำมาหากินซึ่งเป็นการยากที่จะทำเพราะเป็นเจ้าเหมือนกันคือไปปรับจ้างเขาเป็นเสมียนไม่ได้เป็นต้น เมื่อทุนรอนที่มีเอาไปให้หนี้เสียหมดแล้ว จะเอาอันใดเป็นทุนรอนทำมาหากินเล่า เพราะฉะนั้นจึงว่าถ้าจะคิดให้ได้อย่างเช่นนี้ซึ่งตัวจะคิดเห็นว่าเป็นอันไม่คืองวนอนพอแล้วนั้น ก็ยังเป็นการเสียประโยชน์ภายหน้ามาก ไม่ควรจะทำให้มีหนี้เป็นขึ้น

๖ วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษาและหนังสือในสามภาษา คืออังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ให้ได้แม่นยำชัดเจน คล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้สองภาษาเป็นอย่างน้อย เป็นวิชาหนังสืออย่างหนึ่งกับวิชาเลขให้เรียนรู้คิดใช้ได้ในการต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่งนี้เป็นต้น วิชาสองอย่างนี้จำเป็นจะต้องเรียนรู้ให้ได้จริง ๆ เป็นขั้นต้น แต่วิชาอื่น ๆ ที่จะเรียนต่อไปให้เป็นวิชาชำนาญพิเศษในกิจการข้างวิชานั้นจะตัดสินใจเป็นแน่นอนว่าให้เรียนสิ่งใดในเวลานี้ก็ยังไม่ควร จะต้องไว้เป็นคำสั่งต่อภายหลังเมื่อรู้วิชาขั้นต้นพอสมควรแล้ว แต่บัดนี้จะขอตั้งเตือนอย่างหนึ่งก่อนว่า ซึ่งให้ออกไปเรียนภาษาวิชาการในประเทศยุโรปนั้น ใซ้ว่าจะต้องการเอามาใช้แต่เฉพาะภาษาฝรั่งเศสหรืออย่างฝรั่งเศสอย่างเดียวก่อน ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวหนังสือของตัว คงจะต้องใช้อยู่เป็นนิจ จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้นเป็นแต่พื้นของความรู้ เพราะวิชาความรู้ในหนังสือไทยที่มีผู้แต่งไว้เป็นแต่ของเก่า ๆ มีน้อย เพราะมิได้สมาคมกับชาติอื่นช้านาน เหมือนวิชาการในประเทศยุโรปที่ได้สอบสวนซึ่งกันและกันจนเจริญรุ่งเรืองมากแล้วนั้น ฝ่ายหนังสือไทยจึงไม่พอที่จะเล่าเรียน จึงต้องไปเรียนภาษาอื่นเพื่อจะได้เรียนวิชาให้กว้างขวางออก แล้วจะเอากลับลงมาใช้เป็นภาษาไทยทั้งสิ้นเพราะฉะนั้นจะทั้งภาษาของตัวให้ล้มด้อยคำที่จะพูดให้สมควรเสีย หรือจะลืมนิสัยเขียนหนังสือไทยที่ตัวได้ฝึกหัดแล้วเสียนั้นไม่ได้เลย ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด ถ้าอย่างนั้นหาจ้างฝรั่งมาใช้ทำไร ๆ ก็ได้ ที่ต้องการนั้นต้องให้กลับแปลภาษาต่างประเทศลงเป็นภาษาไทยได้ แปลภาษาไทยออกเป็นภาษาต่างประเทศได้ จึงจะนับว่าเป็นประโยชน์ อย่าตื่นตัวเองว่าได้ไปรู้ภาษาฝรั่งเศสแล้วลืมภาษาไทย กลับเห็นเป็นการกัการกัอย่างเช่นนักเรียนบางคนมักจะมีคิดไปดั่งนั้น แต่ที่จริงเป็นการเสียที่ควรจะเตือนแก้ที่เดียว เพราะเหตุฉะนั้นในเวลาออกไปเรียนวิชาอยู่ขอบังคับว่าให้เขียนหนังสือถึงพ่อทุกคน อย่างน้อยเดือนละฉบับ เมื่อเวลาเขียนหนังสืออังกฤษไม่ได้ก็เขียนมาเป็นหนังสือไทย ถ้าเขียนหนังสืออังกฤษหรือภาษาหนึ่งภาษาใดได้ให้เขียนภาษาอื่นนั้นมาฉบับหนึ่ง ให้เขียนคำแปลเป็นหนังสือไทยอีกฉบับหนึ่ง ติดกันมาอย่าให้ขาด เพราะเหตุที่ลูกยังเป็นเด็กไม่ได้เรียนภาษาไทยแน่นอนมันคง ก็ให้อาศัยใตตามครูไทยที่ออกไปอยู่ด้วย หรือค้นดูตามหนังสือภาษาไทยซึ่งได้จัดออกไปให้ด้วย คงจะพอหาถ้อยคำที่จะใช้แปลออกเป็นภาษาไทยได้ แต่หนังสือไทยที่จะเป็นกำลังช่วยอย่างนี้ยังมีน้อย เมื่อเขียนเข้ามาคำใดคิดจะเตือนออกไปแล้วจงจำไว้ให้ใช้ให้ถูกต้องไปภายหลัง อย่าให้มีความกลัวความกระดากว่าจะผิด ให้ทำตามที่ได้เต็มความอุตสาหะความแน่ใจว่าเป็นถูกแล้ว เมื่อผิดก็แก้ไขไม่เสียหายอันใด

๗ จงรู้ว่าการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงนั้น อาของเจ้า กรมหมื่นเทววงศ์โรประการ ได้รับปฏิญาณต่อพ่อว่า จะตั้งใจอุทิศตนเป็นธุระในการเล่าเรียนของลูกทั้งปวง ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า พ่อได้มีความวางใจมอบธุระสิทธิ์ขาดแก่กรมหมื่นเทววงศ์โรประการเป็นธุระทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกรุงเทพ ฯ เมื่อมีธุระขัดข้องประการใดให้มีหนังสือมาถึงกรมหมื่นเทววงศ์ ฯ ก็จงรู้ตลอดได้ถึงพ่อ และกรมหมื่นเทววงศ์ ฯ นั้นคงจะเอาธุระทำนุบำรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้สำเร็จตลอดไปได้ส่วนที่ในประเทศยุโรปนั้น ถ้าไปอยู่ในประเทศใดที่มีราชบุตรของเราอยู่ ราชบุตรคงจะเอาเป็นธุระดูแลทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อมีความขัดข้องลำบากประการใดจงแจ้งความให้ท่านราชบุตรทราบ คงจะจัดการได้ตลอดไป เมื่อไปอยู่ในโรงเรียนแห่งใดจงประพฤติการให้เรียบร้อยตามแบบอย่างซึ่งเขาตั้งลงไว้

อย่ากะกะวุ่นวาย เชื่อตัวเชื่อฤทธิ์ไปต่าง ๆ จงอุตสาห์พากเพียรเรียนวิชาให้รู้มาได้ช่วยกำลังพ่อเป็นเป็นที่ชื่นชมยินดีสมกับที่มี ความรักนั้นเกิด ฯ

ดังได้กล่าวแล้วว่า พระราชดำรินี้สามารถประยุกต์ได้ทั่วไปกับผู้เป็นบิดามารดาที่ส่งลูกบุตรไปเรียน ต่อต่างประเทศ ในประการแรกนั้น การเป็นเจ้าของเรือพระวงศ์นั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สิ่งที่หลีกเลี่ยงได้คือ การถูกดูหมิ่นซึ่งจะเกิดจากการเปรียบเทียบเจ้านายไทยกับเจ้านายในราชวงศ์ยุโรป เพราะความมั่งมีและยศศักดิ์ไม่เท่า นอกจากนั้น การเป็นเจ้าของมีชื่อเสียงอีกคือ ต้องระวังตัวและชื่อของจะแพงกว่าผู้อื่นนับว่าทรงเล็งเห็นการณ์ไกล อนึ่งการจัดพระราชทรัพย์ให้แก่พระราชโอรสนั้นทรงให้เห็นว่าทรงใช้พวกราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และทรงจัดการไว้เรียบร้อยในด้านจำนวนเงินและการเบิกจ่าย เหตุที่ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์นั้นสาเหตุหนึ่งก็เพื่อเป็นทรัพย์มรดกอันจะติดตัวไปจนตายคือการศึกษา อีกสาเหตุที่ทรงมีพระราชวินิจฉัยลึกซึ้งคือเพราะ ทรงมีพระราชโอรสมาก และอยากจะทรงเปิดโอกาสให้พระราชโอรสเท่าเทียมกันไม่ว่าจะมีสติปัญญาอย่างไร จึงทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อป้องกันการดิ้นรนินทา

เมื่อได้พิจารณาจากพระราชวินิจฉัยต่าง ๆ ในการบริหารงานแผ่นดินแล้วจะเห็นว่าทรงเข้าพระทัยงานบริหารในองค์การได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ทรงทราบดีว่า การเป็นเจ้านายนั้นไม่สามารถเริ่มงานในตำแหน่งเล็ก ๆ ได้แต่จะเริ่มในตำแหน่งใหญ่โตก็เป็นผู้ปราศจากความรู้ ฉะนั้นต้องตั้งใจเล่าเรียนเพื่อให้มีประโยชน์เพราะแม้ สัตว์ดิรัจฉานก็ยังมีประโยชน์ถ้าจะว่ามันเกิดมากิน ๆ นอน ๆ เท่านั้น อีกประการหนึ่ง ทรงสั่งสอนมิให้ประพฤติตัวกมกเมเหรกกเม ฉะนั้น คำสอนนี้จึงมีลักษณะเป็นสากลยิ่ง เพราะลูกคนใหญ่คนโตในบ้านเมืองบ้างครั้งก็อาจจะถือตัวว่ามีบิดายิ่งใหญ่ก็อาจจะทำตัวใหญ่โตโดยไม่เกรงโทษทัณฑ์ พระราชดำรินี้จึงมีประโยชน์ในการ สอนใจอย่างยิ่ง

ในเรื่องการใช้สอยเงินทองนั้นทรงกำชับอีกครั้งหนึ่งในข้อที่ 5 ทรงสั่งสอนให้กระหมัดกระหม่อม ถ้าเป็น หิ้งจะไม่ยอมทรงใช้ให้หรือใช้แต่มีโทษ ประโยคสำคัญที่ทรงเน้นคือ "เงินทองที่แลเห็นมาก ๆ ไม่ได้เป็นของหามา ได้โดยง่ายเหมือนเวลาที่จ่ายไปจ่ายนั้นเลย" ทรงชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์เหล่านั้นหาได้ด้วยความลำบาก "ก็เพราะ อาศัยที่พ่อเป็นผู้ทำนุบำรุงรักษายบ้านเมือง และราษฎรผู้เจ้าของทรัพย์นั้นก็เสียเสียไรกันมาเพื่อให้จะเป็น กำลังที่จะหาความสุข คู่กับค่าที่เหน็ดเหนื่อยที่ต้องรับการในตำแหน่งอันสูง คือเป็นผู้รักษาความสุขของเขาทั้ง ปวง" พระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำลุล่วงไปก็เป็นประจักษ์พยานได้ดีว่า ทรงทำพระองค์ "คุ้ม" กับพระราช ทรัพย์ที่ทรงได้รับเป็นการตอบแทน ทรงเน้นว่าที่ทรงใช้หนี้ให้มัน "ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียเท่า นั้น ใ้จะใช้ให้โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตร" พระองค์ทรงให้พระราชโอรสเตือนสติตนเองว่า "ตัวเป็นคนจน มีเงินใช้เฉพาะแต่ที่จะรักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่มั่งมีเหมือนใคร ๆ อื่น และไม่เหมือนกับผู้ดีฝรั่ง เลย ผู้ดีฝรั่งเขามั่งมีสืบตระกูลกันมาด้วยได้ดอกเบียค่าเช่าต่าง ๆ ตัวเองเป็นผู้ได้เงินจากราษฎรเลี้ยง" ทรงยก เหตุผลอธิบายโดย ชี้ทางเลือกกว่าจะเป็นไปไม่ได้เช่นกันในอันที่จะนำเบียหวัดและเงินกลางปีมาใช้ในกรณีที่เกิด เป็นหนี้ขึ้น เพราะพระราชโอรสแต่ละองค์ก็จะทรงเติบโตใหญ่ขึ้นและจะต้องมีบุตรภรรยา และในบางครั้งก็จะทรง ออกไปทำงานไม่ได้เพราะเป็นเจ้านาย ฉะนั้นถ้าไม่ระมัดระวังเรื่องการใช้เงินก็จะมีปัญหา ทุนรอนก็จะหมดไป ทรงอธิบายให้เห็นตลอดทั้งกระบวนการว่า ถ้าคิดทางเลือกโน้นแล้วก็เชื่อว่าจะเป็นทางออกที่ดีเพราะจะเจอ ปัญหาทั้งสิ้น

ในประการต่อไป ทรงเตือนให้พระราชโอรสอย่าลืมนั่งสวดมนต์ภาษาไทยเป็นอันขาดเพราะถ้ารู้แต่ภาษาฝรั่งไม่รู้ หนังสือไทย "ถ้าอย่างนั้นหาจ้างแต่ฝรั่งมาใช้เท่าไร ๆ ก็ได้" และ "อย่าตื่นตัวเองว่าได้ไปจำเรียนภาษาฝรั่งแล้วลืม

ภาษาไทย กลับเห็นเป็นการแก่การก็อย่างเช่นนักเรียนบางคนมักจะเห็นผิดไปดั่งนั้น แต่ที่จริงเป็นการเสียที่ควร จะเตือนแก้ที่เดียว" พระบรมราชาโฆวาทนี้มีความทันสมัยมาก เพราะในทุกยุคทุกสมัยที่เราจำเป็นต้องพึ่งพาศิลป วิทยาการของต่างประเทศ ก็จะมีผู้เห็นผิดเป็นชอบเสมอ และควมมีพระราชหฤทัยใส่ในเรื่องนี้ยังเห็นได้จาก การที่ทรงกำชับกำชาให้พระราชโอรสมีพระราชสาส์นถึงพระองค์เป็นสองภาษาควบคู่กันมาถึงแม้จะทรงมีพระ ราชภาระกิจมากก็ยังทรงเจียดเวลาที่จะทรงดูแลพระราชโอรสอย่างใกล้ชิด พระบรมราชาโฆวาทของคัมภีร์รูปได้วามี ความเป็นสากลและมีความทันสมัยมาก แม้ราษฎรสามัญก็สามารถน้อมรับใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปสอนลูก หลานให้ปฏิบัติตามได้

พระบรมราชาโฆวาทถึงพระเจ้าลูกยาเธอทั้งสี่พระองค์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 นอกจากจะจับใจในด้าน เนื้อหาซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับครอบครัวโดยทั่วไปแล้ว ทางด้านสำนวนลีลาโวหารยังจัดว่าเป็นเลิศ ธนศ เศวรภักดา ได้วิเคราะห์ลักษณะเด่นทางภาษาที่ปรากฏในพระบรมราชาโฆวาทได้แก่ (1) การเรียบเรียงข้อความ และ (2) การใช้ถ้อยคำ⁴⁰

ประการแรก ในการเรียบเรียงข้อความนั้น ลักษณะของงานเขียนที่ดี ธนศ เศวรภักดา กล่าวว่ามี 3 ประการได้แก่ เอกภาพ คือมีใจความสำคัญเพียงอย่างเดียว รายละเอียดปลีกย่อยมีเพื่อขยายหรือเสริมความซึ่ง ไม่ควรกล่าวไปนอกเรื่อง สัมพันธภาพ คือ การเรียบเรียงข้อความให้เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างมีระเบียบ และ สวรรตภาพ คือ การเน้นย้ำใจความสำคัญที่ควรเน้น งานเขียนจะให้มีความสรวตภาพนั้นทำได้ยากยิ่ง รูปแบบของ การเขียนให้มีสรวตภาพ คือ การใช้รูปประโยคแบบขนานความและแบบซ้ำความ แบบขนานความได้แก่ การ ใช้คำเชื่อม "เมื่อใด.....เมื่อนั้น" "อันใด.....อันนั้น" และ ".....ก็ดี.....ก็ดี" ส่วนแบบซ้ำความได้แก่ การซ้ำข้อความเดียวกันสองส่วน แต่เปลี่ยนคำบางคำหรือเพิ่มคำบางคำ อาจเป็นคำนาม คำกริยาหรือคำขยายที่สำคัญ ของประโยค ในพระบรมราชาโฆวาทใช้ทั้งสองแบบคือ

แบบขนานความ

- ฟังรู้เถิดว่า ต้องใช้หนี้เมื่อใด ก็จะต้องรับโทษเมื่อนั้นพร้อมกัน
- ลูกคนใดที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็ดี หรือไม่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็ดี ก็จะต้องส่งออกไปเรียน วิชาทุกคน
- ถึงจะเป็นเจ้าก็ดี เป็นไพร่ก็ดี เมื่ออยู่ในประเทศ มิใช่บ้านเมืองของตัวเองก็ไม่มีอำนาจที่จะทำอุทธรณ์เดช อันใด

แบบซ้ำความ

- ถ้าเป็นเจ้านายแล้ว ต้องรักษายศศักดิ์ในกิจการทั้งปวงที่จะทำทุกอย่างเป็นเรื่องล่อตาล่อหูคนทั้ง ปวงที่จะให้พอใจพอใจฟัง จะทำอันใดก็ต้องระวังตัวไปทุกอย่าง
- ด้วยเงินรายนี้ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะแทรกแซง ว่าควรจะใช้อย่างนั้นไม่ควรใช้อย่างนั้นได้เลย
- ถึงโดยว่าจะมีพ้ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่มีได้ในขณะหนึ่งเป็นแน่แท้
- ถ้าคิดดั่งนั้น คิดดั่งนั้น เป็นผิดแท้ที่เดียว
- เพราะรู้เป็นแน่ว่า ถ้าจะรักอย่างนั้น ตามใจอย่างนั้น จะไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัวลูกผู้ได้รับความ รักนั้นเลย
- ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวเอง หนังสือของตัวเอง คงจะต้องให้อยู่เป็นนิจ
- ชีวิตสังขารของมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืนยาวเหมือนหลักเหมือนศิลา

ประโยคแบบขนานแสดงเนื้อความที่คล้ายตามหรือกล่าวรวมไปในทิศทางเดียวกันกับส่วนประโยคแบบซ้ำความเป็นการเน้นย้ำสารให้หนักแน่นยิ่งขึ้น ธเนศชี้ให้เห็นว่า ถ้าเปลี่ยนประโยคเสียใหม่เป็น "ลูกคนใดที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดหรือไม่เฉลียวฉลาด" "ถึงจะเป็นเจ้าหรือไพร่" หรือตัดข้อความส่วนหลังทิ้งเสีย เช่น "ถ้าคิดดั่งนั้น เป็นผิดแท้ทีเดียว" "เพราะรู้เป็นแน่ว่าถ้าจะรักอย่างนั้น จะไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัวลูกเลย" เนื้อความไม่ผิดเพี้ยน ภาษาฟังดูเรียบร้อย แต่นำหนักจะเปลี่ยนไป เป็นทำนองอธิบายความเรียบ ๆ โดยเฉพาะประโยคที่ว่า "ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวหนังสือของตัวคงจะต้องให้อยู่เป็นนิจ" ถ้ารวมข้อความในประโยคขยายว่า "เป็นภาษาและหนังสือของตัว" ข้อความจะไม่ล้นขนานกับประธานต้นประโยค ความงามของภาษาก็จะหายไปและที่สำคัญคือ รูปประโยคทั้งสองแบบก่อให้เกิดจังหวะการพูดการอ่านที่สมดุลกันและเป็นการจัดระเบียบทางโครงสร้างภาษาที่จะทำให้ความหมายที่ต้องการสื่อสารนั้นเด่นชัดขึ้น

ประการที่สอง ในการใช้ถ้อยคำ ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 มีการใช้ทั้งคำเดี่ยว คำคู่ และการซ้อนคำ

การใช้คำเดี่ยว มักเป็นคำไทยแท้ ภาษาปัจจุบันนิยมใช้เป็นคำซ้อนหรือเปลี่ยนเป็นคำอื่น เช่น

- ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อนเจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการได้ยากกว่าลูกขุนนาง..... (ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า "ช่องทาง")

- เงินที่จะได้นั้น...ถ้าบางทีจะเป็นเวลาก็ขัดขวาง เพราะเป็นเจ้านายนั้นก็ทำอะไรไม่ได้เลย (ปัจจุบันนิยมใช้คำซ้อนว่า กีดกัน กีดกัน กีดขวาง ไม่ปรากฏใช้เป็นคำเดี่ยวว่า "กีด" ซึ่งแปลว่า ไม่สะดวก เช่น ในเนื้อความข้างต้น)

- จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้นเป็นพื้นของความรู้ (ปัจจุบันนิยมใช้คำซ้อนว่า "พื้นฐานความรู้")

- ออย่าตื่นตัวเองว่าได้ไปจำเรียนภาษาฝรั่งแล้วลืมภาษาไทย (ในที่นี้ใช้เป็นคำเดี่ยวคือ "ตื่น" หมายความว่า ตื่นเต้น ส่วน "ตื่นตัว" เป็นสำนวนสมัยใหม่แปลว่า กระตือรือร้น)

- ให้เขียนภาษาอื่นนั้นมาฉบับหนึ่ง ให้เขียน คำแปลเป็นภาษาไทยอีกฉบับหนึ่ง ติดกันมาอย่าให้ขาด (ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า "เขียนต่อเนื่องกันมา")

- จงประพาดิการให้เรียบร้อยตามแบบอย่างซึ่งเขาดังลงไว้ (ปัจจุบันนิยมใช้ว่า "กำหนด")

- จงรู้ว่าการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงนั้น อาชของเจ้า กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการได้รับปฏิญาณต่อพ่อว่า จะตั้งใจอุตสาหะเป็นธุระในการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงทั้งในปัจจุบันและภายหน้า พ่อได้มีความไว้วางใจมอบ ธุระสิทธิ์ขาดแก่กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ เป็นธุระทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกรุงเทพ เมื่อมีธุระขัดข้องประการใดให้มีหนังสือถึงกรมหมื่นเทวะวงศ์ฯ ก็จะต้องลัดได้ถึงพ่อ และกรมหมื่นเทวะวงศ์ฯ นั้น คงจะเอาธุระทะนุบำรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้สำเร็จตลอดไปได้ ส่วนที่ในประเทศยุโรปนั้นถ้าไปอยู่ในประเทศใดที่มีราชทูตของเราอยู่ราชทูตคงจะเอาเป็นธุระดูแลทุกสิ่งทุกอย่าง (ข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีการหลากคำใช้ทั้งเป็นธุระ มอบธุระ มีธุระ เอาธุระ เอาเป็นธุระ ซึ่งเลือกใช้ในบริบทที่ต่างกันไป

การซ้อนคำ พระองค์ทรงใช้การซ้อนคำหลายแห่งที่มีความหมายใกล้เคียงกัน การซ้อนคำแบบนี้มีผลในการช่วยย้ำข้อความอาทิ

- เมื่อมีการขัดข้องลำบากประการใด จงชี้แจงแจ้งความให้ท่านราชทูตทราบ

- ไม่ต่อสู้หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว

- ชีวิตสังขารมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืดยาวเหมือนหลักเหมือนศิลาจลละเว้นทางที่ชั่วซึ่งรู้ได้เองแก่ตัวหรือมีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้แล้วอย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้เลยเป็นอันขาด
- ถึงจะกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพอ
- และยังเป็นผู้ใหญ่ขึ้น ก็จะมีบ้านเรือนบุตรภรรยามากขึ้น คงต้องใช้มากขึ้น
- อย่าให้มีกลัวความกลัวความกระดากว่าจะผิด ให้ทำตามที่ได้มีความอดสาหะความแน่ใจว่าถูกแล้ว เมื่อผิดก็แก้ไขไม่เสียหายอันใด
- ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศ ไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด
- เงินค่าที่จะให้สอนการเล่าเรียนกินอยู่หมั่งทั้งปวงนั้นจะใช้เงินพระคลังข้างที่
- การที่มีพ่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น จะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก่ไขอันใดเลย
- อย่าทำใจโตมือโตสร้อยสร้อย โดยถือว่าตัวเองเป็นเจ้านายมั่งมีมาก
- ให้ได้แม่นยำชัดเจนคล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้สองภาษาเป็นอย่างน้อย

ทำให้น้ำใจกระดากขึ้น เช่น

- เงินนี้ฝากไว้ในแบงก์ คงจะมีดอกเบีย้มากขึ้น เหลือ (จาก) การเล่าเรียนแล้ว จะได้ใช้ประโยชน์ของตัวเองตามชอบใจเป็นส่วน (ที่) ยกให้
- การใช้คำคู่ จะเห็นว่าล้นเกล้ารัชกาลที่ห้ามีการสรรคำให้เหมาะสมแก่เนื้อ

ความ ดังนี้

- แล้วข้าไม่เลือกพัน เขาแต่ที่เฉลียวฉลาดจะได้ราชการ (ในปัจจุบันเราคุ้นเคยกับคำว่า เลือกสรรเลือกพัน มากกว่าเลือกพัน ซึ่งในที่นี้แสดงนัยของสิ่งที่เลือกในลักษณะหมวด ขยำ เคี้ยว จนได้ส่วนที่ยอดที่สุดชั้นที่สุดมา)
- จงรู้สึกตัวเป็นใจเกิดว่า เกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยที่ผู้ใดเป็นเจ้าของแผ่นดินขึ้นจะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติ ("รู้สึกตัว" ใช้ในความหมายว่า รู้ล่วงหน้าว่ามีเหตุดีหรือเหตุร้ายแก่ตัว "รู้สึกตัว" ใช้ในบริบทเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก ประสาทสัมผัส ฉะนั้น รู้สึกตัวจึงมีนัยยะของการตระหนักรู้สำนึกที่รู้ซึ่งเหมาะแก่เนื้อความที่ต้องการย้ำเตือนจิตสำนึก)
- เพราะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้น "หลาบ" ย้ำถึงความขยาดกลัว ดังนั้นในที่นี้ถ้าใช้ว่า "เข็ด" หรือ "จดจำ" น้ำหนักความก็ไม่หนักแน่นเท่า "เข็ดหลาบ"

นอกจากนี้ คำบางคำที่มีใช้ทั้งคำคู่ คำเดี่ยวในบริบทที่ต่างกัน ได้แก่

- จะเชื่อวิชาที่ตัวไปเรียนจะเป็นเหตุให้ได้ทำการราชการได้ ผลประโยชน์ทั้งนั้นให้หนักก็เชื่อไม่ได้
- ไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด (ประโยชน์และผลประโยชน์นั้นต่างกัน ใช้ในบริบทซึ่งทรงต้องการให้มีความหมายต่างกัน)
- การซึ่งจะให้ออกไปเรียนครั้งนี้มีความประสงค์มุ่งหมาย แต่จะให้ได้วิชาความรู้อย่างเดียว ไม่นับหมายจะให้เป็นที่เกียรติยศชื่อเสียงอย่างหนึ่งอย่างใดในชั้น ซึ่งยังเป็นผู้เรียนวิชาน้อยอยู่เลย (คำว่า มุ่ง

หมาย คือ มีความตั้งใจที่จะให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง มันหมาย มีความหมายว่าแน่นอนมั่นคง ไม่ต้องการให้ใส่ใจเรื่องเกียรติยศชื่อเสียง)

- การซึ่ง ให้มีโอกาสและให้ทุนทรัพย์ซึ่งจะได้เล่าเรียนวิชานี้ เป็นทรัพย์มรดกอันประเสริฐดีกว่าทรัพย์
สินเงินทองอื่น ๆ ด้วยเป็นของติดตัวอยู่ได้ไม่มีอันตรายที่จะเสื่อมสูญ (ทรัพย์มรดกเป็นเรื่องนามธรรม
คือ มีวิชาความรู้ติดตัวสืบไป ทรัพย์สินเงินทองใช้ในแง่รูปธรรม คือเงินมีไว้ใช้จ่าย)

จากการวิเคราะห์การใช้ภาษา แสดงว่าล้นเกล้ารัชกาลที่ห้าทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านการใช้
ภาษา ทรงใช้ภาษาได้อย่างไพเราะนุ่มนวลตลอดสดวย และยังทรงสามารถสื่อความหมายได้อย่างเน้นย้ำตามที่
ต้องพระราชประสงค์อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราโชบายแนวพระราชดำริ และ
พระราชวณะที่สนองตอบต่อปัจจัยทั้งภายนอกและภายในประเทศ พระราชวณะแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรง
ดำเนินพระราโชบายต่างประเทศด้วยพระปรีชาสามารถ การเจรจาต่อรองเป็นไปด้วยพระสุขุมคัมภีรภาพที่จะไม่
ยั่วยุให้มหาอำนาจเกรงไทยจนอ้างเป็นเหตุที่จะให้ไทยสูญเสียเอกราชได้ การปกครองภายในประเทศได้ทรงมี
พระราชวินิจฉัยที่จะให้ทัดเทียมนานาประเทศ พระราชดำรัสและพระราชหัตถเลขาแสดงว่าทรงเอาพระทัยใส่ใน
การบริหารประเทศตั้งแต่ระดับมหภาคจนถึงระดับจุลภาค การเสด็จประพาสยุโรปทำให้พระองค์ปรับปรุง
ประเทศด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ด้วยพระราชหฤทัยใส่ในทุกข์สุขของราษฎรเท่าเทียมกับบิดารักบุตร
พระองค์ทรงบริหารงานของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ในบทบาทของพระราชบิดา พระองค์ทรงสั่งสอนพระ
ราชโอรส ทรงระลึกว่าพระองค์มีพระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกเธอเป็นจำนวนมาก จึงทรงจัดวาง "ระบบ"
สำหรับการใช้พระราชทรัพย์ในการศึกษา นับว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงบริหารงานได้อย่างมีประ
สิทธิภาพทั้งในพระมหากษัตริย์บิดาของชาติและในฐานะพระราชบิดาของพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระ
องค์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์ (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
- ² กระทรวงศึกษาธิการ, แนวพระราชดำริแก่รัชกาล (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2528), หน้า 115.
- ³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 5 รล 3/1 พระบรมราโชวาทถึงเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ 8 กรกฎาคม รศ 112.
- ⁴ "พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนการปกครอง จ.ศ. 1247 " ในชัยอนันต์ สมุทวณิช, ชัตติยา วรณสูตร, ผู้รวบรวม เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2417 - 2477 (พระนคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518) หน้า 76 - 81.
- ⁵ เรื่องเดิม, หน้า 12.
- ⁶ ด้ฐวุฒิ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มหาบุรุษ เล่ม 1 (พระนคร : แพร่พิทยา , 2516) , หน้า 662 - 669.
- ⁷ " พระราชหัตถเลขาถึงพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง 20 เมษายน รศ.121 " ใน พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6 กับ เรื่องประกอบ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ , 17 มีนาคม 2507), หน้า 1 - 2.
- ⁸ " พระราชหัตถเลขาถึงกรมหมื่นนครสวรรค์ 13 มิถุนายน รศ. 123 " ใน ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค 3 ตอน 2 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2507), หน้า 31.
- ⁹ " พระราชหัตถเลขาถึงกรมหมื่นนครสวรรค์ 29 มกราคม รศ. 121 " ใน ประชุมพระราชหัตถเลขา ภาค 3 ตอน 2, หน้า 91.
- ¹⁰ " พระราชหัตถเลขาถึงพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง 20 เมษายน ร.ศ. 121 " ใน พระราชหัตถเลขาทรงสั่งราชการในรัชกาลที่ 5 และ 6, หน้า 4.
- ¹¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ผ. 11/1, ที่ 189 110 ต, ป,94 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทวะวงศัวโรปการ ลงวันที่ 20 มิถุนายน ร.ศ. 110

- ¹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. 59 / 6 ใบบอกที่ 39 พระยาสุริยเดช กราบเรียนเจ้าพระยาวรตนบดีนทร์ ลงวันที่ 15 ตุลาคม ร.ศ. 110.
- ¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. 59 - 6 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยาวรตนบดีนทร์ ลงวันที่ 20 ธันวาคม ร.ศ. 110
- ¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. / 59 / 6 ร.ที่ 31 / 111 ต.ป.56 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ. 111.
- ¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. 59 / 6 ร.ที่ 404 / 111 ร.ป.74 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 26 สิงหาคม ร.ศ. 111.
- ¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ 11/2 กรมหลวงเทวะวงศัโรปการถึงนายปาวี ลงวันที่ 12 ตุลาคม ร.ศ. 111.
- ¹⁷ จีราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, อ้างแล้ว, หน้า 72.
- ¹⁸ เล่มเดียวกัน, หน้า 78.
- ¹⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 2 สำเนา 2 / 621 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงพิชิตปรีชากร ลงวันที่ 22 เมษายน ร.ศ. 112.
- ²⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 6 สำเนาที่ 83 / 2361 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทวะวงศัโรปการ ลงวันที่ 12 พฤษภาคม ร.ศ. 112.
- ²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 16.1 / 6 ไปรเวตที่ 2464 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ลงวันที่ 14 พฤษภาคม ร.ศ. 112.
- ²² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 2 สำเนาที่ 2 / 621 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงพิชิตปรีชากร ลงวันที่ 22 เมษายน ร.ศ. 112.
- ²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 2 สำเนาที่ 9 / 2632 กรมหลวงเทวะวงศัโรปการกราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 9 พฤษภาคม ร.ศ. 112.
- ²⁴ จีราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, อ้างแล้ว, หน้า 100 - 102, หน้า 95 - 96.

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 8 สำเนาที่ 135 / 3580 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ลงวันที่ 1 กรกฎาคม ร.ศ. 112

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 10 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าวัฒนานุวงศ์ ลงวันที่ 10 กรกฎาคม ร.ศ. 112.

²⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 6 ไปรเวตที่ 2468.

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18 / 7 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงพระองค์เจ้าขจรจรัสวงศ์ ลงวันที่ 13 กรกฎาคม ร.ศ. 112.

²⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ฝ. 18.1 / 3 สำเนาไปรเวต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึงกรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์ ลงวันที่ 25 กรกฎาคม ร.ศ. 112.

³⁰ " พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันพุธ ปีกุน จ.ศ. 1249 " ในพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417- พ.ศ. 2453) (ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว.ทองเถา ทองแถม 18 ธันวาคม 2510) หน้า 46 - 47.

³¹ " พระราชดำรัสตอบ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันศุกร์ ปีฉลู จ.ศ. 1239 " ในเรื่องเดียวกัน หน้า 13 - 14.

³² " พระราชดำรัสตอบ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศและข้าทูลละอองธุลีพระบาท ในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันอังคาร เดือน 10 ปีจอ จ.ศ. 1248, ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

³³ " พระราชดำรัสตอบ พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าในการเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 21 กันยายน ร.ศ. 117 " ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

³⁴ " พระราชดำรัสตอบพระสงฆ์ที่พระราชวังบางปะอิน " ในประมวลพระราโชวาทและพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 5 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมร์, 2481), หน้า 142.

³⁵ " ประกาศสร้างมัสยิดสำหรับพวกที่นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายสุหนี่ " ในประชุมกฎหมายประจำศกเล่ม 15 (ร.ศ. 120 - 121).

³⁶ "ประกาศตั้งโรงเรียน" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 จ.ศ. 1246.

³⁷ "ประกาศเด็กห้ามมิให้เล่นการพนันต่าง ๆ" ใน เอกสารเรื่องจัดการศึกษา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 3.

³⁸ "พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2428" ในแนวพระราชดำริแก้รัชกาล, อ่างแก้ว, หน้า 175 - 183.

³⁹ พระราชวจนะ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ลายกนก, 2539), หน้า 46 - 47.

⁴⁰ ธเนศ เวศร์ภาดา "พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ปิยมหาราชานุสรณ์ (23 ตุลาคม 2540) (กรุงเทพฯ : องค์การบริหารสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 15 - 20.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.7 พระราชวณะในรัชกาลที่ 6

ปริบท สถานการณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจจำแนกได้ดังนี้

1. การเสียดินแดนให้แก่ประเทศตะวันตกในยุคจักรวรรดินิยมในรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ไทยต้องเผชิญกับการคุกคามจากทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส เนื่องจากต่างมีเป้าหมายที่จะยึดครองประเทศราชของไทยอันได้แก่ เขมร ลาว และดินแดนในแหลมมลายูตอนเหนือ โดยสรุปแล้ว ไทยเสียดินแดนให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส ดังนี้¹

- พ.ศ. 2410 ไทยเสียเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2431 ไทยเสียแคว้นสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2435 ไทยเสียหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าและหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกให้อังกฤษ
- พ.ศ. 2436 ไทยเสียดินแดนบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2446 ไทยเสียฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2449 ไทยเสียเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส
- พ.ศ. 2451 ไทยเสียรัฐไทบุรี กลินตัน ตรังกานู และปะลิสให้อังกฤษ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ. 2453 เป็นที่แน่ชัดเหตุการณ์การเสียดินแดนเป็นลำดับมาของไทยให้แก่ประเทศตะวันตกในยุคพระราชอัยกาและพระราชบิดาคงจะเป็นที่ฝังพระทัยเป็นอย่างยิ่งและเป็นเหตุการณ์จูงใจสำคัญยิ่งที่ทำให้พระราชดำรัส พระบรมราโชวาทและพระราชนิพนธ์บทความร้อยแก้ว ร้อยกรอง บทละคร ของพระองค์มุ่งไปที่แก่นเรื่อง (theme) ของความรักชาติ

นอกจากการเสียดินแดนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเหตุการณ์ในต่างประเทศก็ได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า ไม่เพียงแต่ประเทศตะวันตกจะได้คุกคามดินแดนของไทยเท่านั้น แต่ยังได้เผยแพร่วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง และอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ ๆ ให้แก่คนไทยด้วยตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีการปฏิวัติที่ตุรกี ปอร์ตุเกส เปอร์เซีย จีน และในปี 1917 (พ.ศ. 2460) รัสเซียได้ล้มล้างระบบกษัตริย์และเปลี่ยนเป็นมาร์กซิส พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสและมีพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเหล่านี้หลายครั้ง และเตือนว่า ตัวอย่างเหล่านี้ยังไม่เหมาะสมกับประเทศสยาม²

2. กบฏรศ. 130³ กบฏนี้ผลให้พระเจ้าอยู่หัวได้นำมาเป็นแนวคิดหลักในการกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมของคนไทย เหตุการณ์ที่จะนำมาสู่การกบฏนี้ได้คุกรุ่นมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงมีการปฏิรูปทางการศึกษาและทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดชนกลุ่มใหม่ที่ต้องการจะเข้าไปมีบทบาททางการเมือง คนกลุ่มนี้ได้เห็นความเป็นไปจากสภาพรอบด้าน เช่นในปี พ.ศ. 2451 มีการปฏิวัติเพื่อสถาปนากองการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญในประเทศตุรกี ในปี พ.ศ. 2454 ก็เกิดปฏิวัติล้มล้างระบอบกษัตริย์ขึ้นในประเทศจีน ทำให้ปัญญาชนไทยกลุ่มหนึ่งเกิดความหวังว่าไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นโดยพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทยที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ผลของการสู้รบปรากฏว่ารัฐบาลเป็นฝ่ายมีชัย มีการจับกุมตัวผู้เกี่ยวข้อง แต่ตอนหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานอภัยโทษ เหตุการณ์ใน ร.ศ. 130 ได้ก่อผลแก่วงการศึกษาอย่างใหญ่หลวงคือทรงใช้เหตุการณ์นี้เป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจ

พระราชหฤทัยที่จะปลูกฝังความจงรักภักดีในสถาบันหลัก 3 อย่างคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยทรงนำแบบอย่างจากอังกฤษมาดัดแปลงคือ God, King, and Country ทรงแสดงบทความและพระราชดำรัสไว้มากมายในทำนองไม่เห็นด้วยว่าคนไทยยังไม่พร้อม ผู้ฝึกฝืนการปฏิรูปนั้นจะมีแค่คนกรุงเทพเท่านั้น ส่วนคนชนบทจะไม่เข้าใจลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตยเลย

3. ปัญหาของชนกลุ่มน้อยชาวจีนในไทย ในปี พ.ศ. 2457 มีชาวจีนในประเทศไทย 400,000 คน⁴ ชาวจีนเหล่านี้บางกลุ่มได้ก่อให้เกิดไทยมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 คือการเข้าเป็นสมาชิกอั้งยี่ บางครั้งก็นัดหยุดงานในกรุงเทพฯ จีนเองมีความรู้สึกชาตินิยมรุนแรงอันเป็นผลสำเร็จในการปฏิวัติของผู้นำจีน คือ ดร. ซุนยัตเซ็น ในปี พ.ศ. 2437 ทำให้ชนกลุ่มน้อยชาวจีนมีความผูกพันกับเมืองแม่อย่างแน่นแฟ้น มีการจัดตั้งหนังสือพิมพ์จีน โรงเรียนจีน โรงพิมพ์จีน โรงเรียนจีน สโมสรจีนขึ้นในเมืองไทย เหนือสิ่งอื่นใดชาวจีนยังส่งเงินกลับไปเป็นจำนวนมากให้แก่ประเทศของตนทั้ง ๆ ที่ไม่ยอมเสียภาษีเพิ่มให้แก่ไทย⁵ รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชปณิธานที่จะลดความรู้สึกชาตินิยมของจีนลงและเพิ่มความชาตินิยมของไทยให้มากขึ้น

4. ปัจจัยภายนอกอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถือเป็นโอกาสที่จะเชิญประเทศให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศคือ สงครามโลกครั้งที่ 1 อย่างไรก็ตามประเทศไทยมิได้ผลิผลามในการที่จะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ในระยะแรก ๆ คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 เนื่องจากมีชาวต่างประเทศในไทย เช่น ชาวเยอรมันซึ่งเป็นมิตรที่ดีกับไทยตลอดมา อย่างไรก็ตาม ไทยประกาศกับฝ่ายพันธมิตรเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2460 เพราะเยอรมันทำสงครามอย่างโหดเหี้ยมเป็นการกระทำทารุณกรรมต่อมนุษยชาติ ความเป็นกลางที่ไทยประกาศมาต่อการแก้ไขสิทธิภาพนอกอาณาเขตของไทยในภายภาคหน้าซึ่งไทยก็ได้รับผลดีหลายประการประการหนึ่งที่ทรงคาดการณ์ไว้

ปัจจัยดังกล่าวแล้วคือสถานการณ์ที่ผันแปรที่รัชกาลที่ 6 ต้องทรงเผชิญและมีผลต่อพระราชวาระของพระองค์โดยเฉพาะทางด้านการเมืองการปกครอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระราชวาระด้านการเมืองการปกครอง การเสียดินแดนบางส่วนให้แก่ประเทศตะวันตกเป็นสิ่งที่ฝังแน่นให้พระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งกองเสือป่าขึ้นในปี 2454 และต่อมาได้ทรงจัดตั้งลูกเสือขึ้น ซึ่งเป็นพระราชประสงค์อันแน่แท้ที่จะปลูกจิตสำนึกของพลเรือนให้รักชาติร่วมกันที่ทักษะแผ่นดินไทยโดยอย่ามองว่าเป็นหน้าที่ของทหารแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังพระราชดำรัสต่อไปนี้

เรารู้สึกภูมิใจว่าบัดนี้เราได้ภาระอันใหญ่แลสำคัญยิ่ง คือเป็นผู้ที่ได้

รับมอบความสุขและความเป็นไทยแห่งชาติไว้ในมือ เราก็ก็นึกอยู่ว่าเราได้เกิดมาเป็นคนไทย และในตระกูลกษัตริย์ อันชาติไทยเรานี้บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้ช่วยกันตั้งขึ้นไว้แล้ว และได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ท่านผู้สละความสุขสำราญในร่างกาย ความสะดวกโดยเฉพาะตัว และส่วยอมสละเลือดเนื้อ และชีวิตเป็นที่สุด เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติไว้ในสมนนาม ฝ่ายเรา รู้สึกว่าเป็นทนายาหรับมรดกสำคัญอันนี้ไว้แล้ว ก็จะต้องตั้งใจรักษาไว้ให้มั่นคง ทั้งต้องอุตสาหะทำนุบำรุงให้มรดกอันนั้นจำเริญเพิ่มพูนทวีขึ้นกว่าเก่าอีกได้เพียงใด ก็นับว่าเป็นกำไรเพียงนั้น การใด ๆ ที่เราได้เริ่มจัดขึ้นแล้ว และซึ่งจะได้จัดขึ้นอีกต่อไป ก็ล้วนทำไปด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นประ

โยชนานำความเจริญมาสู่ชาติ อย่างน้อยก็เพียงไม่ต้องอายเพื่อน เช่น การที่ตั้งเลือกป้าขึ้นก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยทั่วกันรู้สึก ว่า ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักรโดยต้องตามนิติธรรม ประเพณีประการหนึ่ง ความสามัคคีในคณะและไม่ทำลายซึ่งกันและกันประการหนึ่ง ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม มิให้เสียที่ที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้สู้ก่อสร้าง ปลูกฝังชาติเราไว้ในแว่นแคว้นแดนสยามนี้ ถึงการที่ได้คิดจัดให้มีลูกเสือขึ้น ก็โดยความปรารถนาที่จะให้เด็กไทย ได้ศึกษาและจดจำข้อสำคัญทั้ง ๓ ประการ อันกล่าวมาแล้วนั้นให้ฝังมั่นอยู่ในดวงจิตตั้งแต่ยังมีอายุอยู่ในประถมวัยเพื่อว่าเมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นแล้วก็จะได้คงรู้สึกเช่นนั้นจนตลอดชีวิต และจะได้ตั้งใจประพฤติตนเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันประเสริฐ มิให้เสียที่ที่ได้กำเนิดมาในชาติไทย จะได้ตั้งใจไว้ชื่อในโลกนี้ให้มีผู้นำหน้าถือตาและให้เขาทั้งหลายเห็นปรากฏว่า ชาติเราเป็นชาติที่ยังไม่ตายยังจะถาวรและจำเจริญยิ่งขึ้นไปทุกวัน^๕

พระองค์ทรงปลูกฝังให้ทุกคนรู้หน้าที่ที่ควรปฏิบัติเพื่อชาติ พระราชดำรัสที่มีชื่อเสียงมากที่สุดองค์หนึ่ง คือพระราชดำรัสที่พระสถูปตำบลดอนเจดีย์ในงานบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวันที่ 28 มกราคม 2456 พระราชดำรัสองค์นี้ บางตำราเป็นจุดเริ่มต้นของหลักการพูดอย่างเป็นระบบแบบแผนในประวัติศาสตร์ทางวาทวิทยาในประเทศไทย (จะกล่าวในรายละเอียดต่อไป) ผู้วิจัยขออัญเชิญพระราชดำรัสมาทั้งองค์ดังนี้⁷

ทหารและเสือป่า

ตามที่เราทั้งหลายที่ได้มาพร้อมกันถึงสถานที่สำคัญนี้ คือเป็นที่สมเด็จพระนเรศวรพระเจ้าแผ่นดินไทยได้กระทำสงครามมีชัยแก่ศัตรู พม่า มอญ ได้พ่ายแพ้แต่บารมี เราทั้งหลายควรจะมีความโลภมันสนยินดีทั่วกันและเราทั้งหลายควรจะมีคำนึงถึงเหตุและกิจการ ที่ทำให้เราได้ชัยชนะแก่ข้าศึกมีทหารและกำลังยิ่งกว่าเราเป็นอันมาก ฝ่ายเขามากกว่าฝ่ายเราตั้งสามสี่เท่า เพราะเหตุใดเล่าเราจึงได้สามารถเอาชนะชนะได้ เราจะขอเล่าเรื่องอันหนึ่งซึ่งเขาเล่ากันมาพอเป็นอุทาหรณ์

ในกาลครั้งหนึ่ง เจ้าผู้ครองนครอู่ทมิฬสถาน มีความประสงค์จะทำสงครามกับอังกฤษ ได้ส่งขุนนางไปสืบที่เมืองอังกฤษ ถึงวิธีกฎและจัดการเรื่องทหารอย่างไร ก็ได้ทราบข่าวจากผู้ไปสืบนั้นว่าเขาเก็บคนเป็นทหารจากเมืองลอนดอนบ้าง คามหัวเมืองต่าง ๆ บ้าง แต่ล้วนเก็บเอาคนที่เลวไม่มีประโยชน์ไม่เป็นแก่นสารอะไรทั้งสิ้น เจ้าแขกผู้หนึ่งจึงได้ส่งขุนนางอีกคนหนึ่งไปตั้งอินเดีย ขุนนางรายงานว่า ที่อินเดียไม่มีขมอังกฤษเลย เจ้าแขกนั้นเมื่อได้ทราบความเช่นนี้แล้ว จึงสั่งการเตรียมที่จะไปรบอังกฤษ แต่ข้าหลวงต่างพระองค์ในประเทศอินเดียได้ทราบข่าวนี้เข้า จึงสั่งให้เตรียมจัดการสวนสนามแล้วก็เชิญเจ้าแขกผู้นั้นมาคุยด้วย เจ้าแขกมา มีทหารมาด้วยแปดพัน ในระหว่างที่อยู่ดูงานเจ็ดวันนั้น เจ้าแขกมิได้มีเวลาพักนอนหลับเลย เพราะต้องมัวกังวลคอยดูทหารแปดพันของตนอยู่เสมอว่าจะซื้อตรงและอยู่ในบังคับบัญชาหรือไม่ แต่ฝ่ายทหารอังกฤษนั้นถึงเวลาที่เขาป่าเตรนอนทหารกินอนเียบเรียบร้อยพร้อมกัน ไม่ว่าจะกำลังใดก็ตามทำพร้อมกัน เมื่อถึงเวลาสวนสนามเขาก็เดินพร้อมกัน หน้าตาทริยาทำทางก็ว่าแรงของอาจเป็นสง่าทั่วกันไปทั้งหมด เจ้าแขกผู้หนึ่งก็รู้สึกพิศวงจึงได้ถามท่านข้าหลวงนั้นว่า นี่ท่านทำกันอย่างไรจึงได้เรียบร้อยดีดังนี้ ทหารของข้าพเจ้า ๆ ได้เลือกด้วยตนเองและรู้จักทุกคน ทำไมจึงไม่เป็นเช่นของท่านได้บ้าง ส่วนทหารของท่านเกณฑ์กันตั้งแสนไม่รู้จักกันเลย ทั้งคนที่เกณฑ์หรือก็มีได้เลือกสรรอันใดแต่ทำทางองอาจและพร้อมเพรียงกัน ทั้งนี้ด้วยเหตุใด ท่านข้าหลวงจึงกล่าวว่าจะตอบท่าน ข้าพเจ้าต้องขอถามปัญหาข้อ ๑ ว่าการที่ท่านเป็นเจ้าปกครองบ้านเมืองนั้น ท่านมุ่งประโยชน์อะไร เจ้าผู้หนึ่งจึงตอบว่าการที่ปกครองนั้นก็เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมืองและเพื่อเป็นเกียรติคุณส่วนตัวของข้าพเจ้าเองด้วย ท่านข้าหลวงจึงตอบว่าดีแล้ว แต่ทหารเหล่านั้นเขาเป็นทหารเพื่อประโยชน์อะไร เจ้าก็ตอบว่าเขามาเป็นทหารก็เพราะหวังว่าถ้ารบ

ขณะที่เขาจะได้รับบำเหน็จ อีกประการหนึ่งถ้าจับเชลยได้ เขาก็จะได้เอาไปใช้เป็นทาสของเขาหรือสิ่งของอันมีค่าใด ๆ ที่เขาจึงได้ในเวลารบ เขาก็จะได้เอาไปใช้เป็นอาณาประโยชน์ส่วนตัว ข้าหลวงต่างประเทศจึงว่านั่นแหละเป็นคำตอบปัญหาของตัวเอง ทหารอังกฤษแต่แรกนั้นก็คิดแต่เฉพาะถึงประโยชน์ส่วนตัวเหมือนกัน แต่เมื่อได้เข้ามาเป็นทหารได้รับคำสั่งสอนเข้าแล้ว ทหารทุกคนจึงได้นึกถึงเกียรติยศของกองพล ๆ นึกถึงเกียรติยศกองทัพ ๆ นึกถึงเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่สุดดังนี้ เพราะฉะนั้นจะคิดสิ่งใดก็เหมือนกับคน ๆ เดียวกัน จะทำอะไรก็อาจสำเร็จตลอดไปได้โดยมุ่งใจเป็นอย่างเดียวกันที่จะรักษาพระบรมเดชานุภาพแห่งพระเจ้าแผ่นดินของตน เจ้าแซกผู้นั้นจึงคำนับแล้วกล่าวว่าเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ไม่มีใครในโลกนี้จะสู้ได้

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยังคงพูดกันแต่ก็มีคติที่จะทำได้อยู่บ้าง ไทยเราที่มีชัยชนะแก่พม่าครั้งนั้นก็เพราะเหตุอย่างเดียวกันนี้เอง พม่ายกมาเป็นก่ายเป็นกองทำไมเราน้อยกว่าจึงชนะได้ ข้อนี้ปรากฏไม่เฉพาะในพงศาวดารเราเองเท่านั้น ถึงพงศาวดารของพม่าเองก็กล่าวเหมือนกัน คือเมื่อพระเจ้าหงสาวดีรับสั่งเรียกประชุมเจ้านายและนายพันนายกองพม่ามารวมอยู่ทั้งปวงแล้ว ถามว่าทำไมพวกเราจึงได้รับไทยเอาชัยชนะไม่ได้ต้องล่าถอยปราศรัยอยู่เสมอ นายพันนายกองจึงได้ทูลตอบว่าทหารไทยรบด้วยยาก เพราะกลัวพระนครยิ่งกว่าความตาย ข้อนี้ต้องตรงให้ตีชอบกลอยู่ สมเด็จพระนครวัดทิหรือพระเจ้าหงสาวดีก็ตี จะสามารถลงอาญาได้ก็แรงไปกว่าอาญาความตายก็ไม่มี อาญาตายย่อมเป็นอาญาแรงที่สุดอยู่แล้ว ถ้าเช่นนั้นทำไมฝ่ายพม่าจึงไม่บังคับชนนั้นบ้างเล่า ข้อนี้พม่าพูดแก้ตัวเปล่า ๆ ที่พวกไทยชิงชัยชนะได้ก็เพราะพวกไทยรักสมเด็จพระนครวัดทิ เพราะเหตุฉะนั้นพวกไทยจึงไม่สะดุ้งกลัวความตายสู้กับมหาญเจ้าผู้ซำตักโดยหวังจะมีชีวิตอยู่ เพราะถ้าไม่สะดุ้งกลัวตายแล้วความตายจะเดินมาหา จะต้องเป็นข้าเขาทั้งชาติ

จำเดิมแต่สมเด็จพระนครวัดทิกระทำยุทธหัตถีมีชัยชนะที่ตำบลนี้ ชาติได้กลับเป็นไทย แล้วพม่า มอญก็มีความยำเกรง ต่อนี้มาไทยก็มีอิสรภาพเต็มบริบูรณ์ได้รับความสุขมากเกินกว่าที่ควร ไม่เหมือนคนไทยครั้งสมเด็จพระนครวัดทิ ถ้าพวกเราพร้อมกันพยายามทำใจเราให้เหมือนคนไทยครั้งสมเด็จพระนครวัดทิที่จับอาวุธสู้รบพม่าแล้ว และพวกเราทั้งหมดซึ่งได้มาประชุมอยู่ในที่นี้แม้จะเป็นแต่ส่วนน้อยมาตกลงพรหมกันพูดให้เหมือน ๆ กันทั้งหมดนี้แล้ว เสียงนั้นก็จะได้กระทบหูคนอื่น ๆ ต่อ ๆ ไปไปไม่ช้าก็จะแพร่หลายทั่วทั้งกรุงสยาม เวลาใดที่ชนชาวสยามพากันพูดเป็นเสียงเดียวกันหมดดังนี้ เวลานั้นแหละเราถึงสมัยที่ไม่มีเวลาจะเสื่อมทรมาลงได้ ตัวเราเองประดุจตั้งก้อนดินก้อนหนึ่งในภูเขา เราจะรักษาก้อนดินนั้นแล้ว และปล่อยให้ภูเขาถลานั้นจะเป็นประโยชน์อันใด เราจะต้องตั้งใจรักษาภูเขา ก้อนดินนั้นจึงจะอยู่ได้ เมื่อพวกเราทำใจให้สำเร็จเช่นนี้แล้ว เมื่อนั้นแหละเราจะได้เหมือนชนกของเรารั้วสมเด็จพระนครวัดทิ

พระเจ้าทั้งหลายจงจำคำของเราไว้ให้มั่น และบัดนี้ขอให้แสดงความปิติยินดีโดยร้องเพลงเพื่อความสง่าแก่คณะของเรา และเพื่อความเคารพแด่สมเด็จพระนครวัดทิ สมเด็จพระเอกาทศรถ และพระสวามี

พระมหากษัตริย์พระองค์นี้กล่าวได้ว่า ทรงใช้วาทวิทยาในหน้าที่ทั้งด้านวิธีการ (instrumental function) และหน้าที่ด้านในความอึดใจ (consummatory function) ควบคู่กันไป นั่นคือ พระองค์ทรงใช้วาทวิทยาในการปลุกใจพสกนิกรให้รักชาติ ศาสนา กษัตริย์ ในขณะที่เดียวกันทรงมีอัจฉริยภาพทางการใช้ภาษาอย่างแย่ง ทำให้การปลุกใจของพระองค์เต็มไปด้วยความสละสลวยในแง่ของการเป็นพระราชดำรัสพระบรมราชโองการ อุปเทศ (strategy) ที่ทรงใช้ในการปลุกใจคือ การเล่าเรื่อง (narrative) ของเจ้าผู้ครองอัฟกานิสถานให้ผู้ฟังของพระองค์ได้ถูกใจคิด และได้สอดแทรกคติให้แก่ผู้ฟัง พร้อมกับให้ผู้ฟังได้เปรียบเทียบกับ (comparison) จากในประเทศไทยคือ ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชซึ่งมีคำเล่าลือว่า ทหารไทย "กลัวพระนครยิ่งกว่าความตาย" ซึ่งพระองค์ทรงกล่าวอย่างไม่จริง คนไทยรักพระนครและคนไทยปัจจุบันนี้ก็ยังรักชาติ เพียงแต่มีความสุขเกินควร พระองค์ทรงปลุกใจให้คนไทยรักชาติเหมือนสมัยสมเด็จพระนเรศวรตัวเราเป็นดังหิ้งก้อนดินของภูเขา เราต้องรักษาภูเขา ก้อนดินจึงจะอยู่ได้ นับเป็นอุปมาอุปไมยที่กินใจชวนให้คนไทยขบคิดด้วยการระลึกไปถึงเรื่องเล่าของเจ้าผู้ครองนครต่างชาติและสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า สถานการณ์หรือบริบทที่ไทยเผชิญอยู่กับการคุกคามของชาติตะวันตกโดยใช้อาวุธในการล่าอาณานิคม การแทรกซึมทางเศรษฐกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปของชาวจีนทำให้พระองค์ต้องทรงทำ

สิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อปลูกจิตสำนึกของคนไทย ทางด้านยุทธศาสตร์คือการจัดตั้งกองเสือป่าและลูกเสือ ทางด้านวิทยาศาสตร์คือการสื่อสารกับผู้ฟังหลายกลุ่มหลายระดับเพื่อทรงบอกเล่าถึงพระราชดำริของพระองค์ แม้ว่าจะทรงได้รับคำตำหนิจากเหล่าทหารในกฎ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) พระองค์ก็ได้ทรงทอดย ทรงฝึกอบรม กองเสือป่าต่อไปและมีพระราชดำรัสแก่ผู้ฟังกลุ่มนี้ถึง 3 ชุดด้วยกันคือ

1. พระราชนิพนธ์เรื่อง ปลูกใจเสือป่า นี่เป็นการรวมพระราชดำรัสที่มีแต่กองเสือป่า 6 ครั้งด้วยกัน แต่เดิมมิได้มีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นหนังสือ แต่ทรงอธิบายว่ามีผู้มาขอร้องให้ทรงพิมพ์เพื่อเป็นหลักฐานมิให้สูญหาย และเพื่อให้ผู้ที่ไม่ได้ฟังกระแสพระราชดำรัสได้มีโอกาสอ่าน จึงทรงรวมเล่มขึ้น บทพระราชดำรัสทั้ง 6 ครั้ง นี้ได้แก่

ครั้งที่ 1 " เสือป่าคืออะไร " แสดงครั้งแรกเมื่อ 26 พฤษภาคม 2454

ครั้งที่ 2 " ความมุ่งหมายในการที่ตั้งกองเสือป่าขึ้น " แสดง ณ วันที่ 6 มิถุนายน 2454

ครั้งที่ 3 " หน้าที่ประจำตัวทุกคน " แสดง ณ วันที่ 13 มิถุนายน 2454

ครั้งที่ 4 " ักัดดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน " แสดง ณ วันที่ 23 มิถุนายน 2454

ครั้งที่ 5 " รักษาศาสนา " แสดง ณ วันที่ 27 มิถุนายน 2454

ครั้งที่ 6 " เห็นแก่คณะ ฟังบังคับบัญชาและรักษาสัตย์ " แสดง ณ วันที่ 4 กรกฎาคม

2454

2. เทศนาเสือป่า เป็นการรวมพระราชดำรัสทั้งหมด 17 กัณฑ์ เริ่มด้วยพระราชดำรัสที่แสดง ณ วันที่ 25 เมษายน 2457 และสิ้นสุดลง ณ วันที่ 28 สิงหาคม 2485 ทรงใช้ศัพท์ว่าเทศนาเสือป่า และทรงเลียนแบบพระธรรมเทศนาโดยเรียงเป็นกัณฑ์ที่ 1, 2, 3 ตามลำดับจนถึงกัณฑ์ที่ 17 เนื้อหา มี อาทิ ความจำเป็นที่จะมีศาสนา กำเนิดแห่งศาสนาพรานหมณ์ ยิว คริสต์ ความภักดีต่อศาสนาปาฏิหาร ความประพฤดิแห่งพุทธศาสนาพระไตรปิฎกธรรมาคม

3. พระบรมราโชวาทเสือป่า เป็นพระราชดำรัสแก่พวกเสือป่าเป็นชุดสั้น ๆ ให้ข้อคิดเตือนใจให้ระลึกว่าตนเองเป็นไทย เป็นเสือป่าและให้ประพฤติดีต่อชาติ ศาสนา กษัตริย์ พระบรมราโชวาทนี้มีทั้งสิ้น 31 ชิ้น เริ่มมีตั้งแต่วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2455 นับตั้งแต่มีการจัดระเบียบการปกครองเสือป่าเป็น 3 กรมคือ กรมหลวงรักษาพระองค์ กรมที่ 2 รักษาพระองค์ กองพันพิเศษรักษาพระองค์ และพระบรมราโชวาทชิ้นสุดท้ายในชุดนี้สิ้นสุดลงในวันที่ 4 มกราคม 2462

กล่าวโดยภาพรวม พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทชุดที่เน้นเรื่องชาตินิยมตลอดไปจนถึงการเข้าร่วมสงครามโลก จะเห็นว่าทรงเน้นเกี่ยวกับผู้ฟัง ได้แก่ เสือป่า กองทัพ ทหาร ในการพระราชทานพระราชดำรัส พระองค์มักจะทรงยกให้เห็นความแตกต่างและการเปรียบเทียบ พระองค์เองก็ทรงเป็นเอตทัคคะในการพระราชนิพนธ์บทความและบทละคร คงจะได้ทรงตระหนักว่า การยกให้เห็นความแตกต่างและการเปรียบเทียบเป็นการแสดงให้เห็นความขัดแย้ง (conflict) เป็นนัย ๆ จะทำให้พระบรมราโชวาทน่าฟังและจะอยู่ในความทรงจำเหมือนดังได้อ่านบทความหรือบทละครพระราชนิพนธ์

กลยุทธ์อื่น ๆ ที่ทรงใช้อยู่เสมอในพระบรมราชาบาทหรือพระราชดำรัสเพื่อเป็นการปลุกใจ ให้ผู้ฟังเข้าใจ กระจำ และให้จำได้คือ การยกตัวอย่างและการใช้อุปมาอุปไมยเป็นหลัก เช่น การยกตัวอย่างพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ไทยที่มีลักษณะเป็นเสือป่า ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวร พระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงชี้ให้ผู้ฟังรู้จักแยกแยะ เช่น ทรงดำเนินขุมหลวงสุริยศน์อมรินทร์ และทรงแสดงให้เห็นว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีคุณสมบัติบ้านเมืองแม้พระองค์จะทรงมีพระสติพินเพื่อนไปนภายหลังก็อย่าได้ถือเรื่องนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ทรงยกย่องขุนนางที่กล้าหาญ และทรงแสดงว่า แม่สตรีในประวัติศาสตร์ก็เป็นตัวอย่างของความกล้าหาญได้เช่นกันคือ สมเด็จพระศรีสุริเยศย

เมื่อจะทรงปลุกใจให้ทหารและพลเรือนมีความรักชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงยกตัวอย่างประเทศที่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกหมดแล้วยกเว้นชาติไทยและชาติญี่ปุ่น การที่ชาติไทยไม่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกเป็นความภูมิใจ ณ ระดับหนึ่งที่บรรพบุรุษของเราได้รักษาผืนดินไว้ได้แต่สิ่งที่ทรงปลุกคนไทยให้สำนึกคือ ควรนิยมยกย่องญี่ปุ่นมากกว่าไทยเพราะญี่ปุ่นมีใจอีกheimเป็นทหาร ทำเพื่อชาติมากกว่าคนไทยซึ่งสลายจนเคยตัว ทงว่าตนเก่งพอแล้วจะนั้นคนไทยจึงต้องพยายามที่จะสมัครเข้าต่อสู้ปกป้องชาติ แม้เป็นทหารมิได้ก็เป็นเสือป่าได้

เมื่อตรัสถึงความรุ่งเรืองสมัยโบราณและความตกต่ำ พระองค์ได้ทรงยกตัวอย่างประเทศกรีซและประเทศอิตาลียุคอเล็กซานเดอร์มหาราชและยุคจูเลียสซีซาร์และทรงสรุปความเจริญไปสู่ความต่ำด้วยภาษาที่แยบยลว่า ต่างหาความสุขส่วนตัวกันมากขึ้นต่อนั้นมากก็เฟลิดเฟลิน " แล้วทิ้งทหารให้เป็นพลเรือนทั้งพลเรือนให้เป็นผู้หญิงและทิ้งผู้หญิงให้เป็นอีกากี้ " เป็นความเปรียบเทียบที่กะทัดรัด เห็นภาพ ใช้สัญลักษณ์ของลักษณะด้วยประเภทต่าง ๆ มาอธิบายสภาพความเป็นไปเป็นภาษาพจน์ที่เรียกว่า อุนนามนัย (synecdoche)

วิธีการที่ทรงใช้ในการเปรียบเทียบมีทั้งเปรียบเทียบโดยตรงที่เรียกว่า literal analogy และเปรียบเทียบโดยการใชภพพจน์ที่เรียกว่า figurative analogy เช่น เมื่อทรงอธิบายถึงหน้าที่ของพลกนิกรต่อพระมหากษัตริย์คือไว้วางใจในตัวพระองค์ ถือว่า พระองค์เป็นผู้รักษาอำนาจ เกียรติยศและอิสริภาพ ทรงใช้การเปรียบเทียบเชิงภพพจน์ (figurative analogy) ว่าคนไทยก็เหมือนอยู่ในเรือลำเดียวกัน พระมหากษัตริย์ต้องพยายามพาชาติไปให้ตลอดห่วงมหาสมุทร เมื่อทรงพูดถึงเรื่องชาติก็ทรงใช้อุปมาอุปไมยอีกเช่นกันเกี่ยวกับเรือว่าพลเมืองเปรียบเหมือนคนโดยสารที่นั่งเรือไปด้วยกันถ้าต่างชาติทำให้เรือเป็นอันตรายหรือเรือร่วก็ต้องลงมือช่วยกันวิดน้ำยาเรือ จะมามีวก็ียงให้เป็นหน้าที่ที่กลาสแต่อย่างเดียวกันหาได้ไม่ กลาสเปรียบเหมือนทหาร ประชาชนที่เป็นพลเรือนควรช่วยด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าตรัสเกี่ยวกับกษัตริย์และชาติอันเป็นองค์ประกอบที่ทรงได้แนวคิดจาก King, Country แล้ว อีกองค์ประกอบหนึ่ง God ซึ่งก็คือศาสนานั้นเอง ทรงเปรียบเทียบมีศาสนาเหมือนกับคนงุ่นผ้า จะเป็นศาสนาใดก็ตามและคนไม่มีศาสนาเหมือนคนเปลือยกายซึ่งนำสงสารเหมือนมีวิชาอยู่หนาแน่น

ในการพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับคณะ การฟังบังคับบัญชาและการรักษาสัตย์ ทรงใช้อุปมาอุปไมยอีกเช่นกันโดยทรงเปรียบเทียบคณะเป็นร่างกายบุคคลแต่ละคนเป็นอวัยวะ ถ้าอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ทำงานร่างกายจะทรุดโทรมและอวัยวะส่วนที่ไม่ทำงานก็จะได้รับผลกระทบเช่นกัน

พระองค์ได้ทรงแสดงความไพเราะแห่งถ้อยคำที่ทรงใช้ทั้งในบทร้อยแก้วและบทร้อยกรอง อาทิ

บทชวนรักชาติ

© เาเนิดเกิดมาแล้วชาติหนึ่ง
ไม่ควรให้เสียทีที่เกิดมา
แม้ใครตั้งจิตคิดรักตัว
ควรจะร้องนอกร้อนใจ
ชาติใดไร้รักสมักสมาณ
แม้ชาติย่อยยับอัปจน

© ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง
เคียวเข็ญเย็นค้ำกรำไป
เขาจะเห็นแก่หน้าค่าซื้อ
ไหนจะต้องเหน้อยยากลำบากกาย

© เพราะฉะนั้นชวนกันสวามิภักดิ์
ยอมตายไม่เสียตายชีวา
สมานาสสามัคคีให้คืออยู่
ควรคิดจ่านงจใจ

ควรคำนึงถึงชาติศาสนา
ในหมู่ประชาชาวไทย
จะม้วนอนนึ่งอยู่ไหน
เพื่อให้พร้อมพร้อมทั่วคน
จะทำการสิ่งใดก็ไร้มล
บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร
คงจะต้องบังคับขับไส
ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย
จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา
จงรักร่วมชาติศาสนา
เพื่อรักษาอิสระคณะไทย
จะสู้ศึกศัตรูทั้งหลายได้
เป็นไทยจนสิ้นดินฟ้า^๑

(โคลงวิวิธมาลี)

ซึ่งเราอยู่เป็นสุข
อีกประเทศธำรง
เพราะชนกหาญกล้า
ไกรแก่งสละชีพ

ล้ำราญ
อิสระ
แห่งกาจ
ต่อสู้ไฟรี

บัดนี้ชนกล่วง
อธิฐานฝากอยู่
ควรภาจะให้ชน
เข้าเหยียบย่ำเขตที่
อีกทั้งสรรพุทธ
หลักแห่งธรรมาธิ-
ยังเสียประชาเย็น
เมื่อเห็นพิบัติแล้ว

ลับไป แล้วนา
ยังเทศ
ต่างชาติ
ชนกยัง
ศาสนา
ปติ
อยู่สุข
รอบข้างเขตเวา

เอาจิตรำลึกเกิด
ใครจะทากรณมา
ยอมเสียชีพจนพระ
ให้โลกเอกอ้างออก

ถึงคุณ พระนา
ล้วงล้าง
พุทธศาสน์ เพื่อนเอย
ชื่อไทย ๆ

พระราชนิพนธ์โคลงสุภาสิต

จะเห็นว่า นอกจากทรงปลุกใจด้วยเนื้อเรื่องแล้ว พระปรีชาสามารถในการใช้คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ยังเป็นที่ประจักษ์ ลักษณะทางวาทวิทยาที่เด่นจึงมีทั้ง instrumental value และ consummatory value ดังกล่าวแล้ว เมื่อประเทศไทยเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 พระองค์ทรงประกาศสงครามอย่างระมัดระวัง ทั้งนี้เพราะทรงคำนึงว่ามีชาวเยอรมันในไทยและมีเจ้านายบางกลุ่มที่นิยมชมชอบเยอรมัน ขณะเดียวกันไทยก็ต้องถือโอกาสนี้ประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อชื่อเสียงและสิทธิประโยชน์ของไทยบางประการ

ดูกรท่านทั้งหลาย

อาศัยเหตุที่งานมหาสงครามในยุโรปได้ปรากฏโดยแน่ชัดแล้วว่าเป็นสากลสงคราม ข้าพเจ้าได้วิเคราะห์ดูโดยดีด้วยแล้ว รู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะเพิกเฉยละเลยอยู่ต่อไปอีกนั้นหาได้ไม่ และเมื่อคำนึงถึงประโยชน์ของกรุงสยามและสันติภาพของโลกแล้วก็ไม่มีหนทางอย่างอื่นที่จะเลือกได้ นอกจากจะต้องประกาศสงครามต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรีย ฮังการี ซึ่งจะเพิกเฉยต่อธรรมระหว่างประเทศโดยมิได้ละลด

รัฐบาลของข้าพเจ้าได้พยายามแล้วที่จะกล่าวชัดเจนว่า ในวิธีที่ประเทศท่ามกลางยุโรปกระทำสงคราม โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เป็นสมาชิกในสมาคมแห่งชาติจะต้องปฏิบัติเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อปรากฏแล้วว่า ประเทศท่ามกลางยุโรปมิได้ยึดถือคำชัดเจนนั้น ๆ แล้ว ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่าการที่กรุงสยามจะคงถือความเป็นกลางต่อไปนั้นไม่ได้อีกแล้ว เป็นความจำเป็นโดยแท้ที่จะต้องทำสงครามด้วย

โดยอาศัยความจงรักภักดี และความอุตสาหะวิริยะภาพแห่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารบก ทหารเรือ และข้าราชการพลเรือน ซึ่งข้าพเจ้าได้มอบให้เป็นผู้กระทำขั้นต้น เพื่อรักษาความสงบและความอยู่สุขแห่งสาธารณชน กิจการนั้น ๆ ได้เป็นไปแล้วอย่างเป็นที่พอใจของข้าพเจ้า และโดยมิได้อันตรายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดและข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้ปฏิบัติกรณหน้าที่อันกล้าหาญแล้วนั้น

เราทั้งหลายได้เข้าข้างฝ่ายผู้กระทำสงคราม เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์แห่งธรรมระหว่างประเทศแล้ว และได้ตั้งใจช่วยสัมพันธมิตรผู้กล้าหาญของเราต่อไป จนกว่าจะได้มีการสงบสุขอย่างสมศักดิ์

ข้าพเจ้ามีความเชื่อโดยแน่แท้ว่า ในความพยายามด้วยความจงรักภักดีและพร้อมเพรียงแห่งพสกนิกรของข้าพเจ้าทั่วไป และขออำนาจพระรัตนตรัยจะได้บันดาลดลให้สรรพวิริยศาสตร์ที่พัฒนาบงกชบังเกิดมีแก่เราทั้งหลายจงทั่วกันเทอญ¹⁰

และพระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสในงานเลี้ยงส่งนายทหารที่จะไปราชการสงครามในวันที่ 8 มกราคม 2460 ความตอนหนึ่งว่า

การที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์และนายทหารจะออกไปในครั้งนี้ ข้าพเจ้าสารภาพโดยตรงว่าข้าพเจ้ามีความอิจฉาที่ข้าพเจ้ามาตกอยู่ในตำแหน่งซึ่งไม่สามารถจะไปเช่นนั้นได้บ้าง แต่เมื่อมานึกดูอีกอย่างหนึ่งก็พอจะความอิจฉาไปได้ คือนึกว่าเป็นธรรมดาทหาร ไม่ว่าจะผู้ใด เมื่อได้รับมอบหน้าที่แล้วให้รักษาอยู่หรือไปณที่ใดย่อมจะต้องประจำอยู่หรือไปณที่นั้น ทหาร

จะเลือกเอาเองไม่ได้ว่าจะไปที่นั่นอยู่ที่นี้ ส่วนตัวข้าพเจ้าเองก็เป้นทหารผู้หนึ่งซึ่งถูกกะน่าที่ว่าต้องอยู่ที่นี้ ข้าพเจ้าหรือจะเป็นผู้เถียงได้? เมื่อน่าที่มีอยู่ที่นี้แล้ว, ถ้าข้าพเจ้าจะละทิ้งไปมีเท่ากับข้าพเจ้าเป็นผู้ที่เสียวินัยเหมือนกัน เมื่อมานึกเช่นนี้ได้ก็คอยคลายความอิจจาผู้ที่จะไป

เมื่อวางความอิจจาได้เช่นนี้แล้ว จึงมารู้สึกปลื้มใจแทนผู้ที่จะไป, ปลื้มว่าในคราวนี้เป็นโอกาสสำคัญอย่างยิ่งของทหารไทยเราที่จะแสดงแก่ชาติที่อย่างไร ๆ เราก็ต้องรับว่าเคยคร่ำคร้อเขามา, ว่าเวลานี้เราได้เดินขึ้นแล้ว, เราได้พยายามอย่างที่สุดที่จะทำการตามหน้าที่ของเรา, และแม้แต่เราเป็นชาติเล็กก็ไม่ย่อท้อที่จะทำหน้าที่โดยบริบูรณ์สำหรับชาติที่ทรงอิสรภาพ พระยาพิไชยชาญฤทธิ์และนายทหารที่จะไปพร้อมกันในครั้งนี้จะเป็นคนแรกที่จะได้นำเกียรติคุณแลชื่อเสียงของกองทัพบกของข้าพเจ้าไปประกาศแก่ตาโลก, จะเป็นคนแรกที่นำธงไทยไปคลี่ที่กลางยุโรป, ซึ่งในเวลานี้ต้องนับว่าเป็นเหมือนกลางโลก ข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องเดือนนายทหารที่จะไปนี้ว่าให้ตั้งใจประพฤติให้สมที่จะเป็นคนแรกที่จะนำเกียรติยศไปเผยแพร่ ที่ว่าข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องเดือนนายทหารที่จะไปนี้ว่าให้ตั้งใจประพฤติให้สมที่จะเป็นคนแรกที่จะนำเกียรติยศไปเผยแพร่ ที่ว่าข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องเดือนนั้น เพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าเขาทั้งหลายรู้สึกอยู่พอแล้ว, รู้สึกเกียรติยศที่เป็นโชคดีของเขาทั้งหลายในครั้งนี้, ที่จะได้เป็นผู้ถือเอาเกียรติคุณเอาศักดิ์ดาเดชาภาพของพระเจ้าแผ่นดินแลชาติสยามไปสำแดงในท่ามกลางยุโรป, "

จากผลของการตัดสินใจพระทัยนำไทยเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยสามารถมีชัยเหนือฝ่ายเยอรมันมีชื่อเสียงแพร่หลายในยุโรป และสามารถแก้ไขสนธิสัญญาบาวริงซึ่งไทยเสียเปรียบอังกฤษมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 นอกจากนี้ไทยยังได้เงิน 2 ล้านบาทซึ่งเป็นค่าปรับจากเยอรมัน และล้มเลิกสนธิสัญญาที่ไทยเคยเสียเปรียบเยอรมัน¹²

ในด้านกิจการภายในประเทศ พระองค์ก็ได้ทรงละเลยทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ "หลักราชการ" ไว้เตือนใจผู้เป็นข้าราชการ นอกจากนี้ยังทรงแสดงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการไว้ยศของข้าราชการท้องถิ่นดังนี้

... ข้าพเจ้าเชื่อว่าการที่ข้าราชการมีการไว้ยศไว้ด้วยกัน

จนเกินไปเป็นอันมากนั้น น่าจะเกิดจากความเข้าใจผิด ๒ สถาน คือ

๑. คิดว่าการที่ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ปกครองท้องถิ่นหรือแม่เป็นเจ้านาที่ใดๆทั้งนั้นแปลว่าท่านแต่งตั้งให้ไปเป็นนายประชาชน
๒. เมื่อมีตำแหน่งเป็นนายคนเช่นนั้นก็จำเป็นต้องทำภูมิไว้ยศเพื่อสามัญชนจะได้ยำเกรง

ความเข้าใจทั้ง ๒ สถานนี้ คลาดเคลื่อนจากความเปนจริงดัง
ข้าพเจ้าจะขออนุญาตชี้แจงโดยย่อต่อไปนี้

๑. ข้าราชการผู้ที่ทรงพระกรุณาตั้งไว้ในตำแหน่งใด ๆ
ก็ดี ไม่มีเลยจนตำแหน่งเดียวที่ท่านมุ่งให้เป็นนายประชาชน
... แท้จริงศัพท์ที่เรียกขานก็บอกตรงอยู่แล้วว่าเป็นอะไร คือเป็น
ข้าราชการ หาใช่เป็นนายประชาชนไม่... และที่พระราชทาน
ส่วน ๑ แห่งพระราชอำนาจให้ผู้ใดถือไว้แล้ว ก็ต้องแปลว่าทรง
ไว้วางพระราชหฤทัยแล้วว่าผู้นั้นมีความสามารถพอที่จะใช้พระ
ราชอำนาจส่วนนั้นโดยอาการอันตรงตามพระบรมราชประสงค์
คือให้สำหรับทำนุบำรุงอาณาประชาราษฎร์ให้เป็นสุขปราศจาก
ทุกข์ภัยให้ได้ร่มเย็นเพราะพระบรมโหธิสมภาร เพราะฉะนั้นเจ้า
หน้าที่ผู้ใดให้อำนาจไม่ถูกต้องพระราชประสงค์ก็ต้องจัดว่าบกพร่อง
ในความสามารถ และถ้ายังซ้ำร้ายนำอำนาจซึ่งพระราชทาน
แบ่งไปให้ใช้เพื่อผดุงความสุข และการกระทำที่ตนหิตประ-
โยชน์ให้แก่ประชาชนนั้น ไปใช้เพื่ออคติหรือเบียดเบียนผู้อื่น
แล้วก็ต้องติโทษว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่ทำการไม่ถูกหน้าที่ ๆ ทรงพระ
มหากรุณาชุบเกล้า ฯ นั้นเลย...

๒. การกระทำภูมิไฉยศึกมักเข้าใจกันว่าทำให้สามัญชนมี
ความนิยมนับถือยำเกรง ข้อนี้เป็นข้อเข้าใจผิดโดยแท้ เพราะชน
ของไทยเราย่อมมีนิสัยเป็นไทยแท้ติดอยู่ในสันดาน คือมักรู้สึก
ว่าคนเราแท้จริงก็เป็นคนเหมือนกัน ผิดกันแต่คุณสมบัติของ
บุคคลอันแสดงให้ปรากฏเท่านั้น...

การทำภูมิไฉยศึกถ้าใครคิดว่าจะตบตบราษฎรชาวบ้าน
นอกได้แล้วเป็นความเข้าใจผิดแท้ทีเดียว ข้าพเจ้าได้เคยฟังแก่หู
รู้แก่ตามาหลายรายแล้วว่าเจ้านายเสด็จประพาสถึงเป็นการไม่
เปิดเมฆราษฎรพอได้เห็นก็รู้ว่าเปนเจ้านาย ถ้ามว่าทำไมจึงรู้
เขาตอบว่า "เพราะท่านไม่ทำภูมิเลย" ดังนี้ก็เป็นพยานแล้วว่า
ประการ ๑ ชาวบ้านนอกไม่ไปตบตบได้ง่าย ๆ และอีกประการ
๑ การทำภูมิไฉยทำให้เขานิยมนับถือหาได้...¹³

พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ ในด้านเศรษฐกิจ พระองค์ได้ทรงสานต่อพระราชปณิธานของพระบรม
ราชชนกของพระองค์ในการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่ราษฎร เช่น การประปา สถานพยาบาล สะพาน
เพื่อให้เศรษฐกิจในชาติก้าวหน้าพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว จะขออัญเชิญพระราชดำรัสในการเปิดการประปา
กรุงเทพฯ 14 พฤศจิกายน 2457

อนึ่งท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเราทำการอันนี้ให้สำเร็จไปได้ควรรู้สึก
ปลื้มใจว่าได้ทำการอันเป็นประโยชน์และกุศลอย่างยิ่ง เพราะน้ำ
ซึ่งใสสะอาดบริสุทธิ์ ไคร ๆ ย่อมรู้อยู่แล้วทั้งในโบราณและบัดนี้
ว่าเป็นของจำเป็นเพื่อประโยชน์และเพื่อความสุภาพสำหรับป้องกัน
โรคอันตรายของมนุษย์ น้ำใสสะอาดย่อมเป็นเครื่องบำบัดโรคได้

ดีกว่าโอสถหรือเภสัชทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสิ่งไรที่นับว่าเป็น
มลทินโทษ ท่านโบราณจารย์ซึ่งต้องสอนให้ใช้น้ำเป็นเครื่อง
ชำระล้างในที่สุด ถึงแม้จะกล่าวเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นของชั่ว
ร้าย เพื่อจะบารบสิ่งชั่วร้ายอันนั้นก็บารบให้หายแพ้ได้
โดยอาศัยอำนาจน้ำ เป็นต้นว่าเมื่อครั้งสมเด็จพระมุนิทรชิน-
ศรีประทับอยู่ภายใต้โพธิบัลลังก์ พระยามารซึ่งสมมติว่าเป็นผู้
คิดร้ายต่อพระองค์ได้ห้วงผจญต่อพระบรมศาสดา โดยเคาะ
อำนาจพระบารมีของพระองค์บันดาลให้นางพระธรรณีมา
สยายผมเปียน้ำบารบมารได้ด้วยอิทธิฤทธิ์แห่งน้ำอันหลังไหล
มาจากผมของนาง ด้วยอำนาจลัจจวจากาษิตนี้ ขอการประ-
ปาจึงเป็นผลสำเร็จตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระ
ชนกนาคของเรา และสมความประสงค์ของเราและสมความ
ประสงค์ของท่านทั้งหลายบรรดาที่ได้ช่วยทำการอันนี้สำเร็จ
ขอน้ำใสอันจะหลังไหลจากประปານี้จึงเป็นเครื่องประหาร
สรรพโศร้ายที่จะเบียดเบียนให้ร้ายแก่ประชาชนผู้เป็นพลกนิ-
กรของเรา ขอน้ำอันนี้ที่ได้รับพรแล้วโดยพระสงฆ์ได้สดมภ์
และโดยเราได้ตั้งใจให้พร จงบันดาลให้เป็นน้ำมนต์ทำให้ประ-
ชาชนมีความสุขสวัสดิ์ผ่องแผ้วเจริญถ้วนทั่วทุกตัวคน ตั้งแต่
วันนี้เป็นต้นไป¹⁴

พระราชดำรินี้นอกจากจะแสดงถึงความก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) คือการ
มีน้ำประปาไว้ให้ยังแสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์พระผู้ตรัสพระราชวจนะนี้ นั่นคือ โดยเหตุที่ทรงมี
พระปรีชาสามารถในด้านศาสนาและวรรณคดีพระราชดำรัสจึงมีอรรถรสของวรรณคดีและชาดกอย่างไพเราะ
งดงาม (literary and religious tinge)

ในเรื่องการโน้มน้าวใจประชาชนให้ร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจทรงมีพระราชดำรัสในเชิงปลุกใจให้
ราษฎรให้ของไทยตั้งกระแสนพระราชดำรัสที่จะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่างดังนี้

... ถึงของที่ทำเราทำได้นั้นจะยังสู้ของเขาไม่ได้ หรือ
แพงไปสักนิด ถ้าเราตั้งใจช่วยกันอุดหนุนแล้วก็เป็นทางที่จะให้
ของ ๆ เราดีขึ้นพอทัดเทียมกับของเขาได้ ในเวลาปกติพวกเรา
ย่อมแลเห็นได้ยากว่าเหตุไรจึงมีความจำเป็นที่จะต้องบำรุงวิชา
หัตถกรรมและศิลปกรรมของเราเองให้พอเพียง ต่อเมื่อไรมีเหตุ
สำคัญซึ่งของใช้ของเราจะส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ เมื่อนั้น
แหละจึงเป็นเวลาที่เราต้องรู้สึกตัวเสียใจตัวเองว่า เราทั้งหลาย
ได้รามีอวดชื่นเสียหมดแล้ว ช่วยตัวเองก็ไม่ได้เสียแล้ว...

ข้อนี้จำเราทั้งหลายจะต้องพูดกันให้เข้าใจดี บ้าน
เมืองที่เลี้ยงตัวเองไม่ได้มันเขาต้องมีความวิเศษในทางอื่นแทน
คือต้องมีกำลังที่จะไปแข่งเอาความสมบูรณ์ของผู้อื่นได้ นี่เรามา
กำลังพอแล้วหรือ แต่ถึงแม้ว่ามีพอเราก็คงไม่ประารถนาจะทำ
เช่นนั้นเพราะฉะนั้นความจำเป็นจึงมีอยู่ว่า เราจะต้องช่วยกัน

คิดอย่างไรให้บ้านเมืองเราเลี้ยงตัวเองได้ ถึงของในเมืองไทยจะ
ยังทำไม่ได้ดีเหมือนเขาก็ให้พอใช้ได้และมีเพียงพอแก่ความต้องการ
ของเรา... ถ้าจะพูดกันตามตรงแล้วก็ต้องรับว่าเดี๋ยวนี้เรา
ยังต้องอาศัยให้ชาวต่างประเทศเลี้ยงตัวเราอยู่ทุกคน เช่นนี้เรา
ไม่อยาเขาหรือ

เพราะฉะนั้นเราต้องช่วยกันบำรุงการศิลปหัตถ-
กรรมแห่งบ้านเมืองเราให้เจริญขึ้น เราจะปล่อยให้ความบก
พร่องมีอยู่เช่นนี้ไม่ได้ต่อไปเป็นอันขาด เราต้องนึกถึงว่าเงิน
ทองที่เราจะมีพอจะจับจ่ายใช้สอยนั้นทำอย่างไรจึงจะได้ให้ตั้งแต่
สตาจค์เดี่ยวจีนไปให้เป็นประโยชน์แก่คนไทย... 15

แนวพระราชดำริที่สำคัญทางเศรษฐกิจประการหนึ่ง คือ การปลุกใจให้คนไทยทำมาหากินแข่งกับคน
จีน พระองค์ทรงเห็นว่าจีนนั้นเป็น "ยิวแห่งบูรพาทิศ" นั่นคือ ไปอยู่ที่ใดก็จะกอบโกยผลประโยชน์จากชาตินั้น
มาสู่ชาติของตน จีนในเมืองไทยนั้นรับจ้างทุกอย่างเป็นประจำทุกอย่างเป็นประเภท "หนักเอาเบาสู้" คนไทยในสายพระเนตรของรัฐ
กาลที่ 6 คือคนที่เห็นแก่ความสะดวกปล่อยเศรษฐกิจให้อยู่ในมือคนจีนคิดแต่จะทิ้งพาจีน ทรงพระราชนิพนธ์
เตือนใจคนไทยดังจะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่าง

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าไทยทุกคนจะลงเนื้อเห็นด้วยกับข้าพเจ้า
ว่า จีนมีส่วนใหญ่ในความเป็นอยู่โดยปกติแห่งคนไทยเรา ความ
ข้อนี้ทำให้เกิดความรู้สึกในพวกรุ่นคนไทยต่าง ๆ กัน ข้าพเจ้าเกรง
ว่าเราโดยมากไม่รู้ลึกอย่างอื่น นอกจากเห็นเสียว่าเป็นความสะดวก
(ไทยเรามีนิสัยไม่ใคร่จะชอบการงานหนัก) เพราะฉะนั้น
เมื่อจีนมาแย่งเอากิจการที่เราได้เคยทำมาด้วยมือของเราเองแต่
ก่อน เราก็ไม่พยายามที่จะแข่งขันหรือประกอบกิจการของเรา
นั้นให้เจริญอยู่ เรากลับไปคิดเสียว่าเป็นการสะดวกแก่เราแล้ว
ที่จะได้ไม่ต้องทำงานอย่างนั้นอีกต่อไป ส่วนในพวกรุ่นที่เป็น
นายก็เอนไปข้างจะชอบให้จีนเป็นลูกจ้าง เพราะจีนยอมทำ
งานหนักกว่าไทย และทั้งเต็มใจรับสินจ้างน้อยกว่าด้วย

เพราะฉะนั้นไทยเราโดยมาก ด้วยเหตุเพื่อความเกียจ-
คร้านก็ดีหรือเพื่อความสะดวกส่วนตัวก็ดี เลยต้องหันไปอาศัย
จีน จนถึงกับบางคนยึดถือเป็นความเห็นอันจริงจึงเสียว่า จีน
เป็นส่วนอันจำเป็นแก่ความเป็นอยู่แห่งชาติไทยเราและด้วย
เหตุนี้ไทยจะก่อเหตุไทยบาดหมางกับจีนไม่ได้

ในเวลาสงคราม หรือในเวลาใด ๆ ทั้งสิ้น ชาวต่างประ
เทศไม่มีความจำเป็นจะต้องอยู่ในเมือง ทั้งไม่มีอะไรจะบังคับให้
เขาอยู่ได้ด้วย เขามีความชอบธรรมที่จะไปเสียจากบ้านเมือง
เราเมื่อใดก็ได้ตามความประสงค์ แต่ถ้าเขาจะอยู่ต่อไป เขาก็
อยู่ได้ตามความพอใจเว้นเสียแต่ถ้าเป็นชาวต่างประเทศที่ทำสง
ครามกับเมืองเราจึงจะต้องไล่ถ้าหากว่าเมืองเรามีสงครามขึ้น
จีนจะอยู่กับเราหรือ ? ถ้าจะตัดสินตามเหตุการณ์ที่ได้เคยเห็น

มาแต่ก่อน ๆ แล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการที่เงินจะอยู่นั้น เป็นสิ่งซึ่งเหลือคิดและไม่สามารถจะหวังได้ ท่านไม่เคยได้สังเกตบ้างหรือว่าเงินนั้นเมื่อมีเหตุทุกหรืออน แม้แต่เล็กน้อยสักเท่าใดก็เตรียมพร้อมที่จะออกไปจากประเทศของเราอยู่เป็นนิจ เช่นถึงแม้จะมีข่าวลือซึ่งเหลือจะเชื่อและไม่น่าเชื่อทั้งที่ไม่อาจเป็นไปได้ก็ดี ก็พอเพียงที่จะกระทำให้พวกจีนตื่นเต้นพากันวิ่งไปทางอุเรื่อต่าง ๆ และเขี่ยคยัดกันลงเรือเมล์ที่จะออกไปนอกน่านน้ำสยาม

ก็ถ้าเมื่อการสงครามจะเกิดแก่เมืองไทยแล้ว ความรีบร้อนของพวกจีนที่จะไปนั้นจะน้อยลงหรือ? ถ้าใครเชื่อจริงว่าจีนจะอยู่กับเราในเวลาที่จะเกิดสงครามแล้ว จะเป็นที่น่าหัวเราะยิ่งนัก

ท่านได้รู้สึกหรือไม่ว่า เวลาที่เราต้องอาศัยเงินอยู่ มากน้อยเพียงใดถ้าท่านยังมิได้ดำริในเรื่องนี้จริงตั้งแต่ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าขอเชิญให้ท่านคิดในบัดนี้ และเมื่อท่านได้ตริตระองแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านคงจะรู้สึกหลากใจอย่างข้าพเจ้าเหมือนกัน ในกาที่เราได้ยอมให้ตัวเรามั่งหลงอยู่ได้ช้านานถึงปานนี้ โดยมีได้รู้สึกตัวว่าเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุที่เราเกียจคร้าน และปล่อยตัวให้สนุกสนานไปตามเพลงของเรานั้นแหละ เราจึงค่อย ๆ เลื่อนลอยไปอยู่ในที่ซึ่งต้องอาศัยผู้อื่นโดยทางนี้เราได้ยอมให้ตัวเราพึ่งพาจีนทั้งนี้จะเป็นเพราะว่าเราเห็นจีนดีกว่าเราก็หาไม่ แต่เราเห็นว่าเขาเป็นคนที่ทำความสะดวกให้แก่เรา เป็นคนเต็มใจและชอบทำงานหนัก เพราะฉะนั้นจึงเป็นคนที่ไม่ให้เราจำเป็นต้องออกแรงมาก ซึ่งเขาขอแลกเปลี่ยนกับค่าจ้างอันเล็กน้อยเท่านั้น ความเกียจคร้านของเรามีผลเป็นอย่างไรบ้างข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างมาให้ท่านเห็นเพียงสองสามข้อ

การหาบเร่ขายของ ในเวลานี้อยู่ในเมืองจีนแทบทั้งคืน เขาหาบของซึ่งแต่ก่อนคนไทยเราเคยหาบขาย มีข้าวแกงขนมและน้ำอบ เป็นต้น

การจำหน่ายของกินต่าง ๆ ในกรุงเทพ ฯ เวลานี้อยู่ในมือจีนโดยมาก ในทางระเบียบอาหารบางครัวเรือนที่ซื้อจากจีนทั้งคืน และเป็นที่น่าสมเพชยิ่งนัก ที่ได้เห็นความเดือดร้อนของเจ้าของบ้านเหล่านี้ ในเวลาที่เจ็กหยุดงานในกรุงเทพ ฯ เมื่อครั้งก่อน ข้าพเจ้าเคยได้ยินแก่หูเองที่บางคนกล่าวโดยจริงจึ่งว่า ถ้าเจ็กหยุดงานต่อไปอีกนานแล้ว เราจะต้องอดตาย คำกล่าวเช่นนี้ เป็นของเหลวไหลก็จริง แต่ก็เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า บางคนต้องพึ่งพาอาศัยเงินมากน้อยเพียงใด แม้แต่ในทางหาอาหารมากินอยู่ทุกวัน ก็ต้องเอาเงินเป็นที่พึ่ง

หัตถกรรมต่าง ๆ ซึ่งแต่ก่อนคนไทยเราเคยทำ เคี้ยวนี้ กลายเป็นจีนทำแทบทั้งสิ้นแล้ว เช่นการก่อสร้าง การช่างไม้ เป็นต้น สิ่งที่เรายังคงอดอยู่ได้ว่าทำอยู่บ้างก็มี ทาสีเรือน และปูฉลุเท่านั้น

แม้แต่ป่าไผ่ในบ้านของเราก็เป็นจีน พวกเรามีก็คนแล้ว ที่ใช้ป่าไผ่และพ่อครัวจีน

สมมติว่า จะเกิดมีสงครามขึ้นแก่เมืองเรา และจีนพากันทิ้งเราไปหมด ตามที่เขามีความชอบธรรมและเหตุผลควรที่จะไป เราจะทำอย่างไร? เราจะได้เสบียงอาหารมาจากไหน ใครจะทำงานซึ่งเราลืมนิยามเสียแล้วให้เราได้ และถ้าเราไม่มีป่าไผ่และพ่อครัวจีนแล้วเราจะเป็นอย่างไบบ้าง เรา จะคิดอ่านอย่างไร ลงนอนยอมตายหรือ? ข้าพเจ้าคนหนึ่ง ไม่มีความตั้งใจที่จะประทุติเช่นนั้น และข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายก็คงจะไม่อยากทำเช่นนั้นเหมือนกัน แต่ถึงแม้ท่าน จะชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เมื่อไม่มีเกลอจีนของเราแล้ว ท่าน ก็จะทำอะไรไม่ได้ เพราะกว่าจะถึงเวลาที่มีสงครามขึ้นแล้ว ท่านก็จะลืมนิยามการให้ตัวท่านเองเสียแล้ว นี่แหละจะเป็น ผลแห่งการที่ท่านต้องพึ่งพาอาศัยจีน...¹⁶

ในพระราชนิพนธ์ "เมืองไทยจึงตื่นเกิด" ที่อัญเชิญเป็นตัวอย่างนี้แม้พระองค์จะได้ทรงดำนิคนจีนแต่ก็ทรงดำนิคนไทยไปด้วยพร้อมกัน อันแสดงให้เห็นว่า ทรงวิจารณ์คนจีนคนจีนเพื่อเป็นการปลุกสำนึกคนไทยให้รักชาติ และช่วยตนเองให้มากกว่านี้ หาได้ทรงวิจารณ์อย่างปราศจากเหตุผลไม่

พระราชวาทะด้านสังคมและวัฒนธรรม ในด้านสังคมนั้นสิ่งที่นับว่ารุ่งเรืองมากในรัชกาลนี้ คือ เสรีภาพที่ทรงให้แก่หนังสือพิมพ์และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ไม่ว่าจะเป็นด้วยการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจหรือสังคมที่ทรงให้แก่พลเมืองอย่างกว้างขวาง ในรัชสมัยของพระองค์ จึงมีหนังสือพิมพ์ที่เป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายทศ รายปักษ์ รายเดือน ทั้งภาษาไทย จีน อังกฤษ รวมถึง 149 ฉบับเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากจากรัชกาลก่อนซึ่งมีอยู่ 59 ฉบับ¹⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยกิจการด้านนี้มาก ทรงพระราชนิพนธ์บทความลงหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมากพระองค์เองทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีนาพระทัยนักกีฬา

...ข้ากั้ก็นึกว่าเขาคงหวังดีต่อชาติอย่างเดียวกับข้า เขา

มีความคิดเกินอย่างไรที่เขานึกว่าของเขาถูก เขาก็พูดออกมาอย่างเปิดเผยอย่างนี้ข้าชอบ ดึกว่าไปแอบซุบซิบ ก่อเรื่องอย่างไ้พวกข้าฉลาดตาขาว มือไม่พายเอาตีนราน้ำ คนเขียนหนังสือพิมพ์ข้าเห็นว่าเขามีสปอร์ตติง สปริตติงว่าพวกต่อหน้าว่ามะหลับหลับหลังตะโกซึ่งเชื่อไม่ได้ไม่จริงต่อใคร อีกอย่างหนึ่งคนเขียนหนังสือก็เป็นเกมส์ชนิดหนึ่ง อย่างเล่นบิลเลียด หรือเทนนิสต้องมีคู่เล่นที่มีข้อทัดเทียมกันจึงจะสนุก แพ้ชนะไม่สำ-

คัณฺหฺรอกจะสนุกตินิก ถ้าไปโดนมือสาวอ่อน ๆ เข้าแล้ว
 หมดรส เลิกกันดีกว่า แต่โดนมือเล็งแรง ๆ เราไปแรงเขามา
 แรง บางทีก็หนักจน แต่แล้วสนุกทิลิกจะเอ็ง... 18

พระบรมราชาบายทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการให้ความสำคัญแก่การศึกษา ทรงส่งเสริมการศึกษาชั้นอุดมศึกษา อาชีวศึกษา และการศึกษาของสตรี ได้แก่ การตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อพ.ศ. 2459 การตั้งโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนฝึกหัดครูสตรี เป็นต้น ผู้วิจัยขออัญเชิญกระแสพระราชดำรัสในการเปิดโรงเรียนเพาะช่างวันที่ 7 มกราคม 2456 ตอนหนึ่งว่า

... ได้เคยปรารภกับเจ้าพระยาพระเสด็จและผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง
 ด้วยการศึกษาคือจะใช้วิชาช่างไทยของเราตั้งขึ้นใหม่จากพื้นเดิม
 ของเราแล้ว และขยายให้แตกกิ่งก้านสาขาออกงามยิ่งขึ้น เปรียบ
 เหมือนเอาพันธุ์ที่ชของเรามาปลูกลงในพื้นแผ่นดินของเราแล้ว
 บำรุงให้เติบโตงดงามดีกว่าที่จะไปเอาพันธุ์ไม้ต่างประเทศมาปลูก
 ลงในพื้นแผ่นดินของเราอันไม่เหมาะสม โดยความประสงค์เช่นนี้
 เมื่อเจ้าพระยาพระเสด็จมาขอชื่อโรงเรียน เราได้ระลึกผูกพันอยู่
 ในความเปรียบเทียบกับต้นไม้ดังกล่าวนี้ เราจึงได้ให้ชื่อโรงเรียน
 นี้ว่า โรงเรียนเพาะช่าง... ขอให้โรงเรียนเพาะช่างของไทย ซึ่ง
 ได้เริ่มทำการปลูกเพาะช่างขึ้นแล้วนี้ งอกงามและแตกกิ่งก้านสา
 ขา ผลิตดอกออกผลทำความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมืองเราตลอด
 ไปในบัดนี้และเมื่อหน้าเกิด¹⁹

แม้จะเป็นพระราชดำรัสเปิดโรงเรียนเพาะช่างก็เป็นที่น่าสังเกตว่า พระองค์ทรงปลุกใจให้รักชาติไป
 พร้อมกับการจัดตั้งโรงเรียน อนึ่ง การพระราชทานนามโรงเรียนนี้ก็ทรงอธิบายด้วยลีลาสละสลวย ให้เห็นนัยยะ
 ของชื่อที่แฝงความหมายลึกซึ้ง นั่นคือเป็นที่ปลูกเพาะช่างขึ้นมา และทรงอุปมาโรงเรียนนี้ให้เหมือนเป็นต้นไม้ที่
 จะแตกกิ่งก้านสาขาผลิตดอกออกผลให้เจริญงดงามต่อไป

พระราชดำรัสดีกองค์หนึ่งที่ควรอัญเชิญมา คือพระราชดำรัสที่แสดงถึงการเข้าพระทัยอย่างลึกซึ้งว่า
 ระบบการศึกษาที่ดีควรเป็นอย่างไร นั่นคือ ต้องไม่เป็นเพียงการให้ความรู้โดยทางตำราเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็น
 การอบรมเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ และความประพฤติ

...ระบบการศึกษาและกฎเกณฑ์ทั้งหลายตลอดจนหลักสูตร
 แท้จริงทำให้เปลืองกระดาษไปเปล่าๆ ยิ่งกว่านั้นคือ เปลืองเวลาด้วย
 ถ้าไม่ทำให้ประชาชนเป็นอย่างที่เราต้องการ สำหรับประเทศของเรา
 ได้เป็นผลสำเร็จ

ข้าไม่หมายความว่าอะไรดีสำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสา
 หรับเมืองไทยด้วย ตรงกันข้ามถ้าจะเอาวิธีการของคนอังกฤษมาใช้
 ทั้งดุ้นโดยไม่มีการดัดแปลง ก็จะเป็นการผิดพลาดอย่างมหันต์ แต่
 บันที่ก็น่าจะทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดอะไรบ้าง...

ข้าไม่ต้องการนักเรียนตัวอย่างที่สอบไล่ได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมทุก ๆ ครั้ง ข้าไม่ต้องการตำราเรียนที่เดินได้ ข้าอยากได้เยาวชนที่เป็นสุภาพบุรุษ ชื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี ข้าจะไม่โคกเคี้ยวเลย ถ้าเจ้ามารายงานว่าเด็กคนหนึ่งเขียนหนังสือไม่คล่องคิดเลขช้าจนไม่เป็น และไม่รู้จักวิชาเรขาคณิตเลย ถ้าข้ารู้ว่าเด็กคนนั้นได้ศึกษาพอที่จะรู้ว่า ความเป็นผู้ชายคืออะไร และซี่น้ยคืออะไร

ข้าไม่อยากจะยิน "คนฉลาด" บ่นอีกว่า "ปัญญาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" สิ่งที่ข้าต้องการในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงคือ ให้การศึกษาเป็นเครื่องทำให้เด็กเป็นเยาวชนที่น่ารัก และเป็นพลเมืองดี ไม่ใช่ทำลายบุคคลิกภาพเสียหายโดยบรรพบุรุษทุกหลักสูตร และระบบการต่าง ๆ ลงไป

ข้าต้องการให้การศึกษาเป็นสิ่งที่ตั้งดวงมจันทำให้เด็กที่ออกไปแล้วหวนกลับมาคิดถึงในวันข้างหน้าด้วยความภาคภูมิใจ...²⁰

พระราชกรณียกิจที่เด่นอีกประการหนึ่งคือ ทรงสนพระราชหฤทัยในสถานภาพของสตรีเป็นอย่างมาก ในทวศนะของพระองค์ทรงเห็นว่า สตรีไทยในเวลานั้นยัง "ถูกผู้ชายเกียจกันและบังคับข่มขืนต่าง ๆ อยู่มาก"²¹ พระองค์จึงเรียกร้องให้ชาวไทยตระหนกถึงฐานะอันตกต่ำของสตรี และช่วยกันแก้ไขซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงดำเนินการไปหลายประการเช่น ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีแล้วยังทรงส่งเสริมให้สตรีเข้าสังคมเท่าเทียมบุรุษ ทรงประกาศให้ค่านำหน้านามสตรีว่า นางสาว นาง คุณหญิง ท่านผู้หญิง ทรงส่งเสริมให้สตรีไทยไว้ผมยาว เลิกกินหมาก พระราชดำริต่อไปนี้จะแสดงได้ชัดเจนถึงทัศนคติของพระองค์ที่มีต่อผู้เป็นสตรี

... ของสงสารผู้หญิงและเด็กสาวของเราบ้าง ของจงช่วย

ให้เขาได้รับความยุติธรรม และเสมอภาค ของจงช่วยให้เขาได้รับเกียรติยศ อย่างที่เขาควรจะได้ในฐานะที่เป็นมาดาแห่งชาติเรา ของจงช่วยให้เขาได้รู้สึกความภูมิใจในนามว่าภรรยา โดยใช้ศัพทอันนี้ในทางที่ควรเถิด ถ้าท่านทั้งหลายได้ช่วยกันทำให้สำเร็จแล้ว ก็จะเป็นข้อที่เราทั้งหลายควรจะรู้สึกภาคภูมิใจได้อันหนึ่งโดยแท้...²²

กล่าวโดยสรุป พระราชวจนะของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมและวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าพระทัยในเหตุการณ์ที่ล้อมรอบไทยในขณะนั้นว่าจำเป็นต้องปลุกจิตสำนึกของคนไทยให้จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ของชาติเล็ก ๆ อย่างไทยต่อลัทธิจักรวรรดินิยม พระองค์ทรงเห็นเป็นโอกาสอันดีที่จะเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 อันจะนำประโยชน์มาสู่ประเทศไทยอย่างมหาศาล พระราโชบายและกระแสพระราชดำริสั้นแสดงถึงวิสัยทัศน์อันกว้างไกลในการทำให้ประเทศไทยเป็นที่รู้จักกว้างขวางและต่อรองกับประเทศตะวันตก สำหรับกิจการภายในประเทศ การปลุกใจให้คนไทยรักชาติรวมไปถึงการทำมาหากินสู้กับคนชาติอื่นโดยเฉพาะชาวจีน ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมได้ทรงสานต่อพระบรมราโชบายของพระบรมราชชนก ในการพัฒนาสาธารณูปโภคตลอดจนการศึกษาและสิ่งทีนับว่าสมัยใหม่มากคือเสีรภาพแก่นหนังสือพิมพ์ และ

สถานภาพของสตรี พระราชดำรัสและพระราชดำริของพระองค์แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีแนวความคิดแบบ
 ตะวันตก มุ่งมั่นพัฒนาประเทศให้ประชากรมีคุณภาพและในขณะเดียวกันทรงแสดงออกถึงแนวพระราชดำริของ
 พระองค์ได้อย่างสละสลวยในรูปแบบของคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ นับว่าพระองค์ทรงใช้วาทยวิทยาได้ทั้งเพื่อเป็น
 เครื่องมือในการสื่อแนวพระราชดำริของพระองค์และในแง่ทำให้ผู้รับสารได้รับความอิมเมจจากกระแสพระราช
 วาจาที่แสดงออกมา

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ เพ็ญศรี- ดูก , การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 1 - 84.
- ² Walter Vella, Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism (Honolulu; The University Press of Hawaii, 1978). pp. 51 - 52.
- ³ สุกัญญา ตีระวนิช " พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์ " รายงานการการวิจัยโดนทุนวิจัยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2532), หน้า 26 - 30.
- ⁴ ลลิต ธีรเวคิน, ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2521.
- ⁵ สุกัญญา ตีระวนิช, เรื่องเดิม, หน้า 34.
- ⁶ " พระราชดำรัสตอบราษฎรในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2454 " ในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 100 ครั้ง (กรุงเทพฯ : 2529), หน้า 13 - 14.
- ⁷ เล่มเดียวกัน, หน้า 55 - 58
- ⁸ อัครพานู (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) " ยุทธภัย " ในปกิณกคดี พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร , 2515), หน้า 213 - 214.
- ⁹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องกรุงเทพฯ : สมาคมนิสิตเก่าอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์, 2538), หน้า 27.
- ¹⁰ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 100 ครั้ง, อังแล้ว, หน้า 151 - 152.
- ¹¹ เล่มเดียวกัน, หน้า 153 - 154.
- ¹² สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์. (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521); หน้า 264.
- ¹³ พิมาณ แจ่มจรัส (ผู้รวบรวม), ราชวลี. (พระนคร : สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา, 2509), หน้า 700.

¹⁴ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 100 ครั้ง, อ้างแล้ว, หน้า 40 - 41.

¹⁵ " พระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการในการแสดงศิลปหัตถกรรมและพาณิชยการ ณ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2457 " ใน พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2472) (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. 2472), หน้า 124 - 126.

¹⁶ อัศวพานู, เมืองไทยงตั้งเกิด (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2484), หน้า 16 -20.

¹⁷ แนวพระราชดำริแก้ราชการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 208.

¹⁸ อุทธรณ์ พลกุล, " โคนันทวิศาลอุทธรณ์ " 5 วันนักข่าว (พระนคร : โรงพิมพ์สันติสัมพันธ์การพิมพ์, 2514), หน้า 145.

¹⁹ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 100 ครั้ง, อ้างแล้ว, หน้า 90 - 91.

²⁰ หอวิชาวุฒานุสรณ์, แฟ้มที่ 101605 / ป3 " โอวาทสำหรับโรงเรียนมหาดเล็กหลวง วิชาบุชชา พระพุทธศักราช 2459 "

²¹ " หอวิชาวุฒานุสรณ์ แฟ้มที่ ว 01173 / 2 สำเนาร่างบทความพระราชนิพนธ์เรื่อง " เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี "

²² อัศวพานู " โคลนติดล้อ " ใน ประมวลบทความราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2494), หน้า 51.

4.8 พระราชวณะในรัชกาลที่ 7

ปริบท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมิเต็มพระราชหฤทัย เพราะทรงถือว่าทรงเป็นพระราชโอรสชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าที่มีพระชนมพรรษาน้อยที่สุด แต่ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งรัชทายาทตามความในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ ประกอบกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์พร้อมที่จะถวายความช่วยเหลือในการบริหารราชการอย่างเต็มความสามารถ พระองค์จึงทรงรับราชสมบัติ

เหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้คือประเทศไทยต้องประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การใช้จ่ายในราชสำนักฟุ่มเฟือยมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ก่อให้เกิดปัญหาเรื้อรังด้านการคลังของประเทศตลอดมา ตัวเลขแสดงร่างงบประมาณของชาติขาดดุลทุกปีวิธีการปรับให้เข้าสู่ดุลยภาพของรัชกาลที่ 7 ทำโดยยุบตำแหน่งหน้าที่ที่เห็นว่าไม่จำเป็นลงไป และปลดข้าราชการในตำแหน่งที่ยับด้วย พระองค์เองทรงลดเงินที่จะรับจากพระคลังข้างที่ และเก็บภาษีเพิ่มบางประเภท ทำให้ข้าราชการไม่พอใจมากเพราะเห็นว่าควรเก็บภาษีอย่างอื่นมากกว่าเช่น ภาษีเงินได้จากผู้มีทรัพย์สินมาก เช่น เจ้านาย ขุนนาง รัฐบาลไม่เก็บเพราะ พวกเจ้านายทั้งหลายมีทรัพย์สินมาก มีอำนาจมาก จึงหันมาเก็บภาษีจากผู้น้อย สำหรับการแก้ปัญหาด้วยการปลดข้าราชการเหมือนยุบหน่วยงานนั้น ก่อให้เกิดความเดือดร้อนมากมาย เพราะวิจารณ์กันว่าผู้ที่ถูกปลดคือข้าราชการชั้นผู้น้อย ผู้ใหญ่เงินเดือนมาก ไม่ถูกปลด และเมื่อปลดพวกหนึ่งไปแล้ว บางครั้งยังมีการเอาพวกของตัวเข้าทำงานแทน และพวกเจ้านายไม่ถูกกระทบกระเทือนจากการถูกปลดมากนัก¹

นอกจากนี้ ก่อนหน้าที่จะมีการปฏิวัติไม่ถึงหนึ่งปี รัชกาลที่ 7 เสด็จประพาสสหรัฐเพื่อรักษาพระนครพระองค์ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ว่าพระองค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้มีใช้การเรียกร้องจากมหาชน พระราชดำรินี้ปรากฏว่าคณะอภิรัฐมนตรีไม่เห็นด้วยโดยเห็นว่าคนไทยยังไม่พร้อม คนส่วนใหญ่ยังไม่ยอมไม่เข้าใจระบอบประชาธิปไตย เกรงจะเกิดความยุ่งยากในวันข้างหน้า (ซึ่งตรงกับพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6) อย่างไรก็ตาม พระราชดำริของรัชกาลที่ 7 คงจะเป็นแรงกระตุ้นให้คณะราษฎรก่อการปฏิวัติขึ้น²

ทางด้านประชาชนคนไทย พวกคนหนุ่มที่จบการศึกษาสูง ๆ ทั้งต่างประเทศและภายในประเทศต่างมองเห็นความเหลื่อมล้ำในสังคมว่าเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขโดยด่วน เช่น ผู้ที่รับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่สูง ๆ มักได้แก่เชื้อพระวงศ์ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เป็นงานของคนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มเดียวเท่านั้นคนไทยขณะนั้น 95% อยู่นอกเมืองออกไป และในจำนวนนี้ขาดการศึกษา มีผู้รู้หนังสือเพียง 30% เท่านั้น³

ภายหลังจากการปฏิวัติ คณะราษฎรได้นำร่างพระราชบัญญัติธรรมนูญปกครองแผ่นดินชั่วคราว ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย จากได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาหัวหน้าผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้ประกาศแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชุดแรกจำนวน 70 คน จากการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในวันที่ 28 มิถุนายน 2475 ได้มีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลชั่วคราวขึ้นมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี มีรัฐมนตรีอีก 15 นายสภาผู้แทนได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร⁴

วันที่ 10 ธันวาคม 2475 ได้มีพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ก่อนหน้านั้น 3 วัน คือวันที่ 7 ธันวาคม คณะราษฎรได้นำดอกไม้ธูปเทียนเข้าทูลเกล้าฯ ถวายของพระราชทานอภัยโทษซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ออกพระราชกำหนดนิรโทษกรรมพระราชทานให้

ภายหลังการพระราชทานรัฐธรรมนูญแล้ว เหตุการณ์ได้ดำเนินไปในแนวทางที่ว่า คณะราษฎรเองก็มีการขัดแย้งกันในหมู่หัวหน้าเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแก่รัฐสภา ฝ่าย "หัวเก่า" ก็โจมตีว่าเป็นเค้าโครงคอมมิวนิสต์ พระเจ้าอยู่หัวเองมีพระราชวินิจฉัยว่าเค้าโครงเศรษฐกิจนี้ไม่เหมาะสมกับประเทศไทย ซึ่งมีผลทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาถึงกับสั่งปิดสภา งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา จัดตั้งคณะรัฐมนตรีใหม่ การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาสั่งปิดสภาทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายทหารฉวย "สิทธิ์ทหารเสือ" ไม่พอใจ จึงขอลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ต่อมาพระยาพหลพลพยุหเสนา หนึ่งใน "สิทธิ์ทหารเสือ" ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อ 20 มิถุนายน 2476 พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีและได้มีการดำเนินการให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางกลับประเทศและได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีด้วย การที่หลวงประดิษฐ์ฯเดินทางกลับประเทศไทย และได้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่บุคคลหลายฝ่าย กอปรกับได้มีการฟ้องร้องจะเอาผิดทางอาญาแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โทษฐานออกสมุดปกขาวกล่าวหาหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดการกบฏขึ้นหัวหน้าผู้ก่อการคือ พลเอกพระองค์เจ้าบรมเดชซึ่งมองว่ารัฐบาลปล่อยให้มีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ⁵

ผลจากกบฏบรมเดชคือ กบฏถูกปราบปรามลงโดยรัฐบาลเป็นฝ่ายมีชัย พระองค์เจ้าบรมเดชเสด็จหนีไปอินโดจีน ในเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2476 ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 (โดยผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือก) ต่อจากนั้นก็ได้มีการตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 หลังจากนั้นได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ 19 นาย โดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี⁶

นับแต่ปราบปรามกบฏบรมเดชเป็นต้นมา มีการกระทำของรัฐบาลหลายประการที่พระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า เป็นมาตรการที่รุนแรงจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนจนเกินไป ได้แก่ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ รัฐบาลจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเขียนและแสดงความคิดเห็นของประชาชน การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 มีแต่พวกพ้องของรัฐบาล ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ทรงพระราชดำริจะเสด็จไปรักษาพระเนตร ณ ต่างประเทศ และเพื่อทรงหาประสบการณ์การปกครองแบบประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีได้ประทับที่เมือง Cranleigh มณฑล Surrey ประเทศอังกฤษ ระหว่างนี้ได้ทรงติดต่อกับรัฐบาลในกรณีนี้เห็นว่าสิ่งใดยังไม่ถูกต้องตามแบบแผนมิได้สิ้นสุดลง เนื่องจากรัฐบาลไม่อาจสนองตามพระราชกระแสได้ทุกประการ พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม 2477⁷

พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าให้แต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภาขึ้น ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ 5 พระองค์ ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดินและราชการในพระองค์ นอกเหนือจากเสนาบดีสภา ทำหน้าที่ประชุมปรึกษาข้อราชการแผ่นดิน และอภิมนตรีสภาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในพระองค์และช่วยปฏิบัติราชการแผ่นดินตามแต่จะมีพระบรมราชโองการ

ในปี พ.ศ. 2469 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีในฐานะองคมนตรีได้ถวายความเห็นให้ทรงจัดระเบียบราชการ ตั้ง อภิรัฐมนตรี รัฐมนตรีและองคมนตรี รวมเป็นสภาเดียวกันเรียกว่า สภารัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสตอบเกี่ยวกับพระราชดำริของพระองค์ว่า

ขอใจเจ้าพระยาสุรศักดิ์ที่ได้ส่งความเห็นนี้มาด้วยความ กตัญญูและจงรักภักดี เรื่องสภารัฐมนตรีนี้เป็นเรื่องที่กำลังดำริกัน อยู่เหมือนกัน เท่าที่ได้ฟังความเห็นต่าง ๆ มาแล้วยังมีความเห็นแตกต่างกันมาก จะยุติเอาเป็นแนวว่าเป็นอย่างไรจะเป็นผลดีหาได้ไม่ จึง ยังได้ร้งรอไว้ก่อนเพื่อดำริให้รอบคอบ เพราะเมื่อตั้งขึ้นแล้วก็ต้อง ให้เป็นของมั่นคงเป็นประโยชน์จริงและไม่ให้กลายเป็นมีแต่ชื่ออยู่ เหมือนอย่างที่เป็นมาแล้ว ฉันรู้สึกว่าการนี้ถึงเวลาแล้วที่จะต้อง คิดแก้ไขระเบียบราชการหลายอย่าง แต่จะทำไปโดยรีบด่วนหาได้ ไม่ เพราะเป็นการรับผิดชอบต่อบ้านเมืองอย่างใหญ่หลวงนัก

เรื่องอภิรัฐมนตรีนั้นก็ได้ทราบอยู่เหมือนกันว่า มีความเห็น แตกต่างกันอย่างมากที่ชมก็มีที่ติก็มี ฉันรู้สึกว่าได้ตั้งอภิรัฐมนตรี สภาขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อราชการเป็นอันมาก ส่วนที่ว่าถ้าอะไรไม่ ดีมักจะติและโทษเอาพระองค์สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว นั้น เป็นของธรรมดาไม่แปลกอะไร การสิ่งนี้ย่อมเป็นอยู่เสมอ พระ เจ้าแผ่นดินจะต้องทรงรับทุกชัดทุกอย่าง แม้ดินฟ้าอากาศวิปริตไม่ ต้องตามฤดูกาลก็ยังถูกชัด เป็นของธรรมดาที่จะต้องรับความชัด ทอดเหล่านั้นด้วยขันติ ถ้าหากการที่ฉันได้ดำริให้จัดขึ้นได้ผลดีแม้จะ ไม่มีใครชมหรือหลงชมว่าเป็นความดีของคนอื่นก็หาโทษมันไม่ได้ ด้วย เมื่อทราบอยู่แก่ตนแล้วว่าสิ่งที่ได้จัดไปนั้นเป็นผลดีก็เป็นรางวัลอัน เพียงพอแล้ว^๑

ประชาธิปไตย

จะเห็นว่าพระองค์ทรงตระหนักดีว่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องมีการแก้ไขการบริหารราชการแผ่นดิน ทรงมีน้ำพระทัยกว้างที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้อื่น ใน ปีพ.ศ. 2470 พระองค์ได้ทรงตั้ง สภากรรมการองคมนตรีอัน ประกอบด้วยกรรมการจำนวน 40 คนอยู่ในตำแหน่งคราวละ 3 ปี ทำหน้าที่ประชุมพิจารณากฎหมายหรือเรื่องอื่น ๆ ตามแต่จะไปโปรดเกล้าฯ พระราชทาน นอกจากนี้ทรงเริ่มปลูกฝังให้ราษฎรระดับท้องถิ่นตื่นตัวและเรียนรู้การใช้อำนาจทางการเมืองด้วยการเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมในกิจการสุขาภิบาลพระองค์ทรงมีพระราชดำริสในการนี้ว่า สมควรทดลองจัดการเทศบาลในเมืองใหญ่ ๆ ก่อนเพื่อ

... ผิดข้าราชการและประชาชน ... ถ้าเรายังมี Municipal Government ไม่ได้ จะมี Parliamentary Government อย่างไรได้ ถ้าหากต่อไปภายหน้าเราจำเป็นต้องมี Parliamentary Government แล้ว เราต้องพยายามจัดให้มี Municipal Government ขึ้นให้ ดีก่อน^๑

กระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นเห็นสมควรให้ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลในขณะที่ยังพิจารณารายงานของนาย R.D. Craig ซึ่งมาช่วยราชการไทย พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบว่า

ที่คิดร่างพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นก็ดีแล้ว หวังว่าจะแล้ว
ในไม่ช้านัก เมื่อได้อ่านรายงานบันทึกความเห็นของกรรมการที่กระทรวงมหาดไทยได้ตั้งขึ้นพิจารณาความเห็นของนายเกรกแล้ว มีความยินดีที่สังเกตว่า กรรมการไม่ใช่แต่เห็นควรมี municipality ในกรุงเทพมหานครนั้น ยังเห็นว่าจะเลี้ยงตัวเองได้ด้วย ความเห็นของกรรมการนั้นข้าพเจ้าเห็นด้วยเป็นส่วนมาก และถ้าจัดขึ้นได้อย่างนั้นจริงข้าพเจ้าจะพอใจมาก ที่จะรอการพิจารณาเรื่องกรุงเทพไว้ก่อนจนกว่าจะทำพระราชบัญญัติสำเร็จนั้นก็ดีแล้ว แต่ก็ควรคิดไปพลาง ๆ บ้าง เพราะข้าพเจ้าอยากเห็นกรุงเทพมี municipality และเลี้ยงตัวเองได้ก่อนข้าพเจ้าสิ้นชีวิต

ประชาธิปไตย¹⁰

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริหารประเทศด้วยการกระจายพระราชอำนาจ ทรงริเริ่มการปลูกฝังเพื่อฝึกให้ราษฎรเรียนรู้การปกครองส่วนท้องถิ่น ก็เกิดปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นก่อนในปี พ.ศ. 2475 ประกาศของคณะราษฎรมีถ้อยคำรุนแรงมาก (อยู่ในภาคผนวกของบทนี้) โจมตีพระมหากษัตริย์และเจ้านายอย่างรุนแรง ในการยึดอำนาจครั้งนี้มีผู้เห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวควรรู้และเห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวควรหนี พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยทั้ง 2 กรณี ทรงมีสำเนาพระราชหัตถเลขาตอบคณะราษฎรดังนี้

สวนไกลกังวล หัวหิน

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕

ถึงผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

ด้วยได้ทราบความตามสำเนาหนังสือที่ส่งไปยังกระทรวงมูรธาธร คณะทหารมีความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนครเป็นกษัตริย์อยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ไม่อยากจะเสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมไม่ให้ขึ้นชื่อได้ว่าจลาจลหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าก็คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามพระธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่า ถ้าข้าพเจ้าไม่ยอมรับเป็นตัวเชิดนานาประเทศคงจะไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่ามีอาการทุพพลภาพ และไม่เหลือบวรงค์สุก และจะไม่ทนงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามากใหญ่ไต่สูงจะกินศักดิ์และความสามารถ ที่จะช่วยพุงชาติของเราให้เจริญเทียมหน้าเราบ้าง ๆ ครั้นนี้เป็นความจริงใจเสมอ

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก ปรัชกาลที่¹¹

การตัดสินใจของพระองค์นี้เป็นการเลี่ยงการนองเลือดระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ข้อนี้นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวง ทำให้คนไทยไม่ต้องฆ่าฟันกันเองเพราะการเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น อย่างไรก็ตามก็ตีพระองค์คงจะมีความไม่พอใจพระทัยอยู่บ้าง จึงตรัสประชดว่า "ยอมรับเป็นตัวเชิด" และได้บรรยายพระองค์เองว่า "มีอาการทุพพลภาพ ไม่มีลูกสืบวงศ์สกุล ไม่ทนงานไปนานเท่าใดนักทั้งไม่มีความปรารถนามักใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิ์และความสามารถ"¹² ความไม่พอใจพระทัยนี้ทรงแสดงให้เห็นชัดเมื่อคณะปฏิวัติส่งตัวแทนเผ่า ณ จึงสุโขทัย เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2475 โดยมีรถถังและรถติดปืนกลตามไปด้วย รัชกาลที่ 7 ทรงออกมาพบและตรัสถามว่า "...พวกแกมาพบฉันคนเดียว ทำไมต้องมากันมากมายเช่นนี้ แล้วพวกแกเอารถเกราะรถถังมาด้วยแบบนี้ฉันไม่พูดด้วย" เมื่อรถถังได้รับคำสั่งให้กลับไปแล้ว ได้ตรัสต่อไปว่า "...ฉันไม่เชื่อว่าฉันจะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะเป็นน้องสุดท้อง...และเมื่อเป็นฉันก็รู้ว่า ม่านจวนจะปิดแล้ว ฉันคิดอยู่เสมอว่าจะมอบการปกครองให้ประชาชน ฉันไม่ต้องการระบบที่ได้เป็นอยู่ที่นี่ แต่เรื่องนี้มีคนคอยคัดค้านฉัน บอกว่ายังไม่ถึงเวลาจะนั้นเมื่อพวกแกปฏิวัติขึ้น ฉันก็ไม่คัดค้าน แต่ฉันไม่เห็นด้วยกับแกหรือที่พวกแกออกคำแถลงการณ์ดำฉันและพวกเจ้านายรุนแรงเช่นนั้น..."¹¹ จะเห็นว่าในพระราชดำรัสทุกครั้ง พระองค์จะตรัสว่า พระองค์ทรงเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ไม่เห็นด้วยกับคำแถลงการณ์ของคณะปฏิวัติที่ใช้อภัยคำรุนแรง การที่ทรงเห็นด้วยเมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง นับได้ว่าทรงมีความจริงพระทัยพอสมควรถ้าดูจากการที่พระองค์ทรงให้สัมภาษณ์ที่สหรัฐอเมริกาและทรงเตรียมการปกครองท้องถิ่นและกรุงเทพฯ หลวงประดิษฐมนูธรรมเคยกล่าวว่ายินดีที่จะประกาศโครงสร้างเศรษฐกิจของตนเองให้ประชาชนทราบเพราะ "เราจะบำรุงเศรษฐกิจไปในทางใด มีคนหลายคนอยากทราบ... การที่ทำอะไรปิด ๆ บัง ๆ นั้น ทำให้คนระแวงและอาจเกิดผลร้ายได้ ดังเช่นพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎรสั่งให้พระยาศรีวิศาลทูลฯ แต่ไม่ประกาศให้ประชาชนทราบ จึงมีการเปลี่ยนแปลง"¹³

เหตุการณ์ได้ดำเนินต่อมาดังในปริบท พระราชวินิจฉัยของพระองค์เกี่ยวกับมาตรการหลายประการที่พระองค์เห็นว่ารัฐบาลกระทำรุนแรงเกินไป พร้อมกับคำชี้แจงของรัฐบาล แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการประเมินนโยบายและการกระทำของรัฐบาลและในขณะเดียวกันก็ทรงพระทัยกว้างในการรับฟังความเห็นของรัฐบาล จะเห็นว่ารัฐบาลมิได้เพิกเฉย คงมีบันทึกสนองพระราชกระแสตลอดมา อย่างไรก็ตามในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสละราชสมบัติพอสถรูปร่างได้ถึงสาเหตุที่ทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ คือ ประการแรก รัฐบาลมิได้สนองพระราโชบายในการเลือกสมาชิกประเภท 2 ตามที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ รัฐบาลคงเลือกแต่พวกพ้องของตนเสมอมา ประการที่ 2 คณะผู้ก่อการบางคนมีนโยบายเศรษฐกิจอันเป็นคอมมิวนิสต์ ประการที่ 3 กบฏบวรเดชทำให้มีผู้คนล้มตายเป็นอันมาก ประการที่ 4 ข้อเสนองของพระองค์มิได้มีการพิจารณาอย่างต้องแท้ มีการลงมติอย่างรีบด่วนภายในวาระประชุมเดียว ผู้วิจัยจะขออัญเชิญพระราชหัตถเลขาฉบับดังกล่าวมาลงไว้ดังต่อไปนี้

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁴
ทรงประกาศพระราชสมบัติ

ป.ป.จ.

บ้านโนน แครนลี ประเทศอังกฤษ

เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนา กับพวก ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองโดยใช้กำลังทหาร ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ได้มีหนังสือมาอัญเชิญข้าพเจ้าให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญนั้น เพราะเข้าใจว่าพระยาพลฯ และพวกจะสถาปนารัฐธรรมนูญตามแบบประเทศทั้งหลาย ซึ่งใช้การปกครองตามหลักนั้น เพื่อให้ประชาชนผู้มีสิทธิที่จะออกเสียงในวิธีดำเนินการปกครองประเทศและนโยบายต่าง ๆ อันจะเป็นส่วนได้ส่วนเสียแก่ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในวิธีการเช่นนั้นอยู่เสมอ และกำลังดำริจะจัดเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยให้เป็นไปตามรูปนั้น โดยมีให้มีการกระทบกระเทือนอันร้ายแรง เมื่อมาเมื่อเหตุอันรุนแรงขึ้นเสียก่อนแล้ว และเมื่อผู้ก่อการรุนแรงนั้นอ้างว่ามีความประสงค์จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นเท่านั้น ก็เป็นอันไม่ผิดกับหลักการที่ข้าพเจ้ามีความประสงค์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงเห็นควรโน้มตามความประสงค์ของผู้ก่อการยึดอำนาจนั้นได้เพื่อหวังความสงบราบคาบภายในประเทศ ข้าพเจ้าได้พยายามช่วยเหลือในการที่จะรักษาความสงบราบคาบ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญเป็นไปโดยราบรื่นที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ความพยายามของข้าพเจ้าไร้ผลโดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำให้บังเกิดความมีเสรีภาพในการเมืองอย่างสมบูรณ์ขึ้นไม่ และได้ทั้งความเห็นของราษฎรโดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับ จะเห็นได้ว่า อำนาจที่จะกำหนดนโยบายต่าง ๆ นั้นจะตกอยู่กับผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้องเท่านั้น มิได้ตกอยู่กับผู้แทนซึ่งราษฎรเป็นผู้เลือก เช่น ในฉบับชั่วคราว แสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดไม่ได้รับความเห็นชอบของผู้ก่อการ จะไม่ได้เป็นผู้แทนราษฎรเลย

ฉบับถาวรได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นตามคำขอร้องของข้าพเจ้า แต่ก็ยังให้มีสมาชิกซึ่งตนเลือกเองเข้ากำกับอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรถึงครึ่งหนึ่ง การที่ข้าพเจ้าได้ยินยอมให้มีสมาชิก ๒ ประเภท ก็โดยหวังว่าสมาชิกประเภท ๒ ซึ่งข้าพเจ้าตั้งนั้น จะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงานและชำนาญในวิธีดำเนินการปกครองโดยทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใดเพื่อที่จะได้ช่วยเหลือนำทางให้แก่สมาชิกที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา แต่ครั้งถึงเวลาที่จะต้องตั้งสมาชิกประเภท ๒ ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสแนะนำในการเลือกเลย และคณะรัฐบาลก็เลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่ เป็นพวกพ้องของตนเกือบทั้งนั้น มิได้คิดถึงความชำนาญ นอกจากนี้ คณะผู้ก่อการบางส่วนได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงโครงการเศรษฐกิจของประเทศอย่างใหญ่หลวง จึงเกิดแตกร้างกันขึ้นเองในคณะก่อการและพวกพ้อง จนต้องมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา โดยคำแนะนำของคณะรัฐบาล ซึ่งมีตำแหน่งอยู่ในเวลานั้น ทั้งนี้เป็นเหตุให้มีการปั่นป่วนในการเมือง ต่อมาพระยาพลฯ กับพวกก็กลับเข้าทำการยึดอำนาจโดยกำลังทหารเป็นครั้งที่ ๒ และแต่นั้นมาความหวังที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปโดยราบรื่นก็ลดน้อยลง

เนื่องจากเหตุที่คณะผู้ก่อการมิได้กระทำให้มีเสรีภาพในการเมืองอันแท้จริงและประชาชนไม่ได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะดำเนินนโยบายอันสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้มีการกบฏขึ้นถึงกับต้องต่อสู้ฆ่าฟันกันเองในระหว่างคนไทย

เมื่อข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเสีย ให้เข้ารูปประชาธิปไตยอันแท้จริง เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชน คณะรัฐบาลและพวกซึ่งกุมอำนาจบริหารในเวลานี้ก็ไม่ยินยอม ข้าพเจ้าได้ร้องขอให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงหลักการและนโยบายสำคัญอันมีผลได้เสียแก่พลเมือง รัฐบาลก็ไม่ยินยอม และแม้แต่การประชุมในสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องคำร้องขอต่าง ๆ ของข้าพเจ้า สมาชิกก็มิได้มีโอกาสพิจารณาเรื่องโดยถ้อยแท้และละเอียดลออเสียก่อน เพราะถูกเร่งรัดให้ลงมติอย่างรีบด่วนภายในวาระประชุมเดียว นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ออกกฎหมายใช้วิธีปราบปรามบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่าทำความผิดทางกบฏเมือง ในทางที่ผิดยุติธรรมของโลก คือ ก็ไม่ให้โอกาสต่อสู้คดีในศาลมีการชำระโดยคณะกรรมการอย่างลับไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าไม่เคยใช้ในเมื่ออำนาจสิทธิขาดยังอยู่ในมือข้าพเจ้าเอง และข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เลิกใช้วิธีนี้ รัฐบาลก็ไม่ยอม

ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคล และหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

บัดนี้ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่าบัดนี้เป็นหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติ และออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไปข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าสงวนสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมา ก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

อนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้ผู้ใดก่อการไม่สงบขึ้นในประเทศ เพื่อประโยชน์ของข้าพเจ้า ถ้าหากมีใครอ้างใ้ยามของข้าพเจ้า ฟังเข้าใจว่ามีได้เป็นไปโดยความยินยอมเห็นชอบหรือความสนับสนุนของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่สามารถจะยังประโยชน์ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง ซึ่งรับสืบกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ยังได้แต่ตั้งสัตยาธิธานขอให้ประเทศสยามจงประสบความเจริญ และขอให้ประชาชนชาวสยามได้มีความสุขความสบาย

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก พร.

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๕ นาที

การเมืองควรจะเป็นเรื่องที่มีมองได้หลายทรรศนะ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้สึกที่รัฐบาลมิได้สนองกระแสพระราชดำริของพระองค์ พระองค์ก็ทรงสละราชสมบัติและทรงสละสิทธิในการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป อย่างไม่รู้คิดตาม ประวัติศาสตร์ก็ได้จารึกไว้ว่า พระองค์ทรงมีความเต็มพระทัยในการพระราชทานการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ แต่การต่อสู้เพื่อจะให้ได้มาซึ่งการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญอันสมบูรณ์แบบนั้นคงต้องอาศัยระยะเวลาและการศึกษาของพลเมืองไทยอีกระยะเวลาหนึ่ง

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวาระอื่น ๆ ได้นำคุณประโยชน์ต่อประเทศมหาศาลอันได้แก่พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจและพระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม

พระราชวจนะด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญที่สุดคือ การ "ดูแล" ข้าราชการออกดังมีพระราชดำรัสแก่นายทหารเรือเรื่องการเงินผิดเคืองเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2475

...ตัวข้าพเจ้าเองรู้สึกเหมือนว่า เกิดมาสำหรับคัดค้านตั้งแต่

ต้นก็คัดมาแล้ว คราวนี้ก็คัดอีก จนไม่ทราบว่าจะเป็นอย่างไรต่อไป

รู้สึกว่า เป็นเคราะห์กรรมของตัวที่ต้องทำเช่นนั้น แม้ในขณะนี้ก็ได้

พยายามทุกอย่างที่จะไม่ติด แต่ก็พันวิสัย ที่จริงการที่จะปลดจะตัด

คราวนี้รู้สึกหนักใจว่าคราวก่อนมาก... และรู้สึกสงสารที่สุดสำหรับ

ผู้ที่ต้องออกไป ถ้ามีวิธีใดที่ข้าพเจ้าจะแบกภาระแทนได้ข้าพเจ้าก็

อยากจะทำทุกอย่าง...¹⁵

¹⁵ดูพระราชดำริของพระองค์และกระแสสนองพระราชดำริของพระองค์โดยรัฐบาลในภาคผนวก

ท้ายบทนี้

และเพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์มีความจริงพระทัยในการแก้ปัญหาไม่เพียงแต่มีพระราชดำริสเพื่อคำนวณเท่านั้น พระองค์โปรดให้ลดเงินพระคลังข้างที่ซึ่งรัฐบาลถวายเป็นค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ ทรงลดเงินเสด็จประพาส และลดบวเหม็จบ้านาญข้าราชการในพระราชสำนัก ดังความในพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ความว่า

... จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตัดรายจ่ายของรัฐบาลเราจึงตกลงจะลดจำนวนข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ จึงต้องคัดเอาคนออกเป็นจำนวนมาก เฉพาะอย่างยิ่งในราชสำนัก ฉันทขอมลถวายได้ที่รัฐบาลถวายพระคลังข้างที่ลงราว ๔ ล้านบาท ...¹⁶

แต่สิ่งที่พระองค์จะไม่ทรงยอมตัดเป็นอันขาด คือ รายจ่ายเกี่ยวกับสาธารณประโยชน์เพราะทรงตระหนักดีว่าการพัฒนาประเทศในทุกด้านจะไม่บรรลุเป้าหมายได้หากจะต้อง

... ตัดรายจ่ายในส่วนที่เป็นการบำรุงให้บังเกิดความเจริญและความสมบูรณ์แก่บ้านเมืองและประชาชนเช่น การทำทางคมนาคม การทอน้ำ เป็นต้น ... เพราะว่าจะหวังเห็นถึงความเจริญอันพึงหวังนั้นให้ล่าช้า ...¹⁷

พระราชหัตถเลขาที่แสดงว่าทรงคำนึงถึงการอุตสาหกรรมของประเทศ คือพระราชหัตถเลขาที่ให้สงวนทรัพยากรธรรมชาติถ่านหินลิกไนท์

๑๐๖๒๙

๑๒ _____

พระที่นั่งอัมพรสถาน

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๐

ที่ ๑๑/๕๓๐

ถึง เจ้าพระยาพลเทพ,

ด้วยพระทานบัตรบ่อน่านศิลาที่บ้านดอน ซึ่งอนุญาตให้แก่บริษัทบ่อน่านศิลาสยาม จำกัด ทำนั้น, ได้หมดสิ้นไปแล้ว ฉันทเห็นว่าถึงเวลาอันสมควรที่จะดำริรวบรวมบ่อน่านศิลาในพระราชอาณาจักรไว้สำหรับรัฐบาลทำเอง เพราะจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองต่อไปหาน้อยไม่ เพราะฉะนั้นต่อไปให้สงวนบ่อน่านศิลาที่บ้านดอน ที่แขวงเมืองกระบี่ และที่แม่เกาะไว้สำหรับรัฐบาลตรวจทำ ถ้ามีผู้ใดมาขอพระทานบัตรหรือสิทธิใด ๆ ในเขตที่ตั้งหลายที่กล่าวแล้ว จงแจ้งให้ทราบว่าเป็นที่ ๆ รัฐบาลสงวนไว้ใช้ราชการ

ประชาธิปไตย ปร.

พระราชวาทะด้านสังคมและวัฒนธรรม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องคนจีนสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับคนจีนบางกลุ่มแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรยากาศเป็นไปแบบมีขันติธรรมมากขึ้นจากฝ่ายไทย อาจจะเป็นเพราะพวกจีนตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอย่างสงบมากขึ้น และพระมหากษัตริย์มิได้ทรงมีพระราชโบายที่จะปลุกสำนึกชาตินิยมดังเช่นในรัชกาลก่อน

พระราชดำรัสตอบพวกพ่อค้าจีนเชียงใหม่¹⁶

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙*

" เราได้ฟังด้วยคำของท่านทั้งหลายซึ่งกล่าวอวยชัยให้พรเราพร้อมทั้งพระราชินี กระทำให้เป็นที่จับใจเราเอิ่งนัก เพราะนอกจากเป็นเครื่องสำแดงอัธยาศัยไมตรีหวังดีต่อเราให้ปรากฏส่วน

อันที่จริง ความสัมพันธ์ในระหว่างคนไทยกับจีนนี้ไซ้จะมีขึ้นในบัดนี้หรือในเร็ววันนี้หามิได้ ได้มีมาแต่ครั้งโบราณกาลนานมาแล้ว ถึงแม้ไทยกับจีนจะไม่ไซ้ชนชาติเดียวกัน แต่เพราะไทยกับจีนได้ไปมาค้าขายทำการติดต่อกันมาด้วยความเรียบร้อยเป็นเวลาช้านานจนสนิทชิดเชื้อเป็นอย่างกันเอง อาศัยความเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันนี้เป็นเหตุจูงใจคนไทยมีตัวเราเป็นอาทิ ให้บังเกิดความรักใคร่นับถือจีนเสมอเหมือนพี่น้องหรือมิตรสหายของไทยทีเดียว

อีกประการหนึ่งเล่า ประชาชนชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งเคหสถานและประกอบอาชีพอยู่ในเมืองไทยก็ได้ทำความเจริญให้แก่ประเทศสยามเป็นอันมากประการ พะยานหลักฐานที่แลเห็นได้ง่ายซึ่งควรหือยกขึ้นอ้างในที่นี้ นั้น ก็เช่น การกสิกรรมและพาณิชยกรรมซึ่งพวกท่านได้จัดทำอยู่ในบัดนี้เป็นตัวอย่าง ทั้งในบางครั้งบางสมัยจีนยังได้เป็นกำลังช่วยเหลือราชการบ้านเมือง ตลอดจนช่วยในการกุศลสาธารณประโยชน์อย่างอื่น ๆ อันเป็นเครื่องสนับสนุนเพิ่มพูนความเจริญแห่งชาติให้สำเร็จลุล่วงไปก็ยังมีอีกมากมาย

ท่านทั้งหลายจงมั่นใจเถิดว่า คนจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทย แม้จะแตกต่างกับคนไทยก็เพียงแต่ชาติกำเนิดเท่านั้น แต่ในส่วนลัทธิอำนาจอันชอบธรรมซึ่งคนจีนควรจะมีพึงได้แล้ว คนจีนจะไม่แตกต่างกับคนไทยเลย ตัวเราพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของเราได้พยายามอยู่แล้วอย่างเต็มที่ที่จะให้คนจีนได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ความยุติธรรม

ความพิทักษ์รักษา และความเสมอภาค ฯลฯ เท่าเทียมกับคนไทยผู้เป็นเจ้าของถิ่นฐานบ้านเมืองเหมือนกัน

วันนี้ท่านทั้งหลายถือว่าเป็นศุภวารดีถือโอกาสติดต่อกันตรงกับวันขึ้นปีใหม่ทางฝ่ายจีนโดยจันทคตินิยม ได้พริกพร้อมกัน มาสไมสรสันติบาต ณ ที่นี้อวยชัยให้พรเรา ฉะนั้นในนามแห่งคนไทยและชาติไทยซึ่งมีตัวเราเป็นประมุข เราขออำนาจพรให้ท่านทั้งหลายผู้มีอัธยาศัยไมตรีหวังดีต่อตัวเราพร้อมพระราชินี จงดลประสิทธิในจุดจรตพรทั้งสี่ ประสพแต่สิ่งเป็นศรีศุภมงคลสวัสดิ นีราศให้สรรพภัยพิบัติอุปัทวันตราย ประกอบการค้าขายวัฒนาสถาพรโดยลำดับเป็นนิตยนิรันดร เทอญ "

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การทำนุบำรุงการศึกษาเมื่อทรงมีพระราชดำริจะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสที่จะฉลองพระนครครบรอบ 150 ปีใน พ.ศ. 2475 และโปรดให้เตรียมการร่างรัฐธรรมนูญหากแต่ได้รับการคัดค้านจากพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์และข้าราชการบางส่วนว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาดีพอนั้น ล้นเกล้ารัชกาลที่ 7 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรเสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหนังสือโครงการ

* พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี เสด็จออกพลับพลา สมุหเทศาภิบาล

ถนนบำรุงเมืองพื่อค้าจีน จังหวัดเชียงใหม่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ศึกษาชาติขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2475 เพื่อปรับปรุงแผนการศึกษาชาติให้รับกับระบอบการปกครองที่จะทรงเปลี่ยนแปลงต่อไป แต่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียก่อนในเดือนมิถุนายน 2475¹⁹

เมื่อพระองค์เสด็จไปเปิดโรงเรียนพิษณุโลกวิทยายาน จังหวัดพิษณุโลก พระองค์มีพระราชดำรัสว่า

...เรามีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสมาเปิดโรงเรียนพิษณุโลกวิทยายานในคราวที่ได้มาเยี่ยมมณฑลพิษณุโลกคราวนี้ การฝึกหัดครูสำหรับที่จะฝึกหัดสอนพลเมืองต่อไปนั้น ย่อมเป็นของสำคัญอย่างยิ่ง ที่สมุหเทศาภิบาลได้จัดการให้มีโรงเรียนขึ้นในที่นี้ ให้เป็นการสะดวกแก่นักเรียนนั้น ย่อมเป็นของดี... ส่วนผู้ที่ออกเงินช่วยในการเรียไรสร้างโรงเรียนคราวนี้ต้องนับว่าเป็นการกุศลที่ดีอย่างยิ่ง เพราะการให้วิชานั้นย่อมเป็นทานที่ดีกว่าทานอะไรหมด เพราะทานที่ให้ในการสร้างโรงเรียนสำหรับฝึกหัดครูเช่นนี้ย่อมให้ผลกว้างขวางครุคนหนึ่ง ๆ คงจะได้ฝึกฝนนักเรียนต่อไปเป็นอันมาก...²⁰

เมื่อพระองค์เสด็จมาพระราชทานปริญญาแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในวันที่ 25 ตุลาคม 2473 พระองค์ทรงมีความปิติยินดีอย่างยิ่ง ทรงชี้ให้เห็นว่า สยามต้องการใช้เงินในหลายทาง ฉะนั้นจะทุ่มให้แก่การศึกษาหมดย่อมเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง 1 ในยุคนั้นเป็นยุคที่เศรษฐกิจกำลังฝืดเคือง ประเทศไทยต้องมีการ "ดุล" ข้าราชการออก ฉะนั้น การศึกษาจึงต้องเลือกสาขาที่เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างแท้จริง

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มีโอกาสมาให้ปริญญาแก่นักเรียนมหาวิทยาลัยเป็นครั้งแรกในวันนี้ นับว่า เป็นวันสำคัญสำหรับประวัติการของมหาวิทยาลัย และโดยเหตุนี้ นับว่า เป็นวันสำคัญในประวัติการของประเทศสยาม เพราะ ว่า ไม่ว่าประเทศใด ๆ ความเจริญของประเทศนั้นย่อมวัดด้วยความเจริญของการศึกษานั้นอย่างหนึ่ง ในประเทศสยามนี้ ต้องนับว่า การมหาวิทยาลัยยังล้าหลังอยู่มากที่เป็นเช่นนั้นก็ด้วยเหตุหลายประการ คือ การที่จะต้องมหาวิทยาลัยให้ใหญ่โตนั้น ถ้าเอาเงินถมลงไปก็อาจทำได้ แต่ถ้าวิชาที่สอนนั้นประชาชนยังไม่ต้องการ หรือสอนไปไม่เป็นประโยชน์ในทางอาชีพของเขาแล้ว การที่จะตั้งเช่นนั้นก็เป็นประโยชน์ไม่ตามที่เป็นมาแล้ว คนไทยเราแต่ก่อนนี้ยังไม่รู้สึกความประสงค์ที่จะเรียนวิชาชั้นสูงขึ้นไป โดยมากมักอยากเริ่มทำงานเร็ว ๆ บางทีเรียนจบยังไม่ถึงมัธยมบริบูรณ์ ก็อยากทำงานเสียแล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่อยากจะเรียนในมหาวิทยาลัยหรือวิชาอื่นต่อไป บัดนี้ เมื่อได้ฟังรายงานที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการอ่านมา ก็ปรากฏว่าคนไทยเรารู้สึกความประสงค์ที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไปเพื่อจะทำการอาชีพได้ดียิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น ในต่อไปภายหน้า คงจะมีความจำเป็นต้องบำรุงมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว อีกอย่างหนึ่งก็ต้องยอมรับว่า สำหรับประเทศสยามเราต้องทำอะไรหลายอย่างมีการบำรุงหลายอย่าง หลายทาง จะเลือกเพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ จะมุ่งถมเงินทางการศึกษาอย่างเดียวก็ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ การที่จะจับจ่ายต้องระวังมาก ต้องคิดให้รอบคอบเสียก่อน จึงจะตกลงทำไปได้²¹

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชวณะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสะท้อนให้เห็นความพยายามของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งซึ่งทรงขึ้นครองราชย์อย่างไม่ทรงนึกคาดฝัน แต่ได้ทรงพยายามนำประเทศฝ่าวิกฤต อันได้แก่ยุคเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจนถึงกับต้องมีการปลดข้าราชการออก นอกจากนี้ยังต้องทรงฝ่าวิกฤตกับกระแสความคิดของคนหนุ่มซึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศซึ่งอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง พระราชดำริและพระราชดำริสของพระองค์แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำพระทัยกว้างที่พร้อมจะพระราชทานรัฐธรรมนูญและทรงเตรียมที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อเป็นการเตรียมให้รู้จักระบอบประชาธิปไตย แม้เหตุการณ์จะคลี่คลายเป็นลำดับไปในทางที่พระองค์ก็ทรงมีทรรศนะที่แตกต่างไปจากรัฐบาล พระองค์ก็ทรงเลือกในทางที่จะไม่ทรงต่อสู้ให้มีการเสียเลือดเนื้อ ทรงมีพระราชดำริว่า ทรงระลึกว่าไม่ทรงเป็นผู้มีรัชทายาทไว้สืบพระราชบัลลังก์และพระชนมชีพจะไม่ยืน แต่ก็ได้ทรงปฏิบัติพระราชทานภารกิจอย่างเต็มความสามารถเพื่อนำประโยชน์สุขมาสู่พสกนิกรไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จนท้ายที่สุดเมื่อรัฐบาลไม่สามารถสนองพระราชดำริได้ก็ทรงเลือกที่จะสละราชสมบัติแต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งอำนาจอันชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ซึ่งจะไม่ให้ใครใช้ประโยชน์ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีทรรศนะว่า รัฐบาลสามารถทำได้ดีกว่าเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย พระราชดำรินี้คงจะเป็นจริงไม่มากก็น้อยเพราะระบอบประชาธิปไตยก็ล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอดตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยธนบุรี - รัตนโกสินทร์ (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 194 - 196.

² เล่มเดียวกัน, หน้า 196 - 197.

³ Josiah Crosby, Siam : The Crossroads . (London : Hollis & Carter , 1973)

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพฯ : สมาคม สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 234 - 236.

⁵ เล่มเดียวกัน, หน้า 239.

⁶ เล่มเดียวกัน, หน้า 240.

⁷ เล่มเดียวกัน, หน้า 241.

⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 2.1/15 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี.

⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 7.5/1 จัดการประชาธิปไตย.

¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.7.5/2 พระราชบัญญัติเทศบาล.

¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, เอกสารการเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพฯ ; สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 240.

¹² สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 205.

¹³ สนั่น เมืองวงษ์, อ้างแล้ว, หน้า 213.

¹⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, อ้างแล้ว, หน้า 257 - 258.

¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 14/4 ฐานะการเงินแผ่นดิน พ.ศ.2478.

¹⁶ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา 2517), หน้า 666.

¹⁷ ปรีดา วัชรานุกร, พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2520), หน้า 29.

¹⁸ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมวลพระบรมราชาไมตรีและพระราชดำรัส (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2536), หน้า 79.

¹⁹ แนวพระราชดำริแก้วิกฤต (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 255.

²⁰ รองอำมาตย์ตรี กมล มโนชญากร, จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินมณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2496, หน้า 51.

²¹ กรมศิลปากร, พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โรงศิลปการพิมพ์, 2524), หน้า 373.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ประกาศของคณะราษฎร

ราษฎรทั้งหลาย

เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อพระเชษฐาธิราช ในขั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่า กษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณหาเป็นไปตามความหวังที่คิดไม่ กษัตริย์ครองอำนาจอยู่เหมือนกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสนิทคอยสอดส่องตามความรู้อำนาจหน้าที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน ผลาญเงินทองของประเทศยกพวกเข้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชาปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรมดังที่จะเห็นได้ในการตกต่ำในการเศรษฐกิจและความผิดเคืองทำมาหากิน ซึ่งราษฎรได้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เห็นกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้ การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์นี้มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นแทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำบาปหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาววิสัยที่บีบบังคับจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ส่วนตัวปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แต่เล็กแต่น้อยเลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียภาษีราชการหรือภาษีส่วนตัว ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธาแต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์ และพระเจ้าไกเซอร์ เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นได้โค่นราชบัลลังก์เสียแล้ว

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างไร่น้อย่างนี้ แต่ครั้นคอย ๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่มีหันหน้าข้ากล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเจ้าไว้กินว่าราษฎรมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรยังโง่ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้นไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าราษฎรได้มีการศึกษาก็จะรู้ความชั่วร้ายที่ทำได้และคงจะไม่ยอมให้ทำบาปหลังคน

ราษฎรทั้งหลาย พึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขากลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้กู้ให้ประเทศมีอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ขบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำบาปหลังคนนั่นเอง! บ้านเมืองกำลังอืดอืดคืดคืด ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งงาน เพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วและทหารที่ปลดกองหนุนไม่มีงานทำ จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของรัฐบาลของกษัตริย์เห็นอกุศลหมาย บีบบังคับข้าราชการผู้น้อย นายสิบ และเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบ้านเมืองให้มีความทำงาน จึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎรซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้รั่วรายมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินมีเหลือเท่าไรก็เอาฝากต่างประเทศคอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของรัฐบาลของกษัตริย์ไว้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่า

การที่จะแก้ความชั่วร้ายก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลาย ๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่มีประสงค์ทำการชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญการปกครองของแผ่นดินจะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความเห็นนี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานั้นยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตน ว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็ชื่อว่าทรยศต่อชาติและก็เป็นกรณที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรที่หวังเกิดว่า ราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุก ๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมได้จากการทำงานบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแน่ มั่น การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือจำต้องวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอด เช่น รัฐบาลที่มีกษัตริย์เห็นอกกฎหมายมาทำแล้ว เป็นหลักใหญ่ ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลาย จงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เห็นอกกฎหมายที่จัดอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำกินอย่าทำการใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน หลาน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอภาคกันและมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาส พวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่ง que ทุกคนที่ปรารถนา คือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า "ศรีอาริย์" นั้น ก็จะต้องบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า

4.9 พระราชวจนะในรัชกาลที่ 8

บริบท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อยังทรงพระเยาว์ ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะขณะมีพระชนมายุได้ 9 พรรษาและทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จึงทรงมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งคณะแรกประกอบด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยายมราช ต่อมามีการแต่งตั้งบุคคลอื่น ๆ เข้าร่วมในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หลายครั้ง เนื่องจากบางพระองค์หรือบางท่านได้สิ้นพระชนม์หรือถึงแก่อสัญกรรมไป¹

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติเยี่ยมประชาชนชาวไทยครั้งแรกเดือนพฤศจิกายน 2481 และได้ประทับอยู่ในเมืองไทย 2 เดือน พระองค์ได้ประกอบพระราชพิธีและเสด็จเยี่ยมสถานที่สำคัญหลายแห่ง เมื่อเสด็จกลับสวิตเซอร์แลนด์ประชาชนอาลัยอาวรณ์พระองค์ท่านมาก²

ระหว่างปลาย พ.ศ. 2481 - 2488 มีเหตุการณ์ผันผวนขึ้นในไทยหลายประการ เช่น ความไม่ราบรื่นทางการเมืองภายในประเทศ การเข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพา และการเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ สงครามสงบลงในเดือนกันยายน 2488 ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการในฐานะผู้แพ้สงคราม และกำลังพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพราะผู้นำประเทศไทยในช่วงสงครามได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเสรีไทยร่วมมือกับฝ่ายพันธมิตรต่อต้านญี่ปุ่น ในทางเศรษฐกิจ การคลังของประเทศอยู่ในภาวะเงินเฟ้อ สินค้าแพง ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ทางสังคม ขวัญและจิตใจของประชาชนอยู่ในสภาพว่าเหวระง่ำราย³

ในช่วงระยะนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัติกลับสู่พระนครในวันที่ 5 ธันวาคม 2488 ระหว่างที่ประทับที่ประเทศไทยไม่กี่เดือนพระองค์ได้ประกอบพระราชกรณียกิจมากมายที่สำคัญมีอาทิเช่น การเสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนามของกองทัพสัมพันธมิตรพร้อมด้วยลอร์ดหลุยส์ เมานด์แบดเดน ณ ห้องสนามหลวงและถนนราชดำเนิน เป็นการแสดงให้เห็นความเป็นเอกราชของไทยว่ามีได้ถูกยึดครองโดยฝ่ายสัมพันธมิตร การเสด็จเยี่ยมลำแพ่งเพื่อสมานความแตกแยกระหว่างชาวจีนและชาวไทย การเสด็จพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเสด็จเยี่ยมทุกข์สุขของราษฎรในเขตจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี นนทบุรี ฉะเชิงเทรา และเขตอำเภอบางเขน แต่แล้วในเช้าวันที่ 9 มิถุนายน 2489 เสียงปืนได้ดังขึ้นในท้องพระบรรทม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสวรรคต⁴

ถึงแม้จะทรงครองราชย์เป็นระยะเวลาอันสั้น แต่พระราชดำริสของพระองค์หลายตอนแสดงถึงพระราชจริยวัตรอันงดงามดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระราชวจนะด้านการเมืองการปกครอง ในการเสด็จนิวัติเยี่ยมประชาชนชาวไทยเป็นครั้งที่ 2 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสกับประชาชนทางวิทยุกระจายเสียงในวันที่ 10 ธันวาคม 2488

ประชาชนชาวไทยทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีเป็นอันมาก ที่ได้มาปราศรัยกับท่านในวันนี้ อันเป็นวันมงคลตรงกับวันฉลองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ในวันที่มาถึงพระนคร ที่ได้เห็นประชาราษฎร์มารับกันตลอดทางอย่างคับคั่ง ข้าพเจ้ารู้สึกดีในจิตใจ และขอขอบใจใน

โมตรจิตของท่าน

ในเวลาที่ข้าพเจ้าเล่าเรียนอยู่ที่ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ ข้าพเจ้ามีความคิดถึงท่านอยู่เสมอ จึงได้พยายามเล่าเรียนให้ดีที่สุดที่จะทำได้เพื่อมาอยู่ร่วมมือกับท่านทุกคนในการส่งเสริมความเจริญของบ้านเมืองเรา ท่านทั้งหลายคงเห็นอยู่ว่า แม้ว่าสงครามจะสิ้นสุดไปแล้ว ความทุกข์ยากก็ยังมืออยู่ทั่วไปในโลก ซึ่งรวมถึงบ้านเมืองไทยที่รักของเราด้วย แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่า ถ้าคนไทยทุกคนถือว่าตนเป็นเจ้าของชาติบ้านเมือง และต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้ว ความทุกข์ยากของบ้านเมืองก็จะผ่านพ้นไปได้ ข้าพเจ้าจึงขอร้องให้ท่านทุกคนได้ช่วยกันทำหน้าที่ของตนโดยซื่อซึ้ง และขอให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกันจริง ๆ เพื่อชาติจะได้ดำรงอยู่ในความวัฒนาถาวรสืบไป

ในที่สุดข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย อีกทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงอภิบาลรักษาให้ประชาชนชาวไทยทั้งมวล จงมีความสุขความเจริญ ในความร่มเย็นของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยโดยทั่วกัน . . .⁵

พระราชดำรินี้แม้จะสั้น แต่ก็แสดงให้เห็นถึงพระราชปณิธานของพระองค์ในการที่จะทรงเป็นกษัตริย์ที่ดี ทรงปลูกฝังให้เกิดความสามัคคีในชาติและหากทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทุกข์ยากก็จะผ่านพ้นไปได้ ในช่วงนี้ความทุกข์ของคนไทยอย่างหลวงคือการเพิ่งเสร็จสิ้นสงครามโลกใหม่ ๆ ซึ่งเกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ประชาชนเดือดร้อน คำปราศรัยของพระองค์เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมจิตใจ ทรงมีพระราชปรารภอีกตอนหนึ่งว่า

. . . ปริญญาดอกเตอร์ทางกฎหมายนั้นฉันรู้สึกว่าคุณค่าสำหรับฉันมาก รู้บ้างไหมว่า วิทยาลัยไหน เมืองไหนที่ทำดีกรีดอกเตอร์ทางกฎหมายได้เร็ว ๆ ฉันอยากจะได้รับเรียนให้เสร็จ แล้วจะได้กลับฉันเป็นท่งเมืองไทยนี้

. . . เห็นจะไม่มีวิทยาลัยไหนที่ฉันจะทำปริญญาดอกเตอร์ได้เร็วกว่าที่สวีต อีกปีครึ่งฉันก็จะเสร็จอยู่แล้ว ตกลงฉันจะกลับไปเรียนที่เดิม แล้วฉันจะรับมาเมืองไทย . . .⁶

พระราชปรารภนี้ทรงกล่าวกับม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิ์ทิกุล ซึ่งทรงแสดงให้เห็นถึงพระวิริยะอุตสาหะที่จะทรงเรียนเพื่อประชาชนและประเทศชาติของพระองค์แล้วจะทรงรับเสด็จกลับมา ตามหมายกำหนดการในวันที่ 13 มิถุนายน 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ แต่พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน

พระราชวณะทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากในเมืองไทยมีประชาชนชาวจีนเข้ามาอาศัยที่พระบรมโพธิสมภารอยู่เป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงฐานะทางการเมืองของจีนที่กลายเป็น 1 ใน 5 ชาตินหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ชาวจีนบางกลุ่มเกิดความตื่นตัวในความเป็นชาติมหาอำนาจ เรียกร้องสิทธิบ้างประการจากรัฐบาลไทยได้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างชาติจีนกับชาวไทย จนเกิดเป็นเหตุการณ์รุนแรงที่เยาวราชในตอนปลายปีพ.ศ. 2488

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติพระนคร ได้ทรงทราบถึงกรณีพิพาทไทยกับจีน ก็ทรงมีพระราชประสงค์จะเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างชาวไทยและชาวจีนให้เห็นว่า "มิใช่อื่นไกล เป็นพี่น้องกัน" โดยการเสด็จประพาสลำเพ็ญอย่างเป็นทางการก่อนเสด็จกลับไปศึกษาต่อต่างประเทศ⁷ คำบรรยายโดยศาสตราจารย์วิลาสงส์ พงศะบุตร มีความตอนหนึ่งว่า

๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ นับเป็นวันสำคัญทางประวัติศาสตร์วันหนึ่งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับประชาชนชาวจีนในเมืองไทย ก่อนวันเสด็จพระราชดำเนิน บรรดาชาวจีนในบริเวณลำเพ็ญได้เกณฑ์แรงงานพวกชาวจีนด้วยกันเอง ตลอดจนเสียสละเงินทองในการซ่อมสร้างลำเพ็ญ ให้เป็นสถานที่คู่ควรแก่การรับเสด็จสร้างซุ้มประตูรับเสด็จด้วยดอกไม้สดประดับประดาเป็นรูปมังกรอย่างใหญ่โตอันเป็นสัญลักษณ์ของชาวจีนตรงทางที่จะเสด็จพระราชดำเนินผ่าน

ร้านค้าทอง ตลาดผ้า และร้านขายของปลีกย่อยหยุดการค้าไป ๓ วัน เพื่อเตรียมการรับเสด็จเป็นกรณีพิเศษ ตกแต่งด้วยธงทิวอย่างหรูหราด้วยผ้าและแพรสีต่างๆ ที่ขายอยู่เป็นประจำ หน้าร้านใดใหญ่โตก็ขนเอาโต๊ะมุก เครื่องบูชาเก่าแก่ และเครื่องแก้วเจียรระโนอย่างดีออกมาตั้งรับเสด็จ

นับตั้งแต่ปากตรอกสะพานหัน สองฟากถนนลำเพ็ญมีหรมปูลาดอย่างดี นอกจากนี้ก็มีสิ่งของที่พวกพ่อค้าชาวจีนชาวอินเดีย จัดเตรียมไว้เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายตามร้านค้าต่างๆ

เวลา ๙.๐๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเวลานั้นทมหิตลพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดช) ได้เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทอย่างช้า ๆ ลอดซุ้มประตูตกแต่งด้วยดอกไม้ ผ่านบรรดาแม่ค้าพ่อค้าที่หมอบเฝ้าผ่านร้านต่าง ๆ ที่ตั้งโต๊ะบูชาพร้อมด้วยกระถางธูปจุดอยู่ตลอดเวลาสมเด็จพระอนุชาทรงเป็นช่างภาพกิตติมศักดิ์ ทรงถ่ายรูปไว้ทุกพระอิริยาบถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเวลานั้นทมหิตลทอดพระเนตรผ่านฝูงชนที่หมอบเฝ้าด้วยความจงรักภักดี บางครั้งก็เสด็จเข้าไปประทับในร้านบางร้าน เปิดโอกาสให้ชาวจีนได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด ทรงถามไถ่ถึงทุกข์สุข การค้าขายของชาวจีนอย่างเป็นกันเอง ทรงรับของที่ระลึกด้วยพระหัตถ์

จากบ้านหนึ่งไปยังอีกบ้านหนึ่ง ทรงใช้เวลาตั้งแต่เช้าจน
เกือบเที่ยงวัน

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินตลอดสายถนนลำห้วยแล้ว
พระองค์เสด็จไปเสวยพระกระยาหารกลางวัน ณ สมาคม
ไทย-จีน ที่ถนนสาทร ตามคำกราบทูลของบรรดาพ่อค้าจีน
ได้ทอดพระเนตรการกีฬาและการละเล่นต่าง ๆ ก่อนเสด็จ
กลับพระบรมมหาราชวัง...

พระมหากรุณาธิคุณในการเสด็จประพาสลำห้วยเมื่อวันที่
ที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ นี้ ได้มีส่วนช่วยสมานรอยร้าว
ฉานระหว่างชาวไทยกับชาวจีนให้สนิทสนมเช่นเดิม...

...การเสด็จประพาสหัวเมืองและลำห้วยนั้นโปรดมาก
โดยเฉพาะลำห้วยทรงเล่าถึงคนแก่ที่เข้าเฝ้า เล่าถึงความจง
รักภักดีของชาวจีนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ตอนหนึ่งทรงเล่า
ว่า "ฉันกำลังเดินเพลิน ๆ อยู่ พอก้าวขาออกไป มีจีนคน
หนึ่งวิ่งเข้ามาตรงเท้า ฉันตกใจเจ็ยวมาดู เห็นเขาขอบเอา
ชิ้นผืนตรงที่ฉันเหยียบใหม่ ๆ ใส่มือแล้วเอาห่อใส่ผ้าเจ็ดหน้า
ไว้ ถามดูได้ความว่าจะเอาไปบูชา" และทรงเล่าถึงการรับ
เสด็จพระราชดำเนินของชาวจีนว่า "เขาทำกันจริง ๆ ชั่วแต่
อาหารที่เขาเลี้ยงฉันก็แทบแย เท่าที่จำได้มีอยู่เพียงเท่านั้นดู
เหมือนตั้ง ๕๓ สิ่ง ของที่เขาให้ก็มากมายจนคนเดียวไม่
ไหว..."

พระราชดำรัสเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าทรงมีความรักในพลเมืองและเสด็จไปดับทุกข์ร้อนเสมอถ้าทรงกระทำได้โดย
ไม่รังเกียจ

พระราชวจนะด้านสังคมและวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าพระองค์จะมีเวลาประทับอยู่ในประเทศไทยน้อย แต่
พระองค์ก็สนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งที่จะทรงเรียนรู้ พระอาจารย์ได้ถวายให้ทรงหัดอ่านเขียนตามคำบอกภาษา
ไทย ถวายความรู้ทางศาสนา ประวัติศาสตร์ พระองค์มีพระราชดำรัสว่า

...หนังสือไทยนั้นอะไรก็ติดอก เสียแต่ฉันรู้น้อยเต็ม

ที่ช่วยฉันบ้างได้ไหม เวลาฉันไปเมืองนอก ช่วยเขียนหนังสือ
ส่งๆ ส่งไปให้ฉันอ่านบ้าง เขียนให้สั้น ๆ นะ เพราะฉัน
ไม่ค่อยมีเวลาจะอ่าน จะต้องทำปริญญากลับมาเมือง
ไทย...

ความเอาพระทัยใส่ในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่มีถึงสมเด็จพระสังฆราช
เพื่อทูลขอแนวการศึกษาภาษาทางพุทธศาสนา ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา

พระที่นั่งบรมพิมาน

วันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙

ทูลสมเด็จพระสังฆราช

ด้วยหม่อมฉันมีประสงค์ใคร่จะได้อ่านแนวการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการเตรียมตัวและช่วยเหลือในการที่จะอุปสมบทในกาลต่อไป ครั้นจะค้นหาอ่านจากตำราจำนวนมากก็มีเวลาน้อย ถ้าจะได้รับสังฆราชานุเคราะห์ให้ได้ศึกษาจากตำราย่าง ๆ และเป็นทางลัด โดยจัดขึ้นเป็นกัณฑ์ ๆ ไม่มากมายนักพอหาโอกาสอ่านได้เดือนละกัณฑ์ กว่าจะถึงเวลาอุปสมบทของหม่อมฉันก็จะได้รับความสะดวก หนังสือเรื่องนี้ต้องการได้อ่านในเวลาพักอยู่เมืองไทย และแม้ไปพักอยู่ในต่างประเทศ จึงทูลขอพระดำริและสังฆราชานุเคราะห์มา

ขอถวายนมัสการ

อานันทมหิดล ¹¹

ในทางด้านการศึกษา พระองค์มีพระราชวโรกาสหนึ่งครั้งที่ได้เสด็จไปพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงที่เสด็จนิวัตสู่วังพระนคร พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทความว่า

... สำหรับนิสิตที่สำเร็จหลักสูตร ซึ่งได้รับปริญญาบัตร

ในวันนี้ อย่าเพิ่งเข้าใจว่าท่านเรียนจบสิ้นการศึกษาแล้ว การศึกษาย่อมไม่มีที่สิ้นสุด ท่านต้องหมั่นแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมให้ทันสมัยเสมอ อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญอันควรกล่าวก็คือ ความประพฤติ เขาเป็นผู้ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ซึ่งนับว่าเป็นสถานศึกษาที่สูงและมีเกียรติ ย่อมต้องรู้จักรู้ชอบแล้วว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว และสิ่งใดควรประพฤติ และไม่ควรเพียงใดตลอดจนกิริยามารยาท เราต้องบังคับใจของเราให้เป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรมอันดีงามเสมอ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นนักศึกษาที่ดีของชาติ ส่วนผู้ที่ยังศึกษาอยู่ก็ขอให้หมั่นเพียรขุดสาคูให้พยายามตั้งใจเล่าเรียนให้จงดี ความมุ่งหมายย่อมจะสำเร็จสมประสงค์ของท่านในวันข้างหน้า ดังเพื่อนของท่านที่สำเร็จไปนี้

ขอความเจริญรุ่งเรืองจงมีแก่ท่านสำเร็จการศึกษา

ซึ่งจะออกไปประกอบกิจการสนองคุณประเทศชาติ กับนิสิตผู้ที่ยังศึกษา... ¹²

พระราชจริยวัตรที่ผ่านพระราชดำรินี้แสดงให้เห็นว่า ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาว่า แม้ได้รับปริญญาแล้ว ก็ยังต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และอีกประการหนึ่ง ทรงถือว่า บัณฑิตเป็นผู้ใหญ่แล้วด้วยการศึกษาในระดับสูง ฉะนั้นกิริยามารยาทและศีลธรรมจะต้องดีงามอยู่เสมอ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ฟังในที่ประชุมนั้นคงจะมีนิสิตที่ยังต้องเล่าเรียนอยู่เป็นสักขีพยานด้วย พระองค์จึงทรงมีพระบรมราโชวาทเตือนใจเนื่องจากจำนวนบัณฑิต

ที่สำเร็จการศึกษายังมีน้อย การเข้ารับพระราชทานพระบรมราโชวาทจึงสามารถกระทำได้ทั้งผู้ที่จบการศึกษาแล้วและผู้ที่ยังศึกษาอยู่

กล่าวโดยสรุปแล้ว ถึงแม้พระพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะทรงครองราชย์อยู่ในระยะเวลาอันสั้น พระราชดำรัสของพระองค์ก็ดี พระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่อัญเชิญมาเป็นตัวอย่างล้วนสะท้อนให้เห็นถึงพระราชปณิธานของพระองค์ที่จะปกครองบ้านเมืองให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ประชาชนมีความสามัคคีรักใคร่ ทั้งมีความซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพและการทำเป็นชีวิต ที่ใดที่เกิดมีความขัดแย้งพระองค์ก็จะเสด็จไปทรง "ดับร้อน" เช่นเมื่อคราวเสด็จประพาสลำเพ็ญจะสังเกตเห็นว่าทรงสนทนากับประชาชนอย่างไม่ถือพระองค์ พระราชจริยวัตรเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความอยู่เย็นเป็นสุขในหมู่ปวงชนชาวไทยเป็นแน่แท้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ แนวพระราชดำริแก่รัชกาล, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 271.

² เล่มเดียวกัน

³ เล่มเดียวกัน, หน้า 272.

⁴ เล่มเดียวกัน.

⁵ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 17 / 189 เบ็ดเสร็จเรื่องการเสด็จ ฯ กลับพระนคร พ.ศ. 2488.

⁶ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิ์กุล " ในพระโกศ ", สุนนชาตินิพนธ์ (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณอำไพ สารีมาน 28 มิถุนายน 2525), หน้า 191.

⁷ วิลาสวงค์ พงศะบุตร, คำบรรยายภาพ " พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสำเร็จ ", การประกวดงานจิตรกรรมเนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปีของธนาคารกสิกรไทย (กรุงเทพฯ ฯ : ธนาคารกสิกรไทย , 2525), คำบรรยายภาพที่ 20

⁸ เล่มเดียวกัน

⁹ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิ์กุล, อ้างแล้ว, หน้า 190.

¹⁰ เล่มเดียวกัน, หน้า 191.

¹¹ เวทิน, " หนังสือเรื่องบวชของสมเด็จพระสังฆราช ฯ " วงวรรณคดี (ธันวาคม, 2489), หน้า 46 - 47.

¹² " แก่รัชกาลในจักรีบรมมหาราชวงศ์ ", วงวรรณคดี (เมษายน, 2490) : 14 - 15.

4.10 พระราชวาระในรัชกาลที่ 9

ปริบท ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การเมืองการปกครองของไทย พัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาจนถึงขั้นที่ว่า ไทยมีรัฐธรรมนูญอันร่างโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญหรือที่เรียกว่า สสร ในปีพ.ศ. 2540 นับเป็นปีที่ 65 นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทยในปี พ.ศ. 2475 รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถ้าจะว่าไปแล้วเป็นการร่างจากคณะกรรมการผู้ร่างซึ่งนับได้ว่ามาจากอุดมคติที่สุด นั่นคือ เป็นฉบับประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน ในรัชสมัยของล้นเกล้ารัชกาลที่ 9 ประเทศไทยต้องพบกับรูปแบบการเมืองการปกครองที่หลากหลาย การปฏิวัติรัฐประหารเพื่อแย่งชิงอำนาจนับตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร การขับไล่ท้าววราออกจากราชบัลลังก์ไทยในยุค 14 ตุลาคม 2516 การเข้ามาใช้อำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีในยุคประชาธิปไตยเบงบานของ มรว. เสนีย์ และ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เหตุการณ์จลาจลในช่วง 6 ตุลาคม 2519 รัฐบาลหอยของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร การปฏิวัติรัฐประหารของพลเอกฉัตร ธีระราชดี พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ อันนำไปสู่การเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พลเอกเปรมติณสูลานนท์ กบฏเมษาฮาวาย จนถึงยุคใหม่ที่นายกรัฐมนตรีมาจาก การเลือกตั้งอันได้แก่ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ยุค รสช มีอำนาจล้มล้างรัฐบาลชาติชาย การปฏิวัติล้มล้างอำนาจของรสช ในช่วงที่เรียกว่า พฤษภาทมิฬ นอกเหนือจากนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุนซึ่งรักษาการหลังจากนั้น รัฐบาลมีนายกรัฐมนตรีที่มาจาก การเลือกตั้งโดยเสนอมานันท์ได้แก่ นายชวน หลีกภัย นายบรรหาร ศิลปอาชา พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และนายชวน หลีกภัย อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่ร่างโดย ส.ส.ร. ฉบับปี 2540 ประเทศไทยก็จะกำหนดการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญใหม่เมื่อถึงเวลาอันสมควร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรม พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา ทรงมีโครงการหลวงที่ทรงริเริ่มและโปรดให้ดำเนินการพร้อมทรงติดตามใกล้ชิดอยู่ถึง 2,000 โครงการ มีทั้งโครงการด้านการเกษตร การพัฒนาที่ดิน การศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ และการชลประทาน¹

ในทางด้านการต่างประเทศนั้น หลังสงครามโลกครั้งที่สอง นานาชาติได้ร่วมกันจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นซึ่งไทยได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ. 2489 สหประชาชาติเป็นที่ร่วมของค่ายอุดมการณ์ทางการเมือง 2 ค่าย คือ เสรีประชาธิปไตยอันมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และสังคมนิยมอันมีสาธารณรัฐโซเวียตเป็นผู้นำ ในยุคนี้ ลัทธิจักรวรรดินิยมไม่ได้แพร่ขยายทางดินแดนเหมือนดังสมัยรัชกาลที่ 3, 4 และ 5 หากแต่เป็นการแพร่ขยายทางอุดมการณ์การเมือง ประเทศไทยได้แสดงตนว่ามีระบอบการปกครองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยมาโดยตลอด ก้าวสำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์ไทย เช่น การส่งทหารเข้าร่วมในสงครามเวียดนามโดยให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายสหรัฐ การงดไม่ออกเสียงสนับสนุนให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเข้ามามีที่นั่งในสหประชาชาติแทนสาธารณรัฐจีน (อันหมายถึงการตอบรับอย่างกลาย ๆ ให้จีนแผ่นดินใหญ่เข้ามามีที่นั่งในสหประชาชาติ) ซึ่งส่งผลให้การโจมตีรัฐบาลไทยโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเบาบางลงไปมากการเข้าร่วมมือในองค์การนานาชาติระดับภูมิภาคอันได้แก่ อาเซียนซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากสหรัฐอเมริกาเริ่มคบค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อยุติสงครามเวียดนามอันเป็นเหตุให้ประเทศไทยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องหันมาหาความร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อถ่วงดุลแห่งอำนาจการต่างประเทศของไทยในยุคนี้ นับว่าไม่มีเหตุการณ์รุนแรงเมื่อเทียบกับรัชกาลก่อน ๆ ที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศเป็นเป้าหมายหลักที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่เป็นอย่างมาก

พระราชวอนะด้านการเมืองการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชปณิธานเป็นพระปฐมบรมราชโองการว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2493² พระปฐมบรมราชโองการนี้ปรากฏว่าแม้จะสั้นแต่ลึกซึ้ง แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะปกครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรมเสมอมา

เหตุการณ์บ้านเมืองที่วิกฤตเกิดขึ้นหลายครั้งในท่ามกลางการพัฒนาของระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย ช่วงที่วิกฤตช่วงหนึ่งที่จะนำมาเป็นตัวอย่างคือ เหตุการณ์ที่จารีกอยู่ในความทรงจำของชาวไทยว่า พฤษภาทมิฬ บทวิเคราะห์นี้จะวิเคราะห์เหตุการณ์พฤษภาทมิฬใน พ.ศ. 2435 เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระราชวอนะด้านการเมืองการปกครองส่วนที่เกี่ยวกับพระราชวินิจฉัยเรื่องการต่อสู้กันของคนไทยเพื่อให้ได้มาซึ่งนายกรัฐมนตรีซึ่งมาจากการเลือกตั้ง

กระแสพระราชดำรัส³

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระราชทาน

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต

เมื่อวันพุธ ที่ 20 พฤษภาคม 2535 เวลา 21.30 น.

1 คงไม่เป็นที่แปลกใจทำไมถึงเชิญให้ท่านมาพบกันแบบนี้ เพราะว่าทุกคนก็ทราบ ว่าเหตุการณ์มีความยุ่งเหยิงอย่างไร และก็ทำให้ประเทศชาติล่มจมไปได้ แต่ที่จะแปลกใจก็อาจจะมิว่าทำไมเชิญ พลเอกสุจินดา คราประยูร และพลตรีจำลอง ศรีเมือง เพราะว่าอาจจะมิผู้ที่เป็นตัวแสดง ตัวละคร มากกว่านี้ แต่ที่เชิญมา เพราะ ว่าตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่เผชิญหน้ากัน และก็ในที่สุด การต่อสู้ หรือการเผชิญหน้า กว้างขวางออกไป ถึงได้เชิญสองท่านมา

2 การเผชิญหน้าตอนแรก ก็เห็นจุดประสงค์ของทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนพอสมควรแต่ ต่อมาภายหลัง 10 กว่าวัน ก็เห็นแล้วว่า การเผชิญหน้านั้น เปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมาก จนกระทั่งผลจะออกมาอย่างไรก็ตาม ก็จะไม่เสียทั้งนั้น เพราะว่าทำให้มีความเสียหายในทางชีวิตเลือดเนื้อของคนจำนวนมากพอสมควร แล้วก็มีความเสียหายทางวัตถุ ซึ่งเป็นของของส่วนราชการและส่วนบุคคล เป็นมูลค่ามากมาย นอกจากนั้น ก็มีความเสียหายในทางจิตใจ และในทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ อย่างที่นับ คณานับไม่ได้ ฉะนั้นการที่จะเป็นไปอย่างนี้ต่อไป จะด้วยเหตุผลหรือต้นตออย่างไรก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้ เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่าเผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทยมีแต่ล่มจมลงไป แล้วก็จะทำให้ประเทศไทยที่เราสร้างขึ้นมาอย่างดีเป็นเวลานาน จะกลายเป็นประเทศที่ไม่มีความหมาย หรือมีความหมายในทางลบอย่างมาก ซึ่งก็ ปรากฏผลแล้ว ฉะนั้นจะต้องแก้ไข โดยที่ควรมีข้อขัดแย้งอย่างไร แล้วก็พยายามที่จะแก้ไขตามลำดับ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ปัญหาที่มีอยู่ทุกวัน สองสามวันนี่มันเปลี่ยนไป

ปัญหาไม่ใช่เรื่องของที่เรียกว่าการเมือง หรือเรียกว่าของการดำรงตำแหน่งอะไร มัน
เป็นปัญหาของการศึกหรือของประเทศไทย ฉะนั้นจะต้องช่วยกันแก้ไข

3 มีผู้ที่ส่งข้อแนะนำในการแก้ไขสถานการณ์มาหลายฉบับ หลายคน จำนวนเป็น
ร้อย แล้วก็ทั้งในเมืองไทยทั้งต่างประเทศก็ส่งมา ที่เขาส่งมา การแก้ไขหรือการแนะนำว่า
เราควรจะทำอะไร ก็มีต่าง ๆ นานา ตั้งแต่ตอนแรก ก็บอกว่าให้แก้ไขด้วย
วิธียุบสภา ซึ่งก็ได้หารือกับทุกฝ่ายที่เป็นสภา หมายความว่า พรรคการเมืองทั้ง
หมด 11 พรรค ใน 11 พรรคนี้ คำตอบมีมาว่า ไม่ควรยุบสภาเป็นส่วนมากมี 1
รายที่บอกว่าควรยุบสภา ฉะนั้นการที่จะแก้ไขแบบที่เขาเสนอนั้น ก็เป็นอันว่าตก
ไป นอกจากนั้นก็ยังมีเป็นฎีกาและแนะนำวิธีการต่าง ๆ กัน ซึ่งก็ได้พยายามเสนอไป
ตามปกติ คือเวลามีฎีกาขึ้นมาส่งไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรี หรือสำนักนายกรัฐมนตรี
รัฐมนตรี แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขตามแบบนั้น ตกลงมีแบบยุบสภา และก็มีอีก
แบบหนึ่ง คือแบบแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้ได้ตามประสงค์ที่ต้องการหมายความว่า
ประสงค์เดิมที่เกิดเผชิญหน้ากัน

4 ความจริงวิธีนี้ ถ้าจำกันได้ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2535 ก็ได้พูดต่อสภามาที่
มาพบจำนวนหลายพันคน แล้วก็ดูเหมือนว่าพอจะฟังกัน ฟังกันโดยดี เพราะเหตุผล
ที่มีอยู่ในนั้นดูจะแก้ปัญหาก็พอสมควร ตอนนั้นก็ขออย่าว่าทำไมพูดอย่างนั้น ว่าถ้าจะ
"แก้ก่อนออก" ก็ได้ หรือ "ออกแล้วแก้" ก็ได้ อันนั้นทุกคนก็ทราบดีว่าเรื่องอะไร
ก็เรื่องรัฐธรรมนูญ ซึ่งครั้งนั้นการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ได้ทำมาตลอด มากกว่าฉบับเดิม
ที่ได้แก้ไขไว้ แล้วก็ก่อนที่ไปพูดที่ศาลาดุสิตาลัย ก็ได้พบพลเอก สุจินดา ก็ขออนุญาต
เล่าให้ฟังว่า พบพลเอก สุจินดา แล้ว พลเอก สุจินดา ก็เห็นด้วยว่าควรจะประกาศใช้
รัฐธรรมนูญนี้ และแก้ไขต่อไปได้ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ทำกันได้ และตอนหลังนี้ พลเอก
สุจินดา ก็ได้ยืนยันว่าแก้ไขได้ ก็ค่อย ๆ แก้ไขให้เข้าระเบียบ ให้เป็นแบบที่เรียกว่า
"ประชาธิปไตย" ฉะนั้นก็ได้พูดตั้งหลายเดือนมาแล้ว ในวิธีการที่จะแก้ไข แล้วข้อ
สำคัญอยู่ที่ทำไมอยากให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแม้จะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบ
ถ้วน ก็เพราะเหตุว่ารัฐธรรมนูญนั้น มีคุณภาพพอใช้ได้ ดีกว่าธรรมนูญการปกครอง
ชั่วคราวที่ใช้มาเกือบปี เพราะเหตุว่ามีบางข้อบางมาตราซึ่งเป็นอันตราย แล้วก็
ไม่ครบถ้วนในการที่จะใช้ปกครองประเทศ ฉะนั้นก็นึกว่าถ้าหากว่าสามารถที่จะปฏิ-
วัติตามที่ได้พูดในวันที่ 4 ธันวาคมนั้น ก็เท่ากับเป็นการกลับไปสู่ปัญหาแต่เดิม ไม่ใช่
ปัญหาวันนี้

5 ปัญหาวันนี้ไม่ใช่ปัญหาของการบัญญัติหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่ปัญหาทุกวันนี้ คือ
ความปลอดภัย และขวัญของประชาชน ซึ่งเดี๋ยวนี้ประชาชนทั่วไปทุกแห่งทุกหน มี
ความหวาดระแวงว่าประเทศชาติจะล่มจมโดยที่จะแก้ไขลำบาก ตามข่าวที่ได้ทราบมา
จากต่างประเทศ เพราะเหตุว่าในขณะนี้ทั้งผู้ชายทั้งลูกสาวก็อยู่ต่างประเทศ ทั้ง
สองก็ทราบดี แล้วก็ได้พยายามที่จะแจ้งกับคนที่อยู่ในประเทศเหล่านั้น ว่าประเทศ
ไทยนี้ก็ยังแก้ไขสถานการณ์ได้ แต่ว่ารู้สึกว่าจะเป็นความคิดที่เป็นความคิดแบบหวัง
สูงไปหน่อย ถ้าหากว่าเราไม่ทำให้สถานการณ์อย่าง 3 วันที่ผ่านมาสิ้นสุดไปได้
ฉะนั้นก็ขอให้ท่านโดยเฉพาะสองท่านพลเอก สุจินดา และพลตรี จำลอง ช่วยกันคิด
คือหันหน้าเข้าหากันหนึ่งคน สองคนเป็นประเทศของคน ต้องเข้าหากัน ไม่

เผชิญหน้ากัน แก้ปัญหา เพราะว่าอันตรายมีอยู่เวลานั้นเราเกิดความบ้าเลือดปฏิบัติ การรุนแรงต่อกัน มันล้มตัว ลงท้ายก็ไม่รู้ว่าตีกันเพราะอะไรแล้วก็จะแก้ปัญหาอะไร เพียงแต่ว่า จะต้องเอาชนะ แล้วก็ใครจะชนะไม่มีทางชนะ อันตรายทั้งนั้น มีแต่แพ้ คือต่างคนต่างแพ้ ผู้ที่เผชิญหน้าก็แพ้แล้วที่แพ้ที่สุดก็คือประเทศชาติ ประชาชนจะเป็นประชาชนทั้งประเทศ ไม่ใช่ประชาชนเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถ้าสมมติว่า กรุงเทพมหานครเสียหาย ประเทศก็เสียหายไปทั้งหมดแล้วก็มีประโยชน์อะไร ที่จะหนองตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองสิ่งปรักหักพัง

6 ฉะนั้นจึงขอให้ทั้งสองท่านเข้ามา คือไม่เผชิญหน้า แต่ต้องหันหน้าเข้าหากัน และสองท่านนี้เท่ากับเป็นผู้แทนของฝ่ายต่าง ๆ คือ ไม่ใช่สองฝ่าย คือฝ่ายต่าง ๆ ที่เผชิญหน้ากัน ให้ช่วยกันแก้ปัญหาปัจจุบันนี้ คือความรุนแรงที่เกิดขึ้น แล้วก็เมื่อเหยียวยา ปัญหานี้ได้แล้วจะมาพูดกัน ปรีกษากัน ว่าจะทำอย่างไรสำหรับให้ประเทศไทยได้มีการสร้างพัฒนาขึ้นมาได้ กลับมาคืนโดโดยดี อันนี้เป็นเหตุผลที่เรียกท่านทั้งสองมา และก็เชื่อว่าทั้งสองท่านก็เข้าใจว่าจะเป็นผู้ที่ได้สร้างประเทศจากสิ่งปรักหักพัง แล้วก็จะได้ผลในส่วนตัวมาก ว่าได้ทำดี แก่ใครอย่างไร ก็แล้วแต่ที่จะปรีกษากัน ก็มีข้อสังเกตดังนี้

7 ท่านประธานองคมนตรี ท่านองคมนตรี เปรม ก็เป็นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้ที่พร้อมที่จะให้คำแนะนำ ปรีกษาหรือกันด้วยความเป็นกลาง ด้วยความรักชาติ เพื่อสร้างสรรคประเทศให้เข้าสู่ทางของความวัฒนา ขอฝากให้ช่วยกันสร้างชาติ

การที่พระเจ้าอยู่หัวตรัสเรียกให้พลเอกสุจินดา และพลตรีจำลองเข้าเฝ้านี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง เพราะถือว่าพระองค์ผู้ทรงได้รับความเคารพสักการะสูงสุด (ethos ดูปทที่ 2) ได้เข้ามาจับความจลาจล พระองค์จะทรงเป็น "ผู้พูด" ที่มากล่าว "วาตะ" เพื่อระงับกรณีเร่งด่วน (exigence ดูปทเซอร์วิทที่ 2) ได้ทันท่วงที สถานการณ์สูงงอมและระเวลาที่จะมีผู้มึบารมีมายุติความเสียหายที่เกิดขึ้น ประเทศที่บอบช้ำ การโต้แย้งที่พระเจ้าอยู่หัวทรงหยิบยกขึ้นมาของทั้งสองฝ่ายเปลี่ยนสภาพจากการโต้แย้งว่า นายกรัฐมนตรีควรจะมาจากการเลือกตั้งหรือไม่ จากลักษณะ question of policy คือ ด้านนโยบายเป็น question of value (ดูปทที่ 2) นั่นคือ มันสมควรหรือไม่เป็นสิ่งที่ปรารถนาหรือไม่ที่จะกระทำกับประเทศและพลเมืองถึงขนาดนี้เมื่อได้เห็น fact คือ ชากปรักหักพังทั้งหลาย

เหตุการณ์ของพระราชดำรัสวันที่ 23 พฤษภาคม 2535 หรือที่เรียกว่าภาษาชาวบ้านว่า "พฤษภาทมิฬ" ควรจะย้อนตั้งแต่รัฐบาลที่ผ่านการเลือกตั้งของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ถูกยึดอำนาจการปกครองโดยคณะบุคคลที่เรียกว่าตัวเองว่า คณะรัฐฯ (คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ) ภายใต้การนำของพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และพลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบก ในเดือนกุมภาพันธ์ 2534 โดยมีข้อกล่าวหาหลักว่า รัฐบาลมีการคอร์รัปชันสูงสุด และมีผู้คิดล้มล้างสถาบันกษัตริย์ คณะรัฐฯได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งได้บริหารประเทศอย่างไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติทหาร และบริหารบ้านเมืองด้วยความสะอาดจนเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและรัฐฯ นอกจากนั้น ประเด็นการแปรรูปนิติรัฐธรรมนุญได้นำไปสู่ความขัดแย้งอย่างหนักโดยเฉพาะคุณสมบัติของนายกรัฐมนตรีว่าจะมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือคณนอกรยังไม่ได้ระบุไว้และในเรื่องอำนาจวุฒิสมาชิกซึ่งมีอำนาจในการร่วม

อภิปรายและลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาลและพระราชกำหนด เหตุการณ์มีความตึงเครียดจนพลเอกสุจินดาได้ให้สัมภาษณ์ว่า ตนและพลอากาศเอกเกษร โจรนนิลจะไม่รับตำแหน่งทางการเมืองใด ๆ⁴

รัฐบาลได้จัดให้มีการเลือกตั้งในวันที่ 22 มีนาคม 2535 ปรากฏว่าพรรคสามัคคีธรรมได้คะแนนเสียงมากที่สุด แต่นายณรงค์ วงศ์วรรณหัวหน้าพรรคถูกตั้งข้อสงสัยว่าพัวพันกับธุรกิจค้ายาเสพติดและสหรัฐอเมริกา ประเด็นดังกล่าวได้นำไปสู่การถอยฉากของพรรคที่จะร่วมรัฐบาล 5 พรรค ผลสุดท้ายมีการเสนอชื่อพลเอกสุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งได้แถลงว่า ที่ยอมเสียคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้เพราะ "เสียสัตย์เพื่อชาติ" ทั้งหมดคือภาพรวมในเหตุการณ์อันจะนำไปสู่ช่วง พฤษภาทมิฬ

จะสังเกตได้ว่า พระองค์ทรงเกริ่นนำอย่างสุภาพและให้เกียรติทั้งสองฝ่าย ไม่ทรง "ปรักปรำ" ว่าทั้งสองฝ่ายทำผิดอย่างมหันต์หรือเป็น "หัวหน้าผู้ก่อการ" ตรงข้ามมีผู้เข้าร่วมด้วยจำนวนมาก แต่ทั้งพลเอกสุจินดาและพลตรีจำลองเป็น "ผู้ที่เผชิญหน้ากันและกันที่สุด การต่อสู้หรือการเผชิญหน้ากว้างขวางออกไป" ในย่อหน้าที่ 2 พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีวินิจฉัยว่า ในตอนแรกของการเผชิญหน้าจุดประสงค์ของทั้งสองฝ่ายค่อนข้างชัดเจนแต่ต่อมาเหตุการณ์ได้ลุกลามจนเป็นความเสียหายทั้ง "ทางจิตใจและในทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ อย่างที่จะนับคณาไม่ได้" ซึ่งทำให้ทรงพิจารณาแล้วว่า "จะเป็นด้วยเหตุผลหรือต้นตออย่างไรก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้เหตุการณ์เปลี่ยนไป เมืองไทยมีแต่ล่มจมลงไป" นั่นคือ แม้เป้าประสงค์จะคืออะไร วิธีการนั้นก็ไม่ใช่ชอบธรรมเสียแล้ว คือ ทั้ง The end does not justify the means และ The means does not justify the end พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่า พระองค์มิได้ทรงปรารถนาจะเข้ามาเกี่ยวข้องของการการเมือง (ย่อหน้าที่ 2) หากแต่ "ปัญหาไม่ใช่เรื่องของการเมือง หรือเรียกว่าของดำรงตำแหน่งอะไร มันเป็นปัญหาของการสึกหรอของประเทศชาติ" ปัญหานี้ได้กลายเป็นปัญหาด้านความเสียหายทั้งทางกายภาพและทางขวัญกำลังใจ มันเป็นปัญหานอกเหนือจากการเมืองการปกครองไปแล้ว นั่นคือ ระดับของปัญหาได้เปลี่ยนแปลงจาก question of policy ไปเป็น question of value ผู้นำที่เป็นคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยุติการถามปัญหาว่า นายกรัฐมนตรีควรจะมาจากการเลือกตั้งหรือไม่ กลายเป็น มันเป็นเรื่องเหมาะสม พึงปรารถนาหรือไม่ในการเผชิญหน้ากันจนประเทศ กลายเป็นสภาพเช่นนี้ ดังได้กล่าวมาแล้ว

ในย่อหน้าที่ 3 พระราชดำรัสแสดงให้เห็นว่า พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่พึ่งในสายตาของประชาชน มีผู้ทูลเกล้าถวายข้อเสนอเป็นร้อย ๆ รายเสมือนหนึ่งพระองค์ยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือพูดให้ถูกต้องคือ ประชาชนมีความรู้สึกว่าจะพระองค์ทรงเป็นดังบิดาของบุตร แต่พระองค์ก็ทรงวางพระองค์ถูกต้องคือ ทรงมอบให้เป็นหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรีโดยทรงแล้วว่า "ก็ได้พยายามเสนอไปตามปกติ คือเวลามีฎีกาขึ้นมาก็ส่งไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรีหรือสำนักนายกรัฐมนตรี" และพระองค์ได้สรุปว่า ในที่สุดก็มีสองทางเลือก คือแบบยุบสภาและอีกแบบคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสาเหตุดั้งเดิมของการเผชิญหน้ากัน พระองค์ได้ทรงใช้วิธีการอย่างละมุนละม่อมในการทบทวนความจำเป็นของฝ่ายรัฐบาลว่า ได้พระราชทานข้อวินิจฉัยไปว่า จะแก้ไขรัฐธรรมนูญก่อนประกาศใช้ หรือจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญไปก่อนแล้วค่อยแก้ไขก็ได้ ทรงย้ำหลายครั้งว่าได้ตรัสเช่นนี้ทั้งในวันเฉลิมพระชนมพรรษาและกับพลเอกสุจินดา และพลเอกสุจินดาก็ยืนยันว่าแก้ไขได้ จะเห็นว่า พระองค์ทรงใช้การโต้แย้งโดยทรงย้ำว่า " ข้อสำคัญอยู่ที่ทำไม่ยอมให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแม้จะถือว่ารัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบถ้วน ก็เพราะเหตุว่ารัฐธรรมนูญนั้น มีคุณภาพพอใช้ได้ดีว่ารัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราวที่เข้ามาเกือบปี " ที่พระองค์ตรัสเช่นนี้มิใช่เป็นการทรงดำเนินทั้งพลเอกสุจินดาและพลตรีจำลอง หากแต่ทรงมีพระราชประสงค์จะอธิบายและเตือนความจำว่า รัฐธรรมนูญนั้นยังมีทาง

แก้ไข ในรัฐธรรมนูญที่แปรญัตติจากปี 2521 นายกรัฐมนตรีจะมาจากส.สหรือคนนอก รัฐธรรมนูญไม่ได้ระบุไว้ ซึ่งแสดงว่าพลเอกสุจินดาาก็มิได้ทำสิ่งใดผิดต่อรัฐธรรมนูญ และพลตรีจำลองก็มีสิทธิในฐานะประชาชนที่จะเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งอย่างไรก็ตามพระเจ้าอยู่หัวทรงย้ำว่า ปัญหาได้เปลี่ยนประเด็นไปแล้ว และพระองค์ได้ทรงกลับมาย้ำถึง question of fact อีกครั้ง "ปัญหาทุกวันนี้คือความปลอดภัย และขวัญของประชาชน" - - เพราะว่ายันตรายมีอยู่เวลาคนเราเกิดความบ้าเลือดปฏิบัติกรรณแรงต่อกัน มันลืมหืมตัว ลงท้ายก็ไม่ว่าดีก็ทนเพราะอะไรแล้วก็จะแก้ปัญหาวะไร- แล้วก็ที่แพ้ที่สุดคือประเทศชาติ- แล้วก็จะมีประโยชน์อะไรที่จะทนงตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองสิ่ง- รั้นักพัง" ทรงอภิปรายจากข้อเท็จจริงที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าของพระองค์มีประสบการณ์ตรงจนไม่มีใครสามารถแย้งได้พระองค์ทรงขอให้ทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากันโดย นายสัญญาธรรมศักดิ์ประธานองคมนตรีและพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษจะเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาหารือ ทรงย้ำในความเป็นกลางของทั้งสองท่านและเหนือสิ่งอื่นใดไม่ทรงดำเนินคดีต่อนักการเมืองทั้งสองฝ่ายหากแต่ทรงพระมหากรุณาธิคุณยิ่งเมื่อมีพระราชดำรัสว่า "ให้ช่วยกันแก้ปัญหามาปัจจุบันนี้ คือความรุนแรงที่เกิดขึ้น และเมื่อเยียวยาปัญหาแล้วจะมาพูดกัน ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรสำหรับให้ประเทศไทยได้มีการสร้างพัฒนาขึ้นมาได้- และก็เชื่อว่าทั้งสองท่านก็เข้าใจว่าจะเป็นผู้ที่ได้สร้างประเทศจากสิ่งปรักหักพัง แล้วก็จะได้ผลในส่วนตัวมาก ว่าได้ทำดี"- ผลที่ติดตามมาจากพระราชดำรัสคือ การจลาจลนองเลือดยุติลงในวันรุ่งขึ้น พลเอกสุจินดา คราประยูรลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

กล่าวโดยสรุปว่า พระราชดำรัสในวันที่ 23 พฤษภาคม 2535 เป็นดั่งน้ำฝนทิพย์ที่ไหลลงลงมาดับเพลิงแห่งการจลาจลได้อย่างฉับพลันทันที เป็นการตอบโต้ทางวาทศิลป์ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบุคคลที่เหมาะสม คือเปี่ยมด้วยพระบารมีโดยคำพูดที่เหมาะสมคือพระราชดำรัสที่มีได้ทรงพระนามดำเนินคดีต่อนัก แต่ทรงเตือนใจให้หันหน้าเข้าหากันด้วยความสามัคคีสมดังที่ทรงนำไปประชาชน "เย็นศิระเพราะพระบริบาล"

นอกจากพระราชดำรัสทางการเมืองที่อัญเชิญมาเป็นตัวอย่างแล้ว พระองค์ยังได้มีพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทอีกหลายครั้งหลายครา นับไม่ถ้วนที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพทางด้านการเมืองการปกครอง พระราชดำรัสที่จะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้เป็นพระราชดำรัสที่มีผู้ฟังเป็นชาวต่างประเทศ แต่ข้อความได้ถ่ายทอดมาสู่พลกนิกรของพระองค์ด้วย นั่นคือ กระแสพระราชดำรัสพระราชทาน ณ รัฐสภาของสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2503 ดังความต่อไปนี้⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่านประธานาธิบดี ท่านประธานสภา และท่านสมาชิก

รัฐสภา

ข้าพเจ้ามีความปลาบปลื้มและรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มาปราศรัยกับท่านในอาคารสง่างามแห่งนี้ ซึ่งเป็นสถานที่ของกาวตีดสินใจอันสลักสำคัญหลายครั้งหรือหลายในประวัติศาสตร์แห่งประเทศใหญ่หลวงของท่าน และข้าพเจ้าอาจจะกล่าวได้ว่าของโลกด้วย

เมื่อท่านประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา เชิญเชิญให้ข้าพเจ้ามาเยือนประเทศนี้ ข้าพเจ้าก็ยินดีที่จะเดินทางครึ่งโลกเพื่อมาปรากฏ ณ ที่นี่ เพราะผลของข้าพเจ้ามีอยู่ตามประการ ซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะกล่าวถึงสั้น ๆ กับท่านและกับประชาชนชาวอเมริกันโดยผ่านทางวิทยุต่อไปนี้

ประการที่หนึ่งก็คือ นานมาแล้วข้าพเจ้าประสงค์ที่จะได้เห็น และได้เรียนรู้ประเทศของท่านให้มากยิ่งขึ้น เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบถึงความไม่อดกลั้นและความกตัญญูที่มีอยู่ในหลายภาคของโลก ข้าพเจ้าใคร่จะทราบว่า โฉนในประเทศนี้ ประชาชนเป็นล้าน ๆ คน ซึ่งมีเผ่าพันธุ์ ประเพณี และความเชื่อถือในศาสนาแตกต่างกัน จึงมีชีวิตอยู่รวมกันได้อย่างเสรี และปรองดองกันอย่างผาสุก และโฉนประชาชนเป็นล้าน ๆ คนเหล่านี้ ซึ่งอยู่กระจ่ายกันทั่วดินแดนกว้างขวางนี้ จึงเห็นพ้องต้องกันในกรณีสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการที่สลบซับซ้อนของโลกเมื่อกล่าวสั้น ๆ ก็คือว่า โฉนจึงต้องอดกลั้นให้แก่กันและกันได้ ?

ประการที่สอง ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะนำคำอวยพร และ สันตวไมตรีของประชาชนของข้าพเจ้า มาให้ท่านด้วยตนเอง แม้ว่าชาวไทยและชาวอเมริกันจะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม แต่ว่าก็มีสิ่งที่เป็นธรรมดาและนั่นก็คือความรักในเสรีภาพ และแน่ที่เดียวคำว่า "ไทย" ที่จริงก็หมายความว่า "เสรี" การรับรองดังที่ข้าพเจ้าได้รับในประเทศนี้ ทำให้ข้าพเจ้าสามารถนำมิตรภาพและไมตรีจิตของท่าน กลับไปให้แก่ประชาชนของข้าพเจ้าได้เป็นอย่างดี มิตรภาพของรัฐบาลหนึ่งที่มีต่ออีกรัฐบาลหนึ่งนั้นย่อมมีความสำคัญ แต่ว่ามิตรภาพของประชาชนของชาติหนึ่งที่มีต่อประชาชนอีกชาติหนึ่งต่างหาก ที่เป็นประกันอย่าง แน่แท้สำหรับสันติภาพ และความก้าวหน้า

ประการที่สามก็คือว่า ข้าพเจ้ามีความปรารถนาตามธรรมชาติของมนุษย์ ที่จะได้เห็นสถานที่เกิดของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าคาดว่าพวกท่านบางคนที่อยู่ ณ ที่นี้ คงจะเกิดที่บอสตัน เหมือนกันหรือไม่ก็คงไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนที่มหาวิทยาลัย ฮาร์วาร์ดเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชาบิดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอแสดงความยินดีแก่ผู้ที่มีโชคดีเช่นนั้นด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่าบุคคลดังกล่าวคงจะมีจิตใจเหมือนข้าพเจ้า เพราะเราต่างก็มีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งในความสำเร็จด้านการศึกษา และวัฒนธรรมของนครที่น่าพิศวงนั้น

เช่นเดียวกับในสมัยโบราณ ถนนทุกสายต่างมุ่งไปที่กรุงโรม ฉะนั้นบัดนี้ ในปัจจุบันนี้ถนนทุกสายต่างก็มุ่งไปยังวอชิงตัน และบัดนี้เมื่อข้าพเจ้าได้มาอยู่ที่นี่แล้ว ข้าพเจ้าก็ใคร่จะได้กล่าวบางอย่างบางประการในเรื่องสองเรื่อง ซึ่งมีความสำคัญหลักมูลต่อประเทศของข้าพเจ้าคือ ความมั่นคง และการพัฒนา

ขณะที่ข้าพเจ้ามองไปในประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าก็เห็นว่าจักรวรรดิต่าง ๆ ที่มีอำนาจทางทหารนั้นล้วนเกิดขึ้นจากการพิชิตและตั้งเอาประชาชนต่างชาติต่างภาษาลงมาอยู่ในใต้อำนาจของตน ข้าพเจ้าเห็นจักรวรรดิเหล่านี้เสื่อมโทรมและสลายไปเมื่อประชาชนที่อยู่ใต้อำนาจลุกฮือขึ้นสลัดแอก และ

ในศตวรรษปัจจุบันนี้เท่านั้นที่เราพบว่า มีมหาอำนาจทางทหารชาติหนึ่งซึ่งดเว้นเสียจากสงคราม นอกจากเพื่อป้องกันสิทธิและสันติภาพข้าพเจ้าหมายถึงสหรัฐอเมริกา ตัวอย่างที่สำคัญนี้ก็เป็นการก้าวขยับที่มุ่งหน้าไปสู่ความมั่นคงของมนุษยชาติ

ความจริงท่านทั้งหลายก็คงจำถ้อยคำของท่านประธานาธิบดีลินคอล์นที่ได้กล่าวปราศรัยที่เกตติสเบิร์กได้อย่างขื่นใจแล้วถ้อยคำของท่านประธานาธิบดีลินคอล์นนั่น เป็นการวางหลักขั้นมูลฐานที่ประเทศและรัฐบาลต่าง ๆ ควรจะถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป หลักการต่าง ๆ เหล่านี้ข้อหนึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้ "ประเทศใหม่จะต้องประกอบด้วยอิสรภาพและยึดมั่นในหลักเกณฑ์ที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนย่อมเกิดมาด้วยความเสมอภาคโดยเท่าเทียมกัน"

ตามหลักเกณฑ์ที่ก่อปรด้วยน้ำใจอันกว้างขวางนี้ ประชาชนของท่านจึงได้ให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์ และความเสมอภาคต่อประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยความสมัครใจและอำนาจที่มีอยู่ในยามที่ประเทศทางตะวันออกไกลประเทศหนึ่งต้องประสบภัยจากสงคราม ซึ่งอีกฝ่ายหนึ่งมีกำลังเหนือกว่าเพื่อครอบครองกอดี สหรัฐก็เข้าสู่สงครามเพื่อช่วยเหลือประเทศนี้โดยมิได้ลังเลใจในการสงครามนั้นทหารไทยก็ได้ทำการรบเคียงข้างอยู่กับทหารอเมริกันของท่านการปฏิบัติกรโดยพันท่งที่เช่นนี้ เป็นการช่วยให้เกิดกำลังใจและความเชื่อมั่นแก่ประเทศเล็ก ๆ เช่นประเทศของข้าพเจ้า ยิ่งกว่านั้นการริเริ่มของสหรัฐยังได้ช่วยให้เกิดองค์การ ส.ป.อ. อันเป็นการร่วมมือของประเทศต่างๆ ซึ่งเป็นหลักจรรโลงความมั่นคงของประเทศของข้าพเจ้า

เมื่อประเทศใดประเทศหนึ่งรู้สึกว่ามีเหตุผลอันสมควรที่จะไว้วางใจได้ในความมั่นคงของตนเอง ประเทศนั้นก็ย่อมจะเพิ่มความตั้งใจแน่วแน่ในการพัฒนาเศรษฐกิจของตนให้ยิ่งขึ้นได้อย่างเต็มที่ ดังที่ท่านทั้งหลายได้ทราบดีอยู่แล้ว ประเทศของข้าพเจ้าได้รับการจัดให้เข้าอยู่ในพวกที่ยังล้าหลัง รายได้ของประชาชนคนไทยคิดเฉลี่ยแล้ว คนหนึ่งมีรายได้ประมาณปีละ ๑๐๐ ดอลลาร์ ท่านก็คงจะเข้าใจดีว่า อะไรเป็นความจำเป็นอันรีบด่วนที่จะต้องจัดการเพิ่มรายได้ และยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนของข้าพเจ้าให้ดีขึ้น สิ่งที่ต้องประเทศต่าง ๆ ในภาคของเราให้ล้าหลังอยู่ก็คือการขาดเงินทุนและความรู้ทางหลักวิชาการ ด้วยประการนี้เองที่สหรัฐได้มีน้ำใจเผื่อแผ่และให้ความช่วยเหลือแก่เรา ทั้งนี้ข้าพเจ้าใคร่จะขออ้างถึงข้อตกลงการร่วมมือทางเศรษฐกิจ และวิชาการระหว่างรัฐบาลของเราตามลำดับ คำแถลงเบื้องต้นในข้อตกลงนี้มีอยู่ว่า อิสรภาพและเอกราชย่อมขึ้น อยู่กับสภาวะ

ทางเศรษฐกิจอันดีเป็นส่วนมาก และมีข้อตกลงต่อไปว่า "รัฐสภาแห่งสหรัฐอเมริกาได้ตราบัญญัติขึ้น เพื่อให้สหรัฐอเมริกาสามารถจะให้ความช่วยเหลือ เพื่อรัฐบาลแห่งประเทศไทยจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว ด้วยการให้ความพากเพียรของตนเองเป็นเอกเทศ"

ในคำแถลงการเบื้องต้นมีหลักการอยู่ประการหนึ่งที่จำเป็นจะต้องเน้นหนัก นั่นคือการช่วยเหลือของอเมริกานั้น เป็นการช่วยให้ไทยได้บรรลุผลตามความมุ่งหมายด้วยความพากเพียรของตนเอง ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่จำเป็นต้องกล่าวว่ หลักการอันนี้เป็นสิ่งที่เราเห็นด้วยอย่างจริงจัง ความจริงในพระพุทธโอวาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราก็มีอยู่แล้วว่า "ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน" เราขอขอบคุณในความช่วยเหลือของอเมริกา แต่เราตั้งใจไว้ว่าเราคงจะทำได้เองโดยไม่ต้องใช้ความช่วยเหลือนี้

เรื่องนี้ ทำให้ข้าพเจ้าคิดไปถึงปัญหาเรื่องหนึ่ง ซึ่งบางท่านอาจจะสนใจ ปัญหาเรื่องนั้นก็คือ เราประชาชนคนไทยมีความนึกคิดอย่างไรบ้างในเรื่องการร่วมมือของสหรัฐ ข้าพเจ้าพยายามที่จะชี้แจงทรรศนะของข้าพเจ้าโดยย่อที่สุดที่จะทำได้ ประเทศของข้าพเจ้า มีหลักการที่ยอมรับกันแล้วอย่างกว้างขวางประการหนึ่ง นั่นคือความผูกพันในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวโดยความรู้สึกที่ช่วยกันเป็นที่เข้าใจกันว่าจะได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนอื่นในครอบครัวเดียวกัน ในเมื่อบุคคล ผู้หนึ่งต้องการความช่วยเหลือ การให้ความช่วยเหลือนั้นย่อมเป็นคุณความดีอยู่ในตัวเอง ผู้ให้ก็มีได้หวังที่จะได้ฟังคำสรรเสริญเยินยออยู่ทุกเมื่อเชียววัน หรือไม่ประสงค์การตอบแทนใดๆ ผู้รับก็มีความรู้สึกในบุญคุณเช่นเดียวกัน ซึ่งเราเองก็จะต้องปฏิบัติตามข้อผูกพันต่อไปเช่นกัน

ในการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศด้วยความมีใจคอกว้างขวาง ในสายตาของคนไทยอย่างข้าพเจ้า สหรัฐได้ใช้ตามหลักการเดิมตั้งที่เป็นข้อผูกพันในครอบครัว ที่มีความกว้างขวางมากประเทศต่างๆ ในโลกได้รับการอบรมมาว่าเป็นเสมือนสมาชิกในครอบครัวใหญ่อันเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างก็มีข้อผูกพันเกี่ยวดองกันอยู่ ซึ่งต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยใกล้ชิดสนิทสนม อาจจะต้องใช้เวลานานในการศึกษานพรีชนชั้นนี้ แต่ทว่า ถ้าหากได้ศึกษากันอย่างจริงจังแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นอนาคตของสันติภาพของโลกก็คงจะแจ่มใสขึ้น

บางท่านก็อาจจะระลึกได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชปิทยาทัยกาของข้าพเจ้าในระยะ พ.ศ. ๒๔๐๒ ถึง ๒๔๐๔ ประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ได้ทรงมีการสื่อสารสนกับท่านประธานาธิบดีบุแนนน ท่านประธานาธิบดีได้ส่งสาสนลงวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๒ ไปถวายพร้อมด้วยหนังสือ

จำนวน ๑๙๒ เล่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น ทรงพอพระราชหฤทัยในหนังสือเหล่านั้นเป็นอันมาก และในพระราชสาส์นลงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๔ ได้ทรงบอกไปว่า ได้ส่งของขวัญบางอย่างไปพระราชทานเป็นการตอบแทนแก่ประชาชนชาวอเมริกัน และได้ทรงเสนอแนะประการหนึ่ง ซึ่งกลายเป็นประวัติศาสตร์

ในยุคนั้น ต้องการช่างกันมากทั้งในประเทศของเราและในประเทศเพื่อนบ้านของเรา มีการส่งช่างไปให้ลังกา สุมาตรา และชวา และปล่อยเข้าป่าเพื่อเพาะพันธ์ และผลก็คือเกิดมีช่างมากมายในประเทศเหล่านั้น

ในอดีตช่างมีประโยชน์หลายอย่าง ในด้านเศรษฐกิจก็ใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ ให้ลากซุงและของหนัก อื่นๆ เหมือนกับเราใช้รถแทรกเตอร์ในปัจจุบันนี้ เพราะเข้าไปในป่าทึบได้ และยังใช้เป็นสัตว์พาหนะสำหรับขนของอีกด้วยและเมื่อคำนึงถึงความใหญ่โตและกำลังของมัน ในยามสงครามก็ก่อความหวาดกลัวให้แก่ศัตรูได้ เมื่อช่างใช้เป็นประโยชน์ได้ หลายประการ และมีอยู่เป็นอันมากในประเทศของเรา พระราชบิดามหัยการของข้าพเจ้าก็ได้ทรงเสนอที่จะส่งมันไป พระราชทานแก่ท่านประธานาธิบดี และรัฐสภาเพื่อให้ปล่อยในเนื้อที่ที่ไม่มีการเพาะปลูกของอเมริกา เพื่อเพาะพันธ์โดยเป็นการทรงแสดงมิตรภาพของพระองค์ ที่ทรงมีต่อประชาชนที่มีมิตรต่อ

การเสนอของพระองค์ครั้งนี้มิได้มีเจตนาอย่างอื่นฯ เลย นอกจากจะพระราชทานสิ่งที่สหายของพระองค์ไม่มี และแผนการช่วยเหลือของอเมริกันที่เสนอก็มี่เจตนาเช่นเดียวกัน และเมื่อเข้าใจและพอใจในเจตนารมณ์ ของแผนการช่วยเหลือของท่านรัฐบาลไทยก็ต้อนรับแผนการนี้ และรู้สึกบุญคุณของแผนการนี้

ประเทศทั้งสองของแผนการนี้ มีสัมพันธ์ภาพกันมาอย่างดีที่สุดซึ่งเริ่มด้วยพวกมิชชันนารีของท่าน ได้ไปยังประเทศของข้าพเจ้าซึ่งได้ร่วมประโยชน์กับประชาชนของเรา ในด้านการแพทย์สมัยใหม่ และในด้านความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วย การสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่เป็นทางการขึ้น และก็มีสนธิสัญญาระหว่างประเทศทั้งสองขึ้น สนธิสัญญา ฉบับนั้นมีอายุเก่าแก่ย้อนกลับไปถึง พ.ศ. ๒๓๗๖

อาจจะกล่าวได้ว่า ตั้งแต่เริ่มแรกของสัมพันธ์ภาพของเราถึงปัจจุบันนี้ ก็มิได้มีการขัดแย้งแต่อย่างใดที่จะมารบกวนมิตรภาพอันสนิทสนมและความเข้าใจซึ่งกันและกันของเรา เมื่อคำนึงถึงความตึงเครียดในโลกปัจจุบัน และความรู้สึกไม่แน่นอนที่ คุมมืออยู่ทุกแห่งหน ข้าพเจ้าก็รู้สึกอย่างจริงใจว่า ถึงเวลาแล้ว ที่ควรจะมี การร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น การร่วมมือกันนี้จะทำให้โลกได้ทราบว่ามีจุดประสงค์ และความเชื่อมั่น

อย่างเดียวกันนั้น นั่นคือประโยชน์ร่วมกัน

ข้าพเจ้าขอขอบใจในความกรุณาของท่าน ที่อุตสาห์ตั้งใจ
ฟังข้าพเจ้าปราศรัย

พระราชดำรินี้แสดงถึงความสัมพันธ์ไมตรีอันมีมาช้านานระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาและแข็งแรงแย่งขึ้นด้วยการเสด็จเยือนขององค์พระประมุขของไทย พระราชดำริเริ่มต้นด้วยคำปราศรัยฉันทมิตรซึ่งเริ่มด้วยการกล่าวชื่นชมสถานที่ซึ่งทำให้ผู้ฟังรู้สึกภูมิใจในประเทศของตน หลังจากนั้นพระองค์ได้ทรงกล่าวถึงเหตุแห่งความยินดีที่ทรงรับคำเชิญของสหรัฐอเมริกาโดยเริ่มจากเหตุผลที่เป็นประโยชน์ของสังคมมนุษยชาติไปจนถึงเหตุผลส่วนพระองค์ นั่นคือ พระองค์ทรงเห็นว่าประชาชนในสหรัฐอเมริกาคือประเทศที่มีขนบธรรมเนียมเป็นอย่งยิ่งคนต่างเผ่าต่างประเพณีต่างศาสนาจึงอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง ประการต่อไป พระองค์ปรารถนาจะนำคำอวยพรและสันถวไมตรีจากชาวไทยมาสู่ชาวสหรัฐด้วยพระองค์เอง ทรงถือวโรกาสนี้โยงความรักในเสรีภาพระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาว่าคล้ายคลึงกันจากชื่อของประเทศไทย นั่นเอง ทรงเน้นในมิตรภาพของประชาชนชาติหนึ่งต่อชาติหนึ่งมากกว่าของรัฐบาลหนึ่งต่ออีกรัฐบาลหนึ่ง และประการสุดท้ายแต่มีใช้สำคัญน้อยที่สุด นั่นคือ สหรัฐอเมริกาเป็นสถานที่ทรงพระราชสมภพและเป็นที่ยังพระราชบิดาของพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษา การตรัสเช่นนี้เหมือนหนึ่งว่า ทรงถือว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนฟัง เกิดความเสมือนหนึ่งเป็นพวกเดียวกัน (rhetoric of identification) ซึ่งทำให้ทรงชนะใจคนฟังได้ไม่ยาก

ในย่อหน้าถัดมา พระองค์ได้ทรงสรรเสริญกรุงวอชิงตันดีซี โดยเปรียบเทียบเหมือนกรุงโรมแต่เหนือสิ่งอื่นใด วอชิงตันดีซีคือสัญลักษณ์ของความมั่นคงและพัฒนา ของมหาอำนาจทั้งดวันการสงครามวันแต่เพื่อป้องกันสิทธิและเสรีภาพ พระองค์ได้ทรงโยงไปถึงสุนทรพจน์ที่เมืองเกตติสเบิร์กอันเป็นสุนทรพจน์ที่ไม่เพียงแต่เป็นขึ้นเอกในประวัติศาสตร์อเมริกาแต่ในประวัติศาสตร์โลก ข้อความที่ว่าประเทศทุกประเทศควรถือกำเนิดในอิสรภาพและยึดมั่นในหลักเกณฑ์ที่ว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน พระองค์แสดงความชื่นชมในเสรีภาพซึ่งสหรัฐอเมริกามอบให้แก่ฟิลิปปินส์ และชื่นชมในความช่วยเหลือที่อเมริกาได้มีให้แก่เกาหลีใต้ในยามที่เกาหลีเหนือรุกรานซึ่งทหารไทยได้รบเคียงบ่าเคียงไหล่เป็นประวัติศาสตร์ที่ทรงยกขึ้นมา สหรัฐอเมริกาได้เสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ไทยด้วยองค์การ ส.ป.อ. (สันติสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์)

พระองค์ทรงท้าวความต่อไปว่า ภายหลังจากประเทศมีความมั่นคงแล้วก็สามารถพัฒนาได้ ทรงขอบคุณสหรัฐอเมริกาในความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนและความรู้ทางหลักวิชาการ แต่สิ่งที่ทรงเน้นคือ ไทยพยายามพึ่งตนเอง ไทยเป็นประเทศพุทธศาสนาการพึ่งตนเองเป็นหลักใหญ่ของสมเด็จพระสัมมคมพุทธเจ้า แต่สิ่งที่แฝงเป็นนัยยะคือ ศักดิ์ศรีของประเทศไทย "เราตั้งใจไว้ว่า วันหนึ่งข้างหน้าเราจะจะทำกันได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งความช่วยเหลือนี้" และเพื่อแสดงว่า พระองค์ทรงรู้สึกทราบซึ่งในความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกามีต่อไทย พระองค์ได้ทรงตั้งคำถามว่า เราประชาชนคนไทยมีความรู้สึกอย่างไรในเรื่องการร่วมมือของสหรัฐ คำตอบคือไทยรู้สึกในบุญคุณนั้น และรู้สึกว่าสหรัฐถือว่ไทยเป็นสมาชิกในครอบครัวใหญ่เดียวกัน ทรงถือโอกาสนี้เล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งส่งข้าไปพระราชทานพระยานาธิปไตยแคนัน ซึ่งอาจจะดูแปลกและน่าขบขันในสายตาของชาวอเมริกันหรือแม้แต่ในสายตาของชาวไทยผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ พระองค์ทรงให้เหตุผลถึงความต้องการของข้าในประเพณีอื่นและประโยชน์ของข้าจงประสงค์ของการส่งข้าก็เพื่อไปปล่อยในป่าเพื่อเพาะพันธุ์สืบไปเจตนาธรรมย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวไม่ได้มีเป็นอย่างไรที่เข้าใจเลย (เช่นส่งมาให้ร่วมทำสงครามกลางเมือง) ฉะนั้น พระองค์จึงทรงย้ายช้อนนี้ และทรงโยงไปอย่างงดงามถึงเจตนารมณ์ของสหรัฐอเมริกาในการช่วยเหลือไทยว่าถ้าหากต่างเข้าใจในเจตนารมณ์ของกันและกันแล้วความร่วมมือก็จะเป็นไปอย่างดีขึ้นให้สมกับสัมพันธภาพที่ได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2376

พระราชวาทะด้านเศรษฐกิจ ด้านเศรษฐกิจเป็นอีกด้านหนึ่งที่พระองค์ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่มาโครงการในพระราชดำริ 2,000 โครงการเป็นสิ่งสะท้อนความตั้งใจพระราชหฤทัยที่จะให้ราษฎรอยู่ดีกินดี มีการพัฒนาที่ถูกต้องทางดังพระราโชวาทที่อัญเชิญมาต่อไปนี้

การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่สำคัญและเป็นเรื่องที่ใหญ่อยู่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนี้จึงสมควรได้มาสัมมนา มาปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด และการสัมมนาก็ควรเป็นทางวิชาการเพื่อให้ทราบว่าจะทำอะไร ปัญหาในการพัฒนาชนบทนี้ต้องนึกว่า ทำทำไม ทำอย่างไร และทำที่ไหน เมื่อไร คำถามเหล่านี้เป็นคำถามสำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่เราจะทำ เราควรต้องตั้งปัญหาหรือคำถามที่เรียกว่า "พื้นฐาน" เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะโดยมากเวลา มาพูดกันในทางวิชาการ มักชอบพูดกันแต่ในทางรายละเอียด ซึ่งที่จริงจะต้องพิจารณาในสวนรวมก่อน

ถ้าเมื่อไรนั้นตอบได้ง่ายที่สุด เพราะว่าเป็นการเร่งรัดพัฒนาจึงต้องบอกว่าทำเดี๋ยวนี้ ทำที่ไหน ก็อยู่ในชื่อของพัฒนาชนบทแล้ว ทำตามชนบท ทำอย่างไร อันนี้เป็นสิ่งที่ยังมีปัญหา ทำทำไม อันนี้เป็นเรื่องต้องคิด ตามปกติสำหรับเราซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องปกครองและจะต้องให้ความเจริญแก่บ้านเมือง "ทำไม" นี้ไม่ควรจะมีปัญหานัก แต่ก็เกิดปัญหาเหมือนกัน เพราะว่ากาที่นำความเจริญการพัฒนาไปสู่ชนบท หมายถึงไปสู่ประชาชนในชนบทนั้น มีเหตุผลหลายประการ เหตุผลใหญ่ที่สุดข้อแรกก็คือมนุษยธรรม ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมประเทศกับเรา ซึ่งถ้าพูดถึงทางหนึ่งก็เป็นเพื่อนร่วมชาติถ้าพูดอีกทางหนึ่งก็เป็นผู้ที่เราถือว่าอยู่ในความแค้นแค้น ก็ถ้าเรามีเมตตาแล้ว จำเป็นที่ทางราชการซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่าเป็นผู้ที่มีฐานะดีกว่า ควรจะไปช่วย แต่มนุษยธรรมนั้นกินกันไม่ได้ และก็ออกจะเรียกว่าเป็นอุดมคติขั้นสูงมาก จะไปขอให้ทุกคนทำทุกอย่างด้วยมนุษยธรรมเท่านั้นเองอาจไม่ได้ ทั้งเจ้าหน้าที่ไทยทั้งเจ้าหน้าที่ต่างประเทศที่มาเร่งรัดพัฒนานั้นก็ทำด้วยมนุษยธรรม แต่ว่าก็ทำด้วยหน้าที่ของตนเอง อย่างเจ้าหน้าที่ต่างประเทศที่มาช่วยเราในขณะนี้ก็เพราะว่าเป็นนโยบายของรัฐบาลของเขาที่จะมาช่วยพัฒนาประเทศของเรา โดยที่เหตุผลทางการเมืองและในทางการปกครองรัฐบาลเขาต้องมาช่วยเรา เพราะเขาถือว่าเราเป็นพันธมิตร และถ้าเรามีความหายนะเขาจะเดือดร้อนไปด้วย จึงเป็นนโยบายของรัฐบาลเขาที่จะช่วยเรา นโยบายของรัฐบาลไทยก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราไม่ไปช่วยพัฒนา

ในชนบท ประเทศไทยก็ต้องทยอยนะ จึงเป็นความจำเป็นอย่าง
 ึ่งที่จะต้องไปพัฒนา อันนี้เป็นเหตุผลแรกของการทำไม เหตุผลที่
 สองที่จะต้องพัฒนาชนบทนั้นก็คือเพื่อความปลอดภัยของบ้าน
 เมืองเพื่อความก้าวหน้านอกเหนือจากมนุษยธรรม เพราะว่าถ้า
 บ้านเมืองเรามีความเจริญ มีความมั่นคง ก็ทำให้เราอยู่ได้ ทั้งผู้
 ที่อยู่ในกรุงทั้งอยู่ในเมือง ทั้งผู้ที่มีฐานะดี หรือฐานะปานกลาง
 ก็อยู่ได้ เมื่อประเทศมีความสงบสุข มีความมั่นคง ความมั่นคง
 ที่เป็นปัจจัยสำคัญคือความมั่นคงของประชาชนทั่วไปในชนบท
 เพราะประชาชนในชนบทเป็นประชาชนส่วนใหญ่ เป็นประชาชน
 ส่วนรวม และประชาชนส่วนรวมหรือประชาชนทั้งหมดนั่นคือ
 ชาติ เราจึงต้องปฏิบัติให้ชาติคือให้ประชาชนในส่วนรวมมีความ
 มั่นคงเพื่อเราจะอยู่ได้ นี่เป็นเหตุผลที่สองที่เราจะต้องพัฒนา

นโยบายของรัฐบาลที่จะพัฒนาก็คือนโยบายของรัฐบาล
 ที่จะรักษาประเทศ นโยบายที่จะรักษาประเทศนั้นเป็นหน้าที่สำ-
 คัญอันหนึ่งหรืออันเดียวของรัฐบาล รัฐบาลเป็นผู้ที่รักษาส่วน
 รวมให้ดำรงอยู่ด้วยวิธีต่าง ๆ ถ้ามีการรุกเข้ามาด้วยอาวุธเราก็
 ต้องรบ ถ้ารุกเข้ามาด้วยการแทรกซึมเราต้องทำให้บ้านเมืองมั่น
 คง คือทำให้บ้านเมืองมั่นคงอยู่ดีกินดีมีความมั่นคง ต้องทำจึง
 จะสำเร็จประโยชน์ สำเร็จจุดประสงค์นี้ วิธีที่จะทำนั้นคืออย่าง
 ไร อันนี้เป็นปัญหาสำคัญ ที่เห็นแผนพุทธเจดีย์นั้นก็ดูสวยดี
 ว่าเป็นเจดีย์ รูปร่างเป็นเจดีย์มั่นคงดี พื้นฐานกว้างแล้วยอด
 แหลมขึ้นนำมาเปรียบเทียบกับงานพัฒนาก็ดูรู้สึกว่าทำให้หน้า
 เลื่อมใสแต่ว่าวิธีการที่จะทำบางที่จะเอามาเปรียบเทียบง่าย ๆ
 อย่างนั้นไม่ได้ เช่น ถ้าหากตัวอย่างในแผนตอนพื้นฐานนั้น
 มีตัวอย่างว่าจะต้องสร้างถนน สร้างชลประทานสำหรับสำหรับ
 ให้ประชาชนใช้ สำหรับให้เจ้าหน้าที่ได้เข้าไปปฏิบัติการได้ คือ
 ไปช่วยประชาชนในทางบุคคลหรือในทางที่จะพัฒนาให้บุคคล
 มีความรู้และอนามัยแข็งแรง ด้วยการให้การศึกษา และการ
 รักษาอนามัย ชั้นที่สามถึงยอดนั้น ก็คือให้ประชาชนในท้อง
 ที่สามารถทำการเพาะปลูกหรือทำการงานและค้าขายได้ สาม
 ชั้นนี้อาจต้องกลับหัวกันบ้างก็ได้ เพราะว่าเหตุการณ์ต่างๆ ไม่
 เหมือนกันแล้วแต่ท้องที่แล้วแต่บุคคลที่เราจะไปช่วย จะยกตัว
 อย่างเช่นว่า การสร้างถนนนั้นอาจไม่ใช่เป็นพื้นฐานที่จะทำ
 เพราะว่าได้เคยประสบมาแล้วว่าการสร้างถนนก่อน แล้วไม่
 ได้นำสิ่งของที่อยู่บนยอดเจดีย์ไปให้ทันทีจะกลับทำให้ได้ผล
 ตรงกันข้าม ในภาคอีสานมีบุคคลหนึ่งเป็นชาวต่างประเทศที่
 มีความรู้ดี ได้ไปเยี่ยมตามชนบทแล้วก็มาเล่าให้ฟังว่าไม่สร้าง
 ถนนเสียดีกว่า เพราะว่าสร้างถนนแล้วแทนที่จะเอาความ

เจริญไปให้เขากลับไปดูจากเขาออกมา จึงทำให้เกิดการก่อการร้าย ซ่อนนี้ฟังเขาพูดแล้วก็อาจไม่เชื่อ เพราะว่าไม่น่าเชื่อว่าสร้างถนนแล้วจะไม่ดี สร้างถนนแล้วก็ควรจะทำให้เราสามารถเข้าไปแนะนำทำให้ชาวบ้านที่อยู่ข้างในสามารถนำสินค้าออกมาขายได้ราคาดีขึ้น ซ่อนนี้อาจจริงแต่ว่ามีข้อสำคัญซึ่งถ้าเราไม่ได้ปฏิบัติกันที่จะเกิดหายนะจริงๆ เหมือนกันได้เห็นด้วยตัวเองที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดเพชรบุรี ว่าถ้าสร้างถนนเข้าไป ถนนนั้นทำให้ชาวบ้านที่อยู่ข้างในสามารถขายสินค้าได้ราคาดีขึ้น หมายถึงว่าได้กำไรสำหรับการผลิตของเขามากขึ้นจริง แต่ในเวลาเดียวกันก็มีสิ่งอื่นที่เข้าไปด้วยคือความปั่นป่วน มีผู้ที่มีอิทธิพลมีเงินหรืออาจเป็นผู้ที่เป็นฝ่ายก่อการร้ายเข้าไปซื้อที่ดินไปซื้อที่ข้างถนน และไปซื้อในราคาที่ชาวบ้านอาจพอใจ แต่ลงท้ายก็ทำให้ชาวบ้านนั้นต้องมีทางออกเป็นสองทาง ทางหนึ่งคือทำงานให้แก่ผู้ที่เป็นนายทุน รับจ้างทำงานเป็นวัน ๆ ซึ่งกลับเป็นการถอยหลังเข้าคลองหรือมีเงินนั้นก็เร่ร่อนไปที่อื่นด้วยเงินที่ขายที่ดินได้มาโดยหวังว่าจะไปทำกินที่อื่น คือเข้าไปลึกเข้าไปโน่นป่า ไปตากถางที่แล้วทำมาหากินต่อไป ที่มีหวังจะเป็นไปด้วยดีก็มีบ้าง แต่ว่าจะมีหวังเป็นไปด้วยไม่ได้เสียมากกว่า เพราะการทำมาหากินจะแร้นแค้นยิ่งขึ้น เงินทองก็หมดไป ทั้งเกิดปัญหายุ่งยากอื่น ๆ ที่ยกตัวอย่างนี้ก็เห็นเมื่อไปหัวหิน การสร้างถนนของตำรวจพลร่มค่ายนครสวรรค์ ได้สร้างด้วยความร่วมมือของกรมทางเข้าไปถึงหมู่บ้านซื้อห้วยมงคล และต่อไปแยกไปที่หนองพลับ ก็มีคนที่ขายที่ดินแล้ว พวกที่ขายที่ดินต้องไปหาที่ดินต่อไปเข้าไป ซ้ำมุกเขาไป เข้าไปที่ต้นแม่น้ำปราณ ก็ที่บริเวณต้นแม่น้ำปราณนั้นมีกะเหรี่ยงอยู่ เราพยายามจะให้กะเหรี่ยงที่อยู่那儿 ให้อยู่เป็นหลักเป็นฐานไม่เร่ร่อน ไม่กลายเป็นเครื่องมือของผู้ก่อการร้าย ก็มีครอบครัวจากข้างนอกหาคครอบครัวเข้าไป ไม่ได้เข้าทำความยุ่งยากอย่างเปิดเผย ไม่ได้ทำความเดือดร้อนแก่กะเหรี่ยง กะเหรี่ยงนั้นก็ไม่ได้ทำอะไร เพราะเขาจ้างกะเหรี่ยงให้ไปทำไร่บ้างให้ไปมุงหลังคาให้บ้าง แต่ในการจ้างนั้น ขอให้ทราบว่าได้จ้างด้วยเงิน ให้เหล้าเถื่อน ให้ไปพนัน ให้ไปทำสิ่งที่เป็นอบายมุขต่าง ๆ นำความอลวนมาสู่กะเหรี่ยงและบริเวณนั้น ซึ่งก็อาจกลายเป็นบริเวณก่อการร้ายอย่างร้ายแรงที่สุดไปได้ ผลก็คือต้นแม่น้ำปราณซึ่งเป็นป่าสงวนนั้นก็กลายเป็นสนามรบ ซึ่งอาจต้องไปถึงระเบิดปูพรม อย่างที่คนบางคนเขาอยากให้ทำแก่ผู้ก่อการร้าย จะทำให้เกิดเสียหายในบริเวณนั้น ไม่เป็นการรักษาต้นน้ำลำธาร โครงการแม่น้ำปราณที่กำลังทำอยู่ก็อาจล้มเหลวไป เดียวนี้ก็อาจซ้ำไปมากแล้ว นี่แหละผลของความไม่เรียบร้อยสะท้อนไปไกล

เขาอยากให้ทำแก๊งค์ก่อการร้าย จะทำให้เกิดเสียหายในบริเวณนั้น ไม่เป็นการรักษาต้นน้ำลำธาร โครงการแม่น้ำปาวานที่กำลังทำอยู่ก็อาจล้มเหลวไป เดียวนี้ก็อาจซ้ำไปมากแล้ว นี่แหละผลของความไม่เรียบร้อยสะท้อนไปไกล

ที่นี้ก็มาพูดถึงว่าการให้ความต้องการพื้นฐาน อย่างที่ว่าให้ถนนหรือชลประทานเป็นเบื้องต้นนั้นอาจทำให้เสียหายก็ได้ นึกถึงกะเหรี่ยงแล้วก็บอกได้ว่าได้ตัดค้ำเอาไว้แล้ว เมื่อเดือนที่แล้วมีผู้บอกว่าควรจะสร้างถนนจากหนองพลับข้ามภูเขาเข้าไปหาคะเหรี่ยงซึ่งก็นับว่าเป็นทางที่พอจะทำได้ คือพอที่จะนำแทรกเตอร์เข้าไปตากถางให้กะเหรี่ยงได้ในที่ที่สมควรจะเป็นไร ที่ตัดค้ำไม่ให้ทำถนนและตัดค้ำไม่ให้ขนแทรกเตอร์เข้าไปเพราะมีเหตุผลหลายอย่าง ไม่สร้างถนนเพราะว่าแม้จะไม่ได้สร้างถนน ครอบครวัห้ครอบครวัก็เข้าไปแล้ว ถ้าสร้างถนนก็เข้าไปเต็ม ที่ไม่ให้ทำถนนเพื่อที่จะนำแทรกเตอร์เข้าไป ก็มีผู้เสนอให้ขอยกฝ่ายกองทัพอเมริกันนำเฮลิคอปเตอร์มายกเข้าไป เพื่อที่จะเข้าไปตากถางแล้วที่ตัดค้ำนั้นเพราะว่าทราบดีว่ากะเหรี่ยงไม่รู้จักแทรกเตอร์ดีนักถ้านำแทรกเตอร์เข้าไปแม้จะได้ผลดี ก็จะทำให้พวกกะเหรี่ยงจะเห็นว่าแทรกเตอร์นี่ดี มือของตัวเองนั้นไม่ดี ลงท้ายจะไม่ทำงานด้วยมือของตัวเอง ที่เข้าไปที่ป่าละคู่นั้นน่าจะเสียเปรียบให้แก่กะเหรี่ยงให้กะเหรี่ยงเหล่านั้นรู้จักใช้มือ รู้จักใช้จอบเสียมก่อนจริงอยู่ในการเร่งรัดพัฒนามีโครงการว่าให้ใช้เครื่องมือทุนแรงที่ทันสมัย แต่ว่าจอบเสียมนั้นก็อย่าให้ถือว่าทันสมัยแล้ว เพราะว่าคนเราทุกคนจะมีรถแทรกเตอร์ไม่ได้นอกจากนายทุน แล้วนายทุนที่เข้าไปนั้นเขาไม่คำนึงถึงชาวบ้านธรรมดา คนอ้างว่าคำนึงถึงชาวบ้านธรรมดา ก็เพียงแต่อ้างว่าจะมาปลดแอกชาวบ้าน ลงท้ายชาวบ้านก็ทำอะไรไม่ได้ การที่ไม่ให้เอาแทรกเตอร์เข้าไป แต่อาจจะยอมเสียเปรียบให้แทนนั้นได้ พิสูจน์ว่าเป็นวิธีที่ถูกต้อง เมื่อไปอีกแห่งหนึ่งคือหมู่บ้านในอำเภอเขาฮ้อย เข้าไปถามผู้ใหญ่บ้านและกำนันว่าทำไมไม่ทำการเพาะปลูกหมุนเวียน คือหมายถึงว่าหมุนเวียนที่ดินไม่ใช่หมุนเวียนพืชพันธุ์นี้ทำแห่งหนึ่ง ปีต่อไปย้ายต่อไปอีกแห่งหนึ่ง อีกปีย้ายไปอีกแห่งหนึ่งปีที่สามกลับมาที่เดิม เขาบอกว่าปลูกข้าวปีนี้ที่นี้แล้วปีหน้าปลูกไม่ได้เพราะมีหญ้าขึ้น ก็ถามเขาว่าทำไมไม่ถอนหญ้าไม่ปราบหญ้าเพื่อที่จะปลูกอย่างอื่นได้ เขาบอกว่าพวกเราคนจนไม่มีปัญญาที่จะถอนหญ้า คำตอบนี้หมายความว่าอะไร คำตอบนี้หมายความว่าเขานึกว่าการถอนหญ้านั้นต้องใช้แทรกเตอร์ เพราะว่าเขาเห็นที่ไร่ส้มที่อยู่ใกล้ ๆ กิโลเมตรสองกิโลเมตรเขาใช้แทรกเตอร์ ชาวบ้านเขาไม่มีแทรกเตอร์เพราะว่าเขาเป็นคนจน เขาก็เลยไม่มีปัญญาที่จะไปถอน เพราะเขานึกว่าการถอนหญ้า

นั้นต้องใช้แทรกเตอร์มาไถชาวบ้านเหล่านั้น ซึ่งเป็นกะเหรี่ยง: เหมือนกันเขาเห็นความก้าวหน้าของการพัฒนาว่า ถ้าเจ้าหน้าที่อยากให้เราพัฒนา ถ้าเจ้าหน้าที่อยากให้เราก้าวหน้า แผนใหม่ ต้องเอาแทรกเตอร์มาให้เขา ก็เลยไปที่ไร่เขา บอกว่ายังสงสัย ขอคิดคำนัดหน่อย สงสัยว่า ถ้าขยันไถ ถอนหญ้าแล้วก็ปลูกอย่างอื่น เราก็จะหายจนไปได้เหมือนกัน ไม่ใช่เพราะเป็นคนจนถึงถอนหญ้าไม่ได้ แต่เพราะว่าขี้เกียจ เพราะเราสามารถที่จะหอบร่างของตัวไปไร่แล้วไปจับหญ้า นั้นถอนขึ้นมาเขาก็ทำหน้าประหลาดแล้วก็ร้องแหะ ๆ ไม่ทราบว่าเขาจะทำหรือไม่ทำต่อไป แต่เชื่อว่าถ้าเอาแทรกเตอร์เข้าไปในที่ที่ไม่เคยมีแทรกเตอร์ทำถนนเข้าไปในที่ที่ไม่มีถนน อาจเกิดผลร้ายก็ได้ ถ้าไม่จัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้พร้อมด้วย การจัดสรรที่ดินซึ่งอยู่ในชั้นสูงกว่าการสร้างถนน นั้นต้องทำก่อน เพราะเวลาที่เขาย้ายนั้นมีคนถวายฎีกา แล้วก็ได้เห็นเองด้วยว่า เมื่อถอนสภาพจากป่าสงวนแล้วมีโฉนด ปาฎิหาริย์ขึ้นว่า คือนายทุนได้ไปไล่ชาวบ้านที่เคยอยู่ที่นั่น มาเป็นชั่วคราว ๆ ไปบอกว่าที่นี่มีโฉนดแล้วหรือมีใบสำคัญ แล้วให้ออกไปจากที่นั่นคราวนี้ก็เกิดปัญหาว่า เรามีใบสำคัญถูกต้องตามกฎหมาย เพราะว่าเจ้าหน้าที่ได้ออกให้แต่ ไม่ได้คำนึงถึงหลักมนุษยธรรมว่ามีคนอยู่ในนั้นมา แล้วตั้งแต่ชั่วปู่ ซ่อนนี้เป็นข้อสำคัญ ป่าสงวนเดิมก็เป็นป่าคือมีต้นไม้ มีสัตว์ป่า ซึ่งมีกฎหมายคุ้มครองตามกฎหมายในการที่จะเข้าไปทำประโยชน์ แต่กฎหมายไม่ได้พูดถึงมนุษย์ที่อยู่ในป่า ไม่ได้พูดถึงมนุษย์ที่เข้าไปทำมาหากินโดยที่ไม่รู้ว่ามีกฎหมายคุ้มครองนั้นจะว่าอย่างไร เวลายกสภาพจากป่าสงวนเป็นพื้นที่เปิดแล้วก็หมายความว่าเปิดให้จับจองมนุษย์ด้วย เหมือนกัน ก็ผิด ผิดหลัก แต่ว่าไม่ได้อยู่ในกฎหมาย เมื่อเจ้าหน้าที่เปิดให้คนเข้าไปจองได้แล้วคนก็ไปจองไล่คนออกไป ไปรังแกเขาต่าง ๆ อย่างนี้ก็เกิดเป็นการก่อการร้ายที่เราย้ายนั้น หมู่บ้านที่เราไป หัวหน้าผู้ก่อการร้ายคนหนึ่งมาจากป่ามาอยู่ที่หมู่บ้านนั้น เราเข้าไปก็บอกว่าไปในดงของผู้ก่อการร้าย แต่ว่าคนนั้นออกไปเพราะว่าถูกรังแกถูกยึดที่ดิน อันนี้เราจะไปช่วยในทางกฎหมายอย่างไรก็ช่วยไม่ได้ เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นที่ดินที่ว่างเปล่าจริง ๆ เพราะวิธีของชาวบ้านที่ปลูกปิ่นหนึ่ง ปิ่นน้ำอีกแห่งหนึ่งปิดออกไปอีกแห่งหนึ่ง แล้วก็กลับมาที่เดิม ในปีที่สอง ที่อีกสองแปลงที่ไม่ได้ทำอยู่นั้นจึงว่าตามกฎหมายก็ว่าว่างเปล่าเพราะไม่ได้ประโยชน์อะไร แต่สำหรับชาวบ้านที่นั่นเขาถือว่าเป็นสิทธิของเขาที่เขาต้องใช้เช่นนั้น มีอะโน้นดินมันจืด มีอะโน้นปราบหญ้าไม่ไหว ปราบหญ้าหลังจากสามปีปราบจ่ายกว่าเขาเผ่าง่ายกว่า นี่เป็นปัญหาต่างๆ ซึ่งอยู่ในกฎหมายบ้าน

ไม่ได้อยู่ในกฎหมายบ้าง เป็นหน้าที่ผู้ที่สนใจในเรื่องเร่งรัดพัฒนาที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ เคยไปบอกให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ทั้งนายอำเภอ ทั้งตำรวจ ให้เจ้าหน้าที่ที่ต่อด้านการใช้กฎหมายสนับสนุนผู้ที่เป็นเบียดเบียนประชาชน ด้วยการให้หลักของมนุษยธรรมแก่ๆ หลักของเมตตา หลักของการปฏิบัติเพื่อส่วนรวมจริง ๆ

แต่ว่าปัญหาสำคัญที่สุดในการพัฒนาชนบทก็คือเรื่องเครื่องมือ เครื่องมือจำนวนมากเหล่านี้ต้องใช้ให้ถูกต้อง ทั้งเครื่องมือทุนแรงทั้งวิธีการที่ก้าวหน้า ถ้านำไปใช้ถูกหลักถูกต้องตามกฎหมายและหลักของมนุษยธรรมของเมตตา ก็ไม่เป็นไร แต่บางที่เพราะงานเร่งรัดพัฒนานี้เป็นงานที่เรียกว่า "แหวกแนว" และใหม่ กฎเกณฑ์ต่างๆ จึงไม่ชัดเจนไม่รู้ว่าจะใช้กฎเกณฑ์ที่ไหน แล้วก็ผิดพลาดไป การทำผิดพลาดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับด้วยเจตนาดีนั้นไม่ว่า แต่บางที่มีคนที่อ้างว่าเพราะอะไรเขาเบาปัญญาจึงทำผิดกฎเกณฑ์ไปนั้น ถ้าทำให้เสียหายต่อส่วนรวมก็ลำบากหน่อย เพราะว่าผู้ที่ปฏิบัติตามโครงการตามแผนของเร่งรัดพัฒนานั้น ก็นับว่าเป็นท่านที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญไม่ควรจะอะไรเขาเบาปัญญาถึงปานนั้น

ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งนั้นคือจะต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจเพราะว่าเร่งรัดพัฒนานี้ อย่างว่าไว้มีกฎเกณฑ์ที่แหวกแนว บางทีก็ต้องทำผิดหลักของระเบียบของทางราชการบางอย่างเพื่อความเร่งและเร่งรัด บางทีก็คิดแผน แต่แม้จะคิดแผนก็ต้องทำ บางเวลาก็ต้องใช้หลักมนุษยธรรม ใช้หลักเมตตา กับใช้หลักความบริสุทธิ์ใจแก่ๆ ถึงจะทำงานได้ดี การทำผิดพลาด ถ้าทำความผิดพลาดด้วยความบริสุทธิ์ใจก็ดี ถ้าไม่ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจก็เป็นผู้ทรยศต่อชาติเพราะว่าถ้าการเร่งรัดพัฒนาเป็นงานสำคัญที่ถึงจุดถึงประชาชน ถ้าทำเสียเท่ากับพันรั้งทั้งไป ทำให้ศัตรูเข้ามาในบ้านได้ ทำให้บ้านเมืองล่มจมได้ เราไม่มีสิทธิ์เลยที่จะทำให้การเร่งรัดพัฒนาล้มไปผู้ใดทำให้การพัฒนาท่วๆ ไปล้มลงมา ผู้นั้นเป็นผู้ทรยศ การที่พูดนี้อาจเรียกว่ารุนแรงไปหน่อย ทำไมผู้ที่คัดค้านการพัฒนาเป็นผู้ทรยศก็เพราะว่าในเวลานี้บ้านเมืองของเราอยู่ในที่คับขันถ้าเราทำอะไรที่เปิดช่องให้ผู้ก่อการร้าย ผู้ที่มาแทรกซึมเข้ามาได้ เราก็ทำผิดต่อบ้านเมือง ถ้าเราสร้างรั้วขึ้นมาได้ด้วย การพัฒนาทั้งคนทั้งวัตถุ

ให้ดี ให้มีความสุข ให้มีความพอใจ เราไม่มีวันที่จะเรียกว่าเสียบ้านเมือง ข้อนี้เป็นข้อที่สำคัญยิ่งกว่า

การพัฒนาชนบทเป็นงานที่สำคัญ เป็นงานที่ยาก เป็นงานที่จะต้องทำให้ได้ด้วยความสามารถ ด้วยความเฉลียวฉลาด คือ ทั้งเฉลียวทั้งฉลาด ต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มี

ไข่มุกที่จะหา কিনด้วยวิธีการใดๆ ใครอยากหา ก็ขอให้ลา
ออกจากตำแหน่ง ไปทำการค้าดีกว่า เพราะว่าถ้าทำผิดพลาด
ไปแล้วบ้านเมืองเราล่มจมและเมื่อบ้านเมืองเราล่มจม
แล้วเราอยู่ไม่ได้ ก็เท่ากับเสียหมดทุกอย่าง ขอพูดอย่างนี้แล้ว
ก็ให้ไปพิจารณาพยายามที่จะให้การสัมมนาที่ทำได้ประ-
โยชน์ เพราะว่าเรื่องที่สัมมนาเป็นหลักวิชาที่จะต้องปฏิบัติแล้ว
ก็ขอให้นำวิธีต่างๆ นี้ไปแจกจ่ายผู้บังคับบัญชา ไปให้ผู้
บังคับบัญชาทั้งหลายพิจารณาว่าจะทำอะไรให้ดีที่สุด ไม่ใช่
เพื่อประจบผู้ใหญ่ แต่ว่าสำหรับประจบตัวเองสำหรับสร้างที่
ตัวเองอยู่ได้ เพราะว่าเป็นงานของตัวเองทั้งนั้น

ขอให้ทุกคนมีกำลังใจกำลังกายที่จะปฏิบัติงาน ใจแข็ง
พอที่จะเสียสละ ใจแข็งพอที่จะต่อสู้กับการแทรกซึมซึ่งมาในทุก
วิถีทาง ไม่ใช่แทรกซึมด้วยปืน ไม่ใช่แทรกซึมด้วยการจัดค่าย
มรณะ แต่แทรกซึมในสมองของแต่ละคน เขามาทบอกว่าทำไม
ทำงานเกือบจะตายแล้วไม่ได้อะไร ได้ซิ ได้ความมั่นคงของ
บ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ก็ขอให้ไปพิจารณา เมื่อพิจารณาแล้วให้นำ
ไปฝากไปให้แก่ผู้บังคับบัญชาทั่วทุกแห่งทุกจังหวัด เพื่อที่จะ
ให้งานเร่งรัดพัฒนาเป็นส่วนรวมได้ก้าวหน้าจริงๆ และมั่นคง
จริงๆ เพื่อให้บ้านเมืองของเราอยู่ได้ ขอให้กำลังใจกำลังใจ
ที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญด้วยความสามัคคีด้วยความเฉลียว
ฉลาด ด้วยความตั้งใจอันบริสุทธิ์...⁶

พระราชดำรัสเกี่ยวกับการนำความเจริญทางด้านเศรษฐกิจเข้าไปสู่ชนบทของครั้งนั้นแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจพระราช
หฤทัยต่อแท้ถึงลักษณะของผู้ที่อยู่ในชนบทและโลกทรรศน์ของพวกเขา พระองค์ทรงเป็นผู้มีประสบการณ์อย่าง
แท้จริงในการพัฒนาชนบท ไม่ใช่ทรงมีความรู้แบบนักวิชาการ ฉะนั้นจึงทรงเตือนไว้ในการสัมมนาว่าต้องเริ่ม
ด้วยคำถาม "พื้นฐาน" เสียก่อน "ทำไมจึงต้องพัฒนาชนบท" ดูจะเป็นคำถามที่ทรงพยายามนำไปให้ผู้ฟังคิด แต่ก็
ทรงตอบเองว่า เหตุผลของการพัฒนานั้น ทรงเรียงลำดับไว้อย่างชัดเจนคือ ประการแรก เพื่อมนุษยธรรม แต่
ก็ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าเพื่อมนุษยธรรมอย่างเดียว มนุษยธรรมเป็นสิ่งที่กินไม่ได้ ฉะนั้น เหตุผลประการที่สอง
คือ เพื่อความปลอดภัยของบ้านเมือง ความมั่นคงของชาวชนบทนำไปสู่ความปลอดภัยของบ้านเมือง คำถาม
สำคัญที่สุดที่ทรงถามคือ จะทำอย่างไร ทรงเปรียบเทียบกับแผนพุทธเจดีย์ซึ่งเป็นอุปมาอุปไมยที่ชัดเจนมากทรง
ชี้ให้เห็นด้วยพระปรีชาญาณว่า บางที่จะทำแผนสามเหลี่ยมพุทธเจดีย์เช่นนี้ไม่ได้ เช่น การสร้างถนน การทำชล
ประทานซึ่งเป็นฐานเจดีย์ก็เพื่อจะให้ประชาชนทำการเพาะปลูก ทำการงานหรือค้าขายโดยมีส่วนกลางคือ การ
ให้การศึกษา การรักษานามัย พระองค์ก็ตรัสว่าบางที่จะต้องทำสลับหัวท้ายกันบ้าง เช่น การสร้างถนนบางที่
ก็ทำทั้งความเจริญและความเสื่อม ความเสื่อมคือไปดูตความเจริญหรือภูมิปัญญาชาวบ้านออกมา ทำให้เกิดการ
ก่อการร้าย พระองค์ทรงยกพระราชประสงค์จริงมาสนับสนุนซึ่งทำให้ประเด็นของพระองค์หนักแน่น นั่นคือ
เหตุการณ์ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเพชรบุรี การทำถนนเข้าไปทำให้มีนายทุนเข้าไปซื้อที่ดินจากชาวบ้าน
ทำให้ชาวบ้านแตกเป็นสองอย่างหนึ่งคือขาดที่ดินทำกินได้แต่รับจ้างไปวัน ๆ เช่น นี้เรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง
อีกกระแสนึงคือ นำเงินติดตัวไปแล้วอพยพลี้กเข้าไปในป่า ถากถางที่ทำกินต่อไป ทรงใช้ประโยคนานักนักทำ

ให้เกิดภาพชัดเจนว่า "มีหวังจะเป็นไปด้วยดีก็มีบ้าง แต่ว่าจะมีหวังเป็นไปด้วยไม่ดีเสียมากกว่า" ทรงให้เหตุผลว่า เพราะการทำมาหากินจะแร้นแค้นยิ่งขึ้น และเงินที่ได้จากการที่ดินก็จะหมดไป ทรงยกเหตุการณ์จริงอีกเหตุการณ์หนึ่งคือครอบครัวครอบครัวที่ไปที่ต้นน้ำปราดซึ่งทำความเดือดร้อนให้แก่กะเหรี่ยงในทางอ้อม นั่นคือจ้างกะเหรี่ยงทำงานและจ้างด้วยเหล้าเดือนด้วยการพนัน ด้วยอบายมุข ผลคือ ต้นแม่น้ำปราดเกิดการอลวนซึ่งอาจกลายเป็นสนามรบ เปรียบเทียบเหมือนมีผู้ก่อการร้าย ต้นแม่น้ำปราดซึ่งเป็นป่าสงวนอาจถูกทำลายได้

เหตุการณ์นี้ เหตุการณ์หนึ่งซึ่งทำให้ทรงเห็นว่าการสร้างถนนไม่ดี คือ การสร้างถนนพร้อมขนแทรกเตอร์ไปให้กะเหรี่ยงที่หนองพลับข้ามภูเขา แทรกเตอร์นั้นดีที่จะถากถางที่ให้เพาะปลูกสำหรับกะเหรี่ยง แต่พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยถ้าทำเช่นนั้น "กะเหรี่ยงไม่รู้จักรถแทรกเตอร์ดีนัก ถ้านำแทรกเตอร์เข้าไปแม้จะได้ผลดี ก็จะทำให้พวกกะเหรี่ยงเห็นว่าแทรกเตอร์นี้ดี มือของตัวเองนั้นไม่ดี ลงท้ายจะไม่ทำงานด้วยมือของตัวเอง . . . จึงอยู่ในการเร่งรัดพัฒนาให้ใช้เครื่องมือทุนแรงที่ทันสมัย แต่ว่าขอบเสียนั้นก็อย่าให้ถือว่าพันสมัยแล้ว เพราะว่าคนเราทุกคนจะมีรถแทรกเตอร์ไม่ได้นอกจากนายทุน แล้วนายทุนที่เข้าไปนั้น . . . ก็เพียงแต่อ้างว่าจะมาปลดแอกชาวบ้าน" การโยงเหตุผลของพระองค์นั้นทรงนำได้อย่างเห็นภาพชัดเจน ทรงชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกัน เมื่อเขาเห็นแทรกเตอร์มาตอนหลักในที่ดินข้างเคียง ก็จะต้องการบ้าง แล้วจะพาลนึกว่า มือหรือขอบเสียนของตัวเองนั้นไร้ความสามารถ พระองค์ได้ตรัสสอนชาวบ้านว่า "ก็เลยไปที่ไร่เขา บอกว่ายังสงสัย ๑๑ คัดค้านิดหน่อย สงสัยว่าถ้าขยันไปถอนหญ้าแล้วก็ปลูกอย่างอื่น เราก็จะหายจนไปได้เหมือนกัน ไม่ใช่เพราะคนจนถึงถอนหญ้าไม่ได้ แต่เพราะว่าขี้เกียจ" พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสถึงชาวบ้านที่เคยอยู่ในป่าสงวนมาก่อนและย้ายที่ทำการไปปีหนึ่ง ปีที่สองต่อปีที่สามจึงย้ายกลับมาที่เดิมปรากฏว่าที่เก่าถูกจับจองไปหมดแล้ว เพราะป่าสงวนกลายเป็นป่าเปิด นายทุนเข้าไปและได้โฉนด ส่วนชาวบ้าน "ถือว่าเป็นที่ของเขาที่เขาต้องให้อย่างนั้น มิฉะนั้นดินมันจืด มิฉะนั้นปราบหญ้าไม่ไหว ปราบหญ้าหลังจากสามปีปราบง่ายกว่าเขาเผ่าง่ายกว่า . . . เป็นหน้าที่ผู้ที่สนใจในเรื่องเร่งรัดพัฒนาที่จะแก้ไขปัญหาลเหล่านี้ . . . ด้วยการให้หลักของมนุษยธรรมแท้ ๆ หลีละองเมตตา"

ในบางครั้งพระองค์ทรงเห็นว่า การใช้เครื่องมือทุนแรงนั้นบางครั้งอาจต้องแหวกกฎเกณฑ์บ้างแต่บางทีเพื่อความเร็วก็น่าต้องทำ บางทีก็ผิดแผน แต่แม้จะผิดแผนก็ต้องทำ บางเวลาก็ต้องใช้หลักมนุษยธรรม ให้หลักเมตตากับใช้หลักความบริสุทธิ์ใจแท้ ๆ ถึงจะทำงานได้ดี . . . เพราะว่าถ้าเร่งรัดพัฒนาเป็นงานสำคัญที่ถึงจุดถึงประชาชน ถ้าทำเสียเท่ากับพันรั้วทิ้งไป ทำให้ศัตรูเข้ามาในบ้านได้ ทำให้บ้านเมืองล่มจมได้" พระองค์ตรัสด้วยข้อความสั้น ๆ มีความกะทัดรัดชัดเจน และทำให้เห็นภาพได้อย่างเด่นชัด พระองค์ตรัสต่อไปว่า "เราไม่มีสิทธิเลยที่จะทำให้การเร่งรัดพัฒนาล้มไป ผู้ใดทำให้การพัฒนาท้อ ๆ ไปล้มลงมา ผู้นั้นเป็นผู้ทรยศ การที่พูดนี้อาจเรียกว่ารุนแรงไปหน่อย ทำไมผู้ที่คัดค้านการพัฒนาเป็นผู้ทรยศ ก็เพราะว่าในเวลาที่บ้านเมืองของเราอยู่ในที่คับขัน ถ้าเราทำอะไรให้เปิดช่องให้ผู้ก่อการร้าย . . . เราก็ทำผิดต่อบ้านเมือง ถ้าเราสร้างรั้วขึ้นมาได้ด้วยการพัฒนาทั้งคนทั้งวัตถุไว้ ให้มีความสุข ให้มีความพอใจ เราไม่มีวันที่จะเรียกว่าเสียบ้านเมือง ข้อนี้เป็นข้อที่สำคัญยิ่งกว่า" พระราชดำรัสนี้ทรงพระราชทานในช่วงที่ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ทำสงครามแย่งชิงประชาชนอย่างหนักคือในปี พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นปีที่ไทยทำสงครามเวียดนามช่วยสหรัฐอเมริกา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคือว่าเราเข้าร่วมในขบวนการจักรวรรดินิยมของสหรัฐอเมริกา เป็น "สุนัขรับใช้" จึงพยายามที่จะจูงใจชาวบ้านให้แปรพักตร์เข้าไปร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อ "ปลดแอก" ชาวไทยจากลัทธิทุนนิยมของประเทศไทยภายใต้ระบอบเผด็จการ นับว่าพระเจ้าอยู่หัวทรงรู้เท่าทันเกมการเมืองอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชดำรัสเตือนใจผู้มี

หน้าที่พัฒนาทั้งหลายทรงจบพระราชดำรัสว่า "ขอให้นำวิชาต่าง ๆ นี้ไปแจกจ่ายผู้ได้บังคับบัญชา ให้ผู้ได้บังคับบัญชาทั้งหลายพิจารณาว่าจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด ไม่ใช่เพื่อประจบผู้ใหญ่ แต่ว่าสำหรับประจบตัวเองสำหรับสร้างที่ให้ตัวเองอยู่ได้ เพราะว่าเป็นงานของตัวเองทั้งนั้น . . . ขอให้ทุกคนมีกำลังใจกำลังกายที่จะปฏิบัติงาน ใจแข็งพอที่จะเสียสละ ใจแข็งพอที่จะต่อสู้กับแทรกซึมซึ่งมาในทุกวิถีทางไม่ใช่แทรกซึมด้วยปืน ไม่ใช่แทรกซึมด้วยการจัดค่ายมรณะ แต่แทรกซึมในสมองของแต่ละคน เขาบอกว่าทำไมทำงานเกือบจะตายแล้วไม่ได้อะไร ได้ซีได้ความมั่นคงของบ้านเมือง . . ." จะเห็นว่ามีพระราชดำรัสมีพระสุรเสียงที่ก้าวร้าวขึ้นคล้ายจะทรงตำหนิผู้ที่ไม่ใส่ใจ ประจบสอพลอ และท้อแท้กลาย ๆ พร้อมกับให้กำลังใจและเตือนสติ นับเป็นพระราชดำรัสที่สะท้อนความในพระราชหฤทัยของพระองค์พระประมุขของชาติว่าทรงต้องการให้ดำเนินวิธีการอย่างไร ในการพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ชาวชนบท

พระราชดำรัสด้านเศรษฐกิจอีกองค์หนึ่งที่ควรอัญเชิญมาเป็นตัวอย่างคือ การริเริ่มตั้งโรงงานผลิตนมหนองโพซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการในพระราชดำริ

... โรงงานนี้จะเป็นโรงงานตัวอย่าง และจะดำเนินการเป็น

ตัวอย่างสำหรับภักสิกรและผู้สนใจในการผลิตนมในประเทศไทย โรงงานนี้เป็นแห่งแรกที่ทำขึ้นในเมืองไทย และก็เป็นที่น่าภูมิใจว่าคนไทยได้ออกแบบและเป็นผู้สร้าง ขอให้ถือว่าโรงงานนี้เป็นโรงงานตัวอย่าง ใครอยากได้ความรู้ ใครอยากจะทำกิจการโคนมให้สำเร็จ ให้ก้าวหน้า และเป็นประโยชน์แก่ตนเอง แก่เศรษฐกิจของบ้านเมือง ก็มาดูกิจการได้ทุกเมื่อ และถ้ามีปัญหาอะไร มีความคิดเห็นอะไร ก็ให้แสดงออกมา บางทีบางคนอาจเกิดที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมที่ทางนี้ไม่ได้คิด ก็จะเป็นประโยชน์ที่ร่วมแรงกันในทางความคิด เพื่อความก้าวหน้าของกิจการโคนมของประเทศไทย . . .

พระราชดำรัสนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความเอาพระทัยใส่ในการทำมาหากินของราษฎร หากแต่ยังทรงสร้างนวัตกรรมขึ้นมาเพื่อให้คนไทยได้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นโครงการที่ทรงอยากให้เป็นแม่บท (prototype) สำหรับการเรียนรู้กิจการโคนม แลเห็นสิ่งอื่นใด สิ่งที่ทรงเน้นย้ำคือการแสดงความคิดเห็นโดยเสรีซึ่งทรงกระตุ้นให้เกิดขึ้น เพื่อจะได้เกิดประโยชน์แก่ผู้สนใจในกิจการโคนมอย่างกว้างขวาง

พระราชวณะด้านสังคมและวัฒนธรรม นอกเหนือจากโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชนบทอันเป็นพระราชกรณียกิจทางด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้ว พระราชกรณียกิจหนึ่งที่ทรงปฏิบัติไม่เคยละเว้น เว้นแต่จะมีเหตุอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ พร้อมทั้งพระราชทานพระบรมราโชวาท ในบางครั้งแม้เมื่อมิได้พระราชทานพระบรมราโชวาท แต่ด้วยความเอาพระทัยใส่ในความประพฤติของนิสิตนักศึกษา พระองค์จะทรงมีหนังสือ "เตือน" ดังพระราชหัตถเลขาต่อไปนี้

พระราชหัตถเลขา^๑

ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระที่นั่งอัมพรสถาน

วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2495

นิสิตทั้งหลาย

ข้าพเจ้าได้รับคำชวนให้เขียนคำปราศรัยลงในหนังสือ "มหาวิทยาลัย" ฉบับวันที่ 23 ตุลาคม ศกนี้ ความจริงปีหนึ่ง ๆ ข้าพเจ้าก็ได้มาปราศรัยกับท่านทั้งหลายที่มหาวิทยาลัยนี้ไม่น้อยกว่าหนึ่งหรือสองครั้งเสมอ การเขียนคำปราศรัยลงในหนังสือ มหาวิทยาลัยนี้ก็เช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าเคยเขียนให้เกือบทุกปี ในปีนี้ จึงไม่มีอะไรมาปราศรัยกับท่านมากนัก นอกจากอยากจะได้ขอให้ท่านทั้งหลายระลึกถึงความสำคัญของการเป็นนิสิตไว้สักเล็กน้อย

ในประการต้น การที่คิดออกหนังสือที่ระลึกในวันปิยมหาราช เพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานกำเนิดให้แก่มหาวิทยาลัยที่ท่านศึกษาอยู่นั้นเป็นความดีอยู่ เพราะการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีคุณนั้นเป็นธรรมประการสำคัญที่คนทั่วไปสรรเสริญ ขอท่านจงปฏิบัติคุณธรรมข้อนี้ให้สม่ำเสมอ

ประการที่สอง มีเสียงกล่าวติเตียนว่า นิสิตในมหาวิทยาลัยนี้สังคมจัดนัก เริ่มตั้งแต่งานต้อนรับนิสิตใหม่ซึ่งดูเป็นงานใหญ่โต รับประทานอาหารกันอีกเอกริกจนหนังสือพิมพ์ลงข่าวเกรียวกราว จึงใคร่ขอเตือนไว้ว่า การกระทำสิ่งใดนั้นควรทำแต่พอดี พองามอย่าให้มากเกินไป จนคนภายนอกเขารู้สึกว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็น เพราะการเข้ามหาวิทยาลัยนั้นการเรียนย่อมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ประเทศเรายังต้องการคนที่มีความรู้สำหรับเป็นมันสมองอีกมาก เพื่อช่วยกันจัดการบ้านเมืองของเราให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ฉะนั้นเมื่อเข้ามาอยู่มหาวิทยาลัยนี้แล้ว ขอให้ทุกคนจงตั้งหน้าเล่าเรียน จงพยายามเรียนให้ดี จงรักษาพระนาม "จุฬาลงกรณ์" ไว้ดังที่ข้าพเจ้าเคยได้ปรารภกับท่านอยู่เสมอ

ประการสุดท้าย เมื่อท่านทั้งหลายตั้งใจเรียนดี หมั่นจดจำคำสั่งสอนของครูอาจารย์แล้ว ข้าพเจ้าก็ขอให้พระแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ท่านจงมีความสุข ความเจริญ และขอให้สอบไล่ได้ สำเร็จจากมหาวิทยาลัยตามความปรารถนาทั่วกันทุกคน

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ในพระราชหัตถเลขานี้ จะเห็นว่ามิได้ทรงเริ่มด้วยการดำหนิที่เดียวโดยตรง หากแต่ทรงย้าถึงหน้าที่หรือความสำคัญของการเป็นนิสิต หลังจากนั้น ทรงกล่าวชมนิสิตที่ได้มีความกตัญญูระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการจัดทำหนังสือมหาวิทยาลัยขึ้นมา หลังจากนั้น พระองค์จึงทรงหวังถึงความประพฤติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ไม่เหมาะสมโดยทรงชี้ให้เห็นว่า หน้าที่สำคัญของนิสิตนั้นคืออะไร และด้วยความเรียงในพระราชนิพนธ์ที่สละสลวยงดงาม เมื่อนิสิตตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามอย่างดี พระองค์ทรงพระราชทานพรให้นับว่าเป็นพระบรมราชาบาทที่สละสลวยงดงามทั้งเนื้อหาและรูปแบบ ประการสำคัญคือ มิได้ทรงยกคุณธรรมที่พบเห็นอยู่ทั่วไป (trite) จนไม่เกิดความหมายใหม่ หากแต่ทรงหยิบยกวิสัยอันสมควรเปลี่ยนแปลงที่สะกดพระทัยมาตกเดือนนิสิต พระบรมราชาบาทของคัมภีร์จึงสะท้อนถึงความตั้งพระทัยจริงในกรอบบรมพลกนิกรของพระองค์ให้เป็นกำลังที่ดีของชาติสืบไป

พระราชดำรัสทางการศึกษาที่สมควรอันเชิญมาอีกองค์หนึ่ง คือ พระราชดำรัสที่พระราชทานแด่คณะครู ดังความต่อไปนี้

งานของครูนั้น ตามที่ท่านทั้งหลายทราบเพราะว่าได้ปฏิบัติ มา เป็นงานที่ยากและต้องใช้ความอดทนเสียสละมาก ยิ่งในสมัย ปัจจุบันยิ่งยากขึ้นทุกที เพราะเกิดมีความคิดใหม่อยู่เสมอ เช่นว่า เด็กต้องมีความคิดริเริ่มมาก แต่ความคิดริเริ่มซึ่งเป็นสิ่งที่ดีนั้น โดยมากไปแปลเป็นว่าจะต้องมีความคิดที่จะล้างครุ ความคิดอันนี้เป็นความคิดที่รู้สึกว่าจะไม่ค่อยดีนัก แต่เราก็ต้องรับว่ามี เพื่อแก้ปัญหา นี้ มีไข่ว่าครูจะต้องทำตัวเป็นคนไม่ดีเพื่อให้สอดคล้องกับการหยุดหย่อน ตรงข้าม ครูยิ่งต้องเสียสละ ยิ่งต้องทำงานหนัก และทำด้วยความเฉลียวฉลาดมากขึ้น ฉะนั้น การที่มีมูลนิธิเพื่อให้เกิดริเริ่มและให้ความอุ่นใจแก่ครูจึงเป็นการดี

ปัญหาเรื่องการกระด้างกระเดื่องของฝ่ายลูกศิษย์ต่อครูนั้นมีทางแก้เพียงเดียว คือความโอบอ้อมอารีและความอดทนของครู จะไปตำว่าเด็กเป็นผู้ร้าย เป็นคนไม่ดี ก็ไม่สมควรนัก ความจริงผู้ใหญ่และโดยเฉพาะครูก็มีหน้าที่ที่จะให้ความเมตตา และเมื่อลูกศิษย์ทำอะไรที่ไม่ดีก็ต้องอดทนและสั่งสอน แม้จะถูกว่า ถ้าทำเช่นนี้ในที่สุดผู้ที่เป็นลูกศิษย์ก็จะเห็นความดี และความดีนี้จะเป็นสิ่งที่จะช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจากอันตรายไปได้ แต่หากว่าครูเห็นเด็กกระด้างกระเดื่องมาก แล้วเกิดทำไม่ดีขึ้นใจ แล้วไม่ทำหน้าที่ครู ละทิ้งหน้าที่ครู ขาดเมตตา หรือเกิดความท้อใจอย่างหนัก อนาคตของชาติจะเป็นอย่างไร ก็ไม่มีผู้ที่จะให้ความรู้แก่เด็กซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต โดยเฉพาะในกลุ่มครูที่เรียกว่าเป็นครูสอนเด็ก ๆ การสอนของครูมีความสำคัญยิ่งกว่าในกลุ่มครูที่อยู่ในชั้นมหาวิทยาลัยด้วยซ้ำ เพราะว่าเป็นการวางรากฐานในชีวิตของเด็กปัจจุบัน จึงขอให้ทุกคนในฐานะที่เป็นครูอาวุโส หมายถึงว่าเป็นครูที่มีอายุ ทั้งอายุตัวทั้งอายุงานที่ได้ทำมา มีความรู้ ผ่านประสบการณ์มามาก ทำตัวให้เป็นตัวอย่างแก่ครูรุ่นหลังๆ ดังนี้ ท่านจะทำประโยชน์ได้ทั้งในหน้าที่ครูโดยตรงที่ทำแล้ว ทั้งในหน้าที่เป็นผู้นำที่แสดงให้เห็นว่าอาชีพครูหน้าที่ครูเป็นหน้าที่ที่มีเกียรติและมีความสำคัญมาก

ขอให้ทุกคนสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน ๆ ได้อย่างเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพไม่ท้อใจ และเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลังๆ ให้ทั้งครูทั้งเด็กนักเรียนได้รับประโยชน์จากความเข้มแข็งและความสามารถของท่าน ขอให้ทุกคนมีความเข้มแข็ง ทั้งจิตใจ เข้มแข็งทั้งร่างกายสมบูรณ์ เพื่อที่จะปฏิบัติหน้าที่นี้ให้หนักที่สุดจะได้เป็นตัวอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง เพื่อความสมบูรณ์มั่นคงของประชาชน ขอให้ทุกคนจงประสบแต่ความรุ่งเรือง สุขทั้งกายและใจ ...⁹

ประเด็นที่ทรงหยิบยกมา คือ ประเด็น "ศิษย์คิดล้างครุ" โนแ่งที่ว่าศิษย์ต้องมีความคิดใหม่ ทรงขอให้ครูอย่าเชื่อคำยุหย่อย นั่นคือ คิดแก้แค้นศิษย์ หากแต่ทรงขอให้ทำวามหนัก โอบอ้อมอารีและอดทนมากยิ่งขึ้น จะเห็นว่าพระองค์ไม่ทรงหยิบยกคุณธรรมทั่วไปซึ่งอ้างกันจนเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว หากแต่ทรงยกประเด็นใหม่ ๆ ทันทสมัย

เพื่อให้พระราชดำรินำสนใจและประยุกต์ได้กับโลกปัจจุบันซึ่งเด็กมักจะแสดงความคิดใหม่ๆ ก้าวหน้าซึ่งบางครั้งดูเป็นการก้าวร้าว ทรงขอให้ครูมีเมตตาธรรมยิ่งขึ้นซึ่งนับว่าทรงทันโลกทันเหตุการณ์อย่างยิ่ง

ทางด้านศาสนา การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองเป็นสิ่งทีพระองค์ทรงกระทำมามิได้ขาดเหนือสิ่งอื่นใด ขันติธรรมที่ทรงมีต่อศาสนาอื่นแสดงให้เห็นได้ดีในพระราชดำรัสในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปในงานเมาลิดกลาง ณ ลุมพินีสถาน วันที่ 22 กรกฎาคม 2507 ดังความตอนหนึ่งว่า

ท่านนบีมุฮัมมัด ผู้เป็นศาสดาแห่งศาสนาอิสลามเป็น
มหาบุรุษคนหนึ่ง ได้ทำคุณประโยชน์แก่โลกพระองค์ท่านสรร-
เสริญยกย่องความฉลาด ความไตร่ตรอง รอบคอบ และความ
บริสุทธิ์ทั้งใจและกายว่าเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ฉะนั้น
ขอให้ท่านทุกคนจงพยายามปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน เพื่อ
จะได้ประสบความสำเร็จ...¹⁰

พระราชดำรัสนี้แสดงขันติธรรมอย่างยิ่งต่อศาสนาอื่นในประเทศไทยซึ่งก็ได้สะท้อนให้เห็นในพระราชดำรัสอีกองค์หนึ่งเช่นกัน คือพระราชดำรัสในโอกาสที่เอกอัครราชทูตแห่งวาติกันเข้าเฝ้าฯ ถวายพระราชสาส์นตราตั้ง ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วันที่ 16 ตุลาคม 2512

... ข้าพเจ้าขอต้อนรับท่าน และรู้สึกชื่นชมที่ท่านได้กล่าว
ถึงความพยายามร่วมกันที่จะธำรงไว้ซึ่งสันติภาพอันถาวร และ
เสรีภาพของมนุษยชาติ ประเทศไทยได้ถือเป็นนโยบายเสมอมา
ในการให้ประชาชนพลเมืองมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ชาว
ไทยทุกคนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเลือกนับถือศาสนาใด ๆ
ตลอดทั้งการปฏิบัติตามความเชื่อของตนด้วย รัฐธรรมนูญ
ไทยก็ได้รับรองสิทธิและอิสรภาพดังกล่าวข้างต้น โดยประการจะ
นี้บรรดาผู้ที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กันในประเทศไทยจึงมีชีวิตร่วม
กันด้วยความผาสุกมานานนับศตวรรษ

ข้าพเจ้าพอใจที่ท่านกล่าวยืนยันถึงความภักดีและความ
ร่วมมือของชาวคาทอลิกในประเทศไทย อีกทั้งความร่วมมือของ
ท่าน ในอันที่จะส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย ใน
การนี้ขอให้ท่านมั่นใจได้ว่าท่านจะได้รับการสนับสนุนจากข้าพเจ้า
และทางราชการไทยจะได้อำนวยความสะดวกและความช่วยเหลือ
ทุกประการเท่าที่จะกระทำเพื่อให้สัมฤทธิ์ผลในหน้าที่ของท่าน¹¹

ในทางพุทธศาสนาเอง พระราชดำรัสที่นับถือว่ามีคุณค่ามากที่สุดชิ้นหนึ่งคือ พระบรมราชาโชวาทพระราช
ทานแก่คณะผู้แทนพุทธสมาคมทั่วประเทศในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันที่ 13
ธันวาคม 2523 ดังจะได้ัญเชิญมาต่อไปนี้¹²

ในโอกาสที่ผู้ที่เป็นผู้สนใจในพระพุทธศาสนา เป็นสมาชิก
ของพุทธสมาคมและสมาคมเครือทางพุทธศาสนา และผู้ที่สนใจ
อื่นๆ ได้มาประชุมกัน เพื่อปรึกษาหารือในปัญหาของพุทธศาสนา
ในทุกด้าน ได้มาให้พรในโอกาสคล้ายวันเกิด ก็เป็นสิ่งที่ทำให้
ปราบปลื้มและทำให้มีความรู้สึกกังวลใจอยู่บ้าง ท่านนายกพุทธ-
สมาคมได้ยกยอปอับันอย่างมากกว่า เป็นผู้ปฏิบัติทางพุทธศาสนา
อย่างชำนาญชาญ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ลำบากที่จะรับ แต่ก็ได้ขอให้ให้
โอวาท

ย่อหน้าที่

1

ข้อแรกเนื่องจากที่ได้กล่าวว่า ท่านทั้งหลายหวังในบารมีให้
ปกเกล้าบ้านเมืองนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งที่น่าคิด เพราะที่บ้านเมืองประ-
กอบด้วยบุคคล และแต่ละบุคคลจะต้องทำด้วยตนเองตามหลักของ
พระพุทธศาสนา แต่ละคนต้องการอะไร ก็ต้องการความสุขคือความ
สงบ ความสุขและความสงบนั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง ฉะนั้น ที่
จะให้คนอื่นมาปกป้องรักษาก็เป็นสิ่งที่ยากถ้าตัวเองไม่ทำ อันนี้เป็น
ข้อที่สำคัญยิ่ง ในพระพุทธศาสนาและผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นพุทธศาสนิก
ต้องพึ่งตัวเองมิใช่พึ่งคนอื่น แต่การที่จะอาศัยคนอื่นก็อาศัยได้โดยดู
ผู้อื่นที่ปฏิบัติดีชอบ และคอยฟังสิ่งที่ผู้อื่นที่เราเห็นว่าปฏิบัติดีชอบ
ได้พูดได้แนะนำ ดั่งนั้นก็เป็นอย่างที่อาศัยผู้อื่นได้ ผู้อื่นจะช่วยให้
ฉะนั้น ก็จะต้องมีการพิจารณาของตัวเองว่าผู้ที่นำที่จะดูการปฏิบัติ
หรือฟังข้อแนะนำในการปฏิบัติและทำตาม อันนี้ก็เป็นอย่างที่ช่วยให้
บุคคลได้บรรลุถึงความสำเร็จความสุขได้ อันนี้ก็ดั่งที่แจ้งตามที่ได้
กล่าวมาแล้วเมื่อตะกี้

2

มาถึงปัญหาของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ลำบาก
ที่สุดที่จะเห็นพระพุทธศาสนาและประโยชน์ของพระพุทธศาสนา
เพราะแต่ละคนก็มีกายและใจของตัวเอง แต่ละคนก็มีความรู้หรือปฏิ-
ปทาของตัวเองแล้วแต่ภูมิแต่ชั้น การที่จะปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา
นั้นย่อมจะเป็นแล้วแต่บุคคล แล้วแต่สภาพของตัวเอง จะเรียกว่า
สภาวะหรือสภาพหรือฐานะของตัวเอง ฐานะนี้ไม่ได้หมายถึงฐานะ
ทางการเงินการทองหรือความเป็นอยู่ แต่เป็นฐานะของจิตของแต่ละคน
ฉะนั้นพุทธศาสนาถ้าจะไปเป็นสิ่งที่ลุ่มลึก ที่ลำบากที่จะสั่งสอนหรือที่จะ
เรียน เพราะว่าแต่ละคนจะต้องทำตามฐานะของตัวเอง หรือจะว่าได้ว่า
พุทธศาสนามีหลายชนิด แต่ละคนก็มีพุทธศาสนาของตัวเอง ฉะนั้น
การที่จะสั่งสอน การที่จะชี้แจง การที่จะฟัง การที่จะเรียนพุทธ-
ศาสนานั้น จะต้องพยายามที่จะทำด้วยตนเอง

3

มาพูดถึงหน้าที่ของแต่ละคนหรือหน้าที่ของแต่ละสมาคม ที่
สนใจพุทธศาสนาก็มีมากมาย เพราะจะต้องแบ่งพุทธศาสนา
ออกเป็นหลายสาขาหรือหลายด้าน ด้านหนึ่งก็คือเรื่องของสังคม
คนเรามีความว่าหัวใจก็ต้องหาเพื่อนฝูงที่จะเข้าหากัน และได้มีการ
สังสรรค์ได้มีการปรึกษาหารือ เพื่อที่จะหาทางที่จะบรรเทาความ
เดือดร้อนความขุ่นใจที่มีความลำบากใจลำบากกาย จึงได้ตั้งขึ้นมา
เป็นสมาคมเป็นชมรมเป็นกลุ่มเป็นชุมนุมซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะศึกษา-

ชาพระพุทธศาสนา บางทีก็เรียกว่าพุทธสมาคม บางทีก็เรียกว่า
 ชุมนุมพุทธศาสตร์ บางทีก็เรียกว่าชุมนุมพุทธศาสนา เป็นต้น
 เมื่อมีชื่อหลายๆ ชื่อก็เข้าใจได้ว่ามีจุดประสงค์หลายๆ จุดประสงค์
 จุดประสงค์แรกคือการศึกษาพุทธศาสนานั้นมีการศึกษาได้อีก
 หลายทาง ศึกษาประวัติของพุทธศาสนา ศึกษากาลโกของพุทธ-
 ศาสนาและศึกษาประโยชน์ของพุทธศาสนาต่อสังคม และในที่สุด
 ก็มีศึกษาเพื่อปฏิบัติธรรม แม้การปฏิบัติธรรมนั่นเองก็มีหลายวิธี
 หลายสาย บางคนก็เห็นว่าการปฏิบัติหาความสงบอย่างเดียวก็จะ
 พบทางของความสงบ บางคนก็บอกว่าทำอย่างนั้นไม่พอ จะต้องหา
 ความสงบ แล้วก็หาความรู้พิเศษต่าง ๆ เช่นให้มีสติปัญญาได้ ให้
 เห็นทะลุกำแพงได้ ให้เห็นให้ฟังและให้รู้ถึงจิตใจของผู้อื่นได้ บาง
 คนก็ปฏิบัติเพื่อให้เห็นความจริง คือ ความไม่ยั่งยืนของร่างกาย
 หรือความไม่ยั่งยืนของสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลก ฉะนั้น มิวธีที่จะ
 ปฏิบัติอีกหลายต่อหลายทาง ที่กล่าวอย่างนี้ก็จะแสดงถึงว่า แต่ละ
 คนมีความคิดของตัวเอง มีแนวทางของตัวเอง จึงศึกษาหรือปฏิบัติศาสนา
 ต่างกันทั้งนั้น

ย่อหน้าที่

4

ถ้าเราพูดถึงการปฏิบัติธรรม หรือการปฏิบัติศาสนาเพื่อ
 สังคมมีความรุ่งเรือง เราเห็นว่าประเทศไทยมีอันตรายที่จะเข้ามา
 กล้ำกลาย เราก็เกิดเป็นห่วง เป็นห่วงทำไม ก็เพราะรู้ว่าถ้าสังคม
 รุ่งเรือง ตัวเราเองก็เป็นอันตรายเพราะไม่มีความปลอดภัย ถ้าเห็น
 ว่าประเทศไทยอยู่ในอันตรายก็เช่นเดียวกัน เราก็รู้สึกว่าตัวเราเอง
 จะต้องประสพภัย ฉะนั้น เราจึงพยายามแก้ปัญหาของสังคม แล้วก็
 คุยไปข้างนอกว่า มีการฆ่ากัน มีการลักขโมยกัน มีการปล้นกัน มี
 การแก่งแย่งชิงดีกัน มีการทำให้มีทุจริตต่างๆ เราก็อยากที่จะระงับ
 หรือลดหย่อนลงให้มีความยุ่งยาก ดังนั้นจึงมาประชุมกันปรึกษา
 กัน ก็ทำกิจการซึ่งจะเรียกว่าการสังคมสงเคราะห์ การสงเคราะห์
 ต่างๆ เหล่านี้จะได้ทำต่อเมื่อตัวเองดี ต่อเมื่อตัวเองมีความสามารถ
 แต่ถ้าสงเคราะห์คนอื่นโดยมีรากฐานหรือหลักของการปฏิบัติไม่ถูก
 ต้อง ในการสงเคราะห์อย่างนั้นก็จะทำให้มีอันตรายเพิ่มขึ้นได้
 เหมือนกัน ฉะนั้นการที่จะสงเคราะห์จะต้องขัดเกลาตัวเองเสียก่อน
 จะต้องรู้จักตัวเองเสียก่อน จะต้องสร้างความดีในตัวเองเสียก่อน ถึง
 จะสงเคราะห์ผู้อื่นได้ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ถ้าเรามีจุดประสงค์ที่จะตั้ง
 เป็นกลุ่มพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขสังคมหรือแก้ไขภายนอกก็จำเป็นต้องศึกษา
 ตัวเองก่อน

5

ถ้าจะเป็นการชุมนุมกันหรือรวมกลุ่มกัน เพื่อศึกษาพุทธ-
 ศาสนาหรือที่เรียกว่าพุทธศาสตร์ มาใช้คำว่าพุทธศาสตร์ก็อาจจะ
 เพราะว่าอยากจะทำให้ดูเป็นว่า พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์อย่าง
 หนึ่งแขนงหนึ่ง เป็นวิชาแขนงหนึ่งซึ่งจะต้องมาศึกษาและมาวิจัย
 มาศึกษาเพื่อที่จะให้ตั้งเป็นตำรา ทำอย่างนั้นก็มีประโยชน์เหมือน
 กัน เพราะว่าเป็นการประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะ
 ให้ผู้อื่นสามารถที่จะได้ใช้ประโยชน์อย่างสะดวกที่สุด จึงทำเป็น

6

การแปลบ้าง การประมวลบ้าง การถกเถียงมีการอภิปรายบ้าง การทำสิ่งเหล่านั้นถ้าทำด้วยจุดประสงค์ที่ดีและด้วยความสามารถ ก็ย่อมมีประโยชน์ แต่ว่าถ้ามีการศึกษาวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อที่สร้างตำราใหม่ อันนั้นก็ไม่น่าชอบ เพราะว่าตำราที่มีอยู่แล้ว ตำราคือ คำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎกและใน อรรถกถาต่างๆ ครบถ้วน มีจนบอกได้ว่ามีมากเกินไปจนความจำเป็นของแต่ละบุคคล แต่ว่าที่ต่อจะมีมาก เพราะว่า อย่างที่กล่าวไว้ว่าแต่ ละคนก็มีฐานะของตัวเอง แต่ละคนก็จะได้เลือกได้ การศึกษาดังนี้ เรียกได้ว่าเป็นการศึกษาปริยัติ ปริยัตินั้นก็คือหลักการต่างๆ ที่เป็นตำรานั้นเอง การศึกษาปริยัติจึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา พุทธศาสนา เป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายที่สมาชิกสมาคมต่างๆ ในทางพุทธศาสนาควรที่จะได้สนใจ

ปริยัติก็มีการศึกษาได้ด้วยจุดประสงค์ต่างๆ กันเหมือนกัน เช่น ศึกษาปริยัติเพื่อที่จะมาถกเถียงกัน อาจจะเป็นการทะเลาะกัน ด้วยซ้ำ อันนี้อาจจะไม่ค่อยได้ประโยชน์นัก แต่ว่ามีการทำกันมาก มาถกเถียงกันมาก ข้อนี้คนนี้พูดว่าอย่างหนึ่ง อีกคนก็แย้งว่าไม่ใช่ อย่างนั้น ก็ถกเถียงทะเลาะกัน บางทีหน้าดำหน้าแดงจนกระทั่งเป็น ศัตรูกันก็มีอย่างนั้นเท่ากับได้ศึกษาปริยัติสำหรับมาทะเลาะกัน สำหรับมาหาความทุกข์ สำหรับมาหาความไม่สงบ จึงเป็นการศึกษาที่อาจจะไม่ค่อยได้ประโยชน์นัก เพราะว่าเป็นการศึกษาเพื่อมา โธ่อดกัน เป็นการศึกษาเพื่อที่จะมาทะเลาะกัน เอาดี ก็หมายความว่า เป็นการขีต เป็นมานะที่แรง ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับจุดประสงค์ ของพุทธศาสนา มีผู้ที่ศึกษาปริยัติของพระพุทธศาสนานี้สำหรับเก็บ เอาไว้ ท่านเรียกว่าศึกษาพระปริยัติเป็นขุนคลัง คือหมายความว่า เก็บ...เก็บ...เก็บ...เอาไว้ เก็บเอาไว้เพราะว่าอยากเก็บ อันนี้ก็ เป็นวิธีอย่างหนึ่งที่อาจจะไม่ค่อยได้ประโยชน์นัก แต่ว่าก็ยังคงคิดว่าที่จะ ศึกษาปริยัติมาสำหรับทะเลาะกัน เพราะว่าการทะเลาะนั้นทำให้เกิด ความไม่สงบ ทำให้เกิดความรุนแรง ทำให้เกิดแตกแยก ทำให้เกิดทิฐิ มานะในตัวเอง ไม่เห็นสว่าง การที่จะศึกษาปริยัติเพื่อนเป็นขุนคลังนั้น ก็ไม่ได้ประโยชน์นัก และอาจจะเสียอยู่ที่ว่าเท่ากับเราเป็นผู้ที่เก็บของ โบราณเราเป็นเหมือนคนที่สะสมเพราะว่าเรารักเราชอบ มันก็เป็นโลก หรือเป็นราคา ก็ได้ ไม่เป็นสิ่งที่จะขัดเกลาให้เรา มีความสบายใจแต่ประ การใด อาจจะมี ความพอใจที่ว่า มีปริยัติเยอะแยะ มันสนุกดีหรือมันนำ ขึ้นชมแต่ก็เป็นสุขชั่วแว่น ฉะนั้นการศึกษปริยัติเพื่อที่จะเก็บไว้เฉยๆ นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถึงจุดประสงค์ และอาจจะนำไปสู่ความเดือด ร้อนบ้างเหมือนกัน เพราะว่าเราเรียนปริยัติเราสะสมปริยัติ บางทีมัน ตกหล่นบ้าง บางทีก็ลืมบ้าง ก็เกิดโหม่นสว่า เอ...ข้อนี้เราลืมไปเสียแล้ว มันหายไปเสียแล้ว เพราะว่าเราเรียนเราจำมันย่อมลืมได้ โดยเฉพาะ อย่างผู้ที่เคยจำได้ และเดี๋ยวนี้ก็จำไม่ได้ ก็เดือดร้อนกลุ่มใจ ความกลุ่ม ใจนั้นก็ไม่มีรู้จะไปแก้ไขอย่างไร เพราะว่าลืมเสียแล้วที่ท่านแก้อย่างไร ลืมปริยัติว่าเวลากลุ่มใจท่านแก้ด้วยอะไร ก็ลืมไปก็กลุ่มใจ ยิ่งกลุ่มก็ยิ่ง

ย่อหน้าที่

6

7

กลุ่มว่ากลุ่ม ก็นับว่าการเรียนปริยัติอย่างนั้น เพื่อเก็บไว้เฉย ๆ ก็ไม่สู้จะดี

ย่อหน้าที่

การศึกษาปริยัติก็มีอีกอย่างหนึ่ง คือศึกษาปริยัติแล้วที่เรียกว่าปฏิบัติ เวลาฟังปริยัติหมายความว่าคำสั่งสอนใดๆ อ่านคำสั่งสอนใดๆ มาแล้วก็มาคิด มาคิดให้เข้าใจ มาคิดให้รู้ มาคิดให้แจ้ง อันนี้แหละเรียกว่าปฏิบัติได้ เวลาพูดถึงปริยัติข้อใดเขามาคิดว่าท่านหมายความว่าอะไร แล้วมาดูที่จิตใจของเราว่ามันตรงหรือไม่ มีเหตุอย่างนั้นมันตรงไหมที่ท่านสอน อันนี้ก็หมายความว่าเป็นการปฏิบัติ ฉะนั้น ถ้าเรียนปริยัติมาข้อใดแล้วมีเวลาเมื่อใด ก็มาพิจารณาถึงข้อปริยัติในระหว่างที่ยังไม่ได้ลิ้มคำสั่งสอนนั้น มาดูจิตใจของเรา การดูจิตใจนี้ก็คือการปฏิบัติ ไม่ต้องมีอย่างอื่น การดูจิตใจนั้นอย่างเดียวนั้นเป็นการปฏิบัติ ฉะนั้น ถ้าเรียนปริยัติหรือได้ฟังปริยัติ ได้เห็นปริยัติ ได้รู้สึกริยัติ หมายความว่าได้ไปที่ไหน ได้เห็นโลกเป็นอย่างไรๆ นั่นเป็นปริยัติทั้งนั้น เขามาพิจารณาว่าเวลาเราเจอสิ่งของเหล่านั้น ใจของเรารู้สึกอย่างไร นี่เป็นการปฏิบัติ และมาพิจารณาว่าทำไมมันเกิดอย่างนั้นก็เป็นการปฏิบัติ ถ้าหากว่าเมื่อฟังปริยัติ อ่านปริยัติ ประสบปริยัติแล้วมาปฏิบัติคือดูที่ใจจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าปริยัตินั้นลิ้มไปแล้ว แต่ใจที่สัมผัสและศึกษาอารมณ์ต่างๆ ไม่มีทางลิ้ม เพราะไม่เห็นแล้ว เห็นว่าจะอะไรเป็นจริงแล้ว เมื่อเห็นจริงแล้วไม่มีทางลิ้ม

8

ฉะนั้น การปฏิบัตินั้นก็เป็นสิ่งสำคัญมาก โดยมากพูดถึงปฏิบัติก็กลัวกัน เพราะว่าปฏิบัติมันมีวิธีต่างๆ แล้วก็โดยมากวิธีต่างๆนั้นบรรยายกันมาว่า ต้องทำอย่างไรอย่างนี้ ต้องทรมาน ต้องเหน็ดเหนื่อย ต้องเสียเวลามาก ไม่สามารถที่จะปลื้มตัวออกมาปฏิบัติ ความจริงปฏิบัติพระพุทธศาสนาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่ของยาก แต่ละคนทำได้ทั้งนั้น แต่ว่าจะต้องมีความตั้งใจ เมื่อเราอยากที่จะปฏิบัติธรรม มีความอยากแล้ว ก็หมายความว่าเรายินดี เราอยากที่จะปฏิบัติ ถ้าเราสนใจ พระพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนา เริ่มสนใจก็เริ่มทำได้แล้ว เพราะว่าถ้าคนเราไม่อยากปฏิบัติ ซึ่งเกี่ยวข้องปฏิบัติ หรือไม่คิดอ่านที่จะปฏิบัติก็ยอมไม่ได้ปฏิบัติ เมื่อไม่ได้ปฏิบัติแล้ว ความมืดก็ครอบคลุมเพราะว่าไม่ได้เปิดไฟ แต่ถ้าเราอยากขึ้นมาและเห็นว่าศาสนานี้เป็นสิ่งที่มิประโชชน์ ก็ยอมเป็นการเปิดไฟ แม้จะริบหรี่ก็เป็นความสว่างให้เห็น อย่างเช่นเราเข้าไปในห้องมืด แล้วเราก็ไม่รู้จักห้องนั้น ไม่ทราบว่าจะเปิดไฟอยู่ที่ไหน เรามีไฟฉายแล้วก็เปิดไฟฉายอันริบหรี่นั้น หรือขีดไม้ขีดที่เป็นแสงสว่างที่ริบหรี่ไปหาสวิตช์ไฟ ถ้าเราไม่ไปหาสวิตช์ไฟเราก็ไม่สามารถที่จะเปิดไฟที่มีอยู่ในห้องนั้น คือมีหลอดไฟ มีสายไฟ มีสวิตช์ไฟครบถ้วนในห้องนั้น เราไม่สามารถที่จะหาพบนอกจากจะบังอิญ โดยบังเอิญเราไปแตะสวิตช์ไฟแล้วก็เปิดขึ้นมา แต่ว่าโดยมากก็ต้องหา เมื่อหาได้แล้วด้วยไฟริบหรี่ที่เราถืออยู่กับตัว เราก็สามารถไปเปิดไฟได้ ไฟริบหรี่นี้คือความสนใจเบื้องต้น เมื่อเราไปเปิดไฟได้แล้วก็จะสว่างขึ้นมา เราก็จะมีความต้ออกดีใจ มีความพอใจว่าทำตามวิธีนี้ได้ผลดี มันสว่าง ไฟที่อยู่ในห้องนั้นนั้นอาจจะไม่สว่างเต็มที่ อาจจะมีหลายแห่ง ก็เปิดไฟอันนั้น

9

ย่อหน้าที่

ก็มีความปิติยินดีแล้ว เป็นอันว่าเราพอใจในการปฏิบัติเช่นนั้น คือเปิด
สวิตช์ไฟมันมีความสว่างดี เปิดสว่างดี ก็ย่อมมีความพอใจใหญ่ สบาย
ใจ มีความร่าเริงใจ ความร่าเริงใจนี้ ความสบายใจเบื้องต้น เป็นปัจจัย
สำคัญของการปฏิบัติพุทธศาสนา ท่านเรียกว่าจันทะ คือ มีความพอใจ
ในการปฏิบัติ มีความพอใจในการค้นคว้า

เมื่อมีความพอใจในการค้นคว้า เราก็ต้องค้นคว้าต่อไป ไม่ใช่
พอใจเพียงแค่นั้นเพราะว่าความสว่างความดีความสุขความพอใจในการ
ปฏิบัติมันยังมีอีกมาก ก็ต้องเพียรที่จะปฏิบัติงานของพระพุทธศาสนา
ต่อไป อันนี้ก็จะต้องมีวิริยะ วิริยะนี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เมื่อเริ่มต้นแล้ว
ต้องมีวิริยะ หมายความว่าต้องเพียร ต้องมีความขยัน วิริยะนี้ก็คู่กับ
ขันติ คือมีความอดทน บางทีเวลาเราทำงานอะไรก็ตามทั้งในทางโลก
และทางธรรม เราทำงานแล้วเหนื่อย เมื่อเหนื่อยก็ต้องมีความอดทนใน
ความเหนื่อยนั้น ก็ต้องมีความเพียรที่จะปฏิบัติต่อไป ฉะนั้น พุดไปก็
ต้องเห็นว่าความเพียรกับความอดทนนั้น เป็นสิ่งสำคัญ ที่สุดที่จะทำให้
งานใดๆ บรรลุผลได้ เมื่อมีความเพียรมีความอดทนแล้วสิ่งอื่นก็มา แต่
ในความเพียรในความอดทนนี้ก็ต้องการเอาใจใส่ การเอาใจใส่นั้นคือ
ติดตามอยู่ตลอดเวลาว่างานของเราไปถึงไหนแล้ว แล้วก็ไม่ควรจะผลอ
ต้องให้มีการติดตามไม่ห่างกัน เมื่อปฏิบัติเช่นนั้นก็จะยิ่งก้าวหน้าใหญ่
งานต่างๆ ก็จะมีผลสำเร็จได้ ไม่ใช่งานทางพุทธศาสนาเท่านั้น งาน
อื่นๆ ในโลก งานในหน้าที่ หรืองานในทางส่วนตัว งานทุกอย่างนั้นจะ
ก้าวหน้าไปได้โดยดี จะไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะร่าเริงรื่นได้
เพราะแม้จะมีอุปสรรคเหล่านั้นไม่ใช่เป็นอุปสรรคที่จะข้ามไม่ได้ ถ้ามี
ความเพียรความอดทนความเอาใจใส่ และนั่นไปในทางที่ถูกต้องหรือ
ไม่ เพราะบางทีถ้ามีความอดทน มีความเพียร และก็มีใจเอาใจใส่
อาจจะเอาใจใส่อย่างไม่ถูกต้องนัก คือ เช่นเดียวกันกับการเดินทางไปที่
ไหนสมัยนี้ก็ต้องแล่นรถ เราก็แล่นรถไปตามทาง มีทางแยกเราก็เห็นว่า
ทางนี้ถูกต้องแล้ว แต่ว่าแท้จริงเราเลี้ยวผิด อาจจะเป็นได้เพราะว่าดูท่า
ทางเป็นเช่นนั้น ก็จะต้องทบทวนว่าทางนั้นถูกต้องหรือไม่

10

อย่างเมื่อครั้งไปภาคอีสาน ดูแผนที่ว่าหมู่บ้านแห่งหนึ่งในแผนที่
แล้วเราก็เห็นว่าทางที่ควรไปหมู่บ้านหนองแคว้นนั้นอยู่ข้างทาง ซึ่งบนแผนที่
เขียนว่าเป็นทางประหลาดความว่าจะเรียกเป็นทางเกวียนก็ได้หรือเป็น
ทางเดิน แต่ว่าเราทราบว่ามีทาง ร.พ.ช. ผ่านมาไกลแคว้นนั้น และก็มีทาง
อีกทางหนึ่งที่จะไปเชื่อมกับทาง ร.พ.ช. ได้ เราก็แล่นไปทางถนนใหญ่
ถึงที่ๆ จะเลี้ยวเราก็บอกเลี้ยวซ้าย แล้วก็เลี้ยวซ้ายไปทางถนนที่เป็นทาง
ประหลาดหนึ่งให้ไปถึงทาง ร.พ.ช. แล้ว ในแผนที่เขียนไว้ว่าให้เลี้ยว
ซ้ายแล้วก็ตรงไปลงจากทาง ร.พ.ช. เขียนไว้เช่นนั้นแต่เราก็แล่นรถ
ไป แล่นไปขึ้นทาง ร.พ.ช. แล้ว ทาง ร.พ.ช. นั้นเลี้ยว เลี้ยวแล้วก็ไม่แยก
แต่ประการใด ก็แล่นต่อไปข้ามสะพานไปถึงบ้านอีกบ้านหนึ่ง เราก็จน
ว่าบ้านนั้นมันอยู่ที่ไหน แล้วก็คิดทางที่เราไปนั้นไปทางเหนือประมาณ 2
กิโลเมตร ซึ่งมันไม่ถูก แต่ว่าไม่รู้ตัวเพราะว่าไม่ได้ทบทวนตลอดทาง
แต่ไปถึงตรงนั้นเราก็ทราบว่ามีที่ลับๆ ต้องมิดแน่ จึงมาดูทิศทางและแผนที่

11

อีกที ก็เลยปรากฏว่าจะต้องลงจากถนน ร.พ.ช.ตรงที่ใกล้ลิฟต์นั่นเองแล้ว ก็กลับหลังหันลงมาประมาณ 2 กิโลเมตร แล่นมาถึงทางเลี้ยว ตรงนั้นมี ทางลงไปเลี้ยวขวาไปบ้านหนองแคว่ ก็กลับเลี้ยวขวาลงไปตามทางที่เรา มาแต่เดิมแล้วลงไปประมาณ 100 เมตรจึงเลี้ยวขวาอีกทีแล้วไปทางประนั้น ก็ไปถึงบ้านหนองแคว่ได้ ดั่งนั้นก็เห็นได้ว่าเราต้องพิจารณาทุกฝีก้าวว่า ตรงเลี้ยวขวานั้นความจริงยังไม่ถึงทาง ร.พ.ช. มันเป็นเลี้ยวขวาที่อยู่ในแผนที่เดิม และก็ไปถึงหนองแคว่ได้ ถ้าตั้งแต่ต้นได้มาพิจารณาคู่ซัด ๆ และติดตาม ตลอดไป ก็จะไม่ต้องเสียเวลาไปต่อไปในทางที่ผิดแต่ถ้าเรามีความเพียรบอก ว่ามีความเพียรอดทนกันไป ทางมันไกลแล่นไปตามร.พ.ช. นั้นจะไปถึงไหน มันจะออกไปไหน จะข้ามไปถึงถนนไปนครพนมไปเลยหมายความว่าถ้า สมมติว่าเราเอาหัวชนฝา เราเพียรมีความอดทนแล่นรถไป 2 ชั่วโมง ไปถึงนครพนมจะมีประโยชน์อะไร มันจะไม่มีประโยชน์อะไรเลย แล้วก็ จะเสียหายเพราะว่าเราจะเหน็ดเหนื่อยเปล่า และก็เสียน้ำมันซึ่งแพงนักใน สมัยนี้ เพราะไกลมาก หมายความว่าถ้าเรามีความเพียร ความอดทน และความจ้องดูถนนที่แล่นไปเท่านั้นเอง ไม่มีการทบทวนเป็นระยะ ๆ ว่าเราไปถึงไหน เราก็ไม่สามารถที่จะไปถึงจุดหมายที่ถูกต้องนอกจากจะ บังเอิญ เพราะฉะนั้นก็ต้องประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้ครบถ้วนถึง จะดำเนินไปได้โดยดี

11

ที่กล่าวมานี้ก็เป็นทางที่จะให้ได้ปฏิบัติงานของธรรม หรือปฏิบัติ พุทธศาสนาในทางที่เรียกว่าปฏิบัติ เริ่มต้นตรงนี้อ่างนี้ และที่ว่านี่ก็จะเป็น ประโยชน์ สำหรับการปฏิบัติงานทุกอย่างไม่ใช่งานของการปฏิบัติธรรม เป็นประโยชน์สำหรับการปฏิบัติงานของตัวทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้หญิงทั้งผู้ชาย มีประโยชน์ทั้งนั้น ใครมีหน้าที่อะไรมีงานอะไร ถ้าทำตามหลักนี้ก็มีความ สำเร็จได้แน่ ๆ บอกว่าแน่ ไม่ใช่อาจจะ เป็นสิ่งที่แน่เพราะว่าจิตใจของเรา จะได้ปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

12

คราวนี้ก็ยังไม่ได้พูดถึงว่า พุทธศาสนานี้ปฏิบัติที่ไหน ปฏิบัติอย่างไร เพราะว่าคนທີ່ศึกษาพระพุทธศาสนา หรือมาตั้งเป็นพุทธสมาคม หรือเป็น กลุ่มศึกษาพุทธศาสนา บางทีก็ยังไม่ทราบบอกว่าการปฏิบัติธรรมนั้นเริ่มที่ไหน เพราะที่พูดถึงวิธีการที่จะเริ่มปฏิบัติได้นั้น ก็ได้บอกไว้แล้วว่าเริ่มปฏิบัติที่ตรง ไหน นอกจากมาเปรียบเทียบกับเราเข้าไปหาสวิตซ์ไฟเพื่อจะเปิดให้มีความสว่าง และเมื่อมีความสว่างแล้วก็ดูทางได้ และไปดูทางที่จะทำให้สว่างยิ่งขึ้น สวิตซ์ไฟนั้นอยู่ที่ไหน คือสวิตซ์ไฟนั้นเราเอาแสงไฟเท่าที่เรามีรืบนहींไป ฉาย แล้วก็ไปเปิดสวิตซ์ไฟ สวิตซ์ไฟนี่คืออะไรเพราะท่านพูดอยู่ เสมอว่า พระพุทธศาสนานั้นเมื่อได้ปัญญาที่มีความสว่าง เมื่อปฏิบัติธรรมก็ได้ปัญญา ได้แสงสว่าง ปัญญานั้นก็ดูจะเป็นสวิตซ์ไฟ แต่ถ้าดู ๆ ไปปัญญาที่ปัญญา ในอะไรก็ปัญญาในธรรมนี้ปัญญาในธรรมไม่ใช่สวิตซ์ไฟปัญญา ในธรรมนั้นคือแสงสว่าง สำหรับเปิดไฟให้สว่างคือให้ได้ถึงปัญญานั้น ก็จะต้องมีสวิตซ์ไฟ สวิตซ์ไฟนั้นคืออะไร หรือว่าสวิตซ์ไฟนั้นจะพบอย่างไร แต่ การที่จะบอกว่าสวิตซ์ไฟคืออะไรนั้น ก็คือใจเรา ใจหรือจิต จิตหรือใจก็ได้ แล้ว บางทีท่านก็เรียกว่าจิต บางท่านก็เรียกว่าใจ บางท่านก็บอกว่าใจคือจิต บางท่าน ก็บอกว่าจิตไม่ใช่ใจ หรือบางท่านก็บอกว่าจิตคือเป็นอาการของใจ อาการของ

13

ย่อหน้าที่

ใจนี้แปลว่าอะไร ใจเป็นสิ่งที่เราทุกคน เป็นสิ่งที่เราไม่เห็น เป็นสิ่งที่คนอื่นไม่เห็น แต่ว่าใจนี่จะเป็นผู้บงการการกระทำของเราทั้งหลาย จึงต้องพยายามดูแต่ใจเราไม่ดูใจคนอื่น ถ้าดูด้วยตา ด้วยตาที่มองดูภูมิประเทศ ดูใครต่อใคร ดูตึกดูอาคารนั้น ตานั้นจะไม่เห็น ท่านก็เรียกว่าตา ใจคือความรู้ ตาใจนั้นก็คือ เป็นสิ่งที่จะใช้สำหรับได้ปัญญา ได้เห็นแสงสว่างของปัญญา

คราวนี้เราก็จอกแล้วว่า ส่วนหนึ่งของสวิตช์ไฟหรือส่วนหนึ่งของกลไกที่จะทำให้มีความสว่างคือใจ ใจนี้เมื่ออยากทราบก็จะต้องปฏิบัติหลายอย่าง ตอนแรกเราจะไม่เห็นใจเพราะว่าเมื่อเราดูไปเราก็เกิดความทึ่งชานเราเกิดความรู้สึกโลกรู้สึกอาจจะโกรธด้วยซ้ำจึงทำให้มีสิ่งที่มาปิดด้วยสิ่งที่ท่านเรียกโมหะ คือความไม่รู้อะไรหรือไม่รู้จริง มันปิดบังใจและปิดบังความจริงฉะนั้นจะต้องหาทางที่จะเปิดเปิดมันนั่นเมื่อเปิดมันนั่นก็ต้องพยายามที่จะทำให้ใจนี้สงบ อันนี้ก็มาถึงที่เรียกว่าสมณะหรือสมาธิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ได้ยากแล้วเท่าที่ว่า บางคนก็บอกว่าการนั่งสมาธินี้ระวังดี ๆ อาจจะเบ้าก็ได้ อาจจะแย่มากไม่มีทางที่จะทำ น่ากลัว แต่ว่าสมาธินี้ก็ต้องเริ่ม อย่างเบา ๆ ก่อน คือว่าจะต้องมีความตั้งใจ ให้จิตใจนี้ไม่ไปเกาะเกี่ยวกับอะไรก็ตามหมายความว่าต้องเริ่มต้นด้วยการปิดกวดสิ่งที่มันเป็นมันหรือจะเป็นสิ่งที่คลุมไม่ทำให้สงบได้ ไม่ทำให้เกิดความนิ่งแนได้ การที่จะให้เกิดความสงบคือสมาธินี้ จึงต้องพยายามดูให้เห็นว่าอะไรมาปิดบัง เมื่อถอนสิ่งที่ปิดบัง นั้นทันใดก็ได้สมาธิ โดยมากเราจะทำอะไรเราก็คิดถึงอะไรสสารพัดไม่แน คือหมายความว่าเราไปติดใจในเรื่องอื่น อย่างสมมติว่าเราจะเดินเดินไปไหน ถ้าสมมติเราลุกขึ้นยืนแล้วเราอยากออกจากห้องนี้ เราไม่เห็นประตู เราไม่เห็นอะไร เราจะต้องถอนสิ่งที่อยู่ข้างหน้าตาเราก่อน หันไปในทางที่จะเห็นสิ่งที่เหมาะสมในการกระทำคือประตู ถ้าสมมติว่าเราดูฝาผนังหรือดูม่านหรือดูเพดาน สิ่งเหล่านั้นมันปิดบังไม่เห็นประตู

14

เราก็จะต้องเอาจิตใจของเราออกจากฝาผนัง หรือออกจากเพดาน หรือออกจากม่าน เอาไปไว้ที่ประตูหมายความว่าขั้นแรกเราต้องการประตูเราก็ต้องตั้งฝาผนังหรือเพดานหรือม่านที่เรากำลังดู หมายความว่าสิ่งที่กีดขวางไม่ให้สามารถที่จะได้เห็นสิ่งที่เราต้องการ ถ้าเราบอกว่าเราดูฝาผนังบ้าง ดูเพดานบ้าง ดูม่านบ้าง เราไม่มีทางที่จะดูประตู แต่ถ้าเราตัดสินใจว่าตอนนี้ไม่ใช่ภาระของเราที่จะเพดาน ดูฝาผนังหรือดูอะไร เป็นภาระที่จะไปหาประตู เราก็จะถอนออกมาจากสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ ที่กำลังทึ่งชานอยู่ ส่วนมากเรามีความชอบอะไรก็เรียกว่ามีกามราคะ มีโทสะคือพยาบาท และบางทีก็ไม่ใช่โทสะหรือราคะอะไร มีความทึ่งชานกว้างไกลไปที่โน่นที่นี้ เดียวอันนี้ก็ไม่ใช่เอาอันโน้นก็ไม่เอามันไม่มีทางที่จะมีความสงบ หรือบางทีเราก็พยายามหาความสงบ เราไม่มีความเพียรพอ เรามันง่วงเรามันหาว บางทีเราก็เกิดมีสิ่งที่ไม่ให้ไม่สามารรถ มันย่อยหย่อน บางทีก็ไม่เชื่อว่ามิประตูด้วยซ้ำ ต้องปิดกวดความลึกลงลึกลงอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ สิ่งที่ไม่ดีคือ สิ่งที่ทำให้เรา ทึ่งชานทำให้เราไม่สามารถที่จะทำใจให้หนึ่ง ๆ เพราะว่ามีสิ่งที่มาปิดบัง และก็บอกว่าเอา ตอนนั้นมันไม่ใช่เรื่องไม่ใช่เวลาที่จะเอาสิ่งมาปิดบังถอนปิดบังเหล่านี้ เราได้สมาธิได้ทันทีเลย นี้เรียกว่าสมาธิ

14

สมาธินั้นเราอาจจะได้เป็นเวลาเพียงครั้งวินาที นั่นก็เป็นสมาธิแล้ว แต่ว่าเป็นสมาธิย้อยที่อ่อนมาก แต่ก็สมาธิ ข้อสำคัญที่จะต้องได้อันนี้ ให้เป็นว่าสมาธิคืออะไรโดยมากคนเราเมื่อเป็นเด็กเป็นนักเรียนท่านก็สอน คือหมายความว่า

15

สมาธินั้นเราอาจจะได้เป็นเวลาเพียงครั้งวินาที นั่นก็เป็นสมาธิแล้ว แต่ว่าเป็นสมาธิย้อยที่อ่อนมาก แต่ก็สมาธิ ข้อสำคัญที่จะต้องได้อันนี้ ให้เป็นว่าสมาธิคืออะไรโดยมากคนเราเมื่อเป็นเด็กเป็นนักเรียนท่านก็สอน คือหมายความว่า

ครูบาอาจารย์ หรือพ่อแม่ก็สอนให้ตั้งใจตั้งใจเรียน ก็หมายความว่าทำสมาธินั่นเอง
แล้วเขาก็เรียนว่าถ้าเราตั้งใจในสิ่งนั้น ๆ ให้ดีมันก็ทำได้ เรียกว่ามีสมาธิ
เพราะว่าจิตเราไปเพ่งอยู่อันเดียว ย่อหน้าที่ แต่คนเราถ้าไม่มีสมาธิเสียเลย
หมายความว่า เป็นคนฟุ้งซ่านจริง ๆ เป็นคนที่ไม่ได้เรื่อง จะเรียนอะไรไม่ได้ จะ
อ่านหนังสือไม่ได้ จะพูดก็ไม่ได้ ไม่มีทางอะไรเลย คือว่าขึ้นชื่อว่า เป็นคนก็มีสมาธิ
ไม่ใช่ว่าคนเราเสียใจเหลือเกินว่าเรามันขาดสมาธิ ถ้าคิดว่าเราขาดสมาธิเท่ากับเรามี
สมาธิอยู่แล้ว เพราะรู้ว่ามีความสมาธิ เราได้เรียนรู้แล้ว ถ้าไม่มีสมาธิในตัวเลย
หมายความว่าไม่มีความดีเลยในตัว ก็ไม่สามารถที่จะแม้จะคิดว่ามีความสมาธิ
จะนั่น จุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรมอยู่ที่ตัวสมาธินี้ซึ่งเรามีทุกคน
เรามีความดีอยู่ในตัวทุกคน แต่ให้เห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติ
ธรรม คือจากสมาธิที่เราจะมีธรรมดา ๆ ที่เมื่อเด็ก ๆ ครูบาอาจารย์พ่อแม่
ได้ สั่งสอนบอกว่าจะตั้งใจ แค่นี้ก็เป็นจุดเริ่มต้นของสมาธิ เพราะเหตุว่า
การที่จะปิด กวาดสิ่งที่ปิดกันสมาธิที่ท่านเรียกว่านิกรรม การปิดกันนี้เราจะ
เอาออก มันต้องมีสมาธิ

ย่อหน้าที่

15

อันนี้ พวกเราที่อยากจะศึกษาสมาธิ และศึกษาการปฏิบัติธรรม
ติดอยู่ตรงนี้ เพราะว่าเราไปหาอาจารย์ท่านบอกว่าต้องทำสมาธิ นิกรรม
5 อย่างนั้น ๆ มีสิ่งปิดกัน การที่จะทำให้สิ่งที่ปิดกันนั้นออกจากจะต้อง
ตั้งใจ ต้องมีสมาธิเพื่อที่จะเอาเครื่องปิดกันนี้ออก เราถึงแล้ว โดยมากไม่
มีที่ไหน ที่จะสอนให้ทำสมาธิโดยไม่ได้บอกว่าจะให้เอา เครื่องปิดกันนี้ออก
บอกว่าจะระงับนิกรรมทั้งนั้น ก็หมายความว่า การระงับนิกรรมนี้ ต้องให้
อะไร ก็ต้องใช้สมาธิ จะทำอะไร ไก่มาก่อน ไช้หรือ ไช้มาก่อน ไก่ ความ
จริงใช้ สมาธิระงับนิกรรมจริง ๆ ท่านไม่ได้พูดผิด แต่ว่าเราไม่เข้าใจ
ไม่เข้าใจว่าเราต้องการสมาธิแล้วเราต้องใช้สมาธิเพื่อระงับนิกรรมซึ่งเป็น
สิ่งที่ปิดกันสมาธิ เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ แต่ว่าถ้าเข้าใจแล้วว่าสมาธิเรามี
อยู่ทุกคน มิฉะนั้นเราไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าเราไม่มีสมาธิหรือไม่
มีทุนเดิม เราไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความ
ฉลาด มากหรือน้อยก็แล้วแต่ แต่ว่ามีความฉลาด มีความดี มีวาสนา
ทุกคน ทุกคนมีมากหรือน้อยเท่านั้นเองหรือดีหรือ ชั่วเท่านั้นเองแต่
เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งแล้ว เราเกิดมาเป็นมนุษย์
เราทำสมาธิได้เพราะเหตุว่าเราได้ทำมาแล้ว เราทำมาถึงเกิดมาเป็น
มนุษย์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ก็มีความดีอยู่ในตัว ความชั่วก็มี แล้วก็โดย
มากใคร ๆ ก็ว่ามนุษย์มีกิเลส มีความชั่วเลวทรามต่าง ๆ ต้องขัดเกลา
เราก็หัวหดเลย แต่ว่าความจริงไม่เป็นเช่นนั้น คือ ความจริงทั้งหมดที่
ครบถ้วนไม่เป็นเช่นนั้น ความจริงเรามีความเลวความชั่วในตัวทุกคน
มากหรือน้อย โดยมากก็มาก แต่ว่าเรามีความดี เรามีความดีทุกคน
มากหรือน้อย แต่โดยมากก็น้อยอย่างไรก็ตาม มีน้อย ๆ นั้นมันเป็นทุน
เดิมทั้งนั้น ไม่ใช่ว่าเราไม่มี ทุกคนสามารถที่จะปฏิบัติงานของธรรม
นี้ได้ทุก ๆ คน ไม่เว้นทุกคน แต่ว่าจะต้องหาหรือขุดความดีที่เรามี เป็นทุน
เดิม นั้นทำให้เกิดความดีเพิ่มขึ้น ฉะนั้น ก็ใช้สมาธิที่มีอยู่เดิม อาจจะมี
สมาธิแยะ ๆ ก็ได้ แต่ว่าเป็นสมาธิมากกระตุ้นทำให้เกิดสมาธิที่ดีขึ้น
ฉะนั้น สมาธิที่ดีขึ้นนั้นก็มิได้ทุกคน ก็อาศัยความเพียร ความอดทนที่

16

อาจมีสมาธินี้ ก็เปรียบเทียบไว้กับไฟฉายเล็ก ๆ หรือไม้ขีดไฟริบหรี่
ไฟริบหรี่ก็สามารถที่จะให้อันนี้สำหรับไปทำประโยชน์ใหญ่ขึ้นดีขึ้น
อันนี้ก็เป็นกรปฏิบัติธรรมเพื่อให้ได้สมาธิ

ย่อหน้าที่

สมาธินี้ถ้าเราเอามาใช้คือสร้างสมาธิให้ดีขึ้นหน่อย แล้วเอา
มาใช้ ไม่ต้องทำสมาธิให้หนักแน่นมากนัก แต่เป็นสมาธิที่ควบคุม
ได้ เราทำสมาธิให้หนึ่ง จิตใจให้หนึ่ง ก็จะมาเห็นใจของเรา ใจจะไม่เป็น
สิ่งที่ลึกลับ ใจจะเป็นสิ่งที่เปิดเผย คือเราเปิดเผยกับตัวเอง ถ้ากล่าว
คนอื่นจะมาเห็นใจเรา จะมาทะลุทะลวงเข้ามาในใจเรา ไม่ต้องกลัว
เราทะลุทะลวงเข้ามาในใจของตัวเอง เราก็ดูใจนี้ก็จะเห็นได้ต่อเมื่อใจ
นั้นได้รับที่เรียกว่าอารมณ์ คือสิ่งที่เราเห็นได้ด้วยตา ได้ฟังด้วยหู
เป็นต้น เวลาเข้ามาแล้วเราจะเห็นว่าใจนี้ อันนี้พูดอย่างลับ ใจนี้จะมี
ความรู้สึกอย่างไร คือตัวใจนี้เป็นรูปร่างอย่างไรใจนี้จะชอบ ชอบใจ
หรือไม่ชอบใจ อันนี้ใช้สมาธิที่ทำให้ใจนี้นิ่งก่อน แล้วก็เมื่อมีอารมณ์
ซึ่งอารมณ์เข้ามาทุกเมื่อตลอดเวลา อารมณ์เข้ามา เราก็นั่งอารมณ์
นั้นไว้เท่าที่มีความสามารถ ด้วยการระงับนิรกรรม ใจนั้นจะกระเพื่อม
ถ้าเปรียบเทียบได้จะเห็นจะเห็นในใจของแต่ละคน ถ้าคิดจริง ๆ ดูว่าใจ
นี้เป็นเหมือนน้ำที่นิ่ง สมมุติว่าเราเอาน้ำมาไม่ต้องมาก เอาน้ำมาใส่
ชามอ่างก็ได้ กลับบ้านไปหาชามอ่างเอาน้ำมาใส่ให้เต็ม เอาชามอ่าง
นั้นมาวางไว้แห่งหนึ่ง น้ำนั้นจะนิ่ง ทั้งไว้ให้นิ่งสักครู่ คราวนี้เปรียบ
เทียบกับใจ ใจหรือน้ำนิ่งนั้น แล้วเราก็กวาดอะไรอย่างหนึ่ง จะเป็น
ก้อนกรวดหรือจะเป็นอะไรก็ตามโยนลงไป น้ำนั้นเป็นอย่างไร น้ำจะ
กระเพื่อม หรือชามอ่างนั้นวางไว้เราไปผลัก น้ำจะเป็นอย่างไร น้ำจะ
กระเพื่อม เราจะเห็นน้ำกระเพื่อม กระเพื่อมอย่างไรเราก็กวาด ถ้าเราโยน
อะไรเล็ก ๆ ลงไป น้ำจะกระเพื่อมก็เหมือนเป็นคลื่นเล็ก ๆ เสร็จแล้ว
ถ้าเราผลักเอา มันก็จะกระเพื่อม กระเพื่อมไปคนละอย่าง ถ้าเราเอา
น้ำใส่เต็มอ่าง ชามอ่างนั้นอาจจะทำให้น้ำกระโดดออกมา หรือถ้าเรา
โยนอะไรที่ใหญ่ลงไปน้ำต้องกระเซ็นออกมาทำให้ ไต่หรืออะไรที่เรา
วางไว้เปียกหมด ถ้าเราผลักน้ำก็อาจจะต้องหก นี่แหละใจ เราจะเห็น
ได้ว่าใจของเราเมื่อได้รับการกระทบอย่างไรก็ตามด้วยอารมณ์ใดก็
ตามใจนั้นจะกระเพื่อม คือใจนั้นจะเหมือนน้ำ ใจนั้นจะมีคลื่น ใจนั้น
จะทำให้มีความเคลื่อนไหว เราก็กวาดได้ ถ้าใจนั้นโดนอย่างแรง ก็อาจ
จะหกอาจจะออกมา หมายความว่าสมมติเราอยู่เฉย ๆ ใครเข้ามาตี
หัวเราหรือมาตอยเราก็กวาดแล้วก็ตอยตอบปะเลย นี่ใจมันหกออกมา
เราก็กวาด ในการดูใจนี้ก็เป็นกรปฏิบัติวิชาของใจความเคลื่อนไหวของใจ
คราวนี้ก็ได้ถึงเห็นใจแล้ว ใจที่เคลื่อนไหว เคลื่อนไหวต่าง ๆ และที่ใจนี้
ก็ทำให้เรามีความสุขหรือมีความทุกข์ ใจนี้เองเมื่อมีความสุขบางทีก็
ลึกลับใจมาก อาจจะทำให้เสียหายก็ได้ กระโดดโลดเต้นหกคะเมน
ลงมาซาทักก็ได้ เป็นสิ่งที่ธรรมดา คือหมายความว่าแม้แต่ มีความสุข
ก็ทำให้มีความสุขทุกข์ต่อไปได้

17

พุทธศาสนศึกษาอะไร ก็ศึกษาความทุกข์นี้เอง ความทุกข์เป็น
สิ่งที่คนไม่ชอบจึงต้องการให้พ้นทุกข์ พ้นทุกข์สำหรับตัวเองแต่ละคน ๆ

18

แต่ว่าการให้หันทุกข์นี้ยากมาก เพราะว่ามีความรู้สึกว่าไม่เป็นทุกข์ มีความรู้สึกว่าเป็นสุขอยากได้ความสุข แล้วก็ใครมาทำให้เราเป็นทุกข์ หรือแม้แต่มีความสุขน้อยลงไป ก็ทำให้เราโกรธ ทำให้เราไม่พอใจ แล้วก็เดือดร้อนทั้งซ่านไม่มีความสุข แล้วก็มีความทุกข์ ฉะนั้น การศึกษา พระพุทธศาสนาก็คือการศึกษาว่า ทุกข์นี้มาจากไหน ทำไมเราไม่ชอบ ความทุกข์ เราก็จะต้องดูทุกข์นี้เป็นอะไร ให้เข้าใจว่าคืออะไร แล้วเราก็จะต้องเห็นว่าทุกข์นี้มีเหตุผล มีต้นเหตุ เมื่อมีต้นเหตุแล้วเราก็จะต้องดูว่า เราจะมีทุกข์ได้ตรงไหน บอกว่ามีทุกข์ต้องบรรเทาทุกข์ ความจริง ทุกข์นั้นบรรเทาไม่ได้ ต้องปล่อยให้ไปตามเรื่องของมัน ก็เสร็จแล้ว มันก็หายไป เพราะว่าไม่มีทุกข์ มันก็ไม่มี มันก็หมดไปได้ สุขมีสุขก็หมดไปได้ ฉะนั้น การที่พระพุทธศาสนาหรือพระพุทธเจ้าให้เราศึกษา ก็คือศึกษาให้เห็นว่าทุกข์มันมาจากไหน ให้รู้ว่าทุกข์เป็นอย่างไร เป็นอะไร แล้วก็ทุกข์มาจากไหน จะเห็นว่าทุกข์ก็ต้องมีการไม่ทุกข์ เมื่อมีการไม่ทุกข์ก็มีการหมดทุกข์ได้ มีการหมดทุกข์ ได้แล้วก็เห็นได้ว่ามีทางที่จะหมดทุกข์อันนี้ท่านก็เรียกว่าอริยสัจ

ย่อหน้าที่

18

ฉะนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการศึกษาริยสัจนั่นเอง แต่ก่อนที่จะศึกษาถึงอริยสัจหรือได้ทราบถึงอริยสัจ ก็ย่อมต้องดูกลไกของการศึกษาของพระพุทธศาสนาซึ่งเข้าใจว่าจะต้องเริ่มจากที่ได้กล่าวเมื่อตะกั้นคือจุดเริ่มต้น คือดูใจด้วยเครื่องมือที่มีคือสมาธิ ในการนี้ในตอนต้นนั้นก็ต้องมีความพอใจในการที่จะปฏิบัติคือชอบใจ มีฉันทะ แล้วก็มีความเพียรในการทำ มีความจดจ่อในการทำ มีความสำรวจในการทำ ถ้าหากว่าตั้งแต่ต้นสามารถที่จะทำอย่างนั้น ก็จะเคลื่อนขึ้นไป จะดำเนินไปถึงจุดสุดยอดได้สูงสุด คือได้ศึกษาริยสัจและเข้าใจในอริยสัจ การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่ยากถ้าจิตใจจดจ่อ ถ้ามีความตั้งใจจริง และมีความซึ่งเรียกกันทุกคนว่าความสุจริต ทุกคนต้องสุจริต ถ้าสุจริตแล้วไม่มีทาง เพราะว่าไปในทางที่ผิดทุกครั้ง ไปในทางที่คิดว่าคิดว่าสะดวกแต่ว่ามีดมนไปในทางที่ผิดทั้งนั้น ฉะนั้นต้องมีความสุจริต เวลาให้โอวาทกับใคร หรือใคร ท่านผู้ใหญ่ให้โอวาทกับผู้อื่น ก็ต้องพูดว่าขอให้ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต วางตัวด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุจริต อันนี้ก็เพื่อให้งานของส่วนราชการหรือส่วนงานนั้นดำเนินไปด้วยดี เพราะว่าถ้าทุจริตแล้วก็ทั้ง แต่ว่าการงานของพระพุทธศาสนาเป็นการงานของแต่ละคนเป็นส่วนตัวแท้ ๆ ก็ต้องทำความสุจริตเหมือนกัน ถ้าไม่ทำด้วยความสุจริตแล้วตัวเองก็เท่ากับเอาก้อนหินมาถ่วงที่คอแล้วโยนลงไปในนรก

ได้พูดเมื่อวันที่ 4 พูดถึงผี อันนี้พูดถึงผีอาจจะไม่ค่อยเข้าใจกัน นี่ขอพูดอีกสักนิดหนึ่ง เป็นเรื่องในตอนนี้ได้เกี่ยวข้องกับกาปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็เป็นสิ่งที่น่าจะเป็นความจริง คือคนเราไม่เห็นว่ามีกายและใจซึ่งทั้งสองอย่างนี้ก็มิใช่มีประชนทั้งนั้น เราเกิดมาเป็นมนุษย์ก็เท่ากับได้มีใจนี้ คือตัวเรามาประกอบกับกาย ซึ่งเราก็นึกว่าเป็นตัวเราเหมือนกัน แต่ว่ากายกับใจนี้ก็สามารถที่จะนำมาใช้มาทำงานทำการมาประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี เพื่อความสุขความเจริญของ

19

20

กายหรือใจ หรือของกายและใจ ฉะนั้น ต่อไปเมื่อกายและใจนี้แยก
 ออกไปก็ว่าเป็นผี เพราะว่ากายที่ไม่มีใจเขาก็เรียกว่าผี ผีความจริง
 ก็เรียกว่าศพ แต่ว่าเขาก็เรียกว่าผี ผีเป็นสิ่งที่ไม่มีใครชอบ โดยเฉพาะ
 ว่าเป็นกายที่ไม่มีใจแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาเลย เพราะว่าเป็น
 ตามธรรมดา กายนี้เมื่อไม่มีใจอยู่แล้วก็ย่อมจะต้องสลายออกไปเป็น
 ธาตุ แล้วก็เป็ผี แต่ใจนั้นเวลาไม่มีกายแล้วก็เป็ผีเหมือนกัน คือ
 ว่าที่จิตวิญญาณหรืออะไรก็ตามที่ตายแล้ว แล้วก็เรียกว่าผี บางที
 ผีมาหลอก ก็แปลกเหมือนกันที่ว่าทำไมจึงมาหลอกได้ ทว่าผีหลอก
 ได้นั้นก็เพราะเหตุว่า ผีนั้นหมายความว่าจิตวิญญาณนั้นยังยึดมาก
 ยังยึดจนกระทั่งกำลังยึดนั้นก็กลับมาเหมือนมานยึดจิตใจของผู้ที่เห็น
 ผี มายึดได้ชั่วขณะก็ให้เห็นว่าเป็นผี แต่ว่าผีนั้นจะเป็นผีกายที่ไม่มีใจ
 หรือใจที่ไม่มีกาย ผีนั้นไม่มีความสามารถที่จะประกอบความดี ถ้า
 หากว่าเวลากายกับใจประกอบกันเป็นตัวละคร โดยเฉพาะเป็นมนุษย์
 สามารถที่จะประกอบความดี ถ้าหากว่าแยกไปแล้วไม่สามารถที่จะ
 ประกอบความดี แต่เมื่อประกอบกันแล้ว แล้วก็ทำความดี ผีนั้นก็เป็
 ผีที่เรียกว่าเป็นผีดีคือเป็นผีที่มีคุณ เป็นเทวดา เป็นพรหม คือเป็นผีที่
 ให้คุณและเป็นคุณกับตัว ถ้าประกอบความไม่ดีคือทุจริต ไม่ได้ทำอะไร
 ที่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ก็เป็นผีไม่ดี ก็เป็นเปรตเป็นอสุรกาย ผีนั้นความ
 จริงก็ดูไม่มีกายแต่อาจจะมาหลอกเราได้เช่นเดียวกัน เพราะว่ามี
 ยึดกายเรา มายึดตาเรา มายึดหูเราได้ แต่ว่าถ้าผีนั้นที่เมื่อมีกายทำ
 ไม่ดีเป็นผีไม่ดีนั้น เขาจะแก้ไขอะไรไม่ได้เหมือนกัน จะต้องทนทุกข์ทรมาน
 จะทนทุกข์ทรมานได้อย่างไรเมื่อไม่มีกาย แต่ความที่เป็นผีนั้นเองก็เลย
 มีความยึดมั่นว่าตัวมีกาย อย่างเช่นพวกเราเอง ใจเราเราก็เห็นว่าตัวเร
 มีกาย แต่แท้จริงก็เป็นสิ่งที่ประกอบเป็นกอง ๆ เท่านั้นเอง แต่ผีนั้นก็
 ใจว่าตัวมีกาย ตัวมีกายแต่ว่าจะต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส อย่าง
 เปรตหิวข้าวตลอดวันตลอดคืนตลอดเวลา กินก็ต้องกินตลอดเวลา แต่
 กินไม่ได้ มันก็ทรมานอย่างยิ่ง อย่างพวกเราเวลาไปไหน ๆ หรือเวลา
 แม่ครัวไม่ได้ทำกับข้าวให้กิน เราก็หิว มันทรมาน บางทีเราไปไหน
 ไม่มีอาหาร เราไม่มีอาหาร ควรจะได้อาหารกลางวันอาหารค่ำ ไม่มี
 เราหิว มันก็ทุกข์ทรมาน ผีนั้นก็กินว่าตัวมีกาย ก็ต้องกินอาหาร เมื่อ
 กินไม่ได้เปรตที่ว่าปากเป็นรูเข็ม ไม่สามารถจะกินอะไร มันหิวทุกข์
 ทรมานอย่างยิ่ง นี่ก็เป็นทุกข์ที่ยังไม่มากนัก อย่างอื่นยิ่งมากกว่าอีก
 เช่น เอาอะไรมาเสียบแทงทะลุหัวจนถึงทวารหนัก ที่ทำนองอย่างนั้น
 แหงด้วยเหล็กที่เป็นไฟ แล้วอาจจะลงกะทะทองแดงหรืออะไรก็ตาม
 นั้นนะเป็นความทุกข์ที่มีผี ที่มีผีไม่มี เป็นความทุกข์อย่างแสนสาหัส
 แล้วก็ทำอะไรไม่ได้ ต้องให้หมดเวรหมดกรรม หมดเวรหมายความว่า
 หมดวาระเวลาที่หมดความทุกข์ทรมาน แล้วก็สามารถที่จะได้เด้า
 ขึ้นมาเป็นคนอื่น ถ้าคนเช่นนั้นขึ้นมาก็หมายความว่าเป็คนที่ยังไม่
 ค่อยชัดเกล้านัก แต่ว่าขึ้นมาก็พอที่จะได้มาเป็นคน บางคนเราเห็นว่า
 เป็คนเลวทรามมาก เราก็ว่ามันพวกสัตว์นรก ก็เพราะว่าพวกนี้จิตใจ
 ยังเสื่อมอยู่ จิตใจยังไม่ได้ชัดเกล้า แต่พวกนี้ที่ขึ้นมาได้แล้วก็สามารถ

ย่อหน้าที่

20

20

ย่อหน้าที่

ที่จะมีสมาธิได้ และสามารถที่จะมีการขัดเกลาเรียนธรรมได้แน่นอน ไม่ใช่ไม่มี เพราะฉะนั้น ที่พูดถึงสมาธิไม่ใช่ที่จะชักชวนให้ท่านทั้งหลาย ได้สนใจเกี่ยวข้องกับวิชาผี ไม่ใช่เช่นนั้น แต่ว่านี่ถึงว่าแต่ละคนก็เป็นผี ทุกคนเป็นผี เป็นผีมาแล้วและจะเป็นผีต่อไป เมื่อเป็นผีมาแล้ว แล้วก็ได้ประกอบกรรมดีมาพอสมควร ได้เกิดมาเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ เราก็พยายามประกอบความดีขึ้นเพื่อให้เป็นผีต่อไป เมื่อเป็นผีต่อไปก็สามารถที่จะได้มีภพชาติที่ดีขึ้นไปต่อไป แต่ก็ต้องระวังเหมือนกัน แม้จะเป็นผีดีแล้วไปหลงในความดีความสบายของผีแล้วก็อาจจะตกนรกต่อไปได้มีเหมือนกัน ฉะนั้นก็ต้องพยายามที่จะต้องพิจารณาว่า ระหว่างนี้ที่เราเกี่ยวข้องกับใจประกอบกัน ให้ดูกายให้ถูกต้อง ให้ดูใจให้ถูกต้อง แล้วก็จะสามารถที่แม้จะเป็นผีก็เป็นผีที่ดีได้ แต่ว่าถ้าความปรารถนาสูงสุดคือปรารถนาที่จะให้หลุดพ้นจากการที่จะต้องเป็นผี อย่างพระพุทธรเจ้าและพระอรหันต์สาวกท่านไม่ต้องเป็นผี ท่านไม่ได้เป็นผี ท่านหลุดพ้น เรียกว่าพ้นไปได้ ต้องแยกกายกับใจอย่างพวกเรา ๆ

20

ที่ยังไม่ได้ความหลุดพ้น ถ้าหากว่าทำจิตใจให้ผ่องใสแล้วก็ได้ดูจิตของเราหรือใจของเรา แล้วก็ดำเนินให้จิตใจของเราพยายามที่จะเว้นจากสิ่งที่ทำให้ตกต่ำเป็นผีไม่ดี พยายามทำอะไรที่จะทำให้ดีขึ้น จะเรียกว่าทำให้ผ่องใสขึ้น ทำให้มีความสุขขึ้น ให้ทำอะไรที่สุจริตก็จะเป็นผีดีก็คือเทวดา และการเป็นเทวดาเท่ากับได้มีเวลาไปพักผ่อนในที่ ๆ สบาย แล้วก็ต่อไปก็สามารถที่จะกลับมารับราชการโลกต่อ เป็นคนก็จะเป็นมนุษย์ที่ดี แล้วก็ขัดเกลาไปขัดเกลามากก็สามารถที่จะเป็นผู้ที่หลุดพ้น อันนี้ก็เป็นความปรารถนาของพุทธศาสนา

พูดมานานก็เพราะว่าพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องสนใจ เป็นสิ่งที่ทุกคนจะได้ประโยชน์ถ้าเข้าในทางที่ถูก และเป็นสิ่งที่ไม่ยากที่จะปฏิบัติ พูดว่าไม่ยากในการปฏิบัติ ไม่ง่ายที่จะพูดนานถ้าสิ่งที่ง่าย ๆ แต่ว่าจะง่ายถ้าตั้งใจให้ถูกที่ถูกทางด้วยความเพียรและด้วยความจดจ่อ ด้วยความรอบรู้อบรมคือการสำรวจให้ดี ก็จะเป็นสิ่งที่ไม่ยาก ถ้าได้พูดให้ยากก็เพราะว่า สิ่งนี้ที่ง่ายนี้ทุกคนอาจจะยังไม่เห็นหรือเห็นยาก เห็นยากในสิ่งที่ย่างจึงต้องพูดยาว แต่ถ้าทุกคนเห็นสิ่งที่ย่างนี้แล้วก็ไม่ต้องพูดยาว ถ้าสมมติว่าทุกคนเห็นว่าย่างจริง ๆ หมายความว่าเห็นส่วนที่ย่างจะพูดได้สั้นมาก คือท่านทั้งหลายขอให้มีความเพียรในการปฏิบัติจิตที่ถูกต้องที่ดี อันนี้ก็หมดพูดแค่นี้ก็พอ ไม่ต้องพูดอื่น ถ้าพูดอย่างนี้ก็ยิ่งยาว ถ้าท่านทั้งหลายมาแล้วก็รู้ว่าทุกคนรู้ว่าง่ายแล้วรู้จริง ไม่ใช่รู้เก๋ ๆ เฉย ๆ รู้จริงว่าง่าย บอกว่าสวัสดิเท่านี้เองก็พอ ไม่ต้องมานั่งมาขึ้นให้เมื่อย ไม่ต้องมาพูดให้คอแห้งเปล่า ๆ ก็เพียงว่าสวัสดิ เพียงว่าปฏิบัติดีชอบก็พอ แต่มันยากที่ว่าไม่เห็นว่าย่าง ฉะนั้น ในที่นี้ก็พูดกันไปพูดมากไป ก็จะเป็นอันตรายเหมือนกัน เพราะว่าอาจจะมีคนคัดค้านได้ในคำพูดที่พูดออกไป ซึ่งอาจจะดูเหมือนว่าเป็นทฤษฎี ความจริงไม่ใช่ทฤษฎีแหวกแนวอะไร เป็นส่วนหนึ่งของการสั่งสอนของพระพุทธรเจ้าแท้ ๆ ไม่ใช่สิ่งที่คิดค้นขึ้นมาโดยไม่ได้มีหลักฐาน

21

ฉะนั้น ถ้าท่านทั้งหลายมาวันนี้มาให้พร คือตามที่บอกมา เป็นทางการว่า มาให้พรในโอกาสวันเกิดที่ผ่านมาแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ ท่านมาที่นี้แล้วท่านก็ต้องมานั่งอยู่นาน แต่ก็ขอขอบใจที่ท่านมาด้วย ประราธนาดี และจะดีใจมากถ้าทุกคนที่อยู่ในกลุ่มสมาคมหรือชมรม หรือชุมนุมที่จะศึกษาพุทธศาสนา จะไปคิดทบทวนหน้าที่ของกลุ่ม ต่าง ๆ และหน้าที่ของแต่ละคนดังกล่าวนี้ ที่ว่าไม่ใช่ว่าจะบอกว่า เผยแพร่พระพุทธศาสนา ส่งสอนพระพุทธศาสนา ส่งเสริมพระพุทธ ศาสนา ขอให้ได้ไปปฏิบัติแต่ละคนในจิตใจของแต่ละคน และทุกคน จะเป็นศาสนาใดก็ตามในประเทศไทย ก็จะได้รับประโยชน์จากการ ปฏิบัติของท่าน คือว่าเป็นประโยชน์ผู้อื่นในการปฏิบัติประโยชน์ของ ตน ฉะนั้น ถ้าทุกคนได้ปฏิบัติประโยชน์ของตนเองอย่างแท้จริง อย่าง จริง ๆ ไม่ใช่เบี่ยงบ่ายไปในทางทุจริต ทำจริง ๆ ในประโยชน์ของ ตนของธรรมของตัว หรือของโลกของตัว เป็นอันว่าได้ประโยชน์ แล้วสำหรับทุกคนในโลก อาจจะมีประโยชน์สำหรับผีทั้งผีดีผีไม่ดี ถ้าเราทำดีแล้วเป็นประโยชน์สำหรับทุกคนทุกคนที่มีอยู่ในโลก หรือโลกอื่น เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งหมด เพราะว่ามีแต่ความดีแต่ รัศมีเช่นเดียวกับที่เราว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ท่านตรัสรู้แล้วก็ แผ่รัศมีออกมา เราได้รับทั้งนั้น แม้จะเป็นคนที่ไม่ใช่พุทธศาสนา ก็ได้รับประโยชน์ของการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ย่อหน้าที่

22

อันนี้ก็เพียงแต่ต่อท้ายนิดหนึ่งว่า ที่ท่านมาให้พรก็เพื่อ ประโยชน์ส่วนตัวของท่าน ที่ท่านมาบอกว่าให้บารมีปกเกล้า ท่านก็ต้องเป็นผู้ทำ ถ้าผู้ทำเองได้ดีแล้วก็ดี มาให้พรก็เห็นว่าถ้า ท่านทำตนเองให้ดีก็เป็นการให้พร เพราะฉะนั้นจะว่าขอบใจ ก็ไม่เชิงแทนจะบอกขอบใจก็ควรจะบอกว่าอนุโมทนา ควรจะ บอกว่าดีใจ ดีใจที่ท่านมาให้พร เพราะหมายความว่าท่านตั้งใจ ให้ดีแล้ว พรนั้นก็แผ่ออกมา แผ่ออกไปทั่วทั้งหมด อันนี้ถ้าพูดต่อ ไปก็อาจจะต้องพูดถึงแผ่เมตตาโดยไม่มีประมาณ ถ้าทำดีนี้ ศึกษา ดี ปฏิบัติดี สงเคราะห์ดี ก็เป็นการแผ่เมตตาจนไม่มีประมาณ อันนี้ ก็เป็นหัวข้อต่อไป คราวนี้พูดแค่นี้แล้วก็รู้สึกว่ามันเกินไปถึงขอลา แล้วก็ขอบใจท่านทั้งหลายที่มาชุมนุมกัน

23

พระบรมราชาบาทของคัมภีร์มีความยาวแต่ได้ให้แง่คิดหลายประการ ประการแรก เราผู้ฟังได้ทราบว่าคุณผู้แทน พุทธสมาคม ได้ถวายคำยกย่องว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาอย่างชำนาญซึ่งพระบรม ราชาบาทของพระองค์เป็นสิ่งพิสูจน์ในข้อนี้ได้เป็นอย่างดี

พระองค์ทรงท้วงติงว่า ที่จะหวังให้พระบารมีปกเกล้าบ้านเมืองนั้น ถ้าถือตามหลักของพระพุทธศาสนา แล้ว ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ถ้าตนอยากได้ความสุขและความสงบก็ต้องปฏิบัติเอง แต่พระองค์ได้ตรัสให้อิโหวาท ว่าการที่เราจะรู้แนวทางปฏิบัติได้นั้นก็สามารถจะดูหรือฟังได้จากคนที่ปฏิบัติแล้วได้ผลดี

ในย่อหน้าถัด ๆ มา พระองค์ได้มีพระราชดำรัสที่แสดงให้เห็นว่า ทรงเข้าพระทัยในด้านวิปัสสนา กรรมฐานนั่นคือ ทรงเน้นถึงปฏิบัติของแต่ละคนแล้วแต่ภูมิแล้วแต่ชั้น ฐานะของจิตแต่ละคนไม่เท่ากัน และพระ องค์ยังได้ทรงแสดงความเข้าพระทัยอย่างลึกซึ้งว่า จุดประสงค์ของการปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักความคิดนั้น

แตกต่างกันออกไป ทรงเตือนว่าในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่จะทำการเพื่อสังคมสงเคราะห์ เราต้องขัดเกลาดตัวเองเสียก่อน ต้องสร้างความคิดในตัวเองเสียก่อน

อีกประเด็นหนึ่งของการมาชุมนุมกันก็เพื่ออภิปรายพุทธศาสนาให้งอกเงยขึ้นเป็นการประมวลคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ทรงเห็นชอบด้วย แต่ไม่ทรงเห็นด้วยที่จะสร้างตำราใหม่เพราะพระไตรปิฎกเองเพียงพอแล้วและเหมาะแก่ผู้ศึกษาแต่ละคนที่จะเลือกได้ ฉะนั้นพระองค์จึงทรงสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติแต่มีใช้ศึกษาแบบทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งทรงเรียกว่า เป็นการยึด (มีใช้การปล่อย) เป็นการแสวงหาทุกข์ มีใช้ละจากทุกข์ บางคนศึกษาปริยัติเพื่อเก็บซึ่งพระองค์ทรงกล่าวว่าจะชักนำไปสู่ความโลภเพราะเหมือนคนชอบเก็บของเก่า นอกจากเก็บของเก่าแล้ว บางครั้งการเก็บยังนำไปสู่การลืมนำไปสู่ความกลัวซึ่งเป็นทุกข์อีกเช่นกัน

วิธีที่พึงทำ (ย่อหน้าที่ 8) คือศึกษาปริยัติแล้วเอามาคิดให้เข้าใจให้รู้ ให้แจ้ง เรียกว่าเกิดปัญญา เช่นนี้เรียกว่านำมาปฏิบัติ มาคิดว่าท่านหมายความว่าอย่างไรมาดูว่าจิตใจเราตรงกันหรือไม่ ใจที่สัมผัสและศึกษาแล้วจะไม่สัมผัสแม้บางครั้งจะสัมผัสปริยัติไปแล้ว คำว่าปฏิบัตินี้พระเจ้าอยู่หัวทรง หมายถึงวิปัสสนากรรมฐาน ทรงเปรียบเทียบคนที่เข้าไปห้องมืด ตัวเราเองมีไฟริบหรี่คือความสนใจเบื้องต้นหลังจากนั้นก็คอยค้นพบเจอสวิตซ์ไฟหลายอัน เบื้องต้นมีความสบายใจ เรียกว่ามีฉันทะซึ่งพระองค์ทรงแปลว่า มีความพอใจในการค้นคว้า ทรงชี้แนะให้มีความเพียรต่อไปคือวิริยะ และให้มีความอดทนด้วยนั่นคือขันติ พระองค์ตรัสว่าความเพียรความอดทนความเอาใจใส่จะทำให้ชนะอุปสรรคได้ ไม่ใช่เฉพาะงานทางพุทธศาสนาเท่านั้น แม้งานอื่นๆ ในโลกก็เอาชนะได้ แต่ต้องมีการทบทวนเป็นระยะๆ ไม่ให้หลงทาง ทรงยกตัวอย่างจะประสบการณตรงที่พระองค์เลี้ยวผิดทางแล้วแก้ไขใหม่ จึงไปถึงหมู่บ้านได้ประเด็นคือทรงมีความเพียรความอดทนที่จะแล่นไปได้ 2 ชั่วโมงโดยไม่ทบทวนแผนที่ แต่จะมีประโยชน์อะไรถ้าหลงทางเสียแล้ว

ในย่อหน้าที่ 13 พระองค์ตรัสถึงจิตใจซึ่งทรงแปลว่า เป็นตาที่ใช้ดูแสงสว่างของปัญญา การเป็นผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริงของพระองค์ สรุปลงได้จากการทรงอุปมาการทำสมาธิซึ่งเปรียบเสมือนเราไม่สนใจดูผ้าผืนไหน เพดาน ผาผืน แต่มุ่งไปที่ประตู จิตก็จะถอนจากสิ่งวัตถุปิดกั้น (นีวรณ) เหล่านี้มุ่งไปสู่ประตูอย่างเดียว พระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่า อาจารย์ที่สอนสมาธิมักบอกว่าต้องระงับนิวรณด้วยการใช้สมาธิ ก็สมาธิยังไม่มีจะใช้ระงับนิวรณได้อย่างไร คนเรียนจึงมักงมงายของพระองค์จึงทรงอธิบายว่าให้เอาเครื่องปิดกั้นนี้ออก และทรงขอให้ทุกคนมั่นใจว่าเรามีสมาธิติดตัวมาแล้วเราถึงได้เกิดเป็นมนุษย์และสมาธินี้ก็เปรียบเหมือนไฟฉายเล็ก ๆ หรือไฟริบหรี่ซึ่งใช้เป็นทุนเดิมในการศึกษาสมาธิต่อไป

พระองค์ทรงเปรียบเทียบใจเหมือนน้ำนิ่ง ทรงแนะนำให้ทดลองกับใจเหมือนทดลองกับน้ำในชามอ่าง ใจจะเคลื่อนไหวได้ ใจจะเคลื่อนไหวเมื่อมีสุขหรือทุกข์ พระองค์สรุปว่า พุทธศาสนาสอนเรื่องความทุกข์นี้เอง นั่นคือ อริยสัจ เราจะดูใจที่มีทุกข์หรือสุขได้ด้วยเครื่องมือคือสมาธิ พระเจ้าอยู่หัวทรงเติมธรรมะอีกข้อหนึ่งในการศึกษาพุทธศาสนานอกเหนือจากฉันทะ วิริยะ และขันติแล้วยังต้องมีความสุจริตทรงใช้อุปมาอีกครั้งว่า ถ้าไม่มีความสุจริต แล้วก็เหมือนกับเอาก้อนหินมาถ่วงที่คอแล้วโยนลงไปในนรก

ในย่อหน้าที่ 20 ทรงอธิบายถึงมืออย่างที่เข้าใจง่าย ๆ ฝืดคือกายที่ไม่มีใจ ฝืดก็มี ฝืดดีก็มี ถ้าประกอบกายไม่สุจริตคือทุกข์ก็จะกลายเป็นฝืดดีคือเปรตอสุรกาย ฝืดดีคือเทวดา พรหม ทุกคนสามารถปฏิบัติพุทธศาสนาได้ เพราะที่เกิดมาเป็นคนได้แสดงว่ามีสมาธิมาก่อนแล้วจึงได้เกิดเป็นมนุษย์ พระองค์ได้ทรงสรุปว่า "ถ้าได้พูดให้ยาวก็เพราะว่า สิ่งที่ย่างนี้ทุกคนอาจจะยังไม่เห็นหรือเห็นยากเห็นยากในสิ่งที่ง่ายจึงต้องพูดยาว... ถ้าสมมติว่าทุกคน

เห็นง่ายจริง ๆ หมายความว่าเห็นส่วนที่ง่ายจะพูดได้สั้นมาก คือท่านทั้งหลายขอให้มีความเพียรในการปฏิบัติจิตที่ถูกต้องที่ดี "

กล่าวโดยสรุป พระบรมราชาวาทนี้ทรงอธิบายการปฏิบัติสมาธิทางพุทธศาสนาได้อย่างแจ่มแจ้งเป็นขั้นตอน ทรงมีข้ออุปมาอุปไมย อย่างเห็นภาพและทรงให้กำลังใจแก่ผู้คิดว่าจะปฏิบัติได้ยาก ในตอนสุดท้าย ทรงสรุปใจความหลักด้วยประโยคสำคัญที่สุดคือ " ขอให้มีความเพียรในการปฏิบัติจิตที่ถูกต้องที่ดี " นับว่าเป็นพระบรมราชาวาทที่จับใจถึงที่แสดงถึงองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกะที่เข้าพระทัยพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ในด้านศิลปวัฒนธรรม พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการช่วยธำรงรักษามรดกไทย ให้สืบทอดมาถึงชนรุ่นหลัง อาทิ ในปี พ.ศ. 2503 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นมาใหม่หลังจากเลิกสร้างไปตั้งแต่ปี พ.ศ.2479 ทรงส่งเสริมภาษาไทย ประวัติศาสตร์

พระบรมราชาวาทที่จะอัญเชิญมาเป็นตัวอย่าง

การสร้างอาคารสมัยใหม่ี่ คงจะเป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อีกรู้เท่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพฯ ฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย

ไม่ควรจะเอาของใหม่ไปปนกับของเก่า ควรจะรักษาของเก่าไว้ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจของพลเมือง และสิ่งเหล่านี้เป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษจึงควรรักษาไว้...¹⁰

พระบรมราชาวาทเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภาษาไทย ควรค่าแก่อัญเชิญมาอย่างยิ่ง

ในด้านการใช้ถ้อยคำ หรือคิดคำขึ้นใหม่ ขอให้พยายามนึกถึงคำเก่า ๆ ในภาษาไทยของเราไว้บ้าง คำเก่า ๆ นี้มีอยู่แล้ว ขอให้พยายามรักษาไว้และใช้ให้ถูก คำที่จะสร้างขึ้นใหม่ขอให้ช่วยกันคิดให้ดี ขออย่าคิดใหม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก จะคิดก็ขอให้คิดเท่าที่จำเป็นจริง ๆ ความเจริญและความมั่งคั่งของภาษานั้นย่อมมีเป็นของธรรมดา ขอให้ช่วยกันระวังรักษา อย่าให้ภาษาออกเป็นมะเร็ง จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ ในด้านการตัดทอนภาษาก็เช่นเดียวกัน ขอให้ช่วยกันทำด้วยความระมัดระวัง เพราะการตัดทอนภาษาก็เช่นเดียวกับการผ่าตัด ผู้ตัดจะต้องเป็นผู้มีความรู้ดีเหมือนกับหมอรักษาโรค...¹⁴

...ภาษานั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของชาติ ภาษาทั้งหลายเป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือเป็นทางสำหรับแสดงความเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่นในทางวรรณคดี เป็นต้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ประเทศไทยนั้นมีภาษาของเราเอง ซึ่งต้องหวงแหน ประเทศ

ใกล้เคียงของเกาหลีหลายประเทศ มีภาษาของตนเอง แต่ว่าเขาก็ไม่แข็งแรง เราต้องพยายามหาทางที่จะสร้างภาษาของตนเองไว้ให้มั่นคง เราโชคดีที่มีภาษาของตนเอง แต่โบราณกาลจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะรักษาไว้...¹⁵

พระราชดำรัสเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภาษาไทยนั้น งดงามด้วยคิดและภาษาพระองค์ทรงขอให้อย่าคิดใช้คำใหม่ให้ฟุ่มเฟือยผิด และทรงขอให้ระวังในการใช้ภาษาอย่าให้ภาษาออกเป็นมะเร็ง ในการตัดทอนภาษาก็ต้องรู้จักเหมือนหมอทําการผ่าตัดกล่าวได้ว่าทรงใช้ อุปมาเป็นชุดเปรียบประดุจหมอเย็บเย็บยาโรคร้าย ในพระราชดำรัสเกี่ยวกับภาษาอีกองค์หนึ่งที่อัญเชิญมา ทรงชี้ให้เห็นว่า ภาษามี 2 ลักษณะคือ ใช้เป็นเครื่องมือแสดงความเห็น และภาษาเป็นสุนทรียะอย่างหนึ่ง ที่ทรงเน้นคือ การเปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาเพื่อนบ้านซึ่งภาษายังไม่แกร่งเพราะอยู่ใต้อิทธิพลตะวันตกมานาน ไทยมีข้อได้เปรียบเช่นนี้จึงควรอนุรักษ์ภาษาของเราไว้

กล่าวโดยสรุป พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นเพียงตัวอย่างเล็กๆ ที่สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพและพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อพลกนิกร พระราชวณะด้านการเมืองการปกครองภายในยุควิกฤตเปรียบเสมือนน้ำทิพย์ที่ดับไฟแห่งการจลาจลอย่างไม่รู้ใครจะทำได้ พระราชดำรัสต่างประเทศได้ทำให้ไทยเป็นประเทศที่มีศักดิ์ศรีรับการช่วยเหลือจากมหามิตรแต่ก็พร้อมจะช่วยเหลือตนเอง ภายในประเทศพระราชดำรัสและพระราชดำริด้านเศรษฐกิจทำให้เห็นแนวทางการพระปรีชาญาณในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาชนบชซึ่งทรงอาศัยพระราชประสงค์อย่างมากในการวินิจฉัยความถูกต้องเหมาะสม นวัตกรรมที่ทรงคิดขึ้นทางด้านโคนมเป็นตัวอย่างแบบจำลองให้แก่ผู้สนใจ นับว่าทรงมีสายพระเนตรยาวไกล ในทางด้านสังคมและวัฒนธรรม พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ทางการศึกษา ทรงตกเดือนเมื่อเห็นผู้กำลังจะเป็นพลังของชาติ ในอนาคตประพุดิไม่เหมาะสม ทรงให้กำลังใจแก่ครูเมื่อต้องเผชิญกับนักเรียนซึ่งมีความคิดสร้างสรรค์และอาจจะมองเป็นการท้าทายครูไปบ้างในทางด้านศาสนา พระองค์ทรงเป็นตัวแทนของชาวไทย ในการแสดงขนั้ดิธรรมต่อศาสนาอื่น และในส่วนพระองค์เองทรงแสดงให้เห็นว่าเป็นองค์พุทธมามกะที่ศึกษาและเข้าพระทัยพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งทั้งแง่ปริยติและปฏิบัติ ในด้านกฎหมายทรงขอให้ผู้พิพากษาพิจารณาชาวบ้านผู้ไม่รู้กฎหมายเป็นกรณีพิเศษพระราชดำริและพระราชดำรัสที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภาษาไทยซึ่งทรงจูงใจให้คนไทยอนุรักษ์ภาษาไทยเพราะเป็นสมบัติของชาติ อันพึงหวงแหน พระราชดำรัสโดยรวมแสดงพระอัจฉริยภาพ ความห่วงใยในพลกนิกรของพระองค์ การเดือนใจผู้มีหน้าที่ต่าง ๆ และการธำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทยซึ่งมีศักดิ์ศรีและวัฒนธรรมของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- ¹ แนวพระราชดำริแก้วิกฤต (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2528), หน้า 302.
- ² สำนักนายกรัฐมนตรี, พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 1.
- ³ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, กระแสพระราชดำริพระราชทาน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต วันพุธที่ 20 พฤษภาคม 2535. (กรุงเทพฯ : สำนักราชเลขาธิการ, 2535).
- ⁴ ลจิต ธีรเวคิน, วัฒนธรรมการการเมืองการปกครองไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2535), หน้า 218-227; มติชนสุดสัปดาห์ (เมษายน-พฤษภาคม 2535). สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (เมษายน-พฤษภาคม 2535).
- ⁵ ทวน วิริยาภรณ์, พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท พระจอมเกล้าพระพุทธเจ้าหลวง พระมหาธีรราชเจ้า พระปกเกล้า พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (ธนบุรี : ป.พิศนาคะ, 2507), หน้า 283-294.
- ⁶ สำนักนายกรัฐมนตรี, พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส, หน้า 40-46.
- ⁷ สมิทธ ไลออนส์สตรีตีสิต, โครงการในพระราชดำริ (กรุงเทพฯ, 2519). หน้า 220.
- ⁸ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาวิทยาลัย (23 ตุลาคม 2495) หน้า 30.
- ⁹ สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลพระราชดำรัสพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่เดือน ธันวาคม 2512 จนถึงเดือนพฤศจิกายน 2513 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2514), หน้า 318-319.
- ¹⁰ ชมรมศิษย์กรรมฐานพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, ประมวลพระบรมราโชวาทด้านศาสนาและ จริยธรรม (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2539), หน้า 5.
- ¹¹ เล่มเดียวกัน, หน้า 9.
- ¹² ชมรมศิษย์กรรมฐานพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย, อ้างแล้ว, หน้า 63-86.

¹³ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบัน (อนุปริ: สัตยาการพิมพ์, 2513), หน้า 244.

¹⁴ เล่มเดียวกัน, หน้า 190-191.

¹⁵ เล่มเดียวกัน, หน้า 197-198.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การวิจัยนักพูดเด่นในประวัติศาสตร์ไทย

ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักพูดเด่นในประวัติศาสตร์ไทยออกมา 15 ท่าน ซึ่งเป็นนักพูดตั้งแต่สมัยเริ่มมีการฝึกพูดแบบสมัยใหม่และเรียงตามลำดับมา นักพูดทั้ง 15 ท่านนี้มีชื่อเป็นจำนวนนักพูดเด่น ๆ ทั้งหมดที่เป็นคนไทย ประเทศไทยเป็นชาติมาช้านาน หากจะให้นับกันจริงๆ แล้ว จำนวนนักพูดเด่น ๆ คงจะไม่สามารถบรรจุอยู่ในงานวิจัยเพียงชิ้นเดียวได้ แต่ผู้วิจัยได้คัดขึ้นมา 15 ท่านเพื่อแสดงให้เห็นกลยุทธ์ของแต่ละท่านในการสร้างความสนใจของผู้ฟังหรือโน้มน้าวใจผู้ฟัง อนึ่งผู้ใช้งานวิจัยเล่มนี้พึงทำความเข้าใจว่า กลยุทธ์ที่ผู้พูดแต่ละท่านใช้เป็นกลยุทธ์ที่อยู่ในวาทะบทที่ยกมาเป็นตัวอย่างของท่านนั้น ๆ ในวาระอื่น ๆ ในสภาพการณ์อื่น ๆ แต่ละท่านอาจจะมียุทธวิธีอื่น ๆ อีกแตกต่างกันไป จุดประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้เพียงแต่อยากแสดงให้เห็นกลยุทธ์เด่น ๆ ที่นักพูดที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ไทยได้ใช้เมื่อท่านต้องพูดหรือแสดงปาฐกถาในสถานการณ์หนึ่ง ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1 บทความเกี่ยวกับวิทยาพูด

โดย เทียนวรรณ

ตีพิมพ์ในนิตยสาร บำรุงนารี เล่มที่ 4 พ.ศ. 2449

อันวิทยาพูดนี้เป็นวิชาที่สำคัญที่สุด อันจะเป็นผลทั้งตนแลผู้อื่นได้

ถามว่า พูดอย่างไรจึงจะเป็นผลแก่ตนแลผู้อื่นได้, โปรดแนะนำให้กว้างขวาง ขอบใจจะได้ศึกษา

ตอบว่า พูดจะให้เป็นอย่างนั้น คือพูดให้ผู้ฟังเห็นจริง พูดให้ผู้ฟังเชื่อ พูดให้ผู้ฟังชอบใจ พูดให้เขากลัวได้ทุกประการ

ถามว่า จะพูดไปให้เขาเห็นจริงนั้นให้พูดแก่ใคร

ตอบว่า ทั่วไปไม่เว้นใคร, ให้เขาเห็นจริงด้วยได้แล้วก็มีผลแน่ ออย่ามีความสงสัยเลย

ถามว่า พูดให้เขาเชื่อนั้นเล่า จะพูดให้ใครเชื่อเรา

ตอบว่า ไม่เว้นว่าผู้ใดใครหมด, เราพูดให้เขาเชื่อเราได้แล้ว, จงมีผลทั้งสิ้นไม่ว่ามิตรและศัตรู

ถามว่า พูดให้เขาชอบนั้น จะพูดให้แกใคร

ตอบว่า พูดแก่ผู้ที่เราต้องการ หรือมีธุระแห่งต่อผลอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในใจเรา, ออย่าให้เขาขัดใจเราได้, ผลที่ต้องการคงจะได้ จากผู้ที่ชอบเราพูดแต่ไม่ทั่วไป เพราะพูดให้ชอบใจนั้น, ต่างด้วยบุคคลที่จะชอบเป็นทางทุจริตก็มี, จึงไม่ทั่วกัน

ถามว่า พูดจะให้เขารักนั้น, จะให้พูดแก่ใคร

ตอบว่า ไม่ว่าใครถ้าเราต้องการอะไร, เขารักเราแล้วจึงพูดให้เขารักเราได้แล้ว เป็นอันจะได้รับผล จะดีหรือชั่วนั้นมิได้กล่าวในเรื่องนี้ ๆ เป็นแต่รับรองว่า, จะได้รับผลเท่านั้น,

ถามว่า ที่จะพูดให้เขากลัวนั้นจะได้พูดแก่ใคร

ตอบว่า พูดให้ผู้ที่เป็นศัตรูของเราแล้วเรา, เราจะได้ไม่อาจคิดร้ายแก่เรา, พูดแก่คนที่อยู่ในบังคับ และความปกครองของเราให้กลัวเรา, เราจะได้ไม่ละเมิดต่อคำสั่งของเรา, เช่นบุตรภรรยาที่อยู่ในบังคับเรา ต้องพูดให้เขากลัวเราได้แล้ว, ผลที่ต้องการก็คงได้

ถามว่า วิชาพูดนี้จะหัดกันอย่างไร

ตอบว่า ต้องดูแบบต่าง ๆ คือให้อ่านพงษาวดารของกระษัตริย์ และพงษาวดารโลกย์, ตรวจไปถึงกิจการที่เกี่ยวกับการพูดจา, เช่น พระราชสาสน์แลหนังสือนายกและเสนาบดี, แลท้องบัตรใบตรา, แลการโต้ตอบสื่อสาร, แลพูดานพูดที่ไปเจรจาความเมืองแลนิทานชาฎก, ที่พระโศภิตวิได้กล่าวเป็นคาถาสุภาสิต, ฤ็พระมะโหสถเป็นต้น, แลท่านพระองค์อื่น ๆ, แลจินตะกะวีนิพนธ์ตักแต่ร้อยกรองโวหารไว้, เช่นคำถามแลคำตอบ, ที่กรมศึกษาได้อัดสำเนาเรื่องราชพงษาวดาร, แลพระราชนิพนธ์, แลนิพนธ์แห่งจินตะกะวี, มาให้นักเรียนเทียบอ่านในทุกวันนี้, อย่างที่กล่าวมานี้และ เรียกว่าดูแบบแลวิจารณ์จำทรง, แลนำไปใช้ในช่องแลเวลาที่ต้องการแก่บุคคลที่ควรจะให้กลัว, แลจดหมายตามกิริยาแลบุคคลแลเวลาของความสูงแลต่ำ, คือราชการแก่การสามัญ, หรือการลาตนา, ต้องเอาใครเทียบใช้ให้ตรงแก่การแก่บุคคลแก่เวลาแลประเทศ

เมื่อจะกล่าวถึงผู้ที่เรียบเรียงหนังสือบำรุงนารี, ซึ่งเป็นผู้ไม่มีเวลาแลโอกาสจะได้เล่าเรียน, แต่ได้มีความเพียรพยายามมิได้หยุดหย่อนตลอดมาถึง 45 ปี ตั้งแต่อายุได้ 20 ปี มาจนอายุได้ 65 ปี เปรียบประดุจว่าโคที่เทียมไถ, ต้องทิ้งหญ้ากินไปในระหว่างงานของมะนุษย์ฉะนั้น, อาไศรยความสมระสมเสาะแสวงหาความรู้ ที่ถูกที่ชอบที่จริงที่เป็นประโยชน์แก่แลทั่วกัน, จึงได้มาซึ่งความเรื่องนี้ไว้, รวมเป็นปีในระหว่างแสวงหาความรู้เป็น 45 ปีมา, แม้ว่าชีวิตริ่ความเป็นยังดำรงอยู่ครบได้ไม่วิบัติกิจการขัดข้อง, ก็ยังจะศึกษาอยู่แลยังจะศึกษาต่อไป, เพื่อให้เป็นคุณแก่ประเทศชาติศาสนาของตน, ตนของตนได้ศึกษาธุลีในกิจการโลกย์แลธรรมเพียงใด, จำต้องพยายามแนะนำให้แก่หมู่ หมู่ นารีรอบรู้สักได้เพียงนั้น, ตามความแลความเพียรของนาวรรณผู้เรียงความเรื่องนี้

แรรกคิดเห็นครั้งหนึ่ง, แต่เมื่ออายุได้ 10 ขวบว่า วิชาอะไรจะไม่วิชาความคิดแลวิชาความพูดได้, เพราะวิชาสองอย่างนี้, ไม่ต้องใช้เครื่องภาระอะไรก็ได้ร่างกายไปถึงไหน, วิชาที่ติดตัวไปด้วยได้ตลอดชีวิต

ครั้นอายุมากเข้ารุ่นหนุ่ม ความเห็นในข้อนี้ก็หมดไปคราวหนึ่ง, ในระหว่าง 10 ปี ครั้นอายุได้ 20 ปีอุปสมบทแล้ว, ความเห็นในเบื้องต้นกลับมามีปรากฏอีก, ตั้งแต่นั้นมาก็พยายามเรียนคิดเรียนพูดร่ำมามิได้หยุดเลยจนทุกวันนี้

ถามว่า ท่านเรียนพูดนั้นท่านไปเรียนแก่ใคร

ตอบว่า ข้าพเจ้ามิได้ไปเรียนแก่ท่านผู้ใด, ข้าพเจ้าตั้งคำถามขึ้นเป็นกะทู้แล้ว, ข้าพเจ้าก็ทำคำตอบด้วยความคิดในสมองของข้าพเจ้า ใคร, เมื่อเขียนคำตอบลงไปแล้ว, ก็อ่านก็ตรวจดู เห็นถูกต้องเป็นสาระประโยชน์แล้วก็เก็บไว้ให้ผู้อื่นดูต่อ ๆ ไป, หรือจำไว้ในใจเป็นตำรา ข้าพเจ้าทำแต่อย่างที่ว่ามานี้รั้วมาไม่หยุด, แล้วได้เที่ยวไปฟังเขาพูดถามตอบโต้กัน, แลชักความที่เขาถามแลตอบนั้น, ถ้าข้าพเจ้าเห็นว่าถูกชอบก็จำไว้, ถ้าเห็นว่าถามก็ไม่เป็นสาระตอบก็ไม่ถูกต้องแล้ว, เมื่อมาถึงที่อยู่มีท่าความนั้น, เป็นคำถามคำตอบขึ้นอีกตามเมื่อความเดิม, แล้วก็แต่งตอบตามที่ได้ฟังมาชอบใจก็เก็บไว้จำทรงไว้, บางทีไปพบแบบเขาวัว, ตอบอย่างที่เราตอบไว้นั้นยังคงลลาคเคลื่อนอยู่, ก็จำไปแต่งตอบเสียใหม่, ได้ทำแต่เช่นนี้รั้วมา มิได้หยุดเลยถึง 45 ปีแล้ว, จึงได้มาแต่งความเรื่องนี้

ถามว่า ถ้าจะจัดโรงเรียนในการศึกษาพูด ท่านสามารถจะจัดระเบียบเรียนได้หรือไม่

ตอบว่า ข้าพเจ้ามุ่งหมายที่สุดในความเรื่องนี้, แต่มาเห็นไปที่สุดจนไม่ควรคิดเสียแล้ว, คือความคับคั่งขัดสนที่ยากจนของข้าพเจ้า, เห็นเป็นหมดเวลาเสียแล้ว, ทั้งอายุก็มากแลทั้งไม่สามารถจะหาทรัพย์กระทำให้สำเร็จได้

การที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้น, ล้วนเป็นการที่ต้องกราธยาใครยกกำลังทรัพย์ และท่านที่มีกรุณาจริง ๆ เห็นเป็นประโยชน์จริงช่วยอุดหนุน, ข้าพเจ้าเป็นผู้คิดผู้จัด, แลรักษาการส่วนตัว, ไม่ต้องกังวลด้วยที่อยู่และอาหารการเลี้ยงชีพจึงจะเป็นไปได้ ถ้าชีวิตยังอยู่ต่อไปเพียง 5 - 6 ปี มีทรัพย์ก็อาจทำแลคิดระเบียบวิชาพูดให้สำเร็จได้, เมื่อตำรามีขึ้นแล้ว, ผู้ที่อ่านหนังสือได้ แลทั้งได้รับความศึกษาชั้นสูงแล้ว, ก็อาจสั่งสอนมันได้ให้เป็นพีชพันธุ เช่น เพาะปลูกให้แพร่หลายออกไป

สุภาสิตท่านกล่าวไว้ว่า, (พูดดีเป็นเงินเป็นทอง พูดไม่ดีเสียเงินเสียทอง) แต่ข้าพเจ้าได้ตรวจตลอดทั่วแล้ว, ในผู้ที่พูดดีแลพูดไม่ดี เพราะการพูดสำคัญที่สุด, อาจพูดให้บ้านเมืองฉิบหายก็ได้, จะพูดให้บ้านเมืองรุ่งเรืองเจริญขึ้นก็ได้, หรือพูดจนผู้ฟังเข้าใจรู้สึกปล่อยความใจ ถึงพร้อมด้วยความฉลาดก็ได้, ที่สุดพูดให้ผู้ฟังถึงมรรคผลนฤพานก็ได้, เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า วิชาคิดกับวิชาพูดสองประการนี้ เป็นมูลรากของวิชาทั้งปวง ดังจะได้กล่าวไว้ในบท 5 ต่อไป

การวิเคราะห์บทความ

การวิเคราะห์ปริบท บทความนี้เป็นกรณีเขียนมิใช่การพูด แต่มีความสำคัญต่อวงการศึกษาในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง คือเป็นบทความแรกโดยคนไทยเท่าที่ค้นพบได้ในขณะนี้ที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงเรียนสอนการพูดอย่างมีระบบโดยสามัญชน บทความโดยเทียนวรรณนี้เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2449 โดยนำลงในนิตยสารบำรุงนารีซึ่งเทียนวรรณเป็นเจ้าของ แม้สามัญจารย์สมาคมจะได้ก่อตั้งในปี 2445 ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเทียนวรรณเคยไปแสดงปาฐกถา ณ ที่นั้น

ปริบทของบทความนี้คือกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เทียนวรรณได้เข้าใจซาบซึ้งถึงอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่แผ่ขยายเข้าสู่ราชอาณาจักรไทย ตัวเทียนวรรณเองเคยบวชเรียน เคยศึกษาวิชากฎหมายและได้เปิดสำนักทนายความแห่งแรกในประเทศไทยที่สี่แยกคอกวัว ชื่อ " ออฟฟิศอรรถนานุกุล " จากอาชีพนี้เองทำให้เทียนวรรณติดคุกนานถึง 17 ปี ในข้อหาเขียนฎีการ้องทุกข์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงวัง เมื่อออกจากคุกได้ 3 ปี เทียนวรรณออกหนังสือพิมพ์ชื่อ ตูจวิภาคพจนกิจ ในพ.ศ. 2443 เป็นหนังสือรวมบทความต่าง ๆ ที่เทียนวรรณเขียนไว้ตั้งแต่อายุ 30 ปี หนังสือนี้ออกเป็นรายปักษ์ ต่อมาก็หยุดกิจการในปี 2449 เทียนวรรณมาทำหนังสือพิมพ์ในปี 2451 โดยใช้ชื่อว่า ตีรพจนาค ทำอยู่ได้ไม่นานก็เลิกไป

เทียนวรรณได้ชื่อว่าเป็นคนหัวก้าวหน้ามากสำหรับยุคของเขา มีผู้กล่าวว่า เทียนวรรณได้รู้เจ้าให้รัฐบาลเลิกทาสและการพนัน เรียกว่ามีส่วนให้รัชกาลที่ 5 ทรงเลิกทาส และรัชกาลที่ 6 ทรงเลิกบ่อนการพนัน เป็น "ราษฎรตื่นโต " ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับนโยบายการปกครองบ้านเมืองที่ไม่มีใครกล้าทำ เทียนวรรณเสนอแนวความคิดในการจัดกิจการบ้านเมืองให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเขาระบุว่าได้คิดสิ่งเหล่านี้ไว้ตั้งแต่อายุ 30 ปี

(พ.ศ. 2415) มาจนถึงอายุ 63 ปี (พ.ศ. 2448) แนวความคิดที่เขียนวรรณเสนาอโนบทความนี้มี 34 ข้อ บางข้อเป็นความคิดที่ทันสมัยมากแม้จนทุกวันนี้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างแนวความคิด²

1. เลิกบ่อนการพนันเสียทั้งหมดโดยหารายได้ทางอื่นมาชดเชย
2. ออกกฎหมายให้ชายมีภรรยาเพียงคนเดียว
3. เลิกการมีทาสในประเทศ
4. ห้ามคนไทยสูบบุหรี่โดยเด็ดขาด
5. ตั้งโรงเรียนสอนวิชาการแขนงต่าง ๆ เช่น ภาษา แพทย์ การช่าง ถ้าครูในประเทศไม่มี จะจ้างชาวต่างชาติมาสอน
6. ตั้งศาลสถิตย์ยุติธรรมให้สามารถรักษาความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง
7. จะฝึกทหารแบบยุโรป
8. จะสร้างถนนให้มีที่วราชอาณาจักร เพื่อการคมนาคมและการขนส่ง
9. จะขุดคลองส่งน้ำ นำน้ำเข้าไปสู่ที่ดอนให้ทั่วถึง
10. จะสร้างกิจการสื่อสาร เช่น โทรเลข โทรศัพท์ ไปรษณีย์ให้แพร่หลาย
11. จะตั้งธนาคารไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อให้คนฝากทรัพย์
12. จะตั้งหน่วยงานสอบคัดเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถเข้ารับราชการและผู้ ประกอบการอาชีพอื่น ๆ
13. จะจัดให้เรือใหญ่ 1 ลำ บรรจุคนได้ 300 คน ในเรือมีการสอนวิชาต่าง ๆ ที่สำคัญทุกแขนงเรื่องนี้ จะตระเวนไปจอดตามเมืองต่าง ๆ แห่งละ 1 - 3 เดือน (ให้ดูงาน) เป็นเวลา 3 - 5 ปี และเมื่อครบกำหนดก็จะเอาคนเหล่านั้นมาใช้ให้ถูกกับความสามารถของคน ๆ นั้นและจัดนักเรียนชุดอื่น ๆ ไปแทน (อายุ 15 ปีขึ้นไป)
14. จะตั้งกรมสำรวจทรัพยากรใต้ดิน และตั้งโรงงานถลุงแร่ โรงงานทำกระดาษขึ้น
15. จะจัดสำรวจสำมะโนครัวเพื่อให้รู้จำนวนพลเมืองทั้งหมดรวมทั้งคนเกิดคนตายในแต่ละวัน ๆ
16. จะตั้งโรงพยาบาล และสถานวงเคราะห์คนอนาถาถูกกำพร้าขึ้น
17. จะตั้งโรงงานสำหรับรับคนที่ย่างงานเข้าไปทำโดยโรงงานนั้นผลิตสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้แรงงานผู้มีฝีมือแต่ประการใด
18. จะชำระข้อความในพระไตรปิฎกให้ถูกต้อง ส่วนคำสอนและอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องพอกคำสอนพระพุทธเจ้าและคำสอนที่ไม่ดี จะบรรจเจดีย์เสียให้หมด (ทำลายให้หมด)
19. จะจัดให้มีครูอาจารย์ที่มีความรู้สอนคนทั่วราชอาณาจักรให้ทั่วทั้งชายหญิง
20. จะจัดโรงงานทำอาหารกระป๋องขึ้น
21. จะส่งเสริมการทหารของประเทศ โดยฝึกความพร้อมทั้งด้านกำลังคนและอาวุธ

จะสังเกตได้ว่า ข้อเขียนของเทียนวรรณแต่ละบทความต่างตอบสนองต่อปริบท สถานการณ์ที่ถูกรุมเร้าโดยจักรวรรดินิยมผสมผสานกับความกลัวลงในประเทศทำให้เทียนวรรณมีข้อเสนอกับปัจจุบันก็ยังเป็นเรื่องทันสมัยคิดทำวารสารสำหรับสตรีออกมาชื่อ บำรุงนารี เล่มที่ 1 เป็นเรื่องสอนผู้หญิงตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ไปจนถึงคลอดบุตร เล่ม 2 เป็นเรื่องการเลี้ยงดูบุตรในขณะยังเป็นทารก เล่มที่ 3 เป็นเรื่องการเลี้ยงดูเด็กในวัยเรียนจนถึงวัยรุ่น

และเล่ม 4 เป็นเรื่องการสอนบุตรเมื่อออกเรือออกไปอยู่กับสามี บำรุงนารี ออกทั้งหมด 4 เล่มด้วยกัน กล่าวได้ว่า นิติสารนี้ผู้จัดทำมีความเข้าใจและให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิสตรีอย่างมาก ในเรื่องเกี่ยวกับการพูด แม้จะไม่มีหลักฐานว่าเทียนวรรณได้เข้าไปอยู่ในหมู่นักปราชญ์ที่สามัคยาจารย์สมาคม แต่ความเป็นคนที่ทันสมัยเทียนวรรณคงจะได้รับกระแสจากค่านิยมในการฟังปาฐกถา ณ สถานที่แห่งนั้น ทำให้เกิดความตื่นตัวในการที่จะฝึกพูดให้ได้ดี แต่เป็นที่น่าประหลาดใจที่เทียนวรรณเขียนเรื่องการพูดให้สตรีอ่าน นับว่ามีความคิดสนับสนุนในเรื่องการศึกษาของสตรีอย่างน่าชมเชยยิ่ง

การวิเคราะห์บทความ

เมื่อพิจารณาโดยอาศัยลักษณะของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ บทความของเทียนวรรณแสดงสำนึกของสามัญชน ที่เห็นความสำคัญของการพูดเป็นอย่างยิ่ง นี่คือนิรุกติการพูดซึ่งเสนอโดยคนไทยในยุคพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แหล่งความรู้ที่เทียนวรรณนั้นแนะนำแก่ผู้ฝึกพูดนั้นประมวลได้ว่ามาจากการอ่าน พงศาวดาร กษัตริย์ พงศาวดารโลก พระราชสาส์นหนังสือนายกและเสนาบดี ห้องบัตรใบตรา ทูตานุทูตที่ไปเจรจาความเมืองพุทธศาสนา และกวีนิพนธ์ต่าง ๆ

การเสนอแนวความคิดของเทียนวรรณต่อผู้รับสารนั้น แม้จะมาในรูปของบทความก็นับว่ามีความน่าสนใจน่าติดตาม นั่นคือ เทียนวรรณได้เขียนในรูปแบบ - ตอบ ซึ่งทำให้ผู้อ่านติดตามประเด็นได้ง่ายขึ้น สำนวนลีลาไม่ใช่เป็นแบบวิชาการแต่เหมือนคนสอนคนสนทนากัน โดยที่คนถามอยากรู้คำตอบและมีข้อแม้ว่า "โปรดแนะนำให้กว้างขวาง ขอพอใจจะได้ศึกษา" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เทียนวรรณไม่พยายาม "ยัดเยียด" ความรู้ให้แก่ผู้อ่านเลย

เทียนวรรณได้เขียนเรื่องการพูดอย่างผู้ที่ได้วิเคราะห์แล้วและมีความปรารถนาจะตั้งโรงเรียนสอนการพูด แต่ขัดสนกำลังทรัพย์และอายุก็มากแล้ว อย่างไรก็ตาม ความคิดของเทียนวรรณทันสมัยมากเพราะตั้งใจจะสอนการพูดในเรื่องต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการพูด ทั้งที่เกิดแก่ผู้พูดและผู้ฟัง
2. วิธีการพูด ต้นแบบ และเนื้อหาของการพูด ปราชญ์ในสมัยโรมันโบราณเรียกว่า การประดิษฐ์คิดค้นเนื้อหาหรือประดิษฐ์การ (invention)

นอกจากนี้ เทียนวรรณยังแนะนำให้วิจารณ์ไปด้วย และจำไปพูดด้วยเรียกว่า ให้มี memory ในสิ่งที่พูด และให้รู้จักกาลเทศะ ลีลา และบุคคลที่ควรกล่าวด้วย นั่นคือ ให้เอาใจใส่ใน arrangement, style, และ delivery เรียกว่า ครบทั้ง five canons ของโรมันโบราณ (ดูบทที่ 2) คาดว่า เทียนวรรณคงจะได้อ่านและได้ตรองมามากในเรื่อง การพูด และเทียนวรรณเห็นว่า สตรีควรได้รับการศึกษาด้วย "ตนของตนได้ศึกษารู้จักในกิจการโลกย์แลธรรมเพียงใด จำต้องพยายามแนะนำให้แม่หนูหมูนารีรอบรู้สักได้เพียงนั้น" เทียนวรรณเห็นว่าวิชาการพูดนี้มีประโยชน์มาก ทั้ง "วิชาความคิดและวิชาความพูด ... วิชาสองอย่างนี้ ไม่ต้องใช้เครื่องภาระอะไรก็ได้ร่างกายไปถึงไหน วิชาที่ติดตัวไปด้วยได้จนตลอดชีวิต" อนึ่ง เทียนวรรณเป็นทนายความจึงใช้วิชาพูดอย่างมาก และวิชาการเรียนของเทียนวรรณจะเห็นว่าเป็นการเรียนด้วยตนเอง ด้วยวิธี (1) ตั้งคำถามแล้วฝึกเขียนคำตอบ (2) ไปฟังเขาพูด (3) ซักคำถามที่เขาถามและตอบ (4) เห็นว่าถูกต้องก็จำไว้ จะเห็นว่าเทียนวรรณเขียนด้วยหลัก สุ จี ปุ ลิ เป็นอย่างมาก เป็นที่น่าเสียดายว่า ไม่มีผู้ใดสนใจความคิดของเทียนวรรณจนได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนขึ้นมา และแม้แต่บำรุงนารีเล่มที่ 5 ก็มีได้ออกมาปรากฏแก่สายตาชาวโลก แต่แนวความคิดเรื่องการพูดของเทียนวรรณนั้นทันสมัยมากและยังใช้ได้ตราบนานทุกวันนี้

เทียนวรรณคงจะเป็นสามัญชนที่เอาใจใส่ในเรื่องการพูดเป็นพิเศษ เพราะในยุคนั้นคงจะมีแต่เจ้านายหรือขุนนางข้าราชการชั้นสูงที่มีโอกาสศึกษาสูง ๆ เท่านั้น แต่เทียนวรรณเห็นความสำคัญของการพูดเป็นอย่างดี ถึงขนาดสรุปว่า " การพูดสำคัญที่สุด อาจพูดให้บ้านเมืองฉิบหายก็ได้ จะพูดให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองก็ได้ หรือพูดจนผู้ฟังเข้าใจรู้สึกปล่อยความเียง ถึงพร้อมด้วยความฉลาดก็ได้ ที่สุดพูดให้ผู้ฟังถึงมรรคผลนฤพานก็ได้ "

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ ส ทวงศ์ดีศรี ยอดคนวรรณกรรม. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2539), หน้า 45.

² ศุลวิภาคพจนานิจ เล่มที่ 5 วันที่ 16 ธันวาคม, 23 ธันวาคม และ 1 มกราคม ร.ศ.123

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.2 ปาฐกถาเรื่อง "หลักและธรรมแห่งหนังสือข่าว"

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร

ทรงแสดงที่

หอประชุมสามัคยาจารย์สมาคม

วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๗๐

นายกแห่งสามัคยาจารย์สมาคม เชิญให้ข้าพเจ้ามากล่าวปาฐกถาในที่นี้ ข้าพเจ้ารับแล้ว นึกหาเรื่องที่จะนำมาพูดระลึกได้ถึงคำที่มีผู้กล่าวแก่ข้าพเจ้าเมื่อมาพูดที่นี้ครั้งก่อนว่า ขอให้พูดถึงหลักและธรรมะของหนังสือข่าวสักครั้งหนึ่ง คิดว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้มาก ข้าพเจ้าฟังคำกล่าวในเวลานั้น ก็นึกว่าจะทำตามเห็นจะได้ด้วยยาก เพราะผู้ที่ไม่เคยทำงานหรือเกี่ยวข้องกับกิจธุระของหนังสือข่าวนั้น ถ้าแสดงความเห็นออกมา ความเห็นก็คงจะไม่เป็นความจริงที่เกิดประโยชน์แก่ใครได้ มาในเวลานี้มาคิดดูอีกก็ก็เห็นว่าผู้ใดเคยอ่านหนังสือข่าวนานหลายฉบับมาหลายสิบปี ตามและใจคูนกับหนังสือที่นิยมกันว่าดี ผู้นั้นก็อาจทราบได้ว่า หนังสือข่าวที่ดีมีลักษณะอย่างไรบ้าง ถ้าคนเช่นนั้นชวนชายหาสมุดบรยายหลักและธรรมะของหนังสือข่าวมาศึกษา ก็อาจเก็บข้อความรวบรวมขึ้นเป็นทางนะให้ผู้ใดโดยชวนชาย เกิดความรู้ความเห็นได้บ้าง อนึ่ง ในเมืองเรา นี้ คนอ่านหนังสือข่าวส่วนมากที่ไม่ได้อ่านหนังสือในภาษาต่างประเทศ ทราบไม่ได้ว่าหนังสือข่าวในเมืองไทยนี้ ถ้าเทียบกับหนังสือข่าวในเมืองยุโรปและอเมริกา จะดีแลด้อยกว่ากันทางไหนบ้าง หนังสือข่าวในเมืองเราจะดีแล้ว หรือยังไม่ดีก็ทราบไม่ได้ เพราะไม่มีที่เปรียบเทียบ คนไม่เคยเห็นนกรจะออกสีเทาก็คงจะนึกว่านกรจะออกสีน้ำตาลของเรานี้งามที่สุดที่นกรจะออกอาจงามได้

หนังสือข่าวเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง แลธรรมดาสินค้าย่อมจะเกิดตามความต้องการของผู้ซื้อ ซึ่งเข้าตามหลักที่ภาษาลองเรียกกันว่าสับไปแลแอนด์ ดีมานด์ ถ้าผู้ซื้อโดยมากต้องการสินค้าชนิดใด มีลักษณะอย่างไร สินค้าชนิดนั้นซึ่งมีลักษณะอย่างนั้นก็เกิดมาก ข้อนี้จะยกอุทาหรณ์ให้เห็นว่า ในเมืองเรานี้คนชอบกินครีมมีไม่กี่ร้อยคน คนกินกะทิมีผู้รู้ล้านคน ครีมในเมืองนี้จึงมีน้อย มะพร้าวมีมาก ถ้าคนกินครีมมากเหมือนกินกะทิ ครีมในเมืองเราจะมีความมากมายเพราะจะมีโรงเลี้ยงวัวรีดนมทำครีมทั่วไปหมด

ที่กล่าวว่าสินค้าเกิดตามความชอบใจของผู้ซื้อนั้น สินค้าอื่นอันใดหนังสือข่าวก็ฉนั้น ถ้าผู้อ่านโดยมากชอบอ่านหนังสือข่าวซึ่งดำเนินแต่ในทางที่นิยมกันว่าดีทางดีทางชอบ หนังสือข่าวนั้นก็เกิดมาก ชนิดอื่นมีแต่จะหมดไป แต่ถ้าผู้อ่านโดยมากชอบหนังสือข่าว ซึ่งไม่ดำเนินในทางที่นิยมกันว่าดีว่าชอบ เพราะผู้อ่านขาดความสามารถที่จะรู้จักของดีว่าดี รู้จักของเลวว่าเลวก็ตามหรือด้วยเหตุอื่นก็ตาม หนังสือข่าวที่ไม่ดำเนินในการที่ดีขายได้มากก็ย่อมจะเกิดมาก นี่เป็นธรรมดาในโลก เรียกในภาษาอังกฤษว่า ลอ ออฟ สับไปแล แอนด์ ดีมานด์ เป็นธรรมดาซึ่งไม่รู้จักเปลี่ยน

เหตุฉะนั้นหนังสือข่าวที่ดี ประกอบด้วยธรรมะแลความรู้อย่างสูงนั้น จะเกิดผลแผ่กว้างไปในสมัยที่ผู้อ่านโดยมาก ยังไม่มีธรรมะแลความรู้พอเพียงกันนั้นไม่ได้ทราบโดยผู้มีแลภูมิธรรมของผู้อ่านยังต่ำ ตราบนั้นหนังสือก็ยังคงต้องต่ำ แมลงวันชอบกินทุเรียน ถ้าเอาข้าวทิพย์ไปแข่งทุเรียน ก็คงจะไม่มีแมลงวันตอมข้าวทิพย์เลย

ที่กล่าวมานี้กล่าวแต่เพียงผู้อ่าน ยังไม่ได้กล่าวถึงผู้แต่งหนังสือข่าว ผู้แต่งซึ่งธรรมะใจต่ำขาดความรู้และปัญญา ทั้งไม่มีสติที่จะยับยั้งความเห็นอันเกิดขึ้นชั่วแล่นนั้น จะแต่งหนังสือดีแลแสดงความคิดอันสุจริตไม่ได้เอง แต่ถึงผู้แต่งหนังสือดีจะมี ถ้าผู้อ่านซึ่งภูมิรู้แลภูมิธรรมสูงยังมีน้อย ผู้แต่งหนังสือดีก็คงจะไม่แต่ง หรือถ้าจำจะต้องแต่งเพราะเป็นทางหากิน ก็คงจะแต่งให้พอดีกับผู้อ่าน มิฉะนั้นหนังสือดีก็เกิดไปก็ขายไม่ได้

เมื่อก็ได้กล่าวว่าแมลงวันชอบทุเรียน ไม่ชอบข้าวทิพย์ เราจะสอนให้แมลงวันชอบข้าวทิพย์แทนทุเรียนนั้นเห็นจะสอนยาก แต่ถึงจะสอนได้ก็จะไปสอนมันทำไม มันเป็นสัตว์เลวเด๋มเทน เสียเวลาสอนเปล่าๆ

แต่ผู้อ่านหนังสือข่าวไม่ใช่แมลงวัน เป็นมนุษย์ซึ่งอาจฟังคำแนะนำได้ และเมื่อฟังจนเกิดความรู้อย่างดีแล้วก็จะเป็นประโยชน์แก่ตนแลประชุมชน เพราะถ้าผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้แลปัญญาดี ผู้ต้องการอ่านหนังสือข่าวดี ก็มีมาก และเมื่อมีผู้เรียกร้องมาก หนังสือดี ๆ ก็ต้องเกิดขึ้น ตามหลักธรรมดา คือ ลอ ออฟ สับไปแล แอนด์ ดีมานด์ ซึ่งกล่าวมาในเบื้องต้นนั้นแล้ว

ท่านทั้งหลายผู้ฟังอยู่ในที่นี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้อ่านหนังสือข่าวทุกคนถ้าในปาฐกถาซึ่งแสดงหลักและธรรมะของหนังสือข่าวนั้น ผู้แสดงกล่าวถูกต้องทำให้ผู้ฟังเห็นจริงใจไว้ คำที่กล่าวนั้น ก็อาจเป็นเครื่องชักจูงให้อ่านหนังสือข่าวอย่างพินิจพิจารณา ทำให้สังเกตความดีและความพรามของหนังสือข่าว ในทางความรู้และในทางธรรม ทำให้เลือกหาแลอุดหนุนแต่หนังสือที่ดี ในที่สุดเป็นเหตุให้หนังสือข่าวอันทรงไว้ซึ่งภูมิรู้แลภูมิธรรมอันดีเกิดมากขึ้น แลเมื่อเกิดแล้วก็ตั้งอยู่ได้

เมื่อได้กล่าวปรารภดังนี้แล้ว ขอนำหลักและธรรมชาติของหนังสือข่าว ซึ่งเป็นหนังสือที่นิยมกันกว่าตีในประเทศตะวันตก มาแสดงตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

การเลือกข่าว

จุดประสงค์ของหนังสือข่าว คือการประกาศข่าวซึ่งควรบอกให้ประชุมชนทราบเป็นข่าวความเห็นแลข่าวความดำเนินแห่งการต่างๆ อันช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเห็น และความเพลิน เป็นต้น ข่าวนั้นเกิดเอง หนังสือไม่ได้ทำให้เกิดถ้าไม่มีหนังสือข่าว ข่าวก็จะมิอยู่แน่นอน แต่คงจะบอกกล่าวกันด้วยปากโดยมาก ปากคนยาวกว่าปากกาเพราะถนัดเติมเต็มให้น้อยเป็นมาก เมื่อข่าวลือกันหลายต่อแลอึ่งไกลออกไป ปล่อยก็ยิ่งเกิดมากขึ้น ๆ จนข่าวเดิมมีรูปแปลกเปลี่ยนแทบจะจำไม่ได้ ผู้มีเกียรติยศกันสองสามคำ ถ้ามีคนเก็บไปเป็นข่าวลือหลายต่อเข้าไม่ช้าก็กลายเป็นทะเลาะเบาะแว้งรุนแรง ถึงตบตะตอยตีเลือดตกยางออก ตลอดจนหย่าร้างกันก็ได้ ที่เป็นเช่นนั้นไม่จำเป็นจะมีใครแสร้งต่อเลยโดยเจตนา เป็นของเป็นไปเองด้วยความเข้าใจผิดที่ละเล็กละน้อย แลความเข้าใจผิดนั้นตามธรรมดาคนมักจะมีผิด ช่างให้น้อยเป็นมากไว้รำไป

หนังสือข่าวต้องระมัดระวังมิให้ปากยาวกว่าปากกา หลักที่ต้องยึดแน่นก็คือความแม่นยำไม่คลาดเคลื่อน ข่าวที่บอกต้องเป็นข่าวถูกไม่ใช่ข่าวผิด ข่าวผิดนั้นไม่ใช่ข่าว เหตุฉะนั้นในการเลือกที่จะเอาอะไรลงพิมพ์ จะเอาอะไรทั้งที่ตระก้านั้น ต้องเอาความจริงขึ้นเป็นเบื้องต้นเลือกเอาแต่ข่าวจริงชนิดเดียว ข่าวชนิดอื่นทั้งหมด

การเลือกข่าวอย่างที่ว่ามานี้ข้าพเจ้าคิดว่าพูดเมื่อข้าพเจ้าพูดว่าต้องเอาแต่ข่าวจริง ต้องเอาแต่ข่าวจริงจะนี้ ท่านทั้งหลายย่อมเห็นว่าพูดถูกแต่บางคนนึกว่าก็ทำอย่างไรเล่า จึงจะรู้ว่าจริงหรือไม่จริง การละเลงขนมเบื้องด้วยปากง่ายกว่าละเลงจริง ๆ เสมอแลขนมเบื้องซึ่งละเลงด้วยปาก จะมีผู้ใดได้กินก็หาไม่ได้ ข้อนี้จะกล่าวข้างหน้าต่อไป

ผู้เป็นเจ้าของหน้าที่สำคัญในหนังสือข่าว ซึ่งเราเรียกกันในสมัยนี้ว่า "บรรณาธิการ" มีภาระสำคัญคือ ต้องเลือกทุกวันว่าจะคัดเอาอะไรลงพิมพ์ จะคัดอะไรทั้งทุก ๆ วันคงจะมีเรื่องมาให้ลงพิมพ์มากกว่าที่มีหน้ากระดาษจะพิมพ์ได้ การเลือกพิมพ์อะไรจะทิ้งอะไรนั้น จำเป็นต้องเลือกให้ทันเวลาที่ส่งหนังสือถึงมือช่างพิมพ์แม้เมื่อเรียงพิมพ์แล้วอาจต้องเปลี่ยนอีกก็เป็นได้ การที่เวลาบังคับและหน้ากระดาษบังคับนั้นย่อมทำได้ยาก ถ้าทำผิดหนังสือก็ไม่ดีดังที่ควรดี บางวันข่าวธรรมดาไม่มีมาเรื่อย ๆ จนจะหมดเวลาอยู่แล้ว จึงมีข่าวใหญ่มาทันที ซึ่งทำให้ต้องเปลี่ยนหนังสือที่เตรียมไว้แล้วไปมาก ๆ ที่ว่ามาทั้งนี้หมายความว่าความคล่องของบรรณาธิการคือความคล่องในการเลือกดูนั้นแหละเป็นของสำคัญ

ก็อะไรเล่าเป็นหลักสำคัญในการเลือกข่าวในที่นี้ ขอใช้คำอังกฤษซึ่งเข้าใจทั่ว ๆ กันแล้วว่า หลักสำคัญนั้นคือ บัปลิก อินเตอเรสต์ ซึ่งถ้าจะใช้ศัพท์สามารถขำว่าทำให้คน "ทิ้ง" ก็พอไปได้ อินเตอเรสต์นั้นแหละเป็นคุณสมบัติจำเป็นของข่าวโดยมากที่เลือกลงพิมพ์ ถ้าข่าวไม่มีอินเตอเรสต์ไม่ทำให้คนทิ้ง หนังสือก็ขายไม่ได้แลหนังสือที่ขายไม่ได้นั้น ได้กล่าวมาแล้วว่าเป็นหนังสือที่ไม่มีคนอ่าน ข่าวท่อนหนึ่ง ๆ จะมีค่ามากหรือน้อย เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าการเลือกข่าวจะไม่เลือกโดยอินเตอเรสต์ต่ออย่างเดียว ก็จะต้องถือว่าอินเตอเรสต์ออกหน้าสิ่งอื่น

แต่ก็จะได้ตัวอย่างไรเล่า ว่าข่าวท่อนใดจะทำให้คนเกิดอินเตอเรสต์ หรือทำให้ทิ้งมากน้อยเพียงใด จะได้นั้น ภาษาหนังสือชาวฝรั่งเศสเรียกว่า นิวส์เส้นสีการที่มีนิวส์เส้นสีนั้นเพราะความขำน่าดูอย่างหนึ่ง ความเกิดในบังคับตัวอย่างหนึ่ง แต่มีหลักบางอย่างซึ่งพอใช้ได้บ้าง

หลักข้างต้นคือว่าอินเตอเรสต์นั้นมีความไกลไกลเป็นเครื่องหยั่งให้ทราบอะไรเกิดใกล้ตัวท่าน ๆ ก็มีอินเตอเรสต์มากสิ่งเดียวกันถ้าเกิดไกล ท่านก็มีอินเตอเรสต์น้อยลง หรือไม่มีเลย ถ้าใครทำไฉนแตกต่างจากฝ่ามือวงสวยของท่าน ๖ นิ้ว ท่านก็มีอินเตอเรสต์มาก แต่ถ้าใครทำไฉนแตกต่างที่เมืองเชียงราย ท่านก็ไม่มีอินเตอเรสต์เลย

ถ้าเกิดไฟไหม้ คนที่มีอินเตอเรสต์มากที่สุดคือเจ้าของซึ่งอยู่ในบ้านที่ไฟไหม้ ถัดนั้นก็บ้านเพื่อนบ้านซึ่งพลอยหลังคาเตรียมไปด้วย ยิ่งอยู่ไกลออกไปอินเตอเรสต์ก็ยิ่งหย่อนลง เว้นแต่ถ้าเป็นญาติมิตรของผู้ถูกไฟไหม้ จึงพลอยมีอินเตอเรสต์ไปด้วย

ข่าวบางอย่าง คนที่มีอินเตอเรสต์ทั่วโลกหรือแทบจะทั่วโลก เช่นเมื่อเยอรมันยกทัพเข้าเหยียบแคนเนลเชื่อมเมื่อเริ่มสงคราม เป็นต้น แต่อินเตอเรสต์ของเราในกรุงเทพฯ จะมากเท่าอินเตอเรสต์ของชาวเบลเยี่ยมหาไม่ได้ ยิ่งชาวเบลเยี่ยม ซึ่งอยู่ในทางที่กองทัพเยอรมันยกเข้าไปก็ยิ่งมีอินเตอเรสต์มากที่สุด

กล่าวสั้น ๆ สิ่งทีภาษาหนังสือชาวฝรั่งเศสเรียกว่า "ค่าแห่งข่าว" นัยหนึ่ง ความทำให้คนทิ้งนั้น ยิ่งห่างก็ยิ่งหย่อนลงไป ยิ่งใกล้ก็ยิ่งสำคัญขึ้น เหตุตั้งนี้ข่าวในบ้านเมืองของตนเองจึงสำคัญกว่าข่าวเมืองอื่น ต่อเมื่อข่าวเมืองอื่นมีความสำคัญพิเศษจึงจะถ่วงน้ำหนักข่าวธรรมดาในบ้านเมืองของเราได้ เพราะฉะนั้นจึงควรกล่าวได้ว่า ความใกล้นั้นมีน้ำหนักมากในเวลาเลือกข่าว

แต่คนอ่านหนังสือข่าวไม่ได้ต้องการทราบ แต่ข่าวในบ้านเมืองตนเองส่วนเดียว เมื่อทราบข่าวใกล้แล้วยังอยากทราบข่าวไกลบ้าง การเลือกข่าวซึ่งเกิดในประเทศอื่นนั้น ก็ยังมีความใกล้เคียงและความคิดต่อเป็นน้ำหนึ่งอกอยู่นั่นเอง ข่าวอะไรเกิดในเมืองไกล หรือในเมืองซึ่งไม่มีติดต่อกับเรา เราก็ไม่อยากรับมากเท่าข่าวซึ่งมีมาจากเมืองใกล้หรือเมืองมีติดต่อกับเรา นับว่าความใกล้เคียงและความไกลก็ยังมีส่วนผูกพันกันอยู่นั่นเอง

แต่ที่กล่าวมา ความทำให้คนที่เห็นของสำคัญในการเลือกข่าวนั้น ถ้าหนังสือข่าวจะยกความที่ขึ้นตั้งหน้าถ่ายเดียว ก็ยังไม่นับว่าทำหน้าที่บริบูรณ์ เพราะหนังสือข่าวนั้นหน้าที่จะต้องลงข่าวซึ่งเป็นความรู้ หรือซึ่งมีสาระก็ยกขึ้นหนึ่ง ข่าวชนิดนั้นผู้อ่านโดยมากอาจเห็นไม่สนุก และถ้าไม่มีเครื่องจูงใจก็จะไม่อ่าน ฉะนั้นจึงเป็นวิธีของหนังสือข่าวที่จะพิมพ์ข่าวที่มีคนทั้งมาก แทรกแซงไปกับข่าวที่ทำให้ความรู้เกิด เพื่อจะทำหน้าที่ประกาศความรู้ซึ่งมีสาระนั้นด้วย

ผู้อ่านหนังสือนั้น กล่าวกันว่าประมาณ ๙ ใน ๑๐ คน ที่อ่านเพื่อจะเพลินที่อ่านเพราะแสงความรู้มีประมาณ ๑ ใน ๑๐ เท่านั้น ความข้อนี้ผู้ทำหนังสือข่าวจะต้องเอาคำนี้มาคำนึงอยู่เสมอถึงหากความมุ่งหมายจะสูงเลิศลอย ก็จะต้องการให้ความเพลินออกเสียจากหนังสือไม่ได้ การที่ ๙ คน ต้องการเพลินไม่ต้องการรู้มันใช่ว่าคนทั้ง ๙ จะไม่ควรรู้ จะไม่จำเป็นต้องรู้เพื่อประโยชน์แก่ตนและประชุมชนนั้นหาไม่ได้คนที่ไม่อยากรู้ก็ควรรู้เหมือนกัน หนังสือข่าวนั้นหน้าที่จะให้ความรู้อันดีและความคิดอันชอบแก่ผู้อ่านทั้ง ๑๐ คน ถ้า ๙ คนต้องการความเพลินอย่างเดียว หนังสือข่าวก็ต้องปนความรู้กับความเพลินลงไปด้วยกันในหนังสือเหมือนหมอลอยหรือหมอลอยน้ำหวาน หรือเอาเมล็ดยาเกลือ น้ำตาล เพื่อไม่ให้รู้สึกความชื่นชมในเวลาสั้น ฉะนั้น การที่จะทำหนังสือให้เป็นเช่นที่ว่าสำคัญที่มีมีอุปสรรค ไม่ใช่ของง่ายที่อาจทำได้ทุกคน แต่ควรระวังว่านักบู้ ซึ่งไม่มีรสอะไรเลยนั้น เมื่อผสมกับอาหารอื่น ก็ยังอุจสาหรือระอุมิใช่เล่น อนึ่งเราท่านย่อมทราบอยู่ทั่วกันว่า ผู้แต่งหนังสือดีอาจแต่งเรื่องน้ำยาเย็นให้มีรสเอร็ดอร่อยก็ได้ การแต่งอันใดการปรุงก็ฉนั้น

หนังสือข่าวนั้นหน้าที่ที่จะเผยแพร่ หรืออบรมน้ำใจผู้อ่านให้ชอบอ่านหนังสือที่เป็นสาระ ให้ใส่ใจในกิจการอันเป็นประโยชน์แก่ตนแก่ประชุมชน เพราะฉะนั้นถึงหนังสือข่าวจะต้องไม่ขาดเรื่องที่ทำให้คนทั้ง ก็จะต้องมีเรื่องที่เกิดประโยชน์เป็นเนื้อเป็นหนังเจือปนกันไป ถ้าปรุงเรื่องเช่นนั้นให้เกิดความเพลินได้ ก็ควรได้รับสรรเสริญทำหน้าที่สำเร็จเป็นอันดี

ความจริงในข่าว

ข่าวเป็นรายงานความเป็นไป หรือพฤติกรรมซึ่งเกิด ถ้าความเป็นไปนั้นมิได้เป็นจริงพฤติกรรมมิได้เกิดจริง รายงานที่นำมากล่าวมิใช่ความจริงก็มิใช่ข่าว ความเท็จหรือความแสร้งอาจกล่าวมีมาในรูปที่เป็นข่าว แต่เพราะไม่จริงจึงเป็นข่าวปลอม หาใช่ข่าวแท้ไม่ ข่าวปลอมนั้นอาจเป็นเพราะตั้งใจ เพราะถูกหลอกหรือเพราะเข้าใจผิดก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นภาษาไทยมีคำจะเรียกให้เหมาะได้หลายคำ แต่จะเรียก "ข่าว" นั้น ไม่ถูกเป็นอันขาด

อันที่จริงการที่คนเขียนหนังสือ หรือบอกกล่าวถึงกันนั้น จะเอาแต่ความจริงแล้วก็ยาก เว้นแต่จะเป็นคำกล่าวห้วน ๆ เป็นต้นว่าถ้านายแดงตาย และมีข่าวมาจำเพาะว่านายแดงตายเท่านั้นก็ผิดไม่ได้ไม่มีอะไรจะผิด เพราะนายแดงได้ตายจริง ๆ แต่ถ้าผู้ส่งข่าวเล่าถึงเหตุหรือเรื่องราวที่ทำให้นายแดงตาย ยิ่งเล่าละเอียดมากโอกาสที่จะผิดก็ยิ่งมาก ถึงแม้ผู้ส่งนั้นจะเห็นนายแดงตาย ก็อาจสังเกตไว้ไม่พอมีความรู้ไม่พอ หรือความจำไม่พอ ไม่สามารถนำเอาความจริงแท้ ๆ มาบรรยายให้ละเอียดได้ ถ้าผู้ส่งข่าวไม่ได้เห็นนายแดงตาย เป็นแต่ได้ยินมาจากคนอื่นอีกชั้นหนึ่งจะนี้ โอกาสที่จะเล่ารายละเอียดผิดก็มีมากขึ้น

ความที่กล่าวนี้ อาจเห็นตัวอย่างได้ในศาลพยานหลาย ๆ คนสาบานแล้วให้การในเรื่องเดียวกัน ซึ่งรู้เห็นมาด้วยกัน แต่เพราะเหตุที่ความสังเกต ความรู้ความจำผิดกัน คำพยานที่นำมากล่าวอาจแตกต่างกันไปในรายละเอียดได้มาก

ถ้าความตั้งใจจะพูดจริงยังอาจเป็นได้ถึงเช่นนั้น คนที่มีปกติชอบพูดไม่จริงก็ยิ่งหนักขึ้น ความอยากพูดให้มากไว้นั้นมีไม่น้อยในสันดานมนุษย์ ถึงไม่ได้ตั้งใจจะกล่าวความเท็จเลย แต่ความพูดมากแลความปรารถนาจะพูดให้คนฟังเพลิน อาจพาไปให้เป็นพูดเท็จก็ได้ อนึ่ง มีคนบางจำพวกซึ่งเล่าความจริง ๆ แต่ตกแต่งเสียให้เห็นเป็นอย่างอื่น เพราะหวังประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากความเข้าใจผิดของผู้ฟังเหล่านี้ ล้วนแต่ทำให้ความจริงลดน้อยลงไปนั้น

หนังสือข่าว มีหน้าที่ที่จะนำข่าวมาแสดง ถ้าข่าวต้องเป็นความจริงเช่นที่กล่าวมาแล้วนี้ หนังสือข่าวจะได้ชื่อดีหรือชื่อชั่วมิใช่เพราะความจริงที่มีในหนังสือนั่นเอง การที่จะเก็บความจริงแท้ ๆ นั้นพูดตามยุติธรรม ก็มีโทษเป็นของง่ายเพราะรายงานของหนังสือข่าวนั้นโดยมากมาจากผู้ส่งข่าว ความสังเกต ความรู้ และความจำซึ่งผู้ส่งข่าวมีมากและน้อยนั้นทำให้เกิดกันมาก ๆ

การรับรายงานจากผู้ส่งข่าวนั้น ถึงในขั้นต้นความจริงและความไม่จริง จะอยู่กับผู้ส่งข่าวก็จริง แต่เมื่อนำลงพิมพ์ไป แล้วความรับผิดชอบก็ไปอยู่กับหนังสือ ถ้าข่าวจริงหนังสือเป็นผู้พูดเท็จ อนึ่ง เมื่อได้รับข่าวมาก่อนลงพิมพ์นั้นบรรณาธิการอาจสอบสวนได้บ้างก็จริง แต่ไม่ได้มาก เพราะฉะนั้นความสามารถและความสัตย์ของผู้ส่งข่าวนั้นสำคัญมาก

ส่วนผู้ที่ส่งข่าวนั้นเล่า ไซ้ว่าความรู้จะเกิดแก่ตนเองเสมอไปก็หาไม่ได้ ถ้ารู้ว่าพฤติกรรมอันใดจะเกิดที่ไหน เวลาใด ก็อาจไปคอยดูคอยฟัง เก็บข่าวเองได้ แต่ถ้าไม่รู้ล่วงหน้าและไม่เฝ้าอยู่ชุกชุกที่นั่น ก็จะต้องเก็บข่าวจากคนอื่นต่อเดียวหรือหลายต่อ โอกาสที่ความไม่จริงจะแทรกเข้ามาในข่าว ก็ยิ่งมากขึ้นทุกชั้น

ที่เรียกว่าความในข่าวนั้น ควรจะอธิบายสักหน่อย เพราะความถูกต้องเที่ยงละเอียดทั้งหมดเสมอนั้นเป็นของเหลือหา ถ้าหนังสือข่าวได้กล่าวความจริงสำคัญ ๆ ในเรื่องนั้น ๆ แล้ว ถึงจะกล่าวไม่ละเอียดก็เรียกว่ากล่าวความจริงได้ ความจริงของข่าวนั้น คือความจริงในการบอกเล่าเท่านั้น เพราะไม่ใช่หน้าที่ของข่าวที่จะแปลว่าหมายความว่าอะไร หรือคนควรมีความเห็นอย่างไร หน้าที่ในทางแปลและแสดงความเห็นนั้น เป็นหน้าที่อีกส่วนหนึ่งของหนังสือข่าว ซึ่งเป็นงานคนละแผนกกับการแสดงข่าวได้ นัยหนึ่งความสามารถรู้ทันที่ว่าอะไรเป็นข่าวสำคัญหรือไม่สำคัญนั้น เป็นคุณสมบัติซึ่งเกิดในตัวผู้ส่งข่าว แต่เมื่อเกิดแล้วก็ต้องฝึกซ้อม ไม่ใช่ว่าจะตรัสรู้วิธีการเอาได้

คำอังกฤษว่า Poets are born not made. นั้น ไม่จริงแท้ ถ้าว่า Poets are born and made. จึงจะถูก เพราะผู้เป็นกวีนั้นต้องเกิดมาเป็นผู้มีอุปนิสัยเป็นกวีด้วย ต้องฝึกฝนร่ำเรียนด้วย มิฉะนั้นก็เป็นกวีจริง ๆ ไม่ได้ กวีจินตผู้ส่งข่าวก็เช่นนั้น คือเกิดมาต้องมีอุปนิสัยในทางนั้นเสียก่อน แล้วจึงจะฝึกฝนตัวให้มีความรู้ คล่องแคล่วในการทำงานได้ อนึ่ง ความมีใจอยู่ในศิลปะอันใดสำคัญยิ่งนักเพราะถ้าข่าวต้องเป็นความจริง ผู้ส่งข่าวก็ต้องมีใจจริง บรรณาธิการจะเป็นคนดีเลิศก็ตาม ถ้าผู้ส่งข่าวเหลวก็พากันเหลวไปหมด

การทำหนังสือข่าว คงจะเป็นอาชีพที่กว้างขึ้นทุกที และธรรมดาอาชีพที่จะเจริญจำจะต้องทำตนให้มั่นคง ทำความสามารถให้คนเห็นตั้งมาแต่ความรู้ให้คนนิยม และรักษาธรรมเนียมให้คนเชื่อถือ วิชาแพทย์และวิชากฎหมายต้องกำหนดความรู้ และบังคับมรรยาทของคนที่จะเข้าเป็นพรรคพวกร่วมทางหากินด้วยกันอันใดวิชาทำหนังสือข่าวต่อไปภายหน้าคงจะต้องเลือกสรรเอาแต่คนมีความรู้และมรรยาทอันดี เพื่อจะให้เป็นที่เชื่อและที่นับถือของประชุมนั้น

การเก็บข่าว คือเก็บความจริงนั้น จะทำได้หรือไม่ดี ก็แล้วแต่คุณสมบัติของผู้สืบข่าวก็จริง แต่เมื่อเก็บข่าวได้แล้วจะต้องใช้ความสามารถอีกส่วนหนึ่ง คือข่าวนั้นต้องเขียนให้หน้าอ่าน คน ๒ คนเขียนข่าวที่ไปสืบได้มาด้วยกันคนหนึ่งเขียนนำอ่าน คนหนึ่งเขียนอย่างมีตัวกันได้ เหตุที่ผิดกันนั้น อาจเป็นด้วยสามารถสังเกตจับหัวข้อและเหตุผลดีกว่ากันได้ อาจเป็นด้วยแต่งหนังสือดีกว่ากันก็ได้โดยมากมักจะเป็นด้วยเหตุทั้งสองอย่าง

การเก็บข่าวดังที่วามานี้ ถึงจะเกิดขึ้นที่สุดเมื่อเกิดได้แล้วถึงจะแต่งดีที่ที่สุดก็ตาม แต่เมื่อลงมือบรรณาธิการ หรือผู้เลือกว่าจะพิมพ์อะไรจะดอะไรแล้ว ถ้าผู้เลือกหาไม่ดี เป็นต้นว่าเลือกพิมพ์ข่าวที่ไม่เหมาะกับวัน หรือเมื่อเห็นข่าวน้อยที่อาจเป็นเรื่องใหญ่ก็สังเกตไม่ถูกจะนี้ การที่เสียแรงเสียเวลาทำขึ้น ก็คงจะเป็นหมันไปโดยมาก เพราะฉะนั้นความสามารถของผู้ทำหนังสือข่าว จึงต้องให้มากขึ้นไปทุกชั้น ถ้าบทพร่องขึ้นไหน ประโยชน์ที่ควรได้ก็ต่ำไป

อรรถาธิบายของหนังสือข่าว

หนังสือข่าว เป็นของไม่มีอัสสาสปีตสาสะไม่มีลมหายใจ ไม่อยู่ในสัตว์โลกก็จริงแต่กล่าวโดยอุปมาว่ามีชีวิต เพราะฉะนั้นมีอรรถาธิบายได้ หนังสือข่าวบางฉบับมีอรรถาธิบายเป็นสาธุชน บางฉบับมีอรรถาธิบายเกกมะเหรกดังนี้เป็นต้น

ได้กล่าวมาในเบื้องต้นแล้วว่า หนังสือข่าวต้องมีข่าวด้วย ต้องมีความเห็นด้วย หนังสือข่าวที่ไม่มีความเห็น ก็อาจเรียกหนังสือข่าวได้ แต่หนังสืออื่นไม่ทำหน้าที่บริบูรณ์ ข่าวเปรียบเหมือนร่างกายของหนังสือข่าว หนังสือต้องแสดงความรู้ความเห็นในเรื่องข่าวนั้น ๆ จึงจะนับว่าเป็นหนังสือมีชีวิต

ธรรมดาคนย่อมจะมีความเห็น ถ้าใครนำข่าวไปบอกแก่คนหมู่มึง แลคน หมู่นั้นสนใจในข่าวที่บอกก็คงจะพูดกัน และกล่าวความเห็นให้กันฟัง ถ้าผู้ออกข่าวเป็นผู้ซึ่งคนเหล่านั้นนับถือก็คงจะพากันถามความเห็นของผู้ออก ว่าข่าวที่มีมาเช่นนี้จะหมายความว่าอะไร และมีท่าทางจะเป็นอย่างไรต่อไปบ้าง

หนังสือข่าวที่ตั้งตัวจะให้เป็นที่นับถือของผู้อ่าน เมื่อบอกข่าวที่สำคัญจึงต้องสำแดงความคิดเห็นในเรื่องข่าวนั้นด้วยความคิดแลความเห็นกับวิธีที่แสดงนั้น บอกอรรถาธิบายของหนังสือ แลบอกให้คนทราบความรู้ต้นลึกลงบางของหนังสือด้วย

ถ้าหนังสือข่าว จะทำตนให้เป็นที่นับถือของผู้อ่าน จะทำตนให้เป็นเพื่อนแลมีความสนิทกับผู้อ่าน ก็จะต้องแสดงความเที่ยงตรง ความมั่นคง แลปัญญาอันสุชุม คนเราคบเพื่อนต้องการให้เพื่อนชื่อตรงต่อเรา ให้มีความมั่นคงเป็นที่ไว้วางใจได้แลไม่ให้อ่านเบื่อจืด เราจะเห็นหนังสือข่าวเป็นเพื่อนได้ ก็ต่อเมื่อเห็นคุณสมบัติเช่นที่ว่าจั้นนั้น

ข้าพเจ้าพูดให้ท่านฟังอยู่ในเวลานี้ รู้ตัวว่าท่านผู้ฟังใช้ถ้อยคำที่ข้าพเจ้าพูดเป็นเครื่องวัดปัญญาของข้าพเจ้า ถ้าท่านเคยฟังข้าพเจ้าพูดบ่อย ๆ ท่านอาจทราบอรรถาธิบายของข้าพเจ้าจากคำที่ข้าพเจ้าพูดก็ได้ หนังสือข่าวพูดให้คนฟังเหมือนข้าพเจ้าพูดให้ท่านฟังนี้เอง ผิดกันแต่พูดเป็นตัวหนังสืออยู่ในหน้ากระดาษไม่เห็นหน้าคนฟังเหมือนข้าพเจ้าเห็น เพราะคนฟัง (คือคนอ่าน) อยู่ทุกหนทุกแห่ง และมีจำนวนมากกว่าที่ประชุมกันอยู่ในสมาคมนี้เป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้เปรียบหนังสือข่าวเพราะเห็นหน้าผู้ฟัง สังเกตได้ว่าเมื่อคำพูดนี้หรือยัง แลคนโดยมากเห็นด้วยตามคำที่พูดนี้หรือไม่ ผู้เขียนหนังสือข่าวไม่มีโอกาสจะสังเกตหน้าคนอ่านในเวลาที่เขียน แต่ถึงดังนั้นก็ทักกล่าวเทียบได้ว่า เหมือนพูดให้คนฟัง และผู้ฟัง (คือผู้อ่าน) อาจจับได้ว่า หนังสือมีความรู้แลปัญญาเพียงไหน มีอรรถาธิบายอย่างไร และเป็นหนังสือที่ควรไว้วางใจได้หรือไม่ เหตุตั้งนี้หนังสือข่าว ที่มุ่งหน้าจะถึงซึ่งความจำเริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น จะทำการอย่างไร ๆ หาได้ไม่ ผู้ทำขมขายจะเร่ขายขมขายที่ผสมไม่ทันเข้าเนื้อ ปรุงรสไม่ดีแลทำยังไม่ทันสุกนั้น เมื่อคนกินรู้ชั้นนี้เสียแล้วก็ไม่ใช่กินจืดใด หนังสือข่าวก็จั้นนั้น ถ้าแสดงข่าวที่ไม่ทันสืบแน่นอนแสดงความเห็นที่ไม่ทันได้ตรึกตรองต่อแง่ หรือแสดงอรรถาธิบายของตนเอง ให้คนอื่นเห็นว่าไม่มั่นคงไว้วางใจไม่ได้ เช่นนี้ จะมีความจำเริญไปอย่างไรได้ ถึงหากจะดำเนินไปได้ชั่วครู่ก็ไม่อาจมีความยั่งยืนไปชั่วกาลนาน

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2470 คือช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระยะเวลานี้เป็นระยะที่สื่อมวลชนแพร่หลายอันสืบเนื่องมาจากพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อนคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการเขียนการพูด กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เองทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ นักประพันธ์ และนักพูดที่สำคัญ ในด้านการประพันธ์และการกวี ทรงนิพนธ์เรื่องต่างๆ ไว้มากมายในหนังสือ ชิรวาณ ทวีปัญญา และ หลักกวีวิทยา ต่อมา ทรงออกหนังสือพิมพ์ ประมวลสาร ประมวลมารค และ ประมวลวัน บทปาฐกถาต่อไปนี้แสดงถึงพระวินิจฉัยและพระวิจารณ์ของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็น " คนหนังสือพิมพ์ " คนหนึ่ง¹

การวิเคราะห์ปาฐกถา กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงเป็นนักพูดที่มีฝีพระโขนง คมคาย ทรงพูดจากประสบการณของพระองค์เองในฐานะเป็นนักหนังสือพิมพ์จึงเสมือนหนึ่งได้ทรงรู้เห็นการทำงานในการทำข่าว เรียกว่าผู้พูดมี ethos ในแง่ชาวปัญญา ประสบการณ์ตรงที่จะเรียกความเชื่อถือจากคนฟัง การพูดมีการจัดลำดับหัวข้อ (arrangement) ให้เห็นชัดเจน ภายใต้หลักและธรรมแห่งหนังสือข่าว " ทรงเรียบเรียงปาฐกถาออกเป็นการเลือกข่าว ความจริงในข่าว การสืบข่าวและอรรถาธิบายของหนังสือข่าว ปาฐกถาเต็มไปด้วยการเปรียบเทียบ (analogy) และอุปมาอุปไมย (metaphor) ประเด็นหลักของปาฐกถานี้คือ ต้องการแสดงให้เห็นว่า ถ้าภูมิรู้และภูมิธรรมของผู้อ่านต่ำ ตราบนั้นหนังสือก็ต้องต่ำและผู้ผลิตหนังสือก็จะป้อนหนังสือเช่นนั้นแก่ประชาชนตามหลักชัฟฟลายและตีมันด์ ทรงสรุปไว้ อย่างเฉียบคมว่าแมลงวันเป็นสัตว์ที่เลวมันจะเสพยาแต่ทุเรียนแต่หาได้เสพยาพิพม์ไม่แม้เมื่อมีข่าวพิพม์วางอยู่แต่จะสอนมันทำไม ในเมื่อมันเป็นเด็จราน แต่ผู้อ่านหนังสือข่าวไม่ให้แมลงวัน เป็นมนุษย์ซึ่งอาจฟังคำแนะนำก็ได้ ฉะนั้น เอนธิมีม (ตูบทที่ 2 ของงานวิจัยนี้) ที่ละไว้คือ " ฉะนั้นมนุษย์นี้ก็อาจสอนให้เสพยาพิพม์ได้ ผู้สื่อข่าวจึงควรเสนอข่าวพิพม์ให้แก่ผู้อ่านหนังสือข่าว " การละข้อความนี้ให้ผู้ฟังเติมในใจจะทำให้ข้อความนั้นมีความน่าในมน้าวใจเพราะผู้ฟังจะทำข้อสรุปได้เอง

องค์ปาฐกถาใช้ภาษาอังกฤษในส่วนที่เน้นย้ำเพื่ออธิบายแนวคิดสำคัญ ๆ (concepts) ได้แก่ law of demand and supply, public interest และ news sense ผู้พูดมิได้ใช้พรีอและพิจารณาจากผู้ฟังที่มายังสำนักคณาจารย์สมาคมแล้ว คิดว่ามีการศึกษาทั้งสิ้น

อุปมาอุปไมยเป็นส่วนที่เด่นของปาฐกถาบทนี้ อาทิ หนังสือข่าวต้องระวังตนมิให้มีปากยาวกว่าปากก และ การละเลงขนมเบี้องด้วยปากง่ายกว่าละเลงจริงๆ เสมอ ทรงแนะนำให้เขียนข่าวอย่างน่าสนใจเพราะคนเราสนใจการบันเทิง ถ้าเอาความรู้ปนการบันเทิงได้ก็เหมือนเอาผักบั้งซึ่งจัดเมื่อผสมกับอาหารอื่นก็อร่อยมิใช่เล่น ทรงสรุปโดยใช้สำนวนที่น่าสนใจใช้คำเชิงลบ (negative) ในความหมายเชิงบวกได้ ได้แก่ " หนังสือข่าวมีหน้าที่ยุ่แห่ย์ หรือ อบรมน้ำใจ ผู้อ่านให้ชอบอ่านหนังสือที่เป็นสาระ ให้ใส่ใจในกิจการอันเป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ประชุมชน "

องค์ปาฐกได้ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความจริงในข่าวก็เปรียบเทียบได้กับความจริงในศาล การอ้างพยานในศาล คนตั้งใจจะพูดจริงยังให้การต่างๆ นานาด้วยเหตุว่าความสังเกต ความรู้ความจำผิดกัน แล้วผู้สื่อข่าวซึ่งตั้งใจจะพูดไม่จริงจะผิดเพี้ยนได้ขนาดไหน ข้อนี้องค์ปาฐกได้ให้ข้อเตือนใจแก่นักข่าวอย่างยิ่ง

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงใช้ภาพพจน์ (figure of speech) อีกอย่างที่ทำให้สับสนแก่การปาฐกถาของพระองค์ คือการใช้บุคคลาธิษฐาน (personification) " ข่าวยิ่งสำคัญมากยิ่งเดินเร็วมาก แต่การเดินทางของข่าว นั้นมักจะเป็นเหตุให้ขยายตัวออกไป เพราะผอยเข้าเกาะตามทางเป็นกลุ่มจนทำให้รูปร่างเปลี่ยนแปลงไปได้มากๆ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะปากคน " และในอีกตอนหนึ่งทรงใช้บุคคลาธิษฐานในอชฌมาสัยของหนังสือข่าว โดยทรงแบ่งเป็นบางฉบับเป็นสาธุชน บางฉบับเบกมะเทรก การใช้บุคคลาธิษฐานนี้ทำให้การพูดมีชีวิตชีวา แนวความคิดจะมีความเป็นนามธรรมน้อยลง ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น

ในอีกตอนหนึ่งของปาฐกถา องค์ปาฐกได้ใช้เทคนิคการเล่นคำ Poets are born not made. โดยเปลี่ยนเป็น Poets are born and made. และเปรียบเทียบก็กับผู้ส่งข่าวว่า ผู้ส่งข่าวก็ต้องเกิดมามีจิตวิญญาณเช่นนั้นและต้องฝึกฝนตนเองไปในแนวทางเช่นนั้นด้วย

องค์ปาฐกทรงสรุปสิ่งที่พูดมาทั้งหมดด้วยอุปมาอุปไมยและทรงสรุปไว้ในหนึ่งย่อหน้าสั้นๆ อย่างกระชับยิ่งด้วยข้อความที่ว่า " ผู้ทำขนมชายจะเร่ขายขนมที่ผสมไม่ทันเข้าเนื้อ ปรงรสไม่ดีและทำยังไม่ทันสุกนั้น เมื่อคนกินรู้เช่นนี้เสียแล้วไม่ซื้อกินจันใด หนังสือข่าวก็จันนั้น ถ้าแสดงข่าวที่ไม่ทันสืบแน่นอน แสดงความ เห็นที่ไม่ทันได้ไตร่ตรองต้องแท้หรือแสดงอชฌมาสัยของตนเอง ให้คนอื่นเห็นว่าไม่มั่นคงไว้ใจไม่ได้ เช่นนั้น จะมีความเจริญไปอย่างไรได้

กล่าวโดยสรุป ปาฐกถาบทนี้ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ก่อปรไปด้วยเนื้อหาสาระอย่างยิ่ง นอกจากการพูดจะมาจากประสบการณ์ตรงแล้วการลำดับข้อความให้เห็นแนวคิดชัดเจนซึ่งผู้ฟังจะติดตามประเด็นได้โดยไม่หลงทาง พระองค์ยังทรงใช้ภาพพจน์ประกอบารพูดอันได้แก่ การเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย การเล่นคำบุคคลาธิษฐานซึ่งล้วนแต่ทำให้ปาฐกถาของพระองค์มีความน่าสนใจ น่าติดตามและแสดงพระปรีชาญาณอันลึกซึ้งขององค์ผู้พูดด้วย

หนังสืออ้างอิง

'ยุพร อร่ามกุล , " ลักษณะที่ดีของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ " วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2513

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3 ปาฐกถา เรื่อง “ ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ ”

ของ

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

แสดงทางวิทยุกระจายเสียง

เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๗๔

ข้าพเจ้ารับว่า จะพูดถึงเรื่องความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ เท่าที่สามารถจะเข้าใจกันได้ทุกคน ทำไมข้าพเจ้าจึงจำกัดการพูดในวงแคบ ๆ แค่นั้น ก็เพราะว่าเศรษฐกิจทุกวันนี้ได้เกิดเป็นปัญหาอันลึกกลับเสียแล้ว อย่ว่าแต่คนสามัญ ๆ อย่างเรา ๆ ท่านๆ แม้แต่ผู้มีในทางเศรษฐกิจก็ยังงวย ดัดสินไม่สว่าง ปมมันอยู่ที่ไหนกันแน่ เพื่อช่วยความเข้าใจในข้อนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งต้นด้วยกาอ่านเรื่อง “สมน้ำหน้า” ซึ่งข้าพเจ้าเขียนให้หนังสือ “ช่วยกาชาด” ในนามของครูเทพเมื่องานกาชาดที่แล้วมานี้ ถึงบางท่านได้อ่านมาแล้วฟังอีกหนหนึ่งก็ยังไม่หมดรส

ความสามารถแห่งมันสมองของมนุษย์ไม่มีที่สุด นักดาราศาสตร์บอกได้อย่างละเอียดว่า พิภพของเราใหญ่โตเพียงไร พระอาทิตย์, พระจันทร์, และดาวพระเคราะห์อื่นๆ อยู่ห่างแค่ไหน มีขนาดและจักรวาลคืออย่างไร พ้นจากกลุ่มดวงอาทิตย์ กับโลกทั้งหลายที่เป็นบริวารห้อมล้อมออกไป ยังสามารถทราบกลุ่มอื่นๆ ดาวฤกษ์กลุ่มต่างๆ อาจรวมสุริยวงศา จันทรวงศา ได้แม่นยำจนถึงวินาทีใด แผนที่ฟ้า คืออากาศที่สว่างไสวอย่างน่าพิศวง

นอกจากพิภพอันมหึมาในที่ว่าสูงสุดสายตา หายขอบเขตมิได้เหล่านี้ นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย รวมทั้งสัตว์และพืชด้วย ที่เป็นอย่างเล็กที่สุด ไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่าได้ อันมีการหมุนเวียนไปเป็นกลุ่มๆ ภายในชีวิตทั้ง

หลายเรียก Atom คุกลุ่มพิภพหมุนเวียนในจักรวาลนี้จะนั่นกลุ่มวัตถุที่ใหญ่ที่สุด จนสุดสายตามองไม่เห็นก็ดี กลุ่มประมาณในวัตถุทั้งหลายซึ่งเล็กที่สุดจนแลเห็นหรือรู้สึกไม่ได้ก็ดี นักวิทยาศาสตร์ผู้ยอดมนุษย์เหล่านี้เองสามารถล่วงรู้ถึงได้อย่างละเอียด ไฉนนักเศรษฐกิจผู้ยอดมนุษย์ในทางเศรษฐกิจวิทยา จึงไม่สามารถหยั่งรู้ได้แน่นอนในความเป็นไปแห่งเศรษฐกิจรวมของโลก ที่มนุษย์เองเป็นผู้ประกอบก่อให้เกิดขึ้น จนสามารถกระทำความปั่นป่วนให้มนุษย์เดือดร้อนกันทั่วโลกอยู่ทุกวันนี้ โลกภายนอกภายใน อันประกอบขึ้นตามสภาพ คือ ธรรมดาโลกที่เราเรียกว่าเป็น เอกา มนุษย์มีความรู้บอกได้เป็นจาก ไฉนการเศรษฐกิจในโลก ซึ่งเป็นฝีมือมนุษย์ทำขึ้นเอง มนุษย์จึงจนแค้นและบอกไม่ได้ แก้อะไรไม่ได้ ? นี่ไม่น่าประหลาดหรือ ? นักเศรษฐกิจจะยอมล่าหลังนักดาราศาสตร์ และพิลึกไปอีกถึงไหน ? เราทราบจักรวาลของสากลเมททิ์ ทำไมเราจึงไม่ทราบจักรวาลแห่งเศรษฐกิจ ? เราอาจคำนวณและทำนายเหตุการณ์ในท้องฟ้าได้อย่างแม่นยำ ทำไมเราจึงไม่ทราบจักรวาลแห่งเศรษฐกิจ ? เมื่อใดความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจรวมในโลกมนุษย์นี้ จะมีที่สุดลงได้ นี้แปลว่าอย่างไรกัน ? มนุษย์คิดอะไรก็ได้ ทำอะไรก็ได้จะยอมจำนนต่อเหตุผลที่ตนได้ปั้นขึ้นเอง จะปั่นป่วนใหญ่จะนั้นหรือ ? ปัญหาความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจนี้ ภูมิปัญหาซ่อนเร้นและอยู่ในบังคับของธรรมดาโลก ดูเป็นปัญหาเปิดเผย อยู่ในบังคับแห่งการกระทำของมนุษย์เอง มนุษย์จัดไม่ได้เกิดผลปั่นป่วน มนุษย์ก็ควรค้นหาเหตุและแก้ไขให้หายปั่น ไม่ยากนัก นำประหลาดจริง ๆ ที่จะมาเป็นเส้นผมบังภูเขา บังตามนุษย์ ซึ่งทุกวันนี้ก็เป็นตาทิพย์เห็นธรรมชาติอันลึกลับได้หมดแล้ว ถ้าโลกยังเป็นป่าเถื่อนอยู่ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ ความเดือดร้อนด้วยเรื่องไม่มีงานทำ ความอดอยาก เพราะมีเครื่องอุปโภคบริโภคเหลือเฟือ เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ถ้าเราเข้าไปเยี่ยมชาวป่าชาวดอย เช่นพวกเงาะในแหลมมลายู หรือชาวเขาในปลายเขตแดนของสยามเหนือ เราก็จะได้เห็นแต่พวกนั้นเดือดร้อนเพราะขาดอาหารและเครื่องใช้ ถ้าเราจะไปเล่าให้เขาฟังว่าเรากำลังเดือดร้อน เพราะเขาเหล่านั้นมีเหลือเฟือ เขาคงหัวเราะแน่ และเหมาเอาเขาเป็นบ้า ชะรอยเขาก็จะบ้าจริงกระมัง เราปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร และตั้งโรงงานทำสิ่งของด้วยวิชาฉลาด จนพืชผลและอุตสาหกรรมเหลือเฟือเหล่านั้นตกราคาทำให้รายจากจนคนแค้นไปตามกัน ทั้งสิกร กรรมกร พ่อค้า และเศรษฐกิจคับคั่ง ผู้ลงทุน ดังนี้ไม่น่าอัปจนหรือ ? ถ้าชาวป่าสามารถเล็งเห็นและเข้าใจความเดือดร้อนของเราได้ เขาน่าจะบอกเราได้เพียง ๓ คำว่า “สมน้ำหน้า”

เรื่องยุ่งทั้งหลายของเรานี้ ปมยุ่งอยู่ที่ไหน ? ถ้านักเศรษฐกิจมีความรู้และความสามารถสักกะฝักหนึ่ง ของนักวิทยาศาสตร์แล้วเขาคงจะบอกเราได้ว่า มันยุ่งที่ตรงนั้น เงื่อนปมมันอยู่ที่ตรงนั้น เราเองเป็นผู้ผูก เราเองก็ต้องแก้ไขมันหลุดให้จงได้ แต่นี่พากันมงายขัดกันไปขัดกันมา ราษฎรชาติรัฐบาลว่าไม่ช่วย รัฐบาลชาติโลกไม่รู้จักช่วยที่ตรงไหน ก็ต้องรับไปเสียจากราษฎรนั่นเอง ว่าที่แก้การมันเป็นอย่างไร จะได้หาทางช่วย จนป่านนี้ก็ยิ่งช่วยไม่ถูกคลำกันไปจนกว่าจะพบเงื่อนงำหรือไม่พบ หรือจน

กว่าความตกต่ำมันจะดีขึ้นเองหรือจะกลับทรุดลงไปอีกเมื่อไรไม่ทราบ อนิจจา! ตัวซูโซหรือไม้ที่ทำให้มนุษย์เป็นวัตถุน่าขันและทำให้คนป่าหัวเราะเยาะเขา แล้วก็เหยียดหยามประณามว่า "สมน้ำหน้า"

ต่อไปนี้ เราลองพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ เท่าที่เราสามารถจะพอเข้าใจกันได้ ความเห็นของมุนีในทางเศรษฐกิจต่างๆ กัน รับก้นบ้าง เถียงกันบ้าง ที่เห็นเป็นยุติต่อกันหมดก็มีเช่นว่า --

เครื่องจักรเข้ามาทำให้สินค้าราคาตกและคนไม่มีงานทำ

เครื่องจักรและเครื่องมือที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม สมัยนี้ใหญ่โต มีฤทธิ์และกำลังมากมาย อาจทำสินค้าจำนวนมาก ให้สำเร็จในเวลาครู่เดียว ภาชนะที่ขายในราคาถูก ๆ ในตลาด มาจากโรงงานใหญ่ ๆ ที่ทำได้วันละหมื่น ๆ แสน ๆ นั้น โรงงานสร้างรถยนต์ของมหาเศรษฐีฟอร์ดมีหลายแห่ง ไม่ได้นับว่าสร้างรถได้วันละกี่คันแต่ นับว่าได้สร้างนาฬิกาที่ละกี่คัน หนังสือชาวในยุโรปและอเมริกันที่เป็นปีกๆ ใหญ่ๆ เต็มไปด้วยข่าวสด และรูปภาพสมบุรณ์ ทั้งความเห็นและการโฆษณาขายดุกๆ ก็เพราะเครื่องจักรพิมพ์เป็นจำนวนแสนๆ ล้านๆ ฉบับ ในเวลาไม่กี่ชั่วโมง แทนที่จะเอากระดาษใส่เข้าไปที่ต้นทาง แล้วก็คอยรับหนังสือเสร็จ พับเสร็จที่ปลายทาง พร้อมทั้งจะส่งออกจำหน่ายได้เลยทีเดียว ใครก็เคยได้ยินที่เล่ากันว่า โรงงานทำไส้กรอก เขาเอาหมูทั้งตัวใส่เข้าไปต้นทาง แล้วพอลงปลายทางก็ออกมาเป็นไส้กรอก ส่งไปจำหน่ายได้ อุตสาหกรรมที่ทำได้แบบปาฏิหาริย์ และเนรมิตเป็นจำนวนมากมาย ในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ เรียกว่า "Massproduction" แปลว่าทำเป็นจำนวนมาก หรือทำอย่างขนานใหญ่ สำเร็จด้วยเครื่องจักรอันมหึมา ซึ่งเข้ามาทำการแทนแรงงานมนุษย์ทุกอย่าง คงใช้คนควบคุมเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น เพราะอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เช่นนี้ทำสินค้าได้รวดเร็วและมากมาย สินค้าจึงเกลื่อนตลาด ราคาตก เครื่องจักรเป็นทาสเข้ามารับใช้แทนแรงงานมนุษย์แล้ว มนุษย์ผู้เป็นนายก็มิงานทำน้อยเข้า จำนวนคนทำงานทำไม่ได้จึงทวีขึ้นไม่ว่าในประเทศไหน แม้สยามซึ่งไม่เคยประสบปัญหาเรื่องคนไม่มีงานทำ บัดนี้ได้ประสบเข้าแล้ว ใครๆ ก็เห็นว่าได้ อุตสาหกรรมทำจนเหลือแหล่ วางขายเกลื่อนตลาดนี้สมควรแล้วที่พ่อค้าใหญ่น้อยทั้งหลายบ่นว่าขายยาก ไม่มีกำไร และประเทศที่ราษฎรทำงานทำไม่ได้เป็นจำนวนมากๆ ขึ้นนั้น เปรียบเหมือนประเทศที่อ้อมโรค โทษแรงงานจะไม่ทำงาน เพราะไม่มีงานทำ และโทษประเทศจะต้องช่วยเลี้ยงแรงงาน เหล่านั้นไม่ให้อดอยาก ล้วนเป็นเรื่องหนักใจเป็นที่เดือดร้อนราคาตก ทั้งส่วนรัฐบาลและส่วนราษฎรได้ชื่อว่า "Economic Depression" ซึ่งเราเอามาเรียกว่า "เศรษฐกิจตกต่ำ" หรือความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ

ทองคำเก็บเงินเป็นทุนเสียมาก ตลาดไม่มีทองคำเป็นเงินตราพอใช้

เหตุสำคัญแห่งความตกต่ำอีกอย่าง ซึ่งกล่าวกันมากและไม่มิเสียคำคือ ตั้งแต่เสร็จสงครามในคราวที่แล้วมานั้นทองคำได้กองอยู่ในธนาคารใหญ่แห่ง ส.ป.ร. อเมริกามากมาย จนประเทศนั้นเกือบจะหนักหน่วงที่เป็นตลาดโลกไปจากอังกฤษผู้ได้ทำหน้าทีนี้มาเก่าแก่แต่ครั้งมาบัดนี้ปรากฏว่า ประเทศที่สะสมทองคำได้มากอีกประเทศหนึ่งคือฝรั่งเศส เป็นที่สองรอง ส.ป.ร. อเมริกา ทุกวันนี้โลกนิยมใช้ทองคำเป็นมาตรฐานสำหรับการค้าซื้อขายแลกเปลี่ยน เพราะทองคำเป็นแร่หายากกว่าเงิน ประเทศที่ยังใช้เงินเป็นมาตรฐานยังเหลือที่สำคัญก็แต่จีน เมื่อทองคำซึ่งเป็นเงินตราของโลกไปถูกเก็บเข้าคลังไว้แห่งละมากเช่นนี้แล้ว ตลาดของโลกก็ไม่มีเงินตราพอใช้ แม้ตลาดสยามก็รู้สึกกันว่าช่างหาเงินสดยากเย็นเสียจริงๆ จะเป็นด้วยเหตุใดก็ตามแต่ พ่อค้าของเราพากันบ่นเช่นนั้น นักเศรษฐกิจของโลกเห็นร่วมกันว่า ตลาดโลกเวลานี้ไม่มีเงินตรา (ทองคำ) พอใช้การซื้อขายจึงทำกันไม่สะดวก ยิ่งโลกทำสินค้าได้มากขึ้นด้วยวิธีอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การซื้อขายเป็นไปไม่สะดวก เพราะขาดเงินตราเป็นเครื่องวัด สินค้าก็เหลือเบะขายยาก เพราะผู้ซื้อไม่มีเงินจะซื้อ หรือซื้อแต่สิ่งๆ เป็นแท่งๆ เช่น ใครเห็นได้ง่ายๆ ว่า เช่นทองคำไปถูกเก็บเป็นก้อนอิฐอยู่ในธนาคารแห่งมหาประเทศนี้เป็นสาเหตุให้ตลาดโลกขาดขาดเงินสด ทำให้การค้าขายติดขัด ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง

เป็นธรรมดา ถ้าโรคมีทางรักษา แพทย์จะเป็นผู้แนะนำยาให้คนไข้ โรคของโลกเรื่องเงินตราขาดตลาดมีนักเศรษฐกิจหลายคนแนะนำว่า ให้ประเทศนั้นๆ เอาทองคำที่เก็บไว้มาให้กู้โดยคิดดอกเบี้ยไม่แพง เพราะทองคำจะได้มาเกลื่อนตลาดให้สมดุล ส่วนที่อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ได้ทุ่มเทสินค้าเบะบะอยู่ในตลาดโลก แต่คำแนะนำนี้ยังเป็นหมันอยู่ เพราะที่ปรึกษาฝ่ายเศรษฐกิจแห่งธนาคารหลวงของประเทศอังกฤษและประเทศสำคัญอื่นๆ พากันหวั่นเกรงไปว่าการทำดังนี้จะเกิดหนี้สินใหม่ๆ อีกมากมาย หนี้สินเก่าๆ ที่เกิดเพราะมหาสงครามโลก ก็ยุ่งเหยิงพออยู่แล้วเหลือที่จะละวางให้เป็นการเรียบร้อยลงได้ จะมาพะวุ่นใหม่ ๆ กันอีก จะเป็นการแก่ผู้ให้ยืมหนักขึ้นอีก ดังนี้ทองคำที่ถูกเก็บไว้อย่างก้อนหิน ก็ยังคงเก็บไว้อย่างเดิมนั่นเอง ถึงจะไม่เป็นประโยชน์ในทางพาณิชย์ ก็ไปหวังประโยชน์ในการประกันภัย ด้วยเหตุที่สงครามสมัยนี้ต้องรบกันด้วยเงินทั้งนั้น นี่เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นชัดอย่างหนึ่งว่า โลกเวลานี้สาละลวนคิดแต่ทางมาตราบ แต่ที่จะเปลี่ยนมายังมาตราสงบ ดังสันนิบาตชาติแนะนำมิใช่หรือ

อนึ่ง__ประเทศที่มีทองเก็บไว้เป็นทรัพย์สินสำรองเหล่านี้ มิใช่ว่ามีรายได้ของประเทศท่วมขายจ่ายเมื่อไร ทุกประเทศต้องเดือดร้อนเพราะรายได้ไม่พอกับรายจ่ายต้องติดงบประมาณการจ่าย และขึ้นภาษีกินกลับอยู่เสมอ มีอาทิคือ อังกฤษต้องเดือดร้อนถึงเปลี่ยนรัฐบาลใหม่คราวนี้

"เงินปรับหนี้สงคราม เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งให้เศรษฐกิจตกต่ำ"

หนี้สงครามคราวที่แล้วมาทั้งเงินปรับและเงินฝ้ายสัมพันธมิตรเป็นลูกหนี้อเมริกา เพราะได้ขี้นมาให้การให้กระทำสงคราม เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่บรรดานักเศรษฐกิจทั้งหลายเห็นสอดคล้องกันว่าทำให้เศรษฐกิจของโลกเกิดความปั่นป่วน ส.ป.ร. อเมริกาไม่ต้องการให้มีส่วนในเงินปรับอีก แต่จำต้องขอทวงหนี้บรรดาประเทศฝ้ายสัมพันธมิตรได้กู้ขี้นไปใช้ในสงคราม ประเทศนั้นๆ มีอังกฤษเป็นอาทิ ได้จนจนลงเพราะเหตุทำสงคราม ก็จะต้องอาศัยได้เงินค่าปรับจากประเทศเยอรมันจึงจะได้ใช้หนี้ให้แก่อเมริกา พันธนะคือ ความผูกมัดในเรื่องหนี้สงครามย่อมยุ่งเหยิงกันอยู่ดังนี้

ฝ้ายเยอรมันผู้บอบขำมาแล้วในระหว่างสงคราม เมื่อต้องใช้หนี้มีละมกๆ เป็นเวลาหลายปีกว่าจะหมด แม้จะได้ตั้งใจให้หนี้ด้วยความสุจริต พอใช้มาได้ไม่กี่ปี บัดนี้ก็เกิดการโรคโลหิตจางคือโลหิตแห่งเศรษฐกิจ จนถึงธนาคารตามตลาดเดอรัเป็นธนาคารชาติแห่งหนึ่ง ต้องงดจ่ายเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม รัฐบาลต้องยอมยกภาษีกากรองสั่งห้ามจ่ายเงินอย่างไม่มีจำกัด ต้องขึ้นอัตราหักค่าสินคใน การขอแลกเงินต่างประเทศ และต้องตั้งคิกเคาเตอร์ในทางการเงินธนาคารอากาศเป็นไปในทางที่จะถึงซึ่งอาการล้มละลายสักวันหนึ่ง จึงทำให้ ส.ป.ร. อเมริกา ผู้มิใช่เจ้าหนี้ส่วนปรับเยอรมันแต่เป็นเจ้าหนี้ผู้ให้ฝ้ายสัมพันธมิตรส่วนมาก ต้องพลอยร้อนใจไปด้วยประธานาธิบดีฮูเวอร์ จึงตั้งตัวเป็นผู้เห็นแก่โลก และได้ให้คำแนะนำออกมาบัดนี้ว่า ให้หยุดพักการให้หนี้สินกันเสียสักปีหนึ่ง เพื่อช่วยกอบกู้สถานการณ์ในทางเศรษฐกิจแก่อาการโรคโลหิตจางของกันและกันให้บรรเทาลง คำแนะนำทุกๆ ประเทศไม่ขัดข้อง แต่บางประเทศยินยอมโดยมีข้อแก้ไขบ้าง มีประเทศฝรั่งเศสประเทศเดียวที่ไม่สู้จะเต็มใจ เพราะฝรั่งเศสมีส่วนได้จากเยอรมันมากกว่าที่ต้องใช้หนี้ให้แก่อเมริกามาก ถ้าหยุดการให้หนี้กัน ก็จะต้องเดือดร้อนในเรื่องหาเงินรักษางบดุลย์ในงบประมาณแผ่นดิน คือเงินเหลือใช้อเมริกาที่ได้จากเยอรมันนี้ ก็เป็นเงินที่รายจ่ายร่อยอยู่แล้ว เมื่อไม่ได้ใช้หนี้นี้มาก ก็ต้องร่อนรหาเงินรายอื่นแทน แต่การที่จะทำการคัดค้านอยู่คนเดียว ในเมื่อประเทศทั้งหลายเขาเห็นดีเห็นชอบด้วยแล้วเช่นนี้ ก็เป็นการยากอยู่สักหน่อย เยอรมันอาจร้องขอหยุดพักให้หนี้ตามแผนนายยังแปลนได้กำหนดไว้ให้เสียเวลานี้ ก็สามารถทำให้ฝรั่งเศสไม่อาจตัดทานอยู่โดยโดดเดี่ยวได้ ในที่สุดก็ต้องโอนอ่อนผ่อนตามรัฐประศาสนโยบายของท่านประธานาธิบดีฮูเวอร์ อนึ่งในระหว่างนี้ เยอรมันต้องการกู้เงินต่างประเทศได้ทำงานแต่กรรมกรธนาคารแห่งมหาอำนาจที่ตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเยอรมันนั้นนั่นเองก็ยังไม่เต็มใจให้เยอรมันกู้เงินเป็นจำนวนมาก และเวลานาน ยอมให้กู้เพียงจำนวนน้อยๆ ชั่วคราวที่เรียกว่า "SHORT-TERM CREDITS" เหล่านี้เป็นพยานว่า หนี้สงครามทั้ง ๒ ประเภท (เงินปรับกับเงินใช้หนี้) ย่อมเป็นเหตุทำให้ยุ่งยาก ทั้งในทางการเมืองและการเศรษฐกิจ ข้อที่ธนาคารหลวงแห่งมหาประเทศพากันเกรงขามในเรื่องหนึ่งว่า เป็นหนี้เหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของโลกวิฤติการณ์ ไม่เต็มใจจะเพาะหนี้ใหม่ให้ยุ่งเหยิงต่อไปนั้น ถึงแม้จะมีพฤติการณ์เป็นการปฏิเสธความเห็นดีให้แก่ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ ด้วยอาการเอาทองมาให้กู้กันด้วยดอกเบี้ยไม่แพง เพื่อช่วยแก้ไขความขัดสนของตลาดโลก ก็เป็นคติที่เข้ามารับรองความเห็นข้างฝ่ายว่า หนี้เป็นเหตุให้สถานการณ์เศรษฐกิจตกต่ำ

แร่เงินตกราคา เป็นเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่ง

เมื่อต้นพุทธศตวรรษนี้ ประเทศที่ใช้แร่เงินเป็นมาตราแลกเปลี่ยนซื้อขายมีมาก ภายหลังได้มีประเทศใช้มาตราทองคำมากขึ้นทุกที จนบัดนี้นับว่าโลกได้เปลี่ยนความนิยมจากการใช้แร่เงินมาเป็นแร่ทองคำกันแล้ว ยุโรปและอเมริกาได้ใช้ทองคำเป็นมาตรามาก่อน จึงฝ้ายประเทศบูรพาทิศ ได้เปลี่ยนความนิยมนั้นเป็นลำดับ สยามได้ใช้วิธีตราเงินตราของเราเทียบกับราคาทองปอนด์ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าเรามีทองตดแต่ข้อ ยังไม่ได้ปรากฏว่าเราได้ใช้เหรียญทองใช้กันเลย (เหรียญทองเท่ากับราคา ๑๐ บาท) และยังไม่ได้เลิกใช้เหรียญบาท เหรียญสองสลึงเหรียญสลึง ซึ่งทำด้วยแร่เงินเราก็เป็นอันได้ทำเงินตราของเราให้เข้ามาตราทองคำแล้ว เหรียญเงินหรือธนบัตรที่เราใช้ ไม่ต้องมีราคาขึ้นลงตามราคาแร่เงิน เพราะได้ตราเป็นทองปอนด์เปลี่ยนค่าเป็นมาตราทองคำทีเดียว ราษฎรสามัญที่ไม่เกี่ยวกับการค้าขายต่างประเทศ จะรู้สึกเสมือนหนึ่งว่าเราใช้เงินเป็นมาตรา เพราะเห็นว่าเหรียญเงินและธนบัตรที่ใช้แทนเหรียญบาทเท่านั้น ต่อเมื่อได้ทราบเรื่องค้าขายเกี่ยวข้องกับต่างประเทศ จึงจะเข้าใจชัดว่าเงินตราของใช้อย่างมาตราทองคำเพราะรัฐบาลถืออัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทเทียบกับราคาของปอนด์ให้คงที่ไว้เป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ นับราคาทองปอนด์ทองมาเป็นเงินบาทอย่างคงตัวเป็นยุติถ้าจะต้องเปลี่ยนราคาเทียบนี้บ้างด้วยความจำเป็นใน

ทางเศรษฐกิจ รัฐบาลก็ประกาศเทียบกันใหม่ให้ทราบทั่วกัน ดังได้เปลี่ยนแปลงมาแล้วหลายครั้งหลายครา เมื่อเปลี่ยนไปอย่างไร รัฐบาลก็รักษาค่าตราเปลี่ยนนั้นให้คงที่อยู่เสมอโดยมีทองคำปอนด์เก็บไว้ ณ ต่างประเทศให้ขายแก่การที่จะขายเงินบาท หรือรับซื้อทองคำปอนด์ตามอัตราของรัฐบาลทุกเมื่อไม่ว่าจะมากซื้อเป็นจำนวนเท่าใด

จีนกับอินเดียเป็นประเทศใหญ่ในตะวันออกนี้ มณฑลหนึ่งๆ ของประเทศนั้นๆ ก็ราวกับประเทศสยามทั้งประเทศ การค้าขายที่เกี่ยวกับโลกทั้งฝ่ายสินค้าเข้าและสินค้าออกของสองประเทศนั้น จึงเป็นจำนวนมากมาขึ้นตามส่วน ประเทศอินเดียได้เปลี่ยนให้มาตราทองคำเป็นวิธีเดียวกับของเราเมื่อสองปีล่วงมาแล้วนี้เอง โดยโยงเงินราคาซื้อที่เทียบเท่ากับทองคำปอนด์ แต่จีนยังไม่ได้ทำอะไรยังคงให้มาตราเงินอยู่ตามเดิม บัดนี้ราคาแร่เงินตกต่ำมาก เนื่องจากบ่อแร่เงินในทวีปอเมริกา ขุดเนื้อเงินได้ปีละมากๆ และนานาประเทศต้องการใช้แร่เงินน้อยลง ราคาเงินของจีนเมื่อเทียบกับเงินบาทของเราจึงจะตกต่ำมาก

ส่วนฮ่องกงนั้น เป็นปากทางของประเทศจีน ทำนองสิงคโปร์เป็นปากทางของสยาม รัฐบาลฮ่องกงปรารถนาจะเปลี่ยนให้มาตราทองคำมานานมาแล้ว แต่เมื่อประเทศจีนยังไม่เปลี่ยน ฮ่องกงก็เปลี่ยนไปไม่รอด เพราะเหตุทำหน้าที่เปลี่ยนสินค้าภายนอกภายในให้แก่จีน ก็ไม่สะดวกเลย เพราะราคาเงินตราทั้งสองประเทศเปลี่ยนไปคนละทาง หายุติไม่ได้ ไม่เป็นความสะดวกต่อการค้าขาย มีผู้ชี้ว่าถ้าฮ่องกงเปลี่ยนเป็นมาใช้มาตราทองคำแล้วไซ้ ฮ่องกงก็เท่ากับเป็นตลาดต่างประเทศของเมืองจีนแห่งหนึ่ง หน้าที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างจีนกับต่างประเทศเสมอด้วยผู้เป็นนายหน้าผู้ยื่นซื้อขายก็จะต้องเปลี่ยนไปทำในเมืองเอง ดังนั้นรัฐบาลฮ่องกงซึ่งเป็นของอังกฤษ ก็ยังต้องใช้มาตราเงินอยู่อย่างเดิม เป็นแต่เตรียมตัวพร้อมไว้ว่า ถ้าจีนเตรียมเปลี่ยนให้เป็นมาตราทองคำเมื่อไร ฮ่องกงก็เปลี่ยนตามได้ทันทีเมื่อนั้น ชาวสยามที่มีฮ่องกงเป็นตลาดสำคัญแห่งหนึ่ง จึงต้องราคาตกไปตามค่าหรือกำลังที่สามารถซื้อของเหรียญฮ่องกง เหรียญนี้แต่ก่อนเคยแลกได้ ๖๐ เหรียญต่อ ๑๐๐ บาท คือ ๓ เหรียญต่อ ๕ บาทแต่เดี๋ยวนี้ ๑๕๐ เหรียญ ต่อ ๑๐๐ บาท

รัฐบาลจีนเวลานี้ หมายความว่ารัฐบาลนานกิง ซึ่งนานาประเทศรับรองแล้ว ก็กำลังเปลี่ยนจากมาตราเงินมาเป็นมาตราทองคำเหมือนกัน ได้เชิญชวนอเมริกันผู้เชี่ยวชาญในธนกิจ ไปเป็นที่ปรึกษาคิดอ่านเรื่องนี้อยู่หลายคน แต่เรื่องกำปั้นใหญ่จะให้กลับล้ารวดเร็วเหมือนเรือสำปั้นก็ไม่ได้อยู่เอง เมื่อไรลงมือเล่น เมื่อนั้นแหละจะเล่นอ้าวขึ้นหน้าเรือสำปั้น จึงปากลัวว่าประเทศจีนจะต้องฝืนนิยมของโลกใช้เงินเป็นมาตราอย่างเดิมไปอีกนาน

นายวิลเลียม อี. โปราห์ สมาชิกผู้ถือนามในรัฐสภาสูงแห่ง ส.ป.ร. อเมริกากำลังเข้าช่วยกู้ราคาแร่เงินได้กล่าวในรัฐสภานั้นว่า เนื้อเงินสำรองของประเทศจีนและอินเดียได้ตกราคาเหลือร้อยละ ๘๕ ของราคาเดิมเท่านั้น เกือบเท่ากับเอาสองหาร ส่วนสินค้าของประเทศจีนซึ่งล้วนมาจากประเทศที่ใช้มาตราทองคำ เมื่อตีราคาแร่เงินอันตกต่ำก็เท่ากับประเทศจีนต้องซื้อของแพงขึ้นอีกเท่าตัวหรือเอาสองคูณ เมื่อราคาเงินของตัวต้องเอา ๒ หาร มีกำลังซื้อลดลงไปครึ่งหนึ่ง ครั้นเขาไปซื้อของต่างประเทศต้องเอา ๒ คูณราคาเดิม หรือแพงขึ้นเท่าตัว ดังนี้ ประเทศใช้มาตราเงินไม่แยจะไปแยเมื่อไร ท่านโปราห์ชี้ให้เห็นว่า อเมริกาและโลกต้องการค้ากับประเทศจีนเพราะจีนเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในตะวันออกไกล ถ้ากำลังเงินตราอันเป็นกำลังซื้อของจีนอ่อนแอเช่นนี้โลกที่หมายเอาจีนเป็นตลาด ก็จะสมหวังอย่างงดงามได้อย่างไร? อำมาตย์ผู้ซึ่งพยายามชักชวนให้นานาชาติประชุมตีราคาแร่เงินให้ตายตัว เมื่อเทียบกับแร่ทองคำ คืออย่าให้แร่เงินมีราคาต่ำลงไปอีก ขึ้นหรือลงอยู่หรือไม่อันยุติ เป็นเหตุไม่สะดวกต่อการค้าถึงเดียวกัการแก้ไขความตกต่ำแห่งสากลเศรษฐกิจ ท่านว่าต้องแก้ไขราคาไม่ยุติแห่งแร่เงินด้วย

ลอร์ดฮัมสตัน ผู้มีชื่อเสียงในทางธนาการ ได้กล่าวแนะนำในที่ประชุมพาดินทรัพย์สภาแห่งชาติ ซึ่งประชุมที่กรุงวอชิงตันเมื่อเดือนพฤษภาคมที่แล้วมานี้ว่า โลกควรใช้ทองคำและเงินเป็นมาตราปริวรรตด้วยกันทั้งสองอย่าง แทนที่จะใช้ของแต่อย่างเดียว (หรือบางประเทศใช้เงินแต่อย่างเดียว) เหมือนเดี๋ยวนี้นานาผู้ซึ่งมีได้ให้คำแนะนำว่า ส.ป.ร. อเมริกาว่าฝรั่งเศสและอังกฤษหรือแม้เพียงสองประเทศในสามประเทศใหญ่นี้ ควรนำหน้าในการใช้ทั้งสองอย่างควบกันไป โดยตีราคาเป็นยุติว่าทองคำหนึ่งหนักเท่ากับเงิน ๒๐ หนักแล้วตั้งขึ้นซื้อเนื้อเงินเก็บทรัพย์สำรองในท้องพระคลังหรือในธนาการของประเทศไว้ทุกๆ ปี ปล่อยทองคำทองที่ได้เก็บให้ไว้อย่างเดียวเป็นอันมากนั้น ให้ออกมาเป็นเงินตราแลกเปลี่ยนในตลาดเสียบ้าง จะได้แก้ปัญหารื่องทองคำมีไม่พอใช้ เพราะแร่ทองคำขุดได้ในโลกนี้ปีหนึ่งๆ น้อยกว่าจำนวนเงินตราที่ตลาดโลกต้องการใช้ทวีขึ้น เนื่องแต่การค้าขายของโลกเจริญขึ้น กับสัมมะในคลังของโลกเพิ่มขึ้นนั้น ส่วนแร่เงินนั้น อเมริกาได้ปีละมากๆ ถ้าใช้มาตราเงินเป็นมาตราปริวรรตสำหรับโลก ก็จะมีเนื้อเงินทำเงินตราใช้ได้พอแก่ความต้องการของตลาดโลกทีเดียว แต่เมื่อโลกนิยมใช้ และเงินควบกันไป เป็นมาตราปริวรรต คำแนะนำของลอร์ดฮัมสตันนี้ถ้ามีทางประสงค์ของท่าน เสนอเดอริโปราห์นั้นเชื่อว่าความตกต่ำของโลกจะบรรเทาได้มาก

ข้าวเจ้ากับข้าวสาลี

ในยุโรปและอเมริกา กลีกรได้รับความเดือดร้อนเพราะข้าวสาลีตก เนื่องด้วยมีข้าวสาลีจากประเทศรัสเซียส่งมาขายอย่างดีตลาดดีราคายุโรปและอเมริกา ทำให้รัสเซียจึงทำข้าวสาลีได้มากมายและขายราคาถูก ถึงแก่ดีตลาดข้าวสาลีในยุโรปและอเมริกาได้ ข้อนี้เข้าใจยากนัก เมื่อทราบว่ รัสเซียเป็นเกณฑ์แรงคนเข้าทำงานค่าแรงงานที่จ่ายให้ และงานที่คนหนึ่งทำมากน้อยเท่าไร แล้วแต่ความเห็นชอบของรัฐบาลทั้งสิ้น กรรมการและกลีกรของรัสเซียรับทำงานเกณฑ์ โดยหน้าขึ้นตาบานเพราะถือว่าเป็นงานกู้ชาติ และทำกันอย่างทั่วหน้า ฝ่ายยุโรปและอเมริกานั้น ถึงแม้ได้ตัวกำแพงภาษีกับสินค้าต่างประเทศไม่ให้เข้ามาแข่งกับสินค้าภายในประเทศก็ไม่กันสินค้าธัญญาหาร อันจัดเข้าในประเภทสินค้าขาดแคลนแห่งปัจจุเพราะเป็นสิ่งที่ยากและต้องการอยู่ ดังนี้แหละข้าวสาลีของรัสเซียจึงเข้าไปดีตลาดของยุโรป และอเมริกาสำเร็จ จนเป็นเหตุให้กลีกรทั้งในยุโรปและอเมริกาควรวางไปตามกัน

ที่กล่าวถึงข้าวเจ้า ประเทศที่ทำนาในบูรพาทิศคือ พม่า, อินโดจีน, และสยาม ต่างก็เบิกนาออกไปปลະหลายๆ ด้วยการคมนาคม ขาดน้ำ บำรุง ประเทศที่เคยทำนาข้าวไม่พอกิน เช่น ญี่ปุ่น ก็ใช้เครื่องมือใหม่ และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้เนื้อทนทำกัน ทำข้าวได้ผลมากขึ้นจนปีนี้ญี่ปุ่นมีข้าวเพียงบอกขายต่อไปประเทศจีนอาจทำได้อย่างญี่ปุ่น เมื่อได้เลิกรบระฆ่าฟันกันแล้ว ยังประเทศในยุโรปและอเมริกาที่อยู่เขตอบอุ่น เช่น อิตาลี สเปนและแคลิฟอร์เนีย ก็ทำนาข้าวเจ้าขึ้นแล้วจำเพาะปลูกขายนี้ข้าวในสยาม พม่า อินโดจีน และญี่ปุ่น ได้ผลด้วยกันทั้งหมดดังนี้ใครๆ ก็พอจะเข้าใจได้ว่า ทำไมข้าวจึงราคาตก ไม่ว่าพืชผลชนิดใดหมดฤดูในไม่ตกดิน ราคาซื้อขายจะตกลงตรงกันข้ามกับฤดูที่ได้ผลน้อย ทำให้ต้องแย่งกันซื้อ จนราคาแพงขึ้น ปัญหาเมื่ออยู่ว่าจำนวนข้าวที่ทวีขึ้นกับจำนวนคนกินข้าว คนใช้ข้าวทั่วโลกกำลังทวีขึ้นพอเหมาะส่วนกันหรือไม่ ข้อนี้ยังไม่มีการสำรวจ จึงยังไม่มีใครจะตอบถูก ได้แต่สำหรับเอาไว้คิดกันในเรื่องนี้ต่อไป

เมื่อข้าวราคาดี ชาวนาทุ่งรังสิต เคยดวงข้าวเปลือกขายได้เกวียนละตั้ง ๓๐ บาท(เกวียนนามิไซเกวียนโรงสี) ในคราวเศรษฐกิจตกต่ำนี้ ชาวนาต้องจำใจดวงขายข้าวเพียงเกวียนละ ๑๐ บาทหรือแม้ ๙ บาทก็มี ดังนี้ต้องยอมขาดทุน เพราะเมื่อคำนวณใส่หุ่ยรายจ่ายไม่คิดค่าแรงของตนเอง คิดแต่ค่าจ้างลูกจ้าง เครื่องมือ และใส่-หุ่ยการกินอยู่ไม่คุ้มเสียแล้ว ต่อไปเมื่อได้กระแสหมัดกระแหม่รายจ่ายให้พอดีกับราคาข้าวตกต่ำ โดยทำให้ผลทวีขึ้นตอนต่อไป ก็อาจจะพ้นจากการขาดทุนหรือพอมิกำไรเล็กน้อยได้บ้างกระมัง ดังที่กล่าวกันว่า เป็นความจำเป็นของชาวนาของเราจะต้องทำเช่นนั้น เพราะจะหมายให้ราคาข้าวดีเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ อย่างดีก็พอให้ราคากระเดื่องขึ้นบ้างพอสมควร เพื่อความไม่ประมาท ถ้าชาวนาของเราจะทำนาพอใช้ไม่ขาดทุน หรือพอมิกำไรบ้างเล็กน้อยในราคาตกต่ำเช่นนี้ เมื่อถึงเวลาข้าวดีขึ้นก็จะมีส่วนได้กำไรมากขึ้น จึงกล่าวกันว่าวิธีลดใส่หุ่ยด้วยการทำนาให้ ได้ผลมากขึ้น ดังจะเอาไว้กล่าวต่อไปข้างหน้านี้เป็นวิธีเดียวจะเอาตัวรอดได้แท้จริง ในเวลาต่อไป

ความจนของชาวนา ทำให้ชาวนาสยามลอลยจนกันไปหมดตลอดจนรัฐบาลก็จนชาวนาไม่มีเงินจับจ่ายฟุ่มเฟือย ชาวบ้านทางหัวเมืองและในกรุงก็ขายสินค้าผิดรัฐบาลก็เก็บค่านาไม่ค่อยจะได้ เมื่อเงินมีน้อยพอค้าดีตราขายจ่าย พวกกันลดจำนวนลูกจ้างเป็นเหตุให้จำนวนผู้ไม่มีงานทำทุกวิถีแห่งอาชีพ นี่คือความเป็นอยู่ของเราในปัจจุบัน และเป็นความตกต่ำที่เรารู้สึกกันดี และรู้จักชื่อกันทั่ว จนพูดกันติดปากว่า ไม่ว่าจะไปที่ไหนจะได้ยินแต่เรื่องตกต่ำทั้งนั้น

ศาสตราจารย์ซิมเมอร์แมน

เมื่อเดือนที่แล้วมานี้ รัฐบาลได้รับรายงานแสดงสถิติแห่งฐานะเศรษฐกิจของราษฎรสยาม พร้อมด้วยความเห็นและคำแนะนำของหมอมซิมเมอร์แมน ความเห็นและคำแนะนำนั้น ท่านศาสตราจารย์ผู้นี้ได้แสดงปาฐกถาที่สโมสรโรตารี ที่สยามสมาคมกับการเลี้ยงส่งที่โอบเตลวง์พญาไท เป็นข้อความที่รัฐบาลคงจะสนใจมาก ท่านหมอมได้ปรารภถึงเรื่องเศรษฐกิจตกต่ำด้วย จึงเป็นความสำคัญที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้หมอมซิมเมอร์แมนเป็นศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยมินเนโซตาแห่ง ส.ป.ร. อเมริกาเป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาเศรษฐวิทยา และสมาคมวิทยา มนุษยวิทยา เมื่อปีกลายนี้ที่ประชุมมิชชันนารีประจำปีในกรุงสยาม ได้ตกลงกันว่าทางการมิชชันนารีจะช่วยเหลือเมืองไทยได้อีก จำต้องทราบด้วยว่าราษฎรสยามจะต้องการอะไรบ้าง เดียวนี้อเมริกามีการสำรวจเศรษฐกิจของประชาชนที่ประชุมจึงตกลงขอพระบรมราชานุญาตด้วยทรงยินดี สภามิชชันนารีระหว่างชาติซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์การมิชชันนารีในกรุงสยามอยู่ จึงได้พิจารณาคัดเลือกส่งหมอมซิมเมอร์แมน เข้ามาทำงานสำคัญขึ้นนี้หมอมซิมเมอร์แมนได้ทำการสำรวจพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลสยามอยู่รวม ๙ เดือน จึงแจ้งทั่วทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ รายงานสถิติเล่มใหญ่ที่หมอมซิมเมอร์แมนรวบรวมยื่นต่อ

รัฐบาล คงจะเป็นประโยชน์ต่อราชการอยู่มิใช่น้อย ชาวสยามจึงขบใจมิข้านารีและหมอมิมเมอร์แมนซึ่งเขาได้ช่วยทั้งทุนทั้งแรงทำงานสำคัญ ซึ่งเราเองหาเคยทำไม่ได้โดยเรามีต้องจ้างวานเขามาเลย

หมอมิมเมอร์แมนกล่าวว่า ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจไม่ใช่ของใหม่ ได้เคยมีมาแล้วในประวัติศาสตร์ และยังจะต้องมีต่อไปข้างหน้า บางทีความตกต่ำเกิดขึ้นแก่อุตสาหกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเดียว และบางทีก็เกิดขึ้นเป็นการใหญ่โต กระทบกระเทือนถึงกันทั่วโลก ถึงความตกต่ำที่กำลังผจญหน้าเราอยู่ในเวลานี้ หมอมิมเมอร์แมนกล่าวเป็นเชิงอุปไมยว่า ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจเปรียบเหมือนแม่น้ำขึ้นเปี่ยมฝั่ง ตอนไหนต่ำก็ล้นฝั่ง ไหลเข้าไปท่วม ทำความเสียหายให้แก่ดินแดนทั้งสองฟากฝั่งนั้น ต้นทางที่เกิดเหตุก็ภัยที่ขึ้นที่จระหับได้ เพราะแม่น้ำย่อมมีต้นน้ำและแควเป็นทางน้ำมากสายด้วยกันแม่น้ำตอนไหนคนมีทรัพย์สินและสามัคคีกันก็ช่วยกันก่อสร้างและเสริมฝั่งขึ้น เพื่อปรับกันมิให้น้ำล้นเข้าไปท่วมแผ่นดินได้ เมื่อต่างถิ่นต่างทำกันขึ้นป้องกันเช่นนี้ ถ้ากำลังน้ำที่ไหลมายังรุนแรงอยู่มิขาดสาย น้ำก็ย่อมเปี่ยมทำนบขึ้นอีกจนถึงเขาะทำลายทำนบให้พังลงได้วันหนึ่ง กลับเป็นภัยใหญ่หลวงยิ่งกว่าเมื่อแรกท่วมฝั่งเสียอีก ดังนี้ในเรื่องความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจเราจึงต้องจับต้นเหตุยากนัก เพราะมีทางหลายทางประกอบกัน เหมือนต้นน้ำและแควของแม่น้ำ และการป้องกันอย่างนี้รัฐบาลจะลงทุนรอน ช่วยเหลือราษฎรทุกอย่างก็เปรียบเหมือนการสร้างทำนบจะต้องประสพวันทำลาย ได้รับความเสียหายอย่างใหญ่หลวงเข้าสักวันหนึ่ง

การวางยาให้ถูกโรค

ดร. ซิมเมอร์แมนกล่าวว่า การช่วยเช่นนี้ไม่ใช่การวางยาเพื่อแก้โรคให้หายขาดได้ ยาที่แก้โรคได้จริงดั้น จะต้องเป็นไป ในทางที่ช่วยเหลือให้ชาวนาสามารถประหยัดใส่หุ้ยการทำให้ถูกลงโดยทำให้การทำงานได้ผลดีขึ้น และทวีจำนวนขึ้น คนต่อไร่ หมายความว่าให้กสิกรคนหนึ่งทำข้าวได้มากขึ้น และนาไร่หนึ่งก็ได้ข้าวมากกว่าที่ได้ เดียวนี้ ดร. ซิมเมอร์แมนยืนยันว่ามีทางสำเร็จ ได้เสนอรายละเอียดในรายงานที่ได้ยื่นยื่นไว้แล้ว ตราบใดที่ชาวนายยังทำข้าวต่อคนต่อไร่ได้น้อย ตราบนั้นชาวนายจะมีรู้จักกันภัย เมื่อไรรัฐบาลได้บันดาลให้ชาวนายทำข้าวต่อคนต่อไร่ได้มากขึ้นถึงขีดอันสมควร เมื่อนั้นชาวนายของเราจะพ้นภัยได้สนิท

โรคเป็นเครื่องตัดทอนกำลังราษฎร

อุปสรรคที่ทำให้ชาวนายของเราอ่อนกำลัง มีโรคเป็นกำลังอยู่ส่วนหนึ่ง ท่านหมอกกล่าวว่า ชาวนายของเราทั่วประเทศมีโรคเบียดเบียนอยู่มาก คือโรคบิด โรคลาได้ โรคหุงโร และไข้จับสั่นที่เรียกว่ามาเลเรีย จนอาจบอกได้ว่า ใครมาจากไหนของสยาม ด้วยการตรวจดูโรคประจำตัวของเขา ท่านหมอนแนะนำว่า ต้องกำจัดโรคเหล่านั้นเพราะมีทางกำจัดได้ ให้ฝึกหัดแพทย์หนุ่มๆ ขึ้น มากๆ เขาเพียงสามารถรักษาโรคเหล่านี้ไปก่อน ส่งแพทย์เหล่านี้ออกไปทำการตามท้องที่ ตั้งหน้าตั้งตาปราบโรคกันสักพักใหญ่ ชาวนายของเราจะได้มีร่างกายสมบูรณ์ สมกับที่เขาได้เกิดมาในประเทศที่เจริญมีสิทธิที่จะเป็นคนแข็งแรงได้

อย่าประจุไปทั้งหมดในกระดาษใบเดียว

สวนกสิกรรมในเมืองเวลานั้นท่านหมอนเห็นว่ายังมีดินแดนอีกมากที่ไม่เหมาะแก่การปลูกข้าวสยาม ควรจะเพาะปลูกพันธุ์ไม้ อื่นๆ ด้วยเพื่อจะได้เป็นกำลังช่วยกำลังกินในเวลาที่ย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเพลิงพลั้งลงไปด้วยเหตุแห่งความตกต่ำหรือด้วยเหตุใดก็ตามพันธุ์ไม้ที่หมอนแนะนำนั้นก็คือ ฝ้าย ยาสูบ ไหม พริกไทย ถั่วลิสงและผลไม้ต่างๆ หมอมิมเมอร์แมนกล่าวว่าการทำงานของเราล่า สมัยชาวนายไม่รู้วิชาเพาะปลูกอันเป็นความรู้ใหม่ของโลก การให้ปุ๋ยสัตว์ก็ไม่มีกันเลย ท่านหมอนแนะนำให้เลี้ยงสัตว์ด้วย ให้พืชที่เพาะปลูกเป็นอาหารสัตว์ ให้มูลสัตว์เป็นอาหารพืช ให้ทั้งสัตว์และพืชเป็นสินค้า (คืออาหาร) ของชาวนาย นอกจากกสิกรรมเปียกคือทำนาในน้ำอย่างที่ทำกันนี้ ควรทำกสิกรรมแห้งด้วย คือทำไร่สัตว์และพืชผลต่างๆ พร้อมกับเลี้ยงสัตว์และปลูกข้าว ซึ่งให้สามารถปลูกได้ทั้งเปียกและแห้ง ท่านหมอนแนะนำให้ตั้งวิทยาลัยและโรงเรียนกสิกรรมฝึกหัดเจ้าหน้าที่สั่งสอนกสิกรรมและบุตรให้ทำ กสิกรรมทันสมัยในส่วนการสอนกสิกรรม กระทรวงธรรมการได้มีโครงการศึกษากสิกรรม และได้เริ่มทำมาแล้ว ๑๕ ปีเข้านี้แล้ว ยังขาดแต่เงินและครู กสิกรรมเป็นจำนวนมากมายที่จะต้องฝึกให้สำเร็จเท่านั้น ในส่วนวิทยาลัยสำหรับเจ้าหน้าที่ ท่านหมอนแนะนำให้ จัดตั้งคณะกสิกรรมขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยของเรานั่นเอง เพื่อจะได้งานดีโดยไม่ต้องเปลืองมากมาย เป็นวิธีประหยัดที่จำเป็นสำหรับสมัยนี้

ข้าพเจ้าเกรงว่าได้ทราบท่านทั้งหลาย พอสมควรแก่เวลาแล้วจึงขอรวบรัดชี้ของสองสถานเพียงว่า ความตกต่ำในทางเศรษฐกิจในประเทศเรา เกี่ยวด้วยสินค้าต่างประเทศ และสินค้าภายในทั่วไปในเมืองเราสถานหนึ่ง กับเกี่ยวข้องสินค้าชาวของเรา โดยเฉพาะอีกสถานหนึ่ง สถานแรกไทย-เขมร รวมเข้าเสนอนว่า เราเพียงเป็นปลายเหตุ ต้นเหตุอยู่ในยุโรปและอเมริกาเขตกต่ำ

เราพลอยตกต่ำด้วยถ้าเขาแก้หายเราก็พลอยหายด้วย เป็นการสุจริตวิสัยที่เราจะแก้ไขเองเพราะเราเป็นเพียงปลายเหตุ ส่วนสภาพหลังเกี่ยวกับเราโดยตรง การช่วยชาวนาเป็นการช่วยตัวเอง และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลของเราที่กำลังเริ่มช่วยอยู่แล้ว รัฐบาลข้างเคียงเรามีวิธีช่วยกันอย่างไรรัฐบาลของเราย่อมสอดส่องตรวจตราอยู่แล้ว ข้าพเจ้าขอจบไว้เพียงเท่านี้ ผู้ใดฟังแล้วคงรู้เรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ เท่ากับเมื่อก่อนฟังโปรดอย่าโทษข้าพเจ้า

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์

การวิเคราะห์ปริบท ปรากฏการณ์ที่มีขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประเทศไทยเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจตกต่ำ ความจริงไม่ใช่ประเทศไทยประเทศเดียวที่ประสบปัญหานี้ แต่ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ สินค้าและวัตถุดิบจากต่างประเทศขาดแคลน ตลาดการค้าต่างประเทศชะงักงัน การเงินฝืดเคืองเกิดขึ้นทั่วไปภายในประเทศ ความจริงสถาบันกษัตริย์ คือราชสำนักเองถูกมองว่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ ก่อให้เกิดปัญหาด้านการคลังของประเทศตลอดมาจากตัวเลขแสดงเงินงบประมาณของชาติแต่ละปีจะพบว่าขาดดุลทุกปี เช่น ¹

พ.ศ. 2463	รายรับ	72.5	ล้านบาท
	รายจ่าย	82.1	ล้านบาท
พ.ศ. 2464	รายรับ	77.8	ล้านบาท
	รายจ่าย	79.0	ล้านบาท
พ.ศ. 2465	รายรับ	79.0	ล้านบาท
	รายจ่าย	87.4	ล้านบาท
พ.ศ. 2466	รายรับ	80.0	ล้านบาท
	รายจ่าย	90.0	ล้านบาท
พ.ศ. 2467	รายรับ	84.0	ล้านบาท
	รายจ่าย	93.1	ล้านบาท
พ.ศ. 2468	รายรับ	91.0	ล้านบาท
	รายจ่าย	94.8	ล้านบาท

ครั้นเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468 - 2477) ในปีแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์ได้ทรงเพ่งเล็งที่จะลดการใช้จ่ายลงเพื่อให้การคลังเข้าสู่ดุลยภาพ เช่น

พ.ศ. 2469	รายรับ	94.0	ล้านบาท
	รายจ่าย	93.7	ล้านบาท
รายได้เกินรายจ่าย		211,812	บาท

วิธีการปรับการคลังให้เข้าสู่ดุลยภาพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทำโดย(1) ยุบตำแหน่งหน้าที่ที่เห็นว่ามีจำเป็นลงไป และปลดข้าราชการในตำแหน่งที่ยุบนั้นด้วย (2) ลดเงินที่จะรับเข้าพระคลังข้างที่ปีละ 4 ล้านบาท (3) ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีหลังปรากฏการณ์ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รัชกาลที่ 7 ทรง

ออกพระราชบัญญัติเก็บภาษีเงินเดือนทำให้ข้าราชการไม่พอใจมาก เพราะเห็นว่าควรเก็บภาษีอย่างอื่นมากกว่า เช่น ภาษีเงินได้จากผู้มีทรัพย์สินมาก เช่นเจ้านาย ขุนนาง² ฉะนั้น บรรยากาศและสถานการณ์ของปาฐกถาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงตอบรับกับสภาพเศรษฐกิจที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่

การวิเคราะห์ปาฐกถา - เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นข้าราชการที่ได้ทำคุณงามความดีแก่ประเทศชาติ นานับการในการประพันธ์ ท่านใช้นามปากกาว่า ครูเทพและเขี้ยวหวาน ตำแหน่งสำคัญๆ ของท่าน อาทิ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ กรรมการจัดการโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (ต่อมากลายเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ผู้ตรวจการลูกเสือมณฑลกรุงเทพ กรรมการองคมนตรี และ กรรมการราชบัณฑิตยสถาน³ นับว่าท่านเป็นนักปราชญ์คนสำคัญของไทยคนหนึ่งและผู้พูดเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ (มี ethos สูง) ในสายตาของคนฟัง

ปาฐกถาที่มีความท้าทายในความคิดเป็นอย่างยิ่ง ผู้พูดได้ตั้งคำถามให้ผู้ฟังคิดตามตลอดเวลาโดย เปรียบเทียบความลึกซึ้งของศาสตร์เช่น ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ ซึ่งดูกลับและไกลโพ้น มนุษย์ก็ยังสามารถเข้าใจ แต่ ศาสตร์เช่น เศรษฐศาสตร์นี้ มนุษย์จะหาคำตอบไม่ได้ หาเหตุปัจจัยไม่ได้ บอกวาระสิ้นสุดแห่งเศรษฐกิจตกต่ำ ไม่ได้ ดูจะเป็นสิ่งที่ผู้พูดสรุปว่า "เส้นผมบังภูเขา" และผู้พูดแทนที่จะแสดงความเห็นอกเห็นใจในการ "คิดไม่ออก" ของชาวเมืองหลวง ได้พูดท้าทายความคิดด้วยการตอบยั่วว่า "สมน้ำหน้า" จากชาวป่าชาวดอย นับเป็น กลยุทธ์ท้าทายความคิดให้หาคำตอบ (strategy of thought provocation) อย่างยิ่ง

กลยุทธ์ที่ผู้พูดใช้ต่อไปคือ กลยุทธ์การเรียบเรียงสารโดยแยกแยะปัญหาและแนวทางแก้ไข (Problem-Solution Arrangement) เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจสารได้กระจ่างผู้พูดได้สรุปปัญหาว่ามีดังนี้ คือ

- เครื่องจักรเข้ามาทำให้สินค้าราคาตกและไม่มียานทำ
- ทองคำเอาเก็บ ตลาดไม่มีทองคำเป็นเงินตราพอใช้
- เงินปรับหนี้สงครามทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ
- แร่เงินราคาตก
- ชาวเจ้ากับชาวสาลี

ส่วนทางแก้ไขปัญหานั้น ผู้พูดได้อ้างถึงผู้เชี่ยวชาญ คือ ดร. ซิมเบอร์แมนและได้เสนอทางแก้ไข 3 ทางคือ

- การวางยาให้ถูกโรค
- โรคภัยตัดทอนกำลังชาวนา
- อย่าวรรจไข้ไว้ในตระกร้าใบเดียว

ในการดำเนินการปาฐกถานั้น ผู้พูดได้ใช้ภาษาง่าย ๆ เปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ชัดเจน เป็น literal analogy คือเปรียบเทียบเวลาระหว่างวันกับนาฬิกา เช่น ประเด็นว่า เครื่องจักรเข้ามาทำให้สินค้าราคาตก ผู้พูดเล่าว่า " โรงงานสร้างรถยนต์ของมหาเศรษฐีฟอร์ดมีหลายแห่ง ไม่ได้นับว่าสร้างรถได้วันละกี่คัน แต่นับว่าได้สร้างนาฬิกาที่ละ กี่คัน" การโยงเหตุผล (cause - effect relationship) ของผู้พูดทำได้ชัดเจนว่า เมื่อเครื่องจักรผลิตได้มากเช่นนี้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนจะไม่มียานทำ และประเทศก็อุปมาเหมือนคนอมโรค เพราะแรงงานไม่ทำงาน (เพราะไม่มีงานทำ) และประเทศ ต้องเลี้ยงแรงงานเหล่านี้ด้วย นับว่าให้ภาพพจน์ชัดเจนดีแท้

ในเรื่องการกักตุนทองคำโดยรัฐบาลของประเทศใหญ่ ๆ ไม่นำมาเป็นทุนในการค้าขาย ผู้พูดอธิบายได้ ชัดเจนโดยโยงเหตุโยงผลให้ผู้ฟังเข้าใจ ล้นวนเช่น สินค้าเบะปะอยู่ในตลาดโลก ทองคำถูกเก็บไว้อย่างก้อนอิฐ

ก่อนหิน ช่วยให้เห็นภาพและเข้าใจสถานการณ์ได้ดีขึ้นสำหรับผู้ฟังที่เป็นสามัญชนมิใช่ นักวิชาการ และผู้พูดยังได้สรุปทฤษฎีส่วนตัวอันชวนฟังอีกว่า "โลกเรายังสาละวนคิดแต่ทางมาตราบ แต่ที่จะเปลี่ยนมายังมาตราสงบ ดังที่สันนิบาตชาติแนะนำ [ยังไม่ยอมกระทำกัน]"

ในเรื่องเงินปรับหนี้สงคราม ผู้พูดก็ได้บรรยายให้เห็นลูกโซ่ของปัญหาเศรษฐกิจอีกเช่นเคย ด้วยสำนวนง่ายๆ และได้สรุปให้เห็นภาพ เช่น เยอรมันเป็น "โรคโลหิตจางคือ โลหิตแห่งเศรษฐกิจ" หลังจากใช้หนี้สงครามมาหลายปี การบรรยายเรื่องความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาในการกู้โลกก็ดี ความไม่เต็มใจของฝรั่งเศสในเรื่องให้เยอรมันงดใช้หนี้ชั่วคราวก็ดีและสถานการณ์ของเยอรมันก็ดี ผู้พูดทำได้อย่างกระจ่างด้วยสำนวนง่ายๆ

ปัญหาแรงเงินตกราคาเป็นปัญหาที่ผู้พูดพยายามอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ แม้จะมีเนื้อหาสาระยาว ผู้พูดก็พยายามยกตัวอย่างให้ชัดเจนและสรุปด้วยใจความสำคัญเพียง 2 - 3 บรรทัดคือ " ในเวลาที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนความนิยมของโลกให้เป็นใช้ทองคำ และเงินควบกันไปเป็นมาตราปฏิวัติร คำแนะนำของลอร์ดสตันนี้ถ้ามีทางประสงค์ของท่าน เสนะเตอร์ปไรท์นั้นเชียว ความตกต่ำของโลกจะบรรเทาได้มาก" ผู้พูดได้ชี้ให้เห็นว่าเงินเป็นประเทศใหญ่ กำลังซื้อมีมากแต่ผูกเงินตราตนเองไว้กับแรงเงิน ทำให้ค่าเงินตกไปมาก กำลังซื้อก็ตกไป ทำให้ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจไม่ได้เลย ผู้พูดบรรยายให้ผู้ฟังเห็นว่า เงินเป็นเรือกำปั่นใหญ่ จะกลับลำหรือเปลี่ยนแปลงที่ก็ลำบาก แต่ถ้าได้โอกาสแล้ว จะแหงหน้าเรือลำปืนเลย เป็นการให้ข้อคิดเตือนใจอย่างยิ่ง

เรื่องข่าวเจ้ากับข่าวสาวก็อาจจะเป็นเรื่องให้ผู้ฟังเข้าใจได้มากที่สุดเพราะเป็นประสบการณ์ตรง (direct experience) ของผู้ฟัง เป็นสิ่งที่ชาวนาไทยได้ประสบอยู่ ซึ่งผู้พูดก็บรรยายได้อย่างเห็นเหตุปัจจัยและผลลัพธ์ของปัญหา

ทางแก้ไขปัญหาที่ผู้พูดได้เสนอต่อผู้ฟังเริ่มด้วยคำชื่นชมในผลงานวิจัยของ ดร. ซิมเบอร์แมน และอุปมาที่ ดร. ซิมเบอร์แมนยกมานั้น ผู้พูดได้นำมาเล่าให้ผู้ฟังฟังเพื่อชี้ให้เห็นอาการของโรค (symptom) ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างน้ำท่วมกับเขื่อนกัน ผู้พูดต้องการชี้ให้เห็นว่าการแก้ปลายเหตุนั้นไม่สำเร็จแต่ต้องวางแผนระยะยาวในการแก้ไข หลังจากนั้นผู้พูดได้บรรยายข้อแนะนำของหมอซิมเบอร์แมนอย่างละเอียด ใช้เทคนิคการพรรณนา (description) เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจให้มากที่สุด เช่นที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว

กล่าวโดยสรุป ปาฐกถาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีแสดงถึงความเป็นผู้ใฝ่รู้ของผู้พูดอย่างยิ่ง การจะพูดเช่นนี้ได้ ผู้พูดต้องฟังต้องอ่านและไตร่ตรองวิจัยอย่างยิ่งจึงจะสามารถมีประดิษฐการ (invention) เช่นนี้ในวาทะ ความสามารถอย่างเอกอุของผู้พูดคือการพยายามชี้แจงเรื่องยากๆ ให้คนฟังฟัง ผู้พูดคงจะตระหนักว่าผู้ฟังทุกคนอาจจะไม่เข้าใจทั้งหมด ดังข้อสรุปว่า "ผู้ใดฟังแล้วคงรู้เรื่องเศรษฐกิจตกต่ำเท่ากับเมื่อก่อนฟัง โปรดอย่าโทษข้าพเจ้า" อย่างไรก็ตาม ก็เป็นความพยายามของข้าราชการผู้หนึ่งซึ่งทรงภูมิความรู้ที่จะได้เสนอแนะปัญหาและแนวทางแก้ไขให้ผู้ฟังได้ไปช่วยขบคิด การใช้ภาพพจน์ (figures of speech) มีสอดแทรกบ้างเพื่อความกระจ่างชัด แต่มีจุดเด่นของปาฐกถาที่นี้ จุดเด่นคงเป็นเนื้อหาซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยสาระ และข้อมูลซึ่งเหมาะแก่ชื่อของปาฐกถาที่นี้

เอกสารอ้างอิง

¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ธนบุรี - รัตนโกสินทร์. (สงขลา : มหาวิทยาลัย-ศรีนครินทรวิโรฒ, 2521, หน้า 195 - 196.

² หน้าเดียวกัน

³ ศิริ พุทธมาศ “ แนวความคิดทางด้านการเมืองและการศึกษากับบทบาททางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี ” (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.4 ปาฐกถาเรื่อง "มติสาธารณะ"
 พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกประพันธ์
 ทรงแสดง ณ สามัคยาจารย์สมาคม
 วันที่ ๕ กันยายน 2481

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมาก ที่ได้มีโอกาสมาแสดง ปาฐกถา ณ สามัคยาจารย์สมาคมอีกครั้งหนึ่ง เพราะ ณ เวทีนี้อาจแสดงเรื่องในทำนองหลักวิชาได้แน่ชัด จริยอยู่ที่การแสดงปาฐกถาก็เป็นวาทศิลป์อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้อยคำที่แสดงย่อมจะต้องขัดเกลาให้สละสลวยตามสมควร แต่ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าในคราวนี้ มิใช่จะแสดงโวหารให้จำใจท่านทั้งหลาย ความบันเทิงเช่นนั้นท่านจะได้รับจากนักปาฐกทั้ง ๒ ผู้อยู่ในประธานนิคม คือคุณหลวงวิเชียร ฯ และคุณหลวงวิจิตร ฯ ซึ่งจะได้แสดงต่อจากข้าพเจ้าไปในเดือนเดียวกันนี้

ในการเลือกเรื่องแสดง ข้าพเจ้าได้พยายามหาเรื่องที่อยู่ในความสนใจของมหาชน และเป็นเรื่องซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วย บัณฑิต โอบิเนียนซึ่งเรียกกันว่า ความเห็นมหาชนบ้าง มติมหาชนบ้าง ประชามติบ้างนั้น มีผู้พูดกันอยู่มากและพูดกันอยู่เนืองนิจ ทั้งในประเทศสยามและในต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ทุกประเทศ นักการเมืองและพรรคการเมืองทุกประเทศ ขอบพูดถึงและอ้างถึงบัลลิต โอบิเนียนอยู่เสมอ ประชาชนชาวสยามซึ่งเข้าสู่ระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ขอบพูดถึงและอ้างถึงเช่นเดียวกัน

เราพูดกันอยู่เสมอจนติดปากติดใจจนรู้สึกรู้จักมักคุ้น จนรู้สึกประจักษ์แจ้งแนใจแต่ถ้าเราตั้งกระทู้ถามตัวเองว่า บัลลิต โอบิเนียน หรือความเห็นมหาชน มติชน หรือประชามติ ที่เราพูดถึงนั้น คืออะไรแน่แล้ว เราจะรู้สึกอีกอีกเป็นอันมากในการที่ร่างคำตอบกระทู้นั้น ถึงอย่างไรก็ดี นี่เป็นความรู้สึกของตัวข้าพเจ้าเองโดยแน่นอน

ข้าพเจ้าได้ถามตัวข้าพเจ้าเอง และได้พยายามตอบตัวข้าพเจ้าเอง แต่รู้สึกความมืดมัวอยู่เป็นอันมาก จึงได้ค้นคว้าตำรับตำราแต่ก็ได้ประสบความสำเร็จเข้าอีกความจริงข้าพเจ้าได้รู้สึกความสำคัญแห่งบัลลิต โอบิเนียน มาเป็นเวลาช้านาน เพราะได้อบรมมาเช่นนั้น โดยการอ่านหนังสือพิมพ์ โดยการสังสรรค์กับนักการเมือง และโดยการถกเถียงปัญหาการเมืองมาตั้งแต่วัยหนุ่ม แต่ความจริง บัลลิต โอบิเนียน ก็เป็นปัจจัยอันสำคัญจริงๆ ในชีวิตการเมืองของชาติ ดังเป็นที่รับกันอยู่แล้วโดยทั่วไป ข้าพเจ้าจึงนึกว่าคงจะหาตำรับตำราได้ง่าย

แต่เมื่อลองมือค้นคว้าไปแล้ว หาตำรับตำราได้น้อยนัก และเท่าที่หาข้อความได้ก็ยังไม่สบายใจทีเดียว ข้าพเจ้าค้นในเอนไซโคลปีเดีย บริเตนนิคา ก็ไม่พบเรื่องนี้โดยเฉพาะข้าพเจ้าค้นในตำราวิชาการเมือง ถ้าเป็นเล่มเล็กน้อยก็ไม่มีกล่าวไว้เลย ถ้าเป็นเล่มใหญ่หน่อยก็มีกล่าวไว้บ้าง แต่โดยมากกว่าไว้กระท่อนกระแท่นไม่เป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุผลอันละเอียดลออและแน่นอน เป็นการบรรยายวิธีทางแสดงของบัลลิต โอบิเนียน มากกว่า ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องดำเนินการพิจารณาเอาเอง โดยรวบรวมข้อความต่างๆ ที่เก็บได้ประกอบด้วยความรู้สึกของตนเอง แล้วกลั่นกรองให้ประติดประต่อกันตามเหตุผล ถ้าพลาดพลั้งประการใด ข้าพเจ้าขอภัยต่อท่านผู้ฟังทั้งหลายด้วย

ในขั้นต้น เราจะต้องพยายามหยั่งทราบเสียก่อนว่า บัลลิต โอบิเนียน หมายความว่าอะไร และในการนี้เราจะทราบว่าเป็นความหมายว่าอะไร และบัลลิตหมายความว่าอะไร แล้วเราจึงจะทราบได้ต่อไปว่า บัลลิต โอบิเนียนหมายความว่าอะไร

สิ่งใดเกิดขึ้นในจิตเนื่องแต่ภิกษาของประสาทต่างๆ สิ่งนั้นชื่อว่าความรู้สึก Feeling ความรู้สึกซึ่ง Sentiment หรือความรู้สึกซาบซึ้ง Emotion ก็คือความรู้สึกนั่นเอง เป็นแต่ยิ่งหย่อนกว่ากันเท่านั้น

เพียงเฉพาะความรู้สึก ยังไม่ก่อตั้งภาพขึ้นในจิต การก่อตั้งภาพขึ้นในจิตเป็นเค้า ชื่อว่า การนึก Thinking of การก่อตั้งภาพขึ้นในจิตเป็นโครงชื่อว่า การนึกคิด Imagination ภาพที่ก่อตั้งขึ้นเป็นรูปในจิต ชื่อว่า ความคิดเห็น Idea การดำเนินความคิดเห็นตามเหตุผล ชื่อว่า การคิด Thinking การดำเนินความคิดเห็นด้วยหัวใจ หรือวิจารณ์ญาณ คือดำเนินการติดตามตรรกศาสตร์ Logic ชื่อว่า การดำเนินเหตุผล Reasoning

ความรู้สึก ความคิด ความนึกคิด และความคิดเห็น ยังไม่เพ่งเล็งถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ระหว่างกันและกัน ยังไม่จึงความหรือเทียบค่าแห่งความ เป็นแต่พยายามก่อตั้งภาพขึ้นเท่านั้น แต่การคิดและการดำเนินเหตุผล มีความมุ่งหมายที่จะซึ่ง

ความและกำหนดค่าแห่งความ คือมีความประสงค์ที่จะตอบปัญหา เช่นว่าสิ่งนั้นจริงหรือไม่จริง สิ่งนี้ควรหรือไม่ควร สิ่งนั้นถูกหรือไม่ถูก สิ่งนี้สำคัญหรือไม่สำคัญ ฯลฯ

การตัดสินใจ ด้วยการคิด หรือการดำเนินเหตุผล ชื่อว่า การพิเคราะห์ Judgment (ข้าพเจ้าใช้คำว่า "พิเคราะห์" ก็เพราะกฎหมายใช้คำว่า "วินิจฉัย" ให้ตรงคำว่า Decision เสียแล้ว) การพิเคราะห์ด้วยการดำเนินเหตุผลตามตรรกศาสตร์ ลงเอยอย่างไร อังกฤษเรียกว่า Conclusion ซึ่งในภาษาบาลี - สันตกฤต เรียกว่า นิคมน์ แต่ในภาษาไทยยังไม่มีคำใช้แน่นอน แต่เดิมเคยใช้ว่า สันนิษฐาน แต่คำว่า "สันนิษฐาน" ในเวลานี้ ใช้หมายถึง การสำคัญเอาตามเหตุผลที่ยังไม่สมบูรณ์ ตรงกับคำอังกฤษว่า Surmise หรือ Conjecture และคำว่า "สันนิษฐานไว้ก่อน" ในกฎหมายใช้หมายความว่า Presumption คือให้ถือไว้ก่อน จนกว่าจะพิสูจน์ให้เห็นอย่างอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะต้องหาคำอื่นมาใช้ให้ตรงกับ Conclusion ข้าพเจ้านึกว่าถ้าจะใช้ว่า "ข้อยุติ" ก็พอจะตรงกับความหมายได้ โดยที่ข้อยุติมีเหตุผลสนับสนุนอย่างแน่นอน ดังเช่นการวินิจฉัยของศาลยุติธรรม ความเชื่อซึ่งเขาเชื่อในคำพิพากษาของศาล จึงเป็นความเชื่อที่ระหนัก ความเชื่อเช่นนี้ อังกฤษเรียกว่า Conviction ซึ่งอาจแปลได้ว่า "ความตระหนัก"

แต่ในการเป็นไปแห่งชีวิตธรรมดาของประชาชน จะมุ่งหวังให้คนทั่วไปดำเนินการคิดคดเหตุผล ตามแบบวินิจฉัยแห่งตรรกศาสตร์ หรือศาลยุติธรรมหาได้ไม่ การซึ่งความอย่างเที่ยงแท้ในศาลยุติธรรมนั้นต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ให้เห็นประจักษ์จริง แต่ในปัญหาทั่ว ๆ ไปในชีวิตประจำวันของประชาชนนั้น ความคิดเห็นของประชาชนมักจะประกอบด้วยข้อเท็จจริงอย่างหยาบๆ มีข้อเท็จจริงที่รวบรวมและกลั่นกรองมาแล้ว ตามหลักวิชา หรือตามตรรกศาสตร์ ความรู้ของประชาชนในปัญหาต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่ง ในปัญหาการเมืองซึ่งเป็นปัญหามานานประการนั้น จึงมุ่งหวังให้รู้สึกซึ่งละเอียดลออประการใดหาได้ไม่ และแม้ในการซึ่งข้อเท็จจริงในตราแห่งเหตุผลก็จะมุ่งหวังให้ประชาชนซึ่งน้ำหนักให้ต้องแท้ไม่ได้ เพราะประชาชนย่อมมีความรู้สึกในจิตใจต่าง ๆ กัน มีประโยชน์ได้เสียต่าง ๆ กัน มีความคิดเห็นในการบ้านเมืองต่าง ๆ กัน จะคาดหมายให้ตั้งอยู่ในสมาธิความสงบเยือกเย็น อย่างเช่นผู้พิพากษาศาลาการหาได้ไม่ กับอีกประการหนึ่ง ความควรมิดควมในปัญหาการเมือง หาเครื่องวัดเครื่องปรับให้เป็นบรรทัดฐานแน่นอน เหมือนอย่างตัวบทกฎหมายไม่ได้ ด้วยเครื่องวัดมืออยู่กว้าง ๆ ว่า จะเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนพลเมืองหรือไม่ หรือหลักเกณฑ์อื่นใดอย่างกว้าง ๆ เช่นนี้เท่านั้น

เพราะฉะนั้น ประชาชนจะแสดงความคิดเห็นอย่างไร ก็มักเป็นไปในรูปกว้าง ๆ ไม่กระชับ ไม่แน่นอน และในการแสดงความคิดเห็นนั้นๆ ก็มักอาศัยความรู้สึก ความเชื่อถือ ความไม่ฝืน ความมุ่งมาดปรารถนา ความยุติธรรม ความเป็นธรรม และปัจจัยอื่น ๆ อันคล้ายคลึงกัน มากกว่าอาศัยข้อเท็จจริงและเหตุผลที่แน่นอน

ความพิเคราะห์ซึ่งอาศัยความรู้สึกนึกคิดเท่านั้น ชื่อว่าความว่า ความเห็น View ความพิเคราะห์ซึ่งอาศัยข้อเท็จจริงและเหตุผลเท่านั้นชื่อว่าความตระหนัก Conviction แต่ระหว่างความพิเคราะห์ทั้งสองนี้ยังมีข้ออยู่อย่างหนึ่ง คือ ความพิเคราะห์ซึ่งพยายามจะวินิจฉัยตามข้อเท็จจริงและเหตุผล แต่ข้อเท็จจริงและเหตุผลไม่รอบคอบหรือแน่นอนเท่ากับการวินิจฉัยตามตรรกศาสตร์ ความพิเคราะห์เช่นนี้อังกฤษ เรียกว่า Opinion

ในภาษาไทย แต่เดิมใช้กันว่า "ความเห็น" แต่ "ความเห็น" ตรงกับ View ดังที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ใช้ว่า "เนื้อเห็น" อยู่ครั้งหนึ่ง ซึ่งอันที่จริง ก็เป็นคำไทยที่ใช้กันอยู่ก่อน แต่เสียงไม่ค่อยสละสลวย จึงมิได้แพร่หลาย ข้าพเจ้าจึงได้ใช้คำว่า "มติ" คือ "มติมหาชน" และคำนี้ก็ใช้กันแพร่หลาย ครั้นต่อมาในกรมหมื่นพิทยาทังใช้ว่า "ประชามติ"

ในที่นี้ พึงสังเกตคำว่า "มติ" นั้น เป็นอันลงรอยกันได้แล้ว คือ มติ ได้แก่ความเห็นที่หนักแน่นพอควร แต่ยังไม่ตระหนักเท่าข้อยุติตามตรรกศาสตร์ และถ้าจะตรวจสอบความหมายในภาษาบาลี-สันตกฤต ก็จะเห็นว่า "มติ" มีความหมายในทำนองเดียวกับคำว่า Opinion เหมือนกัน

ก่อนที่จะยุติลงด้วยคำ "มติ" นี้ ควรจะพิจารณาปัญหาอีกข้อหนึ่ง ถ้าจะใช้คำ "มติ" ให้ตรงกับ Opinion แล้ว จะขัดกับคำ "ลงมติ" ที่ใช้อยู่ทางสภาผู้แทนราษฎรหรือไม่? ข้าพเจ้าขอตอบว่า "ไม่ขัด" เพราะ "ลงมติ" หมายความว่าลงเนื้อเห็นในญัตติที่อภิปรายกันอยู่ ส่วนญัตติที่ลงมติไปแล้วนั้นเรียกกันว่า "มติ" ก็มีอยู่บ้างซึ่งทำให้ผู้เคยชินแก่การลงมติของพระสงฆ์จน แต่ถ้าเรียกข้อที่ได้ลงมติแล้วว่า "ข้อมติ" Resolution ด้อยคำก็จะลงรอยกันได้

ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า การที่แปล Opinion ว่ามตินั้นเป็นการสมควรแล้ว

บัดนี้ จะต้องพิจารณาคำว่า Public ต่อไป Public แปลว่า สาธารณะหรือส่วนรวม ในการที่จะเข้าใจความหมายของคำๆ นี้ก็ต้องเปรียบเทียบกับคำที่ใกล้เคียง ถ้าจะพลิกดูพจนานุกรมออกซฟอร์ด ที่คำว่า Opinion โดยนัยนี้แล้ว จะเห็นข้อความกล่าวไว้ด้วยว่า มักจะมีคำกำกับว่า Common, General, Public, Vulgar ในสมัยนี้แทน คำว่า Vulgar ควรใช้ว่า Popular

ถ้าอ่านดูเิน ๆ ก็ชวนจะให้คิดว่า คำเหล่านี้มีความหมายอย่างเดียวกัน และถ้าจะพลิกดูพจนานุกรมอื่น ๆ ก็คงจะได้รับความเช่นเดียวกัน แต่ความจริงถ้าจะพูดเคร่งตามหลักวิชาแล้ว คำเหล่านี้มีความหมายต่างกัน และผลในทางการเมืองอันจะเนื่องมาจากมติ

มติทุกอย่างดังกล่าวแล้ว เป็นมติซึ่งประชาชน Opinion of the people แต่ประชาชนได้แก่ใครบ้าง นั้นแหละเป็นปัญหาที่สำคัญ จะนับรายตัวบุคคลไปทุกคนหรือ ? ก็คงจะทำเช่นนั้นไม่ได้ และคงจะไม่หมายความว่าความเห็นนั้น ด้วยเหตุเช่นนี้เอง จึงได้มีคำกำกับว่า General opinion, Common opinion, Popular opinion, Public opinion.

มติประชาชนที่พึงพิจารณา ก็คือมติที่มีอิทธิพลในทางการเมือง ในอันจะอำนวยให้รัฐสภาและรัฐบาลดำเนินนโยบายคล้อยตามหรือผ่อนตาม

ความจริงในสมัยปัจจุบันนี้ มติประชาชนเป็นปัจจัยอันสำคัญทั่วทุกประเทศ ไม่ว่าประเทศระบอบประชาธิปไตย หรือประเทศระบอบเผด็จการ

ความจริงข้อนี้อาจแปลกหูท่านผู้ฟังบางท่าน ซึ่งอาจนึกไปได้ว่า มติมหาชนในประเทศระบอบเผด็จการ ไม่มีความสำคัญเลยแต่ขอให้ข้าพเจ้าชี้แจงแสดงเหตุผลให้ท่านฟังก่อน

ถ้าท่านตรวจดูประวัติศาสตร์ของโลก ท่านจะเห็นว่าแม้ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถ้าการปกครองทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน หรือเป็นไปในทางที่ประชาชนไม่พึงปรารถนาจริง ๆ แล้ว ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้น โดยผู้นำจะมาจากส่วนใดของประชาชนก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ย่อมทำในนามของประชาชนแทนประชาชน ด้วยเหตุฉะนั้นจึงมีคำกล่าวกันว่า การปกครองย่อมเป็นไปโดยความยินยอมของประชาชน (by consent of the people) เสมอไป

ทั้งนี้ ก็เป็นการถูกต้องโดยพฤตินัย แต่โดยนิตินัยนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิได้อาศัยหลักแห่งความยินยอมของประชาชน

หลักอันนี้เป็นหลักของประชาธิปไตยและในปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป รวมตลอดทั้งประเทศระบอบเผด็จการด้วย ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งรัฐสภา ซึ่งท่านมุสโสลินีและท่านฮิตเลอร์ให้กระทำกัน ในเมื่อมีปัญหาอันสำคัญยิ่งสำหรับชาติ และท่านฮิตเลอร์ขอคะแนนเสียงราษฎร (Plebisicite) ในกรณีเช่นนี้ด้วย พวกที่สซิสต์ก็ตี พวกนาซีก็ตี จึงรำร้องอยู่เสมอว่า พวกเราเป็นประชาธิปไตยเหมือนกัน และมีรัฐสภาเหมือนกัน และเขาถือว่าระบอบของเขาเป็นประชาธิปไตย และมีรัฐสภาที่ถูกต้องและสมควรมยิ่งกว่าฝ่ายที่เรียกตนเองว่าฝ่ายประชาธิปไตยเสียอีก

ข้อแตกต่างกันมิได้อยู่ที่ความยินยอมของประชาชน เพราะพวกเผด็จการก็รับรองหลักอันนี้ ข้อแตกต่างกันอยู่ที่ว่าความยินยอม หมายความว่า ความเห็นชอบ(หรือไม่เห็นชอบ) กับนโยบายซึ่งผู้นำวางขึ้นเพื่อประโยชน์ของประชาชาติ ฝ่ายเผด็จการถือว่าประชาชนหรือชนส่วนมากไม่สามารถจะริเริ่มหรือก่อตั้งนโยบายอย่างใดได้เพราะขาดความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ ฯลฯ ฉะนั้น ผู้นำจะต้องตั้งโครงการนโยบายขึ้นพร้อมสรรพ แล้วให้ประชาชนลงคะแนนเสียงว่าเขาหรือไม่เอาเท่านั้น

แต่ทางฝ่ายระบอบรัฐธรรมนูญนิยมว่า ความยินยอมนั้นหมายความว่าประชาชนจะออกเสียงแสดงความคิดเห็นในการก่อตั้งนโยบายด้วย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากลัทธิที่นิยมประชาชนเป็นใหญ่ และตามทฤษฎีของรูโซซึ่งนิยาม "ความจำนงทั่วไป(General will) เป็นใหญ่ ซึ่งรูโซได้อธิบายความหมายแห่งความจำนงทั่วไปไว้ว่า มิใช่ความจำนงของประชาชนทุกคน แต่ได้แก่ความจำนงที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม ฉะนั้น แม้ประชาชนทั้งหมดจะมีความจำนงประการใดก็ตาม ถ้าความจำนงนั้นไม่เป็นประโยชน์ส่วนรวมด้วยแล้วก็มีใช่ความจำนงทั่วไป

หลักนิยมของฝ่ายระบอบรัฐธรรมนูญนิยมอยู่เช่นนี้ ความยินยอมของประชาชนตามระบอบนี้จึงได้แสดงโดยวิธีการดังนี้ คือในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ประชาชนเลือกตั้งตามใจสมัคร ไม่ใช่ลงคะแนนแต่เพียงว่า ราชชื่อที่ทางการทำบัญชีขึ้นนั้น จะเอาหรือไม่เอาเท่านั้น และในเมื่อได้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรไปแล้ว ก็ยังแสดงความคิดเห็นในข้อนโยบายอยู่ได้ตลอดเวลาตามใจสมัคร จึงอยู่ผู้แทนราษฎรเมื่อได้รับตั้งไปนานแล้ว ย่อมไม่อยู่ในอารมณ์มอบหมายประการใด จะออกความคิดเห็นอย่างใดก็ได้โดยบริสุทธิ์ใจ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้แทนราษฎรต้องฟังเสียงราษฎรอยู่เนืองนิจ มิฉะนั้นเมื่อพ้นวาระแล้วจะมีได้รับเลือกตั้งซ้ำอีก ด้วยเหตุฉะนั้นมติประชาชนจึงมีความสำคัญมากในประเทศระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้มีข้อสนับสนุนอยู่อีกว่าในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา ถ้ารัฐบาลจะแสดงสุนทรพจน์การเมืองที่สำคัญ ๆ สำหรับชาติแล้ว มักแสดงต่อประชาชนยิ่งกว่าแสดงต่อรัฐสภา เฉพาะอย่างยิ่งในสมัยนี้มักแสดงโดยทางวิทยุกระจายเสียง

สรุปข้อแตกต่างระหว่างระบอบประชาธิปไตย กับระบอบเผด็จการในเรื่องมติประชาชน ก็คือ ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับว่ามติประชาชน เป็นปัจจัยจำเป็นในการให้ความยินยอมของประชาชน ถ้าทางฝ่ายเผด็จการเห็นว่าประชาชนควรให้ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบแก่นโยบายที่ผู้นำโครงการขึ้นเท่านั้น ประชาชนไม่มีกิจที่จะแสดงความคิดเห็นชอบของตนเองในการวางนโยบาย เมื่อเป็นเช่นนี้ หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นปากเสียงของประชาชนก็มีอยู่เพียงแต่จะชี้แจงแสดงเหตุผลในนโยบายที่ผู้นำตั้งขึ้น จะรับรองนโยบายนั้นหรือไม่ และในกรณีเช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่โฆษณาการของรัฐบาลจะเป็นไปในทางป้อนข้อความและเหตุผลสนับสนุนนโยบายของผู้นำเท่านั้น

ด้วยเหตุดังนี้เอง ทางฝ่ายประชาธิปไตยก็ว่า ในประเทศเผด็จการมติประชาชนไม่มีค่าอย่างใด แต่ทางฝ่ายเผด็จการทตอบว่า มติประชาชนมีค่าเป็นอย่างดี เพราะเข้าใจเหตุผลในนโยบายของรัฐบาลดีเสียกว่าในประเทศประชาธิปไตยด้วยซ้ำไป

ความจริงอยู่ที่ตั้งเข็มทิศไปคนละทาง ทางฝ่ายเผด็จการตั้งเข็มทิศไปในทางให้ศึกษาแก่ประชาชนผู้อยู่ในบังคับ แต่ทางประชาธิปไตยตั้งเข็มทิศไปในทางให้ศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งเป็นนายหรือเป็นใหญ่ ดังคำของผู้เสนอพระราชบัญญัติประถมศึกษาในประเทศไทยซึ่งได้ดูทานว่า ท่านสุภาพบุรุษทั้งหลาย บัดนี้จึงให้การศึกษาแก่นายของท่านเถิด (Now, Gentleman, educate your masters)

มติประชาชนในประเทศเผด็จการ มีกิจแต่จะเตรียมประชาชนให้อยู่ในฐานะที่จะลงคะแนนเสียง จะรับรองนโยบายของรัฐบาลหรือไม่ ไม่มีกิจที่จะอำนวยความสะดวกนโยบายด้วย ฉะนั้นจึงไม่เป็นบิลิค โอบีเนียน ตามนัยที่ใช้กันอยู่ในประเทศประชาธิปไตย

ส่วนมติประชาชนในประเทศประชาธิปไตยนั้น มีกิจให้ความยินยอม (หรือไม่ให้) แก่รัฐบาลหรือรัฐสภา ทั้งในทางรับรอง (หรือไม่รับรอง) นโยบายของรัฐบาลตลอดจนการแนะนำหรือคัดค้านข้อนโยบายในระหว่างที่กำลังวางนโยบายอยู่ด้วย มติประชาชนดังกล่าวนี้แหละ ชื่อว่า บิลิค โอบีเนียน

มติบิลิคเช่นนี้ เทียบได้กับ "ความจำนงทั่วไป" ของรัฐ คือ มิได้หมายถึงมติของชนส่วนมากหรือแม้ชนทั้งหมด หากว่ามตินั้นไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ฉะนั้น จึงต่างกับ General opinion มติทั่วไปซึ่งหมายถึงมติของชนทั่วไป อันเป็นความเห็นรายตัวทั่ว ๆ ไป มิได้ควบคุมกันเข้าเป็นก้อนเป็นกองหรือเป็นองค์การ ที่จะอำนวยความสะดวกในทางการเมืองได้

และต่างกับ Common opinion มติชนสามัญร่วมกัน หรือ มติมหาชน มติเช่นนี้เป็นมติร่วมกันเป็นก้อนเป็นกองก็จริงอยู่ แต่เป็นมติของชนสามัญ จึงไม่มีความหมายว่าเป็นมติที่ก่อปรตัวขององค์การ (Organised) อันจะรวมแรงรวมกำลังอำนวยความสะดวกในทางการเมืองได้

ในที่สุด ก็ต่างกับ Popular opinion ประชามติซึ่งหมายถึง มติมหาชนโดยทั่วไปแต่ไม่มีอิทธิพลในทางการเมือง ในประเทศเผด็จการย่อมมี Popular opinion หรือประชามติ เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อได้มีการลงคะแนนเสียงราษฎร (Plebiscite) แม้แต่กระนั้นก็ไม่นิยมว่าเป็นบิลิค โอบีเนียน เพราะไม่มีอิทธิพลในทางการเมือง

เมื่อเป็นดังนี้ เราควรจะแปล Public opinion ว่าอะไร ? ข้าพเจ้าเคยแปลว่า มติมหาชน แต่คำวามหาชนยังไม่มี ความหมายแน่นอนไปในทางที่หมายถึงประชาชนส่วนรวม เพราะตามศัพท์ก็หมายถึงประชาชนส่วนมากได้ และประชาชนส่วนรวมกับประชาชนส่วนมากมีความหมายต่างกัน ประชาชนส่วนมากได้แก่จำนวนเท่านั้น แต่ประชาชนส่วนรวมหมายถึงความรวมกันเป็นปึกแผ่นเป็นประหนึ่งองค์การด้วย และอีกประการหนึ่งตามที่ข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ถ้าจะให้มามีอิทธิพลในทางการเมืองแล้วจะต้องมีสภาพเป็นประโยชน์ส่วนรวมด้วย

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมา ข้าพเจ้าจึงขอแปล Public opinion ว่าสาธารณณะ เมื่อได้อ่านคำทั้งสองดัง ๆ แล้ว ข้าพเจ้านึกว่า มติสาธารณณะจะเหมาะแก่เสียงในภาษาไทยมากกว่า

ข้าพเจ้าได้แสดงสภาพของมติสาธารณณะมาแล้ว บัดนี้ข้าพเจ้าจะแสดงลักษณะของมติสาธารณณะให้ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า มติสาธารณณะจะมีน้ำหนักหรือคุณค่าหรือความสำคัญเพียงไร ก็ย่อมแล้วแต่อิทธิพลที่ซึ่งมีเนื่องในนโยบายของชาติ

อิทธิพลที่อาจมีได้นั้น คือ การนำนโยบายประการหนึ่งและการเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับนโยบายอีกประการหนึ่งในขั้นต้น ข้าพเจ้าจึงจะได้พิจารณาว่า มติสาธารณณะสามารถจะนำนโยบายได้หรือไม่ เพียงไร การวางนโยบายให้สำเร็จรูป จำต้องอาศัยปัจจัยเหล่านั้น คือ

๑. จะต้องรู้ว่าชาติมีความต้องการอย่างไร ในระยะเวลาที่จะดำเนินนโยบายนั้น

๒. จะต้องรู้ว่าในระหว่างความต้องการต่าง ๆ ของชาติซึ่งมีอยู่ยาวนานประการนั้น ความต้องการอย่างใดเร่งร้อนกว่ากันอย่างไร

๓. จะต้องรู้วิธีบริหารราชการให้เป็นผลสำเร็จตามนโยบายที่ได้จัดเรียงความต้องการของชาติ ตามลำดับความเร่งร้อนดังกล่าวแล้ว ต้องมีความรู้ทั้ง ๓ ประการนี้จึงจะวางนโยบายให้สำเร็จรูปได้ ถ้ามีความรู้ไม่ครบถ้วนตามนี้ ก็วางนโยบายให้เป็นผลสำเร็จไม่ได้

ตามที่ข้าพเจ้าว่ามานี้ บางท่านคงจะนึกประหลาดใจ เพราะท่านคงจะนึกมาก่อนว่า การวางนโยบายไม่น่าจะยากเย็นหรือรอบคอบ ดังที่ข้าพเจ้าว่ามา แต่ข้าพเจ้าขอให้ท่านตรึกตรองดูให้ถี่ถ้วนเถิด ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านคงจะเห็นด้วยกับข้าพเจ้า เพราะความจริงเป็นดังที่ข้าพเจ้าว่ามาโดยแท้

ถ้าความจริงเป็นเช่นนั้นจริงแล้ว ท่านก็จะเห็นได้ทันทีว่า มติสภารณะไม่สามารถจะนำนโยบายได้ เพราะประชาชนทั่วไปหรือราษฎร จะมีความรู้หรือรอบรู้ดังที่กล่าวมาข้างต้นได้อย่างไร ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะแต่ประเทศสยาม ซึ่งการศึกษาจะต้องบำรุงส่งเสริมกันกันอยู่ก็มาก แต่ข้าพเจ้าหมายถึงอารยประเทศที่มีการศึกษาเจริญถึงขีดแล้วด้วย

การศึกษาที่มวลชนได้รับนั้น โดยมากก็ได้แก่การอ่านออกเขียนได้ และการคิดเลขกับรู้ทั่วๆ ไปอีกบ้างเท่านั้น หาได้รู้วิชาการเมืองอันจะให้ประโยชน์ได้ไม่ ถ้าเรียนต่อไปในทางอาชีพศึกษาที่เรียนเฉพาะอาชีพของตน หาได้เรียนถึงวิชาการเมืองโดยทั่วไปไม่ ถึงแม้ผู้ที่มีกำลังเงินและกำลังปัญญา พอที่จะเรียนมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาต่อไปจนสำเร็จ โดยมากก็มุ่งหวังไปในอาชีพชั้นสูง มีจำนวนส่วนน้อยที่เรียนวิชาการเมืองโดยทั่วไป ฉะนั้น การริเริ่มนโยบายหรือการวางนโยบายสำเร็จรูป ย่อมเป็นกิจของชนส่วนน้อยหรือจะว่าชนจำนวนน้อยก็ว่าได้

ด้วยเหตุฉะนั้น มติสภารณะจึงไม่สามารถจะนำนโยบายได้อิทธิพลของมติสภารณะจะมีได้ก็แต่ในทางเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับนโยบายที่คนส่วนน้อยวางแล้ว หรือกำลังวางอยู่เท่านั้น

อิทธิพลเช่นนี้ มีอยู่ไม่น้อยในประเทศประชาธิปไตย สำหรับประเทศเผด็จการเราได้เห็นแล้วว่าแทบจะไม่มีเลยก็ว่าได้ เพราะท่านนโยบายจะมาถึงประชาชนก็สำเร็จรูปมาแล้ว และประชาชนจะลงมติได้ ก็แต่ว่าจะเอาทั้งหมดหรือไม่เอาทั้งหมดเท่านั้น โภภณี่เช่นนั้น ก็ย่อมจะลงมติว่าเอาทั้งหมด

แต่ในประเทศประชาธิปไตย ซึ่งมีพรรคการเมืองอย่างน้อย ๒ พรรคขึ้นไป เสนอนโยบายของตนให้ประชาชนเลือกเอา ประชาชนก็ย่อมต้องใช้ดุลยพินิจหรือพินิจจัญของตน เลือกเอานโยบายที่ตนเห็นว่าสมควร เมื่อมีการเลือกเอาเช่นนี้ คณะพรรคผู้วางนโยบายก็จำเป็นต้องคำนึงถึงมติประชาชน เพื่อหวังจะให้ประชาชนเลือกเอานโยบายของตนและนโยบายแห่งมติสภารณะ เพราะประชาชนส่วนรวมได้ให้ความยินยอมแก่นโยบายนั้นแล้ว

อีกประการหนึ่ง การเมืองย่อมเคลื่อนไหวอยู่เนื่องนิตย์ เพราะฉะนั้นข้อนโยบายย่อมมีเพิ่มเติมมาโดยมิได้ขาดสาย ในประเทศเผด็จการ มติมหาชนไม่สามารถจะทำอะไรได้ จนกว่าผู้ว่าจะขอประชามติมาใหม่ แต่ในประเทศประชาธิปไตย มติสภารณะสามารถใช้อิทธิพลได้ ในกรณียั้งหรือคัดค้านรัฐบาลทางหนังสือพิมพ์ และทางองค์การพรรคการเมือง ซึ่งในที่สุดก็มีการแสดงมติขึ้นในทางรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร

อิทธิพลแห่งมติสภารณะโดยนัยที่กล่าวมานี้ มีตัวอย่างสาธกมากมายหลายท่าน ผู้ฟังคงจะจำได้ถึงกรณีที่เซอร์แซมเวลฮอร์ริสมันตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ต้องลาออกจากตำแหน่ง เพราะมติสภารณะของอังกฤษไม่เห็นชอบด้วยแผนการที่เซอร์แซมเวลไปเจรจากับท่านลาวัล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศฝรั่งเศสในอันจะแบ่งดินแดนอบิสสินีเยให้แก่อิตาลีบ้างโดยเอาดินแดนของอังกฤษที่ใกล้เคียงกับอบิสสินีเยชดเชยให้ด้วยและกรณีที ลอร์ด สวินตัน ต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอากาศ เพราะมติสภารณะไม่พอใจในนโยบายการบำรุงกำลังทางอากาศ ซึ่งท่านลอร์ดดำเนินอยู่นั้นด้วย

แต่อิทธิพลแห่งมติสภารณะในการไม่เห็นชอบด้วยนโยบายซึ่งกำลังวางอยู่หรือกำลังดำเนินอยู่นั้น จะมีได้ใช้ได้ ในกรณีอย่างใดบ้าง นี้เป็นข้อที่ควรพิจารณาต่อไป

มติสภารณะมีทางแสดงไว้หลายทาง เช่น ทางสมุดหรือเอกสารพิมพ์ก็ได้ ทางหนังสือพิมพ์ก็ได้ ทางวิทยุกระจายเสียงก็ได้ ทางปาฐกถาหรือสุนทรพจน์ก็ได้ ทางสโมสรหรือสมาคมหรือแม้โรงกาแฟก็ได้ แต่ทางสำคัญที่สุดก็คือ ทางหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้ามีเวลาเหลืออยู่น้อยจึงจะพูดแต่เฉพาะหนังสือพิมพ์

ท่านทั้งหลายย่อมทราบอยู่ว่า หนังสือพิมพ์เป็นปากเสียงของประชาชนและมติของหนังสือพิมพ์ก็ย่อมเป็นมติของประชาชน แต่มติของหนังสือพิมพ์เป็นมติสภารณะที่มีอิทธิพลเสมอไปหรือ ?

หนังสือพิมพ์ในประเทศอังกฤษมีความเห็นพร้อมกันว่า กฎหมายเริ่มหมิ่นประมาทของอังกฤษเวลานี้เข้มงวดเกินไปสำหรับหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชน แต่นั่นก็ทำให้มติสาธารณะไม่ เพราะสาธารณชนส่วนรวมยังไม่เห็นด้วยคือยังไม่เห็นว่ามตินั้นชอบด้วยสาธารณประโยชน์

ดังนี้ จะเห็นได้ชัดว่า แม้จะเป็นเสียงแพร่หลายเพียงใดถ้าไม่มีเหตุผลแสดงให้ประจักษ์ว่า เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์แล้ว ก็ยังไม่เป็นมติสาธารณะ

หนังสือพิมพ์โตมส์แห่งลอนดอน จำหน่ายในเรือนแสน แต่หนังสือพิมพ์นำอ่านของ ลอร์ด ร็อบบ์ส และ ลอร์ด บีเวอร์บรูก จำหน่ายฉบับละตั้ง ๒-๓ ล้าน แต่อิทธิพลในฐานะแสดงมติสาธารณะของฉบับใดจะมีมากกว่ากัน รัฐบาลและรัฐสภา ฟังเสียงหนังสือพิมพ์โตมส์มากกว่าโดยแน่นอน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ามติสาธารณะหาได้อาศัยปริมาณส่วนมากเป็นเครื่องชี้แนะหนักไม่ แต่หากอาศัยคุณภาพและเหตุผลเป็นใหญ่ด้วย

แต่การที่รัฐบาลและรัฐสภาฟังเสียงหนังสือพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์โตมส์ ในบางครั้งบางคราวนั้นเป็นเพราะถือว่าเป็นความเห็นของหนังสือพิมพ์เองเช่นนั้นหรือ ? ทหามิได้

ความจริง มติที่รัฐบาลและรัฐสภาเชื่อถือนั้น เป็นมติที่สาขาพรรคการเมืองตามหัวเมืองได้รายงานเข้ามายังสำนักงานกลาง ซึ่งนอกจากเป็นมติแสดงในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์แล้ว ยังได้โจษจันกันทั่วไปด้วย

มติดังใดจึงจะโจษจันกันทั่วไป ? โดยมากเป็นมติในข้อที่ประชาชนสนใจและมีส่วนได้เสียอย่างใกล้ชิด เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงหรือความสงบเรียบร้อยสาธารณะ หรือเกี่ยวกับศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นต้น กรณี เซอร์ แชมเวล ฮอร์ ต้องลาออกนั้น นอกจากเป็นข้อที่เห็นว่าผิดศีลธรรมและศีลธรรมแล้ว ยังเกี่ยวกับการดำริจะเอาดินแดนของอังกฤษไปให้ชาติอื่นด้วย และกรณีลอร์ด สวินตัน ต้องลาออกก็เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติหรือการป้องกันราชอาณาจักร

สรุปรวมความก็คือ มติสาธารณะไม่มีอิทธิพลในการนำนโยบาย แต่มีอิทธิพลในการเลือกนโยบายที่คณะพรรคต่าง ๆ เสนอให้รับรอง ส่วนการดำเนินนโยบายนั้นถ้าเป็นข้อศีลธรรมหรือข้อความสงบเรียบร้อยสาธารณะจึงจะมีความเข้มแข็งพอที่จะให้รัฐบาลและรัฐสภาเชื่อถือ

เมื่อมติสาธารณะมีอิทธิพลเช่นนี้ ก็มีทั้งทางได้และทางเสีย ทางเสียนั้นมีตัวอย่างที่ ลอร์ด บอลดวิน เคยกล่าวว่าการบูรณะกำลังของอังกฤษต้องล่าช้าไป ๒ ปีเพราะต้องเสียเวลาตะล่อมมติสาธารณะให้เคล้อยตามนโยบายนั้น ส่วนทางได้ก็มี ดังเช่นกรณีมติสาธารณะให้เร่งรีบป้องกันภัยทางอากาศให้อังกฤษ

ส่วนกรณี เซอร์ แชมเวล ฮอร์ ต้องลาออกนั้นซึ่งเป็นที่ยุ่เมื่อก่อนอยู่ เมื่อเหตุการณ์ประจักษ์ขึ้นภายหลังว่า ในที่สุดอิตาลีก็ได้บิสิตินียไปทั้งหมดเช่นนี้ นักการเมืองบางพวกก็เห็นว่าแผนการของ เซอร์ แชมเวล ถูกต้องแล้ว แต่ประชาชนไม่เข้าใจกิจการระหว่างประเทศเอาแต่จิตใจเป็นใหญ่ หาได้วิจาร์ณเหตุผลด้วยความเยือกเย็นตามความเป็นจริงไม่

กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม มติสาธารณะแห่งโลกยังไม่มีคามเข้มแข็งอย่างใดเลย เพราะเรายังเป็นพลเมืองอยู่โดยทั่วกัน ยังห่างไกลจากการเป็นพลโลกนัก มติสาธารณะของแต่ละประเทศซึ่งถ้าหากจะมีอิทธิพลก็มีเฉพาะต่อรัฐบาลของตนเท่านั้นและรัฐบาลจะอำนวยความสะดวกใดก็ต้องไปตกลงกับรัฐบาลอื่น ๆ อีกชั้นหนึ่ง ยังไม่มีมติสาธารณะสากลที่จะมีอิทธิพลต่อมวลรัฐบาลพร้อมกันได้ และตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วประชาชนของแต่ละประเทศยังเข้าใจกิจการระหว่างประเทศน้อยนัก ฉะนั้นสันนิบาตชาติ ซึ่งอาศัยมติสาธารณะเป็นกำลัง จึงหมดเรี่ยวหมดแรงในยามผันผวนปัจจุบันนี้

ท่านผู้ฟังทั้งหลายคงประหลาดใจว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวถึงสาธารณะในประเทศสยามเลย บางท่านคงรู้สึกผิดหวังถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็เสียใจ แต่ในการมาแสดงปาฐกถาวันนี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะเชิญสำหรับมาวางไว้ให้ท่าน เพื่อท่านจะได้รับประทานเอง ข้าพเจ้าได้ประกอบบัญญัติอาหารไว้ให้ท่านอย่างพร้อมมูลแล้ว ทั้งของคาวและของหวานเชิญท่านรับประทานเถิด แล้วท่านก็ทราบมติสาธารณะในประเทศสยามเอง

ข้าพเจ้าจะขอเล่าให้ท่านฟังนิดเดียว คือ มีชาวต่างประเทศได้ปรารภกับข้าพเจ้าว่า ที่แรกเห็นข่าวและความเห็นบางอย่างในหนังสือพิมพ์ก็ตกใจ เพราะสำคัญว่าเป็นมติสาธารณะ แต่เมื่อหยั่งทราบแล้วว่า เป็นมติของหนังสือแต่ละฉบับเท่านั้นแล้วก็หมดความตกใจ

ทั้งนี้ แปลว่า เราไม่มีมติสาธารณะหรือ ? ทหามิได้ มติสาธารณะมีเหมือนกัน และได้เคย ปรากฏประจักษ์แจ้งมาแล้ว แต่เป็นไปในข้อศีลธรรมมากกว่าข้อการเมือง

ในส่วนข้อการเมืองนั้น จะต้องค่อยเป็นค่อยไปตามกาลเทศะให้เป็นการเติบโตใหญ่ขึ้นตามธรรมชาติ ความหวังในความก้าวหน้าต่อไปมีอยู่โดยส่องใสรุ่งโรจน์ ขอให้ท่านทั้ง ลอร์ด ไบรช นักประชาธิปไตยและนักรัฐธรรมนูญอันเรื่อรนามผู้หนึ่งเกิด "ท่านอาจกล่าวว่าการเมืองเอกชนจะทำอะไรได้ ? รัฐประกอบด้วยพลเมืองเอกชนและพลเมืองเอกชนเป็นอย่างไร รัฐก็เป็นอย่างนั้น พวกเขาแต่ละคนในฐานะที่เป็นเอกชน จะทำอะไรได้น้อย แต่ถ้าหลายคนด้วยกันมีความรู้สึก และความเชื่อมั่นอย่างเดียวกัน ก็ทำได้มากประชาธิปไตยมีไว้ทำไม ถ้าไม่มีไว้เพื่อเสนอและแสดงความเชื่อตระหนักและความประสงค์ของประชาชน ? พลเมืองในประชาธิปไตยจะทำอะไรก็ได้หากว่า แสดงความจำนงเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันหยาดฝนที่ตกลงมาจากก้อนเมฆรวมกันเป็นร่องน้ำนิดเดียว แต่เมื่อรวมเข้ากับร่องน้ำอื่น ๆ ก็กลายเป็นลำธาร แล้วลำธารกลายเป็นลำน้ำและลำน้ำรวมกันเป็นแม่น้ำหลังไหลลงทะเลโดยไม่มีอะไรจะกีดขวางได้ เราแต่ละคนเป็นหยาดน้ำหยดเดียว แต่เมื่อรวมกันเข้า เราก็เป็นก้อนมดิสธารณะซึ่งกำหนดลักษณะและการกระทำของรัฐได้" นี้คือ อนาคตแห่งมดิสธารณะของสยาม

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท เหตุการณ์ในประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๘๑ คือเหตุการณ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติและเสด็จสวรรคตในประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ แต่เนื่องจากยังทรงพระเยาว์ จึงศึกษาต่อยังประเทศสวิตเซอร์แลนด์และทรงมอบหมายให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปกครองประเทศแทน ประเทศไทยในขณะนั้นอยู่ในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พระองค์ทรงเป็นทูตเรียกกองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืนจากฝรั่งเศส เหตุการณ์นี้เริ่มเกิดขึ้นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเกิดใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ช่วงแรกของสงครามฝรั่งเศสถูกเยอรมันบุกยึดกรุงปารีส ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ จะนับปริบทของวาทะบทนี้คือไทยพยายามยื่นข้อเสนอให้มีการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเสียใหม่ซึ่งในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ทรงมีบทบาทมาก¹

การวิเคราะห์ปาฐกถา องค์ปาฐกถาทรงเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือสูง ทรงได้รับปริญญาหม่าบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ทรงดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำกรุงลอนดอน ทรงเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยสภาอาจารย์พิเศษที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงออกหนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" รายวันอยู่มาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ พระปรีชาสามารถได้แสดงออกทางหนังสือพิมพ์อย่างมากมาย ไม่ว่าจะในด้านภาษาศาสตร์ การประพันธ์ การทูต กฎหมาย การปกครอง การต่างประเทศ ทรงเป็นนักปราชญ์รอบรู้เกือบทุกสาขาวิชาการ ที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ประเภทก้าวหน้า ทรงบัญญัติศัพท์ใหม่ขึ้นมาใช้มากมาย เช่น คำว่า รัฐธรรมนูญ ปฏิวัติ ปฏิกริยา ปรัชญา²

ปาฐกถาบทนี้ได้เตรียมผู้ฟังไว้ว่า ไม่ใช่ปาฐกถาที่จะมี "โวหารให้จำใจท่านทั้งหลาย ความบันเทิงเช่นนี้ท่านจะได้รับจากนักปาฐกถาทั้ง ๒ ผู้อยู่ในประชานิคม คือ คุณหลวงวิเชียร ฯ และคุณหลวงวิจิตร ฯ ซึ่งจะได้แสดงต่อจากข้าพเจ้าไปในเดือนเดียวกันนี้ " ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์ปาฐกถาจะทรงมุ่งในด้านเนื้อหาสาระให้เป็นประโยชน์ซึ่งก็ทรงทำได้จริงๆ ทรงกระทำการค้นคว้าอย่างกว้างขวางแต่เนื้อหาที่ได้ก็กระต่อนกระแท่น "ไม่เป็นการวิเคราะห์วิจารณ์ด้วยเหตุผลอันละเอียดละออและแน่นอน... ข้าพเจ้าจึงต้องดำเนินการพิจารณาเอาเองโดยรวบรวมข้อความต่างๆ ที่เก็บได้ประกอบด้วยความสังเกตของตนเอง แล้วกลั่นกรองให้ปะติดปะต่อกันตาม

เหตุผล " ทางฝ่ายผู้ฟังนั้นเล่า คาดคะเนว่าคงจะเป็นผู้ที่มีการศึกษา กอปรทั้งหัวข้อเป็นเรื่องปรัชญาการเมือง ฉะนั้นการเตรียมหัวข้อจึงพยายามพูดให้ชัดเจนโดยการศึกษาของผู้ฟังจะไม่เป็นอุปสรรคต่อผู้พูด

ผู้พูดพยายามเริ่มต้นด้วยคำที่เรารู้จักมักคุ้นกันคือ คำในตระกูล "การคิด" ทั้งหลายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษและโยงไปถึงการ "พินิจจัย" และ "วินิจฉัย" และคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกันเพื่อจะโยงไปสู่ข้อสรุปว่าประชาชนโดยทั่วไปนั้นมักจะมีความคิดเห็นซึ่งกอปรด้วยข้อเท็จจริงอย่างหยาบ ๆ และประชาชนยังมีความรู้สึกจิตใจต่าง ๆ กัน ประโยชน์ได้เสียต่างกับความคิดเห็นในการบ้านเมืองว่าควรมิควรต่างกัน สมาธิความสงบเยือกเย็นต่างกัน เหล่านี้จัดเป็นตัวแปรหรือองค์ประกอบที่ทำให้ความคิดเห็นของประชาชนต่างกัน และในความคิดเห็นนั้น องค์ปาฐกถายังได้ทรงจำแนกว่าประชาชนยังอาศัยความรู้สึก ความเชื่อถือ ความไม่ฝืน ความยุติธรรม ฯลฯ มากกว่าอาศัยข้อเท็จจริงและเหตุผล นับว่าองค์ปาฐกถาทรงวิเคราะห์อย่างละเอียดและทรงชี้ให้เห็นว่า opinion อยู่ระหว่าง view และ conviction นับว่าทรงใช้กลยุทธแยกแยะและเปรียบเทียบอย่างมากในการอธิบายคำว่า Public Opinion ทรงสรุปว่าได้ใช้คำว่า "มติ" ในคำว่า opinion ซึ่งก็ใช้กันแพร่หลาย และต่อไปได้ทรงสรุป ณ จุดหนึ่งให้เข้าใจตรงกันว่า มติประชาชนที่จะพึงพิจารณาก็คือมติที่มีอิทธิพลในทางการเมืองในอันจะอำนวยให้รัฐสภาและรัฐบาลดำเนินนโยบายคล้อยตามหรือผ่อนตาม" และคำแปลนี้จะเป็นคำที่ผู้พูดยึดมั่นโดยตลอดในการอธิบายแนวคิด (concept) เกี่ยวกับมติประชาชน องค์ปาฐกถาได้เทียบให้เห็นการปกครองที่อาศัยมติประชาชนในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชระบอบประชาธิปไตย และระบอบเผด็จการ องค์ปาฐกถาได้อธิบายแยกแยะบรรยายให้เห็นว่า ความยินยอมหรือความเห็นชอบไม่เห็นชอบกับนโยบายนั้นรวมถึงการที่ประชาชนจะออกเสียงแสดงความคิดเห็นในการก่อตั้งนโยบายด้วยและแม้เป็นความเห็นของประชาชนส่วนมาก ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยจึงจะเป็นมติประชาชน และในประเทศประชาธิปไตยจะทำเช่นนั้นอย่างเคร่งครัด องค์ปาฐกถาได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของมติประชาชนระหว่างประเทศเผด็จการและประเทศประชาธิปไตยและชี้ให้เห็นว่า public opinion ต่างกับ general opinion, common opinion, และ popular opinion ทรงพิถีพิถันในการอธิบายและแปลให้เสร็จว่ามติสาธารณะ และทรงรอบคอบยิ่งไปกว่านั้นด้วยการว่า มติสาธารณะจะมีน้ำหนักคือคุณค่าหรือความสำคัญเพียงไรย่อมแล้วแต่อิทธิพลที่มีในนโยบายของชาติ ซึ่งอิทธิพลซึ่งมีในนโยบายของชาติประกอบด้วย ๒ ลักษณะ คือการนำนโยบายประการหนึ่งและเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับนโยบายอีกประการหนึ่ง พระองค์ได้ทรงตั้งคำถามว่า มติสาธารณะสามารถนำนโยบายได้หรือไม่ ทรงให้เหตุผลและสรุปว่า มติสาธารณะไม่สามารถนำนโยบายได้แต่สามารถให้ความเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบกับนโยบายได้ ทรงยกตัวอย่างประกอบให้เห็นชัดเจน กรณีเซอร์แซมเวลฮอร์ และลอร์ดสวินตัน แต่ไม่แน่ใจว่าทรงชี้ให้เห็นแต่ทางดีของมติสาธารณะอย่างเดียว แต่ทรงชี้ให้เห็นข้อเสียซึ่งเป็นแบบฉบับของการปาฐกถาที่ดีที่ชี้ให้เห็นทั้ง ๒ ด้านของประเด็น

ที่ดีเด่นในการพูด คือ การทรงกล่าวถึงสถานการณ์ในสยามประเทศ ทรงยกตัวอย่างถึงความสำคัญของมติสาธารณะว่ามีมากกว่ามติของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ทรงให้กำลังใจคนฟังว่าสยามเคยมีมติสาธารณะแล้วแต่ในทางศีลธรรม แต่ในทางการเมืองนั้นต้องค่อยเป็นค่อยไป ทรงจบปาฐกถาด้วยการมองโลกในแง่ดีด้วยอุปมาอุปไมยว่า " หยาดฝนที่ตกลงมาจากก้อนเมฆรวมกันเป็นร่องน้ำนิดเดียว แต่เมื่อรวมเข้ากับร่องน้ำอื่น ๆ ก็กลายเป็นลำธาร แล้วลำธารกลายเป็นลำน้ำและลำน้ำรวมกันเป็นแม่น้ำหลังไหลลงทะเลโดยไม่มีอะไรจะกีดขวางได้ เราแต่ละคนเป็นหยาดน้ำหยดเดียว แต่เมื่อรวมกันเข้า เราก็เป็นก้อนมติสาธารณะซึ่งกำหนดลักษณะและการกระทำของรัฐได้ นี่คืออนาคตแห่งมติสาธารณะของสยาม "

กล่าวโดยสรุป องค์ปาฐกถาทรงบรรยายเรื่องมติสภารณะโดยไม่ทรงใช้โวหารหรือวาทีศิลป์ให้เบิกบานใจอย่างที่ทรงออกตัวไว้ แต่ทรงแสดงว่าได้มีการค้นคว้ามาอย่างดีประกอบกับพระวินิจฉัยที่เฉียบคมสมกับนักปราชญ์ทำให้ปาฐกถานี้จัดเป็นปาฐกถาที่ดีมากบทหนึ่ง องค์ปาฐกถาได้ใช้กลยุทธ์เรียบง่ายในการบรรยายคือเปรียบเทียบความแตกต่าง เช่น ความแตกต่างของมติสภารณะในประเทศประชาธิปไตยและเผด็จการ และทรงจำแนกความแตกต่างระหว่าง opinion ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น และในตอนท้ายทรงทิ้งท้ายให้ผู้ฟังมีกำลังใจที่จะสร้างมติสภารณะเพื่อเอื้อแก่การทำงานนโยบายของประเทศสยามซึ่งเพิ่งเปลี่ยนการปกครองมาได้ไม่นานในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ และทรงเลือกพูดกับผู้ฟังที่ทรงถือว่ามีการศึกษาและใฝ่ใจหาความรู้ (well - informed) ที่จะเป็นกำลังของชาติต่อไปในอนาคต นับว่าทรงเป็นองค์ปาฐกถาที่เข้าพระทัยและทันสมัยต่อเหตุการณ์เป็นอย่างยิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ สนั่น เมืองวงษ์, ประวัติศาสตร์ธนบุรี - รัตนโกสินทร์. (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๑),
หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕.

² ธารา กนกมณี (บรรณาธิการ), 100 ปีพลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการอำนวยการจัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์และหนังสือที่ระลึก, 2534)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.5 ปาฐกถาเรื่อง "ชีวิตกับสำนัก"

โดย หลวงวิจิตรวาทการ

ณ ตำหนักวัดมหาธาตุ

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๘๙

ท่านที่เคารพและเพื่อนร่วมสำนักทั้งหลาย

ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่มาแสดงปาฐกถาวันนี้ ซึ่งเป็นวันครบรอบปีที่ ๕๔ แห่งการตั้งมหาวิทยาลัย เนื่องจากที่ต้องใช้เวลานานอันมากในกิจการงานส่วนตัวจึงไม่สามารถเตรียมปาฐกถามาให้ติดตั้งที่หวัง จะได้พูดตามความรู้สึกนึกคิดในฐานะที่เป็นศิษย์เก่าคนหนึ่งของสำนักวัดมหาธาตุ ชื่อปาฐกถาที่ประกาศว่า "ชีวิต กับ สำนัก" ก็เป็นชื่อที่ต้องอธิบายบ้างเล็กน้อย

ข้าพเจ้าอยู่มานในสำนักนี้เมื่ออายุ ๑๒ อยู่ประจำ สำนักเป็นเวลา ๙ ปี ออกไปอยู่นอกสำนักนับจนถึงเวลานี้ได้ ๒๙ ปี แต่ก็ได้ติดต่อกับสำนักเสมอมาโดยไม่ขาดสาย แปลว่าข้าพเจ้าเกี่ยวข้องกับมหาธาตุวิทยาลัยเป็นเวลา ๒๖ ปี บัดนี้อายุ ๔๘ นับว่าล่วงกาลผ่านวัยได้ประสบชีวิตและความเป็นไปของโลกมากพอที่จะบรรยายให้ท่านฟังได้ว่า การศึกษาอบรมที่ได้รับไปจากสำนักนี้มีผลอย่างไรบ้างในชีวิต หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า สำนักมีอิทธิพลหรืออิทธิพลเหนือชีวิตอย่างไร? นี่เป็นความของชื่อปาฐกถาที่ตั้งไว้ว่า "ชีวิต กับ สำนัก"

อันที่จริง อิทธิพลหรืออิทธิพลของสำนักนั้นเมื่ออยู่มาก สิ่งที่ได้รับจากในสำนักในเบื้องต้น ย่อมจะติดแน่นฝังใจอยู่ตลอดเวลา มีเรื่องสองเรื่องที่น่าจะนำมาเล่าสู่กันฟังเพื่อแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของสำนักมีมากเพียงไร เรื่องหนึ่งคือ เมื่อแรกเรียนนักธรรมตรีและเริ่มแต่งกระทูธรรม สมเด็จพระอาจารย์ได้เลือกกระทูให้ว่า "วิริเยน ทุกขมจเจติ" เป็นกระทูธรรมอันแรกได้แต่งและนำมาอ่านในที่ประชุมมหาเถรวิภาที่เราระประชุมกันอยู่นี้ เมื่ออ่านจบแล้ว สมเด็จพระอาจารย์กล่าวว่า "แต่ดี อยากจะให้รางวัลแต่ไม่แน่ใจว่าแต่งเองหรือไปลอกคิดใครมา" วันนั้นเป็นอันไม่ได้รับรางวัลเป็นสิ่งของแต่บางที่สมเด็จพระอาจารย์จะมีได้ทราบว่าเป็นวันนั้นท่านได้ประทานรางวัลอย่างประเสริฐแก่ข้าพเจ้า คือ กระทูธรรมข้อนี้เอง "วิริเยน ทุกขมจเจติ" เป็นธรรมที่มีอิทธิพลเหนือหัวใจข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าอาจมีความรู้้น้อยกว่าคนอื่น ฉลาดน้อยกว่าคนอื่น แต่ในทางวิริยะนั้นไม่เคยยอมแพ้ใครจะเป็นอะไร จะอยู่ในฐานะศิษย์ประกาศาไต่ ไม่เคยทิ้งวิริยะ อีกเรื่องหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลไม่น้อยกว่าเรื่องแรก คือเมื่อเป็นเด็กมีอาจารย์องค์หนึ่งข้าพเจ้ารักมากชื่อท่านมหาเถรวิภา อายุขณะ ๕ ถึงมรณภาพไปนานแล้ว ท่านได้ให้รูปถ่ายแก่ข้าพเจ้า บนรูปถ่ายนั้นท่านเขียนว่า "ปัญญาโลกสมบัติ ปรชโต ปัญญาเป็นแสงสว่างส่องโลก" ภาษิตอันนี้ ไม่แต่จะเป็นเครื่องเตือนใจให้รักการศึกษาหาความรู้เท่านั้น ความหมายของแสงสว่างยังเป็นสิ่งที่ติดใจ ถึงกับข้าพเจ้าใช้รูป "ดวงไฟในเรือนแก้ว" เป็นตราประจำตัว นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า "อิทธิพลหรืออิทธิพลของสำนัก" นั้นมีอยู่มากเพียงไร

อิทธิพลอีกประการหนึ่งซึ่งอธิบายยาก แต่เป็นเรื่องที่ควรจะเล่าสู่กันฟัง คือในขณะที่ตกอยู่ในความลำบากคับขัน มักฝันถึงสมเด็จพระอาจารย์ ในระหว่างที่ถูกอเมริกันจับตัวไปซึ่งไว้บนยอดเขาโกโลนาในประเทศญี่ปุ่น ฝันเห็นสมเด็จพระอาจารย์มาขึ้นอยู่ตงหน้าอีกครั้งหนึ่งเวลาอยู่ในกรุงวังสันติบาลที่กรุงเทพฯ นี้ ฝันเห็นสมเด็จพระจารย์ขึ้นมือมาลูบศีรษะข้าพเจ้า เรื่องของความฝันจะเป็นประการใดก็ตามที่ แต่การฝันเช่นนี้ทำให้เชื่อในอิทธิพลของสำนักและศรัทธาอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง

เมื่อพูดถึงผลแห่งการศึกษารอบรมโดยทั่วไป ข้าพเจ้ากล่าวได้ว่าเป็นครูแก่ชีวิตมากที่สุด เว้นแต่เมื่อออกจากวัดไปใหม่ๆ ทำให้รู้สึกลำบากยากใจเป็นอันมาก ข้าพเจ้าพูดข้อนี้เพื่อเสนอให้สำนักพิจารณาว่า เราควรจะแก้ไขวิธีการอบรมของเราบ้างหรือประการใด วิธีการอบรมทางวัดของเราทั้งในโรงเรียนทั่วไปไม่มีข้อสำคัญแตกต่างกันอยู่เรื่องหนึ่ง คือในโรงเรียนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีปลีกสกุลของต่างประเทศ เขาพยายามอบรมให้คนเป็นเด็กอยู่นานที่สุดที่จะเป็นได้ ไม่ให้รู้สึกเป็นผู้ใหญ่เร็วเกินไป ทั้งนี้เพื่อให้ชวนชวยเพิ่มพูนวิชาและคุณความดีโดยไม่หยุดยอน ทั้งเพื่อให้สามารถสมาคมเข้ากับคนได้ทุกชั้น แต่ในทางวัดของเราอบรมคนให้เป็นผู้ใหญ่เร็วมาก เมื่อเป็นผู้ใหญ่เร็วก็รู้สึกแก่ชราเร็ว ความมานะพยายามในการก้าวหน้าก็ลดน้อยลงไป และเป็นอุปสรรคแก่การสมาคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตในอนาคต ขอยกความเป็นไปของข้าพเจ้าเองเป็นตัวอย่างอายุ ๑๗ เป็นเปรียญ อายุ ๑๘ เป็นครู และทั้งๆ ที่ยังเป็นสามเณรก็มีพระภิกษุเป็นศิษย์อยู่มาก เวลาสอบประโยค ๕ ตามหลักสูตรใหม่ที่สอบได้หนึ่งได้รับประกาศนียบัตรหมายเลข ๑ จากพระราชหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชทานด้วยพระองค์เอง ในพระที่หนึ่งยังมีพระวินิจฉัยข้าพเจ้าถูกแวดล้อมด้วยความยกย่องสรรเสริญว่า ฉลาดปราดเปรื่อง ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวสำคัญและเป็นผู้ใหญ่ ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้เกิดความลำบากภายหลัง เมื่อออกจากวัดแล้วต้องไปเป็นเสมียน เงิน

เดือน ๒๐ บาทในกระทรวงการต่างประเทศ ไม่มีใครเคารพ ไม่มีใครให้เกียรติไม่มีใครถือเป็นครูบาอาจารย์ ตรงกันข้ามกับถูกเหยียดหยันว่า คำคร่ำครวญไม่ทันสมัย ทำให้รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ เข้าพวกับใครไม่ได้ ต้องอยู่คนเดียว เมื่ออยู่กระทรวงการต่างประเทศได้ ๒ ปี มีการสอบความรู้ภาษาอังกฤษเพื่อส่งคนออกไปรับราชการในยุโรป ข้าพเจ้าได้เข้าสอบ และได้ไปยุโรปเมื่ออายุ ๒๒ เมื่อไปถึงยุโรปก็กลับเป็นเด็กหนักลงไปอีก เพราะตามความคิดของฝรั่งนั้น คนอายุ ๒๒ ยังเด็กเต็มที่ ไปทำทำที่เป็นผู้ใหญ่เข้าที่ไหนก็ถูกเหยียดหยันเรื่อยไปเข้ากับใครไม่ได้ คงขาดการสมาคมอยู่อย่างเดิม ต้องเดี๋ยเดียนอยู่จนกว่าจะเข้าใจให้กลับเป็นเด็กได้ใหม่

อีกประการหนึ่ง การอบรมในวัดของเรา แม้จะสอนวสสารวิชาการธรรมดาให้มีความกล้าหาญโดยทั่วๆ ไปก็ดี แต่เราก็มองอบรมกันให้กลัวผู้ใหญ่มากเกินไป เรากลัวอาจารย์เหมือนกลัวเสือ กลัวกันจนลาน กลัวอาจารย์จนติดนิสัย พอเข้าหาผู้ใหญ่ก็เกิดความสะทกสะท้าน ข้าพเจ้าจะชี้ให้เห็นว่าวิธีการอบรมของเราในเรื่องนี้ขัดกันอย่างไร เราสอนให้คนเป็นผู้ใหญ่เร็วเกินไป แต่ในเวลาเดียวกันเราก็มองให้กลัวผู้ที่เป็นผู้ใหญ่กว่ามากเกินไป จึงมีทางเสียทั้งขึ้นทั้งล่อง คือเข้ากับเด็กก็ไม่ได้เข้ากับผู้ใหญ่ก็ไม่ได้ ข้าพเจ้าต้องใช้เวลาหลายปีสำหรับแก้นิสัยกลัวผู้ใหญ่โดยไม่เหตุผลข้าพเจ้าขอเสนอข้อนี้เพื่อสำนึกพิจารณาว่า เป็นการสมควรหรือไม่ที่จะปฏิบัติกาอบรมในสำนักของเราให้เป็นเด็กอยู่มากหน่อยและอย่าให้กลัวผู้ใหญ่เกินไป ข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่า วิธีการอบรมของเราในเรื่องนี้ไม่ดี ข้าพเจ้าขอเสนอเพื่อให้อลองพิจารณากันดูเท่านั้น

แต่นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าการอบรมของสำนักให้ผลดีทุกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การอบรมให้อยู่ในศีลในสัจย์ ไม่อาศัยอำนาจหน้าที่แสวงหาลาภผล แม้จะไม่เป็นการทุจริตผิดกฎหมายและมีสิ่งๆ ที่ใจให้ทำก็ไต่ดเว้นไม่กระทำ เช่น ขณะเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ ระหว่างที่ต้องติดต่อกับญี่ปุ่นแต่ประเทศเดียว ข้าพเจ้าทราบก่อนใครๆ ว่าเรือบรรทุกสินค้าของญี่ปุ่นจะเข้ามาถึงเมื่อไร และมีสินค้าอะไรอยู่ในเรือบ้างเพียงแต่กระซิบบอกเพื่อนๆ ที่เป็นพ่อค้าให้ทราบหรือซื้อเป็นของตัวเองสักคารวะละ ๕ ตันเท่านั้นก็มั่งมีกันไป แต่การอบรมในสำนัก ห้ามใจไม่ให้ข้าพเจ้าทำ เพื่อนฝูงเขาว่าข้าพเจ้าใจ แต่ข้าพเจ้าก็พอใจที่มีได้ทำผิดอะไรผิดทางอบรมของสำนัก อนึ่ง ในสมัยที่เป็นเอกอัครราชทูตประจำอิตาลีก็เคยเป็นสมัยที่ประเทศไทยต้องการยามากที่สุดขาดเหลือถึงขั้นซื้อในโตเกียวได้ด้วยราคา ๑๐ หรือ ๑๕ เยน สามารถขายในประเทศไทยเป็นเงิน ๕๐ หรือ ๖๐ บาท แปลว่ากำไร ๕ เท่า ยา ๕๐๐ หลอด จะเป็นแต่เพียงห่อๆ หนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าสามารถจะฝากเครื่องบินญี่ปุ่นเข้ามาได้ทุกสัปดาห์ ถ้าข้าพเจ้าทำ ข้าพเจ้าสามารถหาเงินได้อย่างน้อยเดือนละ ๕๐, ๐๐๐ บาท ๒ ปีที่อยู่ญี่ปุ่นจะทำให้ข้าพเจ้ามีเงินจำนวนล้าน แต่เสียงของสำนักคอยกระซิบห้ามมิให้ข้าพเจ้าทำ และในเวลานี้ข้าพเจ้าก็ภูมิใจว่าไม่ได้เคยใช้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างไร ภายหลังรัฐบาล คอง อภิวงค์ เข้ามาแทนที่รัฐบาลทิบูลสงคราม ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขจากพระศรีสนาธิราชมนตรีว่าการต่างประเทศในสมัยรัฐบาลอภิวงค์ ว่าสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนพฤติกรรมการเงินของรัฐมนตรีชุดเก่า ส่วนที่เกี่ยวกับตัวข้าพเจ้า คณะกรรมการได้ตรวจสอบจนกระทั่งถึงสมัยเป็นอธิบดีกรมศิลปากร คณะกรรมการลงความเห็น ว่า ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตตลอดมา ข้าพเจ้าเก็บโทรเลขฉบับนี้ไว้บนที่บูชา เก็บไว้เป็นประกาศนียบัตรเพื่อเกียรติประวัติประจำตระกูลสำหรับลูกหลานของข้าพเจ้าต่อไปในอนาคต ข้าพเจ้าขอรายงานให้สำนักกับทราบเรื่องนี้ไว้ด้วย

ข้าพเจ้าขอประทานโทษ ท่านผู้ฟังที่พูดเรื่องของตัวเองมาตลอดเวลา แต่ปรากฏว่ามีชื่อว่า "ชีวิต กับ สำนัก" ข้าพเจ้าไม่สามารถจะพูดถึงชีวิตของใครนอกจากของข้าพเจ้าเอง ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะบรรยายถึงชีวิตขั้นสุดท้าย คือขั้นที่ตกจากความเจริญรุ่งโรจน์ลงมาสู่ความเดี๋ยเดียนลำบากอันร้ายแรง ถึงกับถูกจับกุมคุมขังและถูกฟ้องร้องโดยกฎหมายที่มีบทโทษถึงประหารชีวิตถึงตอนนี้การอบรมในสำนักวิวัฒนาการที่ประโชยนี้ให้แก่ข้าพเจ้าสุดที่จะพรรณนา คำสอนซึ่งได้รับจากสำนักที่เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าที่สุดในตอนนี้ คือคาถาที่ว่า ฆฎฐสส โลกธมเมหิ จิตต ยสส น กมปติ อโส กั วิรชั เชม เอตมมกมลมุตตม

ภายหลังที่กองทัพอเมริกันเข้ายึดครองโตเกียวได้ ๓ วัน นายพลแมกอาเธอร์ ผู้บัญชาการกองทัพอเมริกันได้ออกหมายจับผู้ต้องหาเป็นอาชญากรสงครามในประเทศญี่ปุ่น หมายถึงนับแรกถึงจับ ๓๕ คน ข้าพเจ้าเป็นคนที่ ๓๕ เหนือข้าพเจ้าขึ้นไปเป็นทูตเยอรมัน ทูตพม่า และทูตฟิลิปปินส์ นอกนั้นเป็นญี่ปุ่น การออกหมายจับได้ออกโดยเปิดเผย ถึงกับประกาศทางวิทยุและหนังสือพิมพ์เกือบสองสัปดาห์ภายหลังที่ประกาศข้าพเจ้าจึงถูกจับ เวลาสองสัปดาห์ระหว่างรอคอยได้ผ่านไปอย่างสงบเงียบ ข้าราชการและนักเขียนไทยบางคนในโตเกียวได้บันเวยกันเฝ้าสถานทูต ทั้งกลางวันกลางคืน เพื่อคอยต้อนรับเจ้าหน้าที่อเมริกันให้เป็นการเรียบร้อยตลอดเวลาที่คอยการจับ ข้าพเจ้าไม่ได้ออกจากสถานทูต เพราะไม่อยากให้คนเฝ้าสถานทูตต้องลำบาก ถ้าหากเขาจะมารับตัวในเวลาข้าพเจ้าไม่อยู่คำสอนที่ว่า "จิตต ยสส น กมปติ" ทำให้ข้าพเจ้ารอคอยการจับเพื่อความสงบใจ

เหมือนน้ำนิ่งเมื่อปราศจากลม เวลาค่ำวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๘ จึงมีนายทหารอเมริกันมารับตัวข้าพเจ้า ข้าพเจ้ายื่นมือให้เขาสัมผัส เขาก็สัมผัสมือด้วยอย่างสุภาพ เราสนทนากันอย่างฉิวฉิวหนึ่งก็ขึ้นไปเตรียมของแล้วก็ขึ้นรถ "จีป" ไปกับเขา เรื่องเดียวที่ทำให้หัวใจข้าพเจ้าหวั่นไหว คือ วันนั้นเป็นวันที่ ๑๖ กันยายน รุ่งขึ้นวันที่ ๑๗ จะเป็นวันเกิดของลูกชายคนที่สอง ทำให้สงสารลูกมาก ได้สั่งภรรยาให้พยายามให้ของขวัญวันเกิดแก่ลูกให้มาก และอย่าให้ลูกรู้ว่าพ่อต้องประสบเคราะห์กรรมอย่างไร เวลาจากลูกได้บอกลูกทุกคนว่า "พ่อไปธุระชั่วคราวแล้วจะกลับมาใหม่"

ข้าพเจ้าถูกนำตัวไปมีฮาโนซิตาห่างจากโตเกียวโดยทางรถยนต์ประมาณ ๓ ชั่วโมง ถูกกักบริเวณอยู่ที่นั่นหนึ่งเดือน ได้ใช้เวลาเรียบเรียงไวยากรณ์ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งเริ่มทำไว้ตั้งแต่อยู่ที่โตเกียวจนสำเร็จเป็นตำราอย่างละเอียดเล่ม ๑ ถึงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ถูกย้ายขึ้นไปซึ่งบนยอดเขาที่โกลา เป็นการซึ่งอย่างกวัดขັນมีทหารถือปืนยืนเฝ้าหน้าห้อง ใครจะไปเยี่ยมต้องพูดกันเป็นภาษาอังกฤษต่อหน้านายทหารที่ควบคุม ระหว่างถูกคุมขังอยู่ที่โกลาได้ใช้เวลาเรียบเรียงปทานุกรมบาลีโดยอาศัยปทานุกรมของ Childer และของ Rhys Davids เล่มใหญ่ ซึ่งมีติดตัวไปด้วยข้าพเจ้ามีความตั้งใจว่า ถ้าถูกขังไปช้านานจนทำปทานุกรมนี้เสร็จ ก็จะส่งมาเป็นเครื่องสองคุณสำนัก แต่การทำปทานุกรมอย่างเดียวนั้นเป็นงานที่หนักมาก บางครั้งทำให้เกิดความเบื่อหน่ายต้องหางานอื่นเปลี่ยนทำสลับกันไปบ้างจึงเริ่มเรียบเรียงไวยากรณ์ภาษาอังกฤษอย่างละเอียด อีกอย่างหนึ่งเป็นงานที่สลับกันไปกับปทานุกรมบาลี โดยที่เป็นงานใหญ่มาจึงยังไม่เสร็จทั้งสองอย่าง จนกระทั่งถูกส่งตัวเข้ามากรุงเทพฯ ในเดือนกุมภาพันธ์

เมื่อถึงตอนนั้นขออ้อนกล่าวว่ ระหว่างอยู่โตเกียวสองปี ข้าพเจ้าได้พยายามเรียนภาษาเยอรมันโดยเอกอัครราชทูตเยอรมันหาครูที่ดีที่สุดมาสอนให้ มีความรู้ภาษาเยอรมันพอที่จะค้นคว้าด้วยตนเองกับได้พยายามฟื้นฟูความรู้ภาษาสเปน กับภาษาอิตาเลียนซึ่งเคยเรียนมาแล้วแต่ครั้งอยู่ในยุโรปให้คืนความทรงจำดีขึ้นใหม่มาในระหว่างถูกขัง เอกอัครราชทูตเยอรมันซึ่งถูกขังอยู่ด้วยกันก็ขออนุญาตทหารอเมริกันส่งหนังสือให้ข้าพเจ้าอ่าน ข้าพเจ้าจึงสามารถใช้เวลาทั้งหมดไปในการศึกษาเพิ่มพูนความรู้เรื่องภาษา ไม่ยอมมัวตัวให้มีเวลาว่างจุกจุกหรืองานเป็นเรื่องแก่ทุกข์ได้ดียิ่งกว่าสิ่งใด ๆ

ข้าพเจ้ามาถึงกรุงเทพฯ และเข้าสู่กรงขังสันติบาลของเราในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ พอเจ้าหน้าที่เปิดกรงขัง ลั่นกุญแจ ข้าพเจ้าก็เปิดหนังสือเขียนไวยากรณ์อังกฤษต่อจากที่ทำไว้บนยอดเขาโกลา และทำงานเรื่อยไปในความสงบเรียบร้อย อยู่ในกรงสันติบาล ๑๒ วัน ก็ถูกนำตัวมาศาลฎีกาเพื่อให้คณะกรรมการอาชญากรรมสอบสวน เจ้าหน้าที่ที่นำตัวมาบอกข้าพเจ้าว่า จะต้องใช้เวลาสอบสวนราว ๒ วัน แต่ความจริงใช้เวลาเพียง ๑๐ นาที เพราะข้าพเจ้าได้ขอความกรุณาคณะกรรมการให้ยื่นฟ้องทันที โดยที่ข้าพเจ้ามีต้องให้การขึ้นสอบสวนคณะกรรมการได้กรุณาอนุมัติตามที่ขอและส่งตัวข้าพเจ้ามาเข้ากรงสันติบาลใหม่ พอกลับเข้ากรงข้าพเจ้าก็เขียนไวยากรณ์ภาษาอังกฤษของข้าพเจ้าต่อไป มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งลงข่าวว่า ไม่เห็นข้าพเจ้าทุกขีรอนอะไร นอนร้องเพลงในกรงขัง อันที่จริงร้องเพลงในกรงขังนั้นไม่ได้ร้อง แต่ไม่มีการแจจกทุกขีรอน เพราะได้พยายามใช้เวลาทั้งหมดไปในการทำงานอ่านเขียน ไม่ยอมให้มีเวลาเหลือสำหรับทุกข์ เพราะไม่รู้ว่าจะทุกข์ไปทำไม การทุกข์ไม่ได้ช่วยให้พ้นภัย ตรงกันข้ามยิ่งรู้ว่าภัยจะมาถึง ยิ่งต้องพยายามทำงานเป็นชิ้นเป็นอันไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

คณะกรรมการได้ยื่นฟ้องข้าพเจ้าต่อศาลในวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ และในวันนั้นก็ถูกย้ายจากกรงขังสันติบาลไปเข้าเรือนจำลพบุรี ระหว่างอยู่เรือนจำลพบุรีอยากจะทำเปลี่ยนงานจากไวยากรณ์ภาษาอังกฤษเสียบ้าง จึงขอให้ทางบ้านหาหนังสือมัลกัจจายน์ และบาลีไวยากรณ์ ได้มัลกัจจายน์ฉบับพิมพ์ของเจ้าคุณปริยัติธรรมธาดาซึ่งอ่านง่ายและดูสะดวกมาก ได้เริ่มทำบาลีไวยากรณ์เปรียบเทียบกับไวยากรณ์ภาษาต่างๆ ที่เคยเรียนมา ในระหว่างนี้มีวันหนึ่งที่เกิดความเศร้าใจคือ วันที่ ๒๒ มีนาคม ความเศร้าใจเกิดจากที่นึกขึ้นได้ว่า วันที่ ๒๕ มีนาคม จะเป็นวันเกิดของลูกที่ ๓ คือ วิจิตรา ลูกหญิง เป็นอันว่ามีเรื่องลูกอย่างเดียวที่ทำให้เศร้าใจที่สุดที่จะหักห้ามได้ ได้เขียนคำกลอนและขออนุญาตเจ้าหน้าที่เรือนจำส่งมาเป็นของขวัญวันเกิดลูก เป็นข้อความว่า "วันเกิดของลูกในครั้งนี้ พ่อไม่มีสิ่งใดให้ของขวัญ มีก็แต่หัวใจจะให้ปัน ไปแบ่งกันที่ห้องและมารดา เอาดวงใจของพ่อเป็นกระเช้า เอาความรักใส่เข้าเป็นบุปผา เป็นของขวัญวันเกิดวิจิตรา ตามประสาอยากไร้นายมเคราะห์"

แต่ข้าพเจ้าก็มิได้เคราะห์ร้ายมากเกินไป ภายหลังที่ส่งคำกลอนของขวัญวันเกิดลูกมาในวันที่ ๒๒ แล้ว รุ่งขึ้นในวันที่ ๒๓ ศาลฎีกาก็ตัดสินปล่อย และในวันที่ ๒๔ ข้าพเจ้าก็ได้อยู่กับลูกในวันเกิดเป็นการประหลาดอยู่หนอยที่ข้าพเจ้าถูกจับก่อนวันเกิดของลูกคนที่ ๒ หนึ่งวัน และพ้นจากการคุมขังก่อนวันเกิดของลูกคนที่ ๓ หนึ่งวัน

หนังสือพิมพ์หลายฉบับลงข้อความกล่าวถึงข้าพเจ้าในเวลาตัดสินปล่อยว่าไม่เห็นข้าพเจ้าดีใจเหมือนคนอื่น และเคร่งขมึอยู่ตลอดเวลา รวมความตามข่าวหนังสือพิมพ์ก็คือว่า เวลาเข้ากรงขังก็ไม่เห็นข้าพเจ้าทุกข์ขีรอน เวลาศาลตัดสินปล่อยก็ไม่เห็น

ข้าพเจ้าดีใจ อันที่จริงความทุกข์ร้อนและความดีใจนั้นมีเหมือนกันมีตามวิถีของมนุษย์ปุถุชน แต่ข้าพเจ้าพยายามรักษาสภาพใจ ให้ความยินดียินดีร้ายมีน้ำหนักมากถึงกับจะถ่วงคุณภาพของดวงจิตให้เอนเอียงไป ทั้งนี้ก็เป็นผลแห่งการอบรมในสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือคาถาที่ข้าพเจ้ายกมาข้างต้นประกอบกับหลักธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งได้รับการสอนและอบรมไปมาก คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของทุกสิ่งทุกอย่าง วันนี้ร้าย พรุ่งนี้อาจจะดี วันนี้ดี พรุ่งนี้อาจจะร้าย ยิ่งในทางการเมืองแล้ว ยิ่งมีความไม่เที่ยงแท้แน่นอนมากที่สุด และรู้ไม่ได้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นเมื่อใด มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง ไม่มีใครจะสามารถหลีกเลี่ยงการเมืองให้พ้นได้ การไม่เล่นการเมือง ไม่แปลว่าจะพ้นภัยการเมืองเสมอไป มีสุภาสิตการเมืองอยู่ข้อหนึ่งว่า "ถึงแม้ท่านไม่เล่นการเมือง การเมืองเขาก็อาจจะเล่นท่านได้" อะไร ๆ เป็นของไม่แน่นอนทั้งนั้น ความรู้สึกยินดีร้ายเป็นเรื่องที่ต้องคอยหักห้ามไว้เสมอ "บุญกุศล โลกธรรม เมตตา จิตดี ยสส น กมปติ อโลภ วิรชั เชม เอตมมมงคลมุตต ตม"

นี่เป็นคาถาที่ช่วยตัวข้าพเจ้ามากในกาลที่ล่วงมาแล้ว ข้าพเจ้าจะใช้ช่วงตัวข้าพเจ้าในกาลต่อไป และเป็นอนุภาพอันยิ่งใหญ่ของสำนักที่มีในชีวิตของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าไม่มีอะไรจะแทนคุณสำนัก นอกจากงานสองเรื่องที่ทำค้างไว้ และจะพยายามทำต่อไป งานปทานุกรมเป็นงานใหญ่มาก จะต้องใช้เวลาหลายปี แต่ไวยากรณ์บาลีเปรียบเทียบกับไวยากรณ์ภาษาต่าง ๆ ในยุโรปนั้นมีหวังจะเสร็จเร็ว และเชื่อว่าถ้าทำเสร็จ จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาทางบาลีของเรามาก เพราะการศึกษาโดยวิธีเปรียบเทียบนั้น สามารถช่วยให้เราเข้าใจหลักของเราเองดีขึ้น ตัวอย่างเช่น ทำไมทางบาลีเราจึงเรียกคำกริยาว่า "อาชชาติ" ถ้าลองเทียบกับไวยากรณ์ลาตินหรือภาษาต่าง ๆ ที่มาจากลาตินแล้ว เราจะเข้าใจดีว่า ทำไมจึงเรียกอย่างนั้น ทำไมจึงเรียกอย่างนั้น ทำไมทางบาลีเราจึงถือคุณศัพท์เป็นนามพจน์หนึ่งเราจะเข้าใจเหตุผลแจ่มแจ้งในเมื่อเปรียบเทียบกับไวยากรณ์ภาษาสเปน ซึ่งเขาถือคุณศัพท์เป็นนามเหมือนกัน ทำไมจริงจึงเป็นเพศหนึ่ง แต่ทางไวยากรณ์จึงเป็นอีกเพศหนึ่ง เราจะได้ความรู้เพิ่มเติมเมื่อเทียบกับไวยากรณ์เยอรมัน ซึ่งมีเรื่องชนิดนี้ อยู่มากข้าพเจ้ารับรองว่าจะพยายามทำงานเหล่านี้ตอบแทนคุณสำนัก ซึ่งมีพระคุณอันยิ่งใหญ่แก่ชีวิตของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าขอจบปาฐกถาเพียงเท่านี้ และขอขอบคุณท่านผู้ฟังทั้งหลายที่อุทิศมาตั้งใจฟังมาจนจบ

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท ของวาทะบทนี้คือ พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งเป็นช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นข้าราชการระดับสูงภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม คือ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี¹ จึงเป็นเหตุให้ต้องร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นในการประกาศสงครามต่อต้านฝ่ายสัมพันธมิตรในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกประเทศไทยถือว่าเข้าข้างญี่ปุ่น ข้าราชการไทยบางส่วนจึงต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับหลวงวิจิตรวาทการ นั่นคือ ถูกพิจารณาว่าเป็นอาชญากรสงคราม ต้องได้รับโทษถึงขั้นประหารชีวิต แต่ในที่สุดก็เพียงแค่จำคุกและถูกปลดปล่อยออกมาภายในระยะเวลาอันสั้น

การวิเคราะห์ปาฐกถา วิธีการพูดของหลวงวิจิตรวาทการใช้เป็นแบบเล่าเรื่องจากชีวิตตนเอง (narrative) ใช้ตัวอย่างจากชีวิตจริงเป็นเรื่องเล่าซึ่งทำให้น่าสนใจ เพราะคนสนใจในคนถ้าเปรียบชีวิตเป็นโรงละคร มีตัวละคร และพล็อตเรื่อง² และประเด็นที่ทำให้น่าสนใจยิ่งขึ้น คือ การฉายภาพให้เห็นความแตกต่าง (contrast) ระหว่างชีวิตในสำนักสงฆ์กับชีวิตในต่างประเทศซึ่งทำให้คนเป็นผู้ใหญ่ช้าเร็วผิดกันอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ทำให้ผู้ฟังเห็นความแตกต่างซึ่งเปรียบเทียบกันได้ การเล่าประสบการณ์ตรงสร้างความน่าเชื่อถือ (credibility) เพิ่มขึ้นเนื่องจากเป็นสิ่งที่ผู้พูดประสบด้วยตนเอง เป็นข้อมูลปฐมภูมิคือ ไม่ใช่ข้อมูลที่ได้ไปอ่านเรียบเรียงมา และเพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้พูดเป็นผู้ที่มองสิ่งใดก็จะมองใน ๒ ด้าน คือไม่ใช่ดีไปหมดทุกอย่างหรือเลวไปหมดทุกอย่าง ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์เปรียบเทียบให้เห็นความตรงข้ามอีกเมื่ออธิบายว่าสำนักสอนให้คนเป็นผู้ใหญ่เร็วเกินไป

แต่ในเวลาเดียวกันก็สอนให้กลัวผู้ใหญ่มากเกินไป ในความเป็นผู้ใหญ่เร็วเกินไปนั้น นับเป็นข้อเสียที่ผู้พูดอยากให้สำนักปรับปรุง แต่เหนือสิ่งอื่นใด ผู้พูดขอแสดงความชื่นชมในสิ่งที่สำนักได้อบรมมา มิใช่เป็นการ "ตบหัวแล้วลูบหลัง" หากแต่ผู้พูดได้ยกความดีของสำนักด้วยตัวอย่างที่หนักแน่น นั่นคือสอนให้คนมีศีลสัตย์ จนข้อบกพร่องของสำนักดูเล็กน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับของดี ผู้พูดได้ยกตัวอย่างของการค้ากำไรของสินค้าญี่ปุ่น หรือการค้ากำไรจากยาหลอดเล็ก ๆ ในโตเกียวและแสดงตัวเลขว่าสามารถทำกำไรได้มากมายมหาศาลหากปราศจากความมีศีล มีสัตย์ และสรุปด้วยประโยคที่ลึกซึ้งกินใจว่า "ข้าพเจ้าเก็บโทรเลขฉบับนี้ไว้บนที่บูชา [ฉบับที่ประกาศว่าข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต] เก็บไว้เป็นประกาศนียบัตรเพื่อเกียรติประวัติประจำตระกูลสำหรับลูกหลานของข้าพเจ้าต่อไปในอนาคต"

ผู้พูดได้ใช้เทคนิคเล่าเรื่องต่อไปในเรื่องโดยเชื่อมโยงกับข้อความในช่วงแรกเมื่อพูดถึงข้อความในช่วงที่สองว่าชีวิตตกอับและถูกฟ้องร้องโดยกฎหมายที่มีบทลงโทษถึงขั้นประหารชีวิต ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเล่าเรื่องที่เรียกว่า transition นี้ ผู้พูดได้ใช้เหตุการณ์ที่มีความรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิตเป็นตัวนำความสนใจมาสู่คนฟังเพื่อคงความตั้งใจฟัง (maintain the audience's attention) ของคนฟังให้มีอยู่ต่อไป ผู้พูดได้ยกเอาคำสอนของสำนักเป็นภาษาบาลีมาตั้งไว้เป็นหัวข้อโดยที่ยังไม่ได้แปลแต่ประการใด ในช่วงเหตุการณ์ที่เป็นความเคราะห์ร้ายของผู้พูด นั่นคือถูกจับกุมตัว ผู้พูดไม่ได้บรรยายความโศกเศร้ามากมายหากแต่แสดงให้เห็นว่ามีสติมั่นคงสามารถทำประโยชน์ให้แก่วงวิชาการและสังคมได้ นั่นคือ การเรียบเรียงโวยากรณ์ฝรั่งเศสเสร็จ 1 เล่มและทำพจนานุกรมภาษาบาลี แสดงให้เห็นว่า ประชาชนแม้ตกในที่คับขันก็ยังฉายแสงแห่งความเป็นปราชญ์หรือเพชรน้ำเอกออกมา ผู้พูดได้สรุปว่า ได้พยายามเรียนภาษาอีกหลายภาษาแม้จะไม่สำเร็จ แต่ก็จะไม่ยอมให้ความทุกข์โศกเข้าครอบงำ งานจะเป็นเครื่องช่วยจัดความทุกข์ได้ดี

เมื่อถูกตัดสินปล่อยตัว ผู้พูดได้ทำจิตใจให้สงบเหมือนกับตอนที่ถูกตัดสินให้จำคุก ผู้พูดได้บรรยายความรู้สึกตอนนั้นว่า "รวมความตามข่าวหนังสือพิมพ์ก็คือว่า เวลาเข้ากรงขังก็ไม่เห็นข้าพเจ้าทุกข์ร้อน เวลาศาลตัดสินปล่อยก็ไม่เห็นข้าพเจ้าดีใจ อันที่จริงความทุกข์ร้อนและความดีใจนั้นมีเหมือนกัน มีตามวิสัยของมนุษย์ปุถุชน แต่ข้าพเจ้าพยายามรักษาสภาพใจมิให้มีความยินดียินร้ายมีน้ำหนักมากถึงกับจะถ่วงดุลยภาพของดวงจิตให้เอนเอียงไป ทั้งนี้ก็เป็นผลแห่งการอบรมในสำนัก" ซึ่งก็มีค่าเฉลี่ยของภาษาบาลีซึ่งผู้พูดได้กล่าวนำไว้ในเบื้องต้น "คุณฐสฺส โลกธมฺ เมหิจิตฺต ยสฺส นกมฺปติ อโลก วิรชฺ เชม เอตมฺมฺจฺคฺลมฺตฺต ตม" ความรู้สึกยินดียินร้ายเป็นเรื่องที่ต้องคอยหักห้ามไว้เสมอ เพราะโลกนี้ไม่มีอะไรที่แน่นอน ซึ่งผู้พูดได้สรุปว่าได้ตอบแทนคุณสำนักโดยการทำโวยากรณ์บาลีเปรียบเทียบกับโวยากรณ์ภาษาต่างๆ ในยุโรปเล่มหนึ่งและงานพจนานุกรมอีกเล่มหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปาฐกถาเรื่อง "ชีวิตกับสำนัก" นี้ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์การเล่าเรื่อง (narrative) เพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เห็นว่า แม้สำนักจะมีข้อบกพร่องบ้างเพียงเล็กน้อยในการ อบรมสั่งสอนผู้ที่เข้าไปอยู่ในสำนัก แต่บุญคุณและคติเตือนใจที่สำนักได้ให้พยายามสุขยามทุกข์นั้นมีความหมายจนสามารถให้ข้อคิดในการสร้างดุลยภาพแก่จิตใจได้ นอกจากนี้ผู้พูดยังได้ใช้เทคนิคในการเปรียบเทียบให้เห็นข้อดีข้อเสีย ความเหมือนความแตกต่างของสภาวะความเป็นไปในการค้า-เงินเรื่อง ทำให้การพูดครั้งนี้มีความน่าโน้มน้าวใจพอๆ กับความน่าฟัง น่าติดตาม

เอกสารอ้างอิง

¹ พิชาน แจ่มจรัส , ชีวิต มั่นคง และ การต่อสู้ของหลวงวิจิตรวาทการ. (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า , 2533)

² Sonja Foss, Rhetorical Criticism : Exploration and Practice. (Illinois : Waveland Press, Inc; 1989),

Chapter 7.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.6 ป่าภูภคาเรื่อง " สุขภาพจิตของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว "

โดย นายแพทย์ผ่น แสงสิงแก้ว

แสดงที่สถานีวิทยศึกษา ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๕

สุขภาพจิตของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว

กระผมมีความยินดีที่วิทยศึกษาได้ให้โอกาสมารายเรื่องสุขภาพจิตของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวเป็นชุดในวันนี้

การบรรยายจะได้กระทำเป็นชุดคือมีผู้บรรยาย ๔ คน สลับแต่ละคนติดต่อกันไป คนแรกคือกระผมซึ่งจะพูดวันนี้ จะได้กล่าวทั่วไปเกี่ยวกับคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว เกี่ยวกับปัญหาพบเห็นที่สังคมกล่าวถึง รวมทั้งจิตวิทยาและสถิติบางประการที่ควรแก่การศึกษา เพื่อประโยชน์แก่การสุขภาพจิต และความสุขสมบูรณ์ของประชาชนในที่สุด ในสัปดาห์ที่ ๒ ต่อไป ศาสตราจารย์จินดาภา สายัณห์ภิกษิตจะมากล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนี้ในสัปดาห์ที่ ๓ แพทย์หญิงสุภา มาลากุล จะได้มาบรรยายเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางจิต และในสัปดาห์ที่ ๔ สุดท้ายคุณจำเนียร สุคันธเสวีจะได้รับบรรยายถึงการปรับตัวทางสังคมและกิจกรรมด้าน สังคมสงเคราะห์ อันจะส่งเสริมสุขภาพจิตให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

คำว่า คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนี้ คำนี้เราหมายถึงวัยต่อระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นวัยที่ย่างยาก และหมายถึงที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Teenagers คืออยู่ระหว่างอายุแตกเนื้อหนุ่มสาว และก่อนถึงวัยคนหนุ่มคนสาวเล็กน้อยซึ่งคำหลังคือวัยคนหนุ่มคนสาวนี้ กระผมหมายถึงที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Youth ซึ่งมีอายุสูงกว่าวัยหนุ่มรุ่นหนุ่มสาวเล็กน้อย

ที่ได้มีปัญหารื่องนี้มาศึกษา ก็เพราะปรากฏว่าเด็กวัยรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนี้มีปัญหามาก เช่นปัญหาไม่เรียนหนังสือ ปัญหาเกะกะเกรงนอนวิวาท ปัญหาแยกตัวเองไม่เข้าสังคมเป็นต้น มีบางรายรวมกันเป็นคณะ เกกมะเหรก ทำลายสังคมตั้งแต่อายุเพิ่งแตกเนื้อหนุ่มสาวก็มี เมื่อมีผู้กล่าวขวัญถึงความเกะกะและเรื่องไม่โต้งามทางสังคมทั้งหลาย ก็มักจะกล่าวรวม ๆ ไปทั้งนั้นว่าพวกนั้นเป็นพวกวัยรุ่น แต่จากการศึกษาแล้วควรจะแยกชัดเจนไปว่า วัยรุ่นนั้นคือวัยรุ่นตอนแตกเนื้อหนุ่มสาวหรือวัยรุ่นที่โตขึ้นจะเป็นหนุ่มสาวอยู่แล้ว และจากการศึกษาต่อไป จะพบความจริงว่า ถ้ายังได้เข้าใจปัญหาดังแต่เริ่มแรกและรีบแก้ไขเสียตั้งแต่ยังเยาว์วัย ก็ยังจะเป็นประโยชน์แก่ครอบครัวและสังคมยิ่งขึ้น

วัยของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวที่กล่าวนี้ มีความเปลี่ยนแปลงมากทั้งทางร่างกายและจิตใจ ร่างกายจะเติบโตใหญ่ขึ้นเร็วในระยะเวลาสองปีต่อมอริโมนทำงานมากเติบโตขึ้นเสียงจะแตกและมีลักษณะเพศชายและหญิงมากขึ้น จิตใจตอนนี้ว่าดูนมาก เขาอยู่ในระหว่างทางแยกจะเป็นเด็กก็ไม่ไร จะเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่ไร เขาคิดว่าเขาเป็นผู้ใหญ่แต่เขาก็ยังขาดประสบการณ์และยังต้องการการแนะนำอยู่ เมื่อเขาไปเล่นกับชุดที่เด็กกว่า เด็กก็ไม่ยอม ไล่ให้ไปเล่นที่อื่นเพราะตัวโตแล้ว จึงบางครั้งตัดสินใจไม่ถูก ทำอะไรผิด ๆ หลาด ๆ และพูดจาที่ทางเคอะเขิน ไม่สุภาพเรียบร้อย มักเป็นที่ติฉินและถูกลงโทษจากผู้ปกครองผู้ไม่เข้าใจเขา และผู้ไม่ยอมเข้าใจจิตวิทยาของเด็กในวัยดังกล่าว ถ้าเช่นนั้น ในตอนนี้เด็กอาจจะเสียใจ และเริ่มจะเสีย รวมทั้งการที่เรียกว่าเสื่อมศีลธรรม จึงการเข้าใจเขา เห็นใจเขา การร่วมมือใกล้ชิดทำความทำความเข้าใจ กัน ไม่ขัดต่อกันระหว่างครูและผู้ปกครองเป็นของจำเป็นมากที่สุดในวันนี้

สถิติของการกระทำขัดต่อสังคมมีมากขึ้นซึ่งเป็นธรรมดา กระผมยังไม่สามารถจะนำสถิติจากฝ่ายปกครองมาแสดงให้เห็นชัดเจน แต่มีสถิติในด้านแพทย์ซึ่งจะศึกษาได้จากแผนกสุวิชาจิตของโรงพยาบาลสมเด็จพระยาบรมนาถปุรี เพราะสถานที่นั้นเป็นสถานที่ซึ่งผู้ปกครองและครูได้นำเด็กที่มีปัญหาต่าง ๆ ไปขอรับการตรวจปรึกษาและรักษา ณ แผนกสุวิชาจิตนั้น ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ มีผู้ไปรับการปรึกษา ๖๙๐ คน แต่ในปี ๒๕๐๔ มีผู้ไปขอรับคำแนะนำปรึกษาจำนวน ๓,๓๓๐ คน และจากจำนวน๓,๓๓๐ คนนี้ ได้รับไว้รักษาถึง ๙๖๐ คน

อนึ่ง สถิติซึ่งในปีต่อมาตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๐๔ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๐๕ เพียงสิบเดือน มีจำนวนคนไข้ซึ่งไปรับการปรึกษาและที่ได้ประวัติชัดเจนจากญาติที่ร่วมมือพอที่จะทำการศึกษาและวิจัยได้ดี มีจำนวนถึง ๒๑๐ คน และในจำนวน ๒๑๐ คนนี้ปรากฏว่าอายุของวัยรุ่นคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว คืออายุ ๑๒ - ๑๙ ปีจำนวนถึง ๗๐ คน คือเท่ากับ ๑ ใน ๓ ของผู้ที่ไปรับการปรึกษา ซึ่งเป็นจำนวนไม่ใช่น้อย ควรแก่การศึกษาให้ละเอียด และเข้าใจชีวิตของเด็กทั้งหลายที่กล่าวนี้ให้สมบูรณ์ดียิ่งขึ้นจากจำนวนคนไข้รุ่นหนุ่มรุ่นสาวที่กล่าวนี้ เมื่อแพทย์ได้ตรวจละเอียดแล้วปรากฏว่าในสังคมนั้น มีสาเหตุต่าง ๆ กันไม่เหมือนกันเลย คือประเภทปัญหาอ่อนก็มี ประเภทเนื้อสมองพิการก็มี เป็นลมบ้าหมูก็มี เป็นโรคจิตก็มี เป็นโรคความพิการของร่างกายก็มี เป็นเพียงเรื่องของอารมณ์ก็มี และแม้แต่ไม่พบโรคใด ๆ คือมีลักษณะเหมือนเด็กปกติทั่วไปก็มี ดังนั้น จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ว่า ถ้าหากพบปัญหายุ่งยากประการใดในเด็กทั้งหลายนี้แล้ว ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องด้วยซึ่งหมายถึงทั้งผู้ปกครอง ทั้งครูอาจารย์ทั้ง แพทย์พยาบาลต้องรำลึกอยู่เสมอว่า จะต้องพิจารณาศึกษาสาเหตุและความเข้าใจเป็นราย ๆ ไป และเมื่อจะแนะนำหรือแก้ไข จะต้องแนะนำและแก้ไขสาเหตุเป็นราย ๆ ไปเช่นเดียวกัน

เมื่อกล่าวถึงเรื่องนี้ โครช่อกยดวอย่างของคนไข้เด็กวัยรุ่นรายหนึ่ง เด็กผู้ชายนั้นก่อนมานั้นถูกเพื่อนจับได้ว่าขโมยของ ในร้านขายเครื่องซัก เมื่อจับได้ก็ไม่รับและแถมยังพยายามทำร้ายร่างกายเจ้าของร้านอีก แต่เจ้าของร้านให้อภัย ประวัติของเด็กผู้นี้ยังมีปัญหาเกาะหลายเรื่อง ชอบวิวาทกับเพื่อนที่โรงเรียน ไม่ยอมเรียนหนังสือ ดื้อกับครู ไม่ยอมเข้าห้องเรียนตามเวลา และไม่ยอมทำการบ้าน มีหลายคราที่หงุดหงิดทำท่าจะวิวาทกับครูก็มี ครูได้นำไปหาโรคจิตแพทย์ที่คลินิกสุวิทย์ยาจิต ขอให้ช่วยตรวจแนะนำ การตรวจพบว่า เป็นเด็กผู้ชายอายุ ๑๕ ปี เรียนหนังสือมัธยมปีที่ ๕ อาศัยอยู่กับญาติห่าง ๆ ที่บ้านซึ่งอยู่ไกลโรงเรียนมาก ซึ่งมีความลำบากเป็นพิเศษในการเดินทาง เมื่อต้นปีมีอาการไอบ่อย บางครั้งป่นปอดที่หน้าอกและเป็นไข้ แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจ เพราะคิดว่าเป็นหวัดธรรมดา และไม่ยอมไปโรงเรียน บิดามารดาอยู่ต่างจังหวัดไกล ไม่มีโอกาสได้รับการปรึกษาหารือและไม่ได้รับความรักความสนใจจากผู้ใหญ่เท่าที่ควรในขณะเดียวกันผู้ปกครองนั้นมีบุตรคนเดียวซึ่งได้รับความเอาใจใส่มากเทียบกันไม่ได้ เด็กเกิดความอิจฉา โกรธมาก แสดงอาการหงุดหงิดไม่พอใจชัด บางครั้งขโมยเงินแต่นำเงินเหล่านั้นไปซื้อของแจกเพื่อน ซึ่งพอจะสันนิษฐานได้ว่ากาขโมยนั้นไม่ใช่เพราะความอยากจน แต่เพราะเรียกร้องความสนใจและอิจฉา และที่นำไปซื้อของแจกเพื่อนนั้น เพื่อเรียกร้องความรักและความสนใจจากผู้อื่น ซึ่งตนหาไม่ได้ที่บ้าน เด็กรายนี้ได้รับการตรวจละเอียดทั้งทางร่างกายและอารมณ์ พบว่ามีจุดเล็ก ๆ ที่ในปอดซึ่งเข้าใจว่าเป็นวัณโรคของปอดค่อนข้างอ่อน ซึ่งรักษาให้หายด้วยก็ได้ ได้ให้การรักษาโรคปอดและพบกับผู้ปกครองและครูโรงเรียนอภิปรายทำความเข้าใจกันในเรื่องสภาวะแวดล้อม และความเห็นใจได้ร่วมพิจารณาให้เด็กได้ย้ายบ้านเข้าไปอยู่ไกลโรงเรียน และได้ช่วยขอความเห็นใจจากเพื่อนนักเรียน ซึ่งก็ได้รับความเห็นใจและร่วมมือด้วยดี เด็กคนนี้ต่อมาความประพฤติและการเรียนดีขึ้นโดยไม่ต้องสงสัย

ข้อที่กล่าวเรื่องการพิจารณาศึกษาสาเหตุ และการเข้าใจเป็นราย ๆ นี้ คือเป็นข้อที่กระผมจะได้ย้ำในวันนี้นำปัญหา ความลำบากในสังคมของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนั้นมีมาก แต่มิได้ประณามว่าคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวนั้น เสียหายผิดศีลธรรมไปหมด แต่ถ้ามีปัญหาอะไรขึ้นมา จะต้องศึกษาค้นหาสาเหตุของแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไปจะไม่ด่วนลงโทษหรือประณาม โดยมิได้ศึกษาให้เข้าใจก่อน สาเหตุเหล่านั้นอาจจะเนื่องมาจากความไม่สมบูรณ์ในสุขภาพของร่างกาย โดยทั่ว ๆ ไปก็ได้ หรือความไม่สมบูรณ์ของทางจิตใจก็ได้ หรือความไม่สมประกอบแห่งสิ่งแวดล้อม เช่น ครอบครัวและสังคมก็ได้

เมื่อค้นพบสาเหตุแล้วอาจจะเกิดความเข้าใจและเห็นใจ และเกิดความเมตตาอยากให้เขามีความสุข แล้วช่วยเหลือให้มีความสุขแทนที่จะลงโทษหรือประณาม ดังนี้ทุกคนก็เป็นสุข

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์

การวิเคราะห์ปริบท ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นช่วงที่รัฐบาลเริ่มสนใจจิตวิทยาวัยรุ่นเป็นอย่างมาก ยุคนั้นเป็นยุคของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ซึ่งแม้จะได้ชื่อว่าเป็นรัฐบาลเผด็จการ รัฐบาลก็ดำเนินการปรับปรุงประเทศอย่างกว้างขวาง มีการทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกโดยมีดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญสถาบันวิทยุศึกษาซึ่งเป็นหนึ่งในนโยบายของแผนการศึกษาของชาติ เริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เพื่อกระจายเสียงสาระสำคัญทางด้านการศึกษาสู่ประชาชน นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้วเป็นหนึ่งในบรรดานายแพทย์ที่ได้กลายเป็นนักพูดเพื่อต้องการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจสู่ประชาชน กระแสความเคลื่อนไหวนี้ได้เริ่มมีขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งแพทย์ได้กลายเป็นนักพูด ที่สำคัญได้แก่หลวงวิเชียรแพทยาคม นายแพทย์ประสพ รัตนากร นายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล นายแพทย์เสนอ อินทรสุขศรี นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว ฯลฯ

การวิเคราะห์ปฏักกา ผู้ที่เป็นแพทย์นั้นมักจะมีความน่าเชื่อถือสูงอยู่แล้วโดยอาชีพนายแพทย์ฝนเป็นผู้บุกเบิกงานแพทย์ด้านประสาท โรคจิตในการพัฒนาให้ขึ้นสู่ระบบทันสมัยไม่ว่าใครในเอเชีย ท่านสำเร็จแพทย์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ ท่านเป็นแพทย์ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยจอห์นฮอปกินส์บัลติมอร์ พ.ศ. ๒๔๘๕ ท่านได้รับเลือกเป็นผู้เชี่ยวชาญสุขภาพจิตขององค์การอนามัยโลกที่เจนีวา แล้วจึงกลับมาเป็นศาสตราจารย์จิตเวชศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในประเทศไทย ท่านเป็นอธิบดีกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุขในปีที่มีการกล่าวปฏักกาตอนนี้ นับว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิอย่างยิ่ง

ปฏักกาตอนนี้เป็นปฏักกาถ้าน ๆ คงจะใช้เวลาประมาณ ๕ - ๑๐ นาทีในการพูด แต่แสดงความจริงใจอย่างยิ่งในการพูด การพูดเริ่มต้นด้วยการชี้แจงว่าปฏักกาครั้งนี้จะมาเป็นชุด ผู้ฟังจะได้ไม่รู้สึกว่าเป็นการพูดที่ห้วน ๆ ดูจะไม่จบความ หลังจากนั้นผู้พูดได้ให้คำจำกัดความของ " คนรุ่นหนุ่มสาว " เพื่อให้ผู้ฟังสามารถแยกคนกลุ่มนี้ออกจากคนกลุ่มอื่น ๆ ผู้พูดได้ชี้แจงให้คนฟังเห็นถึงลักษณะคนหนุ่มสาวในด้านความแตกต่างด้านร่างกาย จิตใจ และชี้ให้เห็นปัญหาโดยยกสถิติมาว่า คนรุ่นหนุ่มสาวที่เป็นปัญหามีมากขึ้นตามปีที่ผ่านมา ความมีเมตตาจิตของผู้พูดแสดงให้เห็นชัดเจนเมื่อยกตัวอย่างจากสถิติแล้ว ผู้พูดได้หยิบยกมาเพียงตัวอย่างเดียวเป็นกรณีศึกษา (case study) และทำการวิเคราะห์ให้ผู้ฟังทราบเป็นตัวอย่างอันแสดงให้เห็นความเมตตา กรุณาที่มีต่อคนไข้ ผู้พูดได้สรุปสาเหตุของปัญหาว่าอาจเนื่องมาจาก " ความไม่สมบูรณ์ในสุขภาพของร่างกาย โดยทั่ว ๆ ไปก็ได้ หรือความไม่สมบูรณ์ของทางจิตใจก็ได้ หรือความไม่สมบูรณ์ประกอบแห่งสิ่งแวดล้อม เช่น ครอบครัวและสังคมก็ได้ " ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้พูดได้วิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนออกมาเป็นข้อ ๆ ภาษาที่ใช้เรียบง่าย ผู้พูดได้สรุปด้วยประโยคกินใจว่า " เมื่อค้นพบสาเหตุแล้วอาจจะเกิดความเข้าใจและเห็นใจ และเกิดความเมตตา อยากให้เขามีความสุข แล้วช่วยเหลือให้มีความสุขแทนที่จะลงโทษหรือประณาม ดังนั้นทุกคนก็เป็นสุข ผู้ฟังฟังแล้วจะรู้สึกว่าการนี้น่าอยู่ขึ้น ยังมีคนที่เห็นอกเห็นใจเราและเข้าใจเราและพร้อมจะให้ความช่วยเหลือเรา

กล่าวโดยสรุป นายแพทย์ฝน เป็นผู้พูดที่ชัดเจนไม่คลุมเคลือ ฟูฟุ้งให้กับปฏักกาที่จะตามมาอีก ๓ บทได้เป็นอย่างดี ผู้พูดใช้สถิติอ้างอิงให้เห็นภาพชัดเจน เหนือสิ่งอื่นใด เราได้ภาพตัวตนของแพทย์ซึ่งออกมาชี้แจงกรณีศึกษาเป็นรายบุคคลโดยไม่เหมารวมและพยายามเข้าใจคนไข้ นี่คือนายแพทย์ที่กลายมาเป็นนักพูด แต่คงเมตตากรุณา เช่นแพทย์ที่วิเคราะห์สมมุติฐานโรคและให้คำปรึกษาแก่ประชาชนโดยเป็นผู้นำความคิดในการเข้าใจวัยรุ่นให้ชัดเจนต้องแท้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ ฝัน แสงสิงแก้ว, ชีวิตและงาน : รวมข้อคิดและข้อเขียนทางสุขภาพจิตและวัฒนธรรมของนายแพทย์ฝัน แสงสิงแก้ว. (กรุงเทพฯ : [ม. ป. พ.] 2524)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.7 ปาฐกถาเรื่อง "เด็กไทยกับเด็กฝรั่ง"

โดย ฯพณฯ สุกิจ นิมมานเหมินทร์

ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลสงฆ์

วันที่ 24 สิงหาคม 2512

เมื่อผมได้รับเชิญให้มาพูดนั้น ผมคิดว่าเป็นปัญหากล้วยๆ จึงรับมา พอรับมาแล้วมานั่งคิดดูอีกที ปัญหากล้วยๆ นี้คิดออกมาแล้วจะนำมาพูดยากที่สุดเพราะถ้าใครถามศัพท์ยากๆ เราอธิบายได้ง่าย แต่ถ้าเอาศัพท์ที่ง่ายที่สุดมาถาม เราก็ตอบยาก สิ่งที่ยากตอบง่าย สิ่งง่ายตอบยากเราจะพูดอย่างไร เด็กไทยคนไหน เด็กฝรั่งคนไหน ตอนไหนชนิดไหนหาตัวอย่างมาพูดยาก และถ้าถามว่าผู้ใหญ่คนไทยกับผู้ใหญ่ฝรั่งแตกต่างกันอย่างไร ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าจะเอาคนไทยคนไหน และคนไหนเป็นคนไทยตัวอย่าง หรือเป็นคนไทยแบบสัญลักษณ์ คนไทยทุกคนควรจะเป็นควรจะมีอย่างไรและควรจะมีรูปร่างได้อย่างไรนั้น ก็เห็นองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นตัวอย่างของคนไทยอยู่ในชั้นอุดมคติ เป็นสิ่งประเสริฐเลิศสุดแล้ว ดีที่สุด น่ารักที่สุด น้ำพระทัยดีที่สุด คือต้องใช้คุณศัพท์ชั้นอุกฤษณ์ประกอบ ส่วนเด็กไทยนั้นเราจะพูดก็ต้องพูดให้รู้เรื่องยืดยาวออกไป จากไหนเรียกว่าเป็นเด็ก จากไหนไม่เป็นเด็ก หากเราว่าอย่างนี้แหละเป็นเด็กไทย ก็อาจจะมีส่วนบอกว่า นี่ไม่ใช่เด็กไทย นี่ไม่ใช่เด็กไทยเลย เป็นภาพเด็กผสม คือเอาหลายอย่างมาผสมกันทั้งความดีและความชั่ว ซึ่งหลายอย่างมาบวกกันแล้วบอกว่า นี่เป็นเด็กไทยนั้นไม่ได้ หรือจะเป็นภาพตัวผสมเสร็จที่สวนสัตว์ เขาเรียกว่าตัวผสมเสร็จเพราะโบราณเขาเชื่อกันว่าสัตว์ชนิดนี้ถ้าเราเชือดตรงนั้นจะได้เป็นเนื้อวัว เชือดตรงนี้จะได้เป็นเนื้อหมู เชือดตรงนั้นจะได้เป็นเนื้อไก่ เนื้อของสัตว์ชนิดต่างๆ มาวมกันอยู่ในตัวเดียวกันนั้น จึงเรียกว่าผสมเสร็จหรือประสมเสร็จ ผมจึงชักจะงงเสียแล้ว ที่แรกคิดว่าพูดง่าย ลองไปอ่านหนังสือดูหลายเล่ม ว่าเด็กเมืองไทยเป็นอย่างไร มาตั้งแต่สมัยที่ร้อยปีจนถึงสมัยปัจจุบันก็มีความเห็นว่าเมื่อฝรั่งเขาว่าอย่างนั้น คนไทยจะเห็นด้วยหรือเปล่านั้น แต่น่าจะลองเก็บเอาข้อปากฝรั่งเขาพูดสักหน่อย ตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระนารายณ์มหาราชลงมาจนถึงปัจจุบันนี้ ฝรั่งที่เข้ามาเมืองไทยบอกว่าคนไทยนั้นพอโตขึ้นมาแล้วดูน่าเกลียด แต่ตอนยังเป็นเด็กน่ารัก เห็นว่าน่าจะจริงเพราะยังไม่เคยเห็นเด็กที่ทากลิ้นปากกาลีเมืองเท่าไร หรือว่าจะทำก็ทำด้วยไมหาคดีที่รู้ทำไม่ถึงการณ์ แต่ที่จะทำด้วยความตั้งใจจะทำร้าย จะบ่อนทำลายจะทำอะไรให้มันหมดไปนั้น เด็กๆเห็นจะไม่มีความคิดอย่างนี้ในจดหมายเหตุผลอุกฤษณ์ก็บอกไว้ว่า เด็กไทยนั้นเวลาเป็นเด็กก็น่ารักและพ่อแม่ก็รักเด็ก ข้อนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แตกต่างจากที่อื่น แม้เซอร์จอห์นบาวริงที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๕๕ ก็บอกว่าไปที่ไหนมาทั่วเมืองไทย แม้นในย่านสลัม ย่านที่ด้อยพัฒนา จะเห็นว่าแม้บางคนอุ้มลูกสองมืออุ้มลูกสองข้างก็มี และยังงูและตามหลังอีกก็มีแสดงว่าคนไทยแต่ไหนแต่ไรมายังไม่เชื่อถือเรื่องของการเกิด เวลาไปไหนจะเห็นมีแต่เด็กตามไปด้วย พ่อแม่ก็นั่งหน้าตาจะดูยากจน หรือบางคนหน้าตาเหมือนโจรผู้ร้ายก็จริง แต่ก็ไปเป็นผู้ร้ายที่อื่น สำหรับลูกของตัวเอง พ่อแม่ดูหน้าตาอ่อนหวานยิ้มแย้ม มีความรักใคร่เป็นพิเศษเซอร์จอห์นบาวริงบอกว่า เราเดินไปตามที่ใดก็ตามอันเป็นที่มิสภภาพอย่างเดียวกันในประเทศอังกฤษ จะไม่ได้เห็นคนอังกฤษแสดงความเมตตาปรานีแสดงความรักลูกอย่างพ่อแม่คนไทยแสดงออกมาเลย และจะไม่เห็นเด็กที่โหดจะน่ารักเหมือนเด็กในเมืองไทย เซอร์จอห์นบาวริงเป็นคนชั้นผู้ใหญ่แล้ว และได้ให้ข้อสังเกตไว้เช่นนี้ หลังจากนั้นมากก็มีพวกสังฆราชบาทหลวงเขียนไว้ว่าเด็กไทยน่ารัก เวลาเด็กๆพ่อแม่สั่งสอนอบรมดี ผมไม่แน่ใจว่าพ่อแม่ปัจจุบันนี้จะอบรมสั่งสอนลูกของตนดีอย่างไรหรือเปล่านั้นเพราะเด็กจะเลวก็เลวที่ผู้ใหญ่ ไม่ใช่เลวที่เด็ก เขาบอกไว้ว่า ถ้าไปในอังกฤษก็จะเห็นพ่อแม่หาคุณลูก พ่อแม่กินเหล้าเมาหยาเปเตะลูกถีบลูก ทอดทิ้งลูกต่างๆ นานา เขาบอกว่าความทรนของพ่อแม่อย่างนี้ไม่เห็นในเมืองไทย ซึ่งก็แสดงอยู่แล้วว่าวัฒนธรรมไทยเรานั้น เดิมทีก็ไม่ต่ำต้อย เป็นวัฒนธรรมที่สูงส่งมีความรัก มีความพอใจ มีความรับผิดชอบในตัวเด็กที่ตนเองทำให้เกิดขึ้นมา เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ไม่ทอดทิ้ง มีการอบรมสั่งสอนเพื่อจะให้เป็นคนดีต่อไป เพราะฉะนั้นเด็กไทยจึงเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย อังมีการติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าแล้ว เด็กไทยย่อมมีมรรยาทเรียบร้อยต่อพระสงฆ์องค์เจ้า ต่อครูบาอาจารย์และต่อพ่อแม่ของตน เรื่องนี้จะเห็นได้จากที่เราจ้างฝรั่งมาช่วยราชการในกระทรวงศึกษาธิการ เช่นจ้างมิสเตอร์แคมป์เบลล์มาเป็นที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการในปี ค.ศ. ๑๙๐๓ หรือที่จ้างครูเออร์เนสต์ยังมาสอนในโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และมีอีกหลายท่านได้เขียนไว้ว่าความน่ารักของเด็กไทยนี้ทำให้ทุกคนที่ได้เข้ามาในประเทศไทยแล้วรู้สึกแปลกใจ เพราะว่าเด็กไทยเหล่านี้มันนิสัยเรียบร้อยมีขนมอบแบ่งให้เพื่อนกิน แม้มีบุญหรือมีมวนเด็วยกยั้งแบ่งกันสูบทั้งโรงเรียน มิสเตอร์พี. เอ. ทอมสัน ได้เขียนรูปเด็กไทยบอกว่าเด็กไทยนั้นพ่อแม่รักมากและตามใจจนเหลือเกิน เด็กคนหนึ่งปากกำลังดูดนมแม่อยู่ แต่มีหนึ่งจับหูหิ้วไว้พอเบียดนมก็หันมาสูบบุหรี่เสียที่

อุปบุตรีแล้วก็หันไปดูคนแม่เสียที่ แสดงว่าพ่อแม่รักใคร่ลูกมากจนปล่อยให้ลูกทำอะไรได้ตามชอบใจ เสื้อผ้าไม่ต้องใส่ ปล่อยให้กระโดดน้ำ กระโดดคลอง พายเรือเก่ง เหล่านี้เป็นต้น นี่เป็นเรื่องที่ฝรั่งเขาเขียนไว้อย่างนั้น และเขาบอกว่าเด็กไทยเจริญวัยเติบโตตามธรรมชาติแวดล้อมรู้จักจับปูจับปลาเอามาเผาไฟกินกันตามสบาย มีผลไม้ก็ขึ้นไปเก็บ ไม่ต้องมีใครสอนให้ว่ายน้ำ เด็กไทยว่ายน้ำเป็นเอง คือฝรั่งเขาอาจจะเห็นลูกชาวบ้านที่อยู่ตามแม่น้ำลำคลอง เขาบอกว่าเด็กไทยรู้จักช่วยตัวเองตั้งแต่เล็กๆ พอโตขึ้นก็รู้จักเอาตัวรอดและได้อ่านหนังสือ คนไทยซึ่งเป็นชายฉกรรจ์มีน้อยคนนักที่จะอ่านหนังสือไม่ออก เพราะเคยไปอยู่กับพระที่ในวัด ได้ศึกษาเรียนนอกไปจากพระ แต่น่าเสียดายว่าเด็กผู้หญิงไม่ค่อยมีโอกาสอย่างเด็กผู้ชาย แม้เล็กๆ จะไปอยู่กับพระพอโตขึ้นหน่อยแล้วเขาก็ไม่ให้เข้าไปอยู่ใกล้พระสงฆ์องค์เจ้า

ถ้าหันมาดูเด็กฝรั่งบ้าง ที่จะเขียนเล่าให้ฟังแบบเด็กไทยดังกล่าวนี้ไม่มี ถ้าเขียนก็เขียนเป็นแบบตำราของแพทย์หรือของนักจิตวิทยา หรือของนักการศึกษา ผมจึงขอพูดเอาตามที่ผมเคยเห็นเด็กฝรั่งตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือด้วยกันมา ก็รู้สึกว่าเด็กฝรั่งนั้นตรงข้ามกับเด็กไทย เช่นเด็กไทยมีของเล่นอะไรก็เล่นกันทั้งชั้น มีสมุดเล่มหนึ่งและเห็นเพื่อนไม่มีกระดาษก็ฉีกแบ่งให้กันไปเขียน คนนั้นเอาไป คนนี้เอาไป มีหนังสือเรียนเล่มเดียวกันโยนให้กันทั่วห้อง มีหมึกขวดเดียวกันใช้กันทั่วห้องเรียน แต่เด็กฝรั่งนั้นตรงกันข้าม ถ้าวันไหนหมึกเราหมด เราจะขอหมึกเขาหน่อยเขาก็ไม่ให้จะต้องบอกว่าขออีม แล้วฝรั่งเราเอาขวดหมึกไป และส่งขวดหมึกให้บอกเขาว่าเมื่อวานเราใช้หมึกเขา เขาก็ทำหน้าเฉยๆ และเอาปากกาจุ่มดูหมึกจากเขาไปคล้ายๆ กับเป็นการให้หนี้กัน ที่จะคิดว่าเอาอะไรของใครไปเปล่านั้นไม่มี ผมเคยกระดาษหมดต้องขออีมเขา แต่พอถึงคราวเขากระดาษหมดบ้างเขาก็บอกว่าเอาไปเลยๆ ที่แรกเขาไม่เชื่อและบอกฝรั่งนี้จะเอามาใช้ให้ เราบอกว่าไม่เอา เขาถามว่าทำไมเล่า ผมก็บอกว่ากระดาษแผ่นเดียวไม่ทำให้จนลงหรือร่ำรวยมากขึ้นเอาไปเถอะๆ วันหลังถ้าฉันไม่มีฉันจะได้ขอแกบ้าง เขาก็บอกอย่างนั้นแหละ อ้อ...เพิ่งจะเข้าใจ อย่างนี้เป็นเพราะฝรั่งเขาสอนลูกเขา เขาสอนมาตั้งแต่ต้นเลยว่า Business is business ก็หมายความว่า เรื่องค้าขายหรือเรื่องข้าวของเงินทองต้องถือเป็นเรื่องธุรกิจ ที่จะเอาไปเปล่านั้นไม่ได้ นี่เป็นเรื่องที่เรามองเห็นชัด โดยเฉพาะถ้าเขาไปในสหรัฐอเมริกาจะเห็นได้ว่า เรื่องอย่างนี้เขาสอนเด็กหรือเขาหัดมาเป็นนิสัยประจำของพ่อแม่เขาไม่ยอมเสียรัศมีเสียเปรียบใคร แต่การหารัดเขาเปรียบใครนั้นเขาสอนบ้างหรือเปล่านั้นผมไม่ทราบ แต่เป็นหลักของเมืองฝรั่งเขาว่า No pain without gain, no gain without pain เหมือนที่เราพูดว่า ลำบากก่อนคงสบายเมื่อปลายนมือ อีกอย่างหนึ่งเขาก็ว่ากันแทบทุกคน ว่าเด็กไทยเราแก่เร็วกว่าเด็กฝรั่งเขาว่าเด็กไทยอายุ ๑๒ ปี หัวสมองพัฒนาเร็วกว่าเด็กฝรั่งอายุ ๑๕ ที่เป็นอย่างนี้อาจเป็นเพราะเมืองไทยเป็นเมืองร้อน หรือว่าเป็นเพราะอยู่ใกล้ธรรมชาติและพบสิ่งนั้นสิ่งนี้มากกว่า เด็กฝรั่งกับพ่อแม่ของตนมีความรู้สึกออกจะพิสดารอยู่ นี้พูดถึงฝรั่งชั้นธรรมดาสามัญ คือความรักของพ่อแม่ฝรั่งนั้นมีน้อย พวกนักจิตวิทยาเขาให้ทรรศนะบอกว่า การที่ฝรั่งไม่ค่อยรักพ่อแม่ก็เพราะพ่อแม่ฝรั่งไม่ใช่คนที่ว่าไม่ใช่คนที่เพราะฝรั่งกินนมวัว ก็เมื่อแม่เขาเป็นวัวเขาจะมารักคนทำไม ส่วนเด็กไทยรักพ่อแม่มากเพราะเกิดมาก็มีพ่อแม่อุ้มไว้กับอก แล้วก็ได้อุดหนุนอาหารจากอกแม่ ความรักหรือความรู้สึกอะไร ก็มีขึ้นมา ฝรั่งไม่เป็นเช่นนั้น แล้วเขาก็บอกว่าถ้าเป็นอย่างในปัจจุบันนี้แล้วก็ยากแล้วต่อไปเด็กไทยคงจะไม่รักพ่อแม่ของตนเหมือนกัน เพราะสภาพสตรีไทยเราในตอนหลัง นี้พยายามสงวนรูปสงวนทรงของตัวเหมือนพวกยายแหม่มเหมือนกัน คงจะไม่ให้ลูกได้รับอาหารจากอกของตนโดยวิถีธรรมชาติ และคงจะไปหาอาหารจากที่อื่นมาให้ ผมคิดว่าถ้าพ่อแม่ไทยทุกคนทำเช่นนั้น ไม่ช้าความเคารพรักใคร่นับถือพ่อแม่ก็คงจะหมดไปแบบเดียวกับฝรั่งก็เป็นได้ และที่ผมรู้สึกแปลกใจก็คือว่า วันหนึ่งพบกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงการต่างประเทศอเมริกาคนหนึ่งแต่อย่าไปเอ่ยชื่อเอ่ยตำแหน่งเขาเลย เขาเองขับรถยนต์มา และบังเอิญแม่ของเขาเองก็มีธุระจะไปแถวๆ นั้น พอถึงเวลาจะกลับเขาก็ปล่อยให้แม่เขาขึ้นรถประจำทางหรือรถบัสไปตามเรื่อง แม่เขาแก่ขึ้นรถแทบไม่ได้ต้องสั่งต้องเขไปมา ก็ไม่เห็นลูกเขาเดือดร้อน เขาก็นั่งขับรถเขาไปคล้ายๆ กับว่าต่างคนต่างไป ต่างคนต่างมีธุระของตน เขาก็มานั่งคิดว่าทำไมพวกเขา มันจึงเป็นเช่นนี้ ผมถามเด็กอเมริกันหลายคนเขาก็ว่า ตามธรรมดาพอเขาโตขึ้นมาก็กินอยู่กับพ่อแม่ พอโตขึ้นหน่อยก็ไปโรงเรียนจะเข้ามาหาวิทยาลัย แต่พ่อแม่บางคนไม่ยอมออกเงินให้แถมยังตำหนิว่าถ้าแกอยากจะไปเรียนก็ไปหาเงินของแกเอง แกหาเงินได้แกก็เรียนไป แกหาเงินไม่ได้ฉันก็ไม่จำเป็นต้องดูแลแกต่อไป แกโตพอที่จะช่วยตัวเองได้แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อเด็กฝรั่งต้องไปเรียนในวิทยาลัย เขาก็ต้องหาเงินเรียนกันเอาเอง หามาได้ก็เรียนไป พ่อแม่ไม่ได้ช่วยเหลืออะไร การอุดหนุนอะไรก็ไม่มี ส่วนเรื่องอาหารการกินในบ้านบางที่พ่อแม่ก็เรียกเอาจากลูกของตนเดือนละเท่านั้นเท่านั้นหรือเลย เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วจะให้มีความเป็นพ่อแม่เป็นลูกกันขึ้นได้อย่างไรเพราะเสียสละต่างให้แก่กันแล้ว ความเป็นญาติก็ขาดสะบั้นกลายเป็นคนอื่นเข้ามาแทน และเมื่อเป็นคนอื่นไม่ใช่พ่อแม่ไม่ใช่ลูกกัน เมื่อลูกเรียนจบแล้วลูกก็ไปทำมาหากิน นานๆ ก็มาเยี่ยมบ้านเสียที หรือนานๆ ลูกก็เขียนคริสต์มาสการ์ดส่งข่าวมาเสียที โดยมากเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว การสืบสายโลหิตมันก็มีความหมายอยู่เพียงเท่านั้น

ส่วนคนไทยเรานั้นจากบ้านไปไหนก็ยังคิดถึงพ่อแม่ไม่ได้ บางทีไปเห็นสัมผัสมันก็ไม่อะไรก็เก็บมาหวังให้พ่อแม่ได้กิน เรายังถือหลักพอขุนรามคำแหงเสมอว่า ทุไปได้เนื้อได้ปลามา ทุเอามาบำเรอแก่พ่อคุณแม่ อยู่นานเป็นต้น ทุทุกอย่างนั้น ทุทำอย่างนี้ดีกว่าข้าไม่ทำ ผมจึงเห็นว่าปล่อยให้เป็นทุอย่างนั้นยังดีกว่าเป็นข้า ขนบประเพณีของเราสอนให้ลูกเราถือความกตัญญูเป็นสำคัญ บางคนเขาก็เห็นไปว่าเรื่องความกตัญญูนี้ไทยเราอาจไปรับเอาวัฒนธรรมของจีนหรืออาจเป็นเพราะอยู่ใกล้กับจีนจึงได้อย่างนี้มาก็ได้ แต่เรื่องนี้ก็ไม่แน่เสมอไป เพราะแม้พระพุทธเจ้าเองก็ยังเสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาถึงชั้นดาวดึงส์ ซึ่งแสดงว่ายังทรงมีพระทัยเป็นห่วงพระพุทธมารดาซึ่งล่วงลับไปแล้ว ประเพณีไทยเราเมื่อใครตายไปก็ไม่ได้ทอดทิ้งและยังคงเอาใจใส่คิดถึงกันอยู่ ถ้าเป็นอย่างชาวยุโรปหรืออเมริกาเรื่องอย่างนี้เขาไม่เอาใจใส่เลย เรามาพูดถึงเรื่องผู้ใหญ่กันบ้างดีกว่า เพราะเด็กจะเป็นอะไรนั้นผู้ใหญ่บันดาลทั้งนั้น ถ้าผู้ใหญ่ดี ทำตัวอย่างดี เป็นแม่พิมพ์ดี เด็กก็พลอยดี ถ้าผู้ใหญ่เป็นแบบแม่ปูเค็มคน ๆ พงเข้ารก เด็กก็เดินตามเหมือนเดินตามช้าง ช้างทำอะไรก็ทำตามช้าง เด็กเห็นผู้ใหญ่ทำ เด็กก็ทำตามแบบผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงเป็นแม่พิมพ์ที่สำคัญของเด็ก ถ้าผู้ใหญ่ไม่รอบคอบไม่แน่นอนทำอะไรจะไรทะเลววม เด็กก็จะพลอยเดือดร้อนไปหมดผมจึงว่าผู้ใหญ่ไม่สำคัญ คุณผู้ใหญ่ดีกว่า เมื่อเราเห็นผู้ใหญ่ของเราทำอะไร เราจะได้รู้ว่าต่อไปภายหน้าเด็กของเราจะมีทำทางอย่างนั้น ผมเคยเห็นผู้ใหญ่คนหนึ่งเมื่อไม่ถึงเดือนมาที่สถานทูตไทยในอังกฤษ ผู้ใหญ่คนนั้นเป็นแม่คนและมีทรัพย์สินมหาศาล แต่พอเห็นลูกของตัวเองให้ผมเป็นอียิปต์ เหมือนอสูรกายที่โหดมา แทนที่แม่จะดีใจว่าเป็นแม่ และให้อิอวาเหมือนแม่ของอาบุนะซันแจกแจงนิสสารแม่กลับไม่เอาเรื่องโดยที่เห็นลูกของตัวเองแสนจะน่ารัก แม้จะมีผมขายรูจรงเหมือนสิงห์สาวสัตว์ แม่ไม่ว่าแม่ไม่กล่าวอะไรเลยซ้ำกลับให้ท้ายเด็กก็เหมือนนิทานโบราณที่ว่า แม่ให้ท้ายลูก ลูกจะไปขโมยของเขามา แม่ก็ยังเห็นว่าลูกน่ารักอยู่นั่นเอง จนในที่สุดเขาจะเอาลูกไปฆ่า แม่ก็ยังตามไปร้องให้ ลูกเลยกัดเอาใบหูของแม่แล้วบอกแม่ว่า เวลาฉันทำผิดทำไมแม่ไม่ตักเตือนสั่งสอนฉันเล่า

ผมว่าถ้าเด็กไทยเราไม่ดีขึ้น อย่านไปโทษเด็กฝรั่งว่าเป็นตัวอย่างให้ขอโทษผู้ใหญ่ไทยเราที่ไม่สอนเด็กไทย ไม่อบรมเด็กไทย ไม่ให้ออกาสเด็กไทยทำอะไรที่ดีขึ้น ผมคิดว่าเรื่องนี้สำคัญมากกว่า ส่วนผู้ใหญ่ฝรั่งนั้นเขาก็เห็นใจเขา เขาบอกว่าเขาไม่มีเวลาจะมาอบรมลูก เข้ามืดเขาก็จะต้องออกจากบ้านไปทำงาน เย็นกลับมาก็เหนื่อยแทบขาดใจแล้ว มาถึงบ้านก็ไม่มีเวลาจะมาอบรมลูก อีกทั้งก็หาทางส่งลูกไปอยู่โรงเรียนประจำ เมื่อลูกไม่ค่อยเห็นหน้าพ่อแม่เลยความรักก็ไม่มี ธรรมชาติก็ได้บอกแล้วว่าสิ่งใดถ้าเราต้องเลี้ยงดูกันมาด้วยความยากลำบากความรักก็เกิดขึ้นสมมติว่าเรามีลูกและเอาไปให้คนอื่นเลี้ยง อีก ๒๕ ปีลูกก็มาเยี่ยมเรา จะเป็นพ่อแม่ลูกกันก็เพียงแต่ขึ้นชื่อว่าเป็นลูกเราหรือมีอะไร เหมือนกัน ส่วนความรักความอาลัยนั้นไม่มีเหมือนสัตว์บางชนิด ออกลูกตกลงมาปุปเดียว อีกสองชั่วโมงเนื้อตัวแห้งลวกก็วิ่งไปได้แล้ว หรือเหมือนลูกปลา ลูกกบ ลูกคางคก ออกจากแม่แล้วก็ไปตามทางของมัน รัชชัตว์จะรอดสักตัวหนึ่งก็สุดแต่ธรรมชาติอาววย แต่ลูกคนนั้นร้องอูแว้ว แล้วก็เดือดร้อนเพราะช่วยตัวเองไม่ได้ พ่อแม่ต้องเลี้ยงดูมานานความรักระหว่างลูกกับแม่หรือกับพ่อจึงมี เพราะได้เลี้ยงดูอุปฐามาแต่เล็กแต่น้อย ถ้าลูกโตขึ้นได้เองไม่ต้องดูแลแล้วความรักก็ไม่มี ผมจึงว่าปัญหาเรื่องเด็กนั้นเป็นปัญหาของผู้ใหญ่ ถ้าเด็กขาดความรักขาดความเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ เด็กก็ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ เด็กที่ที่บ้านขาดความรักก็จะไม่มีความสุข มีแต่ความกระวนกระวาย บางคนเลยกลายเป็นเด็กตะกละไปก็มี เพราะหาความรักจากที่ไหนไม่ได้ บางคนก็กลายเป็นนักเลงหัวไม้ไม่ฟังใครเลยก็มี และมีความแค้นจะเป็นศัตรูกับมนุษย์ไม่ว่าหน้าไหนหมด เพราะตนเองไม่มีใครรักตนก็เลยคิดเช่นนั้นไป ปัญหาอย่างนี้เราต้องขบคิดแก้ไข เวลานี้ปัญหาพวกวัยรุ่นหรืออาชญากรวัยรุ่นมีทุกหนทุกแห่ง เมืองฝรั่งก็มีเมืองไทยก็เริ่มจะมี และผมเห็นว่ามีความขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปัญหาอย่างนี้ที่ทุกแห่งแม่ในวัดวาอารามก็ไม่ยกเว้น พระสงฆ์องค์เจ้านั้นถ้าเป็นคนรุ่นหลังสงครามก็ไม่เหมือนในสมัยก่อน บางวัดที่เรียงใหม่ไม่มีพระสงฆ์เลย มีแต่สามเณรเป็นเจ้าอาวาส ที่ผมพูดนี้ไม่ได้พูดเล่น ผมอยู่กระทรวงศึกษา ผมมีสถิติ เวลาผมสมัครรับเลือกตั้ง ผมไปรอบบ้านรอบเมืองขึ้นเขาลงห้วยก็เคยเป็นเคยดูมาแล้ว บางแห่งผมถามท่านว่าท่านฉันเพลแล้วหรือยัง ท่านก็บอกว่าไม่รู้เวลา นาฬิกาไม่มี ปิ่นเที่ยงก็ไม่มี ดูได้ก็แต่พระอาทิตย์ จะฉันเมื่อไรก็ฉันไปตามเรื่องแล้วผมถามว่าเจ้าอาวาสอยู่ที่ไหน ท่านก็บอกว่าอาตมาเป็นเจ้าอาวาส แล้วผมถามว่าอาตมานะเณรใช่ไหม ท่านก็ตอบว่าใช่ ผมก็ถามอีกว่า เอ๊ะทำไมท่านถึงได้เป็นเจ้าอาวาส ท่านก็ตอบว่าไม่มีพระมีแต่เณรด้วยกัน ๓ รูปทั้งวัด เหตุใดจึงเป็นอย่างนี้ ความศรัทธาก็เสื่อมถอยกันไป ไม่มีใครอยากบวชเป็นพระขึ้นมา เด็กชาวบ้านเหล่านั้นน่าจะเห็นว่าบวชเป็นพระไม่มีหนทางรวยเลยไปทำอย่างอื่นกันรวยเร็วกว่า ก็เลยหาทางลัดกันหมดไม่อยากจะขึ้นสวรรค์ไม่อยากจะนิพพาน ที่อุ้นๆ นอนสบายกว่าก็อาจเป็นได้ อย่างนี้โบราณเขาว่า เห็นกงจักรเป็นดอกบัว พระสงฆ์องค์เจ้าแต่ก่อนๆ นั้นท่านอาจจะมัวสละหนักไปไม่ได้เทศนาโปรดสัตว์มากเพียงพอ ทายกทายิกาเลยทอดทิ้งไม่เหลือแล้วรอยพระบาทพระพุทธองค์ ผมจึงบอกว่า ความผิดต่างๆ นั้น จะว่าเป็นความผิดของใครคนหนึ่งคนเดียวไม่ได้ จะต้องร่วมกันไปหมด ทำอย่างไรจึงแก้ไขได้เช่นปัญหาสลับปัญหาต่อๆ ทยมาเหมือนกัน จะต้องสืบสวนดูว่าใครเป็นต้นเหตุ ความบก

พร่องอยู่ที่เทศบาลหรืออยู่ที่รัฐบาล หรืออยู่ที่อื่น นอกนั้น การช่วยก็ต้องช่วยกันทุกฝ่ายหมด ต้องหาทางแก้ไข จะมานั่งเฉยอยู่หา
ได้ไม่

อย่างผมมาอยู่กระทรวงศึกษาธิการ อยู่ได้ไม่ทัน ๓ วันก็เกิดปัญหาร้อนจี้ขึ้นมาทีเดียว ก็เลยขออุสถิติจากเจ้าหน้าที่ของ
กรม ถามว่าเขาได้รับสร้างครูไว้เท่าไร เขาก็ตอบว่าปีนี้ ๓,๐๐๐ คน ถามอีกกรมหนึ่งว่าปีนี้จะต้องการครูเท่าไรเขาก็ตอบว่ามีเท่าไรก็
เอาหมด ผมถามว่า ๓,๐๐๐ คนพอไหม เขาก็บอกว่าจะว่าพอก็พอ ถ้ามีเท่านั้นก็เอาเท่านั้น แต่ถ้ามีอีก ๓ เท่าเอาหมด ผมก็เลย
บอกว่าแบบนี้ก็แย่แล้ว ทำไมกรมนี้ไม่ทำงานให้เข้ากับกรมนี้แล้วเหมือนพายเรือคนละที่ ผมถามว่าแล้วสถิติอยู่ไหน เขาก็บอกสถิติ
มา เอาแผนการปรับปรุงพัฒนาเศรษฐกิจของชาติมา เห็นแผนใหญ่ตัวเลขมากมาย ผมก็ถามว่า ถ้าล้านคนทุกคนเข้าโรงเรียน
หมดจะมีโรงเรียนให้เขาเรียนไหม คำตอบก็ว่าไม่มี และเด็กๆ ตามบ้านนอกอีกหลายแสนคนก็ยังไม่เข้าโรงเรียน จะโยนมาเป็น
ธุระรัฐบาลฝ่ายเดียวหรือที่รัฐบาลเป็นใครเล่า รัฐบาลก็คือพวกคุณๆ อธิบดีเหล่านี้ร่วมมือกันหมดถึงเป็นรัฐบาล ไม่ใช่คณะรัฐมนตรี
๒๕ คนนี้ที่เข้าๆ ออกๆ กันอยู่เสมอ แต่พวกคุณๆ อธิบดีเหล่านี้แหละอยู่ทำงานกันเป็นประจำต้องทำงานรับผิดชอบตลอดไป รัฐ
มนตรีเขาามาเขาไปเหมือนน้ำขึ้นน้ำลงเหมือนความรักกันสักประเดี๋ยวก็ไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไปเสียแล้ว ถามไปถามมาว่าปีนี้มีที่
เรียนจะรับนักเรียนได้เท่าไร เขาก็บอกว่ายังไม่แน่ นักเรียนเฉพาะ ม.ศ. ๑ ถึง ม.ศ. ๓ กว่า ๓ หมื่นคน ม.ศ. ๕ ที่เข้ามหาวิทยาลัยไม่
ได้อีกหมื่นกว่าคน ผมก็ถามว่าเขาเรียนกันไม่ได้เขาไม่ค่าเอาตายหรือ เขาก็บอกว่าถ้าจะเอาครู ๓ พันคนก็โอเค ผมก็ว่าถ้าเอาครู
ให้ถึงหมื่นหนึ่งจะได้ไหม เขาเกาหัวอึกๆ บอกว่ากระผมไม่ได้เตรียมไว้สำหรับจำนวนนี้ ผมก็ว่าเตรียมไม่เตรียมก็ต้องทำเพราะเรา
ไม่มีครู กรมสามัญ กรมวิสามัญ กรมไหนๆ ก็บอกไม่มีครู ก็กรมฝึกหัดครูไม่ทำแล้วใครจะทำ เขาบอกว่าสัก ๕ พันคนเห็นจะพอได้
ผมบอกว่าเราต้องการ ๓ หมื่นแต่ทำได้ ๕ พันจะยारीที่อะไรได้ เขาบอกว่าไม่มีสถานที่ไม่มีตึกไม่มีห้องเรียน ผมก็บอกว่า เอ้า ถ้า
มีสถานที่ คุณจะทำได้ไหม ถ้ามีสถานที่ก็ต้องมีตึก ผมก็จะไปเรียนรัฐบาลว่าเวลานี้ยากจนเป็นพันคิด เครื่องของสักชนิดก็ไม่มี รัฐ
บาลก็ตีใจหาย ผมต้องการทำอะไรก็ให้มาเท่านั้นแล้วผมก็บอกเขาว่าให้ช่วยกันหน่อยเถอะ เอาให้รับได้ ๕ ถึง ๘ พัน จะไปขยายโรง
เรียนให้ได้ตามจำนวนเท่านั้น เขาก็บอกว่ามีกฎข้อบังคับไม่ให้รับนักเรียนเกินห้องละ ๓๕ คนผมก็ถามเขาว่าจะปล่อยเด็กอีก ๑๒ คน
ต้องเดินอยู่ข้างถนนจะดีหรือ กฎบ้าง ของคุณมีอยู่ที่ติดมันออกไปเสียก่อนโดยเห็นแก่ความจำเป็น จะไปเอากฎเอาเกณฑ์กันอย่างไร
ไรในยามสงครามและยามรัก เวลานี้ทุกสิ่งทุกอย่างคือชีวิตของประเทศ จะปล่อยให้เด็กไทยออกมาปิละล่านๆ แล้วไม่มีที่เล่าเรียน
ได้อย่างไร เรื่องจึงวกกลับมาว่าปัญหาเด็กไม่ใช่ความผิดของเด็ก เป็นความผิดของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ที่ทำความผิดแล้วรู้ตัวว่าทำผิดก็ช่วย
กันแก้ไข เด็กรุ่นนี้และรุ่นต่อๆ ไปจะไม่ต้องเดือดร้อน เราจะต้องช่วยกันแก้ไขให้การศึกษาแก่เขา อย่างน้อยก็ให้เขามีวิชาติดตัวออก
ไปทำมาหากินดีกว่าปล่อยให้วิ่งข้างถนน ปล่อยให้เป็นเด็กเถร ปล่อยเป็นอาชญากรในอนาคต

ปัญหาอย่างนี้เมืองฝรั่งมีไหม ขอบอกว่าเมืองฝรั่งมีมากกว่าเราแต่ไม่ใช่เพราะหาที่เล่าเรียนให้ไม่ได้ ฝรั่งเศสนี่เขาเคียด
ร้อนเพราะครั้งหนึ่งนั้นพ่อแม่เขาจนยากสบายไม่ยอมทำงาน จึงไปจับเอาคนป่าใส่เรือมาเต็มบ้านเต็มเมืองไว้เป็นข้าทำสวนทำ
ไร่ฝ้าย แรกคำก็ไปอยู่กันเป็นหลายชั่วคน และมีชีวิตเหมือนเป็นสัตว์ให้เขาใช้งาน ที่หลังก็เกิดสงครามเลืกทาสขึ้นมาก็ยกทาสให้
เป็นคน ต่อมาเมื่อแรกคำเกิดมากขึ้นๆ เพราะมีขาดของการเกิดเหมือนพวกฝรั่งผิวขาวพวกที่ชลอกก็ชลอกไปจนเดี๋ยวนี้ ในวอชิงตัน ดี.ซี.
มีคนผิวดำ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ ผิวดำ ๔๐ เปอร์เซ็นต์อะไรเหล่านี้เป็นต้น คนผิวดำเหล่านี้บอกว่าพวกฉันมีจำนวนมากกว่าแล้วฉันจะทำ
ตามใจฉันตามหลักประชาธิปไตย ประชาธิปไตยนั้นเป็นของดีถ้าใช้ให้ถูก เสียข้างมากเป็นประชาธิปไตยก็จริงแต่ถ้านำไปใช้ผิดๆ
ไม่ซ้าก็จะบรรลัยหมดเหมือนกัน เรามีเสรีภาพมากก็จำเป็นต้องมีขอบเขตจำกัดด้วยกฎหมาย ศิลธรรม วัฒนธรรม ถ้าเป็นแต่
จำนวนมากเฉยๆ ไม่มีวัฒนธรรม ไม่มีกฎหมาย ไม่มีมโนธรรมเห็นขี้ขี้แล้ว ก็เหมือนฟุ้งหอกเข้ารก จึงได้เกิดเรื่องเผาบ้านเผาช่อง
เผาอะไรต่ออะไรหมดตั้งที่เห็นกันอยู่ ความเดือดร้อนต่างๆ ก็จะมาถึง ผู้ใหญ่เมืองไทยเราฉันผมน่าจะได้เปรียบเขาตรงที่ว่าผู้หลักผู้
ใหญ่ก็ดี ผู้เฒ่าผู้แก่ก็ดี ยังมีจิตใจเวทนา หัวใจของเรายังยึดพรหมวิหาร พระเป็นเจ้ายังมาสถิตอยู่ในหัวใจเรา ยังมีน้ำใจเมตตา
กรุณาปฏิบัติกันอยู่มาก ข้อสำคัญนั่นคือยังมีพระมหากษัตริย์ทรงเอาพระทัยใส่ในความสุความเจริญของประชาชนทั้งในทาง
พัฒนาการของประเทศชาติด้วย ยังเอาใจใส่อยู่กับทั้งพระราชาวงศ์ ดูตัวอย่างจากสมเด็จพระราชชนนีที่ทรงเอาพระทัยใส่ทุกซ่สุข
ของราษฎร คนไทยเราบางคนอะไรก็ตีหมด แต่พอถามว่าเสียภาษีหรือเล่าเขาก็บอกว่าไม่เสียเลยหลบได้เป็นหลบผ้าอย่างนั้นโลก
เราจะเอาเงินที่ไหนมาช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก ถ้าเราไม่ช่วย กษัตริย์ไม่ช่วยสงเคราะห์ ก็ควรจะช่วยกันเสียภาษีให้แก่รัฐ
บาล เช่น รัฐบาลเอาจากเราสิบบาท แม้จะช่วยให้ถึงพวกนั้นไม่กี่บาทก็ยังดียังมีหนทางอยู่ ผมจึงบอกว่าปัญหาของเด็กไม่ว่าใน
อเมริกา ในอังกฤษ หรือในประเทศไทย ไม่ได้อยู่ที่เรื่องของเด็กฝ่ายเดียว แต่เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่จะต้องคิดต้องทำต้องแก้ไขให้เกิด
ความเป็นธรรมแก่สังคม คอมมิวนิสต์มันจะมาหรือไม่มา ไม่ใช่เรื่องในเมืองจีน หรือในเมืองญวน แต่เป็นเรื่องในเมืองไทยที่จะทำ

ให้มันมาหรือไม่ให้มา ถ้าคนไทยทุกคนพร้อมใจกันทำอย่างที่รัชกาลที่ ๖ ท่านทรงไว้ในสยามมานุสดีแล้ว ผมว่าศัตรูผู้รุกรานจะไม่ มีทางทำอะไรเราได้เลย เราควรสำรวจดูตัวเราว่าเราจะช่วยเหลือสังคมช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เราได้อย่างไร หากเราไม่ทำอย่างนั้นแล้ว ผมว่าคอมมิวนิสต์มันมาแน่ มันไม่ได้มาเป็นรูปอย่างนั้นอย่างนี้แต่มันมาในจิตใจของเรา ทำให้จิตใจเราแข็งกระด้าง ทำให้เรามอง ไม่เห็นว่าจะอะไรผิดอะไรชอบ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วมันก็เกิดมิดิสัญญ์ มองเห็นคนเป็นเนื้อต้องฆ่าแกงกันไปหมด ปัญหาเด็กนั้นผมไม่ ค่อยเดือดร้อนเพราะเป็นปัญหาเล็กน้อย ปัญหาใหญ่อยู่ที่ผู้ใหญ่จะแก้ไขอย่างไร เพราะเด็กแก้ปัญหาของตนเองไม่ได้ ผู้ใหญ่ต้อง แก้ให้ ผู้ใหญ่ต้องช่วยแก้ปัญหาทุกด้านทุกทาง จะเป็นด้วยให้การศึกษา จะเป็นด้วยการให้การช่วยเหลือ การสงเคราะห์ การ พยายาม การให้หยูกยา การหางานอาชีพให้ ให้เขาทำงานยังดีกว่าปล่อยให้เขาเข้าป่าเป็นโจรป่าไป น้ำป่าที่ไหลเข้าท่วมเมืองชลบุรี โหลเข้าท่วมเมืองหนองคาย โหลท่วมเมืองเชียงใหม่ นั้น เราเห็นเป็นของร้าย แต่ถ้าเราเอาเมาเก็บกักไว้ได้จะกลายเป็นพลังงาน ทำ ไฟฟ้าก็ได้ ทำให้เกิดมีพืชผลออกมาก็ได้ถ้าเรานำไปใช้ให้ถูกที่ถูกทาง ผมคิดว่าปัญหาเด็กนั้นจะทำให้ล้มจม แต่การล้มจม ไม่ใช่ ความผิดของเด็ก เป็นความผิดของผู้ใหญ่ที่ไม่ใช้สายตา ไม่ให้ความคิดเห็นแก่เขา ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเรา เราทอดทิ้งพวกเขา ต่างหาก ผมคิดว่าที่ผมมาพูดวันนี้คงไม่เสียเวลาเปล่า คงจะเป็นการบ้านให้ท่านช่วยกันคิดต่อไป เพราะทุกอย่างในประเทศไทยนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียว หรือเป็นเรื่องของจอมพลถนอม กิตติขจรผู้เดียว แต่เป็นเรื่องของคนไทย ๓๕ ล้านคน จะต้องช่วยกันทำเพื่อแก้ไขบ้านเมืองของเราให้ดีขึ้น

การวิเคราะห์ปรากฏา

การวิเคราะห์ปริบท วาบทบทนี้กล่าวในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ อันเป็นปีที่ผู้พูดดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ ในช่วงนั้นเป็นยุคที่จอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี นโยบายต่างประเทศของไทยกำลัง เป็นที่จับตามองอยู่ในขณะนั้น นั่นคือ ไทยจะสร้างสัมพันธกับจีนแผ่นดินใหญ่หรือไม่ เพราะสหรัฐอเมริกาใน สมัยประธานาธิบดีนิกสันมีนโยบายที่จะสร้างสัมพันธกับจีนแผ่นดินใหญ่เนื่องจากต้องการยุติสงครามเวียดนาม สหรัฐส่งเสริมให้ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ตั้งองค์การอาเซียนขึ้น ไทยหวังนิวัติกว่าการเปิดไมตรีกับปักกิ่งจะทำให้คน ไทยมีแนวโน้มเอียงไปทางนิยมชมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้นซึ่งเราจะเห็นได้บ้างในบางตอนของปรากฏา บทนี้¹

โอกาสที่กล่าว คือ กล่าวในวันครบรอบปีของสโมสรเยาวชนดินแดง สำหรับจำนวนผู้ฟังนั้นคาดว่า มี เป็นจำนวนร้อยเท่าที่ห้องประชุมจะจุได้คงมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ อธิบดีกรมต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้ ทรงคุณวุฒิอื่นๆ ซึ่งทำงานหรือกิจกรรมทางด้านเยาวชน ผู้ใหญ่ซึ่งในงานของเยาวชนและคงจะมาร่วมงานใน โอกาสครบรอบปีของสโมสรเยาวชนดินแดงนี้ด้วย

การวิเคราะห์ปรากฏา นายสุกิจ มินนิมานเหมินทร์จัดเป็นปราชญ์คนหนึ่งของไทย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวชมเชยอาจารย์สุกิจไว้ในหนังสือสยามรัฐว่า ผมรัก และนับถือท่านอาจารย์สุกิจมานาน ก็เพราะท่านเป็นคนที่คุยให้ผมฟังได้เพลิดเพลินยิ่งกว่าใครอื่นเสมอมา ที่ว่า เพลิดเพลินนั้นมีได้เพลิดเพลินไปด้วยความรื่นเริงในการพูดของท่านซึ่งท่านก็มีอยู่ มากไม่น้อยกว่าใครอื่น แต่ที่จริงแล้วเพลิดเพลินไปด้วยความรู้ต่างๆ ซึ่งสะสมอยู่ในตัวของท่าน และท่านมักจะแจกจ่ายความรู้ที่ท่านมี อยู่ให้แก่คนอื่นได้รู้เห็นอย่างไม่เสียตมเสียตาย คุยกับท่านครั้งใด ก็ได้ความรู้เพิ่มขึ้นและฉลาดขึ้นอีกนิดทุก ครั้งไป² สรุปรวมแล้วว่า ความน่าเชื่อถือของผู้พูดเป็นที่ยอมรับกันในหมู่ผู้รู้หรือนักปราชญ์ในประเทศไทย

ผู้พูดออกตัวซึ่งทำให้ผู้ฟังอยากติดตามว่า ชื่อหัวข้อเป็นชื่อง่าย ๆ แต่เวลาจะพูดเข้าจริง เรื่องกลับไม่ ง่ายอย่างชื่อหัวข้อซึ่งคงจะทำให้ผู้ฟังอึดอัดบ้างเพราะอาจจะเคยประสบปัญหาเช่นนี้กับตนเอง แม้จะเป็น เรื่องธรรมดาแต่ก็คิดค้นเนื้อหา (invention) ของผู้พูดก็กระทำด้วยความรอบคอบถ้วนถี่ นั่นคือ ผู้พูดได้ไปค้น

ประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในจดหมายเหตุลาลูแบร์เรื่องลงมาถึงข้อเขียนของเซอร์จอห์น บาวริงในสมัยรัชกาลที่ 4 และของสังฆราชบาทหลวงต่างๆ ผู้พูดยังได้อ้างถึงชาวต่างประเทศที่มาช่วยราชการในเมืองไทยว่าพวกเขาเหล่านั้นได้ชมเชยเด็กไทยว่าเป็นเด็กน่ารัก การอ้างเช่นนี้ทำให้การพูดน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นเพราะเท่ากับอ้างแหล่งอื่น มิใช่คนในชาติเดียวกันชมพวกพ้องกันเอง อย่างไรก็ตามผู้พูดก็ได้อ้างด้านที่ไม่ดีของเด็กไทยจากมุมมองของชาวต่างชาติด้วยเพื่อให้การพูดเกิดความสมดุลย์ นั่นคือ เด็กไทยถูกตามใจจนเป็นที่น่าแปลกใจ เช่น ดูนมไป ดูนุหรืไป แต่นั่นเป็นเพียงตัวอย่างส่วนน้อย ชาวต่างชาติบรรยายว่าเด็กไทยช่วยตัวเอง หาของกินได้ อ่านหนังสือได้เพราะอยู่กับวัดกับพระ แต่เด็กหญิงจะด้อยโอกาสกว่าบ้าง

เมื่อพูดถึงเด็กฝรั่ง ผู้พูดกล่าวว่าจะไปไหนทางวิชาการ จะเล่าชีวิตความเป็นไปธรรมดาไม่ค่อยมี ฉะนั้น ในตอนนี้การคิดค้นเนื้อหา (invention) จึงมาจากประสบการณ์ตรง (direct experience) ของผู้พูด ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความต่าง (compare and contrast) เพื่อให้ผู้ฟังเห็นประเด็นต่างๆ ได้ง่ายขึ้นโดยเฉพาะประเด็น Business is business และ No pain without gain, no gain without pain. นั่นคือ การไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน ทำอะไรทุกอย่างต้องแลกมาด้วยหยาดเหงื่อแรงกาย (ที่ผู้พูดแปลว่า ลำบากก่อนคงสบายเมื่อปลายมือคงจะเป็นในอีกสถานการณ์อื่นๆ)

ผู้พูดได้เปรียบเทียบการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่กับนมวัวว่าทำให้ความรักระหว่างพ่อแม่ลูกของเด็กไทยกับเด็กฝรั่งแตกต่างกันด้วย และที่สำคัญพื้นฐานของปรัชญาชีวิตที่ให้ลูกช่วยตัวเองเมื่อโตขึ้น หาเงินส่งเสียการเรียนด้วยตนเอง ให้ลูกจ่ายค่ากินอยู่ภายในบ้านให้แก่พ่อแม่เป็นความสัมพันธ์ที่ต่างไปจากของไทยเรา ผู้พูดได้ยกปรัชญาชีวิตของคนไทยจากคิลจารึกว่า "กูไปได้เนื้อได้ปลามา กูเอามาบำเรอแก่พ่อกูแม่กู" ผู้พูดตั้งข้อสังเกตไว้ว่า กูทำอย่างนั้นกูทำอย่างนี้ดีกว่าข้าไม่ทำ นัยยะที่แฝงไว้คือ โลกพัฒนาก้าวหน้าขึ้น คำสรรพนามจาก "กู" เป็น "ข้า" แสดงความสุภาพขึ้นแต่จิตใจไม่ได้ดีขึ้นเลย ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่พึงประสงค์เป็นอย่างยิ่ง

ผู้พูดยกประเด็นขึ้นมาใหม่ว่า เด็กไทยจะเป็นอย่างไรนั้นขอให้ผู้ใหญ่เป็นตัวอย่าง ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์ยกตัวอย่างแม่ปูกับลูกปู ยกตัวอย่างเรื่องสั้นที่แม่ชื่นชมลูกจนลูกจะเสียเด็ก เป็นกลยุทธ์ที่ผู้พูดแทบทุกคนให้แต่ก็ได้ผลในแง่เรียกร้องความสนใจ และทำสิ่งที่จะพูดให้กระจ่างผู้พูดใช้เทคนิคการบรรยาย (description) เปรียบเทียบระหว่างลูกคนกับลูกสัตว์ซึ่งชี้ให้เห็นว่าลูกคนนี้ต้องถนอมกลม่อมเกลี้ยงเกลียดูด้วยความยากลำบาก ฉะนั้นความผูกพันความรักความอาลัยมีมากกว่าลูกสัตว์ ฉะนั้นปัญหาเด็กจึงเป็นปัญหาผู้ใหญ่

เรื่องที่เป็นความสะเทือนใจอีกเรื่องคือ การที่เนเรต้องเป็นเจ้าของาส ผู้พูดเล่าว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงเคยประสบด้วยตนเอง และอีกปัญหาหนึ่งคือปัญหาการศึกษาของชาติ จำนวนครูไม่พอเพียง จำนวนที่เรียนไม่เพียงพอกับเด็ก ผู้พูดได้พูดเรื่องนี้ยาวจะพูดเหมือนจะออกนอกประเด็น (digression) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้พูดอาจจะมีอิทธิพลของกรรมต่างๆ มานั่งฟังด้วย เพราะผู้พูดได้เอ่ยว่า "คุณๆ อธิปติ" และตำแหน่งรัฐมนตรีศึกษาธิการของผู้พูด คงจะทำให้มีผู้ฟังที่ทรงคุณวุฒิเข้ามาร่วมด้วย ผู้พูดจึงถือโอกาสนี้พูดเรื่องการศึกษาของชาติ อย่างไรก็ตาม การออกนอกประเด็นนี้ผู้พูดก็สามารถดึงประเด็นกลับมาได้ ด้วยคำถามที่เชื่อมประเด็นเพียงคำถามเดียว "ปัญหาอย่างนี้เมืองฝรั่งมีไหม" ซึ่งทำให้เรื่องกลับมาอยู่ที่แก่นหลัก (theme) เดิม นั่นคือ เด็กไทยกับเด็กฝรั่งเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ผู้พูดให้อรรถาธิบายว่า ฝรั่งอยู่ในสภาพที่แยกว่า เพราะมีพวกมิวดำซึ่งควบคุมไม่ได้ ซึ่งในช่วงที่มีปราฏคามิกรณีเผาบ้านเกิดขึ้นโดยชนมิวดำในสหรัฐอเมริกา ถึงตรงนี้ผู้พูดได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า จิตใจคนไทยยังมีพรหมวิหาร และคนไทยยังมีสถาบันกษัตริย์ ผู้พูดจึงขอให้ผู้ฟังช่วยกันเสียภาษี นั่นคือเพื่อนำเงินไปสู่ประเด็นที่ใหญ่กว่าว่า ปัญหาของเด็กไม่ว่าในประเทศไทย อังกฤษ หรืออเมริกา ล้วนเป็นเรื่องที่ผู้

ใหญ่ต้องแก้ไขให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม ผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้แก้ปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการหางานอาชีพให้ดีกว่าปล่อยให้เด็กเป็นโจร ผู้พูดได้พูดถึงการที่ลัทธิคอมมิวนิสต์จะเข้ามาเมืองไทยเป็นการพูดวิเคราะห์สถานการณ์ว่า การที่ลัทธินี้จะเข้ามาได้ไม่ได้ไม่ใช่เรื่องของจีนหรือญวน แต่อยู่ที่เราทำตัวของเราเอง ผู้พูดสรุปว่า ปัญหาเด็กนั้นทำให้ล้มจมได้ แต่ถ้าล้มจมจะเป็นความผิดของผู้ใหญ่ นับว่าเป็นการพูดในหัวข้อที่ผู้ฟังดูง่ายแต่ผู้พูดได้ให้แง่คิดหลายประการรวมทั้งการโน้มน้าวใจ ในตอนท้ายให้ผู้ฟังปฏิบัติอย่างไรด้วยเพื่อให้สถานการณ์บ้านเมืองดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์เปรียบเทียบให้เห็นความต่างของเด็กไทยและเด็กฝรั่งพร้อมทั้งให้ อรรถาธิบายถึงสาเหตุของความต่างนั้น การยกตัวอย่างเป็นเทคนิคที่ผู้พูดใช้เหมือนผู้พูดคนอื่นๆ เพื่อให้การ พูดชัดเจนขึ้นเหมือนสิ่งอื่นใด ผู้พูดได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่า เด็กไทยก็มีปัญหาเช่นเดียวกับเด็กฝรั่ง แต่เรายังมีผู้ใหญ่และสถาบันที่มีความเมตตากรุณาซึ่งผู้พูดได้ทิ้งท้ายให้ผู้ฟังซึ่งเป็นผู้ใหญ่นำปัญหาไปพิจารณาแก้ไขซึ่งเป็น ปัญหาระดับชาตินับเป็นวาทะที่ให้ข้อมูล (informative) ซึ่งสามารถโน้มน้าวใจ (persuasive) ได้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

² ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ณ เมรุวัดธาตุทองกรุงเทพมหานคร วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2519 และสยามรัฐ, 16 สิงหาคม 2516).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.8 ปาฐกถาเรื่อง " หัวโขนประชาธิปไตย "
 โดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
 ณ หอประชุมใหญ่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2521
 (ประกอบการฉายภาพยนตร์เรื่อง Mask Dance)

กระผมไม่ทราบว่าจะมีความเข้าใจ ผิดเกิดขึ้นหรือเปล่า ที่มาพูดเรื่อง หัวโขนประชาธิปไตย อะไรทำนองนั้น ฟังดูแล้วมันน่ากลัว ซึ่งความจริง ทางคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้ขอให้ผมมาเขียนปาฐกถาตัวที่นี้ ก็มีชื่อว่า Mask Dance แปลตรงๆว่า ไม่ใช่โขนประชาธิปไตยหรอก เป็นโขนเฉย ๆ ภาพยนตร์ เรื่องนี้เกี่ยวกับตัวของกระผมเองในขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรี พูดแล้วกระดากปากเหลือเกิน (ฮา) ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๘ ก็เป็นตัวพระเอกของหนัง เมื่อจะฉายหนังให้เป็นกรณีพิเศษสักหน่อยหนึ่งก็ต้องมีการเชิญดารามาปาฐกถาตัวหน้าจอหนึ่ง ก็ดูเหมือนจะเท่านั้นแหละครับ เมื่อมาปาฐกถาตัวแล้ว ก็อยากจะทำอะไรสักอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่จะได้ชมกันต่อไป หนึ่งเรื่องนี้ บริษัท เอ.ที.วี. ซึ่งเป็นบริษัทของอังกฤษ ได้มาถ่ายทำในเมืองไทย ผู้ที่มาทำหนังชื่อนายปีเตอร์ คาร์เวิล ได้เคยเข้ามาทำภาพยนตร์เรื่องที่เขาไปถ่าย จากรัฐไทยใหญ่เกี่ยวกับขบวนการชนชั้นซึ่งผมคิดว่าน่าจะมากกว่าหนังเรื่องที่จะเอามาฉายคืนนี้ ได้เห็นอะไรๆ มาก กระผมก็ได้ดูเพียงสองม้วนแล้วหลอดมันขาด พอม้วนที่สามกระผมเลยไม่รู้ ว่าใครจะมาปาฐกถาตัวในวันที่สาม ก็เลยระทึกใจอยู่จนบัดนี้ว่าใครจะเป็นคนชนชั้นกันแน่

แต่ว่าหนังเรื่องนั้นก็ได้รับรางวัลต่างประเทศหลายประเทศ และเข้ามาทำหนังที่กัลลังฉาย ก็คือเรื่องโขน หนึ่งเรื่องนี้เกี่ยวกับรายละเอียดระยะที่กระผมเป็นนายกรัฐมนตรีเท่าที่เขจะมีโอกาสถ่ายทำได้ เขาก็ติดต่อถ่ายหนังกระผมในเวลาต่างๆ กัน ตลอดเวลาที่กระผมเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อเขาติดตามไปก็ให้เขาถ่ายภาพยนตร์ไปเรื่อยๆ แล้วเขาก็ไปตัดต่อเพื่อให้พอกับเวลาของภาพยนตร์ อย่างที่ท่านจะได้ชมกันต่อไป

เพื่อจะได้ดูภาพยนตร์ให้เข้าใจก็อยากจะทำอะไรสักอย่างเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย คือ ตลอดเวลาที่กระผมเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นก็ก็เป็นระยะเวลาที่มีรัฐธรรมนูญฉบับ พุทธศักราช ๒๕๑๗ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทุกอย่าง แม้แต่จะไล่ขวางระเบิดกันตามถนนหนทางก็ทำได้ นอกจากนี้ ผู้แทนราษฎรในสภาผู้แทนราษฎรก็มีอำนาจวาสนา จะไล่รัฐบาลออกเมื่อไรก็ได้ การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้มีพรรคการเมืองเข้าแข่งขันหลายพรรค ผลที่ปรากฏก็คือว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้เข้ามา ๗๔ คะแนน นอกจากนั้นก็พรรคละ ๔๐ คะแนน ๒๐ คะแนน ตลอดไปจนพรรคที่มีผู้แทนเพียงคนเดียว กระผมเป็นหัวหน้าพรรคกิจสังคม ก็ได้รับเลือกตั้งเข้ามา พรรคกิจสังคมได้รับเลือกตั้งเข้ามาทั้งหมดเพียง ๑๘ คน เท่านั้นในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเป็นเช่นนั้น พรรคประชาธิปัตย์ก็มีโอกาสได้ตั้งรัฐบาลขึ้นก่อนแล้วก็บริหารอยู่ ๑๔ วัน ก็มาขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร เมื่อได้แถลงนโยบาย มีการชกนโยบายกันแล้วลงมติ ก็ปรากฏว่าสภาไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ก็เลิกไป ต่อมาก็เป็นการตั้งรัฐบาลกันใหม่ ที่นี้ก็มีการผสมกันระหว่างพรรคอื่นๆ ที่ไม่ใช่พรรคประชาธิปัตย์ ก็มี พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคธรรมสังคม และพรรคอื่นๆ อีกมากมาย พรรคสังคม ชาตินิยมและอะไรอีก ประทานโทษ จำชื่อไม่ได้แล้ว มันมากพรรคด้วยกัน เมื่อตั้งรัฐบาลขึ้นมาแล้ว กระผมก็เป็นนายกรัฐมนตรี มีสมาชิกสนับสนุนประมาณ ๑๖๐ คน ในสภาก็ได้รับความไว้วางใจ แล้วก็ได้เป็นรัฐบาลมาตั้งแต่เดือนมีนาคม ๒๕๑๘ จนถึงเดือนเมษายน ๒๕๑๙ ในระหว่างที่เป็นรัฐบาล ก็ได้พยายามที่จะกระทำการบางอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่สังคม ก็ได้คิดถึงชาวไร่ชาวนาในต่างจังหวัดก่อน จึงได้ดำเนินนโยบายที่เป็นโครงการที่เรียกว่า " เงินผัน " ซึ่งทำกันหลายกิ่งงักกันติดอยู่แล้ว แล้วก็ถูกโจมตีว่าทำกันก็มาก แต่ว่าบัดนี้จะเป็นอย่างไรผมก็ไม่อธิบายละ ก็น่าจะทราบกันดี ถ้าไม่ทราบก็สนใจ นอกจากนั้นก็ยังมีประกันราคาข้าวเปลือกซึ่งก็มีหลายคนว่าไม่สำเร็จ แต่ที่จริงสำเร็จ มีการประกันราคาหลายสิบจังหวัด บางจังหวัดที่ยังไม่ถึงก็กำลังจะขึ้นไป ก็พอดีว่ามีเรื่องเหตุการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้น มันก็ทำให้ไม่ได้ผลทุกจังหวัดไป แต่ถึงอย่างนั้น กระผมก็อยากจะทำเรื่องว่า เนื่องจากนโยบายที่จะประกันราคาข้าวขึ้น ข้อเท็จจริงก็ปรากฏว่า คนที่เลิกทำนาได้กลับมามีนาเป็นจำนวนมาก ไร่นาเพิ่มขึ้น ปริมาณข้าวเปลือกเพิ่มขึ้น มีผลทำให้ยังมีข้าวกินกันมาจนทุกวันนี้ ทั้งๆ ที่ปีกลายฝนแล้ง ทางด้านในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ๆ ก็ได้พิจารณาหาทางช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย เรื่องนี้ได้ถูกโจมตีมามาก และได้ถูกคิดค่าน ว่าว่า รัฐบาลใช้จ่ายเงินเป็นเบี้ยหัวแตกหัวแตก แต่กระผมก็ไม่มีโอกาสที่จะพูดกับใครที่ไหน คินนี้ก็อยากจะทำเรื่องว่า การช่วยเหลือผู้

ยากไร้ หรือผู้ที่ด้อยในทางเศรษฐกิจในสังคมนั้น เป็นของจำเป็น เพื่อความสงบเรียบร้อย ของบ้านเมืองและเพื่อความสามัคคีทั่วประเทศ เราจะละเลยไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องกำหนดจะไปช่วยโดยหลักหูลับตาช่วย โดยไปควักเงินแจก มันก็ทำไม่ได้ รัฐบาลของกรรมจึงได้กำหนดขีดเส้นไว้ คือ รายได้พันบาท ถือว่าคนที่มียาขี้ได้เกินกว่าพันบาทขึ้นไปนั้น คิดว่ายังไม่แตะต้องในขณะนี้ก่อน รัฐบาลได้ช่วยเหลือเฉพาะผู้ที่มียาขี้ต่ำกว่าพันบาท ทั้งนี้ ก็ได้ให้หนึ่งรถไปทำงานฟรีรถหนึ่งรถไปโรงเรียนฟรี สำหรับเด็กนักเรียน นิสิต นักศึกษา ขึ้น รถเมล์ ฟรี หหมด ไม่จำกัดรายได้ คนยากไร้ที่มีเงินต่ำกว่าพันบาท ก็ได้หนึ่งรถไปทำงานฟรี ได้รับการรักษาพยาบาลฟรี และช่วยเหลือในเรื่องแบบเรียนของลูก ค่าเล่าเรียนต่างๆ เรายังช่วยไป ซึ่งกรรมคิดว่าช่วยได้ แต่ก็มีความว่าจ่ายเงินจ่ายทองเหลวแหลก ไม่เข้าเรื่อง เหตุที่ทำอย่างนั้นก็เพราะกรรมคิดว่า การเข้าช่วยเหลือคนในสังคมนั้น สำหรับเมืองไทยในขณะนั้นพูดกันมากกว่าทำไม่ประกันสังคม ทำไม่จึงแจกฟรี กรรมจึงเห็นว่า การประกันสังคมนั้นถูก แต่สำหรับคนที่มียาขี้ต่ำกว่าพันบาท ในประเทศไทยในขณะนั้น ไม่มีทางจะไปประกันสังคมได้ แทนที่จะช่วยเหลือด้วยการประกันสังคม ซึ่งถ้าช่วยจริงๆ ก็ไม่มีทางประกันได้ เราได้หวังไว้ก่อนว่า สำหรับคนที่มียาขี้สูงกว่าจะได้ดำเนินการประกันสังคมต่อไป เหล่านี้เป็นวัตถุประสงค์ใหญ่ๆ แต่ก็ยังมีอีกมาก กรรมก็อยากจะขอเรียนไว้แต่เพียงเรื่องใหญ่ๆ ที่คิดว่าจะทำ และก็ได้นำเงินการทำไปแล้วในระบอบหนึ่งปีที่ได้เป็นรัฐบาล กรรมเรียนมาแล้วว่า รัฐบาล กรรมอยู่ในระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้น ก็มีคุณประโยชน์ต่างๆ ที่แสดงผลออกมาชัดเจน ในเมืองไทยของเรานี้ มีการเรียกร้องประโยชน์ตน และต่อสู้เพื่อประโยชน์ของคนอย่างเปิดเผยในสภาผู้แทนราษฎรนั้นก็ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองมากมายหลายพรรค รัฐบาลก็ไม่สามารที่จะคุมได้ทั่วถึงหรือรักษาระเบียบวินัยไว้ได้ ในฐานะที่กรรมเป็น นายก ๕ ก็ต้องถูกกดดันจากคนในคนนั้นบ้าง พรรคตั้งแต่ใหญ่ไปหาเล็ก ดูเหมือนอยากจะเป็นรัฐมนตรีกันทุกคนสมาชิกที่สนับสนุนรัฐบาลมีอยู่ ๑๖๐ กว่า หรือ ๑๗๐ คน อยากจะเป็นรัฐมนตรีกัน ทั้งนั้นครับ ประชุมพรรคทีไรก็จะต้องพูดกันถึงเรื่องนี้ ถึงกับมีท่านผู้แทนราษฎรหญิงท่านหนึ่ง ท่านขึ้นมาพูด กรรมยังจำติดหูท่านบอกว่า เรื่องที่จะเป็นรัฐมนตรีนี้ขอให้เรามาพูดกันอย่างลูกผู้ชายเสียที (ฮา) คือถ้าจะไปเป็นพร้อมกันทั้งหมดนั้น มันไม่ได้รัฐธรรมนูญไม่อนุญาตไว้ว่าจะให้มีรัฐมนตรีถึง ๑๗๐ คนได้ เพราะฉะนั้น ท่านก็เสนอว่าเรามาผลัดกันเป็นคนละเดือนดีไหม (ฮา) จะได้ว่าถึงกัน นี้ก็แปลว่าบางท่านก็เบื้อหน้าเต็มทีต่อสภาพการณ์เช่นนั้น แต่มันก็มี การติดต่อ การวิ่งเต้น การขู่เข็ญ ก็ไม่ได้ขู่ใครหอกใคร ก็ขู่ที่นายกรัฐมนตรีแหละ ถ้าไม่ให้อย่างนั้นก็จะไม่สนับสนุน จะไม่ทำอย่างนี้ ก็ุ่นวายกันอยู่ตลอด ทั้งๆที่กรรมก็พยายามที่จะทำงานของบ้านเมืองให้ลุล่วงไป ทางด้านสภาก็ไม่เคยมีความปกติสุขอย่างใดเลยแต่ละวัน แต่ละการประชุมนั้นจะมีแต่เรื่อง ประเดี๋ยวขอเสนอเปิดอภิปราย ชักถามกันอย่างยืดเยื้อฝ่ายค้านก็มีเสียงมีกำลังเข้มแข็งมาก นอกจากฝ่ายค้านแล้ว ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลก็ไม่ยอมอีกเหมือนกัน กรรมก็ได้แต่อดทนกันมาตลอด นอกสภาก็มีการเดินขบวน มีการชุมนุมเรียกร้องอะไรต่อมิอะไรกันอยู่เรื่อยๆ ปัญหาจากชาวนา ปัญหาจากกรรมกรแรงงาน ปัญหาจากโรงงานต่างๆ หลังไหลเข้ามาไม่เว้นแต่ละวันและกตลกดขี่ลี้ลับชั่วโฉม่ง ที่เป็นข่าวหนังสือพิมพ์นั้นยังน้อย ก็ได้พยายามขจัดปิดเป่าไป พยายามที่จะใช้เหตุใช้ผลพยายามที่จะให้มีการเจรจากับทุกฝ่ายที่มีอยู่ในขณะนั้นไม่เคยจะติดรอนใคร ไม่เคยจะตั้งตัวเป็นศัตรูกับใครเลยแล้วที่ได้ไปพูดจากันรู้เรื่องมันก็คลี่คลายไปได้ สงบเรียบร้อยไปได้ก็มากต่อมาก เรื่องที่ไม่สามารถจะเจรจากันได้ก็ต้องมีอยู่เสมอ

กว่าจะเจรจารู้เรื่องก็เร็วบ้างช้าบ้าง ก็มีการเดินขบวนบางครั้งไม่นานจะต้องเดินก็เดิน ขอกันก็ไม่ให้ อย่างเช่นกรณีเรือมาษาเกษ ที่ที่ทหารอเมริกันมาลงที่เมืองไทยแล้วส่งไปรบในกัมพูชา รัฐบาลก็ไม่เห็นด้วยในการกระทำของสหรัฐและได้ยื่นประท้วงเป็นทางการกรรมเองเรียกอุปทูตอเมริกาเข้ามาที่ทำเนียบรัฐบาล และได้ยื่นหนังสือประท้วงแต่ก็ไม่เป็นที่พอใจ เพราะคนอื่นก็ต้องประท้วงบ้าง ความจริง รัฐบาลประท้วงมันก็จะพอแล้ว แต่ก็ไม่พอ นิสิตนักศึกษาไปประท้วงหน้าสถานทูต ก็ไปทำอะไรต่ออะไรกันกรรมก็ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ พูดตรง ๆ นอกจากนั้นก็มีการขัดแย้งกันถึงกับก่อเหตุร้าย พอวันดีคืนดี ก็มีนักเรียนอาชีวะยกพวกไปโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เหมือนอย่างกับสมัยโบราณ เข้าตีป้อมค่ายอย่างนั้น เด็กอาชีวะเป็นหมื่นๆ คน ที่มีอาวุธก็มี มีปืนก็มี มีมีดไม้ตลอดจนก้อนหินก้อนอิฐ ก็ไปชุมนุมกันอยู่ที่ทุ่งพระเมรุ กรรมอยากจะทำอะไรให้ทั้ง นายก ๕ ทำอย่างไร กรรมก็โทรศัพท์ไปที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปตามดูว่าเป็นอย่างไรเพราะหัดว่าตอนนั้นปิดเทอม นักศึกษาก็ไม่อยู่ ก็มีท่านอาจารย์เสน่ห์ จามริก รักษาการเป็นหัวหน้าใหญ่อยู่ที่นั่น รักษาการเป็นอธิการบดีรวมทั้งคณาจารย์อีกหลายสิบคนด้วยกัน กรรมก็ถามคณาจารย์ทั้งหลาย รวมทั้งท่านรองอธิการฯ ว่าทำอะไรกันอยู่ เขาก็ตอบมาว่า บัดนี้ กำลังแสดงวีรกรรม คือ ข้ามแม่น้ำหนีไปอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช (ฮา) กรรมก็สรรเสริญท่านอาจารย์เสน่ห์ ในฐานะที่ท่านเป็นวีรชนผู้ยิ่งใหญ่และเมื่อไม่ปรากฏว่ามีใครอยู่ข้างในแล้วกรรมก็เรียกท่านผู้บัญชาการตำรวจนครบาลมาถามว่าจะเอาอย่างไรกัน เวลานี้มีเด็กกำลังจะเข้าตีธรรมศาสตร์ เคารมธรรมศาสตร์ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลก็รายงานกรรมว่า เวลานี้มีตำรวจพันคน มีปืนยิงเร็วพันกระบอกครบมือพร้อมแล้ว ท่านนายก ๕ สั่งเมื่อไหร่ก็จะได้ออกปราบ เตรียมได้ กรรมมาคิดดู ในธรรมศาสตร์ก็ไม่มีใคร มีแต่เด็ก ส่วนนักเรียน

อาชีวะที่อยู่สนามหลวงมีเป็นหมื่น ถ้าตำรวจพันคนถือปืนยิงเร็วเข้าไป มันก็จะทำอะไรข้างเขา ตำรวจก็คงเกิดโมโห ก็ต้องยิงกันขึ้น เด็กมันก็ตายเท่านั้น อาจจะมีสภาพอะไร (อาจจะยิ่งกว่าวันที่ ๖ ตุลาคมก็ได้) กระทบกับกบฏผู้บัญชาการตำรวจนครบาลว่า ฉะนั้น คุณเก็บตำรวจนครบาลของคุณไว้เถอะถ้ามันจะเข้าพิธีกรรมศาสตร์ ดึงพลัง มันซ่อมได้ แต่เด็กมันตายไปแล้วมันซ่อมไม่ได้ มันต้องเผา วันหลังพ่อแม่เขาจะมาเรียกเอาลูกคืนกับกระผม กระผมไม่รู้จะเอาที่ไหนไปให้เขา เพราะกระผมแก่แล้ว (ฮา) ก็เกิดเหตุการณ์ขึ้นธรรมชาติทั้งไปนิด ๆ หน่อย ๆ แล้วมันก็ซ่อมเสร็จแล้วแต่กระผม ก็เสียชื่อมาก ในฐานะที่กระผมไม่สามารถจะคุมสถานการณ์อะไรได้ ความรุนแรงข้างถนนหนทาง ก็มีอยู่ตลอดเวลา การเดินขบวน การต่อสู้กัน อะไรต่ออะไร ก็พยายามผ่อนคลายนางฝ่ายทหารก็มีอะไรก็คึกคักขึ้นมา ซึ่งก็มีข่าวว่าจะมีการปฏิวัติ ปฏิรูป ปฏิสังขรณ์ กันอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน กระผมอยู่กลางก็ได้พยายามทำทุกทางที่จะไม่ให้ระบอบประชาธิปไตย ต้องพังลงด้วยการปฏิวัติของทหาร ทำทุกทางด้วยการชี้แจง ด้วยการให้เหตุผล จนถึงใช้เล่ห์ใช้กลทั้งหมด ตอนไปประชุมอาเซียนที่เกาะบาหลีกลับมาถึงสิงคโปร์ก็มีรายงานว่า ทหารเขาเตรียมพร้อมหมดแล้ว กระผมก็นอนหลับเสียคืนหนึ่ง รุ่งขึ้น ขึ้นเครื่องบินมาเมืองไทยถึงสนามบิน มาถึง หนังสือพิมพ์ ก็เกรูกริ้วเข้ามาถามว่ารู้หรือเปล่าว่าทหารเตรียมพร้อม กระผมบอกว่ารู้ เขาถามว่ารู้อะไร กระผมก็บอกว่าก็ผมเป็นคนตัวเองก็กระผมเป็นนายก ฯ นี้ (ฮา) นายกฯไม่สั่ง ใครจะเตรียมพร้อมได้ มีอย่างหรือ นายก ฯ ไม่อยู่ในบ้านในเมืองเขาก็ต้องเตรียมพร้อมรักษาเหตุการณ์ ความจริงก็ไม่รู้หรอกครับ (ฮา) มันก็เลยแข็งกันไป ก็ไม่มีอะไร และก็ยังมีอีกมากมายหลายเรื่องหลายกระบวนมีฝ่ายหนึ่งที่ก่อความไม่สงบต่างๆ พุดตรง ๆ เอะ ก็เรียกร้องชุมนุมอะไรสารพัด ในฐานะที่กระผมเป็นนายกรัฐมนตรีถูกต้องตามกฎหมาย กระผมก็ได้แต่พยายามป้องกันฝ่ายถืออาวุธ ไม่ให้ปฏิวัติ หรือเข้ามาทำลายระบอบประชาธิปไตยทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งได้คอยพยายามที่จะพูดให้เหตุผลเพื่อระงับฝูงชนอีกกลุ่มหนึ่งไม่ให้เอาความรุนแรงกลางถนนเข้ามาเป็นปรัชญาทางการเมือง อันนี้สำคัญมาก ทำอย่างนี้ตลอดมาและในสภา ฯ เองในที่สุดก็ต้องยอมรับว่ากระผมเองก็ได้เป็นนอนไม่หลับนอนตัวสองตัวนอนอยู่ๆเลย นั่งปลงกรรมฐานเห็นตัวเองเป็นอย่างนี้ มันแตกแยกหมดแล้ว เมื่อไม่มีทางกระผมก็ต้องยุบสภาฯด้วยความหวังว่า เมื่อยุบสภาฯแล้ว จะได้เลือกกันใหม่พรรคการเมืองที่ได้ รับเลือกก็จะได้เป็นกลุ่มเป็นก้อนและก็จะได้มีการตั้งรัฐบาลที่มีคะแนนเสียงในสภา ฯ หนักแน่นที่จะพูดอะไรเป็นมันเป็นเหมาะ ที่จะบริหารราชการแผ่นดินต่อไป โดยมีหลักมีฐาน แล้วก็จะได้จัดการกับปัญหาต่างๆ ที่จะต้องเผชิญอยู่นั้นได้ จึงได้มีการเลือกตั้งกันใหม่ ในกรณีนั้น กระผมก็แพ้เลือกตั้ง จะแพ้ด้วยวิธีใด กระผมจะไม่พูดในวันนี้ แพ้หรือเปล่านั้นไม่รู้ละ (ฮา) บอกไว้เท่านี้ก่อน ไว้วันหลังมีโอกาสจะมาเล่าให้ฟังใหม่ แต่วันนี้ยังไม่พูดหรอกเพราะว่าจะมีการฉายหนังกัน แต่อย่างไรก็ตาม กระผมก็ไม่ได้รับเลือก เมื่อไม่ได้รับเลือกก็หมดภาระ พรรคประชาธิปไตยก็ได้รับเลือกเข้ามาเป็นกลุ่มเป็นก้อน การตั้งรัฐบาลในยุคต่อมาหลังการเลือกตั้ง ดังนั้น ตั้งรวมกันสี่พรรคก็ตั้งรัฐบาลได้ มีเสียงท่วมท้นในสภา ฯ เรียกว่า รัฐบาลจตุรพรรค ซึ่งรัฐบาลนั้นอยู่มาสี่เดือน ก็เกิดการปฏิรูปสภาผู้แทนราษฎรก็ไม่มีมาจนบัดนี้ แล้วก็หมดเรื่องกัน กระผมเอง ก็ออกมาอยู่สุดอยู่สบาย ไม่มีทุกข์มีร้อนอะไรทั้งสิ้น และก็อยากจะเรียนตรงๆ ว่า คนเรานะ เจ็บแล้วต้องจำ ทำอะไรกินเปรี้ยวมากมันก็เจ็บฟัน ทุกวันนี้ก็ยังไม่หายเจ็บฟันแต่ก็ขอขยับขึ้น ขอให้ท่านทั้งหลายดูหน้าผมในภาพยนตร์กับดูหน้าผมที่มายืนไฟสว่างๆ นี้ ดูหนึ่งแล้วจะเห็นว่า กระผมหนุมกว่าในหนังสือพิมพ์ (ฮา ปรบมือ) เพราะฉะนั้น ถ้ามีประโยชน์อะไรเกิดขึ้นจากการดูหนังเรื่องนี้ ก็ที่อาจจะทำอะไรสักอย่างในคืนนี้ก็คือ มีคิดว่า ถ้าไม่เอาปากแก่เร็ว ตายเร็ว ก็อย่าไปเป็นนายก รัฐมนตรีเมืองไทยเข้าก็แล้วกัน อยู่บ้านมันสบาย ๆ ดีกว่าไม่เดือดร้อน กระผมก็อยากจะทำแต่เพียงเท่านี้ สำหรับในหนังนี้ก็มีมีการถ่ายชีวิตของกระผมในขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรีไป และก็ตามถ่ายตลอดจนกระทั่งกระผมมีการไหว้ครูโชนที่บ้าน ซึ่งกระผมก็ทำทุกปี ก็เป็นศิลปินี่ครับ ไม่รู้จะทำอย่างไร และก็ไหว้ครูใหญ่ด้วย ก็ต้องเอากันมั่ง ตอนเป็นนายก ฯ ก็เลิกไม่ได้ ก็กลัวครูมาทักเขา เดี่ยวจุกตาย ก็เลยต้องไหว้ครูทั้งๆ ที่เป็นนายกรัฐมนตรี ฝรั่งก็เลยมาถ่ายหนังไปหมดก็ให้เห็นเหตุการณ์ตลอดเวลาที่ล่วงเลยมานาน ก็ขอชี้แจงเพียงเท่านี้แหละครับ ท่านจะได้ดูหนังกัน ก็ขอขอบคุณที่ท่านได้ให้ความสนใจมากมายมองไม่มีผิดไปหมด ข้างบนนั้นก็มากก็ขอขอบคุณอย่างยิ่งที่มีปัญหาถามขึ้นมาให้เป็นที่ปัญหาสุดท้าย ไม่อย่างนั้นก็ไม่ได้ดูหนังคำถามมีว่า " ขอเรียนถามอาจารย์แพ้เลือกตั้งอย่างไร " กระผมไม่ได้แพ้ครับ (ฮา)

การวิเคราะห์ปรากฏา

การวิเคราะห์ปริบท ของวาทะบทนี้คือเหตุการณ์บ้านเมืองในเดือนกุมภาพันธ์ 2521 ซึ่งเป็นปีที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปแล้วเหตุการณ์ในวาทะบทนี้เป็นเหตุการณ์ที่มองย้อนหลังเพื่ออธิบาย คำว่า หัวใจประชาธิปไตย คำถามคือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ประสบความสำเร็จหรือไม่ในฐานะนายกรัฐมนตรีและม.ร.ว. คึกฤทธิ์มองเหตุการณ์นั้นอย่างไรจากวาทะของเขา

หลังการล้มของรัฐบาลกลุ่มถนอม - ประภาส - ณรงค์ ในเดือนตุลาคม 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยุบสภา จากนั้นก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติขึ้น 2,346 นาย และให้มีการเลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติจากสมาชิกสภาฯ ขึ้น 299 นาย เพื่อทำหน้าที่สภานิติบัญญัติ นอกจากนี้ก็มีการแต่งตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อร่างรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชนชาวไทยใช้ถาวรต่อไป

ในขณะที่สังคมไทยตอนนี้นำกำลังประสบปัญหายุ่งยาก เต็มไปด้วยบรรยากาศของความขัดแย้ง เศรษฐกิจและการประจันหน้า ก็ถูกซ้ำเติมด้วยการขึ้นราคาน้ำมันดิบของกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันเพื่อส่งออก (โอเปก) ทำให้เกิดปัญหาน้ำมันแพงและขาดแคลน จนถึงมีมาตรการบางอย่างเพื่อการประหยัด ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา นอกจากนั้นราคาอุปโภคบริโภคก็ได้ถีบตัวสูงขึ้นจากการขึ้นราคาน้ำมัน ปัญหาซึ่งมีมากอยู่แล้วก็กลับทวีความรุนแรงขึ้น แต่อาศัยที่รัฐบาลซึ่งประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีที่มีชื่อชาวสะอาด (นายสัญญา ธรรมศักดิ์) และคณะรัฐมนตรีที่มีคุณภาพดีกว่าหลาย ๆ ชุดในอดีต ก็สามารถระคับระคองรัฐนาวาไปจนมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมกราคม 2518

เมื่อประกาศรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 แล้วมีการเลือกตั้งเดือนมกราคม 2518 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมได้เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลที่ตั้งขึ้นใหม่เป็นรัฐบาลผสม ซึ่งต่อมา ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้ประกาศยุบสภา และเลือกตั้งใหม่ในเดือนเมษายน 2519 และม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช พี่ชาย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นนายกรัฐมนตรี จนเกิดการนองเลือดและรัฐประหารเมื่อ 6 ตุลาคม ในปีเดียวกัน

ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ 2517 เป็นประชาธิปไตยที่ได้มาโดยเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นับได้ว่าเป็นประชาธิปไตยที่มาจาก การต่อสู้ของมวลชน สิ่งที่ปรากฏระหว่างนี้มองได้เป็นสองแง่ คือในแง่บวกและในแง่ลบ¹

ในแง่บวก

ในแง่บวกนั้น การเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ 2517 มีอยู่หลายแง่ คือ โอกาสของการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย การเลือกตั้งการจัดตั้งรัฐบาล การแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ แสดงเด่นชัดว่าคนไทยรู้จักศึกษาและสามารถจะปกครองตนเองในระบบประชาธิปไตยได้ อย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองและระบบ

ในแง่ลบ

ในแง่ลบนั้น การเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ 2517 เป็นการผินร้ายของคนจำนวนไม่น้อย การเรียกร้องทางการเมืองมีมากเกินขอบเขต การเรียกร้อง การประท้วง การนัดหยุดงาน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมากมาย (ปี 2516 - 501 ครั้ง ปี 2517 - 357 ครั้ง ปี 2518 - 241 ครั้ง ปี 2519 - 133 ครั้ง) การเข้ามาร้องทุกข์โดยชาวนา ฯลฯ ชี้ให้เห็นว่าการเรียกร้องทางการเมืองกระทำเกิดขึ้นอย่างมาก ซึ่งหลายกรณีมาจากความเป็นจริงและหลาย

กรณีมาจากการขวยโอกาสไม่สมเหตุสมผล แต่ที่สำคัญก็คือการเรียกร้องทางการเมืองอันมากมายนี้ ชี้ให้เห็นว่าการตื่นตัวทางการเมืองกำลังถึงจุดสูง ซึ่งจะเกินเลยกว่าความสามารถและทรัพยากรของระบบการเมือง ซึ่งน่าเป็นห่วงยิ่ง

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่เดือนมีนาคม 2518 ถึงเดือนเมษายน 2519 ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้ชื่อว่าเป็นรัฐบาลที่เห็นใจคนจนมาก ซึ่งเขาเรียกว่า ชนผู้ด้อยโอกาส ได้แก่คนจนในเมืองและชาวนาในชนบท สิ่งก็ตามมาคือประเทศไทยประสบปัญหาในเรื่องของกระแสมวลชนอันเป็นระลอกคลื่นใหญ่มาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผลผสมผสานกับนโยบายของรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชที่พยายามจะช่วยเหลือคนจน ผนวกกับการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เริ่มตั้งแต่กรณีเผาจวนผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2518 ปัญหาชาวนาจาก 25 จังหวัดเดินขบวนมาร้องเรียนนายกรัฐมนตรี การที่ตำรวจกลุ่มหนึ่งยกพวกไปทำลายบ้านนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช การยกพวกเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การพยายามขวางระเบิดที่ทำการพรรคพลังใหม่ การขวางระเบิดการประชุมกรรมการหาเสียงของพรรคพลังใหม่ที่จังหวัดชัยนาท การขวางระเบิดใส่ผู้เดินขบวนประท้วงการตั้งฐานทัพอเมริกา และสถานีเรดาร์ราษฎร์ การสังหาร ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน อดีตเลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พนักงานโรงแรมดุสิตธานีประท้วงเรื่องค่าแรง ผู้บริหารโรงแรมแก้ปัญหาโดยการจ้างกระหิงแดงเข้ามารักษาความปลอดภัยและทรัพย์สิน ทำให้เกิดการปะทะกับพนักงานโรงแรม ปัญหาเรื่องคนงานบริษัทสแตนดาร์ดการ์เมนต์ ปัญหาคนงานไทยกาวัดประท้วงเรื่องสวัสดิการ ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยร่วมกับกลุ่มพลังมวลชนอื่นจัดอภิปรายที่ท้องสนามหลวง กรณีนายอินดา ศรีบุญเรือนประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือถูกลอบสังหาร การชุมนุมของกลุ่มมวลชนที่ความถี่และความรุนแรงมากขึ้น ผู้นำชาวนา กรรมกร นักศึกษาถูกลอบสังหารไปหลายสิบคนโดยที่รัฐบาลไม่สามารถจะจับกุมคนร้ายและไม่สามารถจะหยุดยั้งขบวนการชาวพิฆาตชายได้² ปรากฏการณ์ที่นำวิกฤตที่สุดคือ การแตกแยกในทางความคิดทางการเมืองของคนไทยที่แตกแยกเป็นเป็นสุดโต่งสองขั้ว และมีลักษณะประจันหน้า การแตกแยกดังกล่าวคือ การแตกแยกของกลุ่มชาวจัดและชาวจัด

ในที่สุด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชตัดสินใจยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่ พรรคประชาธิปไตยได้เข้ามาเป็นรัฐบาลโดยม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงที่ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เขาก็เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทำหน้าที่เขียนบทความในสยามรัฐรายวันและสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์อย่างสม่ำเสมอ นี่คือการบริบทของวาทะบทนี้ที่ม.ร.ว. คึกฤทธิ์อ้างไปถึงผู้รับสารของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ในที่นี้คือ นิสิตนักศึกษาและประชาชนที่เข้ามาชมภาพยนตร์เรื่อง Mask Dance ในหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งจัดโดยคณะวิศวกรรมศาสตร์ พิจารณาจากลักษณะผู้ฟังคาดว่ามิได้เกิน 1800 คนซึ่งเป็นจำนวนที่นั่งของหอประชุมดังกล่าว ผู้รับสารคงเป็นผู้ที่นำสนใจในการบ้านการเมืองและคงจะเป็นผู้ฟังที่ไม่ได้เป็นปรปักษ์กับผู้พูด (hostile audience) อย่างมากก็คงจะเป็นผู้ฟังที่เป็นกลาง (neutral audience) ถ้าให้คาดคะเนก็คงจะเป็นผู้ฟังที่ศรัทธาในตัวผู้พูดทำให้รู้สึกได้ถึงบรรยากาศที่เป็นมิตร ไม่ใช่บรรยากาศที่ผู้พูดต้องไปหาเสียงทางการเมืองในเวทีกลางแจ้งซึ่งอาจจะมีความท้าทายมากกว่านี้ในการต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติของผู้ฟัง

การวิเคราะห์วาทะ

เมื่อวิเคราะห์ดูลักษณะของผู้ฟังและวาระแห่งการพูดที่ไม่เป็นพิธีการจนเกินไป (informal) กอปรกับผู้ฟังพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วก็เป็นที่น่าคิดว่าบรรยากาศไม่เคร่งเครียดจนเกินไป อีกทั้งผู้พูดยังเป็น

ผู้มีอารมณ์ขัน จะนำพาหะขำขันนี้จึงเปิดตัวด้วยการวิจารณ์ชื่อเรื่อง ซึ่งผู้พูดบอกว่า น่ากลัวเกินไปคาดว่า นิสิต วิชาวรรณคดีคงเป็นผู้ตั้งโดยแปลคำว่า Mask Dance และผนวกกับแนวคิดที่ว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์เคยเป็น นายกรัฐมนตรีมาก่อนและเป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับการเป็นนายกรัฐมนตรีของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์จึงเติมคำว่า หัวโขน ประชาธิปไตย ซึ่งมี นัยยะ (connotation) ลึกซึ้งกว่า Mask Dance ในขณะที่ฝรั่งผู้ถ่ายทำก็อาจใช้คำว่า Mask Dance ใน 2 นัยยะได้เช่นกัน นัยยะแรกเป็นความหมายตรงตัว (Denotation) คือ โขน ดังที่ผู้พูดได้เล่าไว้ใน ตอนท้ายของวาทะว่าฝรั่งได้มาถ่ายทำพิธีไหว้ครุโขนที่บ้าน นัยยะที่ 2 คือนัยยะ (connotation) นั่นคือ การเป็นนายกรัฐมนตรี หรือนักการเมืองก็เหมือนต้องสวมหัวโขน นัยยะนี้น่าจะอยู่ในใจของผู้ถ่ายทำภาพยนตร์ ด้วยเช่นกัน หากไม่เช่นนั้นแล้ว เหตุใดจึงหยิบปลายเรื่องมาตั้งเป็นชื่อภาพยนตร์ แต่ตัวผู้พูดเองได้แปลคำว่า Mask Dance นี้อย่างตรงตัว

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ใช้คำแทนตัวเองว่า "กระผม" แสดงว่าให้เกียรติผู้ฟังมากเขาคงจะไม่ได้มองผู้ฟังว่าเป็นเยาวชนหรืออนุชนรุ่นนิตินักศึกษา คงมีประชาชนอื่นๆ ที่สนใจการเมืองปะปนด้วย อย่างไรก็ตาม พลังนักศึกษา และพลังประชาชนเป็นพลังที่รุนแรงและตื่นตัวทางการเมืองมากหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การให้เกียรติผู้ฟังถือเป็นการหาฐานเสียงสนับสนุนพรรคกิจสังคมของตน ด้วย

ผู้พูดได้เอ่ยว่า ตอนที่ตนเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็น " รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ " ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทุกอย่างแม้แต่จะไล่ขว้างระเบิดกันตาม ถนนหนทางก็ได้ นอกจากนั้นผู้แทนราษฎรในสภาผู้แทนราษฎรก็มีอำนาจวาสนาจะไล่รัฐบาลออกเมื่อไรก็ได้ สรุปผลก็คือ ประชาชนซึ่งรวมถึงนิตินักศึกษา ผู้ใช้แรงงาน ชาวนาชาวไร่ตีความในรัฐธรรมนูญอย่างเกินขอบเขตและเรียกร้องเสรีภาพจนเกิดสภาพการณ์อย่างที่บรรยายแล้วในปริบท

เมื่อม.ร.ว. คึกฤทธิ์บรรยายแบบฉายหนังย้อนอดีต (flashback) ผู้ฟังก็ได้รับทราบว่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยคะแนนเสียงเพียง 18 เสียงจากพรรคกิจสังคมซึ่งแทบจะน้อยที่สุดในบรรดาพรรคที่ถูกเลือกตั้งเข้ามาซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อสถานการณ์ของนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม ผู้พูดก็ได้พยายามตั้งใจทำงานอย่างดีที่สุด โครงการที่ผู้พูดภูมิใจมากที่สุดคือ โครงการ "เงินผัน" หรือผันเงินออกสู่ชนบท โดยให้ชาวนามีนงานทำในหน้าแล้งหลังพ่นฤดูเก็บเกี่ยวแล้วเพื่อให้มีรายได้พิเศษ และมีโครงการประกันราคาพืชผลพร้อมทั้งโครงการออกนส. 3 ให้แก่เกษตรกรด้วย โครงการนี้ผู้พูดได้นำมาเสนอหาเสียงอีกในการเลือกตั้ง เมษายน 2526 ซึ่งแสดงว่าจุดยืนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง อีกโครงการหนึ่งที่ผู้พูดย้ำในการพูดกับผู้ฟังที่หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ โครงการช่วยเหลือคนรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาท ซึ่งผู้พูดได้ย้ำอีกเช่นกันในตอนหาเสียงเลือกตั้ง เมษายน 2526 ซึ่งสรุปประเด็นว่า ผู้พูดได้มีเจตนาที่จะทำนโยบายนี้ให้เป็นนโยบายที่ใช้ได้ผลดี มิใช่พูดเป็นโวหารโอ้อวดเฉยๆ แต่ในการพูดวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2521 ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้พูดมีวิธีพูดที่ผู้ฟังดูไม่จริงจังและขาดหลักการตั้งคำถามต่อไปว่า "รัฐบาลได้ช่วยเหลือเฉพาะผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าพันบาท ทั้งนี้ก็ได้ให้เงินรอดไปทำงานฟรี ลูกนั่งรอดไปโรงเรียนฟรี สำหรับเด็กนักเรียน นิสิต นักศึกษา ขึ้นรถเมล์ฟรีหมด ไม่จำกัดรายได้ คนยากไร้ที่มีเงินต่ำกว่าพันบาท ก็ได้ที่นั่งรอดไปทำงานฟรีได้รับการรักษาพยาบาลฟรี และช่วยเหลือในเรื่องแบบเรียนของลูก ค่าเล่าเรียนต่างๆเราก็ช่วยไป ซึ่งกระผมคิดว่าช่วยได้ แต่ก็มีคนหาว่าจ่ายเงินจ่ายทอง เหลวแหลกไม่เข้าเรื่อง " มีคนท้วงว่าการจัดประกันสังคมจะดีกว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์เองก็คงจะยอมรับอยู่ในที่

เพราะมีการอ้างว่าพลเอกเปรม ติณสูลานนท์เมื่อเป็นนายกรัฐมนตรีได้รื้อฟื้นโครงการช่วยเหลือคนจนขึ้นมาใหม่ โดยเริ่มจากโครงการของเขาและดัดแปลงให้เป็นโครงการประกันสังคม³

ถึงแม้จะมีการตั้งความใจดีในการทำงาน ผู้พูดก็ยอมรับว่ารัฐบาลเสียงข้างน้อย (กิจสังคมได้คะแนนเสียงเพียง 18 เสียงในการเลือกตั้ง) เป็นรัฐบาลที่ทำงานได้ยากที่สุด นั่นคือ พบกับการต่อรองจากเพื่อนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยกัน 160 กว่าเสียง ในการขอตำแหน่งรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้ใช้อารมณ์ขันในการเสียดื้อล้อเลียนสถานการณ์นี้ด้วยการกล่าวถึง สส.หญิงคนหนึ่งว่า " ถึงกับมีท่านผู้แทนราษฎรหญิงท่านหนึ่งท่านขึ้นมาพูด กระผมยังจำติดหูติดตา ท่านบอกว่าเรื่องที่จะเป็นรัฐมนตรีนี่ขอให้เรามาพูดกันอย่างถูกผู้ชายเสียที คือถ้าจะไปเป็นพร้อมกันทั้งหมดนั้นมันไม่ได้ รัฐธรรมนูญไม่อนุญาตไว้ว่าจะให้มีรัฐมนตรีถึง 170 คนได้ เพราะฉะนั้น ท่านก็เสนอว่า เรามาผลักดันเป็นคนละเดือนดีใหม่ จะได้ทั่วถึงกัน " ม.ร.ว. คึกฤทธิ์เล่าว่ามีทั้งการข่มขู่ การวิ่งเต้นที่ตัวนายกรัฐมนตรี การจะเสนอขอเปิดอภิปราย การพรรณนาให้เห็นภาพว่าประเทศไทยมีแต่การประทุงกันตลอดเวลา เช่นกรณีเรือมายาเกขนำอาหารสหรัฐอเมริกาลงที่เมืองไทยแล้วส่งไปรบที่กัมพูชา รัฐบาลประทุงแล้ว นิสิตนักศึกษาก็ประทุงอีก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์สรุปว่า " กระผมก็ไม่รู้จะทำอย่างไรได้ พูดตรงๆ " นั่นเป็นเพราะรัฐธรรมนูญให้สิทธิเสรีภาพมาก และนิสิตนักศึกษา (ซึ่งเทียบเคียงได้กับผู้ฟังในหอประชุม) ก็ใช้อย่างไม่รู้จักขอบเขตผู้พูดจึงได้แต่สรุปอย่างให้สำนวนเป็นกลางที่สุดว่า กระผมไม่รู้อะไรจะทำอย่างไรได้ และด้วยความที่เป็นนักพูดและนักการเมืองที่ต้องการรักษาฐานเสียงนักศึกษา ผู้พูดได้หยิบยกเหตุการณ์นักเรียนอาชีวะไปโจมตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้พูดได้เล่าอย่างสอพลอแทรกอารมณ์ขัน เช่น " กระผมก็ตามคณาจารย์ทั้งหลายรวมทั้งท่านรองอธิการฯ ว่าทำอะไรกันอยู่ เขาก็ตอบมาว่า บัดนี้ กำลังแสดงวีรกรรม คือ ข้ามแม่น้ำหนีไปอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช " แต่สิ่งที่ตามมาคือ การแสดงว่าผู้พูดได้อย่างใคร่ครวญอย่างรอบคอบว่า ชีวิตคนสำคัญกว่าอาคารบ้านเรือนตีกรามบ้านช่อง แต่ผู้พูดได้บิดให้เป็นเรื่องขบขันเสียด้วยการพูดว่า " แต่เด็กมันตายไปแล้วมันซ่อมไม่ได้ มันต้องเผา วันหลังพ่อแม่เขามาเรียกเอาลูกคืนกับกระผม กระผมไม่รู้จะเอาที่ไหนไปให้เขาเพราะกระผมแก่แล้ว " แล้วอีกตอนหนึ่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ไปประชุมอาเซียนที่เกาะบาห์ลี ทหารเตรียมพร้อมจะปฏิวัติ นักหนังสือพิมพ์ถาม นายกรัฐมนตรีรับสมอ้างว่าเป็นคนสังเอง " ก็กระผมเป็นนายกฯ นี้ นายกฯ ไม่สั่ง ใครจะเตรียมพร้อมได้ มีอย่าง หรือ นายกฯ ไม่อยู่ในบ้านในเมืองเขาก็ต้องเตรียมพร้อมรักษาเหตุการณ์ ความจริงก็ไม่รู้หรอกครับ มันก็เลยเชิงกันไป " การจบด้วยคำพูด " มันก็เลยเชิงกันไป " เหมือนการใช้คำเฉื่อยๆ มาหักมุม ทำให้เกิดการแอนตี้ไคลแมกซ์คล้ายกับว่า ในชีวิตการเป็นนายกรัฐมนตรีได้ผ่านวิกฤตมาหลายเรื่องซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นไคลแมกซ์ (climax) ในวาระต่างๆ ทำให้ตอนจบอยากจะเลิกวาทะไปซึ่งไม่ใช่ความผิดของตนเองแต่เป็นเพราะสถานการณ์ต่างๆ มากกว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ได้สรุปประโยคที่มีความสำคัญมากนั่นคือ " ในฐานะที่กระผมเป็นนายกรัฐมนตรีถูกต้องตามกฎหมาย กระผมก็ได้แต่พยายามป้องกันฝ่ายถืออาวุธไม่ให้ปฏิวัติหรือเข้ามาทำลายระบอบประชาธิปไตยทางหนึ่งอีกฝ่ายหนึ่งได้คอยพยายามที่จะพูดให้เหตุผลเพื่อระงับฝูงชนอีกกลุ่มหนึ่งไม่ให้เอาความรุนแรงกลางถนนเข้ามาเป็นปรัชญาทางการเมือง " ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะม.ร.ว. คึกฤทธิ์ทำตนเองเป็นเสมือนกันชนที่กั้นกลางระหว่างผู้ให้ความรุนแรงสองฝ่ายซึ่งวาทศิลป์หรือการอภิปรายแบบรัฐสภาแทบจะไม่บังเกิดผล ภายในรัฐสภาเองก็เกิดหนอนบ่อนได้ มรว. คึกฤทธิ์สรุปอย่างขันปนเศร้าว่า " ไม่ใช่หนอนบ่อนสองตัว หนอนยุบๆเลย นั่งปลงกรรมฐานเห็นตัวเองเป็นอย่างนี้ มันแตกแยกหมดแล้ว " เมื่อไม่มีทางกระผมก็ต้องยุบสภา " แต่ในตอนจบ มรว. คึกฤทธิ์ได้สรุปว่า " คนเรานะ เจ็บแล้วต้องจำ ทำอะไรก็รีบร้อนมากมันก็เข็ดฟันทุกวัน นี้ก็ยังไม่น่าเข็ดฟัน " มรว. คึกฤทธิ์คงจะหมายถึงว่าตนเองได้เริ่มโครงการใหม่ๆ หลายโครงการซึ่งถือวาทะเป็น

นวัตกรรม เช่น โครงการเงินผัน โครงการช่วยผู้มีรายได้น้อย ฯลฯ ซึ่งอาจจะเกินเลยไปบ้าง เลยต้องมารับผล แต่สิ่งที่ได้มาหลังจากการลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี คือ ความสุข ความหนุ่ม และบทเรียนที่ว่า "ถ้าไม่ ยอยากแก่เร็วตายเร็ว ก็อย่าไปเป็นนายกรัฐมนตรีเมืองไทยเข้าก็แล้วกัน" ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบริบทของสภาพ การณ์ที่เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงแล้ว คำกล่าวนี้ดูจะเป็นจริงอย่างที่สุด และสิ่งที่เป็นแบบฉบับของ มรว. คึก ฤทธิ์คือการจบท้ายด้วย "ทีเด็ด" ด้วยไหวพริบปฏิภาณ เช่น มีคำถามว่า "ขอเรียนถามว่า อาจารย์แพ้เลือกตั้ง อย่างไร" มรว. คึกฤทธิ์ตอบว่า "กระผมไม่ได้แพ้ครับ" ผู้พูดคงจะอยากให้ มรว. คึกฤทธิ์ขยายความเรื่องการแพ้ หรือไม่แพ้การเลือกตั้งซึ่ง มรว. คึกฤทธิ์ก็ตัดบทด้วยการพูดว่า "กระผมไม่ได้แพ้ครับ" ซึ่งเป็นลีลาเฉพาะตนและ เรียกเสียงฮาได้เช่นกัน

กล่าวโดยสรุป ผู้พูดได้ใช้อารมณ์ขันเป็นหลักในการพูดประกอบภาพยนตร์เรื่อง Mask Dance ผู้พูดคง จะไม่พยายามพูดเข้าข้างตนเองให้เกินเลยไป แต่อย่างน้อยโครงการ 2 โครงการที่เป็นความภาคภูมิใจก็ได้รับ การเอ่ยถึง (ที่กล่าวว่าความภูมิใจเพราะนโยบายนี้ได้รับการชูธงตลอดมาในการหาเสียงของกิจสังคม ผู้พูด ละเว้นที่จะตำหนินโยบายของพรรคตนเองว่ามีนโยบายการปกครองที่หละหลวมไม่รัดกุม หากแต่กล่าวว่ารัฐ ธรรมนูญปี 2517 เป็นรัฐธรรมนูญที่ให้สิทธิเสรีภาพมากที่สุดในโลก และผู้พูดเองต้องทำหน้าที่กั้นกลางระหว่าง ทหารและประชาชนผู้เรียกร้องสิทธิโดยผ่านความรุนแรง ภายในสภาผู้แทนราษฎรเอง ผู้พูดก็คุมเสียงส่วนน้อย และมีแต่การเรียกร้องจากเพื่อนสมาชิก สภาจึงไม่ได้ช่วยในการปกครองประเทศ ผู้พูดได้บรรยายให้เห็นภาพชัด เจนถึงการแย่งชิงอำนาจระหว่างบุคคลทั้งสามฝ่ายดังกล่าวแล้วแต่ไม่ได้โทษผู้ใดด้วยถ้อยคำรุนแรง คงใช้ อารมณ์ขันและไหวพริบปฏิภาณที่จะให้ผู้ฟังตัดสินใจว่าการลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ ได้และชอบธรรม (justifiable) แล้ว จะไม่มีการโทษตนเองเป็นอันขาด มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมชนับเป็นนักพูดที่ ประสบความสำเร็จมากคนหนึ่ง อารมณ์ขันของเขาช่วยผ่อนเรื่องหนักให้เป็นเบาได้ และด้วยความที่เป็นคนมี หลักการคนหนึ่ง ไม่มีเรื่องคอร์รัปชันส่วนตัว เขาจึงได้รับสมญานามว่า เสาหลักประชาธิปไตย ซึ่งดูจะเป็นการยก ย่องบุรุษผู้หนึ่งในฐานะนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักพูด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- ¹ ลีจิต ธีรเวคิน การเมืองการปกครองของไทย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรม-ศาสตร์, 2534), หน้า 147 - 148.
- ² สุภัญญา สุตบรรทัด คึกฤทธิ์วินิจจัย เล่มที่ 1 "รัฐวินิจจัย" ที่ระลึกในวาระปีที่ 48 สยามรัฐสุทศวรรษที่ 5, หน้า 60.
- ³ ประชา ดุลยธรรม, ศึกษาคึกฤทธิ์ และวรรณกรรม. (กรุงเทพฯ ฯ : กลุ่มศึกษาวรรณกรรมการเมือง , 2518)
- ⁴ เรื่องเดิม.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.9 คำถวายพระพรชัยมงคล
ของ
พลอากาศเอกหะริน หงสกุล
ประธานรัฐสภา
ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ ธันวาคม ๒๕๒๔

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

เนื่องในศุภมงคล วันเฉลิมพระชนมพรรษาของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เวียนมาบรรจบครบรอบปี บรรดาข้าพระพุทธเจ้าเหล่าสมาชิกวุฒิสภา และสภาผู้แทนราษฎร ในนามของพลกนิกรทั่วทุกจังหวัด ขอพระราชทานพระบรมราชมงคล กวามบังคมทูลถวายพระพรชัย ด้วยน้ำใจจงรักภักดี

เมื่อประมาณเจ็ดร้อยปีที่ล่วงมา หลักลีลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงตอนหนึ่งมีความว่า

"ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปัก กลางบ้าน กลางเมือง มีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุน บ่ไร้ ไปลั้น กระดิ่งอันทั้นแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองได้อินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มั่นด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชอบ"

ครั้นกรุงรัตนโกสินทร์ใกล้จะครบสองร้อยปี สมเด็จพระบรมมหาราชวราธิราชพระองค์นี้หาได้แขวนกระดิ่งไว้ที่ประตูพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน แต่ได้เอาพระราชหฤทัยสอดส่องทุกซอกทุกซอของพลกนิกร เสด็จรอนแรมไปทั่วทุกจังหวัด เพื่อทรงบำบัดบรรเทาทุกข์จนถึงตัวราษฎร พุดกันง่าย ๆ ว่าทรงบริการจนถึงหัวกระโด้บ้าน ตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง โดยมีได้ทรงห่วงถึงภยันตรายและความลำบากสวนพระองค์ แม้จะมีได้สรรและเสวย ดังบทอาเศียรวาทที่ว่า

"เพียงคู่ประทับและจะเสวย	พระกระยา ณ ราวไพร
ถับถึงระหัดสุปติภัย	พระกระยาภิวงลง
จอมภพทวนคืบทวิดี	เพราะพระมีพระจำนง
ราษฎรวิออนโชนพระจะประสงค	เสวยสุข เสด็จพลัน
จอมนางบ่เคยบ่มีจะคลาด	ณ พระบาทไม่แผกผัน
บันโดยเสด็จบวถลัญช์	มิเสวยมิไสรจสรง"

พระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

"ราษฎรเขาเสียภัยมากกว่าเราหลายเท่าหน้ก เพราะเขาต้องอยู่ที่นั่น เขายังอยู่กันได้น แล้วเราจะขลาดแม้แต่จะไปเยี่ยมเยียนทุกข์สุขเขาเจียวหรือ " และอีกตอนหนึ่ง

" เมื่อเร็ว ๆ นี้ไปบนภูเขา แล้วก็ทราบว่ามีคนรู้จักมานานเป็นคนชาวเขา เขาไม่สบาย ไม่มาพบ จึงส่งเสลิกอปเตอร์ไปรับ และได้ส่งโรงพยาบาลในวันนั้นเอง ก็ได้ช่วยชีวิตเขา "

น้ำพระราชหฤทัยอย่างนี้กระมัง ที่นักข่าวต่างประเทศเขาไปเขียนในนิตยสารที่แพร่ไปทั่วโลก

" ในบรรดากษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในโลก ซึ่งมีอยู่ ๒๕ พระองค์นั้นไม่มีพระองค์ใดที่ได้ทรงทำงานหนักเท่าพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์นี้ "

และเมื่อที่ปรึกษาของธนาคารโลก มาศึกษาเรื่องทรัพยากรน้ำ หลังจากได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว ได้อุทานว่า " ช่างเหลือเชื่ออะไรเช่นนั้น ที่พระมหากษัตริย์ไทยจะรู้สภาพชีวิตของราษฎรอย่างละเอียดละออเพียงนี้ "

ก็จะไม่ทรงทราบอย่างไรเล่า ในเมื่อหนึ่งปีที่แล้วมา ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทประทับอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ เพียง ๒๐๖ วัน ส่วนอีก ๑๕๙ วัน ได้ทรง

" บุกป่าและฝ่าสาย
แรมวังนิราทร "

ทุวิบาทวิถึจร
สุขทุกข์ฤยลยิน "

ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจดีว่านอกจากจะทรงรักประชาชนดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

"ปุตตก วีย ราชาน โปช ธกษนตุ สหพพา ความว่าพระราชาทรงรักษาประชาชนนุฎี ดังบิดารักษาบุตร
ทุกเมื่อ" แล้ว ยังทรงเป็นกันเองกับราษฎร อย่างที่ประธานองคมนตรีเคยเล่าว่าผู้เฒ่าคนหนึ่งร้องบอก "พ่อหลวงครับ วันหลัง
นิมนต์มาเยี่ยมผมอีกนะ"

ได้รับสั่งตอบไปด้วยพระอารมณ์ขันว่า "มาซี ถ้าไม่ติดกิจนิมนต์ที่อื่น" ประชาชนคนไทยมีความเข้าใจเป็นอย่างดี
เดียวกันคือ ไม่ว่าจะการเมืองจะผันแปรไปทางไหน ไม่ว่าใครจะมาเป็นรัฐบาล ผู้ที่อยู่ข้างประชาชนตลอดเวลาก็คือได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาท

ฝนแล้งก็ต้องขอฝนหลวง น้ำท่วมก็ต้องเสด็จไปแก้ไข บ่าไม้ก็ทรงปลุก ลูกเจ็บก็ต้องแพทย์หลวงรักษา กุ้งปลาก็ทรง
ต้องปลอย เลิกฝืนบนดอยก็ต้องทรงช่วยชาวเขาทำกิน ปฏิรูปที่ดินก็ไม่หันพระราชมาระ ทุกเรื่องที่จะทำให้ราษฎรร่มเย็น ล้วนแล้ว
แต่เป็น "โครงการตามพระราชดำริ" ทั้งนั้น จนมีผู้สงสัยว่า ถ้าไม่มีโครงการตามพระราชดำริแล้วไซ้ ราษฎรไทยจะอยู่กันได้
อย่างไรหนอ

สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล่าถึงการปลุกบัวในสระที่พระตำหนักว่า "ปลุกไม่ได้เลย เพราะพระ
เจ้าอยู่หัวท่านทรงเลี้ยงปลาเต็มไปหมด ท่านบอกเมื่อเกิดข้าวยากมากแพง ปลาใช้กินได้" และทรงเล่าต่อไปว่า "เรื่องขอสร้าง
หรือต่อเติมอะไร ทำอะไรให้สวยงาม พระเจ้าอยู่หัวท่านรับสั่งว่าเสียเงิน เอาไว้พัฒนาแหล่งน้ำ "

"นาฬิกาเรือนทองท่านก็ไม่ชอบ ตกลงเสด็จออกเสด็จวิสิททีนาฬิกาเหล็กนั้น เสด็จลงเรือใบก็นาฬิกาเหล็ก
เรือนนั้น "

และที่นาริवास สมเด็จพระนางเจ้า ฯ ทรงเล่าว่า "คนแก่ตาบอดเข้ามาลูบหน้าข้างพระเจ้าอยู่หัว แล้วร้องว่า ทำไม
อย่างนี้ ดิกระทั้งแม้กับคนอิสลาม " พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า "ทำไมเขาต้องแบ่งด้วยว่าเรานี้ดี แม้กระทั่งคนอิสลาม ทุก
คนเป็นคนไทยเหมือนกันหมด "

ทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงโคลงที่ว่า

อิสลาม, พราหมณ์, คริสต์, แท้
ร่วมแผ่นดินเดียวกัน
ร่วมกษัตริย์ร่วมจักรพรรดิ
ร่วมชะตากรรมลี้

คือไทย
ขณะนี้
เผชิญทุกข์ สุขแล
หลักได้ใจนหนอ

ข้าพระพุทธเจ้าของพระราชทานสรุป ด้วยวาจาของพระอริยสงฆ์องค์หนึ่ง คือพระราชสังฆวาภิมนท์ หรือ หลวงปู่โต๊ะ
วัดประดู่ฉิมพลี ท่านว่า

" คนโง่ ถึงจะไม่รู้ว่าจะหมากษัตริย์องค์นี้เป็นอย่างไร "

" ต้องดูซิ ว่าทำไมท่านถึงได้มาเกิดที่นี่ ท่านมีแต่ให้ ให้บ้านให้เมือง ท่านไม่มีเอาเลย ทำไมท่านถึงทำ
อย่างนั้นเสมอต้นเสมอปลาย ก็ต้องแสดงว่าท่านเป็นผู้ที่มีจิตชำระสะอาดมากแล้ว "

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖ ว่า

" องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ "

ข้าพระพุทธเจ้าบรรดาสมาชิกวุฒิสภา ขอถวายสังขวาว่า ตราบใดที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายยังมีลมหายใจอยู่
ตราบนั้นจะไม่ยอมให้ผู้หนึ่งผู้ใดล่วงละเมิดเป็นอันขาด เพราะเหตุตั้งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ได้ทรง
นิพนธ์ไว้ว่า

" ผู้ใหญ่ในแว่นแคว้น	คือรา ชาแล
ผู้บำบัดทุกข์ประชา	ช่วยเกื้อ
เป็นประมุขนาครา	ในรัฐ
ทรงทศพิธธรรมเชื้อ	ราชฎีให้สวัสดิ "

ขออานภาพแห่งพระรัตนตรัย อันเป็นนิรันดร์ชัยบุญเขต และพระเดชเดชาแห่งพระสยามเทวาริราช ผู้ปกป้องชาติไทย ถึงศักดิ์สิทธิ์ในจักรวาล ช่วยอภิบาลรักษาได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระราชชนนี และทุกพระองค์ โนมหาจักรีบรมราชวงศ์ ทรงมีพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญอยู่เป็นนิตย์ ทรงสถิตในสิริราชสมบัติแห่งสยามรัฐสีมา พระบรมราชกฤษฎีกาภินิหาร แม่ไพศาลทั่วทิศานุทิศ ขอทุกสิ่งจงสัมฤทธิ์ดังพระราชหฤทัยปรารถนา ทรงแผ่พระราชอาณาคุ้มครองเกล้าชาวไทยตลอดนิรันดรกาล

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า พลอากาศเอก หาริน หงสกุล
ประธานรัฐสภา

การวิเคราะห์คำถวายพระพร

การวิเคราะห์ปริบท เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของทุกปี พลกนิกรชาวไทยผู้จงรักภักดีจำนวนเป็นพันคนก็จะเข้าเฝ้าถวายพระพร โดยปกติแล้ว วาระนี้ถือเป็นมหามงคลอันยิ่งใหญ่ทุกปี ซึ่งจะมีการอ่านคำถวายพระพรจากผู้แทนคณะบุคคลต่าง ๆ บรรยากาศและคำถวายพระพรมักจะเต็มไปด้วยความมีพิธีรีตอง (formality) เพราะองค์พระประมุขของชาติทางเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง พลอากาศเอกหาริน หงสกุลได้เตรียมคำถวายพระพรชัยมงคลเช่นกันในนามของประธานรัฐสภา ผู้พูดได้เตรียมคำถวายพระพรชัยมงคลด้วยตนเอง และด้วยสำนวนลีลาที่เป็นของตนเองได้เฉพาะ สาเหตุหนึ่งของลีลาเช่นนี้อาจเป็นเพราะความใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทเนื่องจากมารดาของประธานรัฐสภาเป็นพระพี่เลี้ยง (พระพี่เลี้ยงหวน) ในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกนั่นเอง¹

การวิเคราะห์คำถวายพระพร

ศัพท์ทางวาทวิทยาเรียกการพูดในงานพิธีว่า ceremonial speech ในยุคกรีกโบราณ อริสโตเติลให้ชื่อวาทะชนิดนี้ว่า epideictic speech เป็นวาทะที่ต่างจากวาทะที่มุ่งนโยบาย (deliberative speech) หรือวาทะที่ใช้ในศาล (forensic speech) ตรงที่วาทะ 2 แบบหลังเป็นการโต้แย้งแสดงเหตุผล (argument) โดยมีทรรณะที่หลากหลายมองได้หลายมุมและไม่มีคำตอบที่แน่นอน (controversial) แล้วแต่ว่าผู้พูดคนใดจะสามารถโน้มน้าวใจได้สัมฤทธิ์ผลมากกว่ากัน วาทะแบบ epideictic จะไม่มีลักษณะเช่นที่ว่านี้เพิร์ลแมนตั้งข้อสังเกตไว้ว่าวาทะที่ใช้ในงานพิธีนี้มักจะเป็นการพูดจรรโลงใจ ยกย่องคุณธรรมหรือค่านิยม (virtue / value) ขึ้นมาสรรเสริญ (หรือประณามในกรณีพูดถึงปรีภักษ์) วาทะชนิดนี้จะทำคุณธรรมหรือคุณงามความดีหรือประโยชน์นั้นให้เด่นชัดขึ้นเพราะคุณธรรมเหล่านี้หรือประโยชน์นี้เป็นสิ่งที่ผู้ฟังหรือชุมชนตระหนักและยอมรับอยู่แล้ว ฉะนั้นหน้าที่ของวาทะชนิดนี้จึงไม่ใช่หน้าที่ที่จะมาโต้แย้งเหมือน deliberative และ forensic นั่นคือ augmentation of value ไม่ใช่ argumentation of values และวาทะชนิดนี้เปิดโอกาสให้มีการใช้ภาพพจน์ชนิดต่าง ๆ ได้อย่างหมดจดตรงตามในการสรรเสริญคุณธรรมต่าง ๆ²

คำถวายพระพรชัยมงคลของพลอากาศเอกหะริน หงสกุลจัดว่ามีคุณสมบัติสอดคล้องกับ epideictic speech พระราชกรณียกิจที่ทรงประกอบแก่ราษฎรสามารถสรุปได้เป็นทศพิธราชธรรมอันเป็นคุณธรรมที่ควรค่าแก่การสรรเสริญยิ่งแห่งองค์พระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตาม คำถวายพระพรนี้ผู้ที่ได้สดับตรับฟังจะรู้สึกว่ามีลักษณะพิเศษกว่าคำถวายพระพรที่เคยได้ยินมา นั่นคือผู้กล่าวจะใช้ลีลาการสนทนา (conversation) และการเล่าเรื่องสั้นที่ฟัง (anecdote) เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ถ้อยคำเป็นไปอย่างไม่เป็นพิธีรีตอง (informal) โดยการอ้างอิงถึงกระแสพระราชดำรัสโดยตรง (direct discourse) ด้วยการใส่เครื่องหมายคำพูด (direct quotation) ทำให้คำถวายพระพรนี้น่าฟังน่าสนใจอย่างยิ่ง (เปรียบประดุจการวางพระองค์เรียบง่ายกับราษฎรของพระองค์เริ่มด้วยการอ้างถึงหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง แทนที่จะเป็นการกล่าวพรรณนา ผู้พูดใช้การอ้างถึงคำกล่าวบนหลักศิลาจารึกโดยตรง ทำให้เกิดความสดใหม่ (freshness) ในการฟัง ผู้พูดได้บัญญัติวลีที่สรุปพระราชกรณียกิจไว้อย่างตรงใจผู้ฟังหลายคนและให้เห็นถึงพระราชวิริยะ อุตสาหะของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้คือ " ทรงบริการจนถึงหัวกระไดบ้าน " และตอกย้ำด้วยบทอาเศียรวาทที่แสดงถึงความเอาพระทัยใส่ในราษฎรของทั้งสองพระองค์ขนาดจะเสวยอยู่แล้ว ถ้าทรงสดับถึงอุบัติเหตุหรือความทุกข์ของราษฎรก็จะหยุดเสวยและทรงเป็นธุระให้ราษฎรพ้นภัยทันที

ประธานรัฐสภายังได้อัญเชิญพระราชดำรัสในรูปพระราชกระแสโดยตรง (direct quotation) เพื่อยืนยันในข้อนี้อีกหลายครั้ง และเพื่อให้เห็นว่าประเทศต่าง ๆ ก็ชื่นชมในน้ำพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ของไทย ผู้พูดได้กล่าวถึงการที่นักข่าวต่างประเทศได้นำไปเขียนหรือที่ปรึกษานาครโลกได้กล่าวชื่นชม เป็นการอ้างแหล่งข่าวอื่น (testimony) เพื่อให้การพูดมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

ผู้พูดได้แสดงความละเอียดละออในการค้นหาข้อมูลเพื่อแสดงว่าปีหนึ่งได้เสด็จออกต่างจังหวัดเป็นจำนวนไม่น้อย การใช้พุทธภาษิตเพื่อสรุปว่าพระเจ้าอยู่หัวทรงรักราษฎรมากเพียงใด การเล่าเรื่องสั้น (anecdote) ที่แสดงว่าทรงห่วงใยราษฎรพอ ๆ กับที่ทรงมีพระอารมณ์ขันช่วยเพิ่มสีสันให้กับคำถวายพระพรนี้อย่างมาก การอัญเชิญเรื่องเล่าที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเล่าพระราชทานล้วนเป็นตัวอย่างที่ผู้พูดแสดงน้ำพระราชหฤทัยขององค์พระเจ้าอยู่หัวได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งเพราะเป็นการอ้างโดยตรงจากองค์พระผู้ทรงใกล้ชิดพระองค์ นับเป็นแหล่งสารที่ทรงคุณวุฒิ (authoritative source) อย่างยิ่ง และในตอนจบ ผู้พูดได้เชิญวาทะของพระอริยสงฆ์องค์หนึ่งมาสรุป เป็นการอ้างโดยตรงอีกเช่นเคยทำให้วาทะนี้น่าฟังยิ่งนัก ในบางครั้ง การพูดได้สรุปความในลักษณะคล้ายร้ายยาวเป็นการสรุปแบบบรรยายพระราชกรณียกิจว่า สิ่งใด ๆ ก็ไม่พ้นพระเจ้าอยู่หัว โดยประธานรัฐสภาได้กล่าวพรรณนาว่า " ฝนแล้งก็ต้องขอฝนหลวง น้ำท่วมก็ต้องเสด็จไปแก้ไข ป่าไม้ก็ทรงปลูก ลูกเจ็บก็ต้องแพทย์หลวงรักษา กุ้งปลาที่ทรงต้องปล่อย เลิกฝืนบนดอยก็ต้องทรงช่วยชาวเขาทำกิน ปฏิรูปที่ดินก็ไม่พ้นพระราชวจนะ ทุกเรื่องที่จะทำให้ราษฎรร่มเย็น ล้วนแล้วแต่เป็น " โครงการตามพระราชดำริทั้งสิ้น จนมีผู้สงสัยว่า ถ้าไม่มีโครงการตามพระราชดำริแล้วไซ้ ราษฎรไทยจะอยู่กับได้อย่างไรหมด"

ประธานรัฐสภาได้สรุปคำถวายพระพรชัยมงคลด้วยคำกล่าวที่เป็นพิธีการอันเป็นร้อยแก้วทั้งดรามสมกับเป็น ceremonial speech แต่ที่จะตรึงตราในหัวใจคนฟังคือลีลาที่ไม่เหมือนใคร ดูเหมือนจะเป็นลีลาที่กล่าวมาจากน้ำใสใจจริงจากผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท การอ้างถึงพระราชกระแสโดยตรง เรื่องที่เล่าพระราชทานโดยสมเด็จพระนางเจ้า เรื่องเล่าที่ประสบด้วยตนเอง คำจันท์สุดดีพระราชกรณียกิจ พุทธภาษิต ฯลฯ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความชำนาญอย่างยิ่งในการใช้คำพูดและลีลาอันเหมาะสมสอดคล้องที่เรียกว่า sublety อันทำ

ให้คำกล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลนี้เปรียบประดุจประธานรัฐสภาเป็นตัวแทนราษฎรไทยทั้งหมดในการที่จะกล่าวถวายพระพรจากใจจริงด้วยเรื่องราวที่เรียงร้อยเป็นประสบการณ์และจริงที่แสดงถึงความใกล้ชิดระหว่างพระเจ้าแผ่นดินกับราษฎรของพระองค์เองอันจะเป็นที่จดจำแก่ผู้ฟังไปนาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ ที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 6 รอบพลอากาศเอกพระริน หงสกุล 29 สิงหาคม 2529 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ, 2529) หน้า 15.

² Chaim Perelman and L' Olbrechts - Tyteca, The New Rhetoric : A Treatise an Argumentation. (Notre Dame : The University of Notre Dame Press, 1969), pp 47 - 50.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.10 ป่ารกฤา เรื่อง "ธรรมะกับศิลปินอาวุโส"
 โดย พระพยอมกัลยาโณ
 ณ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ
 วันที่ 30 เมษายน 2526

ขอความเจริญในธรรม จงมีแก่ท่านผู้ที่ทั่วโลกให้ชื่นใจ ธรรมดาและสนุกสนานมาเป็นเวลาหลายปี รวมทั้งขอให้ความเจริญงอกงามในชีวิตอันปลาย จงมีแก่ผู้ที่ใช้ชีวิตศิลปิน

อาตมาได้รับการนิมนต์แล้วรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยคิดมาก่อนว่าท่านที่มีอายุมากในวัยปลาย และใช้ชีวิตแบบศิลปินอย่างสมัยก่อนที่เขาเรียกว่า "เดินกินรำกิน" ถ้าพวกเดินกินรำกิน จะมาสูซอลละก็ อ่าได้รับเป็นอันขาดเพราะเป็นพวกที่ไม่พอกินพอใช้ หรือใช้ชีวิตไปเรื่อย ๆ" แต่ปัจจุบันนี้คิดว่าถ้าศิลปินไม่ตกไปเป็นทาสของอบายมุข ไม่ประมาท และมีคุณธรรมบ้างอาตมาเชื่อว่า เหลือกินกว่าอาชีพอื่น ๆ เพราะเป็นอาชีพที่คนให้ความสนใจมาก ดูได้จากครั้งหนึ่งอาตมาได้ไปที่วัดแห่งหนึ่งมีการจัดมหรสพ มีศิลปินไปร่วมด้วย และมีภาพยนตร์ต่าง ๆ ซึ่งขณะนั้นพายุฝนฟ้าคะนองมาต้นไม้ล้มโค่นหักกระเด็นถูกคนเลือดออกแทนที่จะกลับบ้านหาหมอล้วนแล้วหายาหา กลับเอามีออูดแมลงแล้วดูต่อไป

พวกเราที่อยู่ในที่นี้ส่วนใหญ่ก็เป็นไม้ใกล้ฝั่ง อย่างโยมสุนทร คิวเหลียม นันอายุเท่าไร (ถาม) 82 ปีครับ (ตอบ) หม่อมหลวงจุฬา มารศรีละ (ถาม) 72 ปี (ตอบ) มีอายุ 72, 82 ปีกันทั้งนั้น ซึ่งเขาเรียกกันว่า "ไม้ใกล้ฝั่ง" แต่ถึงจะเป็นไม้ใกล้ฝั่งก็ขอให้ต้นไม้ที่มีกิ่งใบดีหน่อย จะได้เป็นที่พึ่งแก่บรรดาศิลปินรุ่นหลัง เขากล่าวว่า "คนแก่นั้นให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร" ฉะนั้นคนแก่อย่างพวกท่าน ก็ขอให้เป็นที่ร่มโพธิ์ร่มไทรของศิลปินรุ่นหลัง อย่าให้เป็นร่มตาล ร่มมะพร้าวหล่นใส่หัว ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะเขาจะไม่เคารพ อย่างวันนี้เราจัดงานมาเคารพหรือแสดงมุทิตาต่ออาวุโส แต่ถ้าหากพวกเขาไม่เคารพ เราจะต้องวางใจเป็น ซึ่งเรียกว่า อุเบกขากล่าวคือ ไม่มีอิฉจา วิชา ไม่มี ความอาฆาตพยาบาท แต่ถ้าเขาเป็นศิลปินที่ให้ความรื่นเริงกับผู้อื่นแต่จิตของเรายังอาฆาตมาดร้ายก็เท่ากับเป็นหน้าจากอย่างหนึ่ง หลังจากอีกอย่างหนึ่ง และในวัยปลายของชีวิตก็ไม่ได้ดิบดีไม่ได้ดีอะไร

เมื่อเร็ว ๆ นี้อาตมาได้ไปอบรมนักโทษที่ลาดยาว ปรากฏว่าไปพบศิลปินที่อยู่ในคุกก็มี หรือพวกที่มีอาชีพอย่างดารานักร้องก็ติดอยู่ที่นั่นรวมทั้งนักสร้างหนังชื่อดัง ๆ 2 ท่าน ก็อยู่ในนั้นซึ่งเป็นผู้แสดงให้โลกนี้มีความสุขแต่ตัวเองอยู่ในคุก ซึ่งเวลานี้เราก็คงรู้ในวันที่อาตมาไปอบรมมีผู้จัดการสร้างหนังใหญ่ 2 คน เข้าไปอยู่ในคุกมานั่งฟัง ซึ่งอันนี้ทำให้อาตมาอยากจะทำบอกให้พวกเราอย่าใช้ชีวิตพลาดไปได้อย่างนี้ เพราะเราใช้ชีวิตนี้ให้ความรื่นเริงกับโลกและความรื่นเริงบันเทิงก็เป็นเรื่องสำคัญ

ถึงกับพระพุทธเจ้าแสดงธรรมในพระพุทธศาสนา พระองค์ก็ยังใช้ชีวิตให้รื่นเริงคือมี 4 อย่าง แสดงธรรมให้เห็น ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง โดยที่แรกเริ่มจาก จิตที่คิดจะให้ สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา เช่น เราคิดจะให้ก็ดีกว่าคิดให้ใคร เขามาเอาอกเอาใจเรา เราเป็นคนแก่แล้วให้ลูกหลานหรือรุ่นน้อง ๆ มาเอาใจมันลำบาก และถ้าเขาไม่มาเอาอกเอาใจเราก็ไม่สบายใจ สู้คิดให้เอ็งเขาดีกว่า นี่แสดงว่า จิตที่คิดจะให้สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา พระองค์จึงชี้ให้เห็นให้อาจหาญ

ถึงแม้เราจะแก่อยู่คนเดียว และไม่มีใครมาเอาอกเอาใจเราเหมือนรุ่นที่เราดัง ๆ ก็ให้ถือว่า เราอาจหาญพอที่จะอยู่คนเดียวได้ เพราะโยมที่หนึ่งที่หลายคนก็ให้รู้ว่าชีวิตก็เหมือนกับการเดินทางสายเปลี่ยว จริงไหม อย่างโยมสุนทรนี้เวลาเกิด เกิดมากี่คน (ถาม) คนเดียวครับ (ตอบ) เวลาตายก็ตายคนเดียว ลูกเมียจะส่งเราได้ก็แค่เชิง

ป่ารกฤาธรรมโดยพระพยอม กัลยาโณ วันเสาร์ที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2526 แก่ศิลปินอาวุโส ณ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยตะกอน ทรัพย์สมบัติจะส่งเราได้แก่ใครโรงพยาบาล ตัวเราเองก็ต้องไปคนเดียว แม้ลูกรักสามีภรรยา หรือแฟนรายการก็คงไม่มีคนไหนบอกหรือว่า ถ้าสุนทรตาย ล้อต๊อกตายดอกดินตาย ฯลฯ ฉันจะร่วมลงนอนในโลงด้วย ซึ่งเราต้องไปเพียงคนเดียว ถึงแม้ตอนนั้นเราไปไหน ๆ คนห้อมล้อมแต่ในที่สุดเราก็ไปคนเดียว

คนนี่ ส. อาสนจินดา ไซโหม (ถาม) ไซศรีรับ (ตอบ) อายุเท่าไรแล้ว (ถาม) 61 ปีศรีรับ (ตอบ) เอ้อ! นั่นก็ไปคนเดียวอีกนั้นแหละ แล้วอย่าเอาบุหรี่ปิดตัวไปด้วยนะได้ข่าวว่าสุบจัดนี่ วันหนึ่งสุบเท่าไรนะ 10 ของหรือสุบจัดนี่ เอาบุหรี่ปิดข้างใจไปด้วยนะ

เอาละลองคิดดูว่า เราถึงจะมาได้ยิว ก็ขอให้มีการมิดิตตัวไปบ้าง เพราะเราเดินทางสายเปลี่ยว ลูกรัก เมียรัก คนรัก คนที่เคยชื่นชมผลงานของเรา เขาก็ได้ติดตามเราไป และคนที่จากไปแล้วก็มีเยอะ อย่างเช่น ดาวน้อย เสน่ห์ จำรูญ หรือชุมพล ฯลฯ ก็ไปแล้ว และก็ไปคนเดียว พวกเราก็ไม่ได้ตามไป เพราะฉะนั้นถึงแม้เราจะผ่านโลกในวงการบันเทิงมีคนห้อมล้อมมาก เมื่อแก่แล้วเราต้องวางใจอย่างอาจหาญ อยู่คนเดียวได้ ถึงแม้ว่าไม่มีใครมาชื่นชมหรือพะเน้าพะนอเรา เราก็อยู่ได้ และก็ตายอย่างยิ้มเยือกเย็นเพราะเราทำให้คนยิ้มมามากแล้วเวลาเราตายก็ควรตายอย่างยิ้มเยือกเย็น ตายอย่างนักร้องธรรมดา ถ้าเราให้ความรื่นเริงกับคนอื่นมาแล้วตัวเราเองมานั่งเศร้า มันน่าเกลียด มันเป็นมุกกลับของชีวิต เราให้ความรื่นเริงกับวงการแสดงกับมุขของเราได้ เราก็ควรจะมูขของเราชีวิต ศิลปะของชีวิตในตอนไม่มีกำลังให้รื่นเริงกับธรรมะอารมณ์เป็นแฟน เมื่อก่อนเรามีประชาชนที่ติดการละเล่นของเรา เป็นแฟนของเรา แต่บัดนี้เราก็แก่ไปมาก รุ่นใหม่ ๆ ก็เกิดขึ้น รุ่นเก่า ๆ ก็หมดไป เพราะในโลกนี้มีเป็นกฎของธรรมชาติ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

ทีนี้ประหลาดอย่างหนึ่งคือ อาตมาได้ความคิดในการแสดงธรรมอย่างที่คุณดอกดินบอกว่า อาตมาแสดงธรรมได้สนุก เด็กวัยรุ่นสนใจจนกระทั่งเวลานี้เขาขอให้ไปวัดบุญไปบรรยายกับคนที่หมู่บ้านคนชรา ไม่มีใครเลี้ยงก็เอาไปไว้ที่นั่น นำสงสารพวกนี้เลี้ยงลูกมาเยอะ แต่พอมันโตขึ้นมันไม่เลี้ยงนี้แม่คนเดียวเลี้ยงลูก 10 คน แต่ลูก 10 คนเลี้ยงแม่คนเดียวไม่ได้ พอเสร็จจากที่นี่ ก็ไปบรรยายต่อที่นครปฐมวันนี้ 4 รายการการวิงวอนอีกกว่าสามยี่สิบสี่สัญญา เสียอีก

นี่ก็เพราะอาศัยจากการเทียบเคียงของอาตมาที่ว่า ดาราที่ดังเร็วจะดับเร็วอย่าง มิตร ชัยบัญชา เป็นต้น แต่อย่างที่ยืน ๆ อย่าง ล้อต๊อก ดอกดินไม่ค่อยดับและอยู่นานเป็นดาวดับฟ้าอาตมาเลยได้ความคิดว่า ถ้าเราเทศน์ไปเรื่อย ๆ ไม่มีมุขอะไรเลยไม่ได้ใส่ธรรมะในมุข มันก็จะเข้าไป อาตมาจึงลองรวบรวมพฤติกรรมของดาวตกลงว่า ทำไม่จึงเป็นดาวค้างฟ้าได้นาน และทำไมคนจึงนิยมชมชอบอาตมาจึงเก็บมุขเก่า ๆ ของพวกโยมนี่มาผสมกับธรรมะ คือ เอาแนวความสุขนิดหน่อย และก็เอาธรรมะแทรกเข้าไปไม่ให้เขาเกิดความเบื่อหน่าย

เพราะในสมัยก่อน ๆ เวลาพระขึ้นเทศน์ "บัดนี้จะได้วิไลขึ้นมา.....นานมาแล้วในเมืองพาราณสี" และหลับตาด้วย พอลืมตาคนหายหมด ไม่ไหวเหมือนกันอาตมาก็เลยต้องเปลี่ยนแนวขึ้นมาชนิดหนึ่งปรากฏว่าได้ผล เพราะทำให้คนรื่นเริง บันเทิงในธรรมะจนกระทั่งเวลานี้ รถทัวร์ก็เปิดที่อาตมาพูดอย่างเมื่อคืนนั้นอาตมานั่งไปอุดรดิถีปรากฏว่าเขาได้พูดว่า "แห่ม! พระองค์นี้เทศน์เก่งจัง ไม่รู้อยู่ที่ไหน" ที่จริงเราก็นั่งอยู่ข้างหลังนั้นแหละ แต่เขาไม่รู้ เวลานี้เทพของอาตมาแพร่หลายไปมากก็จากการอาศัยซึ่งกันและกัน อาศัยมาเป็นแนวทางโดยเอาธรรมะใส่ให้มากที่สุด

ทีนี้อาตมาอยากจะขอฝากบอกว่า อยากจะให้ศิลปินหรือใครที่เป็นอาวูโต มีการทำความตกลงก็จริง แต่ขอให้มีการซื้อธรรมะ เมื่อพูดอะไรก็ขออย่าให้ทั้งคำว่า "ศีลธรรม" ขอให้คำว่าศีลธรรมติดอยู่ที่ริมฝีปากบ่อย ๆ จะดี อย่างเช่นวันหนึ่งอาตมานั่งรถทัวร์ ก็เห็นรายการศิลปินตกลงเขาตกลงไปสอนศีลธรรมไป ถ้ามีอย่างนี้เมืองไทยเราจะไปรอด คือไม่ลามกอนาจาร แต่เป็นการตกลงอย่างนี้มีศีลธรรมคือ เขาพูดว่าป่าไม้ถูกตัด ถูกทำลาย เราเป็นสัตว์ ไม่มีที่อาศัย พอเล่นไปเล่นมากก็มีคนบอกบพให้แสดงว่าข้าพเจ้าจะขอเป็นพระเอก จะทำอย่างนั้น จะทำตามอย่างนี้ และก็บพทอนหนึ่งบอกว่า

ถ้าข้าพเจ้าเป็นพระเอกรูปหล่อ ถ้าใครมาติดพัน ข้าพเจ้าจะเอามาทำเมียให้หมด ไม่ว่าลูกเขาเมียใครอะไรต่าง ๆ อีกคนหนึ่งบอก ทำไม่ได้ยังมีศีลธรรมอยู่ทำไมได้ ซึ่งก็เป็นอันว่าไม่ได้บอกว่าเป็นแล้วจะทำหมด และถ้าข้าพเจ้าเกิดไปจะเอามาทำเมียตัวไหนจะทำเมียหมด อีกคนก็ว่าไม่ได้เพราะเขายังเป็นหมาที่มีศีลธรรมอย่างนี้ก็ยังสนุกและมีศีลธรรมติดอยู่ เดียวนี้ก็ขอให้เรามีอย่างนี้ ๆ กันมากขึ้น มีสนุกแต่คำว่า ศีลธรรมติดปากอยู่เรื่อย ๆ เพราะเรากลัวอยู่อย่างหนึ่งว่า :-

"ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา
ถ้าศีลธรรมระบด"

โลกาวินาศ
โลกธาตุสงบเย็น"

ใครจะตั้งมรดกชนได้ดีเท่าศิลปิน อาตมาว่า "ยาก" ถ้าศิลปินลองไปทอด ผ้าป่า กฎที่โหดยิ่งกว่าประชาชนจะไปมากหรือไปทำบุญที่ไหน คนก็จะไปมาก ถ้าหากเมืองไทยเราได้ศิลปินเป็นเครื่องมือคอยดึงคนเข้าวัด เข้าหาธรรมแล้วคนจะติดวัดมากกว่าติดคุก

แต่เวลานี้นำสงสารเพราะศิลปินบางคนก็ติดคุกเสียเอง แทนที่จะติดวัด เวลาได้เงินมาแทนที่จะไปสร้างบ่อน้ำชื่อของศิลปินคนนั้นของศิลปินคนนั้น ห้อง้วงศิลปินคนนั้นก็กลับไม่มีแต่เมื่อเร็ว ๆ นี้ปรากฏว่า นำสังเวชใจเพราะตำรวจไปจับดารานักร้องคนหนึ่งกำลังไฮโลว์อยู่ในโรงแรม และก็ขายหนังสือ ดูกันก็น่าสงสาร ทีนี้โยมว่าจะไปบวชสักนิกัดใหม่ ลองคิดดูถ้าอาตมาจะถามว่า ชาวไร่ช้อยตัดช้อยได้วันละ 35 บาท สองวัน 70 บาท แล้วเขาเอาเงินมาดุนักร้องชื่อดังคนนี้ ซึ่งจะเอชื้อก็คงไม่เป็นไร เพราะหนังสือพิมพ์เขาลงอย่างนั้น เขาชื่อ สายัณห์ สัญญา เงินที่มอดูคืนหนึ่งเสีย 70 บาท ต้องตัดช้อย 2 วัน แต่แรกวาดไปเกลี้ยงในคืนเดียว เขากลับเอาเงินของเขามาเล่นการพนัน ชื้อหนังสือนี้ก็น่าเสียดายเหลือเกินที่ศิลปินของเขาตั้งใจสูงไม่พอ จึงทำให้บ้านเมืองของเราไม่มีศีลธรรมเท่าที่ควร คนเกิดลักขโมยเพราะศีลธรรมไม่มีเท่าที่ควร คนเกิดลักขโมยเพราะศิลปินนี้อาตมาไม่ใช่กล่าวหาแต่มีตัวอย่างคือ วันหนึ่งอาตมาไปปักกลดนอนอยู่ในสวน ในสวนนั้นเขามีคนตรี มีหนัง ฯลฯ

ในวัด ๆ หนึ่ง เด็กวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งมีเงินไม่พอ ก็พูดกันว่าพวงนี้มีหนังดีอีกเรื่องหนึ่ง ตลก มีจำรูญ ล้อต๊อก มีดาวตลกครบชุด อีกคนก็ว่าจะไปยกอะไร มะพร้าวในสวนนั้นก็แก่ มะม่วงสวนนั้นก็ใช้ได้ กล้วยหอมสวนนั้นก็ใช้ได้ ไปลักมาสักคืนก็ดูได้ นี่พวกเขาไปลักขโมยมาให้เรา มาสนับสนุนกิจการของเรา แต่เรากลับเอาเงินไปสนับสนุนกิจการอย่างที่เกิดชวคือ เล่นการพนัน ดูหนังสือ

อีกอย่างหนึ่งที่อาตมาสังเกตดู นี้ไม่ใช่จะนั้นอะไรหรอกแต่อยากจะบอกไว้ว่า ดาราแต่ละคนที่อาตมาสังเกตดู หรือนักศิลปินเก่า ๆ อบรมขึ้นมาเกินไป รู้สึกว่าจะหนา คือมีตั้งแต่ตีมน้ำเมา มีในที่นี้ทุกคนใหม่ นี่ทุกคน ตีมน้ำเมาสังเสทิต จนกระทั่งเมืองไทยคนก็ตามดารากัน อย่างในบ้านดารา มักจะถ่ายภาพออกมาให้เห็นตัวใหญ่ ๆ หรือคนในบ้านคนสำคัญ ๆ ซึ่งแทนที่จะตั้งโชว์ของคืออย่างรูปในหลวง หลวงปู่แหวน หลวงปู่ปั้น ฯลฯ ก็ดี แต่กลับไปโชว์เฮนเนสซี่ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ๆ ทั้ง ๆ ที่อบรมมา แปลว่า ปากทางแห่งความฉิบหาย ฉะนั้นที่เราตั้งโชว์จึงมีทุกขนาด มันก็คือฉิบหายมาก ฉิบหายน้อย ฉิบหายย่อย ฯลฯ นี่มีทุกขนาดอย่างมี บ้านเมืองก็ไปไม่รอด ดาราอย่าโชว์เรื่องเหล่านี้ซี แล้วจึงได้เกิดภาพพจน์มาดี

เวลานี้อาตมาเสียดายที่คนในบ้านเมืองสนับสนุนหาประโยชน์อย่างที่อาตมาบอกแล้วว่า ถ้าเอาเหล่านี้ไปตั้งให้หมากิน โยมว่าหมาจะกินอย่างไร นั่นมันจะกินซีเพราะยังมีภาควิตะมีนหลงเหลืออยู่บ้าง แต่เดี๋ยวนี้เราแปลกทั้ง ๆ ที่เหล่านั้นเราบอกผสมกับเลือดสัตว์ไปตั้ง 6 ชนิด คือ เลือดเสือ เลือดหมา เลือดหมู เลือดงู เลือดคน เลือดลิง

เลือดเสือนี่ดูมาก พอเมาก็จะพูด "มึงช่วยหมากูไปตีกับเขาน้อยเถอะน่า"

เลือดหมู เมากลั่นอนที่ไหนกินอนได้ หมาเลียปากแล้วยังไม่รู้สึกล

เลือดลิงพอขึ้นแล้วเดินหยองแหง ยังกับลิงเมาเหล้า

เลือดหมานี่หาตะพิด ไม่ว่าลูกเมียจะกัดเพราะจำหน้าไม่ได้

เลือดงู ขึ้นแล้วเดินไม่ตรง คดไปคดมา

ส่วนเลือดคนพอขึ้นแล้ว คอยเหลือเกินไม่รู้เอาอะไรมาพูดจนคนที่อยู่ใกล้ ๆ ำคาญ

แต่ปรากฏว่าเวลานี้ เขาไปกินเลี้ยงที่ไหนก็ยกแก้วแล้วร้องว่า "จงเจริญ ไชโย จงเจริญ" มันจะไปเจริญได้อย่างไรกัน ก็น้ำมันน้ำฉิบหายแท้ ๆ ที่จริงเราน่าจะยก แก้วแล้วแล้วพูดว่า "คนกินจงฉิบหาย คนขายจงเจริญ คนผลิตรวลัญญ์คนเดียว" อะไรอย่างนี้เป็นต้น คนจะได้แบบอย่างไปดี ๆ นี้คาราวรเปลี่ยนมมนี้เสียใหม่

อีกอย่างหนึ่งที่จริงนะ รวณานี้วันโขมงเลย บางครั้งอาตมานั่งรถทัวร์จนปวดหัวมีนหัว และว่าตั้งแต่ปี 2527 จะไม่บรรยายที่ไหนแล้ว เพราะไปเจอเรื่องเหล่านี้กับบุหรี ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้อาตมาหยุดไปเผยแพร่ประการหนึ่ง มันทนไม่ไหว เพราะเวลาที่นั่งรถทัวร์อากาศเข้าไม่ได้ แล้วมันก็สูบบุหรีที่กันควันโขมงพอผ่านจุมกเข้ามา พระก็พลอยดูดเข้าไปด้วย เรียกว่า พระถูกชินใจตลอดทางมีนหัว

แล้ววันหนึ่งนั่งมาดี ๆ กำลังชมวิวเพลิน ๆ "อู้อะไรไฟลุกนี่" เพราะมีผู้ชายคนหนึ่งนั่งอยู่เบาะหน้า เขาสูบบุหรี แล้วดีดขี้บุหรีมันก็ทวนกลับมาตกที่อาตมาเมื่อไหร่ไม่รู้ มันเผาปอดตัวเองยังไม่พอ ดันมาเผาจิ๋วพระอีกด้วย นี่ขอบอกจริง ๆ นะโยมเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อคืนนี้เอง ตอนอาตมาไปที่กำแพงเพชรก่อน ๆ เคยเจอ 4 - 5 ครั้ง แต่คราวอื่นไม่เคยหนักเหมือนเมื่อคืนนี้เลย จึงอยาก

ให้โยมศิลปินอาวุโสช่วยที่ ช่วยทำให้คนนี้เกลียดเกล้า ให้สะอิดสะเอียน ชั่วกแตกที่เออะ เพราะเดี๋ยวนี้พอเห็นเกล้ากันแล้วกลับขีด ๆ เข้าหา

เขาบอกกันว่าเดี๋ยวนี้นักเรียน นักศึกษา วิทยาลัยศิลปะติด 80 % อะไรบ้างเป็นอิทธิพล อาตมาว่าคารา สื่อมวลชน มีส่วนเพราะอยากจะเป็นดารา จะต้องทำให้ได้ต้องแอ็ดทำสบู่หรี ในที่สุดก็ไปลงกัน ฉะนั้นถ้าศิลปินทั้งหลายลองมาเปลี่ยนท่าทีกันสักอย่าง อาตมาว่าศิลปินจะนำศีลธรรมกลับมา และศิลปินจะเป็นอาชีพที่ได้บุญ ที่ปกติวันหนึ่ง ๆ ที่อาตมาไปเผยแพร่มิอุปสรรคเหลือเกินในเรื่องเดินทางไปวันหนึ่งนั่งรถก็พอดีมีคนขึ้นเหล่านั่งใกล้กัน นั่ง ๆ ไปฟังอะไรลู่เลย พอฟังไปฟังมาเลื่อนบับมานอนหนุนตักพอดีให้มันนอนสักครู่ก็เขย่าให้ตื่น เอ๊ะทำไมสบงมันแฉะ ๆ พอชะโงกดูหน่อย ! อ้ายซีเมานะคุณอ๊วกใส่พระ ดูเอาเออะ

แล้วมาอีกครึ่งหนึ่งวันหนึ่งเราเลี้ยงทำขวัญนาคและนิมนต์ให้อาตมาไปเทศน์ มีซีเมานอนอยู่ข้างหน้าอาตมา 2 คน เจ้าภาพได้เลี้ยงจนมาแล้วให้พระไปเทศน์ นี่ยังดีที่คุณดอกดินไม่เลี้ยงซะก่อน ไม่ยั้งนั้นอาตมาจะยุ่ง วันนั้นพออาตมาขึ้นเทศน์ได้คำคนซีเมาก็บอกรู้แล้วไม่ต้องเทศน์ พออาตมาเทศน์อีกคำ ก็บอกรู้แล้วไม่ต้องเทศน์ อาตมาจึงไม่ได้เทศน์เลยในวันนั้น มันเหลือเกินจริง ๆ

เมื่อคืนนี้ถือว่าหนักที่สุด ถึงกับอาตมาแผ่เมตตาทั้งหลายจบมันไม่ค่อยยอมจะเมตตา คือ ทำเอาเราเมตตาแทบไม่ไหว เรื่องคือ อ้ายซีเมานะนี่มาแล้วเอามือลูบหัวอาตมาตลอดทาง แล้วบับนั้นจับมืออยู่ตลอดเวลา จนอาตมาบอก ว่า "คุณนี่เมายังไม่จึงหมาเกิดแท้ ๆ" มันก็หยุดไปได้พักหนึ่ง เดี่ยวมันก็ลูบอีกแหละ และมีอยู่ตอนหนึ่งมันบัสสวาระวดอาตมา โยมไปถามดูได้เลย รถทัวร์ 99 ระยะทางชั่วโมงเศษมันลูบหัวอาตมาตลอด และถูกบัสสวาระวดด้วย คั้นและแสบมาตลอดทางกว่าจะมาถึงได้ก็ถึงวัด นี่ถ้าศิลปินช่วยกันเปลี่ยนค่านิยมใหม่ อย่าให้ยกย่อง สรรเสริญบูชาคนพวกนี้กันเลย แล้วเดี๋ยวนี้บางคนชวนพระเต็มคอ เข็นก็กินเหล้า เขาก็กินเหล้า เดินมาโชชดโชเซ นี่ไม่เมาแต่ตัวเองปล่อยให้หลวงพ่อกับชวนมาต้องมาไปด้วย เพราะแกลงไปโยกมาเมาทั้งพระทั้งโยม มันจะศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร !

ที่นี้บู่หรีก็เหมือนกันนะโยม หมกทั้งไม่ได้กันเลยจริง ๆ เวลาเราอ่านหนังสือพิมพ์หนังสือพิมพ์เขาก็สอน สู้กันวันละเท่าไรนะ (ถาม ส. อาสนจินดา) 10 ของหรือ ถ้าหากอาตมาจะขอพูดแจ้งสักนิด นี่โยมจะโกรธไหม (ถาม) ไม่โกรธครับ (ตอบ) ไม่โกรธนะเพราะเรื่องนี้ทำให้คนอื่นเขามาเอะนะแล้ว ลองดูนะ แต่ถึงจะโกรธก็ไม่เป็นไร เพราะ อาตมาก็ไม่ได้มาบิดบาทบาตแถวนี้อยู่แล้ว

นี่จริง ๆ นะถ้าเกิดโยมได้ไปสวรรค์ โยมยังติดบู่หรีอยู่ข้างบน ไม่มีที่เขียนบู่หรี หรือถ้าโยมติดหมาก ข้างบนไม่มีเขียนหมาก กระโดน ฯลฯ มันจะยุ่งยากลำบากนะยังไร ๆ ควรรอดตั้งแต่ตอนนี้พอจะไหวไหม ปลานี่ถ้ามันติดเบ็ดมันยังดิ้นปากแหกปากอีกก็ไม่ว่าขอให้ดิ้นให้หลุด เรามันไม่ดิ้นคาบมันเอ้อระเหย ที่กับลูกกับเมียหรือลูกน้องพูดตืดเดียวตบเดียวตบ ที่กับบู่หรีเมื่อจุดแล้วต้องค่อย ๆ ปอง ถนอมกลัวศัตรูจะศรัทหมอง ที่จริงมันเลิกไม่ยากเพียงอ้าปากมันก็กว้าง แต่เราจับมันอยู่แน่น มันก็เลยติดจนเป็นค่านิยม

เมื่อปีที่แล้วคนไทย กินเหล้า สูบบุหรี่ หมกเงินไป 2 หมื่นกว่าล้านบาท เออ! โยม ส. อาสนจินดา นี่ปอดเหล็กจริง ๆ มีข่าวบอกนายเข้า สูบบุหรี่วันละ 6 ของ เอ๊กเซเรย์ครั้งแรกไม่เป็นไร พอเอ๊กเซเรย์ครั้งที่สอง ปอดหายไปข้างหนึ่ง แต่โยมนี้เก่งนะปอดดีจริง ๆ แต่มันก็คงจะจับไว้หาพอดูเหมือนกันจริง ๆ นะ

เอาละตอนนี้ถ้าหากศิลปินของเรา ถ้าไม่ติดอบายมุข ไม่เล่นการพนัน ไม่เกียจคร้าน ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมให้แก่ประเทศชาติใช้เวลาว่างออกไปหาเงิน จัดรายการเพื่ออุปถัมภ์บำรุงประเทศ หรือช่วยศาสนา อาตมาว่าศิลปินจะเป็นบุคคลที่เรียกว่าวาสนาสูงหรืออย่างที่เขาเรียกว่า มีพรสวรรค์ และเราได้พรสวรรค์ของศิลปินส่งคนให้ไปสวรรค์ คุณว่าดีไหม (ถาม) ดีครับ (ตอบ) แต่เดี๋ยวนี้เราขาดศิลปินที่จะส่งคนให้ไปสวรรค์ มีแต่ศิลปินที่อยู่กรุง ตรงนี้สำคัญ และปัญหาคือเราไม่มีโอกาสพบกันง่าย ๆ ระหว่างศิลปินกับพระ ซึ่งจะช่วยกันก่อให้เกิดแนวร่วมในการเอาศีลธรรมกลับมา

ในช่วงก่อน ๆ ที่รุ่นโยมเป็นศิลปินขาดแนวร่วมกับพระไซ้ใหม่อย่างเช่นถ้าพระจะไปเทศน์ที่ห้องสนามหลวง คนจะไปฟังไม่กี่คน แต่ถ้าบอกรุ่นนี้จะมิดาราไปฟังพร้อมอย่างมากมาย เช่น ล้อต๊อก จำรูญ ดอกดิน ฯลฯ ประชาชนจะมามากกว่าเดิมถึง 20 เท่า ถึงแม้จะประกาศว่าอาตมาจะไปด้วย แม้จะเป็นพระที่พูดดี แต่ก็สู้พวกโยม (ศิลปิน) ไม่ได้

ฉะนั้นถ้าศิลปินตั้งคนเข้าวัดแล้วพระก็ช่วยเอารธรรมะใส่ คนก็จะติดวัดมากกว่าติดคุก เวลานั้นคนติดคุกไม่ได้เลย และเมื่อเร็ว ๆ นี้อาตมาไปอบรมในคุก เห็นแล้วเกิดความรู้สึกสังเวชใจ บรรยายกาศในคุกเสียเหลือเกิน ที่นี้นักโทษอยู่ในคุกแน่นเหลือเกิน รวมทั้งดารานักแสดงก็มีไม่ใช่น้อย อย่างคุณโด่ง คุณโต ฯลฯ ก็อยู่ในนั้น ตอนที่อาตมาไปบรรยาย นี่เป็นเพราะเขาขาดธรรมะ

รักษาใจ ขาดคุณธรรมบางอย่างจึงวิหยาอาฆาตกัน จะนั่นไม่ว่าอาชีพใด ๆ ก็ตามถ้าเราขาดเมตตา ขาดการรักษาใจมันก็อยู่ไม่ได้ เพราะอะไร ๆ อยู่ที่ใจหมด เช่นดีใจ เสียใจ ร้อนใจ กลุ้มใจ ซึ้งใจ ฯลฯ เหล่านี้มันไปลงตรงใจหมด ฉะนั้นใครมีอาชีพไหน ถ้าไม่รักษาใจ ไม่ว่าอาชีพใดจะเป็นอาชีพเดินกินรำกิน จนถึงแม้เป็นโสเภณีนี้อาตมาก็ว่ามันไม่เป็นทุกข์ และมันไม่ผิดพลาดได้ ถ้าเรามีธรรมะอยู่ในใจ เวลานี้สังคมกำลังฟอนเฟะ พวกเราชอบรับใหม่ ถ้าเปรียบสังคมฟอนเฟะ เหมือนปลาในตลาดตัวหนึ่งมันหนอนขึ้น จนมันฟะแสดงว่าปลาตัวนั้นมันอ่อนเกลือ สังคมกำลังฟอนเฟะเพราะคนในสังคมขาดธรรมะ เราใช้เวลาให้กันและกันน้อย แต่ถ้าอาศัยสื่อมวลชนภาพยนตร์เข้าไปช่วยจะดี

อาตมาเคยมีความคิด หลังจากที่ได้อ่านข้อความในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เขาว่า "นี่หรือเมืองไทย นี่หรือเมืองพุทธ ทำให้เมืองพุทธจึงมีการฆ่ากันตายเป็นหนึ่งในเอเชีย ยาเสพติดก็อันดับหนึ่งของโลก ฯลฯ"

อาตมาจึงมีความคิดว่า ถ้าเมืองไทยเราไม่มีรัฐธรรมนูญระบุไว้ว่า ห้ามแยกแผ่นดินสักวัดหนึ่งเนื้อที่ประมาณครึ่งจังหวัด และขอให้คนมีศีลธรรมที่สุด คนไม่ติดอบายมุขรวมทั้งมีการร่างกฎหมายห้ามประทุติในอบายมุข โดยจะมีโทษ อาตมารับรองได้ว่าบ้านเมืองนี้ไม่ต้องมีตำรวจ แล้วเราจะมีศีลป็นอาวุธโสตกให้ตกลงก็ได้ในเวลาแสดง ก็ให้คำวาศิลธรรมติดอูฐริมฝีปากทุกประโยค บ้านเมืองนี้ก็จะร่มเย็นเป็นสุข แต่เดี๋ยวนี้เราไม่เคยพูดกันถึงพระบั้งตั้งแต่สถาปนาผู้แทนราษฎรมา 50 ปีเศษ ยังไม่เคยนิมนต์พระไปเทศน์ในสภาเลย อาตมาก็เตรียมตัวเต็มที่ไม่เห็นมานิมนต์สักที เคยมีหลวงพ่อดูญยานันทะไปเทศน์ครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่ามี ส.ส. ไปฟังไม่ถึง 20 คนอย่างนี้จะไปเห็นทุกข์ประชาชนได้ยังไง บอกว่าจะมาเป็นรัฐบาล เป็นผู้แทนแล้วจะดับทุกข์ประชาชน

พวกโยมเป็นคาราวาจไปไหนสะดวงสบาย แต่อาตมาไปเห็นมากับตา เพราะไม่มีรถส่วนตัว เวลาจะไปบรรยายก็เดินสายยิ่งกว่าพวกคุณ เพราะต้องขึ้นรถเมล์ประจำทาง และบางครั้งรถประจำทางบางแห่งก็เหลือเกิน บางที่อาตมาขึ้นไปแล้วก็ยังไม่เต็ม มันก็ให้นั่งก่อน พอมีคนมามาก "นิมนต์ท่านไปคันหลัง" อาตมาก็ต้องลง นี่เป็นพระเดี๋ยวนี้ไม่ใช่่าง ๆ เหมือนกับเขาเขียนเต็มที และบางแห่งที่เขานิมนต์ไปบรรยายก็เหลือเชื่อจริง ๆ เขาให้อาตมาไปคอยอยู่ชั้นที่สี่ คอยตั้งนานก็ยังไม่ขึ้นมาอาตมาก็จะโผล่หน้าต่างออกไปดูสักหน่อย

อาจารย์เขาบอกว่า "ท่านอย่าโผล่ไปนะ เดี่ยวเด็กเห็น"

อาตมาถามว่า "แล้วเห็นเป็นอย่างไร?"

เขาบอกว่า "เด็ยนักเรียนจะไม่ขึ้นมา"

นี่เดี๋ยวนี้เขานิมนต์พระเขาต้องเอาไปซ่อนในห้องผู้อำนวยการ พอเด็กเข้าห้องประชุมกันพร้อม เขาจึงนิมนต์พระเข้ามาไม่อย่างนั้นคนจะหนีหมด

มืออยู่อย่างหนึ่งที่อาตมาจะมาบอกกล่าวก็คือ นักการเมืองไม่ค่อยจะเห็นทุกข์ประชาชน ดูแต่สถานี่ชนสงอนามัย หมอจิต สายใต้ สามแยกไปฉาย จะมีตัวมสังกหน้อยไว้คอยดับทุกข์ประชาชนยังไม่มีและตรงที่กำแพงชนสงสายใต้ ใครเคยผ่านจะรู้สึกเลอย่างอาตมาผ่านต้องคอยคดมยาดมแล้วเอาผ้าอุดทุกที่ เหมือนมากเพราะบัสสวาระกันที่ริมกำแพงตลอด ความจริงมันน่าจะมีพรรคการเมือง หาเสียงเลือกตั้งโดยสร้างแล้วเขียนว่า

"พรรคนี้ดับทุกข์ ประชาชน จับพันทันที ใครจะดับทุกข์มาที่นี่" ส่วนคอห่านตัวก็เขียนติดไว้เป็นตัวหนังสือ เช่น

พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย พรรคประชาธิปไตยพรรคประชากรไทย ฯลฯ คนถ่ายไปพอกัมหนักี่เห็นชื่อแทกที่เช่น เป็นพรรคนี้ พรรคนี้มันก็ได้เสียงตั้งมาก ความจริงน่าจะอย่างนี้ ถ้าพรรคใดพรรคหนึ่งเกิดทำขึ้นก็จะมีเสียงก้ำกัอย่างที่เป็นอยู่ แต่จริง ๆ เวลานี้ยังไม่มีใครจะดับทุกข์ประชาชนได้อย่างนี้แต่จะสร้างตัวให้สักตัวก็ไม่มีถึงมีก็อย่างใช้ไม่ได้ อาตมาไปตลาดหมอชิต บางทีจะเข้าไปส่วนมาก 10 ครั้งจะเข้าได้เพียงอย่างมา 2 ครั้ง นอกนั้นต้องหันกลับเพราะคนคอยกันเต็มและเหม็นไปหมด จนบางทีคนบางคนทนไม่ไหว จึงเขียนไว้ว่า "นี่หรือเมืองไทย นี่หรือสังคมไทย นี่คือการเป็นอยู่ของไทย นี่คือสังคมไทย"

ที่วัดอาตมานี้ อาตมาทำตัวเป็นพิเศษ อย่างอื่นสร้างอะไรกันง่าย ๆ อย่างที่ลูกชายโยมดอกดินเข้าไปดูแล้ว บอกว่าอยู่อย่างจน ๆ ศาลาสร้างแค่ราคา 6 หมื่น กุฏิหลังละ 1 พัน เวลานอนไม่ต้องขึ้นบันได เหยียดกันบีบขึ้นนอนได้ บางคนเข้าไปเยี่ยมบอกนอนกันยังโงหลังเล็ก ๆ อาตมาบอกว่าถ้าวงละก็อหลับทุกคืน แต่ที่สร้างแพงอยู่อย่างเดียคือส้วม ส้วมราคา หกแสน มีแปดห้องทำอย่างดีและมีช่องอากาศทั้งข้างล่างและข้างบน ข้างปลูมมะลิรอบที่ข้างล่าง บางทีมันออกดอกยื่นขอเข้าไปถ่ายไปก็สายคนโบราณเขาเคยบอกนะ "สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างฐานใส่ชี อานิสงส์ดีเท่ากัน" แล้วเดี๋ยวนี้ส้วมสำคัญกว่าเจ้าอาวาสเสียอีก อย่างวันนั้นคนไปที่วัดสามร้อบอกว่าคน ไม่เห็นถามเลขของคี่ไหนอาจารย์พยอม องค์ไหนเจ้าอาวาส พอมาถึงส้วมอยู่ไหนครบท่านส้วม" เต็มที่เลยนะ!

ตอนนี้เอาตมาจึงอยากจะทำรูปพวกศิลปินเอาไว้ที่มีเงินเหลือกินเหลือใช้ ถ้าอยากจะทำบุญ อยาได้เที่ยวแห่กันไปทอกรฐินทอดผ้าป่าวัดนั้น วัดนี้ให้มากนักเอาตมาอยากจะทำรวมกันเป็นผ้าป่าสร้างวัดให้เป็นที่สาธารณะกันบ้าง แล้วก็ถึงชื่อไว้เช่น ส่วมของ ส. อาสนจินดา, ส่วมของดอกดิน ก็บุญมาลาสิ, ส่วมสุคนธ์ คิ้วเหลี่ยม ฯลฯ นี่เป็นการได้บาป เพราะบางที่เราไปทอกรฐินชามา อย่งเด็กหนุ่ม ๆ ทำได้แล้วเงินมาให้เรา น่าจะถ่ายบาปกันบ้างดีไหม จะได้ทำให้เมืองไทยหมดสภาพอย่างนี้ เวลาเราลงจากสถานีรถแล้วบางที่แทบจะเป็นทุกแห่ง จะเข้าส่วมอะไร ๆ ก็ไม่มี เราอาจจะเอาเงินมาใช้กับทางที่เราจะได้ถูกเรียกว่า "ศิลปินไม่ไ้ลวงโลกแต่ทำให้โลกงมงายทุกข่าวโลก" เราทำให้เขาสนุกรื่นเริงมาแล้ว แต่ถ้าเขาไม่มีที่ถ่ายเขาก็ยังเป็นทุกข์อยู่ละ ถึงแม้เขาไปดูแล้วหัวเราะจนท้องคัดท้องแข็ง อุตสาห์ทนเพราะคิดว่าเดี๋ยวจะไปเข้าส่วมหน่อย ปรากฏว่าเข้าไม่ได้ ฉะนั้นเราทำให้เขารื่นเริง อีกสักอย่างหนึ่งนะเอาตมาคิดว่าไม่ต้องทอกรฐินมาก แล้ววัดต่าง ๆ ที่ศิลปินไปทอกรฐินได้เงินมาก ๆ เอาตมาเองเห็นว่าบางวัดก็ไม่ได้เป็นวัดที่สมบุญดี เข้าจุดพุทธประสงค์ วัดมีหลายประเภทนะคือ โยมลองเลือกเอา วัดสร้าง วัดเสก วัดสนุก วัดสอน วัดสงบ โยมว่าวัดไหนพระพุทธเจ้าประสงค์ที่สุด ถ้าพระองค์เสด็จมาพระองค์จะเข้าวัดไหนก่อน (ถาม) วัดสงบครับ(ตอบ) ต้องวัดสอนด้วย ถ้าเป็นวัดสงบไปถึงที่นั่นที่มกักร้อย ก็ไม่ไหวเหมือนกันเดี๋ยวนีเราเห็นวัดสร้างก็สร้างกันจนสมภารตายแล้วเป็นสิบ ๆ องค์ ก็ยังสร้างไม่เสร็จจนโยมเหยียบบุญกันไปตาม ๆ กัน ส่วนวัดเสก ก็เสกกันจนไฟแลบเลย มีตัวอย่างอยู่วัดหนึ่ง ที่อยู่กรุงเทพฯไฟไหม้โบสถ์หมดไปห้าล้าน เพราะทำพิธีพุทธาภิเษก จุดธูปเทียนไว้คืนนั้นปิดประตูเทียนไขล้มไหม้เสีย ไหม้พรม ไหม้ไหม ไหม้หมดพระพุทธรูปดี ๆ ของจิกรหมดเลย นี่เรียกว่าเสกขลังมาก่อน พระพุทธรูปของจิกรหมด องค์ดี ๆ นี้รุ่งหน้ารุ่งหลัง อย่างนี้เรียกว่าวัดเสก ส่วนวัดสนุกก็รื่นเริงทั้งปี จนทำวัดให้เป็นวิกไปเลยก็มีแต่ยังเหลืออยู่ 2 วัดซึ่งไม่ถึงกับขาดหรอก แต่ยังมีน้อย คือวัดสอนกับวัดสงบ

ที่วัดของเอาตมากำลังจะเตรียมทำเป็นวัดสอนกับวัดสงบ จะให้มีสระ มีฝักบัว มีสวนสน ฯลฯ เผื่อว่าคารวแก่ ๆ แล้วไปทอความสงบที่นั่นก็ได้ จริงไหม เพราะตอนนี้ไม่มีใครห้อมล้อมเราเหมือนเมื่อ 20 ปีก่อน เพราะเดี๋ยวนีมีพวกหนุ่มใหม่ขึ้นมาแล้ว พวกเรามันก็ใกล้ ๆ ตกกระป๋อง ฉะนั้นเมื่อเวลาเราจะตกกระป๋องก็ขอให้อยู่ในถังธรรมะดีกว่า ขออย่าได้ไปตกกระป๋องเน่า ๆ ฉะนั้นในที่สุดชีวิตของศิลปินก็จะรื่นเริง เมื่อเราทำให้คนอื่นรื่นเริงแล้วตัวเราเองก็รื่นเริงจนตาย และก็ตายอย่างนักเลงธรรมะ ไม่ต้องตายอย่างกระวนกระวาย หรือตายอย่างเศร้าสร้อยน้อยเนื้อต่ำใจเพราะไปนึกว่า "โอเราผินผันมาแท้ ๆ เดี๋ยวนีมันล้มเรา" แล้วเราก็น่าจะครวญคราง "ว่าหม่มล้มเรา ๆ" จนหนัก ๆ เข้าก็มานั่งตีกอกตัว "โอทำไมจึงเป็นเรา" อะไรอย่างนี้เป็นต้น

ที่นี้เอาตมาอยากจะให้ข้อคิดสำหรับศิลปินอาวุโสสักนิด ในฐานะที่เป็นคนใกล้ฝั่งคือ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อสุ มินาน สฺ สวินโย วินโย เอต เว ปรม สุข แปลว่า การนำออกเสียซึ่งอัสสมิ มานะ เป็นความสุขอย่างยิ่ง สุขนั้นมี 2 อย่างคือ สุขสนุกกับ สุขสงบ ส่วนใหญ่ที่โยมให้แก่ชาวโลกมักเป็นสุขสนุกส่วนพระพุทธเจ้าให้สงบสุขโยมให้สุขสนุก ซึ่งคนเขาต้องหาเงินมาแลกกับกับเรา ความสุขที่สงบหรือ ความจริงมันก็คือสุขไหม้ ทำให้ปลอดพองกันตาม ๆ กัน เมืองเรานี้เป็นเมืองพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าสอนให้เกิดสุขสงบเคยมีศิลปินผู้หนึ่ง...เขาดังพอ ๆ กับโยม ตอนหลังเขาไปบวชแล้วก็ตายในผ้าเหลือง แต่บาปกรรมที่ทำนั้น แกล่ให้ฟังว่า สมัยที่แสดงละคร มีผู้หญิงมาติด มีทั้งแม่ม่ายที่มีลูกสาวก็มีแกบอกว่าจะไปเป็นคู่กับเมียเขา คือทำเมียเขาถึง 300 กว่าเศษ พอมาบวชทำกรรมฐานมันไม่ขึ้น จิตไม่สงบ คล้ายบาปหนา แกบอกว่าฟังอยู่แต่เรื่องอย่างนั้นอยู่เรื่อย เพราะแกพาเมียเขามาลูกเขามาแล้วก็ยังไม่จริง เขาบอกตอนที่ใกล้ตาย เกิดเป็นนิมิตคือ ทำกรรมฐานที่ไร ก็เห็นแต่ว่า "มึง ๆๆ พาเมียไปลากเมียไปลูกเต่ากูเค็ดร่อน" ในที่สุดแกก็ไม่สงบ แต่กิดแก่น้ำกินได้เพราะ ฉะนั้นเราเป็นอาวุโสรุ่นนี้ชีวิตก็เหมือนเป็นไม้ใกล้ฝั่งแล้ว เกิดมาชาตินี้แล้ว เขาเรียกว่า เขาก็มีพระสวรรค์ ทำประธานมาก็ดีแล้วแต่อย่าให้ใช้ของเก่า กินของเขากันหมด ก่อนจะไปก็ควรจะคิดว่า เสาบยัดไม้ติดมือเดินทางไปด้วย เมื่อมันมีภรรยาติดอย่างที่เราว่ากันอย่างนี้จะเป็นการไม่ประมาท พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "ไม่มีอะไรยิ่งใหญ่กว่าความประมาทและใครจะประมาทแก่เท่าพวกเราไม่มี" จริงไหม" เพราะพวกเราอยู่ในฐานะคนถูกอุ้ม คนที่อุ้มเราเขาไม่ค่อยระมัดระวังอะไรว่าจะเหยียบเท้าหรือ เพราะเขาอุ้มเราอยู่พอเขาปล่อยลงมา บางทีถ้าเราเดินไม่ดูอะไรเขาก็ล้มเพราะไปเตะถูกอะไร แล้วเหยียบแก้ว ฯลฯ ตอนเขาอุ้มเรามันดี

เอาตมาเคยเห็นคนแก่ ๆ ซึ่งเขาเป็นคนดัง ๆ หรือเป็นใหญ่เป็นโต พอตกกระป๋องแล้วจะมานั่งเศร้าคือ มุมกลับซึ่งเขาเรียกกันว่า การตกลับเข้าตัว ส่วนคนที่ไม่เคยถูกใครประเล้าประโลมมา แก่แล้วก็ยังวางใจได้ เพราะว่าชีวิตเขาเป็นอย่างนี้มาตลอด บางครั้งเอาตมาไปพบคนแก่นอนป่วยอยู่ในโรงพยาบาลก็มีลูกมีหลานเยอะ แต่เวลาแก่ลงพอป่วยแขนแกเจ็บแทนที่แกจะร้องว่า "โอ๊ย เจ็บแขนจริง ๆ" กลับร้องว่า"อึ ! เจ็บใจจริง ๆ เลี้ยงมันมาดินเท่าฝ่าหอยมันไม่มาดูหน้ากูเลย มันไม่มองเราเลย" ที่ร้องเจ็บใจ ทั้งที่ขาเจ็บ แขนเจ็บ แต่ไปเจ็บที่ใจ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า คนที่ขาดธรรมะ เมื่อเจ็บป่วย จะเหมือนถูกศรแทง 2 ดอก ดอกที่หนึ่งทุกข์เวทนาทางร่างกาย ดอกที่สองมันพลีใจเพราะถูกบีบคั้นทางจิตใจ แต่คนมีธรรมะจะถูกศรเพียงดอกเดียว เช่น ถึง

ตอนที่อาตมาจึงอยากจะทำอะไรสักอย่างที่มีเงินเหลือกินเหลือใช้ ถ้าอยากจะทำบุญ อย่าน่าได้เที่ยวหนักไปทอก
 กรฐิณทอผ้าปาวัตินัน วัดนี้ให้มากนักอาตมาอยากจะทำร่วมกันเป็นผ้าป่าสร้างวัดให้เป็นที่สาธารณะกันบ้าง แล้วก็ลงชื่อไว้เช่น
 ส่วมของ ส. อาสนจินดา, ส่วมของดอกดิน ภัฏญามาลย์, ส่วมสุนทร คิ้วเหลี่ยม ฯลฯ นี่เป็นการได้บาป เพราะบางที่เราไปหลอก
 เงินชามา อย่างเด็กหนุ่ม ๆ ทำได้แล้วเงินมาให้เรา น่าจะถ่ายบาปกันบ้างดีไหม จะทำให้เมืองไทยหมดสภาพอย่างนี้ เวลาเราลง
 จากสถานีรถแล้วบางที่แทบจะเป็นทุกแห่ง จะเข้าส่วมอะไร ๆ ก็ไม่มี เราน่าจะเอาเงินมาใช้กับทางที่เราจะได้ถูกเรียกว่า "ศิลปินไม่
 ได้ดวงโลกแต่ทำให้โลกดงามดีปทุกขชาวโลก" เราทำให้เขาสนุกรื่นเริงมาแล้ว แต่ถ้าเขาไม่มีที่ถ่ายเขาก็ยังเป็นทุกข์อยู่นะ ถึงแม้
 เขาไปดูแล้วหัวเราะจนท้องคัดท้องแข็ง อุตสาห์ทนเพราะคิดว่าเดี๋ยวจะไปเข้าส่วมหน่อย ปรากฏว่าเข้าไม่ได้ ฉะนั้นเราทำให้เขารื่น
 เริง อีกสักอย่างหนึ่งนะอาตมาคิดว่าไม่ต้องทอดกันมาก แล้ววัดต่าง ๆ ที่ศิลปินไปทอดได้เงินมาก ๆ อาตมามองเห็นว่าบางวัดก็ไม่
 ได้เป็นวัดที่สมบูรณ์ เข้าจุดพุทธประสงค์ วัดมีหลายประเภทนะคือ โยม लोगเลือกเอา วัดสร้าง วัดเสก วัดสนุก วัดสอน วัดสงบ โยม
 ว่าวัดไหนพระพุทธรูปประจำประสงค์ที่สุด ถ้าพระองค์ใดเสด็จมาพระองค์จะเข้าวัดไหนก่อน (ถาม) วัดสงบครับ(ตอบ) ต้องวัดสอนด้วย ถ้า
 เป็นวัดสงบไปถึงที่นั่นก็ทรมานเรื่อย ก็ไม่ไหวเหมือนกันเดี๋ยวนี้นะเราจะเห็นวัดสร้างก็สร้างกันจนสมภารตายแล้วเป็นสิบ ๆ องค์ ก็ยังสร้าง
 ไม่เสร็จจนโยมเสียบุญกันไปตาม ๆ กัน ส่วนวัดเสก ก็เสกกันจนไฟแลบเลย มีตัวอย่างอยู่วัดหนึ่ง ที่อยู่กรุงเทพฯ ฟ้าไหมโบสถ์
 หมดไปห้าล้าน เพราะทำพิธีพุทธาภิเษก จุดธูปเทียนไว้คืนนั้นปิดประตูเทียนไขล้มไหม้เสีย ไหม้พรม ไหม้โหมม ไหม้หมดพระพุทธร
 รูปดี ๆ ของทั้งหมดเลย นี่เรียกว่าเสกดังมาก่อน พระพุทธรูปของทั้งหมด องค์ ดี ๆ นี่รั้งหน้ารั้งหลัง อย่างนี้เรียกว่าวัดเสก ส่วนวัด
 สนุกก็รื่นเริงทั้งปี จนทำวัดให้เงินวิ่งไปเลยก็มีแต่ยังเหลืออยู่ 2 วัดซึ่งไม่ถึงกับขาดหรอก แต่ยังมีน้อย คือวัดสอนกับวัดสงบ

ที่วัดของอาตมากำลังจะเตรียมทำเป็นวัดสอนกับวัดสงบ จะให้มีสระ มีฝักบัว มีสวนสน ฯลฯ เมื่อว่าดาราแก่ ๆ แล้วไป
 ทหาความสงบที่นั่นก็ได้ จริตใหม่ เพราะตอนนี้ไม่มีใครห้อมล้อมเราเหมือนเมื่อ 20 ปีก่อน เพราะเดี๋ยวนี้นี้มีพวกหนุ่มใหม่ขึ้นมาแล้ว พวก
 เราย่นกัโกลั ๆ ตกกระป๋อง ฉะนั้นเมื่อเวลาเราจะตกกระป๋องก็ขอให้อยู่ในถึงธรรมะดีกว่า ขออย่าได้ไปตกกระป๋องเน่า ๆ ฉะนั้นในที่
 สุดชีวิตของศิลปินก็จะรื่นเริง เมื่อเราทำให้คนอื่นรื่นเริงแล้วตัวเราเองก็รื่นเริงจนตาย และก็ตายอย่างนักเลงธรรมะ ไม่ต้องตาย
 อย่างกรวนกรวย หรือตายอย่างเศร้าสร้อยน้อยเนื้อต่ำใจเพราะไปนึกว่า "โอเรามันมีมาแท้ ๆ เดียวนี้มันลืมนเรา" แล้วเราก็กิน
 นิ่งครวญคราง "ว่าหม่มมันลืมนเรา ๆ" จนหนัก ๆ เข้าก็มานั่งตีกอกชกตัว "โอทำไมจึงเป็นเรา" อะไรอย่างนี้เป็นต้น

ที่นี้อาตมาอยากจะทำข้อคิดสำหรับศิลปินอาวุโสสักนิด ในฐานะที่เป็นคนโกลัฝั่งคือ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อสุ มินาน
 สฺ สุวินโย วินโย เอต เว ปรม สุข แปลว่า การนำออกเสียซึ่งอัสสมิ มานะ เป็นความสุขอย่างยิ่ง สุขนั้นมี 2 อย่างคือ สุขสนุกกับ สุข
 สงบ ส่วนใหญ่ที่โยมให้แก่ชาวโลกมักเป็นสุขสนุกส่วนพระพุทธเจ้าให้สงบสุขโยมให้สุขสนุก ซึ่งคนเขาต้องหาเงินมาแลกกับกับเรา
 ความสุขที่สงบหรือ ความจริงมันก็คือสุขใหม่ ทำให้ปลอดพองกันตาม ๆ กัน เมืองเรานี้เป็นเมืองพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าสอนให้
 เกิดสุขสงบเคยมีศิลปินผู้หนึ่ง... เขาตั้งพอ ๆ กับโยม ตอนหลังเขาไปบวชแล้วก็ตายในผ้าเหลือง แต่บาปกรรมที่ทำนั้น แกล่ให้ฟัง
 ว่า สมัยที่แสดงเลิก มีผู้หญิงมาติด มีทั้งแม่มาดที่มีลูกสาวก็มีแกบอกว่าจะไปเจอแต่เรื่องอย่างนั้นอยู่เรื่อย เพราะแกพาเมีย
 เขามาลูกเขามาแล้วก็หึงไม่จริง เขาบอกตอนที่โกลัตาย เกิดเป็นนิมิตคือ ทำกัมมฐานที่ไร ก็เห็นแต่ว่า "มึง ๆ ๆ พาเมียไปลากเมีย
 ไปลูกเต่ากูเดือดร้อน" ในที่สุดแกก็ไม่สงบ แต่ก็ดีแก่สักนิดได้เพราะ ฉะนั้นเราเป็นอาวุโสรุ่นนี้มีชีวิตก็เหมือนเป็นไม่โกลัฝั่งแล้ว เกิด
 มาชาตินี้แล้ว เขาเรียกว่า เขาก็มีพระพรรค ฟ้าประธานมาก็ดีแล้วแต่อย่าให้ใช้ของเก่า กินของเขากันหมด ก่อนจะไปก็ควรจะคิดว่า
 เสี่ยงติดไม้ติดมือเดินทางไปด้วย เมื่อมันมีภพมีชาติอย่างที่เขาวางกันอย่างนี้จะเป็นการไม่ประมาท พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "ไม่มี
 อะไรยิ่งใหญ่กว่าความประมาทและใครจะประมาทแก่เท่าพวกเขาไม่มี จริตใหม่" เพราะพวกเขาอยู่ในฐานะคนถูกอุ้ม คนที่อุ้มเรา
 เขาไม่ค่อยระมัดระวังอะไรว่าจะเหยียบเท้าหรือ เพราะเขาอุ้มเราอยู่พอเขาปล่อยลงมา บางทีถ้าเราเดินไม่ดูอะไรเขาก็ล้มเพราะไป
 เตะถูกอะไร แล้วเหยียบแก้ว ฯลฯ ตอนเขาอุ้มเรามันดี

อาตมาเคยเห็นคนแก่ ๆ ซึ่งเขาเป็นคนดัง ๆ หรือเป็นใหญ่เป็นโต พอตกกระป๋องแล้วจะมานั่งเศร้าคือ มุมกลับซึ่งเขา
 เรียกกันว่า การตีกลับเข้าตัว ส่วนคนที่ไม่เคยถูกใครประล้าประโลมมา แก่แล้วก็ยังวางใจได้ เพราะว่าชีวิตเขาเป็นอย่างนี้มา
 ตลอด บางครั้งอาตมาไปพบคนแก่บ่นป่วยอยู่ในโรงพยาบาลแกมีลูกมีหลานเยอะ แต่เวลาแก่ลงป่วยแขนแกเจ็บแทนที่แกจะ
 ร้องว่า "โอ๊ย เจ็บแขนจริง ๆ" กลับร้องว่า"ฮึ ! เจ็บใจจริง ๆ เลี้ยงมันมาตีนเท้าผ่าหอยมันไม่มาดูหน้ากูเลย มันไม่มองเราเลย" ที่ร้อง
 เจ็บใจ ทั้งที่ขาเจ็บ แขนเจ็บ แต่ไปเจ็บที่ใจ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า คนที่ขาดธรรมะ เมื่อเจ็บป่วย จะเหมือนถูกศรแทง 2 ดอก
 ดอกที่หนึ่งทุกข์เวทนาทางร่างกาย ดอกที่สองมันเสียใจเพราะถูกบีบคั้นทางจิตใจ แต่คนมีธรรมะจะถูกศรเพียงดอกเดียว เช่น ถึง

แม้ร่างกายเราจะแก่และไปไหนไม่สะดวก นั่งก็โยย บางทีลุกขึ้นไม่ได้ เขาหัวขึ้นก่อนนะแต่ไปเอากันขึ้นก่อน อย่างนี้ชื่อว่าโดนศร ดอกเดียว จะนั้นคิดปิ่นก็ควรจะให้โดนศรแค่ดอกเดียว คนทั่วไปก็โดนศรเพียงดอกเดียว คือมีเวทนา เจ็บปวดทางร่างกาย ก็ส่วย เวทนาทางร่างกายไป แต่จิตใจไม่เข้าไปเป็นทุกข์ ไม่มีความยึดถือ อัสสมิमानะ ว่าตัวกู ของกู อย่างเช่นลูกศิษย์เราป็นขึ้นมา เหนรคุณ เราว์รองอุทานว่า "มีงทำักบฏอย่างนี้เขี้ยวหรือ" นี้ไ้ตัวกูมันแวบขึ้นมา มีกลอนบทหนึ่งกล่าววว่า

อันความจริง	"ตัวกู"	มิได้มี
แต่พอผลอ	มันเป็นผู้	โผล่มาได้
พอหายผลอ	"ตัวกู"	ก็หายไป
หมด "ตัวกู"	เสียได้	เป็นเรื่องดี
สหายเอ๋ย	จงสอน	ซึ่ง "ตัวกู"
และถอนทิ้งทิ้ง	"ตัวกู"	อย่างเต็มที่
มีกันแต่	ปัญญาและ	ปราณี
หน้าที่ใคร	ทำให้ดี	เท่านี้เอ๋ย ฯ

หน้าที่ของคิดปิ่นอาวโธ ก็ทำไปอย่าให้มีตัวกูแวบขึ้นมา ถ้าตัวกูมันแวบขึ้นมามันเอาทีเดียว อย่างสมมุติเอาตามาซึ่งที่ ส. อาสนจินดาและว่า "ส. นี่แท้จริง ๆ อยู่ต่อหน้าพระยังสูบบุหรี่" ส. ก็แวบขึ้นมาว่า "ไอ้ะ ซึ่งที่กู รุ่งๆ ไม่นั่งข้างหน้าหรือ กูแค่อยู่เรื่อย" หรือ "คนนี่ทำไมผมน้อยแสงมันตึกลับเข้าตา" พออีคขึ้นมา "นี่ลวนลามกระทั้งหัวกูเลยหรือนี่" ที่จริงนั้นมันไม่มีตัวกู พระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า มันเป็นเพียงธรรมชาติล้วน ๆ ที่ไหลไปพระพุทธเจ้าท่านใช้ "สุทธิ ธมฺมปาตฺ ตนฺนุ" แปลว่าเราเป็นเพียงธรรมชาติล้วน ๆ ไหลไป ตอนแรกไหลจากสเปิร์ม (Sperm) ของพ่อไปสู่ไข่ (OVUM) ของแม่ พอครบเก้าเดือนกินอาหารจากครรภ์แม่ ก็ผ่าน เข้าไป ก็ตกออกมาเป็นทารก พอกินข้าวสุก นมสด ถ่ายออกกลายเป็นเด็กจากเด็กเป็นหนุ่มสาว จากหนุ่มสาวกลายเป็นคนแก่เฒ่า จนแก่เฒ่าเป็นซากศพจากศพเป็นเถ้าถ่าน จากเถ้าถ่านเป็นสสารอย่างที้นั่งเป็นก้อน ๆ กันอยู่ในไม่ช้าก็ละลาย จะนั้นเมื่อเราทำให้ โลกเร็นเริงกันมาแล้วในสุดท้ายเราถูธรรมะแล้ว เราก็จะเร็นเริงกับธรรมะตลอดชาติเลยได้ทั้งสองนัยยะ เห็นไหมเราจึงป็นนั้ดเดียวได้ นกถึง 2 ตัว เมื่อตัวเราสร้างความหรรษาให้กับโลก และตัวเราก็ได้ธรรมะมาเป็นสื่อ ทำให้เร็นเริงในที่สุด จะนั้นคิดปิ่นก็จะมีชีวิตที่ไม่ ถูกประณามว่า ไ้พวกเดินกินรำกินอีกต่อไป เพราะสมัยก่อนอาจจะเป็นอย่างที่ว่ากล่าวกัน หลวงพ่อหอมหวลท่านเล่าให้ฟังว่าใน สมัยก่อน ท่านผลอไปเพราะโอกาสมันอานวยให้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าคนไม่ทำชั่วเพราะโอกาสยังไม่อานวยให้

- " โยมที่ไ้ไ้แ่วนตานะชื่ออะไร " (ถาม)
- " เขาเรียกกันว่าครูเนรมิตครับ " (ตอบ)
- " ตอนนี้มีภรรยากี่คนละ " (ถาม)
- " เหลือคนเดียวครับ " (ตอบ)

แต่ก็ตั้งใจจะให้คนคนหนึ่งใหม่ ถ้าเหตุปัจจัยฝ่ายธรรมสูงเราก็มีธรรมะเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งแล้วเราก็รอดตัวไป แต่ก็ ไม่แน่เพราะถึงแม้ว่าเราจะแก่ขนาดนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "คนไม่ได้ทำชั่วเพราะโอกาสยังไม่ให้" ถ้าโอกาสให้มันก็ไม่แน่ จะนั้นเราต้องทำความดีเรื่อย ๆ เขาบอกว่าความดีนั้นต้องทำซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่อย่างนั้นผีจะลากไป เด็ก ๆ นั้นไม่ชอบทำความดีซ้ำ ๆ ซาก ๆ ทำนิดเดียวมันก็เลิก อย่างเช่นให้สวดมนต์ว่า "นะโมตัสสะ ณะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ" สวดไปได้สามวันชัก เอะใจ ว่าทำไมต้องซ้ำ 3 จบอยู่เรื่อย ๆ เลยไปชวนยาย ว่าเธออย่างนี้ดีกว่ายาย "นะโม ตัสสะ ณะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ" อีก 2 จบเหมือนตอนแรก" แล้วนอนเลย นี่เรียกว่าไม่ชอบทำความดีซ้ำ ๆ ซาก ๆ

แล้วที่นำเสียดายอีกอย่างหนึ่งคือ เดียวนี้คนแก่ไม่ชอบหาความสุขกับการทำบุญสุนทาน แต่ความสุขของคนแก่กลายเป็นความสุขทางเนื้อหนังมากเกินไป เช่นเวลานี้มีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์บ่อยเหลือเกินว่าเศรษฐีใช้เงินผิดประเภท เราไม่เคยมี ข่าวหนังสือพิมพ์หลังว่า เศรษฐีใจบุญ หรือพ่อเลี้ยงเหมือนอย่างภาคเหนือ ซึ่งผู้ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เขาจะเรียกว่าพ่อเลี้ยง ถ้าโยมอยู่ใน ฐานะเศรษฐีแล้วใจบุญเขาก็จะเรียกเศรษฐีใจบุญ หรือ ส. อาสนจินดา เขาก็เรียกพ่อเลี้ยงได้ แต่เดี๋ยวนี้เขากลับเรียกเศรษฐีทั้งหลาย ว่านายทุนหน้าเลือด นายทุนชุดรีด นายทุนกระดาษขับ และที่เป็นข่าวเร็ว ๆ นี้คนแก่ที่จังหวัดนครปฐมหัวสาวพ่ำนัยน์ตาแขกไป ตายคาโรงแรม คือ พอลูกออกจากเตียงก็เป็นลมฟูบ นำเสียดายที่ใช้เงินผิดประเภท

ถ้าเป็นคนแก่สมัยก่อนนี้ อย่างที่อาตมาไปเห็นที่นครปฐม เศรษฐีบ้านใหญ่ มีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งคือหน้าบ้านทำนั้ง บ้านตึกบาตร ชั้นที่ตึกบาตรลูกเท่านั้น และมีหูดด้วยพระบิดนขาบาตรร้อยหรือสองร้อยก็ตึกหมด แต่เดี๋ยวนี้อาตมาไปบดินชบาตโดยพาเนรไปและมีเด็กหิวถึงไปด้วย โดยคิดว่าเผื่อจะได้เศษอาหารมาเลี้ยงเด็กจน ๆ เนื่องจากพระเอามาเลี้ยง พวกนี้จะได้มีกินแล้วไปเรียนหนังสือ ปรากฏว่าพวกที่อยู่ตึกสูง ๆ พอเห็นเด็กหิวถึงมันหุดยังงู้ใหม่โยม มันหุดว่า "อัย ! ขบวนรถถึงเคลื่อนที่มาแล้วว๊อ" นี่หาว่าพระเป็นขบวนรถถึง ที่เอาเงินไปหาความสุขชนิดนั้นตั้งเยอะเวลานี้มีชาวที่นำอภัยคชอยู่ชาวหนึ่ง คือ ครูพานักเรียนไปขายของ แล้วครูคนนี้ก็เหลือเกิน พอตำรวจเขามาสอบสวนว่าทำไมถึงพาเด็กไปขายของได้ ปรากฏว่า ครูเขากลับหุดว่า "ก็ตอนนั้นฉันไม่ได้อยู่ในครูนี่ ฉันถอดเครื่องแบบออกแล้ว" นี่ถอดเครื่องแบบออกแล้วหมดความเป็นครู? เดียวนี้เราแก่แล้ววิญญาณคิดป็นของเราอยู่ไหม? แล้วตำรวจบอกว่า "ผมเป็นตำรวจหมดถอดเครื่องแบบเวลาผมเข้าห้องน้ำ ผมก็ยังเป็นตำรวจ"

ปรากฏว่าเบื้องหลัง กลายเป็นว่าพวกเศรษฐีทำให้อายุซึ่งเคยเป็นปูชนียบุคคลเสียคนไป อย่างเช่นไปถามครูว่ามีเด็ก ๆ ใหม่ ให้มาบริการโดยมีรายการเปิดบริษัทให้เด็ก 3 พันบาท ครู 1 พันบาท ในที่สุดครูก็ไปหาเด็กมา คุณเป็นคาราวาอูโธ ถ้ามีโอกาสอาตมาอยากให้อายุล้อเลียนเรื่องนี้และชาวที่ร้ายคือ ข้าราชการผู้ใหญ่จากส่วนกลาง เมื่อเวลาไปตรวจงานต่างจังหวัด มักจะไปถามว่า มีนักเรียนใหม่ สมัยก่อนถามสาวเทคนิค พาณิชย แต่คราวที่มีเรื่องเปิดโปง ที่ตั้ง ๆ เป็นเด็กมัธยม และอาตมาก็ล้อเลียนว่าต่อไปจะถามหาเด็กประถมเมื่อไรก็ไม่รู้ นี่เพราะสังคมกำลังพอนพะ

ในสภาพสังคมพอนพะอย่างนี้ ใครเป็นผู้ก่อกองการณ? ใครเป็นผู้ช่วยซ้ำเติม? อาตมาว่าไม่มีใครยิ่งใหญ่กว่าสื่อมวลชน คาราศิลปินถ้าทำได้สังคมจะดีอย่างราวกับเนรมิต หรือฉับพลัน เพราะคนฟังเทศน์ก็เจอรธรรมะ เข้าวัดก็เจอรธรรมะ เข้าไปที่ไหน ๆ ก็เดินใส่ธรรมะ มันจะพอนพะไหม? เปรียบเหมือนปลาเข้าไปที่ไหนก็ใส่เกลือตะบันมันจะไม่เมา

วันหนึ่งอาตมาไปบรรยายธรรมที่วัดม่วง พอบรรยายไปได้พักเดียว ปรากฏว่าเด็กชายต่อยกกันคู่หนึ่ง กระทืบบอกกันคู่หนึ่งต่อหน้าพระถึง 3 คู่ และคาราวาหนึ่งเวลาออกดูขงกันเขาลิ้นใส่ปากไอ้คนนั้นก็ลองทำตามคาราวา ผลคือถูกกัดลิ้นขาด เลยมื้อไอ้ลิ้นขาดหนึ่ง ไอ้ลิ้นขาดสอง จากการไปสัมภาษณ์แล้วได้ว่า เขาแบบอย่างจากคาราวา เห็นชัดเลยว่า อิทธิพลทุกวันนี้มาจากคาราวา ฉะนั้นทุกคนที่เป็นคาราวาถ้าเป็นคนที่มีศีลธรรมสูง คุณธรรมสูง ก็สนุกได้ ถ้ามีธรรมะอาตมาคิดว่าสนุก มีฉะนั้นอาตมาคงหมดหนทาง แล้วเวลานี้เขาล้อกันว่าอาตมาบรรยายสนุก มีสาระ ดีกว่าเดือ ดีดี ดีกว่าตลกดอกดิน ล้อตลก เขาพูดอย่างนี้ให้อาตมาได้ยิน นี่แสดงว่าธรรมะทำให้หรรษาได้ ไม่ใช่ว่ามีธรรมะจะทำให้ตลกด้าน ถ้าเราผู้ธรรมะจริง จะสนุกตลกจริงใจและผั่งใจด้วย ตลกแบบพวกคุณนี้เป็นตลกแบบเบา ๆ ลอย ๆ ไม่ได้ค้ำใจนาน

อาตมาเคยดูคุณดอกดินสมัยก่อนเล่าเรื่องอะไรจำไม่ได้ แต่ปกติอาตมาไม่ค่อยชอบดูหนัง การละเล่นเพราะโยมย่าแกไม่ติดการละเล่น และก็สอนหลานอาตมาว่าให้มันดูเรื่องมัน ๆ ทำไมเราต้องไปดูมัน ท่านบอกว่าเราไปดูเขาแล้วแสดงว่าเราดีกว่าเรา ถ้าเราไปดูเขาแสดงว่าเราดีกว่าเขา ถ้าเราต่างไม่ดูกันก็เสมอกัน เลยทำให้อาตมาไม่ค่อยได้ดูอะไร แต่ในระยะหลัง ๆ นี้อาตมาดูเพราะภาพยนตร์ที่ทำแต่ละเรื่องเมื่อดูแล้วอาตมาจะเอาแนวต่าง ๆ มาประยุกต์กับธรรมะ บางครั้งก็ได้ตลกจากสิ่งเหล่านี้มากเหมือนกัน บางทีอาตมาซื้อเทปตลกมาฟัง และเอกสารที่ได้มาประยุกต์กับธรรมะแล้วก็ทำได้ดีผล อาตมาอยากจะทำพูดว่า พบความสำเร็จได้เหมือนกัน คือในแง่ทำให้เยาวชนสนใจธรรมะกันอย่างเคลื่อนไหวกลาด จนเดี๋ยวนี้คนขายน้ำแข็งยังเปิดเทปอาตมาฟัง ร้านอาหารก็เปิด ภัตตาคารก็เปิด โรงแรมก็ยังนิมนต์อาตมาไปบรรยายนี้พระเข้าโรงแรมได้แล้วนะ เดี่ยวคอยดูอาตมาก็มีผลงานเหมือนกัน เพราะดูจากภาพยนตร์นั่นแหละ อาตมาเลยได้ความคิดอยากทำภาพยนตร์เป็นตัวอย่าง 16 ม.ม. ทำสไลด์ ทำวีดีโอ โดยกำลังเก็บเงินอยู่ ออกจะจุกกันใหม่ อาตมาที่มีหลายแบบ มีทั้งแบบหัวเราะไม่หยุด หรือเตรียมผ้าเช็ดหน้าตา และอาตมายังเอาพระพุทธรูปประวัติทำด้วย

ตอนนี้อาตมาขอสรุปนิดหนึ่ง ต่อไปนี้โยมจงมุ่งมั่นปรารถนาเจริญอนิจจสัญญา ทุกขสัญญา และอนัตตสัญญาทำลายอัสสมิมานะและโยมจะได้เป็นศิลปินของธรรมะอนิจจสัญญาคือความไม่เที่ยงแห่งสังขารได้ผ่านมา และต่อไปก็จะไม่เที่ยง เปลี่ยนเป็นแต่ผ่านไป อะไร ๆ ไป ลูกหลานเราทรัพย์สินสมบัติเช่นกัน มันไม่จากเรา เราก็ต่อจากมัน นี่เรียกอนิจจสัญญา ส่วนอนัตตสัญญา คือเราเคยมันหมายความว่าอะไรดาวรงค์ทนก็อยากที่จะทนต่อไปได้ และกรรมรวมตัวเป็นก้อนของเราไม่ใช่อะไรก็ได้ กระดูหัวไปทาง กระดูเท้า ผมไปทาง หนึ่งไปทางคนละทางสองทาง ซึ่งเรียกว่า อนัตตสัญญาเมื่อมีสิ่งเหล่านี้ก็จะไปประหาร สัญญาวิปลาส ในตอนแรก ฉะนั้นถ้าเราเจริญอนิจจสัญญา ทุกขสัญญาที่จะไปประหารวิปลาสสัญญา เช่น สัญญาว่า เราจะต้องอยู่คู่ฟ้า เราจะอยู่อีกนาน เหล่านี้ ซึ่งจะให้เราไม่หลงผิด มองเห็นทุกขเป็นสุข แต่เดี๋ยวนี้เราเห็นงจักรเป็นดอกบัวกันมากจึงไปหา ความสุขทางเนื้อหนัง ที่จริงแล้วเนื้อหนังก็ไม่ใช่อะไรของสูงส่งอะไร เราลองดู แล้วมาตมดู จะได้กลิ่นเหมือนราวกับขี้ไก่ ฉะนั้นอย่ามัวหลงไปจนอย่าง

น้ำมันไม่เพียงพอ มันเป็นปฏิภูลทั้งนั้นเรียกว่าเหม็น ความไม่งามว่างามซึ่งอันนี้เรียกว่าสัญญาวิปาสส จะนั่นถ้าเราเจริญอย่างนี้เสียก่อนตาย เราก็จะไม่มียัญญาวิปาสสตาย แต่มีสัญญาที่ถูกประหารสัญญาเหล่านี้หมดไปนั่นคือมือนิจจสัญญา ทุกสัญญาและอนัตตสัญญา ประหารสัญญาวิปาสสหายไปแล้วคนแกก็จะถึงที่สงบเย็น นอนอิมเือกเย็น และก็เป็นที่พร้อมพร้อมไพร่ของลูกหลาน ไม่เป็นร่มตาล ร่มมะพร้าว หล่นใส่ลูกหลาน ฉะนั้นก็ทำให้คิดป็นรุ่นหลัง ๆ สบายไป อาตมาจึงขอฝากข้อคิดในการบรรยายครั้งนี้ให้โยมเป็นศิลาของพระพุทธเจ้า คือมีความรื่นเริงกับธรรมะไม่ถูกสัญญาวิปาสสที่ผิด ๆ เข้าครอบงำ และจนในที่สุดนี้ ถ้านึกหวังสิ่งใดที่ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นแล้ว อาตมาขอให้ท่านได้สมความปรารถนาด้วยกันทุกท่านทุกคนเทอญ

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท สถานการณ์แห่งการปาฐกถาบทนี้คือ กรุงเทพมหานครหลังจากฉลอง 200 ปี พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน แต่สภาพการณ์โดยทั่วไปคือ ชาวไทยไม่นิยมฟังพระธรรมเทศนา เป็นที่เข้าใจว่า ผู้ฟังธรรม คือ คนแก่หรือในบางพิธีเท่านั้น แต่พระ พยอมกัลยาโณมีวิริยอุตสาหะใจคนฟังด้วยกลยุทธ์ต่างๆ

พระพยอมกัลยาโณได้เคยศึกษารวมกับท่านพุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขังไชยาเป็นเวลา 7 ปี จนได้รับความไว้วางใจอนุญาตให้เป็นผู้บรรยายภาพในโรงมหรสพทางวิทยุณที่นั่น จากประสบการณ์นี้ท่านก็เกิดความคิดที่เอาคำบรรยายนั้นมาเผยแพร่ต่อไปให้เกิดประโยชน์ให้จงได้ พระพยอมลาท่านพุทธทาสกลับมาจำพรรษาที่วัดสังฆารามและต่อมาไปพัฒนาวัดร้างชื่อวัดแก้วตั้งชื่อใหม่ว่าวัดสวนแก้ว ในขณะที่แสดงปาฐกถาขึ้นนี้ท่านเป็นเจ้าของวัดสวนแก้วท่านพุทธทาสภิกขุเคยพูดถึงพระพยอมว่า"การเรียกเด็กให้มาสนใจคนอื่นทำไม่ได้ แต่พระพยอมทำได้... คนที่ไม่ชอบฟัง(เทศน์) ก็ทำให้ชอบฟังทำให้มีการฟังเทศน์ในรถประจำทาง รถทัวร์ รถบัสมีหมดมีเทปเปิดฟัง เทปพระพยอมทั้งเป็น" การแสดงความเห็นเช่นนี้แสดงว่าพระพยอมเป็นผู้พูดที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังได้ดี และความสนใจเป็นจุดแรกที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอันมีแนวโน้มจะนำไปสู่การปฏิบัติตามสารได้ในที่สุด² การวิจัยดูว่า พระพยอมได้ใช้กลยุทธ์อย่างไรในการดึงดูดความสนใจจึงเป็นเรื่องที่นำศึกษา

การวิเคราะห์วาทะ ผู้พูดได้ขึ้นคำปฏิสันถารด้วยลีลาที่ชวนให้บรรยายภาคีนิยมและเล่าให้ฟังถึงตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ศิลปินมีความสำคัญมากถึงขนาดคนขาดเจ็บเลือดออกก็ไม่ไปหาหมอแต่นั่งดูมหรสพอันมีศิลปินแสดงอยู่ต่อไป นับเป็นการเริ่มเรื่องปูบรรยากาศด้วยอารมณ์ขันที่พระพยอมมีความถนัด ซึ่งทำให้ผู้ฟังชื่นชอบอย่างมาก

ในขณะที่พูดจรรโลงใจให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนาน ผู้พูดได้ให้คติธรรมไปด้วยนั่นคือ ขอให้ผู้ฟังทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นพร้อมพร้อมไพร่ อย่าเป็นร่มตาลร่ม มะพร้าวใส่หัว อนึ่งคนเขามาแสดงมุทิตา ถ้าเขาไม่แสดงมุทิตา เราต้องอุเบกขา คือ ไม่โกรธ ไม่อิจฉา อย่าให้ชีวิตผิดพลาดถึงขนาดติดคุกอย่างที่คุณพูดไปเจอมา นอกจากนี้ผู้พูดยังให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการพูดด้วยการถามตอบกันตลอดเวลาซึ่งทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นกันเองเหมือนได้สนทนาด้วยแทนที่จะเป็นการฟังฝ่ายเดียว การมีส่วนร่วมของผู้ฟัง (audience participation) เป็นเทคนิคที่ใช้กันเสมอและได้ผลดีเสมอมา

ผู้พูดได้ปรับตัวให้เข้ากับผู้ฟังได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อทราบว่าคุณผู้ฟังเป็นศิลปินอาวุโส ผู้พูดได้เตือนใจว่าเวลาตายต้องตายคนเดียวฉะนั้นต้องระวังตัวไว้ ผู้พูดแสดงความเอาใจใส่ต่อผู้ฟัง เช่น การถามสุคนธ์ ดิวิเหลียม

หรือ ส. อาสนจินดาเป็นรายตัวและสรุปในช่วงหนึ่งเพื่อจับใจความหลักให้คนฟังว่า " ให้เริ่มเรียงกับธรรมชาติของธรรมชาติเป็นแฟน " เพราะประชาชนเป็น " แฟน " กับศิลปินมาตลอด ฉะนั้น กลยุทธ์ของผู้พูดที่น่าสังเกตคือ จะหยุดตรงช่วงหนึ่งเพื่อจับใจความให้แก่คนฟังเพื่อที่จะขึ้นหัวข้อใหม่ต่อไป จะเห็นว่าการเทศน์นั้น พระพยอมมิได้มีแบบแผนตายตัวว่าคำนำ ตัวเรื่อง บทสรุป หากแต่พยายามสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเองก่อนด้วยการถามตอบกับผู้ฟังพร้อมกับสอดแทรกธรรมะเป็นระยะ ๆ แล้วขึ้นหัวข้อใหม่โดยที่ประเด็นว่าอยากให้นักศิลป์ทั้งหลายเมื่อเวลาพูดตกลงให้อธิงธรรมะด้วย ผู้พูดได้สรุปเป็นคำกลอนสั้น ๆ เพื่อให้เป็นประเด็นว่า

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา
โลกาวินาศ

ถ้าศีลธรรมระบอบ
โลกธาตุสงบเย็น

ผู้พูดสันตติในการเล่นคำ (pun) อย่างยิ่งและทำได้อย่างดี เช่น " ถ้าใช้ศิลปินดึงคนเข้าวัด คนจะติดวัดมากกว่าติดคุก " หรือ " โยมคิดว่า ถ้าพระพุทธเจ้าเสด็จมาจะเข้าวัดไหน วัดสร้าง วัดเสก วัดสวด วัดสนุก วัดสอน วัดสงบ "

พระพยอมได้ใช้ตัวอย่าง และเรื่องสั้น (anecdote) เพื่อจะแสดงว่า คนหาเงินมาแสนยากบางครั้งสุจริตบางครั้งทุจริตเพื่อดูการละเล่นของศิลปิน แต่ศิลปินกลับใช้เงินของประชาชนในการเล่นการพนันซึ่งไม่ควรอย่างยิ่ง ที่สำคัญคือ ประชาชนใช้ศิลปินเป็นตัวอย่าง มีการตั้งโชว์ขวดเหล้า แทนที่จะตั้งโชว์เกจิอาจารย์ชื่อดัง พระพยอมสรุปโดยการเล่นคำว่า เท่ากับ จีบหายมาก จีบหายน้อย จีบหายย่อย สอดคล้องกับขนาดของขวดเหล้า และยังสรุปลักษณะของคนกินเหล้าให้สอดคล้องกับเลือดของสัตว์ที่ผสมในเหล้า เรียกว่า เป็นความคมคายของคารมและสรุปลักษณะคนกินเหล้าได้ตรงกับลักษณะของสัตว์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นคนที่ช่างสังเกต

การอวยชัยให้พรกับเวลาตีหม้อ และผู้พูดกล่าวว่าจะพูดให้ตรงความจริงว่า " คนกินจนจิบหาย คนขายจนเจริญ คนผลิตรวยลูกเดียว " เป็นการให้โอวาทอีกครั้งหนึ่งของหนึ่งของผู้พูดเพื่อจะสนับสนุนประเด็นที่ว่า ดาราควรทำตัวเสียใหม่ รวมไปถึงการสูบบุหรี่ ซึ่งไม่เพียงแต่ " เมาปอด " แต่ " เมาจีวรพระ " ด้วย

สิ่งหนึ่งที่เป็นกลยุทธ์ของพระพยอมกัลยาโณ คือ การหยิบยกเรื่องวิสัยสามัญชนของมนุษย์ปุถุชนมาพูดพร้อมกับชี้ให้เห็นอกาภิกริยาต่าง ๆ ของมนุษย์ซึ่งแม้จะเป็นเรื่องตลกขบขันเรียกเสียงหัวเราะ แต่ก็แฝงแง่คิดไว้ด้วย เช่น " เดี่ยว นี้บางคนเขวจนพระเต็มคอ เย็นก็กินเหล้า เขาก็กินเหล้า เดินเมาโซซัดโซเซ นี้ไม่เมาแต่ตัวเองพลอยให้หลวงพ่อกับเขวจนมาต้องเมาไปด้วย เพราะแกวงไปโยกมาเมาทั้งพระทั้งโยม มันจะศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร ! " หรือในอีกตอนหนึ่ง " ปลายนี้ถ้ามันติดเบ็ดมันยังดีปากแตกปากฉีกก็ไม่ว่าขอให้ดินให้หลุด เราไม่ดินคาบมัน (บุหรี่) เอ้อระเหย ที่กับลูกกับเมียหรือลูกน้องพูดตบตีด้วยตบตีด้วยตี ที่กับบุหรี่ยี่เมื่อจุดแล้วต้องค่อย ๆ ป้อนถนอมกลัวศัตรูจะเศร้าหมอง ที่จริงมันเลิกไม่ยากเพียงอย่าปากมันกว้าง "

เทคนิคการเล่าเรื่องสั้นเป็นเทคนิคที่ผู้พูดใช้บ่อยเพื่อชี้ให้เห็นประเด็น เช่น การเล่าเรื่องว่าเวลาไปเทศน์ต้องเอาพระไปซ่อนไว้ในห้องผู้อำนวยการเพื่อไม่ให้เด็กเห็นหรือการสร้างส้วม การเล่าเรื่องเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจเพราะให้ผู้ฟังเดาว่าตอนจบจะเป็นอย่างไร เรียกว่า สร้างการคอยต่อนจบหรือกระตุ้นการอยากรู้ต่อนจบ (expectation or suspense)

คติธรรมที่แฝงคือ ขอให้ศิลปินใช้พรสวรรค์ในการช่วยพระคือคนเข้าวัดและตัวศิลปินเองต้องหมั่นทำบุญไว้สำหรับชาตินี้และชาติหน้า ในชาตินี้ถ้ามีศิลปินรุ่นใหม่แหงหน้าไปก็อย่ามัวเศร้าโศกเสียใจ ให้ยึดว่า " ตัว

ฎ" ไม่มี เมื่อมีลูกศิษย์เนรคุณก็อย่าได้เสียใจ ถ้าจะเจ็บก็ให้เจ็บแต่กายอย่าเจ็บใจ แต่สิ่งที่พระพยอมสรุป คือ "ต่อไปนี้โยมจงมุ่งมั่นปรารถนาเจริญอนิจจังสัญญา ทุกขังสัญญา และอนัตตสัญญาทำลายอัสสมิมานะ และโยมจะได้เป็นศิลปินของธรรมะ" พร้อมกับคำแปลคำอธิบายเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจกระจ่างชัดยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปคือ พระพยอมกัลยาโณเป็นผู้พูดซึ่งสามารถผนวกรธรรมะเข้ากับอารมณ์ขันได้อย่างน่าสนใจยิ่ง ท่านเป็นผู้ที่แก้ภาพลักษณ์เก่าที่ว่า "ฟังเทศน์นั่งง่วงนอน ดูละครตาสว่าง" โดยเทคนิคที่ท่านใช้คือการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ฟัง การให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม การเล่าเรื่องให้ฟังสั้นๆ การเล่นคำให้คล้องจองกันทั้งสระและพยัญชนะ การยกตัวอย่าง นอกจากนี้ ท่านจะไม่ให้ผู้ฟังหลงประเด็นจะสรุปให้ฟังเป็นระยะๆ ด้วยรอยยิ้มกว้าง ร้อยกรองบ้าง และเมื่อพูดจบ ท่านจะสรุปประเด็นหลัก ๆ ให้ฟังนับว่าท่านเป็นผู้พูดคนหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์การพูดต้องจารึกนามไว้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ พุทธทาสภิกขุ "ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดคือความสุข" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ฉบับที่ 29 วันที่ 5 มกราคม 2529.

² William McGuire , " The Nature of Attitudes and Attitude Change , " in The Handbook of Social Psychology (vol. 3) eds. By Gardner Lindzey and elliot Aronso (Massachusetts : Addison – Wesley Publishing Company , 1969).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.11 ปาฐกถาเรื่อง

“ ธรรมนูญค่านิยมต่ำของสังคมไทย ”

โดย

ศาสตราจารย์คุณหญิงเต็มศิริ บุญยสิงห์

พ.ศ. 2526

ท่านผู้จัดการบอกดิฉันว่า ให้ดิฉันพูดกับบวคะ ดิฉันก็เตรียมจะมาพูดกับท่านบวคะ แม้แต่ดิฉันจะพูดกับบวคะก็จะเขย เป็นอันมากอยู่แล้วอะ อย่างว่าจะมีสักการกราบเรียนพระคุณเจ้าที่ท่านพรรษาสูงเลย แม้แต่ส่วนที่ท่านเป็นพุทธศาสนิกชนแล้วไม่ ทั้งวัด ดิฉันก็ไม่กล้าไปแตะท่านอีกอะ เพราะดิฉันนั้นกิเลสยังหนา เข้าวัดมากยังไม่สู้จะได้

เพราะฉะนั้น วันนี้จะมาพูดอะไรอะ สิ่งที่ดิฉันจะมากราบเรียนในวันนี้ดิฉันจะพยายามพูดในสิ่งที่ไกลวัดที่สุด เพราะรู้ว่าถ้าเมื่อแตะวัดเมื่อไหร่ก็จะเขยทันที เพราะปีหน้าเดี๋ยววัดไม่ให้มาพูดอีก อยากรมาพูด ก็ขอพูดในสิ่งที่ดิฉันนึกในใจ ว่า ท่านสาธุชนที่ท่านสะอาดเหลือเกินพระคุณเจ้าที่ท่านสะอาดเหลือเกิน จะเข้าไปถึงสิ่งสกปรก ดังต่อไปนี้ละ.....

ดิฉันกราบนมัสการแสดงความยินดี ที่พระคุณเจ้า พระบวคะที่ท่านอย่างน้อยได้หนีโลกภายนอกที่เรากำลังต่อสู้ปากกัด ตีนถีบ มาอยู่ในที่ร่มเย็นอย่างนี้ อย่างน้อยก็สบายใจไปได้ 4 เดือน เพราะฉะนั้น วันนี้ดิฉันจะมากราบเรียนเรื่องอะไร ตัวดิฉันเอง นั้นทุกครั้งทีออกนอกประเทศ พอออกนอกประเทศไทยเมื่อไหร่จะเห็นประเทศไทยชัดเจนทุกที ถ้าเมื่ออยู่ที่นี้เห็นไม่ชัดเจน มันใกล้ ตากินไปอะแม้จะเห็นก็เลือน ๆ

เพราะฉะนั้น เวลาออกไปนอกประเทศก็จะเห็นประเทศไทยชัดเจนมาก ว่า เรามีคิอะไรแต่เวลาดิฉันกลับมาทำรายงานเสนอ เจ้าหน้าที่ตามระเบียบ จึงเป็นรายงานที่เจ้าหน้าที่เรียกดิฉันแล้วบอกว่า “รายงานของคุณนั้นไม่เหมือนมนุษย์มนา อปกติที่สุด” เพราะ ว่าทุกครั้งทีไปเมืองนอกจะต้องรายงานถึงประเทศไทยทุกที เพราะฉะนั้นที่พระคุณเจ้าเข้ามาอยู่ในที่ร่มเย็นอย่างนี้ พระคุณเจ้าคง เห็นภาพข้างนอกวัดนั้นชัดเจนว่าเป็นแล้ว แต่ดิฉันเห็นนั้น และกรำมากว่า 60 ปี ดิฉันก็มีความหยิ่งอย่างหนึ่งว่า ดิฉันเห็น ความชั่ว และความมั่ว นั้นกว่าท่านแยะเหมือนกัน

ปัจจุบันนี้ สังคมข้างนอกวัดนั้น เป็นสังคมถ้าเผื่อจะกางตำราดู ตามตำราก็คือบอกว่า สังคมไทยบัดนี้นั้นเป็นสังคมที่มี ธรรมนูญค่านิยมต่ำ

สังคมค่านิยมต่ำ นั้นมีอะไรบ้าง ?ดังต่อไปนี้ ดิฉันที่จะมากราบนมัสการพระคุณเจ้านั้น แปลมาจากภาษาฝรั่ง ถ้าเผื่อ พระคุณเจ้าฟังแล้วจะไม่ทราบว่าคุณดิฉันแปล เพราะเหมือนกับประเทศไทยในปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร ว่าทาง (เมือง) นอกเขาเป็น อย่างนั้น มีอะไรบ้างที่แสดงว่าคุณค่านิยมต่ำ

สิ่งทีว่าเป็นค่านิยมต่ำ คือ ความแตกความสามัคคีในชาติจะแตกสามัคคีกันหมด ถ้าเผื่อรุ่น 5 เลี้ยงรุ่น 5 รุ่นอื่นไปไม่ได้! รุ่น 7 รุ่นอื่นไม่เกี่ยว! เพราะฉะนั้น ถ้าเผื่อนักเรียนรุ่นนี้ก็ต่อรุ่นนี้ นักเรียนนี้ก็ต่อนักเรียนโรงเรียนนี้ ในกรุงเทพฯ นั้นได้มีสมาคม ชื่อตามจังหวัด ครบ 71 จังหวัด แต่ละสมาคมจะมีกิจกรรมที่นำเลื่อมใส นำอนุโมทนาถึง กิจกรรมเหล่านั้นก็คือ หาเงินเพื่อช่วยคน จังหวัดเดียวกัน

ครั้งหนึ่งดิฉันได้รับเชิญไปพูดแล้ว ก็เกิดมาก็ไม่เคยพบเคยเห็น เขาดิฉันไปพูด พูดไปแต่ก็เก็บเงินค่าฟัง วันนั้นมีคน หลงมาฟังเยอะ เขาคงนึกว่าฟรี หลงมาฟังแล้วก็รักเงินกันใหญ่

ดิฉันก็ถามว่าเขาเงินไปทำอะไร ?

ท่านนายกสมาคมก็บอกว่า เขาไว้ช่วยพวกเรา จังหวัดนี้ใครจะลำบาก ใครจะไม่มีค่าเล่าเรียน จะต้องออกจากโรงเรียน ก็จะได้เอาเงินไปช่วยกัน

ดิฉันถามว่า ถ้าเผื่อคนอีกจังหวัดหนึ่งละ อยู่ภาคเดียวกับท่าน แต่อยู่อีกจังหวัดหนึ่งละก็ ท่านจะให้ไหม ?

ท่านนายกตอบว่า ไม่มีระเบียบ จังหวัดอื่นมาขอเราให้ไม่ได้ เราให้ได้แต่คนจังหวัดเดียวกันเท่านั้น

ดิฉันบอกว่า กฎณาไปลงชื่อดิฉันจากป้ายออก ดิฉันไม่พูดเพราะเกิดมาไม่เคยเห็น จะช่วยคนไทยทั้งทีที่ต้องช่วยมาจาก จังหวัดไหน ลองวัดชลประทานหลวงพ้อท่านประกาศว่าคนภาคอื่นท่านไม่รับ รับแต่ภาคใต้เท่านั้น ดิฉันจะไปเป็นหัวหน้าเดิน รวนประพวง

เพราะฉะนั้น ถ้าเมื่อเกิดอะไรอย่างนี้ขึ้นมา แปลว่า เราได้เกิดแตกสามัคคีกันอย่างยิ่งแล้ว และการแตกสามัคคีในชาติ ขณะนั้นยังแตกออกไปเป็นเสี่ยง ๆ ละ เป็นเสี่ยงยังโงะแต่ก่อนนี้แตกกันเป็นหมู่เป็นเหล่า สิ้นสนี่ อย่างพวกดิฉัน ถ้าเมื่อผู้อำนวยการจบจุฬาฯ ละก็ ลูกน้องที่ได้ กศ.บ. หรือว่าจบมาจากโรงเรียนฝึกหัดครู จะข้าเลือกตามอง ถ้าเมื่อหัวหน้ากับพวกจุฬาฯ ด้วยกัน ก็จะชักคิ้ว ก็จะกระซิบบอกกันว่า เจ้าจุฬาฯ ด้วยกันถึงจะพูดภาษาที่รู้เรื่อง เรายังไม่ได้กินหรอก เวลานั้นเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

ในระดับอุดมศึกษาก็เหมือนกัน คนนี้จะพูดกับคนนี้ก็ไม่ได้จะพยักกันว่า พวกชาวคชอบเขาคุยกัน อีกพวกหนึ่งก็บอกว่า "ฉันพูดกับพวกโน้นไม่รู้เรื่องหรอก หัวมันแรง" ไซ้ไหมยะ ?

ได้เกิดแตกสามัคคีกันหมดแล้ว และยังเกิดแตกสามัคคีระหว่างหลังคาบ้านต่อหลังคาบ้าน ที่ร้ายที่สุดเวลานี้เมืองไทย เป็นเมืองใหญ่แตกสามัคคี หลังคาบ้านต่อหลังคาบ้านนั้นคือ ข้าเลือกมองกัน เอ๊ะ บ้านโน้นสามัคคีเป็นผู้อำนวยการกอง ทำไมเมี่ยมมันไล่แหวนเพชร 2 กระรัต ย้ายของเรานี้ผู้อำนวยการกองเฮงชวยอะไร ถึงทำงานตั้งนานเมี่ยมไม่มีอะไรติดตัวเลย ? ก็แตกสามัคคีกันจับผิดกัน

พระองค์เจ้าว่าจริงไหมยะ เรื่องนี้เป็นอย่างนี้ เมื่อไหร่....เจ้าประคุณเอ๊ย อย่าเข้าถึงวัดเลย กลัวคณะสองติดกับคณะสี่ยะ ถ้าเมื่อเข้าถึงในวัดนะ

ลักษณะที่สองคือ ความที่แต่ละคนไม่รู้ตัวตัวเอง คือใครอาการนั้นปรากฏชัดมากแล้วเป็นอาการที่เป็นภัยต่อประเทศชาติเหลือเกิน เวลานั้นไม่รู้ตัวตัวเองคือใคร แล้วก็ไปก้าวก่ายอยู่กับคนอื่นที่เขาว่าตัวเองคือใคร

แต่ในเรื่องนี้ ใครจะมาเดือดร้อนเท่าดิฉันนั้นเป็นไม่มี ดิฉันก็ต้องคำนวณทุกที อีกหน่อยจะได้คอมพิวเตอร์เอากันให้แน่ ๆ ว่าฐานะข้าราชการอย่างดิฉัน เพราะข้าราชการเมืองไทยนั้นหลงทำนเลียงเพื่อให้งานสม่ำเสมอ จริงไหมยะ ดิฉันก็รู้ตัวดิฉันดิฉันไม่ควรจะมีเงินยะ เพราะฉะนั้น ทุกวันนี้มีคนมาถามดิฉันว่า อาจารย์มาอย่างไร ? เอ้า ดิฉันก็ขับรถมาเองละ ทุกคนจะทำท่าตกใจ (เอ็ดหรือเปล่าก็ไม่ทราบ) ตกใจว่า ทำไมอาจารย์ถึงขับรถเอง ? ทำไมถึงไม่จ้างคนขับรถ ข้าราชการอย่างดิฉันกินแต่เงินเดือนจะเอาปัญญาที่โหมมาจ้างคนขับรถ โสฬุยอย่างต่ำ ๆ ก็หัวละ 3,000 ยะ คนขับรถณะยะ เพราะฉะนั้นดิฉันก็ไม่จ้าง

แต่บางทีดิฉันก็มีมเหมือนกัน ดิฉันก็แกล้งพูดเสียว่าที่ไม่จ้างเนีย (อย่าไปปรับสภาพว่าเราไม่มี เพราะเรายังไม่ได้เข้าวัดนี้ ก็เสวยยังหนา) เราถืออดเขาว่า ที่ฉันยังต้องขับอยู่เพราะหมอบอกว่า "รถนั้นขับเถอะ จะชลดความชรา" ดิฉันก็ขับของดิฉันต่อไป...จริง ๆ นะ มันไม่มีเงินจะจ้างคน เรื่องจริง

เพราะฉะนั้น จะรุ่นไปหมดเลย เพราะตัวแต่ละคนนั้นไม่ทราบของตัวเองนั่นคือใคร ครูก็ไม่ทราบของตัวเองคือใคร ? และขอประทานอภัย วันนี้บาปใหญ่เลย พระบางองค์ท่านก็ไม่ทราบ ไม่ทราบกันโดยทั่วไป คน ๆ นี้เป็นผู้แทน ผู้แทนของคนทั้งจังหวัดตัวเองควรจะทำอย่างไร เมื่อให้คนเขาแหงมมอดแล้วจะได้เป็นตัวอย่าง ก็ไม่รู้ตัวได้ พูดอะไรก็ไม่มี...ยะเพราะฉะนั้น คนแต่ละคนในสังคมนั้น จึงเป็นคน...คนที่...เป็นคนเกินตัวเองทั้งสิ้นอวัยวะที่ผิดส่วนที่สุดของคนไทยนั้นคือ หน้าย่ะมันใหญ่ แบกเอาไว้จนไหล่ ลู ใหญ่จริง ๆ ยะ เพราะฉะนั้น จึงต้องลำบาก และเกิดการร่นวายโดยทั่วไป

ดิฉันยังมีความเชื่ออยู่เสมอว่า เราจะต้องรับว่า เวลานั้นเศรษฐกิจปรวนแปรไปมาก แต่มันมีข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ดิฉันท่องเอาไว้ทุกครั้งที่สุดมนต์ก่อนนอน คือว่า "ถ้าเมื่อเราใช้เงินนั้นมีความสำคัญมากกว่าเราได้เท่าไร ท่องเอาไว้ทุกวันเลย ตัดตั้งแต่กินกับถึง 5 อย่างเดี่ยวนี้ เหลือมัน 2 อย่างยะ ใส่เนื้อสัตว์อย่างหนึ่ง ผักผัดชื้ออย่างหนึ่ง แล้วก็ไม่เห็นจะอายนี้ เพราะต้องการจะให้หน้าตัวสมส่วนกับร่างกายอันอ้วนของดิฉัน

แต่พระองค์เจ้าจะเห็นในสังคมนั้น คนส่วนมากมิได้ทำอย่างนี้ข้าราชการมิได้ทำอย่างนี้

ดิฉันเพิ่งกลับมาจากเมืองแพร่ แต่บังเอิญพวกพ่อเลี้ยงเขานึกอย่างไรก็ไม่ทราบ ไปรับประทานอาหารคุยกัน แล้วเขาก็ขับรถพาดิฉันออกดูในเมือง ดิฉันตกใจหมดเลยชะ ข้าราชการที่เกษียณแล้วมันเอาเงินมาจากไหน มันถึงปลูกบ้านเป็นประสาทกันอย่างนั้นใหญ่ ๆ ยะ และดิฉันก็ต้องปลงยะ โดยยังไม่ได้เข้าวัด กลัวสุขภาพจิตเสียชะ

เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ พระจะต้องโปรดคนต้องไปช่วยคนยะ ทำอย่างไรให้เขามัชฌิมปฏิบัติ ทำอย่างไรให้เขาทำแต่ตัวเขาเป็น อ้ายการไปทำแค่ตัวเป็นนะ มันแผ่ขานไปหมดทุกประการ เช่น เห็นตัวอย่างง่าย ๆ ผู้ใหญ่สมัยนี้แก่ก็ไม่ยอมส่วนแก่ยะ ลงเล่นในสนาม เพราะฉะนั้นสังคมไทยทั้งในกรุงเทพฯ และนอกกรุงเทพฯ จึงมีแต่สนามเล่นของผู้ใหญ่ยะ เด็กไม่มีสนามเล่น พ่อเด็กไม่มีสนามเล่น มันก็ดู แล้วเขาอย่างผู้ใหญ่ มันก็เกิดการแก่แดด ผู้ใหญ่ก็เป็นเด็กไปทุกวัน ๆ สนุก ๆ ดียะ จนทำให้เกิดปัญหาที่ขอดยิ่งของโลกขึ้น หนังสือพิมพ์ฝรั่ง ประเภทนิตยสารหรือประเภทรายวันลงแล้วทุกฉบับ คือมันมีเกาะในรัฐ

นิวยอร์ก ชื่อ เกาะแมนฮัตตัน เกาะแมนฮัตตันนี้ได้ชื่อว่าเป็นเกาะที่ไม่มีคนในนั้น...อายุถึงกลางคนเลย จะหยุดแค่วัยรุ่น พอวัยรุ่นแล้วหยุด หยุดอย่างไรละ คือพอถึงอายุแค่วัยรุ่น พอ 25 แล้ว สนุกอยู่อย่างนั้น แค่ 25 เพราะฉะนั้นจะมีคนอับระดับโลก ซึ่งที่นั่นเขาเรียกว่าดิสโก้ซาร์ คือหมอกความผู้หญิงคนหนึ่ง มีเงินมาก ชื่อซาร์ แกชอบเดินดิสโก้ ไปที่ไหนไปหมด เซมิเดินดิสโก้ที่ไหนไปหมด อายุเพียง 81 ปีเท่านั้นละ ยังเดินดิสโก้ละ แล้วมือแกแน่นมาก ดิฉันยังอิจฉาเพราะสามารถหาสามีบนสนามได้อายุ 28 เท่านั้นละ ปราณแปรไปหมดเลย ทำให้สังคมที่โน้นนั้น เนื่องจากแต่ละคนไม่รู้ตัวตัวเองคือใคร คนแต่ละคนจึงลดอายุของตัวเองซะ โดยอัตโนมัติก็เกิดปรากฏการณ์ขึ้นอันหนึ่งคือคนไม่ยอมแต่งงาน แต่งงานแล้วมันไม่สนุก ไม่ยอมแต่งงานลงทะเลบียน คนไม่ยอมมีลูก คนเกิดน้อยลง ๆ ละ เพราะคนที่นี่อายุไม่ถึงกลางคน

พระเดชพระคุณละ ที่ดิฉันเล่ามานี้ไม่ใช่อะไรละ เพราะในใจดิฉันนึกอยู่ว่า อันเมืองไทยนี่แปลกมากอะไรเป็นปัจจุบันของฝรั่งจะกลายเป็นอนาคตของไทยเสมอ จริงไหมละ ? พระคุณเจ้าละ อะไรที่ฝรั่งเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ใจเย็น ๆ คอยอีกปีเดียวอย่างมากแล้วจะมาเมืองไทยเสมอ คือเก่งในฝีมือลอกเลียน เก่งมาก ฉะนั้นที่ดิฉันมีสภารกราบเรียนนี้ แปลว่าของอย่างนี้เข้าเมืองไทยแน่

ดิฉันเห็นจากที่ไหน ดิฉันเคยเข้าโรงดิสโก้ แล้วก็ตื่นด้วย!!

วันหนึ่งเพื่อนดิฉันจูงลูกคนสุดท้าย ซึ่งอายุใกล้เคียงกับที่คนถัดไป 10 กว่าปี มาหาดิฉันที่บ้าน จะเป็นเพราะแม่แก่หรือไงก็แล้วแต่เลี้ยงลูกคงมีด ๆ ถูก ๆ ลูกคนนี้น้ำตาตมมาก อายุ 10 จูงมาหาดิฉันแล้วก็มาบอกว่า ฉันขอฝากลูกคนนี้ให้เธอเลี้ยงอยู่บ้านเธอ ฉันให้เลย เธอจะคิดเงินเดือนหนึ่งสัก 5,000-10,000 ฉันสู้ได้สบายมาก ขอฝากหน่อย ดิฉันว่า เรื่องอะไรเอาลูกมาเที่ยวฝากเขา呢 เขาก็บอกว่ามันหมดฝีมือแล้ว ซีนอยู่กับฉันแล้วนะ รับรองเล่นแม่อยู่กับเธอบางทีอาจจะช่วยได้บ้าง

ดิฉันก็บอกว่า โหนเธอลองบอกปัญหามาก่อน ด้วยลูกก็นั่งฟังอยู่นั่นละนะ ความจริงไม่น่าเอาลูกมา น่าจะคุยกับดิฉันก่อนแต่สุดท้ายเอาลูกมา เพราะว่า อ้ายบ้านี่สมัยก่อนนะพอมันอายุ 12-13 มันก็ขอเงินฉัน ขวนเพื่อนเข้าไปฟังโพลีของ ฉันก็ว่าโพลีของมันช่างเถิด ก็จ่ายเงินมันไป ต่อมาก็อ้วมันจะไปเดินอ้ายพวกที่เขาคิดว่า ๆ นะ ฉันก็ให้เงินมันอีกแล้วมันก็พูด เพราะมันก็พูดกันตรง ๆ ต่อมาฉันก็บอกว่า แกซักจะขอเงินแม่มากเกินไปแล้วเพราะฉะนั้นแม่จะไม่ให้แก ต่อไปนี้ ฉันไม่ให้แก ก็ปรากฏว่ามันขโมยหมด พ่อแม่รวมทั้งยายขโมยหมด ไม่ละวันใครเลย ที่บ้านเขาก็ประชุมอภิปรายกัน ก็นัดกันว่าทุกคนเก็บเงินหมด มันก็ขโมยของออกขาย คือ ไม่ชนะ ทำอย่างไรก็ไม่ชนะ ก็เลยจูงลูกมาฝากดิฉันเลี้ยงดีไหมละ ?

ดิฉันเห็นว่าเด็กนี่อยู่ด้วย ดิฉันก็จำเป็นจะต้องพูดให้เขาเข้าใจ ดิฉันบอกว่า ยังไม่ได้หยอก ให้เธอเอากลับไปก่อน ให้ฉันลองไปเข้าโรงดิสโก้ดูก่อนว่าทำไมวัยรุ่นเขาชอบหนักหนา คนแก่เขาอาจจะชอบก็ได้ละ ก็เป็นอันตกลง เขาก็กลับบ้าน

ดิฉันก็ไปวาระภาคไปไหนหมู่หลานดิฉัน แล้วก็เพื่อนของลูกชาย เขาก็มาอาสาทันทีเลย ดิฉันก็ถามว่า ใครจะสมัครอาสาพาดิฉันไปโรงดิสโก้บ้าง เขาก็อาสา 20 คน ดิฉันรู้ทันทีว่ามันคงสนุกอะไรสักอย่าง มันถึงอาสา มันอ่อนนอนกันใหญ่ จะไปให้ได้เลย ดิฉันบอกว่าไม่ได้หยอก ฉันจะพาหมดตัวเพราะพวกเขา ฉันต้องสัมภาษณ์ให้เหลือ 6 ทำแบบเดียวกับ ก.พ. (หัวเราะ) ดิฉันก็สัมภาษณ์เสร็จ พอสัมภาษณ์เสร็จแล้วปรากฏว่าได้ผู้หญิง 3 ผู้ชาย 3 หลานบ้างเพื่อนของลูกบ้าง เอาละ มีดิฉันอีกคนหนึ่งแก่เกินแกง รวม 7 เพราะฉะนั้น เธอจะให้ไปติดเงินไปเท่าไรถึงจะพอใช้ 7 คน ไปหมดเดี๋ยวนี้... โหนอ้ายโรงบ้านของเธอเขาเปิดที่ทุ่ม เขาก็บอกว่า 3 ทุ่มครึ่ง เขาเลิกเมื่อไหร่ ที่หนึ่งต้องเลิก ไม่เลิกตำรวจจับ

เอาละเวลา 4 ชั่วโมงครึ่ง จะให้บ้านพักเงินไปเท่าไร เขาก็แหม ชุบชิบ ๆ ค่าของมันใหญ่ เขาบอกว่าถ้าเมื่อป่าพวกไปสัก 5,000 ละอยู่ (หัวเราะ) ดิฉันบอกว่า ที่บ้านอะไรนี่ 4 ชั่วโมงกว่า แพง 5,000 ฉันไม่ไปหรอก ! เขาก็ชุบชิบ ๆ กันใหญ่ เขาว่าเอาอย่างนี้เขาก็พยายามช่วยป่าประหยัดก็แล้วกัน 4,000 กว่า ๆ คงอยู่ เขาจะไปให้ได้ ดิฉันก็รู้ทันทีว่าเขาชอบของเขามากละ

ถึงวันนัดก็ไปกัน พอไปกันก็มีคนมากกระซิบบอก อาจารย์หนุ่ม ๆ ที่มหาวิทยาลัยที่ดิฉันสอนหนังสืออยู่มาบอก... อาจารย์ครับอาจารย์อายุมากแล้ว ให้อาจารย์เอาคำสี่หน้า ใส่ถุงพลาสติก เอาไปด้วย แล้วทำเป็นเมิด ๆ ไป แต่สักเท่าหัวแม่มือ ดิฉันก็เชื่อเขาเสร็จแล้วพอถึงวันที่ไปนั้น พอไปถึง ก็อยู่ในโรงแรมชั้นหนึ่ง โรงแรมนั้นเป็นโรงแรม 1 ใน 10 โรงแรมยอดเยี่ยมของโลกเมืองที่จนที่สุด ไม่เจริญที่สุดอย่างเมืองเรานี้ มีโรงแรมที่ดีที่สุดในโลกอยู่นะละ ฮะ ไปก็ไป

เขาก็พาดิฉันไป เดินลดเสื้อผ้าไป อ้ายทางเขาก็เลิกลง ๆ จนไปถึงห้อง ๆ หนึ่ง พอเปิดเข้าไป ตายเลย! มีดหมดเลย ตอนนี่ทำใจ ดิฉันบอกว่าเดี๋ยว...อย่าเพิ่ง ฉันไม่แลเห็นแล้ว ตามันไม่แลเห็นแล้ว ไม่แลเห็นหมดเลย เขาก็มาช่วยกันดู เขากลับดิฉันกลับจริง ๆ ละ วันนั้น ดิฉันก็เรียกว่า มือเหนือเหลือเกินละ ชูอะไรได้หมด เขาก็จูงดิฉันไป สักประเดี๋ยว ผู้จัดการทั้งไทยทั้งฝรั่ง แดกตื่นกันใหญ่ มารับดิฉันใหญ่ แล้วมีหนังสือพิมพ์มาสัมภาษณ์ 3 ฉบับ ในโรงเดินนั้นละ ดิฉันก็บอกว่า เดี่ยวหลานชาย เดี่ยว

ก่อน เพราะว่าป่าเดินไม่เห็นเลย ออย่าเพิ่งมากวนป่าเลย เขาก็เอาดิฉันไปนั่งบนแป้น แป้นนั้นเป็น 1 ใน 8 ตัวที่ล้อมรอบโต๊ะตรงกลาง โต๊ะตรงกลางนั้นเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 ฟุต 6 นิ้ว อยู่ตรงกลางโต๊ะพอเขาวางดิฉันลงไป ดิฉันก็บอกว่า

"ป่าไม่อยู่แล้ว แป้นป่าอะไรก็ไม่รู้ นั่งยังไม่ได้ครึ่งกันเลย ป่ากลับ !!"

อ้ายพวกนั้นก็ตกใจกันใหญ่ เอาแป้นมาต่อ 2 แป้น (หัวเราะ) เอาดิฉันจับนั่งลงไปอีก ดิฉันก็บอกว่า ฉันเสียสละเพื่อเธอนะ เห็นเธอลอยก้นนั่นก็ เอาเถอะป่าจะอยู่แป้นป่า 2 แป้นยังไม่เต็มกันเลย แล้วดิฉันก็นั่งลงไป นั่งลงไปก็เบียดกันหมด เป็นความมุ่งหมายของคนจัดสถานที่ฮะ เบียดกันที่สุด ดิฉันก็เห็นทันทีว่าความมุ่งหมายนี่คงจะไม่ดี ที่ความมุ่งหมายไม่ดีเพราะ ? เพราะเหตุว่ามันจับไปเบียดกันพอ 3 ทุ่มครึ่ง คนตรีก็ขึ้น ก็ถามบอกว่า แหมพอดนตรี พอเจ้าหมอลูกหน้าอ่อน ๆ เป็นอเมริกันนะ ฮะ อ้าผู้หญิงร้องกรี๊ด ๆ เสียดวงใจไปหมดเลย (หัวเราะ) มันร้องป่าอะไรนี่ เขาบอก... ป่ายังไม่รู้ อ้ายหมอที่เดินมานี่เงินเดือนมันสองแสนมันมาทำอะไร เงินเดือนสองแสน มันมาเป็นคนกำกับคนตรี แล้วประเดี๋ยวเขาจะเปิดตรงนั้นหรือเปล่า ? ดนตรีหรือเครสตรา เล่นร้อยคนหรืออย่างไร ? เงินเดือนถึงสองแสน เปล่าหรือป่า...มันเปิดแผ่นเสียงดิฉันก็บอกว่า เอาละ-งั้นเสร็จป่าเลย ! คอยก่อน ป่าจะออกไปพบผู้จัดการ เจ้าของโรงแรมนี้เป็นเพื่อนกัน ป่าจะบอกให้ไล่อ้ายหมอนี้ออก แล้วจ้างป่า ป่าจะเอาสองหมื่นเท่านั้นแหละ คอยเปิดแผ่นเสียง ไม่ต้องเอาสองแสนหรือสองหมื่นเท่านั้นละพอ

เสร็จแล้ว อ้ายหมอนั้นมา ก็แหม...มาดร้ายมาก ดิฉันไม่สามารถจะเลียนแบบได้ (หัวเราะ) แหมมันออกมาแล้ว มันทิ้งหัวลงไปเลย มันทิ้งอย่างไรของมันก็ไม่รู้ แผ่นเสียงก็แผดขึ้นมาเลยพอแผดขึ้นมา คนในโรงเดินนั้น จะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน

ประเภทแรก มันเข้าไปเดินจริง ๆ เพราะมันอยากเดินคนเดียว พอเวลาออกเดินคนเดียวมันหลับหูหลับตา ตัวย่อไป ย่อมา เตะทางโน้นที่ เตะทางนี้ที่ รวากับว่า สะบัดไปที่อ้ายความทุกข์หล่นลงมาเป็นก้อน ๆ ๆ เขาสะบัดใหญ่เลย ดิฉันดูแล้วว่า เอ๊ะ มันก็แก่แล้วนะ สตางค์ของมัน ช่างเถอะ ออย่าไปยุ่งกับมัน มันก็ไม่มีอะไรขอให้มันได้ไปเดินพอเพลงขึ้น ปรืดออกไปแล้ว เดินหลับตาเดินเลยอะ เอาตามเพลงเลย มีอยู่พวกหนึ่ง

อีกพวกหนึ่ง มาเป็นคู่ ๆ ฮะ พวกนี้พอเวลา 3 ทุ่มครึ่ง จะนั่งเห็นหัวหนึ่ง ตัวหนึ่งพอประมาณ 4 ทุ่มกว่า ระหว่าง 4 ทุ่มกว่าถึง 5 ทุ่ม จะแลเห็นตัวหนึ่ง หัวสอง ทุกคนมีตัวเดียว หัวสอง ตัวเดียวหัวสองทุกคน เพราะฉะนั้น สถานที่เหล่านี้ดิฉันจึงจับได้ทันทีเลยว่า มันเป็นอย่างไรฮะ มันเห็นเลย

แต่มีอีกพวกหนึ่ง นำสงสารพ่อแม่ของเด็กเหลือเกินฮะ เพราะว่าเด็กอีกพวกหนึ่งจะมีประมาณ 2-3 โต๊ะด้วยกันนี่ คือ เด็กนักเรียนสักมัธยม 2 มัธยม 3 หน้ากระป๋องหลอ ผมงก็ไม่ได้คิด ผมงแบบกระทรวงศึกษา แค่อูฮะ เดินจูงมือกันมาฮะ เคอะ ๆ จีน ๆ แล้วก็มานั่งดูใหญ่เขียว นี่พวกที่ปิดมั่วว่าบ้านเพื่อนเขามีนางวันเกิด จะไปงานบ้านเพื่อนที่แท้หนีมาฮ้อยใจอย่างนี้ อ้ายพวกนี้ก็ตื่นตาตื่นใจกันใหญ่เลย พอเด็กสักหน่อยก็จะมีอ้ายพวกผู้ชายในนั้นฮะฮะ เทียวไปเทียวมาแล้วจับนั่งลงทีละคนสองคน กว่าจะถึงดึกก็ป็น 8 คู่ พอเพลงขึ้น แหมดิฉันไม่ได้แกล้งเลยฮะ พอเพลงขึ้น ถ้าเมื่อวันนั้นดิฉันไม่ได้เอาล้าสิขู่น้ำไปดิฉันต้องตาย ไม่ต้องกลับ หูดิฉันจะแตกฮะ

ดิฉันอ่านหนังสือพิมพ์ฝรั่ง ในช่องแพทย์ ในคอลัมน์แพทย์เขาบอกว่าเด็กอเมริกันในเวลาไหน หูเริ่มทรวง ตาเริ่มบอดเมื่ออายุ 23 - 24 ปีขึ้นไป เพราะมันไปเดินอ้ายอย่างนี้กันมาก ใช้อยะ ! ดนตรี ทำไมมันต้องดังแบบนั้น ดิฉันก็ต้องเอาล้าสิมาอุดหู ขนาดอุดหูแล้วฮะฮะฮะฮะฮะฮะฮะ ขนาดอุดหูแล้วฮะฮะฮะ อ้ายพวกนั้นทนฟังได้ พออุดสักครู่ ดนตรีกำลังพอดี ดิฉันก็เห็นมันออกไปเดินกันใหญ่เลยฮะฮะฮะ ฮักประเดี๋ยวมันปล่อยแสง "เฮ้อกวง" คนที่นั่นเขาบอกว่าแสงเลเซอร์

แสงป่าอะไรก็ไม่รู้ หลานเขาบอกว่า ป่าสังเกตดูดี ๆ นะอ้ายเครื่องปล่อยแสง 3 ล้านกว่าบาทนะ ที่อื่นไม่มี มีที่นั่นแห่งเดียว สิมันฮะฮะ ถ้าเมื่อเหลือก็เหลือจนเสียดา ชมพุกก็ยิ่งเสียวว่าบานเย็นฮะเขียวก็ยิ่งกว่าต้นแคฮะ แสงนี้แล้วเวลามันแว๊บ ๆ มันบาดตาเอาวิบ ๆ ๆ

ดิฉันว่า ป่าจะตาบอดอีกแล้ว ป่าจะต้องไปคอยข้างนอก เอาเถอะจะเสียสละไปคอยข้างนอก เธอจะดูก็ดูไป เขาก็ไม่ยอม เขาค้นกระเป๋าดิฉันใหญ่ เอาผ้าพันคอมาผูกตาดิฉันไว้ ตกหลังปอนเซอร์เสียเงินเกือบ 5,000 บาทนะฮะ ฮุดฮุดด้วย ปิดตาด้วย คือมันทนไม่ไหวฮะ ไม่ได้แกล้งเลยฮะ ออย่าดูก็นั่นแหละ.....มาที

ดิฉันก็ว่า อ้ายแสงเลเซอร์มันปล่อยหาป่าอะไรกันนะนี่ เขาบอกว่าถ้าเมื่อออกากรู้ว่าทำไมมันปล่อย ป่าต้องขึ้นไปดั้นนี้แหละทำไมดิฉันตกใจ ต้องดั้น ! อ้ายการดั้นแบบนั้นเป็นการดั้นแบบต่ำ พอฟังจังหวะเพลงรู้เรื่อง ก็เอามือนั้นไปตี เอาเท้าสะบัดไปตี เอามือนั้นไปตี ไม่ได้ยากเลยฮะ เพราะงั้นไม่ต้องหัด ออกไปดั้นได้ อันนี้ ที่เด็กชอบ เพราะมันง่าย ดิฉันก็ออกไป พอบอก

ว่าป้าจะออกไป อ้ายพวกนั้นนั่งเฉยเฉียว ไม่มีใครพาดิฉันออกคะ ดิฉันว่า เป็นอย่างไร...เธอเดินกับฉันแล้ว เธออายุไหม ? ป้าเอาไม้รูป เตี้ยจับไม้สั้นไม้ยาว ใครโดนไม้สั้นพ้าออก มันไม่ยอมเดินกับดิฉันอะ มันไม่ยอมเดินกับคนมีเกียรติอะ มันชอบเดินกับคนเกียรติต่ำอะ ดิฉันว่า ๆ ๆ ๆ หมดเลขวันนั้น เสร็จแล้วอ้ายหอมคนหนึ่ง อ้ายหลานของดิฉันก็พาเดินออกไปเดิน อ้ายแสงนั้นแปลกอะ ธรรมดาที่เดินกันธรรมดา นี่พอแสงนั้นแว็บมา อ้ายคนนั้นกระโดดตุบ ๆ ๆ ไม่รู้มันทำอย่างไรละ ดิฉันก็ว่า เท่านั้นหรือ...ที่มันชอบกันหนักหนา มันกระโดดตุบ ๆ ๆ

ขณะที่ดิฉันจะออกก็มีเสียงดังแซก เขาก็ปล่อยอ้ายฟองสบู่ คล้ายๆ อ้ายฟองสบู่ เขาทำด้วยเคมี บางใส ค่อยๆ มาฟองใหญ่มั่ง ฟองเล็กมั่ง พอมาถูกตัวอ้ายคนเดินมันก็ร้อง คนวิ๊ด ๆ อะ ดิฉันว่ามันร้องหาอะไรนะ วิ๊ดๆ นี่ พอออกมาถึงที่โต๊ะ ดิฉันก็บอกว่าเวลาเขาปล่อยอ้ายฟองนี้แก้อะไรต้องร้องวิ๊ดๆ นะ ป้าไม่เห็นรู้สึกอะไรเลย มันช่วยกันว่าดิฉันว่า"ป้าแก่แล้วหนังกาเลยไม่รู้สิ" (หัวเราะ)

คือ...มันมีเครื่องอย่างนั้นอะมากมาย พอดิฉันดูเสร็จแล้ว เรื่องนี้ดิฉันเอาออกวิทย์แห่งประเทศไทย แล้วยังเขียนบทความด้วย บัดนี้ หนังสือวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการเอาไปตีพิมพ์แล้วเพราะดิฉันใส่ประโยคสุดท้ายว่า ของอย่างนี้ในประเทศไทยประชาธิปไตยจะห้ามกันไม่ได้หรอก ท่านผู้ปกครองโปรดจำเอาไว้ด้วยนะคะว่าท่านจะมีเงินสะสมให้ลูกท่านเท่าไรก็ทำตามลูกท่านจะฉลาดหมด ถ้าเมื่ออายุน้อยๆ เขาใช้วิธีทักผ่อนใจเช่นนี้วันๆ หนึ่ง หมดตัวแน่เพราะเป็นที่ที่พ่อแม่ใจดีทำให้ไม่รู้ใคร ใครให้หลงตัวไปว่าตัวนั้นมีเงินอะ แล้วเด็กคนนั้น พวกนั้นก็เติบโตขึ้นไปในภายภาคหน้า จะไม่รู้ว่าเป็นพ่อแม่ไม่ดียอมให้ลูกทำอย่างนั้น เสียตั้งแต่เด็ก เจ้าประคุณเอ๊ย บาปหนักสองวันนี้

มีอะไรอีกไหมอะ ? ที่เป็นสัญลักษณ์ของค่านิยมต่ำ คนในสังคมค่านิยมต่ำ จะเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม แล้วก็ตัวใครตัวมัน เศรษฐกิจพังพินาศนั้นเพราะจุดนี้

แล้วก็สมัยก่อนนี้ ตั้งแต่เด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่เขาใส่รองเท้าแตะแม่จูงไป ลูกใส่รองเท้าแตะพอมมาถึงประตูใหญ่ของวัดแม่จะถอดรองเท้า แล้วบังคับให้ดิฉันถอดรองเท้า และเอารองเท้านี้ดูกันแล้วแม่ก็บอกว่า เราจะไม่เอาของออกจากวัด แม้แต่ทรายของวัดติดรองเท้าเราก็จะไม่ให้ติดไป แล้วเอาดูใหญ่เลยอะ ดิฉันถ้าแม่ให้ดูก็ดู ถ้าแม่ไม่เตือนให้ดูก็ไม่ดู ดูเอาทรายคืน

เมื่อตอนเล็กๆ นะ ตอนพระเสวตศขเดชคิดในรัชกาลที่ 7 มาถึงสถานีรถไฟสวนดุสิต ดิฉันกับแม่ก็ไป ยืนอยู่แถวนั้น คอยเป็นชั่วโมงเลย อ้ายน้ำใส่ขวดไปแม่ให้ถือเอง ถือขวดน้ำไปน้ำก็กินจนหมด คอแห้งๆ ตานี้แถวนั้นไม่มีมะขาม มันมีมะขอกานี้ แล้วยังมีมะขาม มะขามแก่ก็ตกลงมา ดิฉันก็...แม่ หิวน้ำ ตอนนั้นหลายขวดแล้วละ ก็หยิบฝักมะขามนั้นอะมากะเพาะเปลือก แล้วก็จิ้มให้ชุ่มคอ แม่ตีแทบตายเลย เพราะแค่เก็บของหลวงกิน นี่เรื่องจริงนะอะ แคเก็บของหลวงกิน

เราหันมาดูคนในปัจจุบันนี้บ้าง เราทำอะไรกันมั่ง คนอื่นจะทำอย่างไรดิฉันไม่ทราบดิฉันรู้ว่าพวกครูของดิฉันทำอย่างไร มีครูหลายโรงเรียนอะ ท่านอาจารย์ ครูบาอาจารย์ ที่ท่านนั่งอยู่ในที่นี้ ท่านคงเป็นพยานว่าดิฉันมิได้พูด เพราะดิฉันไม่ออกนิเทศก็เด็กเวลาไปฝึกสอนเสียหลายปี เพราะว่าไปติดที่สภา อะไรต่ออะไร เขาก็ไม่จัดนิเทศก์ ดิฉันเพิ่งกลับจากนิเทศก์เร็วๆ นี้เอง ดิฉันออกไปเห็นสภาพของครูในปัจจุบันนี้แล้ว ดิฉันเกือบจะสิ้นหวังเพราะว่า ครูมีหน้าที่ที่จะต้องปลูกคนให้แก่ประเทศไทย ครูสมัยนี้ทำอะไรแปลกๆ ดังต่อไปนี้ เช่น...ครูโรงเรียนหนึ่งมีเตาผิงเล็กๆ อะ ซ้อมมาจากบ้านแล้วก็เสียบปลั๊กผิงขนมขายนักเรียนใช้ไฟหลวง แล้วก็เข้กันเป็นชั้นๆ ตึก 7 ชั้น ชั้น 2 ครูชื่อนี้ชั่งชั่งนี้ พอจะตามสามมือออกไปต่างจังหวัด แจ้งให้ครูอีกคนหนึ่ง ดิฉันตกใจมากกว่าเขาอย่างนี้กันเชียวหรือ ? ครูทำอย่างนี้หรือ ดิฉันตกใจมากเลยอันนี้อะ

วันหนึ่งดิฉันเข้าไปดูเด็กสอน ดิฉันเป็นนิเทศก์ทั่วไป เทียบตรวจเด็กเวลาเข้าไปฝึกสอน เข้าไปดูเด็กคนหนึ่ง เห็นเขาลือว่าสอนดีนัก เพื่อนเขาบอกว่าอาจารย์ของเข้าไปดูซิ เขาสอนดีจัง เขาจะยื่นอะดิฉันก็ไปดู นั่งดูอยู่ท้ายห้องเด็กกำลังเรียนนั้น ขณะครูกำลังสอนภูมิศาสตร์ไป พอหนูก็กินอะ ใส่ปากแล้วทานทานเฉย รวากับว่าถูกต้องอะ พอครูถามว่า เอ้า-เธอตอบ นายดิเรก เธอตอบ เอามือเข้ดกันกางเกง แล้วก็ยกมือ แล้วก็ตอบ ทำอย่างนั้น 10 กว่าคน ดิฉันนั่งเฉยเลย เพราะว่าธรรมดาจะไม่หันหน้าลูกศิษย์ พอหมดชั่วโมง บ๊ีบ...ดิฉันจួយมือเลยว้า ถ้าเมื่อฉันเข้าดูเธอแล้ว ฉันต้องเข้าดูเธอแน่ ถ้าเมื่อเด็กกินขนมในห้องอย่างนี้อีกฉันจะเอาเธอติดฝึกสอนคือ พวกครูนี้เรียนมา 4 ปี ตกฝึกสอนศูนย์หมด ตกไม่ได้ เพราะฉะนั้นดิฉันก็ซู่อย่างสำคัญ เด็กผู้ชายยกสามคอกร้องให้ อาจารย์ครีบ อาจารย์อย่าพูดดังๆ ครีบ เพราะครูที่เลี้ยงผมมาอะ ที่นั่งอยู่ห้องตรงกันข้ามผมมาอะ นั่งห้องพักครูนะ เขามิซขนมขาย!!

ปีก่อนนี้นักศึกษารวมค่าแห่งมาฝึกสอน แล้วไปดูเด็กของเขาเข้า เขาเอาตก แหมใจดิฉันนี่ คือ หมดครีบทราบกับอาชีพครูเลยอะ พอถึงเวลา 3 โมง ตายจริง มีไ้เดาทุ่งต้ม หุงข้าวไฟฟ้า แล้วก็เสียบปลั๊กอีกแล้วอะ หุงข้าวไปให้เหยียบลูกที่บ้านกิน ไฟ

หลวงฮะ สัญญาณของค่านิยมต่ำของสังคมไทย พระมีหรือเปล่าไม่ทราบ....? เพราะไม่เคยเข้าวัด เข้าน้อย แต่ครูนี้มีเยอะ และจะเยอะขึ้นทุกวัน

การทำมาหากินและรับประทานอาหารเช้า เห็นเสมอ แต่ดิฉันมีหน้าที่ราชการที่จะต้องปฏิบัติกรณสถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งไม่ได้อยู่กับกระทรวงศึกษา ดิฉันต้องไปอาทิตย์ประมาณหนึ่งสัปดาห์ ดิฉันเห็น วันหนึ่ง ดิฉันเห็นผู้หญิงคนหนึ่ง น่ากลัวจะมีตำแหน่งสูงด้วย แต่ดิฉันไม่สนใจจะต้องไปสืบด้วยว่าเป็นใคร กำลังเสียบปลั๊กไฟฟ้าเคี้ยวเนื้อเป็ยคลั่งหมดเลย ในเวลาราชการ ถ้าเมื่อของพวกนี้พระคุณเจ้าไม่ช่วยเทศน์ หยุคเสียบ หรือพระคุณเจ้าสึกออกไปครองชีวิตอย่างธรรมดา ไม่สกดเสียบ เริ่มต้นสกดทีละกลุ่มๆ ฮะ เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่จะฉีกแผ่นดินชาย ซึ่งบัดนี้เราก็เห็นอยู่แล้ว เขาจะทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของเขาเท่านั้น อันนี้น่ากลัวจริง ๆ

เมื่อปีที่แล้ว ดิฉันมีเพื่อนคนหนึ่ง อยู่กรมการฝึกหัดครูเกษียณเมื่อปีที่แล้ว แล้วก็เพื่อนๆ ดิฉันที่กระทรวงศึกษา ดิฉันไม่ได้สังกัดกระทรวงศึกษาตั้งแต่จะ 20 ปีแล้ว แต่เพื่อนๆ ห่วงจริงๆ เลยกลัวดิฉันจะไม่มีสตางค์ใช้ ใครเขามีข้อสอบอะไรก็ต้องเอามาให้ตรวจสอบหมดเลย เขาไปคืนเขาก็ให้มาอีก ปีที่แล้วดิฉันก็คืน หอบข้อสอบไปคืนฮะ ใส่งู ใส่งู แล้วแต่จังหวัดละดูๆ ๆ พอหอบไปวางนั้นคนที่กรมการฝึกหัดครูก็วิ่งมาล้อมแน่นเลย เพื่อนดิฉันก็เหวี่ยงออกมา พอเหวี่ยงออกมาดิฉันก็ว่า นี่ข้อสอบรั่วหรือ.....หรือดิฉันตรวจผิดอย่างไร ? ดิฉันก็ถาม

เขาว่า ไจเย็นๆ คูนี้ คูอะไรก่อน พอเหวี่ยงเสร็จแล้ว ทุกคนก็ร้องไชโยๆ บ้าอะไรกันเหวี่ยงแล้วร้องไชโย ปรากฏว่า ดิฉันคืนคืนสอเขียวแดงที่หลวงจ่ายมาให้ ดิฉันตรวจเหลือมาแค่แห่งสั้นๆ ดิฉันคืนไป 2 ชิ้นด้วยกัน เพื่อดิฉันบอกว่า คุณรู้ไหม ? คุณตรวจข้อสอบกรมการฝึกหัดครูมา 18 ปี คืนคืนสอหลวงทุกครั้ง และเป็นคนเดียวที่คืน

นี่คือ สังคมไทย และยังมีอีกเยอะฮะ

เวลานี้ สถานที่ราชการนั้น เป็นหนี้ค่าน้ำค่าไฟ ที่ทำให้ต้องขาดทุนขาดรอนต้องเอาที่ ทำให้ต้องขาดทุนขาดรอนต้องมาขึ้นเอากับประชาชนเดือดร้อนนี้เพราะราชการนั้น ติดหนี้ค่าน้ำค่าไฟทุกแห่ง และจะต้องล้างหนี้ เพราะไม่มีปัญญาใช้แล้ว

ความแปรปรวน ความเดือดร้อนของประชาชน ด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่ถนอมของหลวง ลูกครูที่มาคอยแม่บ้านนั้นจะเห็นว้อโดยหับเรือบินกัน ร่อนกัน...เด็กผู้ชาย ลองไปเอาคลี่ดู กระดาษอัดตราครุฑทั้งนั้นเลย ยังไม่ได้เขียนด้วย

นิดๆ หน่อยๆ แล้วหัดเด็กหัดลูกของตัวเองขึ้น มันก็ละโมภของหลวง เยอะ...ไม่รักของกลางทั้งนั้นแหละ ไม่ใช่เล็กๆ น้อยๆ ใหญ่ๆ ก็ไม่รัก รถหลวงก็ไม่รักทั้งนั้น

ต่อไปมีอะไรอีกที่แย่มาก อีกอันหนึ่งที่แย่มาก และดิฉันขอแสดงความสงสารท่านนายกรัฐมนตรีน้องไทยทุกคน เทวดาก็ช่วยไม่ได้แล้วฮะเมืองไทย สงสารมาก ที่สงสารก็คือ คนไทยนั้นทุกคนมันต้องเป็นหนึ่งในบุลิ้มทั้งหมด ต้องเป็นหนึ่งในทุกคนไม่ยอมลงใครถึงชาวบ้านก็ไม่ยอมลง ซัดใจกันนิด เห็นไหม ดูตากันยังไม่ได้เลย เสียบ! ซัดใจกันนิด ไซ้โป้ง! ก็มันจะชิงกันมือแน่นทั้งนั้นตะละคนต้องที่หนึ่ง

ก็เวลานี้ลองคิดดูซิ ไม่ว่าก็รัฐบาลมาแล้ว กระดิกตัวได้ไหม ? กระดิกตัวนิดต้องดี ใครเขาไม่ทำเลยก็ตา พอเขาทำก็ตาไม่รู้อยากเป็นรัฐบาลกันทำไม ? ตากันทั้งขึ้นทั้งลง แล้วก็พูดประโยคซ้ำๆ กันว่า ลงจันเป็น ร.ม.ต. กระทรวงนี้ฮะ จันจะเอาอย่างนี้ฮะ เอ๊ะฟังดูคนไทยมันเป็น ร.ม.ต. กันได้ทุกคนนะเป็นได้ทุกคนเลยไม่เว้นเลย แต่ก่อนนี้ผู้ชายพูด เดียวนี้ผู้หญิงก็พูด

เพื่อนดิฉันคนหนึ่ง เวลาวินอาทิตย์ปลายเดือน เราตั้งถือนม้อเล็กๆ ไปคนละใบ แล้วไปกินข้าวร่วมกัน ตามระเบียบที่ดิฉันวางไว้คือ ปากนม้อต้อง 4 นิ้วครึ่ง คือ ทุกคนกินพอดีของตัวเอง พอไปร่วมกันแล้วพอดี จะมาขึ้นยังไม่ไหว ลูกพุงสองปึก เป็นโรควาสนาสูง ไม่ค่อยได้เดิน มันละลายหมดต้องหอบกันเข้ามา จะลุกขึ้นยืนต้องพุงขึ้นยืน อย่างนั้นพอเห็นหน้าดิฉัน แหม เต็มสิริมีเส้นก้วยจับบ้างไหม ? ขอเป็นนายก 7 วันเท่านั้น จะเอาให้ไอโน่นทะเลัก ไอ้นี่ทะเลัก ไอ้นั้นจะต้องดู

ดิฉันมันปลงสังเวชเลย อพิไร้อะฮะ ยินยังไม่ไหว มันจะเป็นนายกได้ ยินยังไม่ไหว มันเป็นนายกได้ทุกคนฮะ!

เพราะยังฉันคนไทยทุกวันนี่ที่ปกครองยาก เพราะทุกคนเป็นนายกได้หมด ขาดแต่คนตั้งเท่านั้น เขาสั่งอะไรมาเราจึงจำเป็นจะต้องไม่เชื่อ เพราะเรามีมือแน่นกว่าฮะแล้ว รวมทั้งลูกศิษย์ลูกหา รวมทั้งการศึกษาทุกระดับ เวลานี้เป็นอย่างนั้น

ดิฉันมีอยู่อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องที่ประชุมนี้ ในสำนักงานยกนี้ดิฉันเป็นประธานที่ประชุม บอกเขาว่า ที่เธอเสนอมานี้มันใช้ไม่ได้ มันอย่างนั้นๆ เขาไม่ยอม เขาบอกว่า...เด็กนะฮะ เขาบอกว่าถ้าอย่างนั้นมาใช้หม่าทำไม มาใช้ผม ผมทำเสร็จมาจากกรรมการต้องรับ เขาใหญ่กันถึงแค่นั้นฮะ...นี่เวลานี้ยังเป็นการบ้านอยู่ ยังคลายไม่ออก ไม่รู้จะทำอย่างไร พูดอย่างไรเขาก็ขึ้นกระต่ายขาเดียวว่า ลองไปเอาของผมซิ ผมเสนอมานี้แล้วไม่อย่างนั้นก็ต้องมาขอให้ผม

เพราะฉะนั้น เวลานั้นมันเกิด การขัดแย้ง เพราะมัวมัวและมันยุ่งไปหมดเลย ในข้อนี้ละ

อีกอันหนึ่งคือ เรื่องอภิสิทธิ์ แหม ทำไมจะลบเรื่องอภิสิทธิ์ได้นะ จริงๆ นะ พระคุณเจ้าอะ พระคุณเจ้าแปลกใจใหม่ ?
เวลานี้ละ ลูกคนจนได้เรียนโรงเรียนภาคแพง ลูกคนพอจะมีเงินได้เรียนโรงเรียนภาคถูก คือโรงเรียนหลวง ดิฉันไปต่างจังหวัด ทุกจังหวัดเลย โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดชาย-หญิงลูกข้าราชการทั้งหมด ชาวไร่ชาวนาไม่มีหรอก ต้องไปเข้าโรงเรียนราษฎร์เห็นไหมอะว่าอภิสิทธิ์นั้นทำร้ายประชาชนแค่ไหน

แหม-ทำเล่นไป...สักแปดปีแล้ว ดิฉันไปงานแต่งงานท่าน ร.ม.ต. ช่วยกระทรวงศึกษาท่านหนึ่ง ปลายปีแล้ว ก็ปีแล้วไม่รู้ ไม่ได้นับวันอะนะ แล้วในโต๊ะก็มีคุณหญิง...กับคุณหญิง...คุณ...ท่านเป็นประธานศาลฎีกาขณะนั้น เขาก็จับไว้นั่งโต๊ะเดียวกัน เสรีแล้วดิฉันก็ถามท่าน ร.ม.ต. ช่วยการศึกษาว่าท่านอะ ท่านโชคไม่ค่อยดีนะอะ น.ส.พ. นี้ลงว่า ท่านนี่ลงอภิสิทธิ์ข้อที่หนึ่งให้นักเรียนจากกรมต่างๆ ถึง 5,000 ที่นั่ง ท่านก็บอกว่า อาจารย์เต็ม น.ส.พ. มันยกเมฆทั้งนั้นแหละ ไม่จริงลงข่าวผิด ความจริงผมใช้ไปหนึ่งหมื่นห้าพันที่หนึ่ง ดิฉันยังต้องรีบขีบตาให้ท่านที่นั่งในโต๊ะนั้นเป็นพยานกันไว้

และบ้านนี้เมืองนี้มันจะไหวหรืออะ ออกไปที่ไหนลูกศิษย์ถ้าเผื่อเป็น...มีคนเป็นอธิการวิทยาลัยครูสั่งดิฉันให้ทำงาน อยู่ไม่ได้แล้ว ทุกขใจเรื่องอภิสิทธิ์ เพราะยังงั้น เวลาที่ทุกคนต้องการอภิสิทธิ์ ต้องการแสดงเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตัวเองทั้งนั้น บางทีฝากลูก มาขอให้ดิฉันไปช่วยวิ่งเต้น ดิฉันบอกว่าตายจริง เกิดมาฉันเป็นครูใหญ่ ฉันยังไม่เคยให้อภิสิทธิ์ใครเลย เพราะฉะนั้นคุณอย่าว่าฉันเป็นครูใหญ่เลย คุณจะให้ฉันไปขออภิสิทธิ์อะไร ดิฉันไม่ทำหรอก แล้วลูก (ของคุณ) นี่เกิดสอบได้ ได้เองอะ จะแสดงความยิ่งใหญ่ให้ลูกดู เห็นเอาของกำนัลมาให้ดิฉันที่บ้าน "เฮ้! ลูกมาเชียว เอ็งคลานเข้าไปเชียวแล้วก็ไปกราบที่ตีนคุณป้าเสีย" เด็กก็คลานอะ มาเชียว แล้วจะกราบ ดิฉันก็จ๊กกะจี๋ตีนอะ เขาถอยหนีเสีย คลานเข้ามาจะมากกราบดิฉัน

"คนโง่ อย่างมึงป้าไม่ช่วยมึงจะได้หรือ" แหม ดูถูกลูกของตัวเองใหญ่ "นี่ป้าช่วยนะป้าช่วย"

ดิฉันบอกเธออย่างนี้ จะไปขอคะแนนเขาให้ดู ดิฉันไม่ได้ช่วยเลย หลานสอบได้เองเธอเก่งมากนะ คนสมัครเข้าตั้งหลายพันที่ เขารับ 300 กว่า หนูสอบได้นี่ หนูเก่ง ป้าแสดง ความยินดี

"คุณไม่ต้องพูดอย่างนั้น ไม่บอกความจริง ลูกผมไม่เอาไปพูดอย่างนั้นหรอกว่าคุณช่วย"

เป็นอย่างนั้นไปอีก เพราะว่า ถือว่า อภิสิทธิ์จิงจะดีกว่าจริงไหมอะ ? ทั้งหมดนี้ ล้วนแต่ทำให้สิ้น...ให้สิ้นชาติทั้งนั้น!

แหละสิ่งเกิดอีกอย่าง สังคมค่านิยมต่ำ จะมีนักพูดมากกว่านักทำ พูด พูดทั้งวันเลย พูดจนไม่มีเวลาทำ ดิฉันสังเกตดูพรรคพวกกันด่ากระทรวงนั้นก็ไม่ดี กระทรวงนี้ก็ไม่ดี ต่ำหมดเลยอะ และบางที่ต่ำจนลืมเข้าสอน คนไม่ทำ อันนี้เวลานี้เห็นได้ทั่วไปนะอะ

อีกอันหนึ่งคือ เลือกงานอะ จะเลือกงาน อันนี้ถ้าเผื่อผู้ใหญ่ก็ไม่ไหว ไม่ไหวแล้วอะ ใต้เรื่องเลือกงานนี้ งานใ้อื่นก็ต่ำ งานใ้อันนี้ต่ำ ครั้งหนึ่งดิฉันมานั่งนึกว่า เอ๊ะ เด็กที่จบ ป.กศ. ต้นของโรงเรียนฝึกหัดครูต่างๆ นี่คือจบ 6 แล้วไปเรียนต่ออีก 2 ปี เรียกว่าประโยคประถม เรียกว่า ป.กศ. ต้น ถ้าเผื่อเด็กพวกนี้ตงงาน ก็ทำงานไม่ได้เลย

ดิฉันก็ไปที่วิทยาลัยครูแห่งหนึ่ง ขอให้อธิการไปปิดประกาศว่าดิฉันขอจ้างแม่บ้าน ใช้คำว่าแม่บ้าน ทำงานเข้าไปเย็นกลับ คุยบ้านให้ดิฉันเรียบร้อย แล้วดิฉันจะไม่สั่งบอกว่าจะทำอะไรเท่านั้น และไม่ถือว่าเป็นลูกจ้าง ถือว่าเป็นลูกหลานในบ้าน ให้เงินเดือนเท่าญาติ ถ้าเผื่อมาทำงานแล้วอยากปรับปะทานกับดิฉันก็ได้

เขาก็ส่งคนมาให้ 3 คน สมัครมา เขาเดือดร้อนเหลือเกินกำลังจะอดตาย ยากจนไม่มีจะกิน อยากมาทำงานให้อาจารย์ อธิการเป็นเพื่อนกันเขาส่งมา ก็ถามว่า เธอรู้อธิการบอกหนูหรือยังว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ? ดิฉันก็ส่งกระดาษให้แผ่นหนึ่ง เอา-นี่อ่านอะอ่านแล้วก็เซ็นรับทราบ เราจะได้ไม่ต้องเถียงกัน ถ้าเผื่อนอกจากนี้แล้วฉันทำเองหมด พออ่านกระดาษแล้วเขาก็ร้องว่า ตาย...ตายจริงเพ็งรู้ นี่อาจารย์จะเอาดิฉันมาเป็นคนใช้นี่ เพราะฉะนั้นดิฉันไม่เอา

เขาใช้คำว่า ดิฉันไม่พิจารณา ไม่เอา ขอมอดตาย และขอมองมืองอเท้าเพื่อให้คนอื่นเลี้ยง แะนะอะ อันนี้มีแะนะอะ...เลือกงาน แล้วก็ยังเลือกอยู่จนกระทั่งป้านี้

ที่ร้ายที่สุด...ความจริงมันมีเยอะ ที่ร้ายที่สุดคือ ขาดความเชื่อตัวเอง และ ขาดความรับผิดชอบโดยสิ้นเชิง มันมีเยอะตั้ง 18 อย่าง ดิฉันแอมานิดหน่อยเท่านั้น ขาดโดยสิ้นเชิง!

เพราะว่าเวลานี้คนไทยหันเข้าหาอะไรมั่ง เราพึ่งอะไรมั่ง เราพึ่งสิ่งที่ทำให้ตัวเรานั้นขาดความเชื่อตัวเองทั้งนั้น พระคุณเจ้าโปรดตรองดูเถอะ จะทำอะไรสักอย่างก็ต้องไปขอให้พระช่วย คือ ไปเกณฑ์พระพุทธรูปท่านลงไปทำให้ จะสอบโลกให้ได้เกรดดี เพราะฉะนั้นหลวงพ่อก็ช่วยให้ได้เกรดดี แต่ไม่เคยบอกหลวงพ่อก่อนว่าจะทำสุดความสามารถ ไม่บอกเลยขอหลวงพ่อก็ให้เกรด

ดี ๆ ก็แล้วหลวงพ่อก็ต้องลงมาจากซุกซีแล้วมาสอบแทนไซ้ใหม่ซะ ? แล้วบัดนี้เป็นอย่างนั้นอยากได้ 2 ชั้น เกเรตลอดปีเลย พออยากได้ 2 ชั้นก็ไปบนพระแก้วมรกต ขอให้ไปช่วยให้ได้ 2 ชั้น แม่ก็เหมือนกันจูงลูกไปไปบนพระแก้วมรกต "พูดตามแม่ซะหลวงพ่อก-ขอให้หลวงพ่อบันดาลให้ลู้อยู่สบายได้ที่ตัวเดียว และที่ตัวเดียวต้น ๆ ด้วย ถ้าเมื่อคุณพ่อให้รางวัล...." แม่บอกนะซะ ลูกพูดตามเพราะลูก 5-6 ขวบเท่านั้น "ถ้าเมื่อคุณพ่อให้รางวัลลู้อยู่ จะเอามาลัยเบียดมาแกบน 25 ไซ้ต้ม 25 และจะหลนปลาข้าวแกมอีกถ้วยหนึ่งด้วย"

พอดิจันไปตาม ดิจันอยากรู้ ดิจันไม่รู้จักหรือจะว่าคุณทำไม่ต้องหลนปลาข้าว เพราะดิจันได้ชิน (ดิจันชอบไปสวดวัดพระแก้ว ชื่อหนังสือเล่มแล้วสวดกันใหญ่ ไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่สวดแล้วสบายดีก็สวด) ดิจันถามว่าทำไมต้องหลนปลาข้าว แม่เด็กตอบดิจันว่า อ้าว....คุณป้าไม่รู้หรือ ท่านอยู่หลวงพระบางมาก่อนท่านคงอยากปลาข้าวแน่

คือ จะให้มาช่วยทั้งหมดเลย จะไม่ทำด้วยตัวเองเลย และถ้าเมื่อไม่บ้าเท่านั้นก็จะไปเกาะตามที่ตั้งต่าง ๆ เพื่ออาศัยบารมีคนเพื่อสั่งให้บรรพบุรุษไปในตำแหน่งต่าง ๆ ที่ตัวเองทำไม่เป็น เช่น รัฐวิสาหกิจ หรืออะไรก็แล้วแต่...เกิดผิดฝ่าผิดตัวในหน้าที่การงานและปรวนแปรกันไปหมดทุกที่ คือเกาะเลย คนๆ นี้เป็นคนของใคร

ทั้งหมดนี้ พระคุณเจ้าจนกว่าจะได้โปรดพิจารณาซะ อันนี้เป็นภัยร้ายแรงสำหรับประเทศตอนนี้

เนื่องจากเวลาก็กักตอสวมครวนะซะ ดิจันขอเรียนเรื่องอื่นต่อไปอีก

ปีก่อนนี้ดิจันได้ประทานเสมอไว้หลายอย่างแล้ว ก็หลวงพ่อกันเจ้าอาวาสท่านก็เห็นชอบด้วย ไม่ทราบว่าทำกันแล้วหรือยัง ประเดี๋ยวดิจันจะกราบเรียนเรื่องนั้นซะ ดิจันขอกราบเรียนอย่างอื่นก่อน

เวลานี้ประเทศไทยนั้นกำลังมีภัยอันใหญ่หลวงรุกเข้ามาทุกทาง รุกเข้ามาเป็นอย่างไรดังดิจันเองเห็นกะตาตัวเองก็เยอะได้ชินกับหูเองก็เยอะ แล้วดิจันก็เกิดความวิตกทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เป็นประสาท ไม่ใช่เป็นคนซีกแล้ว

เพราะฉะนั้นต่อไปนี่เราจะทำอย่างไรให้คนไทยยึดมั่นในกาลามสูตร เด็กไปหมดแล้วซะ เด็กมัธยมปลายที่เรียนเก่งนะในเมืองใหญ่ที่ไม่เหลือแล้ว โคนประกบตัวหมดแล้วซะ เราจะทำให้เด็กพวกนี้ช่วยเด็กพวกนี้อย่างไรว่าใครเขาพูดอย่าไปเชื่อ

เวลานี้เราแข่งชิงคนกันเหลือเกินซะ ดิจันเห็นวิธีแล้วดิจันเป็นทุกซึกมาก แล้วกลับแก้งทุกวิถีทางหมด ถ้าเมื่อดิจันจะกราบมัสการ อัยยหาว่าดิจันเอาเรื่องอะไรก็ไม่รู้มาบอกก็ไม่รู้ ตัวพระนั่นแหละตัวควรจะรู้

อย่างดิจันมีหน้าที่อันหนึ่ง ที่แรกดิจันไม่ทราบ มีคนร้องขึ้นมาว่า เวลานี้ภัยอันยิ่งใหญ่ของสังคมนี้คือ เด็กผู้ชายมีความนิยมเชิงจะเป็นโฮโมกันมาก ตอนนั้นดิจันยังไม่คิดอะไรซะ เรื่องก็มาถึงดิจัน ดิจันก็เป็นประธานดำเนินการเรื่องเยาวชน เอามาดิจันก็เริ่มใช้วิธีวิทยาศาสตร์ทันที คือออกวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์ ใช้วิธีที่เรียกว่า ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่าแอ็คชั่น รีเสิร์ช คือ ไม่ได้วิเคราะห์เป็นตัวเลขมากมายนัก ใช้วิธีสอบถาม สัมภาษณ์ ก็ไปตามโรงเรียนชายต่าง ๆ ตัวเลขที่ได้มานั้นน่าตกใจกลัวมาก เวลานี้แต่ละโรงเรียนชายในกรุงเทพฯ นั้น เด็กมีแนวโน้มที่จะเป็นโฮโม และเป็นแล้วซะ 30 กว่าเปอร์เซ็นต์ขึ้นไป ทุกโรงเรียนสูงมาก มีคนถามว่าหนักหัวอาจารย์มากไหม ? ถึงได้ไปเป็นห่วง ออกทั้งโทรทัศน์ ดิจันค้านใหญ่เลยนะเรื่องนี้ ดิจันบอกว่าไม่ได้หนักหัวดิจันกลัวเวลาญวนมันเข้ามาญวนมันรุกเข้ามาไอ้พวกโฮโมมันจะแต่งทหารแล้วเดินซัดสะโพก แล้วไปกวักมือกะมันดิจันกลัวอย่างนั้นซะ

แหม...คนใจมติดิจันมากเรื่องนี้ เวลานี้เข้าไปโรงเรียนไหนก็ไปตรวจเด็กของตัวกำลังฝึกสอน ถ้าเมื่อไปโรงเรียนเด็กผู้ชาย จะมีเด็กผู้ชายกลุ่มหนึ่งวิ่งมาหอมหน้าหอมหลัง อาจารย์เต็มไซ้ใหม่ซะ ? ผู้ชายนะซะ ดิจันมองไป "เป็นอะไร หนูจะใช้อะไรป้า"

ไม่ใช่อะไรหรอกซะ เขาลือกันว่าอาจารย์เต็มนี้ เขาลือว่า มีรายการแยะซะ อยากรจะขอรายการสักรายการสองรายการ พวกเรานี้มีฝีมือนะซะ

ดิจันก็บอก "ฝีมืออะไร"

"นี่นะ ที่ยืนอยู่ที่นี้ ภาศวันลอย่างนี้เลยซะ"

"นี่ผมนี่เป็นตัวนำซะ" ว่าแล้วก็วาดมือให้ดูด้วย "ทางนี้....ทางเครื่องอย่างนี้เลยอาจารย์ไม่ต้องห่วงซะ เรื่องเครื่องแต่งตัวของทางเครื่องเรา มีที่ซุด ๆ สวยทั้งนั้นซะ"

เดี๋ยวนี้เด็กในโรงเรียนมัธยมเป็นอย่างนั้นนะซะ เขาติดทอนกำลังทางฝ่ายเราถึงอย่างนั้นนอกจากยาเสพติดแล้ว ยังมาในรูปแบบนี้อีก ความว้าวยังไม่นับหายความควายเข้ามาแทรก

ขณะที่กำลังทำวิจัยประชุมกันใหญ่เรื่องนี้ ตายเลย จิตแพทย์เสนอรายงานมาอีกแล้วว่า ขณะนี้เด็กผู้หญิงแย่แล้ว มันมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเด็กผู้หญิงด้วยกัน ในโรงเรียนมัธยมมีหลายสิบเปอร์เซ็นต์ พอไปห้ามมันไม่ให้คบเพื่อนผู้ชายผู้เซยมันเลยคบกันเองซะ เยอะแยะหมดเลยซะ ที่ดิฉันทราบเรียนทั้งหมดนี้ เห็นท่านพุทธศาสนิกชนมาชุมนุมกันมากในวันนี้ได้โปรดประวัจนุกลานท่านเอาไว้ให้ดี ระวังให้ดีซะ เด็กได้ปรวนแปรไปหมดแล้วเด็กพวกนี้น่าเสียดายเหลือเกิน สมองจิ้งจอกจริยะ เพราะเด็กพวกนี้สมองสูงเหลือเกิน น่าเสียดายมากที่มาผิดปกติไปเสีย อันนี้เป็นเรื่องแยในสังคม

เมื่อวานนี้ตอนค่ำแล้ว 6 โมงกว่าแล้ว ก็มีคนพาดิฉันไปกราบนมัสการพระคุณเจ้าอาวาสที่ท่านเป็นรองคณะภาค 6 เจ้าคุณราชของจังหวัดแพร่ แล้วก็ดิฉันตั้งใจว่าพุงนี้จะไปบันทึกเสียงซะ แพร่ออกทั่วประเทศ ตัวดิฉันนั้นอยู่กรุงเทพฯ ก็พบพระดี เยอะ แต่ออกนอกบ้านที่โรบพระดีทุกที่ ถ้าเป็นพระดีจริงก็ไม่คุยกับท่าน ไล่เวลาก็น้อย เพราะว่าคืนนั้นมันต้องขึ้นรถไฟ ท่านก็คุยไปคุยมาเห็นแฉะอะกินมัสการถามท่านว่า แหม ที่นี้แฉะอะอะไร ไม่ไปปิดเทอมปลายทำไมแฉะอะ ท่านก็บอกว่านักเรียนพุทธศาสนาวินาศที่อาศัยที่อาตมาจะแบ่ง ถ้าเพื่อนนักเรียนคนไหนมันกำลังจะเป็นแม่แต่เด็ก ๆ มันก็เป็นบัวที่กำลังจะโผล่ขึ้นมาแล้ว เพราะฉะนั้นพวกนี้จับบวชแฉะหมด ส่วนที่โผล่ไม่โผล่ไม่รู้ยังไม่ให้บวช

อันนี้ดิฉันฟังแล้วได้เหตุผลอีกเยอะแยะ ดิฉันชอบมาก

คุยกันไปคุยกันมาอีกท่านก็บอกว่า ใครจะมานิมนต์พระวัดนั้นะเราจะมิระเบียบ ระเบียบที่จะนิมนต์พระนั้นมันมีดังต่อไปนี้เองง่ายนะ เพราะว่าครูนี้มีเวลาน้อย ระเบียบอันแรกก็คือนิมนต์ไปไหนพระวัดนี้ไม่จมน้ำหวาน เพราะน้ำหวานนั้นคิดไปคิดมาแล้วมันเสียดุลย์การค้า มันไม่มีประโยชน์ บุหรี่ห้ามถวายพระวัดนี้เป็นอันขาดผิดวินัยสงฆ์ ท่านว่า และ โอ...แล้ว ท่านยังพูดอะไร ๆ อีกแยะ (ช่วงนี้ไม่ได้ยินเสียงในเทป)

ถ้าเมื่อสังคมเป็นเช่นนี้ เราจะทำอย่างไรดี สิ่งที่จะพระคุณเจ้าจะช่วยได้ สาธุชนจะช่วยให้ได้ มีหลายประการด้วยกัน

ประการแรกคือ จะต้องช่วยกันอย่างเร็วที่สุด ที่จะปลุกฝังสิ่งที่เรียกว่า ค่านิยมไทยต้องเอาความเป็นไทยเอาไว้ให้ได้ อะไรเป็นความเป็นไทยไม่ต้องฟังเสียงอะ ต้องเอาไว้ให้ได้เพราะค่านิยมไทยนั้นมันกันคนไทยให้เป็นอีกชาติหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ต้องเอาให้ได้ ซึ่งต่างจังหวัดดีกว่าคนในกรุงเทพฯ มาก เห็นแล้วชื่นใจเหลือเกิน

ค่านิยมไทยมีอะไรบ้าง ? อย่างดิฉันบอกลูกศิษย์ดิฉัน ดิฉันสอนวิชาค่านิยมของมหาวิทยาลัยหลายแห่ง ดิฉันบอกว่า ค่านิยมไทยเองง่าย ๆ คนไทยเวลานี้จะเลี้ยงไก่ ๆ ต้องชนมเด็ก แต่งงานต้องตัดเค็ก เมื่อสองอาทิตย์ก่อนชาววานเป็นเจ้าภาพ ก็ไปกับเขาต้องเลี้ยงโอเรียลเตลอะ แล้วจัดแจกันนะอะเป็นชามอะ แล้วต้องมีเทียนปัก เทียนนั้นต้องเทียนเกลียวอะ ไม่ใช่เทียนสี่ฝั่งหรือเทียนอย่างบ้านเรา คือสั่งซื้อมาจากเมืองนอกทั้งหมด แล้วก็ต้องมีเพลงมีอะไร ๆ ใ้ยตาย ดูแล้วปวดศีรษะเลย ดิฉันสอนเด็กพวกดิฉันเลย ถ้าเมื่อดิฉันสอนค่านิยมกับพวกคหกรรม ดิฉันบอก...จำเอาไว้ต่อไปพวกคุณต้องช่วยรัฐบาลในการรักษาดุลย์การค้า

2-3 วันนี่ ดิฉันไปนิเทศเด็กโรงเรียนผู้หญิงโรงเรียนหนึ่งลูกศิษย์ดิฉันไปสอน 6 คน คหกรรมหมด เพราะโรงเรียนนั้นมีครัวไก่เหลือเกิน คำว่า "ไก่" นั้นหมายความว่า มีของใช้ของฝรั่ง ซึ่งผละดูไฟ ไปถึงดิฉันก็บอกเขาเอาสมุดมาตรวจ เอาเตรียมการสอนมาตรวจ สัปดาห์แรก นักเรียนต้องทำแยมโวล สัปดาห์ที่สองเอแควรี่อะ ดิฉันบอกว่าถ้าเธอไม่ทำ 2 อย่างนี้เธอจะตายให้ได้ นะ ครูอนุญาตเลือกไว้อย่างหนึ่ง แต่เอาไว้ที่หลังครูเอาอย่างนี้ได้ไหม เอาทำของง่าย ๆ ไทย ๆ นะ สัปดาห์แรกทำขนมกล้วย สัปดาห์ที่สองทำขนมตาล ร้องให้ เตรียมต้องไปซ้อมมือก่อนทำไม่เป็น ไม่เคยทำอะ ตอนอยู่วิทยาลัยครูเขาไม่ได้สอนทำไม่เป็นอะ

ดิฉันก็บอกว่าดิฉันไม่เอา ดิฉันไม่ได้บ้ำหอก ชนมเค้ก ดิฉันก็ชอบกิน แต่เธอรู้ไหมเธอสอนให้เด็กทำขนมเค้กนะ ทุกอนุชาติดุลย์การค้าทั้งหมด ตั้งแต่แป้งฟู ตั้งแต่อะไรทั้งหมดขาดดุลย์การค้าทั้งหมดทำขนมเค้ก เธอรู้หรือเปล่า ? เขาก็เงิบเพราะฉะนั้นมันจะต้องให้เธอทำขนมไทย ๆ ให้ได้ อาทิตย์แรกให้เชื่อมกล้วยไข่ เขาไซโยกันทั้ง 6 คน เขาว่าค้อยยังชั่ว แหมดิฉันเลยยิ้มเลย ดิฉันว่าเสร็จดิฉันซะแล้ว ถ้าเมื่อเขาตั้งใจจะเสร็จดิฉันเลย พอถึงวันทำกล้วยเชื่อม เด็กก็ถือกล้วยไข่คนละหวี ๆ เหลืองเป็นสีกระดั่งงาอะเดินไปครัวพอดิฉันเห็นดิฉันก็หัวเราะแล้วคะ ดิฉันไม่ไปดูเลย ไม่ไปตรวจเลยว่าจะสอนอย่างไรช่าง พอถึง หมดเวลา ดิฉันก็เดินไปอะ มีจานเล็ก ๆ เยอะหลายสิบจาน มีอุจจาระเด็กสีเหลืองเป็นกอง ๆ ผู้หญิงไทยเวลานี้คหกรรมนะอะกำลังได้ปริญญาอะอะเชื่อมกล้วยไข่ไม่เป็น เชื่อมไม่เป็นอะ ต้องบอกวิธีจดเอาใหม่ ดิฉันให้ทำใหม่สองซ้ำ เพราะเรามัวแต่กินเค้กกันหมด เค้กบางอย่างกินเข้าไปได้หรือ ดิฉันว่า เค้กนี่กินกันจริงเขี้ยวเป็นบ้าเป็นหลังเลย แล้วก็สาธุชนบางท่านก็ด้วยศรัทธาอันแรง ทำเค้กไปให้พระคุณเจ้าที่ท่านทรงวิद्याคุณอย่างสูง ให้ท่านไปตัดเค้กวันเกิด พระตัดเค้กยังมี (หัวเราะ) ลงหนังสือพิมพ์ด้วย ดิฉันเห็นจากหนังสือพิมพ์นะอะ

เห็นไหมคะ เราไม่ได้คิดอะ เราไม่ได้นิมนต์พระเดชพระคุณว่าเรื่องเทศน์นั้น เราใช้ของอย่างนี้ลงไปเจือในเทศน์ได้ทุกประการ ได้ทุกอย่างเลย เพราะบ้านเมืองต้องการมาก ดิฉันเคยไปพูดทุกที่ รัฐบาลจะส่งให้ประชาชนจะทำอะไรนั้นอย่าทิ้งพระขอให้พระท่านช่วย เพราะคนเขาเชื่อผ้าเหลืองมาก ขอให้พระช่วยแล้วจะสำเร็จ พูดทุกที่เลย

ที่นี้เข้าเรื่องสำคัญอะ มีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ ปีก่อนก็เล่าแล้ว ปีนี้อีกต้องเล่าอีก เหตุการณ์มันแยกว่าปีก่อนอีก อีจันมีหน้าที่ที่เป็นกรรมของอีจันอะ จนบางที่แหม่มมันเบื่อ ต้องออกไปประชุมวัฒนธรรมบ่อย มีครั้งหนึ่ง ก็เพิ่งกลับมาเมื่อวันที่ประธานาธิบดีบักจุงฮึงถูกยิงตายกลับมาวันนั้น ในวันประชุม คราวนั้นไปประชุมกัน 18 ชาติ เพื่อจะให้พระศาสนาและวัฒนธรรมสู้กับคอมมิวนิสต์สำหรับประเทศประชาธิปไตย เราไปผมนึกกำลังว่าจะใช้พระศาสนาและวัฒนธรรมสู้คอมมิวนิสต์ได้อย่างไร ? ก็บังเอิญที่เข้าประชุมด้วยกันทั้งหมด 38 คนก็เป็นผู้ชายอะ 37 มีดิฉันหลงไปคนเดียวเป็นผู้หญิง เขาก็ดูหน้ากันไปดูหน้ากันมากให้ดิฉันเป็นประธาน เพราะมีอยู่คนเดียว เสร็จแล้วก็พูดกันไปพูดกันมา ประธานก็ตีเหมือนกัน ไม่ค่อยต้องพูดเท่าไร

พอผู้แทนประเทศญี่ปุ่น ดร. คาโตะ ผู้แทนประเทศเกาหลี ดร.ลี สองคนนี่ใหญ่ยิ่งมาก ตามใครในประเทศเขาจะรู้จักหมด ดร. คาโตะ ได้รับเงินจากรัฐบาลญี่ปุ่นตกเป็นเงินไทยประมาณ 10 ล้านบาท มาวิเคราะห์เมืองไทย เสร็จหมดแล้วอะ เมืองไทยไม่เคยวิเคราะห์ตัวเองเลยนะ วิเคราะห์แล้วกลัวเห็นความชั่วของตัวเองไม่วิเคราะห์ ดร.ลีได้ประมาณ 5 ล้านบาท มาวิเคราะห์เสร็จหมดแล้ว แล้วข้อวิจัยของทั้งสองคนที่ตรงกันเขาก็มาพูดในที่ประชุม เสนอขึ้นทีละคน เขาก็พูดถึงเมืองไทย เขาบอกพวกเราที่มาประชุม 18 ชาตินี้มีความเป็นห่วงเมืองไทยเป็นอันดับแรก เพราะถ้าเมื่อเมืองไทยเป็นคอมมิวนิสต์เมื่อไหร่ ทางเอเชียอาคเนย์ และเอเชียตะวันออกไกลนี้จะโดนรูดทั้งหมดเลย เป็นคอมมิวนิสต์หมดเมืองไทยนั้นเป็นเมืองหลัก เค้าบอกว่า อันนี้พูดด้วยความจริงที่สุด หลังจากทีวิเคราะห์

เพราะฉะนั้น วันนี้เราควรจะให้เวลากับประเทศไทย เขาให้เวลากับประเทศไทยครึ่งวัน อภิปรายกัน เพราะเขาเป็นห่วงแล้วเขาก็สอนดิฉันทุกคน ถ้าเมื่อกลับไปนะ กลับไปรายงานรัฐบาลของท่านนะ ดิฉันก็ยิ้มเสีย ทีโถ สะกิดแนวอย่างไรจะไปสอนใคร ?

เสร็จแล้ว ดร. คาโตะก็บอกว่า ตามข้อวิจัยของดร.คาโตะนั้น เมืองไทยมีสถาบันอยู่ 3 สถาบัน ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และเขาก็บอกว่า ขอแสดงความยินดีกับมาดามประธานที่ท่านโชคดีเหลือเกิน ที่ท่านพระมหากษัตริย์ที่เป็นคนดีที่สุด ฉะนั้น สถาบันพระมหากษัตริย์ของเรายังมั่นคงมาก ในหลวงนั้นมีอิทธิพลแต่ยังไม่มากเกินไปที่จะสู้ไม่ได้ เพราะพระบารมีแข็งเหลือเกิน เราไม่ได้เป็นห่วงสถาบันพระมหากษัตริย์เลย แหม่มดิฉันอย่างใจพองเขี้ยวอะ ยิ้มเลย แล้วเดี๋ยวก็ต้องค่อย ๆ หุบ

สถาบันที่สองคือ สถาบันชาติ อันได้แก่ประชาชนคนไทยเขาได้เอาประวัติศาสตร์ ตั้งแต่เมืองไทยมีประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์หมด เขาเอาประวัติศาสตร์ เขาว่าเรามาขอเอกสารเขาทั้งหมดเลยอะ แหม เขารู้มากกว่าเราอะ ดิฉันไม่กล้าเถียงเขาเลยอะ กลัวปล่อยไปเขาอ้างเอกสารหมดเลย เขาบอกว่าคนไทยนี้แปลกเมื่อไหร่ไม่มีอิทธิพล จะกัดกันเองทุกที ถ้าเมื่อไหร่มีอิทธิพลจะรวมกันได้ทุกครั้ง เขาเชื่อว่า ถ้ามีอิทธิพลมาไกลเมืองคนไทยก็จะรักษาสถาบันชาติเอาไว้ได้ เขายังเชื่อ เขาบอกว่าได้อย่างบ้า ๆ บวม ๆ

ที่นี้ เขาบอกว่า สถาบันที่ล้มแล้วโดยสิ้นเชิงคือ สถาบันพระศาสนา นี่ญี่ปุ่นพูดนะอะ ไม่ใช่เติมสิริพูด ท่านไปดูรายงานของดิฉันได้ที่รัฐสภาที่มี ที่ทำเนียบก็มีอะ เพราะดิฉันเขียนเป็น 3 ฉบับ แล้วก็ส่วทรวงอีก 1 ฉบับ ดิฉันรายงานรายละเอียดมาก สถาบันที่ล้มเหลวโดยสิ้นเชิงนะอะ คือ สถาบันพระศาสนาที่เขาคิดว่าล้มเพราะเหตุว่า คนไทยในปัจจุบันนี้มิได้นับถือหลักพระพุทธศาสนา แต่ไม่นับถือองค์พระ ถ้าเมื่อพระนั้นแล้วจะพาดคนไทยเข้าป่าเข้ารกและเขาบอกละเอียดว่าเข้าป่าเข้ารกอย่างไร ? อู๋ตายตายไอ้หมคนี่รู้ดีกว่าเรา ดิฉันก็เลยเงียบเสีย ไม่กล้าเถียง ไม่จั่งก็เถียงเลย

ที่นี้เขาว่าดีกว่าเรา เราไปเถียงก็ยิงตายใหญ่ ตาย 2 หนละ ตอนนี่ ดิฉันก็ไม่เถียงละฟังเขาอะ ถ้าเมื่อบังเอิญ พระที่นับถือมันบังเอิญท่านเป็นพระดี ท่านก็จะใช้หลักพระพุทธศาสนานั้น สอนให้ไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวันของตัวเอง เขาพูดเลย ดิฉันลอกมาหมดเลย อยู่ในรายงานของรัฐบาลแล้ว เพราะฉะนั้น พอเขาพูดเสร็จแล้วดิฉันก็ไม่เถียงเขาสักคำ ถ้าเมื่อพระคุณเจ้ามีทางเถียงกรุณาเทศน์ให้ดิฉันฟัง แล้วดิฉันจะจำไปแล้วอีกที ดิฉันจะเถียงเขาเวลานี้เถียงไม่ออกเลย เพราะเขาพูดมันจริงของเขา

เพราะฉะนั้น คนไทยที่อ้างว่านับถือพระพุทธศาสนาปัจจุบันถือผีเยอะ แล้วก็ไปเกาะกับอะไรก็ไม่รู้ที่ทำให้ตัวเองนั้นไม่เป็นตัวเองทั้งหมดแล้วเวลานี้ ดิฉันได้เห็นภาพที่แปลก ๆ เช่นครั้งหนึ่งไปกับคุณประหยัดกับคุณประยูร แต่หลายปีแล้วนะ คุณประหยัดโทรศัพท์มาบอกว่าอาจารย์เต็ม ๆ ไปดูอะไรกันใหม่ ? มันแปลกคืออาจารย์ชอบดูของแปลก ดิฉันก็ไป ไปก็มีตอนนั้นได้เข้าทรงนะมันไม่มากเท่าสมัยนี้ เวลานี้หากินกันทุกซอกทุกซออะ อย่างวันหนึ่งพวกครู เขาเรียกครูเขต 10 กทม. เขามาประชุม

แล้วก็เชิญไปอบรมที่ธนบุรีระยะ ไปทางถนนตากสินแล้วเลี้ยวเข้าไปสี่กั๊กจิง ๆ ในซอยนั้นซอยเดียวนะ มีเจ้าพ่อเขาตกลสาขาที่ 1 เจ้าพ่อเขาตกลสาขาที่ 2 ถึงเจ้าพ่อเขาตกลสาขาที่ 6 ติดกับโรงเรียนพอดี พ่อเด็กจะสอบนะละ ครูเล่าให้ฟังว่า ทุกคนต้องมาให้พร้อม แล้วมาสั่งตัวอะไรหมดเลย หรือโรงเรียนที่อยู่กลางกรุงพอเปิดเทอมใหม่มีการร่ำถวายเจ้าพ่อหัวจุก แล้วเด็กก็บนกันทั้งปีทั้งชาติเลยละ!

เจ้าพ่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีหรือไม่มีตัวดิฉันไม่ทราบ ไม่ว่าที่จะศึกษาอะไร ดิฉันไม่ได้ศึกษาดิฉันไม่รู้ว่ามีหรือไม่มี แต่อย่างน้อยที่สุดจะทำให้คนเป็นโรคจิตอันหนึ่งซึ่งคนไทยไม่ค่อยพูดถึงกัน บางทีอาจเห็นว่าโง่ซวยก็ ฝรั่งเรียกว่า โรคจิตฮ็อททิสมัสท์ คือคิดสิ่งหนึ่งสิ่งใดคนดูหมอนั้น ในที่สุดจะทิ้งหมอนไม่ได้ มีอะไรนิดจิ้งดูหมอน เพื่อนดิฉันมีอยู่คนหนึ่ง เชื้อไหมอะ จิ้งดูหมอนทุกวัน จนขายสวนยางหมด จิ้งดูหมอนอะ พุดอะไรกันนิต กำลังคุย ๆ กัน นี่เธอประเดี๋ยวก่อนนะ ฉันทจะโทรศัพท์ไปหาหมอ หมม-หมมคนนี่ เขาแหม่มากเลย คนไทยเราไม่ค่อยเห็นนะเพราะเราชินกัน

ก็มีหน้าที่ของดิฉันอีกอันหนึ่ง คือ ดิฉันเป็นบรรณาธิการหนังสือนิตยสารภาษาอังกฤษของทำเนียบสำนักนายก หนังสือที่ออกนี้มีมันมีนโยบายอยู่ว่า ถ้าเมื่อฝรั่งเข้าใจผิดแล้วตีพิมพ์ออกเป็นเอกสารทางสถานทูตจะส่งมา แล้วเราจะส่งมาที่ดิฉัน เราจะแก้ภาพพจน์อย่างไร เขาก็มีหนังสือใหม่, โลโก้ นี่เรื่องเกิดขึ้นมา 3 เดือน 4 เดือน หนังสือใหม่, โลโก้ นี่มีชื่อเสียงที่สุดในโลก พิมพ์ที่ละหนึ่งล้านฉบับ เขาก็มีชุดหนึ่งเรื่องเมืองหลวงใหญ่ของรัฐ 36 เมืองกรุงเทพ ฯ เป็นเมืองหลวงใหญ่ของโลก 1 ใน 36 เขาก็พูดถึงเรื่องกรุงเทพ ฯ ดิฉันเห็นหนังสือแล้วเข้าอ่านหมดเลย มันจะแกล้งเราหรือเปล่านั้นไม่รู้ ถ้ามันจะกลั่นแกล้งก็โอเคอเมริกันเป็นคนกลั่นแกล้งเราไม่มีซินดีเลย ใครดูแล้วจะหาว่าคนไทยนั้น โอ๊ย...ไม่มีปัญญาอ่อนแต่ปัญญาดี

ตั้งแต่ 3 หน้าแรกนะ เป็นคนไทยอะ แล้วเขาบอกว่า เวลานี้เป็นเวลาทำงานของคนไทย หน้าแรกมี 8 รูป มีคนกวาดถนนกำลังนอนในซ่งซยะ นอนหลับ คนขับรถแท็กซี่นอนหลับในรถยนต์ แล้วหัวห้อยออกมาข้างนอก คือนอนทุกท่านหมดอะแม่ค้านอนบนแผงผักเต็มเลย คือนอนทุกที หน้าแรก พอไปหน้าหลัง ๆ เรื่องอะไร เขาก็พูดถึงเด็ก ๆ ไทย ในเขาวัดวิยหน้าแรกเขาลงหนังสือนี้ 8 หน้ายกพิเศษ คือใหญ่กว่า 8 หน้ายกธรรมดา ใหญ่มากภาพต่อกันสองหน้าใหญ่ เด็กไทยกำลังแปร่งฟันอยู่ 6 ขน ยาสีฟันนี้ฟูปากเลย บางคนก็กำลังแปร่งใหญ่เลย แต่ว่ายื่นแปร่งบนบันไดบ้าน แต่ยื่นแปร่งบนน้ำที่นำแล้วอะ คือคลองที่กำลังตื่นแหว่งแปร่งกันใหญ่ บางคนก็จ้วงไปตกเขาน้ำนั่นแหละ คำนี้เลยเอามาแปร่งฟัน แล้วก็มีผู้ใหญ่อาบน้ำมาอยู่ตรงนั้น และก็มีขยะลอยมาพอดี แล้วมันจะเหลืออะไรอะ มันจะเหลืออะไรสำหรับคนไทย เขาพิมพ์ล้านก๊อปปี้ และหนังสือพวกนี้เขาซื้อใส่ห้องสมุด ใครซื้อใส่ห้องสมุดก็ไปเปิดดูทั่วโลก

พอต่อ ๆ ไปก็มีเรียนหนังสือ ก็มีต่อ ๆ ไปเสาละเอียดก็จะมีเวลาพอ ต่อไป ๆ ๆ จนกระทั่งถึงเวลาเข้ามหาวิทยาลัย นี่เขาว่าระดับอุดมศึกษาของเด็กกรุงเทพ ฯ ภาพแรกนั้นเป็นนิสิตหญิงเห็นตราชวมแวม ๆ ถ้าดูจิง ๆ ดูเหมือนจะกลม ๆ อาจเป็นธรรมศาสตร์อาจจะนะแต่เขาไม่เห็นชัด กำลังดูหมอดูไปปอกที่สนามหลวงอะ และก็คำอธิบาย เธออยากรู้ว่าสอบคราวนี้เกรดจะดีไหม ? แต่เธอไม่มีทางจะรู้เลย นอกจากไปปอกจะบอกอะ ได้ภาพเขียนอย่างนี้ พระคุณเจ้าถ้าเมื่อไปหอสมุดแห่งชาติ ชุดนี้มีนิมนต์ไปลองเปิดดู นำทุเรศที่สุด

และพอต่อมาก็ 2 หน้า ที่นี้เอาผู้ชายมั่ง ผู้ชายระดับมหาวิทยาลัยกำลังไปให้คำดูหมอลายมือ แล้วเขาเขียนคำอธิบายว่าผู้ชายในมหาวิทยาลัยนั้นจะชอบผู้หญิงสักคน จะจตุจ้อจ้ง ๆ และเพื่อจะให้แน่ใจต้องไปปรึกษาหมอดู ให้หมอดูอนุมัติอะ เขาเขียนอย่างนั้นอะ

ต่อไปถึงพวกผู้ใหญ่ชาวบ้าน ผู้ใหญ่ชาวบ้านคนแรกนั้น แต่งตัวอัครฐาน มีปาวถึงถึงตาม แล้วก็พอ ถึงถึงนั้นรูปที่ 1 รูปที่ 2 ก็เทถึงตาม ลงในคลองเล็ก ๆ มีดอกบัวด้วย แล้วเขาก็อธิบายภาพด้วยว่า คนไทยนั้นอยากจะโชคดี นาน ๆ ต้องปล่อยปลาไหล 9 ตัว โชคจะได้ขึ้นขาเหมือนปลาไหล คือมันไม่เหลือจิง ๆ โอ...ดิฉันเห็นว่ามันไม่เหลืออะไรเลย!

แล้วเขาก็ต่อไปอีก ก็ไปลงรูปใหญ่ชัดเจนนี่ผู้หญิงสาว ๆ คนหนึ่ง แต่งตัวสวยมากอะ กำลังไปบนบานอยู่ที่สวนปลัดฉิกที่สวนแสนแสน ปลัดฉิกก็เป็นหมื่นเลย ทาสีแดงหมดอะ ใหญ่กว่าตัวดิฉันก็มี เล็ก ๆ ก็มี ห้อยเอาไว้ตามต้นไม้ แดงไปหมดเขียวแล้วแม่คนนี่กำลังกราบอยู่ท่ามกลางปลัดฉิก แล้วก็บอกว่า สิ่งคุ้มครองคนไทย มันเอาเราหมดตั้งแต่เล่มเลยอะ

และต่อไปอีกเรื่องหนึ่ง คือเป็นภาพต้นโพธิ์ มีเอ็กซ์เรย์เห็นเอาไว้แวนเป็นราว ๆ รอบต้นโพธิ์หมดเลยอะ และได้ต้นโพธิ์ก็มีที่สำหรับยืนอะ คนเขาหักยืนอะ ทั้งเอาไว้เป็นกองภูเขาเลากา เอ็กซ์เรย์ทั้งหลาย พอต่อไปอีก 6 หน้าก็มีพระรดน้ำมนต์ แล้วพระกำลังรดน้ำด้วยกัน แล้วพระกำลังทำอะไรอีกหลายอย่างอะ ให้คนในโลกนี้เขาเห็นว่าการแพทย์ปัจจุบันของเราไม่มีเลย มีแต่น้ำมนต์ลูกเดียวอะ พอหน้าสุดท้ายเป็นผู้หญิงในที่มืดทั้งคืน ลามจากประตูทั้งหมด และเขาบอกว่า นี่คือเมืองไทย นี่คือกรุงเทพ ฯ

ดิฉันดูเสร็จแล้วก็มานึกในใจว่า เราจะมาทางค่านไหน? มันไม่มีอะ ของจริงมันมีไซไหนอะ? พระคุณเจ้า ของจริงมันมีอย่างนั้น เราค่านเขาโดยตรงไม่ได้ ถ้าเมื่อเราค่านเราจะออกแง่อื่น เราก็กยกเมฆเหมือนกัน แต่ยกเมฆอย่างจริง เราจะค่านเล่มนี้เล่มเดียวเราจะออก 4 เล่ม ออกให้เห็นชีวิต เล่มที่คิดว่าจะจริงนี้ คือความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของไทย เกี่ยวกับช่าง 10 หมู่ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน เล่มนี้จะเขาเป็นฉลอง 200 ปีกรุงเทพฯ ด้วย ได้อนุมัติเงินมาแล้ว ให้เงินเยอะเยอะ และต่อไปก็เด็กไทยผู้หญิงไทย เขาแต่รายดี ๆ ทั้งนั้นรายชั่วไม่เอา ก็มันเอาไปหมดแล้ว เอาแต่รายดี ๆ ลงกันอะ เห็นไหมว่าสายตาคมข้างนอกนั้น เขาเห็นคนไทยเป็นอะไรไปซะแล้วอะ เพราะฉะนั้นนำห่วงใยมาก ดิฉันก็มากถามรมณ์การพระเดชพระคุณว่า เราจะทำอย่างไรกับสิ่งเหล่านี้ดี? แลหะถ้าเมื่อพระเดชพระคุณท่าน หรือสาธุชนจะช่วยเพื่อนฝูงที่ยังไม่ได้เข้าวัด

ดิฉันประทานเสมอ สิ่งที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่งคือปัญหาสังคมในปัจจุบันนี้เป็นปัญหาที่เกิดจากปัญหาทางเพศเสีย 90 % แลหะปัญหาอื่นเพียง 10 % ดิฉันไม่ได้วิจั แต่ดิฉันมีอะไร ดิฉันเก็บอะไรต่ออะไรของดิฉันแยะ ที่ดิฉันเห็น ทุกวันนี้นักไทยถูกมอมด้วยเรื่องเพศทั้งสิ้น ในสมองไม่มีอะไรแล้ว บรรจุเรื่องเพศเต็มหมด

เมื่อประมาณสักเดือนครึ่งมานี้ ได้มีหมอมอเมริกัน 2 คน ฝรั่งเศสไม่ปรากฏตัวเพราะจะนั่นดิฉันก็ไม่ได้อ่านชื่อ แต่ว่ามี 2 คนอะ อีกคนเป็นหมอที่เกิดในเมืองจีนแล้วพ่อพาหนีคอมฯ ไปอยู่อเมริกาเลยไปเรียนแพทย์ เป็นแพทย์เก่งมาก ชื่อ ดร. ซาง

หมอม 2 คนนี้ วันหนึ่งเมื่อ 32 ปีที่แล้วมาก็ไปรับประทานอาหารกัน ตอนนั้นยังหนุ่ม ๆ ทั้งคู่ ขณะรับประทานอาหารกำลังดักอาหารใส่ปากนี้ หมอมคนที่ป็นฝรั่งก็บอกกับ ดร. ซางว่า เอ อีกหน่อยเราจะกินอย่างนี้ไม่ได้ คนมันจะเกิดกันใหญ่ และมันจะล้นโลกมันจะแย่งกันกิน เกิดปัญหาใหญ่เลย ดร. ซางเขาบอกว่า จริง อย่างนั้นเราจะทำอย่างไรกันดี สองคนก็จับมือกันแล้วบอกว่า ตั้งแต่วันนี้ต่อไป เราจะค้นหาชนิดหนึ่งที่มีมนุษย์กินแล้วไม่มีลูก เขาก็ค้นจนถึงเวลา 10 ปี 10 ปี ต่อมาเขาก็ประกาศใช้ยาเม็ดคุมกำเนิด ทั่วโลกให้รางวัลกันใหญ่ละ ไร่...มีหน้ามีตา ไปรับรางวัลโนเบล อะไรต่ออะไร เอาใหญ่เลย คือว่าเก่งมากที่ไม่ทำให้คนเกิดนี่

สองคนก็ แหม...ตื่นแต่กัน เพราะว่า อุดมคติของตัวที่แรกมันดี...มนุษย์ใช้ยาเม็ดตั้งแต่วันนั้นจนถึงวันนี้ 22 ปีเต็ม หมอทั้งสองก็ไปรวบรวมสถิติมาทั่วโลก ปรากฏว่า คนไม่ลดเลย เพิ่มขึ้นตามปกติอะในโลกนี้ เพราะจะนั่นยาเม็ดนี้ไม่มีประโยชน์โดยสิ้นเชิงไม่มีประโยชน์ แต่ขนาดไม่มีประโยชน์สองคนนั้นก็บอกว่า ไม่เป็นไรนะ เราคิดมันแล้วก็แล้วไป แต่มาปรากฏทีหลังว่าเวลานี้คนใช้ยาเม็ดไปกินเลสทั้งหมด และยาเม็ดที่ใช้ไปกินเลสทั้งหมดคนรับบาปนั่นคือวัยรุ่น หมอสองคนแยกกันไป ไปวิจัวัยรุ่นอเมริกาและวัยรุ่นยุโรป คนละทวีป ตัวเลขที่ปรากฏว่า วัยรุ่นสมัยนี้ การพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกมีอยู่เรื่องเดียวคือเรื่องเพศเท่านั้น จะทำอะไรจะเกี่ยวกับเรื่องเพศทั้งหมด เลยไม่ทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อมนุษยชาติต่อกันอีกแล้วอะ

ฝรั่งเศสเขาไม่ได้เสียใจมาก แต่ ดร.ซางเสียใจเหลือเกิน เรียกประชุมหนังสือพิมพ์ทั่วประเทศจากสหรัฐที่โรงเรียน แล้วแกแถลงว่า ผมได้ทำบาปอันใหญ่ยิ่งเอาไว้ในโลกนี้ซอร์บ สารภาพบาป คือไปคิดยาเม็ดจึงทำให้วัยรุ่นชั่วหมดทั้งโลก จนไม่ทำอะไรที่จะเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ที่ดีแล้วอะ

ดิฉันซาบซึ้งมาก ดิฉันตัดเรื่องเอาไว้ทั้งหมด แล้วดิฉันก็แปลออกวิฑูแล้ว และดิฉันก็เขียนบทความเกี่ยวกับเรื่องนี้แล้วลงในนิตยสาร เพราะดิฉันถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเหลือเกิน ถึงจะนมัสการพระคุณเจ้ากับท่านสาธุชน เรียกท่านสาธุชนว่าเราจะต้องแห่งเล็งจุดนี้ให้ดี มันหลกเหลือหมดแล้ว

เราจะคิดยาเสพติด มันก็มาลงที่เรื่องเพศ เข้าชั้นเด็ก ๆ จะเปิดทรานซิสเตอร์ ฮีนงหนูนั่นก็ร้อง ทำไม่ถึงต้องเป็นฉัน เธอทำไม่ถึงใจร้าย อาทิตยหนึ่งไม่มาหาฉันปวดร้าวเหลือเกิน ตัดพ้อต่อว่า เรื่องเพศทั้งหมดอะ คือมันปมตัวเด็กด้วยเรื่องเพศ

สังคมไทย เอาเด็กจะเฝไปหาสนามเด็กเล่น ก็เฝไปอ่านวรรณกรรม คือสิ่งเขียนมันก็มีนวนิยายเมืองเราที่อ่านแล้วก็ดี ผู้ใหญ่อ่านแล้วไม่เป็นอันตราย แต่ขอให้นักเด็กที่มีนมเม็ดมีเนื้อ แล้วมันอ่าน นางเอกพระเอกมันทำอะไร? มันรัก 24 ชั่วโมง จนไม่รู้มันทำมาหากินอะไร ดิฉันเรียกนวนิยายพวกนี้ว่า นวนิยายน้ำเชื่อมเน่าอะ หวานไปหมดเลย เพราะว่าเด็กสมัยใหม่มันก็โดนวรรณกรรมพวกนี้

ส่วนไปอีกทางหนึ่ง คือ เห็นว่าความรักอย่างแบบกิเลสนั้นเป็นความรักที่เป็นแกนของชีวิต เพราะจะนั่นมันชั่วกันใหญ่เลย ยังมีนวนิยายบางเรื่องอีก แม้นี่ระวังเหลือเกิน เห็นลูกสาวไปชอบไอ้คนไม่ดี เลยพ่อแม่มันแล้วก็พยายามหาผู้ชายดี ๆ ให้ จะให้แต่งงาน ก่อนวันแต่งงานวันลูกสาวหนีออกจากบ้านนี้ไปบอกได้ตัวชั่วนั้นว่า "ฉันรักเธอเหลือเกิน ฉันยอมเสียตัวกับเธอก่อนเพราะความรักที่แท้!" อีลูกไม่เอาถ่าน เพราะจะนั่นมันแย่งกันไปหมดเลย มันลงเรื่องเพศทั้งหมด แล้วจะเอาอะไร...แล้วจะเอาอะไร จะเปิดโทรทัศน์ดูอะจะเอาโฆษณา เอาเพศเข้าสื่อทั้งนั้น เกิดมาไม่เคยพบเคยเห็น ไม่มีประเทศไหน รับรองในโลกที่ใช้

เรื่องพิเศษขนาดไม่มีอะ ประเดี๋ยวดิฉันจะกราบเรียนว่าทำไมดิฉันบอกว่าไม่มี จะใส่สบู่ ใสสบู่อย่างนี้พอใช้ไปแล้วจะทำให้แฟนโยน กุญแจทิ้ง โยนแรกก็ตึง ทั้ง แล้วอยู่บ้านอะ เห็นไหมอะ เราใช้สบู่เพื่อกำจัดไขมันให้ตัวมันสะอาดคนละอะ ใส่มอนันท์เหมือนกันอะ จะขายกางเกงใน ต้องเอาใส่มอนันท์มาล้างใหญ่เลย ถ้าเสื้อเป็นกฎหมายต่างประเทศ ถ้าเป็นกางเกงชั้นในนี้ประกาศขายได้ แต่ เขาต้องเจย ๆ ไม้ต้องมีคนใส่ออกมาล้าง แล้วขั้วอีกกว่านั้น พอใส่ออกมาล้างแล้ว มีนึ่งหนูนึ่งกางเกงรัดรูป ใส่อย่างแบบบัลเลต์อะ เสรีแล้วก็วิ่งมาเดินระบับรอบ ๆ แล้วใช้มือกรีดแผ่นอกถึงสะดือ แล้วก็มึไฟกร๊าก ๆ ไปหมดเลย มีไฟอะดิฉันดูแล้ว ดิฉันก็ว่าคาญ ตา

บังเอิญคุณหมอมคนหนึ่งบอกว่า อาจารย์เป็นกรรมกรวิจิตรพิเศษ อาจารย์เอาที่ขนาดนั้นไม่ไหวนะ ตามจิตวิทยา มันก่อความรู้สึกทางเพศอย่างรุนแรง ดิฉันก็ฟังรู้ ก็เอากันใหญ่เลย ท่านประธานท่านเอาใหญ่เลยอะ คุณชูเชิด รักษาบุตร ท่าน เป็นประธานในที่สุดชนะ มันดีดีหนู 4 คนกับไฟกะพริบ ๆ ๆ นั่นออกได้ แต่มันยังวิ่งอยู่ (หังเราะ)

จะประกาศอะไรต่ออะไร เครื่องใช้ของผู้หญิงก็เหมือนกันอะ ถ้าเมื่อไม่ใจแจ่ม ก็มีไอ้ตัวแมวเป็นสัญลักษณ์ แมวอายุอะ เห็นไหมอะ มันจะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้นอะ จะแปร่งพินก็แปร่งเพื่อความรักคนละอะ ทำไม่ถึงแปร่งพิน เขาจะให้ค่อย ๆ เลื่อนหายไปอะ ให้มันไปแต่งงานกับไอ้ยาสีฟัน แปร่งอันนี้ใช้แล้วจะได้ใกล้ชิด มันล่วนแต่บ่มเด็กให้บ้านในเรื่องเพศ ต้องช่วยกัน กันเรื่องนี้ให้ดี ไม่ ไหวแล้ว

บางทีนั้นหาประโยชน์กับเด็กโดยที่ไฉนมาก เช่น หนังสือเรื่องหนึ่ง คือเรื่องแต่คุณครูที่รัก คุณเศรษฐากับคุณอภิญญา ดาราสองคนนี้มีมือสูงมากอะ การเล่นไม่เป็นไรหรอก แต่ไม่ใช่ความผิดของเธอหรอก แต่เพลงประกอบเวลาโฆษณา เพลงนั้นตอน หนึ่งมีเนื้อที่ "ที่รัก...น.ร. มีสิทธิ์จะรักครูได้" บัดสีบัดเล็งใหม่อะ ดิฉันดูเสร็จแล้วก็เกิดความรำคาญอีกว่า เอ๊ะมันเอาใครงสร้าง วัฒนธรรมอะไร ? แต่เราอย่าไปรำวิงเขาเลย ก่อศัตรู

วันหนึ่ง ก็เขาให้ไปอบรมเด็ก หัวหน้าเด็กที่ดาราความคิดขึ้นไปจอดรด มีครูคุมเด็กมาดูหูดูดาว ริงใหญ่ ครูสาว ๆ ริงมา ล้อมดิฉันไว้ 30 คนพอดีอะดิฉันนับ ถ้ามว่าครูนี่เรื่องอะไร ? เธอก็บอกว่าอาจารย์อะช่วยพวกหนูด้วย พวกหนูเดือดร้อนเหลือเกิน เวลานี้หลังจากรดเมล์จะเข้าไปสอนในโรงเรียน ใส้พวกโต ๆ ของโรงเรียนมันมายืนแถว ๆ หน้าประตู แล้วมันทำตากลุ่มกริม แล้วมัน ร้องเพลง "ที่รัก...นักเรียนมีสิทธิ์จะรักครูได้" ทั้งวัน เพราะฉะนั้นทั้งหมดนี้ขอให้ช่วยกันระวังอะ ขอให้ช่วยกันกำจัดให้ได้ จะเป็น ปัญหาที่ไม่ใช่เล็ก ๆ ปัญหาไม่ใช่เล็ก ๆ อะ แล้วมันตรงกับที่เขาค้นคว้าที่อื่นมาด้วยว่ามันกำลังรวนมากเรื่องนี้ ดิฉันคิดว่าพระ ศาสนาจะช่วยให้ช่วยได้มาก และเนื่องจากดิฉันอยากจะทำเรียนเรื่องดังต่อไปนี้

เมื่อคืนนั้นนอนคิดว่า อะ ฆาตกรรมฆาตกรรมพระคุณเจ้านี้เราจะบาปไหมหนอ ? เวลาที่ ดิฉันได้พยายามสุดกำลัง ออกต่าง จังหวัดอาทิตย์หนึ่งประมาณ 2 - 3 ครั้ง เพื่อรณรงค์ 2 - 3 เรื่องด้วยกันคือ เรื่องแรกนั้นรณรงค์ว่า ต้องประหยัดกันแล้ว เรื่องที่ 2 นั้น คือ ต้องเริ่มชำระบาป โดยชวนผู้หญิงทั่วประเทศ การศึกษาเท่าไรดิฉันไม่สนใจ ให้สนใจกับปัญหาบ้านเมือง ถ้าเผื่อเป็นผู้หญิง ระดับอาจารย์มหาวิทยาลัย ดิฉันก็จะพูดเรื่องผู้หญิงกับการเมืองถ้าเผื่อผู้หญิงธรรมดา ดิฉันก็จะสอนให้สนใจผู้หญิงกับการเมือง ทำไม่ถึงต้องให้สนใจ เพราะเหตุว่าปัจจุบันนี้บ้านเมืองของเรานั้นมันมีใครอาศัยอยู่ 7 โลก ถ้าเผื่อเมื่อไหร่ประชาชนไม่สนใจบ้านเมือง เลยพระกัณหาที่จะชวนในฐานะที่เป็นปัญหาของสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระคุณเจ้าโดยตรง

คนกลุ่มที่จะทำให้เราไม่มีแผ่นดินอยู่นั้น มีเพียง 7 กลุ่มเท่านั้น ถ้าเผื่อแก่ 7 กลุ่มนี้ไม่ได้ชนะ

เมื่อเช้านี้ รัฐบาล...ดิฉันฟังในรถไฟ มีเพื่อนคนหนึ่งเขาทราบซิสเตอร์ เขาเอาไปเปิดข่าว เห็นบอกว่า รัฐบาลกำลัง เอาเงินคงคลังมาให้ธนาคาร เพราะมีจะนั้นธนาคารจะไม่ให้โอเวอร์ดรอว์ แล้วก็ไม่ได้ให้ มันเกิดเงินฝืดกันใหญ่เลย ดิฉันฟังแล้ว เมื่อเช้า แต่รัฐบาลจะเอาเงินมาทุ่มหรืออะไรก็ตาม จะหมดเงินคงคลังก็ตาม จะแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ ถ้าเราไม่แก้ที่ตัวบุคคล 7 กลุ่มนี้อะ ตัวบุคคล 7 กลุ่มนี้ มีอะไรบ้าง มี-

กลุ่มที่ 1 นักการเมืองที่ปราศจากหลักการ พระคุณเจ้าสาธุชน อ่านหนังสือพิมพ์คำให้การหรือให้สัมภาษณ์ของนัก การเมือง ท่านคิดอะไรอยู่ในใจบ้างไหม ? ดิฉันไม่อยู่ในอหังการที่จะนิทานคน แต่ดิฉันกำลังหมดหวัง...หมดหวังเพราะอะไร ที่ วัดเขาก็ก่อว่าอันนี้เป็นกิเลสเป็นความชั่ว ท่านก็บอกว่าไม่ใช่ ถ้าเผื่อคนขนาดเป็นผู้แทนของประชาชนพูดอย่างนั้น มันก็ไม่มีหวัง นะอะ หมดหวังแล้วก็ให้เห็นวิถีการเมืองเลยว่าวิถีที่จะให้พรรคใหญ่ขึ้นนั้น เขาเอาอะไรเป็นเครื่องมือที่จะให้คนชักจูงคนให้มาเป็น พวกนั้น ล่วนแต่กิเลสทั้งสิ้น มีนักการเมืองสักคนหนึ่งใหม่ที่อ้างว่า หลวงพ่อวัดชลประทานท่านเทศน์อย่างนี้ ๆ ๆ อู๋ ตรงกับใจผม เพราะฉะนั้น ผมจะเอาอย่างนี้ มีหวัง ไม่มีใครมาสมัคในพรรค จริงไหมอะ ? แต่ถ้าเผื่อคิดบ่อนโดยไม่คิดค่าตัว คนคุมบ่อนหน้า ตาดี ๆ พรรคอาจจะใหญ่ขึ้น ๆ นี้หรือคือเมืองไทย ? เพราะฉะนั้น นักการเมืองนั้น..... แต่ถ้าเรามีนักการเมืองดี ๆ เยอะแยะหลายคน

ดิฉันกระทั่งดิฉันไม่จำว่าสังกัดพรรคการเมืองไหน ชั่วแต่ว่าท่านเป็นนักการเมืองที่ดีเท่านั้นมีอะ ไม่ใช่ว่าจะชั่วไปเสียหมด แต่ว่าส่วนมากไม่ดี นั่น 1

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่รวยโดยที่ไม่ทำงาน ไม่ทำงาน ไม่เห็นเลยว่าหาเงินนี้มาได้ยังไง ท่านที่เคารพ พอพูดถึงอย่างนี้ ในสังคมเมืองไทยนี่อื้อไหมอะ คุณหญิงคุณนายที่ท่านบอก ๆ นะ วันหนึ่ง ๆ ไม่เห็นท่านทำอะไร เห็นท่านรวยจังเลย เต็มสิริ อัจฉริยะ! แต่งตัวก็สวยสะแวบ ๆ ไปทั้งตัวเลย แล้วก็ไม่บาดเจ็บเหมือนแสงเลเซอร์ด้วย น่าอึ้งอะ รวยมาจากไหนอะ ? นี่แหละ คือ ความพิลึกของแผ่นดิน รวยจริงรวยจังเลย

อันที่ 3 กลุ่มที่หาความสุขโดยปราศจากสำนึก สกปรกเดี๋ยวอะ ดิฉันตอนเป็นครูใหญ่สอนที่สาธิตประสานมิตรมีผู้ปกครอง มีแม่เด็กคนหนึ่งมาร้องให้ร้องไห้ คือ ตามกฎของกระทรวงศึกษาธิการ เด็กยังไม่เข้าโรงเรียนค่าบำรุงการศึกษาตลอดปีที่เราไม่ให้สิทธิ์สอบ แต่ดิฉันไม่เคยหยอกอะ ดิฉันต้องมีเงินของดิฉันไว้เด็กไม่มีจริง ๆ แล้วเด็กประพฤติดี ต้องช่วยแต่รายนี้ดิฉันไม่อยากช่วย ยังคิดอยู่ว่า ใส่มั้ยก็ไปทำร้ายเด็ก เด็กก็ไม่ผิด แต่พ่อแม่เลวเหลือเกิน นึกในใจ แม้มาร้องให้ร้องไห้ ไม่มีจริง ๆ พ่อเด็กไม่ให้เลยอะ เอาไปอาบอบนวด หมด ดิฉันฟังดูแล้ว วันหนึ่งดิฉันกลับจากโรงเรียน ดิฉันบ้านต้องผ่านเพชรบุรีตัดใหม่ ใส่นั่นมันอาบอบนวดทั้งนั้นแหละ ดิฉันเห็นพ่อเด็กเค้าข้ามถนนไปพอดี กรรมของแกอะ ตอนนั้นเขายังให้จอดรถ ดิฉันก็จอดรถข้ามถนนเดินตามไป ดิฉันบอกว่า ฟุ้งนี้คุณเอาเงินค่าเล่าเรียนของลูกคุณไปแข่ง เพราะยังน้อยกว่าค่าอาบอบนวด หน้าเหลือ 2 นิ้วคะ เดินกลับไปรถ เข้าเอาเง นี่เรื่องจริง คือ สกปรกโดยไม่มีสำนึกอะ

แล้วเวลานี้เอากันใหญ่เลยเรื่องสนุกสนาน โอ๊ย ไม่อยากจะพูดเลย ลูกศิษย์คนหนึ่งโหมมไฟลูกเดือนหนึ่ง ไปเชิญดิฉันที่บ้านให้ดิฉันเป็นคนกล่าวอะไรให้เด็กก็ไม่รู้ได้ เด็กไม่รู้เรื่องไปก็ไปให้ศีลให้พระเด็ก แม่ให้มาเชิญอีกคนต่อหนึ่ง ไปก็ไป ดิฉันถามว่า เธอไปทำอะไรล่ะ เธอทำอะไรบ้าง ก็เวลานี้พ่อเด็กเขาเป็นนายทหารเรือ เขาไปขอเยี่ยมพลเรือโทมาเสร็จแล้ว เขาก็มีเดินรำ แล้วก็มี้เลี้ยงอาหารบุฟเฟต์คะ คนนั้นจะช่วยนี่คนนี้จะช่วยนั่นอะ แล้วก็เราจะเอาหวังดีไปว่าสักโรงหนึ่ง ดิฉันก็บอกว่า แล้วลูกคุณนะตัวแขกเกียรติยศนั้นมันอายุเท่าไร ? เดือนหนึ่งพอดีอะ ใส่อีกเดือนหนึ่งนะอะ ใส่มั้ยเดินรำทั้งทั้งรำดีหวังดี ทั้ง..... อี๊ยสารพัดเลย นี่คือ ความสนุกสนานที่ปราศจากสำนึก และ ควรจะลดลง กลับเพิ่มขึ้น แปลกไหมอะ พระคุณเจ้า

ดิฉันเลยเสนอไป ในฐานะที่เป็นประธานรักษาส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ เวลจะไปเบื้องสูง บอกว่าเมืองไทยนี้ ไม่อยากให้เราสนุกสนาน และไม่อยากจะให้เขาฟุ้งเฟ้อมีทางเดียวพอจะต้องช่วย

ใครมานิมนต์พระว่า ฉันจะแต่งงานลูกสาว พระที่ถูกนิมนต์จะต้องบอกว่า ไหนจะแต่งงานอย่างไร บอกมาซิ เอ๊ย! อาตมาไม่ไปหรอก งานคุณนายใช้เงินอะไรมากมาอย่างนั้นอาตมาก็ไปร่วมบาปนะซี เพราะฉะนั้น ทำอย่างนี้ ๆ ก็จะต้องมาสวยสะเพราะคนเขาจะเชื่อ

นี่.....พระต่างจังหวัด....ดี ๆ บวชลูกเรือะ วัดนี้เจียบมานานนะ ขอลูกทุ่งสักวงเถอะ

คือพระไม่ประสานงานกับรัฐบาล คนมันเลยสนุกกันใหญ่แล้ว ดิฉันแอบไปดู แม่ดิฉันก็เป็นชาวต่างจังหวัดอะ ญาติดิฉันก็อย่างว่าอะ เผาศพอนึ่ง ที่ต้องปลุกโอรันมาอะ หลังจากจาก 7 หลังเลยอะ พอเผาที่ ตัดตีกแถวในตลาดชายไป 3 ห้องเลยอะ ใช้หนี้แล้วก็ก่อให้เกิดการแตกร้าง อะ ไปเกณฑ์คนเขามาหมด แล้วให้เขาจดด้วย ใครช่วยเงินเท่าไร ๆ ๓๐๐ เสร็จดิฉันจะกลับว่าหนูอย่าเพิ่งกลับ มาดูใครเขามาช่วยเจ็บอก ดิฉันก็ช่วย ช่วย ดิฉันเห็นแล้วทุเรศมาก ลูกสาวคนโตและดิฉันนั่งอยู่ด้วย ใส่วานสาวดิฉันและเจ๊นี่ เอ๊ะ นี่อีนั่งเฮียงนี้ทำไมช่วย 200 เท่านั้นละ ตัวมันตายแม่ช่วย 500 นะ เตี่ยเองตายช่วย 200 อีนี้นับไม่ได้ (หัวเราะ) ก่อให้เกิดความแตกสามัคคีอีก ดูกันเถิด เห็นไหมอะ ก็ก่อให้เกิดภาวะสังคมนะ

เวลานี้ไปต่างจังหวัดลูกศิษย์เขามาร้องทุกข์ อาจารย์เมื่อไหร่พวกหนูจะไม่โดนเรียไร ? นี่จะส่งท่านหลายนคนหนึ่งในจังหวัด เรียไรพวกหนูไปหัวละ 40 บาท มันเลี้ยงกันที่ไหนหนูยังไม่มีเลย แต่เอาสตางค์ของคนเขาไปแล้ว เพราะฉะนั้นสนุกสนานกันใหญ่อะต่างจังหวัดเวลานี้ งานนิมิตหนึ่ง เดินทำงานหน่อยหนึ่ง เดินว่า มันอยากออกกอดกันดีแท้ ทำไม่ถึงสนุกกันกว่าเก่า ดิฉันก็ไม่ทราบนะอะเออะ

อันที่ 4 ความรอบรู้ที่ปราศจากคุณลักษณะ เช่น พ่อค้าที่ลักลอบส่งสินค้าชายที่ชายแดน ดิฉันขอประกาศไว้ที่นี่เมื่อมีนายทหารผู้ใหญ่จะ จะเอาตำรวจมาจับดิฉันก็เชิญนะอะดิฉันซึ่งเต็มที่ใส่พวกค้าที่มันขายแผ่นดินอยู่ทางชายแดน ไม่รู้เอามันไว้ทำไมจับได้แล้วคืนของไป ว่ากล่าวตักเตือน จับรถมากักไว้แล้วก็คืนไปคนสำคัญชั้นผู้ใหญ่ด้วยเอาไปคืนเองและก็เอาไปขาย ขายอะไรดิฉันออกชายแดนเสมอ ดิฉันออกไปเห็นทหารที่เขายู่ชายแดนกันจริง ๆ ดิฉันไม่ได้บอกอย่างคุณหญิงคุณนายนี่อะ ออกไป....ทหารไม่ต้องโกนหนวด มันใส่กางเกงชั้นในตัวเดียว หนวดแค่หน้าอกเท่านั้น เด็กพวกนั้นเล่าให้ดิฉันฟัง บางทีใส่ศัพโศพก

นั่นนะมีไอ้หอบะหมี่ดำเรีจรูป มามาก็มี ยำยำก็มี ปิ่นกี่ปินทางนี้ทั้งนี้ เอาอาหารไปให้มันกิน ให้มันมีแรงมาฆ่าเรา ดีไหมอะ ? เอาอาหารไปขายให้มัน เอามายิงพวกเรา ดีไหมอะ ? ดิฉันก็ไม่ว่าเอามันไว้ทำไม อันนี้ดิฉันโกรธมาก และพวกดิฉันโกรธหมด พวกดิฉันผู้หญิงแก่ ๆ มีอยู่ 100 กว่าคน กลุ่มแกไม่มีชื่อ ไม่มีสมาคม กลุ่มดิฉันนี้ร้ายนะอะ

นี่...ก็กำลังจะเจอกันใหญ่ นี่คือ เรากำลังไม่เข้าใจจะพอเวลาบอกอะไรมาว่าเวลานี้ทหารตำรวจชายแดนยังใช้ปืนพระรามหก ไอ้กลุ่มพวกเรา เข้า...คนละกระบอก พอบอกก็เข้า-อาจารย์เต็มลิ่วไปชื่อ 2 กระบอก เอาเยี่ยม ๆ แล้วก็ให้พวกเราเอาไปขาย เอาปืนมายิงลูกหลานเราอีก

เพราะฉะนั้น ตำรวจทหารชายแดนเขาบอกดิฉันว่ายังไงเขาบอกทุกภาคของประเทศไทย ได้ เห็นอ ตระวันออก หมดทุกที่ เพราะดิฉันไปหมด เขาบอกว่า ป้าเอ๊ย...ทุกวันนี้ เอาปืนส่งไปที่ไอ้พวกเรานั้นนะ ไม่เห็น แต่กลับมายิงพวกเรานะ เห็นอยู่กะหน้าอยู่ 2 - 3 พระองค์เท่านั้น สมเด็จพระเจ้า ในหลวง สมเด็จพระราชินี ต้องเห็นหน้าท่านทุกปี ลองซิ ไม่เห็นหน้าท่านจิ ผมจะเอาปืนกลับไปยิงป้า เพราะทอดทิ้งพวกผมเหลือเกิน

นี่เรื่องจริงนะอะ เราไม่ได้นัดหมายกัน ดิฉันไปได้ ก็บอกอิสาน ก็บอก อย่างนี้ยะแล้วยังจะปล่อยให้คนเอาอาวุธไปขายให้เอาอะไรไปขาย ขายจนกระทั่งมันไปรอย...ดิฉันไปอิสาน เมื่อ 3 - 4 เดือนที่แล้ว มันไปรอยไปปลิวยะ ว่ามันจะดีเดย์ มอเตอร์ไซค์ ดีเดย์ ดิฉันก็อ่านคู่มือมอเตอร์ไซค์ดีเดย์ เป็นอย่างไรยะ ก็จะเอามอเตอร์ไซค์ที่พวกเราลอบเอาไปขายเขาที่พุกป็นแล้วก็มาหมั่นค้น แล้วก็จะพรวดเข้ามา เขาบอกว่าเราไม่มีปัญญาผู้มันหรือก ชูขวัญ หรืออย่างไรไม่รู้ แต่มันไปรอยไปปลิวอย่างนั้นอะ

มอเตอร์ไซค์ของใคร ก็ไอ้ที่เราเอาไปขาย ปืนของใครก็ปืนที่ไอ้ที่เราเอาไปขาย ไม่รู้ละ อันนี้ไม่ถือว่าผิดศีลห้า พระคุณเจ้าจะมาเทศน์อย่างไรดิฉันก็ไม่เชื่อแล้ว ที่นี้ต้องเอาอะมันแล้ว ไม่อย่างนั้นพวกเราแหย่หมดทั้งประเทศ จะเอาอย่างไรก็เอาเสียอะ และพ่อค้าพวกนี้ขึ้นเชิงสูงเหลือเกินสูงจริง ๆ

อันที่ 5 พ่อค้าที่ปราศจากคุณธรรม ท่านที่เคารพ ท่านทราบไหมคะ ตอนหน้ากระเทียมบีบีนั้น ตอนกระเทียมยังไม่ได้อากนั้น แปลว่าน้ำหนักยังหนักเพราะกระเทียมยังสดคนกลางไปซื้อจากชาวไร่เพียงกิโลกรัมละ 60 สตางค์ จากระมังคักกับลำพูน อันนี้ไม่ใช่คนอื่นไป ดิฉันไปเองนะอะ ไม่ใช่ชาวลิ้นนะอะ เสรีแล้วพอเอามาถึงทรงวาด ขายส่งยี่ปี่ 18 บาทเราซื้อ 22 คนปลดได้ 60 สตางค์ มันฝรั่งก็เหมือนกัน ปลุกอะไรไม่ได้เลยต้องเลิกหมด ดิฉันเห็นพูดกันมานานแล้ว ชาวไร่ชาวนาอยู่ไม่ได้ เราก็อยู่ไม่ได้ไม่เห็นมันทำอะไรกันสักทีหนึ่ง แต่เราจำเป็นจะต้องทำโดยถือหลักที่ว่า "นายทุนต้องอยู่ได้ ชาวไร่ชาวนาต้องอยู่ดีขึ้น" ต้องแบ่งปัน ท่านจะดำเนินทุนไม่ได้ะนั่นไม่ใช่หลักของเรา แต่นายทุนต้องปันให้มากกว่านี้เท่านั้น ดิฉันมีความเห็นอย่างนั้น และใครมาชวนดิฉันสู้เรื่องเหล่านี้ดิฉันเอาอกกับเขาทุกตั้งเลย ต้องเอาเขาไม่ใช่พูดแต่ปาก

อันที่ 6 ไอ้อันนี้ร้ายมากวิทยากรที่ปราศจากมนุษยธรรม อาชีพของดิฉันที่เป็นงานอดิเรก คือ ทำปัจฉิมนิเทศน์ให้พวกแพทย์ให้หมอทุกมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ก็ไปยะสงขลานครินทร์ก็ไปยะ ดิฉันต้องทำปัจฉิมนิเทศน์แต่ละปี ดิฉันจะเปลี่ยนสิ่งที่ดิฉันปัจฉิมอย่างไรที่แล้วมาดิฉันบอกว่าคุณหมอทราบไหมคะว่า วันที่คุณหมอสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้เพื่อเป็นเตรียมแพทย์นั้นคุณหมอได้พิสูจน์ตัวเองทุกคนว่าเป็นคนปัญญาสูงที่สุดในประเทศ เพราะคนต้องรู้ตัวว่าปัญญาสูงทั้งนั้นจึงสมัครแพทย์ แต่เขายังแพ้คุณหมอ ต้องมานั่ง 7 ปีแน่กว่าจะสำเร็จวันเข้าคุณหมอบัญญาสูงที่สุดในประเทศปีนั้น แต่คุณมานั่งเรียน 6 ปีนี้ แล้วก็แพทย์ประจำบ้าน จนจะจบอยู่ 2 - 3 วัน จนเขาต้องตามดิฉันมาปัจฉิมนิเทศน์ที่คุณหมอใช้เงินภาษีอากรของประชาชนหัวละ 6 หมื่นบาทต่อ 1 ปี คุณหมอไม่ได้มาเรียนเฉยๆ ถ้าเมื่อคุณหมอคิดไม่ออกในวันที่สำเร็จว่า เราเป็นหนี้บุญคุณประชาชนต้องออกไปช่วยเหลือเขา คุณหมอสสำเร็จแล้ว คุณหมอมเนรคุณ ชูดเขาทำไหวก็จะชูดเขาเท่านั้น คุณหมอ หมอจะกลายเป็นคนปัญญาอ่อนที่สุดในประเทศไทย เขาตบมืออะค้อยยังชั่ว คิดไม่ออกอะ เวลานี้ะ เราจะมีวิทยากรที่ปราศจากมนุษยธรรม ตำรวจเรียนออกมาแล้วก็อย่างที่เราเห็น สุภาษกรหรืออย่างที่เราเห็น อะไร ๆ ก็อย่างที่เราเห็น เพราะฉะนั้นเป็นวิทยากรที่ปราศจากมนุษยธรรม พระคุณเจ้าช่วยด้วยนะอะต้องถอนหายใจ

และสุดท้าย การสงเคราะห์และความช่วยเหลือบูชาที่ปราศจากการเสียสละ เยอะ...เราอย่าพูดเลย พูดแล้วบาดหมาง เพราะฉะนั้นจะไม่พูดละเฮียด

บัดนี้ถึงเวลา 15 นาทีภาครุซึ่ง ดิฉันเห็นว่าสมควรแก่เวลา เพราะเราพูดทั้งหมด 2 ชั่วโมงพอดีอะ ดิฉันก็ไม่ทราบว่าจะพระเดชพระคุณจะถือสาดิฉันไหมอะ

ดิฉันขอทวนปีก่อนนี้นิดหนึ่ง ถ้าเมื่อดิฉันไม่ได้กลับมาพบพระคุณเจ้าที่เป็นนวกะ ดิฉันขอชักชวนอีกครั้งหนึ่งว่า มาชมบูชาของเมืองไทยนั้น ควรจะเป็นวันคืนสุเฝ้าของพระนวกะ ของพระทั้งหมดที่รุ่น ๆ ๆ เพื่อประโยชน์ 2 ประการ คือ กลับมา

พอกตัว ประการที่ 2 กลับมาทำนุบำรุงวัด ขอเสนออะ ดิฉันสังเกตดู ลูกดิฉันก็ดี บวชแล้วบวชไป วัดมีอะไร ซึ่งไม่กลับมาดูแลอีก ตอนบวชมันคงทำบาปไว้เยอะหรือยังงไม่รู๊ เพราะฉะนั้นขอประทานเสนอว่า วันมาฆบูชานั้นขอให้เป็นวันนวกะคืนสู่เหย้าหรือ HOME COMING DAY อะ ใช้ภาษาฝรั่งเผื่อจะศักดิ์สิทธิ์กว่า ดิฉันขอมัสการ และนิมนต์พระคุณเจ้าให้ก่อให้เกิดวันกลับสู่เหย้าในวันมาฆบูชาให้ได้ เพราะวันนี้พระภิกษุ 1,250 รูป คืนสู่เหย้าแน่ ๆ อย่าเถียงไม่ได้

ดิฉันขอมัสการกราบลา และดิฉันขอจบคำบรรยายสำหรับท่านสาธุชนด้วยอะ

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท ปาฐกถาบทนี้ไม่ปรากฏสถานที่และวันที่ที่มีการกล่าว เข้าใจว่าคงจะอยู่ประมาณ พ.ศ. 2526 - 2527 เพราะผู้พูดออกตัวว่าเห็นชีวิตมากกว่า 60 ปี (ผู้พูดเกิดพ.ศ. 2465) แต่ผู้ใดที่ฟังปาฐกถาบทนี้อาจเห็นด้วยว่า ปาฐกถานี้ฟังที่ไหนก็ได้เมื่อใดก็ได้ เพราะเนื้อเรื่องสามารถฟังได้ทั่วไป สามารถนำมาประยุกต์เป็นข้อคิดได้ทุกกาลสมัย ผู้ฟังคือพระบวชใหม่ก็จริง แต่ตามความเป็นจริงปาฐกถาบทนี้เหมาะแก่ผู้ฟังทุกกลุ่ม เพราะเป็นเรื่องทั่วๆ ไปที่ฟังได้

การวิเคราะห์ปาฐกถา ผู้พูดจัดเป็นหญิงยุคใหม่ในทศวรรษ 2520 เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมสาธิตคนแรกของประเทศไทย ผู้บุกเบิก "สหศึกษา" ในระดับมัธยมรุ่นแรก ผู้เสนอโครงการเพศศึกษาในระดับมัธยมและอุดมศึกษาวิทยาการ นักวิชาการด้านการศึกษาคติวิทยาและพัฒนาการของเด็ก จุดยืนที่เด่นชัดคือ ความพยายามที่จะแก้กฎรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีและศีลธรรมอาชีพหลักที่ปฏิบัติคือสอนหนังสือวิชามัธยมศึกษา คติวิทยาและแนวการศึกษา งานที่ทำให้แก่ประเทศชาติ อาทิ เป็นกรรมการชุมนุมภาษาไทย กรรมการฝ่ายวัฒนธรรมในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของยูเนสโก กรรมการวัฒนธรรมแบบพื้นเมืองแห่งชาติ ฯลฯ¹

เมื่อพิจารณาดูปาฐกถาทั้งบทแล้ว จะเห็นว่า ผู้พูดได้หยิบยกประสบการณ์ใกล้ตัวมาเรียบเรียงให้เป็น การพูดที่น่าฟังเนื่องจากมิใช่เป็นการพูดในแนววิชาการ การพูดจึงไม่ต้องการการค้นคว้าเพิ่มเติมแต่อย่างใด แต่ข้อเรื่องก็ท้าทายความคิดอย่างยิ่ง เพราะคำว่า "ต่ำ" เป็นคำค่อนข้างรุนแรง

ผู้พูดมีสำนวนลีลาสนุกสนาน การออกตัวว่าไม่เจนจัดเรื่องวัดทำได้อย่างน่าฟัง และโยงไปถึงสิ่งที่ตรงข้ามกันที่นั่นคือจะพูดถึง "สิ่งสกปรก"

ผู้พูดเปรียบเทียบว่า ถ้าอยู่ข้างนอกแล้วมองมาข้างในจะเห็นชัดเจนขึ้น เช่น อยู่นอกประเทศไทย หรืออยู่ในวัดมองไปนอกวัด วิธีพูดชี้แจงสละสลวยน่าฟัง และสรุปว่า "แต่ดิฉันเห็นนั่น และกว่ามากกว่า 60 ปี ดิฉันก็มีความหวังอย่างหนึ่งว่า ดิฉันเห็นความชั่วและความมั่วมันมากกว่าท่านเยอะเหมือนกัน

ผู้พูดใช้คำพูดที่สนุกสนานคมคาย แต่มีสาระแฝงอยู่ในการพูดนั้น การพูดตรงจุดไม่วกวนเยี้ยเย้อ ผู้พูดอธิบายว่าค่านิยมต่ำนั้น คือ ประการที่หนึ่ง ความแตกสามัคคีในชาติ พร้อมกับนั้นได้ยกตัวอย่างจากชีวิตจริงให้เห็นภาพ และโยงเข้ามาให้ใกล้ตัวผู้ฟังคือ คณะสองตีกับคณะสี่เป็นต้นซึ่งคงจะเรียกรอยยิ้มได้

เมื่อมีลักษณะแรกก็มีลักษณะที่สองซึ่งแสดงการไม่หลงประเด็นและผู้ฟังจะต้องตามได้สาระคือ ค่านิยมต่ำคือ ความที่แต่ละคนไม่รู้ว่าตัวเองคือใคร ผู้พูดได้สรุปอย่างคมคายแกมขบขันแต่ชวนให้คิดว่า "คนแต่ละคนในสังคมนั้น จึงเป็นคนที่เกินตัวเองทั้งสิ้น อย่จะที่ผิดส่วนที่สุุดของคนไทย นั่นคือ หน้าอะ มันใหญ่ แบนเอา

ไว้จนใหญ่" และผู้พูดได้ย้าว่ามีคติประจำใจท่องไว้ก่อนนอนคือ "ถ้าเผื่อเราใช้เป็นนั่นมีความสำคัญมากกว่าเราได้เท่าไร" แต่เป็นข้อคิดสั้นๆ แต่มีความหมายเตือนใจอย่างยิ่ง

ผู้พูดได้วกเข้าประเด็นสำคัญ นั่นคือ ต้องการให้ผู้ฟังทำอะไรผู้พูดเฉลยว่า ต้องการให้ผู้ฟัง (คือ นวกะ) เทศน์ให้ประชาชนมีมัจฉาปฏิบัติ ผู้พูดมีตัวอย่างของการเข้าสถานติสโกซึ่งเล่าได้อย่างชวนติดตามเห็นภาพ และมีศัพท์เรียกเก๋ๆที่หนึ่งในติสโกว่า "แป้น" ซึ่งคำนี้กินความชัดเจนว่ามีลักษณะอย่างไร คำบรรยายว่า "นั่งลงไปก็เบียดกันหมด เป็นความมุ่งหมายของคนจัดสถานที่เยาะ เบียดกันที่สุด ดิฉันก็เห็นทันทีว่าความมุ่งหมายนี้คงจะไม่ดี" เป็นคำบรรยายสรุปความได้อย่างชัดเจนเห็นนัยยะที่แฝงอยู่ ผู้พูดได้บรรยายอย่างชัดเจนถึงคน 3 กลุ่มในนั้น ส่วนหนึ่งที่ว่า พอตตก "ทุกคนมีตัวเดียว หัวสอง" เป็นคำบรรยายที่ให้ความรู้สึกและภาพได้อย่างดี ผู้พูดยังได้บรรยายต่อไปว่าเหตุใดจึงต้องหุนหวาก ตามอด ด้วยเมื่อเข้าไปในสถานที่เช่นนี้ และในที่สุดผู้พูดก็สรุปว่าเป็นอีกสัญญาณหนึ่งของค่านิยมต่ำ คนไม่รู้จักตัวเองว่าตนเป็นใคร เด็กไม่รู้จักว่าตัวเองเป็นใครนึกว่าตัวเองมีเงิน

ข้อที่สามของสัญญาณค่านิยมต่ำคือเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมและตัวใครตัวมัน ผู้พูดตามด้วยตัวอย่างที่มาจากชีวิตซึ่งให้ภาพชัดเจนอีกเช่นเคย ไม่ว่าจะเรื่องบริโภคของหลวง ใช้ไฟหลวงทำอาหาร ผู้พูดขอให้ผู้ฟังช่วยเทศน์สั่งสอน และตบท้ายด้วยเกร็ดเล็กน้อย (gimmick) ว่าผู้พูดเองคืนดินสอหลวงทุกครั้งหลังตรวจข้อสอบอันเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติตาม

หัวข้อที่สี่คือ คนไทยนั้นทุกคนต้องเป็นที่หนึ่งไม่มีใครยอมลงให้ใคร ซึ่งผู้พูดก็ตามด้วยตัวอย่างที่เห็นภาพชัดเจนสิ่งหนึ่งที่ทำให้การพูดน่าสนใจ คือการเล่าเป็นบทสนทนาโต้ตอบซึ่งทำให้คนฟังรู้สึกเหมือนว่ากำลังฟังตัวละครสนทนาโต้ตอบกันทำให้ได้รสชาติ

ค่านิยมต่ำที่ห้าคือเรื่องอภิสัทธาซึ่งกลายเป็นเรื่องโกหกรูไป และติดตามมาคือค่านิยมที่มีนักพูดมากกว่านักทำ และค่านิยมที่เลือกงาน ค่านิยมที่ขาดความเชื่อมั่นตัวเองและขาดความรับผิดชอบโดยสิ้นเชิง

เรื่องรักร่วมเพศในหมู่นักเรียนหญิงชายเป็นเรื่องที่ผู้พูดได้หยิบยกขึ้นมาพูด และชี้ทางแก้ว่า เด็กชายที่ส่อเค้าว่าจะไปไฮโมเซกซวลจะจับบวชหมดเพื่อแก้ภัย ซึ่งเท่ากับเป็นการขอความร่วมมือจากพระนวกะทั้งหลายให้ช่วยสอดส่องและหาทางแก้ไขให้ด้วย

ผู้พูดได้เสนอการปลูกฝังค่านิยมไทยและยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจนเรื่องเครื่องครัวฝรั่งและขนมฝรั่งซึ่งขาดดุลการค่าและขอให้พระบรรจุกการเทศน์เรื่องนี้เข้าไปด้วย เพราะคนเชื่อพระ ผู้พูดได้เล่าต่อไปถึงค่านิยมของการเชื่อคนเจ้าเข้าทรง ภาพลักษณ์ของคนไทยซึ่งพิมพ์โดยนิตยสารไทม์และไลฟ์ซึ่งแสดงถึงความสกปรก ไร้สุขอนามัย การเชื่อหมอ ปลัดขิก สิ่งที่เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการพูดคือการที่ผู้พูดเสนอทางแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมให้ดู ไม่ใช่พูดแต่ปัญหาอย่างเดียวให้คนฟังคับข้องใจและไม่ชี้ทางออกให้

ปัญหาเรื่องเพศเป็นปัญหาที่หนักใจของผู้พูด ผู้พูดมีวิธีบรรยายภาพให้เห็นชัดเจนแต่ใช้คำพูดที่ไม่อุจาด แสดงว่าผู้พูดมีการใช้ภาษาที่สุภาพเหมาะสมกับความเป็นครูบาอาจารย์และเหมาะสมกับผู้ฟังที่เป็นพระนวกะ

ผู้พูดกล่าวว่าได้พยายามรณรงค์อยู่ 2 - 3 เรื่องคือ การประณัต การให้ผู้หญิงสนใจปัญหาบ้านเมือง และได้แยกแยะถึงคน 7 กลุ่มที่จะทำให้คนไทยไม่มีแผ่นดินอยู่อาศัย ตัวอย่างชัดเจนอีกเช่นเคย และการจำแนกแจกลงแสดงว่าผู้พูดผ่านโลกมามากเห็นเหตุการณ์มามาก

เอกสารอ้างอิง

1 เต็มสิริ บุญยสิงห์, เต็มสิริพูด. (กรุงเทพฯ ๗ : กรูณา - จตุพร, 25...).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.12 คำบรรยายเรื่อง

"การแก้ไขวิกฤตการณ์และสร้างภาพพจน์ให้แก่องค์กร"

ดร. อำนวย วีรวรรณ

บรรยาย ณ โรงแรมไฮแอทเซ็นทรัลพลาซ่า

วันที่ 28 สิงหาคม 2527

ท่านนายกสมาคม ท่านสมาชิก และผู้มีเกียรติ

ผมขอขอบคุณสมาคมศิษย์เก่านิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอย่างยิ่งที่ให้เกียรติเชิญผมมาบรรยายเรื่อง วิกฤตการณ์ศึกษา: การแก้ไขวิกฤตการณ์และการสร้างภาพพจน์ขององค์กร

ท่านผู้ฟังในวันนี้ส่วนใหญ่เป็นศิษย์เก่าคณะนิเทศศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องอยู่ในสายงานของสื่อมวลชนและการประชาสัมพันธ์ทั้งสิ้น ในขณะที่ผมทราบดีว่าตัวเองไม่ใช่เป็นผู้ชำนาญการในด้านการประชาสัมพันธ์ หรือนักวิชาการในด้านการสร้างภาพพจน์เหมือนบัณฑิตคณะนิเทศศาสตร์แต่อย่างใด แต่ในฐานะที่ผ่านประสบการณ์ในการทำงานมาทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน และตระหนักถึงความสำคัญของงานด้านการประชาสัมพันธ์จึงยินดีรับคำเชิญมาร่วมสังสรรค์กับท่านทั้งหลายด้วยความเต็มใจ

การเชิญให้ผมมาบรรยายเรื่อง การแก้ไขวิกฤตการณ์และการสร้างภาพพจน์ให้แก่องค์กรในวันนี้ผมไม่มีเจตนาที่จะจำกัด การพูดบรรยายแต่เฉพาะวิกฤตการณ์ของธนาคารกรุงเทพ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกลางเดือนมิถุนายน หรือธนาคารกรุงเทพทำอะไรบ้างใน การแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะมีนิตยสารหลายฉบับได้นำเรื่องการแก้ไขวิกฤตการณ์ของธนาคารไปวิเคราะห์กัน อย่างลึกซึ้งดีอยู่แล้ว ไม่น่าจำเป็นที่ผมจะต้องนำมาบรรยายไขข้อข้องใจในแง่มุมต่างๆ อย่างละเอียดอีก

ในการบรรยายวันนี้ ผมจึงขอย้ำเรื่องการสร้างภาพพจน์มากกว่าการแก้ไขวิกฤตการณ์ เพราะผมถือว่าการสร้างภาพพจน์เป็นพื้นฐานที่องค์กรขนาดใหญ่ทุกแห่งจะต้องให้ความสำคัญ ถ้าเราสร้างภาพพจน์ไว้ดีแล้วเท่ากับเราวางฐานรากของ องค์กรไว้อย่างแน่นหนา เมื่อวิกฤตการณ์ องค์กรย่อมไม่สั่นคลอนมากมาย ย่อมสามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว

ทุกท่านคงจะเห็นพ้องต้องกันว่า ภาพพจน์เป็นเรื่องของการสร้างสรรค์ (Creation) ซึ่งต้องใช้เวลาในการสร้างอย่าง ยาวนานและต่อเนื่อง นอกจากนี้ภาพพจน์อาจถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นหรือ appearance ไม่น้อยกว่าเป็นความจริง

ตัวอย่างเช่น คนที่ชอบควงสาวบ่อย ๆ ถึงแม้ว่าจริง ๆ แล้ว จะเป็นคนรักลูกรักเมียไม่เคยนอกใจ แต่ก็ย่อมจะมีภาพพจน์ เป็นคนเจ้าชู้หลายใจ

หรือคนที่ชอบไปไหนมาไหนกับคนที่มีชื่อเสียงในด้านการลักลอบขนของเถื่อนหรือค้ายาเสพติด ถึงแม้ว่าจริง ๆ แล้วจะ เป็นคนที่มีคุณธรรมสูง ชื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงาน ก็ย่อมจะมีภาพพจน์ เป็นคนไม่ซื่อไปด้วย

ในทางตรงข้าม คนที่มีภาพพจน์เป็นนินกบฏ เพราะบริจาคเงินอยู่เสมอ แท้จริงแล้วอาจเป็นคนใจบาปหรือธุรกิจที่มีภาพ พจน์ในด้านใจบุญสุนทานแท้จริงอาจเป็นบริษัทที่หนีภาษีขั้นยอด ในทำนองเดียวกัน ส่วนราชการที่มีภาพพจน์ในด้านผลงานดีเด่น เพราะมีกลยุทธ์ดีในการประชาสัมพันธ์ แท้จริงอาจเป็นหน่วยงานที่มีคอร์รัปชันสูงสุดก็ได้

อย่างไรก็ดี เราก็คงยอมรับกันว่า ภาพพจน์ที่หลงตานั้นจะไม่มีวันยั่งยืนถาวร ภาพพจน์ที่มั่นคง ถาวรจะต้องเป็นสิ่งที่ตั้ง อยู่บนรากฐานความจริง และมีการพัฒนาให้เข้มข้นขึ้นตลอดเวลา

ข้อคิดและข้อสังเกตที่ผมใคร่จะขอนำมาเสนอต่อที่ประชุมในวันนี้มีอยู่หลายเรื่อง

เรื่องแรก ก็คือเหตุใดภาพพจน์ขององค์การจึงมีความสำคัญต่อมวลชนมากขึ้น

ในสังคมที่กำลังพัฒนาอย่างในประเทศของเรา ได้มีปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ที่มีผลกระทบโดยตรงกับเรื่องภาพพจน์อยู่สองประการ

ประการแรก การสื่อสารมีรูปแบบเพิ่มมากขึ้น ทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพที่เห็นได้ชัดก็ได้แก่สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วารสาร หรือนิตยสาร ต่างมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับข่าวคราวทางเศรษฐกิจ การเงินการธนาคาร การแข่งขันทางการตลาด และการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย นอกจากนี้ โทรทัศน์และวิทยุก็มีการเสนอข่าวเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น รวดเร็วขึ้น และชัดเจนขึ้นไม่ว่าจะเป็นข่าวผ่านดาวเทียมรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ข่าวสังคมธุรกิจ หรือรายการวิเคราะห์ข่าว และเทคโนโลยีใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิดีโอ ก็ทำให้เราสามารถบันทึกรายการต่าง ๆ ไว้ดูในยามว่างซึ่งล้วนแล้วแต่ทำให้สังคมมีความตื่นตัว มีความอยากรู้อยากเห็นและมีโอกาสได้รู้ได้เห็นมากขึ้น เมื่อผนวกกับความก้าวหน้าของระบบการสื่อสารใหม่ ๆ โดยผ่านดาวเทียมก็ทำให้เราสามารถทราบข่าวที่เกิดขึ้นในต่างประเทศได้พร้อมกับคนในประเทศนั้น เทคโนโลยีเหล่านี้จะยิ่งทำให้สังคมมีความตื่นตัวมากขึ้นต่อไป

ประการที่สอง ซึ่งเชื่อมโยงมาจากประการที่หนึ่งก็คือ เมื่อสังคมมีการตื่นตัวจากข่าวสารที่ได้รับจากหลายแหล่งอย่างรวดเร็วดังกล่าว ทำให้ องค์การต่าง ๆ มีลักษณะเป็นสาธารณะมากขึ้น หรือเป็นองค์การของมวลชนมากขึ้น

นั่นคือ องค์การต่าง ๆ จะมีลักษณะเป็นองค์การแบบเปิด แทนที่จะมีลักษณะปิดเหมือนสมัยก่อนหมายความว่า เมื่อก่อนเราอาจจะแอบทำอะไรก็ได้ ไม่มีใครรู้ แต่เดี๋ยวนี้จะปิดหรือไม่ปิดก็แล้วแต่ ความก้าวหน้าขององค์การสร้างเครือข่ายงานเพื่อการเจาะข่าวของสื่อมวลชนในปัจจุบันข่าวการทำอะไร ต่อมีอะไรของผู้บริหารองค์การจะต้องกระเส็นกระสายออกมาสู่สาธารณะได้อย่างแน่นอน ไม่ว่าจะออกมาแบบข้อเท็จจริงทั้งดุ้น หรือออกมาแบบบิด ๆ เบือน ๆ ก็ตาม ยิ่งอะไรที่สื่อว่าเป็นเรื่องลับ ๆ ดูจะยิ่งเป็นอาหารอันโอชะที่ทำให้สื่อมวลชนทั้งหลายใคร่จะลิ้มลอง

โดยปริยายเมื่อคนรู้เรื่องขององค์การที่เขามีส่วนเกี่ยวข้องมากขึ้น ก็อยากจะมีส่วนร่วม เสนอแนวความคิดทางนโยบายกลยุทธ์ และบทบาทขององค์การมากขึ้น ทุกคนอยากมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง การที่จะกีดกันมิให้ผู้อื่นมาแสดงความคิดเห็น โดยถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวดูจะผิดที่ไป ทั้งยังไม่เหมาะสมกับสภาพความจริงของยุคสมัยอีกด้วย

ดังนั้น องค์การยิ่งใหญ่ก็จะต้องจำเป็นต้องตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของคนให้มากขึ้นการสร้างความเข้าใจกับมวลชนโดยเสนอความจริงให้ทราบอย่างถูกต้องต้องแท้จึงเป็นความจำเป็นอีกข้อหนึ่งที่เราจะต้องยอมรับกันในภาวะการณ์ในปัจจุบัน

เรื่องที่สอง ภาพพจน์ขององค์การเกิดขึ้นได้อย่างไร

โดยสรุปแล้ว ภาพพจน์ขององค์การเกิดขึ้นได้ 2 ทางคือ

- เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ
- และเกิดขึ้นจากการปรุงแต่ง

ภาพพจน์ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ นั้น คือการปล่อยให้ไปไปตามสภาวะแวดล้อมที่กระทบซึ่งภาพที่ออกมาอาจจะผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง เพราะอิทธิพลของทัศนคติในแต่ละสังคมที่ไม่เหมือนกัน เช่น ตัวอย่างที่ผมได้ยกมาสักครู่นี้ คือคนที่ชอบดวงสาวแล้วถูกมองว่าเป็นคนเจ้าชู้หลายใจ ก็เพราะทัศนคติหรือความเชื่อซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่ผ่านมา คนที่ชอบดวงสาว มักจะมีเรื่องของชู้สาวเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอเมื่อเห็นใครชอบดวงสาว ก็เลยเหมาเอาว่าเป็นคนเจ้าชู้หลายใจ ซึ่งความจริงอาจจะเพราะเขาเป็นคนสนุกสนานชอบช่วยเหลือคนอื่นและนำไปไว้ใจ จึงทำให้สาว ๆ ชอบไปไหนมาไหนด้วยก็ได้ การที่เขาปล่อยให้คนมองว่าเป็นคนเจ้าชู้ เพราะเขาปล่อยให้ภาพพจน์มันเกิดขึ้นโดยธรรมชาตินั่นเอง

ส่วนภาพพจน์ที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่ง ก็คือการใช้กระบวนการในการสร้างภาพพจน์ให้เกิดภาพที่เขาต้องการให้เกิดออกมา ไม่ว่าจะเป็นภาพจริง หรือภาพลวงก็ตาม เช่นตัวอย่างที่ผมเคยยกมาแล้วว่า บุคคลที่มีภาพพจน์ในด้านใจบุญสุนทานอาจเป็นคนหรือบริษัทหน้าซื่อใจคดก็ได้ ทั้งนี้เพราะเขาแสดงพฤติกรรมในด้านที่เกี่ยวกับการทำบุญอย่างซ้ำ ๆ ต่อเนื่อง และเปิดเผยที่เรียกว่าทำบุญเอาหน้า ทำให้ภาพนี้เด่นขึ้นมาจนทำให้คนไม่เห็นว่าเบื้องหลังของเงินที่ได้มาเพื่อใช้ในการบริจาคนั้น เกิดจากการหลอเลียงภาษี

หรือไม่กรณีที่ภาพออกป็นผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง ก็อาจจะวิเคราะห์ว่าเป็นเพราะอะไร และพยายามแก้ไขโดยการแสดงภาพที่ถูกต้องออกไปซ้ำ ๆ และเด่นชัด เพื่อลดภาพที่ไม่จริงนั้นเสียก็ถือเป็นการปรุงแต่งภาพพจน์เช่นกัน

แต่ไม่ว่าภาพพจน์จะเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นจากการปรุงแต่งก็ตาม ภาพพจน์ขององค์กรอาจแยกออกได้เป็น 2 ส่วน

- ส่วนที่หนึ่ง ก็คือส่วนที่เป็นกิจกรรม
- และส่วนที่สอง ก็คือส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวบุคคล

ส่วนที่เป็นกิจกรรม ก็คือส่วนที่ไม่มีชีวิตจิตใจขององค์กร ได้แก่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับบุคคล ยกตัวอย่างเช่น ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ในขณะนี้อาจได้รับบทรายการยกย่องว่าเป็นธนาคารพาณิชย์ที่มีสินทรัพย์มากที่สุดในประเทศและในอาเซียน ภาพพจน์ที่ออกมาจึงมีลักษณะของความมั่นคงของกิจการ บริการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้ามาใช้ แสดงถึงความก้าวหน้าทันสมัยขององค์กร ในขณะที่ระบบการจัดการเป็นต้นว่า การวางแผนงาน การตั้งเป้าหมายและการประเมินผล ล้วนเป็นงานที่เสริมสร้างให้องค์กรมีภาพพจน์เด่นยิ่งขึ้น

ส่วนที่สองเป็นเรื่องของตัวบุคคล ซึ่งหมายถึงส่วนที่ทำให้องค์กรมีชีวิตจิตใจนั่นเอง ถ้าจะเปรียบกับคน ส่วนที่หนึ่งก็เปรียบเสมือนกับร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยอวัยวะ 32 ประการ ส่วนที่สองก็คือส่วนที่เป็นจิตใจซึ่งทำหน้าที่ควบคุมสั่งการให้ส่วนที่หนึ่ง คือ ร่างกายแสดงพฤติกรรมออกมา

ส่วนที่เป็นกิจกรรม เป็นส่วนที่อาจมีภาพพจน์เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรืออาจปรุงแต่งให้ชัดเจนขึ้นได้ง่ายขึ้นอยู่กับการบงการของส่วนที่สอง คือคน ซึ่งเป็นผู้ปรุงแต่งหรือผู้กำกับ

น้ำหนักของความสำคัญที่จะทำให้ภาพพจน์ขององค์กรออกมาเป็นอย่างไร จึงขึ้นอยู่กับส่วนที่เป็นตัวบุคคลเพราะนอกจากคนจะเป็นกำหนดบทบาทขององค์กรในส่วนที่เป็นกิจกรรมให้แสดงภาพพจน์ออกมาในรูปใดแล้ว ข้อเท็จจริงประการหนึ่งก็คือบุคลิกของผู้บริหารระดับสูงจะถูกมองว่าเป็นบุคลิกหรือภาพพจน์ขององค์กรอีกด้วย โดยเฉพาะสำหรับองค์กรขนาดใหญ่

ในเวลาเดียวกัน ก็ไม่ได้หมายความว่า บุคลิกของพนักงานทุกคนในองค์กรจะไม่ได้เป็นตัวแทนของภาพพจน์ด้วย แต่เนื่องจากผู้บริหารระดับสูงเป็นที่รู้จักในวงสังคมมากกว่าและช่างครวญออกไปมากกว่า สังคมจึงให้ความสนใจกับบทบาทของผู้บริหารระดับสูงในฐานะผู้นำขององค์กรมากเป็นพิเศษ

การที่ผู้บริหารระดับสูงมีหน้าที่ชี้นำย่อมจะขึ้นตามลักษณะนิสัยหรือบุคลิกส่วนตัวของเขาเองเป็นสำคัญ เช่น ผู้บริหารที่มีลักษณะเป็นพ่อค้า ก็มักจะเน้นในเรื่องการหาตลาดและกำไร คนก็จะมองว่าองค์กรนั้น เน้นกำไรเป็นสำคัญ หรือผู้บริหารที่มีลักษณะเป็นนักวิชาการ คนก็จะมองว่าองค์กรนั้นมีลักษณะทำอะไรเป็นระบบและขั้นตอน หรือองค์กรที่ผู้บริหารเป็นเจ้าขุนมูลนายมากก็จะถูกมองว่ามีลักษณะอนุรักษ์นิยม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในภาคปฏิบัติจริง ๆ แล้วสังคมไทยมักให้ความสำคัญแก่บุคคลมากเป็นพิเศษถึงกับเคยมีผู้เปรียบเปรยเอาไว้ว่า "ค่าของคนนั้น อยู่ที่ว่าเป็นคนของใคร" ฉะนั้น การวางตัวของบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารองค์กรจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง

เรื่องที่สาม ภาพพจน์ขององค์กรที่สังคมต้องการเป็นอย่างไร

ภาพพจน์ขององค์กรที่สังคมต้องการนั้น ผมใคร่ขอสรุปโดยอาศัยประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมาและจากทัศนคติส่วนตัวในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของคนสังคม ว่าองค์กรในอุดมคติควรจะมึหน้าตาเป็นอย่างไร

ภาพพจน์แรก เป็นองค์กรที่เจริญก้าวหน้าทันโลก

เพราะกิจกรรมที่แต่ละองค์กรกระทำ ย่อมมีผลต่อสังคมอย่างแน่แน่นอน ถ้าองค์กรใดมีความเจริญก้าวหน้าทันโลก ย่อมมีความคล่องตัวในการปรับกิจกรรมให้ออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตที่ออกมาย่อมมีประสิทธิภาพเกือบหนุ่นสังคมให้มีความอยู่ดีกินดีไปด้วย

ภาพพจน์ที่สอง มีบริการและสัมพันธ์อันดีกับลูกค้า

องค์กรในฐานะผู้ผลิตสินค้าหรือบริการ ย่อมต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับลูกค้า ซึ่งเป็นผู้ใช้ผลผลิตอย่างแน่นอน ในสายตาของลูกค้าซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมย่อมต้องการบริการที่มีประสิทธิภาพ คือ ต้องการความสะดวก รวดเร็ว มีอัตราค่าไม่ตรี

และบางครั้งก็ต้องรักษาความลับในเรื่องที่ลูกค้าไม่ต้องการเปิดเผยด้วย นอกจากนี้ลูกค้ายังต้องการองค์การที่มีสัมพันธภาพที่ดีกับเขา เพื่อจะได้ทราบความต้องการของเขา และสามารถจัดสินค้าหรือบริการตอบสนองความต้องการของเขาได้อย่างถูกต้อง

ภาพพจน์ที่สาม มีระบบบริหารและฝ่ายจัดการที่สูงด้วยประสิทธิภาพ

องค์การที่มีระบบบริหารและฝ่ายจัดการที่สูงด้วยประสิทธิภาพ ย่อมสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดผลิตสินค้าหรือบริการที่มีประสิทธิภาพให้แก่สังคม นอกจากนี้องค์การในลักษณะดังกล่าวย่อมมีแนวโน้มที่จะเจริญก้าวหน้า เป็นองค์การที่มีมั่นคงที่สุดในที่สุด ซึ่งการมีองค์การที่มั่นคงมาก ๆ ย่อมเป็นผลทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีความมั่นคงด้วย

ภาพพจน์ที่สี่ ทำคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ส่วนรวม

เศรษฐกิจของประเทศจะมั่นคงประชาชนจะพอใจอยู่พักินตามสมควรแก่ขีดสภาพ ย่อมเกิดจากองค์การที่ประกอบกิจการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ เช่น ในกรณีที่ประเทศชาติต้องขาดดุลการค้ามากที่สุดเป็นประวัติการณ์เช่นนี้ สังคมย่อมต้องการองค์การที่ประกอบกิจกรรมเพื่อมุ่งสนับสนุนงานทางด้านกาารส่งออก ถึงแม้จะต้องลงทุนหรือต้องเหน็ดเหนื่อยกับกิจกรรมในลักษณะนี้ แต่ถ้าองค์การโดยยอมเสียสละย่อมได้รับการยกย่องหรือได้ภาพพจน์ที่ดีจากสังคมอย่างแน่นอน

ภาพพจน์ที่ห้า ปฏิบัติงานภายในกรอบกฎหมายของบ้านเมือง

กฎหมายของบ้านเมือง บัญญัติขึ้นมาเพื่อรักษาประโยชน์ของผู้คนโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ ถ้าหากองค์การใดปฏิบัติภายในกรอบของกฎหมายของบ้านเมือง ย่อมแสดงถึงความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมส่วนด้วย องค์การในลักษณะนี้จึงเป็นองค์การที่สังคมต้องการ

ภาพพจน์ที่หก มีความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับสูง

องค์การใดที่ประกอบกิจกรรมโดยคำนึงถึงความก้าวหน้า ความมั่นคงและสวัสดิการของประชาชนส่วนรวมและพยายามเกื้อหนุนสังคมให้อยู่ในระดับมาตรฐานที่ควรจะเป็น ทั้งในด้านการศึกษาศิลธรรมและวัฒนธรรม ย่อมถือได้ว่าเป็นองค์การที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างสูงต่อสังคม และแน่นอนย่อมจะเป็นองค์การที่ได้รับความสนับสนุนร่วมมือเป็นอย่างสูงจากสังคมเป็นการตอบแทนด้วย

ภาพพจน์ทั้ง 6 ประการที่ได้หยิบยกตั้งขึ้นมาี้ ถือได้ว่าเป็นมาตรฐานและเป็นเรื่องที่สามารถทำได้ยาก องค์การที่เข้าถึงขั้นนี้หรือได้คะแนนเต็มอาจมีน้อยรายหรือไม่มีเลย แต่ก็เป็นมาตรฐานและเป้าหมายที่องค์การธุรกิจต่าง ๆ พึงมุ่งหวัง โดยเฉพาะสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารกรุงเทพ

เมื่อทราบว่า ภาพพจน์ขององค์การเกิดขึ้นได้อย่างไร และหากเห็นพ้องต้องกันว่า องค์การที่สังคมต้องการมีลักษณะเป็นอย่างไรแล้ว ก็น่าจะวิเคราะห์กันเป็นเรื่องที่สืบต่อไปว่า วิธีการสร้างภาพพจน์ให้มีประสิทธิภาพนั้น เขาทำกันได้อย่างไรบ้าง

จุดที่ผมอยากจะเน้นในที่นี้ก็คือ การสร้างภาพพจน์นั้น ที่จริงส่วนใหญ่ก็เกิดจากงานที่เราทำกันอยู่ประจำเป็นพื้นฐาน วิธีการที่เราเสริมเพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพพจน์ก็คือ วิธีการประชาสัมพันธ์ ซึ่งนับเป็นเรื่องหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะองค์การขนาดใหญ่ ภาพพจน์จะปล่อยให้เกิดตามธรรมชาติไม่ได้เพราะการปล่อยให้เกิดตามธรรมชาติ อาจทำให้ลักษณะที่แท้จริงขององค์การที่ออกไปไม่ครบถ้วน หรือไม่เป็นระบบ ไม่เป็นระบบ ภาพพจน์ที่ออกมาจึงอาจจะผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ ภาพพจน์ขององค์การจึงจำเป็นต้องมีการบริหารพอสมควร ซึ่งเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการบริหารก็คือ การประชาสัมพันธ์นั่นเอง

มีผู้จำกัดความหมายของคำว่า การประชาสัมพันธ์ ไว้มากมาย ท่านผู้มีเกียรติในที่นี้ส่วนใหญ่ก็เป็นศิษย์เก่านิเทศศาสตร์ จึงย่อมจะเคยได้อ่านได้รู้มาแล้วสำหรับผมจะขอเลือกความหมายของการประชาสัมพันธ์ว่า การประชาสัมพันธ์ก็คือการหาเพื่อนเก่าที่เราต้องการความช่วยเหลือจากเขา โดยเฉพาะในยามวิกฤติ การมีเพื่อนที่พร้อมจะเข้าช่วยเหลือเราในยามวิกฤติ จึงถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของการประชาสัมพันธ์ที่ดีโดยแท้

ประเด็นสำคัญที่จะต้องรับเป็นหลักการก่อนก็คือ การสร้างภาพพจน์ด้วยการประชาสัมพันธ์นั้นเป็นเรื่องที่ใช้เงินซื้อไม่ได้ ภาพพจน์ที่ถาวรต้องมีสาระในตัวเองหรือต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงนั่นเอง เพราะการที่เราจะหลอกคนบางคน เราอาจจะทำได้ แต่การจะหลอกคนทุกคนจะหลอกได้ไม่นานอย่างแน่นอน การสร้างภาพพจน์ด้วยการทำประชาสัมพันธ์ จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มีสาระที่เป็นความจริงพอสมควร จึงจะสร้างได้สำเร็จหรือสิ่งที่เราสร้างขึ้น และพฤติกรรมที่แสดงออก จะต้องสอดคล้องกัน ต้องกระทำซ้ำ ๆ อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องระยะยาว จึงจะประสบความสำเร็จ

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของการสร้างภาพพจน์ก็คือ ภาพพจน์ที่องค์กรจะแสดงต่อกลุ่มพลังทางสังคมแต่ละกลุ่มนั้น ย่อมไม่เหมือนกัน เพราะสิ่งที่กลุ่มพลังแต่ละกลุ่มต้องการจากองค์กรไม่เหมือนกัน เช่นกลุ่มปัญญาชนต้องการได้รับการตอบสนองจากองค์กรในรูปแบบหนึ่ง กลุ่มการเมืองก็ต้องการให้องค์กรมีบทบาทตอบสนองอีกแบบหนึ่ง หรือกลุ่มลูกค้าก็ย่อมต้องการได้รับการตอบสนองจากองค์กรในอีกรูปแบบหนึ่ง องค์กรที่ก้าวหน้าจึงจำเป็นต้องเจาะให้เข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มอย่างชัดเจน เพื่อตอบสนองได้อย่างถูกต้องและแสดงภาพของการตอบสนองให้แต่ละกลุ่มเห็นอย่างแท้จริงจึงจะถือว่าเป็นสร้างภาพพจน์ที่มีประสิทธิภาพ

นั่นคือ ภาพพจน์รวมขององค์กรเป็นอย่างไร ก็ต้องมีให้ชัด ในขณะที่เดียวกัน ภาพพจน์เพื่อตอบสนองของมวลชนแต่ละกลุ่ม ก็ต้องชัดเจนเช่นกัน

ในบรรดาองค์กรธุรกิจที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า ธนาคาร สถาบันการเงินเป็นกิจการที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยภาพพจน์มากที่สุด เพราะความสำเร็จของสถาบันการเงินขึ้นอยู่กับศรัทธาและความเชื่อมั่นของประชาชน ในบรรดาธุรกิจด้วยกันธนาคารหรือบริษัทเงินทุนจะต้องอาศัยเงินฝากจากมหาชน แล้วนำไปปล่อยสินเชื่อหาผลประโยชน์ ซึ่งตามปกติเงินฝากหรือสินเชื่อของธนาคารและบริษัทเงินทุนจะมีประมาณ 10 - 20 เท่าของเงินกองทุน แล้วแต่กฎหมายในแต่ละประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่สถาบันการเงินมีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้นเช่นทุกวันนี้ ภาพพจน์และศรัทธาจากมหาชนย่อมจะเป็นสินทรัพย์ที่มีความสำคัญต่อกิจการอย่างมาก

ผมได้กล่าวถึงเรื่องภาพพจน์มาพอสมควรแล้ว ลองหันมาทำความเข้าใจกับเรื่องวิกฤติการณ์ดูบ้าง ผมขอเริ่มจากความจริงข้อหนึ่งที่ว่า องค์กรที่มีภาพพจน์ดี มีความเป็นเลิศก็อาจประสบวิกฤติการณ์ได้ด้วยเหตุอันน่าประหลาด เช่น

1. กรณีอุบัติเหตุหรือถูกฟ้องทำลาย

หลายท่านคงเคยได้ยินวิกฤติการณ์ในลักษณะนี้ที่เกิดขึ้นกับบริษัท จอห์นสัน แอนด์จอห์นสัน ซึ่งเป็นบริษัทผู้ผลิตและจำหน่ายยาแก้ปวดไทลินอล (tylenol) ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางทั้งในสหรัฐอเมริกาและในตลาดโลกเมื่อเกือบ 2 ปีมาแล้ว ปรากฏว่ามีลูกค้าหลายคนตายเพราะกินยาไทลินอลเข้าไป ทำความหวาดวิตกให้กับผู้คนที่ทั่วโลก ภาพพจน์ของบริษัทเสียหายมาก บริษัทต้องเก็บขายนิดนิตินจากท้องตลาดทั้งหมด เมื่อนำมาตรวจดูก็ปรากฏว่า ขาชนิดนี้ได้ถูกคนปล่อยเอาสารพิษผสมลงไปขวดยาที่ขายอยู่บางแห่ง การกระทำในลักษณะนี้ไม่ว่าจะเกิดจากการใช้วิธีสกัดปรกของคู่แข่ง หรือเป็นการกระทำของคนไร้สติสัมปชัญญะก็ตาม ถึงแม้จะเป็นบริษัทที่มีความมั่นคง ก็ล้วนสะท้อนไม่น้อยทีเดียว ในกรณีของยาไทลินอลนี้ กว่าบริษัทจะสร้างภาพพจน์ให้คนมีความเชื่อมั่นขึ้นมาใหม่ได้ ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมหาศาลทีเดียว ถึงขนาดต้องเปลี่ยนกล่องที่บรรจุยาออกจำหน่ายเสียใหม่เพื่อป้องกันมิให้มีการแอบเอาสารพิษใส่เข้าไปได้อีก

2. กรณีการค้ำยันผวนรุนแรง

นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจที่มีความมั่นคงเกิดความล้มลลงได้ ที่เห็นได้ชัด ก็คือกรณีของบริษัท Chrysler เมื่อไม่กี่ปีมานี้ย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่า Chrysler เป็นบริษัทผู้ผลิตรถยนต์ยี่ห้อระดับโลกขนาดไหนเมื่อมาเจอกับการถูกรถญี่ปุ่นตีตลาดโลก Chrysler ไม่ใช่เพียงแค่ซวดเซ แต่เกือบจะล้มละลายทีเดียว ถึงขนาดต้องเปลี่ยนผู้บริหารและต้องขอความช่วยเหลือด้านเงินกู้ดอกเบี้ยถูกเป็นเงินหลายร้อยล้านดอลลาร์จากรัฐบาล ต้องปลดคนงาน ตัดค่าใช้จ่าย และปรับปรุงงานทุกด้านกันอย่างขนาดใหญ ภาพพจน์และความยิ่งใหญ่ของบริษัทสลายไปเกือบหมดสิ้น ราคาหุ้นถูกตัดต่ำจนเกือบหมดค่า แต่ในช่วงระยะเวลาไม่นานบริษัทก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์ให้ฟื้นวิกฤติไปได้

3. กรณีขาดตกบกพร่องทางการผลิตและเทคโนโลยี

กรณีเช่นนี้เกิดขึ้นได้บ่อย อย่างเช่น การออกรถฟอร์ดรุ่นฟอร์ดคาปริ ซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับการทรงตัวจนต้องหยุดการจำหน่ายทั้งหมด หรือการออกรถดัทสันรุ่นหนึ่งของญี่ปุ่นเมื่อไม่นานมานี้ ก็ต้องเก็บรถคืนหมด หรือกรณีเครื่องบิน DC-10 ซึ่งประสบอุบัติเหตุตก ทำให้คนตายไปหลายร้อยคน เนื่องจากเครื่องยนต์ไอพ่นหลุดจากปี ทำให้คนไม่กล้าขึ้นเครื่องบิน DC-10 และบริษัทการบินหลายสายก็ไม่กล้าซื้อ DC-10 มาใช้บินในระยะที่กำลังมีเรื่อง บริษัทผู้ผลิตจึงต้องเร่งปรับปรุงแก้ไขด้านการผลิตและเทคโนโลยี เพื่อพยายามช่วงชิงภาพพจน์ที่ดีให้กลับคืนมา

4. กรณีนัดหยุดงาน หรือปัญหาแรงงานสัมพันธ์

กรณีนี้มีอยู่เป็นประจำแทบไม่ขาดระยะ เช่น กรณีนัดหยุดงานและปัญหาแรงงานของกรรมกรพรรคโซลิดาลิตี้ ประเทศโปแลนด์ ซึ่งยึดเยื้อมาหลายปี จนทำให้หลายบริษัทและประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤติอย่างรุนแรงและมีปัญหาแทรกแซงทางการเมือง หรือที่กำลังเป็นข่าวอยู่ในปัจจุบันคือ การนัดหยุดงานของคนงานเหมืองถ่านหินในแคว้นยอร์กเชียร์ของอังกฤษ ซึ่งหยุดงานติดต่อกันมากกว่า 6 เดือนแล้วก็ทำให้เกิดวิกฤติการณ์แก่บริษัทและประเทศอังกฤษไม่ใช่น้อย

5. กรณีสูญเสียศรัทธาและความเชื่อมั่น

ตัวอย่างที่เพิ่งเกิดขึ้นหมด ๆ ก็คือ กรณีของธนาคาร Continental Illinois ซึ่งประสบการขาดทุนมากถึง 1,158 ล้านดอลลาร์ในไตรมาสที่สองของปี 2527 เพราะปล่อยหนี้เสียไปมาก ในขณะที่เดียวกัน ธนาคารมีเงินฝากน้อยอาศัยเงินกู้จากตลาดการเงินของโลกเป็นส่วนใหญ่ เมื่อธนาคารประสบปัญหาขาดทุนมาก สถาบันการเงินอื่น ๆ และผู้ฝากเงินก็เริ่มเรียกเงินกู้คืน หรือถอนเงินฝาก ทำให้เกิดวิกฤติการณ์และต้องได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากรัฐบาลเป็นเงินจำนวนสูงถึง 4,500 ล้านดอลลาร์ เพื่อป้องกันมิให้ธนาคารและระบบการเงินของประเทศต้องล้มพับไป

เมื่อพูดถึงวิกฤติการณ์อันเกิดจากปัญหาศรัทธาและความเชื่อมั่น ก็คงเป็นเรื่องที่ท่านทั้งหลายในที่นี้คิดถึงถึงวิกฤติการณ์ของธนาคารกรุงเทพที่ผ่านมาไม่ได้ว่า เราได้ดำเนินการแก้ไขไปได้อย่างไร

วิกฤติการณ์ของธนาคารกรุงเทพเกิดมาจากการขยายตัว จากผู้ซึ่งไม่รู้จักหรือไม่รู้จักจนกลายเป็นข้อเขียนในคอลัมน์หนังสือพิมพ์ จากข่าวลือที่ไปตามลมปาก จนในที่สุดกลายเป็น ใบปลิวโจมตี ซึ่งก็กลายเป็นปัญหาที่คณะผู้บริหารและของธนาคารต้องรีบแก้ไขชี้แจงให้มหาชนเข้าใจข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และรีบคลายความหวุ่นวิตกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ทำให้คณะผู้บริหารงานตระหนักชัดมากขึ้นว่ากิจการธนาคารพาณิชย์จำเป็นต้องบำรุงรักษาศรัทธา และความเชื่อมั่นของปวงชนไว้เป็นอย่างดีที่สุด และธนาคารกรุงเทพต้องยอมรับว่า ตนมีสภาพเป็นสถาบันธุรกิจของมหาชนไปแล้ว การดำเนินงานทุกอย่างทุกด้านจะอยู่ในสายตาของประชาชนและจะต้องบริหารงานให้สอดคล้องกับความปรารถนาของสังคมส่วนรวมด้วย

ในขณะที่เดียวกัน ประสบการณ์ที่ธนาคารได้รับการรณรงค์แก้ไขสถานการณ์อันเกิดจากข่าวลือหรือการโจมตีด้วยใบปลิว ก็เป็นเรื่องที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานในอนาคต จริงอยู่ เราอาจจะรู้หลักการและทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งก็เคยมีผู้เชี่ยวชาญแนะนำเอาไว้หลายประการ เช่น

- การแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ จะต้องว่าไปตามลักษณะของปัญหา ต้องใช้ไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ถึงแม้จะมีการวางแผนระยะยาวไว้แล้วก็ตาม จะทำตามแผนที่วางไว้ตลอดไปไม่ได้ ในบางครั้งต้องมีความยืดหยุ่นบ้างพอสมควร
- เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ไม่ควรรอนาน ควรรีบแก้ไขทันทีเพราะการแก้ไขภาพพจน์ครั้งแรกสำคัญ มาก ถ้าแก้ไขไม่ดีอาจทำให้ปัญหายิ่งวิกฤติมากขึ้น และทำให้การแก้ไขต้องยืดเยื้อ
- การตอบคำถามหรือการแก้ไข ควรพูดเฉพาะในสิ่งที่เป็นจริง มีหลักฐานอ้างอิงอย่างเด่นชัด และควรพูดตามแนวที่เตรียมไว้ ไม่ควรพูดแบบแก้ปัญหเฉพาะหน้า และไม่ควรพูดใน ลักษณะกลบเกลื่อนความจริง
- ควรให้ข่าวกับพรรคพวก หรือคนในองค์กรก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่เข้าใจในเหตุการณ์ได้ง่ายที่ และเป็นกลุ่มที่จะต้องถูกซักถามมากที่สุด คนกลุ่มนี้จะช่วยแก้ไขให้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จะต้องพยายามกระจายความจริงออกไปให้มากที่สุด เพื่อกลบข่าวลือที่ไม่ถูกต้อง
- ควรตกลงความจริงให้สื่อมวลชนทราบโดยเร็วที่สุด เพราะสื่อมวลชนจะต้องเสนอข่าวทุกวัน เมื่อสื่อมวลชนทราบความจริง การเสนอเรื่องข่าวลือจะได้ลดน้อยลง

สำหรับธนาคาร วิธีการหลัก ๆ ที่ธนาคารใช้ในการแก้ไขวิกฤติการณ์ที่ผ่านมาได้แก่

1. เราเริ่มด้วยการระดมผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์สาเหตุที่เกิดและวางแผน ทั้งกลยุทธ์และกำหนดเวลาในการแก้ไขครั้งนี้โดยแบ่งความรับผิดชอบในการช่วยประสาน ในแต่ละจุดอย่างเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายที่จะเข้าไปในทุกจุดที่จะมีส่วนช่วยใน การแก้ไขวิกฤติการณ์ได้อย่างรวดเร็วที่สุด

2. เราใช้พนักงานเป็นกระบอกเสียงหลักเป็นอันดับแรก เพราะพนักงานของเรามีเกือบ 2 หมื่นคน และพนักงานเป็นด่านหน้าที่ต้องสัมผัสกับลูกค้าและญาติพี่น้องซึ่งต้องสนใจสอบถามเรื่องนี้ เราจึงเริ่มให้ชาวที่ถูกต้องแก่พนักงานก่อนด้วยการออกสารจากกรรมการผู้จัดการใหญ่ถึงพนักงานโดยตรงและยังใช้สื่อภายในของเราที่มีทั้งหนังสือข่าวสารของเรา ข่าวจากสภภาพ และเสียงตามสายให้ชาวครวเกี่ยวกับเรื่องนี้แก่พนักงานอย่างต่อเนื่องเป็นพิเศษ

3. สื่อมวลชน เราเข้าถึงสื่อมวลชนทั้งทางด้านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโทรทัศน์ แล้วให้ชาวที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ซึ่งให้เห็นถึงความไม่ถูกต้องของข้อมูลที่ปรากฏในใบปลิว ซึ่งธนาคารมีความจริงที่เป็นพื้นฐานที่เห็นได้ชัดและสื่อมวลชนก็ให้ความร่วมมือด้วยดี ทำให้ชาวที่ถูกต้องไปถึงประชาชนอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์จึงไม่ยืดเยื้อ

4. ภาครัฐบาล ซึ่งมีส่วนสำคัญในการควบคุมการบริหารงานของธนาคารพาณิชย์ ไม่ว่า จะเป็นผู้นำรัฐบาล กระทรวงการคลัง หรือธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งติดตามควบคุมการประกอบธุรกิจธนาคารพาณิชย์อย่างใกล้ชิดมาโดยตลอด จึงมีความเข้าใจในสถานการณ์ได้ ดี และเมื่อรัฐบาลกรุณาชี้แจงแจ้งความจริงทั้งหมดให้มหาชนทราบในทันทีที่เป็นผลทำให้มหาชนมีความเข้าใจปัญหาและคืนความศรัทธาเชื่อมั่นต่อความมั่นคงของธนาคารในระยะ เวลารับรวดเร็ว

ท่านผู้ฟังที่เคารพ ขั้นตอนที่กำลังกล่าวมานี้ ฟังดูก็อาจจะง่าย แท้จริงแล้วการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นจะได้สมบูรณตามขั้นตอนก็ต่อเมื่อ องค์ประกอบภายในขององค์การจะต้องพร้อมเสียก่อนด้วย

การทำองค์ประกอบภายในให้พร้อมก็คือ การป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์เกิดขึ้นหรือเมื่อเกิดขึ้นด้วยเหตุใดก็ตาม ก็สามารถแก้ไขให้ลุกล่วงไปได้โดยเร็ว โดยอาศัยศรัทธาของมหาชนเป็นทุนเบื้องต้น ซึ่งย่อมหมายถึงการที่เราสามารถสร้างภาพพจน์ขององค์การหรือหลังภายในให้มีความเข้มแข็งให้ดีกว่าก่อนนั่นเอง

ถึงแม้ว่าผมจะได้บรรยายให้ความคิดเห็นในเรื่องแนวการสร้างภาพพจน์ไว้ในตอนต้นสำหรับองค์การธุรกิจเป็นการทั่วไปแล้ว ผมก็ใคร่ขอกล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๆ ใน กระบวนการสร้างภาพพจน์ของกิจการธนาคารพาณิชย์ โดยเฉพาะธนาคารกรุงเทพไว้ด้วยบางประการคือ

1. ด้วยการประกอบกิจการให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กิจการธนาคารพึงยึดถือ การบริหารเงินทุน สินทรัพย์ เงินฝาก ตลอดจนเงินเชื่อทุกประเภท จะต้องดำเนินไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายที่กำหนดไว้ และหากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรก็ตาม จะต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมก่อนเสมอ ทั้งนี้เพราะตระหนักดีว่า ธนาคารใหญ่ที่ต้องสวมบทบาทเป็นผู้นำของการประกอบธุรกิจประเภทนี้ จะต้องมีหน้าที่ในการธำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างมากที่สุด

2. ด้วยการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ ระบบการตรวจสอบเป็นหัวใจสำคัญของธนาคาร เพราะการหาประโยชน์จากทรัพย์สินที่ระดมมาจากเงินออมของประชาชนนั้น จะต้องกระทำอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มิใช่ไปใช้อย่างผิดประเภทจนเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย ขณะเดียวกันการป้องกันมิให้พนักงานของธนาคารใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่มิชอบ ก็เป็นสิ่งที่ธนาคารต้องคอยสอดส่องดูแลอยู่ตลอดเวลา

3. ด้วยระบบกระจายเงินทุนไปในภาคเศรษฐกิจที่เหมาะสม ธนาคารให้ความสำคัญและสนับสนุนการประกอบธุรกิจทุกชนิดที่จะส่งผลประโยชน์ไปถึงประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างมากที่สุด ควบคู่ไปกับความถูกต้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประจักษ์พยานในเรื่องนี้เป็นที่แจ้งชัดอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนแก่เกษตรกรด้วยการให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรนั้น ธนาคารกรุงเทพได้ริเริ่มให้มีขึ้นก่อนที่รัฐบาลจะออกมาเป็นกฎหมายให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติเสียด้วยซ้ำ

4. ด้วยระบบงานด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการบริการที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเราอยู่ในยุคของการต้องแข่งขันเพื่อความเป็นเลิศ ซึ่งสำหรับธุรกิจของธนาคารแล้ว ก็คือการแข่งขันกันในด้านให้บริการที่รวดเร็วที่สุดและดีที่สุดแก่ลูกค้า ตลอดจนพยายามแสวงหาบริการใหม่ๆ เพื่อให้เป็นที่พอใจของลูกค้าผู้ให้บริการให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้น เรื่องของการสร้างระบบงานด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงนับว่ามีความสำคัญยิ่งและยิ่งนับวันธนาคารก็จะให้ความสำคัญมากขึ้นทุกที

5. ด้วยความเข้าใจอันดีกับบุคคลทุกกระดืบ ในฐานะองค์การธุรกิจขนาดใหญ่ ที่มีพนักงานเกือบ 2 หมื่นคน ถ้าคิดรวมบุคคลในครอบครัวก็เป็นเรือนแสน และลูกค้าที่มาใช้บริการก็เป็นเรือนล้าน การสร้างความเข้าใจ และการมีมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างกันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และจะส่งผลให้องค์การมีความก้าวหน้าสูงสุด

สิ่งที่ธนาคารกรุงเทพยึดถือปฏิบัติ คือลูกค้าย่อมมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่งเสมอ การให้บริการที่ดีที่สุดแก่ลูกค้า และการรับฟังข้อคิดเห็นจากลูกค้าเพื่อนำมาปรับปรุงให้เป็นที่ถูกใจของลูกค้า เป็นสิ่งที่ธนาคารไม่เคยละเลย และในเวลาเดียวกัน

ธนาคารก็ให้ความสำคัญแก่พนักงานทุกระดับ เพราะตระหนักดีว่า ความอุตสาหกรรม วิริยะ ซынหมั่นเพียรในการทำงานตลอดจน ความจงรักภักดีที่พนักงานทุกคนมีต่อธนาคาร ย่อมหมายถึงความก้าวหน้าขององค์กรทั้งระบบ

วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นกับธนาคารเมื่อเร็ว ๆ นี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า พนักงานของธนาคารกรุงเทพทุกคนถือตนว่าล่งเลิศลำเดียว กัน เมื่อเกิดเหตุการณ์คับขัน จึงร่วมมือกันช่วยแก้ไขอย่างเต็มที่

6. ด้วยการสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อสังคม ถึงแม้ธนาคารกรุงเทพจะพยายามก้าวไปสู่การเป็นสถาบันการเงินแบบ มีอาชีพ ที่มีระบบระเบียบและวิธีปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ แต่ขณะเดียวกันก็ได้ละเลยหน้าที่อันสำคัญคือบทบาทในการมีส่วนร่วม สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อสังคม โดยเฉพาะในด้านการให้ความอุปถัมภ์แก่การศึกษา สาธารณสุข และศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ที่ผมกล่าวมาทั้งหมด โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับภาพพจน์ขององค์กรธุรกิจขนาดใหญ่นั้น นอกจากจะเป็นความรู้สึกร่วมกันแล้ว ยังเป็นความรู้สึกร่วมกันของผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานทุกระดับด้วย เพราะเราต่างตระหนักดีว่าในฐานะองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ ย่อมหนีปัญหาในด้านภาพพจน์ไปไม่พ้น เพราะคนทั่วไปยังมองเห็นเราเป็นธนาคารยักษ์ใหญ่ที่มีความน่ากลัวอยู่

จริงอยู่ธุรกิจที่ธนาคารพยายามกระทำด้วยความมุ่งหวังว่าจะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศบางครั้ง บางคราวก็อาจเกิดปฏิกิริยาไปในทางตรงกันข้าม เพราะความไม่เข้าใจกัน หรือบางทีหลักเกณฑ์ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ก็อาจขาด ตกบกพร่องไปบ้าง เพราะขอช่วยการบริหารงานที่ไม่รัดกุมเพียงพอ ตลอดจนความจริงที่เราต้องยอมรับว่าในบรรดาพนักงานของ ธนาคารจำนวนถึงเกือบ 2 หมื่นคน ย่อมเป็นไปได้ที่ทุกคนจะเป็นภาพสะท้อนที่ดีของธนาคาร

ด้วยเหตุนี้เอง ผมจึงถือว่สิ่งเหล่านี้กำลังทำลายความสามารถของผู้บริหารงานในระดับนโยบาย รวมทั้งทำลาย พนักงานของธนาคารกรุงเทพทุกคนด้วย ว่าจะกระทำตนให้คนทั่วไปเห็นภาพของธนาคารในแง่ดีมากขึ้นได้อย่างไร

เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารงานธนาคารทุกระดับจะต้องผนึกกำลังเพื่อเอาชนะสิ่งที่ทำลายความสามารถของเราใน แง่นี้ให้จงได้ เพื่อให้ภาพพจน์ของธนาคารทั้งในด้านความเป็นจริงและความนึกคิดของประชาชนทั้งหลาย สอดคล้องไปในแนวเดียวกัน นั่นคือ "เป็นองค์กรธุรกิจที่มุ่งสร้างสรรค์ผลงานเพื่ออำนวยประโยชน์ให้แก่เศรษฐกิจและตอบแทนประโยชน์ให้แก่สังคม อย่างมากที่สุด"

นี่คือภาพพจน์ที่เราปรารถนาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสร้างได้สำเร็จ

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์

การวิเคราะห์ปริบท ดร. อำนวย วีระวรรณในขณะมาบรรยายเรื่อง "การแก้วิกฤติการณ์และสร้างแบบภาพพจน์ ให้แก่องค์กร" เมื่อวันจันทร์ที่ 28 สิงหาคม 2527 ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการบริหารธนาคารกรุงเทพ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นคือ กลางเดือนมิถุนายน 2527 ธนาคารกรุงเทพเกิดวิกฤติการณ์โดยมีข่าวลือว่า ธนาคารกำลังจะสูญเสียความเป็นหนึ่งในการเติบโตด้านเงินฝากให้แก่ธนาคารอันดับสอง คือธนาคารกสิกรไทย แต่จุดหมายเหตุของกรรมการผู้จัดการใหญ่ธนาคารกรุงเทพ (นายชาติรี โสภณพานิช) ออกมา "แก้ข่าว" ว่า เรื่อง การระดมเงินฝากที่เพลามือไปนี้เป็นแผนที่วางไว้แล้วของผู้บริหารระดับสูงของธนาคารกรุงเทพ เพราะในปี 2527 ธนาคารประกาศว่าเป็น "ปีแห่งคุณภาพ" คือจะเน้นคุณภาพของบริการ คุณภาพของสินเชื่อกับคุณภาพของผู้ปฏิบัติงาน มีการดึงกำลังจากส่วนหน้าเข้ามาพัฒนาและมีการทำคิ่วช้อย่างกว้างขวาง การระดมเงินฝากจะเพลามือลง แต่สถานการณ์ก็มีได้เลวร้ายอย่างที่คิด เพราะธนาคารกรุงเทพสามารถระดมทุนจากต่างประเทศได้ อย่าง ไรก็ตาม มีข่าวลือว่าธนาคารกรุงเทพได้สูญเสีย Market Share ไปซึ่งกรรมการผู้จัดการใหญ่ก็ยอมรับ แต่ก็ขอเน้น ว่าเป็น "ปีแห่งคุณภาพ" และมีการดูแลกลยุทธ์เงินฝากเป็น 3 ระยะ ระยะนี้เป็นระยะแห่งการระดมเงินฝากอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่สภาพคล่องของธนาคารพาณิชย์หลายแห่งในสหรัฐที่ประเทศลูกหนี้รายใหญ่ประสบปัญหาในการชำระหนี้คืน ทำให้การแสวงหาเงินทุนของธนาคารกรุงเทพจากสหรัฐมีข้อจำกัดลดลงบ้างสถานการณ์ของ

ธนาครกรุงเทพในขณะนั้นจัดว่าประสบกับข่าวลืออยู่ระยะหนึ่ง¹ และด้วยการออกมาชี้แจงของผู้บริหารระดับสูง ข่าวลือจึงค่อยสงบลง ปาฐกถาของดร.อำนาจ วิวิธรนแสดงให้เห็นว่า การสร้างภาพพจน์เป็นพื้นฐานที่องค์กรขนาดใหญ่ทุกแห่งจะต้องให้ความสำคัญ ถ้าเราสร้างภาพพจน์ไว้ดีแล้วเท่ากับเราวางรากฐานขององค์การได้อย่างแน่นหนา เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ องค์การย่อมไม่สิ้นคลอนมากมาย ย่อมสามารถแก้ไขได้อย่างรวดเร็ว²

การวิเคราะห์คำบรรยาย คำบรรยายบทนี้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวของผู้บรรยาย ตำแหน่งบริหารสูงสุดในธนาครกรุงเทพทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพขององค์การนี้ตามที่ผู้พูดได้พรรณนาให้ฟัง คือ เป็นองค์การที่เป็นของมหาชนและใหญ่พอที่จะให้เป็นกรณีแม่แบบ (classic case) ในเรื่องภาพพจน์ได้เมื่อภาพพจน์นั้นถูกทำลาย ถึงแม้ผู้พูดจะเป็นตัวแทนที่มาจากองค์การที่แสวงหากำไร (profit organization) แต่ในความเป็นจริงที่ธนาครกรุงเทพได้คืนกำไรให้สังคมในหลายรูปแบบ ภาพลักษณ์ของธนาครกรุงเทพจึงเป็นภาพลักษณ์ที่พยายามเดินทางไปสู่เส้นทางในอุดมคติ

ลักษณะเด่นของคำบรรยายของดร.อำนาจ คือโครงสร้างของวาทะชัดเจนมาก ผู้บรรยายแบ่งการพูดออกเป็นสามส่วนใหญ่ ๆ ส่วนแรกคือ ความสำคัญของภาพพจน์ต่อองค์การซึ่งผู้บรรยายใช้เทคนิคการถามคำถาม 3 คำถาม เพื่อเชื่อมโยงส่วนนี้เข้าด้วยกัน (1) เหตุใดภาพพจน์ขององค์การจึงมีความสำคัญต่อมวลชนมากขึ้น (2) ภาพพจน์ขององค์การเกิดขึ้นได้อย่างไร และ (3) ภาพพจน์ขององค์การที่สังคมต้องการเป็นอย่างไร การตั้งเป็นคำถามทำให้ประเด็นชัดเจน และผู้ฟังพยายามหาคำตอบตามไปด้วย ในส่วนที่สองของคำบรรยาย ผู้พูดได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมว่า แม้องค์การที่มีภาพพจน์ที่ดีมีความเป็นเลิศก็อาจประสบวิกฤติการณ์ที่สามเป็นกรณีศึกษาที่เฉพาะเจาะจงของธนาครกรุงเทพซึ่งดร.อำนาจได้สรุปวิธีแก้ไขหลัก ๆ มาเป็นลำดับขั้นตอน แต่กล่าวได้ว่า เทคนิคการจัดโครงสร้างที่ดร.อำนาจเลือกใช้คือแบบเรียงหัวข้อ (Topical sequence)³ ซึ่งเป็นการแยกแยะเนื้อเรื่องทั้งหมดให้เป็นหัวข้อย่อย ๆ และเรียงลำดับโดยไม่ยึดหลักใด ๆ วิธีนี้เป็นวิธีที่ง่ายสำหรับผู้พูดและผู้ฟังที่จะติดตามประเด็น

ผู้พูดเริ่มต้นการพูดการยกตัวอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจง่าย คือเรื่องผู้ชายที่ชอบคนสาวน้อยๆ ให้เป็นภาพตรงข้าม (contrast) กับคนที่มีภาพพจน์เป็นนักบุญ และสรุปว่า ภาพพจน์ที่มั่นคงถาวรจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

โดยเหตุที่ผู้ฟังอยู่ในแขนงสื่อมวลชน คือ สมาคมนิสิตเก่า นิเทศศาสตร์ ผู้พูดมีวิธีดึงดูดความสนใจของผู้ฟังโดยการพูดถึงบทบาทของสื่อมวลชนซึ่งทำให้องค์การมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น และพูดถึงหลักความเป็นจริงตามธรรมชาติว่า เราหนีการมีส่วนร่วมจากสาธารณชนไปไม่พ้น

การอธิบายภาพพจน์มี 2 ชนิดคือ เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเกิดจากการปรุงแต่งเป็นการปูพื้นฐานให้ผู้ฟังเข้าใจก่อนจะอธิบายต่อไปเป็นการอธิบายง่าย ๆ ด้วยตัวอย่างคนคนดวงสาว หรือบริษัทที่มีภาพพจน์นักบุญแต่หนีภาษีชั้นยอดและผู้ฟังยังได้อธิบายด้วยว่า ภาพพจน์ขององค์การไม่ว่าจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือปรุงแต่งอาจแยกได้เป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นกิจกรรมและส่วนที่เป็นบุคคล บุคคลนี้คือผู้ที่ปรุงแต่งหรือกำกับกิจกรรมและส่วนที่แสดงความซังกะตงของผู้พูดและแสดงความหมายคือประโยคที่ว่า "การที่ผู้บริหารระดับสูงมีหน้าที่ชี้แนะ ย่อมจะชี้แนะตามลักษณะนิสัยหรือบุคลิกส่วนตัวของเขาเป็นสำคัญ เช่น ผู้บริหารที่มีลักษณะเป็นพ่อค้าก็มักจะเน้นในเรื่องการหาตลาดและกำไร คนก็จะมองว่าองค์กรนั้นมีลักษณะทำอะไรเป็นระบบและขั้นตอน หรือองค์กรที่ผู้บริหารเป็นเจ้าของมูลนายมากก็จะถูกมองว่ามีลักษณะอนุรักษ์นิยมเป็นต้น" นับว่าเป็นการสรุปความ

สัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับองค์การที่ตนเป็นตัวแทนได้อย่างเห็นภาพกระจ่าง เมื่อมาถึงประเด็นที่ว่า ภาพพจน์ขององค์การที่สังคมต้องการเป็นอย่างไรผู้พูดได้ใช้วิธีการจัดโครงสร้างวาทะแบบเรียงลงตามลำดับความสำคัญ (Descending sequence)⁴ นั่นคือ ให้ความสำคัญกับความเจริญก้าวหน้าของโลกเป็นอันดับแรก บริการอันดีกับลูกค้าเป็นอันดับรองลงมา อันดับสามคือฝ่ายบริหารจัดการ อันดับสี่คือ ทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ส่วนรวมและสองอันดับสุดท้ายที่ผู้พูดจัดลำดับความสำคัญในด้าน การศึกษา ศีลธรรม และวัฒนธรรม การจัดโครงสร้าง วาทะแบบนี้สอดคล้องกับหน้าที่บทบาทและความสัมพันธ์ที่ธนาคารมีกับลูกค้าและสังคมในความเป็นระดับลดหลั่นกันไป (priorities) ผลของการจัดโครงสร้างวาทะแบบนี้ทำให้รู้สึกได้ว่า แต่ประเด็นสำคัญและสำคัญอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นอื่น ภาพพจน์ทั้ง 6 ประการนี้ ดร.อำนาจกล่าวว่าเป็นเป้าหมายและมาตรฐานขององค์การธุรกิจทั้งหลาย

ผู้พูดได้นำพื้นฐานความรู้ของผู้ฟังให้เข้าใจตรงกันว่า ในองค์การใหญ่มีวิธีการบริหารวิกฤติการณ์อย่างไร โดยได้ยกตัวอย่างหลายตัวอย่าง เช่น ยาโทลินอล บริษัทไครสเลอร์ เครื่องบิน DC-10 ธนาคาร Continental Illinois ฯลฯ เพื่อจะโยงไปสู่กรณีของธนาคารกรุงเทพโดยผู้พูดได้สรุปว่า "เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นทำให้คณะผู้บริหารงานตระหนักชัดมากขึ้นว่า กิจการธนาคารพาณิชย์จำเป็นต้องปรับปรุงรักษาศรัทธา และความเชื่อมั่นของประชาชนไว้อย่างดีที่สุด และธนาคารกรุงเทพต้องยอมรับว่า ตนมีสภาพเป็นสถาบันธุรกิจของมหาชนไปแล้ว การดำเนินงานทุกอย่างทุกด้านจะอยู่ในสายตาของประชาชนและจะต้องบริหารงานให้สอดคล้องกับความปรารถนาของสังคมส่วนรวมด้วย "

ผู้พูดได้นำเอาข่าวลือมาเป็นบทเรียนต่อการบริหารงานและได้เล่าให้ฟังว่าธนาคารกรุงเทพได้ใช้วิธีการหลัก ๆ อย่างไรบ้างในการแก้ไขวิกฤติการณ์การเล่าให้ใช้ลำดับเวลา (chronological sequence)⁵ แต่ในน้ำเสียงก็แสดงถึงความตระหนักถึงความเร่งด่วนของเหตุการณ์ (urgency of the matter) ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพ (visualize) ถึงความมีประสิทธิภาพของธนาคารกรุงเทพ และผู้พูดได้ใช้ประโยคที่ย้ำถึงความมีประสิทธิภาพของธนาคารกรุงเทพด้วยการกล่าวสรุปว่า "ท่านผู้ฟังที่เคารพ ชั้นตอนที่กล่าวมานี้ ฟังดูก็อาจจะง่ายแท้จริงแล้วการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นจะได้ผลสมบูรณ์ตามขั้นตอนก็ต่อเมื่อองค์ประกอบภายในขององค์การจะต้องพร้อมเสียก่อนด้วย " ผู้พูดกล่าวประโยคที่ชัดเจนได้ด้วยลีลาค่อนข้างไม่ประกาศไ้อวดตน (low-keyed tone) แล้วให้อรรถาธิบายต่อไปว่า " การทำองค์ประกอบภายในให้พร้อมคือ การป้องกันไม่ให้อุบัติการณ์เกิดขึ้นหรือเมื่อเกิดขึ้นด้วยเหตุใดก็ตาม ก็สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้โดยเร็ว โดยอาศัยศรัทธาของมหาชนเป็นทุนเบื้องต้น " นี้คือคำตอบว่า องค์ประกอบภายในที่พร้อมคืออะไร ก็คือศรัทธาของมหาชน หลังจากนั้นผู้พูดได้ขยายความว่ากระบวนการสร้างภาพพจน์ของธนาคารพาณิชย์โดยเฉพาะธนาคารกรุงเทพนั้นทำอย่างไร โครงสร้างของคำบรรยายในขั้นตอนนี้ผู้พูดได้หันกลับไปใช้วิธีการเรียงลงตามลำดับความสำคัญ (descending sequence) อีกครั้งหนึ่งโดยให้การประกอบการให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่กิจการธนาคารพึงยึดถือเป็นอันดับหนึ่งติดตามด้วยการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ อันสุดท้ายคือ การสร้างสรรคกิจกรรมเพื่อสังคม ในฐานะผู้ฟัง เราคงจะมีความพอใจและอบอุ่นใจถ้าผู้บริหารธนาคารที่เราทำหรืออาจทำธุรกิจอยู่ด้วยให้คำพูดถึงคำมั่นสัญญาว่าธนาคารที่เราฝากเงินอยู่นั้นประกอบการถูกต้องตามหลักเกณฑ์ทั้งการบริหารเงินทุน สินทรัพย์ เงินฝากตลอดจนสินเชื่อทุกประเภท และมี god terms⁶ ให้เราสบายใจ เช่น " อ่างไว้ซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวม " " บทบาทเป็นผู้นำ " ในด้านการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ ธนาคารก็ทำ "อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม" สำหรับกิจกรรมที่สร้าง

สรรค์เพื่อสังคมคนฟังอาจจะให้ความสำคัญแต่ไม่มากนัก แต่ก็ถือได้ว่า ธนาคารกรุงเทพฯมิได้ละเลยในข้อนี้ ผู้พูดจึงได้กล่าวพาดพิงไว้เป็นข้อสุดท้าย

ดร. อำนวยได้จบวาทะอย่างยอมรับว่าบางครั้งบางคราวหลักเกณฑ์ในการบริหารต่าง ๆ ของธนาคารอาจขาดตกบกพร่องไปบ้างหรือพนักงานอาจจะไม่ใช่ว่าภาพสะท้อนที่ดีทุกคนของธนาคาร แต่ผู้บริหารธนาคารก็ถือว่าสิ่งเหล่านี้คือความท้าทาย นัยยะที่แฝงอยู่คือผู้พูดยอมรับในความผิดพลาดที่เกิดขึ้นแต่ถือเป็นเรื่องท้าทายที่ผู้บริหารจะต้องให้ภาพพจน์ธนาคารในความเป็นจริงสอดคล้องกับความนึกคิดของประชาชน นับเป็นการจบที่งดงาม นั่นคือการยอมรับในความผิดพลาด ถือเอาความผิดพลาดนั้นเป็นบทเรียนที่จะปรับปรุงธนาคารให้ดีขึ้น ธนาคารเองก็ได้ผ่านขั้นตอนการสร้างภาพพจน์มาแล้วอย่างมีประสิทธิภาพพออย่างให้ผู้พูดได้ให้ข้อมูลมาแต่ความใหญ่ของธนาคารอาจทำให้ธนาคารผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตาม ผู้พูดก็ใช้ god terms มาเป็นบรรทัดฐานเพื่อได้เข้าไปถึง นั่นคือ " สร้างสรรค์ผลงาน " " อำนวยประโยชน์ " " ตอบแทนสังคมมากที่สุด " god terms เหล่านี้เมื่อมาใช้ในการปิดท้ายวาทะจึงเป็นเสมือนกิ่งคำมั่นสัญญาว่าธนาคารกรุงเทพฯจะพยายามไปสู่อุดมคติจะไม่พอใจแค่ความเป็นธรรมดาแต่จะอยู่เหนือความเป็นธรรมดา (transcend the mundane) เมื่อผนวกเข้ากับโครงสร้างที่ชัดเจนของคำบรรยายบทนี้ การพูดครั้งนี้จึงนับได้ว่าดึงดูดความสนใจของผู้ฟังได้มากทีเดียวและสามารถนำไปใช้ได้กับองค์การของตน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสืออ้างอิง

¹ อรวรรณ ปิลาณธนโอบาท, การพูดเพื่อธุรกิจ (พิมพ์ครั้งที่ 4) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

² พรทิพย์ วรกิจโกคาทร, ภาพพจน์นั้นสำคัญยิ่ง. (กรุงเทพมหานคร : คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537).

³ Roderick Hart, Modern Rhetorical Criticism. (Illinois : Scott Foresman Little Brown, 1990).

⁴ เล่มเดียวกัน

⁵ เล่มเดียวกัน

⁶ Charles Larson, Persuasion : Reception and Responsibility. (California : Wadsworth Publishing Company, 1992).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.13 ปาฐกถาเรื่อง "อุดมการณ์ของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย"

โดย นางสาวธนา โดสิตรระกุล

ณ ห้องเอ. ทีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2534

ท่านกรรมการผู้จัดการ กรรมการมูลนิธิโกลด์คิมทองทุกท่าน ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ

⊗ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับเชิญเป็นปาฐกถาของมูลนิธิโกลด์คิมทองในปีนี้ แต่ก็เป็นที่เกียรติยศที่เป็นภาระอันหนักสำหรับข้าพเจ้าเพราะว่าข้าพเจ้าได้รับการทาบทามมาแสดงปาฐกถาในเวลาที่ยังจำกััด ประจวบกับภารกิจต่าง ๆ ก็รัดตัว ทำให้ข้าพเจ้าไม่ค่อยมีเวลาที่จะให้กับการคิด การทำปาฐกถาขึ้นนี้ให้สมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าเห็นว่า งาน 20 ปีของมูลนิธิโกลด์คิมทองเป็นงานที่สำคัญ และข้าพเจ้าเองก็ได้รับความเชื่อใจและสนับสนุนจากมูลนิธิโกลด์คิมทองเสมอมา การรับพูดปาฐกถาครั้งนี้แม้จะเป็นภาระที่หนักหน่วง แต่ข้าพเจ้าก็ยินดีเต็มใจรับ การที่ข้าพเจ้าเลือกปาฐกถาว่า "อุดมคติของสามัญชน บนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย" ก็เลือกขึ้นมาด้วยเหตุผลสองสามประการ ประการแรกคือปีนี้เป็นปีที่ 20 แห่งมรณกรรมของโกลด์ คิมทอง ซึ่งถือเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งอุดมคติของคนรุ่นใหม่ จึงน่าจะเป็นโอกาสที่เราจะได้มาทบทวนกันถึงความหมายแห่งอุดมคติกันอีกครั้งหนึ่งโดยที่ปรุ่ปาฐกถาซึ่งแสดงโดยอาจารย์ บัวย อึ้งภากรณ์เมื่อ 17 ปีที่แล้ว ก็ว่าด้วยเรื่องอุดมคติ ซึ่งเป็นหัวใจของมูลนิธิโกลด์คิมทอง เพราะจุดมุ่งหมายหลักของมูลนิธิโกลด์คิมทอง ก็คือการพัฒนาสนับสนุนคนรุ่นใหม่ คนหนุ่มสาวที่มีอุดมคติขึ้นมา และอีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าถือว่าการมาพูดในหัวข้อนี้ ก็เป็นโอกาสที่จะได้ทบทวนถึงความหมายแห่งอุดมคติในกิจการงานของข้าพเจ้าเองด้วย ข้าพเจ้าทำงานอยู่ในโครงการสมุนไพรรักษาโรคเพื่อตนเองได้สิบเอ็ดปีแล้วซึ่งแรกเริ่มเดิมทีนั้น ก็ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิโกลด์คิมทองเพื่อนฝูงหลายคนก็บัดนี้ประสบความสำเร็จอยู่ในหลายวงการ ไม่ว่าจะเป็นวงการธุรกิจ หรือวงการเมือง หลายๆ คนถามข้าพเจ้าด้วยความหวังโยว่า เหตุไฉนจึงยังอยู่ทำงานเช่นนี้โดยที่คนเหล่านั้นเห็นว่าเป็นงานที่ไม่มีความมั่นคงและก็เป็นห่วงข้าพเจ้าด้วยความจริงใจ เพราะคิดว่างานเช่นนั้นควรจะเป็นงานของคนหนุ่มสาวที่เพิ่งจบจากมหาวิทยาลัย คนที่อายุเลขสามไปแล้ว สมควรที่จะหากิจการหรือเริ่มทำกิจการบางอย่างซึ่งเป็ความมั่นคง หรือกลับมาสู่โลกของความเป็นจริง อุดมคติอาจเป็นสิ่งที่ดี แต่ว่าอุดมคติก็เป็นสิ่งที่เหมาะสำหรับคนหนุ่มสาว ส่วนคนที่โตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็สมควรกลับมาในโลกของความเป็นจริง แสวงหาสิ่งที่เป็นหลักเป็นฐานมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่าสมควรที่จะมีเวลาได้มาทบทวนถึงความหมายแห่งอุดมคติอีกสักครั้ง

นิยามแห่งอุดมคติ

⊗ ก่อนจะพูดไปถึงความหมายอุดมคติของสามัญชน ข้าพเจ้าอยากจะทำทบทวนลักษณะแห่งอุดมคติในทัศนะของนักอุดมคติรุ่นพ่ออย่างอาจารย์บัวย ซึ่งเคยแสดงไว้เมื่อ 17 ปีก่อนในปรุ่ปาฐกถาว่าด้วยอุดมคติ ท่านกล่าวว่า

ประการแรก อุดมคตินั้นเป็นหลักการที่เราทั้งหลายยึดถืออยู่ในใจ และถือปฏิบัติและแนวทางของความประพฤติของเรา

ประการที่สอง อุดมคติหรือวิธีที่จะนำไปสู่สิ่งประเสริฐนั้นต้องมีลักษณะสำคัญคือ ต้องตั้งมั่นอยู่บนฐานแห่งธรรมะแห่งความจริง ความงาม และความดี

ประการที่สาม ความดีที่ว่า ได้แก่ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีเฉพาะตัว

ประการที่สี่ ผู้มีอุดมคติต้องมั่นพิจารณาตนเอง สอบสวนตัวเองอยู่เสมอ มิได้มีความประมาท

และ*ประการสุดท้าย* อุดมคตินั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัว ซึ่งอาจจะมีแตกต่าง มีความหลากหลายได้

นิยามแห่งอุดมคติดังกล่าว มักทำให้คนทั่วไปรู้สึกต่ออุดมคติว่า เป็นเรื่องสูงส่งที่ทำได้ยาก เพราะว่าเป็นเรื่องของทางอุทิศตัวเสียสละ ซึ่งมีเพียงคนจำนวนน้อยที่ทำได้และเลยมองต่อไปว่าอุดมคติเป็นเรื่องเพ้อฝัน เป็นเรื่องที่มีได้อยู่ในโลกของความเป็นจริง

อุดมคติของสามัญชน

⊗ เมื่อข้าพเจ้าเลือกหัวข้อว่าอุดมคติของสามัญชนขึ้นมาหลายคนถามข้าพเจ้าว่าทำไมจะต้องมีคำว่าสามัญชน ใช้คำว่าอุดมคติเฉยๆ ก็น่าจะเป็นเพียงพอลแล้ว หรือแม้แต่คำเข้าว่าข้าพเจ้าเป็นสามัญชนด้วยหรือ ถึงได้เลือกพูดหัวข้ออุดมคติของสามัญชน การที่มีคนแสดงทัศนะเช่นนี้ ย่อมเป็นเรื่องแสดงความเข้าใจของคนโดยทั่วไป อุดมคติกับสามัญชนนั้นเป็นสิ่งที่แยกขาดจากกัน เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ อุดมคติน่าจะเป็นเรื่องของปัญญาชน ส่วนสามัญชนคนธรรมดา ชาวบ้านร้านช่องทั่วไปมีภารกิจยุ่งวุ่นเกินกว่าที่จะมาคิดถึงเรื่องสูงส่งเช่นอุดมคติ หลายคนอาจจะสงสัยว่าข้าพเจ้าเป็นสามัญชนด้วยหรือไม่ ตรงนี้ข้าพเจ้าอยากจะนิยามคำว่าสามัญชนว่า คือคนที่ไม่มีย่านอาชีพหรือทางเศรษฐกิจหรือการเมือง ซึ่งข้าพเจ้าก็เชื่อว่าเราท่านทั้งหลายที่อยู่ที่นี่ ก็ล้วนอยู่ในฐานะเดียวกัน คือเป็นผู้ที่ไม่มีอิทธิพลในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ เมื่อพูดถึงอุดมคติของสามัญชนนั้น หลายคนอาจจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องใหม่แต่สำหรับข้าพเจ้าเองไม่คิดว่าอุดมคติของสามัญชนเป็นเรื่องใหม่ ข้าพเจ้าเชื่อว่าสามัญชนในอดีตเป็นคนมีอุดมคติ

อุดมคติของสามัญชนในอดีต ก็คือการได้เข้าถึงนิพพานอันเป็นความจริง ความงาม และความดีสูงสุดของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน อุดมคติดังกล่าวมิได้เป็นเพียงอุดมคติของพระสงฆ์องค์เจ้าเท่านั้น แต่นามธรรมอันสูงส่งนี้ได้กลมกลืนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิต ซึ่งรวมถึงระบบวิถีคิด วิถีการบริโภคตลอดจนวิถีการผลิตของชาวบ้าน ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลที่ชาวบ้านมีต่อกันไม่ได้มุ่งหวังผลทางอามิสสินจ้าง แต่มุ่งหมายให้เป็นปัจจัยที่จะเข้าถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมสูงสุด ดังคำกล่าวที่ว่า "นิพพานัง ปัจจโยโหตุ" ความหมายคือ ขอให้ปัจจัยนำไปสู่นิพพาน คำพูดประโยคนี้เคยเป็นคำติดปากชาวบ้าน เมื่อเขาได้ทำบุญสุนทาน หรือ ทำกิจการงานกุศลทั้งหลาย

ตัวอย่างของการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันโดยไม่หวังอามิสสินจ้าง ตัวอย่างหนึ่งก็คือ วิธีการปฏิบัติตัวของหมอแผนโบราณของไทย หมอแผนโบราณจะไม่คิดค่ารักษาพยาบาลจากคนไข้ นอกจากดอกไม้ ธูปเทียน และค่าให้ครุฑที่ยงเล็กน้อยแล้ว คนไข้ก็ไม่ต้องเสียอะไรอีก ส่วนที่คนไข้จะให้ของสมนาคุณแก่หมอก็ถือเป็นการเอื้อเพื่อตอบแทนกันมากกว่าจะถือเป็นการรักษาพยาบาล ข้อกำหนดการปฏิบัติตัวของหมอไทยเช่นนี้ ก็เพื่อให้คนที่เจ็บหมอได้ใช้ความรู้ความสามารถพิเศษที่ตนมีเกื้อกูลต่อชุมชน ถือเป็นการทางสังคมที่ให้กับเพื่อนบ้าน โดยไม่มุ่งหวังอามิสสินจ้างในทางวัตถุ แต่มุ่งหมาย ในทางนามธรรม คือเป็นปัจจัยเพื่อไปสู่นิพพาน ข้าพเจ้าเคยได้ยินหมอโบราณหลายคนเอ่ยคำพูดที่ว่า "นิพพานัง ปัจจโยโหตุ" เมื่อเสร็จสิ้นการรักษาพยาบาล ลักษณะเช่นนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นความฉลาดหลักแหลมของคนรุ่นก่อน ที่สามารถทำให้อุดมคติทางนามธรรมอันสูงส่งกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยที่ความมุ่งหวังในอุดมคติของปัจเจกชน ซึ่งก็คือการพัฒนาชาติของตนเอง จนสามารถเข้าถึงความสงบเย็นในชีวิต คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด สามารถเข้าถึงได้โดยผ่านกิจกรรมทางสังคม และการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันในทางสังคม เป็นความดีที่เป็นไปเพื่อส่วนรวมของสังคม

เมื่อ 2-3 ปีก่อน ข้าพเจ้าไปที่ยวทางเมืองเหนือ ในหมู่บ้านที่ห่างไกลตัวเมืองข้าพเจ้าได้พบสาวชาวบ้านคนหนึ่งกำลังเก็บหน่อไม้ ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าเธอเก็บเพียงสองหน่อเท่านั้น ทั้งที่บริเวณนั้นมีหน่อไม้อยู่มากพอควร และเหลือไว้ให้ชายพันธุ์ต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นคำบอกเล่าของเพื่อน บ้านเกิดของเพื่อนคนนี้อยู่ภาคอีสาน เขาเล่าให้ฟังว่า เขากลับไปเยี่ยมบ้านเมื่อไม่นานมานี้ และมีโอกาสช่วยญาติที่น้องจับปลาในสระ ซึ่งเป็นปลาที่มากับฤดูน้ำหลาก ปลาจำนวนหนึ่งจะติดอยู่ในสระ พอถึงยามแล้งเมื่อน้ำลดลง จะเป็นโอกาสให้ชาวบ้านมาจับไปเป็นอาหาร เพื่อนของข้าพเจ้าเล่าว่าเรากับญาติพี่น้องจับปลาซ่อนแม่ตัวใหญ่เท่าซาฮอน กว่าจะปลุกปล้ำเอาขึ้นมาได้จากสระก็ทำเอาเหนื่อยพอควรขณะที่กำลังตอกตีใจที่ได้ปลาตัวใหญ่ ลูกสาวป่าเดินผ่านมาเห็นข้าพเจ้าก็พูดว่า "ไปจับมาทำไม มีมันปลาซ่อนแม่เนาะ เอาให้มันออกแม่แม่ลูกเกิด" ว่าแล้วเธอก็จับปลาโยนลงสระไปตามเดิม โดยไม่ได้รู้สึกเสียคายอะไรเลย

ข้าพเจ้าเห็นว่าทัศนคติแบบนี้เป็น เศรษฐีคน และ นิเวศทัศน์ ที่สำคัญมาก ไม่มีใครเรียกพฤติกรรมเช่นนี้ว่าเป็นเรื่องของอุดมคติแต่การที่ชาวบ้านไม่เก็บหน่อไม้หรือจับปลาจนหมด ด้วยความคิดที่ว่าเพื่อให้มันมีโอกาสได้ขยายพันธุ์ต่อ และเพื่อให้คนอื่นได้ใช้ประโยชน์ด้วย เป็นวิถีคิดที่มีความสำคัญมากทางสังคม และระบบนิเวศน์โดยรวม แม้ในวิถีการผลิตของชาวบ้านแต่เดิมนั้นเขาก็ไม่ได้คิดว่าข้าวที่ปลูกนั้นเป็นของเขา เขาเห็นว่าข้าวเป็นของแผ่นดิน มีแม่โพสพเป็นเจ้าของ เวลาต้องการข้าวต้องไปขอจากแม่โพสพ ความคิดเช่นนี้ทำให้คนมีความอ่อนน้อม และยับยั้งชั่งใจผลคือไม่เอาเปรียบธรรมชาติจนเกินขอบขีดความพอดี การคำนึงถึงความสมดุลทางนิเวศน์ในวิถีการบริโภค และการผลิตของชาวบ้านได้กลมกลืนอยู่ในระบบวิถีคิด วิถีชีวิต และทัศนคติของ

คนในชุมชน จนกลายเป็นความธรรมดาสามัญ โดยที่คนเหล่านี้มิได้คิดว่าพวกเขา กำลังประกอบกิจการที่เป็นอุดมคติแต่ประการใด แต่ด้วยวิถีคิดและทัศนคติเช่นนั้นเอง ที่ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อต่อกันทั้งในระดับสังคม และสิ่งแวดล้อม

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้าได้อ่านคำให้สัมภาษณ์ของนักธุรกิจเกี่ยวกับสนามกอล์ฟคนหนึ่ง ซึ่งอดีตเคยเป็นผู้อำนวยการศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งหนึ่ง ในหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น เขาพูดว่า เราจำเป็นต้องสร้างสนามกอล์ฟให้มากขึ้น เพื่อดึงเงินตราต่างประเทศเข้ามา โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนญี่ปุ่นยอมจ่ายเงินเป็นพันๆ ล้านบาท เพื่อมาเป็นสมาชิกของสนามกอล์ฟในเมืองไทย เขากล่าวว่า "เราจำเป็นต้องยอมสูญเสียมูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมไปบ้างเพื่อแลกกับผลได้ในทางเศรษฐกิจ" นี่เป็นความคิดทั่วไปของนักธุรกิจ และนักเศรษฐศาสตร์ในเวลานี้ รวมถึงนักอุดมการณ์เก่าในอดีตด้วยคนเหล่านี้สามารถพูดได้เต็มปากว่า เราจำเป็นต้องยอมสูญเสียมูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อแลกกับผลได้ในทางเศรษฐกิจ โดยไม่เคยพูดออกมาชัดๆ ว่า ผลได้ในทางเศรษฐกิจที่ว่ามันตกอยู่ในกระเป๋าของใคร มูลค่าทางเศรษฐกิจนั้นเป็นมูลค่าสำหรับคนส่วนน้อยเท่านั้น แต่กลับใช้มูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นของคนทุกๆ คนไปแลกเอามา นี่เป็นความแตกต่างอย่างใหญ่หลวง เมื่อเทียบกับวิถีคิดของสามัญชนในอดีต และชาวบ้านจำนวนหนึ่งในปัจจุบันคนเหล่านี้ยอมสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจในกระเป๋าของเขา คือปลาและหน่อไม้ที่เขาอาจเก็บไว้กินในยามแล้ง เพื่อผลทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยที่พวกเขาก็ไม่เคยคิดว่านี่คืออุดมคติ หรือการเสียสละแต่อย่างใด เมื่อประกอบคุณงามความดี ความเอื้อเฟื้อต่อกันก็ได้หวังว่าจะเป็นปัจจัยไปสู่ทรัพย์ หรืออำนาจ ไม่เคยกล่าวหาว่าขอให้สิ่งนี้เป็นปัจจัยไปสู่การเป็น ส.ส. หรือนายกรัฐมนตรี แม้จุดมุ่งหมายจะหวังในอุดมคติสูงสุดที่เป็นนามธรรม แต่ก็สามารถเชื่อมโยงกับโลกทางวัตถุธรรมอย่างกลมกลืนก่อให้เกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันทั้งในระดับสังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้แหละที่ข้าพเจ้าเรียกว่า อุดมคติของสามัญชน

บัดนี้ อุดมคติของสามัญชนได้เสื่อมถอยลงไปเพราะค่านิยมของสังคมบริโภคแบบใหม่ สังคมสมัยปัจจุบันได้ยืมสอนให้คนแสวงหาผลได้เฉพาะตน โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลได้ของคนอื่น ตลอดจนผลได้ในสิ่งแวดล้อม การขาดแคลนทัศนคติที่ให้ความสำคัญต่อผลได้ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ยิ่งกว่าผลได้ในทางเศรษฐกิจเฉพาะตนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ร้ายนี้การในปัจจุบัน วิกฤตการณ์ในเวลานี้ไม่อาจแก้ไขได้โดยอาศัยอุดมคติของคนจำนวนน้อย วิกฤตการณ์ในยุคสมัยนี้ร้ายแรงและคุกคามต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติอุดมคติของสามัญชนจะต้องได้รับการฟื้นฟูให้มีชีวิตชีวาขึ้นใหม่ หากเรายังไม่ปรารถนาให้ออนาคตของมนุษยชาติดำรงอยู่ต่อไป อุดมคติของสามัญชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งยวดบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย

บนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย

⊗ การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์มนุษย์นั้นเมื่ออยู่หลายแบบแต่โดยสรุปอาจจัดแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การแบ่งยุคสมัยโดยพิจารณาจากวัตถุ หรือคุณภาพทางจิตใจ

การแบ่งยุคสมัยโดยพิจารณาจากพัฒนาการทางด้านวัตถุเป็นที่ตั้ง จะมองพัฒนาการทางสังคมเป็นเส้นตรง กล่าวคือสังคมจะพัฒนาในทางดีขึ้นเรื่อย ๆ การมองยุคสมัยในลักษณะนี้มีด้วยกันหลายแบบ เช่น ถ้ามองจากพัฒนาการด้านเครื่องมือเครื่องใช้เราก็จะแบ่งยุคต่าง ๆ ได้เป็น ยุคหินเก่า ยุคหินใหม่ ยุคดินเผา ยุคโลหะ จนถึงปัจจุบันอาจเรียกว่าเป็นยุคพลาสติกก็ได้ กระมัง

การแบ่งยุคตามพัฒนาการทางวัตถุอีกแบบ คือแบ่งตามพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนสังคมโลกให้ก้าวหน้าในทางวัตถุอย่างสำคัญยิ่ง พัฒนาการดังกล่าวมีความสำคัญถึงขนาดเรียกว่าเป็นการปฏิวัติเลยทีเดียว ซึ่งมีอยู่ 2 - 3 ครั้ง ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ได้แก่ การปฏิวัติอุตสาหกรรมอันมีเครื่องจักรไอน้ำเป็นสัญลักษณ์และตามมาด้วยการปฏิวัติเขียว ซึ่งเป็นการปฏิวัติทางเกษตรกรรมที่มีปุ๋ยเคมีและสารฆ่าแมลงเป็นสัญลักษณ์และการปฏิวัติครั้งล่าสุดก็คือ การปฏิวัติทางสารสนเทศหรือข่าวสารข้อมูล อันมีคอมพิวเตอร์เป็นสัญลักษณ์

หากมองในแง่ของเศรษฐกิจการเมืองเป็นหลัก ก็จะแบ่งยุคเป็น ยุคบุพกาล ยุคทาส ยุคศักดินา และมาถึงยุคทุนนิยมประชาธิปไตย แต่ไม่ว่าจะแบ่งยุคเป็นแบบใด การแบ่งลักษณะนี้เป็นการแบ่งโดยยึดพัฒนาการทางด้านวัตถุเป็นหลักโดยมีนิยามว่า สังคมพัฒนาดีขึ้นเรื่อง ๆ ในทางวัตถุ

ส่วนการแบ่งยุคสมัยโดยพิจารณาจากพัฒนาการทางด้านจิตใจของมนุษย์หรือคุณภาพของมนุษย์เป็นที่ตั้ง จะไม่มองพัฒนาการทางสังคมเป็นเส้นตรง แต่จะมองว่าสังคมเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงขึ้นอยู่กับคุณภาพทางจิตใจของมนุษย์ในสังคมนั้นเป็นตัวบ่งชี้ การแบ่งยุคตามลักษณะนี้ก็มี 4 ยุคเช่นกัน

ยุคแรกเรียกคดียุค กล่าวกันว่ายุคนี้เป็นยุคที่มีสังคมนิยมเต็ม 4 ส่วน สังคมนิยมไม่ถูกบิดเบือนและคนสามารถเข้าถึงสังคมนิยมได้โดยไม่ต้องอาศัยรูปแบบอะไร เรียกได้ว่าคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคมนิยม ยุคถัดมาเรียกไตรคายุค ไตรแปลว่าสาม หมายถึงเป็นยุคที่สังคมนิยมเหลือเพียง 3 ส่วน ยุคนี้เริ่มมีการปฏิบัติธรรม เพื่อหวังอันติสงฆในการเข้าถึงสังคมนิยม ยุคต่อมาเรียกทวาปรยุค ทวาหรือทวิแปลว่าสอง หมายถึงยุคที่สังคมนิยมเหลือแค่ครึ่งเดียวหรือ 2 ส่วน ในยุคนี้คนต้องอาศัยรูปแบบพิธีกรรมเพื่อเป็นสื่อในการเข้าถึงสังคมนิยม ซึ่งบางทีก็เข้าไม่ถึงเพราะไปติดที่รูปแบบพิธีกรรม ยุคสุดท้ายเรียกว่า กลียุค คงเป็นชื่อยุคที่พวกเราได้รับยินคันทูมากที่สุด คำว่ากลียุคแปลว่า 1 ใน 4 หรือเลี้ยว กลียุคจึงหมายถึงยุคที่สังคมนิยมเหลือแค่ 1 ใน 4 เท่านั้น เมื่อสังคมนิยมหรือความจริงเหลือแค่ 1 ใน 4 ก็เป็นยุคที่ความเจริญทางจิตใจมีน้อย เกิดมิจจาภิภูฏีและการโกหกหลอกลวง ยุคนี้คนจึงเต็มไปด้วยระคะโทษะ โมหะ ทำให้สังคมวุ่นวาย เพราะมีความเท็จมากกว่าความจริงนั่นเอง และในยุคนี้จะมีเหตุการณ์ที่เรียกว่า "มิดลัญญี" เกิดขึ้นโดยรูปศัพท์มิดแปลว่าเนื้อ มิดลัญญีคือการสำคัญมั่นหมายว่าคนอื่นเป็นเนื้อ เป็นผักปลาสามารถฆ่าได้

มิดลัญญีนั้นเกิดในหลายรูปแบบเช่นสงคราม และการแย่งชิงผลประโยชน์กัน คนวัยคนจนมีช่องว่างห่างกันทุกที โภคทรัพย์ส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของคนจำนวนน้อย ขณะที่คนส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะอดอยาก หิวโหย และสูญเสียที่ทำกิน เด็กจำนวน 40,000 คนตายไปทุกวันเพราะโรคขาดอาหาร ขาดแคลนน้ำสะอาด วิกฤตการณ์ในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ล้วนเป็นเค็ดสอให้เห็นว่า ยุคสมัยของเราอยู่ใน "กลียุค" และกำลังเกิดมิดลัญญีทุกหย่อมหญ้า

นำแปลที่กลียุคนั้นมาตรงกับยุคสังคมข่าวสารข้อมูลที่เรียกว่า Information Society ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่มีความเจริญสูงสุดทางเทคโนโลยี เป็นยุคที่เราเชื่อว่ามนุษย์มีโอกาศเท่าเทียมกันในการรับข่าวสารข้อมูล แต่ที่จริงกลับเป็นยุคที่ข่าวสารข้อมูลถูกบิดเบือนมากที่สุด เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมือง เป็นยุคของการโฆษณาชวนเชื่อและสร้างมิจจาภิภูฏีให้กับผู้คนมากที่สุด ดังจะเห็นได้ว่าคนส่วนใหญ่ถูกมอมเมาให้หลงใหลในวัฒนธรรมบริโภคและยุคนี้ก็เป็นยุคที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษย์เท่าที่เคยมีมา

อย่างไรก็ดี ยุคสมัยที่ถือเอาสังคมนิยมและคุณภาพมนุษย์เป็นที่ตั้งมิได้มองพัฒนาการของสังคมเป็นเส้นตรง เมื่อสังคมเกิดมิจจาภิภูฏีกันมาก หากคนในสังคมไม่หาสังคมนิยมขึ้น สังคมก็สามารถเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นได้ เพราะสังคมจะเสื่อมลงหรือเจริญขึ้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ เป็นตัวกำหนด ดังที่ปัญหาและวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในขณะนี้ก็เป็นผลที่เกิดจากวิถีชีวิตและการบริโภคของคนทั้งหมดในสังคม การหวังให้นักอุดมคติจำนวนน้อยมาแก้ปัญหา ย่อมไม่สามารถเป็นไปได้หนทางแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกิดอุดมคติในระดับสามัญชนขึ้นและอุดมคติที่ว่านั้นก็คือทัศนคติและวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคลที่เกื้อกูลสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกลับมาเกื้อกูลต่อบุคคลในที่สุด

วิกฤตการณ์และหนทางในการแก้ไข

⊗ วิกฤตการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมเป็นผลพวงของการพัฒนานับจากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมาโดยเฉพาะวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นวิกฤตการณ์ที่คุกคามการอยู่รอดของมนุษยชาติทั้งหมดเลยทีเดียว หนายนภัยของมันเป็นผลอย่างต่อเนื่อง และรุนแรงขึ้นทุกขณะยิ่งกว่าสงครามทั้งหลายในประวัติศาสตร์ หนายนภัยดังกล่าวมีขนาดเดือนภัยมากกว่า 20 ปีแล้วแต่สังคมก็ยังคงมุ่งไปในทิศทางเดิม และก้าวไปในอัตราที่เร็วขึ้นทุกที การรับรู้ของคนส่วนใหญ่ในสังคมยังคงเป็นไปอย่างเชื่องช้ามาก การตื่นตัวมารับรู้เสียงเตือนภัยจากสิ่งแวดล้อมในระดับสังคมวงกว้างเพิ่งจะเกิดขึ้นเมื่อประมาณปี 2531 ซึ่งปีนั้นเป็นปีที่ทุกประเทศเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่นเกิดน้ำท่วมภาคใต้ เกิดน้ำท่วมใหญ่ในบังคลาเทศ เกิดแผ่นดินไหวในอเมริกาเกิดความแห้งแล้งในจีนและรัสเซีย และแทบทุกประเทศจะมีอากาศร้อนอย่างผิดปกติ

เมื่อเรารู้จักจุดเจาะน้ำมันมาใช้เป็นพลังงานเมื่อราว 200 ปีที่ผ่านมา ทำให้ยุคอุตสาหกรรมพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ในสมัยแรกเราไม่เคยมองเห็นผลเสีย แต่เพียงแค่เวลา 200 ปีนับจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมา วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมเริ่มปรากฏให้เราเห็นชัดเจนมากขึ้น น้ำมันที่เราเผาทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้นในปริมาณมาก ก่อให้เกิดปัญหาที่เรียกว่าสภาวะเรือนกระจก คือเป็นสภาวะที่โลกมีความร้อนเพิ่มขึ้น และปริมาณของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เพิ่มขึ้นในเวลาที่ผ่านมาจากโรงงานอุตสาหกรรม มาจากรถ มาจากการเผาเชื้อเพลิง มาจากการถางป่า การทำลายป่า อุณหภูมิของโลกในเวลาที่สูงขึ้นกว่าเดิม 1 - 2 องศาเซลเซียส ซึ่งถือว่าสูงกว่าอุณหภูมิโดยเฉลี่ยของโลกในรอบ 10,000 ปี เพียงแค่เราเผาน้ำมัน 200 ปี เราทำให้อุณหภูมิเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย มากกว่าความเปลี่ยนแปลงในรอบ 10,000 ปีที่ผ่านมา ทะเลทรายจะขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะนิเวศน์ของแผ่นดินไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิอย่างรวดเร็วเช่นนี้ได้ ด้วยเหตุนี้พืชพรรณสวน

ใหญ่จะตาย ส่วนที่ขรพรหมที่สามารถขึ้นในอุณภูมิที่ร้อนขึ้นยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาทดแทนได้ทัน เพราะฉะนั้นทะเลทรายจะขยายตัวมากขึ้นถึงปีละ 38 ล้านไร่ ดินจะเสื่อมลงเพราะขาดสารอาหาร ภาวะฝนแล้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เกิดจากภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ซึ่งแม้แต่ในเมืองไทยเองปัญหาน้ำท่วมใหญ่ทางภาคใต้เมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา ก็เกิดจากความแปรปรวนของภูมิอากาศ ซึ่งเป็นผลจากการตัดไม้ทำลายป่า ถ้าหากอุณภูมิเพิ่มขึ้นอีกเพียงแค่ 2.5 - 3 องศาเซลเซียส จะเกิดปัญหาน้ำท่วมใหญ่ เพราะฉะนั้นทะเลทรายจะขยายตัว ทำให้ระดับสูงขึ้นจากเดิมตั้งแต่ 20 - 40 เซนติเมตร ผลคือประชากร 1 ใน 3 ของโลก ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ห่าง จากชายฝั่งทะเล 10 กิโลเมตร จะไร้ที่อยู่อาศัยเพราะน้ำจะท่วมมด มีการประมาณการว่าภายในปีค.ศ. 2050 อาจจะมีคนน้ำท่วมชนิดที่ว่าแผ่นดินหลายส่วนในโลกต้องสูญหายไป และเมื่อถึงเวลานั้น ผู้ลี้ภัยทางสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นอย่างมากมาย มากยิ่งกว่าผู้ลี้ภัยทางการเมืองเสียอีก นี่เป็นตัวอย่างของปัญหาทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้นในระยะ 200 ปีที่ผ่านมา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อเกิดการปฏิวัติทางเกษตรกรรมที่เรียกว่าปฏิวัติเขียวขึ้นอีก เมื่อประมาณ 30 - 40 ปีที่ผ่านมา ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดแมลงและวัชพืชทั้งหลายที่เราใส่ลงไปบนดินเพื่อผลิตอาหารตามรูปแบบของเกษตรกรรมแผนใหม่ ล้วนแต่ทำให้เกิดพิษภัยกับสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น และพิษภัยเหล่านี้ก็ส่งผลมาถึงเราทุกคน เพราะสารเคมีต่าง ๆ ที่เราใส่ลงไปบนดินจะสะสมอยู่ในดิน ในน้ำและในอาหาร พิษภัยเหล่านี้เข้าสู่ร่างกายของเราผ่านอาหารที่เราบริโภค

นอกจากสารเคมีที่มาจากภาคเกษตรกรรมแล้ว สารเคมีจำนวนมากที่มาจากอุตสาหกรรมก็ปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อม เช่น กรดกำมะถันและกรดไนตริกที่เกิดจากการเผาน้ำมันปิโตรเลียมในเครื่องยนต์และในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นตัวการที่ทำให้เกิดฝนกรด และฝนกรดจะทำให้เกิดการทำลายห่วงโซ่อาหารตามธรรมชาติทำให้ปลาสูญพันธุ์และเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ นอกจากนี้ยังมีสารพิษต่าง ๆ ที่ปนเปื้อนอยู่ในอากาศ เช่น สารตะกั่วซึ่งมีพิษทำลายสมอง และทำให้ระบบย่อยอาหารผิดปกติ เด็กที่อยู่ในครรภ์ถ้าได้รับสารพิษชนิดนี้จะทำให้ตาบอด หูหนวก หรือสมองพิการจนถึงเสียชีวิตได้ ยังมีสารคาร์บอนมอนอกไซด์ที่มีพิษทำลายระบบเลือดเป็นตัวอุปสรรคของเลือดในการนำออกซิเจนไปเลี้ยงสมองและเนื้อเยื่อทำให้ระบบหายใจล้มเหลวจนถึงแก่ความตายได้ และยังมีสารซีเอสทีที่ใช้ในการผลิตทางอุตสาหกรรม เช่น ในการผลิตเครื่องทำความเย็นชนิดต่าง ๆ การผลิตโฟม และใช้เป็นก๊าซขับเคลื่อนในกระป๋องสเปรย์ก๊าซตัวนี้เป็นตัวการทำให้เกิดรูโอโซนขึ้น ซึ่งจะมีผลให้รังสีอัลตราไวโอเล็ตลอดผ่านเข้ามาที่ผิวโลกได้ แสงอัลตราไวโอเล็ตมีอันตรายต่อสุขภาพมนุษย์อย่างยิ่ง คือจะทำลายเนื้อเยื่อตาทำให้ตาบอดได้ และยังทำให้เกิดมะเร็งผิวหนัง

จะเห็นได้ว่าทั้งการปฏิวัติอุตสาหกรรม และการปฏิวัติทางเกษตรกรรมล้วนก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เป็นวิกฤตการณ์ที่คุกคามชีวิตเพราะเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การปฏิวัติทางข่าวสารข้อมูลเป็นตัวเสริมให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมหนักมือขึ้น เพราะมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคของคนส่วนใหญ่ ยิ่งคนส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาการบริโภคทั้งในปริมาณที่เพิ่มขึ้นและรูปแบบที่พิสดารขึ้น สิ่งแวดล้อมก็ยิ่งเลวร้ายลง เพราะสิ่งแวดล้อมมีขีดจำกัดในการรองรับความเผ่าเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตและการบริโภค วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในเวลานี้ชวนให้นึกถึงการสูญพันธุ์ของไดโนเสาร์เมื่อ 65 ล้านปีที่แล้ว มีข้อสันนิษฐานข้อหนึ่งถึงการสูญพันธุ์ของสัตว์พันธุ์นี้ว่า เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและภูมิอากาศอย่างรุนแรงจนไดโนเสาร์ไม่อาจปรับตัวได้ทัน ทำให้มันต้องสูญพันธุ์ไป แต่วิกฤตการณ์เมื่อ 65 ล้านปีก่อนเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติผิดกับวิกฤตการณ์ในเวลานี้ที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ทั้งสิ้น เป็นวิกฤตการณ์ที่อาจทำให้เราสูญพันธุ์ไปได้เช่นเดียวกับไดโนเสาร์ หากเราไม่ตระหนักถึงภัยที่คืบคลานเข้ามาได้อย่างทันการ มีการทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่เก่าแก่อยู่เรื่องหนึ่ง ที่เอากบใส่ลงในกระโถ ใส่น้ำแล้วค่อย ๆ เพิ่มความร้อนขึ้นจนถึงจุดเดือด กบจะนั่งอยู่ในกระโถจนกลายเป็นกบต้ม เพราะวาประสาธสัมผัสของมันไม่ตอบสนองต่อความร้อนที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้น แต่ถ้าต้มน้ำก่อนแล้วค่อยเอากบใส่ลงไป มันจะกระโดดหนีทันที

ในเวลานี้เราก็กำลังอยู่ที่จุดเดือดของสิ่งแวดล้อม ถ้าหากเรายังไม่เห็นภัยเราก็จะกลายเป็นกบต้ม หรือสูญพันธุ์เช่นเดียวกับไดโนเสาร์ วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในเวลานี้เป็นสงครามที่มนุษย์ทุกคนจะต้องร่วมมือกัน เป็นพันธมิตรกันเพื่อที่จะต่อสู้และก้าวข้ามวิกฤตการณ์นี้ไปได้

เมื่อพูดถึงวิกฤตการณ์ สามีญชนคนส่วนใหญ่อาจมองไม่เห็นว่าจะทำอะไรได้ เรามักจะโยนการแก้ไขปัญหาลงไปให้กับสถาบัน หรือระบบผู้เชี่ยวชาญ โดยปฏิเสธความรับผิดชอบในการที่จะแก้ปัญหา อาจจะเห็นว่าไม่ใช่หน้าที่ของเรา อาจจะเห็นว่าเราไม่มีอำนาจหรือไม่มีเครื่องมือ หรืออาจจะเห็นว่าตนเองไม่มีความรู้ปัญหาทุกอย่างในเวลานี้ ถ้าเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจเราก็

มุ่งหวังให้สถาบันเศรษฐกิจมาแก้ไป ปัญหาทางการเมืองก็เป็นเรื่องของสถาบันทางการเมืองรับผิดชอบไป ปัญหาทางการศึกษา ก็ให้สถาบันทางการศึกษารับผิดชอบไป ปัญหาการรักษาก็เป็นสถาบันการรักษารับผิดชอบไป และแม้แต่ในปัจจุบันนี้เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา เราก็ยังอยากจะทำอะไรกับปัญหานี้ให้กับสถาบันสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มคนที่ทำงานเรื่องสิ่งแวดล้อม เรามองไม่เห็นที่เราแต่ละคนนั้นจะมีส่วนร่วมในการที่จะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร แต่วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในเวลา นี้ ไม่อาจที่จะแก้ไขโดยหวังพึ่งสถาบันหรือระบบผู้เชี่ยวชาญต่อไป เพราะว่าสถาบันหรือระบบผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในเวลานี้ มีหน้าที่เพียงแค่วิเคราะห์สถานะเดิมของมัน คือสถาบันจะสามารถแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์ในระบบเท่านั้น แต่ปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นนอก ระบบ สถาบันไม่สามารถแก้ไขได้ ยกตัวอย่างเช่น สถาบันเศรษฐกิจจะสนใจแต่เรื่อง GNP GNPเพิ่มมากขึ้นเท่าไรก็เป็นสิ่งดีเท่านั้น ถ้าGNPไม่เพิ่มก็จะสนใจแต่จะอย่างไรให้GNPเพิ่ม นี่เป็นหน้าที่ของเขา หน้าที่จะทำอย่างไร เงินเพื่อจะอย่างไร แต่สถาบันเศรษฐกิจจะไม่สนใจว่าจะกระจายรายได้ให้เป็นธรรมได้อย่างไร GNPที่เพิ่มขึ้นไม่ได้บ่งบอกว่าประชาชนส่วนใหญ่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น ตามรายงานในปี 2532 เศรษฐกิจของประเทศไทยดีขึ้น แต่ปรากฏว่าคนรวยที่มีจำนวนเพียง 20% ของประชากรทั้งหมด ซึ่งเคยมีรายได้รวมทั้งหมดเป็น 49.3 %ของรายได้รวม มีรายได้เพิ่มเป็น 54.5% ส่วนคนจนมีรายได้ลดลงจาก 6% เหลือเพียง 4.5 % วิธีคิดของระบบสถาบันคือคิดอยู่ในกรอบเดิม ๆ ของเขา

ถ้าเป็นสถาบันทางการเมืองก็จะสนใจแต่ว่าจะแก้ปัญหามาได้อย่างไร อย่างปีที่ผ่านมานี้ ปัญหาเพลิงกระโดดทำให้สูญเสียพื้นที่นาไปเป็นล้านไร่ สิ่งที่เกี่ยวข้องชาวนาในสถาบันเกษตรสนใจก็คือจะต้องผสมพันธุ์ข้าวที่ต้านทานเพลิงกระโดด หรือหาสารเคมีที่ปราบเพลิงกระโดดได้ แต่ที่จะให้สถาบันทางการเมืองตรมมาบอกชาวบ้านว่า ตอนนี้เทคโนโลยีทำอะไรไม่ได้แล้วยอมไม่อาจเป็นไปได้ เพลิงกระโดดที่ระบาดมากในตอนนี้เพราะเราใช้ยาฆ่าแมลงมากเกินไป วิธีที่ดีที่สุดคือหยุดใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากระบบนิเวศน์ของธรรมชาติสูญเสียไปจึงเป็นต้นเหตุของโลกแมลงระบาด ปัญหาเพลิงกระโดด ปัญหาแมลงต่าง ๆ ก็ล้วนแต่เกิดจากปัญหาการเสียสมดุลของธรรมชาติทั้งสิ้น แต่จะหวังให้สถาบันทางการเมืองตรมกว่าจะเลิกใช้สารเคมีก็เป็นไปไม่ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นเวลานี้กินขอบเขตความสามารถของสถาบันที่จะมาแก้ไข นอกจากนั้นแล้วสถาบันเป็นตัวทำลายการพึ่งตนเองของชาวบ้าน เพราะสถาบันผูกขาดการแก้ปัญหา ทำให้ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ระบบสถาบันไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางการเมือง สถาบันทางเศรษฐกิจ หรือสถาบันทางการศึกษา มักจะมองชาวบ้านเป็นเพียง Mass ซึ่งเป็นปริมาณสำหรับนับจำนวนเท่านั้น ถ้าเป็นระบบการเมืองก็จะมองว่าชาวบ้านคือคะแนนเสียงที่จะไปลงเลือกตั้ง ถ้าเป็นสถาบันทางเศรษฐกิจคุณก็เป็นเพียงลูกค้าที่มีหน้าที่รับฟังโฆษณาแล้วก็ไปซื้อสินค้าของเขา การที่สถาบันเข้ามาผูกขาดในการแก้ปัญหาทุกเรื่อง ทำให้ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และจะกลายเป็นเพียงตัวสร้างปัญหาแต่ไม่มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ตัวอย่างเช่นตั้งแต่เรามีระบบประปาเป็นต้นมา ประชาชนก็ได้รับความสะดวกหลายอย่างซึ่งถือเป็นข้อดีของระบบการส่งน้ำสมัยใหม่แต่เพราะมีระบบประปาขึ้นมาใหม่ ที่ทำให้ชาวบ้านและคนส่วนใหญ่ไม่ใส่ใจในการรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติปล่อยให้แม่น้ำเจ้าพระยาหรือคูคลองต่างๆ เน่าเสียไปหมด เพราะอะไร เพราะเราคิดว่าเราไม่ต้องพึ่งแหล่งน้ำตามธรรมชาติแล้วหลังจากมีน้ำประปาใช้ เราก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยแม่น้ำ เพราะฉะนั้นน้ำจะเสียจะเน่าก็ไม่ใช่อะไรของเรา แต่ถ้าเมื่อไรที่ชาวบ้านรู้สึกได้ว่า ต้องอาศัยแหล่งน้ำเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ เขาก็จะช่วยกันดูแลรักษา จะเห็นว่ามีสถาบันเข้ามาผูกขาดในการแก้ปัญหา จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ทอดทิ้งการแก้ปัญหาให้กับคนอื่น ซึ่งไม่ใช่เฉพาะเรื่องน้ำเสียอย่างเดียว อย่างปัญหาขยะประมาณมาก เขาก็หวังว่าเทศบาลจะเป็นคนกำจัดขยะให้กับเราเพราะฉะนั้นเราก็จะไม่สนใจที่จะลดปริมาณขยะหรือเลือกใช้สิ่งของที่จะไม่ก่อปัญหาขยะที่กำจัดไม่ได้เช่นพลาสติก โฟม เป็นต้น

สถาบันทางการศึกษาที่เช่นกันที่ผูกขาดการศึกษา ถ้าคนไม่เข้าโรงเรียนก็ถือว่าไม่มีการศึกษา มีคนกล่าวไว้ว่านอกจากภัยและความตายที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว ยังมี โรงเรียนอีกอย่างหนึ่งที่เราก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่น่าเสียดายคือสถาบันการศึกษาสนใจเพียงการทำให้เกิดมาตรฐานเดียวกัน โดยไม่สนใจเงื่อนไขตามท้องถิ่นที่แตกต่างกัน และยิ่งผูกขาดการให้การศึกษาก็ด้วย โทมัส คิมทอง สมัยที่ลงไปทำโรงเรียนชุมชนที่บ้านส้อง เขาก็เห็นว่า แม้รัฐจะมีหน้าที่จัดการศึกษาให้ลูกหลานของชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตาม ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานเขาด้วย โทมัส คิมทองจึงพยายามที่จะดึงเอาชาวบ้านที่มีความรู้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานของเขา

สถาบันการรักษาก็เช่นกัน ตั้งขึ้นมาครั้งแรกจากความคิดของคนส่วนน้อย ในนิทานโบราณคดีของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ท่านเขียนเล่าไว้ว่าตอนสมัยตั้งโรงพยาบาลครั้งแรกชาวบ้านไม่อยากจะไปรักษาเพราะทุกคนรู้ว่า ไปโรงพยาบาลก็คือไปตายเท่านั้นเอง ตอนนั้นคนที่ตั้งโรงพยาบาลพยายามขอให้ชาวบ้านมาปรึกษา ถึงกับต้องให้ลิ้นจี่รางวัล แต่ชาวบ้านก็ไม่

อยากมารักษาจนถึงกับไปขอร้องให้คนเป็นโรคเรื้อน โรคกุดถึงมาทดลองรักษาในโรงพยาบาล ปรากฏว่าแม้แต่พวกที่เป็นโรคเรื้อนโรคกุดถึงก็ยังไม่อยากมารักษาโดยให้เหตุผลว่า เรื่องอะไรที่ฉันจะต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล ฉันรักษาหายฉันก็ไม่ได้ทำมาหากินสิ โรงพยาบาลที่ตั้งขึ้นมาสมัยแรก แม้แต่คนโรคเรื้อนก็ยังปฏิเสธ แต่แล้วในที่สุดโรงพยาบาลก็กลายเป็นเรื่องจำเป็น ทั้งที่ในสมัยแรกตั้งไม่ได้ตั้งขึ้นมาจากความจำเป็นของชุมชน แต่ก็สามารถทำจนกลายเป็นสิ่งจำเป็นขึ้นมาได้ พอคนมาพึ่งมากเข้าก็กลายเป็นปัญหา เพราะไม่สามารถบริการได้ทั่วถึงแต่ก็ยังมีผู้ขาดการรักษาเอาไว้ เลยกลายเป็นทำให้คนหมดที่พึ่ง ครั้นจะพึ่งตัวเองก็ทำไม่ได้ ถ้าสถาบันนี้ยอมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมหรือมีรูปแบบการรักษาที่หลากหลาย ไม่ผูกขาดเพียงส่วนเดียวก็จะเป็นประโยชน์มากขึ้น

สถาบันการเกษตรก็เช่นกัน ควรส่งเสริมให้มีเกษตรหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็เกษตรผสมผสานหรือเกษตรอย่างอื่น ๆ โดยไม่ผูกขาดเพียงรูปแบบเดียว การแก้ปัญหาก็จะเป็นตัวแก้ปัญหาเมื่อไรก็ตามที่ชาวบ้านพึ่งสถาบันไม่ได้เมื่อนั้นแหละชาวบ้านจึงจะหันมาพึ่งตัวเอง เพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่งเคยเล่าให้ฟังว่าเมื่อสมัยฝนตกพันปี และเกิดน้ำท่วมจนกรุงเทพฯ ไม่สามารถทำอะไรได้แล้วในหมู่บ้านจัดสรรที่เขาอยู่ ชาวบ้านรวมตัวกันซื้อเครื่องสูบน้ำมาแล้วก็จัดระบบที่จะเวียนไปสูบน้ำตามบ้านต่างๆ ในแต่ละวัน และสามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมภายในหมู่บ้านของพวกเขาได้ จะเห็นได้ว่าเมื่อไรก็ตามที่ชาวบ้านตระหนัก หรือรู้ว่าเขาไม่สามารถที่จะพึ่งพาระบบสถาบันที่มีอยู่ ชาวบ้านจะเริ่มพึ่งตัวเองและรู้จักคิดค้นวิธีแก้ปัญหากันจนได้ การผูกขาดการแก้ปัญหาของสถาบันจึงกลายเป็นการสร้างทัศนคติยอมจำนนให้ประชาชน ทำให้เห็นว่าปัญหาในเวลาใหญ่ใหญ่โตเกินไป ขั้บซ้อนเกินกว่าที่คนเล็กคนน้อยจะแก้ไขได้ ส่วนสถาบันแม้จะมีกำลังคน กำลังเงินมาก แต่ที่สถาบันแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้ เพราะสถาบันผูกพันอยู่กับการรักษามลประโยชน์ของคนส่วนน้อย ไม่ว่าจะเป็นักการเมือง นักธุรกิจ สถาบันไม่ได้มีเจตนาที่จะเข้ามาแก้ปัญหาความเป็นความตายของคนส่วนใหญ่ การแก้ไขปัญหาก็จึงต้องการสำนึกใหม่ที่ก้าวพ้นกรอบความคิดแบบสถาบัน

การปฏิวัติจิตสำนึกของสามัญชน : ทางออกของปัญหา

⊗ การปฏิวัติทางเทคโนโลยีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดความมั่งคั่งทางโคทรพย์ เอื้ออำนวยความสะดวกทางด้านวัตถุให้แก่ผู้คนมิใช่น้อย เขาย่อมไม่อาจปฏิเสธคุณูปการจากการพัฒนาเทคโนโลยีได้ แต่สิ่งใดก็ตามเมื่อมีมากเกินไปก็เกิดผลเสีย ย่อมก่อผลร้ายดังที่ก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ยังปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอีกเล่า ก็ล้วนเป็ผลพวงจากการปฏิวัติทางเทคโนโลยีที่ผ่านมาอันเป็การปฏิวัติของผู้เชี่ยวชาญ คนส่วนน้อยที่ครอบงำคนส่วนใหญ่ในสังคม วิกฤตการณ์เหล่านี้จะแก้ไขได้ต่อเมื่อมีการปฏิวัติทางจิตสำนึกของสามัญชน ข้าพเจ้าเชื่อว่าอุดมคติของสามัญชนไม่ใช่สิ่งสูงส่งที่ปฏิบัติไม่ได้ แต่อุดมคติของสามัญชนถือเป็นพันธกิจและหน้าที่ของเราทุกคน ในฐานะที่เรามีส่วนในการสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้นมา อุดมคติควรจะเป็นความรับผิดชอบของทุก ๆ คนในสังคมที่จะช่วยแก้ไขปัญหามีอยู่ในเวลานี้ การปฏิวัติที่จะทำให้เราสามารถอยู่รอดในศตวรรษต่อไปก็คือการปฏิวัติในทางจิตสำนึก การปฏิวัติทางจิตสำนึกที่จะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด

นักบินอวกาศที่มองเห็นโลกจากภายนอกกล่าวว่า โลกช่างเป็ดาวนพเคราะห์ที่สวยงามอะไรเช่นนั้น การเห็นนั้นทำให้เกิดสำนึกห่วงหาอากรรักษาดาวดวงนี้เอาไว้ เมื่อมองโลกจากที่สูงเรามองเห็นว่าเราทั้งหลายเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด มองไม่เห็นเส้นกั้นอาณาเขต และสำนึกนี้มีความสำคัญมาก เป็สำนึกที่จะพาเราให้ข้ามพ้นพรมแดนการแบ่งแยกระหว่างเรากับคนอื่น ทัศนคติที่เป็ปัญหาในเวลานี้ก็คื การพิจารณาผลประโยชน์ของตนแยกขาดจากผลประโยชน์ของผู้อื่น ด้วยทัศนคติเช่นนี้ เราจึงสามารถกระทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ตน โดยไม่ใส่ใจต่อประโยชน์ของผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

มีพุทธวจนะบทหนึ่งกล่าวว่า "การคุ้มครองตนเท่ากับการคุ้มครองผู้อื่น" การคุ้มครองตนนั้นคืออย่างไร ในพุทธพจน์กล่าวว่า จะคุ้มครองตนได้ก็โดยอาศัยสติ ที่นี้สตินั้นคืออะไร ข้าพเจ้าขอจะกล่าวว่สติก็คือการรู้เท่าทันวิถีชีวิตของเรา วิถีชีวิตในการบริโภคและการดำเนินชีวิตของเรา มีส่วนในการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และพยายามหลีกเลี่ยง เราจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ การคุ้มครองตนเอง ในลักษณะนี้เท่ากับการคุ้มครองผู้อื่นด้วย ส่วนการคุ้มครองผู้อื่นเท่ากับการคุ้มครองตนเองนั้นคืออย่างไร ในพุทธพจน์กล่าวว่า การคุ้มครองผู้อื่นจะทำให้โดยอาศัยความรักและการไม่เบียดเบียนพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผลประโยชน์ของเราไม่อาจแยกขาดจากผลประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อเราปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งอื่นอย่างถูกต้องเหมาะสม เขาย่อมได้ผลดีนั้นด้วย และด้วยเหตุนี้การแก้ปัญหาต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมย่อมมีผลสะท้อนกลับมาที่ตัวเราเอง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ มลภาวะที่เราก่อให้กับสิ่งแวดล้อมย่อมส่งพิษกลับมาถึงเราทุกคน ไม่ว่าจะเป็สารเคมีต่าง ๆ ที่เราใส่ลงไปในดินคว้นพิษที่รถยนต์ปล่อยออกมาทำให้อากาศเสีย ชยะและน้ำเสียที่เราทุกคนมีส่วนทำให้เกิดขึ้น ล้วนแต่มีผลกระทบต่อชีวิต ต่อปัจจัยการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของเรา การคุ้มครองผู้อื่นก็เท่ากับการคุ้มครองตนเอง และกระทำได้ด้วยความรักและการไม่เบียดเบียน

เขาเปรียบ นั่นก็คือ ถ้าเราปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมด้วยความเมตตาและไม่เอาเปรียบ ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้จะส่งผลถึงชีวิตของเราแต่ละคนด้วย

สติคือกุญแจของการเข้าถึงความสุขหรือสิ่งสูงสุดได้ ในพุทธประวัติกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วมีคนมาถามท่านว่า เมื่อท่านตรัสรู้แล้วท่านทำอะไรที่แตกต่างจากมนุษย์ผู้อื่นบ้าง พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เราไม่ได้ทำอะไรต่างจากท่านหรือเราก็ยังคง เดิน ยืน นั่ง นอน เช่นเดียวกับท่าน สิ่งที่ต่างจากท่านก็คือเราเดิน ยืน นั่ง นอนด้วยสติเท่านั้นเอง คำตอบนี้บอกเราว่า เพียงการมีสติในชีวิตประจำวันก็สามารถทำให้สิ่งธรรมดาสามัญนั้นกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายขึ้นมาได้ ถ้าเรามีสติรู้เท่าทันการใช้ชีวิตในแต่ละคน เราก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงวิกฤตการณ์ในเวลานี้ได้เช่นกัน สิ่งแวดล้อมของเราจะได้รับการแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ได้ก็เพราะการสนับสนุนจากเราทุกคน เราสนับสนุนด้วยวิถีชีวิตและวิถีการบริโภคของเรานั้นเอง

การเลือกบริโภคหรือไม่บริโภคสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เท่ากับเป็นการลงคะแนนเสียงให้กับระบบวิถีการผลิตชนิดนั้น ๆ และระบบการบริโภคที่เป็นอยู่ในเวลานี้สามารถอยู่ได้ก็โดยอาศัยสื่อการโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ สามารถสร้างสิ่งที่ไม่จำเป็นให้กลายเป็นสิ่งจำเป็นได้ อย่างสโลแกนโฆษณาชุดหนึ่งที่ว่า "กินไม่ได้ แต่เท" สโลแกนโฆษณานี้ถือว่าทันสมัยและติดปากผู้คนมาก เป็นโฆษณาที่สนับสนุนทัศนคติให้นิยมในสิ่งของที่ไม่จำเป็น เพียงเพราะมันจะทำให้คุณรู้สึกเทเท่านั้น สมัยหนึ่งอาจารย์ป่วยเคยกล่าวไว้ว่า ท่านรู้สึกน้อยใจที่มีคนพูดว่าอุดมคติกินไม่ได้ คนก็เลยไม่สนใจเรื่องอุดมคติกัน ทำไมเราไม่ลองพูดว่า "อุดมคติกินไม่ได้ แต่เท" บ้างละ ถ้าหากว่าเราเห็นว่าอุดมคติกินไม่ได้แต่เท มันน่าจะเป็นผลดียิ่งกว่าการที่เห็นว่าขาดบกพร่องเป็นของเทมิใช่หรือ สมัยหนึ่งเราบอกว่าอุดมคติกินไม่ได้ อุดมคติเป็นความฝันที่เป็นจริงไปไม่ได้ แต่บัดนี้การโฆษณาจำนวนมากกำลังขายสิ่งที่เราเรียกว่าเป็นนามธรรมเป็นความเพ้อฝัน เช่น เขาโฆษณาขายบ้านในฝัน ฝันที่เป็นจริง แล้วฝันที่เป็นจริงสำหรับคนส่วนใหญ่ก็เป็นแค่รถเข็นขายของ หรือไม่ก็จักรเย็บผ้าสักเครื่องหนึ่ง นี่คือฝันที่เป็นจริงสำหรับสามัญชนในเวลานี้ ข้าพเจ้าคิดว่าหากบริษัทผงซักฟอกที่ประกาศโฆษณาว่าจะสร้างฝันที่เป็นจริง มีความจริงใจที่จะสร้างฝันให้เป็นจริงไม่ใช่เพียงโฆษณาชวนเชื่อละก็ ก็จงเลิกใช้ฟอสเฟตในผงซักฟอกเสีย เพราะฟอสเฟตเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้น้ำเน่าและทำให้น้ำคูคลองต่าง ๆ เป่าเหม็น เพราะฉะนั้นถ้าจะร่วมกันแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทำให้น้ำนั้นเป็นจริง เลิกใช้ฟอสเฟตและสารเคมีที่ทำลายสิ่งแวดล้อมกันเสียเถิด

สามัญชนคนธรรมดาต้องลุกขึ้นมาช่วยกันแก้ไขปัญหากันไว้วิกฤตการณ์สามัญชนคนธรรมดาอาจจะไม่มีอำนาจมากมายแต่สามัญชนก็สามารถทำอะไรได้บ้าง มีนักคิดชาวตะวันตกคนหนึ่งกล่าวไว้ว่า "เป็นความผิดพลาดที่สำคัญที่สุด ที่เราสามารถทำอะไรได้บ้างแต่เราไม่ทำ" เมื่อเราคิดจะแก้ปัญหามาเราอาจจะคิดว่าจะต้องทำอะไรต่าง ๆ มากมาย เลยคิดว่าตัวเองไม่มีอำนาจพอที่จะทำอะไรได้ ข้าพเจ้าคิดว่าแม้เพียงการไม่ทำอะไรที่มีความหมาย ในพระสูตรของมหายานพระสูตรหนึ่งกล่าวไว้ว่า "การระงับหลักเสียงมิให้ต้นทำผิดพลาด ก็จะช่วยครองสรรพสัตว์ได้ทั้งหมด" นี่สำคัญขณนี้ เพียงการหลักเสียงไม่กระทำการผิดพลาด เราก็จะสามารถรักษาสรรพสัตว์ได้ทั้งหมด สำหรับคนส่วนใหญ่คิดแต่ว่าหากต้องการสร้างสรรพสิ่งจะต้องทำอะไรบ้าง และบัดนี้เพราะเราทำอะไรกันมากเกินไปจนทำให้ดาวนพเคราะห์ดวงนี้เต็มไปด้วยมลพิษถึงเวลาแล้วที่เราต้องมาพิจารณาดูว่ามีอะไรบ้างที่เราควรหยุดกระทำ และถ้าเราสามารถหยุดกิจกรรมที่ไม่จำเป็นลงเสียแค่ครั้งหนึ่ง บางทีโลกเราอาจจะดีขึ้นก็ได้ เช่น ในเรื่องการเกษตร ควรหยุดใช้สารเคมี ควรหยุดใช้ปุ๋ย สิ่งแวดล้อมก็จะดีขึ้น

สามัญชนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหนของสังคม ทำการงานอะไรในสังคม ฐานะหนึ่งที่เราทุกคนมีก็คือการเป็นผู้บริโภคในฐานะผู้บริโภคหากเรารู้จักเลือกที่จะบริโภคสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพของเรา เป็นพิษเป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้จะมีความหมายมาก เพียงแต่เราหยุดการใช้ฟอสเฟต ลดการใช้พลาสติก หยุดใช้ผงซักฟอกที่มีสารฟอสเฟต หยุดกินอาหารฟาสต์ฟู้ดทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้จะมีความหมายมากต่อสิ่งแวดล้อมต่อสังคมของเรา หรืออย่างน้อยที่สุดถ้าคุณหยุดไม่ได้คุณควรใช้ให้น้อยลงเพราะทราบได้วิถีชีวิตของเราไม่เปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตในการบริโภคไม่เปลี่ยนแปลง วิกฤตการณ์เหล่านี้จะไม่มีทางแก้ไขได้ อุปมาว่าคุณต้องการเคลื่อนย้ายเก้าอี้ตัวนี้ สิ่งแรกที่ควรต้องทำก็คือคุณต้องลุกจากเก้าอี้ก่อน แล้วคุณจึงจะเคลื่อนย้ายเก้าอี้ได้ เช่นเดียวกันถ้าเราต้องการเคลื่อนย้ายวิกฤตการณ์ของโลกและสังคมในเวลานี้ สิ่งแรกที่สุด เราต้องลุกขึ้นมาก่อน การลุกขึ้นมาก็คือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเรา เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการบริโภคของเรานั้นเอง

ทางเลือกใหม่ของสามัญชน

⊗ วิกฤตการณ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดขบวนการทางเลือกใหม่ของสามัญชนขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก ข้าพเจ้าใคร่ขอยกตัวอย่างสามัญชนบางคนในญี่ปุ่นที่ข้าพเจ้ารู้จัก การที่ข้าพเจ้ายกตัวอย่างสามัญชนในประเทศนี้ เพราะเห็นว่า

เป็นประเทศที่มีระบบทางสังคมค่อนข้างแข็งแกร่ง แต่ไม่มีช่องว่างให้กับคนเล็กคนน้อยที่จะคิดค้นหาทางเลือกใหม่ แต่กระนั้นก็ยังมีความนอกระบบให้เห็นไม่น้อย ข้าพเจ้าใคร่จะยกตัวอย่างคนเหล่านี้สัก 2 - 3 คน

ตัวอย่างแรก *มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ* ผู้บุกเบิกงานเกษตรกรรมธรรมชาติเมื่อ 50 ปีก่อน เขาเปลี่ยนแปลงชีวิตจากการเป็นนักวิทยาศาสตร์มาเป็นชาวนา เขาอยู่นอกระบบสถาบันการเกษตรมาตลอดเวลา 50 ปี แต่งานคิดค้นของเขาได้ส่งผลกระทบต่อวิชาความรู้ในวงการเกษตรทั่วโลก และเสนอทางเลือกใหม่ให้แก่สามัญชนทั่วโลก ผู้ที่สนใจประวัติชีวิตและผลงานของฟูกุโอกะสามารถหาอ่านได้จากหนังสือปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว

อิโรคาชิ ยูโมโต้ เป็นอีกคนหนึ่งที่ข้าพเจ้ารู้สึกศรัทธาในความคิดและการดำรงชีวิตของเขา เขาจบคอนดัมฟิสิกส์จากมหาวิทยาลัยโตเกียว ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง ทำงานเป็นนักวิจัยให้กับบริษัทเอกชน ที่ทำงานข้อมูลสำหรับประกอบการกำหนดนโยบายของรัฐบาล เขาบอกว่าเขาทำอยู่ในบริษัทวิจัยนั้น 10 ปี แต่งานวิจัยทั้งหลายไม่มีความหมายเลย นโยบายของรัฐบาลไม่เคยเปลี่ยนแปลง สิ่งที่เขาทำทั้งหมดไม่มีความหมาย เขาลาออกจากงานและขายบ้านในโตเกียว แล้วไปซื้อที่ดินในจังหวัดที่อยู่ห่างไกลมาก เพื่อทำไร่เรียนเกษตรขึ้นมา เขาบอกกับข้าพเจ้าว่าเขามีความฝัน 2 อย่าง คือการกลับไปเป็นชาวนากับการแสดงให้คนในสังคมเมืองได้เห็น ว่า ทุกคนไม่จำเป็นต้องเลือกมีชีวิตอยู่ในเมืองจึงจะทำงานหาเงินได้ สามัญชนที่ต้องการออกจากระบบสังคมเมืองก็อาจเลี้ยงตัวเองได้ เขาเสนอทางออกโดยการสร้างธุรกิจระดับครอบครัวขึ้น

มา เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่เลี้ยงตัวได้ เขาเริ่มธุรกิจการทำแยมที่ไม่ใส่พวงสาหร่ายปน ทำคุกกี้และขนมปังขาย ปลุกผักโดยไม่ใช้สารเคมี แล้วขายตรงให้กับผู้บริโภค ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาวมาใช้ที่โนไร่ของเขา เพื่อที่จะฝึกฝนทดลองการทำเกษตรแบบใหม่ ๆ ที่ไม่ใช้สารเคมี ยูโมโต้ได้นอกจากเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเขาแล้วเขายังเปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาวที่ปรารถนาจะทดลองทางเลือกใหม่ ๆ มาอยู่ในไร่ของเขา หนุ่มสาวหลายคนที่ข้าพเจ้าพบในไร่ของเขา บอกว่าเริ่มมีความมั่นใจที่จะไปใช้ชีวิตแบบนี้ ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่มีความมั่นใจเลย

เทจียา อิมาคิตะ เป็นคนหนุ่มอีกคนที่เปลี่ยนชีวิตตัวเองมาเป็นชาวนา เขาจบปริญญาตรีทางป่าไม้ แล้วเขาก็จบปริญญาโททางด้านการวางแผนระดับภูมิภาคเกี่ยวกับป่าไม้ เคยทำงานราชการอยู่พักหนึ่งแล้วลาออกเปลี่ยนชีวิตไปเป็นชาวนา ในขณะที่เดียวกันเขาก็พยายามรวมกลุ่มเพื่อน ๆ ในเมืองมาซื้อเขาไร่ลูกหนึ่งใกล้กับหมู่บ้านที่เขาอาศัยอยู่ ภูเขาลูกนั้นเป็นหนึ่งในภูเขาที่เป็นต้นน้ำของทะเลสาบบิวะซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของมณฑลคันไซที่ครอบคลุมจังหวัดเกียวโต โอซาก้า ปัญหาคือน้ำในทะเลสาบลดลงทุกปี เพราะการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณป่าต้นน้ำ ตลอดจนการปลูกต้นสนเพียงชนิดเดียวแบบป่าปลูกของรัฐบาล อิมาคิตะจึงร่วมมือกับเพื่อนชาวเมืองซื้อเขาบริเวณป่าต้นน้ำ เพื่อบูรณะและปลูกป่าที่มีต้นไม้ที่เป็นพื้นเดิมของท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันเขาพยายามประสานงานกับพวกนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ในการศึกษาถึงพันธุ์ปลาที่อยู่ในเขตต้นน้ำแถบนั้นแล้วก็พยายามผสมพันธุ์ปลาซึ่งเป็นพันธุ์เดิมในท้องถิ่นเอามาปล่อยในลำธารบนเขตรูเขา นอกจากนี้ยังจัดกลุ่มศึกษาพวกสัตว์ธรรมชาติต่าง ๆ ดึงให้คนเมืองมีโอกาสเข้ามาในป่าแล้วก็ทำกิจกรรมร่วมกัน ข้าพเจ้ารู้สึกประทับใจอย่างยิ่งที่ได้เห็นคนหนุ่มที่มีเจตนารมณ์แน่วแน่อย่างอิมาคิตะ ชีวิตของเขาเป็นเช่นเดียวกับสามัญชนทั่วไปที่ท่าไร่ ทำนา เมื่อมีเวลาว่างก็ทำกิจกรรมทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่เห็นว่าเขามีความแน่นอนก็เพราะเขาและครอบครัวใช้ชีวิตเช่นนั้นมา 14 ปีแล้ว

ตัวอย่างสุดท้ายคือ *โยชิคาชิ คาวาคูชิ* ซึ่งเป็นตัวอย่างคนที่ทำเกษตรกรรมธรรมชาติ ตามหลักการของฟูกุโอกะอย่างเคร่งครัดและทำต่อเนื่องมา 13 - 14 ปี คาวาคูชิเปลี่ยนจากการทำนาแบบสารเคมีมาเป็นเกษตรกรรมธรรมชาติ หลังจากอ่านหนังสือของฟูกุโอกะ หลังจากที่เขาประสบผลสำเร็จทำให้เขาอยากจะช่วยเผยแพร่ให้คนหันมาทำให้มากขึ้น เขาเปิดโอกาสให้คนข้างนอกเข้ามาดูงานของเขา เปิดโอกาสให้มีการพูดคุยซักถาม คนใหม่ ๆ ที่ต้องการจะเริ่มเกษตรกรรมธรรมชาติสามารถที่จะมาพูดคุยปรึกษาเขาได้ ในแต่ละปีเขาจะจัดกิจกรรมเป็นช่วงให้คนทั่วไปมีโอกาสมาเรียนรู้และศึกษาร่วมกัน

เหล่านี้คือตัวอย่างของสามัญชนที่สร้างทางเลือกใหม่ให้ตัวเองและมีส่วนเกื้อกูลผู้อื่นตามกำลัง นอกจากปัจเจกบุคคลเหล่านี้ ยังมีกลุ่มที่รวมตัวกันทำกิจกรรมมากมายหลายกลุ่ม กลุ่มที่ข้าพเจ้าจะยกมาเป็นตัวอย่าง เป็นการรวมกลุ่มของแม่บ้านที่ใช้ชื่อว่ากลุ่มเฮกาจิ กลุ่มนี้รวมตัวกันมาได้ 20 ปี โดยเริ่มจากกิจกรรมรวมกันซื้อของเพื่อจะได้สินค้าราคาถูก จุดมุ่งหมายเพื่อจะได้สินค้าราคาถูกค่อย ๆ พัฒนาเป็นการซื้อของโดยตรงจากผู้ผลิต และสามารถกำหนดคุณภาพสินค้ากับผู้ผลิต เช่นขอให้ผลิตอาหารปลอดสารเคมี ปลอดสารเติมแต่ง กลุ่มนี้เป็นสหกรณ์ของผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่นปัจจุบันสมาชิกกลุ่มนี้มีมากกว่า 150,000 คน การกระจายสินค้าของเขาจะไม่กระจายให้กับรายบุคคล แต่จะกระจายให้เป็นกลุ่มสมาชิกจะต้องรวมกลุ่มกันสั่งซื้อสินค้า กลุ่มนี้เมื่อรวมตัวมากขึ้น ก็มีอำนาจที่จะเรียกร้องให้เทศบาลมีมาตรการเด็ดขาด ไม่ปล่อยแผงผักฟอกที่มีสารเคมีลงน้ำ กลุ่มนี้ยังได้สร้างทาง

เลือกใหม่ ๆ เช่นผลิตผักฟอกและสบู่ที่ไม่มีสารเคมีที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของขบวนการที่เริ่มจากสามัญชนที่สามารถเสนอทางเลือกใหม่ที่เกิดจากทั้งต่อชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

ขบวนการของสามัญชนควรอยู่บนกระบวนสถาบัน และไม่ควรมุ่งแสวงหาอำนาจในระบบ ขบวนการที่เคยได้ผลสำเร็จในอดีตล้วนเป็นขบวนการที่อยู่นอกกระบวน ไม่ว่าจะเป็นขบวนการของคานธีหรือคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า ก็ต้องถือว่าเป็นขบวนการนอกระบบอำนาจ พระพุทธเจ้าทั้งที่เป็นมิตรอยู่กับกษัตริย์ที่มีอำนาจในเวลานั้นไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าพิมพิสารหรือพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระองค์ก็ทรงวางตัวเหมาะสมที่จะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจซึ่งต่างจากพระเทวทัต ที่พยายามสร้างขบวนการขึ้นมาแข่งกับพระพุทธเจ้า ด้วยการพยายามทำตัวให้ดูเคร่งครัด น่าเลื่อมใส ภาษาศาสตร์ใหม่เรียกว่าการสร้างภาพพจน์ ดังที่พยายามเสนอวัตรปฏิบัติที่เคร่งกว่าที่พระพุทธเจ้าปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกินมังสวิรัต การอยู่โคนไม้ตลอดชีวิตไม่ทับบนเรือน ไม่รับนิมนต์ไปฉันที่บ้านโยม ฉันแต่ในบาตร และครองแต่ผ้าบังสกุล พระเทวทัตแม้จะทำตัวเหมือนอยู่นอกกระบวน แต่ก็เข้าไปแสวงหาอำนาจในระบบโดยร่วมมือกับพระเจ้าอชาตศัตรู โดยหวังจะเป็นใหญ่ทางศาสนจักร แต่ในที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้ไป

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เราท่านทั้งหลายที่เป็นสามัญชนคนเล็กคนน้อยจะตื่นขึ้นทางจิตสำนึก โดยมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและวิกฤตการณ์ในยุคสมัยที่กำลังเป็นความเป็นความตายอยู่ ณ อดมคติของสามัญชนนั้นเป็นความจำเป็นเร่งด่วนและเป็นพันธกิจร่วมของเราแต่ละคนในฐานะที่มีส่วนร่วมในการสร้างปัญหาด้วยการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเรา ร่วมมือกันสร้างขบวนการของสามัญชนที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ของการผลิต และการบริโภคที่เกื้อกูลต่อชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมเท่านั้นที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงวิกฤตการณ์ที่เป็นอยู่นี้ได้

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท ทศวรรษ 2530 ของประเทศไทยเป็นยุคที่เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดบางคนมองว่าเป็นยุคที่ประเทศไทยกำลังปรับเปลี่ยนโฉมไปเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Country) ประเทศหนึ่งในเอเชีย บางคนมองว่าความเจริญที่เกิดขึ้นเป็นเพียงสิ่งลวงตา เศรษฐกิจที่เห็นเป็นเพียงเศรษฐกิจยุคฟองสบู่ซึ่งจะแตกเมื่อใดไม่มีใครคาดการณ์ได้ ในยุคนี้มีการจัดตั้งองค์การพัฒนาเอกชน (Non-government Organizations) ขึ้นมาหลายองค์การซึ่งมุ่งมั่นจะพัฒนาชุมชนให้ต่อสู้กระแสความหมุ่นเวียนเปลี่ยนแปลงของโลก ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วจนเปลี่ยนวิถีชีวิตชาวบ้านตลอดจนสิ่งแวดล้อมอันควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นประเด็นปัญหาที่องค์การพัฒนาเอกชนให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง คุณรสนา โดสิตระกูลในฐานะผู้นำนักพัฒนาองค์การพัฒนาเอกชนมองเห็นปัญหาเหล่านี้ เธอเป็นตัวแทนของหญิงยุคใหม่ที่มีความคิดเป็นของตนเองในการมุ่งมั่นพัฒนาชุมชน ปาฐกถาชิ้นนี้เป็นปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมล คีมทอง ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงนายโกมล คีมทอง ผู้เสียชีวิตโดยน้ำมือของผู้ก่อการร้าย นายโกมลเป็นบัณฑิตผู้อุทิศตนเพื่อส่วนรวมมาโดยตลอด ปาฐกถาของคุณรสนา โดสิตระกูลชิ้นนี้เป็นโอกาสครบรอบ 20 ปีของมูลนิธิซึ่งได้ก่อตั้งมา ผู้ฟังนั้นคาดคะเนได้ว่าคงจะเป็นสมาชิกของมูลนิธิผู้สนใจในงานของมูลนิธิและขององค์การพัฒนาเอกชนโดยทั่วไป ฉะนั้น กล่าวได้ว่าผู้ฟังเป็นผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน

การวิเคราะห์ปาฐกถา ปาฐกถาชิ้นนี้มีจุดเด่นตรงแนวความคิด (concept) หรือเนื้อหาสาระ (substance) ซึ่งนับเป็นประดิษฐการ (invention) ใหม่ที่ผู้พูดได้พิถีพิถันในการนำเสนอแก่ผู้ฟัง การให้คำจำกัดความของ " อดมคติ " กัตติ ของ " สามัญชน " กัตติ แสดงถึงความประณีตรอบคอบของผู้พูดในอันที่จะปรับฐานแห่งความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างคนพูดกับคนฟัง

ถ้าจะกล่าวตามหลักของอริสโตเติล การโต้แย้งที่ผู้พูดใช้มากที่สุดคือการอ้างเหตุผลที่เรียกว่า logical appeal นั่นคือมุ่งให้ผู้ฟังใช้สติปัญญาไตร่ตรองตามไปด้วย การโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ (pathos) มีน้อย

มาก ในขณะที่การโน้มน้าวใจโดยใช้ความน่าเชื่อถือในตัวผู้พูด (ethos) แสดงออกให้เห็นในอาชีพที่ทำ อยู่คือในโครงการสมุนไพรรักษาเพื่อการพึ่งตนเองซึ่งทำให้ผู้พูดมีความเหมาะสมที่จะพูดเรื่องอุดมคติเพื่อสามัญชน เพราะเราสามารถกล่าวได้เต็มปากว่า ผู้พูดเป็นสามัญชนห่างไกลจากความเป็นนักธุรกิจหรือนักการเมืองโดย อาชีพอย่างแท้จริง

ตัวอย่างหรือที่เรียกว่าอุปนัย (induction) นั้น ผู้พูดได้ใช้ตั้งแต่เริ่มแรกของการพูด อันได้แก่ การ ปฏิบัติตัวของหมอแผนโบราณของไทย การเก็บหน่อไม้ของชาวบ้าน การจับแม่ปลาช่อนตัวใหญ่แล้วเอาคืนลง สระ เหล่านี้ผู้พูดได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นอุดมคติของสามัญชน แต่ผู้พูดคิดว่าพฤติกรรมเช่นที่ว่านี้ไม่มีใครเรียกว่า เป็น อุดมคติ จึงได้บัญญัติศัพท์ใหม่ว่า เศรษฐศาสตร์หรือนิเวศทัศน์ ซึ่งผู้พูดไม่ได้แปลแต่เราอาจจะแปลว่าแนวคิด หรือวิธีคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์หรือด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคำที่เก็บใจความได้ดีทีเดียว

ผู้พูดได้เสนอภาพที่ตรงข้ามกับเศรษฐทัศน์หรือนิเวศทัศน์ของชาวบ้าน คือความคิดของนักธุรกิจเกี่ยวกับ สนามกอล์ฟ ผู้พูดโต้แย้งว่า "มูลค่าทางเศรษฐกิจนั้นเป็นมูลค่าสำหรับคนส่วนน้อยเท่านั้น แต่กลับใช้มูลค่า ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นของคนทุกๆ คนไปแลกเอามา นี่เป็นความแตกต่างอย่างใหญ่หลวง เมื่อเทียบกับวิธีคิดของสามัญชนในอดีตและชาวบ้านจำนวนหนึ่งในปัจจุบัน " การเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้เราทราบถึง ธรรมชาติที่แฝงอยู่ในความคิดของผู้พูด โดยการวิเคราะห์แบบทูลมิน¹

Grounds

Claim

การสร้างสนามกอล์ฟจะ
โดยมั่งคั่ง

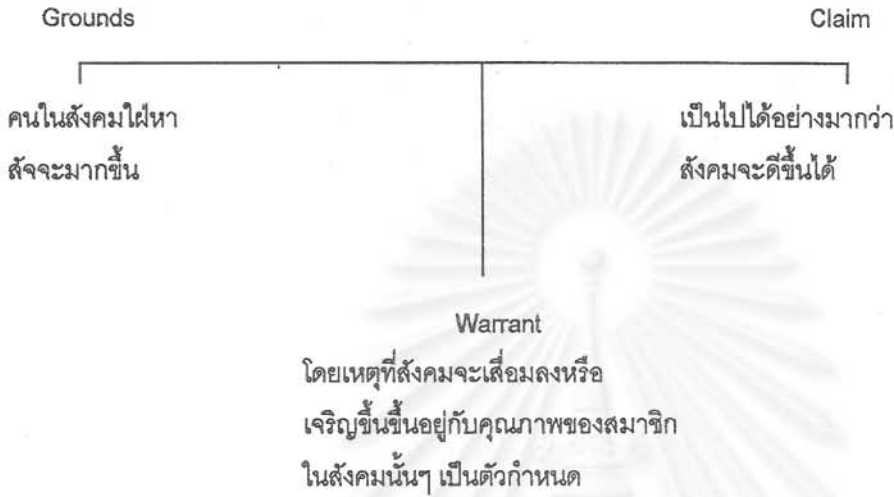
- การสร้างสนามกอล์ฟจะอยู่ในมือคนลงทุน
ส่วนน้อย
- การสร้างสนามกอล์ฟจะไม่ สนใจมูลค่า
ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม
- การสร้างสนามกอล์ฟจะสนใจแต่มูลค่า
ทางเศรษฐกิจ

Warrant

- โดยเหตุที่คนมั่งคั่งมีจำนวนน้อยมากในประเทศไทย
- โดยเหตุที่คนมั่งคั่งไม่สนใจมูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อม
- โดยเหตุที่คนมั่งคั่งสนใจแต่มูลค่าทางเศรษฐกิจ

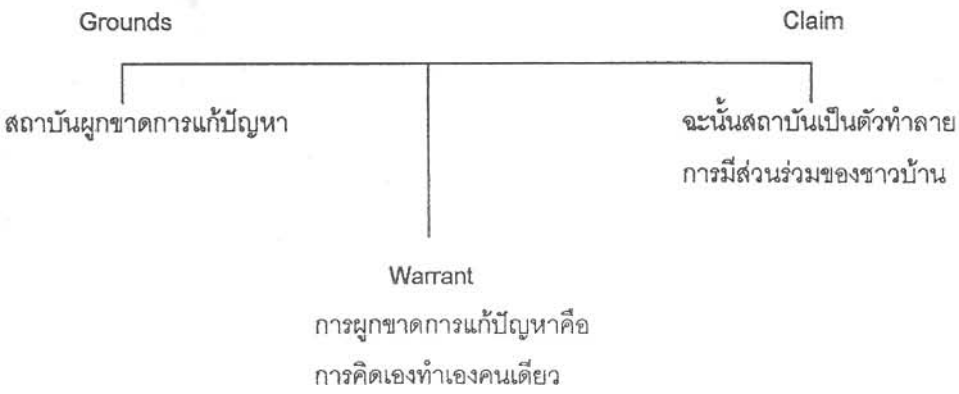
จะเห็นได้ว่า คำสนับสนุน (warrant) ของข้อโต้แย้งจะเป็นเรื่องของทัศนคติ หรือค่านิยม ความโน้มเอียงทาง ความคิดเห็น (inclinations) ของผู้พูดเป็นวาทะที่แสดงค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่มาจากองค์การพัฒนาชุมชนที่ มีความคิดไม่เห็นด้วยกับลัทธิบริโภคนิยมแบบใหม่ ผู้พูดได้สรุปว่า " บัดนี้อุดมคติของสามัญชนได้เสื่อมถอยลง ไปเพราะค่านิยมของสังคมบริโภคแบบใหม่ " อย่างไรก็ตาม ผู้พูดก็มีได้มองโลกในแง่ร้ายเกินไปนัก เพราะผู้พูด ได้สรุปว่า " เมื่อสังคมเกิดมีจิตวิญญาณมาก หากคนในสังคมใฝ่หาสิ่งจะมากขึ้น สังคมก็สามารถเปลี่ยนแปลงใน

ทางดีขึ้นไปได้ เพราะสังคมจะเสื่อมลงหรือเจริญขึ้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ เป็นตัวกำหนดดังสรุปเป็นแผนภูมิของการโต้แย้งแบบทูลมินได้ดังนี้

ในเรื่องวิกฤติการณ์และหนทางแก้ไข ผู้พูดได้ยกตัวอย่างและใช้ตัวเลขมาสร้างความตระหนักถึงภัยที่มีต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่คนฟังเหมือนอย่างนักพูดทั่วไปที่ทำการค้นคว้ามาอย่างดี ผู้พูดได้สรุปว่า " จะเห็นได้ว่าทั้งการปฏิบัติอุตสาหกรรมและการปฏิบัติเกษตรกรรมล้วนก่อให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง. . . การปฏิบัติทางข่าวสารข้อมูลเป็นตัวเสริมให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมหนักมีขึ้น เพราะมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคของคนส่วนใหญ่" และเพื่อให้การพูดมีน้ำหนักขึ้น ผู้พูดได้เปรียบเทียบโดยใช้เรื่องกบนั่งในกะทะซึ่งน้ำค่อยๆ เดือด เป็น figurative analogy ซึ่งทำให้เตือนใจผู้ฟังให้เห็นถึงภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามาได้อย่างดี

ผู้พูดใช้วิธีบรรยายว่า ผู้ฟังมักจะมุ่งให้ "สถาบัน" เป็นตัวแก้ปัญหาซึ่งสถาบันแต่ละด้านก็รับผิดชอบปัญหาแต่ละด้านไป แต่สถาบันนั้นตามความเห็นของผู้พูดแก้ปัญหาได้เพียงปัญหาในระบบเท่านั้น การยกตัวอย่างยังเป็นเทคนิคที่ผู้พูดใช้เมื่อพูดถึงแต่ละสถาบันให้เห็นภาพอย่างชัดเจนแต่การสรุปแบบหักมุมนั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ผู้พูดชี้ให้เห็นว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเกินความสามารถที่สถาบันจะมากแก้ไข นอกจากนี้แล้วสถาบันยังเป็นตัวทำลายการพึ่งตนเองของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการแก้ปัญหา

ผู้พูดได้โยงตรรกะให้เห็นแบบ cause - effect relationship ซึ่งเกิดขึ้นหลายตอนและตัวอย่างที่ให้เห็นตอนหนึ่งคือ " เพราะมีระบบประปาขึ้นมาใช้ใหม่ ที่ทำให้ชาวบ้านและคนส่วนใหญ่ไม่ใส่ใจในการรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติปล่อยให้แม่น้ำเจ้าพระยาหรือคูคลองต่างๆ เน่าเสียไปหมด เพราะอะไร เพราะเราคิดเราไม่ต้องพึ่งแหล่งน้ำตามธรรมชาติแล้วหลังจากมีน้ำประปาใช้ เราก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยน้ำ "

สิ่งที่ผู้พูดย้ำหนักย้ำหนา คือ การผูกขาดการแก้ปัญหาของสถาบันกลายเป็นการสร้างทัศนคติจำยอมให้แก่ประชาชน ทำให้เห็นว่าปัญหาในเวลานี้ใหญ่โตเกินไป ชับซ้อนเกินกว่าที่คนเล็กคนน้อยจะแก้ไขได้ การกล่าวเช่นนี้สามารถโยงการแสดงผลแบบทูลมึนอีกเช่นเคย

ผู้พูดได้เสนอทางแก้ปัญหาว่า การปฏิวัติจิตสำนึกของสามัญชนเท่านั้นคือทางออกของปัญหาหรือทางแก้ปัญหา ผู้พูดได้ยกตัวอย่างให้เห็นโดยเปรียบเทียบแบบ figurative analogy นั่นคือ " เมื่อมองโลกจากที่สูงเรามองเห็นว่าเราทั้งหลายเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด มองไม่เห็นเส้นกันอาณาเขต และสำนึกก็มีความสำคัญมาก เป็นสำนึกที่จะนำเราให้ข้ามพรมแดนการแบ่งแยกระหว่างเรากับคนอื่น " นอกจากนี้ยังอ้างผู้ทรงคุณวุฒิคือพุทธวิจนะที่กล่าวว่า " การคุ้มครองตนเท่ากับการคุ้มครองผู้อื่น " ผลประโยชน์ของเราไม่อาจแยกขาดจากผลประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อเราปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งอื่นอย่างถูกต้องเหมาะสม เราย่อมได้ผลดีนั้นด้วย และผู้พูดย้ำด้วยประโยคโยงเหตุไปหาผลอีกครั้งอย่างหนักแน่นด้วยคำกล่าวที่ว่า " ถ้าเราปฏิบัติต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมด้วยเมตตาและไม่เอาเปรียบ ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้จะส่งผลถึงชีวิตของเราแต่ละคนด้วย "

ผู้พูดได้ใช้การจูงใจด้วยอารมณ์ (emotional appeal) เมื่อพูดถึง " โฆษณาชวนเชื่อ " ชนิดต่างๆ ที่สร้างระบบการบริโภคที่เป็นอยู่ ประโยคที่ว่า " ข้าพเจ้าคิดว่าหากบริษัทผงซักฟอกที่ประกาศโฆษณาว่าจะสร้างฝันที่เป็นจริง มีความจริงใจที่จะสร้างฝันให้เป็นจริงไม่ใช่เพียงโฆษณาชวนเชื่อละก็ ก็จงเลิกใช้ฟอสเฟตในผงซักฟอกเสีย " แสดงความขุ่นเคืองในบริษัทผงซักฟอก ผู้พูดอ้างแหล่งที่ทรงคุณวุฒิอีกครั้งหนึ่ง คือพระสูตรของมหายาน " การระวางเหล็กเลี้ยงมิให้ตนทำผิดพลาดก็จะคุ้มครองสรรพสัตว์ได้ทั้งหมด " ผู้พูดได้สรุปด้วยประโยคอุปนัย (induction) เมื่อกล่าวว่า " ในฐานะผู้บริโภคหากเรารู้จักเลือกที่จะไม่บริโภคสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นพิษเป็นภัยต่อสุขภาพของเราเป็นพิษเป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้จะมีผลมากมาย เพียงแต่เราหยุดการใช้ไฟม ลดการใช้พลาสติก หยุดการใช้ผงซักฟอกที่มีสารฟอสเฟต หยุดกินอาหารฟาสต์ฟู้ดทั้งหลายสิ่งเหล่านี้จะมีความหมายมากต่อสิ่งแวดล้อม " แล้วตามด้วยตัวอย่างของชาวญี่ปุ่นทั้งหลายที่ได้ผันชีวิตจากนักวิทยาศาสตร์ นัก

วิจัย มาเป็นขบวนการหรือเกษตรกร ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติเยี่ยงสามัญ ผู้พูดเริ่มต้นข้ออ้าง (claim) ที่ว่า ขบวนการของสามัญชนควรอยู่นอกกระบวนสถาบัน และไม่ควรมุ่งแสวงหาอำนาจในระบบ และยกตัวอย่างด้วยมุมมอง (perspective) ที่แปลกใหม่ นั่นคือ การเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเทวทัต

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทปาฐกถาเรื่อง "อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย" เป็น การพูดที่แสดงถึงแนวคิดมุมมองใหม่ๆ ที่ผู้พูดนำเสนอให้แก่ผู้ฟังเรียกว่า ผู้พูดพยายามให้ผู้พูดมี "เศรษฐกิจศาสตร์" หรือ "นิเวศน์ศาสตร์" ใหม่ ผู้พูดใช้การ ได้แย่งแบบผลมากที่สุด และเป็นการโต้แย้งที่สนับสนุนด้วยค่านิยมของผู้พูดเอง มีทั้งการแสดงเหตุผลแบบทูลมิ่น ซึ่งครอบคลุมการแสดงเหตุผลแบบนิรนัยและอุปนัยไว้ การแสดงเหตุผลแบบเหตุโยงไปหาผล การแสดงการเปรียบเทียบ การอ้างผู้ทรงคุณวุฒิมีการจูงใจด้วยอารมณ์เพียงเล็กน้อย จากการแสดงเหตุผลนี้เรามองเห็นภาพของตัวเองแทนหญิงไทยในยุคใหม่ซึ่งการพูดเต็มไปด้วยสาระต่อผู้รณรงค์เพื่ออุดมคติของสามัญชน นั่นคือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการลดนิสัยบริโภคนิยม การหันกลับไปสู่ชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ไม่หวังพึ่งแต่ระบบ และการปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวม บทปาฐกถาชิ้นนี้น่าจะเป็นตัวแทนของความคิดของหญิงยุคใหม่ซึ่งควรรับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์การพูดของไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ Stephen Toulmin, The Uses of Argument. (Cambridge : The University Press, 1958).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.14 วาทะของนายชวณ หลีกภัย
กล่าวปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีนายบรรหาร ศิลปอาชา
ณ ห้องประชุมตึกรัฐสภา
วันที่ 21 กันยายน 2539

คำกล่าวปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายชวณ หลีกภัย

ท่านประธานที่เคารพ ผมชวณ หลีกภัย ในฐานะผู้นำฝ่ายค้าน ในเบื้องแรกในการสนุ่้นอยากจะทำความเข้าใจเพราะ นายกรัฐมนตรีได้กล่าวอภิปรายในประเด็น ซึ่งดูขัดแย้งกันเอง ท่านบอกว่าอย่าเอาความแค้นมาเช่นฆ่ากัน แต่ตอนท้ายท่านกลับบอกว่า ไม่มีความเคียดแค้น และไม่มีความโกรธเคืองอยู่ในใจ ตรงกันข้าม รู้สึกลำบากใจที่ต้องมาอภิปรายกับคนที่รู้จักสนิทสนมกัน (1)

เคยกราบเรียนท่านประธานแล้วว่า ถ้าไม่ทำหน้าที่ก็เหมือนหนึ่งทรยศต่อประชาชนเจ้าของประเทศที่เลือกเรามาทำหน้าที่ ควบคุมรัฐบาล ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ท่านประธานกรุณาช่วยชี้แจงให้ท่านนายกรัฐมนตรีเข้าใจภารกิจอันยิ่งใหญ่และมีเกียรติของพวกเราซึ่งเป็นผู้แทนราษฎรด้วย กฎหมายไม่ได้เขียนไว้ว่า ฝ่ายค้าน กฎหมายเขียนว่า ผู้แทนราษฎร กระผมต้องทำหน้าที่นี้แม้จะเป็นฝ่ายค้านเสมือนหนึ่งทำหน้าที่แทนพวกเราซึ่งเป็นผู้แทนราษฎร อันเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญให้ไว้ เพราะเราเป็นตัวแทนประชาชน (2)

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าไม่ใช่ฝ่ายนิติบัญญัติจะมีสิทธิเสมอไป ผู้ที่ไม่มาจากประชาชนเขาไม่ให้สิทธิอันนี้ อาจจะมีสิทธิอื่น แต่สิทธิในการเข้าชื่อขออภิปรายเขาไม่ให้คนที่ไม่ได้มาจากกาารเลือกตั้ง ถ้าเราเข้าใจอันนี้ เราจะรู้สึกเป็นเกียรติที่เราต่างทำหน้าที่ ควบคุมดูแลใหญ่ในรัฐบาลทุกคน แต่ว่าหน้าที่ที่ต้องทำนั้นเปรียบเทียบไม่ได้และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกที่แท้จริงซื่อสัตย์ต่อความถูกต้อง ซื่อสัตย์ต่อหลักการผมไม่อาจบิดเบือนให้เป็นอื่นเพราะรักเกลียด หรือไม่ชอบ แม้จะเป็นปฏิชน แต่ผมทำอะไรไม่ได้ (3)

ท่านประธานที่เคารพ ที่จริงแล้วผู้ตติทั้งหมดที่เสนอมา ผมกราบเรียนตั้งแต่วันแรกว่าท่านนายชวณทำงาน ผมไม่เคยเห็นนายชวณคนไหนไม่ทำงาน นายชวณคนนี้ไม่ต่างกับนายชวณทุกคน คือ ทำงานหนักไม่เคยมีใครที่ทำงานเบาในประเทศของเราซึ่งความต้องการหรือความคาดหวังมีมากเหลือเกิน แต่เพราะการทำงานนั้นแหละครับจึงกลายมาเป็นญาติที่ต้องเสนอ เพราะในที่สุดผลพวงที่ออกมานั้นก็กระทบต่อชีวิตและสภาพของบ้านเมืองพอสมควร แน่แน่นอน ในฐานะผู้บริหารเราไม่ได้หวังว่าท่านจะต้องทำให้ดีกว่า ไกลเกินไปที่จะหวังอย่างนั้น แต่เราหวังว่าบ้านเมืองอย่างน้อยไม่อยู่กับที่ หรือไม่ถอยไปข้างอยู่หลัง แต่บัดนี้ต้องยอมรับสภาพว่า ไม่เคยมีครั้งใดที่บ้านเมืองของเรามีความรู้สึกไม่มั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างนี้ ตรงนี้เป็นเป้าสำคัญอย่างยิ่งที่เราต้องนำมาทบทวน (4)

ผมขอยืนยันท่านประธานด้วยความเคารพ ผมไม่ได้อยู่ในสภาพนี้สั้นๆ ผมอยู่มานานแล้ว อยู่มาก่อนท่านนายชวณ ด้วยความเคารพผมตั้งใจที่จะอยู่ต่อไปไม่ว่าในฐานอะไร ผมไม่อาจที่จะทำอะไรไว้ในสิ่งที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ให้คนรุ่นต่อไปมากล่าวหาว่าผมเคยพูด เคยทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องเอาไว้ ผมไม่เคยทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้นข้อเท็จจริงแต่ละเรื่องที่ผมกราบเรียนนั้น หากมีความผิดพลาด บกพร่อง ก็ถือว่าไม่มีเจตนา แต่กราบเรียนกับท่านด้วยว่า ที่เราได้อภิปรายกันมา 3 วันโดยมอบภารกิจให้สมาชิกฝ่ายค้านแต่ละท่านได้เป็นผู้อภิปรายนั้น ผมกราบเรียนท่านประธานที่เคารพว่า เหตุผลที่ท่านนายกรัฐมนตรีหรือคนที่ท่านมอบหมายให้ตอบคำถามนั้น อาจกล่าวได้ว่า คำตอบไม่ค่อยตรงประเด็นนัก นั่นประการหนึ่ง ประการที่สองคำตอบไม่ครบประเด็น และประการที่สามบางครั้งเบี่ยงเบนประเด็นเหมือนประหนึ่งจงใจ (5)

ผมไม่ใช่คนพูดมาก ผมระมัดระวังคำพูดตัวเอง ผมเป็นคนพูดน้อยคนหนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรแต่พูดในหน้าที่ที่ต้องพูด และรับผิดชอบ การพูดนั้นไม่ใช่เป็นการลำแตงสำนวนโวหาร แต่เป็นการพูดความจริง ท่านนายชวณอย่าเข้าใจว่าถ้าเราตอบคำถาม

ไม่ได้แสดงว่าคนที่ถามเรามีสำนวนโวหารดีกว่า ไม่ใช่ครับ สำนวนโวหารนั้นเป็นสิ่งหนึ่งในการพูด แต่นักการเมืองต้องรับผิดชอบต่อข้อเท็จจริงนั้น จะใช้คำพูดอย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องอยู่ในความเป็นจริง (6)

ผมมีเรื่องเล็กน้อยอยากเรียนไว้ เพราะว่ามีคนทั้งแจ้งมา คือคำว่า "หมายกำหนดการ" ที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้ตอบเรื่องไปพม่า หมายกำหนดการนั้นจะใช้ในกรณีของพระบรมราชโองการพระราชพิธี ถ้าเราไปไหน อย่างท่านนายกฯ หรือพวกเรา อย่างมากคือ กำหนดการเดินทาง ผมกราบเรียนเรื่องนี้ไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้เสียหายอะไร ผิดพลาดกันได้ แต่เพื่อไม่ให้คนข้างนอกเข้าใจว่าเราบังอาจ (7)

ท่านประธานที่เคารพครับ ประเด็นที่ท่านนายกรัฐมนตรีได้ตอบมีหลายเรื่องที่ยังค้างอยู่ และท่านนายกฯ อาจจะงงใจไม่อยากจะตอบ จะด้วยเหตุผลอะไรก็ตามในฐานะที่ผมเป็นผู้สรุป อยากเรียนในประเด็นเหล่านั้นเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงของฝ่ายค้านได้เสมอ เริ่มตั้งแต่ประเด็นย่อยๆ เช่น กรณีของวัดป่าเลไลยก์ ท่านนายกฯ พยายามตอบเรื่องนี้ แต่ตอบยังงงๆ ก็ไม่ตรงประเด็น ประเด็นเรื่องงบน้ำท่วม ยังไงก็ไม่ตรงประเด็น อีกเรื่องหนึ่งที่ท่านนายกฯ ไม่ได้ตอบให้กระจ่าง คือการใช้เอกสารซึ่งผิดไปติดต่อกับราชการ ผมคิดว่าด้วยเหตุผลที่ท่านนายกฯ อ้าง อย่างไรก็ตาม ผมเชื่อว่าการเปลี่ยนสัญชาติบิดาไม่ได้เกิดจากความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ ผมไม่ได้มองนายกฯ ในแง่ร้าย แต่ประมวลจากข้อเท็จจริงและเอกสารทั้งหลายผมคิดว่าเป็นความจริงที่จะทำให้อเอกสารที่ไปติดต่อกับราชการนั้นผิดไปจากความเป็นจริง ผมเห็นด้วยเราเลือกเกิดไม่ได้ พรรคผมมีบิดามารดาเป็นคนต่างด้าวหลายคน และเป็นความจริงที่ว่าในประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสามารถในการทำให้คนแต่ละชาติกลมกลืนกัน เราจึงมีนักรบ ชุนนางที่เป็นคนต่างชาติตั้งแต่โบราณกาล (8)

เอกสารที่ท่านนายกฯ นำไปใช้ข้อที่ดินท่านก็ยังตอบไม่ได้ ท่านตอบเลี่ยงไปท่านพูดคำหนึ่งน่าจะไม่ต้อง ท่านบอกว่าแก้ไม่ได้ เพราะระเบียบระบุว่าผู้ที่จะแก้ต้องมีชีวิตอยู่ ความจริงเจ้าของทะเบียนบ้านน่าจะแก้ได้ เพราะไม่จำเป็นต้องอะไรก็ได้เลยครับ เมื่อรู้ว่าไม่จริง แต่ท่านก็นำไปใช้ ผมเห็นใจว่าท่านก็ยากจะตอบ ท่านละเมิดกฎหมายอันนี้คือละเมิดกฎหมาย ผมไม่ใช่คนที่ดินแต่คนที่อยู่ในวงการทำธุรกิจที่ดินจะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดีกว่าพวกผม (9)

แม้กระทั่งกรณีที่ดินที่ขายแบ่งกษัตริย์ ผมไม่เข้าใจเรื่องที่ขายกับธนาคาร ผมไม่เชื่อเจ้าหน้าที่ธนาคารคนใดจะทุจริตและไม่เชื่อว่าการซื้อขายนั้นจะทำให้ผิดกฎหมายได้ จะบอกราคาโกหกไม่มีวันได้ แต่เรื่องนี้เรารู้มาตลอดว่ามีจุดโง่งหนึ่งที่ผิดไม่จุด 29.4 ล้าน ก็จุดที่ขายธนาคารผิด แต่ไม่มีใครยอมพูดความจริงมาตลอด มันปกปิดอะไร ถ้าทุกอย่างถูกต้องทำไมต้องปกปิดซื้อเท่าไร ขายเท่าไร พวกเราก็รู้ว่าในที่สุดต้องมีการออกด้วยการรับผิดชอบว่า 29.4 ล้านนั้น เป็นราคาไม่จริง บัดนี้ข้อเท็จจริงก็คือว่าการซื้อขายที่ดินเบื้องต้นแรกก่อนจะนำมาขายแบ่งกษัตริย์นั้น สัญญาเบื้องต้นแรกเป็นเรื่องให้เท็จแก่เจ้าหน้าที่ ผมขอชี้ให้เห็นว่า มันมีข้อผิดอยู่ และไม่ใช่เกิดโดยบังเอิญ ท่านที่ซื้อ 200 กว่าล้านโดยสามัญสำนึก ใครจะไม่รู้ข้อซื้อขายที่เท่าไรหรือซื้อไม่หมิ่นก็แสนยังต้องรู้ว่าเท่าไร ผมไม่ตำหนิถ้าเป็นนักธุรกิจ แต่ถือว่าขาดคุณธรรม ถ้าไม่เสียภาษีตามจริง ผมจะไม่วิจารณ์ไปถึงประเด็นนั้น แต่ใครจะรับผิดชอบต่อไป นี่เป็นอีกประเด็นที่ผมจะปล่อยให้บุคคลยพินิจวินิจฉัยของสมาชิกกันเอง (10)

ความจริงมีประเด็นเล็กๆ ที่ยิ่งใหญ่ในการรักษาหลักการบ้านเมืองอีกหลายประเด็น ประเด็นเรื่องราเกษมก็ไม่รู้จักและไม่เคยเห็นตัว ท่านนายกฯ ตอบเรื่องนี้ได้ไม่กระจ่างนัก ผมสันนิษฐานแง่ดี สมมติท่านไม่ทราบ แต่ท่านจะปฏิเสธว่า ทั้งพรรคไม่เกี่ยวข้องเลย เท่ากับควนตัดสินใจไปก่อน ข้อมูลที่ส.ส. เดินทางไปและเอามาให้ดู เบื้องแรกผมว่าเรื่องไม่จบเท่านี้ และผมคิดว่าในที่สุดวันหนึ่งราเกษมน่าจะกลับมาที่นี้ จะโดยหมายศาลหรือศาลแคนนอนมาส่งกลับ แต่ขอเรียนว่าเรื่องนี้ไม่มีผู้ใดเจตนาให้ราเกษมใช้สิทธิ์ลี้ภัยการเมือง กรณีขายราเกษมเขาถูกข้อหาข้อโกงบิขีชี้ ผิดถูกอย่างไรเป็นเรื่องของศาลในวันข้างหน้า แต่ที่ท่านสมาชิกว่าราเกษมเป็นจำเลย คำพูดเชื่อถือไม่ได้เห็นจะไม่ถูกต้อง สมมติแท็กซี่ขับรถฝ่าไฟแดงผิดกฎจราจร แต่บังเอิญไปเห็นคนฆ่าคนตาย เขาถูกจับข้อหาละเมิดกฎจราจร แต่เขาเป็นพยานคดีฆ่าคนตายได้ไหม ได้ เขาเป็นจำเลยคดีฝ่าไฟแดง แต่ก็เป็นพยานชั้นหนึ่งได้ นี่ต้องแยกเรื่องราเกษมให้ออก เขาถูกข้อหาข้อโกงบิขีชี้ แต่เขาให้การข้อเท็จจริงคดีอื่นแล้วมันจะมาพัวพันกับพรบ.เลือกตั้ง จะพัวพันกับเงินต่างประเทศที่ให้นักการเมืองซึ่งก็เป็นเรื่องในอนาคต (11)

ขอเรียนว่าเหตุผล ข้อเท็จจริง หลักฐานที่เอามาแสดงโดยส่วนผมเชื่อใหม่ ผมได้เห็นเบื้องต้นแล้วก็เชื่อว่ามีการให้เงินจริง เพียงแต่ต้องพิสูจน์ต่อไปว่า เป็นเงินราคาหรือไม่ใช่ เราขอร้องไม่ให้ออกชื่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในเอกสาร เพราะจะพาดพิงไปยาว การอภิปรายจะไม่จบใน 3 วัน ออกเรียนเรื่องราคาบอกว่า ท่านนายกฯ อย่างนี้ดูด้วย ว่าท่านจะปฏิเสธไม่รับรู้ทั้งหมด สมมติท่านไม่รับรู้ แต่คนในพรรคท่าน นายกฯ ต้องรับรู้ และเงินตัวนั้นมีผลต่อการเลือกตั้งที่ผ่านมา วันข้างหน้าสิ่งนี้จะเป็นเรื่องพิสูจน์กันต่อไป

(12)

ประเด็นต่อไปท่านนายกฯ กรุณาตอบหลายเรื่อง เรื่องถนนหนทาง อะไรต่างๆ ท่านปฏิเสธความเกี่ยวข้อง ท่านประธานครับ ท่านนายกฯ ถูกส.ส.ในสภาว่าเอาเปรียบในการจัดงบประมาณหลายครั้งที่ผ่านมา สุพรรณบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย เรา กระผมหมายถึงตัวกระผม ตัวท่านประธานแน่นอนอยู่แล้ว ท่าน นายกฯ พวกเราทุกคนในที่นี้เป็นผู้แทนราษฎรของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีด้วย เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย เราเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย รวมทั้งชาวจังหวัดสุพรรณบุรี กระผมไม่ได้เป็นผู้แทนของคนเชียงใหม่ ของคนนราธิวาส ของคนขอนแก่น ของคนเชียงราย ของคนสุพรรณบุรี ของคนกรุงเทพมหานครด้วย ผู้แทนแต่ละจังหวัดย่อมมีความผูกพันต่อบ้านตัวเอง แต่ว่างบฯ เราไม่ได้เก็บมาจากที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ แต่เก็บมาจากทั่วประเทศ กทม.ได้มาก ภาคตะวันออกเป็นอันดับ 2 ภาคเหนือเป็นอันดับ 3 อีสานเป็นอันดับ 4 แต่ที่น้องอีสานได้งบมาก เพราะการพัฒนาข้างลำหลังในอดีต หากเราไม่ปฏิเสธความจริงก็รู้ว่าเงินไปกองที่จังหวัดใดจังหวัดหนึ่งมากเกินไปจนความจริง เรามีความรู้สึกอย่างนั้น ใครไม่มีความรู้สึกนี้ถือว่าไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปี 29 คนได้ขึ้นส.ส. อภิปรายท่านนายกฯ ในขณะนี้ เป็นแค่รัฐมนตรีก็เรื่องเอาเปรียบงบประมาณมาแล้ว

(13)

ถนนย่านรังสิตหลายช่องจราจรรถมาก ความจำเป็นต้องมี แต่ที่เส้นทางที่รถผ่านไปมามาก ใช้เสาไฟฟ้า 30 เมตร ต้นละ 4 แสน นายกฯบอกว่าหากคิดรวมๆ แล้วเท่ากับเสาเล็ก 4 เสา กรมทางหลวงบอกว่า นายกฯ ขอทีนี่เป็นพิเศษกว่าที่อื่นหากนึกออก ส.ส. เคยอภิปรายว่า บ้านเขาอยู่ติดกับบ้านนายกฯ สุพรรณบุรี พบชาวบ้านป่นน้อยใจว่า สุพรรณบุรีถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการพัฒนา เขาบอกว่าคันนาของเขาข้างไม่ได้ราคาเลย นั่นคืออะไร คือสำนึกว่าทำเป็นพิเศษ ค่าแก่ตัวของนายกฯ ไม่ได้ทำให้ความน่าเชื่อถือดีขึ้นกว่าเดิม ผมเชื่อว่าชาวสุพรรณฯ ไม่รู้สึกสบายใจเลย หากคหาว่าเขาเอาเปรียบที่อื่นเกินเหตุเกินเลย ถูกวิจารณ์ว่าเอาเปรียบที่อื่นจากงบประมาณแผ่นดิน ผมคิดว่าควรจะเปลี่ยนแนวทำงาน มีความเป็นธรรมอยู่ในหัวใจของคนที่รับผิดชอบต่อคนทั้งประเทศ

(14)

ผมไม่ปฏิเสธเลยว่าคนที่เป็นนายกฯ ต้องมองผลประโยชน์ของประเทศ แต่บางคนมองว่าประโยชน์ของตัวเองเข้าไปครั้งต่อครั้ง บางคนไม่มีเลย บางคนคิดลึกลับในใจว่า โครงการนี้ของบริษัทของเราได้หรือไม่ เท่าไร ตรงนี้คือ ธุรกิจการเมืองความหมายนะของระบบประชาธิปไตย ตรงนี้ธุรกิจการเมืองเข้ามาผลักดันขยายโครงการเล็กเป็นโครงการใหญ่บนงบประมาณน้อยนิด ผู้รับเหมานวนเวียนอยู่ที่เดิม บางคนว่า สี่แสงโยธากร คือ บรรหาร บรรหารคือสี่แสงโยธา ศาลตัดสินแล้ว แต่ท่านนำคำพิพากษาศาลฎีกามาเปียงเบนยืนยันความไม่เกี่ยวข้องทั้งที่ศาลตัดสินในประเด็นอื่น อย่าปฏิเสธเลยเมื่อบริษัทที่ท่านเกี่ยวข้องกรมโยธา กรมทางหลวง ใช้ผลพวงกับการมีธุรกิจร่วมกับนายกฯ แล้วได้ประโยชน์ขยายถ่ายงบมากมาย จนได้ประโยชน์ ธุรกิจก่อสร้างขาดความสมดุลในกลุ่มผู้รับเหมา เราไม่ได้ดูถูกอาชีพผู้รับเหมา แต่ยกย่องที่อาชีพเหล่านี้สร้างบ้านเมือง เหมือนกรรมการ แต่เราพูดถึงนักธุรกิจที่เอาเปรียบ เอากำไรเกินควร หรือไม่กระทำตามข้อกำหนดของกฎหมายงาน ที่จะเป็นเหมือนเราอยากได้นักการเมืองที่หลากหลาย นักธุรกิจ นักเศรษฐศาสตร์แพทย์ ภาสัชกร ครู อาจารย์ มือสะอาด เพราะคนเหล่านี้จะสร้างความหลากหลายในสภาสามารถตั้งในตำแหน่งความหลากหลาย แต่เราไม่ต้องการนักธุรกิจการเมืองแล้วนำเราไปสู่ความหมายนะ ท่านประธานที่เคารพครับนายบรรหารคือตัวแทนของนักธุรกิจการเมืองที่แท้จริง ทั้งหมดคือธุรกิจการเมือง ท่านคิดถึงประโยชน์บ้านเมืองแน่ พร้อมกับธุรกิจในกลุ่มของท่าน สายของท่าน จนนำความเลวร้ายมาสู่บ้านเมืองอย่างน่าตกใจ จนกลายเป็นข้อรังเกียจ ไม้ไว้ใจ ไม่เชื่อถือ ไม่สะอาด จนนำมาสู่ความวุ่นวายในขณะนี้

(15)

ที่เราอภิปรายขึ้นมาหนึ่งจรรยาอย่างชัดเจน เช่นใช้อำนาจเปลี่ยนแปลงบอกรัฐวิสาหกิจ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงให้คนคิดเก่าเดิม ตั้งแต่คนเข้าไปรู้ข้อมูลเพื่อหาประโยชน์ก่อน รัฐวิสาหกิจอ่อนแอ ส่งคนใครไปก็ได้ อันไหนแข็งต้องถอนบิ๊ป รัฐวิสาหกิจให้ข้อที่คิดที่กำหนด แม้ในวงราชการโยกย้ายจากกระทรวงหนึ่งไปกระทรวงหนึ่ง เปลี่ยนแปลงข้าราชการในกระทรวง แต่ความเหมาะสมและความเป็นธรรมในหมู่ข้าราชการเดิมมีหรือไม่ ที่เห็นได้ชัดคือการที่ล้งลูกเข้าไปเปลี่ยนแปลงข้าราชการ การโยกย้ายข้าราชการโดยไม่คำนึงความเหมาะสมและอาวุโส จนกล่าวกันว่าบางตำแหน่งผู้รับเหมาะสมสามารถเข้ามากำหนดบุคคลที่เขาต้องการให้ดำรงตำแหน่งอะไรก็ได้ สมัยนี้เราจะหวังข้าราชการที่มีอุดมคติเป็นไปได้ยาก ความไม่เป็นธรรมก็จะเกิดขึ้นในหน่วยงาน คนดี ๆ ก็หมดกำลังใจ ในที่สุดคนเหล่านี้ก็พร้อมจะรับใช้ความไม่ถูกต้องเป็นผลต่อเนื่องให้เกิดความทุจริต มีผลต้องประมาดแผ่นดิน เสียหายต่อบ้านเมือง เป็นผลให้คนดีเสียผลประโยชน์ บ้านเมืองได้รับผลกระทบ ใครมาติดต่อก็มีข้อครหา ในที่สุดเราสั่งสมสิ่งเหล่านี้มากขึ้น ๆ คนเริ่มรับไม่ไหวแล้วครับ

(16)

ผมถึงกราบเรียนว่า สิ่งทีวិพากษ์วิจารณ์ในสื่อมวลชนไทยและต่างประเทศผมเข้าใจว่า ท่านนายกรัฐมนตรีไม่ขอให้อือมวลชนดำ แต่ในยามอย่างนั้นเราจะปฏิบัติต่อเขาโดยยึดถือกติกาหรือไม่ ผมเชื่อว่า ท่านนายกรัฐมนตรีมีสื่อที่อยู่ในอาณัติมากกว่าท่านนายกรัฐมนตรีทุกคน มีหนังสือพิมพ์ของตนเอง มีนักเขียนที่อยู่ในความดูแลอุปถัมภ์อีกจำนวนมาก ท่านประธานที่เคารพครับ สื่อที่เริ่มเพิ่มพูนการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นๆ ตามลำดับ ไม่ได้เฉพาะในประเทศของเรา แต่ขยายตัวไปในต่างประเทศโดยลำดับ มันไม่ใช่เรื่องธรรมดา ไม่น่าเป็นเรื่องที่เกิดจากความบังเอิญหรือความไม่พอใจเป็นส่วนตัว น่าจะมีอะไรผิดปกติอยู่ในการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวที่เป็นไปในทางลบต่อตัวนายกรัฐมนตรีที่เสียหายในทางหนึ่ง เพิ่มไปอีกทางหนึ่ง จนเสียหายเพิ่มขึ้นในรัฐบาลโดยส่วนรวม ผมมองว่ารัฐมนตรีไม่ได้เสียหายทุกคน แต่ผลกระทบนั้นมีต่อคณะรัฐมนตรีทั้งคณะ ในที่สุดกระทบต่อประเทศไทยถูกมองไปในทางร้าย เช่นเรื่องประเทศไทยมีเลกเนี่ยมมาก มีผู้ติดโรคเอดส์เยอะ ทำให้ล้งลูกต่อเรา ทำให้มีปัญหาระงือระงูจเพิ่มขึ้นโดยลำดับตั้งแต่เงินเพื่อบัญชีเดินสะพัด ตลาดหุ้น ความตั้งใจของนักธุรกิจต่างประเทศที่จะมาลงทุนในประเทศเรา ท่านนายกรัฐมนตรีบอกว่า พวกเขาเอาหนังสือพิมพ์ต่างประเทศมาอภิปรายในที่นี้ แม้แต่ นสพ. ไทม์ ที่ท่านบอกให้เราไปดูฉบับวันที่ 23 กันยายน ที่ท่านบอกว่าได้ชมเชยท่านนั้น ความจริงไม่ใช่ครับ ที่ไทม์วิจารณ์เป็นข้อวิจารณ์ของกองบรรณาธิการ แต่ที่ท่านบอกให้ไปดูเป็นการสัมภาษณ์ตามที่ท่านให้สัมภาษณ์หลังจากที่เขาวิพากษ์แล้วท่านนายกฯ ก็ขอให้เขาสัมภาษณ์ เขาก็ยอมสัมภาษณ์ตามหน้าที่ของสื่อมวลชนที่เมื่อเสนอเรื่องใดแล้ว เราจะชี้แจง ก็ต้องให้ชี้แจง ประเด็นต่างกัน ขอให้เข้าใจพวกเราได้ยึดมั่น ถือมั่น ไม่ได้เชื่อว่าสื่อว่าอย่างไรต้องคิดอย่างนั้น แต่ต้องดูว่ามีมูลความจริงไหม คำตอบก็คือ มีมาก มากจนอันตรายนที่สุดในแล้วธุรกิจการเมืองที่ได้สร้างความเสื่อมโทรมและปัญหาให้แก่บ้านเมืองเราในขณะนี้ท่านนายกรัฐมนตรีเป็นผู้หนึ่งที่น่ากระบวนการณ์นี้มา ผมกราบเรียนแล้วว่าผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่เสียหายต่อประเทศชาติเป็นเรื่องรับกันได้ แต่ถ้ากระทบต่อประเทศชาติเป็นเรื่องน่าห่วงใย ถ้าประชาชนไม่เลื่อมใสท่านนายกฯ ในระดับหนึ่งเป็นเรื่องน่าตกใจ

(17)

ท่านนายกฯ ที่เคารพครับ ท่านเป็น ส.ส. เก่าแก่คนหนึ่ง แม้ไม่ได้เป็นทุกสมัยแต่ท่านประธานเป็นมาก่อนเรา ผมเชื่อว่าท่านรักสถาบันนี้ รักต่อระบบประชาธิปไตยเราจะต้องรักษาหวงแหวนระบบของเราให้เกิดความมั่นใจต่อประเทศ ความเชื่อมั่นไม่ได้อยู่ที่การปฏิรูปการเมืองเพียงอย่างเดียวตามที่ท่านนายกฯ บอกว่าทำได้แล้วแต่ต้องเชื่อมั่นว่าระบบการเมืองน่าสิ่งที่ดีต่อประเทศ มีการเลือกตั้งที่ได้นักการเมืองที่ดีไม่ใช่เงินซื้อได้ทุกอย่าง ถ้าเงินกำหนดได้ทุกอย่าง ไม่มีประโยชน์ที่เราจะอยู่ในระบบการเมืองนี้ ผมถือว่าการเมืองที่ว่ามาจากเงินไม่ใช่การเมืองที่พึงประสงค์ ความทุจริตโทรมจะกระทบต่อระบบการเมืองของเรา ผมเป็นคนหนึ่งที่ไม่เคยพูดว่า ขอให้นายกฯ ลาออก ขอให้นายกฯ ยุบสภา ผมไม่เคยพูดอย่างนี้ โทษที่ตนไปออกข่าวว่าผมให้สัมภาษณ์ว่า นายกรัฐมนตรีควรลาออกได้แล้ว ผมติดต่อโทรศัพท์ไปที่ขอให้ค้นหาดู ปรากฏว่าไม่มีที่ช่อง 9 ผมโทรศัพท์ไปบอกช่อง 3 ต้องมาแก้ข่าวตอนดึก เพราะหน้าที่ของพวกกระผม ไม่มีหน้าที่ไปขอร้องนายกฯ ให้ทำอย่างนั้น หน้าที่ของพวกกระผมมีสิทธิ์ขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ เพื่อขอให้สภาฯ ลงมติตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ระยะเวลาพิเศษความเสียหายเกิดขึ้นมาก ผมเชื่อว่าระยะเวลาที่จะกลับมามีต้องใช้เวลามากกว่านี้

(18)

ทั้งหมดที่ได้อภิปรายเป็นความผิดพลาด จงใจ ท่านนายกรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบ ผมขอกราบเรียนว่า ญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจฯ พดพ.ท่านบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี คำอภิปราย 3 วัน ที่ใครบอกว่าแรงเกินไปนั้น อยากจะบอกว่าไม่แรงไปครับ เขาไปด้วยซ้ำ ผมไม่ไว้วางใจท่านนายกรัฐมนตรี ขอขอบพระคุณมากครับท่านประธาน (19)

การวิเคราะห์คำอภิปราย

การวิเคราะห์ปริบท

ในวิถีทางประชาธิปไตย กลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมอำนาจของฝ่ายรัฐบาลคือ การอภิปรายซักถามจากฝ่ายค้าน ในประเทศที่มีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ การซักถามรัฐบาลเป็นไปไม่ได้ การปกครองที่มีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวทำให้กลไกดังกล่าวขาดไปโดยปริยาย ในประเทศไทย แม้การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะล้มลุกคลุกคลานมาโดยตลอด แต่ในช่วงระยะหลังเมื่อนายกรัฐมนตรีเริ่มมาจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคฝ่ายค้านในฐานะตัวแทนของประชาชนก็เริ่มมีสิทธิมีเสียงมากขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร บรรยากาศที่มีการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลหรือเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจผู้บริหารประเทศเริ่มเป็นนิมิตหมายใหม่ของการเมืองของไทย นับตั้งแต่นายชวน หลีกภัย ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ภายหลังการอภิปรายไม่ไว้วางใจในกรณีสปก 4-01 และประกาศยุบสภา และประเทศไทยได้นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทยเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 ประเด็นอภิปรายที่นำไปสู่การอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีคือ นายกรัฐมนตรีไม่ใช่คนสัญชาติไทย ฉะนั้นจึงไม่มีสิทธิในการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและย่อมไม่สามารถเป็นนายกรัฐมนตรี โดยชอบธรรมได้ แต่ในขณะที่ยังอยู่มีความลึกซึ้งกว่านั้น นั่นคือ นิตกรรมและพฤติกรรมทั้งหมดของนายบรรหาร ศิลปอาชานั้นสมควรแก่การอภิปรายไม่ไว้วางใจยิ่งกว่าปัญหาสัญชาติไทยของนายบรรหาร ซึ่งเป็นเรื่องรองลงไปในสายตาของหัวหน้าพรรคฝ่ายค้าน วาทะชิ้นนี้เป็นกรกล่าวสรุปปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีของผู้นำฝ่ายค้าน ฉะนั้นในการกล่าวแต่ละประเด็น นายชวนจึงไม่กล่าวโดยละเอียด เพียงแต่เอ่ยถึงผู้ฟังก็จะระลึกได้ และประเด็นมิได้มีเพียงแค่สัญชาติของนายกรัฐมนตรีเท่านั้น แต่จะได้อภิปรายในประเด็นอื่นๆ ด้วย

ผู้ฟังเป้าหมาย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่หนึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีทั้งฝ่ายค้านและฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลรวม 390 คน ทางด้านความสนใจกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีความสนใจเรื่องการเมืองเป็นพิเศษ จึงได้สมัครเป็นผู้แทนของประชาชนทั้งนี้ทั้งนั้นอาจมีทั้งผู้ที่ตั้งใจเข้ามาพัฒนาประเทศและมีทั้งผู้ที่มาผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาปะปนกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ส่วนผู้ฟังกลุ่มที่สองคือกลุ่มผู้ฟังนอกสภา อันได้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไปทุกสาขาอาชีพซึ่งส่วนใหญ่จะรับชมรับฟังผ่านสื่อมวลชนซึ่งได้มีการถ่ายทอดสดเพื่อให้บริการความเป็นไปของบ้านเมืองโดยทั่วถึงกันจำนวนผู้ฟังนี้คาดว่ามีจำนวนมากเพราะได้รับการรายงานจากหน่วยงานที่ดูแลเกี่ยวกับการใช้กระแสไฟฟ้าของประชาชน พบว่าในช่วงอภิปรายมีการใช้กระแสไฟฟ้ามากกว่าปกติ เนื่องจากประชาชนเปิดชมและฟังการอภิปรายทางสื่อโทรทัศน์และวิทยุ¹

การพูดของนายชวนเน้นการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ดังนั้นข้อความส่วนใหญ่จึงมุ่งประเด็นไปที่ความผิดพลาดบกพร่องในการทำงานของนายบรรหาร บทวิเคราะห์บทนี้มุ่งชี้ให้เห็นความพยายามของผู้พูดในการโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจนายฯ บรรหาร

ก่อนที่จะวิเคราะห์วาทะ การพิจารณานายชวน หลีกภัยในฐานะผู้พูดเป็นสิ่งที่น่าสนใจ

ปราชญ์ทางการสื่อสารได้สรุปออกมาในทำนองคล้ายคลึงกันว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารขึ้นกับปัจจัย 2 ประการ ได้แก่

1. ความสามารถหรือความเป็นผู้ชำนาญ (Competence or Expertness)
2. ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness)

ซึ่งปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ผู้รับสารต้องมองเห็นว่ามีอยู่ในตัวผู้ส่งสาร เป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้ และเชื่อ

สำหรับนายชวน หลีกภัย เป็นผู้ที่มิประสบการณ์ทางการเมืองมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เคยรับตำแหน่งที่สำคัญสูงสุดทางการเมืองมาแล้ว คือ การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อสมัยที่แล้ว นอกจากนี้ยังเคยดำรงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรและตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ หลายกระทรวงด้วยกัน ประกอบกับการเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ก่อตั้งมานาน มีภาพลักษณ์เป็นพรรคที่น่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์วาทะ นายชวนเริ่มต้นด้วยการพยายามลดความน่าเชื่อถือ (credibility) ของนายบรรหาร ด้วยการยกตัวอย่างคำพูดที่แย้งกันเองของนายบรรหารมาอ้างอิง และถือเป็น leading statement ด้วยการชี้ให้เห็นว่า นายกษบรรหารอภิปราย "ขัดแย้งกันเอง" นายชวนยกคำพูดของนายกษบรรหารที่บอกว่า "อย่าเอาความแค้นมาชนปากกัน" แต่ตอนท้ายนายกษบรรหารกลับพูดว่า "ฝ่ายค้านทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว" จากนั้นจึงได้ขยายรายละเอียด (details) ต่อไป ด้วยการย้ำคำว่า "หน้าที่" และยืนยันหนักแน่นว่า "ไม่มีความเคียดแค้น ไม่มีความโกรธเคืองอยู่ในหัวใจ การกล่าวซ้ำคำ (repetition words) เพื่อย้ำจุดประสงค์ของตนเองและแก้คำกล่าวของนายกษบรรหารในขณะเดียวกัน จากนั้นนายชวนได้ใช้เทคนิค "แยกแยะให้ถูกต้อง (differentiation technique) เพื่อเอาชนะใจคนฟัง นั่นคือบอกแต่แรกว่า นี่คือการกิจ ไม่มีความโกรธแค้นเป็นการส่วนตัว

ผู้พูดได้ขยายความประโยค "ฝ่ายค้านได้ทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว" โดยใช้คำที่มีพลังแบบ charismatic terms² ว่า "ถ้าไม่ทำหน้าที่ก็เหมือนหนึ่งทรยศต่อประชาชนเจ้าของประเทศที่เลือกเรามาทำหน้าที่ควบคุมรัฐบาล ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล" ทั้งยังอ้างอำนาจอันชอบธรรม ว่าเป็นสิทธิที่รัฐธรรมนูญให้ไว้โดยชอบธรรมแก่ตัวแทนของประชาชน ถึงแม้จะเป็นฝ่ายค้านแต่ก็เป็นผู้แทนราษฎร ซึ่งประโยคนี้สามารถเขียนเป็นซิลลอลจิสซึม ที่สมบูรณ์ได้ว่า

ผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

ฝ่ายค้านเป็นผู้แทนราษฎร

ฝ่ายค้านจึงมีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

ประโยคข้างต้นเป็นการให้เหตุผลแบบนิรนัย (deductive reasoning) ที่สมเหตุสมผล และสนับสนุนสิ่งที่ผู้พูดต้องการเน้นประเด็น "ฝ่ายค้านได้ทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว" ได้ดี

ต่อมา ผู้พูดได้ขยายความเรื่องสิทธิที่รัฐธรรมนูญให้ไว้อีกครั้งและเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือในอำนาจอันชอบธรรมครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้พูดยังใช้การซ้ำคำ (repetition words) โดยการย้ำคำแรกของประโยค (anaphora)³ ซึ่งเป็นลีลาเฉพาะตัวของนายชวนที่มักนำมาใช้หลายครั้ง เช่น ในประโยค "หน้าที่ที่ต้องทำนั้นเปรียบเทียบกับไม่ได้และจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกที่แท้จริง ซื่อสัตย์ต่อความถูกต้อง ซื่อสัตย์ต่อหลักการ" ซึ่งได้ผลในการย้ำจุดยืนและช่วยย้ำบุคลิกในด้านความซื่อสัตย์ของผู้พูดอีกทางหนึ่งด้วย

ผู้พูดได้กล่าวนำแบบยกย่องนายเกษรบรรหารว่าเป็นคนทำงานหนัก แต่ไม่ได้กล่าวตรงๆ เช่นนั้น เพราะนายชวณเป็นผู้ที่มีคารมคมคายจึงกล่าวว่า "ผมขอกราบเรียนตั้งแต่วันแรกว่าท่านนายเกษร ทำงาน ผมไม่เคยเห็นนายเกษรคนไหนไม่ทำงาน นายเกษรคนนี้ก็ไม่ต้องกับนายเกษรทุกคน คือ ทำงานหนัก ไม่เคยมีนายเกษรที่ไหนที่ทำงานเบาในประเทศของเรา ซึ่งความต้องการหรือความคาดหวังมีมากเกินไป" เป็นการใช้ประโยคปฏิเสธ (Negative) ที่คมคายเป็นการเพิ่มชีวิตชีวาในการใช้ภาษาและการกล่าวเช่นนี้เป็นการยกย่องนายเกษรทุกคน ซึ่งอาจหมายรวมถึงตัวผู้พูดเองที่เคยเป็นนายเกษรมาก่อนด้วย

ในย่อหน้านี้ผู้พูดถึงความสนใจของผู้ฟัง ด้วยการใช้หลักเอนธิมีม (Enthymemes) 4 และการเน้นลีลาของผู้พูด โดยการใช้ข้อความนิเสธ (Negative) ตามตามหลักของอริสโตเติล ข้อความนิเสธที่ใช้เน้นให้น่าสนใจมากกว่าข้อความธรรมดา คือ "ผมไม่เคยเห็นนายรัฐมนตรีคนไหนไม่ทำงาน"

ส่วนการใช้เอนธิมีม เป็นไปดังนี้

- ประโยคเสนอที่ 1 นายรัฐมนตรีทุกคนทำงานหนัก (1)
- ประโยคเสนอที่ 2 นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายรัฐมนตรีคนหนึ่ง (2)
- ประโยคสรุป ดังนั้นนายบรรหารฯ ทำงานหนัก (3)
- ประโยคเสนอที่ 1 ประเทศที่มีความต้องการ (ในด้านการพัฒนาและประชาชนมี) ความคาดหวังมากนายรัฐมนตรีจะต้องทำงานหนัก (4)
- ประโยคเสนอที่ 2 ประเทศไทยเป็นประเทศที่ยังต้องได้รับการพัฒนาอีกมาก เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน (5)
- ประโยคสรุป นายกรัฐมนตรีของไทยต้องทำงานหนัก (6)

การใช้เอนธิมีมในประโยคที่ 1-3 เป็น ซิลลอลจิสซึม (Syllogism) โดยสมบูรณ ซึ่ง คูเปออร์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าผู้พูดสามารถใช้ซิลลอลจิสซึมที่มีประโยคตรรกะครบ 3 ประโยคได้ เพราะไม่เคยมีกฎหมายห้ามไว้ ส่วนเอนธิมีมในลำดับต่อมา นายชวณได้ละความหมายในวงเล็บและประโยคที่ 5 เพื่อให้ผู้ฟังเป็นผู้เติมข้อความที่ละไว้ในใจของผู้ฟังเอง ซึ่งถือเป็นการโน้มน้าวใจวิธีหนึ่ง เพราะผู้ฟังจะมีส่วนร่วมในคำโต้แย้งของนายชวณโดยไม่รู้ตัว ซึ่งอริสโตเติลถือว่าเอนธิมีมนับเป็นหัวใจของการโต้แย้ง และการโน้มน้าวใจที่เดียว นั่นคือ ผู้ฟังจะยอมรับว่า นายกรัฐมนตรีของไทยทุกคนต้องทำงานหนักนายบรรหารก็มีได้ทำงานหนักเป็นพิเศษกว่าใคร และข้อความต่อมาผู้พูดใช้ข้อความตรงข้าม (contrast) แสดงเหตุผลโดยอิงจากเหตุไปหาผล (reasoning from causal relationship) ว่า " แต่เพราะการทำงานนั้นแหละครับจึงกลายมาเป็นญาติที่ต้องเสนอ เพราะในที่สุดผลพวงที่ออกมา นั้นกระทบต่อชีวิตและสภาพของบ้านเมือง" พร้อมกันนี้ผู้พูดได้แสดงเหตุผลจากตัวอย่างจริงโดยใช้ประโยคขัดแย้ง (contrast) และประโยคปฏิเสธ (Negative) โดยใช้คำว่า "ไม่" เพื่อตอกย้ำความรู้สึกและอารมณ์แก่ผู้ฟังว่า "ในฐานะผู้บริหารเราไม่ได้หวังว่าท่านจะต้องทำให้ดีกว่า โกลเกินไปที่จะหวังอย่างนั้น แต่เราหวังว่าบ้านเมืองอย่างน้อยไม่อยู่กับที่ หรือไม่ถอยไปข้างหลัง แต่บัดนี้ต้องยอมรับสภาพว่า ไม่เคยมีครั้งใดที่บ้านเมืองของเราก็จะมีความรู้สึกไม่มั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอย่างนี้" ข้อความดังกล่าวเป็นการชี้นำอารมณ์ของผู้ฟัง มีผลในทางโน้มน้าวใจและชวนให้ผู้ฟังติดตาม

ในย่อหน้าต่อมาผู้พูดได้ย้ำฐานะโดยเพิ่ม ความน่าเชื่อถือของตนเอง และลด ความน่าเชื่อถือของนายเกษรว่า "ผมไม่ได้อยู่ในสถานะนี้สั้นๆ ผมอยู่มานานแล้ว อยู่มาก่อนท่านนายเกษร" และใช้ประโยคปฏิเสธโดยย้ำ

คำว่า "ไม่" อีกครั้งว่า "ผมตั้งใจที่จะอยู่ต่อไปไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไร ผมไม่อาจที่จะทำอะไรไว้ในสิ่งที่ไม่จริง ไม่ถูก ต้อง ให้คนรุ่นต่อไปมากล่าวหาว่าผมเคยพูด เคยทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องเอาไว้ ผมไม่เคยทำอย่างนั้น" ทั้งนี้ ผู้พูดต้องการตอกย้ำภาพพจน์การทำงานและบุคลิกภาพส่วนตัวของตนเองก่อนที่จะออกตัวอย่างฉลาดว่า "เพราะฉะนั้นข้อเท็จจริงแต่ละเรื่องที่ผมมากราบเรียนนั้น หากมีความผิดพลาดบกพร่อง ก็ถือว่าไม่เจตนา" หลังจากนั้นผู้พูดจึงเริ่มนำเข้าสู่เรื่องที่ต้องการพูดโดยสรุปประเด็นหลักมาย่อให้ผู้ฟังเห็นโดยพูดว่า "เหตุผลที่ท่าน นายกรัฐมนตรีหรือคนที่ท่านมอบหมายให้มาตอบคำถามนั้น อาจกล่าวได้ว่า คำตอบไม่ค่อยตรงประเด็นนัก นั้นประการหนึ่ง ประการที่สองคำตอบไม่ครบประเด็น และประการที่สามบางครั้งเบี่ยงเบนประเด็น เหมือน ประหนึ่งจิงใจ" ผู้พูดได้ใช้เทคนิคสรุปประเด็นหลักมาย่อให้ฟังโดยเล่นเทอมหลักคือคำว่า "ประเด็น" โดยพูด ล้อกัน (parallel) ความหมายนั้นคือไม่ค่อยตรงประเด็น ไม่ครบประเด็น และเบี่ยงเบนประเด็นซึ่งทำให้คำพูดมีน้ำหนักมาก จากนั้นผู้พูดได้ยกตัวอย่างจากเรื่องจริงเพื่อสนับสนุนข้อใจมติทั้ง 3 ในย่อหน้าต่อๆ มา อัน แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้พูดในการจัดระบบการคิดและนำเสนอผ่านการพูดที่มีเหตุผลและตัวอย่าง รองรับ สลับกับการปราศรัยที่เชือดเฉือนฝ่ายตรงข้ามตลอดเวลา ทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจจดจ่อในทุกคำพูด ของนายชวน เพราะถ้าพลาดประโยคใดประโยคหนึ่งจะเกิดความรู้สึกเสียดาย

ย่อหน้าต่อมาผู้พูดได้ออกตัวว่าเป็นคนพูดน้อย แต่พูดโดยมีความรับผิดชอบ พร้อมกันนั้นก็ใช้ประเด็น เกี่ยวกับการพูดวกกลับเข้าหานายกบรหารว่า "การพูดนั้นไม่ใช่การลำแตงสำนวนโวหาร แต่เป็นการพูดความจริง ท่านนายกขอย้ำเข้าใจว่าถ้าเราตอบคำถามไม่ได้ แสดงว่าคนถามเรามีสำนวนโวหารดีกว่า ไม่ใช่รับ สำนวนโวหารเป็นสิ่งที่หนึ่งในการพูด แต่ว่านักการเมืองต้องรับผิดชอบต่อข้อเท็จจริงนั้น จะใช้คำพูดอย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องอยู่ในความจริง" ประโยคดังกล่าวเป็นประโยคที่ค่อนข้างซับซ้อนสามารถเรียงลำดับใหม่เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนได้ว่า

- ข้อเสนอลหลัก : นักการเมืองต้องรับผิดชอบต่อข้อเท็จจริงในการพูด
- ข้อเสนอรรอง : ฝ่ายที่ถามคือฝ่ายค้านก็เป็นนักการเมือง
- บทสรุป : ฝ่ายค้านย่อมต้องมีความรับผิดชอบต่อข้อเท็จจริงในการพูด
- ข้อเสนอรรอง : นายกขก็เป็นนักการเมือง
- บทสรุป : นายกขก็ควรมีความรับผิดชอบต่อข้อเท็จจริงในการพูด
- ข้อเสนอลหลัก : สำนวนโวหารเป็นส่วนหนึ่งของการพูด
- ข้อเสนอลหลัก : สิ่งสำคัญในการพูดคือข้อเท็จจริง
- ข้อเสนอรรอง : การที่นายกขตอบคำถามไม่ได้ ไม่ได้แสดงว่าคนถาม (ฝ่ายค้าน) มีสำนวนโวหารดีกว่า

บทสรุป (ละไว้) : แต่ที่นายกขตอบคำถามไม่ได้แสดงว่าคนถาม (ฝ่ายค้าน) มีข้อเท็จจริงที่เหนือกว่า

โดยที่การพูดของนายชวนนั้นไม่ได้สรุปประโยคสุดท้ายออกมาตรงๆ แต่ผู้ฟังสามารถสรุปในใจของตนเอง การกล่าวโจมตีโดยอ้อมประกอบด้วยลีลาและน้ำเสียงนุ่มๆ เนิบๆ ของนายชวนและการใช้คำลงท้ายที่สุภาพ เช่น ไม่ใช่ครับ ทำให้การกล่าวโจมตีของนายชวนเปรียบประดุจใบมีดโกนอาบน้ำผึ้ง

หลังจากที่นายชวณได้กล่าวโจมตีนายภพัททหนึ่ง นายชวณจึงได้สอดแทรกเกร็ดความรู้เรื่องการใช้คำว่า "หมายกำหนดการ" โดยกล่าวนำว่า "ผมมีเรื่องเล็กน้อยอยากเรียนไว้" การใช้คำที่มีความหมายซับซ้อนกันระหว่าง "หมาย กำหนดการ" กับ "เล็กน้อย" มาวางคู่กันก็เพื่อย้ำว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยๆ และอยู่นอกประเด็นของการอภิปรายครั้งนี้ แต่ตอนท้ายของประโยคผู้พูดไดวกกลับมาเชือดเฉือนนายภพัททอีกครั้งตามลีลาส่วนตัว "ผมกราบเรียนเรื่องนี้ไม่ได้มีเจตนาที่จะทำให้เสียหายนะอะไร ผิดพลาดกันได้ แต่เพื่อไม่ให้คนข้างนอกเข้าใจว่าเราบังอาจ" การกล่าวเช่นนี้เป็นการหาประเด็นเล็กๆ มาเพื่อลดความน่าเชื่อถือของนายภพัททวิธีอีกวาระหนึ่ง

จากนั้น นายชวณได้เริ่มขยายความจากที่สรุปโดยให้เทอมหลักทั้ง 3 ไว้เกี่ยวกับประเด็นโดยเริ่มจากข้อแรก คำตอบไม่ค่อยตรงประเด็น นายชวณได้ยกตัวอย่างประกอบการอธิบายคือ การตอบคำถามกรณีวัดป่าเลไลยก์ เรื่องบ่อน้ำท่วม และการเบี่ยงเบนประเด็นเหมือนประหนึ่งจจใจในเรื่องการเปลี่ยนสัญชาติบิดานายภพัททผู้พูดได้ยกสัจพจน์ (axiom) "เราเลือกเกิดไม่ได้" มากล่าวนำว่าตนเห็นด้วยและยกตัวอย่างว่าคนในพรรคตนก็มีบิดามารดาเป็นคนต่างด้าวหลายคน เทคนิคนี้นายชวณใช้เพื่อแยกแยะคนฟัง (differentiate) โดยไม่พูดคลุมไปหมด เจตนาเพื่อแสดงว่า ตนไม่ได้ต้องการเหยียดหยามบุคคลผู้มีบรรพบุรุษเป็นคนต่างด้าว นายชวณได้เน้นโดยการยกตัวอย่างจากเรื่องจริง ตั้งแต่ครั้งโบราณว่าประเทศไทยเรามีภรรยาที่เป็นคนต่างชาติ ตั้งแต่โบราณกาล ประเด็นนี้เป็นเรื่องอ่อนไหว (sensitive) ดังนั้นผู้พูดจึงต้องมีการชี้แจงและยกตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน ซึ่งแสดงออกโดยการซ้ำประโยค "ไม่มีใครรังเกียจ" ถึง 2 ทน และพูดแจกนับ (enumerate) ว่า ไม่ว่าจะชาติไหน ไม่ว่าจะจีน อินเดีย ฝรั่งเศส หรือชาติใดก็ตามก็ไม่มีใครรังเกียจ

ก็เป็นอีกตัวอย่างของการเบี่ยงเบนประเด็นของของนายภพัททในเรื่องเอกสารการซื้อที่ดิน เมื่อนายภพัททอ้างระเบียบมาตอบ นายชวณก็ยกความจริงมาแก้ในประเด็นนี้ด้วยการใช้ข้อเนร็ดมีในรูปแบบ more or less (เป็น universal topic ของอริสโตเติล)⁵ "ท่านบอกว่าแก้ไม่ได้ เพราะระเบียบระบุว่าผู้ที่จะแก้ต้องมีชีวิตอยู่ ความจริงเจ้าของทะเบียนบ้านน่าจะแก้ไข เพราะไม่นั้นแก้อะไรไม่ได้เลยครับ" ผู้พูดต้องการชี้ให้เห็นว่าเพียงแค่เรื่องทะเบียนบ้านซึ่งเป็นเรื่องเล็กน้อยของบ้านซึ่งมีสิทธิอันชอบธรรมที่สุดในกรกระทำกรใดๆ ก็ยังไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ แล้วหากเป็นเรื่องใหญ่กว่านั้นใครจะเข้ามาแก้ไขอะไรได้ พร้อมทั้งตบท้ายประเด็นนี้ว่า "ท่านละเมิดกฎเกณฑ์ อันนี้คือละเมิดกฎหมาย ผมไม่ใช่หนักคำที่ดินแต่คนที่อยู่ในวงการทำธุรกิจที่ดินจะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดีกว่าผมตรงนี้เป็นการใช้เงื่อนไขมีม เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเกิดข้อสรุปในใจประโยคดังกล่าวสามารถนำมาเขียน ชิลลลจิสซึมที่สมบูรณ์ได้ว่า

ผู้ค้าที่ดินน่าจะมีความเข้าใจที่ดีเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการซื้อที่ดินนายภพัทท เป็นผู้ค้าที่ดิน

นายภพัทท น่าจะมีความเข้าใจที่ดีเรื่องกฎหมายเกี่ยวกับการซื้อที่ดิน

สรุป แสดงว่านายภพัททจงใจละเมิดกฎหมาย

ย่อหน้าต่อมานายชวณได้กล่าวถึงตัวอย่างการเบี่ยงเบนประเด็นอีกเรื่องคือ กรณีขายที่ดินแบบค้ำชาติ ผู้พูดได้ใช้เทคนิคการพูดแยก (differentiation) เจ้าหน้าที่ธนาคารออกมาจากประเด็นดังกล่าวว่า "ผมไม่ข้องใจเรื่องซื้อขายกับธนาคาร ผมไม่เชื่อว่าเจ้าหน้าที่ธนาคารคนใดจะทุจริต และไม่เชื่อว่าการซื้อขายจะทำให้ผิดกฎหมายได้" ต่อมานายชวณได้ชี้ประเด็นว่า "เรื่องนี้เรารู้มาตลอดว่ามีจุดใดจุดหนึ่งที่ผิด ไม่จุด 29.4 ล้าน ก็จุด

ที่ขายธนาคารผิด แต่ไม่มีใครยอมพูดความจริงมาตลอด มันปกปิดอะไร ถ้าทุกอย่างถูกต้องทำไมต้องปกปิด
ชื่อเท่าไร ขายเท่าไร"

"ท่านซื้อที่ 200 กว่าล้านโดยสามัญสำนึก ใครจะไม่รู้ว่าชื่อขายเท่าไร แค่ออกไม่กินหมื่นก็แสนยังต้องรู้ว่า
เท่าไร ผมไม่ตำหนิด้าเป็นธุรกิจ แค่อือว่าขาดคุณธรรม ถ้าไม่เสียภาษีตามจริง ผมจะไม่วิจารณ์ไปถึงประเด็น
นั้น แต่ใครจะรับผิดชอบต่อไป" ผู้พูดใช้ rhetorical question เป็นชุดติดต่อกันไปด้วยคำถาม อะไร ทำไม เท่า
ไร ซึ่งไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องพูดเป็นนัยให้ผู้ฟังไปคิดต่อเอาเองว่าน่าจะมีการกระทำผิดเกิดขึ้น

ผู้พูดได้ใช้ประโยคนำ (leading statement) แบบความหมายตรงข้าม (contrast) ขึ้นมากล่าวนำ
อย่างน่าสนใจว่า "ความจริงมีประเด็นเล็กๆ แต่ยิ่งใหญ่ในการรักษาหลักการบ้านเมืองอืหลายประเด็น" จากนั้น
จึงตามด้วย ตัวอย่างจากเรื่องจริงก็คือประเด็นเรื่องราเกษ ซึ่งผู้พูดมีความฉลาดพอที่จะแยกตัวเองออกมาจาก
เรื่องนี้ด้วยคำพูดที่ว่า "ประเด็นเรื่องราเกษ ผมก็ไม่รู้จัก และไม่เคยเห็นตัว" จากนั้นผู้พูดได้นำโต้แย้งคำพูดของ
ฝ่ายตรงข้ามโดยยกตัวอย่างที่แต่งสมมติขึ้น โดยใช้การเปรียบเทียบ (argument by analogy) ให้เห็นอย่างชัด
เจนในเรื่องแท็กซี่ขั้บรถฝ่าไฟแดงสามารถเป็นพยานกรณีฆ่าคนตายได้ ดังนั้นฝ่ายตรงข้ามจะพูดว่า "ราเกษเป็น
จำเลย คำพูดเชื่อถือไม่ได้" ไม่ถูกต้อง จุดนี้ทำให้เห็นความสามารถของผู้พูดในการโต้แย้งแสดงเหตุผลพร้อมยก
ตัวอย่างที่ชัดเจน เข้าใจง่ายประกอบการโต้แย้งให้มีน้ำหนักได้ดีมาก

ในย่อหน้าต่อมาผู้พูดได้ยืนยันด้วยการใช้ตนเองเป็นพยาน (testimony) ว่าได้เห็นหลักฐานและเมื่อได้
เห็นเพียงเบื้องต้นก็เชื่อว่ามีกาให้เงินจริง การที่ผู้พูดใช้ตนเองเป็นพยานเนื่องจากต้องการยืนยันว่าฝ่ายค้านมี
การทำงาน หาหลักฐานมาประกอบการอภิปรายจริง และตนเองพอจะมี source credibility ในเรื่องความซื่อ
สัตย์ และมีการเล่นสำนวนในตอนท้ายว่า "ท่านนายกฯอย่านิ่งดูดายว่าท่านจะปฏิเสธไม่รับรู้ทั้งหมดสมมติว่า
ท่านไม่รับรู้ แต่คนในพรรคท่านนายกฯต้องรับรู้" การที่พูดว่าสมมติว่าท่านไม่รับรู้ แสดงว่า ในความเป็นจริง
นายกฯต้องรับรู้ นับเป็นเทคนิคในการโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดความไม่ไว้วางใจนายกฯเพิ่มขึ้น

ผู้พูดได้พูดเรื่องการจัดสรรงบประมาณให้แก่จังหวัดสุพรรณบุรีมากผิดปกตินายชวนได้ใช้เอเนลิมีมเพื่อ
สร้างความคับข้องใจให้แก่ประชาชนจังหวัดอื่นๆ ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ข้อเสนอหลัก : สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกจังหวัดถือเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทยทั้ง ประเทศ

ข้อเสนอรอง : นายบรรหารเป็นส.ส จังหวัดสุพรรณบุรี

ข้อสรุป (ละไว้) : นายบรรหารเป็นผู้แทนของประชาชนจังหวัดอื่นๆ ด้วย (ทั้งประเทศ)

นายชวนพยายามชี้ให้เห็นว่า ส.ส. ทุกคนเป็นผู้แทนของประชาชนทั้งประเทศโดยได้นำตัวเองมาเป็นตัวอย่างใน
การอภิปราย "กระผมไม่ได้เป็นผู้แทนเฉพาะในจังหวัดตรังของกระผม แต่กระผมเป็นผู้แทนของคนเชียงใหม่
ของคนนราธิวาส ของคนขอนแก่น ของคนเชียงราย ของคนสุพรรณบุรี ของคนกรุงเทพมหานครด้วย" โดย
เทคนิคแจงนับ (enumeration) นายชวนแสดงให้เห็นว่า ตนเป็นผู้แทนของคนทุกภาค จังหวัดที่ยกมามาจาก
ทุกภาคของประเทศ และนายชวนได้ใช้เทคนิคที่ตนเองชอบคือซ้ำคำต้นของทุกวลี อันได้แก่ "ของคน____"
เรียกว่าเทคนิค anaphor ซึ่งเป็นการตอกย้ำความรู้สึกของคนฟังด้วยการพูดซ้ำๆ และผู้พูดได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ
การจัดเก็บงบประมาณเป็นลำดับ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนประเด็นที่ผู้พูดต้องการกล่าวถึงคือ "หากเราไม่ปฏิเสธ
ความจริง ก็รู้ว่าเงินไปกองที่จังหวัดใดจังหวัดหนึ่งมากเกินไปเกินความจริง เรามีความรู้สึกอย่างนั้น ใครไม่มีความรู้สึก

นี้ ถือว่าไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม" ผู้พูดใช้ devil terms มาสรุปประเด็นนี้อย่างเหมาะสมและได้นำหนักพร้อมกันนี้ผู้พูดได้เสริมตัวอย่างต่อไปอีกว่า "หากนี่ออก ส.ส. เคยอภิปรายว่า บ้านเขาอยู่ติดกับบ้านนายกฯ สุพรรณบุรี พบชาวบ้านบ่นน้อยใจว่า สุพรรณบุรีถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการพัฒนา เขาบอกว่า คັນหาของเขายังไม่ไ้รขาดยาง" การพูดนี้เป็นการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบให้เกินความจริง (hyperbole) คือพูดประชดประชัน (sarcasm) ในความ "เหนือกว่า" ของชาวสุพรรณบุรีที่มีเปรียบเทียบกับชาวจังหวัดอื่น นอกจากนี้ผู้พูดยังใช้เทคนิคการพูดหยอดท้ายว่า "ผมเชื่อว่าชาวสุพรรณฯไม่รู้สึกสบายใจเลย หากเขารู้ว่าเขาเอาเปรียบที่อื่นเกินเหตุเกินเลย ถูกวิจารณ์ว่าเขาเปรียบที่อื่นจากงบประมาณแผ่นดิน ผมคิดว่าควรจะเปลี่ยนแนวทำงานมีความเป็นธรรมอยู่ในหัวใจของคนที่ได้รับผิดชอบต่อคนทั้งประเทศ" ตรงที่ขีดเส้นใต้ผู้พูดใช้ charismatic terms หรือ god terms เพื่อตอกย้ำความรู้สึกไม่ไว้วางใจนายกฯ ให้แก่ผู้ฟังอีกครั้ง นับว่านายชวนชอบใช้เทอมที่แสดงอุดมคติเรียกว่า ultimate term อาทิ ความเป็นธรรม อุดมคติ กำลังใจ และใช้คำตรงข้ามอันได้แก่ ความไม่เป็นธรรม ความทุจริต ความเสียหายต่อบ้านเมือง

ต่อมาผู้พูดได้เปิดประเด็นใหม่เรื่องธุรกิจการเมือง โดยใช้ประโยคนำ (leading statement) แบบตรงข้าม (contrast) ว่า "ผมไม่ปฏิเสธเลยว่าคนที่เขานายกฯต้องมองผลประโยชน์ของประเทศ แต่บางคนมองว่าผลประโยชน์ของตัวเองเข้าไปครึ่งต่อครึ่ง บางคนไม่มีเลย บางคนติดลูกคิดในใจว่า โครงการนี้ของบริษัทเราได้หรือไม่เท่าไร" ตรงนี้คือธุรกิจการเมือง ความหมายของระบบประชาธิปไตย" ผู้พูดนิยามคำว่าธุรกิจการเมืองโดยใช้ devil terms ว่า "เป็นความหมายนะของระบบประชาธิปไตยพร้อมกับกล่าวพาดพิงว่า "สี่แสงการโยธา คือบรรหารบรรหารคือสี่แสงการโยธา" ด้วยการเล่นเทคนิค (antimetabole) คือพูดในสองประโยคซ้ำกันแต่สลับกันที่นายชวนได้ตอกย้ำการรับรู้ (perception) ของคนฟังและนายชวนได้ใช้เทคนิคการแยกแยะ (differentiate) อีกครั้งหนึ่งระหว่างผู้รับเหมาทั่วไปกับผู้รับเหมาที่เป็นนักธุรกิจการเมืองเพื่อไม่สร้างศัตรูโดยการกล่าว "เหวี่ยงแห" นายชวนกล่าวว่า "เราไม่ได้ดูถูกอาชีพผู้รับเหมา แต่ยกย่องที่อาชีพเหล่านี้สร้างบ้านเมือง เหมือนกรรมกร แต่เราพูดถึงนักธุรกิจที่เอาเปรียบ เอากำไรเกินควร" นายชวนได้ใช้เทคนิคการแจกแจงนับอีกครั้งหนึ่งเพื่อแสดงประเด็นโดยการกล่าวว่า "เราอยากได้นักการเมืองที่หลากหลาย นักธุรกิจ นักเศรษฐศาสตร์ แพทย์ ภาสัชกร ครู อาจารย์ มือสะอาดเพราะคนเหล่านี้จะสร้างความหลากหลายในสภา สามารถตั้งในตำแหน่งหลากหลาย" การแจกแจงนี้ทำให้เห็นภาพความหลากหลายอย่างที่นายชวนกล่าว และนำไปสู่สภาพความขัดแย้งอย่างจังเมื่อนายชวนสรุปด้วยประโยคว่า "แต่เราไม่ต้องการนักธุรกิจการเมืองแล้วนำเราไปสู่ความหมายนะ"

นายชวนได้อธิบายคำว่า นักธุรกิจการเมืองอย่างชัดเจน จนแนวคิดนี้เป็นรูปแบบอย่างที่สุด แทบจะเทียบได้กับกลยุทธ์ personification คือทำความคิดให้เป็นตัวตนเรียกว่า บุคลาธิษฐาน และได้สรุปโดยการย้ำคำว่า "ไม่" และใช้ devil terms อย่างตอกย้ำ "จนนำความเลวร้ายมาสู่บ้านเมืองอย่างน่าตกใจ จนกลายเป็นข้อรังเกียจ ไม้ไว้ใจ ไม่เชื่อถือ ไม่สะอาด จนนำมาสู่ความวุ่นวายในขณะนี้" สี่ลานั้นแทบจะรู้สึกถึงจังหวะ (rhythm) ของการพูดของนายชวนทีเดียว หลังจากนั้นนายชวนได้กล่าวให้รายละเอียดเหตุการณ์ที่นายชวนเรียกว่า ธุรกิจการเมือง โดยใช้ศัพท์สะแลงจากหนังสือพิมพ์ เพื่อ กระตุ้นให้คนฟังนึกถึงข่าวที่ได้รับจากสื่อมวลชนและเพื่อเพิ่ม "รสชาติ" ให้แก่การพูด เช่น บีบรัฐวิสาหกิจให้ซื้อที่ดินที่กำหนด ล้วงลูกเข้าไปเปลี่ยนแปลงข้าราชการทำให้เห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และแสดงเหตุและผลว่า "สมัยนี้เราจะหวังข้าราชการที่มีอุดมคติเป็นไปได้ยาก ความไม่เป็นธรรมก็จะเกิดขึ้นในหน่วยงาน คนดี ๆ ก็หมดกำลังใจ ในที่สุดคนเหล่านี้ก็พร้อมจะรับใช้"

ความไม่ถูกต้อง เป็นผลต่อเนื่องให้เกิดความทุจริต มีผลต้องประมาณ เสียหายต่อบ้านเมือง เป็นผลให้คนดี เสียผลประโยชน์ บ้านเมืองได้รับผลกระทบ" ข้อความนี้ผู้พูด

ต้องการเชื่อมโยงว่าการทำงานของนายภขนำไปสู่ผลอะไรบ้าง สามารถเขียนให้เห็นเหตุ-ผลเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ได้ดังนี้

เหตุ นายภขโยกย้ายข้าราชการโดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม

ผล ข้าราชการที่มีอุดมการณ์หมกมุ่นทำงาน

เหตุ ข้าราชการที่ไม่มีอุดมการณ์เข้ามาทำงาน

ผล เกิดการทุจริต คอร์รัปชัน เกิดความเสียหายต่อบ้านเมือง

ผู้พูดจึงสรุปในตอนท้ายว่า "ในที่สุดเราสังสมสิ่งเหล่านี้มากขึ้นๆ คนเริ่มรับไม่ไหวแล้วครับ"

นายชวนได้เริ่มประเด็นใหม่คือเรื่องสื่อมวลชนและภาพพจน์ของประเทศ ผู้พูดได้ใช้ลีลาเดิมคือ

ประโยคนำ (leading statement) แล้วตามด้วยตัวอย่าง คือ "ผมเชื่อว่าท่านนายกรัฐมนตรีมีสื่อที่อยู่ในอาณัติ มากกว่าท่านนายกรัฐมนตรีทุกคนมีหนังสือพิมพ์ของตนเอง มีนักเขียนอยู่ในความอุปถัมภ์ค้ำชูของท่าน" จากนั้น ได้อภิปรายถึงผลกระทบจากการทำงานของนายภขโดยเรียงลำดับจากผลกระทบในระดับส่วนตัว ไปสู่ผลกระทบต่อคณะรัฐมนตรี และในที่สุดก็คือผลกระทบต่อประเทศซึ่งเป็นการโยงจากส่วน (parts) ไปสู่ทั้งหมด (whole) พร้อมกับโจมตีว่านายภขเบี่ยงเบนประเด็นโดยยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือหนังสือพิมพ์ใหม่ ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างเปรียบเทียบระหว่างข้อวิจารณ์ กับคำสัมภาษณ์ลงหนังสือพิมพ์ใหม่ว่าเป็นคนละเรื่องกัน ตัวอย่างดังกล่าวเป็นการตอกย้ำความไม่น่าเชื่อถือในตัวนายภขให้มีมากขึ้นในหมู่ผู้ฟัง

พร้อมกันนั้นผู้พูดยังได้กล่าวตอนท้ายโดยใช้ ภาษาที่มีจังหวะจะโคนเพื่อนำประเด็นดังกล่าวว่า " ผมกราบเรียนแล้วว่าการกระทบต่อตัวบุคคลที่ไม่เสียหายต่อประเทศชาติเป็นเรื่องรับกันได้ แต่ถ้ากระทบต่อประเทศชาติเป็นเรื่องน่าห่วงใย ถ้าประชาชนไม่เลื่อมใสท่านนายภขในระดับหนึ่งเป็นเรื่องน่าตกใจ" นับเป็นความสามารถของผู้พูดในการเลือกใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายเปรียบเทียบอย่างได้อารมณ์และความรู้สึก

ผู้พูดได้ใช้ประโยคปฏิเสธขัดแย้งกันเพื่อให้เกิดความคลุมเครือเดี๋ยวกั้นก็สามารถเหน็บแนมนายภข ทั้งยังอ้างพยาน (testimony) ที่น่าเชื่อถือโดยใช้ godterms ประกอบการพูดดังนี้ " ท่านนายภขที่เคารพครับ ท่านเป็นสส.เก่าแก่คนหนึ่งแม้ไม่ได้เป็นทุกสมัย แต่ท่านประธานเป็นมาก่อนเรา ผมเชื่อว่าท่านรักสถาบันนี้รักต่อระบอบประชาธิปไตย เราจะต้องรักษาหวงแหนระบอบของเราให้เกิดความมั่นใจต่อประเทศ ความเชื่อมั่นไม่ได้อยู่ที่การปฏิรูปการเมืองเพียงอย่างเดียวตามที่ท่านนายภขบอกว่าได้ทำแล้ว แต่ต้องเชื่อมั่นว่าระบบการเมืองนำสิ่งที่ดีต่อประเทศ" ในตอนท้ายผู้พูดได้ชี้ให้เห็นว่า "ระยะเวลาพิเศษความเสียหายเกิดขึ้นมาก ผมเชื่อว่าระยะเวลาที่จะถูกกลับต้องใช้เวลามากกว่านั้น" เป็นการเปรียบเทียบอย่างคลุมเครือและใช้การเล่นวลี (repetition-phrase structure) ได้อย่างน่าประทับใจ

ท้ายที่สุดผู้พูดตบท้ายอีกครั้งว่า "คำอภิปราย 3 วันที่ใครบอกว่าแรงเกินไประนั้น อยากรจะบอกว่าไม่แรงครับ เมาไปด้วยซ้ำ ผมไม่ไว้ใจท่านนายกรัฐมนตรี" เป็นการสรุปโดยย้ำจุดสำคัญในตอนท้าย

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าคำกล่าวของนายชวน หลีกภัยมีความโดดเด่นเป็นลีลาเฉพาะตัว กล่าวคือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาได้ดีพอๆ กับความสามารถในการโน้มน้าว ซึ่งแจ้งแสดงเหตุผล ทำให้วาทะของนายชวนมีน้ำหนัก น่าติดตาม และที่สำคัญคือน่าเชื่อถือตามด้วย ภายหลังจากที่ได้ฟังวาทะของนายชวน

หลักภัย ได้มีสื่อมวลชนกล่าวชื่นชมวาทะของนายชวนเป็นอันมาก และนับเป็นบทสรุปที่เร่งเร้าการตัดสินใจของกลุ่มผู้พึ่งเป้าหมายในการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีนายบรรหาร ศิลปอาชาได้ในระดับหนึ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

¹ วัฏจักรรายวัน, 21 กันยายน 2539.

² Charles Larson, Persuasion : Reception and Responsibility, (California : Wadsworth Publishing Company, 1989), pp 133-135.

³ Edward F. McQuarrie and David Glen Mick, "Figures of Rhetoric in Advertising Language," Journal of Consumer Research vol.22, no.4 March ,1996.

⁴ อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, หลักและปรัชญาของวาทวิทยา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540)

⁵ Lane Cooper (trans.) The Rhetoric of Aristotle (Illinois : Appleton Crofts and Century, 1960).

⁶ Roderick Hart, Modern Rhetorical Criticism (Illinois : Scott, Foresman / Little Brown, 1990), pp 237-239.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.15 ปาฐกถาเรื่อง

" แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน "

โดย คุณโสภณ สุภาพงษ์

บรรยายแก่ สมาชิกกลุ่มอาชีพโครงการไทยช่วยไทย

ณ ห้องประชุมกรมประชาสัมพันธ์

วันที่ 10 กันยายน 2541

เรื่องแนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับชุมชน ผมมักจะพูดกับผู้เป็นผู้ใหญ่ ข้าราชการ นักธุรกิจ นักวิชาการ เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสเข้าใจชุมชนและคนที่อยู่ในชุมชน และเมื่อผมได้บอกสิ่งนี้แล้วก็จะพูดกับทุก ๆ คนว่า การทำงานกับชุมชนต้องเรียนรู้จากชุมชน ไม่ใช่ไปสอนชุมชน ซึ่งผมก็ใช้ชีวิตอย่างนั้น เรียนรู้จากพ่อและแม่ที่นั่น ผมทำงานกับชุมชนมากกว่าล้านครัวเรือน แต่มักจะเป็นที่ต่างจังหวัด อย่างที่เรียนว่า ภูซ้อแรก เรียนรู้จากชุมชนและเป็นเพื่อนกัน

การพูดคุยกันในวันนี้จะพูดคุยลงไปบนตัวอาชีพมากกว่าที่จะพูดเรื่องแนวความคิด นโยบาย หลักการ หรือปรัชญา เพราะว่าจะไม่เกี่ยวกับกลุ่มของผู้เข้ารับการอบรม ณ ที่นี้ มีเรื่องหนึ่งที่นำเสนอใจกล่าวคือ คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ซึ่งควบคุมนโยบายทั่วไป ได้มีมติเมื่อเดือนสิงหาคม 2541 ที่ผ่านมาเป็นมติที่เรียกว่า นโยบายสังคมแห่งชาติ ประเด็นที่สำคัญที่สุดมีดังนี้

1. ส่งเสริมให้องค์กรธุรกิจเข้าไปทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับ

องค์กรชุมชนในการทำตลาดให้กับองค์กรชุมชน

2. ให้ราชการจัดอุปสรรคในเรื่องนี้

ซึ่งมติของคณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้ใช้เป็นนโยบายทั่วประเทศ ผมคงพูด

ในประเด็นลักษณะนี้มากกว่าคือให้ความคิดเพิ่มเติมจากสิ่งที่ทำ ว่าเราจะสามารถทำอะไรเพิ่มเติมจากสิ่งที่ทำ ว่าเราจะสามารถทำอะไรเพิ่มเติมใหม่ในข้างหน้า แล้วจะทำให้สิ่งที่ทำอยู่ยั่งยืน หรือมันคงขึ้นอย่างไร จะเติมให้ในประเด็นนั้น

ก่อนอื่นขอแนะนำสิ่งที่ผมกำลังทำหรือแนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ความคิดของผมมาจากพื้นฐานเรื่องเด็ก ชีวิตของผมทำงานเรื่องเด็กมากกว่า 30 ปี มีความรักที่อยากจะทำ ได้เห็นความทุกข์ของเด็กข้างถนน ชีวิตตัวเองเมื่อตอนตนเองอยู่ในวัยเด็ก ก็พบชีวิตบางอย่าง ถึงแม้พ่อจะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด แต่การที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน การที่พ่อเจ็บป่วยต่อเนื่องผมได้เห็น การเกิด การตาย เห็นความทุกข์ ความยากจน เห็นคนจนที่ต้องช่วยคนจนด้วยกัน ชีวิตตอนเด็กได้เห็นสิ่งนั้น ได้เคยอยู่ในชุมชนแออัดมาร่วม 10 ปี ได้เห็นน้ำใจคนยากจนที่นั่นก็เลยผูกพัน พบจากความรู้สึกของตนเอง เมื่อไปในต่างจังหวัด พบว่าเด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่จำนวนมาก เพราะว่าไม่มีเงินกิน พ่อแม่โดยเฉพาะแม่ต้องเข้ามาทำมาหากินในกรุงเทพฯมหานคร ทั้งเด็กไว้ที่ต่างจังหวัดมากมาย วิธีรัฐบาลคิดคือ ไปตั้งโรงเรียนหาครูเข้าไป หาหมอมหาพระเข้าไป เพื่อที่จะไปดูแลเด็ก แต่จริง ๆ แล้วไปดึงครูตามธรรมชาติของเด็กคือแม่เด็กออกมาจากบ้านมาใช้เป็นแรงงานมาใช้ทำงานบริการ หลายคนต้องขายทั้งชีวิต ขายตัว เพื่อให้มีกินแทนที่จะพยายามทำให้แม่ได้อยู่กับลูกกลับทำให้เขาไม่มีกิน ต้องออกมาหางาน ถ้าจะทำให้เด็กมีครู ครูตามธรรมชาติของเด็ก คือ แม่ ถ้าไปทำให้แม่ไม่สามารถมีกินได้และต้องออกจากบ้านทั้งลูกไว้ ก็จะเป็นปัญหาตามมา ข้อเท็จจริงเด็กต้องการอยู่ในที่ปลอดภัยตั้งแต่ชีวิตเล็ก ๆ และที่ ๆ ปลอดภัยที่สุด ก็ในที่ที่แม่กอดนั้นแหละ เด็กจะมีความรู้สึกปลอดภัยที่สุด ถ้าเราไม่สามารถทำให้แม่ได้ดูแลลูก ได้กอดลูก เด็กจะว่าเหว นั้นเป็นความรู้สึกของผมตั้งแต่เด็ก เพราะฉะนั้นถ้าจะทำให้แม่ได้อยู่กับลูกได้ต้องทำให้แม่มีกิน ผมเป็นประธานบริหารมูลนิธิเด็ก พบปัญหาเด็กมากมาย ได้รับทราบ รับรู้เราจะไม่วันแก้ปัญหาเด็กที่ถูกทำลาย เด็กที่ถูกเอารัดเอาเปรียบได้ ถ้าเราไม่สามารถทำให้ครอบครัวเขาอยู่ได้ จึงเน้นการทำให้ครอบครัวมีกิน ผมอยู่บนพื้นฐานนั้น คือทำให้ครอบครัวมีความสุข มีกิน ดูแลลูกได้ถ้าจะช่วยกันแต่ละครอบครัวพบว่าจะทำไม่ได้ เพราะแต่ละครอบครัวจะมีปัญหาหลายละเอียดมากมาย และห่างไกลที่จะเข้าอกเข้าใจและช่วยได้ถึง จึงเน้นที่องค์กรชุมชน ทำให้องค์กรชุมชนเท่าที่ทำได้ กล่าวคือสามารถมีกิน ขยายตัวได้ เพื่อที่จะไปช่วยครอบครัวเล็ก ๆ เพื่อที่จะไปช่วยชุมชนที่พึ่งตัวเองไม่ได้ ขยายตัวเพื่อรองรับญาติพี่น้องที่ว่างงาน ขณะนี้กลับไป จะพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้องค์กรชุมชนสามารถที่จะเลี้ยงตัวได้ แต่ด้วยเป้าหมายที่ว่าอยากจะได้เด็กมีคุณดูแล การช่วยเหลือคนไม่ใช่ง่าย งานช่วยเหลือชุมชนเป็นงานที่ทำไม่่ง่าย เป็นงานที่คนอื่นดูถูกดูแคลน คนอื่นรำคาญ เป็อหน่าย แต่เป็นงานของมนุษย์ หน้าที่

ของมนุษย์คือ ช่วยคนด้วยโอกาสกว่า หน้าทีแรกของมนุษย์คือ ช่วยลูก คุณลูก มิใช่ลูกของตนเองเท่านั้น ต้องเป็นลูกของคนอื่นด้วย จึงขอให้กำลังใจกับทุกคนที่ทำงานในเรื่องนี้ คือว่าเราได้ทำหน้าที่ของมนุษย์แม้ไม่มีใครเห็นก็ตาม เรามาช่วยกัน ช่วยชุมชน มิใช่เฉพาะช่วยตนเอง

สำหรับคำว่าเศรษฐกิจชุมชน หากจะกล่าวถึงควรจะหมายถึงอะไร ควรที่จะให้ความสนใจในเรื่องอะไรบ้าง ในที่นี้จะพูดถึงสิ่งที่เราจะเข้าไปทำจริง ๆ เวลาที่ผมเดินทางไปต่างจังหวัด สิ่งที่ผมได้ยินเสมอจากผู้นำชุมชน เขามักจะบอกผมเสมอว่า ตอนที่เขาทำพออยู่ พอกิน พบว่าเขามีเหลือขาย แต่ตอนที่มาค้าขาย พบว่าเขาไม่มีเหลือกิน เป็นหนี้ หมดตัว บ้านถูกยึด ที่ทำกินถูกยึดหลายแห่งเลยไปถึงต้องขายเมีย ขายลูก

เมื่อได้พิจารณาตรงนี้น่าสนใจ ขณะนี้ผมเน้นให้ชุมชนในต่างจังหวัดกลับไปอยู่ในระดับพออยู่ พอกิน มีเหลือขาย คือ มีกำลัง มีเวลา ก็ใช้สำหรับผลิตของ ของชุมชนออกมา แต่พื้นฐานจะต้องพออยู่ พอกิน เสียก่อนเน้นที่ชุมชน เพราะว่าที่ประสบหามองย้อนหลังไป 20 - 30 ปี รัฐส่งเสริมให้ทำมาค้าขาย ก็ได้ไปทำในสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง ยังพึ่งตัวเองไม่ได้ ก็ไปกู้เงินมา มีปัญหาเรื่องดอกเบี้ย ก็ล้มละลาย ขายบ้าน ขายช่อง ถูกเขามายึดทั่วประเทศ พึ่งตนเองไม่ได้ เหมือนประเทศไทยขณะนี้ เมื่อประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจก็ไปกู้เงินมา แต่มีการฉ้อฉลกัน สุดท้ายก็ล้มลง เขาก็กาลังเข้ามายึดบ้านยึดช่อง เขามาเอาไปเป็นของเขาหมดเหมือนกัน การทำมาค้าขายจึงต้องระมัดระวังมาก เราต้องพร้อมในหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญต้องเรียนรู้ตรงนั้น ไม่ว่าทำอะไรจะต้องทำเป็นขั้นตอนที่พึ่งตนเองได้อย่างเพียงพอ กรุงเทพมหานครมีดีกว่าต่างจังหวัด คือ มีตลาด แต่ต่างจังหวัดมีที่ ๆ ทำให้เราพออยู่พอกินซึ่งกรุงเทพมหานครแทบไม่มีสิ่งนั้น ดังนั้น กรุงเทพมหานครจึงต้องทำมาค้าขาย การทำมาค้าขายสิ่งสำคัญที่สุดต้องมองเห็นตลาด แนใจว่ามีตลาด ถ้าไม่มีตลาดจะเป็นความทุกข์ ถ้าไม่แนใจเรื่องตลาด ต้องระวังให้มากที่สุด คำว่ามีตลาด คือ มีคนซื้อ สิ่งสำคัญที่สุดของคนซื้อ ในการค้าขาย คือคุณภาพของของซึ่งผู้ที่กำหนด คุณภาพของเขา คือ ผู้ซื้อ คุณภาพที่สำคัญที่สุดของตลาด คือคุณภาพที่ลูกค้าเป็นผู้กำหนดและเป็นคุณภาพที่ลูกค้าชอบ คุณภาพที่จะผลิตต้องถามผู้ใช้ สนใจว่าลูกค้าชอบอะไร ต้องสอบถามผู้ใช้อย่างสม่ำเสมอว่าเราสนใจอะไร ของที่ผลิตออกมาแม้จะดีขนาดไหน แต่ถ้าเขาไม่ชอบก็จะไม่ซื้อ การค้าขายก็มีปัญหา คือขาดทุน

ตัวอย่าง เช่น บริษัทปูนซิเมนต์ไทย ได้ผลิตปูนขาวจางที่ดีที่สุด คือสีขาววาวเงาข้าง และแห้งเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีจากประเทศเยอรมัน โดยว่าจ้างวิศวกรที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญจากประเทศเยอรมัน ลงทุนสร้างโรงงานไปหลายพันล้านบาท เพื่อผลิตปูนขาวจางออกจำหน่าย โดยไม่มีการสอบถามผู้ใช้อย่างดี ขาดทุนอยู่ 7 ปี ผู้ผลิตและการตลาดก็ทะเลาะกัน ในที่สุดจึงตัดสินใจสอบถามผู้ใช้ (คนจางปูน) เพื่อต้องการทราบสาเหตุที่ทำให้ปูนขาวจางที่ดีที่สุดขายไม่ได้ ปรากฏว่า คำตอบที่ได้ก็คือ สีขาววาวเงาข้างนั้นสีจะออกไปทางเหลือง คนไทย(คนจางปูน) ไม่ชอบ มองดูแล้วมันไม่สดใสและถือว่ามีค่า คนไทยชอบสีขาวฟ้า ซึ่งไม่เหมือนต่างชาติ และอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่สุดคือ แห้งเร็ว ขณะที่ช่างปูนลงมือจางปูนนั้น ไม่นานที่จะจับปูนที่จับก็แห้งเสียแล้ว นิสัยคนไทยเวลาทำงานจะทำไปเรื่อย ๆ ไม่เร่งรีบติดกับต่างชาติ (คนจางปูน) ค่าแรงของคนงานต่อชั่วโมงนั้นสูง จึงต้องเร่งให้งานเสร็จโดยเร็วซึ่งสอดคล้องกับการแห้งเร็วของปูน ตรงข้ามกับคนไทยไม่สะดวกในการจางปูนประเภทนี้ ซึ่งสวนทางกับพฤติกรรมของไทย ทำให้ไม่นิยมใช้และไม่ซื้อปูนประเภทนี้ บริษัทปูนซิเมนต์ไทยจึงกลับลำหันมาผลิตปูนขาวจางไม่แห้งซึ่งออกเป็นขาวฟ้า จึงรอดพ้นจากการขาดทุนไปได้ในที่สุด ดังนั้นคุณภาพที่ลูกค้าชอบจึงเป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะทำให้ของที่ผลิตออกมาขายได้ในตลาด จะเห็นได้ว่าเรื่องของลูกค้าเป็นเรื่องใหญ่ เพราะฉะนั้นทำธุรกิจต้องสนใจเรื่องคุณภาพที่ลูกค้าพอใจ แล้วอะไรจะเป็นคุณภาพที่เขาพอใจ เขาพอใจเพราะราคาถูกหรือดี ไซ้ใหม่ เราว่า เราถูกแล้ว ดีแล้ว แต่ทำไมเขายังไม่ซื้อ เห็นด้วยกันไซ้ใหม่ คุณภาพที่ว่านี้เป็นคุณภาพที่ผู้ซื้อพอใจ แต่ทำไมเขาถึงพอใจผู้ซื้อเขาพอใจคุณภาพเพราะเป็นคุณภาพที่ดีกว่าและถูกกว่าคู่แข่งเขาถึงจะซื้อ ถ้าคุณภาพเท่ากันกับคู่แข่งผู้ซื้อก็จะสนใจว่าถูกกว่าคู่แข่งหรือไม่ ถ้าราคาเท่ากันเขาก็จะสนใจว่าคุณภาพดีกว่าหรือไม่ จึงมีเรื่องคู่แข่งเข้ามาอีก คุณภาพต้องดีกว่าคู่แข่ง ต้องสนใจคู่แข่งตลอดเวลา การค้าขายจึงไม่อยู่นิ่ง ต้องดีกว่าคู่แข่งตลอดเวลา การดีกว่าคู่แข่งไม่ใช่ราคาอย่างเดียว แต่มีอีกหลายประเด็นสำคัญ ผู้ใช้เป็นผู้กำหนดและที่ที่ต้องดีกว่าคู่แข่งคือคุณภาพ

ชุมชนที่ทำการค้าขาย หรือทำเรื่องค้าขายต้องคำนึงถึงคุณภาพ ซึ่งมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพ 5 ประการด้วยกันคือ ดังนี้

1. คุณภาพของสังคมผู้ผลิต

สินค้ามันได้ผลิตมาจากกลุ่ม หรือผลิตมาจากสังคมที่ดี คนสมัยนี้ซื้อของอยากจะแนใจว่าผู้ผลิตเป็นคนดีด้วย ไม่เหมือนเมื่อก่อน เมื่อก่อนดูแลของ สิ่งนี้ได้เกิดขึ้นทั่วไปและมากขึ้นเรื่อย ๆ คือ คุณภาพของสังคมผู้ผลิตจะต้องดี ก็ถือว่าช่วยชุมชน

ทำให้ครอบครัวมีกิน เขารู้สึกว่านั่นเป็นคุณภาพอันหนึ่งที่เขาซื้อ เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ผลิตเป็นสังคมที่ไม่ดี ประพฤติไม่ดี มีปัญหา เขาก็ไม่อยากคบด้วย อันนี้จริง ไม่ได้จริงเฉพาะระดับเรา ทั้งโลกเดี๋ยวนี้นะเป็นอย่างนั้น เราส่งสินค้าไปก่อนที่จะเปิดกล่องเขากลับมาว่า ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือเปล่า ถ้าทำลายเขาไม่ซื้อ เขาดูว่าประเภทที่ผลิตเป็นเผด็จการหรือไม่ ถ้าเป็นเขาก็ไม่ซื้อ เขาถือว่ากลุ่มคนเหล่านั้นเป็นคนไม่ดี เขาดูว่า ผู้ผลิตได้ละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คือมีการใช้แรงงานเด็ก มีโสเภณีเด็กหรือไม่ ใช้แรงงานนักโทษหรือไม่ ถ้าใช่เขาก็ไม่ซื้อ ขณะที่ยังไม่เปิดกล่องสินค้าเลย คุณภาพของกลุ่มเป็นสิ่งสำคัญ กลุ่มสามารถให้คนภายนอกได้เห็นคุณภาพนี้ไหม ถ้าเห็นเขาก็อยากช่วยเหลือ อยากคบค้าด้วย เป็นกลุ่มที่ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ไม่ก้าวร้าว มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ดูแลเด็ก อันนี้ก็มีผลเพราะฉะนั้น คุณภาพของสังคมที่ผู้ใช้ต้องการ คือ คุณภาพของกลุ่ม สิ่งที่คุณภาพประพฤติก

2. คุณภาพของสินค้า

สินค้าที่ดีต่อสุขภาพ ปัจจุบันผู้ซื้อสนใจคุณภาพของสินค้าที่ดีต่อสุขภาพ เป็นสินค้าที่มาจากธรรมชาติโดยตรง ไม่ต้องการสินค้าที่มาจากโรงงาน ไม่ต้องการสินค้าที่มาจากสารเคมี เพราะฉะนั้นคุณภาพของสินค้า ให้สนใจว่าเดี๋ยวนี้คนสนใจสินค้าที่มาจากธรรมชาติ มาจากอะไรตรง ๆ จากธรรมชาติ เพราะว่าดีต่อสุขภาพ อันนั้นเขาสนใจ เช่น การทำน้ำสมุนไพร ถ้าใส่น้ำตาลที่ไม่พอกลีเขาจะสนใจ เดียวนี้เขามีความรู้แล้ว อะไรที่มันใสอันตราย เพราะมันต้องสกัดสีออก มันต้องใส่สารเคมี ปัจจุบันคุณภาพของสินค้าต้องสม่ำเสมอ และเป็นสินค้าที่เขาสนใจ สินค้าที่ชุมชนจะแข่งขันกับโรงงานได้คือสินค้าที่ตรง ๆ จากธรรมชาติ เพราะโรงงานทำไม่ได้ และผู้ซื้อจะรู้ได้อย่างไรว่าสินค้านั้นผลิตโดยไม่ได้ใส่อะไรที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ซื้อ เขาดูที่คุณภาพของสังคมผู้ผลิต เพราะว่าคุณภาพของสังคมเป็นตัวรับประกันคุณภาพของสินค้า

3. สถานที่

สถานที่ที่ผู้ซื้อพอใจและชอบ ต้องเป็นสถานที่ที่สะอาด สะดวก กลุ่มของคนที่จะไปซื้อต้องเป็นกลุ่มที่เขาชอบด้วย เรื่องสถานที่จึงเป็นคุณภาพอย่างหนึ่งซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้องเพิ่มเติม นอกเหนือจากต้นทุนที่เป็นของ

4. ราคา

ราคาที่ผู้ซื้อพอใจ ไม่สัมพันธ์กับต้นทุนเลย ผู้ซื้อพอใจราคาเพราะว่าดีกว่าคู่แข่งหรือแยกคู่แข่ง ที่พอจะหาได้ เพราะฉะนั้นเวลาขายของของนั้นบางอย่างต้องขายขาดทุน บางอย่างต้องการขายกำไร ขึ้นอยู่กับเขาว่าจะพอใจระดับไหน ถ้าเราไม่ขายของที่ขาดทุน เขาก็ไม่มาซื้อ บางครั้งเขามาซื้อเพราะว่ามีของราคาถูก แต่การที่เขาซื้อของถูก เขาก็ไปซื้ออีกของหนึ่งซึ่งเขาก็มีกำไร เพราะฉะนั้น ในสถานที่ที่จะต้องมีการขายแบบนี้ เพื่อจะทำให้ของทั้งหมดขายได้ เพราะฉะนั้นราคาก็เป็นประเด็นสำคัญ เขาจะซื้อที่ราคาที่เขาเลือกเทียบกับคนอื่นเสมอ ไม่ใช่จากต้นทุน ราคาเป็นสิ่งที่คุณค่าพอใจ ไม่ใช่ราคาที่เราพอใจลูกค้าเป็นผู้ตัดสินใจ

5. กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

คนซื้อต้องการอย่างอื่นด้วย กิจกรรมอย่างอื่นที่เขาจะได้ด้วย เขาต้องการสุขภาพดีด้วย เขาไม่ได้ต้องการแต่สินค้า คนที่สุขภาพดี จิตใจก็ดีด้วย ไม่ใช่แต่ของกินดี เขาต้องการความรู้ ได้ร่วมกิจกรรม ต้องการนั่งสมาธิ ต้องการได้ไปปลิวแจกที่ให้ความรู้ ว่ามันคืออะไร กิน แล้วจะช่วยเหลือ เขาต้องการสิ่งพวกนี้ด้วย อันนี้ก็คือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น แม่ที่กินข้าวว่า วันนี้ออกเข้าจริงนะ เขารู้สึกว่าเขาสำคัญ ทำไมรู้ว่าวันนี้ออกเข้า เขาก็ซื้อ อันนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง หรือที่กล่าวลูกสบายดีหรือคะ เออ เขารู้จักลูกเราด้วยอย่างนี้เขาพอใจ เขาสำคัญ อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นเวลาทำงานในเรื่องของการค้าขาย อยากจะฝากว่า คุณภาพพวกนี้สำคัญ คนกำหนดคุณภาพคือผู้ซื้อ คุณภาพอะไรบ้างที่เขา (ผู้ซื้อ) สนใจ คุณภาพที่ผู้ซื้อสนใจคือ

- คุณภาพของสังคมผู้ผลิต
- คุณภาพของสินค้าที่ผลิต
- คุณภาพของสถานที่ขาย
- คุณภาพของกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในกรณีนี้เป็นเรื่องการขายที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ขายและหลาย ๆ สินค้า แต่ถ้ากลุ่มทำการค้าขายประเภทสินค้าเดียวขายตรงข้างหน้า ขายกับลูกค้าโดยตรงก็เป็นอีกแบบหนึ่ง แต่ก็คงใช้ได้เหมือนกัน ถ้าคิดให้ครบในสิ่งที่ผมพูด ลงไปที่กลุ่มหรือชุมชนที่ทำ วิ.ดี.โอ. ที่ได้ชมผ่านไปแล้วนั้น ได้เน้นอยู่ 2 เรื่อง กล่าวคือ ธุรกิจหรือเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจชุมชน ก็คือ เรื่องของมีตลาดเพียงพอ ซึ่งสำคัญที่สุดความหมายของการมีตลาดพอเพียงก็คือคุณภาพอะไรบ้าง เรามีพอเพียงไหม

สำหรับชุมชน สิ่งนั้นจะยั่งยืนได้ ผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้ที่ได้น้อยที่สุด แต่ช่วยไม่ได้เมื่อรักษา ทำ ผู้นำเป็นผู้ที่เสียผลประโยชน์ที่สุดในกลุ่ม รางวัลของผู้คนคือ กลุ่มรัก มิใช่เงินมาก ทำแล้วกลุ่มรักก็เป็นรางวัล กลุ่มก็เลือกผู้นำคนนั้น เพราะคนทั้งหมดรู้ว่า คน ๆ นี้เขารัก มีความรู้ในเรื่องนี้ เพราะฉะนั้น ลักษณะของกลุ่ม ความสำคัญจะต้องแบ่งปันกันในเรื่องนี้ กลุ่มถึงจะยั่งยืน และต้องสร้างคน

อื่นหลาย ๆ คนด้วย ถ้ามีสินค้าใหม่ขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง ก็ควรที่จะให้มีอีกคนหนึ่งขึ้นมาดูแล เพราะการที่มีหลาย ๆ คน จะสร้างการแบ่งความรู้ แบ่งทุกสิ่งทุกอย่าง การแบ่งปันไม่จำเป็นต้องแบ่งของ แต่จะแบ่งความรู้ แบ่งความรับผิดชอบ แบ่งสวัสดิการ อันนี้สำคัญ ผมคงไม่พูดลงลึกมากในประเด็นนี้ เพราะเวลาจำกัด อย่างไรก็ตาม หากชุมชนจะเลือกทำอะไรคิดว่าสิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงก่อนก็คือ การกู้จะใครมาโดยไม่สร้างรายได้ยกยู่เด็ดขาด ต้องเห็นตลาด เห็นรายได้ก่อน การกู้ควรจะอะไรสุดท้าย เมื่อเราเห็นเงินจะต้องเป็นเรื่องสุดท้าย เพราะเมื่อไรไปขอเงินใคร ดอกเบี้ยมันขึ้น ต้องระมัดระวัง เพราะฉะนั้น ทำอะไรสิ่งแรกอย่า ตาโต ทำอะไรต้องเหมาะสมกับอัตภาพ ถ้าไม่แน่ใจอย่าเพิ่งลงทุน เช่าก่อนได้ไหม ยืมเช่าก่อนมาทดลองได้ไหม การเรียนรู้ก่อนเป็นสิ่งสำคัญ ได้ลองก่อน ลองไปทำกับคนอื่นได้ไหม พยายามลองก่อน ผมเองก็ไม่เคยลงทุนก่อน ตอนแรกจะเช่าก่อน จะยืมก่อน ว่าเราเป็นไหม มันไปได้ไหม มันประกอบด้วยอะไร อย่าใช้เงินก่อน ต้องระวัง ไม่ใช่ทำอะไรจะต้องสร้างสำนักงานก่อน ผมห้ามเด็ดขาด อย่าสร้างสำนักงานก่อน อย่าสร้างการจัดการก่อน คือมีการจัดการ มีฝ่าย มีลูกน้อง อย่าทำครบ ก็ทำมันคนเดียวหลาย ๆ อย่างไปก่อน และถ้าทำอะไรใหม่อย่าเพิ่มคนก่อน เอาอันเดิมขายออกไปทำอีกสักหน่อย ทดลองก่อน เพราะฉะนั้นอย่าลงทุนก่อน อย่าพยายามไปสร้างองค์กร บริษัท ตามตำรานิเวศวิทยา คนมีความรู้เขามอบอกว่า อย่าไปตาโตตามนั้น อย่าไปทำอะไรที่ต้องมีคนมาก่อน ต้องระวัง เพราะฉะนั้น อย่าตาโต เหมาะกับอัตภาพ เช่า ยืมเสียก่อน อย่าไปกู้ลงทุน ถ้าจะเช่าหรือยืม ก็ขอยืมจากกรมประชาสงเคราะห์ได้ ยืมได้ไหมมาช่วยสอนได้ไหม ขอยืมเครื่องมือมาก่อนได้ไหม ขอเช่า 6 เดือนก่อนได้ไหม ว่าทำเป็นหรือไม่คิดว่าทางราชการจะช่วยตรงนี้ได้มาก เอามาให้เราทดลองทำก่อน และต้องรู้ว่าทั้งหัวจรดท้ายมันกำไรขาดทุนเท่าไร ต้องลองบวกเลขกันก่อน อย่าทำโดยไม่รู้ก่อน คิดว่าเรื่องนี้ทางกลุ่มคงจะรู้ดีแล้วชุมชนต้องรู้เองในเรื่องนี้ ส่วนทางราชการจะเป็นผู้เข้าไปเสริมให้ เช่น ในเรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ ให้ยืม หรือช่วยในเรื่องการฝึกอบรม เป็นต้น กำไร - ขาดทุน แม้ต้องทำเองผมได้ใช้เวลาทั้งหมดที่พูดก็คือเรื่องการมีตลาดที่พอเพียงและเรื่องการแบ่งปันกันพอเพียง ก็คือในกลุ่ม และทำอย่างระมัดระวังขึ้นมา ผมก็ขอจบตรงนี้

นอกจากนี้จะมีอะไร หรือจะให้ผมเรียนรู้อะไร หรือว่าสอนในเรื่องอะไร ผมก็อยากจะรับฟัง เพราะว่าอยากรู้เหมือนกัน เพราะว่าอย่างไรก็ตาม การเริ่มต้นทำอะไร ต้องเริ่มจากกลุ่มต้องการ และเริ่มจากสิ่งที่เราเป็นอยู่แล้ว แล้วค่อย ๆ ขยายออกไป ต้องเริ่มจากอะไรที่เราพอเพียง พอสมควร แล้วเติบโตจากที่นั่น เพราะฉะนั้น การเริ่มทำอะไรต้องเริ่มจากสิ่งที่ตัวเราเอง คิดว่าเป็นแข็งแรง มีพอเพียง และเริ่มงอกงามจากสิ่งนั้น และเมื่อได้เรียนรู้จากสิ่งนี้ ก็จะสามารถรู้สึกว่าการไปเรียนรู้คนอื่นก็ทำคล้าย ๆ กันจากสิ่งที่เรามีประสบการณ์ สิ่งที่เราเรียนรู้มาแล้วขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง การที่ไปทำอะไรใหม่ ๆ โดยที่ไม่รู้จะอันตรายมาก ต้องระวังมาก ขอทดลองมาก ขอยืมก่อนมากต้องระวังอันนั้นแต่ผมขอแนะนำว่าไม่ทำอะไรอยู่แล้ว ควรจะเริ่มจากตรงนั้น ต่อจากตรงนั้น ผมจะไม่บังคับให้ชุมชนเปลี่ยนจากสิ่งที่เคยทำแล้ว เริ่มจากตรงนั้นแล้วค่อย ๆ เช่น การทำเต้าเจี้ยว ก็เริ่มจากเต้าเจี้ยว การทำน้ำสมุนไพร ก็เริ่มจากน้ำสมุนไพร แต่ใส่คุณภาพ ใส่อะไรที่ต้องพัฒนาเปลี่ยนแปลงขึ้นไป ก็มี 2 เรื่องใหญ่ ๆ ที่ผมพูดก็คือ เรื่องมีตลาดและเรื่องการแบ่งปันกันก็จะพอให้ความคิดได้บ้าง

การวิเคราะห์ปาฐกถา

การวิเคราะห์ปริบท ในความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย มีผู้จำแนกยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของไทยออกเป็น 4 ยุค เปรียบได้กับ 4 ลูกคลื่น คือ คลื่นลูกที่ 1 ไทยเสียกรุงแก่พม่า คลื่นลูกที่ 2 ยุคจักรวรรดินิยมเข้ายึดบ้านเมืองเมืองไทย คลื่นลูกที่ 3 ยุคความขัดแย้งเรื่องคอมมิวนิสต์ และคลื่นลูกที่ 4 คือยุคไทยกำลังทำลายตัวเอง¹ ปัจจุบันนี้ไทยกำลังอยู่ในยุคที่ 4 สังคมไทยกำลังเผชิญปัญหาภัยกับวิกฤติการณ์ที่ร้ายแรงที่สุดทางด้านเศรษฐกิจ อาจกล่าวได้ว่าปัญหาที่ประเทศกำลังเผชิญอาจสรุปได้ดังนี้² ประการแรก ทุนสำรองระหว่างประเทศถูกใช้เกือบหมดในการปกป้องค่าเงินทำให้ความเชื่อมั่นต่อค่าเงินบาทลดลงเป็นอย่างมาก ประการที่สอง ผู้ขาดเงินขาดความมั่นใจต่อสถาบันการเงิน เป็นภาระแก่กองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน (กองทุนเพื่อการฟื้นฟูฯ) ที่ต้องเข้าไปช่วยเหลือรับประกันผู้ฝากเงินและเจ้าหน้าที่ของสถาบันการเงินทำให้องค์ทุนเพื่อการฟื้นฟูฯ มีภาระหนี้สินและความเสียหายจำนวนมากซึ่งรัฐบาลจะต้องรับผิดชอบ ประการที่สาม ปัญหาการขาดสภาพคล่องของภาคเศรษฐกิจที่แท้จริง (real actor) คือภาคที่มีการผลิตซึ่งเป็น

ผลมาจากปัญหาทรัพย์สินด้วยคุณภาพของระบบสถาบันการเงิน การไหลออกของเงินทุนและการหดตัวของระบบเศรษฐกิจ ประการที่สี่ ผลกระทบทางสังคมจากวิกฤตเศรษฐกิจโดยเฉพาะปัญหาการว่างงาน ปัญหาประการสุดท้าย คือปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างรุนแรงโดยเฉพาะประชาชนในกรุงเทพมหานครซึ่งผลกระทบจากปิดสถานประกอบการและโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดการว่างงาน กำลังซื้อของประชาชนลดลง ก่อนหน้านี้ แม้เมื่อยังไม่เกิดความยุ่งเหยิงปั่นป่วนในระบบเศรษฐกิจ เช่นนี้ มีนักคิดหลายท่านที่คิดว่าประเทศไทยต้องการสิ่งที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จากยุคเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่สมัยทศวรรษ 2530 นักคิดหลายท่านมีทรรศนะว่า ประชาชนคนไทยได้จมอยู่กับลัทธิบริโภคนิยม คนไทยแทบทุกชั้นวรรณะได้ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยแม้จะไม่มีเงินอยู่ในมือก็หันไปพึ่งบริการกู้เงินหรือระบบเงินผ่อนซึ่งทำความเดือดร้อนมาให้ เมื่อภัยทางเศรษฐกิจมาถึง³ สภาพการณ์ที่คนไทยโดยทั่วไปเผชิญอยู่คือ ผู้ผลิตผลิตแล้วไม่มีคนซื้อ เงินทุนก็ร่อยหรอลง ผู้ผลิตเหล่านี้มีทั้งรายย่อยที่เคยผลิตอยู่ก่อนและรายใหม่ที่ตักงานและกำลังมองหาอาชีพใหม่ หรือผู้ บริโภคที่กำลังซื้อถดถอยลงและกำลังมองหาวิถีทางที่จะอยู่รอดให้ได้ในสังคมที่เป็นอยู่ในท่ามกลางความมืดบอดที่นี้ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ได้จุดประกายแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงซึ่งนักคิดอย่างนายโสภณ สุภาพงษ์ ได้นำอมเกล้าอันอมกระหม่อมมานำแนวพระราชดำรินี้มาขยายความต่อชุมชน สถานการณ์ที่มีการปาฐกถาพิเศษนี้คือ การให้ข้อคิดข้อเสนอแนะของนายโสภณ สุภาพงษ์ต่อสมาชิกกลุ่มอาชีพโครงการไทยช่วยไทย ซึ่งแม้จะไม่มีการระบุแน่ชัดว่า มีเทศหญิงเทศชายเท่าใด ผู้ฟังมีการศึกษาระดับของเศรษฐกิจหรือรายได้อยู่ระดับใดก็พอจะคาดคะเนว่า ผู้ฟังคงมีทั้งสองเพศระดับการศึกษาระดับเศรษฐกิจคงอยู่ในหลากหลายระดับ ทั้งหมดมาชุมนุมกันที่กรมประชาสัมพันธ์ซึ่งถือว่าเป็นบริการของรัฐให้แก่ประชาชนซึ่งคาดว่าคงจะมาฟังแนวคิดของนายโสภณ สุภาพงษ์เพื่อนำไปปฏิบัติจริงอันจะสังเกตได้จากการวิเคราะห์

ปาฐกถาซึ่งจะกล่าวต่อไป

การวิเคราะห์หว่าตะ ก่อนที่จะวิเคราะห์ปาฐกถา ควรจะได้กล่าวถึงผู้พูดนายโสภณ สุภาพงษ์ เป็นบุตรของผู้ว่าราชการจังหวัด จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ สาขาไฟฟ้า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. 2510 ชีวิตวัยเด็กในต่างจังหวัดและต้องมาอยู่คนเดียวทำให้ซึมซับความทุกข์และความว่าเหว่ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เขาซึมซับมาจากพ่อแม่คือความซื่อสัตย์สุจริต ตำแหน่งในปีพ.ศ. 2541 คือกรรมการผู้จัดการบริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด ซึ่งเขาเริ่มปฏิบัติหน้าที่นี้ในพ.ศ. 2528 จากปี 2528 - 2532 เพียง 5 ปี เขาได้รับการกล่าวขานในฐานะผู้บริหารฝีมือดีที่พลิกธุรกิจจากใกล้ล้มละลาย มาจนธุรกิจที่มีกำไรสะสมทุกปีและปัจจุบันเป็นธุรกิจบริหารระดับหมื่นล้านบาท⁴

นายโสภณ สุภาพงษ์มิใช่แต่เพียงจะประสบความสำเร็จในการบริหารธุรกิจโรงกลั่นน้ำมันเท่านั้น ชื่อเสียงของเขายังเป็นที่รู้จักกันดีในฐานะนักคิด นักบริหาร นักพัฒนาชุมชน และรางวัลมูลนิธิแม่ไก่ไข่สาขาบริการสาธารณะที่เขาได้รับในปี พ.ศ. 2541 เป็นเครื่องมือพิสูจน์ในการทำงานอย่างจริงจังของเขาและไม่เพียงแต่ชาวไทยเท่านั้นที่ตระหนักดีแต่ต่างชาติก็ชื่นชมและให้เกียรติอย่างสูง

ผู้พูดได้เริ่มปาฐกถาด้วยการสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (rhetoric of identification)⁵ นั่นคือไม่ทำตัวอยู่เหนือชุมชนแต่ใช้ชุมชนเป็น " ครู " ด้วยการกล่าวว่า " กฎข้อแรก เรียนรู้จากชุมชนและเป็นเพื่อนกัน " ผู้พูดพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนฟัง เพราะการที่ผู้พูดเป็นผู้บริหารระดับสูงของบางจากปิโตรเลียมและประสบ

ความสำเร็จได้รับรางวัลแมกไซไซอาจจะเป็นอุปสรรคกีดขวางการสื่อสารในระดับหนึ่ง นั่นคือ ผู้ฟังอาจจะมีแนวโน้มที่จะคิดล่วงหน้าว่า ผู้พูดอาจจะพูดยากเกินความเข้าใจก็เป็นได้ ซึ่งผู้พูดก็ได้เน้นว่า " การทำงานกับชุมชนต้องเรียนรู้จากชุมชน ไม่ใช่ไปสอนชุมชน ซึ่งผมก็ใช้ชีวิตอย่างนั้น เรียนรู้จากพ่อและแม่ที่นั่น ผมทำงานกับชุมชนมากกว่าล้านครัวเรือน" และผู้พูดได้พยายามปรับตัวให้เข้ากับคนฟังในอันดับต่อไปคือ การเน้นว่า " วันนี้จะพูดคุยลงไปบนตัวอาชีพมากกว่าที่จะพูดเรื่องแนวคิด นโยบาย หลักการหรือปรัชญา เพราะว่าจะไม่เกี่ยวกับกลุ่มของผู้เข้ารับการอบรม ณ ที่นี้ " ประจักษ์พยานของการปรับการพูดให้เหมาะสมกับผู้ฟังอีกอย่างคือ การใช้ภาษาของผู้พูดซึ่งเรียบง่าย แทบจะไม่มีภาษาเทคนิคเลยยิ่งภาษาอังกฤษแล้วจะไม่พบเลยแม้แต่คำเดียว นับเป็นการพูดที่ผู้พูดตั้งใจจะให้ผู้ฟังเข้าใจมากที่สุด

ผู้พูดกล่าวถึงที่มา ที่ไปของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นการปูพื้นฐานให้กับคนฟังว่านโยบายนี้มาจากนโยบายสังคมแห่งชาติเรียกว่าเป็นการเกริ่นนำให้ผู้ฟังรู้จักมักคุ้นกับแนวคิดนี้ หลังจากนั้นผู้พูดก็เล่าเรื่องแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (narrative) เพื่อให้การพูดนี้มีความน่าสนใจ เพราะการเล่าเรื่องจะมีตัวละคร มีพล็อตเรื่องมีการดำเนินเรื่องการดำเนินชีวิตของตัวละคร ผู้พูดได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ของบิดามารดา ของเด็กต่างจังหวัดที่ผู้พูดได้ประสบพบเห็นที่จับใจคือ ความเอาใจใส่ดูแลที่แม่มีต่อลูก และความอบอุ่นใจมั่นคงปลอดภัยที่ลูกจะได้รับจากแม่ นี่คือ ปรัชญาหลักของเศรษฐกิจชุมชนซึ่งมีพื้นฐานบนจิตวิทยาที่ว่า มนุษย์ต้องการความรัก ความอบอุ่นใจมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ผู้ฟังฟังแล้วจะยอมรับ และเห็นข้อดีของเศรษฐกิจชุมชนได้โดยไม่ยากเลย นั่นคือ โยงไปสู่แนวคิดที่ว่า การจะแก้ปัญหาเด็กได้ต้องเน้นที่ครอบครัวมีสุข มีกินดูแลลูกได้ แต่แต่ละครอบครัวทำเองไม่ได้ จึงต้องเน้นที่องค์กรชุมชน เป้าหมายคือ ต้องการให้เด็กมีคุณค่า และขออย่าให้ดูแลเฉพาะลูกของตนเองแต่ขอให้ดูแลลูกของคนอื่นด้วย ผู้พูดได้ใช้หลักจิตวิทยาที่ว่า มนุษย์อยากเห็นตนเองมีคุณค่าต่อคนอื่น (altruism) มาโน้มน้าวใจตรงนี้ด้วยการเน้นว่า " งานช่วยเหลือชุมชนเป็นงานที่ทำไม่่ง่าย เป็นงานที่คนอื่นดูถูกดูแคลน คนอื่นรำคาญ เบื่อหน่าย แต่เป็นงานของมนุษย์ หน้าที่ของมนุษย์คือ ช่วยคนด้อยโอกาสกว่า"

ในย่อหน้าถัดไป ผู้พูดได้ขยายความว่าเศรษฐกิจชุมชนหมายความว่าอย่างไร และอธิบายให้เห็นความแตกต่างว่า ตอนที่ชาวบ้านทำพออยู่พอกิน มีเหลือขาย แต่พอทำมาค้าขาย (หมายถึงทำเพื่อเอามาค้าขาย) พบว่า เขาไม่มีเหลือกิน เป็นหนี้หมดตัว บ้านและที่ทำกินถูกยึด บางที่ต้องขายเมียขายลูก ฉะนั้น ประเด็นอยู่ที่ว่า หนึ่ง ต้องให้พออยู่พอกินเสียก่อน แล้ว สอง ต้องแก้ปัญหาว่า ทำอย่างไร เวลาทำงานเพื่อมาค้าขาย จึงจะไม่เป็นหนี้หมดตัว ผู้พูดได้วิเคราะห์ปัญหาแล้วชี้ให้เห็นว่า ในต่างจังหวัดนั้น การทำเพื่อพออยู่พอกินนั้นเป็นไปได้ง่าย แต่มีปัญหาเรื่องการขาดตลาด แต่ในกรุงเทพมหานครนั้น ปัญหาหลักกันคนละอย่าง ฉะนั้นเมื่อผู้ฟังอยู่ในกรุงเทพมหานคร จึงต้องทำเพื่อค้าขาย และที่สำคัญที่สุดคือ ตลาด ซึ่งแปลว่า คนซื้อ คนซื้อจะเป็นคนกำหนดคุณภาพของของ และต้องเป็นคุณภาพที่ลูกค้าชอบ ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นคุณภาพที่ดีที่สุดก็เป็นได้ ผู้พูดยกตัวอย่าง ปูนขาวจากที่ที่ดีที่สุดของปูนซิเมนต์ไทยซึ่งเป็นตัวอย่างที่คาดว่าผู้ฟังคงเข้าใจและเห็นภาพได้ง่ายที่สุดเป็นการแสดงความเอาใจใส่ในตัวผู้ฟังอีกครั้งหนึ่ง

ประเด็นหาสินค้าที่คุณภาพดีและถูกกว่าคู่แข่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้พูดหยิบยกขึ้นมาอธิบายแก่ผู้ฟัง จุดประสงค์คือต้องการให้คนค้าขายสนใจคู่แข่งตลอดเวลา ราคาก็ต้องถูกกว่าคุณภาพต้องเท่าเทียมกันหรือดีกว่า ซึ่งคุณภาพนี้จัดจากปัจจัย 5 อย่างซึ่ง ณ จุดนี้ผู้พูดได้เรียงลำดับหัวข้อ (topical sequence) เพื่อให้ผู้ฟังติดตามได้ง่าย ในปัจจัยทั้ง 5 ข้อนี้ ผู้พูดได้แสดงความเป็นนักพูดที่ดี คือการวาดภาพให้คนฟังมองเห็นภาพ

(visualize) ด้วยตัวอย่างที่ชัดเจนและในขณะที่ให้ตัวอย่างนั้น ผู้พูดก็ได้ใช้หลักจิตวิทยาในการสร้างกลุ่มที่ดี นั่นคือ กลุ่มประพุดติอย่างไร ก็จะมีผลต่อภาพลักษณ์ของสินค้านั้น (ผู้พูดพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้ศัพท์ยาก เช่น " ภาพลักษณ์ " แต่แนวคิดก็อยู่ในลักษณะนี้) นอกจากนี้ผู้พูดยังทำให้ผู้ฟังเกิดความภูมิใจในศักดิ์ศรีในความสามารถของตนเอง เช่น เมื่อกล่าวถึงคุณภาพของสินค้า ผู้พูดกล่าวว่า " สินค้าที่ชุมชนจะแข่งขันกับโรงงานได้คือสินค้าที่ตรง ๆ จากธรรมชาติ เพราะโรงงานทำไม่ได้ " กล่าวคือ ชุมชนมีดีอยู่แล้ว เพียงแต่สมาชิกในชุมชนต้องรักษา " ภาพลักษณ์ " ของกลุ่มไว้

เมื่อพูดถึงเรื่องสถานที่ ผู้พูดได้ย้าเรื่องความสะดวก และอธิบายว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ต้นทุนเพิ่มอย่างไรก็ตาม ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วยเพราะจะเป็นตัวกระตุ้นให้สินค้าขายได้ เมื่อกล่าวถึงเรื่องราคา ผู้พูดสามารถอธิบายแนวคิดเรื่อง lead price ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ๆ โดยไม่ต้องใช้ศัพท์เทคนิคเลย นั่นคือ มีการขายสินค้าบางตัวให้ต่ำกว่าทุน เรียกว่า ขายขาดทุนเพื่อจูงใจให้คนเข้ามาซื้อสินค้าตัวนั้น ซึ่งในขณะที่เขาเข้ามาซื้อตัวนั้น เขาก็ซื้อตัวอื่นพ่วงไปด้วย ซึ่งการซื้อตัวอื่นนี้ทำให้เราได้กำไร ในเรื่องกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้พูดได้เสนอแนะจิตวิทยาแห่งการสร้าง " ความตั้งใจ " ให้แก่ผู้ฟังด้วย ผู้ฟังตั้งใจเพราะผู้ขายรายนี้มีมนุษยสัมพันธ์ดี เอาใจใส่เขา สนใจลูกค้า แบบโอบอ้อมให้ความรู้ รู้สึกว่าผู้ขายให้ความสำคัญแก่ผู้ซื้อ

ผู้พูดได้เน้นประเด็นที่น่าสนใจของเศรษฐกิจชุมชนคือ ผู้นำต้องเป็นผู้เสียสละ ในการทำงาน เช่นนี้ ผู้นำจะเป็น " ผู้ได้ " น้อยที่สุด แต่รางวัลของผู้นำคือ ความรักจากกลุ่ม ซึ่งถ้าผู้ศึกษาค้นเคยกับแนวคิดของมาสโลว์นักคิดชาวอเมริกันจะเห็นว่า ความรัก ความยกย่องจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นสิ่งที่ผู้คนทั่วไปแสวงหาเช่นเดียวกับปัจจัย 4 และเมื่อเราได้รับการตอบสนองทางด้านปัจจัย 4 อย่างพอสมควรแล้ว เราก็แสวงหาการยอมรับจากกลุ่มเช่นกัน

ผู้พูดได้อธิบายถึงแนวความคิดเรื่องการแบ่งปันกันเพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่ม ผู้พูดทราบดีว่าการแบ่งของอาจจะเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เพราะของอาจจะมือน้อย แต่เน้นว่า ขอให้การแบ่งเป็นการแบ่งความรู้ แบ่งความรับผิดชอบ แบ่งสวัสดิการในส่วนที่เป็นนามธรรมนี้อาจจะแบ่งได้ง่ายกว่า เพราะผู้แบ่งไม่ต้องเสียอะไรมากนัก ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คงไม่มีผู้ใดอยากรับผิดชอบอยู่คนเดียว นี่คือข้อตกลงเบื้องต้นร่วมกันของการวางรากฐานเศรษฐกิจชุมชน สิ่งที่ผู้พูดเน้นเป็นพิเศษคือการกู้เงินโดยไม่สร้างรายได้เป็นสิ่งที่ไม่สนับสนุนให้ ทำโดยเด็ดขาด ผู้พูดพูดแบบคนมีประสบการณ์เห็นความล้มเหลวผิดพลาดมามาก ฉะนั้นตรงนี้ผู้พูดจะขยายความมาก คือเป็นแบบ motivational sequence คือนำแรงจูงใจเรื่อง การสูญเสียเงินมาโน้มน้าวใจให้อย่าลงทุนมากแต่แรกโดยยังไม่แน่ใจเรื่องตลาด บุคลากร อุปกรณ์ สถานที่ ขั้นตอนแบบ motivational sequence คือ พูดให้เห็นความจำเป็น ความต้องการ (ในที่นี้คือความยังไม่จำเป็น) เรียกว่า need และให้เห็นว่าจะตอบสนองความต้องการนั้นได้อย่างไร (need satisfaction) โดยการวาดภาพให้เห็นวิธีการต่าง ๆ (visualization) และการจูงใจให้ปฏิบัติตาม (action) ผู้พูดก็ได้วาดภาพให้เห็นว่า การลงทุนโดยผู้มาอาจเดือดร้อนได้มากมายแค่ไหน ฉะนั้นขั้นแรก ขอให้ลงทุนทำก่อน อุปกรณ์ สถานที่ ขอให้เช่า ยืม เสียก่อน บุคคลากรก็ขอให้ตนเองก่อนแล้วค่อยขยายงาน

ผู้พูดสรุปว่า เศรษฐกิจชุมชนที่เน้นคือมีตลาด และทำแล้วก็มี การแบ่งปันกันพอเพียงในกลุ่ม การเขียนเริ่มจากสิ่งที่กลุ่มถนัดก่อนแล้วค่อยขยายออกไป อย่าเพิ่งไปกู้เงินมาก่อนในระยะแรก ต้องมั่นใจในตลาดเสียก่อน กล่าวได้ว่า ผู้พูดสรุปได้ชัดเจนและได้แนะนำในสิ่งที่เป็นไปได้อย่างยิ่ง นับว่าเป็นการพูดที่ผู้ฟังคงจะได้รับประโยชน์อย่างมากทีเดียว

เอกสารอ้างอิง

¹ ประเวศ วะสี "ทางสู่ความร่วมมือในสังคมที่รุ่งเรือง" การอภิปราย ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี วันที่ 19 กันยายน 2541.

² วิทยากร เชียงกุล, กมล กมลตระกูล, ทวีเกียรติ ประเสริฐเจริญสุข, ณัฐพล ลีลาวัฒนานันท์, วิกฤตเศรษฐกิจไทย : ผลกระทบจากการรับเงินช่วยเหลือ IMF และทางออกสำหรับประชาชน. (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น , 2541).

³ พิทยา ว่องกุล (บรรณาธิการ), ไทยยุควัฒนธรรมทาส. (กรุงเทพมหานคร : บ. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิคเคชั่น จก. , 2541).

⁴ ไสภณ สุภาพงษ์ "จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ ?" (ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง ประจำปี 2535) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , 2536).

⁵ Kenneth Burke, The Rhetoric of Motives. (New York : MacMillan, 1974).

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 : พระราชวณะของพระมหากษัตริย์

คำถามนำวิจัย

- 1.1 สถานการณ์ในการใช้พระราชวณะในยุคธนบุรีและยุครัตนโกสินทร์ของพระมหากษัตริย์เป็นอย่างไรบ้าง
- 1.2 ลักษณะใช้หรือบทบาทของการใช้พระราชวณะของพระมหากษัตริย์ในยุคดังกล่าวเป็นอย่างไรบ้าง

สรุปผลการวิจัยส่วนที่ 1 : พระราชวณะของพระมหากษัตริย์

- 1.1 ผลการวิจัยแสดงว่า สถานการณ์หรือบริบทในการใช้พระราชวณะในยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์เป็นดังนี้

ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นยุคที่ไทยต้องฟื้นฟูประเทศจากการเสียกรุงและการรวมกำลังเพื่อเป็นประเทศอีกครั้งหนึ่ง พระมหากษัตริย์ต้องทรงใช้การสื่อสารอย่างเด็ดขาดเมื่อจำเป็นต้องใช้และทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้ทันที เมื่อมีผู้ตั้งใจทำงานให้แก่ประเทศชาติไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในเพศบรรพชาหรือฆราวาสในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นยุคของการสร้างประเทศเช่นกัน แต่การย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมากรุงเทพมหานครมิได้ทำให้ประเทศบอบช้ำเสียหายเหมือนเช่นครั้งการเปลี่ยนเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามายังกรุงธนบุรี มีการศึก 10 ครั้งในรัชกาลนี้ แต่โดยส่วนใหญ่ไทยมีชัยชนะซึ่งทำให้ประชาชนมีขวัญกำลังใจดี

พระราชวณะของพระเจ้าอยู่หัวแสดงความรักใคร่ห่วงใยทหารในการรบ ในด้านการต่างประเทศ ทรงตอบอักษรสาส์นของเจ้าเมืองดงเกี้ยว (กบฏโกเจิน) ที่ให้จับกุมตัวองเชียงสือเจ้าเมืองญวนสั่งให้ว่า มิอาจจะทรงสนองเจตนาธรรมนั้นได้เพราะจะถือเป็นว่า เคยมีบุญคุณแล้วจะกลับเป็นโทษ (เคยทรงช่วยองเชียงสือให้ลี้ภัยในไทย) และจะเป็นว่าเห็นแก่ลาภอามิสของเจ้าเมืองดงเกี้ยว แต่ถ้าจะให้พระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นคนกลางไกลเกลี่ยระหว่างองเชียงสือและเจ้าเมืองดงเกี้ยวจะทรงยินดีทำให้ นับว่าทรงตอบโต้ต่อสถานการณ์ได้อย่างงดงามยิ่ง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย การศึกสงครามมิได้มีชุกชุมดังเช่นในสมัยพระราชบิดาของพระองค์ กอปรทั้งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นมหาบัณฑิตกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วาทวิทยาที่โดดเด่นจึงเป็นวาทศิลป์ในวรรณคดี ในรัชสมัยของพระมหาสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าอยู่หัวทรงมีน้ำพระราชหฤทัยใฝ่บำรุงพระพุทธศาสนา พระบรมราชโองการที่สำคัญอย่างยิ่งคือการปล่อยนักโทษทั่วกรุงและการสร้างวัดเป็นจำนวนมาก ในตอนปลายรัชกาล ไทยต้องผจญภัยคุกคามจากการแพร่ขยายอาณานิคมของประเทศตะวันตก จนพระราชดำริครั้งสุดท้ายก่อนเสด็จสวรรคต คือการเตือนให้ขุนนางไทยระวังภัยให้แก่ประเทศในข้อนี้

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การผนวชอยู่ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ และการเสด็จออกธุดงค์หลายครั้ง ทำให้ทรงใกล้ชิดกับราษฎร พระราชดำริและพระราชดำรัสของพระองค์เป็นการริเริ่มให้กษัตริย์หลายพระองค์ทรงปฏิบัติตามต่อมาในเรื่องการเสด็จออกตรวจราชการตามหัวเมือง เหตุการณ์ที่สำคัญยิ่งคือการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมซึ่งจะนำไปสู่พระราชวณะที่แสดงถึงการเปิดประเทศมากขึ้น

เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บังคับภายในและบังคับภายนอกได้เข้ามารุมล้อมพระองค์ การขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ไม่บรรลุนิติภาวะก็ดี การที่ข้าราชการเข้าชื่อให้มีการปฏิรูปการปกครองก็ดี การถูกคุกคามจากอังกฤษและฝรั่งเศสจนไทยต้องเสียดินแดนบางส่วนก็ดี เหล่านี้ล้วนมีส่วนกำหนดแนวทางกระแสพระราชดำริและพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น

สถานการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเผชิญอยู่ คือ การเสียดินแดนให้แก่ประเทศทางตะวันตกในสมัยพระราชมัยกาและพระราชมัยมาของพระองค์ซึ่งทำให้พระองค์ทรงมีแนวพระราชนิพนธ์ พระบรมราชาโชวาทและพระราชดำรัสไปในทางปลุกฝังความรักชาติของคนไทยให้ตื่นตัวจากการตกเป็นอาณานิคมของต่างชาติ กอปรกับมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ปารีส ตุรกี จีน เปรเซีย และการกบฏโดยนายทหารไทย ร.ศ. 130 พระองค์จึงทรงปลุกฝังความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ในทางวัฒนธรรมไม่ให้คนไทยตกเป็น "ทาส" ของคนจีน และทรงพยายามเชิดชูฐานะของประเทศไทยด้วยการทรงแสดงพระราชปณิธานอย่างแรงกล้า และทรงแสดงความชื่นชม ในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งของไทยอย่างเปิดเผย

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในรัชกาลก่อนก่อประท้วงเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก เป็นผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยพลอยย่ำแย่ไปด้วย มีการ "ดูล" ข้าราชการออก และมีนักศึกษาไทยกลับจากต่างประเทศ พวกนี้ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงปกครองภายในประเทศ ฉะนั้นพระราชวาระที่สำคัญที่สุดในรัชกาลนี้คือการตอบโต้ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และบรรดาขุนนางข้าราชการที่ต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง ผลที่สุดคือไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ แต่พระมหากษัตริย์เองทรงสละราชสมบัติ พระราชวาระของพระองค์แสดงความน้อยพระทัยในการกระทำที่คณะราษฎรทำกับพระองค์ แต่ไม่ทรงขัดข้องที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เพียงแต่ไม่ทรงเห็นด้วยกับวิธีการ "ช่วงชิงพระราชอำนาจ" และไม่ทรงเห็นด้วยกับนโยบายคณะผู้บริหารบางประการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชย์ ในขณะที่ยังทรงไม่บรรลุนิติภาวะและทรงใช้เวลาศึกษาต่อในต่างประเทศเพื่อกลับมาเป็นพระมหากษัตริย์ของไทย ในสมัยของพระองค์ สงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น และเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นคือการเกิดความรู้สึกอึดอัดในหมู่คนจีนที่สำเพ็งเมื่อจีนอันได้ชื่อว่าเป็นฝ่ายพันธมิตรได้รับชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง พระเจ้าอยู่หัวขณะนั้นเสด็จนิวัติกลับมาประเทศไทย การปรากฏพระองค์เยี่ยมเยียนสำเพ็ง นับเป็นพระราชอัธยาศัยที่สำคัญยิ่งที่ช่วยสมานรอยร้าวระหว่างไทยกับจีน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สถานการณ์การเมืองเปลี่ยนแปลงมากมาย ประชาธิปไตยยังคงล้มลุกคลุกคลานจนจบจนมีรัฐธรรมนูญซึ่งร่างโดย สสร หรือ สมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญซึ่งมาจากประชาชนได้ออกสู่สายตาสาธารณชนใน พ.ศ. 2540 ก่อนหน้านั้นเหตุการณ์ที่นำไปสู่การจลาจลนองเลือดที่สำคัญยิ่ง 3 เหตุการณ์ คือ 14 ตุลาคม 2516 6 ตุลาคม 2519 และ พฤษภาทมิฬ 2535 ได้ทำให้พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงใช้พระบารมีและพระราชาโชวาทในการให้ข้อคิดเตือนใจและบางครั้งต้องทรงระงับศึกด้วยพระองค์เอง เช่นกรณีจลาจลเดือนพฤษภาคม 2535 ในทางการเมืองต่างประเทศ ความสัมพันธ์เป็นแบบประเทศในค่ายโลกเสรีประชาธิปไตย และค่ายสังคมนิยม ในปัจจุบันนี้ ไทยเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกับทุกประเทศแล้ว

ในด้านความสัมพันธ์กับเหล่าประเทศในค่ายโลกเสรี แม้ประเทศไทยจะเปิดสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับสหรัฐอเมริกาเป็นเวลาร้านาน แต่เมื่อทรงมีพระราชวโรกาสเช่นการเสด็จเยือนสหรัฐอเมริกา พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงใช้พระราชวาระของพระองค์ในการชี้แจงทำความเข้าใจในบางเรื่องซึ่งอาจจะเป็นที่สงสัยในหมู่คณะอเมริกัน ภายในประเทศสงครามที่ประเทศไทยต้องต่อสู้คือสงครามยากจนซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ดำเนินการต่อสู้ด้วยการมีโครงการในพระราชดำริกว่า 2000 โครงการ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์เป็นไปเพื่อให้กำลังใจ เพื่อสั่งสอน เพื่อชี้แนะแนวทางในการอยู่ดีกินดีของประชาชนทั้งสิ้น

ในภาพรวมแล้ว ความคิดที่ว่า การสื่อสารนี้มีตัวสถานการณ์เป็นผู้นำจึงจะมีการส่งสารออกไป อาจเป็นที่แย้งได้ว่า ดูจะเป็นการไม่ถวายพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยเท่าที่ควร แต่ที่จริงมีตัวอย่างมากมายนับไม่ถ้วนที่การสื่อสารหรือพระราชวลีของแต่ละพระองค์เป็นการทรงริเริ่มมาจากพระองค์เอง (proactive) เพื่อทรงประกอบพระราชกรณียกิจ ที่จะเป็คุณใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ หากแต่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ในฐานะทรงเป็นองค์พระมหากษัตริย์ ทรงปกครองดูแลประเทศทั่วขอบขัณฑสีมา จำเป็นอยู่เองที่จะต้องใส่พระทัยกับความอยู่เย็นเป็นสุขหรือภัยที่จะมาคุกคามพสกนิกรของพระองค์ ถ้าเป็นราชบรรณานุกรมตามสามัญ ภัยที่เขาต้องเผชิญและตอบได้ก็อาจจะอยู่ในขอบข่ายและระดับตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตน เขาก็ต้องเตรียมแผน เตรียมการสื่อสารเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น จนใดก็ดีในความเป็นพระมหากษัตริย์ ยิ่งต้องทรงเตรียมการสื่อสารอย่างรอบคอบเพื่อพาประเทศให้รอดปากเหยียบปากกา นำพาความสันติสุขร่มเย็นมาสู่พสกนิกรของพระองค์ให้จงได้

1.2 ลักษณะหรือบทบาทของการใช้พระราชวาระอันได้แก่ พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส พระบรมราชโองการ พระราชหัตถเลขา พระราชนิพนธ์ พอสรุปรวมได้ว่า จุดประสงค์ที่เด่นชัดคือ การใช้เพื่อเป็นเครื่องมือหรือวิธีการ (instrumental function) อันจะยังกระแสพระราชดำริให้เกิดผล โดยที่บางครั้งอาจจะทรงมีการใช้พระราชโองการในพระราชดำรัสบางพระองค์ของพระมหากษัตริย์บางพระองค์เพื่อให้เกิดความประทับใจหรืออิมเมจแก่ผู้รับสาร ลักษณะของการใช้พระราชวาระในภาพรวมของพระมหากษัตริย์ในยุคธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พอสรุปได้ดังนี้

1.2.1 บทบาทในการใช้พระราชวาระ คือ ให้เหมาะกับสถานการณ์เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ การออกพระบรมราชโองการ ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ การมีพระบรมราชโองการในเรื่องหนึ่งเรื่องใดดูจะเป็นพระราชภารกิจโดยตรงแห่งองค์พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งดูเหมือนการบริหารงานของประเทศจะมีศูนย์กลางอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ ตัวอย่างเช่น พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระบรมราชโองการให้ขุนนางศักดินาออกไปทำนายนามเมื่อแรงงานขาดแคลน และแม้แต่เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ต้องออกไปทำนา หรืออีกกรณีหนึ่งในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อใครฝ่าฝืนพระบรมราชโองการในยามศึก ก็มีโทษถึงขั้นประหารชีวิต

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เกิดฝนแล้ง มีการกักตุนข้าว พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการว่า หากใครกักตุนข้าวไว้ขายราคาแพง จะมีโทษถึงขั้นประหารชีวิต หากพิจารณาดูผิวเผินจะเห็นว่า พระบรมราชโองการนี้อาจจะ "รุนแรงเกินกว่าเหตุ" แต่เป็นการทรงใช้วาทศิลป์อย่างมีเหตุผล เพราะผู้ที่มาซื้อข้าวเหล่านี้คือบุตรภรรยาของทหารที่ไปทำสงครามนั่นเอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชดำรัสของพระองค์ในคราวพฤษภาทมิฬจัดได้ว่าพระราชวณะที่มาก่ไขว่วิกฤตการณ์ การให้การสื่อสารระหว่างบุคคลของพระองค์ด้จัดขั้นตอนของระบบความเป็นพิธีการและความล่าช้าตามกระบวนการทางราชการทั้งหมด พระราชดำรัสที่เป็นเสมือนพระบรมราชโองการมิได้ทรงดำนิผู้รับสารแต่เป็นการเตือนสติและเตือนความจำให้ทำตามสัญญาที่ได้รับปากไว้ นับเป็นพระราชวณะที่ทันต่อเหตุการณ์เป็นอย่างยิ่ง

1.2.2 บทบาทของพระราชวณะที่ทรงออกพระบรมราชโองการหรือการแสดงออกด้วยพระราชจริยวัตรอื่นเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรในยามปกติ บทบาทนี้ต่างจากบทบาทในข้อ 1.2.1 คือ บทบาทในข้อแรกเป็นบทบาทของพระราชวณะในยามสงครามหรือบ้านเมืองเกิดวิกฤต แต่บทบาทในข้อที่ 2 เป็นบทบาทของพระบรมราชโองการหรือพระราชจริยวัตรในยามสงบ แท้ที่จริง ถ้าจะให้ตัวอย่างของพระราชวณะที่ทรงออกพระบรมราชโองการหรือพระราชจริยวัตรไทย ก็คงจะได้หลายร้อยเล่มสมุด แต่ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นว่า การมีพระบรมราชโองการย้ำแสดงให้เห็นถึงความหนักหน่วงของปัญหาและความเอาพระทัยใส่อย่างยิ่งของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างปัญหาดังกล่าวได้แก่ การสูบบุหรี่ของคนไทยซึ่งอยู่ในพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 (ต่อมามีการค้าฝิ่นเถื่อนกันอย่างแพร่หลาย จนลุกลามเกิดจลาจลและกบฏในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการกระจายการค้าฝิ่นไปทั่วประเทศ จนเกิดจุดวิกฤตที่รุนแรงมาก การสูบบุหรี่เพิ่งมาเลิกเด็ดขาดในสมัยรัชกาลที่ 9)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การทรงพระราชทานอภัยโทษนักโทษทั่วประเทศเพื่อให้นักโทษเหล่านี้มีโอกาสมีชีวิตเหมือนคนธรรมดาทั่วไปนับเป็นพระราชวณะชิ้นเอกของพระองค์เพราะไม่ทรงปล่อยตัวนักโทษอย่างไร้จุดหมาย หากแต่ทรงให้ข้อคิดเตือนใจอย่างมาก และที่สำคัญคือทรงมีโครงการที่จะรับนักโทษเหล่านี้เข้ารับราชการให้มีเงินเดือนและได้พบหน้าครอบครัว

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเตือนมิให้ราษฎรผู้สี่ขาขายข้าวราคาแพง เพราะผู้ซื้อแตกตื่นมาซื้อกัน เพราะถ้าผู้ซื้อตั้งหลักได้ อุปสงค์หมดไปอุปทานก็จะเป็นปัญหา อนึ่งถ้าผู้ขายข้าวแพง โจรผู้ร้ายรู้ว่ามีทรัพย์จากการขายข้าวก็จะมาปล้นไป หลวงก็จะคุ้มครองให้ไม่ทัน ฉะนั้นจึงมีเมตตาต่อคนจน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถือเป็นพระราชธุระอย่างยิ่งในการที่จะทรงชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจถึงจุดประสงค์ของการตั้งโรงเรียนว่าเพื่อให้ราษฎรมีความรู้มิใช่เอามาเป็นทหารและทรงมีพระบรมราชโองการห้ามมิให้เด็กเล่นการพนันเพราะทรงเห็นว่าเป็นอุปสรรคของการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ได้แสดงน้ำพระราชหฤทัยที่คิดถึงประโยชน์สุขของราษฎร พระราชหัตถเลขาของพระองค์ที่ทรงตอบโต้คณะราษฎรเมื่อยึดอำนาจและกล่าวโทษพระองค์อย่างเสียหาย แสดงว่าไม่ทรงต้องการให้มีการเสียเลือดเนื้อเกิดขึ้น การพระราชทานรัฐธรรมนูญพร้อมด้วยพระราชดำรัสที่มีชื่อเสียงว่า ไม่ต้องการให้อำนาจตกอยู่ในมือผู้หนึ่งผู้ใดหรือคณะใดคณะหนึ่ง แต่ขอให้เป็นเสียงของประชาชนโดยแท้จริงเป็นประจักษ์พยานถึงพระราชวินิจฉัยของพระองค์และการรู้เท่าทันความเป็นไปของโลกและวิสัยมนุษยปุถุชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลแม้จะทรงครองราชย์ในระยะเวลายาว แต่พระราชกรณียกิจหนึ่งอันถือเป็นพระราชอวจนภาษาที่ประทับใจประชาชนโดยเฉพาะคนจีนคือการเสด็จเยือนลำปางได้ทรงนำ

ความจงรักภักดีของคนจีนมาสู่ประเทศไทยและทรงสมานรอยรั่วระหว่างคนจีนกับคนไทย หลังจากที่คนจีนบางกลุ่มเกิดความตื่นตัวในความเป็นชาติมหาอำนาจภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โครงการพระราชดำริเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรมีถึงกว่า 2000 โครงการ พระราชวชนะที่ควบคู่ไปกับโครงการเหล่านี้แสดงถึงความเข้าพระทัยอย่างถ่องแท้ถึงลักษณะของผู้อยู่ในชนบทและโลกทรรศน์ของพวกเขา ในระยะที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำสงครามช่วงชิงประชาชนอย่างหนัก พระเจ้าอยู่หัวทรงรู้เท่าทันเกมการเมืองอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชดำรัสให้นักพัฒนาทั้งหลายนำวิชาต่าง ๆ ไปจ่ายผู้ได้บังคับบัญชา ให้คิดว่าจะทำอย่างไรให้ดีที่สุด ไม่ใช่เพื่อประจบผู้ใหญ่ แต่เพื่อประจบตัวเองสร้างที่ให้อยู่ได้เพราะเป็นงานของตนและต้องต่อสู้กับการแทรกซึมที่ไม่ได้แทรกซึมด้วยปืน ด้วยค่ายมรณะ แต่แทรกซึมในสมองของแต่ละคน คือเราต้อง "ช่วงชิง" ประชาชนกลับมาด้วยความดีของเรา ไม่ใช่ด้วยการสู้รบ

1.2.3 บทบาทในการทรงอบรมสั่งสอนหลักในการปกครองประเทศและปกครองคน พระราชกรณียกิจนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปฏิบัติในการอบรมสั่งสอนพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ในการสืบต่อการปกครองจากบิดาที่เมืองนครศรีธรรมราชว่าไม่ควรตั้งอยู่ในอคติและทรงสั่งสอนแม้กระทั่งว่าถ้าพอใจรักใคร่ในสตรีใดก็ให้ไปสู่ขอผู้ใหญ่แต่โดยดีเพื่อมาเป็นภรรยา ซึ่งอาจตีความได้ว่าทรงเห็นใจผู้น้อยที่เป็นราษฎรและทรงให้เกียรติสตรี อีกตัวอย่างหนึ่งคือ สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระองค์ทรงสั่งสอนมักองศ์ด้วงเพื่อที่จะไปเป็นกษัตริย์กัมพูชา เรื่องอคติ 4 เป็นเรื่องที่ทรงหยิบยกมาเตือน เช่นเดียวกับธรรมะที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงใช้สอนพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) นับว่าเป็นธรรมะที่สำคัญแก่ผู้ปกครองบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความเข้าพระทัยในจิตใจมนุษย์ได้เป็นอย่างดีเมื่อพระองค์ได้ตรัสถึงหลักของผู้ดูแลล่อมพระมหากษัตริย์ว่าเต็มไปด้วยผู้ป้อยอ ผู้น้อยตรัสทูลแต่สิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงอยากได้ยิน พระมหากษัตริย์ก็ทรงไว้ยศอย่างยิ่ง ทรงสั่งสอนอบรมข้าราชการของพระองค์และทรงแสดงว่ารู้หลักในการบริหารคนอย่างยิ่ง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวชนะที่สำคัญที่ทรงใช้คือ การทรงชี้แจงแสดงเหตุผลว่า ประชาธิปไตยอันมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เป็นสิ่งที่พระองค์ไม่ทรงปฏิเสธหากแต่มีความสำคัญรองลงไปจากการจัดระเบียบบริหารภายในประเทศให้มั่นคง (government reform) นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีพระราชหัตถเลขาทรงสอนวิธีการบริหารงานแก่เจ้านายข้าราชการอยู่เป็นเนือง ๆ นับว่าทรงใช้วาทวิทยาในการบริหารงานอย่างเต็มพระกำลัง นอกจากนี้แล้วพระราชวลีที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน (infrastructure) แสดงถึงพระปรีชาสามารถของกษัตริย์พระองค์นี้เป็นอย่างยิ่ง และยังโปรดให้เลิกภาษีผูกขาดบางอย่าง เลิกโรงบ่อนเบี้ย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือชื่อ "หลักราชการ" ซึ่งมีพระราชวชนะให้ข้าราชการอย่าไว้ยศ ทรงมีพระราชโองการคมคายยิ่งนักดังทรงยกตัวอย่างว่าเมื่อถามราษฎรว่าทำไมจึงรู้ว่าใครเป็นเจ้านาย ราษฎรตอบว่า "เพราะท่านไม่ทำภูมิเลย" พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้จะปกครองด้วยระยะเวลาสั้น แต่มีน้ำพระทัย กว้างรับฟังความเห็นจากผู้อื่น เช่น กระแสพระราชดำรัสว่าทรงเห็นด้วยที่จะให้มีการปกครองแบบ Parliamentary Government และทรงอยากให้ราษฎรฝึกหัดการปกครองแบบ Municipality Government เสียก่อน

กระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงอธิบายให้นักพัฒนาฟังอย่างเข้าใจง่าย ๆ ว่า ต้องสอนให้ชาวบ้านรู้จักใช้เครื่องมือธรรมดา ๆ คือ จอบเสียมเสียมก่อนดีกว่าจะมุ่งหวังพึ่งแทรกเตอร์อย่างเดียว เพราะงานบางอย่างจอบเสียมก็ทำได้แล้ว มิฉะนั้นชาวบ้านจะเกิดความเข้าใจผิดคิดว่าต้องพึ่งแต่เทคโนโลยีขั้นสูง

1.2.4 บทบาทของพระราชวจนะในการเจรจาต่อรองยามวิกฤต เช่น พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเจรจาท่องกับเจ้าเมืองจันทบุรี ทรงรู้ว่าเมื่อใดควรใช้ไม้ก่อนไม้แข็ง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อชุดฝรั่งเศสทำกิริยาหยาบช้าต่อประเทศ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอดกลั้นอย่างยิ่ง ทรงต้อนรับชุดด้วยความสุภาพและให้เกียรติถือได้ว่าทรงใช้ทั้งอวัจนภาษาและวัจนภาษาในการประณีประนอมเจรจาต่อรองด้วยท่าทีไม่ให้ชาวตะวันตกชื่นเคืองอันจะนำไปเป็นข้ออ้างในการยึดดินแดนไทย อย่างไรก็ตามไทยเสียเขมรส่วนนอกให้แก่ ฝรั่งเศสในปี 2410

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าการเจรจาต่อรองของพระมหากษัตริย์มีบทบาทเด่นที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีไทยเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ร.ศ. 112 ถ้าไม่เป็นพระราชดำริและพระราชดำรัสของล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 แล้ว ไทยอาจต้องสูญเสียเอกราชได้แทนที่จะสูญเสียแค่นดินแดนบางส่วนก็เป็นได้ พระราชดำรัสทรงแสดงว่ารู้เท่าทันฝรั่งเศสและอังกฤษซึ่งรู้เห็นเป็นใจกัน แต่การกระทำตอบโต้ของพระองค์แสดงว่าทรงให้ไทยทำเพื่อเป็นการ "ป้องกันตัว" เพื่อมิให้ฝรั่งเศสหาสาเหตุยึดดินแดนไทยโดยหาว่าไทยเริ่มสงครามก่อน พระบรมราโชบายของพระองค์คือการให้ทำการทหารควบคู่ไปกับการทูตซึ่งแสดงถึงน้ำพระทัยอันกล้าหาญยิ่ง ที่จะทรงแสดงให้ทหารประจักษ์ว่ามีทรงกลัวฝรั่งเศส ในขณะที่เดียวกันทางการทูตก็พยายามที่จะรบเพื่อป้องกันตัว และเจรจามิให้ฝรั่งเศสโกรธจนเป็นข้ออ้างที่จะยึดดินแดนไทย

1.2.5 บทบาทของพระราชวจนะที่แสดงน้ำพระทัยที่เป็นธรรม เช่น พระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ให้เอาไพร่มาสังกัดเลข ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าที่บรรดาไพร่พลพลีการไปชุกชอนตามป่าดงนั้นเพราะเจ้าขุนมูลนายใช้สอยตราคราไม่ผ่อนปรน ไพร่จึงทนไม่ได้เมื่อมีความทุกข์ นายหมวดนายกองก็มีได้เอารุระ พระราชวสนี่นี้แสดงหลัก "เอาใจเขามาใส่ใจเรา" ในองค์พระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง และอีกกรณีหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงให้ลดเวลารับราชการของไพร่เหลือเพียงสองเดือน และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงให้ลดเวลาเหลือเพียงหนึ่งเดือน นอกจากเวลานี้แล้ว ให้ราษฎรกลับไปทำมาหากินของตัวเอง ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการยกเลิกการบังคับซื้อข้าวจากราษฎรในราคาถูกและให้เก็บอากรค่านาจากข้าราชการแจกเช่นกับที่เก็บจากราษฎร นับว่าทรงใช้พระราชวจนะในการพิทักษ์ยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินในพระราชอาณาจักรแต่ผู้เดียว หากมีพระบรมราชโองการว่า หากพระมหากษัตริย์ต้องการที่ดินตรงใด ให้ใช้เงินพระคลังข้างที่ซื้อ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกหนังสือพิมพ์ พระองค์มีพระราชวจนะที่แสดงว่ามีน้ำพระทัยเป็นนักกีฬา "คนเขียนหนังสือพิมพ์ข้าเห็นว่าเขามีสปอร์ตติงสปิริตดีกว่าพวกต่อหน้าว่ามะพลับลับหลังตะโก"

1.2.6 บทบาทของพระราชวณะในด้านทะนุบำรุงขวัญและกำลังใจของประชาชน เช่น ทรงวางพระองค์เป็นกันเองกับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เช่น พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเรียกตนเองว่าพ่อขณะพูดกับทหาร พระมหาสมเด็จพะพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระทัยสงสารทหารเมื่อครั้งศึกรบพม่าทำดินแดง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า "พ่อหลวง" ความผูกพันเช่นนี้เป็นการสื่อสารที่ให้ขวัญกำลังใจแก่ราษฎรอย่างยิ่ง เป็นสายสัมพันธ์แบบพ่อลูกซึ่งมีมาแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงที่เรียกว่า patriarchal tie

อีกตัวอย่างหนึ่งคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้ราษฎรเฝ้าแหนและมองดูพระเจ้าแผ่นดินได้โดยไม่ถูกเจ้าพนักงานเอากระสุนยิงตาเหมือนเมื่อสมัยก่อน นอกจากนี้ ยังทรงมีน้ำพระทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตา คือ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้เลิกธรรมเนียมที่เจ้านายจับเด็กมาหาดีใจละครและจิวตลาดจนจับหญิงมาเป็นหม่อมห้าม ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้หม่อมห้ามนั้นกราบถวายบังคมลาออกได้ ทรงมีพระราชวิจารณ์ว่า "คิดไปเหมือนธรรมเนียมโจรป่าหาเมียเมตตาจิตแก่กันและกันไม่"

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเสด็จประพาสต้นเป็นพยานได้ดีถึงการให้พระราชวณะเพื่อบำรุงขวัญและกำลังใจของราษฎร ทรงวางพระองค์เป็นกันเองกับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสของพระองค์แสดงให้เห็นว่า ทรงเห็นใจข้าราชการที่ต้องถูกให้ออกเป็นอย่างยิ่งและเพื่อเป็นการแสดงความจริงพระทัย ทรงให้ลดรายได้ที่พระคลังข้างที่ถวายพระองค์ ลดเงินเสด็จประพาสและลดเงินบำเหน็จบำนาญข้าราชการในพระราชสำนัก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงครองราชย์อยู่ด้วยระยะเวลาอันสั้น แต่น้ำพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยราษฎรมีเป็นล้นพ้น ดังพระราชปรารภที่อยากจะทรงศึกษาให้จบเร็ว ๆ เพราะ "อยากจะรีบเรียนให้เสร็จ แล้วจะได้กลับ จีนเป็นห่วงเมืองไทยนัก"

1.2.7 บทบาทการใช้พระราชวณะแบบ "บัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น" เช่นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงวางพระองค์ได้เหมาะสมในการตอบโต้อักษรสาส์นของเจ้าเมืองดงเกี้ยวให้จับตัวองเชียงสือส่งให้ ทรงอ้างเหตุผลถึงสี่ประการคือ ประการแรก ระยะทางไกล พระองค์มิรู้ถึงสาเหตุแห่งการวิวาทนั้นเลย ประการที่สอง พระองค์เคยมีบุญคุณแก่องเชียงสือ ถ้าทำตามเจ้าเมืองดงเกี้ยวก็จะเป็นการเห็นแก่อำมิสลินจ้าง ประการที่สาม พระองค์ทรงสมัครใจที่จะเป็นผู้ไกลเกลี่ยกรณีพิพาทนั้นมากกว่า และประการที่สี่ เจ้าเมืองดงเกี้ยวอ้างว่า มิรู้พรมแดนไทย - ญวน ขอให้พระมหากษัตริย์ไทยแต่งตั้งทัพไปกำหนดเขตแดนนั้น (แต่ที่จริงคือต้องการให้คอยจับตัวองเชียงสือส่งให้) สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงตอบว่า ธรรมดา กษัตริย์เมืองใหญ่น้อยก็รู้จักกำหนดขอบเขตของตน คงไม่เหลือปากว่าแรงเจ้าดงเกี้ยวนัก นับว่าทรงใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์นได้นุ่มนวลยิ่ง

ในอีกเหตุการณ์หนึ่งคือพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในการทำความเข้าใจกับประชาชนสหรัฐ พระราชดำรัสที่พระราชทาน ณ รัฐสภาของสหรัฐอเมริกา เป็นพระราชวโรกาสอันดีที่จะพระราชทานพระราชดำรัสนี้เพราะพระมหากษัตริย์ไทยมิได้เสด็จทรงปฏิบัติพระราชภารกิจนอกประเทศบ่อยนัก เนื้อเรื่องในพระราชดำรัสเป็นเรื่องที่สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับชาวสหรัฐ (rhetoric of identification) นั่นคือพระองค์ทรงมีพระราชสมภพที่สหรัฐอเมริกา แต่พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์แห่งประเทศไทยใน

เอเชียซึ่งต้องขอบคุณในความช่วยเหลือของอเมริกาแต่ก็ยังมีความนิยมแบบเอเชียอยู่คือ ประการแรก การพยายามเป็นที่พึ่งแห่งตนตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งแสดงว่าไทยจะมีใช้เป็นที่พึ่งประเทศที่ต้องขอความช่วยเหลือตลอดไป และประการที่สอง การส่งช่างไปให้สหรัฐในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นความช่วยเหลืออนุรักษ์พันธ์ช่างในสหรัฐอเมริกาโดยเจตนาจะให้ปล่อยเข้าป่า ซึ่งเป็นการแก้ความเข้าใจผิดของคนอเมริกันและคนไทยที่คิดว่าพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องนำขียนยั้งนักในการส่งช่างไปช่วยประธานาธิบดีสหรัฐในสงครามกลางเมือง นับว่าพระราชดำริช่วยแก้ไขภาพลักษณ์ของประเทศไทยได้งดงามยิ่ง

1.2.8 บทบาทในการใช้พระราชวาระเพื่อทำนุบำรุงศาสนาและการศึกษา ตัวอย่างได้แก่ การมีพระบรมโองการทำนุบำรุงทุกศาสนาที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้สร้างมัสยิด พระราชวาระของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ชี้ให้เห็นประโยชน์ของการศึกษา และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ดีเป็นอย่างไร นั่นคือต้องไม่เป็นแค่การให้ความรู้ทางตำราเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็นการอบรมเด็กทั้งร่างกาย จิตใจ และความประพฤติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทานพระราชดำริที่สำคัญ ๆ ทางด้านศาสนาด้วยเช่นกันโดยเฉพาะขันติธรรมซึ่งได้แสดงต่อศาสนาอื่น เช่น ทรงสรรเสริญท่านนามีมุฮัมมัดในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปในงานเมาลิตกลาง ณ ลุมพินีสถานในวันที่ 22 กรกฎาคม 2507 การที่ทรงมีพระราชดำริต้อนรับและการเสด็จพระองค์ว่าทรงให้ความสนับสนุนคริสตศาสนาเสมอมาต่อเอกอัครราชทูตแห่งวาติกัน ในวันที่ 16 ตุลาคม 2512 และพระราชดำรินี้ในฐานะทรงเป็นพุทธมามกะที่ทรงพระราชทานในวันที่ 13 ธันวาคม 2523 แสดงว่าพระองค์ทรงเป็นผู้เฝ้ารออย่างลึกซึ้ง ทรงศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติและทรงเข้าพระทัยถึงหลักของสมาธิอย่างแท้จริง ในทางด้านการศึกษา พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ได้ทรงใช้พระราชวาระในการส่งเสริมประวัติศาสตร์ การศึกษาภาษาไทยเรียกว่า ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงเอาพระทัยใส่แล้ว ก็จะมีผู้ดำเนินตามรอยพระยุคลบาทต่างแน่นอน

1.2.9 บทบาทในการใช้พระราชวาระในการสอนอบรมจริยธรรม เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงส่งสภาขุนนางประชาชนในเรื่องศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ผู้ใดชนใดชนนกกัดปลาเล่นการพนันจะลงอาญา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งสอนนักโทษที่จะทรงนิรโทษกรรมให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้ระลึกถึงบาปบุญคุณโทษ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาจัดสรรพระราชทรัพย์ให้แก่พระราชโอรสและมีพระบรมราโชวาทสั่งสอนให้พระราชโอรสอย่าใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายและอย่าเล่นการพนัน ที่น่าสนใจคือ ทรงตักเตือนพระราชโอรสว่าถ้าแม่ปลั่งพลาดไปให้ขอความอนุเคราะห์จากขุนนางผู้ใหญ่ขอให้ทำด้วยความมีสัมมาคารวะ ซึ่งแสดงว่าทรงอบรมเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินให้ไม่ถือพระองค์ และทรงตักเตือนมิให้ตามใจมารดาและคนรักนัก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งสอนพระราชโอรสของพระองค์ให้ทรงประพฤติตนในกรอบอันดีงาม ไม่ทรงใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่ทรงถือพระองค์ว่าเป็นพระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดิน วาทศิลป์ที่ทรงใช้เป็นแบบฉบับที่บิดาคนใด ๆ ในโลกสามารถนำไปใช้อบรมลูกได้

1.2.10 บทบาทของพระราชมารดาในการสืบสานวัฒนธรรมคือวรรณคดีประจำชาติ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้วาทศิลป์ในพระราชนิพนธ์ของพระองค์หรือในพระราชดำรัสของพระองค์ พระองค์ได้ทรงสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้รุ่งเรืองสืบไป โดยนัยยะนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ของพระองค์ก็ดี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกับพระราชนิพนธ์อิเหนากี่ดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชนิพนธ์ไกลบ้านของพระองค์และพระราชหัตถเลขาถึงพระราชโอรสทั้งสี่พระองค์ก็ดี พระราชนิพนธ์จำนวนมากภายในสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าก็ดี พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชก็ดี เหล่านี้ล้วนแสดงว่าทวิทยาในวรรณคดีไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยทั้งสิ้น หากแต่องานวิจัยนี้มีได้เจาะลึกในรายละเอียด คงเอ่ยถึงไว้เพื่อให้มีการค้นคว้าในรายละเอียดต่อไปหากแต่กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์เหล่านี้แฝงไว้ด้วยสุนทรียรสของวาทศิลป์ทั้งสิ้น วาทวิทยาเหล่านี้มุ่งให้ความเพลิดเพลินใจและในขณะเดียวกันก็มุ่งสั่งสอนอบรมหรือให้ข้อคิดเตือนใจด้วย

1.2.11 บทบาทในการปลูกใจให้คนมีจิตใจอีกหามีความรักชาติ พระมหากษัตริย์ที่ใช้มากคือ พระเจ้าตากสินมหาราชเมื่อครั้งเข้าตีเมืองจันทบุรีโดยตรัสว่าให้ทหารทุบหม้อข้าวหม้อแกงทิ้งแล้วไปหากินเอาข้างหน้าเถิด นับว่าเป็นพระราชมารดาที่สร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นอย่างมากในยามวิกฤต ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วาทศิลป์ในการสร้างความรักชาติเพราะไทยเพิ่งรอดจากปากเหยี่ยวปากกาในการล่าอาณานิคมของฝรั่งเศสและอังกฤษ ในตุรกี เปอร์เซีย จีน ปอร์ตุเกส มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง และเกิดกบฏ ร.ศ.130 ขึ้นในประเทศไทย ล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ทรงปลูกใจคนไทยให้รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และให้มีความยินดีอย่างยิ่งที่ไทยจะได้เป็นที่ยอมรับในนานาชาติด้วยการร่วมสงคราม พระราชมารดาของพระองค์ในการปลูกคนไทยให้ตื่นจากการเป็น "ทาสทางวัฒนธรรม" ของจีน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เด่นที่สุดในการใช้โวหารในพระราชดำรัสและพระราชนิพนธ์ของพระองค์ แม้กระทั่งการเปิดอาคารสถานที่ราชการ เช่นโรงเรียนเพาะช่างหรือการประกาศทรงให้อุปมาโวหารและพรรณนาโวหารอย่างไร้เงาเงาตามนับว่าทรงใช้ consummatory function ของวรรณคดีควบคู่ไปกับ instrumental function ของวาทวิทยาได้อย่างทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง

1.2.12 บทบาทในการทรงสนับสนุนให้สามัญชนแสดงความคิดเห็น หลักฐานนี้มีปรากฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงสนับสนุนให้ขุนนางตัดสินใจกันว่าควรจะลดค่าธรรมเนียมให้แก่เซอร์เจมส์ บุรุษซึ่งเป็นตัวแทนอังกฤษเข้ามาเจรจาหรือไม่เนื่องจากความเห็นของขุนนางแตกแยกเป็นสองฝ่าย หากเห็นประการใดให้เจ้าพระยาพระคลังเป็นผู้ตัดสิน พระราชวินิจฉัยเช่นนี้เท่ากับเป็นการเริ่มให้ขุนนางมีการโต้แย้งแสดงเหตุผลแทนที่จะรับแต่พระบัญชาอย่างเดียว

แท้ที่จริงแม้งานวิจัยนี้จะไม่สามารถรวบรวมตัวอย่างของการโต้แย้งแสดงเหตุผลของขุนนางในแต่ละรัชกาลมาเสนอให้ดูทั้งหมดได้ ก็คงจะเป็นที่อนุমানได้ว่ากรณีที่ทรงสนับสนุนให้มีการโต้แย้งแสดงเหตุผลนี้คงจะเกิดขึ้นในทุกรัฐกาล ประจักษ์พยานได้ดีคือคณะองคมนตรีซึ่งมีหน้าที่ถวายคำปรึกษาก็คงจะเป็นเวทีให้สามัญชนได้ถวายนความเห็นต่อองค์พระมหากษัตริย์ เป็นการสื่อสารสองทาง

ลักษณะของการใช้พระราชวจนะเมื่อทรงส่งเสริมการสื่อสารสองทางระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน มีตัวอย่างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนับสนุนให้ราษฎรมีโอกาสถวายฎีกา แต่ก่อนราษฎรจะถวายฎีกาต้องถูกเขียน 30 ทีเพื่อแสดงว่าเดือดร้อนจริงและเพื่อเป็นการป้องกันการถวายฎีกาไม่มีที่สิ้นสุด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เลขาธิการนี้เสียและยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรสื่อสารกับพระองค์ได้โดยตรงถ้ามีข่าวลือเกิดขึ้นและราษฎรเกิดความสงสัยต้องการทราบข้อเท็จจริง

บทสรุป

ในภาพรวม ลักษณะหรือบทบาทของการใช้พระราชวจนะของพระมหากษัตริย์ไทยคือการใช้พระราชวจนะให้เหมาะกับสถานการณ์เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ การใช้พระราชวจนะเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรในยามบ้านเมืองปกติ การใช้พระราชวจนะหรือพระราชดำรัสเพื่อทรงสั่งสอนหลักในการปกครองประเทศและปกครองคนเจรจาต่อรองในยามวิกฤต การใช้พระราชวจนะที่แสดงน้ำพระทัยที่เป็นธรรม บทบาทของพระราชดำรัสที่ทะนุบำรุงขวัญและกำลังใจของประชาชน การใช้พระราชวจนะที่แสดงถึงลักษณะ " บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น" บทบาทของพระราชวจนะในการทำนุบำรุงศาสนาและการศึกษาเพื่อการอบรมจริยธรรม เพื่อสืบสานวัฒนธรรมคือ วรรณคดี เพื่อปลุกใจให้รักชาติ และสนับสนุนให้สามัญชนแสดงความคิดเห็นอันเป็นลักษณะของการสื่อสารสองทาง บทบาทของพระราชวจนะที่เสนอมานี้คงจะไม่สามารถเป็นตัวแทนทั้งหมดของพระบรมราชโองการ พระบรมราโชวาท พระราชดำรัส พระราชหัตถเลขา พระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ในยุคธนบุรีและรัตนโกสินทร์ได้ หากแต่คงจะได้ให้ภาพที่พอจะมองเห็นและรับรู้ได้ถึงพระราชวิริยะอุตสาหะของพระมหากษัตริย์ไทยแต่ละพระองค์ที่ทรงพยายามปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ส่วนที่ 2 วาทะของนักพูดเด่นของไทย 15 ท่าน

คำถามนำวิจัย

1. สถานการณ์ในการใช้วาทะหรือสุนทรพจน์ของนักพูดเด่น ๆ ของไทยในยุครัตนโกสินทร์เป็นอย่างไรบ้าง
 2. ลักษณะหรือกลยุทธ์เด่น ๆ ของนักพูดเหล่านี้มีอะไรบ้างในการสร้างความเข้าใจหรือดึงดูดความสนใจและการยอมรับจากผู้ฟัง
- เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้พูดเด่น ๆ ที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการหรือข้าราชการการเมือง พระสงฆ์ ประกอบอาชีพอิสระคือทนายความ 1 คน ตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ตัวแทนจากหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 1 คน และเอกชน 1 คน นัยยะที่แฝงอยู่คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ให้แก่นเรื่อง (theme) ต่าง ๆ กัน มีตั้งแต่ปรัชญาการศึกษาการพูด การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ไปจนถึงการอ้างภาพพจน์ในวงการธุรกิจ

ประการแรก ลักษณะเด่นขององค์ปาฐกเหล่านี้คือ ในเวลาพูด จะนำสถานการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และพยายามพูดให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ เช่น ในสมัยของเทียนวรรณ ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยต้องประสบกับการรุกรานจากจักรวรรดินิยมตะวันตก เทียนวรรณเห็นความล้าหลังของประเทศ ได้เขียนบทความเชิญชวนให้ราษฎรโดยเฉพาะสตรีซึ่งยังด้อยการศึกษาให้ทำการศึกษาการพูด เทียนวรรณปรารถนาจะตั้งโรงเรียนสอนการพูด และกล่าวว่าการพูดกับการคิดเป็นวิทยาการหลัก

ของวิชาทั้งหลาย ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2474) ประเทศไทยประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ออกมาชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจทางวิทยุกระจายเสียงถึงสาเหตุของความตกต่ำทางเศรษฐกิจนี้ นับว่าเป็นการพูดที่สอดคล้องกับสถานการณ์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ เรื่องมติสาธารณะเป็นเรื่องที่ประชาชนคนไทยควรรู้ องค์ปาฐกถาคือกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงมีการค้นคว้ามาเป็นอย่างดี หรือสถานการณ์ที่เยาวชนนิยมดิสโก้แดน ผู้พูดคือศาสตราจารย์เต็มสิริ บุญยะสิงห์ได้พูดให้สอดคล้องกับสถานการณ์และชี้หนทางแก้ไข สถานการณ์ที่ไทยจะเป็นมิตรไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน (จีนปักกิ่ง) ซึ่งจะเป็นแนวทางการเมืองใหม่ของไทยในปี พ.ศ. 2514 ก็ได้รับการตอบรับจากผู้พูด (นาย สุกิจ นิมมานเหมินทร์) ในการที่กล่าวถึงและโยนให้เห็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ในเรื่องที่จะต้องปรับเปลี่ยนการศึกษาเยาวชนของชาติ หรือในปี 2541 เมื่อประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ เขาก็มีนักพูดเด่นจากองค์กรเอกชนมากล่าวจูงใจให้ประชาชนสู้ด้วยการหันเข้าหาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อให้อยู่รอดในสถานการณ์เช่นนั้น

ประการที่สอง ผู้พูดแต่ละคนมีการค้นคว้าเตรียมตัวมาอย่างดี (invention) โดยประมวลจากการค้นคว้าในตำรับตำรา จากประสบการณ์ของตนเองบ้าง และนำมาผสมผสานกับวิจารณญาณของตนเอง หลักของประดิษฐกรรม (invention) ในการพูดนี้แม้จะมีกล่าวไว้ตั้งแต่สมัย โรมันโบราณ คือกว่า 2000 ปีล่วงมาแล้วก็หาได้เก่าไม่ ยังคงประยุกต์ได้ในปัจจุบัน แต่ตำรับตำราสถานที่เป็นแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ก็กว้างขึ้น

ประการที่สาม กลยุทธ์ที่ผู้พูดแต่ละคนใช้ก็แตกต่างกันไปตามลีลาของแต่ละคน กลยุทธ์นี้มีในตำราการพูดแทบทุกเล่ม แต่ผู้พูดแต่ละคนก็ได้ใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการทำให้กลยุทธ์เหล่านั้นเป็นที่ดึงดูดใจของคนฟัง

* เทียนวรรณ บทความเกี่ยวกับวิทยายุทธ (พ.ศ. 2449) กลยุทธ์ที่เทียนวรรณใช้คือ การเขียนบทความตามตอบแบบการสนทนากันโดยที่ไม่พยายาม " สั่งสอน" ผู้ฟังในลักษณะของการ " ยัดเยียด" ความรู้ แต่พยายามอธิบายถึงวิธีการพูดที่จะเกิดผลตามที่ผู้พูดต้องการ บอกถึงแหล่งที่มาของความรู้ต่าง ๆ ซึ่งผู้พูดสามารถใช้เป็นคลังความรู้ในการพูด และสรุปว่า การพูดนั้นสำคัญเพราะทำให้บ้านเมืองเจริญก็ได้ ล่มจมก็ได้ ทำให้คนถึงมรรคมลนิพพานก็ได้

* พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ " หลักและธรรมเนียมหนังสือข่าว " (พ.ศ. 2470) กลยุทธ์คือโครงสร้างวาทะแบบจัดลำดับหัวข้อชัดเจน (topical arrangement) ลีลาเต็มไปด้วยการเปรียบเทียบ (analogy) และอุปมาอุปไมย (metaphor) พร้อมทั้งบุคคลาธิษฐาน (personification) มีการใช้เอนธิมีมเพื่อให้ผู้ฟังเติมข้อความที่ขาดหายไปอันเป็นการโน้มน้าวใจผู้ฟังเองและเมื่อระลึกได้ว่าผู้ฟังที่สามัคยาจารย์สมาคมคือผู้มีการศึกษา องค์ปาฐกได้สอดแทรกภาษาอังกฤษเพื่อให้ปาฐกถาชัดเจนยิ่งขึ้น

* เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี " ความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจ " (พ.ศ. 2474) เมื่อเป็นการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง ผู้ฟังก็จะกระจัดกระจายทั่วไป ภาษาและการเสนอความคิดต้องไม่ยุ่งยากนัก แต่เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนไม่เฉพาะแต่ประเทศไทยเท่านั้น แต่เป็นปรากฏการณ์ทั่วโลกและเป็นเรื่องที่ต้องวิเคราะห์เชิงวิชาการ ภาษาและความคิดจึงค่อนข้างสลับซับซ้อนซึ่งผู้พูดก็ตระหนักดีตลอดเวลา จึงมีการจบท้ายปาฐกถาด้วยการกล่าวว่า " ผู้ใดฟังแล้วคงรู้เรื่องเศรษฐกิจตกต่ำเท่ากับเมื่อก่อนฟัง โปรดอย่าโทษข้าพเจ้า " อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์ที่ผู้พูดใช้ก็คือพยายามสร้างความกระจ่างด้วยโครงสร้างวาทะซึ่งจัดให้เป็นแบบปัญหาแนวทางแก้

ไซ (problem - solution arrangement) การพูดพยายามใช้สำนวนง่าย ๆ โดยโยงเหตุ - ผลให้เห็นอยู่ตลอดเวลา มีการใช้ตัวอย่าง การยกอุปมาเปรียบเทียบ จุดเด่นของปาฐกถานี้อยู่ที่ประดิษฐกรรม (invention) ในเนื้อหาของปาฐกถาซึ่งเทียบพร้อมไปด้วยสาระและข้อมูล การใช้ภาพพจน์เป็นเรื่องรองลงไป

* พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ " มติสารธารณะ " (พ.ศ. 2481) ลักษณะเด่นของปาฐกถาบทนี้คือ เนื่องจากผู้ฟังเป็นผู้มีการศึกษา เนื้อหาสาระจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับนយงคศาสตร์และปรัชญาการเมือง ปาฐกถาบทนี้จึงเด่นที่ประดิษฐกรรมซึ่งแสดงการค้นคว้าขององค์ปาฐก กอปรทั้งการวิเคราะห์วินิจฉัยเปรียบเทียบคำศัพท์และแนวคิดต่าง ๆ ทางปรัชญาการเมือง ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้มาก อยางไรก็ตาม ปาฐกถาบทนี้ไม่ทรงใช้ " โวหารให้จำใจท่านทั้งหลาย " ดังที่ทรงออกตัวไว้

* หลวงวิจิตรวาทการ " ชีวิตกับสำนัก " (พ.ศ. 2489) กลยุทธ์ที่ใช้ดึงดูดความสนใจคือการเล่าเรื่อง (narrative) ซึ่งดึงดูดความสนใจ นอกจากนั้นยังได้ใช้เทคนิคการชี้ให้เห็นข้อดีข้อเสียคือมอง 2 ด้านของชีวิตในสำนัก ซึ่งทำให้ผู้ฟังสามารถวินิจฉัยได้

* นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว " สุขภาพจิตของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว " เมื่อผู้พูดเป็นแพทย์ ลักษณะเด่นที่ติดตามมาคือความมีเมตตาจิตของผู้พูด เมื่อได้ยกตัวเลขจากสถิติแล้ว ผู้พูดได้หยิบยกกรณีศึกษา (case study) ออกมา ทำให้เห็นว่า การวิเคราะห์สมมุติฐานของคนไข้นอกจากตัวเลขสถิติแล้ว การให้การดูแลรักษา วินิจฉัยโรคเป็นรายบุคคลเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ภาษาที่ใช้เรียบง่ายเหมาะแก่ผู้ฟังทางสถานีวิทยศึกษา และผู้พูดยังได้เรียกร้องให้ผู้ฟังมีเมตตาจิตต่อคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวด้วย

* พ.ณ.ช. สุกิจ นิมมานเหมินทร์ " เด็กไทยกับเด็กฝรั่ง " (พ.ศ. 2512) ปาฐกถาบทนี้แสดงถึงประดิษฐกรรมหรือการคิดและค้นเนื้อหาอย่างกว้างขวางของผู้พูด และเมื่อได้เนื้อหามาแล้ว สิ่งที่ทำให้การพูดนี้น่าสนใจคือ กลยุทธ์เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง (compare and contrast) และเทคนิคที่ใช้อีกอย่าง คือ การเล่าเรื่องสั้น (anecdote) เพื่อโยงไปสู่ประเด็นที่ต้องการพูด เมื่อพิจารณาผู้ฟังซึ่งสามารถนำการพูดของผู้พูดไปดำเนินการเป็นนโยบาย เพื่อปฏิบัติได้ ผู้พูดได้ใช้วาทะที่ให้ข้อมูลนี้เป็นวาทะที่ใช้โน้มน้าวใจผู้ฟังไปในเวลาเดียวกันด้วย

* ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช " หัวใจประชาธิปไตย " (พ.ศ. 2521) ปาฐกถาบทนี้แสดงการมองย้อนหลังของอดีตนายกรัฐมนตรี ในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้มองย้อนไปในอดีต การเล่าถึงโครงการเงินฝิ่นเป็นการแสดงความซึ่งใจในการทำงาน เรียกว่าหลักการตีแตกกฎเกณฑ์ไม่รัดกุม ผู้พูดได้แสดงให้เห็นว่าหลักการนี้ได้รับการนำมาใช้ใหม่ในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เรียกว่าเป็นการยืนยันความน่าเชื่อถือของผู้พูดเอง (ethos) ด้วยวิธีการที่แนบเนียน อารมณ์ขันเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ควบคู่มากับความเป็นม.ร.ว. คึกฤทธิ์ซึ่งทำให้บรรยากาศไม่หนักอึ้งจนเกินไปและยังได้ความเป็นกันเองกับผู้ฟังซึ่งถือเป็นฐานเสียงให้กับมรว. คึกฤทธิ์ในบทบาทของนักการเมืองด้วยการกล่าวโทษผู้ใดก็ได้กล่าวโทษด้วยกับถ้อยคำรุนแรง สรุปได้ว่าอารมณ์ขันและไหวพริบปฏิภาณคือศิลปะการพูดประจำตัวที่เด่นของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

* คำถวายพระพรชัยมงคล ของพลอากาศเอกหะริน หงสกุล จัดเป็นวาทะแบบการพูดจรรโลงใจที่เรียกว่า epideictic speech คือเป็นวาทะที่ไม่เน้นการโต้แย้ง แต่ยกย่องคุณธรรมที่เด่นเป็นหลัก ลักษณะเด่นของผู้พูดคือการใช้ลีลา การสนทนาควบคู่ไปกับการเล่าเรื่องสั้น (anecdote) เพื่อให้การพูดมีความสดใหม่ (freshness) และแสดงถึงความเรียบง่ายอันเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ แหล่งที่มาของเรื่องเล่าคือผู้พูดเอง ซึ่งน้อยคนจะมีประสบการณ์ตรงเช่นนี้และจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงที่ทรงคุณวุฒิมิ่ง กอปรกับลีลาของผู้พูดซึ่งดงามทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองทำให้คำถวายพระพรชัยมงคลชิ้นนี้ดังงามยิ่ง

* พระพยอมกัลยาโณ " ธรรมะกับศิลปินอาวุโส " (พ.ศ. 2526) ลักษณะของการพูดของพระพยอมคือเป็นแบบจรรโลงใจที่เรียกว่า epideictic speech ซึ่งเป็นลักษณะของการเทศนาโดยทั่วไปของพระสงฆ์ แต่สิ่งที่พระพยอมมีมากกว่าพระองค์อื่น ๆ คือ อารมณ์ขันและการเล่นคำหรือเล่นสำนวนโวหารให้สอดคล้องกันให้เป็นที่จดจำง่าย แต่พระพยอมก็จะไม่ลืมประเด็นที่จะเทศนา เรียกว่าผู้ฟังได้ทั้งความสนุกสนานและได้คติธรรมไปในเวลาเดียวกัน และอีกเทคนิคหนึ่งที่พระพยอมใช้คือการให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมซึ่งทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นกันเองและตื่นตัวตลอดเวลา การยกตัวอย่างมักเป็นเรื่องสั้น ๆ เกี่ยวกับมนุษย์ปุถุชนธรรมดา ซึ่งทำให้ผู้ฟังสนใจและจดจำได้ง่าย นับว่าพระพยอมกัลยาโณเป็นพระที่ใช้ลักษณะเด่น ๆ ในการพูดทำให้ประชาชนโดยเฉพาะชาวบ้านและวัยรุ่นสนใจในการฟังเทศน์มากยิ่งขึ้น

* ศาสตราจารย์คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ " สัญญาณค่านิยมต่ำของคนไทย " (พ.ศ. 2526) ลักษณะเด่นของผู้พูดคือ จัดเป็นผู้หญิง " ทันสมัย " ของประเทศไทยในช่วงหลังพุทธศตวรรษ 2500 เป็นต้นมา บนเวทีการพูดที่มีแต่ผู้ชาย คุณหญิงเต็มสิริจัดเป็นนักพูดหญิงชั้นแนวหน้าที่สำนวนลีลาเต็มไปด้วยความสนุกสนานและคมคาย การพูดตรงประเด็นไม่วกวนเวียนเย้อ การบรรยายทำให้เห็นภาพและตัวอย่างชัดเจน เรียกว่าบรรยายโวหารเป็นเยี่ยมและสารกโวหารเป็นยอด สิ่งที่เป็นเสน่ห์ของผู้พูดคือ การวิเคราะห์ปัญหาให้ผู้ฟังได้รับภาพและเสนอทางแก้ปัญหามาให้ ไม่ทิ้งผู้ฟังให้พิศวงกับการหาคำตอบ กล่าวได้ว่าผู้พูดเป็นหญิงไทยที่ประวัติการพูดไทยต้องจารึกไว้ด้วยความชมเชย

* ดร. อำนวย วีรวรรณ " การแก้ไขวิกฤตการณ์และสร้างภาพพจน์ให้แก่องค์กร " (พ.ศ. 2527) ปาฐกถาบทนี้เด่นด้วยโครงสร้างของวาทะซึ่งเป็นแบบเรียงหัวข้อ (topical arrangement) ผลผสมผสานไปกับการเรียงลำดับหัวข้อจากสำคัญมากไปหาสำคัญน้อยหรือบางครั้งสำคัญน้อยไปหาสำคัญมาก (descending / ascending sequence) ซึ่งแสดงให้เห็นการคิดอย่างเป็นระเบียบระบบของผู้พูด ลีลาของผู้พูดไม่มีการกล่าวปกป้อง (defend) องค์การของตนเอง เพราะนั่นคือกิจกรรมที่ผ่านไปแล้วและมีผู้ได้วิเคราะห์และชี้แจงแก่ประชาชนแล้ว (คือฝ่ายจัดการของธนาคารกรุงเทพและสื่อมวลชน) แต่ผู้พูดได้ใช้กลยุทธ์ยอมรับในข้อบกพร่องบางประการขององค์กรด้วยเหตุที่ทำความผิดพลาดได้ และผู้พูดได้ให้กำลังใจสนับสนุนในการจะทำองค์การให้เป็นองค์กรในอุดมคติให้มากที่สุด นั่นคือ อยู่เหนือความเป็นธรรมดา (transcend the mundane) ด้วยการให้ god terms มาเป็นบรรทัดฐานเพื่ออ้างภาพพจน์และสร้างภาพพจน์ซึ่งธนาคารจะพยายามไต่เต้าไปให้ถึง

* นางสาวสนา โคลิตระกุล " อุดมการณ์ของสามัญชนชนบททางเปลี่ยนแห่งยุคใหม่ " (พ.ศ. 2534) คุณรสนาเป็นสตรีที่เป็นผู้นำองค์การพัฒนาเอกชน (NGO) คนหนึ่ง จะเน้นการพูดของเธอจึงเต็มไปด้วยประดิษฐการ (invention) ซึ่งเต็มไปด้วยการแสดงเหตุผลประกอบอย่างหนักแน่น คุณรสนาพัฒนาสาระด้วยหลักนิรนัยและอุปนัยซึ่งเป็นการโน้มน้าวใจด้วยเหตุผล (logos) มีการโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์บ้าง (pathos) คุณรสนาเป็นตัวแทนของหญิงยุคใหม่ซึ่งมีความคิดความอ่านเป็นของตนเอง ซึ่งแสดงออกมาในปาฐกถาบทนี้อย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตามลีลาของเธอก็มีได้แก่ทั้งหนักแน่น หากแต่มีภาพพจน์ เช่นการเปรียบเทียบแบบ figurative analogy การอ้างผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้การพูดสร้างความสนใจของคนฟังและเพื่อถ่ายทอดสารที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระซึ่งสมควรบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์นักพูดของไทย

* นายชวน หลีกภัย " คำกล่าวปิดการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา " (พ.ศ. 2539) ลักษณะเด่นของนายชวน หลีกภัยคือเป็นคนชื่อล้นยศ ซึ่งส่งผลให้มีความน่าเชื่อถือสูงมาก (ethos) แม้เมื่อเป็นผู้นำแค่ฝ่ายค้าน คำพูดก็มีน้ำหนัก ฉายาอีกอย่างหนึ่งของนายชวนคือ มีลีลาการพูดประดุจ " มีดโกนอาบน้ำผึ้ง " นั่นคือ สุภาพนุ่มนวลประดุจน้ำผึ้งแต่เชือดดูเฉือนใจผู้ฟังประดุจมีดโกน การโน้มน้าวใจคนฟังของนายชวนนั้นนับว่าได้ใช้กลยุทธ์ทั้ง 4 อย่าง คือ การใช้ความน่าเชื่อถือของผู้พูด (ethos) ซึ่งผู้ฟังมีเป็นพื้นฐานมาแล้ว การใช้หลักจิตวิทยา (pathos) ในการแยกแยะให้คนฟังเห็นว่าที่นายชวนทำไปนี้เป็นภารกิจที่ฝ่ายตรวจสอบรัฐบาลต้องกระทำ ที่ไม่ใช่ความแค้นส่วนตัว และนายชวนจะใช้เทคนิคนี้เป็นระยะ ๆ เช่นยกตัวอย่างว่าในพรรคประชาธิปัตย์ก็มีสมาชิกที่เป็นคนต่างดาวหลายคน ซึ่งนายชวนมิได้มีความขุ่นเคืองนายบรรหารในเรื่องนั้น การโน้มน้าวใจประการที่สามคือ การโน้มน้าวใจด้วยเหตุผล (logos) ซึ่งนายชวนจะใช้การอ้างเหตุผลแบบนิรนัยหรือซิลลอลจิสซึมและเอ็นธิมมีมเป็นหลักการยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การอ้างพยาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการโน้มน้าวใจนี้หนักแน่นด้วยข้อมูลสนับสนุนซึ่งจะทำให้คนฟังสรุปเป็นอื่นไม่ได้ การโน้มน้าวใจประการที่สี่ที่นายชวนใช้คือ การโน้มน้าวใจด้วยลีลา (style) ซึ่งนายชวนใช้ได้เป็นอย่างดี มีทั้งภาษาที่ให้ภาพพจน์ การใช้ประโยคนำคนฟังไปสู่ประเด็นที่ต้องการ การซ้ำคำหรือวลีทำให้น้ำหนัก การใช้คำที่เสริมบารมี (charismatic terms) บรรยายภารกิจของพรรคตนเอง ทั้งหมดนี้เป็นกลยุทธ์เด่น ๆ ของนายชวน หลีกภัย ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเทคนิคเฉพาะตนซึ่งมีส่วนทำให้นายชวนก้าวขึ้นมาเป็นนักการเมืองและนักพูดระดับแนวหน้าของประเทศ

* นายโสภณ สุภาพงษ์ " แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน " (พ.ศ. 2541) ในปาฐกถา นี้ ลักษณะเด่นชัดคือผู้พูดได้ใช้หลักจิตวิทยาในการแนะนำตัวว่าเป็นพวกเดียวกับคนฟังซึ่งก็มาจากชุมชนต่าง ๆ ในการอธิบายหลักต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน ผู้พูดได้ใช้หลักจิตวิทยาในการสื่อสารนั่นคือ ใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่มีภาษาเทคนิคหรือภาษาอังกฤษเลย แม้แต่คำไทยยาก ๆ ผู้พูดก็หลีกเลี่ยงไม่ใช้ ผู้พูดพยายามอธิบายหลักของการทำมาค้าขายด้วยการเน้นย้ำว่า การตลาดเป็นเรื่องสำคัญ แต่ชุมชนต้องมีผู้นำที่เสียสละ แต่ผู้นำจะได้รับความรักจากพวกพ้อง ชุมชนเองมีหน้าที่ต้องแบ่งปันนั้นคือแบ่งปันความรับผิดชอบ แบ่งปันสวัสดิการ แต่ผู้พูดมิได้เน้นย้ำทางด้านจิตวิทยาเพื่อนำมาซึ่งความสามัคคีในชุมชนอย่างเดียว แต่ได้เสนอแนะแนวคิดที่ปฏิบัติได้ด้วย นั่นคือ อย่่ากู้เงินมาลงทุนในระยะแรก ต้องทำสิ่งที่ชุมชนถนัดและการตลาดต้องให้เด่นชัด นับว่าเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสนองตอบต่อผู้ฟังเป้าหมายได้อย่างดี

บทสรุป

กล่าวได้ว่าในภาพรวม กลยุทธ์ที่ผู้พูดใช้ก็แตกต่างกันไปตามลีลาของแต่ละคน เมื่อพิจารณาจากแง่มุมของคนฟัง คนฟังจะได้รับข้อมูลความรู้เนื้อหาสาระอย่างยิ่งหากผู้พูดมีประติษฐการหรือการเตรียมเนื้อหาสาระหรือปฐกฐามาเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผู้พูดก็ยังมีเทคนิคของแต่ละคนแตกต่างกันไป อาทิ การใช้โครงสร้างวาทะ การพัฒนาเนื้อเรื่องด้วยตัวอย่าง อุปมาอุปไมย ตัวเลข การเปรียบเทียบ การเล่าเรื่อง การบรรยาย หรือ การพรรณนา การใช้อารมณ์ขัน การโยงเหตุผลในรูปแบบนินัย - อุปนัย กลยุทธ์เหล่านี้แม้จะถูกอ้างอิงบ่อยครั้งในตำราจนกลายเป็นสิ่งที่ต้องพบในตำราการพูด แต่ผู้พูดแต่ละคนก็ได้ใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการทำให้กลยุทธ์เหล่านี้เป็นที่ดึงดูดใจของผู้ฟัง ทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยเนื้อหาสาระที่แปลกใหม่ของผู้พูดแต่ละคน อาจด้วยลีลาที่เป็นตัวของตัวเอง จึงสรุปได้ว่า แม้กลยุทธ์จะเป็นแบบเดิมที่ใช้กันจนเป็นแบบแผนอมตะ (classic) แต่ผู้พูดแต่ละคนซึ่งมาจากหลากหลายอาชีพ หลากหลายประสบการณ์ก็สามารถทำให้การพูดของเขาเป็นหน้าหนึ่งในประวัติศาสตร์ได้